

Vol. X.

SIMON HEWAVITARNE BEQUEST.

BHADANTĀCARIYA UPASĒNA THĒRA'S

SADDHAMMAPAJJŌTIKĀ

OR

THE COMMENTARY TO THE

MAHA-NIDDĒSA

OF THE

KHUDDAKA NIKĀYA, SUTTA PITAKA.

සඬුම පච්ඡානිකා

නාම

මහානිද්දසඨකථා.

මුද්‍රණය:

එස් ඇන්ඩ් එස් ප්‍රින්ටර්ස්

නො. 49, ජයන්තවීරසේකර මාවත,

කොළඹ. 10.

මු.ව 2557

මු.ව 2014

මිල රු. 300/-

සබ්බපඤ්චානිකා

නාම

මහානිද්දසඨකථා.

භද්‍රානාචරිය උපසෙනකේරවර විරචිතා

සංඛම්ම පච්ඡානිකා

නාම

මහානිද්දසඨකථා.

කොලඹනගරසතෙන

සුභඥාම පටිවේණාධිවාසිනා ආචරියෙන

බොධිරුක්ඛගාමිකෙන

සිරිරෙවනකේරෙන

ලිපිදෙසාදිනිරුක්ඛරණෙන විසොධිතා.

කොලඹනගරෙ

විජේඥාදයපරිවේණාධිපතිනා නිව්වකවාසියාරචරියෙන

සිරි ඤාණීසාරාභිධානෙන

ලඛිකායං පච්ඡිමදිසාය ථෙව සබරගාමදිසාය ව

පබාන නායක සතිසාරෙන

මසානසුඛිපත්තසම්මලොකනෙන පටිගගතිතා.

මුද්‍රණය:

එස් ඇන්ඩ් එස් ප්‍රින්ටර්ස්

නො. 49, ජයන්තවිරසේකර මාවත,

කොළඹ. 10.

මු.ව 2557

මු.ව 2014

තුන්වන මුද්‍රණය - 2014 (500)

Published by

Somawathie Hewavitarane Trust,
130,
Rev. Hikkaduwe Sri Sumangala Nahime Mawatha,
Colombo 10,
Sri Lanka.,
Tel: 011 2 695012
E-mail: somawatitrust@sltnet.lk
web: www.somawatitrust.com
01 March 2014.

Vol. X.

SIMON HEWAVITARNE BEQUEST.

BHADANTÁCARIYA UPASÉNA THÉRA'S

SADDHAMMAPAJJÓTIKÁ

OR

THE COMMENTARY TO THE

MAHA-NIDDÉSA

OF THE

KHUDDAKA NIKÁYA, SUTTA PITAKA.

EDITED BY

BÓRUGGAMUVE ÁCÁRYA SIRI RÉVATA THÉRA.

Sabbhaddrārāma Pirivena, Nugègoda, Colombo.

FINALLY REVISED BY

Tripitaka Wāgiswarācārya

MAHAGODA SIRI ÑANISSARA THÉRA,

*Pradhāna Nāyaka of Western and Sabaragamuwa Provinces,
Principal, Vidyodaya Oriental College, Colombo.*

PUBLISHERS NOTE

The late Mr. SIMON ALEXANDER HEWAVITARANE, who in his life time had begun to publish the TRIPITAKA, left a bequest for its completion after his death. He died suddenly on 17th January 1913 and in accordance with his wishes his Trustees had published the Commentaries on the Text in 49 volumes. After seventy years these books are no longer readily available.

His widow Mrs. SOMAWATI HEWAVITARANE who passed away on 10th January 1982 at the age of 94, had prior to her death, created the SOMAWATI HEWAVITARANE TRUST to carry on the good work started by her late husband and bequeathed her entire estate to this Trust.

We the Trustees of the Somawati Hewavitarane Trust, having seen the need to re-print the Commentaries, have undertaken this task to help both the student and teacher of the Dhamma and in the hope that this act of ours will help to preserve the Noble Teachings of the Blessed One for the benefit of the future generations and thereby prolong the life of the Buddha Sasana by many more thousands of years.

May the fruits of this meritorious act help the late Simon Alexander Hewavitarane and Somawati Hewavitarane Maha Upasikawa in Sansara and towards their final attainment of Nibbana.

*Noel Wijenaike
Nanda Amerasinghe
Tissa Ratnatunge*

23.06.1991

Somawati Hewavitarane Trust Office,
130, Maligakanda Road, Colombo-10,
SRI LANKA.

PREFATORY NOTE.

WITH this issue of the *Maha Niddesa Commentary* I have the pleasure to bring out the tenth Volume of the *Simon Hewavitarne Bequest*. The editing of this work was done by *Boruggamuve Revato Thero*, the chief disciple of *Heyyantuduve Devamitta Nayaka Thero*, the Director of the *Vidyodaya Pirivena*, *Maligakanda*, *Colombo*. The final revision has been done by *Mahagoda Nanissara Nayaka Thero*, the learned Principal of the *Pirivena*. This Volume is a further proof of the high standard of *Pali* scholarship attained at this great *Pirivena*.

The learned editor has been associated with the work of the *Tripitaka* publications from the beginning and is the head of the Committee entrusted with the supervision of the publications. At the end of the *Culla Niddesa Commentary* it is said, that the *Niddesa Commentaries* were written by *Upasena Thero* in the twenty-sixth year of the King *Siriniwasa Sirisangabo* at the *Bhattisena Pirivena* at *Anuradhapura*. The learned editor considers this king to be *Aggabodhi I.*, who according to *Wijesinha* reigned from 564 to 598 A.C. As the name *Siriniwasa Sirisangabo* does not occur in the *Mahavansa*, the occurrence of the name in the *Commentary* will be of great value in historical research. The name *Siriniwasa* is, as is well known, applied to King *Mahanama* the son of *Buddhadasa*. There was a *Baddha Senapati Pirivena* at *Polonnaruwa* built in the time of *Sena I.* mentioned in *Mahavansa* chap. 50, verse 82, but this according to the learned Editor has no connection with the *Bhattisena Pirivena* mentioned in this *Commentary*. This *Commentary* known as the "*Saddhamma Pajjotika*" has gone out of use among students and copies are very difficult to obtain and this is the first time that the work has been printed. The learned editor draws attention in his preface to the difficulties that he had to encounter and in his modest way begs for the indulgence of the learned public. He deserves their thanks for the great service he has done in placing

before the public a work which under other circumstances might have entirely disappeared. I am happy to be in a position to place before the public the tenth Volume so soon after the VIIIth Anniversary of the death of my brother and as his Trustee I beg to thank the learned Thero for the services that he has rendered in making the Tripitaka Publication a success.

C. A. Hewavitarne.

April 16, $\frac{2464}{1921}$

THE LATE
MR. SIMON ALEXANDER HEWAVITARNE.

BORN 20TH MARCH, 1875.

DIED 17TH JANUARY, 1913.

සෝමාවතී හේවාචිතාරණ මැතිනිය

THE LATE
VEN'BLE ANAGARIKA DHARMAPALA.
(SIRI DEVAMITTA DHAMMAPALA)
Director of Tripitaka Mudhrana Sabha

BORN 17TH SEPTEMBER, 1864.

DIED 29TH APRIL, 1933

PREFACE.

සිරිසත්ත්වගතනාමය නිබ්බාණමතදයකයා බුද්ධයා ගත වනො ආණ්ඩුවෙහි පරමන්දෙසනාසඤ්ඤානං තෙපිටකං බුද්ධවචනං බුද්ධවචනං නාම. තමිදං බුද්ධවචනං ධම්මකඩ්ඪකවසෙන වතුරාසිති සහයාසඤ්ඤානං ගොති, තෙසු වාසිති ධම්මකඩ්ඪකසහයානි බුද්ධෙන ව ගතවනා මහාකාරුණිකෙන සමන්තවකසුනා දෙසිතාති, වෙ ධම්මකඩ්ඪක සහයානි අනුබුද්ධිති සාරිප්පතා මොග්ගලාන සම්බුද්ධි කොටසින රෙවත මහාකයා පානුරුඬානාදීති මහාබිණ්ණසවෙති වතුසච්ච බුද්ධිති පකාසිතාති, තාති ව බුද්ධෙන ගතවනා පටිග්ගතිතතා වෙව තයා ගතවනො අර්ථසායනානුකූලතා ව බුද්ධවචනානෙව හොනති.

වුත්තං ති:

“වාසිති. බුද්ධතො ගණිති. වෙසහයානි සිතබුතො වතුරාසිති සහයානි යෙ මෙ ධම්මා පවත්තිතො”ති.

තෙසු ව තිදෙසො පන සුඛෙතානුබුද්ධින සාරිප්පතෙන අග්ග සාවකමහාබිණ්ණසවෙන පවත්තං මහාතිකායානං බුද්ධකතිකායනො ගතෙසු බුද්ධකපාදාදිසු පණ්ණරසසු පොත්තෙසු සුත්තනිපාතපරියා පත්තානං අට්ඨකපාදයණවග්ගානං කාමසුත්තාදීනං සුත්තානං ඛග්ග විසාණ සුත්තයා ව අත්ථෙය්‍යානපකාසනවිවරණවිහරනාදිතානි කරණමුඛෙන වචන්දපිතො වෙව ධම්මසංගීතිකාරකෙති මහාකයා පා දීති මහාබිණ්ණසවෙති බුද්ධකතිකායනොගමං කත්වා සඬ්ඛාසිතො ව ගවති, තයා තිදෙසයා අත්ථෙය්‍යානානුතායං තිදෙසට්ඨකපා පන සඬ්ඛමත්ථපකාසනෙ පඤ්ඤානසද්ධිතතා සඬ්ඛමපඤ්ඤාතිකාති සඬ්ඛංගතා වත්තති විඤ්ඤාති සමහා විතා.

සා ඛො පනෙසා සඬ්ඛමපඤ්ඤාතිකා නාම තිදෙසට්ඨකපා කග්ගිං කාලෙ කෙනාවරියවරෙන රචිතාති?

කචිරට්ඨක බදරතිත්ථවිහාරවාසිනා ආයසමනා හදන්තාවරිය ධම්මපාලුරිකත්තෙසු සුඛානුරුඬපුරමාගමම ඉතිවුත්තක උදන වරියාපිටක පෙරහාපා පෙරිහාපා විමානවත්ථු පෙතවත්ථු නෙත්ති අට්ඨකපා ව, මහානාමිත්තෙරවරවරියෙන පටිසම්බද්ධිකපා ව, උපසෙකාභිධානෙන පිරවිතෙතන පෙරෙන තිදෙසට්ඨකපා ව, බුද්ධිතතාවරියෙන බුද්ධිමත්ථකපා ව, අඤ්ඤානවරියෙන අප

දුනවයිකථා ව රවිතානි නිද්දිසනනා උපසෙතනේරෙන රවිතානි
 යුගතෙ; එතනිකාහි පනඨකථාහි බුද්ධකතීකායධිකථා සඛගතිතා
 පරිපුණ්ණා වතනති විභුසිතා මොහනිකාරනාසිනී දෙවමනුස්සානං
 හිතසුඛසාධනී. තථාපි අනුරාධපුර මහානාගරඤ්ඤා භාතු භූතෙන
 උපතිස්සනේරෙන මහානිද්දෙස බුලනිද්දෙස බුඛවංසධිකථායො රවි
 තානි එකවෙව වදනති. සිරිතිවාසස්ස සිරිසඛ්ඤ්ඤාබොධිස්ස රඤ්ඤා
 අභිසෙකතො ජබ්බිසතිමෙ වස්සෙ උපසෙතෙනාවරියෙන ඉමිස්සා
 පනඨකථාය රවිතභාවො එතේව ඔසානතිගමනෙ නිද්දිසො;
 තථාපි සිරිතිවාසසිරිසඛ්ඤ්ඤාබොධිති එකස්සපි රඤ්ඤා නාමං මහාවංසෙ
 න දිස්සතෙ. සබොසො සිරිතිවාසසිරිසඛ්ඤ්ඤාබොධිරුක් කිරපඨමො
 අග්ගබොධිරුක්ති මනනබ්බො. කස්මාති වෙ.?

මහානාමකාලතොපභූති යාව පඨමඅග්ගබොධිරුක් එතන්නා රෙ
 පවම්සාධිකථකසතසංවච්ඡරුති වෙව වෙවිසති රුක්තො ව අභෙසුං.
 රිතෙ අග්ගබොධි රුජමා; න එතෙසෙවකොපි රුක් විසතිවස්සාධිකං
 කාලං රජුං කා රෙසි, අග්ගබොධිරුක් පන වතුතනිංස වස්සාති රජුසිරි
 මනුහවි. රඤ්ඤා පනානෙත සිරිසඛ්ඤ්ඤාබොධි නාමෙන පරිවෙණ්චරි කාරි
 තමති දිස්සතෙ. තස්මායං අග්ගබොධිරුක් සිරිතිවාසසිරිසඛ්ඤ්ඤාබොධි
 රුක්ති විසුත්තොති යුගතබ්බො. තස්මා මහානාමරාජකාලෙ බුඛඤ්ඤාසා
 වරියෙන විසුඛිමග්ගාදි අඨකථායො ව ධම්මපාලාදීහි සෙසඨකථා
 යොව අනුරාධපුරමහාවෙතියස්ස පච්ඡිමභාගෙ භතති සෙනාහිංසානෙත
 අමච්චෙන කාරාපිතෙ මහාපරිවෙණේ අධිපතිභූතෙනානෙත උප
 සෙනතේරවරෙන අයමඨකථා ව යථාචුත්තස්ස සිරිතිවාස සිරිසඛ්ඤ්ඤා
 බොධි සඛාතස්ස අග්ගබොධිරඤ්ඤා අභිසෙකතො ජබ්බිසතිමිතෙ
 වස්සෙ රවිතානි නිවෙන්නබ්බං. අයමාවරියඋපසෙනතේරො පන බුඛ
 ඤ්ඤාස ධම්මපාලාචරියා විය මහාපඤ්ඤාවෙය්‍යතනියෙන සමනනාගතො
 අච්චතතිපුණ්ණදසසි අප්පටිගතඤ්ඤො මහාපඤ්ඤා මහා
 පණ්ඩිතොති යුගතෙ, තතොයමධිකථාපි බුඛඤ්ඤාසාවරියස්ස අඨ
 කථායො විය විසිදා පසන්තරා නානාසුමුවිචිතතතගෙහි සම
 ලඛිකතා විබුධජන මනපසාදකාරිණී.

සා පතායං සඨම්මපජේතීතිකා නාමඨකථා අතිගම්හිරසුමුත්ත
 ජෙතිකා ලඛිකා ස්‍යාම මරමමරධිංදිසු පඨනපාඨනවසෙන අපරිසීල
 නතො අතිදුල්ලභා භවත්‍යපාකටා, ස්‍යාම මරම ඉංගලීසක්කරෙහි ව
 න තාවෙසා මුද්දපිතා. සායං අධිකථා පමාදපතිතලීපිවසෙන අතිස
 යෙන ආකුලව්‍යාකුලීභූතා උෞතාතිරෙකාවපාඨ ජවාජවිතා කෙසමපි
 පුථුජ්ජනභූතානං විතනවිකෙබ්බකාරිණී සහස්සසඤ්ඤිති බුද්ධානුබුද්ධ
 කෙහි ඛලිතෙහි සමපරිකීණ්ණතමපනතා වාහොසි, කිං බහුතා.

ඉමිස්සාධිකථාය සංසොධිතෙ උස්සුකඛමාපනෙතාගං සුඛාසී
 නස්ස සුඛාසීනං සහව්‍යතමුපපන්නස්ස සිරිසුගතසාසනවුම්සාමස්ස
 මහාසයස්ස සධිමන්තෙවාවිතාරණාහිධානස්ස සොගතස්ස අනුමතියා

පභිච්ඡාපිතාය තිපිටකමුද්‍රාපනසභාය අඤ්ඤානිභූතස්ස භවතො
චාර්ලස් අල්විස් හෙවාවිතාරණ සමාධාරස්ස ලොකතිත කරණාභි රතස්ස
ආභිලචෙජ්ජාවරියස්ස අඤ්ඤාසනවපටිච්ච තස්සා තිපිටකමුද්‍රාපන
සභාය අනෙතාගතොව සමානො අඤ්ඤාසම්පි පොඤ්ඤානං සොධන
මුද්‍රාපනො උපඤ්ඤාභූතොව කතිපයෙති සිහලකර පොඤ්ඤාති ව
මරමකකරපොඤ්ඤාන ව සංසන්දයං යථාලං සන්තංගමිමිලොමයං.
උපපරිකයං පටිසම්බරණමකාසිං.

ඉමිස්සා පන සුභියා විජේදායපරිවෙණෙ උපපට්ඨානොචරි
යෙන ආයසමතා රතතසාරණෙරෙන ව සුභිපතතාවලොකනෙන
කතමනුග්ගතමෙත්ථසමනුස්සරමි.

සබ්බත්ථ පඤ්ඤාසොසොසෙන පණ්ඩිතසිරිමණිනා සිරිඤ්ඤාස්ස
රාහිධානෙන විජේදායමහාවිජ්ජාලයාධිපතීනා තිපිටකචාරිස්සර
චරියෙන පට්ඨානසතිසම්පතීනා මසානසිභිපතතාවලොකනෙන
වෙව උභාතීරෙකදෙසාපහරණෙන ව අනිසයෙනානුග්ගතො කතො
පටිග්ගතිතා වායං.

මුද්‍රාකතිකායනෙතාගධො නිද්දෙසො පන එකොසෙව, තථාපි ව
මහානිද්දෙසමුලනිද්දෙසවසෙන විසුං ව වොහරියතො, තථෙව අට්ඨ
කථාපි මහානිද්දෙසට්ඨකථා මුලනිද්දෙසට්ඨකථාති විධාපි භවති,
එතඤ්ඤං ලිඛිතපොඤ්ඤානිපි දිස්සනෙන, අමොගිපි විසුංසෙව
යොජේත්වා මහානිද්දෙසට්ඨකථා මුලනිද්දෙසට්ඨකථාති පොඤ්ඤාවය
වසෙන අභිසංඛතා.

යදෙත්ථ සනති අඤ්ඤාති වාමොගි අදිසාති දෙසදුසිතට්ඨානාති
දසෙසනතු තාති පණ්ඩිතා ලොකතිතරාය, පුන මුද්‍රාපනො තෙස
මුපයොගො සියං

තිච්ඡාපිතායං සුභි සලලුචපරිතිබ්බාණා වතුස්සතාසිකානං විනතං
වස්සසගස්සානමුපරි වතුසට්ඨිතමෙ වස්සො මාසමාසෙ සුකඛපකෙක
තතියෙ ගුරුවාරෙති ඤාතබ්බං.

Boruggamuwe Revata Thero

සුවිපතනං.

CONTENTS.

පිටිකිවෙතා.

සුතනවණ්ණනා.

64	කාමසුතනනිද්දසවණ්ණනා.	1
134.	ගුහධිකසුතනනිද්දසවණ්ණනා.	2
151.	දුධිධිකසුතනනිද්දසවණ්ණනා.	3
169.	සුඛධිකසුතනනිද්දසවණ්ණනා.	4
174.	පරමධිකසුතනනිද්දසවණ්ණනා.	5
184.	ජරසුතනනිද්දසවණ්ණනා.	6
200.	නිසසමතෙතයසුතනනිද්දසවණ්ණනා.	7
213.	පසුරසුතනනිද්දසවණ්ණනා.	8
222.	මාගන්දියසුතනනිද්දසවණ්ණනා.	9
249.	පුරුහෙදසුතනනිද්දසවණ්ණනා.	10
255.	කලගව්වාදසුතනනිද්දසවණ්ණනා.	11
258.	චූලවිසුහසුතනනිද්දසවණ්ණනා.	12
263.	මහාවිසුහසුතනනිද්දසවණ්ණනා.	13
302.	තුච්චකසුතනනිද්දසවණ්ණනා.	14
313.	අතතදඛසුතනනිද්දසවණ්ණනා.	15
339.	සාරිපුතතසුතනනිද්දසවණ්ණනා.	16

මරමමසිහලකබරපොත්තානං

විසදිසකබරට්ඨානානි.

මරමම.

පඨම

අවිතරුග

විපසි

පඨවි

විහිසා

සභි

පති

සමා

ජ්වො

අඬ

බිණ්ණසව

නිවරණ

මකට

බලිබොධ

අසාදානුපසයි

ථාන

පතිකමම

සතිසති

පාතිමොකක

අත්ථ

සිහල.

පඨම

අවිතරුග

විපසි

පඨවි

විහිංසා

සභිං

පටි

සමමා

ජ්වො

අට්ඨ

බිණ්ණසව

නිවරණ

මකකට

පලිබොධ

අසාදානුපසයි

ථාන

පටිකමම

සට්ඨසති

පාටිමොකක

අට්ඨ

එතාදිසාති බහුති වචනාති භොනති.

විකල්පවිලකිකානි.

ABBREVIATIONS.

- සි. I. කොලමඩනගරේ විජේදාසපරිවේණපොත්කාලය
සි. II. විජයාඳමවිහාරනො ලඬපොත්කං. [පොත්කං.
සි. III. බෙල්ලන්විල බොධිසම්පාදමවිහාරනො ලඬපොත්කං.
සි. IV. කොලමඩනගරේ රාජකීයපොත්කාලනො ලඬපොත්කං.
ම. V. මරමකඛරපොත්කං.

THE PALI ALPHABET

IN SINHALESE CHARACTERS

VOWELS.

අa ආa ඉi ඊi උu ඌu එé ඔර

CONSONANTS.

කka	ඛkha	ගga	ඝgha	ඞna
චca	ඡcha	ජja	ඣjha	ඤña
ටta	ඪtha	ඩda	ඬdha	ණna
තta	ථtha	දda	ධdha	ඛna
පpa	ඵpha	බba	භbha	මma
යya	රra	ලla	වva	ඝsa
			නha	ඞla අං an

ක ka	කා ká	කී ki	කී kī	කු ku	කූ kú	කෙ ké	කො kó
ඛ kha	ඛා khá	ඛි khi	ඛි khī	ඛු khu	ඛූ khú	ඛෙ khé	ඛො khó
ග ga	=	=	=	=	=	=	=

කක kka	ඤ්ඤ ñña	ති tva, තු tra	මම් mpha
කඛ kkhā	ඤ්ඤ ñña	ද්ද dda	මම, මඞ mba
කය kya	ඤ්ඤ, ච ñca	ඳ්ඳ, ඩ ddha	මඞ mbha
කී kri	ඡ ඤ්ඤ ඡcha	ද් දra	මම mma
කි kva	ඡ, ඤ්ඤ ñja	ච dva	මඞ mha
කඝ kgha	ඤ්ඤ ñjha	ධධ dhva	යය, යය yya
කච khva	ච ට්ඨa	නන nta	යය yha
කග gga	ච, ඪ ට්ඨa	නි nthā	ලල lla
කඝ ghā	ඪ ට්ඨa	නද nda	ලය lya
ග් grā, ඞ්ඞka	ඪ ට්ඨa	නි ndha	ලඞ lha
ඪ ට්ඨka	ණ්ණ ñña	නන nna, නන nha	චන wha
ඞ ට්ඨa	ණ්ණ ñña	පප ppa	යය ssa
ඞ ට්ඨa	ණ්ණ ñña	පඵ ppha	යය sma
ච cca	ණ්ණ, ඩ nda	බබ bba	යය swa
ච ඡ cha	ණ්ණ ñha	බඞ bbha	යය hma
ඡ jja	තත tta	බ් බra	හඞ hva
ඡ ජ jha	තථ ttha	ම මpa	ලඞ lha

අ ආ ඉ ඊ උ ඌ එ ඔර

සබ්බපඤ්ඤානිකා

නා ම

මහානිද්දෙසසඨකපා.

නමො නාග්ග භගවතො අරහතො

සමමා සම්මුඛස්ස.

අච්ඡාලකිං¹ ඝාටෙන්නො නන්දිරාගව මූලතො,
භාවෙනාසඨිකං මග්ගං පුසි යො අමතං පදං.

පාපුණ්ණිකා ජනො බොධිං මිගද්දං විභාතිය,
ධම්මවක්කං පවතෙතත්වා ථෙරකොඛඤ්ඤ මාදිතො.

අසාරසත්තං කොට්ඨං බොධෙසි පිත්තාමහෙ තතිං,
චන්දෙහං සිරසා තව සබ්බසත්තානමුත්තමං.

තථා ධම්මුත්තමචෙව සබ්බවාපි අනුත්තරං,
සංඛිතෙත්ත භියො චුත්තං ධම්මවක්කං විභාගස්සො.

සාරිපුත්තො මහාපඤ්ඤ සංවුක්කපෙසා ජිතත්තජො,
ධම්මවක්කං විභාජෙත්වා මහානිද්දෙසමමුච්චි.

“පාඨො විසිඨො නිද්දෙසො තං නාම විසෙසනො”ව.

තං සාරිපුත්තං ජිතරාජපුත්තං ථෙරං ටීරානෙකගුණාභිරාමං,
පඤ්ඤසභාචුග්ගත්තාමකිත්තිං සුභිවචුත්තිව අපො නමිත්වා.

බමාදයාදිසුත්තෙන සුත්තමුත්තාදිවාදිනා,
ඛත්තසුත්තෙන ථෙරෙන දෙවෙන අභියාචිතො.

මහාවිහාරවාසීනං සජ්ඣායමහි පතිසීතො,
ගහෙතබ්බං ගහෙත්වාන පොරාණෙ සු විනිච්ඡයං.

අවොක්කමනෙතො සමයං සකව² අනාමසනෙතො සමයං පරං ව,
පුබ්බාපරෙපඨකපානයව යථානුරූපං උපසංහරනෙතො.

ඤ්ඤාපපභෙදවභනස්ස තස්ස ඥාතීති නෙතෙති නිසෙවිතස්ස,
අත්ථං අපුබ්බං අනුවණ්ණයනෙතො සුත්තව සුත්තිව අවොක්ක

මනෙතො.

1. සි. I. II. III & IV. උඛ්ඤ.

2. සි. II & IV සමයා සකාව.

ආරභිස්සං සමාසෙන මහානිද්දසවණ්ණනං,
සඛමබ්බමානෙන නානුක්කංසනකමසතා.

වක්කාමහං අදාකථං ජනස්ස හිතාය සඛමමවිරසිනස්සං,
සක්කවච සඛමමපජොතිකං¹ කථං සුණංථ ධාරෙථ ච
සාමු සනෙතා”ති.

තස්ස “පාඨො විසිඨො නිද්දෙසො නං නාම විසෙසනො වා”ති
වුත්තත්තා දුට්ඨො පාඨො බ්‍යජ්ජනපාඨො අත්ථපාඨො ව. . තෙසු
බ්‍යජ්ජනපාඨො අක්කරපදබ්‍යජ්ජනආකාරනිරුත්තනිද්දෙසවසෙන ඡබ්බි
ධො. අත්ථපාඨො සංකාසනපකාසනවිවරණවිහජ්ජන උත්තානීකරණ
පඤ්ඤාත්තවසෙන ඡබ්බිධො. තස්ස තීසු වාරෙසු පරිසුඛපයොග
වසෙන විසුඛකරණානං විතෙතන පව්වතීතදෙසනා වාචාති කපි
තත්තා² ආසෙවනත්තා අක්කරමිති ච සඤ්ඤිතා³ තපපරායණික⁴
බ්‍රහ්මානං⁵ මනසා පුච්ඡිතපඤ්ඤානං වසෙන භගවතා රතතසරෙ
නිසීදිතා සමමසිතපට්ඨානමහාපකරණවසෙන ච අක්කරං නාමාති
ගගෙනබ්බං.

අථවා පරිසුණ්ණපදං අක්කරමිති ගගෙනබ්බං. “සට්ඨවස්ස
සහස්සාති”ති එවමාදිසු විය. එත්ථ සකාර නකාර සොකාරාදීති
අක්කරමිති, එකක්කරං වා පදං අක්කරමිති එකෙ. “යායං තණ්හා
පොණො භවිකා”ති එවමාදිසු විභ්‍යාසනං” අත්ථජොතකමක්කර
පිණ්ඩපදං. “නාමව රුපවා”ති එවමාදිසු බ්‍රහ්මි අක්කරෙහි යුත්තං පදං
නාමසංඛාතෙන වුත්තං පදං විභාවෙති. පදෙන අවිජ්ඣිතං බ්‍යජ්ජනං,
පදංහි ව්‍යත්තං පාකටං කරොතීති බ්‍යජ්ජනං, වාක්‍යමෙව⁶. “වත්තාරො
ඉඬිපාද”ති සංඛෙපෙන කපිතමත්ථං. “කතමෙ වත්තාරො? ඉධ
භික්ඛු” ඡන්දසමාධිපට්ඨානසංඛාරසමනනාගතං ඉඬිපාදං භාවෙති,
විරිය-විතත-විමංසාසමාධිපට්ඨානසංඛාරසමනනාගතං ඉඬිපාදං භා
වෙති”ති ආදිසු පාකටකරණභාවෙන බ්‍යජ්ජනං නාම. බ්‍යජ්ජන
විභාගපකාසො ආකාරො. “තත්ථ කතමො ඡන්දෙ යො ඡන්දෙ ඡන්දි
යනා” කතානුකමත්තා”ති එවමාදිසු කපිතබ්‍යජ්ජනං නෙක විධෙන
විභාගකරණං ආකාරො නාම. ආකාරාභිගිතස්ස නිබ්බවනං
නිරුත්තනි, ‘එස්සො වෙදනාති’ එවමාදිසු ආකාරෙන කපිතං ‘දුසතීති
එස්සො, වෙදියතීති වෙදනා’ති නීහරිතා වචනං නිරුත්තනි නාම. නිබ්බ
වනං, විත්ථාරො නිද්දෙසනො පදෙසනොති නිද්දෙසො, වෙදියතීති
වෙදනාති නිබ්බවනසද්දපදං¹⁰ සුඛා දුක්ඛා අදුක්ඛමසුඛා. සුඛයතීති

1. සි. II, සජොතිකා

2. සි. I & IV. අකපිතත්තා.

3. සි. I. අක්කරමිතිමසඤ්ඤිතා,
II. සඤ්ඤිතං.

4. සි. II. පරපරායණික, IV. පරායණික.

5. සි. I, II, III & IV. බ්‍රාහ්මණානං.

6. විභගත්තසඛබ්බං.

7. සි. II & III. බ්‍යජ්ජනවාක්‍යමෙව.

8. සි. I, II & III. ඉධභික්ඛවෙසිඤ්ඤි.

9. ඡන්දිකත්තා.

10. සි. II III & IV. සපදං.

සුඛා. දුක්ඛයනීතිදුක්ඛා. නෙව දුක්ඛයනී න සුඛයනීති අදුක්ඛමසුඛානී අත්ථවිත්ථාරණං නිරවසෙසෙන කපිතත්තා නිද්දෙසො නාම.

එවං ජබ්බිධානි බ්‍යජ්ජනපාඨානි ජොතිචා ඡස්ස අත්ථපාඨෙසු සංඛෙ පනො කාසන්ඤ්ථපනා සංකාසනා, “මඤ්ඤමානො ඛො භික්ඛු බ්‍රහ්මා මාරණං අමඤ්ඤමානො මුත්තො පාපිමත්තො”ති එවමාදිසු සංඛෙ පෙන අත්ථදීපනං සංකාසනා නාම. එසො පන ථෙරො බුද්ධින භගවතා එවං¹ සංඛෙපං කචා වුත්තමත්ථං. “අඤ්ඤතං භගවා අඤ්ඤතං සුගතා”ති කථෙත්වා සමත්ථො පටිවිජ්ඣි².

උපරි වත්තබ්බමත්ථං ආදිනො කාසනා දීපනා පකාසනා, “සබ්බං භික්ඛවෙ ආදිත්තනනි” එවමාදිසු පච්ඡා කපිතබ්බමත්ථං පඨම වචනෙන දීපනා පකාසනා නාම, එවං පඨමං දීපිතං අත්ථං පුන පාකටං කචා දීපනෙන “කිව භික්ඛවෙ සබ්බං ආදිත්තං? වක්ඛුං භික්ඛවෙ ආදිත්තං රූපා ආදිත්තානි” එවමාදිසු කපිතෙසු තික්ඛිත්ථි යො සංඛෙපෙන වුත්තං පටිවිජ්ඣතිති³ කපිතත්තා වෙ අත්ථපද්ධති තික්ඛිත්ථියං උපකාරවසෙන වුත්තානි.

සංඛිතත්තං විත්ථාරාහිධානං සකිං වුත්තං ව පුනපි අභිධානං විවරණං. “කුසලා ධම්මා”ති සංඛෙපෙන තික්ඛිත්තං “කතමෙ ධම්මා කුසලා යසම් සමයෙ කාමාවචරං කුසලං විත්තං උප්පන්නං හොති”ති නිද්දෙසවසෙන විත්ථාරං විත්ථාරවසෙන පුන කථනං විවරණං නාම. තං විභාගකරණං විභජ්ජනං නාම. “තසම් සමයෙ”ති විවරිතෙ කුසලෙ ධම්මෙ-“තසම් සමයෙ එසො හොති වෙදනා හොති”ති විභාග කරණං විභජ්ජනං නාම. විවට්ඨං විත්ථාරාහිධානෙන වචනි තං ව උපමාහිධානෙන සමපටිපාදනං⁴ උත්තානිකරණං, විවරණෙන විවරිතත්තං “කතමො තසම් සමයෙ එසො හොති යො තසම් සමයෙ එසො පුසනා සමුප්පනා”ති අතිවිවරිතා කථනං විභජ්ජනෙන විභත්තං “සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ ගාවි නිවච්ඡො එව මෙවඛවාහං භික්ඛවෙ එසොගාරො දුට්ඨබ්බොති වදුමි”ති එවමාදි උපමාකථනව උත්තානිකරණං නාම. ධම්මං සුණන්තානං ධම්ම දෙසනෙන විත්තං අනෙකවිධෙන සොමනස්ස උප්පාදනව අති බිණ්ඩුබ්බිතං නෙකවිධෙන ඤ්ඤාණස්ස නිබිණ්ඛවාචකරණව පඤ්ඤාත්තා නාම. තෙසං සුණන්තානං තං විත්තනොසනෙන තං විත්තනිසං නෙන ව පඤ්ඤාපියතිති පඤ්ඤාත්තා. තත්ථ භගවා අකුරෙහි සංකාසෙති, පදෙහි පකාසෙති, බ්‍යජ්ජනෙහි විවරිති, ආකාරෙහි විභජ්ජති, නිරුත්තරිති උත්තානිකරොති, නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤාපයති. කිං වුත්තංහොති? බුද්ධා භගවන්තො එකච්චානං වෙනෙය්‍යානං එකසම් දෙසනෙ අකුරෙහි අත්ථසංකාසනං කරොන්ති-පෙ-නිද්දෙසෙහි අත්ථ

1. සී. II & III. එව.

2. සී. II & III. පටිවිජ්ඣ

3. සී. II & III. පටිවිජ්ඣති.

4. සී. I & IV. සමපටිපාපනා.

පඤ්ඤපතං කරොන්ති”¹ කී අයමෙත් අධිපායො. අථවා අකඛරෙහි සංකාසයිත්වා පදේහි පකාසයති, බ්‍යජ්නෙහි විවරිත්වා ආකාරෙහි විහජති, නිරුහති උත්තානිකත්වා නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤපයති, කිං වුත්තං හොති? එවරුපෙන ධම්මදෙසනෙන එකච්චපු ණනෙපු එකච්ච වෙනෙය්² විනයතීති. අථවා අකඛරෙහි උග්ගාවයිත්වා පදේහි පකාසෙන්නො විනයති උග්ගචිතඤ්ඤං, බ්‍යජ්නෙහි විවරිත්වා ආකාරෙහි විහජන්නො විනයති විපචිතඤ්ඤං, නිරුහති උත්තානිකත්වා නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤපෙනො විනයති නෙය්³, ඉති වෙනෙය් වසෙහපි යොජෙතබ්බමෙව. අත්තො පනෙත්ත කතමො ව්‍යජ්න පාඨො? කතමො අත්තපාඨොති? බුඛිතං භගවන්තානං ධම්මං දෙ සෙන්නානං යො අත්තවගමකො සවිඤ්ඤානික සද්දො⁴ සො බ්‍යජ්න පාඨො; යො තෙන අභිසමෙතබ්බො ලක්ඛණරසාදිසතිතො ධම්මො සො අත්තපාඨොති වෙදිතබ්බො. පුත්ති සක්ඛාය භාසිතො බ්‍යජ්න භාසිතො සාවසෙසපාඨො අනවසෙසපාඨො නීතො නෙය්⁵ ති ඡබ්බිධො පාඨොති. තත්ත අනෙකත්තමෙන්නො සක්ඛාය භාසිතො, “මාතරං පිතරං හංගුලා රාජානො චෙව ධනතියෙ”⁶ තී එවමාදි. එකත්තමෙන්නො බ්‍යජ්නභාසිතො “මනොපුබ්බගමා ධම්මා”⁷ තී එව මාදි. සාවසෙසො “සබ්බං භික්ඛවෙ ආදිත්ත”⁸ තතී එවමාදි. විපරිතො අනවසෙසො, “සබ්බං ධම්මා සබ්බාකාරෙන බුඛිසු භගවතො ඤ්ණමුලෙ ආපාථං ආගච්ජන්ති”⁹ තී එවමාදි. යථා වචනං තථා අවගන්තබ්බො නීතො, “අතිවංචුක්ඛමන්තතො”¹⁰ තී එවමාදි. යුත්තියා අනුස්සරිතබ්බො නෙය්¹¹, “එකපුග්ගලො භික්ඛවෙ”¹² තී එවමාදි.

අත්තො පන අනෙකපකාරො පාඨත්තො සභාවත්තො ඤ්ඤත්තො පාඨානුරූපො¹³ නපාඨානුරූපො¹⁴ සාවසෙසත්තො නිරවසෙසත්තො නීතත්තො නෙය්¹⁵ තො ඉත්තාදි. තත්ත යො අප්පය්‍යත්තසු පඤ්ඤප තත්ත මුච්චාරියතෙ පාඨො, ස පාඨත්තො. “සාත්තං සව්‍යජ්නනති” ආදිසු විශ. රූපාරූපධම්මානං ලක්ඛණරසාදි සභාවත්තො, “සමමාදිසිං භාවෙ තී”¹⁶ තී ආදිසු විශ. යො ඤ්ඤමානො හිතාය සංවත්තති පඤ්ඤපෙනුං අරහතීති ඤ්ඤත්තො, “අත්තවාදි ධම්මවාදි”¹⁷ තී ආදිසු විශ. යථාපාඨං භාසිතො පාඨානුරූපො. “චක්ඛුං¹⁸ භික්ඛවෙ පොරාණකම්මන්ති” භගවතා වුත්තං, තස්මා චක්ඛුපි කම්මන්ති බ්‍යජ්නචර්යායාය අත්තං. පටිබාහයමානෙන¹⁹ වුත්තො අත්තො න පාඨානුරූපො, සො පාඨතො අනනුඤ්ඤත්තො අකතපටිකෙඛපො විසුත්තො.

සො ව සම්භගෙතබ්බමපි අසම්භගෙත්වා පරිවජෙත්තබ්බමපි වා කිචි අපරිවජෙත්වා පතිසෙසං අකත්වා වුත්තො සාවසෙසත්තො,

1. “එකච්චානං වෙනෙය් ² තතී සබ්බප්ථං.	4. සී. III. තප්පානුරූපො.
2. සී. II. අත්තවගමකොලවිඤ්ඤානති	5. සී. II & III. චක්ඛුස්සබ්බමෙ.
3. සී. II. පථානුරූපො. [කසදෙදු	6. සී. II & III. පටිබාහියමාණො න වුත්තො.

“වක්ඛුමි පටිච්ච රූපෙ ව උපපජ්ඣති වක්ඛුමිසුද්දාණං.” “සබ්බෙ තසනති දණ්ඩංගං සබ්බෙ භායනති මච්චුනො” ති ආදීසු විය. විපරිතො නිරව සෙසන්තො “සකිංවිතං සංසරිතං මමචෙව තුමනාකම” “නත්ත භික්ඛවෙ කො මනනා කො සකිංතා අසකුත්තු දිඨ්ථදෙති” ති ආදීසු විය. සද්දවසෙ තෙව වෙදිතබ්බො නිතන්තො. “රූපා සද්දා රසා ගන්ධා ථොඨබ්බාව මනොරමා” ති ආදීසු විය. සමමුතිවසෙන¹ වෙදිතබ්බො නෙය්‍යන්තො “වග්ගාරොමෙ භික්ඛවෙ චලාහකුපමා පුග්ගලා” ති ආදීසු විය. එවමිමං පාඨව අත්ථව විදිත්වා සීතො අසංගිරො භවති පරවාදීති දිසරතනං තිත්ථවිනො.

ඉති අසංගිරභාවෙන යාව ආගමාධිගමසම්පදා නාව වන්තුං² සන්තොති, සංඛෙපවිත්ථාරනසෙන හෙතුදුගරණාදීති අවබෝධධිතුං හමිනන්තො, එවං විදිතෙ අත්තානාව පරව සොධෙතුං සමත්ථාවෙන දුස්සීලදිසිමලවිරහිතා, තෙසුපි දුස්සීලොති අත්තානං උපහනති තෙන නාණ්දස්‍යවාචො භවති අවත්ථාගාරා වාරො ධෙතිච්ඡාතුරො³ වචෙත්ථව, දුර්ග්ගීපනත්තානං උපහනති නිසංසයොපි භවති වාලගුහාකුලො ඉව කමලසංඝො. උභය විපනෙනා පන සබ්බථාපි අනුපාසනීයො භවති. ශුථගතමිව ඡවාළානං, ශුථගතො විය ව කණ්ණසප්පො. උභයසම්ප නෙනා පන⁴ සබ්බථාපි උපාසනීයො සෙවිතබ්බො ව විසුද්ධති නිරු පද්දවො ඉව රතනාකරො එවං භුතො එව අපච්චාරොපනීයාවරිය මුඛි සුත්තසුත්තානුලොමආචරියවාදඅනන්තොමතිසම්බානානව වතු නනං අපරිච්චාදී තෙසං වසෙන ව්‍යාඛ්‍යාතො.⁵

“එකංසවචනං එකං විභජ්ජවචනං පදං

තතියං පටිපුලේස්‍ය වතුත්ථං පන ථාපයෙ” ති.

එතෙසං වා අපරිච්චාගී, තනො එව එලභෙතුනං හිතෙ තිසුත්තතතො. තෙනෙ වෙසං⁶ අවබෝධනං පති අභිලාසු භවතිති.

ආහවේත්ථ:—

පාඨත්ථවිද්⁷ සංගිරො වග්ගා සුචි අමච්ඡරො

වතුනනං අපරිච්චාගී දෙසකස්ස හිතඤ්ඤිතො.

එත්ථ “දෙසකස්ස” ති දෙසකො අස්ස භවෙය්‍යාති අන්තො. “හිතඤ්ඤිතො” ති හිතෙන අනුගතො හිතවිතෙතො, සො එසො සුචිතෙතො සිස්සො වතුනනං අපරිච්චාගිත්තා ගරු අසංගිරනාභාවනීයො, හිතඤ්ඤිතතො චචනකධමො, පාඨත්ථවිදන්තො ගමිතිර කථං කත්තො. අමච්ඡ රිත්තො ථානෙ තියොජනො. ඉති

1. සි. II & III. සමමුතිවාසෙන.

2. සි. I & IV. ගාමවග්ගං. II & III. ගාමවග්ගං.

3. සි. II & III. ඉධ නිව්වාදුරො.

4. සි. I. II & III. පනසුපි.

5. සි. II. III & IV. ව්‍යාඛ්‍යාතො.

6. සි. II. භෙවසං.

7. සි. II & III. පාහත්ථවිද.

“පියො ව ගරුභාවතීයො වතතා ව වචනකඛමො
ගච්ඡිරව කථං කතතා නොවට්ඨානෙ¹ තියොජ්ජො”ති

අභිභිතො දෙසකො සොභා පද්ධති අනිසියානො² වතුධමම
ගරුතතා,³ කථං නපරිභවති ආවරිය ගරුතතා, කපිකං නපරිභවති
සඬාපඤ්ඤදි ගුණපතිමභි තතතා, අතතානං⁴ නපරිභවති අසඬාමායා
විතතා, අමතාභිමුඛතතා ව අවිකඛිතතා විතතා භවති, සුමෙධතතා
යොතිසො මනසිකරොතිති.

වුතතං හෙතො:— “පවති භිකඛවෙ ධමමෙති සමනතාගතො
සුණ්ණෙනා සඬමමං භබ්බො නියාමං ඔක්කමිතුං කුසලෙසු ධමමෙසු
සමමතතං, කතමෙති පඤ්චති? න කථං පරිභොති, න කපිකං පරිභොති,
න අතතානං පරිභොති, අවිකඛිතතාවිතතා ධමමං සුණාති, එකඟ
විතතා යොතිසො මනසිකරොති”ති. නං ලක්ඛණපපතතතා
භාජනං භවතිති.

ආහවෙත්:—

“ධමොවරිය ගරු සඬො පඤ්ඤදිගුණමභිතො,
අසඬාමායාවිකසු සුමෙධො අමතාභිමුඛො; ඉතිවතතාව සොතාව.”

එවං වුතතපසකාරෙන බ්‍යජ්ජනව අත්ථව දසෙසුනා ඉද්ධති යො අභි
සඬිතං කථා කපිතතතා මහාසමුද්ද මහාපඨවි විය මහා ව සො තිද්දෙ
සො වාති=මහාතිද්දෙසොති වුච්චති. තං මහාතිද්දෙසං වණ්ණ
සිසුසාමි, තදෙනං මහාතිද්දෙසං අත්ථසමපන්නං බ්‍යඤ්ජනසමපන්නං
ගච්ඡිරං ගච්ඡිරත්ථං ලොකුතතරත්ථපසකාසකං සුඤ්ඤතාපටිසංයුතතං
පටිපතතිමග්ගථලවිසෙසසාධනං පටිපතති පටිපක්ඛපටිසෙධනං⁵
යොගාවචරුතං ඤ්ඤවරණාකරභූතං ධමමකපිකානං ධමමකථාපිලා
සනවිසෙසහෙතුභූතං සංසාරභීරුකානං දුක්ඛනිසුරණසදුපායදසුස
නෙන අසුසාදජනනත්ථං නපටිපක්ඛනාසනත්ථං ගච්ඡිරත්ථානව
නෙකෙසං සුතතනතපද්ධතං අත්ථවිවරණෙන සුජ්ජනහදයපරිතොස
ජ්ජනනත්ථං තථාගතෙන අරහතා සමමාසමුච්චෙන සබ්බත්ථ අපටි
භහසබ්බඤ්ඤානඤ්ඤමහාදීපොභාසෙන සකලජනවිතතමහාකරු
ණාසිනෙහෙන වෙනෙයාජ්ජනහදයගතකිලෙසකිකාරවිධමනත්ථ
මුජ්ජාලිතසු සඬමමමහාපදීපසු තදධිප්පාය⁶ විකාසනසිනෙහ
පරිසෙකෙන පවචසුසහසුමතිවිරසමුජ්ජාලනමිච්ජතා ලොකානු
කම්පකෙන සජුකපෙත ධමමරුජසු ධමමසෙනාපතිනා ආයසමතා
සාරිපුතතත්ථෙරෙන භාසිතං සුචා ආයසමා ආනන්දෙ පඨමමහා
සඬතිතිකාලෙ යථාසුතමෙව සඬිතං ආරොපෙසි.

1. සි. II & III නොපඨානෙ.

2. සි. අභිසංගො, III අභිසංගො.

3. සි. I, II & III. වතතුධමමගරුතතා.

4. සි. II & III. අතතා.

5. සි. II & III. පටිභොධන.

6. සි. II & III. අභිප්පායං.

සො පනෙස විනයපිටකං සුත්තනනපිටකං අභිධම්මපිටකනති
තිස්ස පිටකෙස්ස සුත්තනනපිටකපරියාපනො; දීඝනිකායො මජ්ඣිම
නිකායො සංයුත්තනිකායො අඛණ්ඩකරනිකායො බුද්ධකනිකායොති
පච්ඡු මහානිකායෙස්ස බුද්ධකමහානිකායපරියාපනො. සුත්තං
ගෙය්‍යං වෙය්‍යාකරණං ගාථා උද්‍යානං ඉතිවුත්තකං ජාතකං අඛණ්ඩ
ධම්මං වෙදලලනති නවස්ස සජ්ජසාසනබ්‍රහ්මස්ස යථාසම්මතං ගාථබ්‍රහ්ම
වෙය්‍යාකරණබ්‍රහ්මය සබ්බගීතො.

“වාසීතිං බුඬතො ගණතිං වෙ සහස්සාති තිකබුතො,
වතුරාසීතිසහස්සාති යෙමෙ ධම්මා පචතතිතො”ති.

ධම්මගණකාරිකතේරෙන පඤ්චස්ස ණානෙස්ස එතදග්‍යං ආරොපි
තෙන පටිඤ්ඤානානං වතුරාසීතිධම්මකකිකිසහස්සානං තිකබුතො ගති
තෙස්ස චිත්ත ධම්මකකිකිසහස්සෙස්ස අනෙකසනධම්මකකිකිසහගීතො.
තස්ස වෙ වග්‍යා අට්ඨකවග්‍යො පාරායනිකවග්‍යො, බග්‍යවිසාණ
සුත්තඤ්චාති.

එකෙකස්මිං වග්‍යෙ සො උසස්සොඋස කථා බග්‍යවිසාණ සුත්තවාති
තෙතතිංස සුත්තාති කාමසුත්තාදි බග්‍යවිසාණ සුත්තපරියොසානාති.
එවං අනෙකධා වචන්වාපිතස්ස ඉමස්ස මහානිද්දෙසස්ස අනුපුබ්බ
පද්‍යන්වණ්ණනං කරියාමි. අයංගි මහානිද්දෙසො පාඨතො, අත්
තො ව උද්දිසනෙනාන නිද්දිසනෙනාන ව සකකච්චං. උද්දිසිතබ්බො
නිද්දිසිතබ්බො ව, උග්‍යණ්ණනෙනානාපි සකකච්චං. උග්‍යණ්ණිතබ්බො
ධාරෙනබ්බො ව; නං කියස්සෙතු? ගමහීරත්තා ඉමස්ස මහානිද්දෙ
සස්ස ලොකතිතාය ලොකෙ විරසිතත්ථං. තත්ථ කාමසුත්තං ආදී.
තස්මිං “කාමං කාමගමානස්සා”ති ගාථා ආදී. සා උද්දෙස නිද්දෙස
පටිනිද්දෙසවසෙන තිධා සීතා.

“කාමං කාමගමානස්සා”ති එවමාදි උද්දෙසො. “කාමාති උද්ද
නතො වෙ කාමා වජ්ජකාමො කිලෙසකාමොවා”ති නිද්දෙසො.
“කතමෙ වජ්ජකාමා මනාපිකා රූපා”ති එවමාදි පටිනිද්දෙසො. තත්ථ
“කාමනති” මනාපියරූපාදි තෙභුමකධම්මසබ්බානං වජ්ජකාමං.
“කාමගමානස්සා”ති ඉච්ඡමානස්ස, “නස්ස වෙගං සමිජ්ඣති”ති
තස්ස කාමගමානස්ස සත්තස්ස නං කාමසබ්බානං වජ්ජං සමිජ්ඣති
ති වෙ? සවෙ සො නං ලහතීති වුත්තං ගොති. “අබ්බා පිනිමනො
කොති”ති එකංසං කුට්ඨවිතො ගොති. “ලබ්බා”ති ලහිතා.
“මච්චො”ති සත්තො. “සදිච්ඡති”ති යං ඉච්ඡති. ඉදං පන සබ්බ
පතො පද්‍යන්වණිකිමත්තමෙව. වින්දාරො පන උපරි පාලියං ආගත
කයෙනෙව වෙදිතබ්බො. යථා ව ඉමස්මිං එවං ඉතො පරං සබ්බ
සුපිති.

“කාමා”ති උද්දිසිතබ්බං පදං. “උද්දනතො”ති වග්‍යවිසෙකපච්චා
ද්‍යං. කිණ්ණයාති ආදීසු විශ්. අපච්චා උපරාපරි ද්‍යනතො උද්දනං උද්දනං
උච්චං ආබාධනතො ව්‍යවද්‍යනස්සත්ථන වොද්දනං විශ්. වින්දාරකරණ

භාවෙන වා කාමාඉති පාඨසෙසං කතා වත්තබ්බං. 'මෙ'ති ගණන පරිවේෂදො; න එකං න තයො. "වජ්ජුකාමා වා"ති මනාපියරූපාදි වජ්ජුකාමා ව, උපතාපනඤ්ඤා විබාධනඤ්ඤා ව කිලෙසකාමාව. තෙසු වජ්ජුකාමො පරිඤ්ඤායො, කිලෙසකාමො පභාතබ්බො. තත්ථ වජ්ජුකාමො කිලෙසකාමෙන පඤ්ඤාතබ්බොති කාමීයතීති=කාමො; කිලෙසකාමො වජ්ජුකාමානං පච්චාසිංසනස්ස කාරණභාවෙන කාමී යතො අනෙත ඉති=කාමො. තත්ථ රූපාදිකකිංසෙසං ගතීතො වජ්ජු කාමො, සංඛාරකකිංසෙසං ගතීතො කිලෙසකාමො. ඡති විඤ්ඤා ණෙහි විජානිතබ්බො වජ්ජුකාමො, මනොවිඤ්ඤාණෙන ජානිතබ්බො කිලෙසකාමො. කිලෙසානං පතීඨඤ්ඤා කාරණඤ්ඤා ආරම්භ ණඤ්ඤා ව වජ්ජුකාමො.

"නතො කාමා යාති විත්තාති ලොකෙ සම්භවපරාගො පුරිසස්ස කාමො තිඨන්ති විත්තාති තපේව ලොකෙ අපේඤ්ඤා විනයනති ඡන්ද"නති.

න ඡන්දමානවකසොරෙයසෙසිපුත්තාදීනං වජ්ජුති එත්ථ තිදස්සනං. කිලෙසකාමො තාපනඤ්ඤා බාධනඤ්ඤා සං කාමෙතීති=කාමො. වුත්තමපිවෙනං.:-"රතෙතා බො බ්‍රාහ්මණ රාගෙන අභිභූතො අත්ත ව්‍යාබාධායපි වෙනෙති-උභයව්‍යාබාධායපි වෙනෙති,,ව,"රතෙතා බො බ්‍රාහ්මණ-පෙ-පාණමපි හන්ති අදින්නමපි ආදියති පරදරමපි ගව්ඡති මුසාපි භණ්ති"තිව,එවමාදි තිදස්සනං. තමෙව පටිතිදෙසවසෙන විජ්‍යා රෙතා වත්තුකාමො "කතමෙ වජ්ජුකාමා"ති ආදිමාහ. තත්ථ "කත මෙ"ති කපේතුකමසතා පුච්ඡා. පච්චිධා හි පුච්ඡා තාසං විභාගො උපරි පාලියංයෙව ආවිභවිස්සති. තාසු අයං කපේතුකමසතා පුච්ඡා. තත්ථ "මනාපිකා"ති මනං අපායනති වඩ්ඪිනතීති=මනාපා. මනාපා එව=මනාපිකා. "රූපා"ති කමමචිත්තඋතුආභාරසමුදාන වසෙන වතුසමුදානිකා රූපාරම්භො. රූපයනති=රූපා වණ්ණ විකාරං ආපඡ්ඡමානා හදයංගතභාවං¹ පකාසෙනති අත්ථො. තත්ථ කෙනෙතෙත රූපනති? රූපනඤ්ඤා. වුත්තං හෙතං භගවතා "කිං භික්ඛවෙ රූපං වදෙද,රූපනතීති බො භික්ඛවෙ තස්මා රූපනති වුච්ඡති, තංකෙන රූපනති සිහෙනපි රූපනති උණ්ණනපි රූපනති ජ්ඣව්ඡායපි රූපනති පිපාසායපි රූපනති ඛංසමකසවාතාතපසිරිංසපසමථස්සෙ තපි රූපනතීති බො භික්ඛවෙ තස්මා රූපනති වුච්ඡති"ති.

තත්ථ "රූපනති"ති කුප්පති සට්ඨියති පිළියති භිජ්ජනති අත්ථො. සිතෙන රූපනා ලොකනතරතීරයෙ පාකටං. මහිංසරඬාදිසුපි² තිමපාතසීතලෙසු පදෙසෙසු ව තං පාකටමෙව. තත්ථ හි සත්තා සිතෙන භිත්තසරිරා ජිවිතකකියමපි පාපුණන්ති. උණ්ණන රූපනං අවිචි මහාතීරයෙ පාකටං. තත්ථ හි තත්තාය ලොහපඨවියා නිපජ්ජා පෙතා පච්චිධ බන්ධනාදිකරණකාලෙ සත්තා මහාදුක්ඛං අනුභවන්ති.

ජීවත්ථාය රූප්පනං පෙත්තිවිසයෙ වෙව දුබ්බිකකාලෙ ව පාකටං. පෙත්තිවිසයස්මිං හි සත්තා වෙ තීණී බුබ්භන්තරාති කිව්දෙව ආමිසං ගජෙන ගහෙත්වා, මුඛෙ පක්ඛිපන්නා නාම න ගොන්නි, අනෙතා උදරං ආදිත්තසුසිරො රුකෙඛා විය ගොති. දුබ්බිකෙකි කථිකමත්තමපි අල හිත්වා මරණප්පන්නානං පමාණං නප්පිති.

පිපාසාය රූප්පනං කාලකථාදිසු පාකටං. තත් හි සත්තා වෙ තීණී බුබ්භන්තරාති හදයතෙමනමත්තං වා ජිව්ගාතෙමනමත්තං වා උදකඛිඤ්ඤං ලඬුං න සකෙකානති. පානීයං පිවිසාමාති නදිං ගතානං ජලං වාලිකාථලං සම්පජ්ජති. මහාසමුද්ධං පක්කිඤ්ඤානාංපි සමුද්දෙ, පිභිපාසාණො ගොති. තෙ සුස්සන්නා බලවදුක්කපිට්ඨිතා විර වන්ති.

බංසාදිති රූප්පනං බංසමක්කිකාදිබහුලෙසු පදෙසෙසු පාකටං. තං පන “කතමං තං රූපං සතිදස්සනං සප්පරිඝ්ඤ”නති ආදිනා නයෙන අභිධමෙම විත්ථාරිතමෙව. සද්දියන්ති=සද්ද, උද්ගරියන්ති අපො. උතුචිත්තවසෙන විසමුදාතිකා සද්ද. ගතියන්ති=ගතියා, අත්තනො වජ්ජති සුවයන්ති අපො. රසන්ති තෙ සත්තාති=රසා, අස්සාදෙනති අපො. ප්ලසියන්ති=පොසබ්බා, එතෙ ගතියාදයො වතුසමුදාතිකාව.¹ තෙසං විභාගො අභිධමෙම විත්ථාරිතොයෙව. තමෙවත්. විත්ථාරවසෙන දස්සෙන්නො “අත්ථරණං පාපුරණං”ති ආදි මාහ.

තත් අත්ථරිතා නිපජ්ජන්ති=අත්ථරණා, සරිරං වෙසෙත්වා පාරුපියන්ති=පාපුරණා, අනෙතාජාතාදයො චත්තායො, දසිව දුසො ව=දුසිදුසා, බෙත්තවජ්ජසිසෙන වෙත් වාපිතළාකාදිතිපි ගති තාති. “භිරඤ්ඤ”නති කභාපණො. “සුචණ්ණ”නති ජාතරූපං. තෙසං ගහණෙන ලොහමාසකො ජතුමාසකො දුරුමාසකොති සබ්බෙපි සම්ගහං ගව්ජන්ති. “ගාමනිගමන්ඤ්ඤානියො”ති එකතුටිකාදි ගාමො, ආපණ්ණුතො නිගමො, එකස්ස රඤ්ඤා ආණාපවත්තිඨානං රාජ ධාති. “රඬ”නති ජනපදෙකදෙසං. “ජනපදො”ති කාසිකොසලාදි ජන පදො. “කොසො”ති වතුභිභිධො කොසො. හපි අස්සො රථො පත්ති. “කොඨාගාර”නති තිවිධං කොඨාගාරං ධනකොඨාගාරං ධඤ්ඤ කොඨාගාරං වත්තකොඨාගාරං. “සංකිච්චි”ති අනවසෙසපරියාදන වචනං. “රජනිඝ”නති රජෙතුං යුත්තපෙන. ඉතො පරං තිකවසෙන දස්සෙතුං අතීතතතික අක්කිත්තතතික භීතතතික මකාසතතික පයො ගතතික කාමාවචරතතිකවසෙන ඡන්තිකෙ ආහ.

තත් අතීතතතිකෙ තාව අත්තනො සභාවං උප්පාදදිලක්කණං පාපෙත්වා අතීතකන්නාති=අතීතා, හදුහයමපි න ආගතාති=අනා ගතා, තං තං කාරණං පරිච්ච උප්පන්නාති=පච්චුප්පන්නා, ඉදං භවෙන පරිච්චිත්තං, පරිසක්ඛිතො හි පඨාය අතීතභවෙසු තිබ්බත්තා අනන්තර

හවෙ වා නිබ්බත්තා ගොනතු කප්පකොට්ඨකසහසංමන්තෙ වා සබ්බෙ අතීතායෙව නාම. චුතිතො පඨාය අනාගතහවෙසු නිබ්බත්තකා කාමා අනන්තරහවෙ වා නිබ්බත්තකා කප්පකොට්ඨකසහසංමන්තෙ වා සබ්බෙ යෙව අනාගතා නාම. චුතිපටිසක්ඛි අනන්තරෙ පචත්තා කාමා පච්චුප්පනා නාම. අර්ක්කත්තහතිකො එවං පචත්තමානා මයං අත්තාති ගහණං ගමිසාමාති ඉමිනා විය අධිප්පායෙන අත්තානං අධිකාරං කම්මා පචත්තා අත්තනො සත්තානෙ පචත්තා පාටිපුග්ගලිකා කාමා අර්ක්කත්තකා කාමා නාම. තතො බගිභූතා පන ඉන්ද්‍රියබ්බා වා අනිත්‍රියබ්බා වා බගිබ්බා නාම. තතියපදං තද්වහයවසෙන වුත්තං.

හීනත්තිකෙ—“ගීනා”ති ලාමකා. “මජ්ඣමා”ති හීනප්පණීතානං මජ්ඣෙකෙ හවාති මජ්ඣමා. අවසෙසා උත්තමන්තෙ පණීතා. අපිච්ච, උපාදයුපාදය හීනමජ්ඣමපණීතා වෙදිතබ්බා. තෙරසිකානංහි කාමා කොට්ඨපත්තා ගීනා නාම. තෙ උපාදය තීරවජානෙසු නාග සුපණ්ණානං කාමා පණීතා නාම. සෙසතිරවජානගතානං කාමා මජ්ඣමා නාම. තෙසලපි කාමා ගීනා නාම, තෙ උපාදය මහෙසකක පෙත්තානං කාමා පණීතා නාම. අවසෙසානං කාමා මජ්ඣමා නාම. තෙසලපි ගීනා, තෙ උපාදය ජානපදානං කාමා පණීතා නාම; පච්චත්තවාසිනං කාමා මජ්ඣමා නාම. තෙසලපි ගීනා. තෙ උපාදය ගාමභොජකානං කාමා පණීතා නාම. තෙසං පරිවාරිකානං කාමා මජ්ඣමා නාම. තෙසලපි ගීනා නාම. තෙ උපාදය ජනපද සාමිකානං කාමා පණීතා නාම. තෙසං පරිවාරිකානං කාමා මජ්ඣමා නාම. තෙසලපි ගීනා. තෙ උපාදය පදෙසරාජ්ජනං කාමා පණීතා නාම. තෙසං අමච්චානං කාමා මජ්ඣමා නාම. තෙසලපි ගීනා. තෙ උපාදය වකකවත්තිරඤ්ඤ කාමා පණීතා නාම. තසං අමච්චානං කාමා මජ්ඣමා නාම. තසාපි ගීනා, තෙ උපාදය භුමවදෙව්‍යානං කාමා පණීතා නාම. තෙසං පරිවාරිකානං දෙව්‍යානං කාමා මජ්ඣමා නාම. තෙසලපි ගීනා. තෙ උපාදය වාතුමග්ගා රාජිකානං දෙව්‍යානං කාමා පණීතාති ආදිනා නයෙන යාව අකතීඨක දෙව්‍යානං කාමා මන්තකප්පත්තා පණීතා නාම, තෙ එවං උපාදයු පාදය “හීනමජ්ඣමපණීතකාමා” වෙදිතබ්බා.

මිකාසත්තිකෙ—“ආපාසිකා කාමා”¹ති අවබ්බිසබ්බානෙසු අපගත අයෙසු වතුසු අපායෙසු නිබ්බත්තකාමා ආපාසිකා කාමා. මනුසොසු නිබ්බත්තකාමා මනුසාසාමා, දෙවෙසු නිබ්බත්තකාමා දිබ්බා.

පයොගත්තිකෙ—පච්චුප්පිතානං කාමානං පරිභුජනතො ඔපෙක්ඛා තෙරසිකෙ සෙසඅපායසත්තානං මනුසානං වාතුමග්ගාරාජිකෙ දෙවෙ උපාදය යාව භුසිතකාසිකානව දෙව්‍යානං කාමා පච්චුප්පිතා කාමා

නාම, පකතිපටියත්තාරමඤ්ඤානො අතිරෙකෙන රමිතුකාමතාකාල
 යථාරුචිකං ආරමඤ්ඤං නිමමිණිත්වා රමනතිති තිමාණරතීනං
 දෙව්නං කාමා “නිමමිතා කාමා” නාම. අත්තනො අරක්ඛායයං
 ඤාතො පරෙති නිමමිතෙ ආරමඤ්ඤෙ සෙවනත්ති පරතිමිත
 වසවතතීනං කාමා “පරනිමමිතා කාමා” නාම. “පරිගහතිතා”ති
 මයං එතනති ගතිතා කාමා. “අපරිගහතිතා”ති තථා අගතිතා
 උත්තරකුරුකානං කාමා. “මමාසිතා”ති තණ්හාවසෙන මම
 එතනති ගතිතා. “අමමාසිතා”ති වුත්තපටිපකාං.

“සබ්බෙපි කාමාවචර ධම්මා”ති ‘හෙළිනො අවිචිතිරයං පරියත්තං
 කතා’ති ආදිතා නයෙන වුත්තෙසු කාමාවචර ධම්මෙසු පරියාපනතා.
 තත්ත්වායං ජචනජෝ-උද්දනතො වෙ කාමා වත්තුකාමො ව කිලෙස
 කාමො ව. තත් “කිලෙසකාමො”අත්තො ඡන්දරාගො. “වත්තුකාමො”
 තෙභුමකවට්ටං. කිලෙසකාමො වෙත්ත කාමෙතිති කාමො. ඉතරෙ
 කාමයෙතිති. යස්මිං පන පදෙසෙ දුට්ඨො වෙසො කාමො පවත්ති
 වසෙන අවචරති, සො ව වතුණ්ණං අපායානං මත්තුස්සානං ඡන්තව
 දෙවලොකානං වසෙන එකාදසට්ඨො පදෙසො.

කාමො එත් අවචරතිති=කාමාවචරො, තත් පරියාපනසබ්බ
 ධම්මෙ සක්ඛාය ‘සබ්බෙපි කාමාවචරා ධම්මා’ති වුත්තං. අත්තනො
 සභාවං ධාරෙන්නති ධම්මා. “රූපාවචරා ධම්මා”ති ‘හෙළිනො බ්‍රහ්ම
 ලොකං අනෙතා කරිත්වා’ති ආදිතා නයෙන වුත්තානං රූපාවචර
 ධම්මානං වසෙන සබ්බෙපි ධම්මා රූපාවචරා ධම්මා. “අරූපාවචර
 ධම්මා”ති ‘හෙළිනො ආකාසානවායනනුපගෙ දෙවෙ අනෙතා කරි
 ත්වා’ති ආදිතා නයෙන වුත්තා සබ්බෙපි අරූපාවචර ධම්මා. තත්
 රූපෙ අවචරන්නති රූපාවචරා. අරූපෙ අවචරන්නති අරූපාවචර.

“තණ්හාවත්තුකා”ති පතිඨජෙන කාරණජෙන ව තණ්හාය වත්තු
 භූතා. “තණ්හාරමමණා”ති තෙ ආලම්බිත්වා¹ තණ්හාපවත්තිවසෙන
 තණ්හාය ආරමඤ්ඤානා. “කමභිසංකේතා”ති පට්ඨාසිංසිතබ්බජෙන.
 “රජනිසංකේතා”ති රජෙතුං සුත්තජෙන. “මදනිසංකේතා”ති කුල
 මද්දි මදලප්පාදනියජෙන. ‘තත්ත කතමෙ වත්තුකාමා මනාපිකා
 රූපා’ති ආදිං කතායං කිචි රජනියං වත්තු’නති පරියොසානං සම්ඤ්ඤ
 ණක අවිඤ්ඤාණක වසෙන වුත්තං. අවසෙසං එකවතුකකාධිකජ්ඣති
 කතති වෙදිතබ්බං.

එවං වත්තුකාමං දස්සෙත්වා කිලෙසකාමං දස්සෙත්වා ‘කතමෙ
 කිලෙසකාමා’ති ආදිමාග. තත් “ඡන්දො”ති දුබ්බලරාගො. “ශ්‍රගො”ති
 තතො බලවතරො. උපරි තයොපි රාගා ඉමෙති බලවතර. “කා
 මෙසු”ති පවසු කාමගුණෙසු. “කාමච්ඡන්දො”ති කාමසක්ඛාතො ඡන්දො.

න කාතකුකාමයතාජ්ඣෙ, න ධම්මජ්ඣෙ, කාමනවසෙන රජනවසෙන ව කාමොසෙව රාගො=කාමයො. කාමනවසෙන නන්දනවසෙන ව කාමොව නන්දිති=කාමනජ්ඣෙ. එවං සබ්බත්ථ. කාමත්ථං විදිත්වා තණ්හායනත්තො=කාමනණ්හා, සිනෙගනත්තො=කාමසිනෙතො, පරිබ්ඤානත්තො=කාමපරිලාභො, මුච්ඡනත්තො=කාමමුච්ඡා, ගිලිත්වා පරිනිස්ථාපනත්තො=කාමපේකාසානං, වට්ඨසම්මං ඔසෙති ඔසීදු පෙතිති=කාමොසො. වට්ඨසම්මං යොජේතිති=කාමසොගො, දළහ වසෙන තණ්හාදිසිගහණං=උපාදානං, විතතං නිවරති පරියොනකුතිති=නිවරණං. “අදදස”නති දකඛිං. “කාමා”ති ආලපනං. “නෙ”ති තව. “මුල”නති පතිඨං. “සංකප්පා”ති පරිකප්පා, න තං සංකප්පසිංහාමි තං පරිකප්පං න කරිස්සාමි. “න හොගිසි”ති නහවිස්සයි.

“ඉච්ඡමානස්සා”ති පච්චාසිංසනතස්ස. “සාදිසමානස්සා”ති අස්සාදියමානස්ස. “පඤ්ඤමානස්සා”ති පඤ්ඤං උපාදෙන්නස්ස. “පිසමානස්සා”ති¹ පාපුණ්ණිකුං ඉච්ඡං උපාදෙන්නස්ස. “අභිජප්පමානස්සා”ති තණ්හාවසෙන තිත්තිං උපාදෙන්නස්ස. අථවා ‘අභිවදනතස්ස ඛතති සස්ස චා’ති ආදි චතුජාතිවසෙන වුත්තං ‘ගහඵස්ස චා පබ්බජිතස්ස චා’ති ලිඛිතවසෙන වුත්තං. ‘දෙවස්ස චා මනුස්සස්ස චා’ති උපපත්තිවසෙන වුත්තං. “ඉජ්ඣති”ති නිප්පජ්ජති. “සමිජ්ඣති”ති සමමා නිප්පජ්ජති. ඉජ්ඣති විසෙසරූපපරිලාභවසෙන, ලහති දස්සනීයරූපපරිලාභවසෙන, පටිලහති පසාදනීයරූපපරිලාභවසෙන, අබිගච්ඡති සණ්ඨානරූපපරිලාභවසෙන. විඤ්ඤති අභිප්පසාදරූපපරිලාභවසෙන. අථවා සුභගමගතෙතන ඉජ්ඣති. ජාතිමගතෙතන ලහති. ඉස්සරිය මගතෙතන පටිලහති. සුඛමගතෙතන අබිගච්ඡති. සමපත්ති මගතෙතන විඤ්ඤති.

“එකංසවචන”නති එකකොඨාසවචනං. “එකංසං විවරං කත්වා, එකංසව්‍යාකරණීයො පඤ්ඤා”ති ආදිසු විය අනෙකංසගහණ පටිකෙඛපො. “ත්‍රිස්සංසවචන”නති සංසය විරහිතවචනං. සන්දෙහ පටිකෙඛපවචනනති අත්තො. “ත්‍රිකාකිඛාවචන”නති කථමිදං කථමිදනති කඛිංපටිකෙඛපවචනං. “අවෙජ්ඣවචන”නති විධාභාවං වෙජ්ඣං නදභාවෙන අවෙජ්ඣවචනං, විධාභාවවිරහිතං, “අවෙජ්ඣවචනා බුඛා”ති ආදිසු විය විමතිපටිකෙඛපො. “අවෙලහක වචන”නති විහදයාභාවෙන අවෙලහකං. ඉතිහාසාති වෙලහක පටිකෙඛපවචනනති. “ත්‍රිස්සංගවචන”නති එකස්මිං අත්තො වෙ න සුජ්ජනතිති නියොගවචනං, විධාපථපටිකෙඛපො. අඤ්ඤත්ථ පන නියොගා අනාගතාආරම්භනති² ආගතං.

“අපණ්ණකවචන”නති පලාපරිහිත සාරවචනං අවිරුඬකාරණං, “අපණ්ණකං ඨානමෙකෙ”ති ආදිසු විය. අපණ්ණකමකරණී විය සප්පතිවචනං. “අචන්දාපන වචනමෙත”නති එතං වචනං ඔනරිත්වා

පතිසීතං සනතිඝාපනං, යාති¹ ඉමසමිං මහානිද්දෙසෙ විභතතිං ආරොපිතාති පදනි නාති විභතතිං ගව්ඡන්තාති තීභි කාරණෙහි විභතතිං ගව්ඡන්ති, නානා භොන්තාති වතුභි කාරණෙහි නානාභවන්ති. අපරදිපනා පනෙත්ථ වෙ ඝානාති ගව්ඡන්ති. කථං? නාති හි බ්‍යජන වසෙන උපසංගවසෙන අත්ථවසෙන වාති ඉමෙහි තීභි කාරණෙහි විභතතිං ගව්ඡන්ති. තත්ථ “කොධො කුජ්ඣනා කුජ්ඣිතත්තං, දෙසො දුස්සනා දුස්සිතත්තං”නති එවං බ්‍යජනවසෙන විභතතිගමනං වෙදි තබ්බං. එත්ථ හි එකොව කොධො බ්‍යජනවසෙන එතං විභතතිං ගතො: “ඉජ්ඣති සමිජ්ඣති ලහති පටිලහති අධිගව්ඡති”නි එවං ජන උපසංගවසෙන විභතතිගමනං වෙදිතබ්බං. “පණ්ඩිචං කොසලං නෙපුඤ්ඤං වෙහව්‍යං වින්තා උපපරිකා”නි එවං අත්ථ වසෙන විභතතිගමනං වෙදිතබ්බං. හෙසු පීතිපදනිද්දෙසෙ නාව ඉමා තිස්සො විභතතියො ලබ්භන්ති. “පීති පාමොජ්ජං භාසො”නි බ්‍යජනවසෙන විභතතිගමනං භොති, “ආමොදනා පමොදනා භාසො පභාසො”නි උපසංගවසෙන විභතති. “ඔදගං අත්ත මතතා”නි අත්ථවසෙන. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදනිද්දෙසෙසු විභතතිගමනං වෙදිතබ්බං. නානාභොන්තාතිව නාමනානතෙත්ත ලක්ඛණනානතෙත්ත නිව්චනානතෙත්ත පටිකේඛපනානතෙත්තාති ඉමෙහි වතුභි කාරණෙහි නානා භොන්ති.

“තත්ථ කතමො ව්‍යාපාදෙ යො තස්මිං සමයෙ දෙසො දුස්සනා”නි එත්ථ ව්‍යාපාදෙති වා දෙසොති වා වෙපි එකො කොධො එව, නාමෙන පන නානත්තං ගතොති එවං නාමනානතෙත්ත නානත්තං වෙදි තබ්බං. රුසජෙන පවපිබඤ්ඤා එකොව බඤ්ඤා භොති. එත්ථ පන රූපං රූපපනලක්ඛණං, වෙදනා වෙදධිතලක්ඛණං, සඤ්ඤා සජානනලක්ඛණං, චෙතනා චෙතධිතලක්ඛණං, විඤ්ඤාණං විජානනලක්ඛණන්ති ඉමිනා ලක්ඛණනානතෙත්ත පටිකේඛා භොන්ති. එවං ලක්ඛණ නානතෙත්ත නානත්තං වෙදිතබ්බං.

“වත්තාරො සමමප්පධානා, ඉධ භික්ඛු අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදය වින්තං පග්ගණ්භාති පදගති”නි එකමෙව විරියං නිව්චනානතෙත්ත වතුසු ඝානෙසු ආගහං. එවං නිව්චනානතෙත්ත නානත්තං වෙදිතබ්බං.

“වත්තාරො අසම්මමා, කොධගරුතා න සම්මමගරුතා මකිගරුතා න සම්මමගරුතා ලාභගරුතා න සම්මමගරුතා සකකාරගරුතා න සම්මමගරුතා”නි එවමාදිසු පන පටිකේඛපනානතෙත්ත

1. සි. I: සනතිඝාපනං. ඛපනං. යාති, II: සනතිඝාපනං. යාති.

2. සි. II: භාසොති, III: කාසොති.

නානත්තං වෙදිතබ්බං. ඉමානි පන වත්තාරි නානත්තානි න පිතියා
යෙව ලබ්බන්ති. සබ්බෙසුපි යථාලාභවසෙන ලබ්බන්ති, පිතියා හි
පිතීති නාමං, විත්තස්ස විත්තන්ති. පිති ව ඵරණලක්ඛණා, වෙදනා
වෙදසිතලක්ඛණා, සඤ්ඤා සර්ඤානලක්ඛණා, වෙතනා වෙතසිත
ලක්ඛණා, විඤ්ඤාණං විජානනලක්ඛණං.

තථා පිති ඵරණකිච්චා, වෙදනා අනුභවනකිච්චා, සඤ්ඤා සර්ඤාන
කිච්චා, වෙතනා වෙතසිතකිච්චා, විඤ්ඤාණං විජානන කිච්චන්ති, එවං.
කිච්චනානතෙතන නානත්තං වෙදිතබ්බං. පටිකේපනානත්තං
පිතිපදෙ නත්ති. අලොභාදිනීඥසෙසු “අලොභො අලුඛනා
අලුඛිතත්ත”න්ති ආදිනා නයෙන ලබ්බතීති එවං පටිකේප
නානතෙතන නානත්තං වෙදිතබ්බං. එවං සබ්බපදනීඥසෙසු ලබ්බ
මානවසෙන වතුබ්බිධම්පි නානත්තං වෙදිතබ්බං.

අපරදීපනා පදඤ්චි වා හොති දළ්භිකම්මං වානි එවං වෙ ණා
නානි ගච්ඡති. යථිකොටියා උපපිළෙනෙනන විය හි සකිමෙව ‘පිතී’
ති වුත්තෙ එවං. නං පදං පුලලිතං මඬිතං විභුසිතං. නාම න හොති.
පුනපුනං බ්‍යඤ්චවසෙන උපසංගවසෙන අත්ථවසෙන. “පිති පා
මොජ්ජං ආමොදනා පමොදනා භාසො පභාසො විතතී”ති වුත්තෙ
පුලලිතං මඬිතං විභුසිතං. නාම හොති. යථා හි දභරකුමාරං
නභාපෙතො මනොරමං වත්ථං පරිදභාපෙතො පුප්ඵානි. පිලකිං
පෙතො අකබ්භි අච්ඡා අථස්ස නලාටෙ එකමෙව මනොසිලා
බිඤ්ඤං කරෙය්‍ය, තස්ස න එත්තාවතා විත්තතිලකො නාම හොති.
නානාවණ්ණෙහි පන පරිවාරෙතො¹ බිඤ්ඤා කතෙසු විත්ත
තිලකො නාම හොති, එවං සම්පදම්දං වෙදිතබ්බං. අයං පදඤ්චි
නාම. බ්‍යඤ්චවසෙන පන උපසංගවසෙන අත්ථවසෙන ව පුනපුනං
භණ්ණමෙව දළ්භිකම්මං නාම,² යථා හි ආවුසොති වා භනෙතති වා
යකෙතති වා සපොතති වා වුත්තෙ දළ්භිකම්මං නාම න හොති. ආවු
සො ආවුසො භනෙත භනෙත යකෙත යකෙතො සපොත සපොතති
වුත්තෙ පන දළ්භිකම්මං නාම හොති. එවමෙව සකිදෙව
යථිකොටියා උපපිළෙනෙනන විය ‘පිතී’ති වුත්තමත්තෙ දළ්භි
කම්මං. නාම නහොති, පුනපුනං බ්‍යඤ්චවසෙන උපසංග
වසෙන අත්ථවසෙන “පිති පාමොජ්ජං ආමොදනා පමොදනා
භාසො පභාසො විතතී”ති වුත්තෙයෙව දළ්භිකම්මං. නාම හොතීති
එවං. අපරදීපනා³ වෙ ණානානි ගච්ඡති. එතියාපි වසෙන ලබ්බ
මානකපදනීඥසෙසු සබ්බත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ පිණයතීති=පිතී, සා සම්පියායනලක්ඛණා කායවිත්තපිණන
රසා ඵරණරසා වා, ඔදග්ගපච්චිපඨානා. යා පච්ඤාමගුණපටිඝං

1. සි. II, III & IV. පරිවාරෙතො.

2. සි. II. දළ්භකම්මං. නාම

3. සි. I. අපරදීපනා.

සුත්තා සියා රුපාදිපච්ඡාමකොඤ්ඤාසප්පිසංසුත්තා පිති සා පිණයතිති පිතිති, ඉදං සභාවපදං. පවුදිනභාවො “පාමොජ්ජං” ආමොදනාකාරො “ආමොදනා”, පමොදනාකාරො “පමොදනා” යථා වා හෙසජ්ජානං වා තෙලානං වා උණේභාදකසීතොදකානං වා එකතොකරණං මොදනාති වුච්චති. එවමයමපි ධම්මානං එකතො කරණෙන මොදනා. උපසංගවසෙන පන මඬෙකා ‘ආමොදනා පමොදනා’ති වුත්තා.

හාසෙතිති=හාසො, පහාසෙතිති=පහාසො, හඬපහඬාකාරානං¹ එතං අඛ්චන්තං, වින්දනීති=විත්තං, ධනස්සෙතං නාමං. අයං පන සොමනස්ස පච්චයත්තා විත්තසරික්කිනාය විත්ති. යථා හි ධනිතො ධනං පටිච්ච සොමනස්සං උපපජ්ජති එවං. පිතිමනො පිතිං පටිච්ච සොමනස්සං උපපජ්ජති තස්මා ‘විත්ති’ති වුත්තා. තුසිසභාවසණ්ඨිතාය පිතියා එතං නාමං. පිතිමා පන පුග්ගලො කායවිත්තානං උග්ගතුත්තා අබ්බුග්ගත්තා උදග්ගොති වුච්චති, උදග්ගස්ස භාවො=ඔදග්ගං.

අත්තනො මනභා=අත්තමනභා. අනභිරම්සස් හි මනො දුක්ඛ පදඨානත්තා න අත්තනො මනො නාම හොති. අභිරම්සස් සුඛ පදඨානත්තා අත්තනො මනො නාම හොති, ඉති අත්තනො මනභා අත්තමනභා, සහමනස්ස භාවොති අත්තො. සා පන යස්මා න අඤ්ඤස්ස කස්සපි අත්තනො මනභා විත්තස්සෙව පන සොහන භාවො චෙතසිකො ධම්මො, තස්මා අත්තමනභා විත්තස්සාති වුත්තං. විත්තවිච්චාත්තාය විත්තං, ආරම්භං, ඕණ්මානං ජානාතීති මනො. ඛාතසනති මනො එව “අත්තප්පිකඛ්චරො පාසො ස්වායං චරති මාන සො...”² ථ මනසම්පසුත්තකධම්මො මානසොති වුත්තො.

“කථං හි භගවා තුග්ගං සාවකො සාසනෙ රතො,
අප්පහතමානසො සෙඛො³ කාලං කසිරා ජනෙ සුත්තා”ති

එත් අරගත්තං මානසනති වුත්තං.

ඉධ පන මනො එව මානසං, බ්‍යජ්නවසෙන හෙතං පදං වඩ්ඪිතං. “හදස්”නති “විත්තං වා හෙ බ්‍යපිස්සාමි හදයං වා හෙ ථාලෙස්සාමි”ති එත් උරො “හදස්”නති වුත්තං. “හදයා හදයං මඤ්ඤෙ අඤ්ඤාය තච්ඡති”ති එත් විත්තං. “වකකං හදය”නති එත් හදයවත්ථු. ඉධ පන විත්තමෙව, අබ්හන්තරත්තෙව හදයනති වුත්තං. ත්මෙව පරි සුඛත්තෙව පණ්ඨරං, භාවගං සක්ඛායෙතං වුත්තං, යථාහ: “පහස්සර්ථිදං භික්ඛවෙ විත්තං තච ඛො ආගන්තුකෙහි උපකක්ඛිලෙසෙහි උපකක්ඛි ලිඨ”නති, තතො නිෂක්ඛන්තත්තා පන අකුසලමපි, ගහාය නික්ඛන්තා නදී ගහා විය, ගොදවරිතො නික්ඛන්තා ගොදවරි විය ව පඬිරතෙව වුත්තං. “මනො මනාසගත”නති ඉධ පන මනොගහණං මනස්සෙව ආයත්තභාවදීපනත්තං.

1. සී. II & III. කාරණං. කරණං.

2. සී. I. සෙකො.

තෙනෙනං දීපෙති නයිදං දෙවායතනං විශ මනස්ස ආයතනතතා මනායතනං. අථ බො මනො ඵව ආයතනං මනායතනනති. තත් තිවාසඨානතේන ආකරතේන සමොසරණඨානතේන සරාතිදෙසතේන කාරණතේන ච ආසන්නං වෙදිතබ්බං. යථාති ලොකෙ “ඉස්සරායතනං වාසුදෙවායතන”නති ආදිසු තිවාසඨානං ආයතනනති වුවවති. “සුවණ්ණායතනං රජවායතන”නති ආදිසු ආකරො. සාසනෙ පන “මනොරමෙ ආයතනෙ සෙවනති නං විහන්මා”ති ආදිසු සමොසරණඨානං. “දක්ඛිණාපථො ගුන්තං ආයතන”නති ආදිසු සරාතිදෙසො. “නත්තු තත්තෙව සක්ඛිභබ්බතං පාසුණාති සති සති ආයතනෙ”ති ආදිසු කාරණං. ඉධ පන සරාතිදෙසතේන සමොසරණඨානතේන කාරණතේනාති තිධාපි වට්ටති. “ඵස්සාදයො හි ධම්මො ඵත්ථ සරායනති”ති සරාතිදෙසතේනපි ඵතං ආයතනං. බහිඨා රූප සඤ්ඤා රස ඵොඨබ්බා ආරම්භණාවෙනෙත්ථ ඔසරනතිති සමොසරණඨානමපි ආයතනං. ඵස්සාදිනං පන සහජානාති පච්චයතේන කාරණතො කාරණං අයතනනති වෙදිතබ්බං. තදෙව මනනලක්ඛණේ ඉන්ද්‍රියං කරොතිති¹ ඉන්ද්‍රියං, මනො ඵව ඉන්ද්‍රියං=මනිඤ්ඤං.

විජානාතිති=විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණමෙව බුද්ධො=විඤ්ඤාණබුද්ධො, තස්ස රාසිආදිවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො, “මහාඋදකක්ඛකො තෙව සංඛං ගච්ඡති”ති ඵත්ථ හි රාසතේන බුද්ධො වුත්තො, “සීලක්ඛකො සමාධික්ඛකො”ති ආදිසු ගුණතේන, “අඤ්ඤා බො හගවා මහනතං දුරුක්ඛක”නති ඵත්ථ පණ්ණත්තිමත්තතේන; ඉධ පන රුලුකිතො බුද්ධො වුත්තො. රාසතේන හි විඤ්ඤාණක්ඛකස්ස ඵකදෙසො ඵකං විඤ්ඤාණං, තස්මා යථා රුක්ඛස්ස ඵකදෙසං ඡින්නො රුක්ඛං ඡින්නති වුවවති, ඵවමෙව විඤ්ඤාණක්ඛකස්ස ඵකදෙසගුනං ඵකමපි විඤ්ඤාණං රුලුකිතො විඤ්ඤාණක්ඛකොති වුත්තං.

“නජ්ජා මනො විඤ්ඤාණධාතු”ති තෙසං ඵස්සාදිනං ධම්මානං අනුපාදිකා මනොවිඤ්ඤාණධාතු. ඉමස්මිං පදෙ ඵකමෙව විත්තං. ඕණතතේන මනො විජානනතේන විඤ්ඤාණං සභාවතේන තිස්සත්තතේන වා ධාතුති තිහි මනොනාමෙහි වුත්තං. “සහගතො”ති අවිජ්ජිතො. “සහජ්ජනො”ති සන්තර්ඛං ගතො. “සංසඤ්ඤා”ති සංසඤ්ඤා හුත්වා සීතො. “සම්පසුත්තො”ති සම්පජ්ජනාරොති වුත්තො. කතමෙහි පකාරෙහිති? ඵකුපාදාදිති, “නත්ති කෙවි ධම්මෙව සම්පසුත්තාති? ආමන්තා; ඉති හි ඉමස්ස පඤ්ඤා පටිකෙඛපෙන නත්තු අත්ති කෙවි ධම්මා කෙතිවි සහගතා සහජානා; සඤ්ඤා ඵකුපාදා ඵක පාදනාදිනං වසෙන සම්පයොගතො වුත්තො.

ඉති ඉමෙහි එකුප්පාදනාදීහි සමප්පකාරෙහි යුතො සමප්පකාරො. “එකුප්පාදො”හි එකතො උප්පකාරො, න විනාති අත්ථො. “එකගිග්ගො”හි එකතො නිරොගො “එකවජ්ඣනො”හි හදයවජ්ඣ වසෙන එකවජ්ඣනො. “එකාරමමණො”හි රූපාදිවසෙන එකාරමමණො.

එත් සහගතසද්දො තරිතාවෙ ඔකිණේණ ආරමමණෙ නිසස්සෙ සංසඨෙහි පවසු අත්ථෙසු දිස්සති ජිනවවනෙ. “යායං තණ්හා පොනොභවිකා නාදිරාගසහගතා”හි එත් තරිතාවෙ වෙදිතබ්බො. නාදිරාගභුතාති අත්ථො. “යා භික්ඛවෙ වීමංසා කොසල්සහගතා කොසල්සමප්පකාරො”හි එත් ඔකිණේණ. අනතරනතරා උප්පජ්ජමා නෙත කොසල්ජන වොකිණේණාති අත්ථො. “ලාභී හොති රූප සහගතානං වා සමාප්පනීනං අරූපසහගතානං වා සමාප්පනීන”නති එත් ආරමමණෙ. රූපාරමමණානං අරූපාරමමණානනති අත්ථො. “අභිකසක්ඛසහගතං සතිසම්බොජ්ඣබ්බං භාවෙති”හි එත් නිසස්සෙ. අභිකසක්ඛසං නිසස්සාය¹ අභිකසක්ඛසං භාවෙතො පටිල ඔනති අත්ථො. “ඉදං සුඛං ඉමාය පීතියා සහගතං හොති සහජාතං සමප්පකාරො”නති එත් සංසඨෙ, සමුද්ධස්සනති අත්ථො. ඉමසම්මපි ධාතෙ සංසඨෙ ආගතො.

සහජාතසද්දො “සහජාතං පුරෙජාතං පච්ජාජාත”නති එත් විය සහජාතෙ. සංසඨසද්දො “ගිහිසංසඨොති ව, “එවං සංසඨො භනෙතවාති”හි එවමාදිසු සංසඨෙ. “කිසෙ ථුලෙ විචජ්ජෙතො සංසඨා යොජ්ජා හයා”හි එත් සදිසෙ.

“ප්‍රචිමඤ්ඤපරිවාරො අමො තෙ දඬිවාහන

මුලං මුලෙන සංසඨං සාධා සාධා නිසෙවරෙ”හි

එත් උපවිනෙ. “විතතසංසඨා ධම්මො”හි එත් විතතසමප්පකාරො ධම්මො. ඉධ පන යො එලප්පදනෙ අවිසොගධම්මො විය විනිබ්බොගං අකත්ථා එකුප්පාදදිධම්මො හුත්වා සමප්පකාරොති වුවිති. අපචා සහගතෙති වත්ථා පච්ජනො පච්ජනො ආගතපුත්තෙන විය සො න හොතිති දස්සෙතුං සහජාතොති වුත්තං. එකතො උප්පනං රූපාරූපං විය සොපි න හොතිති දස්සෙතුං සංසඨොති වුත්තං.

බිරොදකං විය සොපි නහොතිති දස්සෙතුං සමප්පකාරොති වුත්තං. විනිබ්බොගං කාතුං අසකකුණේයත්තො නති සහුප්පකාරො ධම්මො සමප්පකාරොති අත්ථි බිරතෙලං විය. නථා විප්පකාරොති බිරතො අපනීතං නවනීතං විය, එවං ලක්ඛණප්පකාරො එකුප්පාදලක්ඛණෙ යෙව හොතිති දස්සෙතුං එකුප්පාදොති ආදි වුත්තං. එත් එකුප්පාද සහජාතානං කිං නානත්තං? උප්පාදෙ අනතරවිරහිතො එකුප්පාදො, විරකාලමුත්තස්සාපි දඬිනො මථනෙ පාකටං නවනීතං විය

පුරෙහි තනන වස්තුවක් වසෙන එකදිවසමෙව ජාතො විය සො න ගොතිති දස්සෙත්තුං එකකකණේ නිබ්බන්ධොති සහජාතො. එක වත්තුකොති පතිඨන්තො එකපරිච්ඡේදෙන එකවත්තුකො, චිත්තං භික්ඛුනං එකවත්තුකතා විය ආනන්තාරවිරහිතො. එකාරම්මණොති අනියතෙකාරම්මණො, න වක්ඛුචිත්තං විශාති එවමෙකෙ වණ්ණ යනති.

මෙවෙමාති මූලපදං. රූපාදිසු සත්තො ලභ්‍යො ලභ්‍යිතොති සත්තො. චිත්තං හෙතං. “සත්තො සත්තොති හත්තෙ වුවවති කිත්තා වතා නුබො හත්තෙ සත්තොති? රූපෙ බො රාධ යො ඡන්දෙ යො රාගො තත්‍ර සත්තො තත්‍ර විසත්තො තස්මා සත්තොති වුවවති”ති, සත්තයොහෙත වා සත්තො. සුගති දුගති නයතිති නිරෝ. මනුෂ්‍යො පුත්තොති මාණ්ඩො. උපකරණෙන සයං පොසියතිති පොසො. සුං වුවවති නිරයො, නං ගලතිති පුග්ගලො. ජිවිතින්ද්‍රියං ධාරෙතිති ජීවො. චුතිතො ජාතිං ගව්හිති ජාගු, ජායතිති ජනගු. ඉන්ද්‍රියෙන ගව්හිති ඉන්ද්‍රගු. අථවා ඉන්ද්‍රගුතෙන කම්මනා ගව්හිති ඉන්ද්‍රගු. කින්ද්‍රගුතිපි පාලි. හින්ද්‍රනති¹ මරණං නං මරණං ගව්හිති කින්ද්‍රගු. මනුෂ්‍යො ජාතොති මනුෂ්‍යො, “සං සාදිසති”ති යං රූපාදි, අස්සාදියති. සෙසං චිත්තනයමෙව.

ඉතො පරං චිත්තමත්තං නිගමෙත්තො තෙනාහ හගවා “කාමං කාමසමානස්ස-පෙ-සදිව්හි”ති. ඉතො පරං එතනකම්පි අවතො විසෙසමත්තමෙව වක්ඛාම. “තස්ස චෙ කාමසමානස්සා”ති තස්ස පුග්ගලස්ස කාමෙ ඉව්හිමානස්ස. කාමෙන වා පියායමානස්ස. “ඡන්දජා තස්සා”ති ජාතනණ්ණස්ස. “ජනගුතො”ති සත්තස්ස. “තෙ කාමා පටිභාසනති”ති තෙ කාමා පරිභාසනති වෙ. “සලලවිබොව රූප නි”ති අථ සො අයොමයාදිනා සලලන විබො විය පිළියති.² ඉතො පරං චිත්තං වජ්ජේත්වා අවුත්තෙසු යං යං අනුත්තං නං තදෙව කථෙසිස්සාමි.

වක්ඛුපිණ්ණං ආරම්මණං පාපුණ්ණවසෙන යාති ගව්හිති දස්ස නියවසෙන පිහත්තං ආරම්මණවසෙන සමාපෙතිති නිසති. සව ණීයං හුත්වා කණ්ණසොතපිණ්ණං ආරම්මණවසෙන පරිකස්සතිති³ ආයුසති. සරිතබ්බං හුත්වා විත්තපිණ්ණං ආරම්මණවසෙන ගහෙත්වා උපසංහරියතිති සංහරියති. “සථා”ති ඔපමන්තෙ නිපාතො. හජිනා යාති ගව්හිති හජිසානෙන වා. වා ඉති විකප්පනන්තෙ. අස්සෙන යාති ගව්හිති අස්සසානෙන වා. ගොයුත්තං වය්‍යං යානං ගොයා නං, තෙන ගොසානෙන, අජයානාදීසුපි එසෙවනයො. ඉඨවසෙන වා ජාතො සජාතො, ආරම්මණපියත්තවසෙන නිබ්බන්ධො අභි

1. සි. I & III. හික්කි.

2. සි. I & III පිළෙසි.

3. සි. I. පරිකස්සති.

නිබ්බන්ධනා, ආරම්භිතමාප්තාවෙන පාතුකුණා. අඵවා-කාම රාගවසෙන වා ජාතො සජානො, කාමනන්දවසෙන නිබ්බන්ධනා අභි නිබ්බන්ධනා, කාමතණ්හාවසෙන කාමසිතෙහවසෙන කාමච්ඡද්ද වසෙන කාමපරිලාභවසෙන ව පාතුකුණාති වෙදිතබ්බො.

“නෙ කාමා පටිභාසනති”ති තෙ වච්ඡකාමාදයො පරිභාසනති විගච්ඡනති. “නො වා කාමෙහි පටිභාසනති”ති එසො ඛන්තිසාදි පුග්ගලො වච්ඡකාමාදි කාමෙහි පරිභාසනති විගච්ඡනති.

“පුබ්බෙව මච්චං විජහනති භොගා මච්චො ධනෙ පුබ්බතරං ජහාති”ති

එවමා දිසු විය. “කථ”නති කෙන පකාරෙන. “නිසන්ධ සොවා”ති ධරනසොවා. “නෙ භොගෙ”ති තෙ වච්ඡකාමාදයො භොගෙ. “රාජානො වා”ති පථව්‍යාදි රාජානො. “හරනති”ති ගහෙත්වා ගච්ඡනති අපහරනති වා. “වොරා වා”ති සක්කිහෙදදිකා. “අභිච්ඡා”ති දවභිච්ඡාදි. “දහනති”ති ක්‍රියාපෙති හස්මි කරොති. “උදකං වා”ති ඔසාදි උදකං. “වහනති”ති ගහෙත්වා මහාසමුද්ධං පාපෙති. “අපිසා වා”ති අකන්තා අමනාපා. “හරනති දසාද”ති දසයුර්වරිතිතා අසාසා මිකා හරනති. “නිශිනං වා”ති නිධානං කන්ධා ධර්මං. “නාඛගච්ඡනති”ති නවිඤ්ඤා නපතිලහති න පසස්සනති අන්තො. “දුස්සපුතො”ති විසමයොගෙන යොජ්‍යො කසිවණ්ණිජාදිකම්මතො. “නිජ්ජනති”ති¹ හෙදං පාපුණ්ණනති නප්පවත්තනනති අන්තො. “නිජ්ජනති නං අජානන තා”ති ආදිසු සමගවො වෙදිතබ්බො.

“කුලෙ කාතකො වා කුලඛාගෙ උප්පජ්ජනති”ති ඛන්තිසාදිකුලෙ කුලසාතකො² කුලෙ අනම්මපුරිසො නිබ්බන්ධනති. කුලෙ වා කුලගා රොතිපි පාලි. “සො නෙ භොගෙ විකිරනති”ති යො එසො කුලෙ පච්ඡිම කො තෙ හිරස්සදි භොගෙ ඛෙපෙති. “විබ්බනති”ති විශොගං කරොති දුරෙති “විබ්බනති”ති නාසෙති අදස්සනං ගමෙති. අඵවා ඉත්ති බුත්තො හුත්වා විකිරනති. සුරාබුත්තො හුත්වා විබ්බනති. අකබුත්තො හුත්වා විබ්බනති.

විකිරනති වා උප්පන්නං අයං අජානනෙන. විබ්බනති වා විස්සජ්ජන සුඛං අජානනෙන. විබ්බනති ධර්මාදිතො ආරක්ඛා අසංවිධානෙ නාති එවමාදිතා යොජ්‍යතබ්බො. “අනිවච්ඡාසෙව අභිමි”ති විනාස භාවෙන එව අභිමි. “භාසනති”ති අදස්සනං යනති. “පටිභාසනති”ති න පුන පසස්සයනති. “පටිබ්බනති”ති³ ධානතො අපගච්ඡනති. “පටිපච්චනති”ති⁴ පග්ගරනති. “අනතරධාසනති”ති අනතරධානං අදස්සනං ගච්ඡනති. “විසමුජ්ජනති”ති වුණ්ණවිවුණ්ණො හුත්වා අප ගච්ඡනති.

1. සි. I & II. හජ්ජනති.

2. සි. I. කුලජාතකො.

3. සි. I. පරිභාසනති, -II & II සහ

නනති.

4. සි. II & III. පටිපජ්ජනති.

තං පභෙදං පකාසෙනො ආදිසොති ආදිමාහ. තත්ථ “ආදිසො”ති ලිභවසෙන යාදිසො වා තාදිසො වා හොතු දිසො වා රසො වා කාලො වා ඔද්ධො වා මගුරච්ඡි වා කිසො වා ථුලො වාති අත්ථො.

“සථාසුනො”ති යොගවසෙන යෙන වා තෙන වා සුනො හොතු නවකමිසුනො වා උද්දසසුනො වා වාසධුරසුනො වාති අත්ථො. “සථාචිතිනො”ති යථා යපිතො නවකමාධිසාධිකාදිව සෙන. “සථාපකාරො”ති යථාපකාරෙන පතිභිතො පරිසනායකාදි වසෙන. “සං ධානං පනො”ති¹ යං ධානනතරං පනො සෙනාපති සෙසිසානාදිවසෙන. “සං ධම්මසමනනාගනො”ති යෙන ධම්මෙන උපාගතො ධුතභාදිවසෙන. “විකම්මනනො වා”ති උපවාරපණ සමාධිති කිලෙසානං දුරිතරණතො වා සටප්පභාරෙන සෙවාලානං විශ. “සමුවෙජ්ජනො වා”ති පුන අප්පවනති. කතා අවචනනතො මගෙන කිලෙසානං උච්ඡිනනමුලතො පහනවසෙන සමුවෙජ්ජනො වා.

“අභිකංකලුපමා කාමා”ති ආදීති එකාදසපදාති විපස්සනා වසෙන වුත්තාති. “බුඩානුස්සතිං භාවෙනො”ති ආදීති ව “මරණානුස්සතිං භාවෙනොපි උපසමානුස්සතිං භාවෙනොපි”ති ඉමාතිව උපවාරජ්ඣානවසෙන වුත්තාති. “ආනාපානසතිං භාවෙනොපි කායගතාසතිං භාවෙනොපි පඨමජ්ඣානං භාවෙනොපි”ති ආදීති “තෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන සමාපනතිං භාවෙනොපි”ති පරිඥොසානාති අපරණාඤ්ඤානවසෙන වුත්තාති.

තත්ථ “අභිකංකලුපමා කාමා”ති සුනිකකනනතිමංසලොභිත මකිකිත්තං අභිකඛකලං උපමා එතෙසං කාමානනති අභිකංකලුපමා කාමා. “අප්පස්සාදට්ඨනා”ති² අප්පං පරිහනං සුඛස්සාදං. “ආදිහවො ඵස්ථ භිසො”ති දස්සනත්ථන. “පස්සනො”ති “යාවදෙව ව පන සො කුකකුරො කිලමථස්ස විසානස්ස. භාගී අස්සා”ති ඤ්ණවකුත්තා පස්සනො. “පට්ටිපෙක්ඛති”ති දුරං ගමෙති. වුත්තං ගෙනං භගවතා:-“සෙය්‍යථාපි ගහපති කුකකුරො ජ්ඣව්ඡාදුඛලාපරෙනො ගොසානකසුනං³ පච්චුපභිතො අස්ස, නමෙනං දකෙධා ගොසානකො වා ගොසානකනෙතවාසී වා අභිකංකලං සුනිකකනනං නිමමංසලොභිතමකිකිත්තං පච්චුපථෙය්‍ය, තං කිංමඤ්ඤයි ගහපති අපිනු. සො කුකකුරො අමුං අභිකංකලං සුනිකකනනං නිමමංසලොභිතමකිකිත්තං පට්ඨිනාදනො ජ්ඣව්ඡාදුඛලාපරිවිනෙය්‍යාති? නොගෙනං භනෙන. තංකිස්සගෙනු. අමුං හි භනෙන අභිකංකලං සුනිකකනනං නිමමංසලොභිතමකිකිත්තං, යාව දෙවච පන සො කුකකුරො කිලමථස්ස විසා

1. සී. I. II & III. යංභානපසුනො. 2. සී. III & IV. අප්පස්සාදට්ඨනාති

3. සී. III. ගොසානකසුනං.

තස්ස භාගීඅස්සාති. එවමෙව ඛො ගහපති අරියසාවකො ඉති පටිසං වික්කති:-අභිකංකසුපමා කාමා වුත්තා භගවතා බහුදුක්ඛා බහුපායාසා ආදීනවො එත්ථ භියොහති එවමෙනං යථාභූතං සමමපසඤ්ඤය දිස්වා යායං උපෙක්ඛා නානත්තා නානත්තසිතා, තං අභිතිවජ්ජේත්වා, යායං උපෙක්ඛා එකත්තා එකත්තසිතා යත්ථ සබ්බසො ලොකාමිසුපාදුනා අපරිසෙසා තිරුජ්ඣන්ති තමෙව උපෙක්ඛං භාවෙති”ති.

ගිජ්ඣාදීති සාධාරණා මංසපෙසී උපමා එතෙසනති මංසපෙසු පමා. බහුතං සාධාරණයෙන් බහුසාධාරණා. ආදිතතං තිණුකකං උපමා එතෙසනති තිණුකකුපමා. “අනුදහනසේනා”ති හන්දාදිකා පනසේන, සාධිකපොරිසපමාණා විතච්චිකාතං විතගුමාතං අභාරාතං පුරා අභාරකාසුඋපමා එතෙසනති අභාරකාසුපමා. “මහාපරිලාහසේනා”ති මහාපරිතාපනසේන. ආරාමරාමණෙයාදිකං සුපිනං උපමා එතෙසනති සුපිනකුපමා. “ඉතතරපච්චුපසානසේනා”ති අපසනාන උපගනනාන තිසනසේන. යාචිතෙන ලබයානාදි භඩං උපමා එතෙසනති යාචිනකුපමා. “නාචකාලිකසේනා”ති අතිබ්බිකසේන,¹ සමපනතඵලරුකෙකා උපමා එතෙසනති රුක්ඛ ඵලුපමා. “සමහජ්ජන පරිහජ්ජනසේනා”ති සාබාහජ්ජනසේන ච සමනතතො හජ්ජනා රුක්ඛපාතනසේනච. අසිච සුණාව උපමා එතෙසනති අසිසුණුපමා. “අභිකුට්ඨනසේනා”ති ජිඤ්ඤානසේන. සතතිසුලං උපමා එතෙසනති සතතිසුලුපමා. “විභිච්චක නසේනා”ති තිබ්බට්ටෙනා ගමනසේන, හයජනනසේන සපසිරං උපමා එතෙසනති සපසිරුපමා. “සප්පිහසසේනා”ති සමං අභිමුඛෙන හයසේන. දුක්ඛජනනං අභිකකිකං උපමා එතෙසනති අභිකකිකුපමා. “මහාගිනාපසේනා”ති² මහනතඅග්ගිතාපිය පිලා³ උපපාදනසේනාති කාමං පරිචජ්ජේතිති වුත්තං හෙතං:-“සෙය්‍ය ථාපි ගහපති ගිජ්ඣො වා කාකො වා කුලලො වා තං මංසපෙසිං ආදය උඛෙඛය්‍ය, තමෙනං ගිජ්ඣොපි කාකාපි කුලලාපි අනුපතිත්වා අනුපතිත්වා විතචේය්‍යං විරාජේය්‍යං, තං කිං මඤ්ඤසි ගහපති සචෙසො ගිජ්ඣො වා කාකො වා කුලලො වා තං මංසපෙසිං න බිප්පමෙව පටිතිස්සජ්ජේය්‍ය, සො තතො නිදුනං මරණං වා නිගචේය්‍ය මරණ මත්තං වා දුක්ඛන්ති. එවං භන්තෙ. එවමෙව ඛො ගහපති අරිය සාවකො ඉතිපටිසංවික්කති මංසපෙසුපමා කාමා වුත්තා භගවතා-පෙ-තමෙව උපෙක්ඛං භාවෙති. සෙය්‍යථාපි ගහපති පුරිසො ආදිත්තං තිණුකකං ආදය පටිචාතං ගචේය්‍ය තං කිං මඤ්ඤසි ගහපති සචෙසො පුරිසො තං ආදිත්තං තිණුකකං න බිප්පමෙව පටිතිස්සජ්ජේය්‍ය, තස්ස සා ආදිත්තා තිණුකකා හත්ථං වා ඛගෙය්‍ය බාහං වා ඛගෙය්‍ය

1. සි. II. අතිබ්බිකසේන.

3. සි. III. මහනතඅග්ගිතාපතායපිලා.

2. සි. II. මහගිනාපසේනාති,

III. මහාගිනාපසේනාති.

අඤ්ඤාතරං වා අභපච්චිතං ඛගෙය්‍ය, සො තතො නිද්දනං මරණං වා නිගච්චෙය්‍ය මරණමත්තං වා දුක්ඛන්ති. එවං භනෙත, එවමෙවබ්බො ගහපති අරියසාවකො ඉති පටිසංචික්ඛති:—තිණ්ණකකුපමා කාමා වුත්තා භගවතා බහුදුක්ඛා බහුපායාසා—පෙ—තමෙව උපෙක්ඛං භාවෙති. සෙ ය්‍යථාපි ගහපති අභාරකාසු සාධිකපොරිසා පුරා අභාරානං චිතච්චිකා නං චිතධුමානං, අථ පුරිසො ආගච්චෙය්‍ය ජීවිතුකාමො අමරිතුකාමො සුඛකාමො දුක්ඛපටිකකුලො, තමෙනං වෙ බලවන්තො පුරිසා නානා බාහාසු ගහෙත්වා අභාරකාසු උපකබ්බෙය්‍යං. තං කිං මඤ්ඤයි ගහ පති අපිනු සො පුරිසො ඉතිච්චිවෙව කායං සන්තාමෙය්‍යාති. එවං භනෙත, තං කිංසු හෙතු විදිතං හි භනෙත තස්ස පුරිසස්ස ඉමං වෙහ:¹ අභාරකාසු පතිස්සාමි තතො නිද්දනං මරණං වා නිගච්චාමි මරණමත්තං වා දුක්ඛන්ති. එවමෙව බ්බො ගහපති අරියසාවකො ඉතිපටිසංචික්ඛති අභාරකාසුපමා කාමා වුත්තා භගවතා—පෙ—තමෙව උපෙක්ඛං භාවෙති. සෙය්‍යථාපි ගහපති පුරිසො සුපිනකං පස්සෙය්‍ය ආරාමරාමණෙය්‍යකං චන්දරාමණෙය්‍යකං භුමිරාමණෙය්‍යකං පොක්ඛ රණිරාමණෙය්‍යකං, සො පටිබුඬො න කිචි පස්සෙය්‍ය, එවමෙවබ්බො ගහපති අරියසාවකො ඉති පටිසංචික්ඛති සුපිනකුපමා කාමා වුත්තා භගවතා—පෙ—තමෙව උපෙක්ඛං භාවෙති.

සෙය්‍යථාපි ගහපති පුරිසො යාවිතකං භොගං යාවිත්වා යානං වොරොහෙය්‍ය පවරමණිකුඬලං. සො තෙති යාවිතකෙති භොගෙති පරික්ඛිතො පරිවුත්තො අන්තරාපණං පටිපච්ඡෙය්‍ය. තමෙනං ජනො දිස්වා එවං වදෙය්‍ය භොගී වත භො පුරිසො එවං කිර භොගිනො භොගෙ භුජන්ති. තමෙනං සාමිකා යත්ථ යත්ථව සාතිං පස්සෙය්‍යං² තං කිංමඤ්ඤයි ගහපති අලං නුබො තස්ස පුරිසස්ස අඤ්ඤාපත්තායාති. නොහෙතං භනෙත්ති. තං කිංසු හෙතු? සාමිනො හි භනෙත සාතිං භරන්ති. එවමෙව බ්බො ගහපති අරියසාවකො ඉති පටිසංචික්ඛති යාවිතකුපමා කාමා වුත්තා භගවතා—පෙ— තමෙව උපෙක්ඛං භාවෙති.

සෙය්‍යථාපි ගහපති ශාමස්ස වා නිගමස්ස වා අවිදුරෙ මහාවත සඬො, තත්ත්වස්ස රුක්ඛො³ සමපන්නඵලො ව උපපන්නඵලො ව, නවස්ස කාතිච්චි⁴ ඵලාති භුමියං පතිතාති; අථ පුරිසො ආගච්චෙය්‍ය ඵලජිකො ඵලගවෙසි ඵලපරියෙසනං වරමානො, සො තං වතසඬං අජෙක්ඛාගහෙත්වා තං රුක්ඛං පස්සෙය්‍ය සමපන්නඵලව උපපන්නඵලව, තස්ස එවමස්ස තිබ්බො බ්බො අයං රුක්ඛො සමපන්නඵලො ව උපපන්න ඵලොව, නජි කාතිච්චි ඵලාති භුමියං පතිතාති. ජානාමි බ්බො පනාහං රුක්ඛං ආරොහිතුං, යනනුනාහං ඉමං රුක්ඛං ආරුහිත්වා යාවදන්ථං ව බාදෙය්‍යං උච්ඡන්ති පුරෙය්‍යන්ති, සො තං රුක්ඛං ආරුහිත්වා යාව

1. සි. I. ඉමං මෙ.

3. සි. II & III. තහුරුක්ඛො.

2. සි. I & IV. යථායථෙවසාතිපස්සෙය්‍යං.

4. සි. II & III. කාතිච්චි.

දත්තව බාදෙය්‍ය උච්ඡතව පුරෙය්‍ය. අථ දුතියො පුරිසො ආගචේය්‍ය ඵලත්තිකො ඵලගවෙසී ඵලපරියෙසනං වරමානො තිණ්ණං කුසාරිං ආදය්‍ය, සො තං වතසඬං අරේඛාගගෙත්වා තං රුකං පසෙය්‍ය සම්පන්න ඵලව උපන්නඵලව, තස්ස ඵවමස්ස අයං බො. රුකෙබ්බා සම්පන්න ඵලොව උපන්නඵලො ව නත්ති ව කානිචි ඵලානි භූමියං පතිතානි. නබො පනාහං ජානාමි රුකං ආරොගිත්තුං, යනනුනාහං ඉමං රුකං මූලතො ඡේත්වා යාවදත්තව බාදෙය්‍යං උච්ඡතව පුරෙය්‍යනති. සො තං රුකං මූලතො ඡිද්දෙය්‍ය. තංකිං මඤ්ඤයි ගහපති අමුං සො පුරිසො පඨමං රුකං ආරුළොහා සවෙ සො න ඛිප්පමෙව ඔරොගෙය්‍ය තස්ස සො රුකෙබ්බා පපතනො හත්ථං වා හරේය්‍ය පාදං වා හරේය්‍ය අඤ්ඤතරංවා අභප්චිතං හරේය්‍ය, සො තඤ්ඤා නිදුනං මරණං වා නිගචේය්‍ය මරණමත්තං වා දුක්ඛනති? ඵලං හනො. ඵවමේව බො ගහපති අරියසාවනො ඉතිපරිසංචිකති රුකඵලපමා කාමා වුත්තා භගවතා බහුදුක්ඛා බහුපායාසා ආදීනවො ඵත්ථ භියෙය්‍යති. ඵවමෙනං යථාභූතං සමමපඤ්ඤය්‍ය දීඨවා යායං උපෙක්ඛා නානත්තා නානත්තයිතා තං අභිනිවරේත්වා යායං උපෙක්ඛා ඵකත්තා ඵකත්තයිතා යත්ථ සබ්බසො ලොකාමිසුපාදනා අපරිසෙසා නිරුජ්ඣනති තමෙව උපෙක්ඛං භාවයති”ති ඵලං අසිකංකලාදි අභිකංකලාපමපරියොසානතො විපස්සනං දස්සෙත්වා ඉදුති උපචාර සමාධිං දස්සෙන්නො “බුඩානුස්සතිං භාවෙන්නො”ති ආදිමාහ.

තත්ථ පුනපුන උපපජ්ජනො සති ඵව අනුස්සති, පවතතිතබ්බ ඩානමගි යෙවච පවතත්තො සඬා පබ්බජිතස්ස කුලපුත්තස්ස අනුරූපා සතිනිපි **අනුස්සති.** බුඩං ආරබ්භ උපන්නා අනුස්සති **බුඩානුස්සති.** අරහත්තාදි බුඩගුණාරම්මණාය සතියා ඵතං අධිවචනං. “**බුඩානුස්සතිං භාවෙන්නො**”ති වරෙය්‍යෙන්නො බුද්ධෙන්නො. ධම්මං ආරබ්භ උපන්නා අනුස්සති **ධම්මානුස්සති.** සවාක්ඛානාදි ධම්මගුණාරම්මණාය සතියා ඵතං අධිවචනං. සඬං ආරබ්භ උපන්නා අනුස්සති **සඬානුස්සති.** සුපරිපක්ඛාදි සඬගුණාරම්මණාය සතියා ඵතං අධිවචනං. සීලං ආරබ්භ උපන්නා අනුස්සති **සීලානුස්සති.** අත්තනො අබ්බතාදි සීල ගුණාරම්මණාය සතියා ඵතං අධිවචනං. වාගං ආරබ්භ උපන්නා අනුස්සති **වාගානුස්සති.** අත්තනො මුත්තවාගතාදි වාගගුණාරම්මණාය සතියා ඵතං අධිවචනං.

දෙවතා ආරබ්භ උපන්නා අනුස්සති **දෙවනානුස්සති.** දෙවතා සක්ඛිඨානෙ යපෙත්වා අත්තනො සඬාදිගුණාරම්මණාය සතියා ඵතං අධිවචනං. ආනාපානෙ ආරබ්භ උපන්නා අනුස්සති **ආනාපානසති.** ආනාපානනිමිත්තාරම්මණාය සතියා ඵතං අධිවචනං. මරණං ආරබ්භ උපන්නා සති **මරණසති.** ඵක්ඛවපරියාපන්නජීවිති ඤ්ඤිපචේදදසංඛා ත මරණාරම්මණාය සතියා ඵතං අධිවචනං. කුච්ඡිතානං කෙසාදීනං පටික්ඛලානං ආයත්තා ආකර්මා කායොති සංඛංගෙන සරිරෙගතා

පව්‍යතා සරීරං වා කායං ගතා සති කායගතසතීති වතතබ්බ රසං අසානා කායගතාසතීති වුත්තං, කෙසාදිකෙසු කායකොඨාසෙසු පරික්කලනිමිත්තාරමඤ්ඤාය සතියා එතං අධිවචනං.

උපසම් ආරබ්භ උප්පත්තා අනුස්සති උපසමානුස්සති, සබ්බ දුක්ඛුප සමාරමඤ්ඤාය සතියා එතං අධිවචනං. විතක්ඛවිමාරපිතිසුඛවිතෙන කායතාසම්පයුත්තං පඨමඥ්ඤානං භාවෙනොතා. පිතිසුඛවිතෙන කායතාසම්පයුත්තං දුතියඥ්ඤානං භාවෙනොතා. සුඛවිතෙනකායතා සම්පයුත්තං තතියඥ්ඤානං භාවෙනොතා. උපෙක්ඛාපිතෙනකායතා සම්පයුත්තං චතුස්ඥ්ඤානං භාවෙනොතා-පෙ-නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං භාවෙනොතාපි කාමෙ පරිවච්ඡේදනීති වික්ඛමානප්පහානං දසෙස්සානා ඉද්දති සමුච්ඡේදෙන කාමානං පහානං දසෙස්සානං “සොතා පත්තිමග්ගං භාවෙනොතාපි”ති ආදිමාහ.

තත්ථ මග්ගසොතස්ස ආපඤ්ඤා සොතාපත්ති, සොතාපත්තියා මග්ගො සොතාපත්තිමග්ගො. “අපාසගමනිසෙකාමෙ”ති යෙ අපායං ගමියන්ති තෙ අපායගමනියෙ කාමෙ සමුච්ඡේදෙනො සොතාපත්ති මග්ගං භාවෙනොතා පරිවච්ඡේදිති. පරිසක්ඛිවසෙන සක්ඛිං එව ඉමං ලොකං ආගච්ඡතිති සංකද්දාමි, තස්ස මග්ගො=සංකද්දම්මග්ගො තං මග්ගං භාවෙනොතා. “බලාපිකෙ”ති පරිලාභප්පත්තො. පරිසක්ඛිවසෙනො කාමභව නාගච්ඡතිති අනාගාමී, තස්ස මග්ගො=අනාගාමී මග්ගො. තං භාවෙනොතා. “අනුසගමනො”ති සුමුඛිභාවප්පත්තො. කිලෙසෙහි ආරක්ඛතා කිලෙසාරීතං ගතත්තා සංසාරවක්ඛාස්ස අරාතං ගතත්තා පාපකාරණෙ රහාභාවා පච්චියාදීතං අරහත්තා ච අරහං. අරහතො භාවො අරහත්තං. කිං තං? අරහත්තඵලං. අරහත්තස්ස මග්ගො අරහත්තමග්ගො. තං අරහත්තමග්ගං භාවෙනොතා.

“සබ්බෙන සබ්බ”නති සබ්බෙනාකාරෙන සබ්බං. “සබ්බථාසබ්බ”නති සබ්බප්පකාරෙන සබ්බං. “අසෙසනියෙස්ස”නති¹ තිරවසෙසං බ්‍රහ්මිකත්තමපි අභ්‍යෙඤ්ඤා. අථවා-සබ්බෙන සබ්බං මුලවසෙන. සබ්බථාසබ්බං ආකාරනීප්පදෙසවසෙන. අසෙස නියෙස්සං භාවනානීප්පදෙසවසෙන. තථා පුරිමෙන දුච්චරිතාභාවෙන, දුතියෙන පරිසුද්ධානාභාවෙන. තතියෙන අනුසයාභාවෙන, එවමෙකෙ වණ්ණයනති. “සප්පො චුච්චනි අශී”ති යො කොපි සරණො ගච්ඡති. “කෙනෙත්ථො”ති කෙත අත්ථො. සංසප්පෙනො ගච්ඡති”ති යස්මා සංසරණො ගච්ඡතිති සප්පො.

භුජෙනොති² වංකො වංකො හුඤ්ඤා ගච්ඡති. “පනනසිරො”ති නිපනනසිරො හුඤ්ඤා. “සිරෙන සුපනි”ති සීසං භොගනනරෙ කන්තා සුසිරභාවෙන සිරසා සුපනිති සිරිංසපො. බිලෙ සයනීති බිලාසපො,

1. සී. III. අසෙසනියෙස්සං.

2. සී. II & III. භුජඤ්ඤා.

බලසයෝතිපි පාලි, නං සුඤ්ඤං. ගුහායං සෙතීති ගුහායසො. “දුඨා නය්‍ය ආවුධො”ති තස්ස සප්පස්ස දුවෙ දුඨා පහරණසත්ථසංඛාතො ආවුධො. “විසං නය්‍ය සොර”නති තස්ස සප්පස්ස බ්‍යාමප්ප¹ සංඛාතං විසං දුරුණං කකබලං. “ජිව්හා නය්‍ය දුට්ඨා”ති තස්ස සප්පස්ස වෙ ජිව්හා. “විහි ජිව්හාති රසං භායති”ති දුට්ඨාති ජිව්හාති රසං ජානාති අස්සාදං විඤ්ඤති සාදියති. ජිව්තුං කාමයනීති=ජිව්තුනාමො, එවං අම ජිතුනාමො. සුඛං කාමයනීති=සුඛනාමො. “දුක්ඛපටිකතුලො”ති දුක්ඛං අනිවර්තමානො. “පාදෙනා”ති අත්තනො පාදෙන. “සප්ප සිර”නති සප්පස්ස සීසං. “වජ්ජෙස්සා”ති පුරතො වජ්ජෙස්ස. “විව ජෙජ්ජෙස්සා”ති තස්ස පහරණෙන. පටිවජ්ජෙස්සාති සමන්තතො. “අගි නිවජ්ජෙස්සා”ති වතුගත්ථප්පමාණෙන; අථවා පුරිමෙන සීසතො. දුතිය තතියෙන විහි පසෙයති; වතුකේන පවර්තෙන. කාමෙ පන අප්පත්තස්ස පරියෙසනමුලදුක්ඛවත්ථුභාවෙන වජ්ජෙස්ස. පත්තස්ස ආරකමුල දුක්ඛවත්ථුභාවෙන විවජ්ජෙස්ස. ඤ්ණපරිදාහදුක්ඛවත්ථුභාවෙන පරි වජ්ජෙස්ස. විනාසමුඛෙ පියවිප්පයොගදුක්ඛවත්ථුභාවෙන අභි නිවජ්ජෙස්සාති එවමෙනෙ වණ්ණයනති.

රජනවසෙන ගුහො, විසයෙ සත්තානං අනු අනු නයනතො² අනුනසො. අනුරුජ්ඣතීති අනුරොධො. කාමෙතීති අත්තො. යත්ත භත්තවි ගවෙසනතා සත්තා එතාය නඤ්ඤති සයං වා නඤ්ඤති නඤ්ඤි. නඤ්ඤි ව සා රජනකේන රංගො වාති=නඤ්ඤරාගො. තත්ත එකස්මිං ආරම්මණෙ සකිං උප්පන්නා තණ්හා නඤ්ඤි, පුනපුනං උප්පජ්ජමානා නඤ්ඤරාගොති වුවති. “විනාශස්ස සාරාගො”ති යො ගෙඨා බලවරජනකේන සාරාගොති වුත්තො සො තස්ස තස්ස විනාශස්සෙව සාරාගොති අත්තො.

ඉච්ඡති එතාය ආරම්මණානීති ඉච්ඡා. බහලකිලෙසභාවෙන මුච්ඡනති එතාය පාණිනොති මුච්ඡා. ගිලිඤ්ඤා පරිනිට්ඨපෙඤ්ඤා ගහණවසෙන අප්‍රේක්ෂාසානං. ඉමිනා සත්තා ගිජ්ඣනති ගෙධං ආපජ්ජනති ගෙධො. බහලකේන පළිගෙධො ගෙධානං සණ්ඨනති¹ බහලකකේනෙව වුත්තං. අනන්තරපදං උපසංගෙන වඩ්ඨිතං. සබ්බතො භාගෙන වා ගෙධොති පළිගෙධො. සජ්ජනති එතෙනාති සගො. ලග්ගනකේන වා සගො. ඔසීදනකේන පට්ඨෙකා. ආකඩ්ඨනවසෙන එජා. “එජා ඉමං පුරිසං පරිකඩ්ඨති තස්ස තස්සෙව භවස්ස අභිනිබ්බතතියා”ති හි වුත්තං. වචනකේන මාසා, වට්ඨස්මිං සත්තානං ජනනකේන ජනිතා. “තණ්හා ජනෙති පුරිසං විතත මස්ස විධාවති” ති හි වුත්තං. දුක්ඛෙන සංයොජ්ජමානා ජනෙතීති සජනති. සට්ඨනකේන³ සිබ්බති. අයං හි වට්ඨස්මිං සත්තෙහ වුති පටිසංක්ඛිවසෙන සිබ්බති සට්ඨති තුණ්ණකාරො විය පිලොතිකාය පිලොතිකං තස්මා සට්ඨනකේන සිබ්බතීති වුත්තා.

අනෙකපසකාරං විසයජාලං¹ තණ්හාවිප්ඵ්ඤ්ඤාතිතිවෙසසබ්බානං
වා ජාලමස්සා අපච්ඡි ජාලිනී. ආකම්බනතේන සිසසොතසරිතා
වියාති සපිනා, අලලතේන² වා සරිතා; චුත්තං හෙතං:—“සරිතාති සිනෙ
තිතාති ව සොමනස්සාති හවතාති ජනතුතො”ති. අලලාතිවෙව සිති
බාති වාති අයං හෙත්ථ අත්ථො. අනායව්‍යසනාපාදනතේන කුමමානං
බක්ඛසුත්තකං වියාති සුත්තං, චුත්තං හෙතං:—“සුත්තනාති බො භික්ඛවෙ
තන්දිරාගස්සෙතං අධිවචන”තති. රූපාදිසු විත්තතේන විසයා.
තස්සා තස්ස පටිලාභත්ථාය සතෙන ආයුහාපෙතීති ආයුහනී,
උක්කණ්ඨිකං අපපදනතො සභායතේන දුතියා. අයං හි සත්තානං
වට්ටසම්භි උක්කණ්ඨිකං නදෙති ගතගතථානෙ පියසභායො විය අති
රමාපෙති, තෙන චුත්තං:—

“තණ්හාදුතියො පුරිසො දීඝමධානසංසරං,
ඉත්ථාචඤ්ඤාථාභාවං සංසාරං නාතිවත්තති”ති

පතිධානවසෙන පණ්ඩි. “හවුනෙනති”ති හවරජුජු. එතාය හි
සත්තා රජුජුයා හිවාය බබා ගොනා විය ඉච්ඡිතිච්ඡිතථානං නිය්‍යනති.
තං තං ආරමමණං වතති හජ්ඣි අලලීයතිති වනං. “වනථො”ති
බ්‍යජ්ජෙන පදං වඩ්ඪිතං. අනත්ථ දුක්ඛානං වා සමුදාපනතේන ව
ගහනතේන ව වනං වියාති වනං. බලවතණ්හායෙතං නාම, ගහන
තරතේන තතො බලවතරා වනථො නාම. තෙන චුත්තං:—

“වනං ජිඤ්ඨ මා රුක්ඛං වනතො ජායතෙ හයං,
ජෙත්වා වනව වනථව නිබ්බනාහොථ භික්ඛවො”ති.

සස්ථවවසෙන සත්ථවො, සංසග්ගොති අත්ථො. සො දුට්ඨො
තණ්හාසත්ථවො ව මිත්තසත්ථවො ව. තෙසු ඉධ තණ්හාසත්ථවො
අධිපෙතො. සිනෙහනවසෙන සිනෙහො. ආලයකරණවසෙන
අපේක්කතිති අපෙක්ඛා, චුත්තමපි වෙතං:—“ඉමාති ව තෙ දෙව වතු
රාසිතිනගරසහස්සාති කුසාවතීරාජධානිපමුඛාති, එත්ථ දෙව ඡඤ්ඤං
ජනෙති ජිවිතෙ අපෙක්කං කරොති”ති; ආලයං කරොතිති අයං හෙත්ථ
අත්ථො. පාරිච්ඤෙක පාරිච්ඤෙක ආරමමණෙ බ්‍යාධි ඤාතකතේන වා
පාරිච්ඤෙකා බ්‍යාධිපි පටිබ්බාදි, නිවච්ඡන්තිස්සිතතේනපි සත්තානං
තණ්හාසහබ්බා නාම නත්ථි.

ආරමමණානං අසනතො ආසා. අපේක්ඛාත්ථරණකොවෙව අනු
ගන්තො පරිභුජනතො වාති අත්ථො, ආසිංසනවසෙන ආසිංසනා.
ආසිංසිතභාවො ආසිංසිතානං. ඉද්දති තස්සා පවත්තිථානං දස්සෙතුං.
රූපාසාති ආදි චුත්තං. තත්ථ ආසිංසනවසෙන ආසාය අත්ථං ගහෙත්වා
රූපෙ ආසා රූපාසා, එවං නවපි පද්ධති වෙදිතබ්බාති. එත්ථ පුරිමාති
පවකාමගුණවසෙන චුත්තාති. පරික්ඛාරලොභවසෙන ඡදා, තං
විසේසතො පබ්බජිතානං, තතො පරාති තිණ්ඤි අකප්පියවත්ථවසෙන
ගහථානං.

1. සි. II & III. විසයජාලකණා.

2. සි. II. අලලවත්තවා, III. අත්තන.

නති නෙසං ධනපුත්තජ්චිනෙති පියතරං. අත්ථි, අදුං මග්ගං ඉදං මග්ගනති වා අසුකෙන මෙ ඉදං දිනනං ඉදං න දින්නනති වා එවං සතෙන ජප්පාපෙතීති වා ජප්පා. පරතො වෙ පදාති උපසග්ගෙන වඩ්ඪිතාති. නතො පරං අසෙසුනාකාරෙන විහජ්ඣං¹ ආරම්භතා පුන ජප්පාති චුත්තං, ජප්පනාකාරො ජප්පනා, ජප්පිතභාවො ජප්පිතතනං. පුනපුනං විසයෙ ලුප්ති ආකඤ්ඤිති ලොදුපො, ලොදුපසං භාවො ලොදුපසං. ලොදුප්පාකාරො ලොදුප්පාසනා. ලොදුප්පසමිතිනො භාවො ලොදුප්පාසිතතනං.

“සුච්ඡවකතා” ති යාය නණ්ණාය ලාභභානෙසු පුච්ඡංපචාලයමානා පුනඛා විය කම්පමානා විචරන්ති තස්සා කම්පමානාය නණ්ණාය නාමං. සාධු මනාපමනාපෙ විසයෙ කාමෙතීති සාධුකම්මං. තස්ස භාවො සාධුකම්මයනා. මාතා මාතුච්ඡා වාති ආදිකෙ අයුත්තභානෙ රාගො අධම්මරාගො යුත්තභානෙපි බලවා හුත්වා උප්පන්නලොභො විසම ලොභො. රාගො විසම’නති ආදිවචනතො යුත්තභානෙ වා උප්පන්නො ජ්ඣරාගො, අධම්මජෙන අධම්මරාගො, විසමජෙන විසමලොභොති ව වෙදිතබ්බො.

ආරම්භණං නිකාමනවසෙන² තිකතති. නිකාමනාකාරො තිකාමනා. පත්ථයනවසෙන පත්ථනා. පිභායනවසෙන පිභනා. සුචු පත්ථනා සම්පත්ථනා. පච්ඡ කාමගුණෙසු තණ්හා කාම නණ්ණා. රූපාරූපභවෙසු තණ්හා භවනණ්ණා. උච්චදසං බානෙ විභවෙ තණ්හා විභවනණ්ණා. රූපභවසම්භවෙ තණ්හා රූපනණ්ණා. අරූපභවෙ තණ්හා අරූපනණ්ණා. උච්චදදිසිසභ ගතො වා රාගො. නිරොධෙ තණ්හා නිරොධනණ්ණා. සද්දෙ තණ්හා සද්දනණ්ණා, ගතිනණ්ණාදිසුපි එසෙව නයො. ඔසාදයො චුත්තත්ථාව.

කුසලධම්මෙ ආවරතීති ආවරණං. ඡාදනවසෙන ඡදනං. සතෙන වට්ඨසම්භවං. බකිතීති බකිතං. විත්තං උපගතත්වා කිලෙසෙති කිලිඨං. කරොතීති උපකතීලෙසො. ථාමගතජෙන අනුසෙතීති අනුසයො, උප්පජ්ජමානං විත්තං පරිසුඝාතීති පරිසුඝාතං, උප්පජ්ජනං අප්පදනෙන කුසලවාරං³ ගණ්ණාතීති අත්ථො. “වොරා මග්ගෙ පරිසුඝංසු ධුත්තා මග්ගෙ පරිසුඝංසුති” ආදිසු ති මග්ගං ගණ්ණං සුති අත්ථො. එවම්ධාපි ගහණජෙන පරිසුඝාතං වෙදිතබ්බං. පට්ඨි වෙදිතජෙන⁴ ලතා වියාති ලතා, “ලතා උබ්භිජ්ජති” ති ආගතභානෙපි අයං තණ්හාලතාව චුත්තා. විවිධාති වස්තුති ඉච්ඡතිති චෙච්චිජං. වට්ඨකඛස්ස මූලනති දුක්ඛමූලං. තස්සෙව දුක්ඛස්ස නිදනනති දුක්ඛනිදනං. නං දුක්ඛං ඉතො පභවතීති දුක්ඛප්පභවො. බකිතජෙන පාසො වියාති පාසො, මාරස්ස පාසො මාරපාසො. දුරුග්ගිලජෙන බලිසං වියාති බලිසං මාරස්ස බලිසං මාර

1. සි. I & IV. විහජ්ඣං. 2. සි. I. නිකාමවසෙන. 3. සි. I. කුසලවාරං.

බලසං, තණ්හාහිභූතා තස්ස විසයං නාතික්කමනති තෙසං උපරි මාරො වසං චතෙනතිති ඉමිනාපි නියාමෙන මාරස්ස විසයොති මාර විසයො. සඤ්ඤානේන තණ්හාව නදී **ගණ්හානදී.** අපේක්ඛාන්තරණේන තණ්හාව ජාලං **ගණ්හාජාලං.** යථා සුත්තං ගද්දලබ්බා යදිච්ඡිකං නියසනති එවං තණ්හාබ්බා සත්තාති. දද්දබ්බිකනේන ගද්දලං විසාති ගද්දලං, තණ්හාව ගද්දලං **ගණ්හාගද්දලං.** දුප්පුරණේන තණ්හාව සමුද්දෙ **ගණ්හාසමුද්දෙ.**

අභිජ්ඣායනතේන අභිජ්ඣා. ප්‍රබහනති එතෙන සයං වා ප්‍රබහති ප්‍රබහානමත්තමෙව වා තනති ලොභො. සමපසුත්තකානං අකුසලානං පතිඨතේන මූලං. “**විසතතිකා**”ති විසතතිකා ගති, “**කෙතෙතෙත**”ති කෙන සභාවෙන. “**විසතා**”ති පත්ථවා, රූපාදිසු විසාලාති **විපුලා**, “**විසවා**”ති තෙභුමිකල්‍යාපකවසෙන විසවා, පුරිම වචනමෙව වදනති කුසලා තකාරස්ස වකාරං කත්වා බස්ජනවිසභාගං¹ කත්වා වුත්තං “**විසකකති**”ති පරිසයති සහති, රතෙනා හි රාගවජ්ජුතා පාදෙන තාද්‍රියමානොපි සහතිති, ඔසකකනං විපථඤ්ඤානං වා **විසකක** නනතිපි වදනති, කුසලාකුසලංකපතති² කෙපි වණ්ණයනති.

“**විසංහරති**”ති තථා තථා කාමෙසු ආතිසංසං පස්සනති විපි ධෙති ආකාරෙති නෙකබ්බමාහිමුඛපච්ඡතතිතො විත්තං සංහරති සං ඛිපති විසං වා දුක්ඛං හරති සංහරතිති අත්ථො. “**විසංවාදිකා**”ති අතිවාදි නිවාදිතො ගණ්හනති විසංවාදිකා හොති.

දුක්ඛතිබ්බත්තකස්ස කමමස්ස³ ගෙතුභාවතො **විසමුලා**, විසං වා දුක්ඛාදිභූතා වෙදනා මූලා එතිස්සාති=විසමුලා, දුක්ඛසමුදය තාය විසං එලං එතිස්සාති=**විසඵලා.** තණ්හාය රූපාදිකස්ස දුක්ඛස්සෙව පරිභොගො හොති න අමතස්සාති සා **විසපපිභොගාති** වුත්තා: සබ්බත් නිරුත්තිවසෙන පදසිඨි වෙදිතබ්බො.

තස්සා විසෙසං දස්සෙතුකාමො “විසාලා වා පන සා තණ්හා රූපෙ”ති ආදිමාහ. තත්ථ “**විසාලා වා පනා**”ති මහනති එව තණ්හාය නතේන තණ්හා, රූපාදයො පචකාමගුණිකරාගවසෙන වුත්තා. **කුලෙ** ගණේති ආදීති එකාදසපද්ධති ලොභුපපාදවසෙන වුත්තාති. **කාමබ්බා** තුනතිකො කමමවසෙන විභතෙනා. **කාමඛවතතිකො** විපාකවට්ටි වසෙන විභතෙනා. **සංඤ්ඤාභවතතිකො** සංඤ්ඤාවසෙන විභතෙනා. **එක** චොකාරගවතතිකො බක්ඛවසෙන විභතෙනා. **අතිගතතිකො** කාලව සෙන. **දිඨ්ථවතුකො** ආරමභවසෙන. **අපාසතතිකො** ඔකාසවසෙන. **බ්බිභතතිකො** නිස්සත්තතිජ්ජවවසෙන විභතෙනාති **ඤ්ඤාබ්බං.** තත්ත්වං සංවෛසෙන අත්ථදීපනා විභාවනාව:-

1. සි. I. විභාගං.

2. සි. I. කප්පතිති.

3. සි. II. කාමස්ස.

“තත් කතමා කාමධාතු හෙළිනො අවිචිතිරයං පරියන්තං කරිත්වා උපරිනො පරතිමිතිවසවතතිදෙවෙ අනෙතා කරිත්වා යං එතස්මිං අන්තරෙ එත්ථාවචරා එත් පරියාපනතා ඛනිධාතු ආයතනා රූපං වෙදනා සඤ්ඤා සංඛාරා විඤ්ඤාණං අයං චුළුවති කාමධාතු”

“තත් කතමා රූපධාතු හෙළිනො බ්‍රහ්මලොකං පරියන්තං කත්වා උපරිනො අකතිඪෙ දෙවෙ අනෙතා කරිත්වා යං එතස්මිං අන්තරෙ එත්ථාවචරා එත් පරියාපනතා සමාපනතස්ස වා උප්පනතස්ස වා දිඨ්ඨමමසුඛවිහාරිස්ස වා විතතවෙතසිකා ධම්මා අයං චුළුවති රූපධාතු”

“තත් කතමා අරූපධාතු හෙළිනො ආකාසානවායතනුපභෙ දෙවෙ පරියන්තං කරිත්වා උපරිනො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනුපභෙ දෙවෙ අනෙතා කරිත්වා යං එතස්මිං අන්තරෙ එත්ථාවචරා එත් පරියාපනතා සමාපනතස්ස වා උප්පනතස්ස වා දිඨ්ඨමමසුඛවිහාරිස්සවා¹ විතතවෙතසිකා ධම්මා අයං චුළුවති අරූපධාතු”ති. අභිකථායමන්ත “කාමධාතු”ති කාමභවෙ පට්ඨකඛිකා ලබ්භන්ති. “රූපධාතු”ති රූප භවෙ පට්ඨකඛිකා ලබ්භන්ති. “අරූපධාතු”ති අරූපභවෙ චත්තාරො ඛනි ලබ්භන්තිති චුත්තං.

අථවා කාමරාගසංඛාතෙන කාමෙන සුත්තා ධාතු කාමධාතු, කාමසංඛාතා වා ධාතු කාමධාතු. කාමං පහාය රූපෙන ‘සුත්තා ධාතු රූපධාතු, රූපසංඛාතා වා ධාතු රූපධාතු. කාමච රූපච පහාය අරූපෙන සුත්තා ධාතු අරූපධාතු, අරූපසංඛාතා වා ධාතු අරූපධාතු. තා එව ධාතුෆො පුනභවපරියායෙන චුත්තා. භවන්ති තිති භවාති චුළුවන්ති. සඤ්ඤාය සුත්තො භවො සඤ්ඤාවතං වා භවො සඤ්ඤා වා එත් භවෙ අත්ථිති සඤ්ඤාභවො. සො කාමභවො ච අසඤ්ඤාභවමුත්තො, රූපභවො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා² භවමුත්තො අරූපභවො ච භොති.

නසඤ්ඤාභවො අසඤ්ඤාභවො. සො රූපභවෙකදෙසො ඔලාරි කත්තාභාවතො නෙවසඤ්ඤා, සුමුමත්තෙන සභාවතො නාසඤ්ඤාති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා, තාය සුත්තො භවො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා භවො. අථ වා ඔලාරිකාය සඤ්ඤායාභාවා සුමුමායව භාවෙ නෙව සඤ්ඤා නාසඤ්ඤා අයස්මිං භවෙති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාභවො. සො අරූපභවෙකදෙසො. එකෙන රූපකඛ්ඛේන වොකිණේණ භවො එකො වොකාරො අස්ස භවස්සාති එකවොකාරභවො. සො අසඤ්ඤාභවො ච වතුති අරූපකඛ්ඛේන වොකිණේණ භවො, චත්තාරො වා වොකාරා අස්ස භවස්සාති චතුචොකාරභාවො. සො අරූප භවො එව.

පට්ඨි ඛ්ඛේති වොකිණේණ භවො පච වා වොකාරා අස්ස භවස්සාති පචවොකාරභවො. සො කාමභවො ච රූපභවෙක

දෙසො ව හොති. අතීතනිකො හෙය්වුත්තනසො ව. “දිඨ්ඨ”නති වතුසමුදානිකං රූපාරම්භං. “සුඛ”නති විසමුදානිකං සඤ්ජරම්භං. “මුඛ”නති මුනිකා ගහෙතබ්බාති වතුසමුදානිකාති ගඤ්ජරස ඵොඨබ්බාරම්භානි, විඤ්ඤානබ්බං නාම මනසා ජාතිතබ්බං ධම්මාරම්භං. තෙසු දිඨ්ඨතමුඛවිඤ්ඤානබ්බෙසු ධම්මෙසු “විසනාපිත්තා”ති මහනතා පඤ්චාති.

“අපාසලොකෙ”ති වසිසංඛාතස්ස අයස්ස¹ අභාවෙන අපායො, තස්මිං අපායලොකෙ. “බ්බිලොකෙ”ති සත්තතේන රූපාදයො පට්ඨකඛා ඵව ලොකො. “ධාතුලොකෙ”ති පුඤ්ඤානතේන වකුට්ඨාභු ආදයො අභාරසධාතුයො ඵව ලොකො. “ආසනනලොකෙ”ති ආය නනාදීති කාරණෙහි වාදස ආයතනාති ඵව ලොකො. සබ්බෙපි ලුප්පන පලුප්පනතේන ලොකො, වුත්තප්පකාරලොකෙ විසතා විත්තාති විසතනිකා. “සනො”ති සරතීති සනො පුග්ගලො, න සති වුත්තො.

තත්ථ සරණලක්ඛණං සති, සරනති තාය සයං වා සරති සරණ මත්තමෙව වා ඵසාති සති, සා පනෙසා අපිලාපනලක්ඛණං අසමොස රසා, ආරක්ඛපච්චුප්පානා විසයාභිමුඛභාවපච්චුප්පානා වා, සඤ්ඤා පද්ධානා කායාදිසතිප්පානපද්ධානා වා, ආරම්භෙ දළහපතිභි තත්තා පන ඵසිකා විය, වකුට්ඨාභාරදිරක්ඛණතො දෙවාරිකො වියව ද්විබ්බා. තස්සා පට්ඨතීඨානං දස්සෙතො කායෙ කායානුපස්සනා සතිප්පානං භාවෙතොති² ආදිනා නයෙන වතුබ්බං සතිප්පාන මාහ.

තත්ථ “කාසෙ”ති රූපකායෙ, රූපකායො හි ඉධ අභපච්චිතානං කෙසාදීනව ධම්මානං සමුහතේන හත්තිකායර්ථකායාදයො විය කාසොති අධිපොතො. යථා ව සමුහතේන ඵවං කුච්ඡිතානං ආයතේන කුච්ඡිතානං හි පරම ජෙගුච්ඡානං සො ආයොතිපි කායො. ආයොති උප්පතීදෙසො, නත්තායං වචනතො-ආයනති තතොති ආයො, කෙ ආයනති කුච්ඡිතා කෙසාදයො, ඉති කුච්ඡිතානං ආයොතිපි කාසො. “කායානුපස්සනා”ති කායස්ස අනුපස්සනා, කාසෙති ව චතීපි පුත්ත කායානුපස්සනාති දුතියං කායගගණං අසමුඤ්ඤානාවච ත්ථානං ඝන විනිබ්බොගාදි දස්සනත්ථං කතනති වෙදිතබ්බං.

තෙන න කායෙ වෙදනානුපස්සනා විත්තධම්මානුපස්සනා වා, අථ බො කායානුපස්සනාසෙවාති කායසංඛාතෙ වත්ථිසමිං කායානු පස්සනාකාරස්සෙව දස්සනෙන අසමුඤ්ඤානො වචත්ථානං දස්සිතං හොති, තථා න කායෙ අභපච්චිතවිනිමුත්තඵකධම්මානුපස්සනාපි කෙසලොමාදිවිනිමුත්තඉත්තිපුරිසානුපස්සනා. යොපි චේත්ථ කෙස

1. සි. I. ආයස්ස

2. සි. IV. භාවෙතොසකොති ආදිනා.

ලොමාදිකො භුතුපාදයසමුහසංඛාතො කායො නථාපි න භුතුපාදය විනිමුත්තො එකධම්මානුපස්සනා, අථ ඛො රථසරානුපස්සනකායං විශ අභපච්චිභසමුහානුපස්සනා, නගරාවයවානුපස්සනකායං විශ කෙසලොමාදිසමුහානුපස්සනා, කදලිකඛිඤ්චත්තවට්ඨිතිබ්බුජන කායං විශ රිත්තමුට්ඨිතිවෙශකායං විශ ච භුතුපාදය සමුහානුපස්සනා යෙවාති සමුහවසෙනෙව කායසංඛාතං වජ්ජනො නානප්පකාර තො දස්සෙනෙනා ඝනවිතිබ්බොගො දස්සිතො හොති; නගෙන යථාචුත්තසමුහවිනිමුත්තො කායො වා ඉඤ්ච වා පුරිසො වා අඤ්ඤ වා කොචි ධම්මො දිස්සති; යථාචුත්තධම්මසමුහමත්තෙයෙව පන තථා තථා සත්තා මිච්ඡාගිනිවෙසං කරොන්ති, තෙනාහු පොරාණො:-

“යං පස්සති න තං දිඨං යං දිඨං තං න පස්සති
අපස්සං ඛජ්ඣතෙ මුලොකං ඛජ්ඣමානො නමුවති”ති.

ඝනවිතිබ්බොගාදි දස්සනත්තනි¹ චුත්තං, ආදිසදෙත වෙත් අයං පි අත්ථො වෙදිතබ්බො. අයං හි එතස්මිං කායෙ කායානුපස්සනා යෙව න අඤ්ඤධම්මානුපස්සනා. කිං චුත්තං හොති-යථා අනුද කතායපි² මරිචියා උදකානුපස්සනා හොති, න එවං අනිච්චද්වක්ඛා නත්තාසුභෙයෙව ඉමස්මිං කායෙ නිච්චසුඛත්තසුභාවානුපස්සනා; අථ ඛො කායානුපස්සනා අනිච්චද්වක්ඛානත්තාසුභාකාරසමුහානු පස්සනායෙවාති චුත්තං හොති.

අථවා යථායං මහාසතිපඨානො:-“ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු අරඤ්ඤ ගතො වා-පෙ-සො සතොච අස්සති”ති ආදිනා නයෙන අස්සාස පස්සාසාදි වුණ්ණකජාන අභිකපරියොසානො කායො චුත්තො, යොච පරිසමභිදයං සතිපඨානකථායං “ඉධෙකවෙචා පඨවිකායං අනිච්ච තො අනුපස්සති, ආපොකායං තෙජොකායං වායොකායං කෙස කායං ලොමකායං ඡ්චිකායං මංසකායං රුධිරකායං නහාරුකායං අභිකායං අභිමිජාකායං”න්ති කායො චුත්තො, තස්ස සබ්බස්ස ඉමස්මිං යෙව කායෙ අනුපස්සනතො කායානුපස්සනාති එවමපි අත්ථො දඨබ්බො.

අථවා කායෙ අගන්ති වා මමන්ති වා එවං ගහෙනබ්බස්ස කායං පි අපස්සනතො තස්ස තස්සෙව පන කෙසලොමාදිකස්ස නානාධම්ම සමුහස්ස අනුපස්සනතො කායෙ කෙසා සමුහසංඛාතකායානු පස්සනාති එවමත්ථො දඨබ්බො. අපිච “ඉමස්මිං කායෙ අනිච්චතො අනුපස්සති තො නිච්චතො”ති ආදිනා අනුක්කමෙන පරිසමභිදයං ආගතනගස්ස සබ්බස්සෙව අනිච්චලක්ඛණාදිනො ආකාරසමුහසංඛා තස්ස කායස්ස අනුපස්සනතොපි කායෙ කායානුපස්සනාති එවමපි අත්ථො දඨබ්බො. අයමපන චතුසතිපඨානසාධාරණො අත්ථො.

“සතිපඨාන” නම් තයෝ සතිපඨානා සතිගොවරාපි, තිඛා පටි පනෙනාසු සාවකෙසු සඤ්ඤානො පටිසානුකායවීතිවත්තතාපි: “වතුණ්ණං භික්ඛවෙ සතිපඨානානං සමුදයච අත්ථගමච දෙසිස්සාමි තං සුණංථ සාධුක්ඛං-පෙ-කො ච භික්ඛවෙ කායස්ස සමුදයො? ආහාරසමුදයා කායසමුදයො” ති ආදිසු හි සතිගොවරො සතිපඨානනති වුච්චති. තථා “කායො උපඨානං නො සති, සති උපඨානවෙච සති වාති” ආදිසු පි තස්සන්ධො-පඨාති අසමිනති පඨානං, කායො, අනුපසිති සති, සතියා පට්ඨානං=සතිපට්ඨානං, පට්ඨානනති වා පට්ඨානං, සතියා පට්ඨානං=සතිපට්ඨානං. ගන්ධිකාන අස්සඨානාදීති විය. “තයෝ සති පට්ඨානා යදරියො සෙවති යදරියො සෙවමානො සත්ථා ගණමනුසා සිතුමරහති” ති එත්ත තිඛා පටිපනෙනාසු සාවකෙසු සඤ්ඤානො පටි සානුකාය වීතිවත්තතා සතිපඨානනති වුත්තං.

තස්සන්ධො-පට්ඨපෙනබ්බතො පට්ඨානං, පවත්තධිතබ්බතොති අන්ධො. කෙන පට්ඨපෙනබ්බොති? සතියා, සතියා පට්ඨානං සතිපඨානං. “වත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවිතා බහුලිකතා සත්තබොජ්ඣතෙ පරිසු රෙනති” ති ආදිසු ව; පුත්ත සතියෙච සති පට්ඨානනති වුච්චති. තස්සන්ධො-පට්ඨානාති පට්ඨානං, උපට්ඨාති ඔක්කන්දිත්ථා පක්කන්දිත්ථා පවත්ත තිති අන්ධො. සතියෙච=සතිපට්ඨානං. අථවා, සරණන්ධොන සති, පට්ඨා නන්ධොන පට්ඨානං, ඉති සතිච සා පට්ඨානවාතිපි=සතිපඨානං; ඉති ඉද මිඛ අධිපෙපනං.

තං සතිපඨානං “භාවෙනො” ති වර්ණිතො. එත්ථ තිඛා පටිපනෙනාසු සාවකෙසු සඤ්ඤානො පටිසානුකාය වීතිවත්තතා සතිපඨා නනති වුත්තා. තං ඉමිනා සුත්තෙන ගහෙහබ්බං. වුත්තං හෙතං භගවතා:- “තයෝ සතිපඨානා යදරියො සෙවති යදරියො සෙව මානො සත්ථා ගණමනුසාසිතුමරහති” ති ඉති බොපනෙතං වුත්තං කීවෙනං පටිච්ච වුත්තං:- “ඉධ භික්ඛවෙ සත්ථා සාවකානං ධම්මං දෙසෙති අනුකම්පකො හිතෙසි අනුකම්පං උපාදාය ඉදං වො හිතාය ඉදං වො සුඛායාති තස්ස සාවකා න සුස්සසනති න සොතමොදහනති නාඤ්ඤා විත්තං උපට්ඨපෙනති වොක්කම්ම ච සඤ්ඤාසකා වහනනති, තත්ථ භික්ඛවෙ තථාගතො නවෙච අනත්තමනො හොති නව අනත්ත මිත්තං පටිසං වෙදෙති. අනවස්සනො ච විහරති සතො ච සම්ප ජානො. ඉදං භික්ඛවෙ පඨමං සතිපට්ඨානං යදරියො-පෙ-මරහති.

පුත්තවපරං භික්ඛවෙ සත්ථා-පෙ-ඉදං වො සුඛායාති තස්ස එකවෙච සාවකා න සුස්සසනති-පවත්තනති එකවෙච සාවකා සුස්සසනති-පෙ- නව වොක්කම්ම සඤ්ඤාසකා වත්තනති, තත්ථ භික්ඛවෙ තථාගතො නවෙච අත්තමනො හොති නව අත්තමිත්තං පටිසංවෙදෙති නව අත්තමිත්තො හොති නව අත්තමිත්තං පටිසංවෙදෙති අත්තමිත්ත තව අත්තමිත්තතව. නදුහයං අභිනිවර්ජෙත්ථා උපෙක්ඛකො විහ රති සතො ච සම්පජානො ඉදං භික්ඛවෙ දුතියං-පෙ-

පුතවපරං-පෙ-සුඛායාති තස්ස සාවකා සුස්සුසනති-පෙ-වත්තනති තනු තිකිකවෙ තථාගතො අත්තමනොවෙව ගොති අත්ත මනතව පටිසංවෙදෙති අනවස්සනො ව විහරති සතොව සමප ජානො. ඉදං භිකිකවෙ තතියනති” එවං පටිසානුකයෙති අනවස්සනා¹ නිව්වං උපසිත සතිතාය තදුභයවීතිවත්තනා සතිපඨානනති වුත්තා. බුඛානමෙව කීර නිව්වපසිතසතිතා ගොති න පච්චෙකබුඛාදීනනති.

වෙදනාසු වෙදනානුපස්සනාසතිපඨානාදිසුව වෙදනාදීනං පුත වචනෙ සංයොජනං කායානුපස්සනායං වුත්තනායෙනෙව යථා යොගං යොජෙතො වෙදිතබ්බං. අයමපි සාධාරණතො, සුඛාදිසු අනෙ කපපභෙදසු වෙදනාසු විසුං විසුං අනිව්වාදිතො එකෙකවෙදනානු පස්සනා, සරාගාදිකෙ සොළසපභෙදෙ විතෙත විසුං විසුං අනිව්වා දිතො එකෙකවිත්තානුපස්සනා, කාය වෙදනා විත්තානි ඔපෙතො සෙසතිභූමිකාධිමෙසු විසුං විසුං අනිව්වාදිතො එකෙකධිමොනු පස්සනා සතිපඨානසුත්තනෙන වුත්තනායෙන නිවරණාදිධිමොනු පස්සනාති, එත්ථ ව කායෙති එකවචනං සරීරස්ස එකතතා විතෙතති එකවචනං විත්තස්ස සභාවභෙදභාවතො ජාතියගගණෙන කතනති² වෙදිතබ්බං.

යථාච වෙදනාදයො අනුපස්සිතබ්බා තථා අනුපස්සනා වෙදනාසු වෙදනානුපස්සනා, විතෙත විත්තානුපස්සනා, ධිමෙසු ධිමොනුපස්ස නාති වෙදිතබ්බා. කථං තාච වෙදනා අනුපස්සිතබ්බා? සුඛා තාච වෙදනා දුක්ඛතො දුක්ඛා වෙදනා සලාතො අදුක්ඛමසුඛා අනිව්වතො අනුපස්සිතබ්බා යථාහ:-

“යො සුඛං දුක්ඛතො³ අදුක්ඛි³ දුක්ඛමදුක්ඛි සලාතො
අදුක්ඛමසුඛං සනතං අදුක්ඛි නං අනිව්වතො,
සවෙ සමමදුසො⁴ භික්ඛු පරිජානාති වෙදනා”ති

සබ්බා එවච තා දුක්ඛතොපි අනුපස්සිතබ්බා. වුත්තං ගෙතං:-“යං කිචි වෙදසිතං සබ්බනතං දුක්ඛයමි වදාමි”ති සුඛදුක්ඛතොපි අනුපස්සි තබ්බා යථාහ:-“සුඛා වෙදනා සීතිසුඛා විපරිනාමදුක්ඛා දුක්ඛා වෙදනා සීතිදුක්ඛා විපරිනාමසුඛා අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා ඤාණසුඛා අඤාණදුක්ඛා”ති. අපිච අනිව්වාදි සත්තානුපස්සනාවසෙනාපි අනු පස්සිතබ්බා. විත්තධිමෙසුපි විධානනාව අරමමණාධිපති සගජාන භූමිකමකීරියාදි නානත්තභෙදානං අනිව්වාදි සත්තඅනුපස්සනානං සරාගාදි සොළසභෙදානව වසෙන අනුපස්සිතබ්බං, ධිමො සලකකණ සාමඤ්ඤලකකණානං සුඤ්ඤානධිමෙසු අනිව්වාදි සත්තඅනුපස්ස නානං සනතාසනතාදීනව වසෙන අනුපස්සිතබ්බා.

1. සි. I & II. අනුසංඝා-III. අනුසංඝා.

2. සි. IV. එකතති.

3. සි. I. II. III & IV. අදුක්ඛි.

4. සි. II. සමමදුසො.

ඉමේ වහනාරො සතිපඨානා පුබ්බභාගෙ නානාවිතෙතසු ලබ්භන්ති. අසොඤ්ඤතෙවහි විතෙතන කායං පරිගණ්ඨාති, අසොඤ්ඤත වෙදනං, අසොඤ්ඤත චිත්තං, අසොඤ්ඤත ධම්මෙ පරිගණ්ඨාති. ලොකුත්තරමය්‍යකකිණේ පන එකවිතෙතයෙව ලබ්භන්තිහි ආදිතොගි කායං පරිගණ්ඨාති ආගතස්ස විපස්සනාසම්පයුත්තා සති කායානුපස්සනා නාම, තාය සතියා සමන්තාගතො පුග්ගලො කායානුපස්සි නාම, විපස්සනං උපසුක්කාපෙත්වා අරියමග්ගපත්තස්ස මය්‍යකකිණේ මය්‍යසම්පයුත්තා සති කායානුපස්සනා නාම තාය සතියා සමන්තාගතො පුග්ගලො කායානුපස්සි නාම.

වෙදනං පරිගණ්ඨාති චිත්තං පරිගණ්ඨාති ධම්මෙ පරිගණ්ඨාති ආගතස්ස විපස්සනාසම්පයුත්තා සති ධම්මානුපස්සනා නාම, තාය සතියා සමන්තාගතො පුග්ගලො ධම්මානුපස්සි නාම, විපස්සනං උපසුක්කාපෙත්වා අරියමග්ගපත්තස්ස මය්‍යකකිණේ මය්‍යසම්පයුත්තා සති ධම්මානුපස්සනා නාම, තාය සතියා සමන්තාගතො ධම්මානුපස්සි නාම, එවං තාව දෙසනා පුග්ගලෙ තිස්ඨති; කායෙ පන සුභන්ති විපල්ලා සප්පභානා කායපරිග්‍යාහිකා¹ සති මය්‍යෙන සමිජ්ඣිතීති කායානුපස්සනා නාම, වෙදනාය සුඛන්ති විපල්ලාසප්පභානා වෙදනාපරිග්‍යාහිකා සති මය්‍යෙන සමිජ්ඣිතීති වෙදනානුපස්සනා නාම; විතෙතනිවචන්ති විපල්ලාසප්පභානා චිත්තපරිග්‍යාහිකා සති මය්‍යෙන සමිජ්ඣිතීති චිත්තානුපස්සනා නාම, ධම්මෙසු අත්තාති විපල්ලාසප්පභානා ධම්මපරිග්‍යාහිකා සති මය්‍යෙන සමිජ්ඣිතීති ධම්මානුපස්සනා නාම; ඉති එකාව මය්‍යසම්පයුත්තා සති වතුකිවච සාධකත්ථෙත වහනාරි නාමාති ලභති.

තෙන චුත්තං:-“ලොකුත්තරමය්‍යකකිණේ පන එකවිතෙතයෙව ලබ්භන්ති”ති. පුන උපකාරවසෙන ව අපරිභිතවසෙන ව පගුණ වසෙනව අපරෙ තයො වතුකකා චුත්තං.

තත්ථ “අසති පටිවච්ඡනාසා”ති න සති අසති, සති එත්ථ නත්ථිච්චා අසති, මුළුසතියා එතං අභිවචනං “පටිවච්ඡනාසා”ති සමන්තතො වච්ඡන්තෙත. භත්තනිකසිත්තකාසසදිසමුළුසස්සති පුග්ගලපරිවච්ඡන්තෙත උපසිත්තසති පුග්ගලසෙවන්තෙත සානනිසජ්ජදිසු සතිසමුළුසපනත්ථං නිනනපොණපබ්භාරවිත්තතාය ව සති උප්පජ්ජති. “සතිකරණිසානං ධම්මානං”නති සතියා කාතබ්බානං ධම්මානං. “කතතතා”ති කතභාවෙන, වතුත්තං. මය්‍යානං කතතතා භාවිතතතාති අත්ථො. “සතිපටිපක්ඛානං ධම්මානං හතතතා”ති කාමච්ඡද්දීනං නාසිතභාවෙන. “සතිමිත්තානං ධම්මානං අපමුළුසතා”ති සතියා කරණියානං කායාදිආරම්මණානං අත්ථාභාවෙන. “සතියා සමන්තාගතතතා”ති පිසත්තියා ධම්මානං ආගතතතා අපරිභිතතතා. “වසිත්තා”ති වසි

භාවප්‍රකාශන. “පාශුකුසුමාසා”¹ නි පශුණභාවෙන. “අපවේවාරොහ
ගායා”² නි අපරිවතනභාවෙන අපවේවාසකකනභාවෙන. “සනත
තනා”³ නි සභාවෙන විජ්ජානතනා. “සනතතනා”⁴ නි නිබ්බුතනා
වතනා. “සමිතතනා”⁵ නි කිලෙසානං වූපසමිතභාවතනා. “සනතධම්ම
සමිතනාගතතනා”⁶ නි සපුරිසධම්මෙහි අපරිහිතතනා; බුද්ධානුස්සති
ආදයො හෙය්‍යා වුත්තනායා ඵල.

සරණකවසෙන සති ඉදං සතියා සභාවපදං, පුනපුනං සර
ණතො අනුස්සරණවසෙන අනුස්සති, අභිමුඛං ගන්ත්වා වීය සරණතො
පටිසරණවසෙන පටිස්සති, උපසග්ගවසෙන වා වඩ්ඪිතමත්තමෙතං,
සරණාකාරො සරණතා, යස්මා පුන සරණතාති තිණණං සරණා
නම්පි නාමං තස්මා තං පටිසෙධෙතුං. පුන සතියගහණං කතං, සති
සංඛතසරණතාති අයං හෙත්ථ අත්ථො. සුත්තපරිශත්තස්ස ධාරණ
භාවතො ධාරණතා, අනුපටිසන්සංඛාතෙන ඔග්ගතත්ථෙන අපිලා
පනභාවො අපිලාපනතා. යථාහි ලාබුකවාහාදීති ඔපිලවන්ති න
අනුපටිසන්ති න තථා ආරමමණෙ සති ආරමමණං හි ඵසා අනුපටි
සති තස්මා අපිලාපනතාති වුත්තා.

විරකතවිරහාසිත්‍යානං න පමුඤ්ඤානභාවතො අපමුඤ්ඤානතා¹
උපස්ථානලකඛණෙ ඉන්ද්‍රියං කරොතිති ඉන්ද්‍රියං, සතිසංඛාතං ඉන්ද්‍රියං=
සතිච්ඡිද්ධං, පමාදෙන න කම්පතිති සතිඛලං යථාච සති නියානසති
කුසලසතිති සමාසති, බුද්ධිකකස්ස අහොති=බොජ්ඣනො, පසත්ථො
සුන්දරො ච බොජ්ඣනො සමෙබ්බජ්ඣනො, සතියෙව සමෙබ්බජ්ඣනො=
සතිසමෙබ්බජ්ඣනො.

“ඵකායනමග්ගො”² නි ඵකමග්ගො, අයං මග්ගො න වෙධා පථභු
තොති ඵවමත්ථො දස්සෙබ්බාති. අථවා ඵකෙන අසිතබ්බොති=ඵකා
යනො, ඵකෙනාති ගණසගණිකං පභාය විවේකභේන පටිවිත්තෙන,
අසිතබ්බොති පටිපජ්ජිතබ්බො, අයනති වා ඵතෙනාති අයනො,
සංසාරතො නිබ්බානං ගච්ඡතිති අත්ථො. ඵකස්ස අයනො=ඵකා
යනො, ඵකස්සාති සෙට්ඨස්ස, සබ්බසත්තානං. සෙට්ඨොව භගවා තස්මා
භගවතොති වුත්තං හොති. කිවාපිති තෙන අඤ්ඤාපි අයනති ඵවං
සනෙතපි භගවතොව සො අයනො තෙන උප්පාදිතතනා:-

යථාහ:-“සොති බ්‍රාහ්මණ භගවා අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙ
තා”³ නි ආදී. අයනති අයනො, ගච්ඡති පවත්තතිති අත්ථො. ඵකසමි
අයනො=ඵකායනො, ඉමසමිංයෙව ධම්මවිනයෙ පවත්තති න අඤ්ඤා
ත්‍රාති වුත්තං හොති. යථාහ:-“ඉමසමිං බො සුභද්ද ධම්මවිනයෙ
අරියො අස්ඨතිකො මග්ගො උප්පලබ්භති”⁴ නි. දෙසනා හෙදෙ යෙව

හෙසො. අපේ පනෙනො. අපිව එකං අයතිනි=එකායනො, පුබ්බභාගෙ නානා මුඛභාවනා නයෙන පවත්තොපි අපරභාගෙ එකං නිබ්බාන මෙව ගච්ඡතිති චුත්තං හොති. යථාභ මුඛවා සහමපති:-

“එකායනං ජාතිබයන්තදස්සි මග්ගං පඤ්ඤානි ගිතානුකම්පි,
එතෙන මග්ගෙන තරිංසු පුබ්බෙ තරිංසුනති සෙවාපි තරනති
මස”නති.

“මග්ගො”නි කෙනෙත්ත මග්ගො? නිබ්බානං ගමනෙත්ත, නිබ්බානාසිකෙති මග්ගනීයත්තෙ. “උපෙතො”නි අත්තනගතො. සමුපෙතො”නි තතො ආසන්නතරං ගතො, උභයෙනාපි සතිසා අපරිතිනොති අපේ. “උපගතො”නි උපගතො සිතො. “සමුපගතො”නි සංයුතො හුතො සිතො. “උපාගතො”නිපි පාළි, උභයෙනාපි සතිසමිතිං සමිපං ආගතොති අපේ.

“උපපතො”නි¹ අවිශොගො. “සමුපපතො”නි පරිපුණ්ණො. “සමනතාගතො”නි අවෙකලො විජ්ජමානො. “උපෙතො සමුපෙතො”නි විති පදෙති පවත්තං කපිතං. “උපගතො සමුපගතො”නි විති පටිච්චෙධො. “උපපතො සමුපපතො සමනතාගතො”නි තිති පදෙති පටිලාභො කපිතොති එවමෙකෙ වණ්ණයනති.

“ලොකෙ වෙසා විසතතිකා”නි යා එසා අනෙකපසකාරෙන චුත්තා විසතතිකා බකුලොකෙ එව න අඤ්ඤාත්ත බකුලි පවත්තතිති අපේ. “ලොකෙ වෙසා විසතතිකා”නති බකුලොකෙ එවං පවත්තං එතං විසතතිකාසංඛාතං තණ්හං නරති කාමෙ පරිවජ්ජෙනො, උත්තරති කිලෙසෙ පර්ගනො, පනරති නෙසං පතිඨාගෙතුං ජිඤ්ඤො, සමතිකකමති සංසාරං අතිකකමනො, විනිවනනති පටිසංඝී අභබ්බුප්පත්තිකං කරොනො.

අඵවා නරති උත්තරති කායානුපස්සනො. පනරති වෙදනානුපස්සනො. සමතිකකමති විත්තානුපස්සනො. සබ්බෙහි විනිවත්තති ධම්මානුපස්සනො. අඵවා නරති සිලෙන. උත්තරති සමාධිතා. පනරති විපස්සනාය. සමතිකකමති මග්ගෙන. විනිවත්තති ඵලෙනාති එවමාදිතා යොජේතබ්බං.

වතුත්ථාපාය අයං සංඛෙපපේ. යො එතං සාලිකෙඛනාදි ඛෙත්තං වා සරවත්ථාදි වත්ථං වා කභාපණ්ණංඛාතං තිරඤ්ඤං වා ගො අස්සාදිභෙදං ගවාස්සංවා අනෙකාජාතාදි දුසෙ වා භවකාදිකමකරෙ වා ඉත්ථිසඤ්ඤාදිකා ඉත්ථියො වා ඤාතිබකුලාදි බකුලා අඤ්ඤා වා මනාපියරූපාදි පුත්ථි කාමෙ අනුගිජ්ඣති. “සාලිකෙඛනා”නති යත්ථ සාලියො විරූභනති. විහිතෙඛනාදිසු පි එසෙව නයො. විහිති අවසෙසවිතයො, මොදයතිති මුග්ගො.

“සරවස්ස” නම් සරපතිඨාපනත්ථං කතාකතභූමිභාගො. කොඨක වස්ථාදිසු පි එසෙව නයො “කොඨකො” නි වාරකොඨකාදි. “පුරො” නි සරසු පුරතො. “පච්ඡා” නි සරසු පච්ඡතො. එත්ථ ආරමෙන්නි විත්තං තොසෙනති ආගමො පුපෙඨනපි එලෙනපි ඡායායපි දසු තෙනපි රමෙනති අන්තො. “පසුකාදසො” නි එලකාදයො. “අනෙතා ඡන්තො” නි අනෙතාසරදසියා කුච්ඡිසමි ජාතො. “ධනකානිතො” නි ධනෙන කිණ්ණිං පරිවතෙනත්වා ගතිතො. “සාමංවා” නි සයංවා. “දස විස” නම් දසසු භාවො දසව්‍යං තං දසවියං. “උපෙති” නි උපගච්ඡති, “අකාමනොවා” නි අත්තතො අරුචියා වා කරමරුතීතො. තෙ වත්තාරො පුත්තපි දසොත්තුං—“ආමාය දසාපි භවනති හෙකෙ” නි ආහ. “ආමාස දසා” නි අනෙතා ජාතදසො පරත්දසො ආමජාතො “සිතො පුලලානි ගජ්ජනී” නි එත්ථාපි එතෙ පවුත්තා.

ධනෙන කීතානි=ධනදසා. “සාමච එකෙ” නි සයං දසා. “හසා පනුන්නා” නි අකාමදසා. හසාපනුන්නානි හයෙන පනුන්නා බිපිතා. “හනානා” නි හනියා ජිවනකා. කසිකමොදිකමමං කරෙන්නති=කමම කන්. “උපජිවිතො” නි සමමන්නනාදිනා උපගන්නා නිසසයං කත්වා ජිවනති උපජිවිතො. “ඉදපි” නි පියති එතිසු ගබ්භානි=ඉත්ථි. “පටිගහහො” නි සසාමිකා, මාතා පිති බකිවාපි ඤාතිබන්ධු, ස ගොතො ගොත්තබන්ධු, එකාවරියකුලෙ වා එකජාතිමන්නං වා උග්ගතිතමනො මන්නබන්ධු, ධනුසිප්පාදිං සසිං උග්ගතිතකො සිප්ප බන්ධු, මිත්තබකිවාපි බන්ධුති කත්ථි පොත්ථකෙ පාඨො දිසුති.

“නිජකානි” නි කිලෙසකාමෙන පන්තෙති. “අනුනිජකානි” නි අනු අනුනිජකානි පුත්තපුත්තං පන්තෙති. “පලිනිජකානි” නි සමන්නතො පන්තෙති. “පලිබජකානි” නි සෙසෙ න පන්තෙති උලාරිකතෙත්ත නිමිත්තගාහවසෙන ගිජකානි අනුනිජකානි. අනුබ්‍යජනගාහවසෙන පලිනිජකානි පලිබජකානිති එවමෙකෙ වර්ණයනති.

පචම ගාථාය අයං සංඛෙපන්තො:-තං පුග්ගලං අබලත්තා කිලෙසා බලියනති සහනති මග්ගනති, සඛාබලාදිවිරහෙන වා අබලං තං පුග්ගලං අබලත්තා බලියනති අන්තො. අථ නා කාමගිජකං කාමරත්තං පරියෙසනත්ව සිහාදයො ව පාකවපරිසසයා කායදුච්චිතා දයො ව අපාකවසනතිසසයා මග්ගනති තතො අපාකවපරිසස යෙති අභිභූතං තං පුග්ගලං ජාති ආදිදුක්ඛං භින්නනාවං උදකං විය අකෙති.

“අබලා” නි නත්ථි එතෙසං බලනති අබලා බලවිරහිතා: “දුබලා” නි මජ්ඣප්‍රකාශො¹ බලෙන කත්තබ්බකිවවිරහිතා. “අසබලා” නි අපං පරිත්තං එතෙසං බලනති=අපබලා, යුජ්ඣං අසමන්තො. “අසථාමා” නි

අපො පරිත්තො ථාමො එතෙසං වායාමො උසාහොති=අපථාමා ථාමනීනා,¹ පයොගනීනෙත ඔමනා, ථාමනීනෙත ලාමනා, පච්චය නීනෙත ඡන්තනා, අජ්ඣාසය නීනෙත පටිත්තා, සත්තනීනෙත සත්තනී මග්ගනී සංගතං උපාදෙතනී, “පටිසංභනනී”නි සබ්බතො මග්ගනී, “අභිගමනනී”නි අපරාපරං උපපත්තිවසෙන, “අජ්ඣාසරනනී”නි පුනපුනං උපපත්තිවසෙන, “පටිසාදිගනනී”නි සුසොසෙච්චා ධාතෙන, “මග්ගනනී”නි කුසලපපත්තිනිවාරණෙන. “සමාබල”නනි සද්දහනනී එතාය සයං වා සද්දහනී සද්දහනමත්තමෙවචා එසානි සඬා, සා සද්දහනා ලක්ඛණා ඔකප්පනලක්ඛණා වා, සමපසාදනරසා උදකප්පසාදක මණි විය, පක්ඛන්දනරසාවා ඔක්ඛප්පනරණෙ නාවා විය, අකාලසිය පච්චුපඬානා අබිමුත්ති පච්චුපඬානාවා, සබ්බෙය්‍යපදඬානා සොභාපත්තියග පදඬානා වා සමභාවිත² ථිජානිවිය දඬබො; අස්සභිගෙන න කාමපතීනි සමාබලං, “විජිගබල”නනි විරස්ස භාවො විරියං විරානං වා කාමං විධිනා වා නයෙන උපායෙන ඊරසිහබ්බං පවත්තසිහබ්බනනි=විජිගං තදෙනං උපත්ථිගනලක්ඛණව පග්ගහලක්ඛණව, සහජානානං උපත්ථිගනරසං අසංසිද්ධතවච්චුපඬානං. “සංවිග්ගො යොනිසො පදගනී”නි වචනතො සංවෙගපදඬානං, විරියාරම්භවත්ථුපදඬානං වා, සමවා ආරඬං සබ්බ සමපත්තිනං මූලනනි දඬබො, කොසලේජන න කාමපතීනි=විජිගබලං.

සතිසා ලක්ඛණාදීනි වුත්තානෙව, මුළුසවෙවන න කාමපතීනි සති බලං. සහජානානි සමවා ආධියනී පතීඨපෙතීනි=සමාධි. සො පාමොක්ඛලක්ඛණො අවිකෙබ්බලක්ඛණො වා අවිසාරලක්ඛණො වා,³ සහජානානං ආරම්භණෙ සම්පන්නිනරසො නහානියවුණ්ණානං උද්භං විය, උපසම්පච්චුපඬානො ඤාණපච්චුපඬානො වා “සමානිතො යථා භූතං පජානානි පස්සති”නි වුත්තං.

විසෙසනො සුඛපදඬානො නිවාතෙ පදීපව්විනං.⁴ ‘සීනි විය වෙනසො සීනීනි දඬබො. උච්චෙවන න කාමපතීනි සමාධිබලං. පජා නානීනි=පඤ්ඤා, කිං පජානානි? ඉදං දුක්ඛනනි ආදිනා නයෙන අරිය සම්මානි, සා යථාසභාවපටිවෙධලක්ඛණා අක්කලිතපටිවෙධලක්ඛණා වා, කුසලිස්සාසක්ඛිත්ත උසුපටිවෙධො විය විසයොභාසනරසා පදීපො විය, අසමොගපච්චුපඬානා අරඤ්ඤපටිසුදෙසභො විය. අවිජ්ජාය න කාමපතීනි=පඤ්ඤාබලං. “භිජිබලං ඔත්තප්පබල”නනි අතිරිකෙන න කාමපතීනි=තිරිබලං. අනොත්තප්පෙන න කාමපතීනි=ඔත්තප්පබලං.

අයං උග්ගපදවසෙන අත්ථවණ්ණනා හොති, කායදුච්චරතාදීනි තිරියනීනි=භිජි, ලජ්ජායෙනං අධිවචනං, තෙති එව ඔත්තප්පතීනි=

1. සී. I II & III. නාහනිනා.

2. සී. I. සත්ථිප්ප

3. සී. III. අවිසරලක්ඛණෙව.

4. සී. I. පදීපානං.

ඔක්කොටුව, පාපක උබ්බෙගස්සෙනං අධිවචනං. තෙසං නානාකරණ දීපනත්ථං සමුදානං අධිපති ලජ්ජාදිලක්කණානි වානි ඉමං මානිකං ධූපෙත්වා අයං විජාරකථා වුත්තා:-අජ්ඣත්තසමුදානා හිරි නාම, බිහිසා සමුදානා ඔත්තපං නාම, අත්තාධිපති හිරි නාම, ලොකාධිපති ඔත්තපං නාම ලජ්ජාසභාවසංකීර්ණා හිරි නාම, භය සභාව සංකීර්ණා ඔත්තපං නාම, සප්තස්ස ලක්කණා හිරි නාම, වජ්ජ භීරුකභයදස්සාචිලක්කණං ඔත්තපං නාම.

තථ අජ්ඣත්තසමුදානං හිරිං වතුති කාරණෙහි සමුදාපෙති-ජාතිං පච්චවෙකක්ඛිත්වා වයං පච්චවෙකක්ඛිත්වා සුරභාවං පච්චවෙකක්ඛිත්වා බාහුසච්චං පච්චවෙකක්ඛිත්වා. කථං? පාපකරණං නාමෙතං න ජාති සම්පන්නානං කම්මං හිතජච්චානං කෙවට්ඨාදීනං ඉදං කම්මං තාදි සස්ස ජාතිසම්පන්නස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්තනති එවං තාව ජාතිං පච්චවෙකක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදි පාපං අකරොන්තො හිරිං සමුදාපෙති. තථා පාපකරණං නාමෙතං දහරෙහි කත්තබ්බං කම්මං තාදි සස්ස වයෙ ධීතස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්තනති එවං වයං පච්චවෙකක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදි පාපං අකරොන්තො හිරිං සමුදාපෙති.

තථා පාපකම්මං නාමෙතං දුබ්බලජාතිකානං කම්මං තාදි සස්ස සුරභාවසම්පන්නස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්තනති එවං සුරභාවං පච්චවෙකක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදි පාපං අකරොන්තො හිරිං සමුදාපෙති. තථා පාපකම්මං නාමෙතං අනිබ්බලානං කම්මං න පඬිත්තානං තාදි සස්ස පණ්ඩිතස්ස බහුසුත්තස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්තනති එවං බාහුසච්චං පච්චවෙකක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදි පාපං අකරොන්තො හිරිං සමුදාපෙති.

එවං අජ්ඣත්තසමුදානං හිරිං වතුති සමුදාපෙති සමුදාපෙත්වා ව පුන අත්තනො විතෙත හිරිං පවෙසෙත්වා පාපකම්මං න කරොති. එවං අජ්ඣත්තසමුදානා හිරි නාම හොති. කථං බිහිසා සමුදානං ඔත්තපං නාම? සවෙ ත්ථං පාපං කම්මං කරිස්සාසි වතුසු පරිසාසු ගර භප්පත්තො භවිස්සාසි.

“ගරිහිස්සනති තං විඤ්ඤා අසුචි නාගරිකො යථා
විචජ්ජිතො සීලවනෙතති කථං හිකුසු කරිස්සාති”ති

පච්චවෙකකිත්තො බිහිසා සමුදානෙන ඔත්තපෙන පාපකම්මං න කරොති, එවං බිහිසා සමුදානං ඔත්තපං නාම හොති. කථං අත්තාධිපති හිරි නාම? ඉධෙකච්චො කුලපුත්තො අත්තානං අධිපතිං ජෙඨකං කත්වා තාදි සස්ස සඛාපබ්බජ්ජිතස්ස බහුසුත්තස්ස බුත්තධරස්ස න යුත්තං පාපකම්මං කාතුනති පාපං න කරොති, එවං අත්තාධිපති හිරිනාම හොති. තෙනාහ භගවා:-“සො අත්තානං යෙව අධිපතිං කත්වා අකුසලං පජ්ඣති කුසලං භාවෙති සාවජ්ජං පජ්ඣති අනවජ්ජං භාවෙති සුඛම්මනානං පරිහරති”ති.

කථාං ලොකාධිපති ඔහුපසං නාම. ඉධෙකවෙවා කුලපුතො
 ලොකං අධිපතිං ජේඨකං කතො පාපං කමමං න කරොති. යථාහ:-
 “මහා බො පනායං ලොකසන්නිවාසො, මහනාසමිං බො පන
 ලොකසන්නිවාසෙ සන්නි සමණ්ත්වාහමණා ඉඨිමනොනා දිබ්බවක්ඛුකා
 පරචිත්තවිදුනො, තෙ දුරතොපි පස්සන්නි ආසන්නාපි න දිස්සන්නි
 වෙනසාපි විත්තං පජානන්නි, තෙපි මං එවං ජාතිස්සන්නි, ‘පස්සථ
 හො ඉමං කුලපුතං සඬා අභාරස්මා අනභාරියං පබ්බජිතො
 සමානො වොකිණේණා විහරති පාපකෙති අකුසලෙති ධම්මෙතිති,
 සන්නි දෙවතා ඉඨිමන්නිතියො දිබ්බවක්ඛුකා පරචිත්තවිදුතියො
 තා දුරතොපි පස්සන්නි ආසන්නාපි න දිස්සන්නි වෙනසාපි
 විත්තං පජානන්නි, තාපි මං ජාතිස්සන්නි ‘පස්සථ හො ඉමං කුලපුතං
 සඬා අභාරස්මා අනභාරියං පබ්බජිතො සමානො වොකිණේණා විහ
 රති පාපකෙති අකුසලෙති ධම්මෙති’ති සො ලොකං යෙව අධිපතිං
 කතො අකුසලං පජ්හති කුසලං භාවෙති සාවජ්ජං පජ්හති අනවජ්ජං
 භාවෙති ‘සුඬං අත්තානං පරිහරති’ති එවං ලොකාධිපති ඔහුපසං
 නාම හොතිති.

ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතා හිරි, භයසභාවසණ්ඨිතා ඔහුපසන්නි.
 එත්ථ පන “ලජ්ජා”ති ලජ්ජනාකාරො, තෙන සභාවෙන සණ්ඨිතා හිරි.
 “භය”නති අපායභයං තෙන සභාවෙන සණ්ඨිතං ඔහුපසං. නදු
 භයමපි පාපපරිවජ්ජනෙ පාකටං හොති. එකවෙවා හි-යථා නාම
 එකකො කුලපුතො උච්චාරපස්සාවාදිති කරොනොනා ලජ්ජනබ්බ
 යුත්තං එකං දිස්සා ලජ්ජනාකාරපසනොනා භවෙය්‍ය විදලිතො, එව
 මෙව අජ්ඣන්තං ලජ්ජධම්මං ඔක්කමිත්වා පාපකමමං න කරොති,
 එකවෙවා අපායභයභීතො හුත්වා පාපකමමං න කරොති. තත්‍රිදං
 ඔපමම:-

යථා හි විසු අයොගුලෙසු එකො සීතලො භවෙය්‍ය ගුප්තකිත්තො,
 එකො උණ්හා ආදිවොනා. තත්ථ පඨිතො සීතලං ගුප්තකිත්තො
 ජගුච්ඡනොනා න ගණනාති, ඉහරං දහහයෙන. තත්ථ සීතලස්ස ගුප්
 මකඛණ්ඤගුප්ථය අගණනං විය අජ්ඣන්තං ලජ්ජධම්මං ඔක්කමිත්වා
 පාපස්ස අකරණං, උණ්හස්ස දහහයෙන අගණනං විය අපාය
 භයෙන පාපස්ස අකරණං වෙදිතබ්බං.

“සප්පතිස්ස ලක්ඛණා හිරි, වජ්ජගිරිකහසදස්සාපි ලක්ඛණං
 ඔහුපසං”නති ඉදමපි වයං පාපපරිවජ්ජනෙ එව පාකටං හොති.
 එකවෙවා හි ජාතිමහත්තපච්චවෙකඛණා සත්‍රුමහත්තපච්චවෙකඛණා
 දයජ්ජමහත්තපච්චවෙකඛණා සමුහමාරිමහත්තපච්චවෙකඛණාති
 වතුහි කාරණෙහි සප්පතිස්සලක්ඛණං හිරිං සමුදාපෙත්වා පාපං න
 කරොති, එකවෙවා අත්තානුවාදභයං පරානුවාදභයං දඬභයං දුග්ගති

හයනති වතුභානාරෙති වජ්ජීරුකහයදසොවිලකඛණං මත්තපං සමුදාපෙතො පාපං න කරොති. තත් ජාතිමහත්ත පච්චෙකකණාදීති වෙච අත්තානුවාදහයාදීති ච විජාරෙත්වා කපේතබ්බාති. එවං චුත්තං සත්තවිධං බලං යස්ස පුග්ගලස්ස නත්ති හෙ කිලෙසා නං පුග්ගලං සහනති-පෙ-පරියාදියනති මදුනතිති.

“මෙ පටිස්සයා”ති පාකවාපාකටවසෙන වෙ එව උපද්දවා න එකං න තිණ්ඤි, හෙ විභාගනො දස්සෙත්තුං “කතමෙ පාකටපටිස්සයා”ති ආදිමාහ. තත් “කොකා”ති කෙකා, අයමෙව වා පාසො. “මොග්”ති වොරියකමෙති යුත්තා. “මානවා”ති සාහසිකකමෙති යුත්තා. “කතනමමා”ති සක්චෙජ්දදිකත වොරිකකමො. “අකතනමමා”ති තං කමමං කාතුං නිකඛන්තා. එත් “අස්සු”ති හවෙයසුන්ති අත්තො. “වක්ඛු ගේගො”ති වක්ඛුසමි උප්පන්නරොගො, රුජ්නීති රොගො, වක්ඛු රොගොති ආදයො වජ්ජවසෙන වෙදිතබ්බා. නිබ්බන්තිත¹ පසාදානං භීතො රොගො නාම නත්ති. “කණ්ණගේගො”ති බතිකණ්ණරොගො. “මුඛගේගො”ති මුඛෙ උප්පන්නරොගො. “දන්තගේගො”ති දන්ත සුලං. “කාසො”ති බයරොගො. “සාසො”ති සවාසො උගාර රොගො. “පිනාසො”ති බතිනාසිකාය රොගො. “ඛගො”ති සරිරෙ උප්පජ්ජනකො උණෙහා. “මුච්ජා”ති සතිවිස්සජ්ජනකා. “පක්කඤ්ඤි කා”ති ලොභිතපක්කඤ්ඤිකා අතිසාරො. “සුලා”ති ආමසුලා කුච්ඡ රොගො. “විසුචිකා”ති මහන්තො විරෙචනකො. “කිලාසො”ති සබලො. “සොසො”ති සුක්කන්තකො සොසබ්බාධි. “අපමාගේ”ති අමනුස්සගාගො වෙරියකබාබාධො. “දදු”ති දදුපිළකා. “කඤ්ඤි”ති මුදුකපිළකා. “කච්ඡු”ති මහාකච්ඡු. “රබ්බා”ති නබෙති විලිඛිත ආන රොගො. “රක්ඛසා”තිපි පාලි. “විනවජ්ජිකා”ති හත් පාද තලෙසුභිරං භිරං කත්වා එාලෙනො උප්පජ්ජනකරොගො. “ලොභිත පිත්ත”න්ති සොණිත පිත්තං, රහතපිත්තන්ති චුත්තං හොති. “මධු මෙහො”ති සරිරබහන්තරෙ උකකඪ රොගො. චුත්තං හෙතං “අපිච මධුමෙහො”උකකඪො”ති. “අංසා”ති අරිසරොගො. “පිළකා”ති ලොභිතපිළකා. හගං දලයතිති=හගඤ්ඤා වච්චමග්ගං. එාලෙතිති අත්තො. “පිත්තසමුදානා”ති පිත්තෙන සමුදානා උප්පත්ති එතෙසන්ති පිත්තසමුදානා. හෙ කිර වත්තිංසා හොන්ති. සෙමිහසමුදානාදිසුපි එසෙව නයො. “සගන්ථාතිකා”ති වාතපිත්තසෙමිහානං³ සන්තිපා තෙන එකිභාවෙන උප්පන්නා. ආබාධනත්තො ආබාධා. “උතුපටි ණාමජ්”ති පරිණාමෙන අවමුණ්ණාතිසීතෙන උප්පජ්ජනකරොගො. “විසමපටිහාරජ්”ති අතිභයානතිසජ්ජනාදිනා විසමපරිහාරෙන ජනා. “ඛපක්කමකා”ති වධබක්කනාදිනා උපක්කමෙන ජානා. කමම විපාකජ්”ති බලවකමමවිපාකසමුත්තා.

1. සි. II. නිබ්බන්තිකා.

2. සි. II & III. මධුමෙහො ආබාධො.

3. සි. පිත්තසෙමිහානංති සෙබ්බසු පොත්තෙසු.

සිතං උණං-පෙ-සමථයා ඉති වානි එව වා ඉමෙ වුවන්ති තිගමෙනො ආග. “කතමෙ පච්චන්දනපටිස්සයා”ති අපාකවා ආචාරාදිත උපයුචා කතමෙති පුවති. තත් “කාසද්වච්චින”නති පාණාතිපාත අදින්නාදනමිච්චාරවෙනතා වෙදිතබ්බා. “වච්චිද්වච්චින”නති මුසාවාදපිසුණාවා ඵරුසාවා සමප්පලාපවෙනතා වෙදිතබ්බා. “මනොද්වච්චින”නති අභිජ්ඣාවාපාදමිච්චාරාදිසියො වෙදිතබ්බා. කාසෙ පච්චන්දනං කාසතො වා පච්චන්දනං දුඤ්චරිතං කිලෙස සුභිකතො වා දුඤ්චරිතනති=කාසද්වච්චිනං. වච්චිනොද්වච්චිනෙසුපි එසෙව නයො.

කාමියතීති=කාමා, පච්චකාමගුණා, කාමෙසු ජ්ඤෙ=කාමච්ච ජ්ඤෙ. කාමයතීති වා=කාමො. කාමො එව ජ්ඤෙ=කාමච්ච ජ්ඤෙ. න කතකුකමසතා ජ්ඤෙති, කාමතණ්හාව එවං නාමිකා. කුසලධමෙම නීවරතීති=නීවරණං, කාමච්ච ජ්ඤෙ එව නීවරණං=කාමච්ච ජ්ඤෙ නීවරණං. එවං සෙසෙසුපි. ව්‍යාපජ්ජති තෙන විතතං පුභිභාවං උපගමන්ති ව්‍යාපාදයති වා විතයාවාරුපං නාසෙති භිතසුබාදීති වානි=ව්‍යාපාදෙ, කුසලධමෙම නීවරතීති නීවරණං, ව්‍යාපාදෙ එව නීවරණං=ව්‍යාපාද නීවරණං. පිනතා පිනං, මිඛතා මිඛං, අනුස්සගනතා සමපතති විසාතො වානි අතො. පිනව මිඛව=පිනමිඛං. තත් පිනං අනුස්සගනලක්කණං, විරියපඤ්ඤා විනොදනරසං, සංසිද්ධන පච්චිපඨානං. මිඛං අකමමඤ්ඤාලක්කණං, ඔගනනරසං, ලීනතාපච්චිපඨානං, පච්චායනතිද්වපච්චිපඨානං වා, උභයමපි අරතීතඤ්ඤි පිජ්ජකා¹දිසු අයොනිසො මනසිකාරපදඨානනති; උඛතභාවො=උඛමමං, තං අවුපසමලක්කණං, වාතාභිසාතවලං ජලං විය අනවඨානරසං. වාතාභිසාතවලපවාකං විය භනතතතපච්චිපඨානං, පාසාණාභිසාතසමුඛව භසමං විය වෙනසො අවුපසමො, අයොනිසො මනසිකාරපදඨානං විතතවිකෙට්ඨොති දඨබ්බං.

කුච්චිතං කතං කුකතං, තස්සභාවො=කුකකුච්චං, තං පච්චානුතාප ලක්කණං, කතාකතානුසොචනරසං, වීජාරිසාරපච්චිපඨානං, කතාකතපදඨානං, දුසව්‍යං විය දඨබ්බං උඛමකුකකුච්චං. විගතා චිකිච්චාති විචිකිච්චා, සභාවං වා විචිතෙනො එතාය කිච්චති කිලමතීති විචිකිච්චා, සා සංසයලක්කණං, සංසප්පනරසං, අනිච්චය පච්චිපඨානං, අනෙකංසගාගපච්චිපඨානං වා විචිකිච්චා, අයොනියොමනසිකාරපදඨානං, පටිපත්තිඅනතරුයකරාති දඨබ්බං. රජනලක්කණො ගුණො, දුස්සනලක්කණො දෙසො, මුස්සන ලක්කණො² මොහො, කුජකිත ලක්කණො කොධො, වඬිකකලක්කණො වා, ආසාන කරණරසො දුසනපච්චිපඨානො. උපනකිලක්කණො උපනාහො, චෙරඅපාරිතිස්සරජ්ජනරසො, කොධානුප්පබ්බිභාවපච්චිපඨානො. වුත්තං චෙතං:- “පුබ්බකාලං කොධො අපරකාලං උපනාහො”ති

1. සි. 1. II & III. පිජ්ජකාදිසු.

2. සි. II & III. මුස්සනලක්කණො.

ආදී. පරගුණමකකිණලකකිණ මනෝ, තෙසං විනාසනරසො, තදවච්ඡාදනපච්චුපයානො. යුගග්‍රහලකකිණො පලාසො, පරගුණෙහි අත්තනො ගුණානං සමීකරණරසො, පරෙසං ගුණප්‍රමාණෙන උදානපච්චුපයානො, පරසමපත්තිසීයනලකකිණො ඉසො, තස්සා අකම්මනලකකිණො වා, තත්ථ අනභිරතීරසා, තතො විමුඛභාවපච්චුපයානා. අත්තනො සමපත්තිගුහණ¹ ලකකිණං මචේජරං, අත්තනො සමපත්තියා පරෙහි සාධාරණභාවඅකම්මනරසං, සංකොචන² පච්චුපයානං. කතපාපපට්ඨාදන ලකකිණො මාසා, තස්ස නිගුහනරසා, තද්වරණපච්චුපයානා. අත්තනො අවිජ්ජමාන ගුණප්‍රමාණා සකලකිණං ඝාඨේශාං, තෙසං සමුද්ගරණරසං, සරීරකාශරහිපි තෙසං විභූතකරණපච්චුපයානං. විත්තස්ස උච්චමානභාව ලකකිණො ඵමෙනා, අප්‍රතිස්ස චුත්තරසො, අමද්දව පච්චුපයානො. කරණුත්තරියලකකිණො ඝාරමෙනා, විපච්චනීකතාරසො, අගාරවපච්චුපයානො. උත්තනිලකකිණො මානො, අහංකාරරසො, උච්චමානභාවපච්චුපයානො. අබ්‍රහ්මනනිලකකිණො අතිමානො, අති විශ අහංකාරරසො, අච්චුච්චමානභාවපච්චුපයානො. මත්තභාවලකකිණො මද්ද, මදගහණරසො, උමමාදපච්චුපයානො. පච්ඡ කාමගුණෙසු විත්තස්ස වොස්සග්‍රහලකකිණො පමාද්ද, වොස්සග්‍රහප්‍රපදනරසො, සතිවිප්‍රවාසපච්චුපයානොති, එවං ඉමෙසං ධම්මානං ලකකිණාදීති වෙදිතබ්බාති. අයමෙත්ථ සංඛෙපො.

විජාරනො පන “තත්ථ කතමො කොට්ඨො”ති ආදීනා විභගෙ චුත්තනගෙනෙව වෙදිතබ්බො. විසෙසනො වෙත්ථ ආමිසකිඨො අත්තනා අලහනෙනා අඤ්ඤස්ස ලාභිනො කුර්ඤාති තස්ස සකිං උප්පන්නො කොට්ඨො යෙව, තදුත්තරිං උප්පන්නො උප්පානො, සො එව කුඨො උප්පානනෙනාව සන්නමි අඤ්ඤස්ස ලාභිනො ගුණං මනෙකති අහමි තාදිසොති ව යුගග්‍රහං ගණනාති අයමස්ස මනෝ ව පලාසො ව, සො එව මකති පලාසි පරස්ස ලාභසකකාරදිසු කිං ඉමස්ස ඉමිනාති ඉස්සති පදස්සති අයමස්ස ඉසො, සවෙ පනස්ස කාවි සමපත්ති හොති තස්ස තෙන සාධාරණභාවං න සහති ඉදමස්ස මචේජරං, ලාභගෙතුංඛො පන අත්තනො සන්නෙපි දෙසෙ පට්ඨාදන දෙති අයමස්ස මාසා, අසන්නෙපි ගුණෙ පකාසෙනති ඉදමස්ස ඝාඨේශාං. සො එවං පටිපන්නො සවෙ පන යථාධිප්පායං ලාභං ලහති තෙන ඵමො හොති අමුද්විත්තො, න ඉදං එවං කාතබ්බනති ඔවදිකුං අස්කකුණෙය්‍යා, අයමස්ස ඵමෙනා. සවෙ පන කොචි කිචි වදති න ඉදං එවං කාතබ්බනති. තෙන සාරඬවිත්තො හොති භාකුටික මුඛො කො මෙ තිත්ති පසග්‍ගති අයමස්ස ඝාරමෙනා, තතො ඵමෙන අහමෙව සෙය්‍යාති අත්තානං මඤ්ඤනො මාති හොති, සාරමෙන තෙ ඉමෙති පරෙ අතිමඤ්ඤනො අතිමානී. අයමස්ස

මානෝ ව අභිමානෝව. සො තෙති මානාතිමානෙති ජනිමද්දි අනෙකරූපං මදං ජනෙති, මහො සමානෝ කාමගුණාදිභෙදෙසු වත්තුසු පමජ්ජති, අයමස්ස මදො ව පමාදො ව වෙදිතබ්බො.

“සබ්බෙ කිලෙසා”ති සබ්බෙපි අකුසලා ධම්මා, උපතාපනත්තෙ ව භිබ්බතත්තෙ ව කිලෙසසුතිකතො දුච්චිනා, කිලෙසා දරථකරණත්තෙ දරථා, අනෙතාදුභාදිකරණත්තෙ පටිදුභා, සත්තා පනත්තෙ සත්තාපා, අකොසල සමුතත්තෙ අභිසංවරණත්තෙ ව සබ්බෙ අකුසලාභිසංඛාරා. “කොනත්තො”ති කෙන අත්තෙ, අභිභවතාදි තිච්චිං අත්තං දස්සෙත්තුං “පරිසහන්ති පරිස්සයා”ති ආදිමාහ.

“පටිසහන්ති”ති දුක්ඛං උපපාදෙනති අභිභවන්ති, “පටිභාණාසංවත්තන්ති”ති කුසලානං ධම්මානං පරිච්චජනාය පවත්තන්ති. “නත්තාසයා”ති තස්මිං සරීරෙ අකුසලා ධම්මා ආසයන්ති වසන්ති උපපජ්ජන්ති අත්තො. “තෙ පටිස්සයා”ති කායදුච්චිතාදයො උපද්දවා. “කුසලානං ධම්මානං අත්තන්සායා”ති උපරි වත්තබ්බානං සමාපරිපද්දි කොසලසමුතානං ධම්මානං අත්තරධානාය අදස්සන්ත්තො සංවත්තන්ති. “සමාපටිපද්දයා”ති සුඤ්ජය පසත්තො පරිපද්දය න මිච්ඡා පරිපද්දය. “අනුලොමපටිපද්දයා”ති අවිරුඬපරිපද්දය න පරිලොම පරිපද්දය “අපච්චනිකපටිපද්දයා”ති නපච්චනිකපරිපද්දය අපච්චන්තික පරිපද්දය.¹

“අනුත්තපටිපද්දයා”ති අත්තං අනුගතාය පරිපද්දය උපරුපරි වත්තිතාය පරිපද්දය, යථා අත්තො තථා පරිපජ්ජිතබ්බාය පරිපද්දයාති වුත්තාහොති. අනුත්තපටිපද්දයානිපි පාළි, තං නසුඤ්ජරං. “ධම්මානුධම්මපටිපද්දයා”ති ධම්මො නාම නවලොකුත්තරධම්මො, අනුධම්මො නාම විපස්සනාදි තස්ස ධම්මස්ස අනුරූපා පරිපද්ද අනුධම්මපරිපද්ද, තස්ස ධම්මානුධම්මපරිපද්දය.

“සිලෙසු පටිපුරකානිසායා”ති පාරිමොක්ඛසිලෙසු පාරිපුරං කත්තිතාය. “ඉන්ද්‍රියෙසු ගුහනමාරගායා”ති ‘වක්ඛුතා රූපං දිස්සා’ජ ආදිනා තයෙන වුත්තෙසු මනච්ඡධෝසු ඉන්ද්‍රියෙසු සහොපිතවාරතාය. “භොජනෙ මහතඤ්ඤානායා”ති පටිග්ගහණාදිසු පමාණසුත්තතාය අරුසංචකාදිං මුච්චිතා මිතභොජනතාය. “ජ්ගතිසානුසොගස්සා”ජ “දිවසං වංකමෙන නිසජ්ජාය ආවරණීයෙහි ධම්මෙහි”ති ඵමාදිනා තයෙන පච්ඡගරණධම්මෙ අනුයොගස්ස.

“සතිසම්පඤ්ඤායා”ති සබ්බකම්මසානභාවනානුසුත්තානං සබ්බයොගීනං සබ්බද උපකාරකස්ස සතිසම්පඤ්ඤායා. “සතිපඨානාන”න්ති ආරම්භෙණසු මක්ඛන්ද්‍රිකා උපස්ථානතො පස්ථානං, සති යොපස්ථානං සතිපස්ථානං, කායවෙදනාචිත්තධම්මෙසු පනස්ස අසුභදුක්ඛනිවොනත්තාකාරපභාණවසෙන සුභසුඛනිවත්තසඤ්ඤා පභාණ

1. සි. I. සවෙ පන නකොච.

2. සි. II & III. අපට්ඨිකපරිපද්දය.

කීවචසාධනවසෙන පවත්නිතො චතුධා හෙදෙ හොති. තෙසං චතුත්තං සතිපඨානානං. “චතුත්තං සම්මප්පධානාන”නති පදගනති එතෙ තාති පධානං, සොහනං පධානං සම්මප්පධානං, සම්මා වා නං පදගනති එතෙතාති සම්මප්පධානං, සොහනං වා නං කීලෙස¹ විරුප්පත්තවිහරණො පධානතිහසුඛතිප්ථාදකතෙතන සෙඨභාවාවගනතො පධාන භාවකරණතො වාති සම්මප්පධානං, විරියසෙසානං අධිවචනං. උප්පන්නා නුප්පන්න අනුප්පන්නනුප්පන්නානං ච චතුත්තං අකුසලකුසලානං පහාණානුප්පත්ති උප්පාදභීතිකීවචසාධනවසෙන පවත්නිතො පනස්ස චතුධා හෙදෙ හොති, තෙසං චතුත්තං සම්මප්පධානානං.

“චතුත්තං ඉඨිපාදන”නති එත්ථ ඡන්දවිරියවිහත්තවීමංසාසු එකෙ කො ඉඡ්ඤාතිති ඉඨි, සම්ඡ්ඤාති නිප්පඡ්ජතිති අත්ථො, ඉඡ්ඤානති වා එතාය සත්තා ඉඨා වුඨා උක්කංසගතා හොන්තිති ඉඨි, පඨමෙනත්තෙ ඉඨියෙව පාදෙති=ඉඨිපාදෙ, ඉඨිකොඨාසොති අත්ථො. දුතියෙ නත්තෙ ඉඨියා පාදෙති=ඉඨිපාදෙ, පාදෙති පතිඨා අධිගමුපායොති අත්ථො. තෙතති සම්මා උපරුපරි විසෙසසංඛාතං ඉඨි. උප්පාදෙනති පාපුණ්ණති තස්මා පාදෙති වුච්චති. තෙසං චතුත්තං ඉඨිපාදනං.

“සත්තනනං බොජ්ඣගාන”නති බොධියා බොධියස්ස වා අභාති=බොජ්ඣගා. ඉදං වුත්තං හොති සා එසා ධම්මසාමග්ගි යාය ලොකුත්තර මග්ගකඛණේ උප්පඡ්ජමානාය ලිනුඬච්චපතිඨානාසුග්ගනාම සුඛගතකීලමථානුයොග උචේදසස්සතාතිතිවෙසාදීනං අනෙකෙසං උපද්දවනං පටිපක්ඛගුතාය සති ධම්මවිවය විරිය පීති පස්සඨි සමාධි උපෙක්ඛා සංඛාතාය ධම්මසාමග්ගියා අරියසාවකො බුජ්ඣතිති කත්වා බොධිති වුච්චති, බුජ්ඣති කීලෙසසන්තානතිඥය උඨ්භති චත්තාරි වා අරියසව්වාති පටිවිජ්ඣති තිබ්බාණමෙව වා සච්ඡිකරුතිති, තස්සා ධම්මසාමග්ගිසංඛාතාය බොධියා අභාතිපි බොජ්ඣගා, ක්ඛානඛගමග්ගනා දීති විය, යොපෙස යථා වුත්තප්පකාරය එතාය ධම්මසාමග්ගියා බුජ්ඣතිති කත්වා අරියසාවකො බොධිති වුච්චති, තස්ස බොධියස්ස අභාතිපි බොජ්ඣගා සෙනභාදයො විය. තෙනානු අඨකථා වරියා:—“බුජ්ඣනසස්ස පුග්ගලස්ස අභාතිවා බොජ්ඣගා”ති. තෙසං සත්තනනං බොජ්ඣගානං. “අපිසස්ස අඨඨඞ්ඞිකස්ස මග්ගස්සා”ති අරියොති තං තං මග්ගවජ්ඣකීලෙසෙහි ආරකත්තා අරියභාව කරණත්තා අරියඵලපටිලාභකරත්තා ච අරියොති. අඨ අභාති අස්සාති=අඨඨිකො, ස්වායං චතුරඞ්ඞිකා විය සෙනා පවතිනං විය ච තුරියං. අගමත්තමෙව හොති අගවිතිමමුත්තො නත්ථි, තිබ්බාණං මග්ගති කීලෙසෙව මාරෙත්තො ගච්ඡතිති=මග්ගො, තස්ස අරියස්ස අඨඨිකස්ස මග්ගස්ස භාවනානුයොගස්ස. “ඉමෙයං කුසලානං ධම්මාන”නති වුත්තප්පකාරනං ලොකුත්තරකුසලධම්මානං,

“අනන්තසායා”නි ලොකුතතරධම්මානං අනන්තරයාය අනන්තරධානාය, ලොකීය ලොකුතතර කුසලධම්මානං පරිව්වායාය, තෙසු ලොකුතතර ධම්මානං උපපජ්ඣං අපපදනන්තෙ පරික්ඛයා නාම, තෙ හි උපපජ්ඣා තිරුජ්ඣමානා උපපද්දං වහන්ති.

තත් “හෙ”නි තයමිං අත්තභාවෙ එතෙ. “පාපකා”නි ලාමකා “අත්තභාවසංහනික්ඛයා”නි අත්තභාවං උපනික්ඛයා අරමමණං කථා උපපජ්ඣන්ති අත්තභාවසංහනික්ඛයා. පරික්ඛයානි කෙවි¹ “වුත්තං හෙත”න්ති² කපිතං හි එතං. “සානෙතවාසිකො”නි අනෙතවාසික සංඛාතෙන කිලෙසෙන සහ වසතිති සානෙතවාසිකො, සමුද්වරණ සංඛාතෙන කිලෙසෙන සහ වසතිති සාවරියකො.

“වක්ඛනා රූපං දිස්සා”නි වක්ඛවිඤ්ඤාණෙන රූපං පසිසිතො, උපරි “සොනෙත සද්දං සුඛා”නි ආදිසුචි එසෙව නයො. “උපපජ්ඣති”නි සමුද්වරන්ති. “සරසංකප්පා”නි නානාරමමණෙ සංසරණ වසෙන උපපන්නා පරිකප්පා. “සඤ්ඤාජනිකා”නි ආරමමණභාවං උපගතා සඤ්ඤාජන සංවඛනෙන සංයෝජනානං හිතා, “නායකා”නි තෙ පාපකා අස්ස පුග්ගලස්ස, “අනෙතවාසනා”නි අඛනෙනෙරෙ විතෙන තිවසන්ති. “අනවාස්ස වසනා”නි සත්තානං අනුගන්තො භුසං වසන්ති අනුබ්ඛන්ති. තෙත්තං පුග්ගලං එතෙ අකුසලා ධම්මා. “සමුද්වරන්ති”නි සමො ආවරන්ති පච්චන්තිති අන්තො.

කිලිංගනන්තෙ මලා, සහතු අන්තෙ අමිත්තා, වෙරි අන්තෙ සපත්තා, ගන්තන්තෙ වධකා, පච්චාමිත්තන්තෙ පච්චන්තිකා. අඵවා මලා සුරියස්ස උපකකිලෙසා වලාහකා විය, අමිත්තා සුරියස්ස ධුමං විය, සපත්තා සුරියස්ස මහි විය, වධකා සුරියස්ස රජං විය, පච්චන්තිකා සුරියස්ස රුහු විය, මලා සුවණ්ණස්ස මලං විය විත්තස්ස පභානාසකා, අමිත්තා කාලලොහමලං විය විතෙන සිතිඛිභාවනාසකා, සපත්තා යුගතඛං යුජ්ඣිකතා සපත්තා විය විතෙන පතිසීතධම්මධංසකා, වධකා මනුස්සානකා විය ධම්මසානකා, පච්චන්තිකා රඤ්ඤ උපහත්තා විනාසො විය මොක්ඛමග්ගස්ස පරිසෙධකානි එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

“අනන්තපනො”නි න අන්තං අනන්තං, තං අනන්තං උපපාදෙතීති = අනන්තපනො කොටො, “ලොහො විත්තප්පකොපනො”නි විත්තස්ස කොපනො වලනො කුසලං නිවාරෙතො විත්තං රුකිතිති අන්තො. “භස මන්තරනො ජන”න්ති අඛනෙනෙරෙ අත්තනො විතෙනෙව ජනං අනන්තපනාදිභයහෙතු. “නං ජනො නාමවුජ්ඣති”නි තං භයං බාල මහාජනො අවගන්තො ඔතරිතො නජනාති. “අන්ත”න්ති කුඛො පුග්ගලො ලොකීය ලොකුතතරං අන්තං නජනාති. “ධම්ම”න්ති තස්ස හෙතුං. “අඛනම”න්ති ඛලකිකාරං.

1. සි. I. II & III. කෙති.

2. සි. උදකෙ වුත්තං හෙතං සබ්බන්.

3. සි. I. II & III. ඉඛො.

“ස”නති යයමා, යංතරං වා, “සහනො”ති අභිභවති “අජකිත්ත”නති සකසන්තානො, “උපපජ්ජමානා උපපජ්ජනති”ති පුබ්බන්තනො උඛං උපපජ්ජමානා අභිතාය උපපජ්ජනති දුක්ඛාය තදුභයෙන අඵාසු විහාරය, “අභිනාසා”ති වෙනසික දුක්ඛත්තාය “දුක්ඛාසා”ති කාසික දුක්ඛත්තාය. “අඵාසු විහාරයා”ති තදුභයෙන අසුඛවිහාරත්තාය. අඵවා “උපපජ්ජමානා උපපජ්ජනති”ති භවගවලනතො පඨාය යාව වොත්ථපනා¹ තාව උපපජ්ජමානා නාම, වොත්ථපනා පන පත්තා අති වත්තනභාවෙන උපපජ්ජනති නාමාති එවමෙකෙ වණ්ණයනති.

“නවසාරංව සංඵල”නති අත්තනො ඵලෙන නාසිතං තවසාර සංඛාතං වෙලු විය. “අරති”ති කුසලෙසු ධම්මෙසු උක්කණ්ඨිතතා. “රති”ති පවකාමයුණෙ අභිරති “ලොමහංසො”ති කණ්ඩකසදිසො හුත්වා උඛයග්ලොමො. “ඉතො නිදානා”ති අයං අත්තභාවො නිදානං පච්චයො ඵනෙසනති=ඉතොනිදානා, ඉතොජනාති ඉතො අත්ත භාවතො ජනා. “ඉතො සමුදාය මනොවිනක්ඛා”ති යථා දීඝසුත්ත කෙන පාදෙ බඬ කාකං කුමාරකා තස්ස සුත්තස්ස පරියන්තෙ අගුලියා වෙසෙත්වා ඔස්සජනති සො දුරං ගන්ත්වාපි පුන නෙසං පාදමුලෙයෙව පතතිති, එවමෙව ඉතො අත්තභාවතො සමුදාය පාපවිනක්ඛා විත්තං ඔස්සජ්ජනති. “සාන්තොවාසිකො”ති ආනිතං පඨමසුත්තං කිලෙසෙන සහවාසං සක්ඛාය චුත්තං “තයොමෙ භිකේඛවෙ අන්තරුමලා”ති ආනිතං දුතියං කුසලධම්මමලිනකරණවසෙන අත්තන්ත්තස්ස අජනන වසෙන ව, “තයො බො මහාරජ පුරිසස්ස ධම්මා අජකිත්තං උපපජ්ජ මානා”ති තතියං අත්තනො නිස්සයසාත්තවසෙන, “රුගො ව දෙසොව ඉතො නිදානා”ති ආනිතං වතුත්තං කිලෙසානං පතිදාදස්සන වසෙන චුත්තනති ඤාතබ්බං. “නතො² පටිස්සයනො”ති තසමා උපද්දවා. “නංසුගගල”නති චුත්තපපකාරං කිලෙසසමගිපුගගලං. “දුක්ඛං අනෙමති”ති අනු එති මාතුපච්ඡතො බීරපකො විය. “අනුගච්ඡති”ති සමීපං ගච්ඡති වොරසාතකො විය වජ්ඣප්පත්තස්ස. “අනවාසිකා හොති”ති සමපත්තං හොති ධම්මසංඝිකා සමීපං විය දුක්ඛං සමීපං ගච්ඡති. “ජනිදුක්ඛ”නති ජනිසද්දස්ස තාව අනෙකෙ අත්තං පච්චෙ දිතා. යථා:-

“භවො කුලං නිකායො ව සීලං පඤ්ඤානති ලක්ඛණං,
පසුති සත්ථි වෙවාති ජනිතත්තං පච්චෙදිතා.”

තථා ගිස්ස “එකමපි ජනි වෙපි ජනියො”ති ආදිසු භවො අත්තො, “අකම්මොතො අනුපකකුසො ජනිවාදෙනා”ති එත්ත කුලං, “අජථි විසාබෙ නිගණ්ඨා නාම සමණජනි”ති එත්ත නිකායො. “යතොහං හගිති අරියාය ජනියා ජනො නාභිජනාමි”ති එත්ත අරියසීලං. “තිරියා නාම තිණ ජනි නාභියා උග්ගන්ත්වා නහං ආගච්ච සීතා අහොසි”ති එත්ත

1. සි. II & III. වොඝබ්බනා.

2. සි. II & III. තතො තතො පරිස්සයනො.

පඤ්ඤානති. “ජාතී චිති ඛණ්ඩි. සහතිතා”ති එත්ථ සංඛත ලක්ඛණං. “සමපති ජාතො ආනන්ද බොධිසත්තො”ති එත්ථ පසුති. “භවපච්චයා ජාතී”ති “ජාතිපි දුක්ඛාති” ව එත්ථ පරියායතො පටිසංක්ඛිකණො, නිප්පරියායනො පත තත්ථ තත්ථ තිබ්බතතමානානං සත්තානං යෙ යෙ ඛණ්ඩා පාතුභවන්ති තෙසං පඨමපාතුභාවො.

කයමා පනෙසා ජාති දුක්ඛාති වෙ? අනෙකෙසං දුක්ඛානං වච්ඡු භාවතො. අනෙකාති හි දුක්ඛාති. සෙය්‍යපීදං? දුක්ඛදුක්ඛං විපරිණාමදුක්ඛං. සංඛාරදුක්ඛං. පටිච්ඡන්තදුක්ඛං. අපටිච්ඡන්තදුක්ඛං. පරියායදුක්ඛං. නිප්පරියායදුක්ඛනති. එත්ථ කායිකවෙතසිකා දුක්ඛා වෙදනා සභාවතො ව නාමතො ව දුක්ඛතතා දුක්ඛදුක්ඛනති චුළචති. සුඛා වෙදනා විපරිණාමෙ දුක්ඛුප්පත්තිගෙතුතො විපරිණාමදුක්ඛං. උපෙක්ඛා වෙදනා වෙච අවසෙසා ව තෙභුමකසංඛාරා උදයබ්බයපට්ඨි ශ්‍රීතතතා සංඛාරදුක්ඛං. කණණසුලං දන්තසුලං රුගජපරිලාහො දෙසමොභජපරිලාහොති කායිකවෙතසිකො ආබාධො පුළ්ඡිකා ජාතිතබ්බතො උපක්කමස්ස ව අපාකට්ඨාවතො පටිච්ඡන්තදුක්ඛං. චන්තිසකම්මකරණාදිසමුදානො ආබාධො අපුළ්ඡිකා ජාතිතබ්බතො උපක්කමස්ස ව පාකට්ඨාවතො අපටිච්ඡන්තදුක්ඛං. ධපෙතො දුක්ඛදුක්ඛං. සෙසදුක්ඛං. සච්චිභගෙ ආගතං. ජාතිආදිසබ්බංපි තස්ස තස්ස දුක්ඛස්ස වච්ඡුභාවතො පරියායදුක්ඛං, දුක්ඛදුක්ඛං පත නිප්පරියායදුක්ඛනති චුළචති.

තත්‍රායං ජාති යන්තං බාලපඬිතසුත්තාදිසු භගවතාපි උපමාවසෙන පකාසිතං ආපාසිකං දුක්ඛං යච සුගතියථප් මනුස්සලොකෙ ගබ්භො කකන්තිමුලකාදිභෙදං දුක්ඛං. උපපජ්ජති තස්ස වච්ඡුභාවතො දුක්ඛා, තත්‍රිදං ගබ්භොකකන්තිමුලකාදිභෙදං දුක්ඛං, අයං හි සත්තො මාතුකුළුච්ඡති තිබ්බතතමානො න උපපලපද්‍රමප්‍රචිරිකාදිසු තිබ්බතනති. අථබ්බො භෙදා ආමාසයස්ස උපරි පක්කාසයස්ස උදරපට්‍රපිඨිකණ්ටකානං වෙමජ්ඣෙ පරමසමධාධෙ තිබ්බකිකාරෙ නානාකුණ්ටගකි පරිභාවිතපරමදුග්ගකිපවනවිවරිතො¹ අධිමත්තජෙගුච්ඡෙ කුළුච්ඡප්ඤෙසෙ සුභිමච්ඡ සුභිකුමාස වන්දනිකාදිසු කිම්චි විය තිබ්බතනති. සො තත්ථ තිබ්බතො දසමාසෙ මාතුකුළුච්ඡසථාවෙන උසමනා පුට්ඨාකං විය පච්චමානො පිඨිපිඨං විය ඤෙදියමානො සමමිජන පසාරණාදිවිරිතිනො අධිමත්තං දුක්ඛමනුභොතිති. ඉදං නාම ගබ්භොකකන්තිමුලකං දුක්ඛං.

යමපන සො මාතු සහසා උපක්කලනගමනනිසිදනචුදානපරිචන්තනාදිසු සුරුධුත්තගත්ථගතො එළකො විය අතිගුණසීකගත්ථගතො සප්පටොතකො විය ව ආකසිත්තපරිකසිත්තමධුත්තනතිමුත්තනාදිනා උපක්කමෙන අධිමත්තං දුක්ඛං අනුභවති. යච මාතු සීතුදකපාන කාලෙ සීතකරකුපපනො විය උණගයාගුහත්තාදිඅපේක්ඛාගරණ

කාලෙ අභාරවුභිසමපරිකිණ්ණො විය ලොණභිලාදිඅපේක්ෂාගරණ
කාලෙ බාරපතවජිකාදිකමකරණප්පතො විය තිබ්බං දුක්ඛමනු
ගොති. **ඉදං ගබ්භපටිගරණමූලකං දුක්ඛං.**

යමපනස්ස මූලභගබ්භාය මාතුයා මිත්තාමච්චසුභජ්ජාදීති අදස්ස
නාරහෙ දුඛබ්බප්පත්තියානෙ ජේදනජාලනාදීති දුක්ඛං උප්පජ්ජති ඉදං
ගබ්භවිපතතිමූලකං දුක්ඛං. යං විජායමානාය මාතුයා කාමච්ජෙති
වාතෙති පරිවතොනා නරකප්පපාතං විය අතිභයානකං යොති
මග්ගං පටිපාදියමානස්ස පරමසම්බාධෙන ව යොතිමුඛෙන තාලච්ඡිග්ගා
ලෙන විය තික්කඛ්ඛියමානස්ස මහානාගස්ස¹ නරකසත්තස්ස විය ව
සංඝාතපබ්බතෙති විවුණ්ණියමානස්ස දුක්ඛං උප්පජ්ජති. **ඉදං විජ්
ඣනමූලකං දුක්ඛං.**

යමපන ජාතස්ස තරුණවණසද්දසසුකුමාරසරිරස්ස හත්ථගණ
නහාපනධොවන වොළපරිමජ්ජනාදිකාලෙ සුචිමුඛබ්බරධාරති විජ්ඣන
ජාලනසද්දං දුක්ඛමූප්පජ්ජති. **ඉදං මාතුකුච්ඡතො බහිගිකබ්බමන
මූලකං දුක්ඛං.**

යං තතො පරං පවතරියං අත්තනාව අත්තානං වධෙන්නස්ස
අවෙලකවතාදිවසෙන ආහාපනපරිතාපනානුයොගමනුසුත්තස්ස
කොධවසෙන අභුජනත්තස්ස උබ්බක්ඛින්නත්තස්ස ව දුක්ඛං ගොති ඉදං
අත්තුපකකමමූලකං දුක්ඛං. යමපන පරතො වධබ්බක්ඛනාදීති අනු
භවන්නත්තස්ස දුක්ඛං උප්පජ්ජති ඉදං පරුපකකමමූලකං දුක්ඛනති. ඉති
ඉමස්ස සබ්බස්සාපි දුක්ඛස්ස අයං ජාති වජ්ඣමෙව ගොති. **ඉදං ජාති
දුක්ඛං අනෙති.**

“ජණදුක්ඛ”නති දුට්ඨා ජරා සංඛතලක්ඛණව බණ්ඩිවාදි
සමත්තො සන්නතියං ඵකභවපරියාපන්නබ්බපුරුණභාවො ව, සා ඉධ
අධිප්පෙතා. සා පනෙසා දුක්ඛා සංඛාරදුක්ඛභාවතො චෙව දුක්ඛ
වජ්ඣතො ව, යං හිදං අභපච්චගසිච්චිලභාවඉඤ්ඤියවිකාරවිරුපතා
යොබ්බන්තවිතාසවිරියාවසාදනසතිමතිවිප්පවාස පරපරිභවාදි අනෙ
කප්පච්චයං කාසිකචෙතසිකදුක්ඛමූප්පජ්ජති, ජරා තස්ස වජ්ඣ. තෙනෙ
තං වුච්චති:-

“අභානං සිච්චිභාවා ඉඤ්ඤානං විකාරතො
යොබ්බන්තස්ස විනාසෙන බලස්ස උපඝාතතො.

විප්පවාසා සතාදීනං පුත්තදුරේහිපත්තතො
අපසාදනියතො චෙව භීයෙතා බාලත්තපත්තියා.

පප්පොති² දුක්ඛං යං මච්චො කාසිකං මානසං තථා
සබ්බමෙන ජරාගෙනු යසමා තසමා ජරා දුබ්බා”ති

ඉදං ජරදුක්ඛං අනෙතිති සම්බන්ධො.

1. මහානාගස්සාති පොත්භාෂ්‍ය නදිසසති.

2 ම. V. සමෙතාති.

“ව්‍යාධි”නි විවිධං දුක්ඛං ආදායති ආවහතිනි=ව්‍යාධි, ව්‍යාධයති අදුක්ඛං බාධයති කම්පයතිනිවා=ව්‍යාධි. “මරණදුක්ඛා”නති එත්ථාපි දුට්ඨං මරණං සංවතලකම්භව, යං සක්ඛාය චුත්තං. “ජරාමරණං චිති බන්ධනි සම්භතීත”නත්ථි, එකභවපරියාපනනාජිවිති නිත්‍යයපබන්ධනිවෙජ්ඣෙව, යං සක්ඛාය චුත්තං. “නිව්චං මරණතො භය”නති, තං ඉධ අධිපොතං. ජනි පච්චයා මරණං උපකකමමරණං සරසමරණං ආයුක්ඛයමරණං පුඤ්ඤාක්ඛයමරණනාපි තස්සෙව නාමං, පුන බන්ධනමරණං සමමුක්ඛි මරණං සමුච්චේදමරණනාති අයමපි හෙදෙ, වෙදිතබ්බො.

පච්චෙත රුපාරූපධම්මානං හෙදෙ, බන්ධනමරණං නාම. තිස්සො මනො චුස්සො මනොති ඉදං පරමත්ථතො සත්තස්ස අභාවා, සස්සං මතං රුකෙබ්බා මනොති ඉදමපි ජීවිති නිත්‍යස්ස අභාවා සමමුක්ඛි මරණං නාම. බිණ්ණසවස්ස අපපටිසන්තිකා කාලනිරියා සමුච්චේද මරණං නාම. බාහිරසමමුක්ඛිමරණං ධ්වංසො ඉතරං සමමුක්ඛිමරණංව ඉධ යථාචුත්තපබන්ධනිවෙජ්ඣෙව න සම්භතීතං, දුක්ඛස්ස පන වජ්ඣ භාවතො දුක්ඛං, තෙනෙනං චුච්චති:-

“පාපස්ස පාපකම්මාදි නිමිත්තමනුපස්සතො
භග්ගස්ස පසභනනස්ස¹ විශොභං පියවජ්ඣකං.

මියමානස්ස යං දුක්ඛං මානසං අවිසෙසතො
සබ්බෙසං වා පියං සන්තිබන්ධනවෙජ්ඣනාදිකං.

විතුල්ලමානමම්මානං² හොති දුක්ඛං සරීරජං
අසක්කමප්පනිකාරං දුක්ඛස්ස තස්සිදං යතො.

මරණං වජ්ඣ තෙනෙදං දුක්ඛමිච්චව භාසිත”නති

“සොකපටිදෙවදුක්ඛදෙමනස්සපාසාසදුක්ඛා”නති එත්ථ සොකා දිප්ඵ සොකො නාම ඤාතිව්‍යසනාදීති පුඨස්ස අනෙතානිජ්ඣාන ලක්ඛණො විත්තසන්තොපො. දුක්ඛං බොපනස්ස දුක්ඛදුක්ඛතතාවෙව දුක්ඛස්ස ව වජ්ඣභාවතො. තෙනෙනං චුච්චති:-

“සත්තානං හදයං සොකො විසසලංව තුල්ලනි³
අග්ගිතතෙතොව නාරුවො භුසංව දගතෙ පුන.

සමාවහතිව ව්‍යාධි ජරාමරණරොදනං

දුක්ඛව විවිධං යසමා භසමා දුක්ඛොති චුච්චති”නි.

පටිදෙවො නාම ඤාතිව්‍යසනාදීති පුඨස්ස වචිපලාපො, දුක්ඛං බො පනස්ස සබ්බාර⁴ දුක්ඛභාවතො දුක්ඛවජ්ඣතොව. තෙනෙනං චුච්චති:-

“යං සොකසලලවිහතො පරිදෙවමානො
කණ්ණිකාභිතාලුගලසොසජ්මපසස්සං.

භීයොසාධිමත්තමධිගච්ඡති යෙන දුක්ඛං

දුක්ඛොති තෙන භගවා පරිදෙවමාහා”නි

1. සි. II & III. ආදස්ස පසභනනස්ස. භග්ගස්ස පසභනනස්ස.

2. ම. V. විතුල්ලමානසමමානං. 3. ම. V. තුල්ලනි. 4. ම. V. සංසාර.

දුක්ඛං නාම කායපිඤ්ඤාලකුණං කායිකං දුක්ඛං, දුක්ඛං බොපනස්ස දුක්ඛදුක්ඛතො කායිකදුක්ඛාවහනතො වෙව මානසදුක්ඛාවහනතො ව, තෙනෙතං වුච්චති:-

“පිලෙති කායිකමිදං දුක්ඛං දුක්ඛංව මානසං භියොසා ජනයති යසමා තසමා දුක්ඛනති විසෙසතො වුත්ත”නති.

දෙමනස්සං නාම විතතපිලාලකුණං මානසං දුක්ඛං, දුක්ඛං බොපනස්ස දුක්ඛදුක්ඛතො වෙව කායිකදුක්ඛාවහනතො ව, වෙනො දුක්ඛසමපටිභා හි කෙසෙ පනිරිය උරං පනිපිංසනති ආවට්ඨනති විවට්ඨනති¹ ඡින්නපපාහං පපනනති සත්ථං ආහරනති විසං බාදනති රජ්ජයා උබ්බකුනති අහං පටිසනති ඉති නානපසකාරං දුක්ඛං අනුභවනති. තෙනෙතං වුච්චති:-

“පිලෙති යහො විත්තං කායස්ස ව පටිඤ්ඤා සමාවහති දුක්ඛනති. දෙමනස්සං තතො අනු”ති.

උපායාසො නාම ඤාතිබ්‍යසනාදිති පුළුස්ස අධිමත්තවෙතො දුක්ඛපපාභාවිතො ආයාසොයෙව, සංඛාරකුණපරියාපනො ඵකො සිමමොති ඵකෙ. දුක්ඛං බොපනස්ස සංඛාරදුක්ඛභාවතො විතතපරිදහනතො කායවිසාදනතො ව, තෙනෙතං වුච්චති:-

“විතතස්ස පරිදහනා කායස්ස විසාදනා ව අධිමත්තං යං දුක්ඛං උපායාසො ජනෙති දුක්ඛො තතො වුත්තො”ති

ඵත්ථ ව මඤ්ඤානා අනො භාජනෙ පාකො විය සොකො, තිකුණිනා පච්චමානස්ස භාජනතො බගිතිකුණමනං විය පරිදෙවො, බගිතිකුණතො²විසෙසස්ස තිකුණමිතුමපි අපහොනාස්ස අනො භාජනෙයෙව යාව පරිකුණාව පාකො විය උපායාසො දඬබෙබ්බා. “**හෙරසිකා දුක්ඛං**”නති තිරයෙ පච්චිධබ්බකුණාදිකං දුක්ඛං අනෙති, තං දෙවදුතසුතෙනාදිපෙහබ්බං. තෙනෙතං වුච්චති:-

“ඤ්ඤෙථ නො වෙ නරකෙසු සහෙනා තත්ථගති”දුහාදිකමපසස්සං
උහෙථ දුක්ඛං නු කුණිං පනිඨං
ඉච්චාහ දුක්ඛාති මුනිධ ජාති”නති.

“**තිරච්ඡානසොනිකා දුක්ඛං**”නති තිරච්ඡානෙසු කසාපතොදතා ලභවිජ්ඣනාදිකං අනෙකවිධං දුක්ඛං අනෙති, බාලපභිතසුතතො ගහෙතබ්බං. තෙනෙතං වුච්චති:-

“දුක්ඛං තිරච්ඡසු කසාපතොද
දඬාභිකාභාදිභවං අනෙකං
යනනං කථං තත්ථ භවෙය්‍ය ජාතිං
විනා තතිං ජාති තතොපි දුක්ඛං”ති.

1. සි. II & III. ආචර්ජනති විවර්ජනති 2. සි. II & III. බගිතිකුණමනොවිසෙසො

3. සි. II & III. තතගති.

“පෙතනිවිසසිකං දුක්ඛ” නැති පෙනෙසු පත බුප්පිපාසාවාත්තාපාදි නිබ්බතං දුක්ඛං, ලොකනතරෙ නිබ්බතාකාරෙ අසංඝා සිතාදිදුක්ඛ ව අනෙති. තෙනෙතං වුවවති:-

“පෙනෙසු දුක්ඛං පත බුප්පිපාසං
වෘත්තපාදිප්පභවං විචිත්තං
යසමා අජනස්ස න තත්ථ අත්ථි
තස්මාපි දුක්ඛං මුනි ජනිමාහ.
නිබ්බතාකාරෙ ව අසංඝාසිනෙ
ලොකනතරෙ යං අසුරෙසු දුක්ඛං
තතං භවෙ තත්ථ න වස්ස ජනි
යතො අයං ජනි තතොපි දුක්ඛා” ති.

“මානුසකං දුක්ඛ” නැති මනුස්සෙසු වධබන්ධනාදිකං දුක්ඛං. ගබ්භාක්කනනිමුලකං දුක්ඛ” නැති “අයං හි සතො මානුකුච්ඡිමි නිබ්බතමානො න උප්පලපදමප්පචරිකාදිසු නිබ්බතනි” ති ආදිනා නයෙන යං ජනිදුක්ඛං වුත්තං. ඉදං නාච ගබ්භාක්කනනිමුලකං දුක්ඛං අනෙති.

“ගබ්භසීතිමුලකං දුක්ඛ” නැති යං සො මානු සහසා උපකකි ලක ගමනනිසීදනාදිනා නයෙන යං නිබ්බං දුක්ඛං වුත්තං. ඉදං ගබ්භාසීතිමුලකං දුක්ඛං අනෙති. “ගබ්භප්‍රභානමුලකං දුක්ඛ” නැති “යං පතස්ස මුල්ලගබ්භාය මානුසා මිත්තාමච්ඡගජ්ජාදිහි අදස්සනා රගෙ දුක්ඛුප්පත්තිසානෙ” ති ආදිනා නයෙන යං දුක්ඛං වුත්තං. ඉදං මානුකුච්ඡිනො බහිනිකමිනමුලකං දුක්ඛං අනෙති. තෙනෙතං වුවවති:-

“යං වාපි ශුච්ඡතරනෙ විස මානුගබ්භෙ
සතො වසං විරමනො¹ බහි නිකමම
පප්පොති දුක්ඛමනිකොරමිදමි නත්ථි
ජනිං විනා ඉතිපි ජනි අයං හි දුක්ඛා”

“කිං භාසිතෙන බහුනා නනු යං භූතිවි
අත්ථිධ කිවිදපි දුක්ඛමිදං කදුචි,
නෙවත්ථි ජනිවිරගෙ යදනො මහෙසී
දුක්ඛාති සබ්බපථමං ඉමමාහ ජනි” නැති.

“ජනසංසුප්පතිබ්බතාදුක්ඛ” නැති ජනස්ස උපනිබ්බතන නහා පත ලෙපන බාදනපිචනාදි ජග්ගනකදුක්ඛං අනෙති. “ජනස්ස සන්ධෙයානං දුක්ඛ” නැති පරස්ස අඤ්ඤාස්ස ආයතනතං අනිස්සරියදුක්ඛං අනෙති. සබ්බං පරවසං දුක්ඛං ති හි වුත්තං. “අනතුපත්තම දුක්ඛ” නැති යං අත්තනාව අත්තනාං වධෙනස්ස අවෙලකවනාදි

1. භී. සත්තොච්ඡංසරිතනො, -II. සත්තොච්ඡං III. සත්තොච්ඡං සරිතනො.

වසෙන ආනාපපරිතාපනානුයෝගමනුසූත්‍රයා කොටවසෙන අභු ඤාත්‍රයා උබ්බකිත්තයා ව දුක්ඛං ගොති. ඉදං අත්තපක්කමදුක්ඛං අනෙති.

“පරුපක්කමදුක්ඛං”නති යං පරතො වඛ්ඛිත්තාදිති අනු භවත්තයා උපපජ්ජති. ඉදං පරුපක්කමදුක්ඛං අනෙති. “දුක්ඛ දුක්ඛං”නති කාසිකවෙතසිකා දුක්ඛා වෙදනා සභාවතො ව නාමතො ව දුක්ඛදුක්ඛනති වුත්තා. ඉදං දුක්ඛදුක්ඛං අනෙති. “සඛ්ඛාර දුක්ඛං”නති උපෙක්ඛාවෙදනාවෙව අවසෙසාව තෙභුමකසඛ්ඛාරා, උද යබ්බය පරිපිළිත්තතා සඛ්ඛාරදුක්ඛං අනෙති.

“විපරිණාමදුක්ඛං”නති සුඛා වෙදනා විපරිණාමෙ දුක්ඛයා හෙතුතො විපරිණාමදුක්ඛං, ඉදං විපරිණාමදුක්ඛං අනෙති. “මාතු මරණං”නති මාතුයා මරණං. “පිතුමරණං”නති පිතුතො මරණං. “භාතු මරණං”නති ජේඨකනිඝ්භාතුමරණං. “හග්ගිතිමරණං”නති ජේඨක නිඝ්භහග්ගිතිමරණං. “සුත්තමරණං”නති පුත්තානං මරණං. “ධිතු මරණං”නති ධිතුතං මරණං. “ඤාතිව්‍යසනදුක්ඛං”නති ඤාතිතං ව්‍යසනං, වොරරොගහයාදිහි ඤාතිකයො ඤාතිවිනාසොති අත්ථො. තෙන ඤාතිව්‍යසනෙන පුළුසා අජේඛාත්ථවසා අභිභූතයා උපපන්න දුක්ඛං ඤාතිව්‍යසනදුක්ඛං, තං ඤාතිව්‍යසනදුක්ඛං අනෙති. සෙසෙසුපි ඵසෙව නයො.

අයං පන විසෙසො, භොගානං ව්‍යසනං=භොගව්‍යසනං, රුජ වොරුදිවසෙන භොගකයො භොගවිනාසොති අත්ථො. වුත්තන යෙන තං භොගව්‍යසනං දුක්ඛං අනෙති. “රොගව්‍යසනං”නති රොගො ඵව ව්‍යසනං=රොගව්‍යසනං, රොගො හි ආරොග්‍යං විනා සෙතිති ව්‍යසනං. වුත්තනයෙන තං රොග ව්‍යසනං දුක්ඛං අනෙති. “සිලව්‍යසනදුක්ඛං”නති සිලයා ව්‍යසනං=සිලව්‍යසනං දුස්සිලයෙතො නාමං. වුත්තනයෙන තං සිලව්‍යසනං දුක්ඛං අනෙති.

සමාදිසිං විනාසයමානා උපපන්නා දිසියෙව ව්‍යසනං=දිසිව්‍ය සනං, වුත්තනයෙන තං දිසිව්‍යසනං දුක්ඛං අනෙති. ඵත්ථ ව පුරිමාති වෙ අතිපථනාති පච්ඡිමාති තිණ්ණි නිපථනාති තිලකකණ්ඨතාති පුරිමාති ව තිණ්ණි තෙව කුසලාති නාකුස ලාති, සිලදිසිව්‍යසනවයං අකුසලං. “සථා”ති ඔපමෙම. “ගින්න නාව”නති සිපිලබ්බිතං නාවං ජජ්ජරිභූතං වා පදරුගසාවිතං වා, “ඉමොදක”නති උදකදාසි උදකපාවෙසංව. “නතො නතො උද කං අනෙවති”ති තුතො තතො භින්නඝාතතො උදකං පවිසති. “පුර නොපි නාවාසා”ති නාවාස පුරිමභාගතොපි. “පච්ඡනොපි”ති තසා පච්ඡිමභාගතොපි. “හෙඨනොපි”ති අධොභාගතොපි. “පසානොපි”ති උභ්‍යපසානොපි. යං අනතරන්තරං න වුත්තං තං තදනුසාරෙන¹ වෙදිතබ්බං.

තස්මා කායගතාසති ආදිභාවනාය ජනතු සද්ධ සතො හුතො වික්කමනසමුච්චේදවසෙන රූපාදිසු වඤ්ඤාමෙසු සබ්බපාකාරමි කිලෙසකාමං පරිවච්ඡේනෙතා කාමානි පරිවච්ඡයෙ. එවනෙතා කාමෙ පහාය තප්පහානකාරමග්ගෙනෙව චතුරිධිමි ඔඝං භරෙය්‍ය තරිතුං සක්කුණෙය්‍ය, තතො යථා පුරිසො ගරුකං නාවං උදකං සිචිත්වා ලහු කාය නාවාය අපාකසිරෙනෙව පාරගු භවෙය්‍ය පාරං ගච්ඡෙය්‍ය, එව මෙව අත්තභාවනාවං කිලෙසුදකගරුකං සිචිත්වා ලහුකෙන අත්තභා වෙන පාරගු භවෙය්‍ය සබ්බමමපාරං නිබ්බාණං ගතො භවෙය්‍ය අර හාතප්පතතියා ගච්ඡෙය්‍ය අනුපාදිසෙසාය නිබ්බාණවායා පරිනිබ්බා ණෙනාති අරහත්තනිකුටෙන දෙසනං නිශාපෙසි.

“තස්මාති” යස්මා ජනි ආදිකං දුක්ඛං එතං පුග්ගලං අනෙති තස්මා, **තං කාරණං තං හෙතු** ආදිසුපි එසෙවනයො. යස්මා චුත්තප්ප කාර දුක්ඛං එතං අනෙති තං හෙතු යස්මා අනෙති තං පට්ඨයා යස්මා අනෙති තං නිදනනති එවං පදයොජනා කාතබ්බා. “**හෙතු**”ති ආදිති කාරණවෙච්චනාති. කාරණංහි තෙන තස්ස එලං හිනොති පචත්ත තිති හෙතු, තං තං පට්ඨව එලං එති පචත්තතිති **පට්ඨකො**, ගජ්‍ජ තං ගණ්හාති දසෙන්නං විය අත්තනො එලං නිදේතිති **නිදනං**.

තං කාරණං”ති නික්කාරණ පරිසෙධො. “**තං හෙතු**”ති අහෙතුමහාහුතහෙතු පරිසෙධො. “**තං පට්ඨයා**”ති අප්පට්ඨයෙන සතිං අසාධාරණපට්ඨයපරිසෙධො. “**තං නිදනා**”ති අනිදනෙන සහ ආගමාධිගමෙ නිදනපරිසෙධොති එවමෙකෙ වණණයනති. “**එතං ආදිනමං සම්පස්සමානො**”ති එවං චුත්තප්පකාරං උපග්ගවං විපස්සනා ඤාණෙන සමමා පස්සමානො දක්කමානො. “**සද්ධ**”ති මූලපදං “**පුනසද්ධ**”ති අත්පදං. “**සද්ධ**”ති සබ්බදිවසෙ. “**සබ්බද්ධ**”ති සබ්බසමිං කාලෙ.

“**සබ්බකාල**”නති පුබ්බණ්ණාදිසබ්බකාලං. “**නිවච්චකාල**”නති දිවසෙ දිවසෙ. “**චුච්චකාල**”නති අබ්බොච්ඡනනාකාලං. “**සහන**”නති නිරතතරං. “**සමුන**”නති එකිභූතං. “**අබ්බොක්ඛණ්ණ**”නති අඤ්ඤාන අසමුඛස්සං. “**පොඛ්ඛානුපොඛ්ඛ**”නති පටිපාටියා සරිතං. “**පොඛ්ඛානුපොඛ්ඛ**” අවි රුධිතං උපඝාති”ති ආදිසුචිය, “**උදකොමිකාන්ත**”නති නිබ්බත්ත උදක උමිතර්භං විය. “**අච්චි**”ති අච්චරලං. “**සහනති**”ති අනුපට්ඨිතතං. “**සමි න**”නති සරිතං එකිභූතං. “**සහිතමෙව අසහිතනෙතති**” ආදිසුචිය. “**පුසසින**”නති පුසසිතනිවාතං. “**පුසසිතග්ගලෙ**”ති ආදිසුචිය. **පුරෙ හතතං පට්ඨාහතතනති** වෙපදනි දිවාකාල විකාලවසෙන. “**පුරිමසාමං මජ්ඣමසාමං පට්ඨිමසාමං**”නති තිණි රත්තිහාගවසෙන. “**කාලෙ පුරෙණ**”ති අඛමාසවසෙන. **වසෙසං-පෙ-“ගිමෙහ”**ති තිණි උතුචසෙන. “**පුරිමෙ වසො බණ්ඩං-පෙ-පට්ඨිමෙ වසො බණ්ඩං**”ති තිණි වයො විහාගවසෙන චුත්තානිති ඤාතබ්බං.

“සනො”¹ නි කායෙ කායානුපස්සනා සතිපඨානං භාවෙනො සනොති ආදීනි එවං සමුච්ඡේදනො කාමෙ පරිවර්ජයානි පරියො සානාති වුත්තානෙව. අපිච “සත්තංගො සනො”² නි තීසු චන්ද්‍රසු සත්ත භාවෙන වා තයො කිලෙසෙ පටික්කමාපෙත්‍රං සත්ති භාවෙන වා සත්තංගො සනො, “සත්තංගො”³ නි කිලෙසොපකතිලෙසෙ පලාපෙත්‍රො ඨානෙනව ආරම්මණෙන පමොවෙත්‍රො සත්තත්තො සනො, “සමි ත්තංගො”⁴ නි ඉඨඵලදයකපුඤ්ඤෙන ව අනිඨඵලදයකපාපෙන ව සමි තත්තො සනො. “සත්තධම්මසමන්තොගනො”⁵ නි සපුරිසධම්මෙ හර තතො බුඬාදි අරියපුග්ගලෙ සෙවනතො සත්තධම්මසමන්තොගතත්තො සනො. “චන්ද්‍රකාමෙ පටිභිතිධො”⁶ නි එතෙන වුත්තප්පකාරෙන තෙ භූමකෙ චන්ද්‍රකාමෙ තීරණපරිඤ්ඤය ජනිත්‍රො “පහාසා”⁷ නි කිලෙස කාමෙ පහානපරිඤ්ඤය පරිච්චිත්‍රො.

“පටිභිතිධො”⁸ නි ඡඤ්ඤාත්‍රො, කිං කච්චරං විය පිටකෙන? නහි, අපිච බො තං විනොදෙත්‍රො චජ්ත්‍රො විජ්ඣිත්‍රො නිහරිත්‍රො, කිං බලිවද්දම්ච පතොදෙනාති? නහි අථ බො තං බ්‍රහ්මනිකරිත්‍රො විගහනතං කරිත්‍රො යථායං අනෙතොපි නාවසිස්සති අත්තමසො ගතිමත්තමපි තථා ගතං කරිත්‍රො, කථං පත තං තථා ගතනති? අනිභාවං ගමෙත්‍රො අනුඅභාවං ගමෙත්‍රො, සමුච්ඡේදපහානෙන යථා සමුච්ඡින්නො හොනති, තථා කරිත්‍රොති වුත්තං හොති. එසත්තයො කාමච්ඡන්ද්‍රතීරණාදිසු.

“කාමොසො”⁹ නි ආදිසු පචකාමගුණිකරුගො, අවසීදනන්තෙ න කාමොසොති වුච්චති “භවොසො”¹⁰ නි රූපාරූපභවෙසු ඡන්දරාගො, ක්කානතිකනති ව. “දිඨොසො”¹¹ නි සස්සතදිඨාදිසභගො භවෙ පත පත්තො එව, දිඨොසො භවොසෙ එවං සමොධානං ගච්ඡති, අවිජ්ජොසො චතුසු සචේටසු අඤ්ඤාණං, තත්තං කාමගුණෙ අස්සාදනො මනසිකරොතො අනුප්පනො කාමොසො උප්පජ්ජති උප්පනො ව කාමොසො පටිඤ්ඤාති, මහග්ගතධම්මෙ අස්සාදනො මනසිකරොතො අනුප්පනො ව භවොසො උප්පජ්ජති උප්පනො ව භවොසො පටි ඤ්ඤාති, තෙභූමිකධම්මෙසු චතුච්ඡලාසපදොනභාවෙන අනුප්පනො ව අවිජ්ජොසො උප්පජ්ජති උප්පනො ව අවිජ්ජොසො පටිඤ්ඤාති චෙදිතබ්බො. වුත්තනායපට්ඨතිකතො සුක්කපකෙතො විත්තරොතබ්බො.

අප්පතිතිතවිමොක්ඛං පටිපනො කාමොසං අනිමිත්තවිමොක්ඛං පටිපනො භවොසං සුඤ්ඤාතවිමොක්ඛං පටිපනො අවිඤ්ජාසං නිවර්තො. පස්මමග්ගවසෙන නිවර්තො, දුතියමග්ගවසෙන උත්තරෙස නතියමග්ගවසෙන පනිවර්තො, චතුත්තමග්ගවසෙන සමනිත්තමෙසො, එලවසෙන විනිත්තමෙසො. අථවා කාමොසවසෙන නිවර්තො, භවොසවසෙන උත්තරෙසො, දිඨොසවසෙන පනිවර්තො, අවිජ්ජොස වසෙන සමනිත්තමෙසො, සබ්බොසවසෙන විනිවත්තමෙසො එව මෙකෙ වණ්ණයනති.

“ගරුක”නම් න සලලුකං. “භාරික”නම් භාරං භණ්ණං එත්ථ ධප්පයති=භාරිකං. “උදකං සිඤ්ඤා”ති උදකං සිච්ඤා. “උසංචිඤ්ඤා”ති අතිරේකෙන සිච්ඤා. “ජඤ්ඤා”ති පාතෙනා. “උග්ගකාසා”ති සලලුකාය. “විසප්ප”නම් සීඝං. “උග්ගක”නම් තංඛණං. “අප්පකසිරේතොවා”ති තිදුක්කෙනෙව. “පාරං වුවච්ඡි අමනං නිබ්බාණ”නම් සක්කාය මරතො පාරගුතං¹ තණ්හාවානතො නික්කන්තං නිබ්බාණං කපියති.

“සොපසා”ති යො එසො සබ්බසංඛාරසමථොති ආදි සබ්බං නිබ්බාණමෙව. යස්මා හි තං ආගමි සබ්බසංඛාරවිපච්ඡිතාති සමච්ඡන්ති වුපසමච්ඡන්ති තස්මා සබ්බසංඛාරසමථොති වුවච්ඡි. යස්මා චෙතං ආගමි සබ්බෙ උපධයො පටිනිසංසා භොනති සබ්බා තණ්හා බියනති සබ්බෙ කිලෙසරජ්චිරජ්ජනති සබ්බං දුක්ඛං නිරුක්ඛති තස්මා සබ්බවුපසිච්ඡිනිසංසංගා තණ්හාතපසො විශ්ගො නිශේධොති වුවච්ඡි. යා පතෙසා තණ්හා භවෙන භවං ඵලෙන වා සංඝං කමමං චිත්ති සංසිඛන්ති කතො වානන්ති වුවච්ඡි.

තතො වානතො නික්කන්තන්තං² නිබ්බාණංපාරං ගවේජය්‍ය නිමිත්තවසෙන එකතොවුදානගොත්‍රභුඤ්ඤෙන නිබ්බාණපාරං පාපුණේය්‍ය අධිගවේජය්‍ය නිමිත්තපවතෙනාති උභතො³ වුදානමය්‍ය ඤ්ඤෙන නිබ්බාණපාරං විසෙසෙන පාපුණේය්‍ය එසෙය්‍ය නිබ්බාණාරම්භඵලවිත්තවසෙන නිබ්බාණපාරං පුප්පෙය්‍ය “සච්ඡිකරේසා”ති ගුණවසෙන පුසිඤ්ඤා පච්චවෙක්ඛණඤ්ඤෙන නිබ්බාණපාරං පච්චක්ඛං කරේය්‍ය.

අඵවා පඨමමය්‍යෙන පාරං ගවේජය්‍ය, දුතියෙන අධිගවේජය්‍ය, තතියෙන එසෙය්‍ය, චතුර්තෙන සච්ඡිකරේසාති එවමෙකෙ වණ්ණෙයනති. “සොපි පාරං ගහතුකාමො”ති යො කොපි විපස්සනාඤ්ඤෙ ධීතො පුග්ගලො නිබ්බාණපාරං ගහතුකාමො සොපි අවස්සං තත්ථ ගමිස්සතීති පාරගුති. වුත්තං හෙතං:-“ඔතිණ්ණොමහි ජනියා ජරාය මරණෙන සොකෙහි පරිදෙවෙහි දුක්ඛෙහි දොමනස්සෙහි උපායා සෙති”ති ආදි.

පුබ්බභාගෙ අප්ඤ්ඤාසයවසෙන විපස්සනායොගෙන ව සොපි පාරගු නාම. “සොපි පාරං ගවජ්ඣ”ති යොපි මය්‍යසමඛිති නිබ්බාණපාරං ගවජ්ඣ සොපි පාරගු නාම. “සොපි පාරං ගනො”ති යො මය්‍යෙන කිච්චං නිදාපෙතො ඵලෙ ධීතො නිබ්බාණපාරං ගනො සොපි පාරගු නාම. තං ජිනවචනෙන දසෙය්‍යං වුත්තම්පිගෙනං භගවතා:-“තිණ්ණො පාරගතො ඵලෙ තිස්සති බ්‍රාහ්මණො”ති ආදිමාග.

“අභිඤ්ඤාපාරගු”ති අධිගතෙන ඤ්ඤෙන ඤ්ඤාපරිඤ්ඤාය නිබ්බාණපාරං ගහතුකාමො ගවජ්ඣ ගතොති පාරගු. “පපිඤ්ඤාපාරගු”ති සබ්බධම්මානං තීරණපරිඤ්ඤාය සමතික්කම්ඤ්ඤා වුත්තනායෙන

පාරගු. “පහානපාරගු”¹ නි සමුදයපක්කිකානං කිලෙසානං පහාන පරිඤ්ඤාය සමතික්කමිත්වා චුත්තනයෙන පාරගු. යො හි සබ්බං ධම්මං පරිඡනාති සො තිහි පරිඤ්ඤාති පරිඡනාති ඤාතපරිඤ්ඤාය තීරණ පරිඤ්ඤාය පහානපරිඤ්ඤායාති.

තත්ථ කතමා ඤාතපරිඤ්ඤා? සබ්බධම්මං ඡනාති ඉමෙ අඡක්කන්තිකා ඉමෙ බාහිරු ඉදමස්ස ලක්කණං ඉමානි¹ රසපච්චිපඨානපදඨානානීති අයං ඤාතපරිඤ්ඤා, කතමා තීරණපරිඤ්ඤා? එවං ඤාතං කත්වා ලබ්භ මානවසෙන සබ්බධම්මං. තීරෙති අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්ත තොති ආදිනා අයං තීරණපරිඤ්ඤා, කතමා පහානපරිඤ්ඤා? එවං තීර සිත්වා අග්ගමග්ගෙන සබ්බධම්මෙසු ඡන්දරාගං පඡගන්ති අයං පහාන පරිඤ්ඤාති ඉමා පරිඤ්ඤායො සක්ඛාය සො අභිඤ්ඤාපාරගු පරිඤ්ඤා පාරගු පහානපාරගුති ආග.

“භාවනාපාරගු”² නි භාවනාය කොටිං පත්වා මග්ගවසෙන නිබ්බාණපාරං ගතො. “සච්ඡිනිපිසාපාරගු”³ නි ඵලනිබ්බාණවසෙන සච්ඡිකිරියා ඵලනිබ්බාණපාරං ගතො. “සමාපනතිපාරගු”⁴ නි අභ්‍යන්තර සමාපත්තං පාරං පතො. “සබ්බධම්මාන”⁵ නති පවක්ඛකාදිසබ්බ ධම්මානං. “සබ්බදුක්ඛාන”⁶ නති ඡතිදුක්ඛාදිසබ්බදුක්ඛානං. “සබ්බ කිලෙසාන”⁷ නති කායදුච්චරිතාදිසබ්බකිලෙසානං. “අපිසමග්ගා න”⁸ නති සොනාපත්තිමග්ගාදිනං චතුත්තං අරියමග්ගානං. “නිග්ගේ ධස්සා”⁹ නි නිබ්බාණස්ස. “සබ්බසමාපනතින”¹⁰ නති සබ්බාසං අභ්‍යන්තරුපාරුපසමාපනතිනං. “සො”¹¹ නි සො අරියො. “වසිපපතො”¹² නි වසිභාවපතො.

අඵවා කන්තභාවං ඉස්සරියභාවං නිපථන්දභාවං පතො. “පාරම් පතො”¹³ නි පාරමිති අවසානං තිස්සානං උත්තමභාවං වා නං පතොති. කත්ථ පතොති ආග “අරියසම්මි සීලසම්මි”¹⁴ නති ආදි. තත්ථ “අපිසමමි සීලසම්මි”¹⁵ නති නිද්දෙසෙ සීලසම්මි. “අපිසමමි සමාධිසම්මි”¹⁶ නති නිද්දෙසෙ සමාධිවති. “අපිසාස පඤ්ඤාසා”¹⁷ නි නිද්දෙසාය පඤ්ඤාය “අපිසාස විමුත්තිසා”¹⁸ නි නිද්දෙසාය ඵලවිමුත්තිසා.

පුරිමෙන වාචාකමන්තොථ්වා ගතිනා. දුතියෙන වායාමසති සමාධි ගතිනා. තතියෙන විතක්කසමාදිසී ගතිනා. චතුස්සෙන තංසමප්පත්තා සෙසධම්මා ගතිනාති වෙදිතබ්බා. “අන්තගතො”¹⁹ නි සංකාරලොකන්තං ගතො. “අග්ගපතො”²⁰ නි තමෙව ලොකන්තං ඵලෙන පතො. “කොටිගතො”²¹ නි මග්ගෙන සංඛාරකොටිං ගතො. “කොටිපතො”²² නි තමෙව කොටිං ඵලෙන පතො. “පටිසන්ත ගතො”²³ නි ආයතනාදිලොකපරියන්තං පරිවේඡදං පරිවවුමං කත්වා ගතො. “පටිසන්තපතො”²⁴ නි තමෙව ලොකං ඵලෙන පරියන්තං කත්වා පතො. “වොසානගතො”²⁵ නි මග්ගෙන අවසානං ගතො. “වොසානපතො”²⁶ නි ඵලෙන අවසානං පතො.

“නානගතො”ති මයෙන තායනං ගතො. “නානසුතො”ති ඵලෙන තායනං පතො. “ලෙනගතො”ති මයෙන නිලීයනං ගතො. “ලෙනසුතො”ති ඵලෙන නිලීයනං පතො. “සරණගතො”ති මයෙන පතීඨං ගතො. “සරණසුතො”ති ඵලෙන සරණං පතො. “අභගතො”ති මයෙන නිබ්බයං ගතො. “අභගසුතො”ති ඵලෙන නිබ්බයං නිබ්බාණං පතො. “අවුත්තිං ගතො”ති වුත්තිවිරහිතං නිබ්බාණං මයෙන ගතො. “අවුත්තිසුතො”ති තං ඵලෙන පතො. “අමන ගතො”ති මරණරහිතං නිබ්බාණං මයෙන ගතො. “අමනසුතො”ති තං ඵලෙන පතො. “නිබ්බාණගතො”ති තණ්හාවානතො නික්කන්තං නිබ්බාණං මයෙන ගතො. “නිබ්බාණසුතො”ති තමෙව ඵලෙන පතො.

“සො වුත්ථවාසො”ති සො අරහා දසසු අරියවාසෙසු වසී පරිවසී වුත්ථොති වුත්ථවාසො. “චිණ්ණවරණො”ති සීලෙන සහ අද්දසු සමා පතන්සු චිණ්ණවසීති චිණ්ණවරණො. “ගතඛො”ති සංසාරධානං අතික්කන්තො. “ගතදිසො”ති සුපිනන්තනපි අගතපුබ්බං නිබ්බාණදිසං ගතො. “ගතකොපිසො”ති අනුපාදිසෙසනිබ්බාණකොපි ගතො හුත්වා සීතො. “පාලිනබ්බවජිසො”ති රක්ඛිතබ්බවජිසො. “උත්තමදිසිපතො”ති උත්තමසමාදිසිපතො.

“පටිච්චානුප්පො”ති අකුප්පං අවලං අරහත්තඵලං පටිච්චස්සීති සීතො. “සච්ඡිකතනිරොධො”ති නිරෝධං නිබ්බාණං සච්ඡිකතො සීතො. දුක්ඛං නාසං පටිඤ්ඤාන”නති තිවිධං දුක්ඛං තෙන සමතික්කමිති පරිච්ඡන්තං. “අභිඤ්ඤාසා”නති සභාවලක්ඛණාවබෝධවසෙන සොභනෙන ආකාරෙන ජාතිතබ්බං. “අභිඤ්ඤාන”නති අධිකෙන ඤ්ඤානෙන ඤ්ඤානං. “පටිඤ්ඤාසා”නති සාමඤ්ඤලක්ඛණාවබෝධවසෙන කිම්බසමාපනාවසෙන ව බ්‍යාපිති පරිජාතිතබ්බං. “පටිඤ්ඤාන”නති සමන්තතො ඤ්ඤානං.

“භාවෙනබ්බ”නති වසේසිතබ්බං. “සච්ඡිකානබ්බ”නති පච්චක්ඛං කාතබ්බං. දුට්ඨා හි සච්ඡිකිරියා පටිලාභසච්ඡිකිරියා ආරම්භණසච්ඡිකිරියා ව. “උක්ඛිත්තපලිසො”ති ඵත්ථ පලිසොති වට්ඨමුලිකා අවිජ්ජා, අයං හි දුරුක්ඛිපනත්තො¹ පලිසොති වුව්චි. තෙනෙස තස්සා උක්ඛිත්තතො උක්ඛිත්තපලිසොති වුත්තො.

“සංකිණ්ණපටිථො”ති පරිබා වුව්චිති පුනඛවාදයකො භවෙසු ජයනවසෙන වෙව සංසරණවසෙන ව ජාතිසංසාරෙති ලඛනාමානං පුනඛවක්ඛානං පච්චයො කම්මාභිසංඛාරො, සො හි පුනප්පුනං උප්පත්තිකරණවසෙන පරික්ඛිපිති සීතතො පරිබාති වුව්චි. තෙනෙස තස්සා සංකිණ්ණතො විකිණ්ණතො සංකිණ්ණපරිබොති වුත්තො.

“අබ්බුලෙහසිකො”¹ නි එසිකානි වට්ඨමුලිකා තණ්හා. අයං හි ගමේරු දුරුග්ගමන්තෙත එසිකානි වුච්චති. තෙනෙස තණ්හා අබ්බුලහතතා ලුච්චා ඡබ්බිතතතා අබ්බුලෙහසිකොති වුච්චති. “නිර්ගහ ලො”² නි අග්ගලං වුච්චති ඔරුමහජනකානි කාමහවෙ උප්පත්තිපච්ච යානි ඔරුමහාගියානි, එතානි හි මහාකවාටං විය නගරවාරං පිහිතං, පිද හිචා ඕතතතා අග්ගලනති වුච්චති, තෙනෙස තෙසං නිර්ගහලතතා හිනනතතා නිර්ගහලොති වුතෙනා.

“අපිසො”³ නි නිතකිලෙසො පරිසුඛො. “පනනබ්බෙ”⁴ නි පාතිත මානබ්බෙ. “පනනභාගෙ”⁵ නි බබ්බාරකිලෙසභාරඅභිසංඛාරපච කාමගුණභාරා පනතා ඔරොපිතා අසානා=පනනභාරො, අපි ච ඉධ මානභාරසොච ඔරොපිතතතා පනනභාරොති අධිපෙපතො. “විසං යුතො”⁶ නි චතුරි යොගෙහි සබ්බකිලෙසෙහි ච විසංයුතො. ඉධ පන මානසොගෙනෙච විසංයුතතතා විසංයුතොති අධිපෙපතො.

එතතාවතා පෙරෙන මග්ගෙන කිලෙසෙ බෙපෙචා නිරොධසංඝන වරගතස්ස බිණ්ණසවස්ස නිබ්බාණාරම්මණං. ඵලසමාපතති. අපෙචා විහරණකාලො දස්සිතො. යථා හි වෙ නගරානි එකං වොරනගරං එකං බෙමනගරං, අථ එකස්ස මහායොධස්ස එවං ඉච්ඡා උප්පජ්ජෙය්‍ය යාවිමං. වොරනගරං නිඤ්ඤානාවිමං. බෙමනගරං භයතො න මුච්චි වොරනගරං අනගරං කරිස්සාමිති සන්නාහං කචා බහං ගගෙචා වොරනගරං උපසංකම්චා නගරවාරෙ උස්සාපිතෙ එසිකාථමෙහ බග්ගෙන ඡිඤ්ඤා සභිං වාරබාහාහි කවාටං භිඤ්ඤා පලිසං උක්ඛි පිචා පාකාරං භිඤ්ඤො පරිබං පකිරිචා නගරසොභනත්ථාය උස්සාපිතෙ ධජෙ පානෙචා නගරං අග්ගිතා කොපෙචා බෙමනගරං පවිසිචා උප්පිපසාදමාරුග්ගා ඤාතිගණපරිවුතො සුරසභොජනං භුජෙය්‍ය. එවං වොරනගරං විය සකකායො.

බෙමනගරං විය නිබ්බාණං. මහායොධො විය යොගාවචරො. තස්සෙවං හොති “යාව සකකායවට්ටං වතතති තාව බතතිංසකමමකර ණාහි අභිනවුතිරොගෙහි පච්චිසතිමහබ්බසෙහි ච පරිමුච්චනං තඤ්ඤි”⁷ නි. සො මහායොධො විය සීලසන්නාහං කචා පඤ්ඤබ්බහං ගගෙචා, බග්ගෙන එසිකත්මෙහ විය අරහතතමග්ගෙන තණ්හසිකං ලුච්චා, සො යොධො සචාරබාහකං නගරකවාටං විය පවොරථා ගියසඤ්ඤජනඅග්ගලං උග්ගාවෙචා, සො යොධො පලිසං විය අවිජ්ජාපලිසං උක්ඛිපිචා, සො යොධො පාකාරං භිඤ්ඤො පරිබං විය කම්මාහිසංඛාරං⁸ භිඤ්ඤො ජාතිසංසාර පරිබං පකිරිචා, සො යොධො නගරසොභනත්ථාය උස්සාපිතො ධජෙ විය මානධජෙ පානෙචා සකකායනගරං කොපෙචා, සො යොධො බෙමනගරං පච්චි

සිත්තා උපරිපාසාදෙ සුරසභොජනං භුජනො විය නිබ්බාණනගරං පටිසිත්වා අමතනිරේධාරමණං ඵලසමාපත්තිසුඛං අනුභවමානො කාලං චිතීනාමෙති. වුත්තං හෙතං භගවතා:-

“කථං භික්ඛවෙ භික්ඛු උක්ඛිත්තපලිඝො හොති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛුනො අවිජ්ජා පභිනා හොති උච්ඡින්නාමුලා තාලාවජුකතා අන භාවකතා ආයතිං අනුපපාදධම්මො ඵලං. ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු උක්ඛිත්ත පලිඝො හොති.

කථං භික්ඛවෙ භික්ඛු සංකිණ්ණපරිබො හොති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛුනො පොනොභවිකො ජනිසංසාරො පභිනො හොති-පෙ-ඵලං. ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු සංකිණ්ණපරිබො හොති.

කථං භික්ඛවෙ භික්ඛු අබ්බුලෙහසිකො හොති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛුනො තණ්හා පභිනා-පෙ-ඵලං. ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු අබ්බුලෙහ සිකො හොති. කථං භික්ඛවෙ භික්ඛු නිර්ඤාලොහොති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛුනො පචොරමාගියානි සඤ්ඤාජනානි පභිනානි හොතති -පෙ-ඵලං. ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු නිර්ඤාලො හොති.

කථං භික්ඛවෙ භික්ඛු අරියො පන්තඛජේ පන්තභාරෙ විසං සුත්තො හොති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛුනො අසම්මානො පභිනො හොති උච්ඡින්නාමුලා තාලාවජුකතො අනභාවකතො ආයතිං. අනුපපාද ධම්මො, ඵලං. ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු අරියො පන්තඛජේ පන්තභාරෙ විසං සුත්තො හොති. ඵලං. විමුත්තවිත්තං. ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු. සභුද්දෙවා සබ්බභවකා සපජ්ජනිකා අකෙසං නාධිගච්ඡන්ති ඉදං නිසසිතං තථාගතස්ස විඤ්ඤාණ”නති.

“පචගවිප්පභිනො”ති කාමච්ඡද්දි පචභානි විවිධෙහි උපායෙහි පජ්ජිත්වා සිත්තො. වුත්තං හෙතං:-“කථං භික්ඛවෙ භික්ඛු පචගවිප්ප භිනො හොති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛුනො කාමච්ඡද්දෙ පභිනො හොති ව්‍යාපාදෙ පභිනො හොති චිත්තමිධං පභිනං හොති උච්චි ව කුකකුච්චං පභිනං හොති, විචිච්ච්ජා පභිනා හොති, ඵලං. ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු පචගවිප්පභිනො හොති”ති.

“ජලභසමන්තාගතො”ති ජස්ස වාරෙස්ස රූපාදිආරමමණේ පටි ඝාත්‍රතයං වජ්ජේත්වා උපෙක්ඛාවසෙන සතො සමපජ්ජනො සුත්වා විහ රණවසෙන ජලභානි සුරේත්වා සීතත්තො ජලභසමන්තාගතොති වුත්තො. වුත්තං හෙතං:-“කථං භික්ඛවෙ භික්ඛු ජලභසමන්තාගතො හොති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු වක්ඛුනා රූපං දිස්වා නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො උපෙක්ඛකො විහරති සතො සමපජ්ජනො, සොත්තන සඤ්ඤං සුත්වා-පෙ-ඝාත්තන සක්ඛං. ඝාසිත්වා ජ්වහාය රසං ඝාසිත්වා කායෙන ථොඤ්ඤං. චුසිත්වා මහසං ධම්මං විඤ්ඤාය නෙව සුමනො හොති න දුම්මනො උපෙක්ඛකො විහරති සතො සමප ජ්ජනො, ඵලං. ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු ජලභසමන්තාගතො හොති”ති.

“එකාරකේඛා”නි සතිආරකඛාවසෙන න-එකා උත්තමා ආරකඛා යසස සො එකාරකේඛා. චුත්තං හෙතං:-“කථව භික්ඛවෙ භික්ඛු එකාරකේඛා හොති, ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු සතාරකේඛන වෙතසා විහරති. එවං බො භික්ඛවෙ භික්ඛු එකාරකේඛා හොති”ති. “වතුරපසෙසනො”නි පඤ්ඤය පටිසෙවනපරිවජ්ජනවිනෝදනපජ්ඣනානං වසෙන වතුරනං අපසංයානං ඉතො විතො ව අපරිවත්තමානානං වසෙන වතුරපසෙසනො, තෙ සමපාපුණ්ණිකා සිතො. චුත්තං හෙතං:-“කථව භික්ඛවෙ භික්ඛු වතුරපසෙසනො හොති, ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු සංඛායෙකං පටිසෙවති සංඛායෙකං පරිවජ්ජති සංඛායෙකං විතොදෙති සංඛායෙකං පජ්ඣති”ති ආදිනා නයෙන විත්ථාරෙතබ්බං.

“පණ්ණනපච්චෙකසච්චො”නි ඉදමෙව දසසනං සච්චං ඉදමෙව සච්චනති එවං පාටිචක්කං ගතිතත්තා පච්චෙකසංඛාතාති දිසිසච්චාති පණ්ණනාති නිහවාති පතිනාති අසාංති=පණ්ණනපච්චෙකසච්චො. “සමවසසඤ්ඤනො”නි එත්ථ අවයාති අනුනා, සඨාති විසසඨා, සමමා අවයා සද්දා එසනා අසාංති=සමවසසඤ්ඤනො. සමමා විසසඨසබ්බ එසනොති අත්ථො. “කෙවලි”නි පරිපුණ්ණො, “වුසිතවා”නි වුසිත බ්‍රහ්මවරියො ගරුසංචාසෙ අරියමග්ගෙපි දසසු අරියවාසෙසුපි වුසිත වතො. “උත්තමපුරිසො”නි බිණ්කිලෙසත්තා විසෙසො පුරිසො ආජ්ඤාපුරිසො.

“පරමපුරිසො”නි උත්තමපුරිසසෙව නාමං, පරමපටිලාභං පත්තත්තා පරමපත්තිපතො උත්තමං පරමං පත්තබ්බං අරහත්ත පටිලාභං පතො අනුත්තරපුඤ්ඤකේඛත්තභූතො උත්තමපුරිසො, තෙනෙවත්ථෙත පරමපුරිසො. අනුත්තරං සමාපත්තිං සමාපජ්ජතුං අමතපටිලාභං පත්තත්තා පරමපත්තිපතො. අථවා සරාවාසෙ ආදීනවං සංජනිකා සාසනපවිසනවසෙන උත්තමපුරිසො. අත්ත භාවෙ ආදීනවං සජානිකා විපසානා පවිසනවසෙන පරමපුරිසො. කිලෙසෙ ආදීනවං සජානිකා අරියභූමනත්තරං පවිසො පරමපත්ති පතොති එවමෙකෙ වණ්ණයන්ති.

“කෙව ආවිනාති”නි කුසලාකුසලානං පතිතත්තා තෙසං විපාකං න විණොති. “න අපවිනාති”නි එලෙ සිත්තත්තා න විඬංසෙති. “අප විනිකා සිතො”නි පටිපසංඝිපභානෙ සිත්තත්තා කිලෙසෙ විඬංසෙතා සිතො, ඉතො පරං තිති පදෙති මග්ගඵලවසෙනෙව යොජෙතබ්බං.

“කෙව පජ්ඣති”නි පභාතබ්බාභාවෙන¹ කිලෙසෙ න පජ්ඣති. “න උපාදිසති”නි තණ්හා මාන දිසිති ගහෙතබ්බාභාවතො තෙති න ගණ්හාති. “පජ්ඣති”නි වජේත්ථා පජ්ඣති සිතො. “කෙව සංසිබ්බති”නි තණ්හාවසෙන කෙව සංසිබ්බති. “න උපසිහෙති”නි මානව

සෙන න උකකංසති. “විශිලේඛයා සිනො”ති තණ්හාසංසිචනං අකතො සිනො, එවමෙතෙ වණ්ණයනති. “තෙව විඬුපෙති”ති කිලෙසගිං න තිබ්බාපෙති. “න සඤ්ඤාපෙති”ති කිලෙසගිං න ඡලාපෙති. “විඬු පෙයො සිනො”ති තිබ්බාපෙයො සිනො.

“අසෙකෙඛන සිලකඛයොනා”ති සිකඛිතබ්බාභාවෙන අසෙ කෙඛන වාචාකම්මන්තාර්ථවසිලකෙඛයොන, සිලභාවනාසමන්තාග තන්තා සිනො, අපරිතිනභාවෙන සිනො. “සමාධිකඛයොනා”ති වායාමසතීති සමපයුභොතන සමාධිනා. “විමුතතිකඛයොනා”ති ඵලවිමුතතිසමපයුතනවයොන. “විමුතතිඤ්ඤාණදසනකඛයොනා”ති පච්චවෙකඤ්ඤාණෙන. “සච්චං සමපටිපාදසිනො”ති වතුරරියසච්චං, සභාවචසෙන සකසන්තානෙ සමපාදසිනො පටිච්ඡේදිනො සිනො.

එවං “සමතිකඛමිනො”ති යමන තණ්හං අතිකඛමිනො. “කිලෙසගි”නති රහාදිකිලෙසගිං. “පටිසාදසිනො”ති බෙපෙයො. “අපටිගමනනාසා”ති සංසාරෙ අගමනභාවෙන පුනාගමනාභාවෙනාති අත්ථො. “කථං සමාදසා”ති නයග්ගාහං ගහෙයො. “මුතතිපටිසෙව නනාසා”ති සබ්බකිලෙසෙහි මුතියො රූපාදිආරම්මණවසෙන; අථවා සබ්බකිලෙසෙහි විමුතනඵලසමාපතතිසෙවනවසෙන. “මෙතනාස පාටිසුඛිසා”ති උපකතිලෙසමුතනාය පරිසුඛිභාවෙ සිතාය මෙතනාය සිනො. කරුණාදිසුපි එසෙවනයො.

“අච්චනපාටිසුඛිසා”ති අන්තාතිකකන්තපරිසුඛිභාවෙන පරිසුඛි යා අන්තං පාපුණ්ණියො සිනො. “අගමමසනා”ති¹ තණ්හා දිසිමානා තමම යාති චුච්චනති තෙසං අභාවො අනමමයනා. තාය තණ්හාදිසිමානවීර තිතනාය සිනො. චුතනං ගෙනං:—“සො තාදිසො ලොකවිදු සුමෙධො සබ්බෙසු ධම්මෙසු අත්තමමයො මුතී”ති. එත්ථාපි තණ්හාමානදිසිවීරති තොති අත්ථො. “විමුතනනා”ති සබ්බකිලෙසෙහි මුතනභාවෙන. “සනතුසිනනා”ති² යථාලාභ යථාබල යථාසාරූපසනෙතාසවසෙන සනතුසිභාවෙ සිනො. “බහුපටිසනෙත”ති එකචතුපචකඛකානං තිති පරිඤ්ඤාති ක්කාපෙයො අනෙත අවසානෙ සිනො. බාහුපරියන්තා දිසුපි එසෙවනයො අයං පන විසෙසො.

“බාහුපටිසනෙත”ති අසාරසනනං බාහුනං පරියනෙත. “ආස තනපටිසනෙත”ති වාදසනනං ආයතනානං. “ගතිපටිසනෙත”ති නිරයාදි පචනනං ගතිනං. “උපපතතිපටිසනෙත”ති සුගතිදුගති තිබ්බගතියා. “පටිසංඝිපටිසනෙත”ති කාමරූපාරූපභවෙසු පටි සංඝියා. “ගච්චපටිසනෙත”ති එකචොකාරචතුපචසඤ්ඤානෙව සඤ්ඤානාසඤ්ඤානාමරූපාරූපභවනං. “සංසාරපටිසනෙත”ති බහු බාහුආයතනානං අබ්බොච්ඡින්නපචතතියා. “චම්පටිසනෙත”ති කම්මටිපාකතිලෙසවට්ඨානං පරියනෙත. “අනතිමහමෙ”ති අව

1. සී. I. අනමමසා. II. අභමමසනා. III. අභමමඤ්ඤනා. 2. සී. III. සනතුසිකන්තා,

සානෙ උප්පත්තිහවෙ. “අනනිමසමුස්සසෙ සීනො”ති: අවසානෙ සමුස්සසෙ සරීරෙ සීනො. “අනනිමදෙහධරො”ති අනනිමං අවසානං දෙහං සරීරං ධාරෙතීති=අනනිමදෙහධරො.

“අරහා”ති ආරකතතා අරිතං ආරුනව හතතතා පච්චයාදීතං අරහතතා පාපකරණෙ රහාහාවා අරහා. “නස්සායං පච්චිමනො ටි”ති තස්ස ඛිණ්ණසවස්ස අයං සමුස්සසෙයො අත්තහාවො අවසානො, “ච්චිමො”ති අපොපො මනෙයු, චරිමො ආලොපො චරිමං කබලං වීය, පුත පරිසක්කිනත්තිහාවං සක්කිය “ජනිමරණං සංසාරො නත්ති තස්ස පුතබ්බ වො”ති ආහ. ජනනං ජනි, මරනති තෙනාති මරණා, බක්කාදීතං අබ්බොච්ඡිත්තසංසාරපච්චතති ව තස්ස ඛිණ්ණසවස්ස පුත නත්ති වුත්ත හාවං තිගමෙනො ආහ. තෙනාහ හගවා:—“තස්මා ජනතු-පෙ-නාවං සිත්වාච්ච පාරගු”ති. ඉමසමිං සුත්තෙ යං අත්තරත්තරා න වුත්තං තං පාඨානුසාරෙන ගහෙනබ්බං.

සබ්බමප්පජ්ජාතිකාස මහානිදෙසසකථාස

කාමසුත්තනිදෙසවණ්ණනා

ති ටසි තා.

පඨමං.

දුතියෙ “සත්තො”ති උග්ගො. “ගුහාස”නති කායෙ, කායො හි රාගාදීතං වාදානං වසනොකාසනො ගුහාති වුවවති. “බහුතා තිව්ඡත්තො”ති බහුතා රාගාදීකිලෙසජ්ජෙන අභිච්ඡත්තො, එතෙන අජ්ඣත්තබ්බත්තං වුත්තං. “කිං”නති රාගාදිවසෙන තිස්සත්තො, “මොහනස්මිං පගාලො”ති මොහනං වුවවති කාමගුණා, එත්ති හි දෙවමනුස්සා මුග්ගනති තෙසු අජේඛාගාලකා හුත්වා. එතෙන බති බ්බත්තං වුත්තං.

“දුරෙ විවෙකා හි නථාවිධො සො”ති සො තථාරූපො නරො තිවිධාපි කායවිවෙකාදිවිවෙකා දුරෙ අනාසන්න. කිං කාරණං කාමා හි ලොකෙ කෙනවි තති සුප්පජ්ජාතියං සමා ලොකෙ කාමා සුප්පජ්ජා නගොනත්ති වුත්තං හොති. “සත්තො ති හි ධො වුත්ත”නති සත්තො නරො මානවොති එවමාදීතා නයෙන කටිතො යෙව. “ගුහා ස”නති ගුහා තාව වත්තබ්බාති ගුහාතාව කථෙතබ්බා. කායොති වාති ආදිසු අයං තාව පදයොජ්ජා. කායො ඉති වා ගුහා ඉතිවා කුමො ඉතිවාති. තත් “කාසො”ති කුච්ඡිතානං ආයොති කායොති ආදිතා හෙයා සතිපඨානකථායං වුත්තොයෙව.

රාගාදිවාදානං වසනොකාසනෙත ¹ගුහා. පච්චිද්ධනත්තොපි එකෙ. “දුරංගමං එකවරං අසරීරං ගුහාසය”නති ආදිසු වීය. රාගාදීති ක්කාපනත්තෙත දෙතො. “තෙ හිත්වා මානුසං දෙහ”නති ආදිසු වීය.

පමනකරණයෙන් සෛද්ධන්ත. “හිජ්ජා පුතිසසෙද්ධො මරණතං හි ජිවිත”නති ආදිපු විය. සංසාරෙ සංසරණයෙන් නාමා. “සිව භික්ඛු ඉමං නාමං සිත්තං තෙ ලුහුමෙස්සති”ති ආදිපු විය.

ඉරියාපථස්ස අනිභාවෙන් රථො. “රථො සිලපරික්ඛාරෙ ක්කානකෙඛා වක්ඛවීරියො”ති ආදිපු විය. අවිච්ඡින්නෙන් ඛණේ. “ඛණේ රථස්ස පඤ්ඤාණො”ති ආදිපු විය. කිම්කුලානං ආවාසභාවෙන් වම්මිකො, “වම්මිකොති ඛො භික්ඛු ඉමස්සෙතං වාතුමමහාභුතිකස්ස කායස්ස අභිවචන”නති ආදිපු විය. යථෙව හි බාහිරකො වූණකො වමනීති වනනකොති වනතුස්සයොති වනසිනෙහසමඛෙකොති වතුති කාරණෙහි වම්මිකොති වුවහි. සො හි අභිනකුලඋත්තරසර ගොලිකාදයො නානප්පකාරෙ පාණකෙ වමනීති වම්මිකො, උපචිකාහි වනොති වම්මිකො, උපචිකාහි තෙමෙත්වා මුඛතුඛකෙහි උක්ඛිතත පංසුචුණ්ණන කට්ඨපමාණෙනපි පුරිසප්පමාණෙනපි උස්සිතොති වම්මිකො.

උපචිකාහි වනබෙලසිනෙහෙන ආබක්ඛිතාය¹ සත්තසත්තාහං දෙවෙ වස්සනොති න විප්පකිරියති නිදසෙපි තතො පංසුමුඛිං ගහෙත්වා තස්මිං මුඛිනා පිට්ඨියමානෙ සිනෙහො තික්ඛමති, එවං වන සිනෙහසමඛෙකොති වම්මිකො. එවමයං කායොපි අක්ඛිමා අක්ඛි භූපකොති ආදිනා නයෙන නානප්පකාරං අසුචිකලිමලං² වමනීතිපි වම්මිකො. බුඛප්පවෙකබුඛබ්බිණ්ණසවා ඉමස්මිං අත්තභාවෙ තික්ඛනති පරියාදනෙන අත්තභාවං ඡෙදිති ගතාති අරියෙහි වනනකො තිපි වම්මිකො. සොපි වායං තිහි අසීසතෙහි උස්සිතො නහාරු සමඛෙකො මංසාවලෙපනො අලුවමපරියොනඛො ඡවිරජ්ජො සත්තෙ වචෙතිති සබ්බං අරියෙහි වනනමෙවාති වනතුස්සයොතිපි වම්මිකො.

“තණ්හා ජනෙති පුරිසං විතතමස්ස විධාවති”ති එවං තණ්හාය ජනිතතො අරියෙහි වනෙතනෙව තණ්හාසිනෙහෙන සමඛෙකො අයනති වනසිනෙහසමඛෙකොතිපි වම්මිකො. යථාපි වම්මිකස්ස අනෙතො නානප්පකාරා පාණා තත්තෙව ජයනති උච්චාරපස්සාවං කරොනති හිලානා සයනති මතා පපතනති ඉති සො තෙසං සුතිස්සරං වච්චකුට්ඨි හිලානසාලා සුසානව ගොති. එවං බන්ධියමහාසාලාදී නමපි කායො අගොපිතාරක්ඛිතො මභිතපසාධිතො මහානුභාවානං කායොපිති අවිනෙතත්වා ඡවිතිස්සිතා පාණා වමනීස්සිතා නහාරු තිස්සිතා අසීතිස්සිතා අසීමිජාතිස්සිතා පාණාති එවං කුලගණනාය අසීතිමත්තාති කිම්කුලසහස්සාති අනෙතාකායස්මිං යෙව ජයනති උච්චාරපස්සාවං කරොනති ගෙලඤ්ඤෙන ආතුරිතාති සයනති මතා නිපතනති ඉති අයමපි තෙසං පාණානං සුතිස්සරං වච්චකුට්ඨි හිලානසාලා සුසානව ගොතිති වම්මිකොති සබ්බං ගතො.

මනාපාමනාපසංසාරජෝන¹ නගරං. “සකකාය නගර”නති ආදිසු විශ. රෙගාදීනං නිලභාවෙන කුලාවකභාවෙන නිලං, “රෙගනීඩං පහගුණ”නති ආදිසු විශ. පටිසක්ඛියා නිවාසගෙහජෝන කුටි “පව වාරයං කුටිකායං පසක්ඛියා”²ති. ආදිසු විශ. පුනිභාවෙන ගඬො. “රොගොති භික්ඛවෙ ගඬොති භික්ඛවෙ සලොති භික්ඛවෙ කායසො තං අඛිවචන”නති ආදිසු විශ.

භිජ්ජනජෝන කුඬො. “කුමුදුපුමං කායමිමං විදිතො”ති ආදිසු විශ. “කායසොනං අඛිවචන”නති: එවං චුත්තප්පකාරණං වකුමභාගුත මයසං කුච්ඡනධම්මානං ආයසං අඛිවචනති අජෝ. “ගුහාස”නති: සරීරයමි. “සතොනා”ති: අලීනො. “විසතොනා”ති: වණ්ණරුගාදිවසෙන විවිධෙන අලීනො. සණ්ඨානරුගවසෙන ආසතොනා. තජෝව සුභං සුඛ නති ගහණවසෙන ලගොනා. අත්තරුගවසෙන ලගනීනො, ‘පළිබුඩො’ති: එසාරුගවසෙන අමුචිතො සිතො. “ගිතනිබ්බලො”ති: භිත්තියං ආකොටි තබානුකෙ. “ගාගදතොන”ති: තපෙව හත්ථිදත්තසදිසෙ වංකදඩකෙවා. “සත්ත”නති: භිත්තිබ්බලෙ ලග්ගං. “විසත්ත”නති: නාගදතොන ලග්ගං. “ආසත්ත”නති: විවරවංසෙ ලග්ගං. “ලග්ග”නති: විවරරජ්ජයා ලග්ගං. “ලග්ගින”නති: පිඨපාදෙ ලග්ගං. “පළිබුඩ”නති: මවපාදෙ ලග්ගනති එව මාදිනා නයෙන යොජේතබ්බං. “ලග්ගනාඛිවචන”නති: විසෙසෙන අලීයනකථනං. “ජතොනා”ති: චුත්තප්පකාරෙති කිලෙසෙති ඡාදිතො. පුනපුනං උප්පත්තිවසෙන උපරුපරිච්ඡන්තොති උච්ඡතොනා. “ආව ඬො”ති: ආවරිතො. “නිබුනො”ති: වාරිතො. “බුදුඬො”ති: අවස්ථිතො ඡාදිතො. “පිඨිනො”ති: භාජනෙන උක්ඛලිබුබ්බං විශ එළිගුණිතො. “පච්චජතොනා”ති ආවට්ටො.

“පච්චකුජ්ජිනො”ති: අධොමුඛං ධපිතො. තුස්ස තිණපණ්ණාදිති ඡාදිතං විශ ජතොනා. උච්ඡන්තො නදීආවරණසෙකු විශ. ආවට්ටො ජනසවරණමඤ්චාරණං විශ. “විනිබ්බො මානවසෙනා”ති: මාන වසෙන³ නානාවිධෙ ආරම්භණෙ බඬො හුතො තිඨති. “පණමසො දිසිවසෙනා”ති: වාසසිද්ධිනං වසෙන පරාමසො ආමසිතො ගතිතො “විකෙඛපගතො උඛිවචවසෙනා”ති: ආරම්භණෙ අසනතිඨන වසෙන විත්තවිකෙඛපං පතොනා උපගතො. “අභිඝංගතො විචික්ඛිවජාවසෙනා”ති: රත්තත්තයාදිසු කංඛාසංඛාතාය විචික්ඛිවජාය වසෙන සන්තිඨානං අප්පතොනා. “ථාමගතො අනුසංඛසෙනා”ති: දුන්නිගරණ අප්පතිනානුසංඛසෙන පිරිභාවප්පතොනා.

“උපගතො හුතො තිඨති රුපුපාස”නති: තණ්හාදිසිඋපායවසෙන රුපං උපගන්තො ආරම්භණං කතො. “විඤ්ඤාණං නිඝමාන”නති: තස්මිං ආරම්භණෙ රුපාරම්භණවිඤ්ඤාණං තිඨති, රුපාරම්භණං- “රුපසාතිඝ”නති: රුපමෙව ආලම්භිතො රුපමෙව පතිඝං කතො.

1. V. ම: මනාපාමනාපපත්තනජෝන.

2. V. ම: සමකඛියාති.

3. V. ම: නානාවිධෙනමානාතිමානවසෙන.

“නඤ්ඤපසෙවන”නති: සපට්ඨික තණ්හාදකෙන ආසිතතං විඤ්ඤාණං.
 “වුඛි”නති: වුඛිභාවං. “විරුලඛි”නති: වඩ්ඪනවසෙන¹ උපරිතො
 විරුලනභාවං. “වෙසුලල”නති: තදරමමණවසෙන වෙසුලලං.

“අප්පි ගුණො”නි: ආදිති ලොභසොච නාමාති. සො හි රජන
 වසෙන ගුණො, නන්දනවසෙන නන්දි. තණ්හායනවසෙන තණ්හාති
 වුචෙති. “පනිසිතං නන්ද විඤ්ඤාණං විරුලඛි”නති: කමං ජවා
 පෙතො පටිසන්ඨි ආකඩ්ඪනසමත්තාය පනිසිතං වෙච විරුලනව
 “සන්ධා”නි: තෙභුමකවට්ටෙ භුමිං. සබ්බත්ථ වා පුරිමපදෙ එතං භුමං
 අප්පි. තත්ථ “සංඛාගතං වුඛි”නි: ඉදං ඉමසමි විපාකවට්ටෙ සීතස්ස.
 “ආසති”නි: වට්ටහෙතුකෙ සංඛාරෙ සක්ඛාය වුභතං. “සන්ධ අප්පි
 ආසති පුනබ්බවාගිතිබ්බනති”නි: යසමිං ඨාතෙ ආයතීං පුනබ්බවාගි
 තිබ්බතති අප්පි. තත්ථ පුරිමසුතතං රූපාදි ආරමමණලබ්භනවසෙන
 වුතතං. දුතියසුතතං තදෙවාරමමණ අභිනන්දන වසෙන වුතතං.
 තතියං විඤ්ඤාණපට්ඨිභානවසෙන වුතතං. චතුත්ථං චතුබ්බිධආහාර
 වසෙන කුසලාකුසල විඤ්ඤාණපට්ඨිභාවසෙන ච වුතතනති ඤ්ඤතබ්බං.

“සෙතුසොනා”නි: පායෙන. “මුශ්භනති”නි: මොහං ආපජ්ජනති.
 “සමමුශ්භනති”නි: විසෙසෙන මුශ්භනති. “සමපමුශ්භනති”නි: සබ්බා
 කාරෙන මුශ්භනති. අඵවා රූපාරමමණං පටිච්ච මුශ්භනති, සද්දරමමණං
 පටිච්ච සමමුශ්භනති. මුතාරමමණං පටිච්ච සමපමුශ්භනති. “අවිජ්ජාස
 අභිකතා”නි: අඵපු ඨාතෙපු අඤ්ඤාණාය අවිජ්ජාය අනිකතා,
 ගතාති වා පාසො, අනිභාවං උපගතාති අත්ථො. “පගාලො”නි:
 පවිසො. “බගාලො”නි: ගෙඨාභාගං පවිසො. “අජේකාගාලො”නි
 අධිමගතිකා අවන්ත්රිකා විසෙසෙන පවිසො. “නිමුගො”නි: අධො
 මුඛං හුත්වා පවිසො. අඵවා දස්සනසංසයෙන බගාලො, සවණ
 සංසයෙන අජේකාගාලො, වචනසංසයෙන නිමුගො, සපුරිස
 සංසයනවිරිතො වා බගාලො, සබ්මමසවණවිරිතො වා අජේකා
 ගාලො, ධම්මානුධම්මපටිපත්තිවිරිතො වා නිමුගො.

“විවෙකො”නි: විවිතති විවිච්චනං වා=විවෙකො. “තසො”නි:
 ගණනපරිචේදො. “කාසවිවෙකො”නි: කායෙන විවිතති විනා අප
 සක්කනං, විතතවිවෙකාදිපුච්චි එසෙව නයො. “ඉධ ගිකඤ්ඤ”නි: ඉමසමි.
 සාසනෙ සංසාරෙ භයං ඉක්කිතතො භිකඤ්ඤ. “විවිතන”නති: පුඤ්ඤං
 අපපසද්දං අපපතියෙසාසනති අත්ථො. එතදෙව හි සක්ඛාය විභගෙ
 “විවිතතනති සතතිකෙ වෙට්ඨි සෙතාසනං හොති තංව අනාකිණණං
 ගහඨෙති පබ්බජ්ජතෙති තං විවිතන”නති වුතතං. සෙති වෙච ආසනති ච
 එත්ථාති=සෙතාසනං, මච්චිඨාදිනමෙතමධිවචනං. තෙනාහං-“සෙතා
 සන”නති මමොපි සෙතාසනං භිසිබ්බිමොගනමපි විභාදෙපි අධිසයො
 ගොපි පාසාදෙපි ගම්මිසමපි ගුහාපි අට්ටොපි මාලොපි ලෙනමපි වෙච

ගුමොපි රුක්ඛමුලමි මඛපොපි සෙනාසනං, යත් වා පන භික්ඛු පටිකකමනති සබ්බමෙතං සෙනාසනනති.

අපිව “විහාරෙ අඛියයොගො පාසාදො හමිියං ගුහා”ති ඉදං විහාරසෙනාසනං නාම. “මවො පිඨං තිසි බිමොහන”නති ඉදං මව පිඨසෙනාසනං නාම. “විලිමිකා වමමඛඛො තිණසන්ථාරො පණ්ණ සන්ථාරො”ති ඉදං සන්ථාරසෙනාසනං නාම. “යත් වා පන භික්ඛු පටිකකමනතිති ඉදං ඔකාසසෙනාසනං නාමා”ති එවං වතුබ්බිධං සෙනා සනං හොති. තං සබ්බමි සෙනාසන ගහණෙන ගතිතමෙව, ඉමස්ස පන සකුණ්ණදීපස්ස වාතුද්දිපස්ස භික්ඛුනො අනුවත්තිකං දස්සෙතො; “අරඤ්ඤරුක්ඛමුල”නති: ආදිමාහ. තත් “අරඤ්ඤ”නති: නිකම්චො බගි ඉන්ද්‍රියා සබ්බමෙතං අරඤ්ඤනති ඉදං භික්ඛුනිතං වසෙන ආගතං අරඤ්ඤං, අරඤ්ඤකං නාම සෙනාසනං පච්චත්‍රසතිකං පච්ඡ මනති ඉදං පන ඉමස්ස භික්ඛුනො අනුරූපං, තස්ස ලක්ඛණං විසුඛි මග්ගෙ ධුතභනිද්දෙසෙ වුත්තං.

“රුක්ඛමුල”නති: යංකිවසන්දව්ජායං විවිත්තං රුක්ඛමුලං. “සබ්බ න”නති: සෙලං, තත් හි උදකසොණ්ඩිසු උදකකිච්චං කන්ධා සිතාය රුක්ඛව්ජායාය නිසින්නස්ස නානාදිසාහි වායමාන සුසිහෙන වාතෙන විජ්ජමානස්ස විත්තං එකග්ගං හොති. “කන්දර”නති: කං වුවච්චි උදකං තෙන දුරිතං උදකෙන භින්නපබ්බතපදෙසං, තං නිතමෙනපි නදිකුප්පනති වදනති. තත් හි රජතපට්ඨසදිසා වාලිකා හොති මත්තෙ මණ්ඩිතානංචිය වනගගනං මණ්ඩකු සදිසං උදකං සන්දති එවරූපං කන්දරං ඔරුග්ග පානියං පිච්චො ගතතාති සිතිං කන්ධා වාලිකං උස්සාපෙත්වා පංසුකුලවිවරං පඤ්ඤාපෙත්වා නිසින්නස්ස සමණ ධම්මං කරුතො විත්තං එකග්ගං හොති.

“ගිවිගුහ”නති: විත්තං පබ්බතානං අන්තරං, එකස්මි යෙව වා උමමග්ගසදිස මහාවිවරං. සුසාන ලක්ඛණං විසුඛිමග්ගෙ වුත්තං. “වන පත්”නති: ගාමන්තං අතිකකම්චො මනුස්සානං අනුපචාරථානං යත් න කාසනති න වපනති, තෙනෙවාහ:-“වනපත්තති දුර්ගතමෙතං සෙනාසනානං අධිවචනනති” ආදි. “අබ්බොකාස”නති: අච්ඡන්තං, ආකංඛමානො පනෙත් විවරකුටිං කන්ධා වසති. “පලාලපුර”නති: පලාලරාසි, මහාපලාලපුර්තො හි පලාලං නිකකඛිච්චො පඤ්ඤාලෙන සදිසෙ ආවාසෙ කරොනති ගච්ඡගුමොදිනමි උපරිපලාලං පකම්පිත්වා ගෙට්ඨා නිසින්නා සමණධම්මං කරොනති සබ්බමෙතං සන්ධාය වුත්තං “කායෙන ව විවිතො¹ පිහරති”ති ආදි. එකො වංකමං අධිට්ඨාති පචත්තයතිති වුත්තං හොති. “ඉඪිසනි”ති: ඉරියාපථං වත්තයති. “වත්තනි”ති: ඉරියාපථවුත්තං උපපාදෙති. “පාලෙති”ති: ඉරියා පථං රක්ඛති. “සපෙති”ති: යපයති “ඤාපෙති”ති: යාපයති.

“පඬුමර්ඤ්ඤානං සමාපනනං” නි: කුසලඤ්ඤානසමගියං. “නිවරණේති විතතං විවිතතං” තති උපවාසෙන නිවරණෙහි විවිතතමපි සමානං අනෙකාඅපඤ්ඤායං සුදුසුවිවිතතං නාම හොතීති දසෙකං. “පඬුමර්ඤ්ඤානං සමාපනනං” නිවරණෙහි විතතං විවිතතං හොතී”ති වුතතං. එසෙවනායො විතකකම්මාර පීතිසුඛදුකෙති දුතිය තතිය වතුත්ඤ්ඤානාති සමාපනනානනාති. “රූපසංකල්පං” නි: කුසලවිපාකකිරිය වසෙන පඬුමර්ඤ්ඤානං රූපාවචරඤ්ඤානානං සංකල්පය. “පටිසංකල්පං” නි: වකුත්ඤ්ඤානං රූපාදිසංකල්පෙන උපපන්නාය කුසලාකුසලවිපාකකිරිය වසෙන විපවිසංකල්පණ සුඛානාය පටිසංකල්පය ව. “නානාතනසංකල්පං” නි: නානාරම්මණෙ පවනනාය වතුචනනාදිසංකල්පාවචර සංකල්පය ව විතතං විවිතතං හොති සුඤ්ඤං හොති.

ආකාසානවාසන නං සමාපනනස්සා”නි: එනම් නාස්ස අනෙතොති= අනන්තං, ආකාසං අනන්තං=ආකාසානන්තං, ආකාසානන්තමෙව= ආකාසානඤ්චං, අධිස්ථානපේත ආයතනමස්ස සමපයුත්තධම්මස්ස ක්කානස්ස දෙවානං දෙවායනනම්චාති ආකාසානවායනනං;කසිණ්ණුග්ගො ටිමාකාසාරම්මණක්කානස්සෙතං අධිවචනං, නං ආකාසානවායනනං සමාපනනස්ස කුසලකිරියජක්ඛානං සමාපනනස්ස. **“රූපසඤ්ඤාස්සා”**නි: සඤ්ඤාසිසෙත රූපාවචරජක්ඛානනො වෙව නදුරම්මණනොච රූපා වචරජක්ඛානමපි රූපනති චුච්චති. **“රූපි රූපානි පස්සති”**නි: ආදිසු නස්ස ආරම්මණමපි, **“බහිඛා රූපානි පස්සති සුචණ්ණදුඛණණ්ණානි”**නි: ආදිසු නසමා ඉධ රූපෙ සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤාති එවං සඤ්ඤාසි සෙත රූපාවචරජක්ඛානස්සෙතං අධිවචනං. රූපෙ සඤ්ඤා අස්සාති රූපසඤ්ඤා, රූපමස්ස නාමනති චුත්තං ගොති. එවං පඨවිකසිණොදි භෙදස්ස නදුරම්මණස්සපෙනං අධිවචනනති වෙදිතබ්බං.

එතාය කුසලවිපාකාකීරියවසෙන පඬුදසවිධාය කානසංඛාතාය සඤ්ඤාය එතාය ව පඬුච්ඡායනාදිවසෙන අධිවිධාය ආරමභසංඛාතාය රූපසඤ්ඤාය. “පච්ඡිකසඤ්ඤාය” ති: වකාදිතං වජ්ජිතං රූපාදිතං ආරමභනව පටිසානෙන සමුප්පන්නාය සඤ්ඤාය, රූපසඤ්ඤාදිතං එතං අභිවචනං. යථා:—“නත්තතමා පටිසසඤ්ඤා රූපසඤ්ඤා සඤ්ඤා ගතිසඤ්ඤා රසසඤ්ඤා ඵොඨබ්බසඤ්ඤා, ඉමා වුච්චන්ති පටිසසඤ්ඤායෙ” ති: තා කුසලවිපාකා පඬු අකුසලවිපාකා පඬු එතාය පටිසසඤ්ඤාය. “නානත්තසඤ්ඤාය” ති: නානත්තෙ ගොචරෙ පච්චතාය සඤ්ඤාය නානත්තාය වා සඤ්ඤාය; යථා:—“නත්තතමා නානත්තසඤ්ඤා අසමාපන්නස්ස මනොධාතුසමගිස්ස වා මනොවිඤ්ඤාණධාතු සමගිස්ස වා සඤ්ඤා සථානනා සථානිතත්තං ඉමා වුච්චන්ති නානත්තසඤ්ඤායෙ” ති එවං විභගෙ විභජ්ජ වුත්තා, තා ඉධ අධිපෙසතා; අසමාපන්නස්ස මනොධාතු මනොවිඤ්ඤාණධාතුති සහතිතා සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤාදිතෙදු නානත්තෙ නානාසභාවෙ ගොචරෙ වත්තන්ති,

යසමා වෙසා අභිකාමාවචරකුසලසඤ්ඤා වාදසඅකුසලසඤ්ඤා එකාදස කාමාවචරකුසල විපාකසඤ්ඤා වෙඅකුසල විපාකසඤ්ඤා එකාදස කාමාවචරකීරියසඤ්ඤාති එවං වතුවතොත්ථිසමිපි සඤ්ඤා නානතත නානාසභාවා අඤ්ඤාමඤ්ඤං අසද්දිසා තසමා නානතතසඤ්ඤාති වුත්තා, තාය නානතතසඤ්ඤාය විවිත්තං හොතිති ආකාසානවායතනං සමාපන්නස්ස රූපසඤ්ඤාපටිඝසඤ්ඤානානතතසඤ්ඤාසංඛාතාහි සඤ්ඤාහි ක්කානවිත්තං විවිත්තං හොති විතා හොති අපසන්නතිතං හොති. “විඤ්ඤාණවායතන”නති: එතදෙව විඤ්ඤාණං අධිධං නතේන ආයතනමස්සාති විඤ්ඤානවායතනං, ආකාසෙ පවත්න විඤ්ඤාණාරම්මණස්ස ක්කානස්සෙතං අධිවචනං; තං ක්කානං සමාපන්නස්ස වුත්තස්ස වුත්තපපකාරය ආකාසානවායතන සඤ්ඤාය විත්තං විවිත්තං හොති. “ආකීචඤ්ඤායතන”නති එත්ථ පන නාස්ස කීචනනති අකීචනං, අනතමසො භගමත්තමපි අස්ස අවසිඨං නතේති වුත්තං හොති. අකීචනස්ස භාවො ආකීචඤ්ඤං ආකාසානවායතන විඤ්ඤාණාපගමස්සෙතං අධිවචනං, තං ආකීචඤ්ඤා අධිධං නතේන ආයතනමස්සාති ආකීචඤ්ඤායතනං, ආකාසෙ පවත්නති විඤ්ඤාණාපගමාරම්මණක්කානස්සෙතං අධිවචනං, තං ආකීචඤ්ඤායතනං සමාපන්නස්ස තාය විඤ්ඤාණවායතනසඤ්ඤාය විත්තං විවිත්තං.

“නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන”නති: එත්ථ පන යාය සඤ්ඤායා භාවතො තං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනනති වුච්චති, යථාපටිපන්නස්ස සා සඤ්ඤා හොති. තං තාව දස්සෙත්තුං විභගෙ “නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා”ති උච්චිත්වා තංයෙව ආකීචඤ්ඤායතනං සන්නතො මනසි කරොති සංඛාරවසෙසසමාපතං භාවෙති. තෙන වුච්චති: “නෙව සඤ්ඤානාසඤ්ඤාති වුච්චති”ති තත්ථ “සන්නතො මනසිකරොති”ති: සන්නා වතායං සමාපතති. යනු හි නාම නතේභාවමපි ආරම්මණං මනසිකරිත්වා වසතිති එවං සන්නාරම්මණතාය න සන්නාති මනසි කරොති. තං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං අපෙඨා නිසිතනස්ස තාය ආකීචඤ්ඤායතන සඤ්ඤාය ක්කානවිත්තං සුඤ්ඤං හොති.

“සොනාපන්නස්ස”ති: සොනාපතතිඵලපන්නස්ස. “සන්නාස දිඝ්ඝා”ති: විසතිවත්තකාය සකකායදිඝ්ඝා. “විචිකිල්පායා”ති: අභසු ධානෙසු කංඛාය. “සිලබ්බතපග්ගායා”ති: සිලෙන සුභි වතෙන සුභිති පරමසිත්වා උපපජ්ජනකදිඝ්ඝි. “දිඝානුසයා”ති: අපාතිනතේන සන්නානෙ අනුසයකා දිඝානුසයා, තථා විචිකිල්පානුසයා. “නදෙ කඨෙහිව”ති: තෙහි සකකායදිඝ්ඝි ආදිති එකතො සිතෙහිව. උපතා පෙනති විබාධෙනති වාති කිලෙසා යාව සො තා; තෙහි සකකායදිඝ්ඝාදි කිලෙසෙහි විවිත්තං සුඤ්ඤං හොති. එත්ථ “නදෙකඨ”නති: දුට්ඨං එකඨං පහානෙකඨං සහජෙකඨං. අපායගමනීයා හි කිලෙසා යාව සොනාපතතිමග්ගෙන නපතියනති තාව දිඝිවිචිකිල්පාහි සහ එකසම්මං සුග්ගලෙ සිතාති පහානෙකඨා දසසු හි කිලෙසෙසු ඉධ දිඝිවිචිකිල්පා

එවි ආගතා, අනුසයෙසු දිසානුසය විවිකිව්ත්තානුසයා ආගතා. සෙසා පන අපායගාමිනියො ලොභො දොසො මොහො මානො චිතං උඛ්චං අභිරිකං අනොත්තප්පනති අදා කිලෙසා දිසිවිවිකිව්ත්තාහි සහ පහානෙ කඨා හුත්වා චිති අනුසයෙහි සබ්බං සොත්තාපත්තිමග්ගෙන පතියනති. රුගදෙසමොගපමුඛෙසු වා දියඛෙසු කිලෙසසහස්සෙසු සොත්තා පත්තිමග්ගෙන දිසියා පතියමානාය දිසියා සහ විවිකිව්ත්තා පතියා දිසානුසය විවිකිව්ත්තානුසයෙහි සහ අපායගාමිනියා සබ්බකිලෙසා පහා නෙකඨවසෙන පතියනති. සහජෙකඨා පන දිසියා සහ විවිකිව්ත්තාය ව සහ එකෙකසමිං විතෙන සීතා අවසෙස කිලෙසා.

සොත්තාපත්තිමග්ගෙන හි විසු දිසිසම්පයුත්ත අසබ්බාරිකාවිතෙතසු පතියමානෙසු තෙහි සහජතා ලොභො දොසො මොහො උඛ්චං අභිරිකං අනොත්තප්පනති ඉමෙ කිලෙසා සහජෙකඨවසෙන පතියනති, විසු දිසිසම්පයුත්තසබ්බාරිකාවිතෙතසු පතියමානෙසු තෙහි සහජතා ලොභො මොහො චිතං උඛ්චං අභිරිකං අනොත්තප්පනති ඉමෙ කිලෙසා සහජෙකඨවසෙන පතියනති, විවිකිව්ත්තාසහගත විතෙත පතියමානෙ තෙන සහජතා මොහො උඛ්චං අභිරිකං අනොත්තප්පනති ඉමෙ කිලෙසා සහජෙකඨවසෙන පතියනති. තෙහි දුට්ඨෙකඨෙහි කිලෙසෙහි විතතං විවිතතං ගොතීති මග්ග විතතං විවිච්චති ඵලවිතතං විවිතතං විසුත්තං අපසන්නතං සුඤ්ඤං ගොතීති අප්ඨො.

“සකදගාමියං බලාපිකා කාමරුගසඤ්ඤාජනා”ති: ඔලාරික භූතා කායච්චිවාරෙ චිතිකකමයං පච්චයභාවෙන ථූලභූතා මෙථුන රුගසංඛාතා සඤ්ඤාජනා, සො හි කාමභවෙ සඤ්ඤාජෙතීති සඤ්ඤා ජනනති වුච්චති. “පටිසසඤ්ඤාජනා”ති: ව්‍යාපාදසඤ්ඤාජනා. සො හි ආරම්භෙ පටිගඤ්ඤාතීති පටිසනති වුච්චති. තෙ එව ථාම ගතජෙන සන්තානෙ අනුසෙනතිති අනුසයා. “අනුසහගතා”ති: සුමුමභූතා කාමරුගසඤ්ඤාජනා පටිසසඤ්ඤාජනා අනුසහගතා. “කාමරුගානුසයා පටිසානුසයා”ති: අප්පභිතජෙන සන්තානෙ අනු සයනවසෙන සුමුමභූතා කාමරුගපටිසානුසයා. “නදෙකඨෙහිවා”ති: වුත්තජෙන දුට්ඨෙකඨෙහි කිලෙසෙහි විවිතතං සුඤ්ඤං ගොතී. “අරගතො”ති: කිලෙසාරිතං ගතතො අරගාති ලඛනාමයං. “රූප රුග”ති: රූපභවෙ ඡඤ්ඤා. “අරූපරුග”ති: අරූපභවෙ ඡඤ්ඤා මානා”ති: අරගත්තමග්ගවජ්ඣකා මානා එව, තථා උඛ්චං අවිජ්ජා මානානුසයාදයො අරගත්තමග්ගවජ්ඣකා. එතෙසු උතනති ලක්කණො මානො අවුපසමලක්කණං උඛ්චං.

අභිභාවලක්කණං අවිජ්ජා රූපරුගඅරූපරුගවසෙන පච්චතො හවරාගානුසයා. “නදෙකඨෙහිවා”ති: තෙහි එකතො සීතෙහි ව කිලෙසෙහි. “බහිධා ව සබ්බතිමග්ගෙහි”ති: අජ්ඣත්තවිතත

සත්තානෙ අකුසලකඩකො උපාදය බහිඛාති සංඛං ගතෙති අජ්ඣන්තං මුච්ඡාං බහිඛා පටිතෙනති සබ්බසංඛාරනිමිතෙනති මග්ගවිත්තං විච්චවති විනාහොති අපසක්කති, එලවිත්තං විසුත්තං අපසක්කතිනං හොති. තත් කිලෙසපටිපාටියා මග්ගපටිපාටියා වාති විධා අනුසයානං අභාවො වෙදිතබ්බො. කිලෙසපටිපාටියා හි කාමරාගානුසය පටි සානුසයානං තතියමග්ගෙන අභාවො හොති. මානානුසයස්ස චතුත්ථ මග්ගෙන දිසානුසයවිචිකිල්පානුසයානං පඨමමග්ගෙන භවරාගානු සය අචිල්පානුසයානං චතුත්ථමග්ගෙනෙව. මග්ගපටිපාටියා පන පඨම මග්ගෙන දිසානුසයවිචිකිල්පානුසයානං අභාවො හොති. දුතිය මග්ගෙන කාමරාගානුසයපටිසානුසයානං ච තනුභාවො, තතිය මග්ගෙන සබ්බසො අභාවො, චතුත්ථමග්ගෙන මානානුසය භවරාගානු සය අචිල්පානුසයානං අභාවො හොති.

“විත්තවිවේකො”ති: මහග්ගනලොකුත්තරවිත්තානං කිලෙසෙහි සුඤ්ඤභාවො භූල්ප්භාවොති අර්ථො. “උපධිවිවේකො”ති: කිලෙස බකි අභිසංඛාරානං උපධිනං සුඤ්ඤභාවො, උපධිංතාව දසෙස්සුං උපධිවුච්චනති කිලෙසාචාහි ආදිමාහ. රාගාදයො යස්ස උපපජ්ජන්ති තං උපතාපෙනති විබාධෙත්තිති කිලෙසා ච උපාදානතො ගොචරා රූපාදයො පචකකකා උපාදානසම්භූතා සුඤ්ඤපුඤ්ඤආනඤ්ජාති සංඛාර ව. “අමන”නති: තත්ථ එතස්ස මරණසංඛාතං මතනති අමතං, කිලෙසවිස පටිපක්කත්තා අමරන්තිපි අමතං, සංසාරයොති ගති උපතති විඤ්ඤණසීති සත්තාවාසෙසු සංසිඛෙති විතතීති තණ්හා වාණන්ති වුච්චති, තං තත්ථ නත්ථිති නිබ්බාණං.

“වචකඨකාශාන”නති:¹ ගණසගතිකාය අපගතසරීරානං. “හෙ කබමොග්ගරතාන”නති: තෙකබමෙම කාමාදිතො නිකබනෙත පඨමජ්ඣා නාදිකෙ අභිරතානං තනතිනනානං. “පරමවොදානප්පත්තාන”නති: උත්තමපරිසුඛභාවඵලං පාපුණ්ඨියා සීතානං උපකතිලෙසාභාවෙන පරිසුඛවිත්තානං කිලෙසෙහි මුත්තභාවෙන පරමවොදානප්පත්තානං, විකම්පනප්පහානෙන පරිසුඛවිත්තානං සමුච්චේදප්පහානෙන පරම වොදානප්පත්තානනති එවමෙකෙ වණ්ණයනති. “හිරාපධින”නති: විගනුපධිනං. “විසංඛාරගතාන”නති: සංඛාරරම්මණං චජ්ඣා විගත සංඛාරානං නිබ්බාණං ආරම්මණවසෙන උපගතානං. “විසංඛාරගතං චිත්ත”නති: එත්ථපි නිබ්බාණමෙව විසංඛාරන්ති චුත්තං. “විදුරෙ”ති: විච්චෙ දුරෙ. “සුචිදුරෙ”ති: සුච්චිවිදුරෙ.

“න සනතිකෙ”ති: න සම්පෙ. “න සාමන්තා”ති: න එකපසෙස. “අනාසගෙන”ති: න අච්චන්තසම්පෙ. වචකඨෙති² අවිදුරෙ විගතෙති අර්ථො. “නාදිසො”ති: තංසදිසො. “නස්සසීගො”ති: තෙන ආකා

රෙන සීතො. “නපසකාගේ”ති: තෙන පකාරෙන සීතො. “නපසි
භාගො”ති: තංකොට්ඨාසිකො. අථවා අත්තභාවගුහාය ලග්ගභාවෙන
නාදිසො; කිලෙසෙහි ජත්තභාවෙන නසංගිකො, මොගනසමිං
පභාලභාවෙන නපසකාගේ, තිහි විවෙකෙහි දුරභාවෙන නපසිභා
ගොති එවමෙකෙ වණ්ණයනති.

“දුපසභාසා”ති: සුඛෙන පභාතබ්බා න ගොනති. “දුච්චන්”ති:
සුඛෙන ජතිතුං න සකකා. “දුප්පට්ච්චන්”ති: සබ්බාකාරෙන ජතිතුං
න සකකා. “දුගාහිමමදයා”ති: අමදං නිමමදං කාතුං න සකකා.
“දුබ්බිතිවෙදයා”ති: විතිවෙදනං මොවනං කාතුං න සකකා. “දුග්ග
න්”ති: උග්ගරික්ඛා අතිකකාතුං න සකකා. “දුපසගා”ති: විසෙ
සෙක්ඛා තරිතුං න සකකා. “දුස්සමතිකකමා”ති: දුකෙවන අතිකකමි
තබ්බා. “දුබ්බිතිවග්ගා”ති: නිවතෙතතුං දුකබ්බා. අථවා පකතිවසෙන
දුප්පට්ච්චන්. විකතිවසෙන දුනතිමමදයා. නාගපාසං විය දුබ්බිති
වෙදයා හිමසමයෙ මරුකන්නාරං විය දුග්ගන් දුපසන්, වාණ්ණ
පරිග්ගතිතා අට්ඨි විය දුස්සමතිකකමා. සමුද්දවිච්චි විය දුබ්බිතිවග්ගාති
එවමෙකෙ වණ්ණයනති.

එවං පඨමගාථාය “දුරෙ විවෙකා හි නථාපීධා”ති සාධෙත්ථ පුන
තථාපීධානං සත්තානං ධම්මතං ආවිකරෙතොතො “ඉච්ඡාතිදුනා”ති
ගාථමාහ. තත්ථ “ඉච්ඡාතිදුනා”ති: වණ්ණාගෙනුකා. “භවසාතබ්බා”ති:
සුඛවෙදනාදිච්චි භවසාතෙ බ්බා. “තො දුප්පමුචා”ති: “තො”ති: යෙ
භවසාත වත්ථුභුතධම්මා තත්ථ බ්බිඉච්ඡාතිදුනා තෙ සත්තා දුප්පමො
වයා. “නාහි අඤ්ඤමොක්ඛා”ති: අඤ්ඤං පමොවෙතුං නසකෙකානති.
කරණවචනං වා එතං. තෙ සත්තා දුප්පමුචා, කස්මා? යස්මා අඤ්ඤ
න මොවෙනබ්බා න ගොනති, යදි සත්තා මුචෙය්‍යං සකෙත ථාමෙන
මුචෙය්‍යනති අයමස්ස අත්ථො.

“පච්ඡා පුරෙ වාපි අපෙක්ඛමානා”ති: අනාගතෙ අතිතෙ වා
කාමෙ අපෙක්ඛමානා. “ඉමෙව කාමෙ පුරිමෙව ජප්ප”නති: ඉමෙ
පච්චුප්පනෙත කාමෙ පුරිමෙ වා දුට්ඨෙපි අතීතානාගතෙ වා බලව
තණ්ණාය පත්ථයමානා, ඉමෙසව විතතං පදනං තො දුප්පමුචා නාහි
අඤ්ඤමොක්ඛාති ඉමිනාව සහ සමබ්බො වෙදිහබ්බො.

ඉතරථා අපෙක්ඛමානාපි ජප්පං කිං කරෙතති, කිං වා කභාති
න පඤ්ඤපෙය්‍යං. “භවසාතබ්බා”ති: භවෙ සාතං, භවසාතං=තෙන
භවසාතෙන සුඛස්සාදනෙ බ්බා හුක්ඛා සීතා. තං භාජෙත්ථා දස්සෙ
තුං “එතං භවසාතං සුඛා වෙදනා”ති ආදිමාහ. යොබ්බනභාවො
සොබ්බඤ්ඤං, අරෙගභාවො ආගෙග්ගං, ජිවිතිත්ථිප්පවත්තභාවො
ජිවිතං. “ලාභො”ති: වතුනතං පච්චයානං ලාභො. “සමො”ති: පරි
වාරො “පසංසා”ති: කිතති.

“සුඛ”නති: කාසික වෙනසිකං සුඛං. “මනාපිණා රූපා”ති: මන වසින්නකා රූපා. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. “වක්ඛසම්පද”ති: වක්ඛස්ස සම්පද. මය්හං වක්ඛු භම්පන්නං මණ්ඩිමානෙ උත්තාරිත සිහපජරං විශ බායනිති උපපන්නං සුඛස්සාදං සකාය වක්ඛසම්පදති වුත්තං. සොතසම්පදදිසුපි එසෙව නයො. සුඛාය වෙදනාය සත්තා බඩා-පෙ-විබඩාති මුලපදං. “විබඩා”ති: විවිඩාකාරෙන බඩා. “ආබඩා”ති: විසෙසෙන ආදිතො බඩා, “ලග්ගා”ති: ආරම්භෙන සඬං අපටිතා. “ලග්ගිනා”ති: නාගදන්තෙ ධාරිතවාරකො විශ ලග්ගිනා. යමෙත්ථ අවුත්තං තං “සත්තො විසත්තො”ති ආදිමති වුත්තනසෙන ගහෙනබ්බං. “නති අඤ්ඤමොක්ඛා”ති: න පරෙති මොක්ඛා. “නෙවා භවසානවත්තු දුපමුචා”ති: භවෙ සුඛස්සාදවත්තු භූතා ධම්මා මුචිත්තුං දුක්ඛා. “සත්තා වා එත්තො දුමොචසා”ති: සත්තා එව වා එතස්මා භවසානවත්තුතො මොවෙත්තුං දුක්ඛා. “දුර්ඛං”ති: සාතවත්තුතො උඛරිත්තුං දුක්ඛා. “දුස්සමුඛං”ති: සමන්ත තො ජිනනනටෙ නරකාවාටෙ පතීතො විශ උඬං ක්කා උඛරිත්තුං දුක්ඛා.

“දුමුච්චසා”ති: උඬාපෙත්තුං දුක්ඛා. “දුස්සමුච්චසා”ති: සුමුම අත්තභාවං පඨවියං පතීඬාපනං විශ උස්සාපෙත්තුං අතිවිශ දුක්ඛා. තෙ-“අත්තනා පලිපපලිපනනා”ති: ගම්මිරකදුමෙ යාවසිසතො නිමුග්ගා. “න සකෙකානති පරං පලිපපලිපනනං උඛරිත්තු”නති: අපරං තපෙව නිමුග්ගං ගත්ථෙ වා සීසෙ වා ගහෙනි උඛරිත්තු ඵලෙ පතීඬාපෙත්තුං න සකෙකානති, “සො වන චුඤ්ඤ”ති: “සො”ති වත්තබ්බාකාරපුග්ගලනිද්දෙසො, තස්ස “සො”ති: ඉමං උද්දෙසව්වනං ආහරිතා යො අත්තනා පලිපපලිපනනොව සො වන චුඤ්ඤ පරං පලිපපලිපනනං උඛරිත්තුනිති එවං සෙසපදෙසු සමබන්ධො වෙදි තබ්බො. “පලිපපලිපනනා”ති: ගම්මිරකදුමෙ නිමුග්ගො වුව්වති. යථා චුඤ්ඤ කොපි පුරිසො යාව නාසිකග්ගා ගම්මිරකදුමෙ නිමුග්ගො අපරමපි තපෙව නිමුග්ගං ගත්ථෙ වා සීසෙ වා ගහෙනි උඛරිත්තුනිති-“නෙතං ඬානං විජ්ජති”ති නති තං කාරණමත්ථි, යෙන සො තං උඛරිත්තු ඵලෙ පතීඬාපෙය්සාති.

“අදන්තො අවිනිතො අපරිනිබ්බුතො”ති: එත්ථ පන අතිබ්බි සෙවනතාය අදන්තො, අසික්ඛිතවිනායතාය අවිනිතො, අතිබ්බුත කිලෙසතාය අපරිනිබ්බුතොති වෙදිතබ්බො. සො නාදිසො-“පරං දුමෙස්සති”ති: නිබ්බිසෙවනං කරිස්සතිති, “විනෙස්සති”ති: තිස්සො සික්ඛා සික්ඛාපෙස්සති, “පරිනිබ්බාපෙස්සති”ති: තස්ස කිලෙසෙ පරි නිබ්බාපෙස්සති.

“නත්ථඤ්ඤා කොවි”ති: අඤ්ඤා කොපි පුග්ගලො මොවෙත්තුං සමත්ථො නත්ථි. “සකෙත ථාමෙනා”ති: අත්තනො ඤ්ඤාථාමෙන

“බලෙනා”¹ති: සුඤ්ඤාන. විජිසෙනා”²ති: සුඤ්ඤානපසාදිකාවෙන සිකවිරියෙන. “පුජිසපරිකාමෙනා”³ති: පරං පරං ණානං අකාමනෙන මහතා විරියෙන. “නාහං සභිස්සාමි”⁴ති: අහං න සභිස්සාමි න සකෙකාමි න වායමිස්සාමිති චුත්තං හොති. “පමොචනාසා”⁵ති: පමොචෙත්තුං. “කථංකපි”⁶නති: සකඛිං; “ධොනකා”⁷ති: ආලපනං. “නරෙස්සි”⁸ති: නරෙස්සාසි.

“අත්තනා පකතං පාපං අත්තනා සංකිලිස්සති
අත්තනා අකතං පාපං අත්තනාව විපුජ්ඣති
සුඛි අසුඛි පච්චත්තං නාසෙද්දො අද්දො විසොධයෙ”⁹ති.

ඵත්තායමජ්ඣො යෙන අත්තනා අකුසලකමමං කතං හොති, සො චතුස්ස අපායෙස්ස දුක්ඛං අනුභවනො අත්තනාව සංකිලිස්සති යෙන පත අත්තනා අකතං පාපං සො සුගතිමෙව ගච්ඡෙනො අත්තනාව විපුජ්ඣති. කුසලකමමසංඛාතා සුඛි අකුසලකමමසංඛාතා ච අසුඛි පච්චත්තං කාරකසිත්තානං අත්තනියෙව විපච්චති, අසෙද්දො පුග්ගලො අද්දො පුග්ගලං නවිසොධයෙ නෙව විසොධෙති, නෙව කිලෙසෙති න විසොධෙතිති චුත්තං හොති. “නිසංගෙව නිබ්බාණ”¹⁰නති: අමනමගාතිබ්බාණං තිස්සියෙව. “නිබ්බාණගාමිමගො”¹¹ති: පුබ්බගාමිපසාදිතො පථාය අරියමගො. “නිසාමහං සමාදපෙනා”¹²ති: අහං ගණනාපෙතා පතිසාපෙනා පතිසාමි. “ඵමං ඔවාදිසමානා ඵමං අනුසාසිසමානා”¹³ති: මයා ඵමං ඔවාදියමානා ඵමං අනුසාසියමානා. ඵත්ථ උපනෙත වඤ්ඤිමං වදනො ඔවදති නාම, අනුපනෙත වඤ්ඤිමං අනුසාසනො අයසොපි තෙ නවිස්සතිති ආදිවසෙන අනාගතං දස්සෙනො අනුසාසති නාම. සමමුඛා වදනොපි ඔවදති නාම පරමමුඛා දුතසාසනං. පෙසෙනො අනුසාසති නාම. සකිං වදනොපි ඔවදති නාම. පුනපුනං වදනො අනුසාසති නාම, ඔවදනො ඵව චා අනුසාසති නාම. “අපොකචෙව”¹⁴ති: අපි ඵකචෙව ඵකෙති¹ අජ්ඣො. “අච්චනනිසං නිබ්බාණං ආරාධෙන්න”¹⁵ති: බයවය සංඛාතං අත්තං අතීතනති අච්චනනං², අච්චනනච නං සබ්බසංඛාරානං අපචන්තිසානතො තිස්සානි=අච්චනනතිසං, ඵකනනතිසානති අජ්ඣො. නං අච්චනනතිසං නිබ්බාණං ආරාධෙන්නි සමපාදෙන්නි. “න ආරාධෙන්න”³ති න සමපාදෙන්නි න පටිලභන්නති අජ්ඣො. “ඵත්තකාහ”⁴නති ඵතෙසු කිං අහං කිං කරෙමිති අජ්ඣො. “මග්ගකවාසි”⁵ති පටිපදා මග්ගකොසි. “අචිකච්චති”⁶ති: කථෙති, “අත්තනා පමිපජ්ජමානා මුච්චෙස්ස”⁷නති: පටිපජ්ජනො පමුච්චෙස්ස. “අතීනං උපාදාසා”⁸ති: අතීතං පටිච්ච. “කථං අපෙක්ඛං කථෙති”⁹ති: කෙන පකාරෙන ඉක්ඛං ඔලොකනං කරෙති.

1. සී. I. ඵකච්චනනනි.

2. අච්චනනච ඉති න දිස්සති.

“එවරුපො අහොසි”නති: දීඝරංග අණුකපුලාදිවසෙන එවං ජනිකො එවං රුපො අහවිං. “නඤ්ඤානං සමනනානෙති”නති: තස්මිං රුපාරම්මණේ තණ්හා සමානායති උපනෙති. වෙදනාදිසු ඵලසෙව නයො. “ඉති මෙ චක්ඛු”නති ආදයො චක්ඛුආරම්මණවසෙන තණ්හුපතනිං දසොනො ආහ. “ඉති රුපා”නති: එවං රුපා ඉති. “නඤ්ඤානං ජගුග්ගපටිබ්බ”නති: තෙසු චක්ඛුරුපෙසු දුබ්බලසංඛාතො ජගුග්ග ච බලවසංඛාතො රුගො ච තෙන ජගුග්ගගෙන පටිබ්බකං අලලීනං. “විඤ්ඤාණ”නති: ජවනවිතතං. “ජගුග්ග පටිබ්බතනා විඤ්ඤාණං”නති: තස්ස ජවනවිඤ්ඤාණස්ස ජගුග්ගගෙන බ්බහවා. “භාදගිනඤ්ඤා”නති: තං ආරම්මණං තණ්හාවසෙන අභිනඤ්ඤා. තණ්හාවසෙනෙව තං අභිනඤ්ඤා. “සානිස්ස භානි”නති: යාති අස්ස තාති. “සුඛෙබ්බ”නති අතීතෙ. “සබ්බ”නති: එකතො. “ගසිනලපිත කිලිභානි”නති: දන්තවිකාසාදි ගසිතාති, වචිහෙදං කතා ලපිතාති ව, කායබ්බාදි කිලිභානි ව; “භාදයාදෙති”නති: තං අස්සාදයති අස්සාදං විඤ්ඤානං සාදෙති. “නං නිකාමෙති”නති: තං නිකාමයති පච්චාසිංසති. “විතනිං ආපජජති”නති: තුසිං පාපුණාති.

“සිසා”නති: භවෙය්ස “අපපටිලබ්බස්ස පටිලාභාසා”නති: අපපත්තස්ස පාපුණත්තාය. “විතනං පණ්ඩුතනි”නති: විතනං ඤාපෙති. “වෙතසො පණ්ඩුතනපච්චසා”නති: විතතස්ස ඤාපකාරණං. “සිලෙන වා”නති: පංචසිලාදි සිලෙන වා. “වතෙන වා”නති: ධුතහසමාදානෙන වා. “නපෙන වා”නති: විරියසමාදානෙන වා. “බ්‍රහ්මවරිසෙන වා”නති: මෙත්ත විරතියා වා. “දෙවො වා”නති: මහානුභාවො දෙවරු වා. “දෙවඤ්ඤානෙති වා”නති: තෙසං අඤ්ඤාතරෙ වා. “ජප්පනතා”නති: සුඤ්ඤාවසෙන කථෙන්නා. “පජප්පනතා”නති: පකාරෙන කථෙන්නා. අභිජප්පනතා”නති: විසෙක කථෙන්නා, උපසංගාවසෙන වා වසිති.

එවං පඤ්ඤාපාය “දුරෙ විවෙකා නථාච්චිධො”නති: සාවෙකා දුතියභාපාය ව නථාච්චිධානං ධම්මතං ආවිකතා ඉදුති තෙසං පාප කාරණං ආවිකරොනො “කාමෙසු ගිඛා”නති: ගාථමාහ. තස්ස ඤො තෙ සත්තා කාමෙසු පරිභොගතණ්හාය ගිඛා, පරියෙසනාදිමනු සුත්තතතා පසුනා, සමමාහමාපනතතා සමමුලානා, අධොගමන තාය¹. මච්ඡරියතාය බුඛාදීනං වචනං අනාදියතතාය ව අවදුනිසා. කායවිසමාදිමති විසමෙ නිවිසා. අනතකාලෙ මරණදුක්ඛපතීනා කිංසු භවිස්සාම ඉතො වුතාසෙති පරිදෙවයනති.

“ගිඛා”නති: කාමරුගෙන ගිඛා. “ගවිනා”නති: සංකප්පරුගෙන පච්චාසිංසමානා හුතා ගවිනා. “මුච්ඡිනා”නති: කාමතණ්හාය මුච්ඡා පරෙනා. “අපෙකාපනතා”නති: කාමනඤ්ඤා අධිමපනතා අපෙකාත්ථා. “ලග්ගා”නති: කාමසිනෙහෙන අලලීනා. “ලග්ගිනා”නති: කාමපරිලා

හෙන එකිභූතා.. “පළිබ්බා”ති: කාමසංඝ්ඤාය ආවට්ඨිතා, අථවා දස්සනෙ තිබා අභිණ්හදස්සනෙ ගට්ඨිතා, සං සත්ත¹කිරියසමිං මුච්ඡිතා, විස්සාසකිරියසමිං අපෙකාපන්නා. සිතෙනවලජසමිං ලග්ගා, වයංවය සමාපත්තියා ලග්ගිතා. අපරාපරං මුචමානා හුත්වා පළිබ්බාති එව මෙකෙ වණ්ණස්සන්ති.

“එසනති”ති: පට්ඨාසිංසනති. “ගවෙසනති”ති: මග්ගස්සනති “පටි සෙසනති”ති: සබ්බාකාරෙන ඉච්ඡන්ති පජෙන්නති. අථවා දිඨ්ඨා රම්මණේ සුභාසුභං අත්ථි නත්ථිති එසනති. සුභාසුභාරම්මණේ පට්ඨකං කත්වා වලජන්ත්වාය පියං ආරොහන්තා ගවෙසනති, විත්තවසෙන එසනති. පයොගවසෙන² ගවෙසනති. ආරණ්වසෙන පටිසෙසනති. තෙව දුට්ඨෙ කාමෙ පටිට්ඨ ඔත්ථිත්වා වරන්ති නවවට්ඨිතා. තෙව කාමෙ බහුලං යෙභුයෙන වෙසිස්සන්ති පවත්තස්සන්ති නබ්බහුලා. තෙව කාමෙ ගරුකත්වා දහන්ති³ නග්ගරුකා. තෙසු කාමෙසු තිත්තා නම්තා හුත්වා වසන්තිති නග්ගිනතා. තෙසු කාමෙසු සන්තිත්තා හුත්වා වසන්තිති නපෙසාන. තෙසු කාමෙසු අවලඛිතා හුත්වා තෙසු යෙව නම්තා වසන්තිති නපෙසාන. තෙසු කාමෙසු අවත්ථිත්වා මුච්ඡාපරෙතපසසභිතා හුත්වා⁴ වසන්තිති නදබ්බුත්තා. තෙව කාමෙ අධිපතීං ජෙඨකං කත්වා වරන්තිති නදබ්බුත්තො. අථවා ආරම්ම ණස්ස ඉඨ්ඨාචෙන නවවට්ඨිතා. ආරම්මණස්ස කන්තභාචෙන නබ්බ හුලා. ආරම්මණස්ස මනාපභාචෙන නග්ගරුකා. ආරම්මණස්ස පියභාචෙන නග්ගිනතා. ආරම්මණස්ස කාමුපසංගිතභාචෙන නපෙසානා. ආරම්මණස්ස රජතීයභාචෙන නපෙසාන. ආරම්ම ණස්ස මුච්ඡිතීයභාචෙන නදබ්බුත්තා. ආරම්මණස්ස බ්බුත්තීයභාචෙන නදබ්බුත්තොති එවමෙකෙ වණ්ණස්සන්ති. රූපෙ පටිසෙසනතිති ආදිසු පටිසෙසනති අලභස්ස ලභාය එසනවසෙන. පටිලභනති හත්ථගනවසෙන. පටිභුජනති වලජනවසෙන චුත්තන්ති ඤා තබ්බං. කලහං විවාදං කරොතිති=කලහකාරකො. තස්මිං තිස්සත්තොති කලහපසුතො. කම්මකාරකාදිසුපි එසෙව නයො. “ගොවරෙ වරං”ති: වෙසියාදි අගොවරෙ සතිපඨානාදිගොවරෙ වා වරමානො. තෙසු තිස්සත්තො ගොවරපසුතො. ආරම්ම ණුපතිජ්ඣානවසෙන ක්කානං අස්ස අත්ථිති ක්කාසී, තස්මිං තිස්සත්තො හි ක්කානපසුතො.

“අවගච්ඡති”ති:⁵ අපායං ගච්ඡති. “මච්ඡිතො”ති: සක සම්පත්ති නිගුහිතො. “චචන”නති: කප්ථනං. “චාපපථ”නති: වාකාස පථං. “දෙසන”නති: විස්සංජ්ඣනං ඔවාදං. “අනුසිඝ්ඤි”නති⁶ අනුසාසනං. “නආදිසනති”ති: න ගණන්ති, න ගරුකරොන්ති, න අලභී යන්ති⁷ වා පාඨො, සො යෙව අත්ථො.

1. V. ම. සංඝග්ග.

2. V. ම. පට්ඨයොගවසෙන.

3. V. ම. රහන්ති.

4. V. ම. සබ්බාසුභා.

5. V. ම. අපගච්ඡති.

6. V. ම. අනුසිඝ්ඤති.

7. V. ම. කපටිතන්තිතිවා.

අත්තො¹ මච්ඡරිය දස්සනත්තං පචමච්ඡරියානි ආවාසමච්ඡරියනි ආදි වුත්තං. තත්ථ ආවාසෙ මච්ඡරිසං ආවාසමච්ඡරිසං. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. ආවාසො නාම සකලාරම්භොපි පරිවේණමපි එකොවර කොපි රත්තිසානාදීනිපි. තෙසු වසන්තා සුඛං වසන්ති පච්චයෙ ලභන්ති. එකො හික්ඛු වත්තසමන්තසෙසෙව පෙසලස්ස හික්ඛුනො තත්ථ ආගමනං න ඉච්ඡති, ආගතොපි ඛිප්පං ගච්ඡන්ති විනේනති, ඉදං ආවාසමච්ඡරිසං නාම. හණ්ඩනකාරකාදීනං පන තත්ථ වාසං අනිච්ඡතො ආවාසමච්ඡරියං නහොති. “කුල”නති: උපසාකකුලමපි සුදුහිකුලමපි. තත්ථ අසුඤ්ඤස්ස උපසංකමනං අනිච්ඡතො කුලමච්ඡරිසං හොති. පාප පුග්ගලස්ස පන උපසංකමනං අනිච්ඡතොපි මච්ඡරියං නාම න හොති, සො හි තෙසං පසාදහෙදය පටිපජ්ජති, පසාදං රක්ඛිතුං සමත්තෙසෙව පන හික්ඛුනො තත්ථ උපසංකමනං අනිච්ඡතො මච්ඡරියං නාම හොති “ලාභො”ති. වතුපච්චයලාභොව, තං අසුඤ්ඤසම්පිලවනේන ලභනේනයෙව මා ලභන්ති විනේනන්තස්ස ලාභමච්ඡරිසං හොති. සො පන සද්ධාදෙය්‍යං විතීපානෙති, අපරිභොගප්පරිභොගාදිවසෙන විනාසෙති, පුත්තිභාවං ගච්ඡන්තං අසුඤ්ඤස්ස දෙති, තං දිස්වා සවෙ ඉමං එස න ලභෙය්‍ය අසුඤ්ඤ සිලවා ලභෙය්‍ය පරිභොගං ගවේය්‍යානි විනේනන්තස්ස මච්ඡරියං නාම තජි. චණ්ණො නාම සරීරවණ්ණොපි ගුණවණ්ණොපි. තත්ථ සරීරවණ්ණමච්ඡරිපරෙ පාසාදිකො රූපවානි වුත්තෙ න කපේතුකාමො හොති. ගුණවණ්ණමච්ඡරි සිලෙන ධුතඤ්ඤෙන පටිපදය ආවාරෙන වණ්ණං න කපේතුකාමො හොති. “ධම්මො”ති: පරියතතිධම්මො ව පටිවේධධම්මො ව, තත්ථ අරියසාවකා පටිවේධධම්මං නමච්ඡරියනති, අත්තනා පටිවේධධම්මෙ සද්දෙවකස්ස ලොකස්ස පටිවේධං ඉච්ඡන්ති. තං පන පටිවේධං පරෙ ජානන්තුති න ඉච්ඡන්ති. නන්තිධම්මෙයෙව පන ධම්මමච්ඡරියං නාම හොති. තෙන සමන්තාගතො පුග්ගලො යං ගුලහං ගන්ථං වා කථාමග්ගං වා ජානාති, තං අසුඤ්ඤ න ජානාපෙතුකාමො හොති. යො පන පුග්ගලං උපපරික්ඛිත්වා ධම්මානුගහෙන ධම්මං වා උපපරික්ඛිත්වා පුග්ගලානුගහෙන න දෙති, අයං ධම්මමච්ඡරි නාම න හොති. තත්ථ එකච්චා පුග්ගලො ලොලො හොති, කාලෙන සමණො හොති, කාලෙන බ්‍රාහ්මණො කාලෙන නිගණ්ඨො. යො හි හික්ඛු අයං පුග්ගලො පවේණිආගතං නන්තිසණ්ඨාසුමුමං ධම්මන්තරං හිඤ්ඤා ආලුලෙස්සනීති න දෙතිති අයං පුග්ගලං උපපරික්ඛිත්වා ධම්මානුගහෙන න දෙති නාම. යො පන අයං ධම්මො සණ්ඨො සුමුමො, සවායං පුග්ගලො ගණ්ණිස්සති අසුඤ්ඤං ව්‍යාකරිත්වා අත්තනං ආවිකත්වා දස්සෙස්සනීති න දෙති. අයං ධම්මං උපපරික්ඛිත්වා පුග්ගලානුගහෙන න දෙති නාම, යො පන සවායං ඉමං ධම්මං ගණ්ණිස්සති අමාකං සමයං හිඤ්ඤා සමත්තො හවිස්සනීති න දෙති, අයං ධම්මමච්ඡරි යෙව නාම,

වසෙනස්ස අත්තසමපනිනං නිගුහනලක්කණ්ණා පරසමපනිගහණලක්කණ්ණා ව වෙදිතබ්බා. “**බයබ්බමච්ඡරියමපි මච්ඡරිය**”නති අත්තනො පචක්කකි සංඛාතං උපපනිගවං අඤ්ඤති අසාධාරණං අච්ඡරියං මයෙතව ගොචු මා අඤ්ඤස්සාති පවත්තං මච්ඡරියං බකුමච්ඡරියං නාම.

බාචු ආයතන මච්ඡරියෙසුපි එසෙව නයො. “**ගාහො**”ති ගාහනිච්ඡයවසෙන ගහණං. “**අවදඤ්ඤානායා**”ති සබ්බඤ්ඤාබ්‍රහ්මානංපි කපිතං අජනනභාවෙන, යාවකානමදදමානො හි තෙති කපිතං න ජනාති නාම “**ජනා පමනා**”ති: සතිවිපපවාසා ජනා. “**වචන**”නති: සංඛෙපකථනං. “**ච්ඡාපපථ**”නති: විත්ථාරවචනං. “**දෙසන**”නති: උපමං දසෙස්සා අත්ථසඤ්ඤානවචනං. “**අනුසිමි**”නති:¹ පුනපුනං සලලකාපනවචනං. අථවා දසෙස්සා කථනං **වචන**ං නාම. ගණ්ඨාපෙඤ්ඤා කථනං **ච්ඡාපපථ**ං නාම. නොසෙස්සා කථනං **දෙසන**ං නාම. පදසෙස්සා කථනං **අනුසිමිනාම** .

අථවා පරිත්තාසදුක්ඛං නාසෙස්සා කථනං **වචන**ං නාම. පරිලාහදුක්ඛං නාසෙස්සා කථනං **ච්ඡාපපථ**ං නාම. අපායදුක්ඛං නාසෙස්සා කථනං **දෙසන**ං නාම. හවදුක්ඛං නාසෙස්සා කථනං **අනුසිමිනාම**. අථවා දුක්ඛසම්පරිඤ්ඤාපටිවේධියුත්තං **වචන**ං. සමුදයසම්පහානපටිවේධියුත්තං **ච්ඡාපපථ**ං. නිරුධසම්පච්ඡිකිරිය පටිවේධියුත්තං **දෙසන**ං. මග්ගසම්පහානපටිවේධියුත්තං **අනුසිමිති** එවමාදිනා නයෙන එකෙ වණ්ණයනති.

“**න සුසුසනති**”ති: න සුණනති. “**න සොනං ඔදගනති**”ති: සවණ්ණත්ථං කණ්ණසොනං නඨපෙනති. “**න අඤ්ඤ විතං උපසපෙනති**”ති ජනනත්ථං විතං න පතිඨාපෙනති “**අනස්සවා**”ති ඔවාදං අසුණමානා. “**අවචනක**”ති: සුණමානාපි වචනං න කරොනති අවචනකරු. “**පටිලොමවනනිනො**”ති: පටිලොමාති හුඤ්ඤා පවත්තනකා. “**අඤ්ඤනෙව මුඛං කථෙතති**”ති: කරොනනාපි මුඛං න දෙනති අත්ථො. “**විසමෙ**”ති කායසුවරිතාදි සමස්ස සමථස්ස පටිපක්ඛනාය විසමං, වායමිං විසමෙ. “**නිවිඨා**”ති: පටිඨා දුනතිහාරු. “**නාසකමෙම**”ති: කායතො පවතෙන කායෙනවා පවතෙන කායකමෙම. චචිකමාදිසුපි එසෙව නයො. කාය කමම චචිකමම මනොකමමාති දුච්චරිතවසෙන විහත්තාති.

පාණාතිපාභාදයො දස අනුසලකමමපථවසෙන විහත්තාති ඤාතබ්බං. අයං තාවෙත්ථ සාධාරණපදවණ්ණනා. අසාධාරණෙසු පන පාණස්ස අතිපාතො පාණාතිපාතො පාණවධො පාණසාතොති වුත්තං ගොති. පාණොති වෙත්ථ වොහාරතො සතොතා පරමත්ථතො ජිවිතිඤ්ඤා, තස්මිං පන පාණෙ පාණසඤ්ඤානො ජිවිතිඤ්ඤාපචේදක උපකකමසමුඨාදිකා කායච්චිචාරපවත්තා වධකවෙහනා පාණාතිපාතො. සො ගුණවිරතිනෙසු තිරච්ඡානගතාදිසු පාණෙසු. බුද්ධකො

පාණේ අපසාචයේ මහාසරීරේ මහාසාවයේ, කසමා? පයෝග මහනතතාය, පයෝගසමනෙතපි වත්තමහනතතාය, ගුණවනෙනසු මනුස්සාදිසු අපසාචයේ පාණේ අපසාචයේ, මහාගුණේ මහා සාවයේ, සරීරගුණානං පන සමහාවෙ සති කිලෙසානං උපකක මානව මුද්‍රතාය අපසාචයේ තිබ්බතාය මහාසාවයේ වෙදි තබ්බො. තස්ස පච සමහාර ගොනති-පාණො පාණසංඤ්ඤිතා වධකචිත්තං උපකකමො තෙන මරණනති. ඡප්පයෝගා සාහජිකො ආණතතිකො නිස්සංගියො ථාවරො විජ්ජාමයො ඉතිමයොති. ඉමස්මිං පනතෙ විජ්ජාරියමානෙ අතිපපවො ගොති තස්මා නං න විජ්ජාරෙස්සාම අඤ්ඤව ඵවරුපං අතීකෙහි පන සමනතපාසාදික චිත්තයඨකථං ඔලොකෙත්වා ගගෙනබ්බො.

අදින්නස්ස ආදානං=අදින්නාදානං, පරස්සගරණං ථෙය්‍යං වොරි කාති වුත්තං ගොති. තත් “අදින්න”නති පරපරිගහතිතං, යත් පරෙ යථාකාමකාරිතං ආපජ්ජනෙනා අදණ්ඩා රගො අනුපවයේව ගොති තස්මිං පරපරිගහතිතෙ පරපරිගහතිතසංඤ්ඤිතො තද්දයක උපකකමසමුඨාපිකා ථෙය්‍යවෙනතා අදින්නාදානං. තං තිනෙ පර සන්නකෙ අපසාචයේ, පණිතෙ මහාසාවයේ, කසමා වත්තපණිත තාය. වත්තසමනෙත සති ගුණාධිකානං සන්නකෙ වත්තස්මිං මහාසා වයේ. තං තං ගුණාධිකං උපාදය තතො තතො භිතගුණස්ස සන්නකෙ වත්තස්මිං අපසාචයේ. තස්ස පච සමහාර ගොනති, පර පරිගහතිතං පරපරිගහතිතසංඤ්ඤිතා ථෙය්‍යචිත්තං උපකකමො තෙන ගරණනති. ඡප්පයෝගා සාහජිකාදයොව. තෙව බො යථානුරුපං ථෙය්‍යාවහාරෙ පසංඝාවහාරො පටිච්ඡන්තාවහාරො පරිකප්පාව හාරෙ කුසාවහාරෙති ඉමෙසං අවහාරනං වසෙන පටිත්තාති අය මෙත්ථ සංඛෙපො විජ්ජාරෙ පන සමනතපාසාදිකාය වුත්තො.

“කාමෙසු මිච්ඡාවාගේ”ති එත් පන කාමෙසුති මෙථුනසමා වාරෙසු. “මිච්ඡාවාගේ”ති: එකන්නතිඤ්ඤො ලාමකාවාගේ; ලකිණ්ණො පන අසබ්බමාධිප්පායෙන කායවාරපට්ඨතා අගමතීයඨානා විතීක්කමවෙනතා කාමෙසු මිච්ඡාවාගේ. තත් අගමතීයඨානං නාම පුරිසානං තාව මාතුරකඛිතා පිතුරකඛිතා මාතාපිතුරකඛිතා භාතුරකඛිතා භගිතිරකඛිතා ඤාතිරකඛිතා ගොතතරකඛිතා ධම්ම රකඛිතා සාරකඛා සපරිදණ්ඩාති මාතුරකඛිතාදයො දස, ධනකඛිතා ඡන්දවාසිති භොගවාසිති පටවාසිති ඔදපත්තකිති ඔගට වුච්චො දසී ව භරියා කමමකාරී ව භරියා ධජ්ගටා මුත්තතිකාති එතා ධනකඛිතා දයො දසාති විසති ඉතීයො.

ඉතීසු පන විතනං සාරකඛසපරිදණ්ඩානං දසන්නව ධනකඛිතා දින්නති වාදසන්නං ඉතීනං අඤ්ඤපුරිසාති ඉදං අගමතීයඨානං නාම. සො පනෙස මිච්ඡාවාගේ සීලාදිගුණරහිතෙ අගමතීයඨානෙ අපසා වයේ. සීලාදිගුණසමපනෙත මහාසාවයේ. තස්ස වත්තාරෙ

සමාරා අගමනියවු නසමි. සෙවනවිතනං, සෙවනපයොගො මග්ගෙන මග්ගපටිපත්ති අධිවාසනනති, එකො පයොගො සාහජී කො එව.

“මුසා”ති: විසංවාදනපුරෙකකාරස්ස අත්භජකො වට්ඨපයො ගො කායපයොගොවා, විසංවාදනාධිපායෙන පනස්ස පරවිසං වාදක කායවට්ඨ පයොගසමුදාපිකා වෙතනා මුසාවාදො.

අපරෙ නයො මුසාති අභුතමතච්ඡං වුදු, වාදොති තස්ස භුතතො තච්ඡතො විඤ්ඤපනං, ලක්ඛණතො පන අතථවුදු. තථතො පරං විඤ්ඤපෙතුකාමස්ස තථා විඤ්ඤතති සමුදාපිකා වෙතනා මුසාවාදො. සො යමත්ථං භජති තස්ස අප්පතාය අප්පසාවජ්ජො, මහනතාය මහාසාවජ්ජො. අපි ව ගහස්සං අත්තනො සන්තකං අදුතුකාමතාය තත්ථීති ආදිතයප්පවතො අප්පසාවජ්ජො. සකඛිනා හුචා අත්ථ භජනත්ථං වුතො මහාසාවජ්ජො. පබ්බජිතානං අප්පකමපි තෙලං වා සප්පිං වා ලභිත්වා හස්සාධිපායෙන අජ්ජ ගාමෙ තෙලං නදි මඤ්ඤ සන්දතීති පුරුණකථානයෙන පවතො අප්පසාවජ්ජො.

අදිසං යෙව පන දිසනති ආදිනා නයෙන වදන්තානං මහා සාවජ්ජො, තස්ස චත්තාරො සමාරා ගොනති අතථං වුදු විසංවාදන විතනං තජ්ජො වායාමො පරස්ස තදත්ථිජ්ජනනනති. එකො පයොගො සාහජීකොව, සො කායෙන වා කායපට්ඨකොවා වාචාය පරවිසංවාදකකිරියාකරණෙ දසබ්බො. තාය වෙතනා කිරියාය පරෙ තමත්ථං ජානාති අයං කිරියසමුදාපකවෙතනාබණෙ යෙව මුසාවාදකමනා බජ්ඣති.

“පිසුණාවාචා”ති: ආදීසු යාය වාචාය යස්ස තං වාවං භාසති තස්ස හදයෙ අත්තනො පියභාවං පරස්ස ව සුඤ්ඤභාවං කරෙති සා පිසුණා වාචා. යාය පන අත්තනමපි පරමපි ඵරුසං කරෙති යා වාවා සයමපි ඵරුසා නෙව කණ්ණසුඛා න හදයසුඛා වාවා අයං ඵරුසා වාචා. යෙන සමථං පලපති. තිරත්තං සො සමථප්පලාපො. තෙසං මූලභුතාපි වෙතනා පිසුණාවවාදිනාමමෙවලහති, සා එව ඉධ අධිපොතාති. තත්ථ සංකිලිසිත්තස්ස පරෙසං වා හෙදය අත්ත පියකමන්තාය වා කායවට්ඨපයොගසමුදාපිකා වෙතනා පිසුණා වාවා, සා යස්ස භෙදං කරොති තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජො, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජො. තස්සා චත්තාරො සමාරා භික්ඛිතබ්බො පරො ඉති ඉමෙ නානා භවිස්සනති විනාභවිස්සනතීති හෙදපුරෙකකාරතා වා ඉති අහමපියො භවිස්සාමි විස්සාසිකොති පියකමන්තා වා තජ්ජො වායාමො තස්ස තදත්ථිජ්ජනනනති, පරස්ස මමමෙව්දක කායවට්ඨපයොගසමුදාපිකා එකන්තඵරුසවෙතනා ඵරුසාවාවා. මමමෙව්දකොපි පයොගො විතතසණ්ඨතාය ඵරුසාවාවා න ගොති.

මාතෘ පිතරෝ හි කදවි පුත්‍රතකෙ එවමි වදනති වොර වො බණ්ඩා බණ්ඩිකං කරොනතුති, උපප්පත්තමි නෙසං උපරි පත්තනං න ඉච්ඡන්ති, ආවරිසුප්පකියායා ව කදවි නිසිසිතකෙ එවං වදනති කිං ඉමෙහි අහිරිකෙති අනොත්තප්පිති නිසම්ම නෙති අථ ව නෙසං ආග මාධිගමසම්පත්තිං ඉච්ඡන්ති.

යථා ව විත්තසංගතාය ඵරුසාවාචා න හොති, එවං වචන සංගතාය අඵරුසාවාචාපි න හොති, නති මාරාපෙකුකාමස්ස ඉමං සුඛං සයාපෙථාති වචනං. අඵරුසාවාචා හොති, විත්තඵරුසතාය පනෙසා ඵරුසාවාචා, සා යං සකියාය පවත්තිතා තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජා, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජා, තස්සා තයො සමහාරං. අනෙකාසිතබ්බො පරෙ කුපිතවිත්තං අනෙකාසනාති, අනත්ථවිඤ්ඤා පිකා කායච්චිපයොගසමුදාපිකා අකුසලවේතනා සම්ප්පලාපො සො ආසෙවනමඤ්ඤාය අප්පසාවජ්ජො. ආසෙවනමහනතාය මහාසාවජ්ජො තස්ස වෙ සමහාරං භාරතසුඛසිතාභාරණාදි නිරත්ථක කථා පුරෙකකාරතා තථා¹ කථනව. අහිජ්ජායතිති=අහිජ්ජා පරහණ්ඩාහිමුඛි හුචා තනතිත්තතාය පවතීති අනෙං. සා අහො වත ඉදං මමස්සාති එවං පරහණ්ඩාහිජ්ජායනලකඛණං අදින්නාදුතං විය අප්පසාවජ්ජා මහාසාවජ්ජා ව. තස්සා වෙ සමහාරං පරහණ්ඩං අත්තනො පරිණාමනව. පරහණ්ඩවජ්ඣකෙහි ලොභෙ උප්පන්නපි න තාව කම්මපථභෙදො හොති යාව අහො වත නං මමස්සාති අත්තනො පරිණාමෙති. හිතසුඛං ව්‍යාපාදයතිති=ව්‍යාපාදො, සො පරවිනාසාය මනොපදෙස ලකඛණො, ඵරුසාවාචා විය අප්පසාවජ්ජො මහාසාවජ්ජො ව. තස්සා වෙ සමහාරං පරසත්තො ව තස්සා ව විනාස විත්තං පරසත්තවජ්ඣකෙහි කොධෙ උප්පන්නපි න තාව කම්මපථ භෙදො හොති යාව අහොවතායං උච්ඡිජ්ජෙය්‍ය විනස්සෙය්‍යාති තස්ස විනාසං න විනෙනති. යථාභුට්ඨා ගහණ භාවෙන මිච්ඡාපය්‍යාතිති=මිච්ඡාදිසි, සා නත්ථි දින්නනති ආදිනා නයෙන විපරිතදස්සන ලකඛණො. සම්ප්පලාපො විය අප්පසාවජ්ජාව මහාසාවජ්ජාව.

සඤ්ඤා අසඤ්ඤා නෙවසඤ්ඤා නාසඤ්ඤා හවිස්සාමාති රුපංඳි වසෙන කංඛනති. “හවිස්සාම නුඛො මස”නති: ආදිනා අත්තානා කංඛනති. තත්ථ “හවිස්සාම නුඛො නනුඛො හවිස්සාමා”ති: සස්සානා කාරව උච්චේදකාරව තිස්සාය අනාගතෙ අත්තානං විජ්ජමානතව අවිජ්ජාමනතව කංඛනති. “කිං නුඛො හවිස්සාමා”ති: ජනි ලිභුප්පත්තියො තිස්සාය ඛතියා නුඛො හවිස්සාම බ්‍රාහ්මණවෙස්සසුද්ද ගහථපබ්බජිතදෙවමනුස්සානං අඤ්ඤාතරුති කංඛනති. “කථනනුඛො හවිස්සාමා”ති: සස්සානාකාරං තිස්සාය දීඝා නුඛො හවිස්සාම රස්සා ඔදුනකණ්ණපමාණීකඅප්පමාණීකාදිනං අඤ්ඤාතරුති කංඛනති. කෙච්චි

පන ඉසාරතිමොණාදීති නිසාය කෙන නුබො කාරණෙන භවිසා මාති හෙතුතො කංඛනාති වදනති. “කිං හුචා කිං භවිසාම නුබො මං”නති: ජාති ආදීති නිසාය බතතියා හුචා නුබො බ්‍රාහ්මණ භවිසාම-පෙ-දෙවා හුචා මනුසානි අතතනො පරමපරං කංඛනති. “සබ්බසේව පන අබාන”නති කාලාධිවචනමෙතං.

අසමා එතදෙව “තසමා හි සිකෙඛථ ඉධෙව ජනතු-පෙ-අපං හි තං ජීවිතං ආහු ධිරං”ති. තත් “සිකෙඛථා”ති: නිසාය සිකබා ආවජේය්‍ය. “ඉධෙව”ති: ඉමසමිං යෙව සාසනෙ. තත් ව සිකබි තබ්බා සිකබා, “නිසාය”ති: ගණනපරිවේජදෙ. “අධිසීලසිකබා”ති: අධිකං උත්තමං සීලනති අධිසීලං, අධිසීලව තං සිකබිතබ්බසෙන සිකබා වාති අධිසීලසිකබා, එසනයො අධිවිතන අධිපඤ්ඤ සිකබාසු. “කතමං පනෙත් සීලං කතමං අධිසීලං කතමං විතතං කතමං අධි විතතං කතමා පඤ්ඤ කතමා අධිපඤ්ඤ”ති වුවවති.

පවහදසහසීලං තාව සීලමෙව, තං හි බුඬෙ උප්පනොපි අනුප්පනොපි ලොකෙ පවත්නති, උප්පනො බුඬෙ තසමිං සීලෙ බුඬාපි සාවකාපි මහාජනං සමාදපෙනති, අනුප්පනො බුඬෙ පච්චික බුඬාව කම්මවාදිනො ධම්මිකා සමණබ්‍රාහ්මණා ව වක්කවතතිමහාරාජ ව මහාබෝධිසත්තා ව සමාදපෙනති. සාමමපි පණ්ණාසක සමණ බ්‍රාහ්මණා සමාදියනති. තෙ තං කුසලධම්මං පරිපුරෙතී දෙවෙසු ව මනුසොසු ව සම්පතතිං අනුභොනති.

පාතිමොක්ඛසංවරසීලං පන අධිසීලනති වුවවති, තං හි සුරියො විය පජේජාතානං සිනෙරු විය පබ්බතානං සබ්බලොකීයසීලානං අධිකවෙව උත්තමව බුඬුප්පාදෙ එව පවත්නති, න විනා බුඬුප්පාද. න හි තං පඤ්ඤනතිං උඛරිතා අඤ්ඤාසනෙතා ධපෙතුං සකෙකාති. බුඬා එව පන සබ්බසො කායච්චාරජ්ඣාචාරසොනං ජිහ්විතා තස්ස තස්ස විතිකකමස්ස අනුච්ඡිකං තං සීලසංවරං පඤ්ඤපෙනති. පාතිමොක්ඛසංවරතොපි ව මග්ගඵලසම්පත්තමෙව සීලං අධිසීලං. කාමාවචරාති පන අභිකුසලවිතතාති ලොකීයාති අභිසම්පතති විතතාති ව එකජ්ඣං කතා විතතමෙවාති වේදිතබ්බංති.

අබුඬුප්පාදෙ වස්ස පවත්ති, සමාදනව සීලෙ වුත්තනසෙනෙව වේදිතබ්බං. විපස්සනාපාදකඅභිසම්පත්තිවිතතං පන අධිවිතනනති වුවවති. තං හි අධිසීලං විය සීලානං සබ්බලොකීය විතතානං අධික වෙව උත්තමව බුඬුප්පාදෙ එව ගොති න විනා බුඬුප්පාද, තතොපි ව මග්ගඵලවිතතමෙව අධිවිතතං.

අභි දිනනං අභි සිභනති ආදිනස්පවත්තං පන කම්මස්සකතා ඤ්ණං පඤ්ඤා, සා හි බුඬෙ උප්පනොපි අනුප්පනොපි ලොකෙ පවත්නති. උප්පනො බුඬෙ තස්සා පඤ්ඤාස බුඬාපි සාවකාපි මහා ජනං සමාදපෙනති. අනුප්පනො බුඬෙ පච්චිකබුඬා කම්මවාදිනො

ධම්මිකසමණවුහමණොව චක්කවත්තිමහාරාජ මහාබෝධිසත්තා ච සමාදපෙනති. සාමමපි පණ්ඩිතා සමාදියන්ති. තථා හි අංකුරො දසවස්සසහස්සානි¹ මහාදුතං අදුසි. වෙලාමො වෙස්සන්තරො අඤ්ඤ ව බහු පණ්ඩිතා මනුස්සා මහාදුතානි අදුසුං, තෙ තං කුසල කමමං පරිපුරෙත්වා දෙවෙසු ව මනුස්සෙසු ව සමපත්තිං අනුභවිංසු. තිලකබණ්ණාකාරපරිචේදකං පන විපස්සනාඤ්ඤං අධිපඤ්ඤති චුච්චති. සා හි අධිපිල අධිවිත්තානි විය සිලවිත්තානං සබ්බලෝකිය පඤ්ඤානං අධිකා වෙච උත්තමා ව නව විතා බුච්ඡපාද ලොකෙ පවත්නති, තතොපි මග්ගඵලපඤ්ඤව අධිපඤ්ඤ. ඉදුනි එකෙකං දස්සෙන්නො “කතමා අධිපිලසික්කා ඉධ තිකත්‍ර සිලවා ගොති පාති මොක්කසංවරසංවුත්තො විහරති”ති ආදිමාහ.

“ඉධා”ති: වචනං පුබ්බභාගකරණීයසමපදය සමපත්තස්ස සබ්බප්ප කාරසිලපරිපුරකස්ස පුග්ගලස්ස සන්තිස්සයභූතසාසනපරිදීපනං අඤ්ඤසාසනස්ස ව තථාභාවපතියෙධිනං. චුත්තං හෙතං:- “ඉධෙව තික්කිවෙ සමණො-පෙ-සුඤ්ඤපරප්පවාද සමණෙහි අඤ්ඤ”ති. “තිකත්‍ර”ති: තස්ස සිලස්ස පරිපුරකස්ස පුග්ගලස්ස පරිදීපනං. “පාති මොක්කසංවරසංවුත්තො”ති: ඉදමස්ස පාතිමොක්කසංවරෙ සිතභාව පරිදීපනං. “විහරති”ති: ඉදමස්ස තදනුරූපවිහාරසමගිභාවපරි දීපනං.

“ආචාරගොවරසමපන්නො”ති: ඉදමස්ස පාතිමොක්කසංවරස්ස උපකාරකධම්මපරිදීපනං. “අනුමන්නාසු වජ්ජසු හසදස්සාවි”ති: ඉදමස්ස පාතිමොක්කතො අවචනධම්මතා පරිදීපනං. “සමාදුයා”ති: ඉදමස්ස සික්කාපදනං අනවසෙසතො² ආදුතපරිදීපනං. “සික්ක ති”ති: ඉදමස්ස සික්කාය³ සමගිභාවපරිදීපනං. “සික්කාපදෙසු”ති: ඉදමස්ස සික්කිතබ්බ ධම්මපරිදීපනං. තත් “තිකත්‍ර”ති: සංසාර භයං ඉක්කතිති තිකත්‍ර, සිලමස්ස අත්ති= සිලවාති, එත් සිලනති සිල නත්තෙති සිලං. කිම්දං සිලනං නාම සමාදුතං වා කායකමමාදීනං සුසිලාවසෙන අවිප්පකිණ්ණතාති අත්තො. උපධාරණං වා කුසලානං ධම්මානං පතිඨාවසෙන ආධාරභාවොති අත්තො. එත දෙවහි එත් අත්ථවයං සද්දලකබණ්ණවිදු අනුජ්ජන්ති. අඤ්ඤ පන අධිසෙව නත්තෙති ආචාරත්තෙති සිලනත්තෙති සිරත්තෙති සිතලත්තෙති සිවත්තෙති සිලනති වණ්ණයන්ති.

“සිලනං ලකබණ්ණං තස්ස භිත්තස්සාවි අනෙකධා
සනිදස්සන්තතං රූපස්ස යථා භිත්තස්ස නෙකධා”

යථා හි නීලපීතාදිභෙදෙන අනෙකධාභිත්තස්සාවි රූපායනතස්ස සනිදස්සන්තතං ලකබණ්ණං නීලාදිභෙදෙන භිත්තස්සාවි සනිදස්සන්

1. V. ම. වස්සංගස්සානි.

2. V. ම. අවසෙසතො.

3. V. ම. සසාදා.

භාවානතික්කමනතො තථා සීලස්ස වෙතනාදිභෙදෙන නෙකධා භික්ඛස්සාපි යදෙනං කායකමාදීනං සමාදුනවසෙන¹ කුසලානව ධම්මානං පතිස්ථානවසෙන චුත්තං සීලනං. තදෙව ලක්ඛණං වෙත නාදිභෙදෙන භික්ඛස්සාපි සමාදුන පතිස්ථානභාවානතික්කමනතො එවං ලක්ඛණස්ස පනස්ස:-

“දුස්සීලවිඬංසනතා අනවජ්ජගුණා තථා,
කිච්චසම්පන්නි අත්තෙත රසො නාම පට්ඨව”ති.

තස්මා ඉදං සීලං නාම කිච්චත්තෙත රසෙන පන දුස්සීලවිඬංසනං, සම්පන්නි අත්තෙත රසෙන අනවජ්ජරසනති වෙදිතබ්බං.

“සොවෙය්‍ය පට්ඨුපඨානං තඤ්ඤං තස්ස විඤ්ඤාති
මත්තප්පව ‘හිරිවෙව’ පදඨානනති වණ්ණිතං.”

තං ව හිදං සීලං කායසොවෙය්‍ය වච්ඡොවෙය්‍ය මත්තොසො වෙය්‍යනති එවං චුත්ත සොවෙය්‍ය පට්ඨුපඨානං, සොවෙය්‍යභාවෙන පට්ඨුපඨාති ගහණභාවං ගවජ්ජති. හිරොත්තප්පව පන තස්ස විඤ්ඤාති පදඨානනති වණ්ණිතං. ආසන්නකාරණනති අත්තො. හිරොත්තපො හි සති සීලං උප්පජ්ජති වෙව තිස්සති ව, අසති² නෙව උප්පජ්ජති න තිස්සති. එවං විධෙන සීලෙන සීලවා භොති එතං සීලං නාම පාණාතිපාතාදීති වා විරමන්තස්ස වත්තපටිපත්තිං වා පුරෙන්නස්ස වෙතනාදයො ධම්මා වෙදිතබ්බං.

චුත්තං හෙතං පටිසම්භිද්ධං “කිං සීලනති වෙතනා සීලං වෙත සිකං සීලං සංවරො සීලං අවිතික්කමො සීල”නති. තත්ථ වෙතනා සීලං නාම පාණාතිපාතාදීති විරමන්තස්ස වත්තපටිපත්තිං වා පුරෙන්නස්ස වෙතනා. වෙතසිකං සීලං නාම පාණාතිපාතාදීති විරමන්තස්ස විරති. අපිච්ච වෙතනා සීලං නාම පාණාතිපාතාදීති පජ්ගන්තස්ස සත්තකම්ම පථවෙතනා, වෙතසිකසීලං නාම “අභිජ්ඣං පභාය විගතාභිජ්ඣාන වෙතසා විහරති”ති ආදිනා නයෙන සංයුත්ත මහාවය්‍යෙ චුත්තා අනභිජ්ඣා අව්‍යාපාද සම්මාදිට්ඨි ධම්මා. “සංවරෙණ සීල”නති: එත්ථ පංචවිධෙන සංවරෙණ වෙදිතබ්බං. පාතිමොක්ඛසංවරෙණ සතිසංවරෙණ ඤ්ඤාසංවරෙණ ඛනතිසංවරෙණ විරියසංවරෙණති.

තස්ස නානාකරණං උපරි ආවිභවිස්සති. “අවිතික්කමො සීල”නති: සමාදින්න සීලස්ස කායික වාචසිකො අවිතික්කමො. එත්ථ ව සංවරසීලං අවිතික්කම්සීලනති ඉදමෙව නිප්පරියායතො සීලං වෙතනා සීලං වෙතසිකසීලනති පරියායතො සීලනති වෙදිතබ්බං. “පාති මොක්ඛ”නති: සික්ඛාපදසීලං, තං හි යො නං පාති රක්ඛති තං මොක්ඛති මොවෙති අපාසිකාදීති දුක්ඛෙති තස්මා පාති මොක්ඛනති චුත්තං. “පාතිමොක්ඛසංවරසංවුත්තො”ති: පාතිමොක්ඛ සංවරෙන සම්මනාගතො.

“ආචාරගොවරසමපනෙතා”ති: ආචාරෙන ච ගොවරෙන ච සමපනෙතා. “අශ්‍රමනෙතා”ති: අපමනතනෙසු. “වජ්‍රෙස්ස”ති: අකුසලධමමෙසු. “ගසදසාමි”ති: ගසදසසි. “සමාදුසා”ති: සමවා ආදි සිත්වා. “සිකති සිකතාපදෙස්ස”ති: නං නං සිකතාපදං සමාදිසිත්වා සිකති. අපි ච “සමාදුස සිකති සිකතාපදෙස්ස”ති: යං කීංචි සිකතා පදෙස්ස සිකතානොට්ඨාසෙස්ස සිකතිතබ්බං කාසිකං වා වෙනසිකං වා නං සබ්බං සමවා ආදුස සිකති. “බුද්දකො සිලකවකො”ති: සංඝාදි සෙසාදි සාවසෙසො සිලකවකො. “මහගොතා”ති: පාරුජ්ජාදි නිරවසෙසො. යසමා පන පාතිමොක්ඛ සිලෙන භික්ඛු සාසනෙ පතිඨාති නාම හසමා නං පතිඨාති වුත්තං. පතිඨගති වා එත්ථ භික්ඛු කුසලා ධම්මා එව වා එත්ථ පතිට්ඨගන්ති පතිඨා, අයමන්තො “සිලෙ පතිඨාය නරෙ සපඤ්ඤ”ති ච “පතිඨා මහාරුජ් සිලං සබ්බෙසං කුසලානං ධම්මාන”නති ච “සිලෙ පතිසිතස්ස බො මහාරුජ් සබ්බෙ කුසලා ධම්මා න පරිහායන්ති”ති ච ආදි සුත්තවසෙන වෙදිතබ්බො. තදෙනං පුබ්බුප්පත්තිඅන්තෙ ආදි, වුත්තමපි වෙනං. “හසමාතිග ත්වං බත්ති”¹ ආදිමෙව විසොධෙති කුසලෙස්ස ධමමෙසු කො වාදි කුසලානං ධම්මානං සිලං ච සුචිත්තං දිසිව උජ්ජකා”ති. යථාහි නගරවස්සති නගරං මාපෙනු කාමො පඨමං නගරථානං සොධෙති තතො අපරභාගෙ චීවිවතුක්ඛ සිංඝාවකාදි පරිචේජ්දෙන විහජ්ජිතා නගරං මාපෙති.

එවමෙව යොගාවචරෙ ආදිතො සීලං සොධෙති තතො අපර භාගෙ සමාධිවිපක්ඛනා මග්ග ඵල නිබ්බාණාති සච්ඡකාරොති, යථා වා පන රජකො පඨමං නීති බාරෙහි වත්ථං ධොවිත්වා පරිසුඛෙ වන්තෙ යදිච්ඡකං රහස්සං උපනෙති. යථා වා පන ඡෙකො විත්තකාරො රූපං ලිඛිතුකාමො ආදිතො භිත්තිපරිකමමං කාරොති. තතො අපරභාගෙ රූපං සමුඨාපෙති. එවමෙව යොගාවචරො ආදිතො සීලං විසොධෙත්වා අපරභාගෙ සමථිවිපක්ඛනාදයො ධමමෙ සච්ඡ කාරොති. හසමා සීලං ආදිති වුත්තං. තදෙනං වරණසරිකතතාය වරණං. වරණානිති පාද වුවවන්, යථා හි ඡණ්ණවරණස්ස පුරි සස්ස දිසාගමනාතිසංඛාරො න ඡයති පරිපුණ්ණපාදස්සෙව ඡයති. එවමෙව. යස්ස සීලං භිත්තං ගොති බබ්බං අපරිපුණ්ණං. හස්ස නිබ්බාණගමනාය ඤාණගමනං න සමපජ්ජති! යස්ස පන හං අභිත්තං ගොති අබණ්ඩං පරිපුණ්ණං. හස්ස නිබ්බාණගමනාය ඤාණගමනං සමපජ්ජති. හසමා සීලං වරණනිති වුත්තං. තදෙව සඤ්ඤමනවසෙන සඤ්ඤමො, සංවරවසෙන සංවරෙති උභයෙනාපි සීලසඤ්ඤමො වෙව සංවරො ච කපිතො, වචනන්තො පනෙත්ථ සංයමෙති විනික්ඛමම විපජ්ජනාති පුගාලං වා සංයමෙති විනික්ඛමවසෙන හස්ස විපජ්ජිතුං න දෙතීති සංයමො, විනික්ඛමස්ස පවෙසනවාරං සංවරති පිදගතිති සංවරො. “මොක්ඛ”නති: උත්තමං මුඛභූතං වා, යථා හි සත්තානං

වතුබිබො ආහාරො මුබෙන පවිසිනා අභමහානි ඵරති. එවං යොගිනොපි වතුභූමකකුසලං සීලමුබෙන පවිසිනා අත්ඨිසිං සමා දෙති. තෙන “මොක්ඛ”නති: පමුබො. “සාග්ගි”ති: පාමොක්ඛං පුබ්බභමං සෙසං පධානනති අත්ථො. “කුසලානං ධම්මානං සමා පතතිසා”ති: වතුභූමකකුසලානං පටිලාභන්දාය මුබං මොක්ඛං පුබ්බභමං සෙසං පධානනති වෙදිතබ්බං. “විවිච්චව කාමෙහි”ති: කාමෙහි විවිච්ච විනා හුන්වා අපකකම්භා යො පන වෙත්ථ එව කාරො සො නියමත්ථොති වෙදිතබ්බො.

යසාව නියමත්ථො තසාව පඨමජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරණ සමයෙ අවිජ්ජමානානම්පි කාමානං තස්ස පඨමජ්ඣානස්ස පටිපක්ඛ භාවානං පරිච්චාගෙනෙව වස්ස අබිගමං දීපෙති. කථං “විවිච්චව කාමෙහි”ති: එවං හි නියමෙ කර්ශමානෙ ඉදං පඤ්ඤායති දුතියස්ස ක්කානස්ස කාමා පටිපක්ඛභූතා යෙසු සති ඉදං නපපවත්තතිති, අක්කි කාරෙ සති පදීපොභාසො විය තෙසං පරිච්චාගෙනෙව වස්ස අබිගමො හොති. ඔරිමතීරපරිච්චාගෙන පාරිමතීරස්ස විය තසාව නියමං කරොතිති. තත්ථ සියා කසලා පනෙස පුබ්බපදෙයෙව වුත්තො න උත්තරපදෙති.

අකුසලෙහි ධම්මෙහි අවිච්චවාපි ක්කානං උපසම්පජ්ජ විහරෙය්‍යාති නබො පනෙනං එවං දඬබ්බං, තං නිස්සරණතො හි පුබ්බපදෙ එව වුත්තො, කාමධාතුසමතික්කමනතො හි කාමරාගපටිපක්ඛතොව ඉදං ක්කානං කාමානමෙව නිස්සරණං යථාහ:-“කාමානමෙනං නිස්සරණං යදිදං නෙක්ඛමම”නති, උත්තරපදෙපි පන යථා, “ඉධෙව භික්ඛවෙ සමණො ඉධ දුතියො සමණො”ති එත්ථ එවකාරො ආනෙතො වුච්චති, එවං වත්තබ්බො න හි සක්කා ඉතො අඤ්ඤාහිපි නීවරණසංඛාතෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහි අවිච්චව ක්කානං උපසම්පජ්ජ විහරිතුං තසාව “විවිච්චව කාමෙහි විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහි”ති එවං පදවයෙපි එස දඬබ්බො.

පදවයෙපිව කීවාපි “විවිච්චා”ති. ඉමිනා සාධාරණවචනෙන තදභවික්කමණණසමුච්ඡේද පටිපසස්සති නිස්සරණවිවෙකා විත්තකාය උපධිවිවෙකා ව සභගං ගච්ඡන්ති. තථාපි පුබ්බභාගෙ කායවිත්ත විවෙකවික්කමණණවිවෙකා දඬබ්බා, ලොකුත්තරමග්ගකබ්බෙණ කාය විවෙකවිත්තවිවෙකසමුච්ඡේදවිවෙක නිස්සරණවිවෙකාති දඬබ්බා. “කාමෙහි”ති: ඉමිනා පන පදෙන යෙව ඉධ කතමෙ වජ්ජුකාමා මනා පිකා රුපාති ආදිනා වජ්ජුකාමා වුත්තො යෙව ඉධෙව විභගෙ “ඡන්දෙ කාමො රාගො කාමො ඡන්දරාගො කාමො සංකප්පො කාමො රාගො කාමො සංකප්පරාගො කාමො”ති, එවං කීලෙසකාමා වුත්තො, තෙ සබ්බෙපි සභගිතා ඉච්චෙව¹ දඬබ්බා. එවං හි සති “විවිච්චව

කාමෙහි”ති: වච්ඡකාමෙහිපි විවිධව්‍යාති අන්තො යුජ්ජති. තෙන කායවිවෙකො චුත්තො ගොති. **“විවිධ අකුසලෙහි ධමෙමහි”**ති: කිලෙසකාමෙහි සබ්බාකුසලෙහි වා විවිධාති අන්තො යුජ්ජති. තෙන චිත්තවිවෙකො චුත්තො ගොති, පුරිමෙන වෙත් කාමෙහි විවෙක වචනතො එව කාමසුඛපරිච්ඡාගො, දුතියෙන කිලෙසකාමෙහි විවෙකවචනතො තෙකබ්බසුඛපරිච්ඡාගො විභාවිතො ගොති.

එවං වච්ඡකාමකිලෙසකාමවිවෙචනතො යෙව එතෙසං පඨමෙන සංකිලෙසවච්ඡාප්පහානං, දුතියෙන සංකිලෙසප්පහානං, පඨමෙන ලොලභාවස්ස හෙතුපරිච්ඡාගො, දුතියෙන බාලභාවස්ස, පඨමෙන ව පයොගසුඛි, දුතියෙන ආසයසොධනං.¹ විභාවිතං ගොතීති විඤ්ඤානබ්බං එස තාව නයො. **කාමෙහි**ති එත් වච්ඡකාමෙහි වච්ඡකාමපකෙඛ, කිලෙසකාමපකෙඛ පන ඡන්දෙති ව රුගොති ව එවමාදිති අනෙක හෙදෙ, කාමච්ඡන්දෙ ව කාමොති අධිපෙපතො. සො ව අකුසල පරියාපනොපි සමාගො **“නත්ත කතමො කාමච්ඡන්දෙ කාමො”**ති ආදිනා නයෙන විභගෙ කුතපටිපකිතො විජුං චුත්තො, කිලෙස කාමභ්‍යා වා පුරිමශ්ච චුත්තො, අකුසලපරියාපනතත්තා දුතියපදෙ අනෙකහෙදතො වස්ස **කාමනො**ති අවත්තා **කාමෙහි**ති චුත්තං. අඤ්ඤාසම්පි ධම්මානං අකුසලභාවෙ විජ්ජමානෙ තත්ත **“කතමෙ අකුසලා ධම්මා කාමච්ඡන්දෙ”**ති ආදිනා නයෙන විභගෙ උපරිජ්ඣා නභානං පච්චතිකපටිපකිතාවදස්සනතො නිවරණානෙව චුත්තා නීති. නිවරණාති හි කුතභානං පච්චතිකාති. තෙසං කුතනෙතෙව පටිපකිතාතිවිධංසකාති විභානකානීති චුත්තං ගොති. තථාහි සමාධි කාමච්ඡන්දස්ස පටිපකෙඛා පිති ව්‍යාපාදස්ස විතකෙකා විතම්බස්ස සුඛං උඛච්ඡාකුකුච්චස්ස විවාරෙ විවිකිච්ඡායාති පෙට්ඨෙ චුත්තං එවමෙත්ත **“විවිධව්‍යාති කාමෙහි”**ති ඉමිනා කාමච්ඡන්දස්ස විකම්බනවිවෙකො චුත්තො ගොති. **“විවිධ අකුසලෙහි ධමෙමහි”**ති ඉමිනා පචනමපි නිවරණානං අගතිතගහණෙන පන පඨමෙන කාමච්ඡන්දස්ස දුතියෙන සෙසනිවරණානං, තථා පඨමෙන තීස්ස අකුසලමූලෙස්ස පචකාමගුණ හෙදවිසයස්ස ලොභස්ස, දුතියෙන ආසානවච්ඡාහෙදවිසයානං දෙස මොගානං, ඔසාදිස්ස වා ධම්මෙස්ස පඨමෙන කාමොසකාමයොගකාමා සව කාමුපාදන අභිජ්ඣාකායගන්ථකාමරුගස්සොප්පාදනානං, දුතියෙන අවසෙසමසයොගාසවඋපාදනගන්ථස්සොප්පාදනානං, පඨමෙන නණ්භාය තංසමපයුත්තකානංව, දුතියෙන අවිජ්ජාය තංසමපයුත්තකානංව, අපි ව පඨමෙන ලොභසමපයුත්තඅභිව්‍යාප්පාදනං, දුතියෙන සෙසානං වතුත්තං අකුසලවිභ්‍යාප්පාදනං, විකම්බනවිවිකො චුත්තො ගොතීති වෙදිතබ්බො. එතතාවතා ව පඨමස්ස කුතස්ස පහානගෙ දස්සෙත්තා ඉද්දති සමපයොගබ්බංදස්සත්තං **“සවිතකං සවිචාර”**නති

ආදිවුත්තං. තත් ආරම්භේ විත්තස්ස අභිනිරොපනලක්ඛණො විනාසෙකො, ආරම්භොනුමර්ජනලක්ඛණො විවාගේ, සන්තෙපි ව නෙසං කාත්ථි අපියොගේ'ඔලාරිකත්තෙ පුබ්බගමත්තෙ ත ව සණ්ඨාහි සාතො විය වෙනසො පඨමාභිතිපාතො විතකෙකා, සුමුමත්තෙ අනු මර්ජනසභාවෙන ව සණ්ඨානුරුවො විය අනුප්පබ්බො විවාගේ. විපාර මෙව වා වෙත් විතකෙකා පඨමමුප්පත්තිකාලෙ පරිඵ්ඤනභූතො විත්තස්ස ආකාසෙ උප්පතිතුකාමස්ස පක්ඛිනො පක්ඛිවිකේඛපො විය පදුමාභිමුඛපාතො විය ව ගක්ඛානුබ්බිකවෙනසො භමරස්ස, සන්තවුත්ති විවාගේ නාතිපරිපඵ්ඤනභූතො විත්තස්ස ආකාසෙ උප්පතිතස්ස පක්ඛිනො පක්ඛප්පසාරණං විය පරිබ්ගමණං විය ව පදුමාභිමුඛපති තස්ස භමරස්ස පදුමස්ස උපරිභාගේ.

දුක්ඛිපාතඨකථායං පන “ආකාසෙන ගච්ඡතො මහාසකුණස්ස උභොහි පකේඛි වාතං ගගෙත්වා පකේඛ සන්තිසීදුපෙත්වා ගමනං විය ආරම්භේ වෙනසො අභිනිරොපණභාවෙන පවත්තො විතකෙකා, වාතගහණත්ථං පකේඛ ඵ්ඤපයමානස්ස ගමනං විය අනුමර්ජන භාවෙන පවත්තො විවාගේ”ති වුත්තං. තං අනුප්පබ්බො පවත්තියං යුර්ජති. සො පන තෙසං විසෙසො පඨමදුතියජ්ඣානෙසු පාකවො හොති. අපි ව මලගහිතං කංසභාජනං ඵකෙන හත්තෙ දලහං ගගෙත්වා ඉතරෙන හත්තෙ වුණ්ණතෙලණ්ඩුපකෙන පරි මර්ජනතස්ස දලගහණහත්තො විය විතකෙකා පරිමර්ජනහත්තො විය විවාගේ, තථා කුමභකාරස්ස දණ්ඩප්පහාරෙන වක්කං හමයිත්වා¹ භාජනං කරෙන්නාස්ස උපපිලනහත්තො විය විතකෙකා. ඉතො විතො ව සවරණහත්තො විය විවාගේ. තථා මණ්ඩලං කරෙන්නාස්ස මජ්ඣෙක සන්තිරුමිත්වා සීතකණ්ටකො විය අභිනිරොපතො විතකෙකා, බහි පරිබ්ගමණ කණ්ටකො විය අනුමර්ජනො විවාගේ, ඉති ඉමිනා ව විතකෙකා ඉමිනා ව විවාරෙන සහ වත්තති “රුකේඛා විය පුපෙථන ව ඵලෙනවා”ති ඉදං ක්ඛානං සවිභක්කං සවිවාරනති වුවවති. “විවෙකජ”නති: ඵත්ථ විවිත්ති විවෙකො නිවරණවිගමොති අත්තො. විවිත්තොති වා විවෙකො නිවරණවිවිත්තො ක්ඛානසම යුත්තධම්මරසිති අත්තො. තස්මා විවෙකා තස්මිං වා විවෙකෙ ජාතනති විවෙකජං, “පිතිසුඛං”ති: ඵත්ථ පිතයතීති පිති, සා සමපියායන ලක්ඛණා, සා පනෙසා බුද්ධකා පිති බණ්ණිකා පිති ඔක්කනනිකා පිති උබ්බෙගා පිති ඵරණා පිපිති පච්චිධා හොති.

තත්ථ බුද්ධකා පිති සරිරෙ ලොමහංසනමත්තමෙව කාතුං සකෙකාති. බණ්ණිකා පිති බණ්ණ බණ්ණ විජුප්පාදසද්දසා හොති. ඔක්කනනිකා පිති සමුද්දතීරො² විවි විය කායං ඔක්කමිත්වා ඔක්කමිත්වා භිජ්ජති. උබ්බෙගා පිති බලවතී හොති කායං උච්චං කත්වා ආකාසෙ ලංසාපනප්පමාණප්පත්තො, ඵරණා පිති අතිබලවතී හොති, තාය හි

උප්පන්නාය සකලසරීරං ධම්මානා පුරිතවන්ති විශ මහතා උදකො
 ඝෙන පකඛන්දිතාපබ්බතකුච්ඡි විශ අනුපරිපුටා ගොති. සා පනෙසා
 පච්චිධා පිති ගබ්භං ගණනන්ති පරිපාකං ගච්ඡන්ති¹ දුට්ඨං පස්සංඝිං.
 පරිපුරෙති කායපස්සංඝිං ච චිත්තපස්සංඝිං ච, පස්සංඝි ගබ්භං ගණනන්ති
 පරිපාකං ගච්ඡන්ති¹ දුට්ඨමපි සුඛං පරිපුරෙති කායිකච චේතසිකච,
 සුඛං ගබ්භං ගණනන්තං පරිපාකං ගච්ඡන්තං තිට්ඨං සමාධිං පරිපුරෙති,
 බණ්ණිකසමාධිං උප්පාරසමාධිං අප්පණ්ණසමාධිංති.

තාසු යා අප්පණ්ණසමාධියං මූලං හුත්වා වසිසමානසමාධිසම්ප
 යෝගං ගතා ඵරණාපිති අයං ඉමස්මිං අන්තෙ අධිප්පෙතා “පිනී”ති.
 ඉතරං පන සුඛයතීති සුඛං යස්සුප්පජ්ජති තං සුඛිතං කරුණීති
 අන්තො. සුඛතං වා සුඛං, සුදුසු වා බාදති ඛනති ච කායචිත්තාබාධනති
 ච සුඛං, සොමනස්සවේදනායෙතං නාමං, තං සාතලකඛණං, සනෙත
 පිච නෙසං කන්ථි අවිශෝගෙ ඉඨාරමමණ්පරිලාභතුසිපිතිපරිලාභා
 රමමණ්සානුභවතං සුඛං යත් පිති තත් සුඛං, යත් සුඛං තත් ත
 නියමතො පිති, සඛ්ඛාරකකකිසභගිතා පිති, වේදනාකකිසභගිතං
 සුඛං, කන්තාරබින්නස්ස චන්තතුදකන්තදස්සනසමයෙසු විශ පිති,
 චන්ච්ඡායාපවිසනඋදකපරිභොගෙසු විශ සුඛං, තස්මිං තස්මිං සමයෙ
 පාකච්ඡාවතො චේතං චුත්තන්ති වේදිතබ්බං.

ඉති අයං පිති ඉදං සුඛං අස්ස ක්කානස්ස අස්මිං වා ක්කානෙ අත්ථිති
 ඉදං ක්කානං පිතිසුඛන්ති චුච්චති. අථවා පිති ච සුඛං=පිතිසුඛං, ධම්ම
 විතයාදයො විශ, විචේකජං පිතිසුඛං අස්ස ක්කානස්ස අස්මිං වා ක්කානෙ
 අත්ථිති ඵලං විචේකජං පිතිසුඛං. යථෙව ගි ක්කානං ඵලං පිතිසුඛං
 චේත්ථ විචේකජමෙව ගොති. තං වස්ස අත්ථි තස්මා අලොපසමාසං
 කත්වා ඵකපදෙනෙව විචේකජං පිතිසුඛන්තිචි වතතුං යුජ්ජති. “පඨ
 ම”න්ති: ගණනානුපුබ්බතාය පඨමං පඨමං උප්පන්නන්ති පඨමං.
 “ක්කාන”න්ති: දුට්ඨං ක්කානං ආරමමණුපතිඤ්ඤානං ලකඛණුප
 නිඤ්ඤානං ච, තත් අඨසමාපත්තියො පඨවිකසිණෙදිආරමමණං උප
 නිඤ්ඤායන්තීති ආරමමණුපතිඤ්ඤානන්ති සංඛං ගතා, විපස්සනා
 මග්ගඵලාති පන ලකඛණුපතිඤ්ඤානං නාම.

තත්ථ විපස්සනා අතිච්චාදි ලකඛණස්ස උපතිඤ්ඤානතො ලකඛ
 ණුපතිඤ්ඤානං, විපස්සනාය කතකිච්චස්ස මග්ගෙන ඉඤ්ඤානතො
 මග්ගො ලකඛණුපතිඤ්ඤානං, ඵලං පන නිරෝධසම්චාරඵලකඛණං.
 උපතිඤ්ඤායන්ති ලකඛණුපතිඤ්ඤානං, තෙසු ඉධ පුබ්බභාගෙ ආරමම
 ණුපතිඤ්ඤානං ලොකුත්තරමග්ගකකිණෙ ලකඛණුපතිඤ්ඤානං අධි
 ප්පෙතං, තස්මා ආරමමණුපතිඤ්ඤානතො ච ලකඛණුපතිඤ්ඤානතො
 ච පච්චතිකඤ්ඤාපනතො ච ක්කානන්ති වේදිතබ්බං. “උපසම්පජ්ජා”ති:
 උපගන්ත්වා පාපුණ්ණිත්ති චුත්තං ගොති. උපසම්පදසිත්වා වා නිප්පා

දෙකොති චුත්තං හොති. “විහරති”ති: තදනුරූපෙන ඉරියාපථවිහාරෙන ඉරියති චුත්තප්පකාරකානසමගී හුත්වා අත්තභාවස්ස ඉරියනං චුත්තං අභිනිප්ථාදෙති. තං පනෙනං පඨමජ්ඣානං පචගවිප්පතිනං පචගසමන්තාගතං තිවිධකල්පාණං දසලක්ඛණසමපන්නං.

තත්ථ කාමච්ඡන්දො ව්‍යාපාදො ජිනමිඛං උඬච්චක්ඛුකකුච්චං. විවිකිච්ඡාති ඉමෙසං පචන්නං නිවරණානං පහානවසෙන පචගවිප්පතිනතා වෙදිතබ්බා. තභි එතෙසු අප්පභිනෙසු ක්කානං උප්පර්ඨති තෙතසෙසතානි¹ පහානභානීති චුච්චන්ති. කිචාපි භි ක්කානකකිණෙ අඤ්ඤාපි අකුසල්‍යාධම්මා පභියන්ති, තථාපි එතානෙව විසෙසෙන ක්කානන්තරයකරාති. කාමච්ඡන්දෙන භි නානාවිසයප්පලොභිතං විත්තං න එකත්තාරම්මණෙ සමාධියති, කාමච්ඡන්දුභිභූතං වා තං න කාමධාතුප්පහානාය පටිපදං පටිපජ්ජති. ව්‍යාපාදෙන වා ආරම්මණෙ පටිගඤ්ඤාමානං න නිරන්තරං පවත්නති. ජිනමිඛාභිභූතං අකම්මඤ්ඤං හොති. උඬච්චක්ඛුකකුච්චපරෙනං අවුපසන්නමෙව හුත්වා පරිභ්ගමති විවිකිච්ඡාය උපගතං ක්කානාධිගමසාධිකං පටිපදං නාරෙහති.

ඉති විසෙසෙන ක්කානන්තරයකරණත්තා එතානෙව පහානභානීති චුත්තාති. යස්මා පන විතකෙකා ආරම්මණෙ විත්තං අභිනිර්දේපෙති, විචාරෙ අනුබ්බති, තෙති අවිකෙඛපාය² සම්පාදිතපයොගස්ස වෙතසො පයොගසම්පත්ති සමාගාරො පින්නං නානාසුඛ උපමුඤ්ඤානං කරෙති. අථස්ස සෙසසම්පයුත්තධම්මා එතෙති අභිනිර්දේපනානුබ්බකාපිනනුපමුඤ්ඤානෙති අනුග්ගතිතා එකග්ගතා එකත්තාරම්මණෙ සමං සම්මාව ආධියති, තස්මා විතකෙකා විචාරෙ පිති සුඛං විතෙත කාග්ගතාති ඉමෙසං පචන්නං උප්පත්තිවසෙන පචගසමන්තාගතතා වෙදිතබ්බා.

උප්පන්නෙසු භි එතෙසු පචස්ස ක්කානං උප්පන්නං නාම හොති. තෙතස්ස එතාති පචගසමන්තාගතමානීති චුච්චති. තස්මා න එතෙති සමන්තාගතං අඤ්ඤාදෙව ක්කානං නාම අත්ථීති ගහෙතබ්බං. යථා පන අභමත්තවසෙනෙව වතුරභසෙනා පචතිකතුරියං අභිභිකො මග්ගොති චුච්චති එවමිදම් අභමත්තවසෙනෙව පචතිකන්ති වා පචගසමන්තාගතන්ති වා චුච්චතීති වෙදිතබ්බං. එතාතිපි පචඅභාති කිචාපි උපචාරකකිණෙපි අත්ථී. අථබ්බො උපචාරෙ පකාතිවිත්තතො බලවත්තති. ඉධ පන උපචාරතොපි බලවත්තති රූපාවචරකකිණප්පත්තාති නිප්ථන්නාති. එත්ථ භි විතකෙකා සුචිසදෙන³ ආකාරෙන ආරම්මණෙ විත්තං අභිනිර්දේපයමානො උප්පජ්ජති.

විචාරෙ අභිවිය ආරම්මණං අනුමර්ජමානො පිතිසුඛං සබ්බං චන්තමපි කායං ඵරමානං. තෙනාහ:-“නාස්සකිචි සබ්බාවතො කායස්ස විවේකජෙන පිතිසුඛෙන අපජුටං හොති”ති. විතෙතකාග්ගතා පි

හෙතෙමෙහි සමුග්ගපටලෙ උපරිම. සමුග්ගපටලං. විශ ආරමමණේ සුඵසසිතා හුත්වා උපපජ්ජති. අයමෙනෙසං ඉතරෙහි විසෙසො තත්ථ විතෙකකග්ගතා කිවාපි සවිතකං. සවිචාරනති ඉමස්මිං පාඨෙ න නිද්දිඨා තථාපි චිතභෙ “කුතනනති විතකසවිචාරෙ පීති සුඛං විතෙකකග්ගතා”ති එවං වුත්තත්තා අභමෙව යෙන හි අධිප්පායෙන¹ භගවතා උදෙසො කතො, සොයෙව තෙන විභභෙ පකාසිතොති. “නිවිධි කලාණං දසලක්ඛණසම්පන්න”නති: එත් පන ආදිමජ්ඣපරියො සාතවසෙන තිවිධකලාණත්තා. තෙසං යෙව ච ආදිමජ්ඣපරියො සානානංලක්ඛණවසෙන දසලක්ඛණසම්පන්නතා වෙදිතබ්බා. තත්තායං පාලි. “පඨමස්ස කුතසස්ස පටිපදාවිසුඤ්ඤා ආදි. උපෙකානුමුග්ගතා මජ්ඣිමසම්පගංසනා පරියොසානං. පඨමස්ස කුතසස්ස පටිපදාවිසුඤ්ඤා ආදි. ආදිස්ස කතිලක්ඛණාති? ආදිස්ස තිණ්ණි ලක්ඛණාති, යොගා තස්ස පරිපජ්ජො තතො විතතං විසුජ්ඣති. විසුච්ඡතා විතතං මජ්ඣිමසම්පතිමිත්තං. පටිපජ්ජති, පටිපන්නත්තා තත්ථ විතතං පකබ්ඤති, යව පරිපජ්ජතො විතතං විසුජ්ඣති, යඤ්ච විසුච්ඡතා විතතං මජ්ඣිමසම්පතිමිත්තං. පටිපජ්ජති. යඤ්ච පටිපන්නත්තා තත්ථ විතතං පකබ්ඤති. පඨමස්ස කුතසස්ස පටිපදාවිසුඤ්ඤා ආදි ආදිස්ස ඉමාති තිණ්ණි ලක්ඛණාති. තෙන වුවවති “පඨමජ්ඣානං ආදිකලාණවෙව ගොති තිලක්ඛණසම්පන්නාව, පඨමස්ස කුතසස්ස උපෙකානුමුග්ගතා මජ්ඣිමසම්පතිමිත්තං කතිලක්ඛණාති? මජ්ඣිමසම්පතිමිත්තං තිණ්ණි ලක්ඛණාති විසුච්ඡතං. විතතං අජ්ඣුපෙකති සම්පට්ටපදං අජ්ඣුපෙකති. එකතත්තපඨානං අජ්ඣුපෙකති. යව විසුච්ඡතං විතතං අජ්ඣුපෙකති, යව සම්පට්ටපදං අජ්ඣුපෙකති, යව එකතත්තපඨානං අජ්ඣුපෙකති පඨමස්ස කුතසස්ස උපෙකානුමුග්ගතාමජ්ඣිමසම්පතිමිත්තං, මජ්ඣිමසම්පතිමිත්තං ඉමාති තිණ්ණි ලක්ඛණාති. තෙන වුවවති පඨමජ්ඣානං මජ්ඣිමසම්පතිමිත්තං යෙව ගොති තිලක්ඛණසම්පන්නාඤ්ච. පඨමස්ස කුතසස්ස සම්පගංසනා පරියොසානං, පරියොසානස්ස කති ලක්ඛණාති? පරියොසානස්ස වතතාරි ලක්ඛණාති, තත්ථ ජතානං ධම්මානං අනතිවත්තත්තෙන්ත සම්පගංසනා ඉන්ද්‍රියානං එකරසෙන්ත සම්පගංසනා චූර්ථපඨ² විරියාවගත්තෙන්ත සම්පගංසනා ආසෙවත්තෙන්ත සම්පගංසනා, පඨමස්ස කුතසස්ස සම්පගංසනා පරියොසානං, පරියොසානස්ස ඉමාති වතතාරි ලක්ඛණාති. තෙන වුවවති පඨමජ්ඣානං පරියොසානකලාණවෙව ගොති ලක්ඛණසම්පන්නවා”ති.

තත්ත පටිපදාවිසුඤ්ඤා නාම සසම්මාරිකො³ උපවායො, උපෙකානුමුග්ගතා නාම අප්පණො, සම්පගංසනා නාම පඨවිවෙකකණති එව මේකෙ වණ්ණයනති. යසමා පන “එකත්තගතං විතතං පටිපදාවිසුඤ්ඤා ලක්ඛණවෙව³ ගොති උපෙකානුමුග්ගතාව ඤාණෙන ව සංප

1. සි. II & III. තද්දතං.

2. සි. I. සසම්මාරිකො.

3. V. ම. පකබ්ඤනාමව.

හසිත"නති පාලියං වුත්තං, තස්මා අනෙතාඅප්පණ්ණයමෙව ආගමනවසෙන පටිපදාවිසුඬි. තත්‍රමඡ්ඤානුපෙකකිය කිච්චවසෙන උපෙකකානුමුභනා, ධම්මානං අත වත්තනාදිභාවසාධනෙන පරියොදපකස්ස ඤාණස්ස කිච්චනිප්ථතතිවසෙන සමපහංසනා ව වෙදිතබ්බා, කථං යස්මිං හි වාරෙ අප්පණ්ණ උප්පජ්ජති තස්මිං යො නිවරණ සංඛාතො කිලෙසගණො තස්ස ඤානස්ස පරිපජ්ජො තතො විත්තං විසුඤ්ඤති විසුඬිත්තා ආවරණවිරහිතං හුත්වා මඡ්ඤිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජති. මඡ්ඤිමං සමථනිමිත්තං නාම සමපවත්තො අප්පණ්ණසමාධි යෙව. තදනන්තරං පන පුරිමං විත්තං එකසන්තතිපරිණාමනෙන තථත්තං උපගච්ඡමානං මඡ්ඤිමං සමථනිමිත්තං පටිපජ්ජතිනාම, එවං පටිපත්තත්තා තථහතුපගමනෙන තත්ථ පකඤ්ඤති නාම. එවං තාව පුරිමවිත්තෙ විජ්ජමානාකාරනිප්ථාදිකා පඨමඡ්ඤානස්ස උප්පාදකභණ්ණයෙව ආගමනවසෙන පටිපදාවිසුඬි වෙදිතබ්බා.

එවං විසුඬස්ස පන තස්ස පුන විසොධෙනබ්බාභාවතො විසොධනෙ ව්‍යාපාරං අකරුණෙනො විසුඬං විත්තං අඤ්ඤාපෙකකති නාම, සමථ භාවුපගමනෙන සමථපටිපත්තස්ස පුන සමාධානෙ ව්‍යාපාරං අකරුණෙනො සමථපටිපත්තං අඤ්ඤාපෙකකති නාම. සමථපටිපත්ත භාවතො එවමස්ස කිලෙසසංසග්ගං පහාය එකත්තෙන උපසිතස්ස පුන එකත්තපඨානෙ ව්‍යාපාරං අකරුණෙනො එකහතුපඨානං අඤ්ඤාපෙකකති නාම. එවං "තත්‍රමඡ්ඤානුපෙකකිය කිච්චවසෙන උපෙකකානුමුභනා වෙදිතබ්බා. යෙ පන තෙ එවං උපෙකකානුමුභිනා තත්ථ ජනා සමාධිපඤ්ඤාසංඛාතා යුගතච්චම්මා අඤ්ඤාමඤ්ඤා අනතිවත්තමානා හුත්වා පවත්තා. යාති ච සංඛාදිති ඉන්ද්‍රියානි නානා කිලෙසෙහි විමුක්තත්තා විමුක්තිරසෙන එකසදිසාති හුත්වා පවත්තාති. යචෙතං සරුපගං තෙසං අනතිවත්තනං එකරසභාවානං අනුච්ඡවිකං විරියං වත්තති යාවස්ස තස්මිං ඛණෙ පවත්තා අසෙ වතා සබ්බෙපි තෙ ආකාරා යස්මා ඤාණෙන සංකිලෙසවොදනෙසුතං තං ආදීනවච ආතිසංසව දිස්වා තථාතථා සමපහංසිතත්තා විසොධිතත්තා පරියොදපිතත්තා නිප්ථන්තා, තස්මා ධම්මානං අනතිවත්තනාදිභාවසාධනෙන පරියොසාපකස්ස ඤාණස්ස කිච්ච නිප්ථතතිවසෙන සමපහංසනා වෙදිතබ්බාති වුත්තං. "විතක්කවිචාශනං වූපසමා"ති: විතක්කස්ස ව විචාරස්සවාති ඉමෙසං විත්තං වූපසමා දුතියඡ්ඤානකභණ්ණෙ අපාතුභාවාති වුත්තං හොති.

තත්ථ කිච්චාපි දුතියඡ්ඤානෙ සබ්බෙ පඨමඡ්ඤානධම්මා න සන්ති. අඤ්ඤායෙව හි පඨමඡ්ඤානෙ එස්සාදයො අඤ්ඤා ඉධ, ඔලාරිකස්ස පන ඔලාරිකස්ස අගස්ස සමතික්කමා පඨමඡ්ඤානතො පරෙසං දුතියඡ්ඤානාදිතං අධිගමො හොතීති දස්සන්තථං විතක්කවිචාරනං වූපසමාති එවං වුත්තනති වෙදිතබ්බං. "අඡ්ඤාන"නති: ඉධ නිග

කර්මයන්. අධිපත්‍ය. අතනානි ජන. අතනනො සන්නානෙ නිබ්බන්ධනනි අත්ථො. “සමපසාදන”නති: සමපසාදනං වුවවති සමා සමපසාදනසොගතො ක්කානමපි සමපසාදනං නිලවණ්ණසොගතො නිලවණ්ණසොගතො යසමා නතිසජ්ඣානං සමපසාදනසමනනාගතතතො විතක්කවිචාරබොහවුපසමනෙන වෙනනං සමපසාදයති තසමා සමපසාදනනති වුත්තං. ඉමස්මිව අත්ථිකපෙප සමපසාදනං වෙනසොති එවං පදසමකො වෙදිතබ්බො. පුරිමස්මි පන අත්ථිකපෙප වෙනසොති එතං එකොදි භාවෙන සමිං යොජෙතබ්බො. නත්‍රායං අත්ථයො ජනා, එකො උදෙතීති=එකොදි විතක්කවිචාරෙහි අනර්කාරුලහතතො අග්ගො සෙසො හුත්වා උදෙතීති අත්ථො. සෙසොපි හි ලොකෙ එකොති වුවවති. විතක්ක විචාර විරහිතො වා එකො අසහායො හුත්වා ඉතිපි වත්තති. අථවා සමපසුත්තධමෙම උද්දයතිති උදි උදා පෙතීති අත්ථො. සෙසත්ථෙන එකො ව සො උදිති එකොදි සමාධිස්සෙතං අධිවචනං, ඉති ඉමං එකොදිං භාවෙති වසෙසතීති ඉදං දුතියජ්ඣානං එකොදිභාවං, සොපනායං එකොදි යසමා වෙනසො න සත්තස්ස න ජීවස්ස තසමා එතං වෙනසොඑකොදිභාවනති වුත්තං.

නත්‍ර වායං සමා පඨමජ්ඣානෙපි අත්ථි අයං ව එකොදිනාමකො සමාධි, අථ කසමා “ඉදමෙව සමපසාදනං වෙනසො එකොදිභාවනති වුත්ත”නති? වුවවතෙ, අදුං හි පඨමජ්ඣානං විතක්කවිචාරබොහෙන විචිතරකසමාකුලමිව ජලං න සුපසන්නං ගොති තසමා සතියාපි සමාය සමපසාදනනති නවුත්තං, න සුපසන්නතතායෙව වෙත්ථ සමාධිපි න සුදුපාකටො තසමා එකොදි භාවනතිපි න වුත්තං. ඉමස්මි පන ක්කානෙ විතක්කවිචාරපලිබොධාභාවෙන ලබොකාසා බලවති සමා, බලවසමා සහායපටිලාභෙනෙව ව සමාධිපි පාකටො තසමා ඉදමෙව එවං වුත්තනති වෙදිතබ්බො. “අවිනක්කං අවිචාර”නති: භාවනාය පතිනත්තා එතස්මිං එතස්ස වා විතක්කො නත්ථි අවිතක්කං ඉමිනාව නයෙන අවිචාරං, එත්ථාහ:-නත්‍රව විතක්කවිචාරනං වුපසමාති ඉමිනාපි අයමත්ථො සිඬො අථ කසමා පුන වුත්තං අවිනක්කං අවිචාරනති? වුවවතෙ එවමෙන සිඬොවායමත්ථො. නපනෙනං තදත්ථිපහං, නත්‍ර අවොවුමහ “ඔලාරිකස්ස පන ඔලාරිකස්ස අභස්ස සමතික්කමා පඨමජ්ඣානතො පරෙසං දුතියජ්ඣානාදිතං සමධිගමො ගොති”ති දස්සනත්ථො විතක්කවිචාරනං වුපසමාති එවං වුත්තනති. අපිව විතක්කවිචාරනං වුපසමා ඉදං සමපසාදනං න කිලෙසකාලසියස්ස විතක්කවිචාරනව වුපසමා එකොදිභාවං න උපචාරජ්ඣානමිව නිවරණප්පහානා න පඨමජ්ඣානමිව අභපාචුභාවාති එවං සමපසාදන එකොදිභාවානං ගෙචුපරිදිපකමිදං, තථා විතක්කවිචාරනං වුපසමා ඉදං අවිතක්කං අවිචාරං න තතියවචුත්ථජ්ඣානාති විය වක්ඛුමිසද්දණොදීති විය ව අභාවාති, එවං අවිතක්කඅවිචාරභාවස්ස

හෙතුපරිදිපකව න විතකකවිවාරාභාවමත්තපරිදිපකමෙව,¹ විතකක විවාරාභාවමත්තපරිදිපකමෙ අවිතකකඅවිවාරනති ඉදං වචන මෙව යුජ්ජනීති තසමා පුරිමං වනාපි වත්තබ්බමෙවනි.

“සමාධිජ”නති: පඨමජ්ඣානසමාධිනො සමපයුත්තසමාධිනො වා ජතනනි අත්ථො. තත්ථ කිවාපි පඨමමපි සමපයුත්තසමාධිනො ජතං අථ බො අයමෙව සමාධිජනති වත්තබ්බතං අරහති. විතකකවිවාර බොහවිරහෙන අතිවිය අවලත්තා සුපසන්නත්තා ව තයමා ඉමස්ස වණණහණනත්ථං ඉදමෙව සමාධිජනති වුත්තං. “පිනිසුබ්බ”නති: ඉදං වුත්තනායමෙව. “දුතිය”නති: ගණනානුපුබ්බතා දුතියං ඉදං දුතියං උපන්නනතිපි දුතියං. “පිනිසාවවිණ්ණා”ති: විරුගො නාම වුත්තපස කාරය පිනියා ජිගුල්ලනං වා සමතික්කමො වා උභින්නං පන අනතර වසදො සමපිඬනත්ථො. සො වුපසමං වා සමපිඬෙති විතකකවිවාර වුපසමං වා, තත්ථ යද වුපසමමෙව සමපිඬෙති තද පිනියා විරුගා ව කීච භියෙසා වුපසමා වානි එවං යොජනා වෙදිතබ්බා. ඉමිස්සා ව යොජනාය විරුගො ජිගුල්ලනත්ථො හොති. තයමා පිනියා ජිගුල්ලනා ව සමතික්කමාවානි අයමත්ථො දඬබෙබ්බා. යදපන විතකකවිවාරවුප සමං සමපිඬෙති තද පිනියා ව විරුගා කීචභියෙසා විතකකවිවාරනං ව වුපසමානි එවං යොජනා වෙදිතබ්බා. ඉමිස්සා ව යොජනාය විරුගො සමතික්කමනත්ථො හොති තයමා පිනියා ව සමතික්කමා විතකක විවාරනව වුපසමානි අයමත්ථො දඬබෙබ්බා.

කාමව හෙ විතකකවිවාරා දුතියජ්ඣානෙයෙව වුපසන්නා ඉමස්ස පන ක්කානස්ස මග්ගපරිදිපනත්ථං වණණහණනත්ථං වෙනං වුත්තං. “විතකකවිවාරනං වුපසමා”ති හි වුත්තෙ ඉදං පඤ්ඤායති නනු විතකකවිවාරවුපසමො මග්ගො ඉමස්ස ක්කානස්සාති. යථා ව තතියෙ අරියමග්ගෙ අපහිනානමපි සකකායදිඤාදිනං පචන්තං ඔරමාගියානං සඤ්ඤාජනානං පහානානි එවං පහානෙ වුච්චමානෙ වණණහණනං හොති. තදගිගමාය උසසුක්කානං උස්සාහජනනත්ථං එවමෙව ඉධ අවුපසන්නානමපි විතකකවිවාරනං වුපසමෙ වුච්චමානෙ වණණහණනං හොති. තෙනායමත්ථො වුත්තො “පිනියා ව සම තික්කමා විතකකවිවාරනව වුපසමා”ති.

“උපෙක්ඛකො ව විහරති”ති: එත්ථ උපපත්තිතො² ඉක්කතිති උපෙක්ඛා. සමං පස්සති අපක්ඛපතිතොව නුත්ථා පස්සතිති අත්ථො. නාය විසදය විපුලාය ථාමගනාය සමන්නාගතතා නතියජ්ඣාන සමගී උපෙක්ඛකොති වුච්චති. උපෙක්ඛා පන දසවිධා හොති. ඡළගුපෙක්ඛා බුග්ගවිහාරාපෙක්ඛා බොජ්ඣගුපෙක්ඛා විරිසුපෙක්ඛා සඛිඤාපෙක්ඛා වෙදනුපෙක්ඛා විපස්සනුපෙක්ඛා නත්තමජ්ඣිකත්තු පෙක්ඛා ක්කානුපෙක්ඛා පාරිසුඛිඋපෙක්ඛාති. තත්ථ යා ඉධ බිණ්ණසවො

භික්ඛු, චක්ඛුනා රූපං දිස්වා නෙව සුමනො හොති න දුමනො උපෙක්ඛකො. විහරති සතො ව සථප්පකොති එවමාගතා බිණ්ණස වස්ස ඡත්‍ර වාරෙසු ඉදානිඝජ්ජාරමණ්ණපාථෙ පරිසුඛපකතිභාවා විජ්‍යානාකාරභූතා උපෙක්ඛා අයං ඡළභූපෙක්ඛා නාම. යා පන “උපෙක්ඛා යහගතෙන වෙනසා එකං දිසං එරිනා විහරති”ති එවමාගතා සතෙතසු මජ්ඣිත්තාකාරභූතා උපෙක්ඛා අයං බ්‍රහ්මවිහාරඋපෙක්ඛා නාම. යා “උපෙක්ඛාසමොපක්ඛිඛං භාවෙති විවෙකතිස්සිත”නති එවමාගතා සහජ්‍යානං ධම්මානං මජ්ඣිත්තාකාරභූතා උපෙක්ඛා අයං ඛොජ්ඣාඛිභූපෙක්ඛා නාම. යා පන “කාලෙන කාලං උපෙක්ඛා නිමිත්තං මනසිකරොති”ති එවමාගතා අනව්‍යාචනාතිසිලිලිවිරිය සංඛාතා උපෙක්ඛා අයං විරියපෙක්ඛා නාම. යා “කති සඛාරඋපෙක්ඛා සමාධිවසෙන උපපජ්ජනති? කති සංඛාරඋපෙක්ඛා විපස්සනාවසෙන උපපජ්ජනති? අධ්‍යාසඛාරඋපෙක්ඛා සමාධිවසෙන උපපජ්ජනති, දස සඛාරඋපෙක්ඛා¹ විපස්සනාවසෙන උපපජ්ජනති”ති එවමාගතා නිවරණාදිපටිසංඛා සනතිඝාතගහණේ මජ්ඣිත්තභූතා උපෙක්ඛා අයං සංඛාරඋපෙක්ඛා නාම. යා පන “යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං විත්තං උපපන්නං හොති උපෙක්ඛාසහගත”නති එවමාගතා අදුක්ඛමුක්ඛසක්ඛදිනා උපෙක්ඛා අයං වෙදනුපෙක්ඛා නාම. යා “යද්ධි යං භූතං තං පජ්හති උපෙක්ඛං පටිලභති”ති එවමාගතා විචිතතෙ මජ්ඣිත්තභූතා උපෙක්ඛා අයං විපස්සනුපෙක්ඛා නාම. යා පන ඡතුර්දිසු යෙවාපනකෙසු ආගතා සහජ්‍යානං සමවාහිත භූතා උපෙක්ඛා අයං තත්‍රමජ්ඣාත්‍යුපෙක්ඛා නාම. යා පන “උපෙක්ඛකො ව විහරති”ති එවමාගතා අග්ගසුළෙඨි තස්මිං අපකම්පාතජ්ජනති උපෙක්ඛා අයං ක්‍ෂාන්තපෙක්ඛා නාම. යා පන “උපෙක්ඛාසතිපාරිසුඛිං චතුස්ඡක්ඛාන”නති එවමාගතා සබ්බපච්චතිකපරිසුඛා පච්චතිකවුප සමනෙපි අව්‍යාපාරභූතා උපෙක්ඛා අයං පාරිසුඛි උපෙක්ඛා නාම.

තත්‍ර ඡළභූපෙක්ඛා ව බ්‍රහ්මවිහාරඋපෙක්ඛා ව ඛොජ්ඣාඛිභූපෙක්ඛා ව තත්‍රමජ්ඣාත්‍යුපෙක්ඛා ව ක්‍ෂාන්තපෙක්ඛා ව පාරිසුඛිඋපෙක්ඛා ව අත්තො එකා තත්‍රමජ්ඣාත්‍යුපෙක්ඛාව හොති. හෙන තෙන අවත්‍යා හෙදෙන පනස්සා අයං හෙදෙ එකස්සාපි සතො සත්තස්ස කුමාරස්ස රජ සෙනාපති රජදිවසෙන හෙදෙ විය. තස්මා නාසු යත්‍ර ඡළභූ පෙක්ඛා න තත්‍ර ඛොජ්ඣාඛිභූපෙක්ඛාදයො යත්‍ර වා පන ඛොජ්ඣාඛිභූ පෙක්ඛා න තත්‍ර ඡළභූපෙක්ඛාදයො හොත්තති වෙදිතබ්බො.

යථා වෙනාසං අත්තො එකිභාවො එවං සංඛාරඋපෙක්ඛා විපස්සනු පෙක්ඛානමි. පඤ්ඤා එව හි සා කිච්චවසෙන විධා භින්නා. යථා හි පුරි සස්ස ගෙහං පටිඝං සප්පං අජපදදම්බං ගහෙතො පරියෙසමානස්ස තං කොට්ඨකෙ² නිපන්නං දිස්වා සප්පො නුබො නොති අවලොකෙනාත්තස්ස

1. සි. සත්තසඛාරඋපෙක්ඛා.

2. සි. II & III. පුසකොඝකො, V. ම. වුපකොඝකො.

සොවතතිකතතයං දිසවා නිබ්බේමතිකස්ස සප්පො න සප්පොති විචිතනේ මජ්ඣිත්තනා උපපජ්ජති. එවමෙව යා ආරම්භිපස්සකස්ස විපස්සනා ඤ්ඤේන ලක්ඛණතතයෙ දිසේ සංඛාරතං අනිච්ඡාචාදි විචිතනේ මජ්ඣිත්තනා උපපජ්ජති, අයං විපස්සනුපෙක්ඛා. යථා පන තස්ස පුරිසස්ස අජපදේන දණ්ණික ගාලිහං සප්පං ගහෙතො කිං නාහං ඉමං සප්පං අවිගෙසේනො අත්තානව ඉමිනා අදංසා පෙනො ඔවෙය්‍යන්ති ඔුච්ඡාකාරමෙව පරියෙසතො ගහණේ මජ්ඣිත්තනා ගොති. එවමෙව යා ලක්ඛණතතයස්ස දිස්තො ආදිනො විශ් නයො භවෙ පස්සතො සංඛාරගහණේ මජ්ඣිත්තනා අයං සංඛාරාපෙක්ඛා.

ඉති විපස්සනුපෙක්ඛාය සිඬාය සංඛාරාපෙක්ඛාපි සිඬාව ගොති. ඉමිනා පනොසා විචිතනගහණේසු මජ්ඣිත්තනාසංඛාතෙන කිලේචන විධා භින්නාති. විරිසුපෙක්ඛා පන වෙදනුපෙක්ඛා ව අඤ්ඤාමඤ්ඤා ව අවසෙසාති අත්තො භින්නා එවාති. ආහ වෙත්ථ:-

“මජ්ඣිත්තවුගමිකොජ්ඣග ජලගඤ්ඤානසුභිශො

විපස්සනා ව සංඛාර වෙදනා විරියං ඉති

විජාරතො දසුපෙක්ඛා ජ මජ්ඣිත්තාදිතො තතො

දුච්චෙ පඤ්ඤා තතො මිති වතස්සොව¹ භවන්තිමා”ති.

ඉති ඉමාසු උපෙක්ඛාසු ක්කානුපෙක්ඛා ඉධ අධිප්පතො, සා මජ්ඣිත්ත ලක්ඛණා. එත්ථාහ:-“නනු වායං අත්තො නත්තමජ්ඣිත්තනුපෙක්ඛාව ගොති සා ව පස්මදුතියජ්ඣානෙසුපි අත්ති තසමා තත්තාපි “උපෙක්ඛකො ව විහරති”ති එවමයං.² වතඛබ්බා සියා, සා කසමා න චුත්තාති? අපරි ව්‍යත්තකිච්චතො,³ අපරිව්‍යත්තං හි තස්සා තත් කිච්චං විතකකාදිති අභිභූතතො, ඉධ පනායං විතකකවිචාරපිනිති අනභිභූතතො උක්ඛිත්තසිරි විශ් හුත්වා පරිව්‍යත්තකිච්චා ජනා තසමා චුත්තාති. “සතො ව සමපජ්ජනො”ති: එත්ත සරතීති සතො, සමපජ්ජනාතිති සමපජ්ජනො පුග්ගලො, න සති ව සමපජ්ඤාදො ව චුත්තං, තත්ත සරණලක්ඛණා සති අසමෙව්‍යගලක්ඛණං සමපජ්ඤාදො, තත්ත කිච්චාපි ඉදං සතිසමපජ්ඤාදො. පුරිමකිකානෙසුපි අත්ති මුළුස්සතිස්ස හි අසමපජ්ජනස්ස උපචාර මත්තමපි න සමපජ්ජති පගෙව අපජ්ජනං. ඔලාරිකතො පන තෙසං කිංනානං භූමියං විශ් පුරිසස්ස විත්තස්ස ගති සුඛා ගොති අව්‍යත්තං තත්ත සතිසමපජ්ඤාකිච්චං. ඔලාරිකගපහාණෙන පන සුමුමත්තො ඉමස්ස කිංනස්ස පුරිසස්ස චුරධාරයං⁴ විශ් සතිසමපජ්ඤාකිච්ච පරිග්ගතිතො එව විත්තස්ස ගති ඉච්ඡිතඛබ්බාති ඉධෙව චුත්තං කිච්ඡියොසා.

යථා ධෙනුපකො වචේථ ධෙනුතො අපතීතො අරක්ඛියමානො පුනදෙව ධෙනුං උපගච්ඡති එවමිදං තතියජ්ඣානසුඛං පිනිතො අපතීතං තං සතිසමපජ්ඤාදො අරක්ඛියමානං පුනදෙව පිනිං උප

ගවේශය. පිහිසමපසුතතමෙව සියා, සුබෙන වාපි සත්තා සාරජ්ඣති
 ඉදං ව අතිමධුරං සුබං තතොපරං සුබාභාවා, සතිසමපඤ්ඤානු
 භාවෙන පනෙත් සුබෙ අසාරජ්ඣතා හොති නො අඤ්ඤාපාති ඉමමපි
 අත්ථිසෙසං දයොසං ඉදමධෙව වුත්තනති වෙදිතබ්බං. ඉදාති “සුබං ච
 ඤාසෙන පටිසංචෙදෙති”ති: එත් තිවාපි තතිසජ්ඣානසමභිනො
 සුබපටිසංචෙදනභාවො නත්ථි. එවං සන්තෙපි යසමා තස්ස නාමකා
 යෙන සමපසුතතසුබං යං වා නං නාමකායසමපසුතතං සුබං නං
 සමුදානෙනස්ස යසමා අතිපඤ්ඤාන රූපෙන රූපකායො පුටො
 කායස්ස පුටත්තා කුතා වුඤ්ඤොපි සුබං පටිසංචෙදෙය්, තස්මා එත
 මත්ථං දයොනොතා. සුබං ච ඤාසෙන පටිසංචෙදෙතිති ආහ.

ඉදාති “යනං අපියා ආවික්ඛනාති උපෙක්ඛකො සතිමා සුබවිභා
 රී”ති: එත් යං කුතාගෙනා යං කුතකාරණා තතිසජ්ඣානසමභි
 පුග්ගලං බුඬාදයො අරියා ආවික්ඛනාති දෙසෙනති පඤ්ඤාපෙනති පටි
 පෙනති විවරනති විහරනති උත්තාතිකරොනති පසාසෙනති පසං
 සන්තිති අභිපායො, කීනති “උපෙක්ඛකො සතිමා සුබවිභාරී”ති, තං
 තතිසජ්ඣානං උපසමපජ්ඣ විහරතිති එවමෙත්ථ යොජනා වෙදිතබ්බං.
 කසමා පන තං තෙ එවං පසංසන්තිති පසංසාරගතො. අයං හි යසමා
 අතිමධුරසුබෙ සුබපාරමිප්පතෙනපි තතිසජ්ඣානෙ උපෙක්ඛකො න
 තත්ථ සුබාභිසංගෙන ආකම්භීයති. යථා ච පිති න උපපජ්ඣති එවං
 උපසිතසතිතාය සතිමා, යසමා ව¹ අරියකත්තං අරියජනසෙවිතමෙව²
 අසංකිලිඨං සුබං නාමකායෙන පටිසංචෙදෙති තස්මා පසංසාරගො,
 ඉති පසංසාරගතො තං අරියා තෙ එවං පසංසාගෙනානුගතෙ ගුණේ
 පසාසෙනො “උපෙක්ඛකො සතිමා සුබවිභාරී”ති එවං පසංසන්තිති
 වෙදිතබ්බං. “නාසි”නති: ගණනානුපුබ්බතො තතිසං. තතිසං
 උපනතනතිපි තතිසං.

“සුබස්ස ච පභාණා දුක්ඛස්ස ච පභාණා”ති: කාසිකසුබස්ස ච
 කාසික දුක්ඛස්ස ච පභාණා. “පුබ්බෙව්වා”ති: තච බො පුබ්බෙව න
 වතුත්ථජ්ඣානකඤ්ඤා. “සොමනස්ස දෙමනස්සානං අත්ථබ්බමා”ති:
 වෙනසිකසුබස්ස වෙනසිකදුක්ඛස්ස වාති ඉමෙසං³ වින්තං පුබ්බෙව
 අත්ථංගමා පභානා ඉලේච වුත්තං හොති. කද පන නෙසං පභානං
 හොති වතුන්තං කුතානං උපවාරකඤ්ඤා. සොමනස්සං හි
 වතුත්ථජ්ඣානස්ස උපවාරකඤ්ඤායෙව පතීයති, දුක්ඛදෙමනස්සසුබාති
 පඨමදුතිසත්තියානං උපවාරකඤ්ඤාසු, එවමෙනෙසං පභානකක
 මෙන අවුත්තානං⁴ ඉන්ද්‍රියවිභගෙ පන ඉන්ද්‍රියානං උද්දෙසකකමෙනෙව
 ඉධාපි වුත්තානං සුබදුක්ඛසොමනස්සදෙමනස්සානං පභානං වෙදි
 තබ්බං. යදි පනෙතාති තස්ස තස්ස කුතස්ස උපවාරකඤ්ඤායෙව
 පතීයනති, අථ කසමා “කන්තීප්පනං දුක්ඛිත්ථියං අපරිසෙසං

1. V. ම. යසමා ච.

3. V. ඊ. ඉමෙසෙපි.

2. V. ම. අරියජනවිසම්මතයෙව.

4. V. ම. අවුත්තා.

නිරුජ්ඣති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු විවිච්චව කාමෙහි-පෙ-පඨමජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති. එත්ථුප්පන්නං දුක්ඛිඤ්ඤං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති. කාන්ත චුප්පන්නං දෙමනස්සිඤ්ඤං සුඛිඤ්ඤං සොමනස්සිඤ්ඤං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු සුඛස්ස ව පහාණං-පෙ-චතුත්ථජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති එත්ථුප්පන්නං සොමනස්සිඤ්ඤං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣති”ති එවං කුමාරකම්මව නිරුද්ධො චුත්තොති අනිසයනිරුද්ධත්තො, අනිසයනිරුද්ධො හි තෙසං පඨමජ්ඣානාදිසු න, නිරුද්ධොයෙව පන උපචාරකම්මණේ නාතිසයනිරුද්ධො. තථා හි නානාවච්ජනෙ පඨමජ්ඣානුපචාරෙ නිරුද්ධස්සාපි දුක්ඛිඤ්ඤස්ස¹ ඛංසමකසාදිසම්පස්සෙත වා විසමාසනුපතාපෙන වා සියා උප්පත්ති. නත්තෙව අනෙතාඅප්පණංයං, උපචාරෙ වා නිරුද්ධමෙවං න සුදු නිරුද්ධං හොති පටිපකේඛන අවිහත්තතො.

අනෙතා අප්පණංයං පන පිතිඵරණෙන සබ්බො කායො සුඛොක්කනෙතො හොති. සුඛොක්කනත්තකායස්ස ච සුදු නිරුද්ධං හොති දුක්ඛිඤ්ඤං, පටිපකේඛන විහත්තතො, නානාවච්ජනෙයෙව ච දුතියජ්ඣානුපචාරෙ² පභිනස්සාපි දෙමනස්සිඤ්ඤස්ස යස්මා එතං විතක්කවිචාර පච්චයෙ හි කායනිලමථෙ විතතුපසානෙපි සති උප්පජ්ජති, විතක්කවිචාරභාවෙ නෙව උප්පජ්ජති. යත් පන උප්පජ්ජති තත් විතක්කවිචාරභාවෙ අප්පභිනායෙව ච දුතියජ්ඣානුපචාරෙ විතක්කවිචාරාති තත්ස්ස සියා උප්පත්ති අප්පභින පච්චයත්තො, නත්තෙව දුතියජ්ඣානෙ පභිනප්පච්චයත්තො. තථා තතියජ්ඣානුපචාරෙ පභිනස්සාපි සුඛිඤ්ඤස්ස පිති සමුදානපණීතරුපුට්ඨකායස්ස සියා උප්පත්ති නත්තෙව තතියජ්ඣානෙ; තතියජ්ඣානෙහි සුඛස්ස පච්චයභූතා පිති සබ්බසො නිරුද්ධාති තථා චතුත්ථජ්ඣානුපචාරෙ පභිනස්සාපි සොමනස්සිඤ්ඤස්ස ආසන්නත්තො අප්පණාපත්තාය උපෙක්ඛාය අභාවෙන³ සමමා අනතික්කනත්තතො ච සියා උප්පත්ති නත්තෙව චතුත්ථජ්ඣානෙ.

තස්මා එව ච එත්ථුප්පන්නං දුක්ඛිඤ්ඤං අපරිසෙසං නිරුජ්ඣතිති තත් තත් අපරිසෙසගහණං කත්තති. එත්ථාහ:-අථෙවං තස්ස තස්ස කුමාරකම්මපචාරෙ පභිනාපි එතා වෙදනා ඉධ කස්මා සමාහරාති? සුඛගහණත්ථං, යා හි අයං අදුක්ඛමසුඛනති අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා චුත්තො සා සුමුමා දුරිඤ්ඤාදියො න සකකා සුඛෙන ගහෙතුං තස්මා යථා නාම දුඨස්ස යථා තථා වා උපසංකම්මිතා ගහෙතුං අසකකුණෙයස්ස ගොණස්ස ගහණත්ථං ගොපො එකස්මිං චජේ සබ්බාගාවො සමාහරති, අථෙකෙකං නිගරනෙතො පටිපාටියා ආගතං අයං සො ගහණථ නනති තම්පි ගාහාපෙති. එවමෙවං සුඛගහණත්ථං සබ්බා එතා සමාහරීති, එවං හි සමාහරා එතා දස්සෙත්වා යං නෙව සුඛං න දුක්ඛං න සොමනස්සං න දෙමනස්සං අයං අදුක්ඛමසුඛා වෙදනාති සකකා හොති එසා ගාහරිතුං.

1. V. ෧. දුක්ඛිඤ්ඤං.

2. V. ෧. තතියජ්ඣානුපචාරෙ.

3. V. ෧. ආසන්නත්තාසඋපෙක්ඛා ස භාවෙන.

අපිව අදුක්ඛමසුඛාය වෙනොවිමුත්තියා පච්චයදස්සනන්ථං වාපි එතාං වුත්තාති වෙදිතබ්බං. සුඛදුක්ඛපපභාණාදයො හි තස්සා පච්චයා. යථාහ:-“වත්තාරො ඛො ආවුසො පච්චයා අදුක්ඛමසුඛාය වෙනො විමුත්තියාං සමාපත්තියා. ඉධාවුසො හික්ඛු සුඛස්ස ච පභානා-පෙ-වතුන්ඤ්ඤානං. උපසම්පජ්ජිතරති. ඉමෙ ඛො ආවුසො වත්තාරො පච්චයා අදුක්ඛමසුඛාය වෙනොවිමුත්තියා සමාපත්තියා”ති. යථා වා අඤ්ඤන්ථ පභිනාපි සක්කායදිභිආදයො තතියමග්ගස්ස වණ්ණභණ්ණන්ථං. තන්ථ පභිනාති වුත්තා, එවං. වණ්ණභණ්ණන්ථං පෙතස්ස කුසානස්ස තා ඉධ වුත්තාතිපි වෙදිතබ්බං. පච්චයසාතෙන වා එන්ථ රුගදෙසානං අතිදුර්භාවං දස්සෙත්තුං පෙනා වුත්තාති වෙදි තබ්බං. එතාසු හි සුඛං සොමනස්සස්ස පච්චයො සොමනස්සං රුගස්ස දුක්ඛං දෙමනස්සස්ස දෙමනස්සං දෙසස්ස.

සුඛාදිසාතෙන ච සපච්චයා රුගදෙසා හතාති අතිදුරෙ හොන්තීති. “අදුක්ඛමසුඛ”නති: දුක්ඛාභාවෙන අදුක්ඛං සුඛාභාවෙන අසුඛං. එතෙතෙන්ථ දුක්ඛසුඛපටිපක්ඛභූතං තතියවෙදනං දීපෙති, න දුක්ඛසුඛාභාවමත්තං, තතියවෙදනා නාම අදුක්ඛා අසුඛාඋපෙක්ඛා තිපි වුවෙති. සා ඉඨාතිඝපිපරිතානුභවනලක්ඛණං මජ්ඣිමනිකායෙ අවි භූතපච්චිපඨානා සුඛදුක්ඛතිරොධපදඨානාති වෙදිතබ්බං. “උපෙක්ඛා සතිපාටිසුඛි”නති: උපෙක්ඛාය ජනිතසතිපාරිසුඛිං. ඉමයමිං. හි කුසානෙ සුපරිසුඛා සති යා ච තස්සා සතියා පාරිසුඛි සා¹ උපෙක්ඛාය කතා, න අඤ්ඤන්ථ, තස්මා එතං උපෙක්ඛාසතිපාරිසුඛිති වුවෙති. යා ය ච උපෙක්ඛාය එන්ථ සතිපාරිසුඛි හොති සා අන්තො තත්තු මජ්ඣිමනිකා වෙදිතබ්බං. න කෙවලවෙන්ථ තාය සතියෙව පරිසුඛා අපි ව ඛො සබ්බෙපි සම්පසුත්තධම්මා, සතිසිසෙන පන දෙසනා වුත්තා තන්ථ කිවාපි අයං උපෙක්ඛා හෙට්ඨාපි තිසු කුසානෙසු විජ්ජති.

යථා පන දිවා සුරියපපභාහිභවා, සොමමභාවෙන වා අත්තනො උපකාරකතෙතන වා සභාගාය රත්තියා අලාභා දිවා විජ්ජමානාපි වඤ්ඤො අපරිසුඛා හොති අපරියොදනා, එවමයමි පි තත්තුමජ්ඣිත්තු පෙක්ඛාවඤ්ඤො විතක්කාදිපච්චතිකධම්ම තෙජ්ජිභවා සභාගායමි උපෙක්ඛාවෙදනාරත්තියා අලාභා විජ්ජමානාපි පඨමජ්ඣානාදිහෙදෙ අපරිසුඛා හොති. තස්සා ච අපරිසුඛාය දිවා අපරිසුඛි වඤ්ඤොය පභා විය සහජතාපි සතිආදයො අපරිසුඛාව හොන්ති. තස්මා තෙසු එකමි උපෙක්ඛාසතිපාරිසුඛිති න වුත්තං. ඉධ පන විතක්කාදිපච්ච තික්කතෙජ්ජිභවා සභාගාය ව² උපෙක්ඛාවෙදනාරත්තියා පටිලාභා අයං තත්තුමජ්ඣිත්තුපෙක්ඛාවඤ්ඤො අතිවිය පරිසුඛා තස්සා පරි සුඛිත්තා පරිසුඛිවඤ්ඤොය පභා විය සහජතාපි සතිආදයො පරි සුඛා හොන්ති පරියොදනා තස්මා ඉදමෙව උපෙක්ඛාසතිපාරිසුඛිති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

“වතුන්” නම්: ගණනානුප්පබ්බතො වතුන්, වතුන් උපපන්නනනිපි වතුන්. “පඤ්ඤා භොති” නි: පඤ්ඤා අස්ස අපිති පඤ්ඤා. “උදයස්මයාමිති” නි: උදයගාමිතියා ව අත්භාමිතියා ව. “සමනනා ගතො” නි: පරිපුණ්ණො. “අරියාසා” නි: නිදෙසාය.¹ “නිබ්බානි සාසා” නි: නිබ්බානිකපක්කියා. “දුක්ඛතඛයගාමිති” නි: නිබ්බාණ ගාමිතියා. සො ඉදං දුක්ඛනනි එවමාදිසු එත්තකං දුක්ඛං න ඉතො භියෙසා දුක්ඛනනි සබ්බපි දුක්ඛසච්චං සරසලක්ඛණපටිච්චෙධෙන යථාභූතං පඡනාති පටිච්ඡකිති. තස්ස ව දුක්ඛස්ස නිබ්බත්තකං තණ්හං අයං දුක්ඛසමුදයොති. තදුභයමපි යං ණානං පත්තා නිරුප්කිති තං තෙසං අපචරන්ති නිබ්බාණං අයං දුක්ඛනිරෝධොති. තස්ස ව සම්පාපකං අරියමග්ගං අයං දුක්ඛනිරෝධගාමිනිපටිපද්ධති සරසලක්ඛණපටිච්චෙධෙන යථාභූතං පඡනාති පටිච්ඡකිතිති එවං චෙදිතබ්බො.

එවං සරුපතො සච්චාති දස්සෙත්වා ඉද්දති කිලෙසවසෙන පරියා යතො දස්සෙන්නො ඉමෙ ආසවාති ආදිමාහ. තෙ වුත්තතයෙනෙව චෙදිතබ්බො. එවං තිස්සො සික්ඛායො දස්සෙත්වා ඉද්දති නාසං පරි පූරික්කමං දස්සෙත්වා ඉමා නිස්සො සික්ඛායො ආවජ්ජන්තො සිනෙකස්සාති ආදිමාහ. තස්සන්තො පච්චෙකං පරිපූරෙත්වා ආවජ්ජන්තොපි සිකෙකය්‍ය ආවජ්ජන්තොපි අයං නාම සික්ඛාති ඡන්තන්තොපි සිකෙකය්‍ය ඡන්තිත්වා පුත්තපුත්තං පස්සන්තොපි සිකෙකය්‍ය, පස්සිත්වා යථාදිථං පච්චෙකෙකන්තොපි සිකෙකය්‍ය, පච්චෙකකිත්වා තන්තෙව චිත්තං අවලං කත්වා පතිඨපෙන්නොපි සිකෙකය්‍ය, තං තං සික්ඛාසම්ප යුත්තං සමාවරියසතිසමාධිපඤ්ඤාති සකසකකිච්චං කරෙන්නොපි සිකෙකය්‍ය. අභිඤ්ඤාය්‍යාභිඡන්තකාලෙපි තං තං කිච්චං කරෙන්නො තිස්සො සික්ඛායො සිකෙකය්‍යාති. අධිපීලං ආවරෙය්‍ය අධිචිත්තං සමාවරෙය්‍ය අධිපඤ්ඤං සමමා ආදාය වත්තෙය්‍ය. “ඉධා” නි: මූලපදං ඉමිස්සා දිසියාති ආදිති දසති පදෙති සික්ඛාත්තය සංඛාතසබ්බඤ්ඤාබ්බසාසනමෙව කපිත්තං. තං හි බුද්ධෙත භගවතා දිඨ්ථන්තා දිඝිති වුච්චති. තං යෙව බමනවසෙන බන්ති. රුච්චන වසෙන රුචි. ගහණවසෙන ආදුසො. සභාවන්තෙව බමෙමා. සික්ඛි තබ්බන්තෙව වින්තො. තදුභයෙනපි බමමිවින්තො. පවුත්තවසෙන පාවචන්. සෙඨවරියන්තෙව බුහමව්විසං. අනුසිසිද්ධතවසෙන සක්ඛ සාසනනනි වුච්චති.

යසමා “ඉමිස්සා දිසියා” නි ආදිසු ඉමිස්සා බුඬදිසියා ඉමිස්සා බුඬ බන්තියා ඉමිස්සා බුඬරුචියා ඉමිස්සං බුඬආදායෙ ඉමිස්සං බුඬබමෙව ඉමිස්සං බුඬචිත්තයෙ² “යෙ බො තං ගොතම් බමෙව ඡන්තෙය්‍යාසි ඉමෙ බමමා සරුගාය සංවත්තනනි නො විරාගාය සංයොගාය සං වත්තනනි නො විසංයොගාය ආවයාය සංවත්තනනි නො අපවයාය.

උපාදානය සංවත්තනනි නො පටිනිසුණයාය, මග්ගිච්ඡාය සංවත්තනනි නො අපට්ඨානාය, අසනතුසියා සංවත්තනනි නො සනතුසියා, සග්ගිකාය සංවත්තනනි නො පටිවේකාය, කොසල්යාය සංවත්තනනි නො විරියාරමාය, දුභරතාය සංවත්තනනි නො සුභරතායාති, එකංසෙන ගොතමි ධාරෙය්‍යාසි නෙසො ධම්මො නෙසො විනයො නෙතං සද්දුසාසනනි, යෙ ච බො තං ගොතමි ධම්ම ජනෙය්‍යාසි ඉමෙ ධම්මා විරාගාය සංවත්තනනි නො සරාගාය-පෙ-සුභරතාය සංවත්තනනි නො දුභරතායාති, එකංසෙන ගොතමි ධාරෙය්‍යාසි එසො ධම්මො එසො විනයො එතං සද්දුසාසන”නති එව චුතො ඉමස්මි, බුඬධම්මවිනයෙ ඉමස්මි, බුඬපාවචනෙ ඉමස්මි, බුඬමුභවරියෙ ඉමස්මි, බුඬසද්දුසාසනෙති එවමන්තො වෙදිතබ්බො, අපිවෙනං සික්ඛාත්තයසංඛාතං සකලං සාසනං භගවතා දිඨ්ථතතා සමා දිඨ්ථපචයතතා සමාදිඨ්ථපුබ්බභමතතා ච දිඨ්ථ භගවතො ඛමනවසෙන ඛනති, රුච්චනවසෙන රුචි, ගහණවසෙන ආදායො, අත්තනො කාරකං අපායෙ අපතමානං ධාරෙතීති ධම්මො, තස්සෙව සංකීලෙසපක්ඛං විනෙතීති විනයො, ධම්මො ච සො විනයොවාති ධම්ම විනයො, කුසලධම්මෙහි වා අකුසලධම්මානං එස විනයෙති ධම්මානං විනයෙති ධම්මවිනයො, තෙන චුතං:-යෙ ච බො තං ගොතමි ධම්ම ජනෙය්‍යාසි ඉමෙ ධම්මා විරාගාය-පෙ-එකංසෙන ගොතමි ධාරෙය්‍යාසි එසො ධම්මො එසො විනයො එතං සද්දුසාසනනි, ධම්මෙන වා විනයො න දඬාදීහිති ධම්මවිනයො, චුත්තමපි වෙන:-

“දඬෙනෙකෙ දම්මයනති අංකුසෙහි කසාහි ච

අදඬෙන අසන්තො නාගො දන්තො මගෙසිනා”ති.

තථා “ධම්මෙන නයමානානං කා උස්සුය්‍යා විජ්ජන”නති, ධම්මාය වා විනයො ධම්මවිනයො, අනවජ්ජධම්මන්තං ගෙස විනයො නති වචන්තං, තෙනාහ භගවා:-“න ඉදං හික්ඛවෙ මුභවරියං චුස්සති ජනකුභනන්”නති වින්තො, පුණ්ණන්තොරොපි ආහ:-“අනුපාදපරි නිබ්බාණන්තං බො ආචුස්සො භගවති මුභවරියං චුස්සති”ති, විසිඨං වා නයතීති විනයො, ධම්මතො විනයො ධම්මවිනයො, සංසාරධම්මතො හි සොකාදිධම්මතො වා එස විසිඨං නිබ්බාණං නයති, ධම්මස්ස වා විනයො න තිත්ථකරානනති ධම්මවිනයො, ධම්මභූතො හි භගවා විසෙසවිනයො, යස්මා වා ධම්මා එව අභිඤ්ඤායො පරිඤ්ඤායො පහාතබ්බො භාවෙනබ්බො සච්ඡිකාතබ්බොව නස්මා එව ධම්මෙසු විනයො න සත්තෙසු න ජීවෙසු වාහි ධම්මවිනයො, සාත්ථසව්‍යජ්ජනාදීහි අඤ්ඤාසං වචනතො පධානං වචනනති පචචනං, පචචනමෙව පා චචනං, සබ්බවරියාහි විසිඨවරියභාවෙන මුභවරියං.

දෙවමනුස්සානං සද්දුග්ගස්ස භගවතො සාසනනති සද්දුසාසනං, සද්දුග්ගං වා සාසනනති සද්දුසාසනං, සො වො මමච්චයෙන සත්ථා

හොති”¹ති ධම්මවිනයො ව සන්ධාති වුතොති² එවමෙනෙසං පදනං අත්ථො වෙදිතබ්බො. යසමා පන ඉමස්මිං යෙව සාසනෙ සබ්බප්පකාරසික්කධනය පරිපුරකො භික්ඛු දිස්සති න අඤ්ඤත්‍ර, තස්මා තත්තත්ත ඉමිස්සාති ව ඉමස්මිං ති ව අයං නියමො කතොති වෙදිතබ්බො. ජීවනති තෙන තං සම්පයුත්තකා ධම්මාති ජීවිතං, අනුපාලනලක්කණෙ ඉන්ද්‍රියං කරොති³ ඉන්ද්‍රියං, ජීවිතමෙව ඉන්ද්‍රියං=ජීවිතින්ද්‍රියං තං පවතෙන සත්තතාධිපතෙය්‍යං හොති. ලක්කණදිති පන අත්තනා අවිතිභුත්තානං⁴ ධම්මානං අනුපාලනලක්කණං ජීවිතින්ද්‍රියං. තෙසං පවත්තනරසං තෙසං යෙව ව පටස්පනපවවුප්පානං යාපගිතබ්බ ධම්ම පදස්තං, සන්තෙපි ව අනුපාලනලක්කණාදිමහි විධානෙ අත්තිකණෙ යෙවෙනං තෙ ධම්මෙ අනුපාලෙති උදකං විය උපපලාදිති, යථා සකං⁵ නිරයපාලං බාලපථපවවයෙහි උපපන්නෙපි ව ධම්මෙ පාලෙති. ධාති විය කුමාරං, සයං පවත්තිතධම්මසම්බන්ධෙනෙව ව පවත්තති නියාමකෝ විය නාවං. න භගතො උඬං පවත්තයති අත්තනො පවත්තසිතබ්බානව අභාවා නභගකකණෙ ධ්වෙති සයං භිජ්ජමා නත්තා බියමානො විය වට්ටිසිනෙහො පදීපසිඬං, නව පවත්තනටස් පනානුභාවිවර්ගිතං යථාචුත්තකකණෙ තස්ස තස්ස අප්පසවනතොති⁶ දස්සබ්බං. “සීතිපටිත්තනාස වා”ති: සීතිකකණස්ස මන්දනය පොකනය. අප්පසනති: මන්දං ලාමකං. “සරසපටිත්තනාසවා”ති: අත්තනො පවවයභුත්තානං කිව්වානං සම්පත්තිනං වා⁷ අප්පනය දුබ්බලනය, හෙසං විනනං කාරණං විභාගතො දස්සෙත්තුං කථං සීතිපටිත්තනාසාති ආදිමාහ. තත්ත “අතීනෙ විත්තකකණෙ ජීවිතත්ත”ති එවමාදි පච්චොකාරභවෙ පවත්තියං විත්තස්ස නිරුජ්ඣිතකාලෙ සබ්බස්මිං රූපාරූපධම්මෙ අනිරුජ්ඣිතෙනෙපි රූපතො අරූපස්ස පධාන භාවෙන අරූපජීවිතං සක්කිය වුතිවිත්තන වා සඬං සබ්බෙසං රූපාරූපානං නිරුජ්ඣිතභාවෙන පච්චොකාරභවෙ වුතිවිත්තං සක්කිය වතුචොකාරභවෙ වා රූපස්ස අභාවෙ⁸ වතුචොකාරභවං සක්කිය කපිතනති වෙදිතබ්බං.

අතීනෙ විත්තකකණෙති: අතීතවිත්තස්ස භගකකණසමගිකාලෙ තංසමගිපුග්ගලො ජීවිත්ඉති වත්තුං ලබ්බති, “ඉද්දති න ජීවති”ති ජීවතීති වත්තුං න ලබ්බති “න ජීවිස්සති”ති ජීවිස්සතීතිපි වත්තුං න ලබ්බති. “අනාගතෙ විත්තකකණෙ ජීවිස්සති”ති: අනාගතවිත්තස්ස අනුප්පජ්ජනලක්කණසමගිකාලෙ ජීවිස්සතීති වත්තුං ලබ්බති, “න ජීවති”ති ජීවතීති වත්තුං න ලබ්බති “න ජීවිත්ත”ති ජීවිත්ත ඉතිපි වත්තුං

1. සි. I. II & III. වුමවති.	4. සි. උපපලාදිතිරයපාලං බාලපථ-පවවයෙහි
2. V. ම. ඉන්ද්‍රියං-කාරයතීති	5. V. ම. භාජනතොති.
3. V. ම. අත්තනාඅත්ත අවිතිභුත්තානං.	6. සි. I. සමාපත්තීනං වා.
7. V. ම. අභාවෙන.	

න ලබන “පවුල්‍යයෙන් විනාශයට” නි: පවුල්‍යය නතරවන කඩ ණ
සමිතිකාලෙ. “ජීවන” නි: ඉදුනි ජීවනිනි වතුං ලබන “න ජීවිතා” නි:
ජීවිත ඉති වතුං න ලබන. “න ජීවිතානි” නි: ජීවිතානිනි වතුමි
න ලබන.

“ජීවිතං අනන්තාවො ච සුබදුක්ඛා වා”¹ නී අයං ගාථා පච්චොකාර හවං අමුච්ඡිත්වා ලබ්භමානාය දුක්ඛාය වෙදනාය¹ ගතිත්තං පච්චොකාරහවමෙව සක්ඛාය වුත්තං, කථං “ජීවිත”නති: ජීවිතසීසෙන සංඛාරකකො. “අනන්තාවො”ති: රූපකකො, උපෙකකා පන සත්තත්තං සුඛමිදෙව භාසිතාති වුත්තං, උපෙකකා වෙදනා අනෙතා කර්තා “සුබදුක්ඛා වා”ති වෙදනාකකො. “චිත්තං”ඉති: විඤ්ඤාණකකො වුත්තො, ඉමෙසං වසුන්තං බන්ධනං කථිතත්තායෙව බ්ඤ්ජකකණෙන එකලකකණභාවෙන ලකකණාකාරවසෙන සඤ්ඤාකකොපි කථිතොති වෙදිතබ්බො. එවං වුත්තෙසු පචස්ස බ්ඤ්ජෙසු අරූපඵමං මුච්ඡිත්වා කමමසමුදානාදි රූපස්ස අප්පවත්තනභාවෙන එනචිත්තසමායුත්තාති² අරූපප්පධානභාවො කථිතො ගොති.

කථං අසක්කස්ස තෙන රූපමි ඉධ සචිත්තකං කාමබලං අමුචිත්තං පච්චතති. නිරෝධසමාපන්නානං රූපමි පඨමසමාපන්නසමාපත්තිබලං අමුචිත්තං පච්චතති. එවං අත්තනො අපපවත්තිඨානෙපි රූපපපවත්ති අත්තනො සන්නකමෙව කාන්ධං පච්චත්තනසභාවස්ස³ අරූපධම්මස්ස අත්තනො පච්චත්තිඨානෙ රූපපපවත්තිඨාසං පධාන කාරණභාවෙන එකච්චත්තසමායුත්තානි චිත්තපපධානභාවො⁴ කපි තොති වෙදිතබ්බො. එවං පච්චොකාරග්භවෙ පච්චත්තිඨං රූපපපවත්තිඨා⁵ පධානභූතචිත්තනිර්දේශෙන රූපෙ ධරමානෙයෙව සත්තානං නිර්දේශො නාම හොතිති අරූපධම්මවිසේන එව “ලුත්තසො චිත්තකබ්බණො”ති වුත්තං.

අදට්ටා පව්වොකාරහවෙ වුනිවිත්තං සංඛාය කාරිතාති වෙදිනබ්බං. එවං කප්පිමානෙ සුඛදුක්ඛාචාරි කායිකවෙතසිකසුඛවෙදනාව කායිකවෙතසිකදුක්ඛවෙදනාව වුනිවිත්තකකිණේ අභොනන්ධි එක සන්තති වසෙන වුනිවිත්තෙන සංඝිං නිරුජ්ඣතිති කාරිතා. වඩුවො කාරහවං වා සංඛාය කාරිතාති වෙදිනබ්බං කථං ඉමසංඝිං ණානෙ අත්තභාමොති ඉමිතා සංඤ්ඤකකිණො ගතිතො. ඔභවලොකෙ කායිකසුඛදුක්ඛසොමනස්ස දොමනස්සං අභො නමපි. සුඛදුක්ඛාචාරි වෙදනාසාමඤ්ඤතො ලබ්භමානො වෙද නාකකිණො ගතිතොති වෙදිනබ්බං, සෙසං වුත්තසද්දිසමෙව. ඉමෙසු පන තිසු විකප්පෙසු “කෙවලා”ති: ධ්වසුඛසුභවතා නත්ථි, කෙවලා

1. සී. II & III. සුවිදිකව පවතිනවාය.

3. සී. I & III. ප්‍රමාණන සහ වස්තු.

2. V. ②. එකවි තතස-මප යු තතාති.

4. V. ම. වික්කසමාධි හාඥවා.

5. କି. III. ଋପପ୍ରସାଧନଃ.

තෙහි අවොමිසො: “ලුහසො වත්තති බණො”ති චුත්තනගෙන එක විත්තකබ්බිකතාය ලුහතො අතිපරිතො ජිවිතාදීනං බණො වත්තති. එකතො විත්තං විත්තානං අපචතති. දසොනො: “චුලාසිති සහසානි”ති: ගාථමාග.

“චුලාසිති සහසානි කපා තිස්නති යෙ මරු”ති: යෙ දෙවගණව චතුරසීති¹ කපසහසානි ආයුං ගහෙතො තෙවසඤ්ඤාසඤ්ඤා යතනෙ තිස්නති. යෙ තරුතිපි පාලි, “නඤ්ච තෙපි ජීවනති විති විත්තසමොතිනා”ති: තෙපි දෙවා විති විත්තෙහි සමොතිනා එකතො හුතො යුගනකේන විත්තෙන නතු එව² ජීවනති, එකෙනෙකෙන විත්තෙන ජීවනතීති අත්ථො. ඉදුති මරණකාලං දසොනො: යෙ නිරුඬාති ගාථමාග. තත්ථ “යෙ නිරුඬා”ති: යෙ බඬා නිරුඬා අත්ථං ගතො. “මරණසායා”ති: මතසාය. “නිස්මානසා”ති: බරමානසා වා. “සබ්බෙපි සද්දසා බඬා”ති: චුතිතො උඬං³ නිරුඬකඬා වා පචතෙන නිරුඬකඬා වා පන සචෙතුමසකකුණෙයන්තෙ සබ්බෙපි බඬා සද්දසා. “ගතා අපට්ඨසංඝිකා”ති: නිරුඬකඬානං පුන ආගන්ත්වා පට්ඨසංඝිකාභාවෙන ගතා අපට්ඨසංඝිකාති චුච්චනති. ඉදුති තිස්ස කාලෙසු නිරුඬකඬානං නානත්තං තත්ථීති දසොනං අනන්තරති ගාථමාග.

තත්ථ “නඅන්තරි ව යෙ භගා යෙ ව භගා අනාගතා”ති: යෙ බඬා අනන්තරතීතො හුතො භිත්තො නිරුඬා, යෙ ව අනාගතො බඬා භිජ්ජිසුනති. “නදන්තරෙ”ති: තෙසං අන්තරෙ නිරුඬානං පච්චුප්පනනකඬානං. “වෙසමං නපි ලකඛණො”ති: විසමභාවො වෙසමං, තං වෙසමං නපි, තෙහි නානත්තං තත්ථීති අත්ථො. ලකඛි යතීති ලකඛණං, තසම් බණෙ. ඉදුති අනාගතබඬානං වත්තමාන බකේති අසමමිසුභාවං කපේනො: “අනිබ්බතෙන න ජුතොති”ති ගාථමාග. “අනිබ්බතෙන න ජුතො”ති: අජුතෙන අපානුභුතෙන අනාගතකඬකේන න ජුතො න නිබ්බතො, එතෙන අනාගතකඬකසා වත්තමානකඬකේන අසමමිසුභාවං කපේසි. “පච්චුප්පනෙහ න ජීවති”ති: බණපච්චුප්පනෙන වත්තමානකඬකේ න ජීවති.⁴ එතෙන එකකඬකේ විති විත්තෙහි න ජීවතීති කපිතං. “විත්තභගාමනො”ති: විති විත්තෙහි එකකඬකේ අජීවන භාවෙන විත්තභගෙන මනො. “උපපිනො විත්තභගා”තිපි පාලි, තං උජ්ජකමෙව.

“පඤ්ඤාතතිපරමසීති”ති: “රූපං ජීරති මච්චානං නාම ගොතනං න ජීරති”ති වචනකතමෙන පණ්ණත්තිමත්තසා න ජීරණ භාවෙන පරමා සීති එතිසායාති පරමසීති,⁵ සභාවසීතිකාති අත්ථො.

1. V. ම. චුලාසිති.

4. V. ම. පච්චුප්පනෙන වත්තමානකඬකේන ජීවති.

2. V. ම. යුත්තෙත්තෙව විත්තෙන නතු එව.

5. V. ම. පඤ්ඤාතතිපරමසීයාති.

3. V. ම. බඬා.

6. V. ම. පරමසීයා.

දහෙතා මනො විතෙතා මනොති පණ්ණතතිමත්තමෙව හි තිස්සති. අපචා “පරමජිශා”ති: පරමජිකා, පරමො අත්ථො එතිස්සාති පර මජ්ඣයා, අභවාකාසෙ ආකාසොති පඤ්ඤාතතියා නත්ති ධම්මං පටිච්ච කප්ථං. විය මනොති පඤ්ඤාතති නත්තිධම්මං පටිච්ච කප්පියති.¹ ජිවි තිත්ථියසංඛාතං ධම්මං පටිච්ච නකපියති. “අනිධානගතා හගා”ති: සෙ ඛකා හිත්තා හෙ නිධානං නිතිතං නිවයං න ගච්ඡන්ති අනිධාන ගතා. “පුජො නත්ති අනාගතො”ති: අනාගතෙපි නෙසං පුජතාවො රුසිතාවො නත්ති. “නිබ්බතො සෙව තිස්සති”ති: පච්චුප්පත්ත වසෙන උප්පන්නා සීතිකබ්බේ වස්ස වසධම්මාව හුතො² තිස්සති. කිම්ච “ආරග්ගෙ සාසපුපමා”ති: පුට්ඨුබ්බෙ සාසපො විය, ඉදුති ඛකානං නස්සතතාවං. දස්සෙතො “නිබ්බතාන”න්ති ගාථමාග. තත්ථ “නිබ්බතානං ධම්මාන”න්ති: පච්චුප්පත්තානං ඛකානං. “හගො තෙසං පුරකිතො”ති: එතෙසං හෙදො පුරතො කතො ධම්මො. “පලොකධම්මා”ති: නස්සතසතාවා. “පුරුණෙහි අමිසිනා”ති: පුරෙ උප්පන්නෙහි බන්ධෙහි න මිසිනා න සංසයා. ඉදුති ඛකානං අදස්ස තතාවං දස්සෙතො “අදස්සතො ආයන්ති”ති ගාථමාග. තත්ථ “අදස්සතො ආයන්ති”ති: අදස්සමානායෙව ආගච්ඡන්ති උප්පජ්ජන්ති. “හගා ගච්ඡන්ති අදස්සන්ති”න්ති: හෙදො හගතො උඩං අදස්සතතාවං ගච්ඡන්ති. “විජජ්ජපාදො ආකාසෙ”ති: විචවාකාසෙ විජජ්ජ ලතා නිව්ඡරණං විය. “උච්ඡිජ්ජන්ති වසන්තිවා”ති: පුබ්බත්තතො උච්ඡිජ්ජන්ති පභිජ්ජන්ති පනස්සන්ති අත්ථො³ “උදෙති ආපුරති වෙති වන්දො”ති එවමාදිසු විය.

එවං සීතිපරිත්තතං දස්සෙතො ඉදුති සරසපරිත්තතං දස්සෙතො “කථං සරසපරිත්තතායා”ති ආදිමාග. තත්ථ “අස්සාසුපනිබ්බං ජිවි තා”න්ති: අබ්බන්තරපටිසන්නාසිකවාතපටිබ්බං ජිවිතිත්ථියං. “පස්සා සො”ති: බහිතිකබ්බත නාසිකාවාතො. “අස්සාසපස්සාසො”ති නදු හයං. “මහාභුතපනිබ්බං”න්ති: චතුසමුදානිකාති පඨවි ආප තෙජ වායාති මහාභුතාති පටිබ්බං ජිවිතං. “කබ්බිංකාරාකාරූප නිබ්බං”න්ති:⁴ අසිතපිතාදි කබ්බිංකාරාභාරං උපතිබ්බං. “උසමුප නිබ්බං”න්ති: කම්මජනෙජෙධානුපතිබ්බං. “විඤ්ඤාණුපනිබ්බං”න්ති: භවගවිඤ්ඤාණුපතිබ්බං, යං සකියාය වුත්තං “ආසු උසමා ව විඤ්ඤාණං යද කායං ජහන්තිම”න්ති. ඉදුති නෙසං දුබ්බලකාරණං දස්සෙතො “මුලමි ඉමෙසං දුබ්බල”න්ති ආදිමාග. තත්ථ “මුලමි”ති: පතිස්සෙන මුලභුතමි. අස්සාසපස්සාසානං හි කරජකායො මුලං, මහාභුතානං අවිජ්ජාකම්මතණ්හාභාරා. “ඉමෙසං”න්ති වුත්තප්පකාරානං අස්සාසා දීතං ජිවිතිත්ථියපතිකාරණවසෙන වුත්තානං, එතෙසු එකෙකසම්. අසති ජිවිතිත්ථියං න තිස්සති “දුබ්බල”න්ති: අප්පථමං.

1. V. ම. ඤ්ඤාතති පටිච්චකප්පියති

3. V. ම උප්පජ්ජන්ති ව ගච්ඡන්ති

2. V. ම. සීතිකබ්බේ වස්සධම්මාව හුතො.

පනස්සන්ති අත්ථො.

4. V. ම. කබ්බිකාරාකාරූප නිබ්බන්ති.

“පුබ්බහෙතුපි”¹ නි: අනිත්‍යත්වය. ඉමංසං විපාකවට්ඨංසං හෙතු භූතා කාරණසංඛාතා අවිජ්ජාසංඛාරතණ්ත්‍රපාදනභවාපි, ඉමෙසං දුබ්බ ලානංයෙපි පච්චයා නෙපි දුබ්බ ලානි යෙ ආරම්භණදිසාධාරණපච්චයා. “පහවිකා”² නි: පධානං හුත්වා උපපාදිකා තණ්හා. “සහගුම්”³ නි: සහභවි කාපි රූපාරූපධම්මා. “සම්පණොගාපි”⁴ නි: එකතො යුත්තාපි අරූප ධම්මා. “සහත්ති”⁵ නි: සඬං එකවිතෙත උපපන්නාපි. “ශාපි පණොජි කා”⁶ නි: වුත්තිපට්ඨසක්ඛිවසෙන යොජෙත්‍රං නිසුත්තානි පයොජිකා වට්ඨලකා, වුත්තංහෙතං: “තණ්හා දුතියො පුරිසො”⁷ නි. “නිව්චදුබ්බ ලා”⁸ නි: නිරන්තරෙන දුබ්බ ලා. “අනවසිතා”⁹ නි: න අවසිතා ඔත්තරිත්තා න සිතා. “පටිපාගසහත්තමෙ”¹⁰ නි: ඉමෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං පාතයනති බෙප යනති. “අඤ්ඤමඤ්ඤංසං”¹¹ නි: අඤ්ඤං අඤ්ඤංසං එකො එකස්සාති අත්තො. භි ඉති කාරණත්තෙ තිපාතො. “නජිතාසිකො”¹² නි: තායතො රක්ඛණකො තත්ථි. “න ධ්මපෙනි අඤ්ඤමඤ්ඤං”¹³ නති අඤ්ඤං අඤ්ඤං ධ්මපෙත්‍රං න සකෙකානති. “ශොපි නිබ්බතතකො ශො න විජ්ජති”¹⁴ නි: යොපි ඉමෙසං උපපාදකො ධම්මො සො ඉදුති තත්ථි.

“නව කෙනවි කොවි භායති”¹⁵ නි: කොවි එකොපි කස්සවි වසෙන න පරිහායති. “ගනුබ්බා ව³ ඉමෙ භි සබ්බසො”¹⁶ නි: සබ්බෙපිහි ඉමෙ බකා සබ්බාකාරෙන භහං පාපුණ්ත්‍රං යුත්තා. “පුරිමෙහි පගාවි තා”¹⁷ නි: ඉමෙහි පුබ්බහෙතුපච්චයෙහි ඉමෙ වත්තමානකා උපපාදිතා. “සෙපි පහවිකා”¹⁸ නි: යෙපි ඉමෙ වත්තමානකා උපපාදකා පුබ්බෙ හෙතුපච්චයා. “නෙ පුරෙ මනා”¹⁹ නි: නෙ වුත්තපපකාරපච්චයා වත්ත මානං අපාපුණ්ත්‍රා පඨමමෙව මරණං පත්තා. “පුරිමාපි ව පච්චිමාපි වා”²⁰ නි: පුරිමා පුබ්බහෙතුපච්චයාපි ව පච්චිමා වත්තමානෙ පච්චය සමුපපන්නාපිව. “අඤ්ඤමඤ්ඤං න කදුච්චදදුසු”²¹ නති: අඤ්ඤමඤ්ඤං කිසම්චි කාලෙ න දිස්සුබ්බා, මකාරො පන සක්ඛිවසෙන වුත්තො. “වාතුමමහාග්ජිකානං දෙවාන”²² නති: ධනරඨවිරුලුභකවිරුපකි කුචෙරසංඛාතා වතුමමහාරාජ ඉස්සර එතෙසනති=වාතුමමහාරාජිකා. රූපාදිහි දිබ්බන්තති=දෙවා. නෙ සිනෙරූපබ්බතස්ස වෙමජෙකු හොනති. නෙසු අත්ථි පබ්බතස්සාපි අත්ථි ආකාසස්සාපි තෙසං පරමපර වක්කවාලපබ්බතං පත්තා.

“බ්බිඛාපදෙසිකා මනොපදෙසිකා සීතවලාහකා උරුහවලා හකා වන්ධො දෙවපුත්තො සුරියො දෙවපුත්තො”²³ නි එතෙ සබ්බෙපි වාතුමමහාරාජිකදෙවලොකස්සා එව, තෙසං වාතුමමහාරාජිකානං ජිවිතං. “උපාදයා”²⁴ නි: පටිච්ච. “පටිත්තක”²⁵ නති: වුත්තිපට්ඨෙධො. “ථොක”²⁶ නති: මන්දකං, දීඝපට්ඨෙධො. “බණ්ණික”²⁷ නති: මන්දකාලං, කාලනතරපට්ඨෙධො. “ලුහක”²⁸ නති: සලලුහකං, අලසපට්ඨෙධො. “ඉත්තර”²⁹ නති: සීඝලවපට්ඨෙධො. “අනබ්භික”³⁰ නති: කාලවසෙන

1. සි. I. පුබ්බහෙතුපිති

3. V. ම. ගනුබ්බා ව.

2. II & III. තායතො රක්ඛිතං තත්ථි.

4. V. ම. සහවිකාති.

අනාමානකම. “න චිරසීතික” නම්: දිවසෙ දිවසෙ න චිරං තිඤ්ඤිති න චිරසීතිකං, දිවසපටිසෙධො. “නාවතීංසාන” නම්: තෙතතිංසජනා තත් උපපන්නාති නාවතීංසා. අපිච නාවතීංසාති තෙසං දෙවානං නාමමෙවාතිපි චූත්තං, තෙපි අත්ථි පබ්බතඤ්ඤා අත්ථි ආකාසඤ්ඤා, තෙසං පරමපරා වක්කවාලපබ්බතං පත්තා නථා යාමාදිනං එකදෙව ලොකෙපි හි දෙවානං පරමපරා වක්කවාලපබ්බතං අපපත්තා නාම නත්ථි.

දිබ්බසුඛං යානා පයානා සම්පත්තාති=සාමා, නුඤ්ඤා පහසාති =තුසිතා, පකතිපටියත්තාරම්භෙතො අතිරෙකෙන රම්බුකාම කාලෙ යථාරූපි තෙ භොගෙ නිමිතිත්තා රම්බුතීති=නිමිමානර්ති. විත්තාචාරං ඤානා පරෙති නිමිතෙහසු භොගෙසු වසං වත්තෙත්තීති=පරනිමිතවසවනති. බ්‍රහ්මකායෙ බ්‍රහ්මඝටාය නියුත්තාති=බ්‍රහ්මකා සිකා. සබ්බෙපි පටිච්චොකාරා බ්‍රහ්මානො ගතිතා. “ගම්නිශ්ශො” ති: ගත්තබ්බො. “සම්පට්ඨො” ති: පරලොකො. “සො හික්ඛිටෙ චිරං ජීවති සො වය්‍යසන” නම් යො චිරං තිඤ්ඤානො සො වය්‍යසනමත්තං තිඤ්ඤිති. “අපං වා හිශ්ශො” ති: වය්‍යසනතො උත්තරං තිඤ්ඤානො චෙ වය්‍ය සනාති තිඤ්ඤානො නාම නත්ථි. “හිලෙසා න” නම්: නං ජීවිතං අවඤ්ඤානං කරෙය්‍ය ලාමකතො විත්තෙය්‍ය. හිලෙසානනති වා පඨනති “අවචසනති” ති: අතික්කමනති. “අභොරත්තා” ති: රත්තිදිවස පරිච්ඡේද. “උපරුඤ්ඤාති” ති: ජීවිතිත්ථිං නිරුඤ්ඤාති අභාවං උප ගච්ඡති. “ආයු බිසති මච්චාන” නම්: සත්තානං ආයුසංඛාරෙ ඛයං යාති. “කුන්තදිනං ච ඛදක” නම්: යථා උදකජින්නාය කුන්තදියා උදකං එවං මච්චානං ආයු බියති. පරමත්තො හි අතිපරිත්තො සත්තානං ජීවිතක්කණො එකවිත්තක්කණිකමත්තොයෙව:

යථා නාම රථවක්කං පට්ටමානමපි එකෙනෙව නෙමිපපදෙ සෙන පට්ටති තිඤ්ඤානමපි එකෙනෙව තිඤ්ඤිති. එවමෙනං එක විත්තක්කණිකං සත්තානං ජීවිතං, තස්මිං විත්තෙ නිරුඤ්ඤානෙක සත්තො නිරුඤ්ඤාති චුළුති. “බිණ්” ති: ධිරාභුති, පුත්ත බිණ්ති පඬිතා. “බිතිමා” ති: ධිති අස්ස අත්ථිති=ධිතිමා. “බිතිසම්පයානා” ති: පඬිච්චෙන සමත්තාගතා. “බික්ඛිතපාපා” ති: ගරහිතපාපා. තංයෙව පරිශායං දස්සෙතුං. “ධි චුළුති පඤ්ඤා” ති ආදිමාග. තත්ථ පඤ්ඤාතිති=පඤ්ඤා. කිං පඤ්ඤාති, ඉදං දුක්ඛනති ආදිනා තයෙක අරියසච්චාති. අඤ්ඤාතායං පත පඤ්ඤාපතවසෙන පඤ්ඤාති චූත්තා, කිනති පඤ්ඤාපෙති අතිච්චං දුක්ඛං අත්තත්තාති පඤ්ඤාපෙති. සා අවිජ්ජාය අභිභවනතො අධිපතියත්තෙක ඉඤ්ඤා, දස්සනලක්කණෙ ඉත්තං කාරෙතිතිපි ඉත්තං, පඤ්ඤාච්ච ඉත්තං=පඤ්ඤාඤ්ඤා, සා පතෙසා ඕභාසනලක්කණා ච පඤ්ඤානලක්කණා ච, යථා හි වතුහිත්තිකෙ ගෙගෙ රත්තිභාගෙ දීපෙ ඤලිතෙ අකිකාර නිරුඤ්ඤාති, ආලොකො පානුභවති, එව මෙව ඕභාසන ලක්කණා පඤ්ඤා, පඤ්ඤාභාසයමො ඕභාසො නාම නත්ථි.

පඤ්ඤාවතො හි එකපලලඬෙකන නිසින්නාං දසසහස්සිලොකධාතු එකාලොකා හොති. තෙනාහ පෙරෙ, “යථා මහාරුජ පුරිසො අකිකාරෙ ගෙහෙ තෙලප්පදීපං පවෙසෙය්‍ය, පවිසො පදීපො අකිකාරං විධිමෙති, මහාසං ජනෙනි ආලොකං විදංසෙති පාකවාති රූපාති කුරෙති, එවමෙව ඛො මහාරුජ පඤ්ඤ උපපජ්ජමානා අවිජ්ජකිකාරං විධිමෙති විජ්ජොහාසං ජනෙති; ඤාණාලොකං විදංසෙති; පාකවාති අරියසම්මාති කුරෙති; එවං හිඛො මහාරුජ මහාසන ලක්ඛණා පඤ්ඤ”ති. යථා පන ඡෙකො භික්ෂකො ආතුරන් සප්පායාති භොජනාදිති ජනාති. එවං පඤ්ඤ උපපජ්ජමානා කුසලා කුසලෙ සෙවිතබ්බාසෙවිත්ඛිඛිණිපණ්ණිතකණ්ණසුක්කසප්පටිභාගෙ ධම්මෙ පජනාති, වුත්තමපි වෙනං ධම්මසෙනාපතිනා:- “පජනාතීති ඛො ආවුසො තස්මා පඤ්ඤති වුච්චති. කිව පජනාති, ඉදං දුක්ඛනති පජනාති”ති විජාරෙතබ්බං, එවමස්සා පජනනලක්ඛණතා වෙදිතබ්බා.

අපරෙ නයො, යථාසභාවපටිවෙධලක්ඛණා පඤ්ඤ අකලිත පටිවෙධලක්ඛණා වා කුසලිස්සාසකිත්තඋසුපටිවෙධො¹ විය, විසයො භාසන පදීපො වියව, අසමොගපව්වපඨානා අරඤ්ඤගතසුදෙසකො විය. “**බකුධිග්**”ති: පවසු බකුසු ඤාණං පවතෙන්නති බකුධිරු, අධාරසසු ධාතුසු ඤාණං පවතෙන්නති ධාතුධිග්. සෙසෙසුපි ඉමිනා නයෙන අන්‍යො තෙතබ්බො. “**නෙ ධිග් එවමාහංසු**”ති: එතෙ² පඬිතා එවං කථසිංසු. “**කපේනති**”ති: අපකං පරිත්තකනති කථයනති. “**හණනති**”ති: ථොකං බණ්ණිකනති භාසනති. “**දීපසනති**”ති: ලුහුකං ඉත්තරනති පඨපෙනති. “**වොහරනති**”ති: අනඛතිකං නවිරිසිති කනති නානාවිධෙන බ්‍යවහරනති. ඉදුති යෙ තථා නකරොනති තෙසං බ්‍යසනුප්පතතිං දස්සෙන්නො “**පස්සාමි**”ති ගාථමාහ. තත්ථ “**පස්සාමි**”ති: මංසවකුඤ්ඤාදිති පෙක්ඛාමි. “**ලොකෙ**”ති: අපායාදිමි. “**පටිච්ඡුමාන**”නති: ඉහොවිතො ව ච්ඡුමානං පජං ඉමං සත්තං කායං. “**නණ්ණාගන**”නති: තණ්හාය ගතං, අභිභූතං නිපාතිතනති අධිපායො. “**හවෙසු**”ති: කාමහවාදිසු. “**හිහා නග්**”ති: හිතකම්මනා තරු. “**මවුමුබෙ ලපනති**”ති: අනතකාලෙ සමපතෙත මරණමුබෙ පරිදෙවනති. “**අවිගතණ්ණාසෙ**”ති: අවිගතතණ්ණා. “**හවා**”ති: කාම හවාදිකා. “**හවෙසු**”ති: කාමහවාදිකෙසු.

අථවා “**හවාහවෙසු**”ති: හවාහවෙසු, පුනපුනහවෙසුති වුත්තං හොති. “**පස්සාමි**”ති: මංසවකුඤ්ඤාදි පස්සාමි. දුට්ඨං මංසවකුඤ්ඤ සසම්භාරවකුඤ්ඤ පසාදවකුඤ්ඤ. යොයං අකිකුපකෙ පතිසිතො ගෙඨා අකිකුපකසිකෙන උපරිහමුකසිකෙන උභතො අකිකුපෙති බතිඨා අකිකුපෙති පරිච්ඡින්නො අකිකුපමජෙඬි නික්ඛන්නෙන නහාරුසුත්තකෙන මත්ථුලඬෙහ අබ්බො “**සෙනකණ්ණා**”ති කණ්ණමඬල විවින්නො මංසපිඬො, ඉදං සසම්භාරවකුඤ්ඤ නාම. යො පන එත්ථ සිතො

1. සී. I. II & III. කුසලිස්සාසකිත්තඋසුපටිවෙධො.

2. V. 3. එඡක.

එත්ථපටිබ්බො චතුත්තං මහාභුතානං උපාද්‍ය සසාදො, ඉදං පසාවකු
 නාම, ඉදමධිපෙතං, තදෙනං තස්ස සසම්භාරවකුන්තො සෙනමචල
 පරික්ඛිත්තස්ස කණ්ණමචලස්ස මජ්ඣෙ අභිමුඛභිතානං සරීරසණ්ඨා
 නුප්පත්තිදෙසෙ දිඪිමචලෙ සත්තස්ස පිටුපටලෙස්ස ආසිත්තතෙලපිටුපට
 ලාති විය සත්තඅක්ඛිපටලාති බ්‍යාපෙත්වා පමාණතොඋභයාසිසමත්තං.¹
 චක්ඛුච්ඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වජ්ඣචාරහාවං සාධයමානං තිස්ඨති.
 තං චක්ඛතිති චක්ඛු, තෙන මංසවකුන්තා පස්සාමි. ‘දිබ්බෙන චක්ඛු
 නා’ති: ‘අද්දසං බො අහං භික්ඛවෙ දිබ්බෙන චක්ඛුන්තා විසුඛෙතා’ති
 එවං විබෙත දිබ්බෙන චක්ඛුන්තා. ‘පඤ්ඤාචක්ඛුනා’ති: ‘විරජං විතමලං
 ධම්මවකුඤ්ඤං උදපාදී’ති එවං ආගතෙන පඤ්ඤාචක්ඛුන්තා. ‘බුඞ්චක්ඛු
 නා’ති: ‘අද්දසං බො අහං භික්ඛවෙ බුඞ්චක්ඛුන්තා ලොකං ඔලො
 කෙනෙතා’ති එවමාගතෙන බුඞ්චක්ඛුන්තා. ‘සමන්තාචක්ඛුනා’ති:
 ‘සමන්තවකුඤ්ඤං වුවචති සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණ’නති එවමාගතෙන සමන්ත
 චක්ඛුන්තා. පස්සාමි මංසවකුන්තා හත්තලෙ යපිත්තමලකං විය රූප
 ගතං මංසවකුන්තා. ‘අක්ඛාමි’ති: සජානාමි දිබ්බෙන චක්ඛුන්තා වුත්තප
 පාතං. ‘බලොකෙමි’ති: අවලොකෙමි පඤ්ඤාචක්ඛුන්තා චතුසච්චං.
 ‘නිජ්ඣාසාමි’ති: විනෙතමි බුඞ්චක්ඛුන්තා සමාපව්‍යානි ඉන්ද්‍රියානි.
 ‘උපපටික්ඛාමි’ති: සමන්තතො ඉක්ඛාමි සමන්තවකුන්තා පචනෙය්‍ය
 පථෙ. ‘නණ්ණාචන්දනාස ඵඤ්ඤාන’නති: තණ්ණාවලනාය වලමානං.

ඉතො පරං දිඪිඵ්ඤ්ඤාදි දිඪිබ්‍යසනෙන දුක්ඛෙන ඵඤ්ඤානපරියො
 සානං වුත්තනායත්තා උත්තානමෙව. ‘සපඵඤ්ඤාන’නති: පුනපුනං
 ඵඤ්ඤානං. ‘විපඵඤ්ඤාන’නති: නානාවිබෙත වලමානං. ‘වෙධමා
 න’නති: කම්පමානං. ‘පවෙධමාන’නති: පධානෙන කම්පමානං.
 ‘සම්පවෙධමාන’නති: පුනපුනං කම්පමානං, උපසංගෙන වා පදං
 වධ්ඪිතං. ‘නණ්ණානුගත’නති: තණ්ණාය අනුපවිසං. ‘නණ්ණානු
 සං’නති: තණ්ණාය අනුසං. ‘නණ්ණාබිපන්න’නති: තණ්ණාය
 නිමුග්ගං. ‘නණ්ණාස පාතින’නති: තණ්ණාය බිත්තං ‘පරිපාතින’නති
 වා පාසො. ‘අභිභුන’නති: තණ්ණාය මඤ්ඤං අජෙක්ඛාත්ථං. ‘පටිසා
 දිණ්ණවිත්ත’නති: බෙපෙත්වා ගතිත්තිත්තං.

අථවා ඔසෙන ගතං විය නණ්ණාගතං. උපාදිත්තකරූපපච්ච
 යෙහි පතිත්වා ගතං විය නණ්ණානුගතං. උදකපිසං ඡාදෙත්වා පත්ථ
 නිලිකා² උදකපිඪි විය නණ්ණානුසං. වච්චකුපෙ නිමුග්ගං විය නණ්ණා
 බිපන්නං. රුක්ඛග්ගතො පතිත්වා නරකෙ පතිතං විය පාතිනං. උපාදිත්තකරූපපයොගං විය³ තණ්ණාය අභිභුනං. උපාදිත්තක
 රූපපරිග්‍රහාගකස්ස උප්පන්නවිපස්සනං විය තණ්ණාය පරියාදිත්ත
 විත්තං.

1. V. ම. සි. II. මුග්ගඵලමත්තං.

2. V. ම. නිලකා.

3. සි. III. රූපපච්චයොවිය. V. ම. සංයොගංවිය.

අථවා කාමච්ඡෙදන **ගණ්ඨාගතං**. කාමපිපාසාය **ගණ්ඨානුගතං**. කාමාසවෙන **ගණ්ඨානුසං**. කාමපරිලාභෙන **ගණ්ඨාධිපතනං**. කාමජේෂ්ඨාසාතෙන **ගණ්ඨායපාතිතං**. කාමොසෙක **ගණ්ඨාය අභිග්ගතං**. කාමුපාදනෙන **ගණ්ඨාය පටිසාදිතනිව්තනනි**. එවමෙකෙ වණ්ණයනති. “**කාමහවෙ**”ති: කාමාවච්ඡරෙ. “**රූපහවෙ**”ති: රූපාවච්ඡරෙ. “**අරූපහවෙ**”ති: අරූපාවච්ඡරෙ, තෙසං නානත්තං හෙට්ඨා පකාසිතං යෙව. “**භවාහවෙසු**”ති: භවාහවෙ, භවොති කාම ඛාතු. අභවොති රූපාරූපධාතු, අථවා භවොති කාමධාතු රූපධාතු අභවොති අරූපධාතු, තෙසු භවාහවෙසු. “**කම්මහවෙ**”ති: කම්මච්ඡට්ටෙ. “**පුත්ඛ්ඛවෙ**”ති: පොනොභවිකෙ විපාකච්ඡට්ටෙ. “**කාමහවෙ**”ති: කාම ධාතුයා. “**කම්මහවෙ**”ති: කම්මච්ඡට්ටෙ.

තත්ථ කම්මහවො භාවයතිති **හවො**. “**කාමහවෙ පුත්ඛ්ඛවෙ**”ති: කාමධාතුයා උප්පත්තිහවෙ විපාකච්ඡට්ටෙ, විපාකහවො භවතිති **හවො**. රූපභවාදීසුපි එසෙවනායො, එත්ථ කාමහවෙ රූපහවෙ අරූප හවෙති ඕකාසභවං චුත්තං. නිසුපි “**කම්මහවෙ**”ති: කම්මභවං, තථා “**පුත්ඛ්ඛවෙ**”ති: උප්පත්තිහවං සක්කාය චුත්තං. “**පුත්ථපුත්තං හවෙ**”ති: අපරාපරං උප්පත්තියා. “**ගතිසා**”ති: පචගතියා අඤ්ඤාතරාය. “**අත්ත භවාගිතිබ්බතනිසා**”ති: අත්තභාවානං අභිතිබ්බත්තියා. “**අවින ගණ්ඨා**”ති: මූලපදං. “**අවිගතගණ්ඨා**”ති: බණ්ණිකසමාධි විය බණ්ණිකප්ප භානාභාවෙන න විනානා වණ්ණා එතෙසනති=අවිගතවණ්ණා. “**අවචනතගණ්ඨා**”ති: තදභස්සභානාභාවෙන අපරිච්චතතවණ්ණා. “**අවනතගණ්ඨා**”ති: විකම්මෙන ප්පභානාභාවෙන නවත්ත වණ්ණා. “**අමුත්තගණ්ඨා**”ති: අවචනතසමුච්ඡේදප්පභානාභාවෙන න මුත්ත වණ්ණා. “**අප්පතිගණ්ඨා**”ති: පටිප්පස්සභිප්පභානාභාවෙන අප්ප තිත වණ්ණා. “**අප්පටිතිස්සභගණ්ඨා**”ති: නිස්සරණප්පභානාභාවෙන භවෙපතිසීතා අරූපසංකිලෙසං අප්පටිතිස්සභිප්පා සීතත්තා අප්පටි තිස්සභ වණ්ණාති.

ඉද්දති යස්මා අවිතවණ්ණා එව එඤ්ඤාති චලනති ච, වස්මා වණ්ණාවිතයෙ සමාදපෙතො “මමාධිතෙ”ති ගාථමාහ. තත්ථ “මමාධි තෙ”ති: වණ්ණාදිසීමමතොති මමනති පරිග්ගතිතො වජ්ඣසම්ම. “පස්ස ථ”ති: සොකපරෙ තෙ¹ ආලපතො ආහ. “එතමපි”ති: එතමපි ආදී නවං, සෙසං පාකච්ඡමෙව. “එව මමත්තා”ති: චෙආලයා. “සාවතා”ති: පරිච්ඡේදනියමතෙ නිපාතො. “**ගණ්ඨාසඛිකාගෙනා**”ති: වණ්ණා කොට්ඨාසෙක “**සඛිකා සඛිකාග**”නති: අත්ථො එකං “වණ්ණාතිද්ද නාති පපඤ්ඤාසඛිකා”ති ආදිසු විය. “**සිමාකත**”නති: අපරිච්ඡේදදෙස විරහිතං. “**මට්ඨසාදකත**”නති: “යොජනපරමං සීමං සම්මතොත්තයා”ති ආදිසු විය. “**බධිකත**”නති: වචනාපරිච්ඡේදදෙසවිරහිතං පරිච්ඡේද කතසීමතතරිකරුකෙධා විය.

“පරිසන්තකන”නති: පරිවේදකතං සීමන්තරිකරුකේඛා පත වින්තං සාධාරණං අයං පත එකාබද්ධතාලපනති විය කතනති පරිසන්තකතං. “පරිශාශිත”නති: කාලන්තරෙපි පරිසන්තං අමුඤ්චිතා සබ්බාකාරෙන ගතිනං. “මමාසිත”නති: ආලයකතං, වස්සුප ගතසේනාසනං විය. “ඉදං මමා”ති: සමපෙ සිතං. “එතං මමා”ති: දුරෙ සිතං. “එතනක”නති: පරික්කාරනියමනං, “එතනකමපි නපපටි භාසෙය්‍යා”ති විය. “එතනාවතා”ති: පරිවේදකේපි නිපාතනිය මනං, “එතනාවතා බො මහානාමා”ති විය. “කෙවලමපි මහාපඨමි”ති: සකලමපි මහාපඨමි.

“අට්ඨසනං නණ්ඤාච්චරිත”නති: අට්ඨන්තරසත්තණ්ඤාගමන වින්තාරං අට්ඨන්තරසනං කථං ගොතීති වෙ? රූපතණ්ඤා-පෙ-ධම්ම තණ්ඤාති එවං චක්ඛුචාරදිසු ජවනචීටියා පවත්තා තණ්ඤා, සෙට්ඨි පුත්තො බ්‍රාහ්මණපුත්තොති එවමාදිසු පිනිතො ලභිතාමා විය පිතු සදිසාරමණ්ඤානා³ එන්චුරූපාරමණ්ඤානා, රූපෙ තණ්ඤාති රූප තණ්ඤා, සා කාමරුගභාවෙන් රූපං අස්සාදෙනති පවත්තමානා කාම තණ්ඤා, සස්සතදිසි සහගත රුගභාවෙන් රූපං නිව්චං ධූවං සස්සතනති එවං අස්සාදෙනති පවත්තමානා භවතණ්ඤා, උවේද දිට්ඨිසහගතරුග භාවෙන් රූපං උච්ඡ්ඡති විනස්සති පෙච්ච නභවිස්සතිති එවං අස්සා දෙනති පවත්තමානා විභවතණ්ඤාති එවං තිවිධා ගොති. යථා ච රූපතණ්ඤා තථා සද්දතණ්ඤාදයොපිති එතාති අට්ඨාරසතණ්ඤාච්චරි තාති ගොනති. තාති අජ්ඣන්තරූපාදිසු අට්ඨාරස බතිධාරූපාදිසු අට්ඨාරසාති ඡතතිංස, ඉති අතීතාති ඡතතිංස අනාගතාති ඡතතිංස පච්චුප්පන්නාති ඡතතිංසාති අට්ඨසනං.

අජ්ඣන්තකස්ස උපාදය අසමිති සති ඉන්ද්‍රියමිති ගොතීති වා එව මාදිති අජ්ඣන්තකරූපාදි නිසිසිතාති අට්ඨාරස. බාහිරසුභාදය ඉමිතා අසමිති සති⁴ ඉමිතා ඉන්ද්‍රියමිති ගොතීති බාහිරරූපාදි නිසිසි තාති අට්ඨාරසාති ඡතතිංස ඉති අතීතාති ඡතතිංස අනාගතාති ඡතතිංස පච්චුප්පන්නාති ඡතතිංසාති එවං හි අට්ඨසනං තණ්ඤා විචරි තාති ගොනති. “විසතිචක්ඛුකා සක්කාසදිසි”ති: රූපාදිනං පඤ්චන්තං බන්ධනං එකේකසමී රූපං අත්තතො සමනුපස්සතිති ආදිනා නයෙන චක්ඛුධා ගතවසෙන පවත්තාති චක්ඛුති කත්වා උප්පන්නා විච්ඡ මානන්තෙක සති බන්ධපඤ්චකසබ්බාතො කායෙ දිසිති සක්කාස දිසි. “දසචක්ඛුකා මිච්ඡාදිසි”ති: නත්ථි දින්නං නත්ථි සිට්ඨන්ති ආදි නයපච්චිතතා මිච්ඡාදිසි අයථාචදිසි විරජ්ඣිතා ගතණ්ඤා විතථා දිසි මිච්ඡාදිසි. අතන්තාවගතතා පණ්ඨිතෙහි කුච්ඡතා දිසිතිපි මිච්ඡා දිසි, සා අයොතිසො අභිතිවෙසලකඛණා පරමාසරසා මිච්ඡාහිතිවෙස පච්චුප්චරිතා අරියානමදස්සනකාමතාදිපදට්ඨානා පරමවච්ඡාති

1. V. ම. සබ්බසමි.

2. V. ම. භුතාරූපං.

3. V. ම. ඉති.

දට්ඨබ්බා. “දසවස්සුකා අනතග්ගාහිකා දිසී”ති: සස්සතො ලොකො අසස්සතො ලොකො අනතවා ලොකොති ආදිනස්සපචත්තා එකෙකං කොට්ඨාසං පතිට්ඨං කත්වා ගහණවසෙන එවං පචත්තා දිට්ඨි දස වස්සුකා අනතග්ගාහිකා දිට්ඨි, “සා එවරුපා දිසී”ති: යා එවංජතිකා දිට්ඨි. “දිට්ඨිගත”නති දිට්ඨිසු ගතං, ඉදං දස්සනං වාසට්ඨිදිට්ඨි අනෙතා ගධත්තාති දිට්ඨිගතං, දිට්ඨියෙව දුරතික්කමනත්තෙත ගහනං දිට්ඨි ගහනං, තිණගහන වනගහන පබ්බතගහනාති විය, සාසංකසප්පටි භයත්තෙත දිට්ඨිකන්තාරං, චොරකන්තාර වාලකන්තාර තිරුදක කන්තාර දුබ්බිකකන්තාරං විය. සමමාදිට්ඨියා විනිවිජ්ඣිකත්තෙත විලොමනත්තෙත ව දිසිවිසුකාසිකං. මච්ඡාදස්සනං හි උප්පජ්ජමානං සමමාදස්සනං විනිවිජ්ඣිති චෙව විලොමෙතිව.

කදුචි සස්සතස්ස කදුචි උචෙත්දස්ස ගහණතො දිට්ඨියා විරුපං එඤ්ඤානති දිසිවිසථඤ්ඤානං. දිට්ඨිගතිකො හි එකස්මිං පතිට්ඨාතුං නසකෙකාති, කදුචි සස්සතං අනුවත්තති, කදුචි උචෙත්දං, දිට්ඨියෙව බ්බුනත්තෙත සංයොජනනති දිසිසංයොජනං. සුංසුමාරුදයො විය පුරිසං ආරම්භං දල්භං ගණ්ණාතිති ගාභො. පතිට්ඨගතතො පතිට්ඨා භොති. අයං හි බලවපචත්තභාවෙන¹ පතිට්ඨතිත්වා ගණ්ණාති. නිව්වාදිවසෙන අතිතිවිසතිති අභිතිවෙසො. ධම්මසභාවං අතික්කමිත්වා නිව්වාදිවසෙන පරතො ආමසතිති පරමාසො.

අනත්ථාවගතො කුච්ඡිතො මග්ගො කුච්ඡිතානං වා අපායානං මග්ගොති කුමමගො. අයථාවපථතො මච්ඡාපථො. යථා හි දිසා මූලෙන අයං අසුකගාමස්ස නාම පථොති ගතිතොපි තං ගාමං නසමපාපෙති, එවං දිට්ඨිගතිකෙන සුගතිපථොති ගතිතාපි දිට්ඨි සුගතිං නපාපෙතිති අයථාවපථතො² මච්ඡාපථො, මච්ඡාසභාවතො මච්ඡන්තං. තත්තෙව පරිබ්බතනතො තරනති එත්ථ බාලාති නිත්ථං. තිත්ථං ව තං අනත්ථානව ආයතනනති තිත්ථායතනං, තිත්ථියානං වා සඤ්ඤාතිදෙසත්තෙත නිවාසට්ඨානත්තෙත ව ආයතනනතිති තිත්ථා යතනං.

විපරියෙසභූතො ගාභො විපරියෙසතො වා ගාභොති විපරියෙස ගාභො. “අසභාවගාභො”ති: විපරිතගාභො, අතිච්ච නිව්වනති ආදි නස්සපචත්තවසෙන පරිවත්තෙත්වා ගාභො විපලලාසගාභො. අනු පායගාභො මච්ඡාගාභො, අයථාවතස්මිං නසභාවස්මිං යථාවතං සභා වත්ති ගාභො අයථාමතස්මිං යථාවතනති ගාභො. “සාවනා”ති: යත්තකා. “වාසසිද්ධිගතාති”ති: බ්‍රහ්මඡලෙ ආගතාති වාසට්ඨිදිට්ඨිගතාති. “අච්ඡෙදසංකිතොපි එඤ්ඤාති”ති: අච්ඡිද්ධිත්වා පසංගා බලකකාරෙත ගණ්ණියානති උප්පන්නසංකිතොපි චලනති. “අච්ඡිද්ධගතොපි”ති: වුත්තනසෙත අච්ඡිද්ධිත්වා ගණ්ණනොපි “විජිනිමසබ්බිතොපි”ති:

පරිවර්තනාං අඤ්ඤාථාගාවෙන ආසබ්බිකානොපි, “විපරිනාමගෙන පි”ති: පරිවර්තනකාලෙපි. “විපරිණ්ණොපි”ති: විපරිවර්තනෙපි. “ඵඤ්ඤාති”ති: වලනති. “සංඵඤ්ඤාති”ති: සබ්බාකාරෙන වලනති. “විපඵඤ්ඤාති”ති: විවිධාකාරෙන ඵඤ්ඤාති. “වෙධනාති”ති: භයං දිස්වා කම්පනති. “පවෙධනාති”ති: ඡම්බිතත්තභයෙන විසෙසෙන කම්පනති. “සම්පවෙධනාති”ති: ලොමහංසනභයෙන සබ්බාකාරෙන කම්පනති.

“ඵඤ්ඤානො”ති: උපයෝගබ්‍රවච්ඡනං. “අපෙසාදකො”ති: මජ්ඣෙකො. “පටිගෙනාදකො”ති: පුලිකොදකො.¹ “උදකපටිසාදකො”ති: ඩිණොදකො. “බලාකාති වා”ති: වුත්තාවසෙසාති පකඤ්ඤාති. “පටිපාතිසමානා”ති: විහිංසිගමානා සඋපිගමානා. “උත්තිපිසමානා”ති: කඤ්ඤානාරතො නීගරිගමානා ගිලිගමානා වා. “බජ්ජමානා”ති: බාදිගමානා, ඵඤ්ඤාති කාකෙති සම්පඤ්ඤාති කුලලෙති විපඵඤ්ඤාති බලාකාති වෙධනාති තුණ්ණික ගතිතකාලෙ මරණවසෙන පවෙධනාති විජ්ඣානකාලෙ සම්පවෙධනාති මරණසම්මං-පෙ-

“පසසිට්ඨා”ති: අගුණං පසසිට්ඨා. “කුලසිට්ඨා”ති: ගුණාගුණං කුලසිට්ඨා. “නිරසිට්ඨා”ති: ගුණාගුණං විජ්ජාරෙට්ඨා. “විභාවසිට්ඨා”ති: වජ්ජුභිතතාති මුච්චිට්ඨා වජ්ජෙට්ඨා. “විගුහං කට්ඨා”ති: නිපඵතතිං පාපෙට්ඨා ආවෙණිකං කට්ඨා. අඵවා සංකීර්ණණදෙසං මොවෙට්ඨා වජ්ජුචිභාගකාරණෙන පසසිට්ඨා, අපරිවේජදදෙසං මොවෙට්ඨා පමාණකාරණවසෙන කුලසිට්ඨා, වජ්ජුදෙසං මොවෙට්ඨා විභාගකාරණවසෙන නිරසිට්ඨා, සමොගදෙසං මොවසිට්ඨා අග්ගවිභාගකාරණවසෙන විභාවසිට්ඨා, සතදෙසං මොවෙට්ඨා පකඤ්ඤාවිභාගකාරණවසෙන විගුහං, කට්ඨා. “පභාසා”ති: පජතිට්ඨා. “පටිච්ඡිග්ගජ්ජිට්ඨා”ති: නිස්සර්ථිට්ඨා ‘අමමාසගෙනා’ති: තණ්හාදිට්ඨිති ආලයං අකරොනෙතො. “අගණ්ණගෙනා”ති: දිට්ඨියා පුබ්බභාගෙ පඤ්ඤාය නගණ්ණගෙනො. “අපගමසගෙනා”ති: විතකෙකන උගහනං අකරොනෙතො. “අනගිනිවිසගෙනා”ති: නියා මොක්ඛකාතිදිට්ඨිවසෙන නප්පවිසගෙනො. “අකුබ්බගෙනා”ති:² පරිඤ්ඤාගතණ්ණාවසෙන අකරොනෙතො. “අජනසමානො”ති: පොතොබ්බවික තණ්හාවසෙන න ජනගමානො. “අසඤ්ජනසමානො”ති: විසෙසෙන අසඤ්ජනගමානො. “අනිබ්බතතසමානො”ති: වජ්ජුනං තණ්හාවසෙන³ න නිබ්බතතසමානො. “අනගිනිබ්බතතසමානො”ති: සබ්බාකාරෙන අනගිනිබ්බතතගමානො උපසංගාවසෙන වා ඵතාති පදාති වඩ්ඪිතාති. ඵවමෙත්ථ පඤ්ඤාථාය අස්සාදං නතො පරාති වතුති ගාථාති ආදී නවස්ඤ්ඤා දසොස්සා ඉදාති සඋපායං නිස්සරණං නිස්සරණතො නිස්සරණාතිසංඝස්ඤ්ඤා දසොස්සා සබ්බාති වා ඵතාති කාමානං ආදීනවං ඔකාරං සංකීලෙස්ඤ්ඤා දසොස්සා ඉදාති නිකම්මෙම ආනිසංඝං.

1. V. ම. කුටිකොදකො.

2. V. ම. අකුබ්බමානොති.

3. V. ම. අනිපඵතතං.

4. V. ම. පඤ්ඤාතණ්ණාවසෙන.

දසොසාං උභොසු අනෙතසුති ගාථවයමාග. තත් “උභොසු අනෙතසු”ති: එසං එසං සමුදයාදීසු මිසු මිසු පරිවෙජ්ඣෙසු. “මිනෙසා ඡය”නති: ඡන්දරගං මිනෙත්වා. “එසං පරිඤ්ඤායා”ති: චක්ඛු සම්මසාදි එසං එසානුසාරෙනවා තංසම්පයුහෙන සබ්බෙපි අරුපධමෙව තෙසං චත්ථවාරුරමණ්ණවසෙන රුපධමෙවමාති සකලමපි නාමරුපං තිති පරිඤ්ඤාති පරිජ්ඣත්වා.

“අනුගිදො”ති: රුපාදිසු සබ්බධමෙවසු අගිදො. “සදත්ත ගරහි තදකුප්පමානො”ති: යං අත්තානං ගරහති¹ තං අකුරුමානො. “නලිප්පති² දිසිසු තෙසු ධිංග්”ති: සො එවරුපො ධිතිසම්පන්නො ධිරො දිට්ඨෙසුව සුතෙසුව ධමමෙසු මිත්තං ලෙපානං එකෙනපි ඥලපෙන න ලිප්පති² ආකාසමිව නිරුපලිතෙනා අවචන්තවොද නප්පත්තො හොති. “එසො එකො අනෙතා”ති: එසො එක පරිවෙජ්ඣෙ. පුස්සාතිති එසො, ස්වායං පුසනලක්කණො සඤ්ඤාධාරසො, සන්තිපාත පච්චුපට්ඨානො ආපාඨගතවිසයපදට්ඨානො, අයං හි අරුපධමෙවමාපි සමානො ආරම්මණ්ණ එසානාකාරෙනෙව පවත්ත තිති පුසනලක්කණො එකඥෙසෙන ච අනලලියමානොපි රුපං විය චක්ඛු සද්දො විය ච සොතං චත්ථං ආරම්මණ්ණ සඤ්ඤාධාරිති සඤ්ඤාධාරසො චත්ථාරම්මණ්ණසඤ්ඤාධාරෙනා වා උප්පන්නතො සම්පත්ති අත්තෙති රසෙන සඤ්ඤාධාරසොති වෙදිතබ්බො.

වුත්තං හෙතං අට්ඨකථායං:- “චතුසුමකඑසො නො පුස්සනලක්කණො නාම තත්ථි. සඤ්ඤාධාරසො පන පඤ්චවාරිකොව හොති. පඤ්චවාරිකස්ස හි පුසනලක්කණොතිපි සඤ්ඤාධාරසොතිපි නාමං. මනොවාරිකස්ස පුසනලක්කණොතෙව නාමං න සඤ්ඤාධාරසො”ති ඉදංඤ්ච වත්ථා. ඉදං සුත්තං ආග “යථා මහාරුජ් වෙ මෙඛා යුජ්ජෙකියං යථා එකො මෙණෙඛා එවං චක්ඛුදට්ඨබ්බං යථා දුතියො මෙණෙඛා එවං රුපං දට්ඨබ්බං යථා තෙසං සන්තිපාතො එවං එසො දට්ඨබ්බො එවං පුස්සනලක්කණොව එසො සඤ්ඤාධාරසොව. යථා මහාරුජ් වෙ සම්මා වජ්ජෙයං වෙපි පාණී වජ්ජෙයං යථා එකොපාණී එවං චක්ඛු දට්ඨබ්බං යථා දුතියො පාණී එවං රුපං දට්ඨබ්බං යථා තෙසං සන්ති පාතො එවං එසො දට්ඨබ්බො එවං එසානලක්කණොව එසො සඤ්ඤාධාරසොවා”ති මිත්ථරො, යථා වා “චක්ඛුනා රුපං දිස්වා”ති ආදිසු චක්ඛුමිඤ්ඤාණාදිති මක්ඛුආදිනාමෙන වුත්තාති එවමධාපි තාති චක්ඛුආදිනාමෙන ච වුත්තාතිති වෙදිතබ්බාති. තස්මා එවං චක්ඛුදට්ඨබ්බාති ආදිසු එවං චක්ඛුමිඤ්ඤාණං දට්ඨබ්බනති ඉමිනා නයෙන අත්තො වෙදිතබ්බො. එවං සත්තෙ විත්තාරම්මණ්ණසඤ්ඤාධාරෙනා ඉමසම්මපි සුත්තෙ කිච්චත්තෙනෙව රසෙන සඤ්ඤාධාරසොති සිද්ධො හොති, තිකසන්තිපාතසඤ්ඤාතස්ස පන අත්තෙනා කාරණස්ස

වසෙන පවෙදිතතතා සනතිපාතපච්චුපට්ඨානො. අයං හි තත්ථ “තිණ්ණං සබ්බන්ති ඵසො”ති ඵචං කාරණයොගවසෙන පවෙදිතොති ඉමස්සව සුත්තපදස්ස තිණ්ණං සබ්බන්තියා ඵසොති අයමන්තො, නසබ්බන්තිමත්තමෙව ඵසො ඵචං පවෙදිතතතා පන තෙනෙවා කාරෙන පච්චුපට්ඨානීති සනතිපාතපච්චුපට්ඨානොති වුත්තො ඵලන්තෙ පන පච්චුපට්ඨානෙනපි වෙදනාපච්චුපට්ඨානො නාම හොති, වෙදනං තෙසං පච්චුපට්ඨාපෙති උප්පාදෙතිති අන්තො. උප්පාදයමානො ව යථා බහිද්ධා උණ්ණපච්චයොපි සමානො ලාබ්ධසම්බන්ධානුනිසිතඋත්ථා අත්තනො නිස්සයෙ මුදුනාවකාරී හොති න අත්තනො පච්චයභූතෙපි බහිද්ධා විතච්චිකම්බාරසම්බන්තෙ උණ්ණාභාවෙති ඵචං වත්ථාරම්මණසම්බන්ත අඤ්ඤපච්චයොපි සමානො විත්තනිසිතයං අත්තනො නිස්සයභූතං විත්තං ඵච ඵස වෙදනුප්පාදකො¹ හොති න අත්තනො පච්චයභූතෙපි වත්ථුමහි ආරම්මණෙවාති වෙදිතබ්බො.

තඤ්ඤාන සමන්තාභාරෙන පන ඉන්ද්‍රියෙන ව පරික්ඛතෙ භික්ඛයෙ අනන්තරුයෙන උප්පජ්ජනතො. ඵස ආපාඨගතවිසයපදට්ඨානොති වුච්චති. ඵසො යතො සමුදෙති උප්පජ්ජති සො ඵස්සසමුදයොති වුච්චති. වුත්තං හෙතං:—“සලායතනපච්චයා ඵසො”ති. අතීගරුකො කාලවසෙන වුත්තො වෙදනාදුකො “උපෙක්ඛා පන සන්තතතා සුඛ මිච්චෙව භාසිතා”ති වුත්තතතා උපෙක්ඛං වෙදනං සුඛමෙව කන්ථා සුඛ දුක්ඛවසෙන නාමරූපදුකො රූපාරූපවසෙන ආයතනදුකො² සංසාරප්පච්චතවසෙන සක්කාය දුකො³ පඤ්චකකිකිවසෙන වුත්තොති වෙදිතබ්බො.

තත්ථ සුඛයතිති සුඛා. වෙදියතිති වෙදනා. දුක්ඛයතිති දුක්ඛා. නමනලක්ඛණං නාමං. රූපනලක්ඛණං රූපං. වක්ඛායතනාදීති ඡ අජ්ඣත්තිකාති රූපායතනාති ඡ බාහිරති රූපකකිකාදයො පඤ්චකකිකා විජ්ජමානන්තෙ සක්කායො අවිජ්ජාකම්මතණ්ණා ආහාරඵස්සනාමරූපසක්කාය සමුදයො. “වක්ඛුසම්ඵසො”ති: වක්ඛනීති වක්ඛු රූපං අස්සාදෙති විභාවෙති වාති අන්තො. වක්ඛුතො පච්චෙනා සම්ඵසො=වක්ඛුසම්ඵසො, සො පන අත්තනා සම්පසුත්තාය වෙදනාය සහජතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිපාකආහාරසම්පසුත්තඅත්තිඅවිගතවසෙන අට්ඨධා පච්චයො හොති. සුභ්භාතිති සොභං. නං සසම්භාර සොතබ්බිලස්ස අන්තො තනු තම්බලොමාවිතෙ අභිගුලිවෙධකසණ්ඨානෙ පදෙසෙ සොතවිඤ්ඤණාදීනං යථාරහං වත්ථුචාරභාවං සාධයමානං තිට්ඨති. සොතනො පච්චෙනා සම්ඵසො=සොනසම්ඵසො. සාණසම්ඵසොදීසුපි ඵසෙවනයො. සායතිති සාණං. නං සසම්භාරසාණබ්බිලස්ස අන්තො අජපදසණ්ඨානෙ

1. V. ම. වෙදිතනුප්පාදකො.

2. සි. දුක්ඛො.

පදෙසෙ ඝාණවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වන්ත්වාරහාවං සාධයමානං නිට්ඨති. ජ්විතමවහයනීති **ජ්වහා**. සායනන්තෙත වා ජ්වහා, සා සසමහාරජ්වහය අති අගගමුලපසානි වජේත්වා උපරිමතලමජේක්ඛිතිනනාඋපලදලගහසණ්ඨානෙ පදෙසෙ ජ්වහාවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වන්ත්වාරහාවං සාධයමානා නිට්ඨති. කුච්ඡිනානං සාසව ධම්මානං ආයොති **කායො**, ආයොති උපපත්ති දෙසො. යාවතා ඉමසමි. කායෙ උපාදිනනාපචතති නාම අත්ථි. තත්ථ යෙතුයෙසන කායපපසාදො කායවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වන්ත්වාරහාවං සාධය මානො නිට්ඨති. මුනාතීති **මනො** විජ්ජනාතීති අන්තො.

‘මනො’ති සභාවජ්ජනං භවිමහං, මනතො පවත්තො සමථස්සො **මනොසමථස්සො**, ජ්වහිධම්පි එස්සං දුට්ඨමෙව හොතීති දස්සෙත්තුං. “අධිවචන සමථස්සො පටිඝසමථස්සො”ති ආහ. මනොචාරිකො අධිවචනසමථස්සො පඤ්චචාරිකො වන්තරමමණාදිපටිඝෙන උපපජ්ජනතො පටිඝසමථස්සො සුඛවෙදනාය ආරමමණෙ සුඛවෙදනීයො දුක්ඛවෙදනාය ආරමමණෙ දුක්ඛවෙදනීයො අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය ආරමමණෙ අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයො, තත්ථ සුඛයනීති **සුඛං** යස්සුපපජ්ජති තං සුඛිතං භාගෙතීති අන්තො. සුච්ඡු වා බනති බාදනීව කායචිත්තාබාධනති සුඛං. දුක්ඛයනීති **දුක්ඛං** යස්සුපපජ්ජති තං දුක්ඛිතං භාගෙතීති අන්තො. න දුක්ඛං න සුඛනති **අදුක්ඛමසුඛං** මකාගෙ පදසක්ඛිවසෙන වුත්තො. තත්ථ **කුසලො**ති එකථිසති කුසලචිත්තසමපයුත්තො. “අකුසලො”ති: වාදසඅකුසලචිත්තසමපයුත්තො. “අව්‍යාකතො”ති: අවසෙසවිපාකනිරියාව්‍යාකතචිත්තසමපයුත්තො. පුත්තබ්බවප්පහෙදවසෙන නිද්දිසන්තො “කාමාවචගෙ”ති ආදිමාහ.

වත්තපඤ්ඤාසකාමාවචරචිත්තසමපයුත්තො **කාමාවචගෙ**. කාමං පහාය රපෙ අවචරතීති **රූපාවචගෙ**, කුසලාව්‍යාකතවසෙන පඤ්චදසර පාවචරචිත්තසමපයුත්තො. කාමඤ්ච රූපඤ්ච පහාය අරූපෙ අවචරතීති **අරූපාවචගෙ**, කුසලාව්‍යාකතවසෙන වාදසා රූපාවචරචිත්තසමපයුත්තො. ඉද්දති අතිතිවෙසවසෙන දස්සෙන්නො “සුඤ්ඤතො”ති ආදිමාහ. තත්ථ “සුඤ්ඤතො”ති: රුගදෙසමොහෙති සුඤ්ඤතො සුඤ්ඤතො, රුගදෙසමොහනිමිත්තෙති අනිමිත්තතො **අනිමිත්තො**. රුගදෙසමොහපනිසිතං අභාවතො **අප්පණිතිතො**ති වුවවති. ඉද්දති වට්ටපරියාපනනාපරියාපනනවසෙන දස්සෙන්නො “ලොකියො”ති ආදිමාහ.

ලොකො වුවචති ලුජ්ජනපලුජ්ජන්තෙත වට්ටං, තස්මිං පරියාපනන භාවෙන ලොකෙතිසුත්තොති **ලොකියො**. උත්තිණ්ණොති උත්තරෙ, ලොකෙ අපරියාපනනභාවෙන ලොකතො උත්තරෙති **ලොකුත්තරෙ**. “චුස්සනා”ති: චුස්සනාකාගෙ **සමචුස්සනා සමචුස්සිතනනනති** උපසග්ගෙන පදං වධිතිතං. “එවං ඤානං කඤ්චා”ති: එවං පාකටං කඤ්චා.

“ඡන්දනො තිරෙති”ති: යදි උපරි චත්තබ්බාකාරෙන විනෙතති අනිච්චනතිකතාය ආදිඅන්තවතාය ව අනිච්චනො තිරෙති, උපපාදය පතිපිළනතාය දුක්ඛවස්ථතාය ව දුක්ඛනො, පච්චයයාපතියතාය රෙගමුලතාය ව රෙගමනො. දුක්ඛනො සුලයොගිතාය කිලෙසා සුවිපක්ඛරණතාය උපපාදජරුහඬෙහි උද්ඛුමාන පරිපක්ඛතින්තතාය ව ගණ්ඛනො. පිළාජ්ඣකතාය අනෙතාතුදනතාය දුන්තිගරණීයතාය ව සලලනො. විසගරණීයතාය අවසිඝ්ඤාවගතාය අසවස්ථතාය ව අසනො. අසෙරිභාවජ්ඣකතාය බාධපද්ධානතාය ව ආබාධනො. අවසතාය අභිධෙය්‍යතාය ව පරනො. ව්‍යාධිජරුමරණෙති පලුජ්ඣතතාය ව පලොකනො. අනෙකබ්‍යසනවගතාවගතතාය ජනිතො.

අවිපරිත්තානව විපුලානං අනත්ථානං ආවගන්තො සබ්බපද්ධවචස්ථතාය ව උපද්ධවනො. සබ්බභයානං ආකරතාය දුක්ඛවූපසමසබ්බාතස්ස ව පරමස්සාසස්ස පටිපක්ඛගුත්තාය ගසනො. අනෙකෙති අනන්තෙති අනුබ්‍රහ්මතාය දෙසසුලසණ්ඨිතතාය උපසග්ගො වීය අනධි වාසනාරහතාය ව උපසග්ගනො, ව්‍යාධිජරුමරණෙති චෙව ලාභාදීති ව ලොකධම්මෙහි වස්සුලිතතාය¹. චලනො. උපක්කමෙනචෙව සරසෙන පහබ්බපගමනසීලතාය පහබ්බනො.

සබ්බාවත්ථාවිනිපාතිතාය චිරභාවස්ස ව අඛුචතාය අද්ඛුචනො. අතායන්තතාය චෙව අලබ්භනෙය්‍යබ්බෙතාය ව අතානනො. අලලිසිතුං අතරහතාය අලලීනානම්පි ව අලෙන නිච්චකාරිතාය අලෙනනො. නිසසිත්තානං භයසාරකන්තාභාවෙන අසරණනො. යථා පරිකප්පි තෙහි බුච්ඡුභ සුචත්තභාවෙහි රිත්තතාය රිත්තනො. රිත්තතායෙව භූච්ඡනො. අප්පකත්තං වා අප්පකම්පි හි ලොකෙ තුච්ඡනති වුච්චති. සාමිතිවාසිකචෙදකකාරකාධිධායකචිරතිත්තතාය “සුඤ්ඤනො.”

සයඤ්ච අසාමිභාවාදිකතාය “අනන්තනො.” පච්චති දුක්ඛතාය දුක්ඛස්ස ව ආදීනවතාය ආදීනවනො. අථවා ආදීනං වා නිගච්ඡති පච්චත්තතිති ආදීනවො, කපණමනුස්සස්සෙතං අධිච්චනං, බක්ඛාපි කපණයෙවාති ආදීනවසදිසතාය ආදීනවනො, ජරායචෙව මරණෙන වානි චෙධා විපටිණ්ණාමධම්මනො. දුබ්බලතාය ථෙගතු වීය සුඛසාරාජ්ඣතාය ව අසාරකනො. අසගෙනුතාය අසමුලනො. විත්තමුඛසපතෙතා වීය විස්සාසසාතිතාය වධකනො. විගන්භවතාය විභවසමුත්තතාය ව විභවනො. ආසවපද්ධානතාය සාසවනො. හෙතුපච්චයෙහි අභිසංඛතතාය සංඛනනො. මච්චිමාරකිලෙස මාරානං ආමිසගුත්තාය මාග්මිසනො.

ඡන්දිජරාව්‍යාධිමරණපක්ඛිතාය ඡන්දිජරාව්‍යාධිමරණධම්මනො. සොකපරිදෙව උපායාස හෙතුතාය සොකපරිදෙව උපායාස

ධම්මනො. තණ්හාදිවසිදුවරිතසංඛිලෙසානං විසයධම්මනාය සංඛිලෙසිකධම්මනො. අවිජ්ජාකම්මනිණ්හාසළායතනවසෙන උප්පත්තිනො සමුදයනො. තෙසං අභාවෙන අත්ථග්ගමනො. එසෙස ඡන්දරාගවසෙන මධුරස්සාදෙන අස්සාදනො. එසෙසෙ විපරිතාමෙන ආදීනවනො. උභිතනං නිස්සරණෙන නිස්සරණනො. “නිරෝති”ති: සබ්බෙසු ව ඉමෙසු තිරෝතිති පාඨසෙසො දට්ඨබ්බො.

“පජගති”ති: සකසන්තානතො නිගරති. “විනොදෙති”ති: නුදති. “බ්‍රහ්මනිකගෙති”ති: විගතන්තං කරොති. ‘අනභාවග්ගමෙති’ති: අනුභවාං ගමෙති. අරියමග්ගසන්තෙත උච්ඡින්නතණ්හාඅවිජ්ජාමය මූලං තාලවත්ථු විය නෙසං වත්ථුකතනති තාලවත්ථුකනො. යථා හි තාලරුක්කස්ස මූලං උඬුරිතො තස්ස වත්ථුමතො තස්මිං පදෙසෙ කතෙත පුත්ත තස්ස තාලස්ස උප්පත්ති පඤ්ඤායති. එවං අරියමග්ගසන්තෙත සමුලරුපාදිරසෙ උඬුරිතො තෙසං පුබ්බ උප්පන්න පුබ්බභාවෙන වත්ථුමතො විගතසන්තානෙ කතෙත සබ්බෙපි තෙ තාලවත්ථුකතාති වුවවනති.

“සසෙසසො”ති: යස්ස පුග්ගලස්ස එසො ගෙධො. “සමුවිජිනො”ති: සමවා උච්ඡිනො. “වුපසනො”ති: එලෙන වුපසනො. “පටිප්පස්සදො”ති: පටිප්පස්සදායකානෙත පටිප්පස්සමිතිතො. උපසගෙන වා පදං වංසිතං. “අභිබ්බප්පනතිනො”ති: පුත්ත උප්පජ්ඣං අභබ්බො. “ඤ්ණගතිනා දබ්බො”ති: මග්ගඤ්ණගතිනා කොපිතො අථවා විසතික්කිත්තභාජනෙත සහ ඡබ්බිතං විය වත්ථුතා සහ පභිනො මූලච්ඡින්නවිසවලලී විය සමුලච්ඡිනොති සමුවිජිනො, උඬුතෙ උදකං සිඤ්චිතා නිබ්බාපිතඅභිගාරං විය වුපසනො, නිබ්බාපිතඅභිගාරෙ පතිතඋදකපුසසිතං විය පටිප්පස්සදො, අභිකුරුප්පත්තියා ගෙතුච්ඡින්නං බීජං විය අභිබ්බප්පත්තිකො, අසතිපාතවිසරුකෙතො විය හි ඤ්ණගතිනා දබ්බොති එවමෙකෙ වණ්ණයනති.

“වග්ගගෙධො”ති: ඉදං සකභාවපරිවචර්තවසෙන වුත්තං. “විගගගෙධො”ති: ඉදං ආරම්මණෙ සාලයභාවපරිවචර්තවසෙන, “වග්ගගෙධො”ති: ඉදං පුත්තඅනාදියනභාවදස්සනවසෙන. “වුග්ගගෙධො”ති: ඉදං සන්තානිතො විනිමොවනවසෙන. “පභිණ්ණගෙධො”ති: ඉදං මුත්තස්සාපි කච්චි අනවත්ථානදස්සනවසෙන. “පටිනිස්සධංගෙධො”ති: ඉදං ආදින්නපුබ්බස්ස නිස්සග්ග දස්සනවසෙන වුත්තං. “විගග්ගෙධො”ති: විගතරාගො. “වග්ගග්ගෙධො”ති: වුත්තනයෙන යොජෙතබ්බං, තත්ථ ගිජ්ඣනවසෙන ගෙධො. රඤ්ජනවසෙන ග්ගො. “නිජ්ජානො”ති: නිත්තණ්ණො. නිච්ඡදෙතිපි පාඨො, තණ්හාඡදනවිරතිතො.

“නිබ්බුතො”ති: නිබ්බුතසභාවො ව. “සිනිගුතො”ති: සිතසභාවො. “සුචපටිසංවෙදී”ති: කාසිකවෙතසිකසුචං අනුභවනසභාවො

“විභවභූතො”ති: උත්තමසභාවෙන. “අත්තො”ති: විතෙතන. “කතන්තො වා”ති පාපකම්මානං කතභාවෙන. “අකතන්තො වා”ති කුසලානං අකතභාවෙන ව. “කතං මෙ කාසද්ධවට්ඨිතං අකතමෙම කාසසුච්චිත”න්ති: ආදයො චාරවසෙන අවිරති විරතීවසෙන කම්මපථවසෙන ව චුත්තො. “සිලෙසු න පටිපුරකාදී”ති: ආදයො චතුපාරිසුද්ධිසිලවසෙන. “ඡංගට්ඨසමනුසුතො”ති: පඤ්ච ජගරණවසෙන. “සති සම්පජ්ඣෙඤ්ඤා”ති: සාත්තකාදිසම්පජ්ඣෙඤ්ඤාවසෙන. “චත්තොගේ සති පට්ඨානා”ති: ආදයො බොධිපක්ඛියධම්මා ලොකීයලොකුත්තරවසෙන. “දුක්ඛං මෙ අපට්ඨෙඤ්ඤාන”න්ති: ආදයො චත්තාගේ අරියසම්මවසෙන චුත්තාති වෙදිතබ්බං. තෙ අත්තො තත්ත තත්ත චුත්තනසත්තො පාකට්ඨයෙව. “ධිගේ පණ්ඩිතො”ති: සත්තපද චුත්තත්ථං යෙව, අපි ච දුක්ඛෙ අකම්මියතේන ධිගේ. සුඛෙ අනුපට්ඨිලවනතේන පණ්ඩිතො. දිට්ඨධම්මික සම්පරිසිකතේ කතපරිවයතේන පඤ්ඤවා, අත්තත්ත පරතේ තිච්චලතේන බුද්ධිමා. ගම්භිරුත්තානතේන අපචෝසාකකතතේන ඤාණී. ගුලහපට්චන්තතේන ඔකාසතතේන විභාවි. තිකතිලෙසබ්බපද්ධතතේන¹ තුලාසදිසොති මෙධාවි.

“නලිප්පති”ති: සඤ්ජාතියා නලිප්පති ආකාසෙ ලෙඛා විය. “න සංලිප්පති”ති: විසෙසෙන න ලිප්පති. “න උපලිප්පති”ති: සඤ්ඤාගො හුත්වාපි න ලිප්පති හත්තලෙ ලෙඛා විය. “අලිතො”ති: සඤ්ඤාගො හුත්වාපි න කිලියාති කාසිකවතේ ධ්විතමණ්ණිරතනං විය. “අසංලිතො”ති විසෙසෙන න කිලියාති මණ්ණිරතනෙ පලිවෙසීත කාසිකවත්තං විය. “අනුපලිතො”ති උපගන්ත්වාපි න අලිපියති පොකබරපතෙන උදකබ්බිත්ථ විය.

“නිකමනො”ති: බහි නිකමනො බහිනාගාරතො පලාතො විය. “නිසංගො”ති: විපට්ඨිතො අමිත්තසං පටිච්ඡාදිතකිලිට්ඨවත්තං විය. “විපමුතො”ති: සුච්ඡිමුතො ගණ්ණපගෙ වජ්ජමති රතී. නාසෙත්වා න පුනාගමනං විය.² “විසංයුතො”ති: කිලෙසෙහි එකතො න යුතො බ්‍යාධිතා මුත්තාහිලාතො විය. “විමට්ඨිකතොන චෙතසා”ති: විගතමරියාදිකතෙන විතෙතන. සබ්බභවෙන සබ්බාරම්මණෙන සබ්බකිලෙසෙහි එකතො න යුතොන මුත්තා විතෙතනාති අත්තො. “සඤ්ඤං පටිඤ්ඤා”ති ගාථාය පන අයං සංඛෙ පත්තො, න කෙවලව ඵයාමෙව, අපි ව බො පන කාමසඤ්ඤදිග්භෙදං සඤ්ඤං සඤ්ඤානුසාරෙන වා පුබ්බෙ චුත්තනායෙනෙව නාමරූපං තිති පටිඤ්ඤාති පටිජ්ජාතිවා ඉමාය පටිපදාය චතුබ්බධම්මි විතරෙය්‍ය ඔසං, තතො සො තිණ්ණොසො තණ්හාදිට්ඨි පරිග්ගහෙසු තණ්හාදිට්ඨි කිලෙසප්පාතොනෙන අනුපලිතො ඛිණ්ණසම්මුති රහාදිසලානං අබ්බුලහත්තා අබ්බුලහසලො, සතිවෙපුලප්පත්තියා අප්පමතො

1. V. ම. නිකතිලෙසබ්බපද්ධතතේන. 2. V. ම. නාසෙත්වාපුනාගමනං. විස.

වරං පුබ්බභාගෙ වා අප්පමනෙතා වරනෙතා අප්පමාදවාරෙන අබ්බුලහසලො හුදා සකපරත්තභාවාදිහෙදං නාසිංසති ලොකමිමං පරඤ්ච, අඤ්ඤදත්ථි වරිමවිත්තනිරුධා නිරුපාදනොච ජනවෙදෙ පරිනිබ්බාතීති අරහත්තකුටෙන දෙසනං නිට්ඨපෙසි ධම්ම නෙත්තිඨපනමෙව කරෙතොතා; නතු ඉමාය දෙසනාය මග්ගං වා ඵලං වා උප්පාදෙසි බිණ්ණසවස්ස දෙසිත්තතාති නීලාදිහෙදං ආරම්භං සඤ්ඤානාතීති සඤ්ඤා සා සඤ්ඤානනලක්ඛණා පච්චිභිඤ්ඤාණරසා චතුමුමකසඤ්ඤාති නො¹ සඤ්ඤානනලක්ඛණා නාම නත්ථි. සබ්බා සඤ්ඤා නනලක්ඛණාව, යා පනෙත්ථ අනභිඤ්ඤාණෙන සඤ්ඤානාති සා පච්චිභි ඤ්ඤාණරසා නාම ගොති, තස්සා වඩ්ඪතීය්ස දුරුමභි අභිඤ්ඤාණං කත්වා පුන තෙන අභිඤ්ඤාණෙන තං පච්චිභිජනනකාලෙ, පුරිසස්ස කාල නිලකාදිඅභිඤ්ඤාණං සලලකෙඛතීං පුන තෙන අභිඤ්ඤාණෙන අසුකො නාම ඵසොති තස්ස පච්චිභිජනනකාලෙ, රඤ්ඤා පිලකින ගොපකභණ්ඩාගාරිකස්ස තස්මිං තස්මිං පිලකිනෙ නාම පණ්ණකං බන්ධිතා අසුකං පිලකිනං නාම ආගරති වුත්තෙ දීපං ජලෙතා සාර ගබ්භං පවිසිතා පණ්ණං වාවෙතා තස්ස තස්සෙව පිලකිනස්ස ආග රණකාලෙ ව, පච්චති වෙදිතබ්බා.

අපරෙ නයො සබ්බසභාගිකවසෙන ති සඤ්ඤානනලක්ඛණා සඤ්ඤා, පුන සඤ්ඤානනපච්චයතිමිත්තකරණරසා දුරුආදිසු භව්ත්තාදයො විය, යථාගතිභාතිමිත්තවසෙන අභිනිවෙසකරණපච්චුපට්ඨානා හත්ථි දස්සක අනො විය, ආරම්භෙණ අනොගාලනවුත්තිතාය අවීරට්ඨාන පච්චුපට්ඨානා වා විජු විය. යථා උපට්ඨිතවිසයපදට්ඨානා තිණපුරිස කෙසු මගපොතකානං පුරිසොති උප්පන්නා සඤ්ඤා විය, යා පනෙත්ථ ඤ්ඤාණසම්පයුත්තා ගොති සා ඤ්ඤාමෙව අනුවත්තති, සසමාරපඨවි ආදිසු සෙසධම්මානං පඨවිආදීති වියාති වෙදිතබ්බා. කාම පටිසං යුත්තා සඤ්ඤා කාම සඤ්ඤා, බ්‍යාපාදපටිසංයුත්තා සඤ්ඤා බ්‍යාපාද සඤ්ඤා, විහිංසාපටිසංයුත්තා සඤ්ඤා විහිංසාසඤ්ඤා.

තෙසු වෙ සතෙත්තසු පි වෙ සඛ්ඛාරෙසු පි උප්පජ්ජනති; කාමසඤ්ඤා හි පියෙ මනාපෙ සතෙත වා සඛ්ඛාරෙ වා විතකෙකන්තස්ස උප්පජ්ජති, බ්‍යාපාදසඤ්ඤා අපටියෙ අමනාපෙ සතෙත වා සඛ්ඛාරෙ වා කුර්ක්ඛිතා ඔලොකනකාලතො පට්ඨාය යාව විනාසනා උප්පජ්ජති. විහිංසා සඤ්ඤා සඛ්ඛාරෙසු න උප්පජ්ජති. සඛ්ඛාරෙ හි දුක්ඛාපෙනබ්බා නාම නත්ථි. ඉමෙ සත්තා හඤ්ඤානතු වා උච්ඡජ්ජනතු වා විනස්සනතු වා මා වා අගෙසුනති වින්තනකාලෙ පන සතෙත්තසු උප්පජ්ජති.

තෙකධම්ම පටිසඤ්ඤාත්තා සඤ්ඤා නෙත්තිමසඤ්ඤා. සා අසුභ පුබ්බභාගෙ² කාමාවචරං ගොති, අසුභජ්ඣානෙ, රුපාවචරං, තජ්ඣානං පාදකං කත්වා උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරං, අව්‍යාපාද පටි

සඤ්ඤාත්මා සඤ්ඤා අවිජාපාද සඤ්ඤා. සා මෙත්තාපුබ්බභාගෙ කාමා වචරා හොති, මෙත්තාකානෙ රූපාවචරා තං කානං පාදකං කත්වා උප්පත්තමයනඵලකාලෙ ලොකුත්තරා. අවිජිංසාපරිසඤ්ඤාත්මා සඤ්ඤා අවිජිංසාසඤ්ඤා. සා කරුණාපුබ්බභාගෙ කාමාවචරා කරුණාකානෙ රූපාවචරා, තං කානං පාදකං කත්වා උප්පත්තමයන ඵලකාලෙ ලොකුත්තරා. යද් අලොභො සිසං හොති තද් ඉතරෙ වෙ තදනිසිකා භවන්ති, යද් මෙත්තා සිසං¹ හොති තද් ඉතරෙ වෙ තදනිසිකා භවන්ති. යද් කරුණා සිසං¹ හොති තද් ඉතරෙ වෙ තදනිසිකා භවන්ති. රූපාරමමණං ආරබ්භ උප්පත්තා සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤා. සද්දසඤ්ඤාදිසුපි එසෙව නයො, ඉදං තස්සායෙව ආරමම ණතො නාමං ආරමමණානං වුත්තත්තා, වක්ඛුසමථස්සජ්ඣදිවජ්ඣතිපි වුත්තානෙව හොන්ති. “සා එවරූපා සඤ්ඤා”ති: අඤ්ඤාපි “පරිස සමථස්සජ් සඤ්ඤා අධිවචන සමථස්සජ් සඤ්ඤා”ති එවමාදිකා වෙදි තබ්බා. තත්ථ අධිවචනසමථස්සජ් සඤ්ඤාතිපි පරියායෙන ඡවාරිකා යෙව නයො හි අරුපිනො ඛණ්ඩා සයං පිට්ඨිවට්ටකා හුත්වා අත්තනො සහජතසඤ්ඤාය අධිවචනසමථස්සජ් සඤ්ඤාති නාමං කරොන්ති. නිපරියායෙන පන පරිසසමථස්සජ් සඤ්ඤා නාම පඤ්චවාරිකා සඤ්ඤා. අධිවචන සමථස්සජ් සඤ්ඤා නාම මනොවාරිකා සඤ්ඤා, එතාය අතිරෙක සඤ්ඤා පරිග්ගහිතාති වෙදිතබ්බා. සඤ්ඤාති සභාව නාමං. “සඤ්ජානනා”ති: සඤ්ජානනාකාරො. “සඤ්ජානිනනන”නති: සඤ්ජා නිතභාවො. “අවිජේජාස”නති: සුරෙහුං අයුත්තකෙත්ත කායදුච්චරි තාදි අවිජේයං නාම අලද්ධිබ්බන්ති අත්තො. තං අවිජේයං විජ්ජතිති අවිජ්ජා, තබ්බිපරිතතො කායසුචරිතාදි විජ්ජයං නාම, තං විජ්ජයං නවිජ්ජතිති අවිජ්ජා, ඛණ්ඩානං වාසත්ථං ආයතනානං ආයත්තත්ථං ධාතුනං සුඤ්ඤත්ථං ඉන්ද්‍රියානං අධිපතිත්ථං සම්මානං තථත්තං අවි දිතං කරොතිති අවිජ්ජා.

දුක්ඛාදීනං පිලනාදිවසෙන වුත්තං චතුබ්බධං අත්ථං අවිදිතං කරොතිතිපි අවිජ්ජා. අත්තවිරහිතෙ සංසාරෙ යොති ගති භව විඤ්ඤාණධ්මිතිසත්තාවාසෙසු සතෙත ජවාපෙතිති අවිජ්ජා, පර මත්ථතො අවිජ්ජමානෙසු ඉන්ද්‍රියප්‍රසාදිසු ජවති විජ්ජමානෙසු ඛණ්ඩා දිසු නජවතිති අවිජ්ජා, අපි.ව වක්ඛු විඤ්ඤාණාදීනං වත්ථාරමමණං පටිච්ච සමුප්පත්තානං ච ධම්මානං ඡාදනතොපි අවිජ්ජා. තං අවිජේජාස කාමොසවසෙන උත්තරෙය්‍ය භවොසවසෙන පත්තරෙය්‍ය දිට්ඨොස වසෙන සමතික්කමෙය්‍ය අවිජේජාසවසෙන විතිවත්තෙය්‍ය.

අථවා සොනාපනතිමයෙන පහානවසෙන උත්තරෙය්‍ය, සකද් ගාමිමයෙන පහානවසෙන පත්තරෙය්‍ය, අනාගාමිමයෙන පහාන වසෙන සමතික්කමෙය්‍ය අරහත්තමයෙන පහානවසෙන විති

වනෝත්සවය. අප්ඵා තරෙය්‍යාදිපඤ්චපදං තදඛ්‍යාදිපඤ්චපභානෙන යොජෙතඛ්‍යාතනි කෙවි වදනති. “මොනං වුච්ච”ති සැණනති වච්චා නං. පභෙදතො දස්සෙතුං යා “පඤ්ඤ පඤ්ඤානා”ති ආදිමාහ. තං වුත්ත නයමෙව යපෙඤ්ඤා අමොහො ධම්මවිවයොති පදං, අමොහො කුස ලෙසු ධම්මෙසු අභාවනාය පටිපක්ඛා භාවනාහෙතු, අමොහෙන¹ අවි පරිනං ගණ්හාති මුලභස්ස විපරිතගගණනො. අමොහෙන යථා වතො ධාරෙනො යථාසභාවෙ පවත්නති. මුලෙහා හි තච්ඡං අතච්ඡනති ගණ්හාති. තථා ඉච්ඡිතාලාභදුක්ඛං හොති අමුලභස්ස නං කුතෙත්ථ ලබ්භාති එවමාදිපච්චවෙක්ඛණසමභවතො මරණදුක්ඛං න හොති.

සමෙහාගමරණං හි දුක්ඛං න ව නං අමුලභස්ස හොති, පඛ්චේද නානං සුඛසංවාසො හොති තිරච්ඡානශෝකියං නිබ්බතති න හොති, මොහෙන හි තිච්චසංමුලභා තිරච්ඡානශෝකියං උපපජ්ජනති. මොහපටි පක්ඛා ව අමොහො. මොහවසෙන අමජ්ඣිකතභාවස්ස අභාවකරෙ අමොහෙන අවිතිංසාසඤ්ඤා ධාතුසඤ්ඤා මජ්ඣිමාය පටිපත්තියා පටි පජ්ජනං පච්ඡිමගන්ධවයස්ස පභිඤ්ඤානව හොති. පච්ඡිමානි වෙ සති පඨානානි තස්සෙව ආනුභාවෙන ඉජ්ඣිනති. අමොහො දීඝායුක නාය පච්චයො හොති. අසමමුලෙහාහි හිතාහිතං ඤාතා අහිතං පරි වජේරෙනො හිතව පටිසෙවමානො දීඝායුකො හොති. අග්ග සමපත්තියා² අපරිභිනො හොති. අමුලෙහා හි අත්තනො හිතමෙව කරෙන්නො අත්තනං සමපාදෙති. අරියවිහාරස්ස පච්චයො හොති උද්ඝිතපක්ඛෙසු තිබ්බුතො හොති.

අමුලභස්ස සබ්බාහිසංකිතාය³ අභාවතො අමොහෙන මග්ග දස්සනං⁴ හොති. අමුලෙහා හි යථාවතො කුසලො අපරිණායක ඛනිපඤ්චකං අපරිණායකතො බුජ්ඣති.⁵ යථා ව එතෙන අත්තන දස්සනං එවං අත්තදස්සනං මොහෙන, කො හි නාම අත්තසුඤ්ඤතං බුජ්ඣතිවා පුත්ත සමොහං ආපජේරය්‍යාති. “**හෙති සද්ධෙති සමහතා ගතො**”ති: එතෙන වුත්තපපකාරෙන සද්ධෙති සමඛිහිභුතො; සෙක්ඛාදයො මුති. “**මොහපහනො**”ති: පටිලොභසද්ධෙති මුති භාවං පතොනා. “**තිණ්ණි**”ති: ගණනපරිවේච්ඤා, “**මොහෙසාති**”ති: මුතිභාවකර මොහෙය්‍යකර පටිපදාධිමා. “**කාසමොහෙසා**”නති: ආදිසු විඤ්ඤාත්තිකායරූපකායවසෙන පඤ්ඤපෙතබ්බං **කාසමො හෙසා**, විඤ්ඤාත්තිවාසග්ගවාචාවසෙන පඤ්ඤපෙතබ්බං **වච්ඡමො හෙසා**, මනොවාරිකවිත්තාදිවසෙන පඤ්ඤපෙතබ්බං **මහො මොහෙසා**.

1. V. ම. භාවනායපටිපක්ඛාභාවනාමොහස්සඅමොහෙන.

2. V. ම. අත්තසමපත්තියා.

3. සී. සබ්බාහිසංකිතාය.

4. V. ම. අත්තදස්සනං.

5. V. ම. පුච්ඡති.

“**තිවිධ කායදුච්චිතානං පහාන**” නති: පණාතිපාතාදි තිවිධානං කායතො පචත්තානං දුට්ඨච්චිතානං පජ්ගනං. “**කායසුච්චිත**” නති: කායතො පචත්තං සුට්ඨච්චිතං. “**කායාරම්මණේ සුඤ්ඤ**” නති: කායං ආරම්මණං කත්වා අතිව්වාදිවසෙන පචත්තං කායාරම්මණේ සුඤ්ඤං. “**කායපටිඤ්ඤ**” ති: කායං සුඤ්ඤතීරණපභානපරිඤ්ඤාති ජානන වසෙන පචත්තං සුඤ්ඤං. “**පටිඤ්ඤාසහගතො මගො**” ති: අජ්ඣන්තිකං කායං සමමසිත්වා උප්පාදිතමගො පරිඤ්ඤාසහගතො. “**කායෙ ජ්‍යෙෂ්ඨස්ස පහාන**” නති: කායතණ්ණා ජ්‍යෙෂ්ඨස්ස පජ්ගනං. “**කායසංඛාරනිශේධො**” ති: අසාසපසාසාසානං නිරූපිතො ආචරණො, වතුජ්ඣානසමාපත්ති සමාපජ්ජනං. “**වට්ඨසඛාරනිශේධො**” ති: විතක්කවිවාරානං නිරූපිතො ආචරණො, දුතියජ්ඣාන සමාපත්ති සමාපජ්ජනං.

“**විතතසඛාරනිශේධො**” ති: සඤ්ඤවේදනානං නිරූපිතො ආචරණො, සඤ්ඤවේදසිත්තනිරූපිතසමාපත්ති සමාපජ්ජනං. පඨමගාථාය කායමුනිනති ආදිපු කායදුච්චිතපභානවසෙන **කායමුනි**. වට්ඨච්චිතපභානවසෙන **වාචාමුනි**. මනොදුච්චිතපභානවසෙන **මනොමුනි**. සබ්බාකුසලපභානවසෙන **අනාසවමුනි** මොනෙය්‍ය සමපන්නානති ජාතිත්වා එලෙ සීතත්තා මොනෙය්‍ය සමපන්නං. “**ආහු සබ්බපහාසිත**” නති: සබ්බකිලෙසෙ පජ්ගිත්වා සීතත්තා සබ්බපහාසිතං කපේය්‍යනති. දුතියගාථාය “**නිග්ගානපාපක**” නති: යො අජ්ඣන්ත බ්බිද්ධාසඛාදෙන සබ්බස්මිම්පි ආයතනෙ අජ්ඣන්තබ්බිද්ධාරම්මණ වසෙන උප්පත්තිරහාති සබ්බපාපකාති මග්ගසුඤ්ඤෙන නිත්තාය ධොවිත්වා සීතත්තො, තං නිත්තානපාපකං ආහුති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො. අගාරමජේඣ වසන්නා **අගාරමුනිනො**. පබ්බජ්ජපගතා **අනගාරමුනිනො** සත්තසෙක්කා **සෙක්කමුනිනො** අරහනො **අසෙක්කමුනිනො**. පච්චෙකවුද්ධා **පච්චෙකමුනිනො**. සමමාසලිද්ධා **මුනිමුනිනො**. පුත්ත කපේතුකමසතාපුච්ඡාවසෙන කතමෙ අගාරමුනිනොති ආහ. **අගාරිකා**ති කසිගොරකකාදි අගාරිකකමෙම නිසුත්තා. “**දිට්ඨපද**” ති: දිට්ඨතිබ්බාණං. “**විඤ්ඤානසාසනා**” ති: විඤ්ඤානං සික්ඛත්තය සාසනං එතෙසනති විඤ්ඤානසාසනං.

“**අනාගාග්**” ති: කසිගොරකකාදි අගාරියකමමං එතෙසං නජීති පබ්බජිතා අනාගාග්ති වුච්චනති. “**සත්තසෙක්කා**” ති: සොතාපන්නා දයො සත්ත තීපු සික්කාපු සික්කන්තති සෙක්කා, අරහනො න සික්කන්තති **අසෙක්කා**. තං තං කාරණං පටිච්ච එකකාව අනාවරියකා වතුසච්චං බුජ්ඣිතවනෙතාති පච්චෙකවුද්ධා **පච්චෙකමුනිනො**. **මුනිමුනිනො** වුච්චනති තථාගතාති, එත්ථ අට්ඨති කාරණෙති හගවා **නථාගතො**. තථාආගතොති **නථාගතො** තථාගතොති **නථාගතො**. තථලක්ඛණං ආගතොති **නථාගතො**. තථධෙමම යථාවතො අති සමමුද්ධොති **නථාගතො**. තථදස්සිතාය **නථාගතො**. තථාවාදිතාය

තථාගතො. තථා කාරිතාය **තථාගතො.** අභිභවනන්තො **තථාගතො.** කථං භගවා තථාආගතොති තථාගතො. ¹ යථා සබ්බලොක නිතාය උසස්සකමාපන්නා පුරිමකා සමමාසමිබ්බුද්ධා ආගතා. කිං වුත්තං හොති. යෙනාභිනිභාරෙන පුරිමකා භගවන්තො ආගතා.

තෙනෙව අමහාකමපි භගවා ආගතො අථ වා යථා පුරිමකා භගවන්තො. දුතසීලනිකම්මපඤ්ඤවිරියබන්ධනසම්මාධිට්ඨානමෙත්තු පෙකකා සබ්බාතා දසපාරමියො දසඋපපාරමියො දසපරමන්තපාරමියොති සමතිංසපාරමියො පුරෙත්වා අභගපරිච්චාගතායතධනරජ්ජුත්තදුරපරිච්චාගනති ඉමෙ පඤ්චමහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජ්ඣා පුබ්බයොග පුබ්බවරිය ධම්මකකිකානං ඤානන්තවරියාදයො පුරෙත්වා බුද්ධිවරියාය කොටිං පත්වා ආගතා, තථා අමහාකමපි භගවා ආගතො, යථා ව පුරිමකා භගවන්තො චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ චත්තාරො සමමප්පධානෙ චත්තාරො ඉද්ධිපාදෙ පඤ්ච්ඤියාති පඤ්චබලාති සත්තබොජ්ඣකෙහ අරියං අට්ඨඞ්ඤිකං මග්ගං භාවෙත්වා පුරෙත්වා ආගතා තථා අමහාකමපි භගවා ආගතො එවං තථාආගතොති තථාගතො.

යථා ව දීපඞ්කරබුද්ධිආදයො
සබ්බඤ්ඤාභාවං මුත්තයො ඉධාගතා,
තථා අයං සත්තමුතීපි ආගතො
තථාගතො වුච්චති තෙන වක්ඛමාති.

කථං තථාගතොති තථාගතො යථා සමපතිත්තා පුරිමකා භගවන්තො ගතා. කථංඤ්ච තෙ ගතා තෙ හි සමපතිත්තා සමෙහි පාදෙහි පට්ඨයං පතිට්ඨාය උත්තරහිමුඛා සත්තපදවිනිභාරෙන ගතා, යථාහ:- සමපතිත්තො ආන්ඤ්ඤ බොධිසත්තො සමෙහි පාදෙහි පතිට්ඨතිත්වා උත්තරහිමුඛො සත්තපදවිනිභාරෙන ගවජ්ජි. සෙතමති ඡත්තෙ අනුභිජියමානෙ¹ සබ්බාදිසා අනුචිලොකෙති ආසතිව එවං භාසති. “අග්ගොගමසම් ලොකස්ස ජෙට්ඨොගමසම් ලොකස්ස සෙට්ඨොගමසම් ලොකස්ස අයමන්තිමා ජති නත්ථිදුති පුත්තබ්බවො”ති. තවස්ස ගමනං නථං අගොසි අවිනථං, අනෙකොසං විසෙසාධිගමානං පුබ්බනිමිත්තභාවෙන යාති සො සමපතිත්තො සමෙහි පාදෙහි පතිට්ඨාති, ඉදමස්ස චතුර්ධිපාදපටිලාභස්ස පුබ්බනිමිත්තං, උත්තරමුඛභාවො පනස්ස සබ්බලොකුත්තරභාවස්ස පුබ්බනිමිත්තං, සත්තපදවිනිභාරා සත්තබොජ්ඣකරනපටිලාභස්ස, “සුවණ්ණදණ්ණාචිතිපත්තනි වාමරා”ති එත්ථ වුත්ත වාමරාකෙධිපො පන සබ්බනිත්ථියනිමමථනස්ස, සෙතච්ඡත්තධාරණං අරහත්තවිමුත්තවරවිමලසෙතච්ඡත්තපටිලාභස්ස, සබ්බදිසානුචිලොකනං සබ්බඤ්ඤානානාවරණඤ්ඤපටිලාභස්ස, ආසතිවාචාභාසනං අප්පතිවත්තියවරධම්මවක්ඛාපවත්තනස්ස පුබ්බ

නිමිත්තං, තථා අයමහගවාපි ගතො, තං වස්ස ගමනං තථං අගොසි.
අවිතථං තෙසං යෙව විසෙසාධිගමානං පුබ්බනිමිත්තභාවෙන. තෙනාහු
පොරාණො:-

“මුහුත්තජනොව ගවමජාති යථා
සමෙහි පාදෙහි ඵ්ඵි වසුකුරං,
සො විකකම් සත්තපදාති ගොතමො
සෙතව ඡත්තං අනුධාරයුං මරු.

ගතඛාන සො සත්තපදාති ගොතමො
දිසා විලොකෙසි සමං සමන්තතො,
අට්ඨඛිඤ්ඤපෙන ගිරමඛිඤ්ඤිරසී
සිහො යථා පබ්බතමුදාතිට්ඨිතො”ති.

එවං තථාගතොති තථාගතො. අථවා යථා පුරිමිකා භගවන්තො
අයමපි භගවා තථෙව නිකම්මෙන කාමච්ඡද්දං පඨමජ්ඣානෙන නිව
රණෙ අතිව්වානුපසස්සාය නිවසඤ්ඤං-පෙ-අරහත්තමගෙන සබ්බ
කිලෙසෙ පභාය ගතො එවමපි තථාගතොති තථාගතො. කථං තථ
ලකුණං ආගතොති තථාගතො? පඨවිධාතුයා කකුලුත්තලකුණං
තථං අවිතථං ආපොඨාතුයා පග්ගරණලකුණං තෙජෙධාතුයා
උණගත්තලකුණං වායොධාතුයා විජම්භනලකුණං ආකාසධාතුයා
අසමප්ප්ඨලකුණං විඤ්ඤාණධාතුයා විජනනලකුණං රූපස්ස
රූපපනලකුණං වෙදනාය වෙදසිතලකුණං සඤ්ඤා සඤ්ඤානන
ලකුණං සංඛාරානං අභිසංඛාරණලකුණං විඤ්ඤාණස්ස විජනන
ලකුණං විතකකස්ස අභිනිරෝපනලකුණං විචාරස්ස අනු
මජ්ජනලකුණං පිතියා ඵරණලකුණං. සුඛස්ස සාතලකුණං
විතොකගහනාය අවිකෙට්ඨලකුණං එස්සස්ස ඵුසනලකුණං
සද්ධිජ්ඣියස්ස අධිමොක්ඛලකුණං විරිසිජ්ඣියස්ස පග්ගහලකුණං
සතිජ්ඣියස්ස උපට්ඨානලකුණං සමාධිජ්ඣියස්ස අවිකෙට්ඨලකු
ණං පඤ්ඤාදිජ්ඣියස්ස පජනනලකුණං සද්ධාබලස්ස අස්සද්ධියෙ
අකමපියලකුණං විරියබලස්ස කොසජේ සතිබලස්ස මුට්ඨ
සචෙව සමාධිබලස්ස උද්ධචෙව පඤ්ඤාබලස්ස අවිජ්ජාය අකමපිය
ලකුණං සමාදිට්ඨියා දස්සනලකුණං සමාසංකපස්ස අභිනිරෝ
පනලකුණං සමොවාචාය පරිග්ගහනලකුණං සමොකමමන්තස්ස
සමුට්ඨානලකුණං සමොආජීවස්ස වොදනලකුණං සමොවායාමස්ස
පග්ගහණලකුණං සමොසතියා උප්ට්ඨානලකුණං සමොසමාධිස්ස
අවිකෙට්ඨලකුණං අවිජ්ජාය අඤ්ඤාණලකුණං සංඛාරානං වෙනනා
ලකුණං විඤ්ඤාණස්ස විජනනලකුණං නාමස්ස නමනලකුණං
රූපස්ස රූපපනලකුණං සලායනනස්ස ආයනනලකුණං එස්සස්ස
ඵුසනලකුණං වෙදනාය වෙදසිතලකුණං තණ්හාය ගෙතුලකුණං
උපාදානස්ස ගහණලකුණං භවස්ස ආයුගනලකුණං ජතියා
නිබ්බන්ධිලකුණං ජරය ජරණලකුණං මරණස්ස වුත්තිලකුණං.

ධාතුනං සුඤ්ඤතාලකිණං ආයතනානං ආයතනලකිණං සතිපට්ඨානානං උපට්ඨානලකිණං සමමප්පධානානං පදගනලකිණං ඉද්ධිපාදනං ඉජ්ඣනලකිණං ඉන්ද්‍රියානං අධිපතිලකිණං බලානං අකම්පියලකිණං බොජ්ඣංගානං නියානලකිණං මග්ගස්ස හෙත්තුලකිණං සම්මානං තථලකිණං සමපස්ස අවිකේඛපලකිණං දිට්ඨිවිසුද්ධියා දස්සනලකිණං බයෙ ඤාණස්ස සමුච්ඡේදලකිණං අනුප්පාදඤ්ඤාස්ස පස්සද්ධිලකිණං ඡන්දස්ස මූලලකිණං මනසිකාරස්ස සමුට්ඨානලකිණං එස්සස්ස සමොධානලකිණං වේදනාය සමොසරණලකිණං සමාධිස්ස පමුඛලකිණං සතියා ආධිපතෙය්‍යලකිණං පඤ්ඤාය තතුතතරියලකිණං විමුත්තියා සාරලකිණං.¹ අමනොගධස්ස නිබ්බාණස්ස පරියොසානලකිණං තථං අවිතථං, එතං තථලකිණං ඤාණගතියා ආගතො අපිරජ්ඣිනො පතෙනා අනුප්පතෙනාති තථාගතො එවං තථලකිණං ආගතොති තථාගතො. කථං තථධම්මෙ යථාවතො අභිසම්මුද්ධොති තථාගතො, තථධම්මානාම චත්තාරි අරියසම්මානි. යථාහ:-“චත්තාරිමානි භික්ඛවෙ තථාති අචිතථාති අනඤ්ඤාථාති, කතමාති චත්තාරි? ඉදං දුක්ඛනති භික්ඛවෙ තථමෙතං අනඤ්ඤාපමෙත”නති වින්දාරෙ.

තාති භගවා අභිසම්මුද්ධොති² තථානං අභිසම්මුද්ධායනා තථාගතොති වුච්චති. අභිසම්මොධන්තො හි එත්ථ ගතසද්දෙ, අපි ව ජරා මරණස්ස ඡතිපච්චයසමුත්තසමුදගතන්තො. තථො අවිතථො අනඤ්ඤාපො සංඛාරානං අවිජ්ජාපච්චයසමුත්තසමුදගතන්තො තථො අවිතථො අනඤ්ඤාපො අවිජ්ජාය සංඛාරානං පච්චයන්තො-පෙ-ඡතියා ජරාමරණස්ස පච්චයන්තො තථො අවිතථො අනඤ්ඤාපො තං සබ්බං භගවා අභිසම්මුද්ධො තස්මා විතථානං අභිසම්මුද්ධායනා තථාගතො එවං තථධම්මෙ යථාවතො අභිසම්මුද්ධොති තථාගතො, කථං තථදස්සිතාය තථාගතො? භගවා යං සද්දෙවකෙ ලොකෙ-පෙ-සද්දෙව මනුස්සාය අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු අපරිමාණානං සත්තානං චක්ඛු වාරෙ ආපාථං ආගච්ඡන්තං රූපාරම්මණං නාම අත්ථි තං සබ්බං කාරෙන ඡනාති පස්සති එවං ඡන්තො පස්සතො ච තෙන තං ඉද්ධිතිට්ඨාදිවසෙන වා දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤානෙසු ලබ්භිමානක පදවසෙන වා. “කතමන්තං රූපං රූපායතනං යං රූපං චතුන්තං මහාභූතානං උපාදාය වණ්ණනිභා සතිදස්සනං සප්පට්ඨං නීලං පීතක”නති ආදිනා තයෙන අනෙකෙහි නාමෙහි තෙරසහි වාරෙහි වාපඤ්ඤාසාය තයෙහි විභජ්ජමානං තථමෙව හොති විහථං නත්ථි. එසත්තො සොතවාදිසුපි ආපථමාගච්ඡන්තොසු සද්දදිසු. වුත්තමපි වෙනං භගවතා “යං භික්ඛවෙ සද්දෙවකස්ස ලොකස්ස-පෙ-සද්දෙව මනුස්සාය දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤානං පතනං පරියෙසිතං අනුච්චරිතං මනසා තමහං ඡනාමි තමහං අබ්භඤ්ඤාසිං තං තථාගතස්ස විදිතං තං

1. V. ම. සාදලකිණං. 2. න අභිසම්මුද්ධොති අභිසම්මුද්ධොති ව දිස්සති.

තථාගතස්ස උපට්ඨාසීති එවං තථදස්සිතාය තථාගතො. තත්ථ තථදස්සි අනේ තථාගතොති පදසම්භවො වෙදිතබ්බො. කථං තථාචාදිතාය තථාගතොති? යං රතති. භගවා බොධිමණෙහි අපරුර්තපලලෙකන නිසින්නො වතුන්තං මාරානං මත්තං මද්දිනා අනුත්තරං සමමා සමොධිං අභිසම්මුද්ධො. යස්ස උත්තිං යමකසාලානමන්තරෙ අනුපාදි සෙසාය 'නිබ්බාණධාතුයා පරිනිබ්බාසි; එත්තන්තරෙ පස්සවත්තාරිස වස්සපරිමාණෙ කාලෙ පඨමබොධියාපි මජ්ඣිමබොධියාපි පච්ඡිම බොධියාපි යං භගවතා භාසිතං සුත්තං ගෙය්‍යං-පෙ-වෙදලං සබ්බන්තං අත්තො ව බ්‍රහ්මන්තො ව අනුපවජ්ජං. අනුත්තමධිකං සබ්බාකාරපරිපුණ්ණං රුගමදනිමමදනං දෙස මොහ මද්දිනිමමදනං නත්ති තත්ථ වාලග්ගමත්තමපි පකුලිතං සබ්බන්තං එකමුද්දිකාය ලක්ඛිතං විය එකතාලියා මිතිතං විය එකතුලාය තුලිතං වියව තථ මෙව හොති අවිතථං, යථාති:-“යස්ස චුඤ්ඤ රතති. තථාගතො අනුත්තරං සමමා සමොධිං අභිසම්මුජ්ජාති. යස්ස උත්තිං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බාණ ධාතුයා පරිනිබ්බාසති යං එතස්මිං අන්තරෙ භාසති උපති නිද්දිසති සබ්බන්තං තථෙව හොති නො අස්සෙද්ධං. තස්මා තථාගතොති චුච්චති”ති. ගදඅනේති එත්ත ගතසද්දෙ, එවං තථාචාදිතාය තථාගතො. අපිව ආගදනමාගදො වචනන්ති අනේ; තථො අපිපරිතො ආගදො අස්සාති දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති එවස්සෙවතස්මිං අනේ පදසිද්ධි වෙදිතබ්බො. කථං තථාකාරිතාය තථාගතො? භගවතො හි වාචාය කායො අනුලොමෙති කායස්සාපි වාචා තස්මා යථාචාදී තථා කාරි යථාකාරී තථාචාදී ව හොති එවං භුත්තස්ස වස්ස යථා වාචා කායොපි තථාගතො පවත්තොති අනේ. යථා ව කායො වාචාපි තථාගතොති තථාගතො. තෙනෙවාහ:-“යථාචාදී භික්ඛවෙ තථාගතො තථාකාරී යථාකාරී තථාචාදී ඉති යථාචාදී තථාකාරී යථාකාරී තථාචාදී තඤ්ඤා තථාගතොති චුච්චති”ති. එවං තථාකාරිතාය තථාගතො. කථං අභි භවනන්තො තථාගතො? උපරි භවග්ගං ගෙට්ඨා අවිචිංපරිශන්නං කත්වා නිරියං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු සබ්බසන්තො අභිභවති සීලෙන සමාධිනා පස්සෙය විමුත්තියා විමුත්තිස්සණ්දස්ස නොන න තස්ස තුලා වා පමාණං වා අත්ති අතුලො අප්පමෙය්‍යො අනුත්තරො රාජනිරාජ දෙවානං අතිදෙවො සක්කානං අතිසකෙකා බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා. තෙනාහ:-“සදෙවකෙ භික්ඛවෙ ලොකෙ-පෙ-සදෙවමනුස්සාය තථා ගතො අභිභු අනභිභුතො අස්සෙද්දන්ති දසො වසවන්ති තස්මා තථා ගතොති චුච්චති”ති. තත්ත්වං පදසිද්ධි වෙදිතබ්බො, අගදො විය අගදො කො පත්තස දෙසනා විලාසොවෙව පුස්සෙය්‍යස්සො ව තෙනගෙස මහානු භාවො භික්ඛෙකා දිබ්බාගදෙන සපෙප විය සබ්බපරප්පවාදිතො සදෙව කස්සෙ ලොකං අභිභවති ඉති සබ්බලොකාභිභවෙ තථො අපිපරිතො දෙසනා විලාස මයො වෙව පුස්සෙය්‍යමයො ව අගදො අස්සාති දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති වෙදිතබ්බො. එවං අභිභවනන්තො

තථාගතො. අපි ච තථාගතොතිපි¹ තථාගතො; තථං ගතොතිපි තථා ගතො ගතොති අවගතො අතීතො පතොතො පටිපතොතොති අන්තො. තත්ථ සකලං ලොකං තීරණපරිඤ්ඤාය තථාගතො අවගතොති තථාගතො. ලොකසමුදයං පභාණපරිඤ්ඤාය තථාගතො අතීතොති තථාගතො, ලොකනිරෝධං සච්ඡිකිරියාය තථාගතො පතොතොති තථාගතො, ලොකනිරෝධගාමිනීපටිපදං තථාගතො පටිපතොතොති තථාගතො තෙනෙදං චුත්තං භගවතා:- “ලොකො භික්ඛවෙ තථාගතෙන අභිසම්මුද්ධො ලොකසමා තථාගතො විපජ්ජතො² ලොකසමුදයො භික්ඛවෙ තථාගතෙන අභිසම්මුද්ධො ලොකසමුදයො තථාගතස්ස පතීනො ලොකනිරෝධො භික්ඛවෙ තථාගතෙන අභිසම්මුද්ධො ලොකනිරෝධො තථාගතස්ස සච්ඡිකතො, ලොකනිරෝධගාමිනීපටි පද භික්ඛවෙ තථාගතෙන අභිසම්මුද්ධො ලොකනිරෝධගාමිනීපටි පද තථාගතස්ස භාවිතා, යං භික්ඛවෙ සදෙවකස්ස ලොකස්ස-පෙ-අනුච්චරිතං මනසා සබ්බන්තං තථාගතෙන අභිසම්මුද්ධං තසමා තථාගතොති චුච්චති” ති. තස්ස ඵච්චපි අන්තො වෙදිතබ්බො. ඉදංපි ච තථාගතස්ස තථාගතභාවදීපතෙ මුඛමත්තකමෙව සබ්බාකාරෙන පන තථාගතොව තථාගතස්ස තථාගතභාවං වණ්ණෙය්‍ය. යසමා පන සබ්බමුද්ධා තථාගතගුණෙනාපි සමසමා, තසමා සබ්බෙසං වසෙන තථාගතොති අාග.

“අරගතො” ති: කිලෙසෙති ආරකතතා අරිතං අරුණව භතතතා පච්චයාදිතං අරගතතා පාපකරණ රහාභාවා තථාගතො අරහං, ආරකා හි සො සබ්බකිලෙසෙති සුචිදුරචිදුරෙ ධීතො මග්ගෙන සවාසනාතං කිලෙසාතං විද්ධංසිතතතාති ආරකතතා අරහං.

“සො තතො ආරකා නාම යස්ස යෙනාසම්බිතිතා අසම්බිති ච දෙසෙති නාපො තෙනාරහං මතො.”

තෙ ච තෙන කිලෙසාරයො මග්ගෙන භතාති අරිතං භතතතාපි අරහං.

“යසමා රුගාදිසංඛාතා සබ්බෙපි අරයො භතා පඤ්ඤාසන්තො නාපොත තසමාපි අරහං මතො.”

යඤ්චිතං අවිජ්ජාභවතණ්හාමයනාහි පුඤ්ඤදිඅභිසංඛාරං ජරාමරණෙනමි ආසවසමුදයමයෙන අකෙඛන විජ්ජිත්වා තිභවරපෙ සමායොජිතං අනාදිකාලපච්චතතං සංසාරවකකං, තස්සානෙන බොධි මණ්ඩ විරියපාදෙහි සීලපඨවියං පතිට්ඨාය සද්ධාගන්තො කම්මකම්මකරංඤ්ඤාභවරපුං ගහෙත්වා සබ්බෙ අරු භතාති අරහං:-

“අරා සංසාරවකකස්ස භතා ඤ්ඤාසිතා යතො ලොකනාපොත තෙනෙව” අරහනති පචුච්චති”

අභ්‍යන්තරවශයෙන්ම වුවද අර්ථය අර්ථය පුරුෂයෙකුට, තෙතව උපපන්න නිව්‍යානතෙ යෙකෙහි මහෙසකකා දෙවමනුසාරා නි තෙ අභ්‍යන්තර පුරුෂයෙකුට. නිව්‍යාන මහා සහමාන සිතෙරු මනෙතන රතනදමන නිව්‍යාන. පුරුෂයෙකු. යථාබලයට අභ්‍යන්තර දෙව්‍ය මනුසාරා නිව්‍යාන සාරකොසලොභයො පරිනිබ්බතමයි ම හග වනතො උද්දිය ඡන්දාවුතිකොට්ඨනං විසුඤ්ජනා අසොකමහාරුඡ සකලජලාශ්‍රිතෙ වතුරාසිතිවිහාරසහසාරානි පතිට්ඨාපෙසි. කො පන වාදො අභ්‍යන්තර පුරුෂයෙකුට පව්‍යාදිතං අර්ථයොපි අර්ථය.

“පුරුෂයෙකු සහපව්‍යෙහි යසමා අයං අර්ථය ලොකනාමො අනානුරූපං අර්ථයෙහි ලොක නසමා ජනො අර්ථය නාමමෙතං.”

යථා ව ලොකෙ යෙකෙහි පණ්ඩිතමානිතො බාලො අසිලොක ගරහගයෙන රහො පාපං කරොනති එවමෙස න කදචි කරොතිති පාපකරණ රහාභාවතොපි අර්ථය:-

“යසමා න ජි රහො නාම පාපකමෙසු නාදිතො රහාභාවෙන තෙනෙස අර්ථය ඉති විසුඤ්ජනො.”

එවං සබ්බථාමි:-

“අර්ථයො ගතතො ව කිලෙසාරිත සො මුති ගතසංසාරවක්කාරො පව්‍යාදිතවාරහො න රහො කරොති පාපානි අර්ථය තෙන පව්‍යවති”ති.

යසමා පන සබ්බෙ බුද්ධා අර්ථගතතොනොපි සමසමා නසමා සබ්බසං වසෙන අර්ථයෙනොති අර්ථය.

“සමමාසමබ්බා”ති: සමමාසමබ්බා සබ්බධමමානං බුද්ධතො සමමා සබ්බබ්බො, නිව්‍යානස සබ්බධමමෙ සමමා සබ්බබ්බො අභිඤ්ඤායො ධමමෙ අභිඤ්ඤායොනො පරිඤ්ඤායො ධමමෙ පරිඤ්ඤායොනො පහා තබ්බෙ පහාතබ්බතො සච්ඡිකාතබ්බෙ සච්ඡිකාතබ්බතො භාවෙනබ්බෙ භාවෙනබ්බතො. තෙනෙවාහ:-

“අභිඤ්ඤායො අභිඤ්ඤානං භාවෙනබ්බෙ භාවිතං පහාතබ්බං පතිතමෙව නසමා බුද්ධොසමි බුද්ධො”ති

අපි වා වක්කුං දුක්ඛසච්චං තස්ස මූලකාරණභාවෙන සමුදායිකා පුරිමතණ්ඤා සමුදයසච්චං, උභින්නං අපච්චනති නිරොධසච්චං නිරොධ පඤ්ඤා පටිපදා මහසච්චනති එවං එකෙක පදුද්ධාරොනාපි ධමමෙ සමමා සමබ්බා බුද්ධො, එකෙකෙක සොනසංඝජ්ඣානායමනෙසු, එතෙ තෙව ව තයෙන රූපාදීනි ඡ අයතනානි, වක්කුච්ඤ්ඤානොදයො ඡ විඤ්ඤානොදයො, වක්කුසමප්පාදයො ඡ එසංඝා, වක්කුසමප්පාද වෙදනා දයො ඡ වෙදනා, රූපසංඤ්ඤාදයො ඡ සංඤ්ඤා, රූපසංඤ්ඤානොදයො

ඡ වෙනනා, රූපවිතකකාදයො ඡ විතකකා, රූපවිචාරදයො ඡ විචාර,
රූපකකිකාදයො පඤ්චකකිකා, දස කසිනානි, දසඅනුස්සන්ධියො, උමු
මාතකසඤ්ඤදිවසෙන දසසඤ්ඤ, කෙසාදයො චන්තිසාකාරා, මාදසා
යත්තානි, අධිරස ඛාතුයො, කාමහවාදයො නවහවා, පඨමාදීනි
චත්තාරි කුසානි, මෙත්තාභාවනාදයො චිත්තසො අපමඤ්ඤයො,
චිත්තසො අරූපසමපත්තියො, පටිලොමතො ජරමරණාදීනි, අනුලො
මතො අවිජ්ජාදීනි, පටිච්චසමුප්පාදහානිව¹ යොජේතබ්බානි. තත්ත්වං
ඵකපදයොජනා-ජරමරණං දුඛධස්චං, ජාති සමුදයස්චං, උභින්නං
නිස්සරණං නිරොධස්චං, නිරොධපඡන්තා පටිපදා මග්ගස්චන්ති.
ඵචං ඵකෙක පදුඛාරෙන සබ්බධමෙව සමමා සාමඤ්ඤ චුඬො අනුමුඬො
පටිච්චො, යං වා පන කිඤ්ඤි අත්ථි තෙය්‍යං නාම සබ්බස්ස සමමා
සමුමුඬත්තා විමොක්ඛනතිකඤ්ඤවසෙන සමමාසමුමුඬො, තෙසං පන
විභාගො උපරි ආවිහවිස්සානිති. යස්මා පන සබ්බමුඬා සමමාසමුමුඬ
ගුණෙනාපි සමසමා තස්මා සබ්බසමපි වසෙන සමමාසමුමුඬාති ආහ.

“මොනෙසොනා”ති: කාමං හි මොනෙය්‍යපටිපදස්සංඛාතෙන මග්ග
ඤ්ඤමොනෙය්‍යෙන මුති නාම හොති. ඉධ පන තුණ්හිභාවං සන්ධාය
මොනෙය්‍යනාති වුත්තං. “මුලහරූපො”ති: තුල්‍යරූපො. “අවිදුසු”ති:
අවිඤ්ඤා, ඵවරූපො හි තුණ්හිභුතොපි මුති නාම න හොති. අථ වා
මොනෙය්‍යමුති නාම හොති. තුල්‍යභාවො ච පන අඤ්ඤානිව හොතිති
අත්ථො. “සොච තුලංච පග්ගස්සා”ති: යථා හි තුලං ගහෙත්වා සීතො
අතිරෙකං වෙ හොති හරති උෞතං වෙ හොති පක්ඛිපති. ඵවමෙව යො
අතිරෙකං හරන්තො විය පාපං හරති උරිවජේති උෞතෙකෙ පක්ඛි
පන්තො විය කුසලං පරිපුරෙති. ඵවඤ්ඤ පන කරෙන්නො සීලසමාධි
පඤ්ඤවිමුත්තවිමුත්තඤ්ඤාදස්සනසංඛාතං වරං උත්තමමෙව ආදාය
පාපානි අකුසලධර්මානි පරිවජේති සමුති නාමාති අත්ථො. “ගෙන
සො මුති”ති: කස්මා පන සො මුතීති වෙ? යං හෙට්ඨා වුත්තකාරණං
තෙන සො මුතීති අත්ථො. “සො මුතානි උභො ලොකෙ”ති: යො
පුග්ගලො ඉමස්මිං ඛණ්ඩිලොකෙ තුලං ආරොපෙත්වා මිනන්තො විය
ඉමෙ අස්කිතිකා ඛණ්ඩා ඉමෙ බාහිරාති ආදිත්‍යා නයෙන ඉමෙ උභො
අත්ථෙ මුතාති. “මුති ගෙන පට්ඨවති”ති: තෙන පන කාරණෙන
මුතීති වුඨ්ථවතියෙවාති අත්ථො. “අසනවා”ති: ගාථාය අයං සංඛෙ
පත්ථො යවායං කුසලාකුසලප්පහෙදො අසනං ව සනං ව ධර්මො තං
අස්කිත්තබ්බිඛාති ඉමස්මිං සබ්බලොකෙ පටිවයඤ්ඤෙන සනං ව
අසනං ව ඤ්ඤා ධර්මං තස්ස ඤ්ඤත්තා ඵව රුගාදිභෙදතො සත්ත
විධං සබ්බගුණාදිධර්මභෙදතො දුච්චං ජලං ව අනික්ඛමිත්ථාසීතො.
සො තෙන මොනසංඛාතෙන පටිවයඤ්ඤෙන සමිත්තාගත්තො මුති.
“දෙවමනුස්සෙති පුජිතො”ති: ඉදම්පනස්ස ථුතිවචනං, සො බිණ්ණව
මුතිත්තා දෙවමනුස්සානං පුජර්ගො හොති. තස්මා ඵචං වුත්තොති.

“සල” නම්: මූලපදං. “සත්ත සලානි” නි: ගණනපරිච්ඡේදො. “ශ්ශ සල” නම්: රඤ්ජනතේන රුගොව පිළංජනකතාය අනෙතා තුදන තාය දුතනීගරණතාය සලඤ්ඤාති රුගසලං, දෙසසලාදිසුපි එසෙ වතයො. “සලො” නි: මූලපදං. “අබ්බුභසලො” නි: නිගවසලො. “උබ්බසලො” නි: උබ්බගතසලො.¹ “සමුඛිනසලො” නි: උපසංග වසෙන වුත්තො. “උප්පාටිනසලො” නි: ලුචිතසලො. “සමුප්පාටින සලො” නි: උපසංගවසෙන. “සක්කව්වකාරී” නි: දුතාදීනං කුසල ධම්මානං භාවනාය පුග්ගලස්ස වා දෙය්‍යධම්මස්ස වා සක්කව්වකරණ වසෙන සක්කව්වකාරී, සත්තභාවකරණෙන සාගව්වකාරී, අට්ඨිතකර ණෙන අට්ඨිනකාරී, යථා නාම කුකණ්ටකො ථොකං ගතත්වා ථොකං තිට්ඨති න නිරන්තරං. ගව්ඡති එවමෙව යො පුග්ගලො එකදිවසං දුතං දත්වා පුජං වා කත්වා ධම්මං වා සුත්වා සමණධම්මං වා කත්වා පුන චිරස්සං කරෙති න නිරන්තරං. පවතෙතති, සො අසාතව්වකාරී අතට්ඨිතකාරීති වුවවති. අයං එවං න කාරොතිති අට්ඨිතකාරී. “අනොලිනවුත්තිකො” නි: නිරන්තරකරණසංඛාතස්ස විපථාරස්ස භාවෙන න ලීනවුත්තිකොති අනොලිනවුත්තිකො. “අනික්ඛිතත ඡන්දො” නි: කුසලකරණෙ විරියඡන්දස්ස අනික්ඛිතතභාවෙන අනික්ඛිතතඡන්දො. “අනික්ඛිතතවුග්ගො” නි: විරියවුරස්ස අනොරොප තෙන අනික්ඛිතතවුග්ගො, අනොසකතිතමානසොති අනෙථො. “සො න ඤථ ඡන්දො වාසාමො වා” නි: යො තෙසු කුසලධම්මෙසු කතතුකම්මත්තං ධම්ම ඡන්දො ව පයනන² සංඛාතො වාසාමො ව, උස්සගතවසෙන උස්සාගො ව අධිමතතුස්සගතවසෙන උස්සාලුති ව, වායාමො වෙසො පාරං ගමනතේන, උස්සාගො වෙසො පුබ්බභගමනතේන, උස්සාලුති වෙ සො අධිමතතතේන. අප්පට්ඨානි වාති අතිවත්තානා ව³ “සනිව සම්ප ඡන්දො වා” නි: සරතීති සති, සම්පඤ්ඤාතීති සම්පඡන්දො, සමන්තතො පකාරෙති ඤාතීති අනෙථො. සාත්ඤාසම්පඡන්දො සප්පායසම්ප ඡන්දො ගොවරසම්පඡන්දො අසමොගසම්පඡන්දොනති ඉමස්ස සම්ප ඤාතස්ස වසෙන හෙදො වෙදිතබ්බො.

“ආත්මසං” නම්: කිලෙසනාපනවිරියං. “පඛාන” නම්: උත්තම විරියං. “අඛිට්ඨාන” නම්: කුසලකරණෙ පතිට්ඨාභාවො. “අනුශො ගො” නි: අනුසුජ්ජනං. “අප්පමාදො” නි: නප්පමජ්ජනං සතියා අවිප්ප වාසො. “ඉමං ලොකං නාසිංසනී” නි: මූලපදං. “සත්තභාව” නම්: අත්තනො අත්තභාවං. “පරත්තභාව” නම්: පරලොකෙ අත්තභාවං. සකරුප්පවේදනාදයො අත්තනො පටකඛකො, පරරුප්පවේදනාදයොව පරලොකෙ පටකඛකො. “කාමධාතු” නම්: කාමභවං. “රූපධා තු” නම්: රූපභවං. “අරූපධාතු” නම්: අරූපභවං, පුන රූපාරූප වසෙන දුක්ඛං දසෙසතුං කාමධාතුං රූපධාතුං එකං කත්වා අරූප ධාතුං එකං කත්වා වුත්තං.

1. V. ම. උච්චිතසලො.

2. V. ම. පසුගත.

3. V. ම. අනිථානාව.

4. V. ම. සනිපඛාන.

“හනි වා”ති: පතිට්ඨානවසෙන පචගති වුත්තා. “උපතෙතිව්‍ය”ති: තිබ්බන්ති වසෙන වතුයොති වුත්තා. “පටිසංඝි වා”ති: තිණ්ණං භවානං සට්ඨනවසෙන පටිසංඝි වුත්තා. “භවං වා”ති: කම්මභවවසෙන. “සංසාරං වා”ති: ඛණ්ඩාදීනං අබ්බොවුන්නවසෙන. “චචං වා”ති: තෙභුමකචට්ටං නාසිංසතිති.

සඬම්මපථොතිකාය මහානිද්දෙසට්ඨකථාය

ගුහස්සකප්පනනිද්දෙසවණ්ණනා

නි සී තා.

දු නි සං.

දුස්සකෙ පස්මගාථායං නාව. තත්ථ “චදනනි”ති: භගවන්තං භික්ඛුසංඝිච උපචදනනි. “දුට්ඨමනාපි ඵකෙ අපොපි වෙ සච්චමනා¹ ඵකෙ”ති: ඵකචෙව දුට්ඨවිත්තා ඵකචෙව තථා සඤ්ඤිතොපි හුත්වා තිත්ථියා දුට්ඨවිත්තා යෙ තෙසං සුත්වා සද්දුතිංසු, තෙ සච්චමානාති අධිප්පායො. “චාදං ච ඡන්”නති: ඵතං අකෙකාසචාදං උප්පන්නං. “මුනි නො උපෙති”ති: අකාරකතාය ව අකුප්පනතාය ව බුබුලුති න උපෙති. “නසමා මුනි නත්ථි බිලො කුභිඤ්චි”ති: තෙන කාරණෙන අයං මුනි රුගාදිබිලෙති නත්ථි බිලො කුභිච්ඡි වෙදිතබ්බො.

“දුට්ඨමනා”තිහ උප්පනෙනති දෙසෙති දුස්සිතවිත්තා. “චිරුඛ මනා”ති: තෙති කිලෙසෙති කුසලස්ස වාරං අදත්වා අචාරිතවිත්තා. “පටිචිරුඛමනා”ති: උපසංග්ගවසෙන පදං වක්ඛිතං. “ආහනමනා”ති: පටිසෙක ආහනං විත්තං ඵතෙසන්ති=ආහනමනා. “පච්චාහනමනා”ති: උපසංග්ගවසෙනෙව. “ආඝාතිනමනා”ති: විහිංසාවසෙක අඝාතං මනං ඵතෙසන්ති=අඝාතිනමනා. “පච්චාඝාතිනමනා”ති: උපසංග්ගවසෙනෙව. අථවා කොධවසෙන දුට්ඨමනා. උපනාහවසෙන පදුට්ඨමනා. මකඛවසෙන චිරුඛමනා. පලාසවසෙන පටිචිරුඛමනා. දෙසවසෙන ආහනපච්චාහනමනා. ව්‍යාපාදවසෙන ආඝාතින පච්චාඝාතිනමනා. පච්චයානං අලාභෙන දුට්ඨමනා පදුට්ඨමනා. අයසෙන චිරුඛමනා පටිචිරුඛමනා. ගරහනෙන ආහනපච්චාහනමනා. දුක්ඛවෙදනා සම්මිභිභාවෙන ආඝාතින පච්චාඝාතින මනාති ඵවමාදිනා නයෙන ඵකෙ වණ්ණෙයන්ති. “උපචදනනි”ති: ගරහං උප්පාදෙනති. “අභුතෙ නා”ති: අසංවිජ්ජිමානෙන. “සද්දහනනා”ති: පසාදවසෙන සඬං උප්පාදෙනනා. “ඛකපෙසනනා”ති: ගුණවසෙන ඔතාරෙත්වා අවකප්පයන්තා. “අධිමුච්චනනා”ති: සමපසාදනවසෙන සන්තිට්ඨානං කත්වා තෙසං කථං අධිවාසෙනනා. “සච්චමනා”ති: නච්ඡමනා. “සච්චසඤ්ඤිතො”ති: නච්ඡසඤ්ඤිතො. “නථමනා”ති: අපිපට්ඨිතමනා. “යුනමනා”ති: භූතත්ථමනා. “සථාවමනා”ති: නිච්චලමනා. “අපිපට්ඨිතමනා”ති:

නිවර්ණමනා, තත් සම්මතනා සම්මසංඝඤ්ඤානි සම්මවාදිගුණං.
නම්මනා නම්මසංඝඤ්ඤානි සම්මසංඝඤ්ඤානි, භූතමනා භූතසංඝඤ්ඤා
නානි වෙතොභූතගුණං. සම්මතමනාසම්මසංඝඤ්ඤානි සම්මාසික
ගුණං. අවිපජිතමනා අවිපජිතසංඝඤ්ඤානි අවිසංවාදගුණං කපි
තනති සූභබ්බං.

“පරතො සොසො”ති: අසොඝ්ඤසං¹සනතිකා උප්පනනසඤ්ඤා,
“අනෙකාසො”ති: ජනිතාදිසු දසසු අනෙකාසෙසු අසොඝ්ඤාතරො. “සො
වාදං උපෙති”ති: යො පුග්ගලො උපවාදං උපගම්ති. “කාරකො
වා”ති: කතදොසො වා. “කතකොධනාසා”ති: දොසස්ස කතභාවෙන.
“වුච්චමානො”ති: කපිමානො. “උපවදිමමානො”ති: දොසං උපවජ්ජ
මානො. “කුපපති”ති: කොපං කරොති. “බිලඡනනාපි ධානි”ති:
විතතථිභාව විතතකම්මවර්ණංබාහං පටිසබ්බිලං ජනං අස්සාති
බිලඡනො, තස්සභාවො=බිලඡනතා, සාපි තත්ති. “නසගති පච්චි
චෙතො බිලා”ති: කාමො² අවිතරාගො රූපෙ අවිතරාගො යාව
දත්තං උදරාවදෙනකං භුජ්ජා සෙය්‍යසුඛං ඵස්සස්සුඛං මිඛස්සුඛං අනු
සුභොතා විහරති, අසොඝ්ඤාතරං දෙවතිකායං පණ්ඩාය බ්‍රහ්මවර්යං
වරති ඉමිනාහං සිලෙන වා වතෙන වා තපෙන වා බ්‍රහ්මවර්යෙන වා
දෙවො වා භවිස්සාමි දෙවසොඝ්ඤාතරො වාති, ඵවරූපා පච්චි විතතස්ස
ථද්ධිභාව කම්මවර්ණාව සංඛාතා වෙතො බිලා තත්ති.

ඉමම ගාථං-වතා භගවා ආනන්දන්තරං පුච්ඡි “ඵවං බුංසෙත්වා
වමොත්වා වුච්චමානා භික්ඛු ආනන්ද කිං වදන්ති”ති. න කිචි භගවාති.
න ආනන්ද අහං සීලවාති සබ්බත්තුණ්ණිභවිතබ්බං, ලොකෙ හි භාස
මානං³ ජනනති මිස්සං බාලෙහි පණ්ඩිතාති වතා භික්ඛු ආනන්ද තෙ
මනුස්සො ඵවං පටිච්චොදෙනති ධම්මදෙසනත්ථාය “අභූතවාදිතිරයං
උපෙති”ති ඉමං ගාථමහාසි. ථෙරො තං උග්ගහෙත්වා භික්ඛු ආහ
මනුස්සා තුමෙහි ඉමාය ගාථාය පටිච්චොදෙනබ්බාති, භික්ඛු තථා
අකංසු. පණ්ඩිතමනුස්සා තුණ්ණි අහෙසුං. රුජ ව රුජපුරිසෙ සබ්බත්තු
පෙසෙත්වා⁴ යෙසං බුත්තානං ලක්ඛණං දත්තා තිත්ථියා තං මාරුපෙසුං
තෙ ගහෙත්වා නිග්ගහන් තං පවත්ති. සුත්වා තිත්ථියෙ පටිභාසි.
මනුස්සාපි තිත්ථියෙ දිස්වා ලෙඛ්ඛුනා ගතනති පංසුනා මකිරනති
භගවතො අයසං උප්පාදෙසුනති. ආනන්තරො තං දිස්වා භගවතො
ආරොචෙසි. භගවා ථෙරස්ස ඉමං ගාථං අභාසි.

“සකං හි දිට්ඨිං-පෙ-වදෙසා”ති තස්සන්තො. යායං දිට්ඨි තිත්ථිය
ජනස්ස සුන්දරිං මාරෙත්වා සමණානං සත්ථාපුත්තියානං අවණණං පකා
සෙත්වා ඵතෙනුපායෙන ලබං සකකාරං ගරිස්සාමාති, සො තං දිට්ඨිං
කථං⁵ අතිකකමෙය්‍ය. අථබො සො අයසො තමෙව තිත්ථියජනං

1. V. ම. අසොඝ්ඤ. 2. V. සි. කාසෙ. 3. V. ම. තාභාසමානං.
4. V. ම. සබ්බතොතොසෙත්වා 5. V. ම. දිසිකථං.

පච්චාගනො නං දිට්ඨිං අවෙච්ඡාං අසකෙකානනං, යො වා සසසනවාදි සොපි සකං දිට්ඨිං කථමච්චයෙය්‍ය තෙන දිට්ඨිච්ඡන්දෙන අනුනිතො තාය ව දිට්ඨිරුපියා නිවිට්ඨො අපි ච බො පන සයං සමන්තානි පකුබ්බ මානො අත්තනාව පරිපුණ්ණොති තානි දිට්ඨිගතානි කරුණෙනා යථා ඡන්දෙය්‍ය තථෙව තං වදෙය්‍යාති. “අවණ්ණං පනාසසිඤ්ඤා”ති: අගුණං පාකටං කථා. “සක්කාර”නති: වතුනනං පච්චයානං සක්කච්ච කරණං. “සමමානන”නති: විතෙතන බ්‍රහ්මානනං. “පච්චාගපියො මා”ති: එවං ලාභාදිං නිබ්බතෙතස්සාමාති. “එවංදිට්ඨිකා”ති: එවං ලභිකා, යසමා නං ලාභාදිංනිබ්බතෙතස්සාමාති එවං අයං ලභි තෙසං අත්ථි තථා අත්ථි මෙ වුත්තප්පකාරො ධර්මොති එතෙසං බමති වෙච් රුච්චති ව එවං සභාවමෙව වා තෙසං විතතං අත්ථි මෙ විතතනති තද් තෙසං දිට්ඨි වා, දිට්ඨියා සහ ධනාති වා, දිට්ඨිබනතිහි සභිං රුචි වා දිට්ඨිබනතිරුචිහි සභිං ලභි වා දිට්ඨිබනතිරුචිලභිහි සභිං අජ්ඣාස යො වා දිට්ඨිබනති රුචිලභිඅජ්ඣාසයෙහි සභිං අධිප්පායො වා ගොතිති දස්සනෙනා “එවං දිට්ඨිකා-පෙ-එවං අධිප්පායො”ති ආහ.

“සකං දිට්ඨි”නති: අත්තනො දස්සනං. “සකං ධනාති”ති: අත්තනො සහනං. “සකං රුචි”නති: අත්තනො රුචිං. “සකං ලභි”නති: අත්තනො ලභිං. “සකං අජ්ඣාසය”නති: අත්තනො අජ්ඣාසයං. “සකං අධිප්පා ස”නති: අත්තනො භාවං. “අනික්කමිතු”නති: සමතික්කමිතු. “අඨ ටො සොසෙව අසසො”ති:¹ සෙව අසසො¹ එකංසෙන. “නෙ පච්චා ගනනා”ති: තෙසං පටිපාගනො. “නෙ”ති: සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනං. “අඨවා”ති: අත්තනරදස්සනං. “සස්සනො”ති: නිවෙචා ධූවො. “ලොකො”ති: අත්තභාවො. “ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤ”නති: ඉදං එවං නච්ඡං තථං අඤ්ඤං තුච්ඡං. “සමන්තා”ති: සමුපුණ්ණො. “සමා දිනනා”ති: සමමා ආදිනනා. “ගතිනා”ති: උපගනනා ගතිනා. “පඤ මඬ්ඨා”ති: සබ්බාකාරෙන පරමසිඤ්ඤා ගතිනා. “අනිනිවිඬ්ඨා”ති: විසෙ සෙන ලභිපතිට්ඨා. “අසස්සනො”ති: වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බො.

“අනනවා”ති: සඅනෙනා. “අනනච්චා”ති: වුඨ්ඨිඅනනච්චා. “නං ජිව”නති: සො ජිවො ලිඛනවිපලාසො කතො ජිවොති ව අත්තායෙව. “නථාගනො”ති: සතෙනා අරහාති එකෙ. “පරං මරණා”ති: මරණෙනො උඬං පරලොකෙති අත්ථො. “න හොති නථාගනො පරමමරණා”ති: මරණෙනො උඬං නගොති: “හොති ව න ව හොති නථාගනො පරමමරණා”ති: මරණෙනො උඬං ගොති ව න ගොති ව “නෙව හොති න නහොති නථාගනො පරමමරණා”ති: උචෙඡ්දවසෙන තෙව ගොති තක්කිකවසෙන නන ගොති² “සක්කාරසදිට්ඨිකා”ති: ආදයො කරණවචනං. “අලලිතො”ති: එකිභුතො. “සසං සමන්තං කණෙති”ති: අත්තනා උභනභාවං මොවෙත්ථා සමමා අත්තනං³ සමන්තං කරොතිති.

1. V. ම. අසසනොති. 2. V. ම. තක්කිකවසෙන නගොති.
3. V. ම. සමමානනං.

පටිපුණ්ණ”නති: අතිරෙකං දෙසං මොවෙඤා සමුපුණ්ණං. “අනොම”නති: භීතදෙසං මොවෙඤා අලාමකං. “අග්ග”නති: ආදි. “සෙඬ්ඬ”නති: පඬානං නිද්දෙසං.¹ “විසෙඬ්ඬ”නති: ජෙට්ඨකං. “පාමොක්ඛ”නති: අධිකං. “උත්තම”නති: විසෙසෙන සෙඨං. “පචරං කණෙති”ති: අතිරෙකෙන උත්තමං කරුණීති. අථවා ආසය දෙසමොවනෙන අග්ගං. සංකිලෙසදෙසමොවනෙන සෙඬ්ඬං. උපකම්මෙසදෙසමොවනෙන විසෙඬ්ඬං. සපත්තදෙසමොවනෙන පාමොක්ඛං. මජ්ඣිමදෙසමොවනෙන උත්තමං, උත්තමමජ්ඣිම දෙසමොවනෙන පචරං කරොතිති එවමෙකෙ වණ්ණයනති.

“අසං සත්ථා සබ්බඤ්ඤා”ති: අයං අලිඛාකං සත්ථා සබ්බං ජානන වසෙන සබ්බඤ්ඤා. “අසං ධම්මො ස්වාභාවානො”ති: අයං අලිඛාකං ධම්මො සුචුට්ඨ අක්කානො. “අසං ගණො සුපටිපන්නො”ති: අයං අලිඛාකං ගණො සුචුට්ඨ පටිපන්නො. “අසං දිට්ඨි හද්දිකා”ති: අයං අලිඛාකං ලඞ්ඞි සුඤ්ඤා. “අසං පටිපද්ද සුපඤ්ඤානො”ති: අයං අලිඛාකං පුබ්බභාගා අත්තනනපාදි පටිපද්ද සුචුට්ඨ පඤ්ඤානො. “අසං මග්ගො නිසාණ්ණො”ති: අයං අලිඛාකං නියාමොක්ඛනනිකො මග්ගො නියාණ්ණිකොති සයං සමත්තං කරුණීති. “කපේශ්වා”ති: සසස්සා ලොකොති හණේශ්වා. ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤානති දීපෙශ්වා, අත්තවා ලොකොති වොහරෙශ්වා, නානාවිධෙන ගණනාපෙශ්වා හොති ව න ව හොතිති.

අථ රාජ සත්තාහව්වයෙන නං කුණ්ටං ජඩ්ඛාපෙඤා සායණ්ණ සමයං විහාරං ගන්ත්වා හගවන්තං අභිවාදෙඤා ආහ. “නත්ත හන්තෙ ඵදිසෙ අයසෙ උපපන්නෙ මය්හංපි ආරොචෙතබ්බං සියා”ති එවං චුත්තෙ හගවා න මහාරාජ අහං සීලවා ගුණසම්පන්නොති පරෙසං ආරොචෙතුං අරියානං පතිරුපනති වඤා තස්සා අනුප්පන්නියා “යො අහත්තො සීලවතානි”ති අවසෙසං² ගාථායො අහාසි.

තත්ත “සීලවතානි”ති: පාතිමොක්ඛාදීනි සීලානි ආරඤ්ඤාකාදීනි බ්‍රහ්මභවතානි ව. “අනනුපුට්ඨො”ති: අප්‍රච්ඡිනො. “පාවද”ති: වදති. “අනරියධම්මං කුසලානමාහු සො ආතුමානං සමමෙව පාවා”ති:³ යො එවං අත්තානං සයමෙව වදති තස්ස නං වාදං අනරියධම්මො එසොති කුසලා එවං කරුණීති. “අත්ථි සීලං වෙච්ච වතවා”ති: සීලනන්තෙ සීලවෙච්ච අත්ථි සමාද්‍යනන්තෙ වතච අත්ථි වතං න සීලනති චුත්තනන්තෙ වතං අත්ථි නං න සීලං. “කතම”නති: කරුණුකමත්තො ව ප්‍රච්ඡා. “ඉධ හික්ඛු සීලවා”ති: ආදයො චුත්තනසාච්ච. “සංවරන්තො”ති: සංවරකරණන්තෙ විනික්ඛමචාරංපිදහනන්තෙ. “සමාද්‍යනන්තො”ති: තං තං සික්ඛාපදං සමමා ආද්‍යනන්තෙ.

1. සි. I. නිද්දෙසං.

2. සි. I. අවසෙසං.

3. සි. I. සයමෙව වානි.

“ආරක්ඛකඛ්ඛ”නති: අරක්ඛකු නිවාසො අසානි ආරක්ඛකො. තස්ස අඛං ආරක්ඛකඛ්ඛං. “පිණ්ඩපාතිකඛ්ඛ”නති: තිකඛාසංඛා තානං පන ආමිසපිණ්ඩානං පාතො පිණ්ඩපාතො, පරෙති දින්නානං පිණ්ඩානං පතෙන නිපතනනති වුත්තං හොති. තං පිණ්ඩපාතං උඤ්ඡති තං තං කුලං උපසංකමනෙනා ගවෙසනීති පිණ්ඩපාතිකො. පිණ්ඩාය වා පතිතුං වතමෙතස්සාති පිණ්ඩපාති, පතිතුනති වරිතුං, පිණ්ඩපාති එව පිණ්ඩපාතිකො, තස්ස අඛං පිණ්ඩපාතිකඛ්ඛං, අඛංභති කාරණං වුව්චති, තස්මා යෙන සමාදුනෙන සො පිණ්ඩ පාතිකො හොති තස්සෙතං අභිවචනනති වෙදිතබ්බං.

එතෙනෙව නදෙත රජිකාසුසානසංකාරකුචාදීනං යත්ත කත්ථි පංසුනං උපරි ඕතතතා අබ්භුග්ගතත්තෙන තෙසු කුලමිචාති පංසු කුලං. අථවා පංසු විස කුච්ඡතභාවං උලනීති පංසුකුලං, කුච්ඡතභාවං ගච්ඡති වුත්තං හොති, එවං ලබතිබ්බවතස්ස පංසකුලස්ස ධාරණං පංසුකුලං සීලමස්සාති පංසුකුලිකො, පංසුකුලිකස්ස අඛං=පංසු කුලිකඛ්ඛං. සඛ්ඛාටිඋත්තරාසඛ්ඛඅනතරවාසකසඛ්ඛාතං තිච්චරං සීලමස්සාති තෙච්චරිකො, තෙච්චරිකස්ස අඛං=තෙච්චරිකඛ්ඛං. “සපදුනවාටිකඛ්ඛ”නති: දුතං වුව්චති අවබණ්ඩනං, අපෙතං දුතතො අපදුතං, අනවබණ්ඩනනති අත්තො. සහ අපදුනෙන සපදුතං, අව බණ්ඩන විරහිතං අනුසරනති වුත්තං හොති. සපදුතං වරිතුං ඉද මස්ස සීලනති සපදුනවාටි, සපදුනවාටි එව සපදුනවාටිකො, තස්ස අඛං=සපදුනවාටිකඛ්ඛං. “බලපච්ඡාභතතිකඛ්ඛ”නති: බලුති පටි සෙබත්තෙ නිපාතො, පච්චාරිතෙ සති පච්ඡාලඛං භතතං පච්ඡාභතතං නාම, තස්ස පච්ඡාභතතස්ස භොජනං පච්ඡාභතතභොජනං, තස්මිං පච්ඡාභතතභොජනෙ පච්ඡාභතතසක්ඛකු. කත්ථා පච්ඡාභතතං සීල මස්සාති පච්ඡාභතතිකො, න පච්ඡාභතතිකො=බලපච්ඡාභතතිකො, සමාදුනවසෙන පටිකඛිතතාතිරිතතභොජනස්සෙතං නාමං, තස්ස අඛං බලපච්ඡාභතතිකඛ්ඛං. “නෙසප්පිකඛ්ඛ”නති: සයනං පටිකඛි පිත්ථා නිසප්පාය විහරිතුං සීලමස්සාති නෙසප්පිකො, තස්ස අඛං=නෙසප්පිකඛ්ඛං. “යපාසජ්ඣතිකඛ්ඛ”නති: යදෙව සජ්ඣතං යපා සජ්ඣතං, ඉදං තුග්ගං පාපුණාතීති එවං පඨමං උද්ධිසෙනාසනස්සෙ තං අභිවචනං, තස්මිං යපාසජ්ඣතෙ විහරිතුං සීලමස්සාති යපාසජ්ඣ තිකො, තස්ස අඛං යපාසජ්ඣතිකඛ්ඛං. සබ්බානෙව පනෙතාති තෙන තෙන සමාදුනෙන ධුතකිලෙසතතා ධුතස්ස භික්ඛුනො අභිභාති කිලෙස ධුතනතො වා ධුතනති ලඛ්චොභාරං ඤාණං අඛං. එතෙසනති ධුතඛිනාති. අථවා ධුතාතිව-තාති පටිපකඛතිධුතනතො අඛිනාතිව පටි පතතිසාතිපි ධුතඛිනාති, එවං තාවෙත්ථ අත්තො. වික්ඛකුතබ්බො විතිච්ඡයො-සබ්බානෙවපෙතාති සමාදුනවෙනතාලකඛණාති, වුත්තමපි වෙතං “යො සමාදිසති සො පුග්ගලො, යෙන සමාදිසති විතතවෙනසිකා එතෙ ධම්මා, යා සමාදුනවෙනතා තං ධුතඛිනං, යං පටිකඛිපති තං

විඤ්ඤානි.¹ සබ්බානෙව ච ලොලුපාවිඛංසනරසානි ලොලුපාභාව පච්චුපථානානි අපිච්ඡන්දාදි අරියබ්බපදථානානි, එවමෙත්ථ ලක්ඛණාදීභි විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

“විජිසෙමාදුනමපි”ති: විරියගහණමපි. “කාම”නති: එකංසජේතිපාතො. “නවො ච නභාරුචා”ති: ඡවිතභාරුවලලිඤො ච “අභිවා”ති සබ්බො අට්ඨි ච “අට්ඨිකානු”ති: තිඨතු. “උපසුකානු මංසලොභින”නති: සබ්බමංසං ච ලොභිතං ච සුක්ඛතු. “නවො”ති: එකං අභිගං. “නභාරු”ති: එකං. “අට්ඨි”ති: එකං. “උපසුකානු මංසලොභින”නති: එකං අභිගං. “සන්ත”නති: උපරිවත්තබ්බපදෙත්ථ සම්බන්ධො. “පුජිස ථාමෙනා”ති: පුරිසස්ස කාසිකේත්ථ සුඤ්ඤාලෙත. “විජිසෙනා”ති: චේතසික සුඤ්ඤාපිරියතෙජේත්ථ “පරිභාසමෙනා”ති: පරං පරං ථානං අකමමත්තෙත්ථ උස්සාහපත්තවිරියෙන. “පත්තබ්බ”නති: යත්තං පාපුණ්තිත්තබ්බං. “නගං අපාසුණ්ඨිමා”ති: තං පත්තබ්බං අපභාසා “විජිසස්ස සන්ධානං හමිස්සති”ති: වුත්තප්පකාරස්ස විරියස්ස සිවිලත්තං ඔසිද්දන්තං හමිස්සතිති “සණ්ඨාන”නතිපි: පාඨො අශමෙවත්තො.

“විත්තං පග්ගණ්ණාති”ති: විත්තං උස්සාහං ගණ්ණාපෙති. “පදනති”ති: පතිට්ඨාපෙති. “නාසිස්ස”නති: න ඛාදිස්සාමි න භුජිස්සාමි. “න පිට්ඨිස්සාමි”ති: යාගුපානාදීනි න පිට්ඨිස්සාමි. “විභාරතො න නික්ඛමෙ”ති: සෙනාසනතො බිහි න නික්ඛමෙය්‍යං. “න පිපස්සං නිපානෙස්ස”නති: මච්චො පිඨෙචා භුමියං චා කට්ඨස්සාරකෙචා පස්ස ධපනං න කරිස්සාමිති “නණ්ණාසලෙ අනුගතො”ති:² තණ්ණාසං ඛාතො කණ්ණො අනුබ්වෙ අවිගතෙති අත්තො.

“ඉමං පලලබ්භ”නති: සමන්තතො ආභුජිත්තං උභරුබ්බාසනං. “න හිඤ්ඤාමි”ති: න විජ්ඣිස්සාමි. “සාව මෙ න අනුපාදාසා”ති: චතුති උපාදානෙති ගහණං අග්ගෙත්ථා “ආසමෙහි”ති: කාමාසවාදීභි චතුති ආසමෙහි. “විමුච්චිස්සාමි”ති: සමුච්චේදවිමුත්තරියා න විමුච්චිස්සාමි “න නාවාහං ඉමමනා ආසනා වුට්ඨිතිස්සාමි”ති: ආදිං කත්වා යාව රුක්ඛමුලා නික්ඛමිස්සාමිති ඔකාසවසෙන වුත්තං. “ඉමසමි ශ්‍යෙච සුඛිණ්ණසමයං අජිසබ්බම මාහජිස්සාමි”ති: “සාවහිමෙහ”ති: කාල වසෙන වුත්තං. සුජිමෙ වසො වන්තිති ආදයො වයවසෙන³ වුත්තා. තත්ථ “ආසනා න වුට්ඨිතිස්සාමි”ති: නිසින්නාසනා න උට්ඨිතිස්සාමි. “අබ්භිසොගා”ති: නික්ඛණ්ණිගෙහා. “පාසාදා”ති: දීඝපාසාදා. “හමිමසා”ති: මුඛච්ඡේදනගෙහා⁴ “ගුහාසා”ති: පංසුගුහාය “ලෙනා”ති: මරියාදච්ඡින්නා අච්ඡින්නා පබ්බතලෙනා “කුට්ඨිසා”ති: උලලිත්තාදි කුට්ඨියා “කුට්ඨාගා”ති: කණ්ණිකං අරොපෙත්වා කතගෙහතො “අට්ඨා”ති: වාරටාලකා⁵ “මාලා”ති: වට්ටගෙහා, උදදණ්ණිඛා⁶ නාම

1. V. ම. වුත්තනති.

2. සි. I. අනුගතෙත්තති.

3. V. ම. වසාවසෙන.

4. සි. I. මුඛච්ඡේදනගෙහා.

5. සි. I. වාරභාලකා.

6. සි. III. උදදණ්ණි.

එකොපතිස්සය විසෙසොතිපි ඡදනගෙහොතිපි එකෙ. “උපට්ඨාන සාලා”ති: සන්තිපාතසාලා, හොජනසාලාවා. මණ්ඩපාදසො පාකටා යෙව “අභිසංඛම”නති: අනවජ්ජධම්මං අරියානං වා බ්‍රහ්මචරිකා බ්‍රහ්ම බ්‍රහ්මසාවකානං ධම්මං. “ආහරිකාමි”ති: මම විත්තසම්පං ආන සිංසාමි සිලෙන. “සමාහරිකාමි”ති: විසෙසෙන ආනසිංසාමි සමා ධිනා. අධිගච්ඡිකාමි පටිලාභවසෙන ගම්භ්‍යාමි තදබ්‍රෙහන “ඵස සිංසාමි”ති: පුසිංසාමි මග්ගෙන. සච්ඡිකරිකාමි පච්චක්ඛං කරිංසාමි එලෙන. අථවා සොනාපතතිමග්ගෙන ආහරිකාමි සකදගාමි මග්ගෙන සමාහරිකාමි අනාගාමි මග්ගෙන අධිගච්ඡිකාමි අරහත්ත මග්ගෙන ඵසසිංසාමි පච්චචෙක්ඛණෙන සච්ඡිකරිකාමි චිත්තපි න යෙසු ඵසසිංසාමිති නාමකායෙන නිබ්බාණං පුසිංසාමිති අත්ථො.

“අප්පට්ඨා”ති: මූලපදං තස්ස අප්පච්ඡතොති අත්ථො. “අප්පච්ඡ නො”ති: අජනාපිතො “අසාවිනො”ති: අනායාපිතො “අනජෙකුසි නො”ති: අනාණාපිතො, න ඉච්ඡතොති එකෙ. “අප්පසාදිනො”ති: නප්පසාදිතො. “පාචදති”ති: කථයති “අභමසමි”ති: අහං අසමි භවාමි. “ජනිසාවා”ති: බත්තියබ්‍රාහ්මණ ජනියාවා. “ගොතෙනනා”ති: ගොතමාදිගොතෙනන වා. “කොලපුතනිසෙනවා”ති: කුලපුත්ත භාවෙනවා. “වණ්ණපොක්ඛරනාස වා”ති: තනුසිරිතං¹ සුඤ්ජරතායවා “ධනෙන වා”ති: ධනසම්පත්තියාවා. “අජෙකුතෙන වා”ති:² අජ්ඣාය කරණෙන වා. “කම්මාසනතෙන වා”ති: කම්මමෙව කම්මායතනං තෙන කම්මායතනෙන කසිගොරකකම්මාදිනා. “සිප්පාසනතෙන වා”ති: ධනුසිප්පාදිනා වා. “විජ්ජාට්ඨානෙන වා”ති: අට්ඨාරස විජ්ජාට්ඨා නෙනවා. “සුතෙනවා”ති: බහුසුත්තගුණෙනවා. “පටිඤ්ඤානෙනවා”ති: කාරණා කාරණ පටිභානසංඛාතඤ්ඤානෙනවා “අඤ්ඤාතරඤ්ඤාතරෙන චක්ඛුනා”ති: ජනි ආදීතං එතෙන චක්ඛුනා.

“උච්චා කුලා”ති: බත්තිය බ්‍රාහ්මණකුලා එතෙන ජනි ගොතන මහත්තං දීපෙති. “මහාගොගකුලා”ති: ගහපතිමහාසාලකුලා, එතෙන අභිමහත්තං දීපෙති. “උලාරගොගකුලා”ති: අවසෙස වෙසාදිකුලා, එතෙන පහුත ජන රූපරජනාදිං දීපෙති, වණ්ණාලා පිහි උලාරගොගා ගොනති. “ඤ්ඤා”ති: පාකටො. “සසසසි”ති: පරි වාර සම්පන්නො. “සුත්තනනිකො”ති: සුත්තනෙන නිපුත්තො “විනස ධග්ගේ”ති: විනයපිටකධරො. “ධම්මකපිකො”ති: ආභිධම්මකො “ආරඤ්ඤකොවා”ති: ආදයො බ්‍රහ්මික පුබ්බිකම පටිපත්තිදස්සනත්ථං වුත්තො.

“පඨමස්සකානස්ස ලාභි”ති: ආදයො රූපාරූප අට්ඨසම්පත්ති යො දස්සෙත්වා පටිවෙධ දස්සනවසෙන වුත්තො.

“පාචදති”ති: මූලපදං. “කපෙති”ති: පිටකාවරියොමිති කථ යති “භණ්ණි”ති: බ්‍රහ්මිකිකොමිති පාකටං කරොති. “දීපසති”ති:

රූපජ්ඣානලාභීභිති පරිදිපයති, “වොහරතී”ති: අරූපජ්ඣානලාභීභිති වාක්‍යහෙදං කරෙති. “බ්‍රහ්මකුසලා”ති: පඤ්චස්‍ර වකේසු සලකකණ්ණා සාමඤ්ඤලකකණේසු ඡේනා, ඤාතතිරණ පහානවසෙන කුසලාති අත්‍යො. ධාතු ආයතන පටිච්චසමුප්පාදදිසුපි එසෙවනයො. “නිබ්බාණකුසලා”ති: නිබ්බාණේ ඡේනා. “අනිසොන”නති: න අරියානං. “එසො ධම්මො”ති: එසො සභාවො “බාලාන”නති: අපණ්ඩනානං. “අසප්පයිසාන”නති: න සොහනපුරිසානං. “අංතං”ති: අත්තානං. “සන්තො”ති: රුගාදි කිලෙසුපසමෙන සන්තො, තථා අතීතිබ්‍රුතන්තො. “ඉතිහතී මිලෙසු අකත්ථානො”ති: අගමයම් සීලසම්පන්නොති ආදිනා නයෙන ඉති සීලෙසු අකත්ථානොති සීලනීමිත්තං අත්තුපනාසික වාචං භාසමානොති වුත්තං හොති.

“නමිසිධම්මං කුසලා වදනති”ති: තස්ස තං අකත්තං අරියධම්මො එසොති බුඩ්ධදයො බ්‍රහ්මදිකුසලා වදනති. “සංස්සුස්සද නපී කුභිති ලොකෙ”ති: යස්ස ඛිණ්ණසවස්ස රාගාදයො සහතුස්සද කුභිඤ්චි ලොකෙ නපී, තස්ස තං අකත්තං අරියධම්මො එසොති එවං කුසලා වදනතී සම්බුද්ධො. “සන්තො”ති: මුලපදං. “ගුහස්ස සම්භවතො”ති: රජනලකකණස්ස රාගස්ස සම්භවතාවෙන, දෙසාදිසුපි එසෙවනයො. “විජ්ඣානතො”ති: සම්බපරිලාභානං ක්‍රියාපිතත්තො, “නිබ්බුතතො”ති: සම්බසන්තාපානං නිබ්බාපිතභාවෙන “විගනතො”ති: සම්බාකුසලාති සංඛාරානං විගතභාවෙන දුර්භාවෙන, “පටිපසඛන්තො”ති: සම්බාකාරෙන අභබ්බුප්පතිකභාවෙන. “සන්තො නං ධම්මො නං ගිහනතො ගිහස්ස”ති: උපරි වත්තබ්බානං සත්තධම්මානං භික්ඛුභි ධීනභාවෙන භික්ඛු, සත්තායදිට්ඨි විචිකිච්ඡා සීලබ්බතපරාමාසාති ඉමෙ තයො කිලෙසා සොත්ථ පත්තිමයෙන භික්ඛා, කාමො දෙසොති ඉමෙ වෙ කිලෙසා ඔලාරිකා සකදගාමිමයෙන භික්ඛා, තෙ එව අනුසහගතො අනාගාමිමයෙන භික්ඛා, මොහො මානොති ඉමෙ වෙ කිලෙසා අරහත්තමයෙන භික්ඛා අවසෙසෙ හි කිලෙසෙ දස්සෙත්තුං ගිහනාස්ස හොනති පාපකා අකුසලා ධම්මාති ආහ.

“සංකිලෙසිකා”ති: කිලෙසපච්චයා, “පොනොහමිකා”ති: පුනබ්බවදුසිකා: “සද්දං”ති: කිලෙසදර්ථා එතෙසං සන්තීති සද්දං, සද්දනිපි පාඨො, සහදර්ථාති අත්‍යො. “දුක්ඛවිපාකා”ති: එලකාලෙ දුක්ඛදුසිකා, “ආසනීං ජනිතමරණීයා”ති: අනාගතෙ ජනිතමරණස්ස පච්චයා “පච්චේත කතෙන අත්තනා”ති ගාථාය අයං පිණ්ඩත්‍යො. යො අත්තනා භාවිතෙන මයෙන පරිනිබ්බාණං ගතො කිලෙස පරිනිබ්බාණං ගතත්තා එවම විනිශ්ඤ්ඤානෙධ්වා විපනති සම්පත්ති භාති වුච්ඡි උචේදසස්සත් අපුඤ්ඤපුඤ්ඤපාහෙදං විභවං ව භවම විපසභාය මයනවාසං වුසිතවා ඛිණ් පුනබ්බවොති ව එතෙසං ථුතීවචනං. “අරහා සො ගිහස්සති: ඉතිහ”නති “ඉද හ”නති: දුට්ඨො පාඨො ඉතීති පදසත්ථි ආදයො සක්ඛාය ඉදහනති පාඨං න රොචෙනති.

තත්ථ ඉතිති යං වුත්තං, පදසංඝාතී පදනං සක්ඛි පදසක්ඛි පදසච නනති අත්ථො. “පදසංඝගො”ති: පදනං එකිභාවො, “පදපාරි ඍ”ති: පදනං පරිපූරණං චිත්තං පදනං එකිභාවො, “අක්ඛර සම වාදසා”ති: එකිභූතොපි අපරිපුරණොපි හොති අයං න එවං අක්ඛ රානං සමවායො සනතිපාතො හොතිති දස්සනත්ථං අක්ඛරසමවා යොති ආහ. “බ්‍යජන සිලිට්ඨතා”ති: බ්‍යජන සමුවචය පාරිපූරියත්ථං වුත්තානං බ්‍යජනානං අත්ථබ්‍යජනානං අත්ථබ්‍යජනති කාරණානං මධුරභාවො, ගාථාත්ථස්ස මුදුභාවො න විසමභාවො “පදනුපුබ්බතා පෙන”නති: පදනං අනුපුබ්බතා පදනුපුබ්බතා, පදපටිපාටිභාවොති අත්ථො. “වෙත”නති: එතං “කතම”නති: වෙ ඉති. “මෙත”නති: එත්ථ මකාරෙ පදසක්ඛිවසෙන වුත්තො. “කථං හොති”ති: “අගමග්ගී සිල සමපනෙතා”ති: අත්තානං උක්කංසෙත්ථා කථනසිලො හොති. “කත්ථ”ති: වුත්තතයෙන කථයති. “විකත්ථ”ති: විවිධං කථයති “කත්ථනා”ති: කථනා “ආරතො”ති: දුරතරතො, “විරතො”ති: ධාන සංකතති වසෙන විගතභාවෙන රතො. “පටිවිරතො”ති: තතො නිවතතිත්ථා සබ්බාකාරෙන විසුත්තො හුත්වා රතො, තත්ථ පිසා වං විය දිත්ථා පලාතො ආරතො, හත්ථිමති මග්ගෙන විය පරිධාපිත්ථා ගතො විරතො, යොධසමපහාරං විය සාධෙත්ථා මග්ගිත්ථා ගතො පටිවිරතො. “බිණ්ණසවස්සා”ති: බිණ්ණිලෙසාසවස්ස “කමමස්ස දො”ති: පුඤ්ඤතිසබ්බාරථපුඤ්ඤතිසබ්බාරථානෙඤ්ජාතිසබ්බාරථසංඛාතා නං කමමානං උස්සදො උස්සනනතා, “නස්සිමෙ”ති: තස්ස බිණ්ණසවස්ස ඉමෙ උස්සදො.

එවං බිණ්ණසව පටිපතතිං දස්සෙත්ථා ඉදුති දිට්ඨිගතිකානං තිත්ථි යානං පටිපතතිං ව දස්සෙතොතො ආහ. “පකපටිතා සංඛතා”ති තත්ථ “පකපටිතා”ති: පරිකපටිතා. “සංඛතා”ති: පච්චයාතිසබ්බතා “සස්සා”ති: යස්ස කස්සපි දිට්ඨිගතිකස්ස “ඛමමා”ති: දිට්ඨියො “පුරකඛතා”ති: පුරතො කතා, “සනති”ති: සංවිජ්ජනති “අවෙච්චද තා”ති: අවොදතා, “සදත්තනි පස්සති ආනිසංසං නං නිසසිතො කුප්ප පටිච්චසනති”නති: යස්සෙතෙ දිට්ඨිධම්මො පුරකඛතා අවොදතා සනති සො එවං විධො යස්මා අත්තනති තස්සා දිට්ඨියා දිට්ඨිධම්මිකව පච්චය සකකාරදිං සමපරිකිකං ව ගතිවිසෙසාදිආනිසංසං සමපස්සති තස්මා තං ව ආනිසංසං තං ව කුප්පතව පටිච්චසමුප්පනනතාය ව සමමුති සනතිතාය ව කුප්පපටිච්චසනති සංඛාත දිට්ඨිං නිසසිතො ව හොති, සො තං නිසසිතනතා අත්තානං වා උක්කංසෙය්‍ය පරෙ වා වලොග්ග අභිභූතෙහි භුණ්දොසෙහි. “සබ්බාතා”ති: මූලපදං “සංඛතා”ති: පච්චයෙහි සමාගතත්ථා කතා උපසංගතවසෙන පදං වඩ්ඪිතං “අති සබ්බතා”ති: පච්චයෙහි අතිසංඛතා. “සංඝාපිතා”ති: පච්චය වසෙ තෙව සමමා ධුපිතා. “අනිච්චා”ති: හුත්වා අභාවෙන “පටිච්ච

සමුප්පන්නා”ති: වන්ථරමමණං පටිච්ච උප්පන්නා, “බසබ්බමා”ති: කමෙන බයසභාවා, “වසබ්බමා”ති: පච්ඤතිච්ඡෙදන පරිභාසන සභාවා, “විග්ගබ්බමා”ති: අනිවන්ති සුඤ්ඤා විගමනසභාවා, “නිග්ගබ්බමා”ති: නිරුප්කිත සභාවා, අනුප්පන්නි බ්බමා සුඤ්ඤා නිරුප්කිත සභාවාති අන්තො.

“දිට්ඨගතිකස්සා”ති: වාසට්ඨි දිට්ඨියො ගහෙතො ඕන පුග්ගලස්ස, “පුරෙකතා”ති: පුරෙකතා “නණ්ණාධිපති”ති: උස්සාපිතජෙන නණ්ණාධිපති නණ්ණාපනාකා අස්ස අත්ථිති නණ්ණාධිපතො, පුරෙවාරි කුන්තෙන නණ්ණා ඵල කෙතු අස්සාති නණ්ණාකෙතු, “නණ්ණාධිපතෙසො”ති: ඡන්ද්‍රධිපතිවසෙන නණ්ණා අධිපතිතො ආගතාති වා නණ්ණාධිපතෙසො, නණ්ණාධිපති වා ඵතස්ස අත්ථිති නණ්ණාපතෙසො, දිට්ඨි ඛන්දිසුපි ඵසෙවනසො, “අවොදනා”ති: ¹ අපරිසුඛා “සංකිලිච්ඡා”ති: සයංකිලිච්ඡා “සංකිලෙසිකා”ති: තපනියා “මෙ ආනිසංසෙ පස්ස නි”ති: වෙ ගුණෙ දකති “දිට්ඨබ්බමිකං ව ආනිසංසං”නති: ඉමස්මිං යෙව අත්තභාවෙ පථවකබ්බමාති “සමප්පසික”නති: පරලොකෙ පත්තබ්බං ආනිසංසඤ්ච “සංදිට්ඨිකො සන්තො භොති”ති: සන්තං යථා ලභිකො භවති “නංදිට්ඨිකා සාවකා භොතති”ති: තස්ස වචනං සුණන්තො සාවකාපි තථා ලභිකා භොතති “සක්කගේනති”ති: සක්කාරප්පත්තං කරොනති “ගරු කගේනති”ති: ගරුකාරප්පත්තං කරොනති “මානෙතති”ති: මනසා පියාසනති “පුජෙතති”ති: වතු පච්චයාභිභාරපුජය පුජෙතති: “අපච්ඡිං කරොතති”ති: අපච්ඡි තප්පත්තං” කරොනති, තත්ථ යස්ස වත්තාරො පච්චයෙ සකකරිතො සුඅභිසංඛතෙ පඤ්ඤිත පඤ්ඤිතෙ කතො දෙනති, සො සක්කගො, යස්මිං ගරුභාවං පට්ඨපෙතො දෙනති සො ගරුකගො, යං මනුස්සාපි යායනති සො මානිගො, යස්ස සබ්බං පෙතං කරොනති සො පුජිගො, යස්ස අභිවාදන පච්චුපට්ඨාන අඤ්ඤාලි කම්මාදිවසෙන පරමතිපච්චාකාරං කරොනති සො අපච්ඡිගො, කෙච්ඡි සක්කොරොනති කායෙන ගරුකරොනති වාචාය මානෙතන් විතෙතන පුජෙතති ලාභෙතාති වණ්ණං යනති, “අලං නාගභාස වා”ති: නාගභාවාය නාගරුප්භාවාය අලං පරියත්තං “සුපණ්ණභාස වා”ති: සුපණ්ණ රුප්භාවාය “සක්ඛභාස වා”ති: සක්ඛසෙතාපතිභාවාය “අසුරභාස වා”ති: අසුරභාවාය “ගනිබ්බභාස වා”ති: ගනිබ්බදෙවසටෙ නිබ්බත්තභාවාය “මහාගජභාස වා”ති: වතුණ්ණං මහාරුජනං අඤ්ඤාතරභාවාය “ඉංද්‍රභාස වා”ති: සක්කභාවාය “බ්‍රහ්මභාස වා”ති: බ්‍රහ්මකායිකාදීනං අඤ්ඤාතරභාවාය “දෙවභාස වා”ති: සමමුතිදෙවතං අඤ්ඤාතරභාවාය “සුඛිසා”ති: පරිසුඛභාවාය අලං පරියත්තං, “පටිසුඛිසා”ති: සබ්බාකාරෙන පරිසුඛභාවන්තාය, තත්ථ නිරව්ජානසොනියං ආධිපච්චං සුඛියා, දෙවලොකෙ ආධිපච්චං විසුඛියා, බ්‍රහ්මලොකෙ ආධි

පව්ව. පරික්ෂණය, මතුරුසිති කප්පසහසාන අතිකමතයා මුළු නැත්ත. මුත්තියා, අනතුරුසාහාවෙන විමුච්ඡිතත්වය. විමුත්තියා, සබ්බා කාරෙන මුත්තියා පරිමුත්තියා. “සුඤ්ඤාන” නි: තසමිං සමයනතරෙ පබ්බජිතභාවෙන සුඤ්ඤානං පාපුණන්ති. “විසුඤ්ඤාන” නි: පබ්බජ්ජං ගහෙත්වා පටිපත්තියා යුත්තභාවෙන විවිධෙන සුඤ්ඤානං. “පටිසුඤ්ඤාන” නි: නිප්පත්තං පාපෙත්වා සබ්බාකාරෙන සුඤ්ඤානං. මුළුමනක් නෙසං සමයනතර ධම්මෙන, විමුච්ඡිතත්ව ඵලස්ස සඤ්ඤානො ඛවාදෙන, පරිමුච්ඡිතත්ව ඵලස්ස සඤ්ඤානො අනුසංසනෙන, සුඤ්ඤානං මිති අද්දසො අනාගතවසෙන වුත්තා. “ආසනං ඵලපාටිකං” නි: අනාගතෙ විපාකඵලමාකං ඛමානො, ඉදං දිට්ඨිගතිකානං අඤ්ඤානං විභිණ්ණං, දිට්ඨිගතං භි ඉච්ඡමානං නිරයං වා නිරවච්ඡානසොතිං වා නිප්පාදෙති.

“අවමනාසන” නි: අති අනතා නිසාරණසනති “නදබ්බ සන” නි: පඨමඤ්ඤානාදි ක්කානබ්බෙන¹ නිවරණාදි අගුණබ්බං සමෙතිති ක්කානං නදබ්බසනති “සමමුතිසන” නි: සමාහාරවසෙන දිට්ඨිසනති, තාපි විභාගතො දසෙස්සං කතමා අවමනාසනතිති ආදිමාග.

“අමතං නිබ්බාණ” නති: ඵමමාදසො හෙට්ඨා වුත්තත්තංසෙව, පඨමඤ්ඤානසමාපන්නස්ස නිවරණා සනතා හොනතිති ඵමමාදසො අනෙතා අපරණාය අතිපස්ස වසෙන වුත්තා. අපිච:-

සමමුති සනති ඉමස්මිං අනෙද් අධිපෙපතා සනතිති ඉතරෙ වෙ සනතියො පටික්ඛිපිත්වා සමමුතිසනතීමෙව දිපෙති, “කුප්පසන” නි: විපාකජ්ඣකවසෙන පටිවත්තනවසෙන ව සනති. “පකුප්පසන” නි: විසෙසෙන ව සනති “පටිපාසනති පතිකමිපිතසනති සමෙට්ඨ සන” නි: විසෙසෙන කල්පිතසනති “මඤ්ඤාන” නි: තසෙස්ස වෙච්චනං. “සමිප්පසන” නි: පිළිතසනති. “නිසසිනො” නි: දිට්ඨි සංඛාතං සනතිස්සිතො, අසසිනොති ආසිනො විසෙසෙන නිස්සිතො “අලලිනො” නි: ඵකිභුතො ඵමං නිස්සිතෙ තාව. “දිට්ඨි නිවෙසා-පෙ-ආදියති ව ධම්ම” නති: තත් “දිට්ඨිනිවෙසා” නි: ඉදං සච්චාභිතිවෙස” සංඛාතානි දිට්ඨිනිවෙසනානි “නාති සමාති වත්තා” නි: සුඛෙන අතිවත්තිතබ්බා න හොනති “ධම්මෙස්ස නිවෙස්සා සමුග්ගා නිත” නති: වාසට්ඨි දිට්ඨිධම්මෙස්ස තං තං සමුග්ගාතිතං අභිතිවිට්ඨ ධම්මං විනිවර්තිත්වා පවත්තා දිට්ඨිනිවෙසා නති සමතිවත්තාති වුත්තං හොති.

“නාසමා නානෙතෙස්ස නිවෙසනෙස්ස නිරස්සාති ආදියතිව ධම්ම” නති: යස්මා නති සමාතිවත්තා තස්මා තරො තෙස්සෙව දිට්ඨිනිවෙසනෙස්ස අත්තා අපසිල ගොසිල කුකකුරසිල පමකාපමරුපපාන උකකුර,

කප්පධාන කණ්ටකා පසංයාදී හෙදං සන්ධාරං ධම්මකඩානං ගණාදී
හෙදං ව තං තං ධම්මං තිරස්සති ව ආදියති ව ජහති ව ගණනාති ව
වනමකකපො විය තංතං සාධනති වුත්තං හොති.

එවං තිරස්සනො ආදියනොව අනවට්ඨිත විත්තනො අසනො
හි පි ගුණදෙසෙති අත්තනො වා පරස්සවා යසා යසං සමපාදෙය්‍ය¹
“දුරති වනො”ති: අතීක්කමිත්තුං දුක්ඛා, “දුහතං”ති: දුඋත්තරං දුප්පතරං
දුස්සමතීක්කමා දුබ්බීතිවත්තාති උපසංගොන වඩ්ඪිතං. “නිව්ඡි
නිඤා”ති: සස්සතවසෙන නිව්ඡයං කඤා, “විනිව්ඡිනිඤා”ති: අත්ත
වසෙන තාතාවිධෙන විනිව්ඡයං කඤා, “විවිනිඤා”ති: පරියෙසිඤා,
“පවිවිනිඤා”ති: අත්තතිවෙසෙන සබ්බාකාරෙන පරියෙසිඤා, “නිවි
නිඤා විවිඡිනිඤා”ති පි පාඨො, “බ්බිග්ගාහො”ති: අවධිසිඤා ගාහො,
“බ්ලග්ගාහො”ති: කොට්ඨාසවසෙන ගාහො, “බ්ලසොපට්ඨිභජිඤා”ති
ආදිසු විය, “මරගාහො”ති: උත්තමගාහො, “කොට්ඨාසගාහො”ති:
අවස්ථව වසෙන ගාහො, “උච්චසගාහො”ති: රුසිවසෙන ගාහො,
“සමුච්චසගාහො”ති: විසෙසරුසිවසෙන ගාහො, “ඉදංසච්ච”නති: ඉද
මෙව සභාවං, “නච්ඡ”නති: නථභාවං නච්ඡං අපිපරිතසභාවං,
“නථ”නති: විපරිණාම රභිතං, “ඤා”නති: විජ්ජානං, “සථාච්ච”නති:
යථාසභාවං, “අපිපජිත”නති: නපිපජිතං, “තිරස්සති”ති: තිඅස්සති වික්ඛි
පති, “පරවිව්ඡයදානං වා”ති: පරෙති විස්සර්ජනෙන, “අනගිසමභු
තනො වා”ති: අසමපාදුණ්ණෙනො වා අසකෙකානෙනොවා විස්සරේති,
“පගෙ විව්ඡිඤාති”ති: අඤ්ඤා විශොගං කරොති, “නඤ්ඤාති”ති:
නඤ්ඤාති, “සිලං අනගිසමභුතනො”ති: සිලං අසමපාදෙනො,
“සිලං තිරස්සති”ති: සිලං විස්සරේති, ඉත්තොපරෙසු පි එසෙවනගො.

යො පනායං සබ්බදිට්ඨිගතාදී දෙසධොනනාය පඤ්ඤාය සමනනා
ගතත්තා ධොනො, තස්ස ධෝතස්ස හි-පෙ-අනුපයො සො, කීං
වුත්තං හොති, ධොනධම්මස්මන්නාගමා ධොනස්ස ධුතසබ්බපාපස්ස
අරහතො කන්ථවි ලොකෙ තෙසු තෙසු භවෙසු සංකප්පනාදිට්ඨි නඤ්ඤි,
සො තස්සා දිට්ඨියා අභාවා යාය ව අත්තනා කතං පාපකම්මං පටිච්ඡා
දෙනො තිස්සියා මායාය වා මානෙන වා එවං අගතිං ගච්ඡන්ති තම්පි
මායඤ්ච මානඤ්ච පහාය ධොනො රුගාදීනං දෙසානං කෙන
ගච්ඡෙය්‍ය? දිට්ඨධම්මෙ සම්පරයෙවා තිරයාදිසු, ගතිවිසෙසෙසු
ස කෙන සංගච්ඡෙය්‍ය, අනුපයොසො සොති තණ්හාදිට්ඨිඋපායානං
චිත්තං අභාවෙන අනුපායොති, “කිංකාරණා”ති: කෙන කාරණෙන,
ධොනා වුවච්චි පඤ්ඤාති ධොනා ඉතීති කාරණා පඤ්ඤාති කපියති,
“ගාස පඤ්ඤාස නාසද්වවජිත”නති: නාය වුත්තප්පකාරය පඤ්ඤාස
කායනො පවත්තං දුට්ඨං කිලෙසපුතීකත්තා වා වරිතනති දුට්ඨරිතං,
“ධුතඤ්ච ධොතඤ්චා”ති: කම්පිතඤ්ච ධොවිතඤ්ච, සකොතඤ්චාති

1. V. ම. උපපාදෙය්‍ය

2. V. ම. සිලංතිදස්සතිති.

සමමා බොවිතඤ්ච, නිබොතඤ්ච විසෙසෙන සුට්ඨි නිබොතඤ්ච. “ගුණො ධුතො වා”ති: ආදයො චතුත්තං. මග්ගානං වසෙන යොජේතබ්බං. “සමමා දිට්ඨියා මිච්ඡාදිට්ඨි ධුතා වා”ති: මග්ගසම්පසුත්තාය සමමා දිට්ඨියා මිච්ඡාදිට්ඨි කම්පිතා චලිතා බොවිතා, සමමාසංකප්පාදීසුපි එසෙව නයො.

වුත්තං හෙතන:- “සමමාදිට්ඨියා භික්ඛවෙ මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජණ්ණං හොති”ති සුත්තං වින්දා රෙතබ්බං. “සමමාඤ්ඤානා”ති: මග්ගසම්පසුත්තඤ්ඤෙන පච්චවෙකකණ්ඤාඤෙන වා. “මිච්ඡාඤ්ඤා”නති: විපරිතඤ්ඤාණං අයාථාවඤ්ඤාණං¹ පාපකිරියාසු ච වින්දා වසෙන පාපං කඛා සුකතං. මයාහි පච්චවෙකකණ්ඩාරණව උප්පන්නො මොහො. “සමමා විමුත්තනියා මිච්ඡාවිමුත්තනි”ති සමුච්චේද විමුත්තනියා විපරිතා අයාථාවිමුත්තනෙසව සුතො විමුත්තනිසඤ්ඤිතා. “අරහා ඉමෙහි බොනිසෙහි ධම්මෙහි”ති: රුගාදිහි කිලෙසෙහි දුරේ සීතො අරහා ඉමෙහි වුත්තප්පකාරෙහි කිලෙසබොනෙහි ධම්මෙහි උපෙතො හොති. “බොතො”ති: බොතො පුග්ගලො. තෙනෙව “සො ධුතරුගො”ති ආදයො ආහ.

“මාසා වුච්චති චචතිකා වරියා”ති: වචනකිරියා වචනකාරණං අස්සා අත්ථිති වචතිකා වරියා. “නප්පච්චිජාදනහෙතු”ති හෙසං දුච්චරිතානං අප්පකාසනකාරණං. “පාපිකං ඉච්ඡං පණ්දහති”ති: පාපිකං පඤ්ඤානං පඤ්ඤාපෙති. “මා මං ජඤ්ඤාති ඉච්ඡති”ති: මයාං කතං පාපං පරෙ මා ජනිංසුති පච්චාසිංසති. “සංකප්පෙති”ති: විතකකං උප්පාදෙති. “වාචං භාසති”ති: ජනංයෙව පණ්ණාසති. විතකකමයානං නාම නත්ථිති උප්පන්නො විස භාසති. “කාසෙන පරිභාසමති”ති: මයා කතං ඉදං පාපකම්මං මා හෙවි ජනිංසුති කාසෙන වත්තං කරොති විජ් මානදෙසපරිච්ඡාදනතො. වකඛුමොහනා මායා අස්සාති මායාච්ච, මායාචිතො භාවො මායාචිතා, කඛා පාපං පුන පරිච්ඡාදනතො අතිච්ච අයති එතාය සත්තොති අවමසා. කායවාචාකිරියාහි අඤ්ඤාතරා. දස්සනතො වචෙතීති වචනා. එතාය සත්තා නිකරොනතිහි හිසති. මිච්ඡා කරොනතිහි අත්ථො. “නාහං එවං කඤ්ඤමි”ති: පාපානං විකම්පනතො හික්ඛණ්ණා, නාහං එවං කඤ්ඤමිති පරිවර්ජනතො පටිගරණා. කායාදිහි සංවරණහො ගුහනා. සමභාගෙන ගුහනා පටිගුහනා. තිණපණ්ණෙහි විස ගුථං කායවචිකමෙමි පාපං ඡාදෙතීති ඡාදනා. සබ්බහො භාගෙන ච ඡාදනා පටිච්ඡාදනා. න උත්තරානිකඛා දස්සෙතිහි අනුත්තරානිකම්මං. න පාපකං කඛා දස්සෙතිහි අනාවිකම්මං. සුට්ඨිඡාදනා මොච්ඡාදනා. කතපරිච්ඡාදනවසෙන පුනපි පාපස්ස කරණහො පාපකිරියා. “අසංවුච්චති”ති: අයං කත පරිච්ඡාදන ලක්ඛණං

මායා නාම වුවකි. යාය සමන්තාගතො පුග්ගලො හස්මපරිච්ඡන්තො විය අභිභාරො උදකපරිච්ඡන්තො විය බාණ්ණ පිලොතික පළිවෙසීතං විය ව සන්ධං ගොති. “එකවිධෙන මානො”ති: එකපරිච්ඡේදෙන එක කොට්ඨාසෙන මානො. “යා විත්තස්ස උත්තති”ති: යා විත්තස්ස අබ්බුස්සාපනා අයං මානොති අත්ථො. එත්ථ පුග්ගලං අනාමසිත්වා නිබ්බන්ධිත මානොව වුත්තො. “අනතුක්කංසනමානො”ති: අත්තානං උපරිච්ඡපනමානො. “පරවග්ගනමානො”ති: පරෙසං ලාමකකරණ මානො, ඉමෙ වෙ මානා යෙභුයෙසන තථා පචත්තාකාරවසෙන වුත්තා. “සෙසො හමසමිති මානො”ති: ජනිතාදිති නිස්සාය අහමසමි සෙයොති උප්පන්නො මානො, අසද්දිසමාන සද්දිසමානාදීසුපි එසෙව නයො.

එවමෙනෙපි තයො මානා පුග්ගලවිසෙසං අනිස්සාය තථා පචත්තාකාරවසෙන වුත්තා. තෙසු එකෙකො තිණ්ණෙවපි සෙයා සද්දිස භින්නානං උප්පජ්ජති. තත්ථ සෙසො හමසමිති මානො සෙයාස්සෙව යථාවමානො, සෙසානං අයාථාවමානො. සද්දිසො හමසමිති මානො සද්දිසස්සෙව යථාවමානො සෙසානං අයාථාවමානො. ගිනොහමසමිති මානො භින්නස්සෙව යථාවමානො සෙසානං අයාථාවමානො. වතුබ්බි ධෙන මානො ලොකධම්මවසෙන වුත්තො. පච්චිධෙන මානො පච කාමගුණවසෙන වුත්තො. ඡබ්බිධෙන මානො වක්කාදි සමපතතිවසෙන වුත්තො.

තත්ථ “මානං ජනෙති”ති: මානං උප්පාදෙති. සත්තවිධෙන මාන නිදද්දසෙ “මානො”ති: උත්තමො “අතිමානො”ති: ජනිතාදිති මයා සද්දිසො නත්ති අතික්කමිත්වා මඤ්ඤනවසෙන උප්පන්නො මානො. “මානාතිමානො”ති: අයං පුබ්බෙ මයා සද්දිසො ඉද්දති අහං සෙවෙය් අයං භින්නමොති උප්පන්නො මානො. අයං භාරතිභාරෙ විය. පුරිමං සද්දිසමානං උපාදාය මානාතිමානො නාමාති දස්සොතුං මානාතිමානොති ආහ.

“ඛමානො”ති: භින්නමානො. යො භින්නොහමසමිති මානො නාම වුත්තො අයං ඛමානො නාම. අපිවෙත්ථ තිං ජනිමා කාකජනි විය තෙ ජනි, තිං ගොත්තවා වණ්ඩාලගොත්තං විය තෙ ගොත්තං, තුස්සං සරෙ අත්ති කාක සරෙ විය තෙ සරෙති එවං අත්තානං ගෙට්ඨා කත්වා පචත්තනවසෙන අයං ඛමානොති වෙදිතබ්බො.

“අධිමානො”ති: වත්තාරි සච්චාති අප්පත්වා පත්තසඤ්ඤස්ස වතුති මග්ගෙති කත්තබ්බකිවෙව අකතෙයෙව කතසඤ්ඤස්ස වතු සච්චධම්මෙ අනගිගතෙ අධිගතසඤ්ඤස්ස අරගතො අසච්ඡිකතෙ සච්ඡිකතසඤ්ඤස්ස උප්පන්නො අධිගතමානො අධිමානො නාම. අයමපන කස්ස උප්පජ්ජති කස්ස න උප්පජ්ජතිති? අරියසාවකස්ස නාම

න උපපජ්ජති. සො හි මග්ගඵලනිබ්බාණපභිනනිලෙසාවසිට්ඨ කිලෙසපච්චවෙකඛණෙන සඤ්ජාතසොමනසො අරියගුණපරි වෙධෙ නික්කඛෙධො තස්මා සොතාපනනාදිතං අගං සකදගාමිනි ආදි වසෙන මානො න උපපජ්ජති. දුස්සිලස්ස න උපපජ්ජති, සො හි අරිය ගුණාධිගමෙ නිරුසොව.

සීලවතොපි පරිච්චත්ත කමමට්ඨානස්ස නිද්දර්මතාදි මනුස්සත්තස්ස න උපපජ්ජති. පරිසුඛසීලස්ස පන කමමට්ඨානෙ අපමත්තකස්ස නාම රූපං වචන්ද්‍රපෙත්වා පච්චයපරිග්‍රහෙන විනිණ්ණකංඛස්ස තිලකඛණං ආරොපෙත්වා සංඛාරෙ සමමසන්නස්ස ආරම්භිපස්සකස්ස උපපජ්ජති. උපපන්නෙව සුඛසමඵලාහි සුඛචිපස්සනාලාහි වා අනතරං ධපෙති, සො හි දසසිව්සතිංපි තිංසංපි වස්සානි කිලෙස සමුද්ධාරං අපස්සන්නො අගං සොතාපන්නොති වා සකදගාමිනි වා අනාගාමිනි වා මඤ්ඤති, සමඵචිපස්සනාලාහි පන අරහත්තෙයෙව ධපෙති. තස්ස හි සමාධි බලෙන කිලෙසා විකඛමිතා විපස්සනාබලෙන සංඛාරා සුපරිග්‍රහ තිතා තස්මා සට්ඨිමපි වස්සානි අසීතිමපි වස්සසත්මපි කිලෙසා න සමුද්ධ වරන්ති. බිණ්ණසවස්සෙව විත්තවාරො ගොති. සො එවං දීඝරත්තං කිලෙසසමුද්ධාරං අපස්සන්නො අනතරා අස්ත්වාව අරහා අරහන්ති මඤ්ඤති. “අසමිමානො”ති: රූපෙ අගමසමිති ආදිනා නයෙන පච්ඡ බන්ධෙසු අගං රූපාදයොති උපපන්නො මානො. “මිච්ඡාමානො”ති: පාපකෙහි කමොයත්ත සිප්පායත්ත විජ්ජට්ඨාන සුතපරිභානසීලබ්බ තෙහි පාපිකාය ව දිට්ඨියා උපපන්නො මානො, තත්ථ පාපකං කමොයත්තං නාම කෙවට්ටමච්ඡබ්බන්තෙසාදනං කමම, පාපකං සිප්පායත්තං නාම මච්ඡජල බිප කුමිණ්ණකරණෙසු වෙව පාසඛබ්බිනසුලාරොපනා දීප්ඵව ඡෙකතා. පාපකං විජ්ජට්ඨානං නාම යා කාවි පරුපසාතවිජ්ජා. පාපකං සුතං නාම. භාරතසුඛ සිතාභරණාදිපරිසඤ්ඤත්තං. පාපකං සට්ඨානං නාම. දුඛභාසිතසුත්තං කබ්බිතාටක විලඛිතාටකාදි¹ පරි භානං. පාපකං සීලං නාම. අජසීලං ගොසීලං වතමපි අජවතගොවත මෙව. පාපකාදිට්ඨි පන වාසට්ඨියා දිට්ඨිගතෙසු යාකාවි දිට්ඨි. අඨඨිම මානො උත්තානත්ථොයෙව.

නවමිධමානනිද්දසෙ සෙසාස්ස භෙදසො හමසමිති ආදයො නවමානා පුගලං නිස්සාය වුත්තා. එත්ථ පන සෙසාස්ස භෙදසො හමසමිති මානො රාජනවෙව පබ්බජිතානංව උපපජ්ජති. රාජති රට්ඨෙන වා ධනෙන වා වාගනෙහි වා කො මයා සදිසො අත්ථිති එතං මානං කරොති. පබ්බජිතොපි සීලධුතඛනාදිහි කො මයා සදිසො අත්ථිති එතං මානං කරොති. සෙසාස්ස සදිසො හමසමිති මානොපි එතෙසං යෙව උපපජ්ජති. රාජති රට්ඨෙනවා ධනවාගනෙහිවා අඤ්ඤාරාජ්ඣි සභිං මයාං කිං නානාකරණන්ති එතං මානං කරොති.

පබ්බජිතොපි සීලධුතඛාදීහි අඤ්ඤාන භික්ඛුනා මග්ගං කීං නානා කරණනති එතං මානං කරොති අප්ප ලාභසක්කාරො. සෙය්‍යස්ස භික්ඛානමස්මිති මානොපි එතෙසංයෙව උප්පජ්ජති. යස්සහි රඤ්ඤා රට්ඨං වා ධනවාහනාදීනිවා නාතිසම්පන්නාති හො තති. සො මග්ගං රාජති මොහාරමුඛමග්ගකමෙව කීං රාජ නාම අගංති එතං මානං කරොති. පබ්බජිතොපි අප්ප ලාභසක්කාරො අගං ධම්මකපිකො ඛුඤ්ඤානො මහාපෙරොති කථාමත්තමෙව කීංධම්මකපිකො නාමාගං කීංඛුසුසුතො නාමාගං කීංමහාපෙරො නාමාගං යස්සමෙ ලාභසක්කාරො තත්ථිති එතං මානං කරොති. සද්දිසස්සසෙය්‍යානමස්මිති මානාදයො අමච්චාදිනං උප්පජ්ජනති. අමච්චො හි රට්ඨියා වා හොග ආනවාහනාදීහි වා කො මයා සද්දිසො අඤ්ඤා රාජපුරිසො අත්ථිතිවා මග්ගං අඤ්ඤාහි සථිං කීං නානාකරණනති වා අමච්චොති නාමමෙව මග්ගං. ආසව්‍යාදනමත්තමපි මෙ තත්ථි කීං අමච්චො නාමාගනති එතෙ මානෙ කරොති. භික්ඛානසෙය්‍යානමස්මිති මානාදයො දුසාදිනං උප්පජ්ජනති. දුසො හි මානිතො වා පිනිතො වා කො මයා සද්දිසො අඤ්ඤා දුසො නාම අත්ථි අඤ්ඤා ජීවිතුං අසකෙකානතා කුච්ඡිගෙතු දුග්ග නාම ජුතා. අගම්පන පච්චෙණ් ආගතත්තා සෙය්‍යොති වා පච්චෙණ් ආගතිභාවෙන උභතොසුඤ්ඤාදසකෙකාන අසුකදුසෙක නාම සථිං කීං මග්ගං නානාකරණනති වා කුච්ඡිවසෙකාගං දුසබ්බං උපගතො මානා පිතුකොටියා පත මෙ දුසබ්බානං තත්ථි කීං දුසො නාම අගනතිවා එතෙ මානෙ කරෙති. යථා ව දුසො එවං පුඤ්ඤාසම්පන්නාලාදයොපි එතෙ මානෙ කරොනතියෙව. එත්ථ ව සෙය්‍යස්සසෙය්‍යොනමස්මිති උප්පන්න මානොව සථාමමානො, ඉතරෙ වෙ අසාථාමමානා, තථා සද්දිසස්ස සද්දිසොනමස්මිති භික්ඛස්ස භික්ඛොනමස්මිති උප්පන්නමානොව සථාම මානො, ඉතරෙ වෙ අසාථාමමානා.¹ තත්ථ යථා වමානා අරගත්තමග්ග වජ්ඣා අයාථා වමානා සොතාපත්තිමග්ගවජ්ඣා, එත්ථ සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යොනමස්මිති මානො උත්තමස්ස උත්තමත්තෙක අගං සෙය්‍යොති එවං උප්පන්නමානො, සෙය්‍යස්ස සද්දිසොනමස්මිති මානො උත්තමස්ස සමත්තෙක අගං සද්දිසොති එවං උප්පන්නමානො, සෙය්‍යස්ස භික්ඛො නමස්මිතිමානො උත්තමස්ස ලාමකත්තෙක අගං භික්ඛොති මානො. එවං සෙය්‍යමානො සද්දිසමානො භික්ඛමානොති ඉමෙ තුයොමානා සෙය්‍යස්ස උප්පජ්ජනති. සද්දිසස්සාපි අගං සෙය්‍යො සද්දිසො භික්ඛොති තයො මානා උප්පජ්ජනති, භික්ඛස්සාපි අගං භික්ඛො සද්දිසො සෙය්‍යොති තයො මානා උප්පජ්ජනති.

දසවිධමානනිදද්දෙසෙ “ඉඤ්ඤාමෙව මාගං ජනෙති”ති: එකමෙව පුග්ගලො මානං ජනෙති. “ජනිසාවා”ති: ධනතියභාවාදි ජනිසමානනි යාවා “ගොගොනවා”ති: ගොතමගොතනාදිනා උක්කධිගොගොන නවා. “කොලපුනතිසෙනවා”ති: මහාකුලභාවෙන වා. “වණ්ණ

පොකඛරනායවා”ති: වණ්ණසම්පන්නසරීරනායවා, සරීරං හි පොකඛරනති වුවවති තස්ස වණ්ණසම්පන්නියා අභිරූපභාවෙනාති අත්ථො. **“බහෙනවා”**ති: ධනසම්පන්නභාවෙන වා, මය්ගං නිධානගතස්ස ධනස්සව පමාණං නත්ථිති අත්ථො. **“අජකුසනෙනවා”**ති: අජකුසන වසෙනවා. **“කම්මායනෙනවා”**ති: අවසෙසා සත්තා ජීත්තපතබ්බාක සදිසා අහම්පන මහිසිකො මහානුභාවොති වා අහං යං යං කම්මං කරොමි තං තං ඉක්කතිතිවා එවමාදිත්තයප්පවත්තෙන කම්මායන තෙනවා. **“සිප්පායනෙනවා”**ති: අවසෙසා සත්තා නිසිප්පා අහං සිප්ප වාති එවමාදිත්තයප්පවත්තෙන සිප්පායනතෙනවා. **“විජ්ජාධාරානෙන වා”**ති: ඉදං ගෙට්ඨාචුත්තනායමෙව. **“සුතෙනවා”**ති: අවසෙසා සත්තා අපසස්සතා අහම්පන බහුස්සතොති එවමාදිසුතෙනවා. **“පටිභාණෙන වා”**ති: අවසෙසා සත්තා අප්පටිභාණං මය්ගං පන පටිභාණප්පමාණං නත්ථිති එවමාදිපටිභාණෙනවා. **“අඤ්ඤාගාරඤ්ඤාගරෙන වජ්ජනා”**ති: අවුත්තෙන අඤ්ඤාන වජ්ජනා. **“සො එවරූපො මානො”**ති: මාන කරණවසෙන මානො. **“මඤ්ඤානා මඤ්ඤානගත”**නති: ආකාරභාව නිදේශො. උසිතත්ථෙන උනනති යස්සප්පජ්ජති තං පුග්ගලං උත්තා මෙති උක්ඛිට්ඨො යපෙතිති **උනනමො**, සමුසිතත්ථෙන **බසේ**, උක්ඛි පනත්ථෙන විතතං සම්පග්ගණාතිති **සම්පග්ගාහො**. කෙතු වුවවති බහුසු ධරෙසු අවුග්ගතබසේ, මානොපි පුත්තපුත්තං උප්පජ්ජමානො අපරාපරෙ උපාදය අවුග්ගතත්ථෙන කෙතු විශාති කෙතු, තං කෙතුං ඉච්ඡතිති කෙතුකම්මං තස්ස භාවො **කෙතුකම්මනා** සාපන විතතස්ස න අත්තනො, තෙන චුත්තං:-කෙතුකම්මනා විතතස්සාති, මානසම්ප යුත්තං හි විතතං කෙතුංඉච්ඡති තස්ස භාවො කෙතුසම්බානො මානොති.

බොනො මායඤ්ච මානඤ්ච පභාය පජ්ජිත්වා, යො සො බොනො අරහා ගෙට්ඨා චුත්තනායෙන විනොදනබ්බන්තිකරණාදිවසෙන කිලෙසෙ පජ්ජිත්වා ඕතො සො කෙන රාගාදිනා කිලෙසෙන පන ගච්ඡෙය්.

“නෙරසිකොතිවා”ති: නිරයනිබ්බත්තනකසත්තොතිවා. **නිරවජ්ජා නසොතිසාදිසුපි** එසෙවනගො. **“සො ගෙතුනත්ථිති”**ති: යෙන ජනක ගෙතුනා ගතිආදිසු නිබ්බත්තෙය් සො ගෙතු නත්ථි. **පච්චසොති** තස්සෙව වෙච්චනං. **“කාරණ”**නති: ණානං කාරණං හි තදයත්තචුත්තනාය අත්තනො එලස්ස ණානනති වුවවති තස්මා, යෙන ගෙතුනා යෙන පච්ච යෙන ගති ආදිසු නිබ්බත්තෙය් තං කාරණං නත්ථි. යො පන තෙසං විත්තං උපායානං භාවෙන උපයො සො **“උපයොති-පෙ-දිට්ඨිමිධෙව සබ්බො”**ති තත්ථ **“උපයො”**ති: තණ්හා දිට්ඨිනිසිත්තො, **ධම්මෙසු උපෙති වාදනති** රත්තොතිවා දුට්ඨොතිවා එවං තෙසු තෙසු ධම්මෙසු උපෙති වාදං. **“අනුපසංනෙන කථං වදෙස්සා”**ති: තණ්හාදිට්ඨිප්පභානෙන පන අනුපයං බිණ්ණසවං කෙන රාගෙනවා දෙසෙනවා කථං රත්තොතිවා දුට්ඨොතිවා වදෙය්. එවං අනුපවජේජා, සොති තිත්ථියා විශ කත

පරිවර්තනයකට නොගොස් අභිප්‍රායය. “අනන්තං නිරන්තරං නග්නි නග්නි”¹ නි: නග්නි අනන්තදිව්‍යවා උච්ඡේදදිව්‍යවා නන්ති ගගණ මුඛවානං වා පි අනන්තරතසසුද්ධිතා නන්ති. කිංකාරණං නන්තිවිචේ? අධ්‍යාපි සො දිව්‍යමධ්‍යම සබ්බා යසමා සො ඉධෙව අනන්තාවෙ සුභ්‍රමුඛවා සබ්බං දිව්‍යගතං අධ්‍යාපි² පජ්ජි විනෝදෙසීතිති අරගතන නිකුටෙන දෙසනං නිව්‍යපෙසි. නංසුචා රාජ අනන්තතො හගවනනං අභිවාදෙචා පක්කාමිති. “රතනානිවා”³ නි: රතන රතනාවා දුට්ඨානිවානි ආදීසුපි එසෙවනසො. “තො අභිසබ්බාන අප්පභි නා”⁴ නි: යෙ පුඤ්ඤපුඤ්ඤ ආනඤ්ඤාභිසබ්බාරා තො අප්පභිතා. “අභි සබ්බානං අප්පභිනන්තා”⁵ නි: තෙසං වුත්තාප්පකාරානං කම්මාභිසබ්බා රණං නප්පභිනන්තාවෙන “ගතිසා වාදං උපෙතිති”⁶ ව: නං ගතිනං අඤ්ඤතරාය කථනං උපගච්ඡති. තෙනෙවාහ:-තෙරසිකොති වාදං උපෙති උපගච්ඡති.

“වදෙසා”⁷ නි: කපේය “ගතිනං නන්ති”⁸ නි: ගගෙනබ්බංනන්ති. “මුඛවානබ්බංනන්ති”⁹ නි: මුඛවානා සිතන්තා මොචෙනබ්බං නන්ති. “සග්ගන්ති ගතින”¹⁰ නි: යසං පුග්ගලස්ස අහං මමංති ගතිනං අන්ති. “නග්නිමුඛවානබ්බං”¹¹ නි: නග්නි පුග්ගලස්ස මොචෙනබ්බං අන්ති උපරි. පද්ධති පරිවර්තනාවා යොජෙතබ්බාති. “ගාහමුඛවානාසම නික්කන්තො”¹² නි: ගගණමොචනා අරහා අතික්කන්තො. “වුච්ඡිතානි විනිවන්තො”¹³ නි: වුච්ඡිතානි පරිහානිඤ්ච අතික්කම්චා පවත්තො. සොවුච්ඡිතාසොති ආදිං කචා සුභ්‍රමුඛවා දුට්ඨානිති පරිසොසානං ගෙට්ඨාචුත්තනායමෙව. “අධ්‍යාපි”¹⁴ නි: කමෙපසි, ධුති සංධුති නිධුතිති උපසග්ගෙන පදං වුච්ඡිතන්ති.

දුට්ඨානිකසුත්තවණ්ණනා

නි ධ්විතා.

නතිසං.

වතුනේ සුඛධ්විකෙ පඨමගාථාය නාවන්තො:-න භික්කවෙ එව උපෙත දස්සනෙන සුඛි ගොති අපිච බො කිලෙසමලිතත්තා අසුඛි කිලෙසරොගානං අධිගමා රොගමෙව ව, වැරුං ආථබ්බණ්ණිකං අඤ්ඤං වා එවරුපං දිස්වා දිව්‍යගතිකො බාලො අභිජනාති පස්සාමි සුඛං පරමං ආරොග්‍යං තෙන ව දිව්‍යසංඛාතෙන දස්සනෙන සංසුඛි නරස්ස ගොතිති සො එවං අභිජනනොතා නං දස්සනං පරමනාති ඤාතො තස්මිං දස්සනෙ සුඛානුපසයි සමානො¹ නං දස්සනමත්තං ඤාණනාති පච්චෙති² නංපත මග්ගඤ්ඤං නගොති. “පරමංආගේගාපත්ත”³ නි: උත්තමතිබ්බසාධිං පාපුණ්චා සිතං. “ගානපත්ත”⁴ නි: තථාපාල

1. V. 3. අධ්‍යාපි.

2. V. 3. සුඛානුපසයිසමානො.

3. V. 3. තං දස්සනං මග්ගඤ්ඤනිපච්චෙති.

නප්පතනං. “ලෙණප්පතන”නති: නිලියනප්පතනං. “සරණප්පතන”නති: පතිට්ඨාප්පතනං දුක්ඛනාසනංවා ප්පතනං. “අනසප්පතන”නති: නිබ්බය භාවප්පතනං. “අවමුගප්පතන”නති: නිවලභාවප්පතනං. “අමන ප්පතන”නති: අමතමහානිබ්බණ්ප්පතනං. “නිබ්බාණ්ප්පතන”නති: වාන විරහිතප්පතනං. “අභිජිනනො”ති: විසෙසෙන ජනනො. “ආජි නනො”ති: අඛාජනමානො. “චිජිනනො”ති: නෙකවිධෙන ජන මානො. “පටිච්ජිනනො”ති: තංතංපටිච්ච විජිනමානො. “පටි විජ්ඣනො”ති: හදයෙ කුරුමානො. “වක්ඛවික්ඛසුණ්ණරූපදස්ස නො”ති: වක්ඛවික්ඛසුණෙනන රූපස්සදස්සනං සුණනති පච්චෙති පක්ඛසුයති සද්දහති. “මග්ගොති පච්චෙති”ති: උපායොති සද්දහති, “පථො”ති: සක්ඛාරො. “නිසාණ”නති: ගහෙත්වා යාතිති නියාණං, නියණ්ණනතිපි පාඨො. “දිට්ඨොනවෙසුභි”ති දුතියගාථා.

තස්සන්තො තෙන රූපදස්සනසංඛාරෙන දිට්ඨොන යදි කිලෙස සුභි නරස්ස ගොති තෙනවා සුද්දෙන සො යදි ජාති ආදිදුක්ඛං පජ්ජති එවං සනෙත අරියමග්ගතො අසෙසුන අසුභිමග්ගෙන යතො සුඤ්ඤාති රාගාදි උපධිති සඋපධිකො එවම සමානො සුඤ්ඤාතිති වහ්නබ්බතං ආපනොනො ගොති¹ න එවං විධො සුඤ්ඤාති. යසමා දිට්ඨිතිනං පාව තථා වදානං දිට්ඨියෙව මිච්ඡාදිට්ඨිකො අයනති කප්ථෙති දිට්ඨියා අනු රූපං සස්සනොලොකොති ආදිනාපන තථාතථා වදතිති. රාගෙන සහවත්තතිති සග්ගො රාගවාති අන්තො සද්දෙසොති ආදිසුපි එසෙව නයො. “නමුභවණො”ති තතියගාථා.

තස්සන්තො යො පන බාහිතපාප්පතනා බ්‍රාහ්මණො ගොති සො මග්ගෙන අධිගතාපවකඛයො බිණ්ණසවබ්‍රාහ්මණො අරියමග්ගසුද්දෙනො අසෙසුන අභිමඛ්ඤප්පමමනරූපසංඛාරෙන දිට්ඨො තථා විධ සද්දසංඛාරො තෙ සුතෙ අවිතිකකමසංඛාරො සිලෙ හත්ථිවතාදිහෙදෙ වතෙ පඨවි ආදි හෙදෙ මුතෙ ව උප්පනෙනන මිච්ඡාසුද්දෙන සුභි ගොතිති න ආහාති බිණ්ණසවබ්‍රාහ්මණස්ස වණ්ණනණනාය වුත්තං.

සො හි තෙධාතුකපුසෙසු ව සංඛිඤ්ඤා ව පාපෙ අනුප්පලිතො තස්මා පතිනතො තස්ස අත්තදිසියා යස්ස කස්සපි වා ගහණස්ස පති නතො අත්තඤ්ඤො පුසෙසුතිසංඛාරාදිනං අකරණෙනො නත්තං පකුබ්බි මානොති වුච්චති. තස්මා තං එවං පසංසනොනා ආහ; සංඛිඤ්ඤා ව වස්ස පුරිමපදෙන සංඛිඤ්ඤා වෙදිතබ්බො.

“පුසෙසු ව පාපෙව අනුප්පලිතො අත්තඤ්ඤො නසිධ පකුබ්බි මානො නමුභවණො අසුද්දෙනො සුභිමාහා”ති. “නාතිපටිකෙඛපො”ති: නත්තං පටිසෙධො. “බාහිත්වා සංඛිඤ්ඤාපිකාති”ති ගාථායඅන්තො:-² යො වතුන්මග්ගෙන බාහෙත්වා සංඛිඤ්ඤාපකාති දිට්ඨිතිට්ඨිතත්තා සිතපොතා ඉච්චෙව වුත්තං ගොති.

බාහිරපාපතතා එවම විමලො, විමලභාවං බ්‍රහ්මභාවං සෙට්ඨභාවං පතෙනා, පටිනිසංඛ්‍යාසමාධිවිකේධපකාරකිලෙසමලෙන මඤ්චලසමාධිනා සාමුසමාගිනො, සංසාරගෙනුසමතික්කමෙන සංසාරමතිවම පරිනිවර්තකිවමනාය කෙට්ඨිති ව, තණ්හාදිට්ඨිඅතිසංගතතා අසිනොති ව, ලොකධමෙමති තිබ්බිකාරතතා ආදිති ව පට්ඨවති: එවං ථුති රහො සමුග්ගා සො බ්‍රාහ්මණොති. “අඤ්ඤානු සතිපට්ඨානෙහි”ති: වත්තාරො සතිපට්ඨානෙ බ්‍රහ්මචාරි. සම්මප්පධානාදිසු ඵසෙව නයො. “සනෙතකෙ සමණ්ණාගමණා”ති: එකචෙව ලොකසංකෙතෙන සමණ්ණාගමණාති ලබ්බෙවාහාරා සංවිජ්ජති. “දිට්ඨිසුඛිකා”ති: දිට්ඨොන සුඛං ඉච්ඡමානා. “නෙ එකච්චානං රූපානං දස්සන”නති: එතෙ දිට්ඨිසුඛිකා එකෙසං රූපාරම්භොනං ඔලොකනං, “මඛගලං පචෙවනති”ති: ඉඨිකාරණං සබ්බසම්පත්තිකාරණං පතිච්ඡාපෙනති. “අමඛගලං පචෙවනති”ති: අතිඨකාරණං න සබ්බසම්පත්තිකාරණං පතිච්ඡාපෙනති. “නෙ කාලනො උට්ඨගිට්ඨා”ති: තෙ දිට්ඨාදිමඛගලිකා පුරෙතරමෙව උට්ඨගිට්ඨා. “අගිමඛගලගතාති”ති: විසෙසෙන චුඛිකාරණං ගතාති. “රූපානි පස්සනති”ති: නානා විධානි රූපාරම්භොති දක්ඛනති. “චංක¹ සකුණි”නති: එවං නාමකං, “පුස්සබෙලුවලට්ඨි”නති: පුස්සනක්ඛතෙන උපානං තරුණබෙලුවලට්ඨි. “ගබ්ගිනිජ්ඣ”නති: සගබ්බං ඉජ්ඣං. “කුමාරසං ඛණ්ඩ ආගෙ පෙට්ඨා ගච්ඡන”නති: තරුණදුරකං අංසෙ උස්සාපෙට්ඨා ගච්ඡමානං, “සුණ්ණසම”නති: උදකපුණ්ණසමං. “ගෙගිගමච්ඡ”නති: රත්තරොතිගමච්ඡං. “ආජ්ඤාදර්ථ”නති: සිකුච්ඡුත්තර්ථං. “උසග”නති: මඛගලඋසගං. “ගොකපිල”නති: කපිලගාමිං. “පලලපුඤ්ජ”නති: බ්‍රහ්මසමං. “නක්කසම”නති: ගොතක්කාදිපුරිතවාටිං. “නට”නති: නටනාටිකාදිං.² බ්‍රහ්මකිරියනති එකෙ. “නගගසමණික”නති: නිවේවාලසමණං. “බර”නති: ගඳුභං. “බරසාන”නති: ගඳුභසුත්තං වස්සාදිකං. “එකංතතසාන”නති: එකෙන වාගෙන සඤ්ඤාත්තං යානං. “කාණි”නති: එකක්ඛිඋභයක්ඛිකාණං. “කුණි”නති: හත්ථකුණිං. “බජ”නති: බජ්ජාදං තිරියගතපාදං. “පක්ඛගත”නති: පිඨසප්පිං. “ජිණ්ණික”නති: ජරජිණ්ණං. “බ්‍රාහ්මින”නති: බ්‍රාහ්මිඤ්ඤිතං. “මන”නති: කාලකතං. “සුගසුඛිකා”ති: සොත්ථිඤ්ඤාණෙන සුතෙන සුඛං ඉච්ඡමානා. “සද්දංගං සමණි”නති: සද්දරම්භොනං සමණං. වඛ්ඤාති වාති ආදයො ලොකෙ පවත්තසද්දමත්තාති ගහෙට්ඨා වුත්තා. අවමඛගලං පන කාණොති ආදිනා තෙන තෙන නාමෙන වුත්තසද්ද යෙව. “ජිනනනති වා”ති: හත්ථපාදච්ඡිනනනති වා. “ගිනනනති වා”ති: සිඝ්ආදිතිනනනති වා. “දඬුනති වා”ති: අග්ගිනා කුපිතනතිවා, “නට්ඨනති වා”ති: වොරදිගි විනාසිතනති වා. “නජ්ඣි වා”ති: නවිජ්ජනති වා. “සිලසුඛිකා”ති: සිලෙන විසුඛිං ඉච්ඡනතා. “සිලමනෙතන

1. V. ටී. කාස-සී. II. වාතක.

2. V. ම. “නට”නති: නටකාරි.

වා”ති: සංවරණමහෙතන. “සඤ්ඤමමහෙතනා”ති: උපරමමහෙතන. “සංවරමහෙතනා”ති: වාරස්තකනමහෙතන. “අච්ඡිකාමමහෙතනා”ති: න අභිකකමිතමහෙතන. “සමණො මණ්ඩිකාපුතො”ති: මාතිනො ලබ්‍යාමං. “සමපනනකුසල”නති: පරිපුණ්ණකුසලං. “පරමකුසල”නති: උත්තමකුසලං. “උත්තමපනතිපනන”නති: උත්තමං අරහත්තං පාපුණ්ණිකබ්බං පත්‍යා සීතං. “අසොපකු”නති: පරපේතුං අසකකුණෙය්‍යං සමණං. “වනසුඛිකා”ති: සමාදුතෙන වතෙන සුඛිං ඉවත්තකා. “හත්තිවතීනා වා”ති: සමාදින්නං හත්තිවතං එතෙ සං අත්ති=හත්තිවතීකා, සබ්බහත්තිකිරියං කුරුණන්ති අත්තො. කපං? අජ්ජපඨාය හත්තිකී කාතබ්බං කරුණාමිති එවං උප්පන්න විත්තා හත්තිනං ගමනාකාරං තිට්ඨනාකාරං නිසීදනාකාරං සයනාකාරං උච්චාරපසායනවකරණාකාරං අඤ්ඤා හත්ති දීඝවා සොණ්ඩං උසා පෙත්වා ගමනාකාරං ව සබ්බං කුරුණන්ති හත්තිවතීකා. අග්ගවතීනා දීප්ති ලබ්‍යමානවසෙන යථායොගං යොජෙතබ්බං. තෙසු අවසානෙ “දිසාවතීනා වා”ති: පුරත්තිමාදිදිසානං නමස්සනවසෙන සමාදින්න දිසාවතීකා.

එතෙසං චුත්තප්පකාරානං සමණබ්‍රාහ්මණානං වතසමාදුතං සමපජ්ජමානං හත්තිආදීනං සහව්‍යනං උපනෙති. සවෙ බො පනස්ස මිච්ඡාදිට්ඨි හොති ඉමිනාහං සීලෙන වත තපසමාදුතබ්‍රහ්මවරියෙන දෙවො වා දෙවඤ්ඤාතරො වා හොමිති, විත්තං තස්ස තීරයතිරව්ජානයොනීතං අඤ්ඤාතරං හොතිති ඤාතබ්බං. චුත්තං හෙතං හගවතා:-“ඉධ පුණ්ණ එකවෙවා කුකකුරවතං භාවෙති පරිපුණ්ණං අබ්බොකකිණ්ණං කුකකුරසීලං භාවෙති පරිපුණ්ණං අබ්බොකකිණ්ණං කුකකුරවිත්තං භාවෙති පරිපුණ්ණං අබ්බොකකිණ්ණං කුකකුරාකප්පං භාවෙති පරිපුණ්ණං අබ්බොකකිණ්ණං, සො කුකකුරවතං භාවෙත්වා පරිපුණ්ණං අබ්බොකකිණ්ණං කුකකුරසීලං භාවෙත්වා පරිපුණ්ණං අබ්බොකකිණ්ණං කුකකුරවිත්තං භාවෙත්වා පරිපුණ්ණං අබ්බොකකිණ්ණං කුකකුරාකප්පං භාවෙත්වා පරිපුණ්ණං අබ්බොකකිණ්ණං කායස්ස හෙද පරමමරණා කුකකුරානං සහව්‍යනං උප්පජ්ජති. සවෙ බො පනස්ස එවං දිට්ඨි හොති ඉමිනාහං සීලෙන වා වතෙන වා බ්‍රහ්මවරියෙන වා දෙවො වා හමිස්සාමි දෙවඤ්ඤාතරො වාති, සායං හොති මිච්ඡාදිට්ඨි, මිච්ඡාදිට්ඨිස්ස බො අහං පුණ්ණ විත්තං ගතීතං අඤ්ඤාතරං ගතීං වදාමි තීරයො වා තීරව්ජානයොනී වා, ඉති බො පුණ්ණ සමපජ්ජමානං කුකකුරවතං කුකකුරානං සහව්‍යනං උපනෙති. මිපජ්ජමානං තීරයනති. ගක්ඛබ්බවතීකාදයො ගක්ඛබ්බාදීනං සහව්‍යනං උපගච්ඡන්ති අත්තො න ගහෙනබ්බො, මිච්ඡාදිට්ඨියා ගති තත්තා තීරයතිරව්ජානයොනීමෙව උපගච්ඡන්ති ගහෙනබ්බො. “බ්‍රහ්මසුඛිකා”ති: පුසිතෙන සුඛිකා. “පඨමිං ආමසනති”ති: සසමාරික මහාපඨමිං කායෙන පුසනති. “හත්ති”නති: අලලනීලසද්දලං. “ගොම

ඤ්ඤානිකා: ගච්ඡාදිගොමයං. “කච්ඡප”නති: අට්ඨකච්ඡපාදි අනෙකවිධං. “ඵාලංඅක්කමනති”නි: අයඵාලං මඤ්ඤනති. “නිලවාහ”නති: නිලසකටං නිලරාසිං වා “පුස්ස නිලං බාදනති”නි: මඛලපට්ඨසංයුතතං නිලං බාදනති. “පුස්සතෙලං මකෙවනති”නි: තථාරූපං නිලතෙලං සරීරබ්‍යාසඤ්ඤානං කරොනති. “දනතකට්ඨ”නති: දනතපොණං. “මනති කාස න්‍යාසනති”නි: කුංකුට්ඨාදිකාය සණ්ඨමත්තිකාය සරීරං උබ්බවෙට්ඨා න්‍යායනති. “සාටකං නිවාසෙවනති”නි: මඛලපට්ඨසංයුතතං වායං පරිදහනති. “වෙට්ඨනං වෙට්ඨනති”නි: සීසවෙට්ඨනං පච්ඡානනාදිපටං සීසෙ ධ්වජනති පට්ඨවනති.

“ගෙධාතුකං කුසලාභිසංඛාර”නති: කාමධාතුරූපධාතුඅරූපධාතුසු පට්ඨසන්ධියකං කොසලසම්මතං පට්ඨයාභිසංඛාරං. “සබ්බං අකුසල”නති: වාදසවිධං අකොසලසම්මතං අකුසලං. “සෙනා”නි: යද්‍ය, තෙරසවිධො පුස්සඤ්ඤානිසංඛාරො ව වාදසවිධො අපුස්සඤ්ඤානිසංඛාරො ව චතුර්විධො ආනෙඤ්ඤානිසංඛාරො ව යථානුරූපං සමුවේදප්පතා නෙත පතිනා ගොනති. “අනාදිට්ඨිං ජහො”නි: ඵසො මෙ අනාති ගතිනදිට්ඨිං ජහො. “ගාහං ජහො”නි: ඵසොගමස්මිති මානසමපයුතත ගහණං ජහො. පුන-“අනං ජහො”නි: ඵතං මමාති තණ්හාගහණ වසෙන ව දිට්ඨිගහණවසෙන ව පරාමසිත්වා ගතිතං පරතො ආමට්ඨව තස්මිං අභිතිවිට්ඨව බලවනණ්ණාවසෙන ගිලිත්වා අජේක්ඛාසිතව බලව මුවජිතව, “සබ්බස්ස නං චතතං ගොති”නි ආදයො වුත්තතයාව.

ඵචං න වාගමණො අඤ්ඤානො සුඛිමාහාති වත්තා ඉද්දති යෙ දිට්ඨිගතිකා අඤ්ඤාතො සුඛිං මුච්චනති තෙසං තස්සා දිට්ඨියා අතිබ්බා ගක්ඛාවං දසෙසනෙතා. පුට්ඨං පහාසාති ගාථමාහ. තස්සත්ථො තෙ හි අඤ්ඤාතො සුඛිවාද්‍ය සමානාපි තස්සා දිට්ඨියා අප්පභිතතතා ගහණමුච්චනාභිභූතතාය පුරිමසත්ථාරාදිං පහාය අපරං නිස්සිතා ඵජ සංඛාතාය තණ්හාය අනුගතා අභිභූතා රාගාදිහෙදං සඛගං න තරනති, සංගඤ්ඤා අතරනතා තං තං ධම්මං උග්ගණ්හනති ච නිරස්ස ජනති ච මක්කටොච සාවනති. “පුට්ඨං සත්ථාරං පහාසා”නි: පුරිමං ගතිතං සත්ථුපට්ඨඤ්ඤං පජතිත්වා. “අපරං සත්ථාරං නිස්සිතා”නි: අඤ්ඤං සත්ථුපට්ඨඤ්ඤං නිස්සිතා අලලිතා. පුට්ඨං ධම්මකඛාතං පහාසාති ආදීපුපි ඵසෙව නයො. “ඵජ්ඣුගා”නි: තණ්හාය අනුගා. “ඵජ්ඣුගතා”නි: තණ්හාය අනුගතා. “ඵජ්ඣුසට්ඨා”නි: තණ්හාය අනුසට්ඨා පක්කනතා වා. “ඵජ්ඣාපනතා පතිතා”නි: තණ්හාය නිමුග්ගා ව. නික්ඛි පිතා ව. “මක්කපට්ඨා”නි: වානරො. “අරසඤ්ඤා”නි: විපිනෙ “පට්ඨනෙ”නි: මහාවනෙ. “වරමානො”නි: ගච්ඡමානො. “ඵචමෙව”නි: ඔපමෙසංසද්දනං. “පුට්ඨ”නි: නානා. “පුට්ඨදිට්ඨිගතාති”නි: නානා විධාති දිට්ඨිගතාති. “ගහණනති ච පමුච්චනති වා”නි: ගහණවසෙන

ගණනනි වජ්ජකප්පෙත මුචනනි ව. “ආදියනනි ම නිරසාපනනි වා”ති:¹ පලිබොධං කරොනනිව විසංසෙජ්ජනනිව බ්වනනි ව.

පචමගාථාය සමබ්බෙතො යො ව .සො “දිට්ඨිති නං පාව තථා වද්ධන”නනි චුතොතො සො සයං සමාදයාති.-තත්ථ “සස”නනි: සාමං. “සමාදයා”ති: ගහෙතො. “වතානි”ති: ගත්ථිවතාදීති. “උච්චාවච”නනි: අපරා පරං භික්ෂප්පණිකං වා, සත්ථාරතො සත්ථාරාදිං, “සඤ්ඤාසන්තො”ති: කාමසංඤ්ඤාදිසු විලභෙයො. “විමාව වෙදෙහි සමෙව ධම්මං”ති: පරමත්ථ විචාව අරහා වතුහි මග්ගඤ්ඤාණවෙදෙහි වතුසච්චධම්මං අභිසමෙච්චාති, සෙසං පාකට්ඨෙව. “සාමං සමාදයා”ති: සයමෙව ගහෙතො. “ආදයා”ති: ආදියිතො ගණතිතො. “සමාදයා”ති: සමොදාදයං. “ආදියිත්වා”ති: පලිබොධං කත්වා. “සමාදියිත්වා”ති: සුදුසුපලිබොධංකත්වා. “ගණතිත්වා”ති: අවිසංසෙජ්ජනා. “පගමසිත්වා”ති: දසිතො. “අගිතිවිසිත්වා”ති: පතිට්ඨතිතො, කාමසංඤ්ඤාදයො චුත්තනායා ඵව. “විමා”ති: මෙධාපි. “විජජාගතො”ති: විජනනභාවගතො. “ඤ්ඤා”ති: පඤ්ඤාසම්පන්නො. “විහාපි”ති: ඤාණෙන විමංසකො. “මෙධාපි”ති: අතිව්වාදීති තුලිතඤ්ඤො. පඤ්ඤාති ආදයො ගෙට්ඨාචුත්තනායායෙව. වතුසච්චධම්මං විචිනාතිති ධම්මවිචයසමෙබ්බාජකම්බො. බොජකම්බගත්ථො ගෙට්ඨා චුතොතො.

“විමංසා”ති: වතුසච්චධම්ම විචිනනා පඤ්ඤාව, විමංසා ධම්මවිචිනනාති චුත්තො. “විපස්සනා”ති: මග්ගසම්පයුත්තො විවිධාකාරෙන පස්සනා පඤ්ඤාව. “සමමාදිට්ඨි”ති: සොභනා පසත්ථා සුඤ්ජරා මග්ගසම්පයුත්තො සමොදිට්ඨි. “නොගි වෙදෙහි”ති: තෙහෙව වතුහි මග්ගඤ්ඤාණෙහි. “අනතගතො”ති: ජනිජරුමරණස්ස පරියොසානං ගතො. “කොට්ඨගතො”ති: ආදයො ගෙට්ඨාචුත්තනායාව. “චෙදනං වා අනතගතො”ති: ජනිතබ්බානං අවසානප්පන්නො වෙදෙහි වා අනතගතො වතුහි මග්ගඤ්ඤාණවෙදෙහි වට්ටුකකිස්ස පරියන්තභාවෙන අනතසංඛාතං නිබ්බාණං ගතො. “විදිනගතා”ති: විදිතභාවෙන ජනිතභාවෙන.

“වෙදනි විවෙය්‍ය කෙවලානි”ති ගාථායමත්ථො-යො වතුහි මග්ගඤ්ඤාණවෙදෙහි කිලෙසකකියං කරොනොතො ගතො සො පරමත්ථතො වෙදගු නාම හොති. යොව² සබ්බානි සමණ ඩ්‍රාහමණානං සත්ථ³ සඤ්ඤාතානි වෙදනි තායෙව මග්ගභාවනාය කිච්චතො අතිව්වාදිවසෙන විවෙය්‍ය තත්ථ ඡඤ්ජරාගප්පානානෙත තමෙව සබ්බං වෙදමතිච්ච යාපි වෙදපච්චයා අඤ්ඤාථා වා උප්පජ්ජනති වෙදනා තාසු සබ්බවෙදනාසු චිත්තරාගො හොති, තසමා තමත්ථං දස්සෙතොතො “කිංපතතිතමාසු වෙදගු”ති පුට්ඨො ඉදං පතතිතනති³ අවතො වෙදනි විවෙය්‍ය-පෙ-වෙදගු සොති ආහ. යසමා

1. V. ම. ආදියනනිව නිරසාපනනිවති.

2. V. ම. තොව.

3. V. ම. පතනනි.

වා යො පටිවයපඤ්ඤාය වෙදනී විවෙය්‍ය තත්ත්ව ඡන්ද්‍රාගප්පහාණෙන සබ්බං වෙදං අනිච්ච වතනති සො සත්ථසඤ්ඤිතානි වෙදනී ගතො ඤ්ඤානො අතික්කන්තො ව ගොති. යො වෙදනාසු චිතරුගො සොපි වෙදනාසඤ්ඤිතානි වෙදනී අපගතො අතික්කන්තො අනිවෙදනං ගතොතිපි වෙදගු. තස්මා තමපි අත්ථං දස්සෙන්නො ඉදං පතතිතනති” අවතා “වෙදනී විවෙය්‍යං-පෙ-වෙදගු සො”ති ආහ. “සමෙව්වා”ති: ඤ්ඤාණෙන සමාගන්තවා, “අභිසමෙව්වා”ති: ඤ්ඤාණෙන පටිවිජ්ඣිතවා. “බ්බම”නති: වතුසව්ඛමම. “සබ්බෙ සංඛාත්”ති: සබ්බෙ සප්පච්චයා ධර්මා, තෙ හි සංඛතසංඛාරා නාම පච්චයෙහි සබ්බම කරියනතිහි සංඛාර, තෙ එවං පච්චයෙහි සබ්බම කතතතා සබ්බත්‍යාති විසෙසෙතා වුතතා.

තෙහුමකරුපාදිධර්මා අභිසංඛතසංඛාරාහි අර්ථකථාසු වුතතා. තෙපි “අනිච්චා වත සංඛාරා”ති ආදීසු සංඛතසංඛාරෙසු සබ්බගං ගව්ඡනති. “අවිජ්ජාගතො අයං භික්ඛවෙ පුරිසපුග්ගලො පුඤ්ඤං වෙ සංඛාරං අභිසංඛරොති”ති ආදීසු අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරාව ආගතා. තෙහුමකතුසලවෙතනා අභිසංඛරණකසංඛාරා නාම; “යාවතිකා අභි සංඛාරස්ස ගති තාවතිකං ගන්තවා අක්ඛාගතං මඤ්ඤෙද අර්ථාසී”ති ආදීසු ආගතං කායිකවෙතසිකච්චරියං පයොගාභිසංඛාරා නාම “සඤ්ඤා වෙදසිතනිරොධං සමාපන්නස්ස ඛො ආවුසො විසාඛ භික්ඛුනො පඝමං නිරුජ්ඣති වර්ෂසංඛාරො තතො කායසංඛාරො තතො චිත්ත සංඛාරො”ති ආදීසු ආගතා විතක්කවිචාරා වාචං සංඛරොනතිහි වර්ෂ සංඛාරා. අස්සාසපස්සාසා කායෙන සංඛරියනතිහි කායසංඛාරා, සඤ්ඤාව වෙදනාව විතෙතන සංඛරියනතිහි චිත්තසංඛාරා. ඉධ පන සංඛතසංඛාරා අධිප්පතා.

“අනිච්චා”ති: හුතා අභාවන්තො. “දුක්ඛා”ති: පතිපිළනන්තො. “සබ්බෙ ධර්මා”ති: නිබ්බාණමපී අනෙතාකතා වුතතා. අනිත්‍යාති අව ස්වත්තන්තන්තො. “අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාත්”ති: එත්ථ යං පටිච්ච ඵල මෙහි සො පච්චයො, පටිච්චාති න විතා. අපටිඝ්ඤිතාති අන්තො. “එති”ති: උප්පජ්ජති වෙච්ච පවත්නති වාති අන්තො. අපිච්ච උපකාර කන්තො. පච්චයන්තො, අවිජ්ජා ව සා පච්චයො ව අවිජ්ජාපච්චයො. තස්මා අවිජ්ජා පච්චයා සංඛාරා “සමගච්ඡති”ති අභිනිබ්බත්තනති. එවං සමගච්ඡති සද්දස්ස සෙසපදෙහිපි යොජනා කාතබ්බො. “තත්ත්ව කතමා අවිජ්ජා දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණං දුක්ඛසමුදයෙ අඤ්ඤාණං දුක්ඛනිරොධෙ අඤ්ඤාණං දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපද්ධිය අඤ්ඤාණං පුබ්බන්තෙ අඤ්ඤාණං අපරන්තෙ අඤ්ඤාණං පුබ්බන්තාපරන්තෙ අඤ්ඤාණං ඉද ප්පච්චයතා පටිච්චසමුප්පන්නසු ධර්මෙසු අඤ්ඤාණං.

කතමෙ සංඛාර ? පුඤ්ඤාභිසංඛාරො අපුඤ්ඤාභිසංඛාරො ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරො කායසංඛාරො වර්ෂසංඛාරො චිත්තසංඛාරො,

අට්ඨකාමාවචරකුසලවේතනා පච රූපාවචරකුසලවේතනා පුඤ්ඤති සංඛාරො, වාදස අකුසලවේතනා අපුඤ්ඤතිසංඛාරො, චතස්සො අරූපාවචරකුසලවේතනා ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරො, කායසංවේතනා කායසංඛාරො, වච්ඡිසංවේතනා වච්ඡිසංඛාරො, මනෝසංවේතනා චිත්ත සංඛාරො. තත්ථ සියා කථං පනෙතං ජාතිතබ්බං ඉමෙ සංඛාරා අවිජ්ජා පච්චයා භොනති. අවිජ්ජාභාවෙ භාවතො, යස්ස හි දුක්ඛාදීසු අවිජ්ජාසංඛාතං 'අඤ්ඤණං අප්පභිණං' භොති. සො දුක්ඛෙ නාව පුබ්බන්තාදීසු ව අඤ්ඤණෙන සංසාරදුක්ඛං සුඛසඤ්ඤය ගහෙතො තස්සෙව හෙතුභූතෙ තිව්ධෙපි සංඛාරෙ ආරහති. සමුදයෙ අඤ්ඤ ණෙන දුක්ඛගෙතුභූතෙපි තණ්හාපරික්ඛාරෙ සංඛාරෙ සුඛ ගෙතුතො මඤ්ඤමානො ආරහති. නිරොධෙ පන මග්ගෙව අඤ්ඤණෙන දුක්ඛස්ස අනිරොධභූතෙපි ගතිවිසෙසෙ දුක්ඛනිරොධ සඤ්ඤාදි හුත්වා නිරොධස්ස අමග්ගභූතෙසුපි යඤ්ඤමරංතපාදීසු¹ නිරොධ මග්ගසඤ්ඤාදි හුත්වා දුක්ඛනිරොධං පත්ථයමානො යඤ්ඤමරන්තපාදී¹ මුඛෙන තිව්ධෙපි සංඛාරෙ ආරහති. අපිච සො තාය වතුසු සචෙවසු අප්පභිණාවිජ්ජතාය විසෙසතො ජාතිජරාමරණාදි අනෙකාදීනවො කිණ්ණමපි පුඤ්ඤඵලසංඛාතං දුක්ඛං දුක්ඛතො අජනනො තස්ස අධිගමාය² කායවච්චිත්තසංඛාරහෙදං පුඤ්ඤතිසංඛාරං ආර හති දෙවච්ඡරකාමකො විය මරුප්පපාතං, සුඛ සම්මතස්සාපි තස්ස පුඤ්ඤඵලස්ස අනෙත මහාපරිලාභජනිකං විපරිනාමදුක්ඛතං අප්පස්සාදතව අපස්සනොපි තප්පච්චයං චුත්තප්පකාරමෙව පුඤ්ඤති සංඛාරං ආරහති සලභො විය දීපසිඛාභිතිපාතං මධුබ්බිකුභිඤ්ඤා විය ව මධුලීත්තසත්ථාරාලෙහනං, කාමුපසෙවනාදීසු ව සවිපාකෙසු ආදීනවං අපස්සනො සුඛසඤ්ඤය වෙව කිලෙසාභිභූතතායව චාරත්තයප්පච්චනමපි අපුඤ්ඤතිසංඛාරං ආරහති බාලො විය ගුප්ඵකීල නං මරිතුකාමො වියව විසබාදනං, අරුප්පවිපාකෙසු වාපි සංඛාර විපරිණාමදුක්ඛතං අනවබුද්ධිමානො සස්සනාදි විපල්ලාසවසෙන චිත්තසංඛාරභූතං ආනෙඤ්ජාභිසංඛාරං ආරහති දිසාමුලේහා විය පිසාවතගරාතිමුඛමග්ගගමනං, එවං යස්මා අවිජ්ජාභාවතොව සංඛාරා, න අභාවතො, තස්මා ජාතිතබ්බමෙතං ඉමෙ සංඛාරා අවිජ්ජාපච්චයා භොනති.

එත්ථාහ:-ගණ්හාම නාව එතං අවිජ්ජා සංඛාරානං පච්චයොති, කිං පනායමෙකාව අවිජ්ජා සංඛාරානං පච්චයො උදුහු අඤ්ඤාපි පච්චයා සන්තීති? කිං පනෙත්ථ යදි නාව එකාව එකකාරණ වාදෙ ආපජ්ජති? අථ අඤ්ඤාපි සන්ති අවිජ්ජාපච්චයා සංඛාරාති එක කාරණනිදෙදසො නුප්පජ්ජති? න නුප්පජ්ජති; කස්මා? යස්මා:-

එකං න එකතො ඉධ-නානෙකං අනෙකතොපි නො එකං, එලමත්ථි අත්ථි පන එක-ගෙතුඵලදීපනෙ අත්ථො.

හඟවා ගි කන්ඩි පඩනනනා කන්ඩි පාකටනනා කන්ඩි අසා
 ධාරණනනා දෙසනාවිලාසසසව වෙනෙය්නනං ව අනුරූපතො
 එකමෙව හෙතුං වා එලං වා දිපෙති තස්මා අයම්ඛ අවිජ්ජා විජ්ජ
 මානෙසුපි අඤ්ඤාසු වන්ථාරමමණ සහජ්ඣධම්මාදීසු සංඛාරකාර
 ණෙසු “අසාද්දානුපසිනො තණ්හා පට්ඨති”ති ව “අවිජ්ජාසමුදයා
 ආසවසමුදයො”ති ව වචනතො අඤ්ඤාසමපි තණ්හාදීනං සංඛාර
 හෙතුනං හෙතුති පඩනනනා-“අවිචා භික්ඛවෙ අවිජ්ජාගතො
 පුඤ්ඤාභිසංඛාරමපි අභිසංඛරෙති”ති පාකටනනා අසාධාරණතො
 ව-සංඛාරානං හෙතුභාවෙන දීපිතාති වෙදිතඛබ්බා.

එතෙනෙව ව එකෙකහෙතුඵලදීපනපරිහාරවචනෙන සබ්බන්
 එකෙකහෙතුඵලදීපනෙ පයොජනං වෙදිතඛබ්බනති. එන්තං:-එවං
 සතොසි එකතනාතිට්ඨඵලාය සාවජ්ජාය අවිජ්ජාය කථං පුඤ්ඤ
 නෙඤ්ජාභිසංඛාරපට්ඨයනනං යුජ්ජති. නති නිබ්බන්ධිතො උච්ඡ
 උපපජ්ජතිති? කථං න යුජ්ජති.

ලොකසම්ඤ්ඤා:-

විරුඬො වාවිරුඬො ව සදිසා‘සදිසො තථා
 ධම්මානං පට්ඨයො සිඬො විපාකා එව තෙව න.

ඉති අයං අවිජ්ජා විපාකවසෙන එකතනාතිට්ඨඵලා, සභාවචසෙ
 නව සාවජ්ජාපි සමානා සබ්බසමපි එතෙසං පුඤ්ඤාභිසංඛාරාදීනං
 යථානුරූපං ණානකිච්චසභාවවිරුඬාවිරුඬපට්ඨයවසෙන සදිසාසදිස
 පට්ඨයවසෙනව පට්ඨයො හොතිති වෙදිතඛබ්බා. අපිව අයං අඤ්ඤාපි
 පරියායො:-

“චුතුපපාතෙ සංසාරෙ සංඛාරානඤ්ඤා ලකඛණේ
 යො පටිච්චසමුප්පන්නා ධම්මෙසු ව විමුක්ඛාති.

අභිසංඛරොති සො එතෙ සංඛාරෙ තිවිධෙ යතො,
 අවිජ්ජා පට්ඨයො තෙසං තිවිධානං ‘පයන්නතො

යථාපි නාම ජච්චකො නරෙ අපරිනායකො.
 එකද් යාති මග්ගෙන උමමග්ගෙනාපි එකද්.

සංසාරෙ සංසරං බාලො තථා අපරිනායකො,
 කරොති එකද් පුඤ්ඤං අපුඤ්ඤමපිව එකද්.

යද්ව සද්ධා සො ධම්මං සද්ධාති අභිසමෙස්සති,
 තද් අවිජ්ජපසමා උපසන්නො චරිස්සති”ති.

“සංඛාරපට්ඨයා විඤ්ඤාණ”නති: ඡ විඤ්ඤාණකායා:-වකු
 විඤ්ඤාණං සොතවිඤ්ඤාණං ඤාණවිඤ්ඤාණං ජ්ඣානවිඤ්ඤාණං කාය
 විඤ්ඤාණං මනොවිඤ්ඤාණං, තන්ථ වකුච්ඤ්ඤාණං කුසලවිපාකං අකු

සලවිපාකනනි ද්‍රවිධං, නථා සොනසාණජීවහාකායමනොවිඤ්ඤාණානි. මනොවිඤ්ඤාණං පන වෙ කුසලාකුසලවිපාකා මනොධාතුයොතිස්සො අහෙතුකවිපාකමනොවිඤ්ඤාණධාතුයො අධි සහෙතුකානි කාමාවචරවිපාකවිත්තානි පච රූපාවචරවිපාකවිත්තානි වත්තාරි අරූපාවචරවිපාකවිත්තානිති මාවිසතිවිධං, ඉති සබ්බානි වත්තිංස ලොකීයවිපාකවිඤ්ඤාණානි. තත්ථ සියා කථං පනෙතං ජනිතබ්බං ඉදං චුත්තප්පකාරං විඤ්ඤාණං සංඛාරපච්චයා හොතිති? උපවිතකමමාහා වෙ විපාකාහාවතො. විපාකං හෙතං, විපාකව න උපවිතකමමාහාවෙ උප්පජ්ජති, යදි උප්පජ්ජෙය්‍ය සබ්බෙසං සබ්බවිපාකානි උප්පජ්ජෙය්‍යං, න ච උප්පජ්ජනීති ජනිතබ්බමෙතං සංඛාරපච්චයා ඉදං විඤ්ඤාණං හොතිති. සබ්බමෙව හි ඉදං පචත්තිපටිසන්ධිවසෙන වෙධා පචත්තනීති. තත්ථ වෙ පචවිඤ්ඤාණානි වෙ මනොධාතුයො සොමනස්සසහගතා අහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතූනි ඉමානි තෙරස පඤ්චවොකාරභවෙ පචත්තියං යෙව පචත්තනනී, සෙසානි එකතුච්ඡිති නිසු භවෙසු යථානු රූපං පචත්තියමපි පටිසන්ධියමපි පචත්තනනි

ලබ්‍යපච්චයමිති ධම්ම-මත්තමෙතං භවන්තරමුපෙති
නාස්ස තතො සංකනනි-න තතො හෙතුං විනා හොති.

ඉති හෙතං ලබ්‍යපච්චයං රූපාරූපධම්මමත්තං උප්පජ්ජමානං භවන්තරමුපෙතිති චුච්චති. න සතො න ජීවො, තස්ස නාපි අතීතභවතො ඉධ සංකනනි අත්ථි. නාපි තතො හෙතුං විනා ඉධ පාතුහාවො, එත්ථ පුරිමං වචනතො චුති. පච්ඡිමං භවන්ත රාදිපටිසන්ධිනතො පටිසන්ධිති චුච්චති, එත්ථාහ:-නනු එවං අසංකනනි පාතුහාවෙ සති යෙ ඉමයමිං මනුස්සත්තහාවෙ ඛන්ධා තෙසං නිරුඬිතතා ඵලපච්චයස්ස ච කම්මස්ස තත්ථ අගමනතො අඤ්ඤාස්ස අඤ්ඤාතො ච තං ඵලං සියා, උපභුංඤ්ඤා ච අසති කස්ස තං ඵලං සියා? තස්මා න සුඤ්ජරමිදං විධානනනි තත්ථිදං චුච්චති.

“සත්තානෙ යං ඵලං එතං නාඤ්ඤාස්ස නව අඤ්ඤාතො ඛිජ්ජනං අභිසංඛාරො එතස්සත්ථස්ස සාධකො.

ඵලස්සුප්පත්තියා එව සිඬා භුංඤ්ඤාකසම්මති
ඵලප්පාදෙන රුකකස්ස යථා ඵලති සම්මති.”

යොපි වදෙය්‍ය එවං සනෙතපි එතෙ සංඛාර විජ්ජමානා වා ඵලස්ස පච්චයා සිසුං අවිජ්ජමානා වා? යදිව විජ්ජමානා පචත්තිකම්මණෙ යෙව තෙසං විපාකෙන භවිතබ්බං, අථවා අවිජ්ජමානා පචත්තිතො පුබ්බෙ පච්ඡා ව නිච්චං ඵලාවහා සිසුනනි, සො එවං වත්තබ්බො.

“කතන්තා පච්චයා එතෙ නව නිච්චං ඵලාවහා
පාරිභොගාදිකං තත්ථ වෙදිතබ්බං නිදස්සන”නනි.

නාමරූපපච්චේදය සලාශතන නැම. වුත්තමෙව්. ඉධ පන රූපං තිස්සමනො චත්තාරි මහාභූතානි ඡවජ්ජති ජිවිතින්ද්‍රියනනි එකා දසසිධං. සලාශතනමපන චක්කායනනසොතසාණ්ණච්චොකායමනා යනනං. තත්ථ සිඨා කථං පනෙතං ඡන්තිතබ්බං නාමරූපං සලාශත නස්ස පච්චයොති

නාමරූපභාවෙ භාවතො:-“තස්ස තස්සහි නාමස්ස රූපස්ස ච භාවෙ තං තං ආයතනං හොති න අඤ්ඤාපා”ති.

“සලාසනනපච්චයා එස්සො”ති:

“ඡලෙව එස්සා සංඛෙපා චක්ඛුසමථස්ස ආදයො විඤ්ඤාණම්ච ඛතතිංස විත්ථාරෙන භවතති තෙ.”

“එස්සපච්චයා වෙදනා”ති:

“වාරතො වෙදනා වුත්තා චක්ඛුසමථස්ස ඡදිකා ඡලෙව තා පභෙදෙන ඉධ චතතිංස වෙදනා.”

“වෙදනා පච්චයා නණ්ණා”ති:

“රූපතණ්ණාදි භෙදෙන ඡ තණ්ණා ඉධ දීපිතා එකෙකා තිවිධා තත්ථ පච්චතාකාරතො මතා.

දුක්ඛි සුඛං පත්ථයති සුඛි භීයොපි ඉච්ඡති උපෙකඛා පන සන්තතතා සුඛම්චෙව භාසිතා.

තණ්ණාය පච්චයා තස්මා හොනති තිස්සොපි වෙදනා වෙදනා පච්චයා තණ්ණා ඉති වුත්තා මහෙසිතා”ති.

“නණ්ණා පච්චයා උපාදාන”නති: වත්තාර උපාදානාති කාමුපාදානං දිව්ඪුපාදානං සීලබ්බතුපාදානං අත්තවාදුපාදානං. “උපාදාන පච්චයා හවො”ති: ඉධ කම්මහවො අධිපොතො. උපාතති¹හවො පන පදුඛාරවසෙන වුත්තො. “භවපච්චයා ඡති”ති: කම්මහව පච්චයා ඡති පටිසන්තිකඛන්ධානං පාචුභාවො. තත්ථ සීයා කථං පතෙනං ඡතිතබ්බං? හවො ඡතියා පච්චයොති වෙ? බාහිරපච්චයසමතෙතපි භිනපණ්ණිතාදිවිසෙසදස්සනතො. බාහිරානං හි ජනකජනනීසුක්කසොණ්ණිතාගාරදීනං පච්චයානං සමතෙතපි සත්තානං යමකාතමපි සතං භිනපණ්ණිතාදි විසොසො දිස්සති. සො ච න අභෙතුකො² සබ්බද්ව සබ්බසච අභාවතො, න කම්මහවතො අඤ්ඤාගෙතුකො තද්භි නිබ්බතතකසත්තානං අජ්ඣතතසන්තානෙ අඤ්ඤස්ස කාරණස්ස අභාවතොති කම්මහවගෙතුකොච, කම්මං හි සත්තානං භිනපණ්ණිතාදි විසෙසස්ස ගෙතු. තෙනාහ භගවා:-“කම්මං සතෙත විහජ්ඣි යදිදං භිනපණ්ණිතායා”ති. තස්මා ඡතිතබ්බමෙතං හවො ඡතියා පච්චයොති

“ඡතිපච්චයා ජග්ගරණ”නති: ආදිසු යස්මා අසති ඡතියා ජරා මරණවෙව සොකාදයො ච ධම්මා නහොනති. ඡතියා පන සති ජරාමරණවෙව ජරාමරණසංඛාත දුක්ඛධම්මපුට්ඨස්ස බාලස්ස ජරා මරණාදිසම්බන්ධා වා තෙන තෙන දුක්ඛධම්මෙන පුට්ඨස්ස අනති

සමඟම වා සොකාදයෝ ව ධම්මා හොනති, තසම ජනිපව්වයා ජරා මරණනති. “සමෙව්ව අභිසමෙව්ව ධම්ම” නති: සද්දේන සමාගනත්වා චතුසව්වධම්මං පටිවිජ්ඣත්වා එවං වාදසපදිකං පව්වයාකාරපව්වනතිං දස්සෙත්වා ඉද්දති විවට්ටවසෙන අවිජ්ජාදීනං තිරොධදස්සනත්ථං අවිජ්ජාතිගේධා සංඛාරතිගේධොති සමෙව්ව අභිසමෙව්ව ධම්මනති ආදිමාහ.

එත්ථ¹ “අවිජ්ජාතිගේධා”ති: අවිජ්ජාය අනුප්පාදනිරේධෙන පුත අපව්වනති තිරොධෙන. “සංඛාරතිගේධො”ති: සංඛාරානං අනුප්පාදනිරොධො හොති. එවං සෙසපදෙසුපි. ඉදං දුක්ඛනති ආදයො පුබ්බෙ වුත්තනසා එව. “ඉමෙ ධම්මා අභිසෙදස්සෙය්”ති: ඉමෙ තෙ භූමිකා ධම්මා සභාවලක්ඛණවලොධවසෙන සසාහනෙනාකාරෙන අධිකෙන සද්දේන වා සභාවතො ජනිතබ්බා. “පටිසෙදස්සෙය්”ති: සාමසෙදලක්ඛණවලොධවසෙන කිව්වසමාපනවසෙන ව බ්‍යාපිත්වා ජනිතබ්බා. “ඉමෙ ධම්මා පභානබ්බා”ති: ඉමෙ සමුදයපක්ඛිකා ධම්මා තෙන තෙන භූණ්ඨෙන පභානබ්බා. “භාවෙහිබ්බා”ති: වට්ඨිතබ්බා. “සච්ඡිකානබ්බා”ති: පච්චිකං කාතබ්බා. දුට්ඨා සච්ඡිකිරියා පටිලාභ සච්ඡිකිරියා ආරම්භසච්ඡිකිරියා ව. “ජනනං ඵසාසනනාහ”නති: චක්ඛාදීනං ජනනං ආයතනානං. “සමුදසෙව අත්ථගම්මා”ති උප්පාදව තිරොධව.

“භූමිපසෙදස්ස”ති: භූරි විශාති භූරි, තාය භූරිපසෙදස්ස සමනතා ගතො භූරිපසෙදස්ස. “මහාපසෙදස්ස”ති ආදිසු මහාපසෙදස්සදීති සමනතා ගතොති අත්ථො. තත්ථිදං මහාපසෙදස්සදීනං නානතතො:-

කතමා මහාපසෙදස්ස, මහනෙත අත්ථො පරිගණගාතිති මහාපසෙදස්ස, මහනෙත ධම්මෙ මහනතා නිරුත්තරියො මහනතාති පටිභානාති පරිගණගාතිති මහාපසෙදස්ස, මහනෙත සීලක්ඛනෙ පරිගණගාතිති මහා පසෙදස්ස, මහනෙත සමාධිකනෙ පසෙදස්සකනෙ විමුත්තිකනෙ විමුත්තිස්සණදස්සනකනෙ පරිගණගාතිති මහාපසෙදස්ස, මහනතාති ධානාධානාති² මහාවිහාරසමාපනතියො මහනතාති අරියසව්වාති මහනෙත සතිපට්ඨානෙ සමමපසධානෙ ඉඨිපාදෙ මහනතාති ඉප්පියාති බලාති බ්‍යාඤ්ඤාති මහනෙත අරියමග්ගෙ මහනතාති සාමසෙදස්ස එලාති මහා අභිසෙදස්සො මහනතං පරමත්ථතිබ්බාණං පරිගණගාතිති මහාපසෙදස්ස.

කතමා පුත්ථපසෙදස්ස? පුත්ථ නානාබ්‍යෙකසු සද්දේන පව්වනතිති පුත්ථ පසෙදස්ස, පුත්ථ නානාධාතුසු පුත්ථ නානා ආයතනෙසු පුත්ථ නානා පටිව්ව සමුප්පාදෙසු පුත්ථ නානා සුසෙදන³මනුපලබ්භෙසු පුත්ථ නානා අත්ථෙසු ධම්මෙසු නිරුත්තරිසු පටිභානෙසු පුත්ථ නානා සීලක්ඛනෙසු පුත්ථ නානා සමාධිපසෙදස්ස විමුත්ති විමුත්තිස්සණදස්සණකනෙසු, පුත්ථ නානා ධාන,

1. V. ම. තථ.

2. V. ම. මහනතාති ධානාති.

3. V. ම. සෙදෙස.

ශානෙනු, පුටු නානා විහාරසමාපතනිසු, පුටු නානා අරියසවෙවසු, පුටු නානා සතිපට්ඨානෙනු සමමප්පධානෙනු ඉඨිපාදෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු බලෙසු බොජ්ඣංගෙනු, පුටු නානා අරියමග්ගෙසු සාමඤ්ඤඵලෙසු අභිඤ්ඤසු, පුටු නානා විහාරසමාපතනිජනසාධාරණේ ධම්මෙ සමතික්කමම පරමජෙව නිබ්බාණේ ඤ්ණං පවත්තනිති පුටුපඤ්ඤා.

කතමා භාසුපඤ්ඤා¹ ඉධෙකවෙවා භාසුබහුලො වෙදබහුලො තුට්ඨිබහුලො පාමුජ්ජබහුලො සීලං පරිපුරෙති ඉන්ද්‍රියසංවරං පරිපුරෙති භෞජනෙ මත්තඤ්ඤාතං ජගරියානුයෝගං සීලක්කකං සමාධික්කකං පඤ්ඤාක්කකං විමුත්තික්කකං විමුත්තිඤ්ණදස්සනක්කකං පරිපුරෙති භාසුපඤ්ඤා, භාසුබහුලො පාමුජ්ජබහුලො ශානාශානං පටිවිජ්ඣානිති භාසුපඤ්ඤා, භාසුබහුලො විහාර සමාපතනියො පරිපුරෙති භාසුපඤ්ඤා, භාසුබහුලො අරියසවොති පටිවිජ්ඣානිති, සති පට්ඨානෙ භාවෙනිති, සමමප්පධානෙ ඉඨිපාදෙ ඉන්ද්‍රියාති බලාති බොජ්ඣංගාති අරියමග්ගං භාවෙනිති භාසුපඤ්ඤා, භාසුබහුලො සාමඤ්ඤඵලාති සච්ඡිකරොති, අභිඤ්ඤායො පටිවිජ්ඣානිති භාසුපඤ්ඤා භාසුබහුලො පරමජං නිබ්බාණං සච්ඡිකරොතිති භාසුපඤ්ඤා.

කතමා ජවනපඤ්ඤා? යං කිම් රූපං අනිත්තාගතපච්චුප්පන්නං අජ්ඣිත්තං වා බහිචා වා ඔලාරිකං වා සුබ්බමං වා භීතං වා පණීතං වා යං දුරෙ සන්තිකෙ වා සබ්බං රූපං අනිවචනො ඛිප්පං ජවනිති ජවනපඤ්ඤා, දුක්ඛතො අනත්තතො ඛිප්පං ජවනිති ජවනපඤ්ඤා, යාකාචි වෙදනා යාකාචි සඤ්ඤා යෙ කෙචි සංඛාරා යංකිම් විඤ්ඤාණං අනිත්තාගතපච්චුප්පන්නං-පෙ-යං දුරෙ සන්තිකෙ වා සබ්බං විඤ්ඤාණං අනිවචනො දුක්ඛතො අනත්තතො ඛිප්පං ජවනිති ජවනපඤ්ඤා, චක්ඛුං-පෙ-ජරාමරණං අනිත්තාගතපච්චුප්පන්නං අනිවචනො දුක්ඛතො අනත්තතො ඛිප්පං ජවනිති ජවනපඤ්ඤා, රූපං අනිත්තාගතපච්චුප්පන්නං අනිවචං බයජේන දුක්ඛං භයජේන අනත්තා අසාරකජේනාති තුලසිත්වා තිරසිත්වා විභාවසිත්වා විභූතං කත්වා රූපනිරෝධෙ නිබ්බාණේ ඛිප්පං ජවනිති ජවනපඤ්ඤා, වෙදනා සඤ්ඤා සංඛාරා විඤ්ඤාණං චක්ඛුං-පෙ-ජරාමරණං අනිත්තාගතපච්චුප්පන්නං අනිවචං බයජේන දුක්ඛං භයජේන අනත්තා අසාරකජේනාති තුලසිත්වා-පෙ-විභූතං කත්වා ජරාමරණනිරෝධෙ නිබ්බාණේ ඛිප්පං ජවනිති ජවනපඤ්ඤා, රූපං අනිත්තාගතපච්චුප්පන්නං අනිවචං සංඛතං පටිවචසමුප්පන්නං බයධම්මං චයධම්මං විරාගධම්මං නිරෝධධම්මනති තුලසිත්වා-පෙ-විභූතං කත්වා ජරාමරණරූපනිරෝධෙ නිබ්බාණේ ඛිප්පං ජවනිති ජවනපඤ්ඤා, වෙදනා සඤ්ඤා සංඛාරා විඤ්ඤාණං චක්ඛුං-පෙ-ජරාමරණං අනිත්තාගතපච්චුප්පන්නං අනිවචං-පෙ-නිරෝධධම්මනති තුලසිත්වා-පෙ-විභූතං කත්වා ජරාමරණනිරෝධෙ නිබ්බාණේ ඛිප්පං ජවනිති ජවනපඤ්ඤා.

කතමා තිකබ්පඤ්ඤා? බිප්ථං කිලෙසෙ ඡන්දනීති තිකබ්පඤ්ඤා, උප්පනනං කාමචිතකකං නාධිවාසෙති උප්පනනං ව්‍යාපාදචිතකකං උප්පනනං විහිංසාචිතකකං උප්පනනුප්පනෙන පාපකො අකුසලෙ ධම්මෙ උප්පනනං රාගං උප්පනනං දෝසං මොහං කොධං උප්පනනං මකකං පලාසං ඉසං මච්ඡරියං මායං සාදේය්‍යං ථම්මං සාරම්මං මානං අතිමානං මදං පමාදං සබ්බෙ කිලෙසෙ සබ්බෙ දුච්චරිතෙ සබ්බෙ අභිසංඛාරෙ සබ්බෙ භවගාමි කමෙම නාධිවාසෙති පඡ්භති විනොදෙති බ්‍යන්තිකරොති අනභාවං ගමෙතීති තිකබ්පඤ්ඤා, එකමහි ආසනෙ චත්තාරො අරියමග්ගා¹ චත්තාරි ව සාමඤ්ඤාථලානී චතස්සො ව පටි සමන්දයො ඡ අභිඤ්ඤායො අධිගතා ගොනති සච්ඡිකතා පුසිතා² පඤ්ඤායාති තිකබ්පඤ්ඤා.

කතමා නිබ්බෙධිකපඤ්ඤා? ඉධෙකච්චො සබ්බසංඛාරෙසු උබ්බෙග ඛහුලො ගොති උත්තාසඛහුලො උකකණ්ඨාඛහුලො අරතීඛහුලො අනභීරතීඛහුලො බනිමුඛො න රමති සබ්බසංඛාරෙසු අනිබ්බිච්ඡුඛං අප්පදුමිතපුඛං ලොභකකකං නිබ්බිඡ්ඤති පදුලෙතීති නිබ්බෙධික පඤ්ඤා, අනිබ්බිච්ඡුඛං අප්පදුලිතපුඛං දෝසකකකං මොහකකකං කොධං උප්පනනං-පෙ-සබ්බෙ භවගාමිකමෙම නිබ්බිඡ්ඤති පදුලෙතීති නිබ්බෙධිකපඤ්ඤා.

“ස සබ්බධම්මෙසු විසෙතිභුතො යංකිච්ඡි දිට්ඨං ව සුභං මුභංවා”ති සො භුරිපඤ්ඤා බිණ්ණසවො යංකිච්ඡි දිට්ඨං වා සුභං වා මුභංවා තෙසු සබ්බධම්මෙසු මාරසෙනං විනාසෙත්වා සීතභාවෙන විසෙතිභුතො යංකිච්ඡි දිට්ඨංවා. “නමෙම දංසි”නති: තං එවං විසුඛිදංසි. “විච්චං චරන්ත”නති: තණ්හාඡදනාදිවිගමෙන විච්චං හුත්වා චරන්තං. “කෙහි ධ ලොකස්මිං විකප්පෙස්සා”ති: කෙන ඉධලොකෙ තණ්හාකප්පෙන වා දිට්ඨිකප්පෙන වා කොචි විකප්පෙස්ස තෙසං වා පභීතත්තා රුගා දිනා පුබ්බෙ වුත්තෙතාති.

“කාමා තෙ පඨමා සෙනා”ති ආදිසු වතුසු ගාථාසු අයමන්තො. යස්මා ආදිතොව අගාරියභුතෙ සතෙන වජ්ජිකාමෙසු කිලෙසකාමා මොහයනති තෙ අභිභුය්‍ය අනාගාරියභාවං උපගතානං පණෙසු වා සෙනාසනෙසු අඤ්ඤාතරඤ්ඤාතරෙසු වා අධිකුසලෙසු ධම්මෙසු අරතී උප්පජ්ජති. වුත්තං ගෙන:-“පබ්බජිතෙන බො ආවුසො අභීරතී දුක්කර”ති. තතො තෙ පරපටිබ්බජීවිකත්තා බුළුපිපාසා බාධෙති තාය බාධිතාය පරියෙසසත්තණ්හා විත්තං කිලමෙස්සති. අථ තෙසං කිලන්තවිත්තානං පීතමිධං ඔක්කමති. තතො විසෙසමන්ති ගච්ඡන්තානං දුර්භිසමභවෙසු අරඤ්ඤාචතපණෙසු සෙනාසනෙසු විග රතං උත්තාසසඤ්ඤාදිතා භීරුතා ඡයති. තෙසං උස්සංකිතපරිසංකිතානං දීඝරත්තං විචෙකරසමනස්සාදයමානානං විහරතං සීයා නුබො එස

1. අරියමග්ග සබ්බජ්.

2. V ම ප්‍රසිතා.

මගෙහි පරිශ්‍රවණය වී විකිවිච්ඡා උපපජ්ජති, තං විනෝදේඤා විහරතං අප්පමත්තකෙන විසෙසාධිගමෙන මානමිකඛථමහා ජයනති. තෙපි විනෝදේඤා විහරතං තතො අධිකතරවිසෙසාධිගමං නිස්සාය ලාභසක්කාරසිලොකා උපපජ්ජනති. ලාභාධිමුච්ඡිතා ධම්මපටිරූපකානි පකාසෙන්නො මිච්ඡායසං අධිගනන්තො තස්ස නිවිට්ඨා ජාති ආදීනි අත්තානං උක්කාසෙනති පරං වමෙනති. තස්මා කාමාදීනං පඨමසෙතාදිභාවො වෙදිතබ්බො.

එවමෙනං දසවිධං සෙතං උද්දිසිත්වා යථා සා කණ්ඩුධම්මසමන්තාගතතතා කණ්ඩුස්ස නමුච්ඡිනො උපකාරාය සංවත්තති, තස්මා තව සෙතාති නිද්දිසන්නො ආහ. එසා නමුච්ඡිනො සෙතා කණ්ඩුස්සාගිසසභාපිණිති: තස්ස “අභිප්පභාපිණි”ති: සමණබ්‍රාහ්මණානං ඝාතනී¹ නිපේථා ටති අත්තරායකරිති අනේථා. “න තං අසුරො ජිනාති ජේඤා වලහතෙ සුඛ”නති එවං තව සෙතං අසුරො කායෙ ව. ජිවිතෙ ව සා පෙකෙඛා පුරිසො න ජිනාති. සුරෙ පන ජිනාති ජේඤා ව මග්ගභ්‍රමසුඛංව අධිගවජ්ජති. “සතො වතුහි අපිසමගෙහි”ති: යද වතුහි නිදේසනිබ්බාණමග්ගනසංඛාතෙහි මගෙහි. “මාරසෙතා”ති: මාරස්ස සෙතා වචනකරා කිලෙසා. පටිසෙතිකත්”ති: පටිපක්කකර. “ජිනා වා”ති: පරාජයමානා හනිතා ව. “පඤ්ඤා වා”ති: නිග්ගහිතා ව, “ගග්ගා”ති: හිතනා. “විප්පලග්ගා”ති:² චුණ්ණවිචුණ්ණා. “පරංමුඛා”ති: විමුඛභාවං පාපිතා. “විසෙතිගුණො”ති: නිකතිලෙසො හුත්වා සීතො. “වොදනදසසි”ති: ව්‍යවදනදසසි: “නානිවජදනානි”ති: එතානි තණ්හාදිකිලෙසජදනානි. “විවමානි”ති: පාකටි කතානි. “විමංසිනානි”ති: සීතට්ඨානතො³ අපගතානි. “උග්ගමිනානි”ති: උප්පාටිතානි. “සමුග්ගමිනානි”ති: විසෙසෙන උප්පාටිතානි. “න කප්පයනති”ති ගාථාය සම්බන්ධො අනේථා කිවභීයෙසා තෙහි තාදිසා සන්නො චිත්තං කප්පානං පුරෙකඛාරානව කෙනවි න කප්පයනති නපුරෙකඛරොනති. පරමස්ස අවචනනසුඛිඅධිගතතතා අවචනනසුඛායෙව අකිරියස්සත්තදිට්ඨි අවචනනසුඛිති න තෙ වදනති. “ආදානගන්තං ගමිතං විසජ්ජා”ති: වතුබ්බිධමටි රූපාදීනං ආදායකතතා ආදානගන්තං අත්තතො විත්තසන්නානෙ ගටිතගන්තං අරියමග්ගසන්තෙ විස්සජ්ජ ජිනදිත්වා, සෙසං පාකටිමෙව.

“අවචනනසුඛි”නති: අවචනනපරමසුඛිං.⁴ “සංඝාරසුඛි”නති: සංඝාරතො සුඛිං. “අකිට්ඨිදිට්ඨි”නති: කඤ්ඤානං න කරියති පාපනති අකිරියදිට්ඨිං. “අසංසානවාද”නති: නිවේදා ධූවො සංසානොති වචනං න වදනති න කපේනති. “ගන්තා”ති: නාමකායං ගන්තේනති චුතිපටිසක්ඛි වසෙන වට්ටසම්භිං සට්ටෙතති ගන්තේනතීති ගන්තා. අභිජ්ඣාව සා නාමකායගන්තවසෙන ගන්තො වාති අභිජ්ඣා කායගන්තො. හිතසුඛං.

1. V. ම. ඝාතනි. 2. සි. විප්පලග්ගානි. 3. V. ම. තංතසොනතො.

4. V. ම. අවචනනති අවචනං අවචනං පරමස්සසුඛිං.

ව්‍යාපාදයන්හි ව්‍යාපාදේ, ව්‍යාපාදේ ව සො වුත්තනසෙන ගනේවාති ව්‍යාපාදේකායගනේවා. “සීලබ්බතපරමාසො”ති: ඉතො බහිඛා සමණ්ඩ්‍රාගමණානං සීලෙන සුඛි වතෙන සුඛිති පරතො ආමාසො. “ඉදං සම්මානිතිවෙසො”ති: සබ්බසුඤ්ඤාසිතමපි පටික්ඛිපිත්වා සස්සනො ලොකො ඉදමෙව සම්මං මොසමසුඤ්ඤානති ඉමිනා ආකාරෙන අභිනිවෙසො ඉදං සම්මානිතිවෙසො. “අන්තනො දිට්ඨිසාධගො”ති: අත්තනාභිනිවිසිත්වා ගතිනාය දිට්ඨියා ඡන්දරාගො. “පරමාදෙසු ආසානො”ති: පරස්ස වචනෙසු කොපො. “අප්පම්මසො”ති: අනුඛාසාරො. “අන්තනො සීලංවා”ති: අත්තනා සමාදින්න ගො සීලාදි සීලං වා. “අන්තනො දිට්ඨි”ති: අත්තනා ගතිනා පරමඛා දිට්ඨි. “නෙහි ගනේවති”ති:¹ එතෙහි වුත්තෙහි නාමකායගනේවෙති.

“රූපං ආදියනති”ති: වතුසමුඛාතිකං රූසාරමණං ආදියනති ගණහනති. “උපාදියනති”ති: උපගනනා ගණහනති, ගණහනති තණහා ගහණෙන, පඤ්චසනති දිට්ඨිගහණෙන, අභිනිවිසනති මානගහණෙන. “වට්ඨ”නති: තෙභුමකවට්ටං. “ගනේව”ති: බන්ධනෙ. “වොස්ස ජජිත්වා”ති: සම්මානිස්සජ්ජිත්වා. “ගම්නෙ”ති: බන්ධනෙ. “ගනේව”ති: ගනේවෙන ගනේවෙන. “විබ්ඤ්ඤා”ති: විසෙසෙන බ්‍යෙඤ්ඤා. “ආබ්ඤ්ඤා”ති: අනෙක විධෙන බන්ධනෙ² “පට්ඨිමුඛො”ති: අමුචිතෙ බන්ධනෙ. “පොඤ්ඤා”ති: තණහාමානදිට්ඨිබන්ධනාති පපෙපාඤ්ඤා. “විස්සජ්ජා”ති: වජ්ජිත්වා, ඉමෙ පන වත්තාරො ගනේව කීලෙසපටිපාටියාපි ආහරිතුං වට්ඨති මග්ගපටිපාටියාපි, කීලෙසපටිපාටියා අභිජ්ඣාකායගනේවා අරහත්ත මග්ගෙන පභිසන්ති. ව්‍යාපාදේ කායගනේවා අනාගාමිමග්ගෙන, සීලබ්බතපරමාසො කායගනේවා ඉදං සම්මානිතිවෙසො කායගනේවා සොනාපත්තිමග්ගෙන, මග්ගපටිපාටියා සීලබ්බතපරමාසො කායගනේවා ඉදං සම්මානිතිවෙසො කායගනේවා සොනාපත්තිමග්ගෙන, ව්‍යාපාදේ කායගනේවා අනාගාමිමග්ගෙන, අභිජ්ඣාකායගනේවා අරහත්තමග්ගෙනාති; එතෙ වත්තාරො ගනේව යස්ස සංවිජ්ජනති නං වුතිපටිසක්ඛිවසෙන වට්ඨසමි. ගනේවනති සට්ඨන්ති ගනේවා. තෙ වතුප්පභෙද, අභිජ්ඣායනති එතාය සංඛා අභිජ්ඣායති අභිජ්ඣායනමත්තමෙවවා එසාති අභිජ්ඣා ලොභොයෙව, නාමකායං ගනේවති වුතිපටිසක්ඛිවසෙන වට්ඨසමි. සට්ඨන්ති කායගනේවා, ව්‍යාපජ්ජති තෙන විත්තං සුතිභාවං ගව්ජ්ජති ව්‍යාපාදයති වා විතයාවාර රූපසමපත්ති භිත්තසුඛාදීනිති ව්‍යාපාදේ. ඉතොබහිඛා සමණ්ඩ්‍රාගමණානං සීලෙන සුඛි වතෙන සුඛිති පරමසනං සීලබ්බතපරමාසො, සබ්බසුඤ්ඤාසිතමපි පටික්ඛිපිත්වා සස්සනො ලොකො ඉදමෙව සම්මං මොසමසුඤ්ඤානති ආදිනා ආකාරෙන අභිනිවිසනති ඉදං සම්මානිතිවෙසො. යථාච්ඡායාති ආදි ච්ඡායාදිවිසංඛරණං ගනේවානං විශොග කරණෙ උපමං දස්සෙන්නො ආග. “නප්පෙනති”ති: න උපපාදෙනති.

“නසඤ්ඤෙනාති”ති: න නිබ්බතෙනාති. “නාහිනිබ්බතෙනාති”ති: උපසංගාවසෙන පදං වඩ්ඪිතං. නසඤ්ඤෙනාතිති උපාදෙලකඤ්ඤා න නිබ්බතෙනාති. නාහිනිබ්බතෙනාතිති පවතතිලකඤ්ඤා සංකාය චුත්තං, චතුත්තං කිලෙසසීමානං අනිත්තතා සීමානිගො, බාහිත පාපතතා ව බ්‍රාහ්මණො, ඉන්ද්‍රියතස්ස ව තස්ස නජි පරිත්තපුබ්බෙ නිවාසඤ්ඤෙති ඤාතා වා මංසදිබ්බවකප්පුති දිස්වා වා කිංචි සමුග්ගතිතං අහිනිවිට්ඨනති චුත්තං හොති.

සො ව කාමරාගාභාවතො න රාග රාගී රූපාරූපරාගාභාවතො න විරාගරතො, යතො එවං විධස්ස තස්ස ඉදං පරමනති කිචි ඉධ උග්ගතිතං නජිති අරභ්‍යතනිකුවෙන දෙසනං නිට්ඨපෙසි. මහස්සො සීමාසොති වත්තාරො පරිවෙජ්ඣ. දිට්ඨානුසයො ව දිට්ඨි ව සං අප්ප භිතතේන අනුසයො වානි දිට්ඨානුසයො, විචිකිච්ඡානුසයාදීසුපි එසෙවනයො, කෙනතේන අනුසයො අනුසයනතේන කො එස අනු සයනතේන නාමාති අප්පභිතතේන එතෙ හි අප්පභිතතේන තස්ස තස්ස සන්තානෙ අනුසෙතති නාම තස්මා අනුසයාති වුවවනති. අනු සෙතති¹ අනුරූපකරණං ලභිතො උප්පජ්ජනති අතො. අථාපි සියා අනුසයනතේන නාම අප්පභිතාකාරො, අප්පභිතාකාරොව උප්පජ්ජනති වත්තුං න යුජ්ජති යස්මා න අනුසයා උප්පජ්ජනති. තත්‍රිදං පටිච්චනං න අප්පභිතාකාරො අනුසයො, අනුසයොති පන අප්පභිතතේන ථාමගතා කිලෙසා වුවවනති. යො විත්තසම්ප යුතෙතා සාරම්මණො සප්පවයතේන සහෙතුකො එකන්තාකුසලො අනිතොපි හොති අනාගතොපි පච්චුප්පනොනාපි තස්මා උප්පජ්ජනති වත්තුං යුජ්ජති,

තත්‍රිදං පමාණං. පටිසම්බද්ධං තාව අභිසම්පකථාය කථං පච්චුප්පනෙත් කිලෙසෙ පජ්ජනති පුච්ඡං කතො අනුසයානං පච්චුප්පනතභාවස්ස අත්ථිතාය ථාමගතො අනුසයං පජ්ජනති චුත්තං, ධම්මසංඛණ්ණියං මොහස්ස පදභාජනෙ අවිජ්ජානුසයො අවිජ්ජාපරි යුට්ඨානං අවිජ්ජාලබ්ධි මොහො අකුසලමූලං අයං තස්මිං සමයෙ මොහො හොතිති, අකුසලවිතෙතන සම්මොහස්ස උප්පන්නභාවො චුත්තො, කථාවජ්ජිත්ථිං “අනුසයා අව්‍යාකතා අනුසයා අහෙතුකා අනු සයා විතතවිප්පයුත්තා”ති සබ්බෙ වාද පටිසෙධිතාති. අනුසය යමකෙ සත්තතනං මහාවාරුතං අඤ්ඤාතරස්මිං උප්පජ්ජනවාරෙ යස්ස කාම රාගානුසයො උප්පජ්ජති තස්ස පටිඝානුසයො උප්පජ්ජනති ආදී චුත්තං. තස්මා අනුසෙතති අනුරූපකාරණං ලභිතො උප්පජ්ජනති යං චුත්තං තං ඉමිනා තනතිපමාණෙන සුචුත්තනති වෙදිතබ්බං.

යම්පි විත්තසම්පයුතෙතා සාරම්මණොති ආදී චුත්තං. තම්පි සුචුත්තමෙව. අනුසයො හි නාමෙස පරිනිප්පිනො විත්තසම්පයුතො

අකුසලධර්මයෙහි නිවැරදිවීමෙන් ගන්නබ්බං. තත් දිට්ඨානුසයො චතුසු දිට්ඨිසම්පයුත්තෙනසු, විචිකිච්ඡානුසයො විචිකිච්ඡාසහගතො, අවිජ්ජානුසයො චාදසසු අකුසලවිත්තෙනසු සහජතවසෙන ආරම්භවසෙන ච, තයොපි අවිසෙසනෙහුමකධර්මෙසු ආරම්භවසෙන දිසිවිචිකිච්ඡා මොහා. කාමරුගානුසයො චෙත් ලොභසහගතවිත්තෙනසු සහජතවසෙන ආරම්භවසෙන ච, මනාපෙසු අවසෙසකාමාවචරධර්මෙසු ආරම්භවසෙනෙව උප්පජ්ජමානො ලොභො. පටිසානුසයො දොමනස්සසහගතවිත්තෙනසු සහජතවසෙන ආරම්භවසෙන ච, අමනාපෙසු අවසෙසකාමාවචරධර්මෙසු ආරම්භවසෙනෙව උප්පජ්ජමානො දොසො. මානානුසයො දිසිවිප්පයුත්තලොභසහගතවිත්තෙනසු සහජතවසෙන ආරම්භවසෙන ච. දුක්ඛවේදනාවජ්ජෙසු අවසෙසකාමාවචරධර්මෙසු රූපාරූපාවචරධර්මෙසු ච ආරම්භවසෙනෙව උප්පජ්ජමානො මානො.

හවරුගානුසයො චතුසු දිසිවිප්පයුත්තෙනසු උප්පජ්ජමානොපි සහජතවසෙන වුත්තො. ආරම්භවසෙන ච පන රූපාරූපාවචරධර්මෙසු උප්පජ්ජමානො ලොභො වුත්තො. තත් “දිට්ඨානුසයො”ති: චාසසිවිධා දිසි. “විචිකිච්ඡානුසයො”ති: අභවජ්ජකා-විචිකිච්ඡා, “නදෙකුසා ච කිලෙසා”ති: සහජෙකභවසෙන දිසියා විචිකිච්ඡාය සහජෙකභවසෙන එකතො සීතා. “මානානුසයො”ති: නවවිධමානො. “පරමිතඤ්ඤානෙහි වා ඤානා”ති: පරෙසං විතතාචාරජානපඤ්ඤාය ජාතිනා, වෙතොපරිසඤ්ඤානෙහි ජාතිනා වුත්තං හොති. “සුඛෙහි චාසානුසයානිඤ්ඤානෙහි වා”ති: අතීතෙ නිවුත්තකානුසාරණඤ්ඤානෙහි ජාතිනා. “මංසවක්ඛනා වා”ති: පකතිවක්ඛනා. “දිබ්බවක්ඛනා වා”ති: දිබ්බසදිසෙන දිබ්බවිහාරසන්නිසිත්තෙහි වා දිබ්බෙන වක්ඛනා පසසිනා. “ශරීරතා”ති: රුහෙන රජ්ජා. “සෙ පච්ඡ කාමගුණෙසු”ති: සෙ පච්ඡ රූපාදිවජ්ජකාමකොඨාසෙසු. “විශරීරතා”ති: විරුහසංඛාතාසු රූපාරූපසමාපන්නිසු අතිරික්තා අලභීතා. “සන්තො කාමශ්මො වා”ති: යද්ද කාමරුගොච, රූපාරූපතවෙසුපි එසෙව තයො.

සුඛසකස්සන්නානිදදසවණණනා නිසීනා.

චතුත්ථං.

පචමෙ පරමසකස්සතෙහි “පරමනනි දිසිසු පටිබ්බසානො”ති: ඉදං පරමනනි ගහෙතො සකාය සකාය දිසියා වසමානො. “සදුත්තං. කුරුතො”ති: යං අත්තනො සන්ධාරදිං සෙසං කුරෙති. “ගීනානි අඤ්ඤානො සබ්බමාහානි”ති: තං අත්තනො සන්ධාරදිං ධර්මොපාදානො අඤ්ඤා සබ්බෙ ගීනා ඉමෙති ආහ. “නස්මා විවාදානි අවිතිවත්තො”ති: තෙන කාරණෙන තානි දිසිකලහානි අවිතිවත්තොච

හොති. “වසනති”ති: පඨමුපපන්නදිභිවසෙන වසනති. “සං වසනති”ති: පටිසිඤා වසනති. “ආවසනති”ති: විසෙසෙන වසනති. “පටිවසනති”ති: සබ්බභාවෙන වසනති, තං උපමාය සාධෙන්නා සථා අගාධිකා වාති ආදිමාහ: “අගාධිකා වා”ති: සරසාමිකා. “සරෙසු වසනති”ති: අත්තනො සරෙසු ආසංකා විරහිතා හුඤා නිව සනති. “සාපනතිකා වා”ති: ආපනතිබහුලා. “ස කිලෙසා”ති: රාගාදි කිලෙසබහුලා. “උත්තරිං කතෙති”ති: අතිරෙකං කරොති. “අසං සථා සබ්බඤ්ඤා”ති: අයං අලභාකං සථා සබ්බං භනාති, “සබ්බං පරමාදෙ වික්කිපති”ති: සබ්බං පරලභියො ඡයෙසිති. “උක්කිපති”ති: නිහරති. “පටික්කිපති”ති: පරමමුඛෙ කරොති. “දිභිමෙධගාති”ති: දිභිවිහෙසකාති:

දුතියගාථායනො: එවං අවිනිවර්තනා යං දිඨේ සුභො සිලබ්බතෙ මුතෙති එතෙසු වතුසු වජ්ඣුසු උපපන්නදිභිසංඛාතො අත්තති පුබ්බෙ වුත්තප්පකාරං ආතිසංසං පස්සති තදෙව සො තත්ථ සක්කායදිභියා ආතිසංසං සෙසන්ති අභිනිවිසිඤා අඤ්ඤං සබ්බං පරසථාරාදිකං නිති නතො පස්සති. “මෙ ආතිසංසෙ පස්සති”ති: මෙ ගුණේ ඔලොකෙති. “දිඨංගමිකං වා”ති: දිඨේ පච්චකෙධ අත්තභාවෙ විපච්චනක ගුණං. “සමපට්ඨිකංවා”ති: පරලොකෙ පටිලභිතබ්බගුණව. “සං දිභිකො සථා”ති: යංලභිකො තිත්ථායතනසාමිකො. “අලං නාගතනාස වා”ති: දිඨේ පච්චකෙධ අත්තභාවෙ විපච්චනකනාගතාවා ය වා පරිශ්වතං. සුපණ්ණතනාදිසුදි එසෙව නයො. “දෙවත්තාස වා”ති: සමමුතිදෙවාදිභාවාය. “ආසනිඵලපාටිකංඛි හොති”ති: අනා ගතො විපාකඵලපත්තො හොති. “දිඨසුඛිසාපි මෙ ආතිසංසෙ පස්සති”ති: චක්ඛුචිඤ්ඤාණෙන දිඨරූපායතනස්ස වසෙන සුඛියා හෙතුත්තාපි අත්තනො ගතිතගහණෙන මෙ ගුණේ ඔලොකෙති. සුනසුඛිසාදිසුදි එසෙව නයො.

තතියගාථායනො: එවං පස්සන්නොපි යං අත්තනො සථාරාදිං නිසිදිතො අඤ්ඤං පරසථාරාදිං භීතං පස්සති, තං පන දස්සනං ගන්ථ මෙව කුසලා වදන්ති, බ්බුනන්ති වුත්තං හොති. යස්මා එතදෙව තස්මා හි දිඨං වා සුත්තං මුත්තං වා සිලබ්බතං භික්ඛු න නිස්සයෙය්‍ය නාභිනිවිසෙ ය්‍යාති වුත්තං හොති. “කුසලා”ති: බ්බුනාදිත්තනෙ ඡෙකා. “බ්බුකුසලා”ති: රූපාදිසු පච්ඡ බ්බුකුසලා, බාතුආයතනපටිච්චසමුප්පාද සතිපටාන සමමප්පාධාන ඉඨිපාද ඉන්ද්‍රිය බලබොජ්ඣ්‍යාමය්‍යාප්පාදිනිබ්බා ණ්සුදි එසෙව නයො. තත්ථ “මග්ගකුසලා”ති: වතුසු මග්ගෙසු. “ඵල කුසලා”ති: වතුසු ඵලෙසු. “නිබ්බාණකුසලා”ති: දුට්ඨෙ නිබ්බාණෙ ඡෙකා. “තෙ කුසලා”ති: තෙ එතෙසු වුත්තප්පකාරෙසු ඡෙකා. “එවං වදන්ති”ති: එවං කපේන්ති, “ගන්තො එසො”ති: පස්සතො ව අත්තනො සථාරාදිං නිසිදිතකව අඤ්ඤං පරසථාරාදිං භීතතො පස්සනං ව ගන්තො බ්බුනො එසොති වදන්ති.

“ලගනං එත” නති: එතං වුත්තප්පකාරානං නාගදනෙන ලග්ගිතං විය අබොලග්ගනං. “බඩ්ධිනං එත” නති: නිව්ඤ්ඤාං දුක්ඛජේතන සංඛලිකාදිබ්බිකිතං විය. “පලිබොධො එසො” ති සංසාරතො¹ නික්ඛි මිත්තං අප්පදානජේතන එසො පලිබොධො. චතුස්සංඝාදායමජේතො-න කෙවලං දිස්සුනාදිං නිස්සයෙය්‍ය අපි ච බො පන අසක්ඛාතං උපරුපරි දිසිමි ලොකස්මිං න කප්පයෙය්‍ය, න ජනෙය්‍යාති වුත්තං හොති. කිදිසං? “ඤ්ඤානං වා සිලබ්බනොතං වා” ති සමාපත්තිඤ්ඤානං දිඤ්ඤානං වා සිලබ්බනොතං වා න කප්පයෙය්‍ය; එතං දිසිං න කප්පයෙය්‍ය න කෙවලං දිසිං න කප්පයෙය්‍ය, අපි ච බො පන මානෙතපි ජාතිආදිති වජ්ජිති සමොති වා අත්තානං අනුපනෙය්‍ය, හිතො න මඤ්ඤාපි විසෙසි වාපිති, “අභිසමාපත්තිඤ්ඤානං වා” ති: පඨමජ්ඣානාදිතං අභිනතං සමාපත්තිතං සම්ප්පත්තපඤ්ඤාය වා. “පමාගිඤ්ඤානං වා” ති: ලොකිකානං පමනතං අභිඤ්ඤානං සම්ප්පත්තපඤ්ඤාය වා. “මිච්ඡා ඤ්ඤානං වා” ති: විපරිතසභාවෙන පචත්තාය පඤ්ඤාය අමුත්තෙ මුත්තං පස්සතිති එවං උප්පනෙන න මිච්ඡාඤ්ඤානං වා.

පචමගාඨායජේතො.-එවං හි දිසිං අකප්පෙනො අමඤ්ඤාමානො ච අත්තං පහායං අනුපාදියානො යං පුබ්බෙ ගතිතං තං පහාය අපරං අග්ගනෙනො තස්මිමි වුත්තප්පකාරෙ ඤ්ඤානෙපි දුට්ඨං නිස්සයං න කරොති, අකරොතො ච ස වෙ වියත්තෙසු නානාදිසිවසෙන තිනෙනසු තෙසු න වග්ගසාරි ඡන්ද්‍රදිවසෙන අගච්ඡිතධම්මො හුත්වා වාසදිසිසු කිසි දිසිං න පච්චෙති න පච්චාගච්ඡතිති වුත්තං හොති. “චතුගි උපාදානෙති” ති: කාමුපාදානාදිති චතුගි භුසං ගතිතෙති. “සමෙ විසගෙනසු” ති: සො පුග්ගලො නිව්ඤ්ඤා. “ගිනෙනසු” ති: විධා තිනෙනසු. ඉදාති යො සො ඉමාය ගාඨාය වුත්තො ඛිණ්ණසවො තස්ස ව ඤ්ඤානෙන නත්තං සසුභසගෙනති ආදිකා තිස්සො ගාඨායො ආහ.

තෙසු පඨමගාඨාය “සසුභසගෙන” ති: පුබ්බෙ වුත්තෙ එස්සාදි හෙදෙ. “පණ්ඩ” ති: තණ්හා. “ගමාගමාසා” ති: පුනප්පතභවාය. “ඉධ වා හුරං වා” ති: සකත්තභාවාදිහෙදෙ ඉධ වා පරිත්තභාවාදි හෙදෙ පරත් වා. “එස්සො එතො අනො” ති: වක්ඛුසම්මස්සාදිකො එතො කොඨාසො. “එස්සසමුදස්සො” ති: වජ්ජාරම්මණො යතො සමුදෙති උප්පජ්ජති සො සමුදයො. “දුතිස්සො අනො” ති: දුතියො කොඨාසො. “අනිත” ති: අනිතං අනික්ඛනනනති වුත්තං හොති. “අනාගත” ති: න ආගතං අනාගතං, අනුප්පනනනති වුත්තං හොති. සුඛවේදනාදයො විසභාගවසෙන නාමරුපදුකං නමනරුප්පනවසෙන අජ්ඣත්තිකාදයො අජ්ඣත්තබාහිරවසෙන සක්කායාදයො බ්බිප්පකානං අසම්පත්තිසමුදයවසෙන වුත්තාති වේදිතබ්බො. “සකත්තභාවො” ති: අත්තනො අත්තභාවො. “පරත්ත භාවො” ති: පරස්සත්තභාවො.

දුතියගාථාය, “දිසෙ වා”ති: දිසිසුඛියා වා. එස නයො සුනාදිසු, “සඤ්ඤ”ති සඤ්ඤසමුදාපිතා දිසි. “අපරමසන”නති: තණ්හාමාන දිසිති න පරමසනනං. “අනගිනිවිසන”නති: තෙහෙව අනගි නිවිසනනං. “විනිබ්බොති වා”ති: මානෙන විනිබ්බොති වා. “පර මසොති වා”ති: පරතො නිවසුබසුනාදිති පරමසොති වා. “විකොපගතො”ති: උඬවෙවසෙන. “අනිඝංගතො”ති: විවිකිච්ඡා වසෙන “ථාමගතො”ති: අනුසයවසෙන. “ගනිසා”ති: ගනනබ්බ වසෙන.

තතියගාථාය, “බමමාපි තෙසං න පටිච්ඡිනාසෙ”ති: වාසසිද්ධි ගතබමමාපි තෙසං ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤනති එවං න පටිච්ඡිනා, “පාරංගතො න පටෙවති නාදි”ති: නිබ්බාණපාරංගතො තෙන තෙන මඤ්ඤන පටිනෙ කිලෙසෙ පුන නාගච්ඡති පච්චි ව ආකාරෙති තාදි හොතිති, සෙසං පාකවමෙව. “විසති චක්ඛුසා සක්කාසදිසි”ති: “රූපං අත්තතො සමුත්තපස්සති”ති ආදිනා නයෙන එකෙකසමිං බකො චතුරි චතුරි ආකාරෙති පචක්කකො පතිඨං කතා පචත්තා විජ්ජමානෙ කායෙ දිසි. “දසචක්ඛුසා මිච්ඡාදිසි”ති: “නත්ති දිනන”නති ආදිනස්පච චත්තා දිසි. “අනතගාගිකා දිසි”ති: “සස්සතො ලොකො ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ”නති ආදිනස්පචචත්තා එකෙකං අනතං අත්ති ගහෙතා පචත්තා දිසි. “සා එවරූපා දිසි”ති: ඉදති වුවමානානං එකුතවිසපදනං සාධාරණං මුලපදං, යා දිසි තදෙව දිසිගතං, යා දිසි තදෙව දිසිගතනනති සබ්බෙසං සමබකො කාතබ්බො.

යා අයථාවදස්සනතෙතන දිසි තදෙව දිසිගතං, දස්සනං, වාසසි දිසියා අනෙතා ගතංවාති දිසිගතං. හෙඨාපිස්ස අතො වුත්තොයෙව විනතං අනතානං එකතතගතත්තාපි දිසිගතං. තත්ථ: “සස්සතො”ති: නිවෙවා, “ලොකො”ති: අත්තා; ඉධ සරිරං යෙව නස්සති අත්තා පන ඉධ පරුඪ ව සොයෙවාති මඤ්ඤනති. සො හි සාමඤ්ඤව ආලොකෙ තිති කතා ලොකොති මඤ්ඤති. “අසස්සතො”ති: අතිවෙවා. අත්තා සරිරෙතෙව සහ නස්සතිති මඤ්ඤනති. “අනතවා”ති: පරිතෙන කසිණෙ කොතං උපපාදෙත්වා තං පරිතතකසිණාරම්මණං වෙතනං සපරියනෙතා අත්තාති මඤ්ඤනති. “අනතවා”ති: න අනතවා, අපපමාණෙ කසිණෙ කොතං උපපාදෙත්වා තං අපපමාණකසිණාරම්මණවෙතනං අපරියනෙතා අත්තාති මඤ්ඤනති. “නං ජීවං නං සජීර”නති: ජීවො ව සරිරව තං යෙව, ජීවොති අත්තා ලිඛිතවිපල්ලා සෙන නපුංසකච්චනං කතං. “සජීර”නති: රාසතෙත බකිපචකං “අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සජීර”නති: සරිරනති රාසතෙත බකිපචකං අඤ්ඤං ජීවො අඤ්ඤං බකිපචකං. “හොති නාථාගතො පරමම රණා”ති: බකිං ඉධෙව විනස්සනති සතො මරණතො පරං. හොති විජ්ජති න නස්සති “නාථාගතො”ති: සත්තමෙව වදති, කෙවි පන තථාගතොති අරහාති වදනති. ඉමෙ න හොතිති පකෙඛ

දෙසං දිස්වා එවං ගණ්හනති, “න හොති නථාගතො පරමමරණා”ති: බ්‍රහ්මාපි ඉධෙව නස්සනති තථාගතො ව මරණතො ව පරං නහොති උච්ඡිජ්ජති, ඉමෙ හොතිති පකෙඛ දෙසං දිස්වා එවං ගණ්හනති. “හොති ව නව හොති”ති: ඉමෙ එකෙකපකඛපරිඥාගෙ දෙසං දිස්වා උභයපකඛං ගණ්හනති. “නෙව හොති න නහොති”ති: ඉමෙ උභය පකඛ පරිඥාගෙ උභයදෙසාපතනිං දිස්වා හොති ව නව හොතිති අමරාවිකෙඛපපකඛං ගණ්හනති, අයමපනෙත්ථ අභිකථානයො. “සස්ස තො ලොකොති වා”ති ආදීති දසසාකාරෙති දිසිපභෙදෙව වුත්තො. තත්ථ “සස්සතො ලොකො”ති: බ්‍රහ්මපථකං ලොකොති ගගෙත්වා අයං ලොකො නිවේවා බ්‍රුවො සබ්බකාලිකොති ගණ්හනනස්ස සස්ස තනති ගහණාකාරපථවත්තො දිසි. “අසස්සතො”ති: තමෙව ලොකං උච්ඡිජ්ජති විනස්සතිති ගණ්හනනස්ස උච්චේදගහණාකාරපථවත්තො දිසි. “අනතවා”ති: පරිත්තකසිණලාභිනො සුප්පමත්තෙ වා සරාව මත්තෙ වා කසිණෙ සමාපනනස්ස අනෙත්තාසමාපනතියං වත්තිත රූපා රූපධමෙම ලොකොති ව කසිණපරිච්චේදනෙත්ත අනතවාති ව ගණ්හනනස්ස අනතවා ලොකොති ගහණාකාරපථවත්තො දිසි. සා සස්සතදිසිපි හොති උච්චේදදිසිපි, විපුලකසිණලාභිනො පන තත්ථ කසිණෙ සමාපනනස්ස අනෙත්තාසමාපනතියං වත්තිතරූපාරූප ධමෙම ලොකොති ව කසිණපරිච්චේදනෙත්ත ව අනනෙත්තා ති ගණ්හනනස්ස අනතවා ලොකොති ගහණාකාරපථවත්තො දිසි. සා සස්සතදිසිපි හොති උච්චේදදිසිපි. “නං ජීවං නං සජීරං”තති: හෙදත ධමමස්ස සරීරස්සෙව ජීවනති ගතිතත්තො සරීරෙ උච්ඡිජ්ජමානෙ ජීවමපි උච්ඡිජ්ජතිති උච්චේදගහණාකාරපථවත්තො දිසි. දුතියපදෙන සරීරතො අඤ්ඤස්ස ජීවස්ස ගතිතත්තො සරීරෙ උච්ඡිජ්ජමානෙපි ජීවං න උච්ඡිජ්ජතිති සස්සතගහණාකාරපථවත්තො දිසි. හොති තථාග තොති ආදිසු සඤ්ඤා තථාගතො නාම සො පරමමරණා භොතිති ගණ්හතො පඨමා සස්සතදිසි. න හොතිති ගණ්හතො දුතියා උච්චේද දිසි, හොති ව නව හොතිති ගණ්හතො තතියා එකවසස්ස තදිසි, නෙව හොති න නහොතිති ගණ්හතො වසුත්ථි අමරාවිකෙඛප දිසිති වුත්තප්පකාරා දසවිධා දිසි යථායොගං භවදිසි ව විභවදිසි වාති විධා හොති. තාසු එකාපි තෙසං බිණ්ණසථානං න පටිච්ඡිනාති අප්‍රො. “සෙ කිලෙසා”ති: සෙ කිලෙසා සොතාපනතිමග්ගෙන පඨිනා තෙ කිලෙසෙ න පුන පච්චෙති පුන නිබ්බතෙත්තො පටිසංඝි. න එති, “න පච්ඡාගච්ඡති”ති: න පච්ඡාභාවෙනාගච්ඡති. “පච්ඡාකාරෙති නාදි”ති: පච්ඡි, කාරණෙති කොඨාසෙති වා සදිසො. “ඉදානිසෙ නාදි”ති: ඉදාරමභෙ ව අතිදාරමභෙ ව අනුනායපටිසං මුච්ඡිතො සීතත්තො විසු සදිසො, “චත්තාවි”ති: කිලෙසෙ වජ්ජවා, “නිණ්ණාවි”ති: සංසාරං අතික්කමිතා. “මුත්තාවි”ති: රහාදිතො මුත්තවා. “නං නිදදසා නාදි”ති: තෙන තෙන සිලසඬාදිනා නිද්දිසිනා නිද්දිසිනා කප්ථෙතබ්බතො තං සදිසො, තං පච්චිධං විජාරෙත්තො කප්ථෙත්තොමො.

“කථං අරහා ඉඨාතිථෙ තාදී”ති ආදිවාහ. “නස්ථ ලාභෙපි”ති: වතුනනං පච්චයානං ලාභෙපි. “අලාභෙපි”ති: තෙසං අලාභෙපි. “සසෙපි”ති: පරිවාරෙපි. “අසසෙපි”ති: පරිවාරවිපතතියාපි. “පසංසාසෙපි”ති: වණ්ණහණ්ණායපි. “නිද්දෙසෙපි”ති: ගරහායපි. “සුඛෙපි”ති: කාසික සුඛෙපි. “දුකෙඛෙපි”ති: කාසිකදුකෙඛෙපි.

“එකං වෙ බාහං¹ ගකෙඛන ලිමෙපසත්ථ”නති: සචෙ එකං බාහං වතුජතියගකෙඛන ලෙපං උපරුපරි දදෙයත්ථං. “වාසිසා නචෙපසත්ථ”නති: යදි එකං බාහං වසිසිකි වාසියා තච්ඡිකා තච්ඡිකා තත්ථං කරෙයත්ථං. “අමුසමිං නස්ථි ග්ගො”ති: අමුසමිං ගකිංලෙපනෙ සිනෙහො නස්ථි න සංවිජ්ජති: “අමුසමිං නස්ථි පටිසං”නති: අමුසමිං වාසියා තච්ඡිකෙ පටිගතනසංබාහං පටිසං කොපං නස්ථි න සංවිජ්ජති. “අනුනසපටිසංවිපටිසං”ති: සිනෙහං කොපච පජ්ජතිකා සිතො. “උග්ගාති නිසාති විච්චනො”ති: අනුනසවසෙන අනුග්ගභව පටිසවසෙන නිග්ගභව අතිකක්ඛමිකා සිතො. “අනුග්ගභව විග්ගභව සමනිකක්ඛනො”ති: අනුනසව පටිසව සමමා අතිකක්ඛනො. “සිලෙ සති”ති: සිලෙ සංවිජ්ජමානෙ, “සිලවා”ති සිලසමපනො ඉති තෙන නිද්දෙසං වා කථනං ලභතීති තාදි. “සබ්බාස සති සබ්බො”ති: එවමාදිසුපි එසෙව නයො.

පරමසිකසුතනනිද්දෙසවණ්ණනා නිසිතා.

ප ච ම .

ජථෙ ජරාසුතෙන: “අපපං චන ජීවිතං ඉදං”නති: ඉදං චන මනුස්සානං ජීවිතං අපාකං පරිත්තං සිතිපරිත්තතාය සරසපරිත්ත තායාති ගුහඨකසුතෙනපි වුත්තනඤ්ඤෙතං. “ඔරං චස්සසනාපි මිශ්‍රා තී”ති: වස්සසනා ඔරං කලඤ්ඤිකාලෙපි මිශ්‍රතී. “අනිච්චා”ති: වස්ස සතං අතිකක්ඛමිකා. “ජරසාපි මිශ්‍රාතී”ති: ජරයපි මිශ්‍රාතී. ඉතො පරං ගුහඨකසුතනවණ්ණනාය වුත්තනඤ්ඤෙතෙව ගහෙනබ්බං. “අපපං”නති: මජ්ඣං. “ගමනිස්සො සමපගස්සො”ති: පරලොකො ගතනබ්බො. “කලලකාලෙපි”ති: එත්ථ කලලං නාම පටිසක්ඛිකක්ඛණේ තිති ජති උණ්ණංසුති කතසුතනග්ගෙ සිතතෙලබ්ඤ්ඤප්පමාණං අච්ඡං විප්ප සත්තං කලලං හොති. යං සකියාය වුත්තනං:-

“තිලතෙලස්ස යථා බිඤ්ඤ සප්පිමණේකා අනාවිලො
එචං වණ්ණපටිභාගං කලලනති පට්ඨවති”ති.

තස්මිං කලලකාලෙපි. “චචති”ති: ජීවිතං ගලති. “ඔරති”ති: ජීවිතවිශොගං ආපජ්ජති. “අනතරධාසනී”ති: අදස්සනං පාපුණාති.

“විප්පලජ්ඣති”ති: ඡජ්ඣති. අනෙකරයොනියා වචනි, ජලාබ්‍රජයොනියා මරනි, සංසෙදජයොනියා අනතරධායනි, ඔපපාතිකයොනියා විප්පලජ්ඣති එවමෙකෙ වණ්ණයනති. “අබ්බුදකාලෙපි”ති: අබ්බුදං නාම කලලතො සත්තාහච්චයෙන මංසධොවන උදකවණ්ණං හොති කලලනාමං අනතරධායනි. චුත්තමපි වෙනං:-

“සත්තාහං කලලං හොති පරිපක්කං සමුගතං,
විවට්ටමානං තං භාවං අබ්බුදං නාම ජයයති”ති.

තස්මිං අබ්බුදකාලෙපි, “පෙසිකාලෙපි”ති: තස්මාපි අබ්බුද සත්තා හච්චයෙන විලිනතිපුසදිසා පෙසි නාම පඤ්ඤයති. සා මරිවථාණි තෙන දීපෙනබ්බා. ගාමදුරකා හි සුපක්කාති මරිවාති ගගෙභ්වා සාටකතො භඬිකං කන්ධාපිලෙභ්වා මඬං ආදය කපාලෙ පක්ඛිපිභ්වා ආතපෙ ධූපෙනති. තං සුක්කමානං¹ සබ්බභාගෙහි මුච්චති, එවරූපා පෙසි හොති, අබ්බුදනති නාමං අනතරධායනි. චුත්තමපි වෙනං:-

“සත්තාහං අබ්බුදං හොති පරිපක්කං සමුගතං,
විවට්ටමානං තං භාවං පෙසි නාම ජයයති”ති

තස්මිං පෙසිකාලෙපි. “ඝනකාලෙපි”ති: තතොපි පෙසිතො සත්තා හච්චයෙන කුසකුටණ්ඩසණ්ඨාතො ඝනො නාම මංසපිණ්ඩො තිබ්බගතති. පෙසිති නාමං අනතරධායනි. චුත්තමපි වෙනං:-

“සත්තාහං පෙසි භවති පරිපක්කං සමුගතං,
විවට්ටමානං තං භාවං ඝනො නාම ජයයති”ති.

යථා කුකුලපියා අණ්ඩං සමන්තා පරිමඬලං තථා ඝනස්ස සණ්ඨානං තිබ්බගතං කමමපච්චයාති. තස්මිං ඝනකාලෙපි. “පසාධකාලෙපි”ති: පචමෙ සත්තාගෙ විනානං විනානං ගත්ථපාදනං සිසංසං වත්ථය පච පිලකා ජයයනති. යං සක්ඛාය චුත්තං-“පචමෙ භික්ඛවෙ සත්තාගෙ පච පිලකා සණ්ඨගනති කමමතො”ති. තස්මිං පසාධකාලෙපි. තතො පරං ඡඬසත්තමාදීති සත්තාහාති අතික්කමම දෙසනං සංඛිපිභ්වා වත්තාශ්‍රීස සත්තාගෙ පරිණ්වකාලෙ කෙසලොමනබාදීනං උප්පත්තිකාලචි-තස්ස ච නාතිතො උභිතො නාලො මාතුඋදරපචලෙන එකාබ්ඝො හොති, සො උප්පලදණ්ඩකො විය ඡිඤ්ඤා, තෙන ආහාරරසො පරි හරිභ්වා² ආහාරසමුදානං රූපං සමුදාපෙති, එවං. සො දසමාසෙ යාපෙති-තං සබ්බං අවභ්වා සුනිසරෙති ආහ. යං සක්ඛාය චුත්තං:- “කෙසා ලොමා නබාපි ව”.

“යවස්ස භුඤ්ජති මානා අන්තං පානව භොජනං
තෙන සො තත්ථ යාපෙති මාතුකුචජිගතො නරෙ”ති.

තත් “සුනිසරෙ”ති: සුනිකාසරෙ විජයනසරෙති අනෙං. සුනිකා
සරෙති වා පාසො. සුනිකායාති පදවෙදෙ. “අබමාසිකෙපි”ති:
ජතදිවසනො පඨාය අබමාසො එතස්ස අත්ති අබමාසිකො.
වෙමාසිකාදිසුපි එසෙව නයො. ජතදිවසනො පඨාය එකං සංවච්ඡරං
එතස්ස අත්ති සංවච්ඡිකො. උපරි දුට්ඨසිකාදිසුපි එසෙව නයො.
“සද්ධි ජිණ්ණා හොති”ති: යසම් කාලෙ ජරාජිණ්ණා හවති
ජජරිභුතො. “චුඛො”ති: වයොචුඛො. “මහලලකො”ති: ජති
මහලලකො. “අබගනො”ති: තයො අබෙ අතිකකනො, “වසො
අනුපානො”ති: තතියං වයං අනුපානො. “බණ්ඩදගො”ති:
අනතරන්තරා පතිතා දන්තා එලිතා ව ජරානුභාවෙන බණ්ඩා දන්තා
ජාතා අස්සාති බණ්ඩදනො. “ඵලිනකෙසො”ති: පඬුරකෙසො.
“විලුන”නති: ලුචිතා ගතිතා කෙසා විය. “බලිතංසිණෙ”ති:¹
මහාබලාටසිසො. “වලිත”නති: සඤ්ජාතවලි. “තිලකාහන
ගනො”ති: සෙතතිලකකාලතිලකෙති විකිණ්ණසරිරො. “හො
ගො”ති: හගො. ඉමිතාපියං වංකභාවං දීපෙති. “දණ්ඩපර
සනො”ති: දණ්ඩපරිසරණො දණ්ඩදුතියො. “සො ජර්ණපි”ති: සො
පුග්ගලො ජරායපි අභිභුතො මරති. “නජ්ඣ මරණො මොකො”ති:
මරණතො මුච්ඡාපායො නත්ති නුපලබ්භති. “ඵලානම්ච පක්ඛානං
පානො පනහනො භස”නති: පරිපාකගතානං සිපිලවණ්චානං
පනසඵලාදිපක්ඛානං පච්චුසකාලෙ පතියාතීති ඵලසාමිකානං භාය
මානානං විය. “ඵචං ජාතානං මච්චානං නිච්චං මරණො භස”නති:
ඵචමෙව උපපන්නානං සත්තානං මච්චුසංඛාතමරණතො සත්තං
කාලං භයං.

“සථාපි කුමහසාරස්සා”ති: යථා නාම මතතිකභාජනංකරොත්තස්ස.
“කතං මතතිකභාජන”නති: තෙන නිසාපිත භාජනං. සබ්බං හෙදන
පරිසග්ග”නති: පක්කාපක්කං සබ්බං හෙදනං පරියන්තං අවසානං
අස්සාති හෙදනපරියන්තං. “ඵචං මච්චානදීපිත”නති: ඵචමෙව
සත්තානං ආයුසංඛාරං. “දහග් ව මහනා වා”ති: තරුණා ව මහලල
කාව. “සෙ බාලා සෙ ව පණ්ඩිතා”ති: යෙව අස්සාසපස්සාසායන්ත
ජිවිතා බාලා යෙව පණ්ඩිතෙවන සමන්තාගතා බුඩ්ධාදයො. “සබ්බෙ
මච්චුසං සනති”ති: එතෙ චුත්තප්පකාරාදයො සබ්බෙ මච්චුතො
ඉස්සාරියං උපයව්න්ති. “තෙසං මච්චුපරෙතාන”නති: එතෙසං
මච්චුපරිවාරිතානං. “ගච්ඡනං පරලොකනො”ති: ඉතො මනුස්ස
ලොකතො පරලොකං ගච්ඡන්තානං. “න පිතා තාසනෙ පුත්ත”නති:
පිතා පුත්තං න රකඛති. “ඤ්ඤි වා පන ඤ්ඤානෙ”ති: මාතාපිති
පක්ඛිකා ඤ්ඤි වා තෙයෙව ඤ්ඤානෙ රකඛිතුං නසකෙකානති. “පෙක්ඛ
නං සෙව ඤ්ඤින”නති: චුත්තවිධානං යෙව ඤ්ඤිනං පෙක්ඛන්තා
නං යෙව ඔලොකෙන්නානං යෙව. “පස්ස ලාලපනං පුඬු”ති: පස්සාති

ආලපනං ලාලපනානං විලපනානං පුච්ඡනං නානප්පකාරානං.
 “එකමෙකොව මව්වාන ගොවජ්ඣො විස නිසානි”¹ති: සත්තානං එක
 මෙකො වධාය නියමානගොණො විස මරණාය නියානි පාපුණ්ණිති.
 “එවමඛාහතො ලොකො”²ති: එවමෙව සත්තලොකො භුසං ආහ
 තො. “මවුතා ව ජර්ශ වා”³ති: මරණෙන ව ජර්ශ ව අභිභුතො. “මමා
 සිනෙ”⁴ති: මමාසිනවජුකාරණා. “විනාහාවං සත්තමෙවිද”⁵නති: විජ්ජ
 මානං විනාහාවමෙව ඉදං න සක්කා අවිනාහාවෙන හවිතුනති වුත්තං
 හොති. “සොවනනි”⁶ති: විත්තෙන සොවනං කරෙනති. “කිල
 මනනි”⁷ති: කායෙන කිලමදං පාපුණ්ණති. “පටිදෙවනනි”⁸ති: නානා
 විධං වාචාවිලාපං හණනති. “උරත්තාලිං කඤ්ඤනි”⁹ති: උරං
 තාලෙඤා තාලෙඤා කඤ්ඤනති. “සමමාහං ආපජ්ජනනි”¹⁰ති: සමමාහ
 භාවං පාපුණ්ණති. “අනිවෙවා”¹¹ති: හුත්වා අභාවන්තො. “සංඛනො”¹²ති:
 පච්චයෙහි සංගම් කතො “පටිච්චසමුප්පනො”¹³ති: පච්චයසාමග්ගිං
 පටිච්ච න පච්චකතාය සහ සමමාව උප්පන්නො. “ඛසඛමො”¹⁴ති: ඛයං
 ගමනසභාවො. “ඛසඛමො”¹⁵ති: වයං ගමනසභාවො, හඛගමනසභා
 වොති අන්තො. “විග්ගඛමො”¹⁶ති: විරජ්ජනසභාවො. “නිග්ගඛ
 ඛමො”¹⁷ති: නිරුජ්ඣනසභාවො. “සායස පටිග්ගහො”¹⁸ති: ¹යො අය්ස
 පරිග්ගහො, යවාය්ස පරිග්ගහොතිපි පාඨො අයමෙව පදවෙජ්ඣෙදො.
 “නිවෙවා”¹⁹ති: සබ්බකාලිකො. “බුච්චො”²⁰ති: පිරො. “සය්සනො”²¹ති: අව
 වනො. “අවිපටිණ්ණාමඛසමො”²²ති: පකතිඅජ්ඣනසභාවො. “සය්සනිසමං
 නථෙච ඵය්සනි”²³ති: වජ්ජසුරියසිනෙරුමහාසමුද්දපඨවිපබ්බතාදයො විස
 තිවෙස්සය. “නානාභාවො”²⁴ති: ජාතියා නානාසභාවො. “විනාහා
 වො”²⁵ති: මරණෙන වියොගභාවො. “අඤ්ඤථාභාවො”²⁶ති: හවෙන²⁷
 අඤ්ඤථා භාවො. “සුචිමානං සුචිමානං ඛනාන”²⁸නති: අනන්තරෙ දුරෙ
 උප්පන්නානං ඛනානං. “විපටිණ්ණාමඤ්ඤථාභාවො”²⁹ති: පකතිභාවං
 ජනිතා අඤ්ඤථාභාවෙන පච්චිමා පච්චිමා ඛනාදයො පවත්තනති,
 උප්පජ්ජනති සම්බන්ධො. “සබ්බං සත්වාසප්පලිබොධ”³⁰නති: සකලං
 ගිහිභාවජවං. “ඤ්ඤිමිත්තාමච්චප්පලිබොධ”³¹නති: මාතාපිත්තුපකිකා
 ඤ්ඤති, මිත්තා සභායා, අමච්චා අමච්චගණො. “සභනිධිප්පලිබොධ”³²නති:
 නිධාන³³ජවං ඡිඤ්ඤිතො. “කෙසමස්සං ඛතාරෙඤා”³⁴ති: කෙසෙ ව මස්සුති ව
 ඔරොපසිඤ්ඤා. “නාසායානි වත්තනි”³⁵ති: කසායරසපිතානි වත්තනි.
 “මාමකො”³⁶ති: මම උපාසකො භික්ඛු වානි සංඛං ගතො, බුද්ධාදීනි වා
 වජුනි මමායමානො. “නොසං නොසං සත්තාහ”³⁷නති: අනෙකෙසං
 සත්තානං සාධාරණතීඥෙසො. යඤ්ඤදත්තස්ස මරණං සොම
 දත්තස්ස මරණනති එවං හි දිවසච්චි කප්පියමානෙ නෙව සත්තා පරියා
 දනං ගච්ඡනති න සබ්බං අපරත්ථදීපනං සිජ්ඣති, ඉමෙහි පන විහි
 පදෙහි න කොචි සත්තො අපරියාදින්නො හොති න කිචි අපරත්ථ
 දීපනං සිජ්ඣති.

1. V. ම. යාය, පරිග්ගහො.

2. V ම. සත්තමෙවහ.

3. V. ම. නිලාන.

“නමහා නමහා”ති: අයං ගතිවසෙන අනෙකෙසං නිකායානං සාධාරණනිදද්දෙසො. “සත්තනිකායා”ති: සත්තානං නිකායා සත්තසචා සත්තසමුහාති අත්ථො. “වුති”ති: වචනවසෙන වුත්තං, එකවතුපච කකිකාය වුතියා සාමඤ්ඤවචනමෙතං. “වචනනා”ති: භාවවචනෙන ලකිණනිදසුනං. “හෙදෙ”ති: වුත්තකානං හඹුපානති පරිදීපනං. “අත්තරධාන”නති: සට්ඨං විය භිත්තස්ස භිත්තානං ඛකානං යෙන කෙනවි පරියායෙන සට්ඨනාභාව¹පරිදීපනං. “මච්චුමරණ”නති: මච්ච සංඛාතං මරණං, න චණ්ඩකමරණං. කාලො නාම අන්තකො, තස්ස කිරි යාති කාලකිරියො, එතතාවතා සමමුතිමරණං දීපිතං. ඉදාති පරමත්තෙත දීපෙතුං. “ඛකානං හෙදෙ”ති ආදිමාහ. පරමත්තෙත භි ඛකායෙව භිජ්ජනති, න සත්තො නාම කොපි මරති, ඛකෙසු පන භිජ්ජමා නෙසු සත්තො මරති භිත්තෙසු මත්තොති වොහාදෙ හොති. එත්ථ ව වතු වොකාර පචමොකාරවසෙන ඛකානං හෙදෙ. එකවොකාරවසෙන කාලෙබරස්ස නිකෙඛපො. වතුචොකාරවසෙනෙව වා ඛකානං හෙදෙ. සෙසවයවසෙන කාලෙබරස්ස නිකෙඛපො වෙදිතබ්බො, කාමරූප භවවයෙ රූපකායසංඛාතස්ස කාලෙබරස්ස සභාවතො. යසමා වා වාතුමමහාරජ්ජාදිසු ඛකා භිජ්ජනෙතව න කිචි නිකම්පනති තසමා තෙසං වසෙන ඛකානං හෙදෙ. මුත්තස්සාදිසු කාලෙබරස්ස නිකෙඛපො. එත්ථ ව කාලෙබරස්ස නිකෙඛපකාරණත්තො මරණං කාලෙබරස්ස නිකෙඛපොති වුත්තං. ජීවිතිජ්ජියස්ස උපවෙජ්ජෙති ඉමිනා ඉජ්ජියබ්බස්සෙව මරණං නාම හොති. අතිජ්ජියබ්බස්ස මරණං නාම තත්ථිති දස්සෙති. සස්සං මතං රුකෙඛා මත්තොති ඉදං පන වොහාරමත්තමෙව. අත්ථත්තො පන එවරූපාති වචනාති සස්සා දිනං බයවයභාවමෙව දීපෙනති.

“රූපගත”නති: රූපමෙව=රූපගතං. “වෙදනාගත”නති: ආදීසු පි එසෙවතයො. තත්ථ “පුබ්බෙව මච්ච”නති: මච්චං වා භොගා පුබ්බෙව පඨමතරඤ්ඤෙව විජ්ඣනති, මච්චො වා තෙ භොගෙ පුබ්බතරං ජහති. “කාමකාමි”ති: වොරරාජ්ජනං ආලපති. අමොහා කාමෙ කාමයමාන කාමභොගිනො නාම ලොකෙ අසස්සනා, භොගෙසු වා නට්ඨෙසු ජීව මානාව අභොගිනො භොනති. භොගෙ වා පහාය සයං තස්සනති තසමා අහං මහාජ්ජස්ස සොකකාලෙපි තසොවාමිති අත්ථො. “විදිනා මසා සත්තුක ලොකබ්බමා”ති: වොරරාජ්ජනං ආලපනො අමොහා සත්තුක මයා ලාභො අලාභො යසො අයසොති ආදයො ලොකබ්බමා විදිතා, යථෙව භි වන්දෙ උදෙති ව පුරති ව පුත්තරපි ව බියති. යථා ව පුරියො අකිකාරං විධමෙත්තො මහත්තං ලොකපපදෙසං තෙජ්ඣාන² පුත්ත සායං අත්ථං පලෙති අත්ථං ගච්ඡති නදිස්සති, එවමෙව භොගා උපපජ්ජනති ව විතස්සනති ව තත්ථ කිං සොකෙන තසමා න සොවාමිති අත්ථො. “ගණනාමඤ්ඤනාය මඤ්ඤති”ති: තණ්හාය ජතිතමාන

මඤ්ඤනාය මඤ්ඤති මානං කරෙති. “දිට්ඨිමඤ්ඤනායා”ති: දිට්ඨිං උපනිස්සයං කත්වා උපනනාය. “මානමඤ්ඤනායා”ති: සහජත මාන මඤ්ඤනාය. “කිලෙසමඤ්ඤනායා”ති: චුත්තප්පකාරාය උපතා පනත්තෙත කිලෙසමඤ්ඤනාය මඤ්ඤති. “කුභා”ති: විමාපකා. “ඵඛා”ති: බාණ්ණ විය ඵඛා. “ලපා”ති: පච්චයතිමිත්තෙන උපනකා. “සංවිත”නති: සමාගතං දිට්ඨපුබ්බං වා. “පිසාසිත”නති: පියකතං. “සබ්බත”නති: සමුච්චිභූතං. “සමාගත”නති: සමිපං ආගතං. “සමාගිත”නති: එකිභූතං. “සහතිපතිත”නති: පිණ්ඩතං. “සුපිනගතො”ති: සුපිනං පවිට්ඨො. “සෙනාවිසුභං පය්‍යති”ති: සෙනාසංතිවෙසං දක්කති. “ආශ්මන්මණෙසක”නති: පුප්ථාරමාදීතං රමණීයභාවං. චතරුමණෙසකාදීසුපි එසෙවතයො. “පෙත”නති: ඉතො පරලොකං ගතං. “කාලකත”නති: මතං, “නාමමෙව සිසංති අකෙඛසක”නති: සබ්බං රූපාදිධම්මජතං පභියති නාමමතතමෙව තු අවසිසංති බුඞ් රක්ඛිතො ධම්මරක්ඛිතොති එවං අක්කානුං කපේතුං.

“සෙ වක්ඛුමිඤ්ඤණාගිසමයුතා”ති: යෙ වක්ඛුමිඤ්ඤණෙන අභිසම්භූතා රුසිකතා දිට්ඨා වතුසමුට්ඨානිකා රූපා. “සොගිමිඤ්ඤණාගිසමයුතා”ති: පරතොසොසෙන සොගිමිඤ්ඤණෙන රුසිකතා සුතා විසමුට්ඨානිකසද්ද. “මුනසො”ති: බිණ්ණසමුත්තයො. “බෙමදංසිතො”ති: නිබ්බාණදසසිතො. “සොකො”ති: සොකනිද්දෙසෙ-වසංස තිති=වසසනං, හිතසුඛං බිපති විඩංසෙතිති අත්ථො. ඤාතිතං වසසනං=ඤාතිවසසනං, වොරරෙගහයාදීහි ඤාතිකකයො ඤාතිවිනාසොති අත්ථො, තෙන ඤාතිවසසනෙන. “පුට්ඨිසංසා”ති: අජෙකාන්ථවසංස, අභිභූතසංස සමන්තාගතසංසාති අත්ථො. සෙසෙසුපි එසෙවතයො. අයමපන විසෙසො, භොගානං වසසනං=භොගවසසනං. රුජවොරුදි වසෙන භොගකකයො භොගවිනාසොති අත්ථො. රෙගොයෙව වසසනං=රෙගවසසනං. රෙගො හි ආරෙගසං නාසෙති විනාසෙතිති=වසසනං, සීලසංස වසසනං=සීලවසසනං. දුස්සීලසංසෙතං නාම, සමමා දිට්ඨිං විනාසයමානා උප්පනනා දිට්ඨියෙව වසසනං=දිට්ඨිවසසනං. එත්ථ ව පුරිමාති වෙ අතිප්ථනනාති පච්ඡිමාති තිණ්ණි තිප්ථනනාති, තිලකක භක්ඛාහතාති පුරිමාති ව තිණ්ණි තෙව කුසලාති නාකුසලාති, සීලදිට්ඨි වසසනවයං අකුසලං. “අඤ්ඤාතරඤ්ඤාතරෙතා”ති: ගතිතෙසු වා යෙන කෙතවි අගතිතෙසු වා මිත්තාමච්චවසසනාදීසු යෙන කෙතවි. “සමනනාගතසංසා”ති: සමනුබ්බසංස අපරිමුච්චමානසංස. “අඤ්ඤාතරඤ්ඤාතරෙත දුක්ඛධම්මෙතා”ති: යෙන කෙතවි සොකදුක්ඛසංස උප්පතතිතෙකුතා. “සොකො”ති: සොවනවසෙන සොකො. ඉදං එතෙහි කාරණෙහි උප්පජ්ජනකසොකසංස සභාව පච්චිතං. “සොමනා”ති: සොවනාකාරෙ “සොචිතනන”නති: සොචිතභාවො. “අනෙතා සොකො”ති: අබ්බන්තරසොකො, දුතියපදං උපසංගෙන වඩ්ඪිතං. යො හි අබ්බන්තරං සුක්ඛාපෙතොතා පරිසුක්ඛාපෙතොතා උප්පජ්ජති, සො අනෙතා පටිසොකොති වුච්චති. “අනෙතා බාහො”ති: අබ්බන්තරබාහො, දුතියපදං උපසංගෙන වඩ්ඪිතං.

“වෙනසො පරිජක්ඛායනා”¹ති: විතතස්ස ක්ඛායනාකාරො, සොකො හි උපපජ්ජමානො අග්ගි විශ විතතං ක්ඛාපෙති දහති. විතතං මෙ ක්ඛාපං න මෙ කිචි පටිභාතීති වදාපෙති. දුක්ඛිතො මනො දුමමනො, තස්ස භාවො=දෙමනස්ස. අනුපට්ඨිතේන සොකොව සලලනති=සොක සලං.

පරිදෙවතිදෙසෙ මය්ගං ධිතා මය්ගං පුත්තොති එවං ආදිය්ස ආදිය්ස දෙවනති රෙදනති එතෙනාති=ආදෙවො. තං තං වණ්ණං පරිකිත්තොති දෙවනති එතෙනාති=පරිදෙවො. තතො පරති වෙ වෙ පද්ධති පුරිමවයස්සෙව ආකාරභාවතිදෙසසවසෙන වුත්තාති. “වාවා”ති: වචනං. “පලාපො”ති: කුච්ඡං. තිරිත්තවචනං. උපපට්ඨණිත අඤ්ඤාකට්ඨිතාදිවසෙන විරුපො පලාපො=විසපලාපො. “ලාලසො”ති: පුනපුනං උපතං, ලාලපනාකාරො ලාලපනා. ලාලපිතස්ස භාවො ලාලපිතනං. මච්ඡරියාදීති වුත්තත්තානෙව.

සත්තමගාථා එවං මරණබ්‍යාගතෙ ලොකෙ අනුරූපපට්ඨකති දස්සනත්තං වුත්තා. තත් “පතිලිනවරස්සා”ති: තතො තතො පති ලිනවිතතං කත්වා වරන්තස්ස. “භික්ඛුනො”ති: කල්‍යාණපුරුෂ්ඨකස්ස වා සෙක්ඛස්ස වා. “සාමග්ගිසමාග්‍ර නස්සෙතං සො අත්තානං භවතෙ න දස්සෙ”ති: තස්සෙතං පතිරූපමාග්‍ර යො එවං පට්ඨන්තො තිරියාදි භෙදෙ භවතෙ අත්තානං න දස්සෙය්ස. එවං හි සො ඉමමිගා මරණං මුච්චෙය්සාති අධිප්පායො.

“පතිලිනවර වුච්චනති”ති: තතො තතො ලිනවිතතාවාරා කපි යනති. “සත්ත සෙක්ඛා”ති: අධිසීලාදිසු සික්ඛාසු සික්ඛනාතීති සොතා පත්තිමිග්ගධං ආදිං කත්වා යාව අරහත්තමිග්ගධා සත්තසෙඛා. “අර හා”ති: එලඬො සො තිට්ඨිතකිච්චතතා පතිලිතො, සෙක්ඛානං පති ලිනවරණභාවෙ කාරණං. දස්සෙන්නො කිංකාරණාති ආදිමාග. “නතො නතො”ති: තෙ සත්තසෙක්ඛා තෙහි තෙහි ආරම්භෙති. “විතතං පතිලිනෙන්නා”ති: අත්තනො විතතං ලිනෙන්නා. “පති කුමෙග්ගා”ති: සංකොචෙන්නා. “පතිච්චෙග්ගා”ති: කට්ඨාරකං විශ¹ ආකුපේන්නා. “සග්ගිරුමහන්නා”ති: සන්තිරුක්ඛන්නා. “සග්ගිග්ගණනනා”ති: තිග්ගහං කුරුමානා. “සග්ගිවාරෙන්නා”ති: වාරයමානා. “රක්ඛන්නා”ති: රක්ඛං කුරුමානා. “ගොපෙන්නා”ති: විතතමඤ්ජුසාය ගොපයමානා, ඉද්ධති වාරවසෙන දස්සෙන්නො “වක්ඛු වාරො”ති ආදමාග. තත් “වක්ඛුවාරො”ති: වක්ඛුවිඤ්ඤාණවාරො, සොන වාරදිසුපි එසෙවනයො. “භික්ඛුනො”ති: පුරුෂ්ඨකල්‍යාණකස්ස වා භික්ඛුනො සෙක්ඛස්ස වා භික්ඛුනො, භික්ඛුසද්දස්ස වචනත්තං අවතා ඉධාගිපෙපතතික්ඛුයෙව දස්සිතො, තත් පුරුෂ්ඨතො ව සො කිලෙ සානං අසමුච්ඡින්නතතා කල්‍යාණො ව සීලාදිපට්ඨකතිසුත්තතතාති= පුරුෂ්ඨකල්‍යාණො, පුරුෂ්ඨකල්‍යාණොව සුපුරුෂ්ඨකල්‍යාණොකො

තස්ස පුපුර්ජනකලාණකස්ස. අබ්බිලාදිති සික්ඛතිති=සෙතෙවා. තස්ස සෙක්ඛස්ස වා සොතාපන්නස්ස වා සකදගාමිනො වා අනාගාමිනො වා. ආසනති නිසිද්දනති එත්ථාති=ආසනං. සත්ථාති යෙසු මච්චිඨාදිසු. “මමො”ති: ආදිති ආසනස්ස පහෙදවචනාති. මමොපි හි නිසජ්ජායපි ඔකාසත්තා ඉධ ආසනෙසු වුත්තො. සො පන මසාරවුන්දිකා බ්බකුලීරපාදකආගච්චපාදකානං අඤ්ඤතරො. පිඨුමපි තෙසං අඤ්ඤතරමෙව. “හිසි”ති: උණණාහිසි වොලහිසි වාකහිසි තිණහිසි පණණහිසිනං අඤ්ඤතරං. “භවමිකා”ති: තාලපණණාදිහි විතීඨා කතා. “වමමධණො”ති: නිසජ්ජාරහො යො කොපි වමමධණො. තිණසත්ථාග්දණො තිණාදිති යුමෙඛිඨා කතා. “අසප්පායරුපදස්සනො”ති: අසප්පායානං ඉච්චිරුපානං ඔලොකනෙන. “විහන”නති: අබ්බන්තරතො තුවුත්ථං. “විවිහන”නති: බ්බිඨාපචෙසනෙන සුඤ්ඤං. “පච්චිහන”නති: කොපි ගහට්ඨො තත්ථ නත්ථි අතිරෙකෙන සුඤ්ඤං, අසප්පායසද්දසවණෙපි එසෙවනගො. “පච්චි කාමගුණොති”ති: ඉත්ථ රුපසද්දගතිරසථොඨ්ඨිබ්බෙහි පච්චි කාමකොට්ඨාසෙහි. වුත්තමපි වෙන:-

“රුපා සද්ද රසා ගන්ධා ථොට්ඨ්ඨො ව මනොරමා

පච්චකාමගුණ ලොකෙ ඉත්ථිරුපසමි දිස්සරෙ”ති.

“භජනො”ති: විත්තෙන සෙවනං කරොන්නස්ස. “සමභජනො”ති: සමමා සෙවන්නස්ස. “සෙමනො”ති: උපසංකමන්නස්ස. “නිසෙමනො”ති: තස්සං කතා සෙවන්නස්ස. “සංසෙමනො”ති: සුවුට්ඨ සෙවන්නස්ස. “පඤ්ඤෙමනො”ති: පුනපුනං උපසංකමන්නස්ස. “ගණසාමගහි”ති: සමණානං එකිභාවො සමග්ගභාවො. “බමමසාමගහි”ති: සත්තතිංසබ්බොධිපක්ඛිග්ගමානං සමුඛභාවො. “අනගිතිබ්බතතිසාමගහි”ති: අතිබ්බත්තමානානං අනුපපජ්ජමානානං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බාණධාතුයා පරිනිබ්බුතානං අරහන්තානං සමුගො. “සමගනා”ති: කායෙන අවිගොගා. “සමෙමාදමානා”ති: විත්තෙන සුවුට්ඨ මොදමානා තුස්සමානා. “අවිච්චමානා”ති: වාචාය විච්චං අකුරුමානා. “බිණෙදකිගුනා”ති: බිණෙන සංසට්ඨිඋදකසදීසා. “නෙ එකනොපක්ඛිකතති”ති: තෙ බොධිපක්ඛිග්ගා ධම්මා එකං ආරමමණං පවිසන්ති සංසිද්දන්ති තස්මිංයෙව ආරමමණෙ පසාදමාපජ්ජන්ති. “අනුපාදිසෙසාසා”ති: උපාදිවීරහිතාය.¹ “තිබ්බාණධාතුසා”ති: අමතමහාතිබ්බාණධාතුසා. “ඌනත්තං වා”ති: එත්ථ ඌනභාවො ඌනත්තං අපරිපුර්ණභාවොති අත්ථො. “පුර්ණාණං වා”ති: පරිපුර්ණභාවො, පුර්ණභාවො පුර්ණත්තං, පුර්ණභාවො වා න පඤ්ඤායති නත්ථි අත්ථො. “නෙරසිකාන”නති: තිරයෙ නිබ්බත්තනකකමමානං අත්ථිභාවෙන තිරයං අරහන්ති=නෙරසිකා, තෙසං නෙරසිකානං, නිරසො භවනන්ති තිරයො තෙසං වසනට්ඨානං ඤරං. “නිරවජානසොතිකාන”නති ආදිසුපි එසෙවනගො.

1. V. ම. සමොදමානා,

2. සි. උපාදමිරහිතාය,

“නසෙසා සාමග්ගි”ති: තස්ස බිණ්ණසවස්ස එසා නිබ්බාණසාමග්ගි.
 “එතං ඡන්ත”නති: එතං අනුච්ඡිකං. “පතිරුප”නති: සද්දිසං පටිභාගං,
 අසද්දිසං අපට්ඨිභාගං න භොති. “අනුච්ඡික”නති: එතං සමණකර
 ණානං වා¹ ධම්මානං මග්ගඵලනිබ්බාණසාසනධම්මානං වා අනුච්ඡි
 විකං, තෙසං අනුච්ඡිකතාය දුර්භාවං අතිගච්ඡති අප්ඨ බො
 සනතිකාව තෙති ධම්මෙහි, අනුච්ඡිකතතා එව ච අනුලොමං, තෙසව
 අනුලොමෙති, අප්ඨබො න විලොමං සච්චතිකභාවෙ සීතං, ඉද්දනි යො
 අත්තානං භවතෙ න දස්සයෙති එවං බිණ්ණසවො විභාවිතො. තස්ස
 වණ්ණභණ්ණත්ථං ඉතො පරං තිස්සො ගාථායො ආග.

තත්ථ පඨමගාථාය. “සබ්බත්ථා”ති: වාදසසු ආයතනෙසු. “න පිසං
 කුබ්බති නොපි අප්පිස”නති: නිදෙදසෙ-“පිසා”ති: විත්තපිතිකරා, තෙ
 විභාගතො දස්සෙන්නො “කතමෙ සත්තා පියා? ඉධ යස්ස තෙ භොනති”ති
 ආග. තත්ථ “සස්සනෙ”ති: යෙ අස්ස තෙ. “භොනති”ති: භවනති. “අත්ථ
 කාමා”ති: වධිකාමා. “ගිතකාමා”ති: සුඛකාමා. “ථාසුකාමා”ති:
 සුඛවිභාරකාමා. “සොගතෙබ්බකාමා”ති: වතුති යොගෙහි බෙමං
 නිබ්බයං කාමා, මමායතිති මාතා. පියායතිති පිතා. භජතිති භාතා.
 භගීනීති එත්ථාපි එසෙවනයො, පුං තායති රකකිතිති පුතො. කුල
 වංසං ධාරෙතිති ධිතා. මිත්තා සහායා, අමච්චා අමච්චගණා, ඤාති පිතු
 පකකිකා සාලොගිතා මාතුපකකිකා. “ඉමෙ සත්තා පිසා”ති: ඉමෙ සත්තා
 පිතිජනකා, වුත්තවිපරියායෙන අප්පියා වෙදිතබ්බා. “සද්දිදං දිඨ්ඨුතා
 මුතෙසු වා”ති: එත්ථ පන සද්දිදං දිට්ඨං සුතං එත්ථ වා මුතෙසු වා සුත
 ධම්මෙසු. “එවං මුති න උපලිප්පති”ති එවං සමබ්බො වෙදිතබ්බො.

“උදකප්ඨෙවො”ති: උදකස්ස ප්ඨෙවො, උදකත්ථෙවකොතිපි පාඨො.
 “පදුමපතෙන”ති: පදුමනිපතෙන. “බොගො නගි ගෙන මඤ්ඤති
 සද්දිදං දිට්ඨිසුතෙ මුතෙසු වා”ති: අඤ්ඤත්ථ සද්දිදං දිට්ඨං සුතං තෙන
 වජ්ජනා න මඤ්ඤති. මුතෙසු වා ධම්මෙසු න මඤ්ඤතිති එවමෙව
 සමබ්බො වෙදිතබ්බො. “නගි සො රජජනි ගො විරජජනි”ති: බාල
 පුජ්ජජනො විශ න රජජනි කලාණ්ණපුජ්ජජනසෙකබ්බා විශ විරජජනි.
 රාගස්ස බිණ්ණතා විරතො තෙව සංඛං ගච්ඡති, සෙසං පාකට්ඨෙවාති.
 “ගාස පඤ්ඤාය කාසදුච්චිත”නති: තං සමපයුත්තාය පුබ්බභාගායෙව
 වා පඤ්ඤාය පරිග්ගහෙනබ්බෙ පරිග්ගහන්නො තිපිටං කායදුච්චරිතං
 සමුච්චේදවසෙන බුතාති. අයව පුග්ගලො අවිපනනධම්මදෙසනො,
 ධම්මෙසු බුතන්නෙසු තං ධම්මසමබ්බිපුග්ගලොපි බුතාති නාම. තෙ
 ව ධම්මෙ පඤ්ඤාය අවිභාය අත්තනො පවත්තිකකණ්ඨ² බුතිතුමාරො
 බුතාති වුච්චනති, යථා භජිතුමාරබො භුත්තොති වුච්චති. ලකකණ්
 පතෙත්ථ සද්දසත්තො වෙදිතබ්බං. “බුත”නති: කතතුසාධනං, බුතං
 පඨමමග්ගෙන, බොගං දුතියමග්ගෙන, සකෙය්වාතා තතියමග්ගෙන
 නිබොගං වතුත්ථමග්ගෙන. “බොගො දිට්ඨං න මඤ්ඤති”ති: අරහා

මංසවකුනාතිපි දිට්ඨං දිබ්බවකුනාපි දිට්ඨං රූපායතනං නමඤ්ඤාති තිති මඤ්ඤානාති, කථං? රූපායතනං සුභසඤ්ඤාය සුබසඤ්ඤාය ව අපසායනොතා. න තත්ථ ඡන්දරාගං ජනෙති න තං අසායදෙති නාති නන්දති, එවං දිට්ඨං තණ්හා මඤ්ඤානාය න මඤ්ඤාති.

“ඉති මෙ රූපං සියං අනාගතමධාන”නති වා පනෙත්ථ තතතිං න සමන්තානෙති, රූපසම්පදං වා ආකෘතියමානො දුනං න දෙති සීලං න සමාදියති උපොසථකමමං න කරොති එවමපි දිට්ඨං තණ්හාමඤ්ඤානාය න මඤ්ඤාති, අතතනො පන පරස්ස ව රූපසම්පත්තිවිපත්ති නිස්සාය මානං න ජනෙති ඉමිනාගං සෙය්‍යොසමිති වා සද්දිසොසමිති වා භිනොසමිති වා, එවං දිට්ඨං මානමඤ්ඤානාය න මඤ්ඤාති, රූපායතනමපන නිවචං ධූවං සසායනනති න මඤ්ඤාති, අතතා අතතතියනති න මඤ්ඤාති අමධාලං මධාලනති නමඤ්ඤාති, එවං දිට්ඨං දිට්ඨමඤ්ඤානාය න මඤ්ඤාති. “දිට්ඨසමි. නමඤ්ඤාති”ති: රූපසමි අනාගතං සමනුපසායනනායෙන අමඤ්ඤානොතො දිට්ඨසමි. න මඤ්ඤාති. යථා වා එනෙ එඤ්ඤාං එවං රූපසමි රහදයොති අමඤ්ඤානොතො දිට්ඨසමි. න මඤ්ඤාති. තසමි යෙව පනස්ස දිසිමඤ්ඤානාය අමඤ්ඤාදිනෙ වජ්ඣසමි. සිනෙහං මානව අනුප්පාදයනො තණ්හාමානමඤ්ඤානාපි නන්දති වෙදි තබ්බො. එවං දිට්ඨසමි. න මඤ්ඤාති. “දිට්ඨනො නමඤ්ඤාති”ති: එත්ථ පන දිට්ඨනොති: නිස්සකකවචනං. තසමා ස උපකාරණස්ස¹ දිට්ඨි මඤ්ඤානාය අතතනො වා පරස්ස වා යථාචුත්තප්පහෙදනො දිට්ඨනො උප්පත්ති වා නිග්ගමනං වා දිට්ඨනො වා අඤ්ඤා අතතාති අමඤ්ඤා මානො දිට්ඨනො න මඤ්ඤාතිති වෙදිතබ්බං. අයමස්ස දිට්ඨි මඤ්ඤානා, තසමි යෙව පනස්ස දිට්ඨි මඤ්ඤානාය අමඤ්ඤාදිනෙ වජ්ඣසමි. සිනෙහව මානව න උප්පාදයනො න තණ්හාමානමඤ්ඤානාති වෙදි තබ්බො.

“දිට්ඨං මෙති න මඤ්ඤාති”ති: එත්ථ පන එතං මමාති තණ්හා වසෙන අමමායමානො දිට්ඨං තණ්හාමඤ්ඤානාය න මඤ්ඤාති. “සුභ”නති: මංසසොතෙනපි සුභං දිබ්බසොතෙනපි සුභං, සද්දායන නස්සෙතං අභිවචනං. “මුභ”නති: මුඛං ගතිතං ආගම්ච උපගන්ත්වාති අත්ථො. ඉන්ද්‍රියානං ආරම්භණානං ව අඤ්ඤාමඤ්ඤාං සංකිලෙසෙ උප්පන්නනති චුත්තං හොති. ගතීරසපොට්ඨබ්බායතනානං එතං අභි වචනං. “විඤ්ඤාන”නති: මනසා විඤ්ඤාතං සෙසානං සත්තනානං ආයතනානමභිවචනං, ධම්මාරම්භණස්සාපි ඉධ පන සක්කායපරියා පන්නමෙව ලබ්භයි. විත්ථාරෙ පනෙත්ථ දිට්ඨවාරෙ චුත්තනායෙන වෙදිතබ්බො.

ඉද්දති භගවතා චුත්ත සුත්තවසෙන දෙසෙන්නො “අසමිති භික්ඛ වෙ”ති ආදිමාහ. තත්ථ “අසමි”ති: භවාමි තිවමස්සෙතං අභිවචනං.

“මඤ්ඤානමෙත” නැති දිට්ඨිකප්පනං එතං, “අසමගමසමි” ති: අයං අහං අසමි භවාමි. “අඤ්ඤානු සනිපට්ඨානෙහි” ති: ධර්මයා වතුසනිපට්ඨානෙ, “සබ්බ ඛාලපුට්ඨජනා රජ්ජනනි” ති: සකල අකිංඛාලා නානාජනා ලග්ගනති. “සත්තසෙකඛා විරජ්ජනනි” ති: සොතාපනනාදයො සත්ත අරියජනා විරගමාපජ්ජනති. “අරහා නො රජ්ජනනි නො විරජ්ජනනි” ති: කිලෙසානං පරිනිබ්බාපිතත්තා උභයමපි න කරෙති. ඛිංසා රහස්සාති ආදයො තිවිධාපි තිබ්බාණමෙව.

ජරසුභතනිදේශසවණය නිසිනා.

ජට්ඨං.

සත්තමෙ නිසංසාරමාර්ගයෙහි සුභතන “මෙට්ඨනමනුසුභතාසං” ති: මෙට්ඨනධම්මකමමනිසුභතාසං. “ඉති” ති: එවමාහ. “ආසංසමා” ති: පිය වචනමෙතං. “නිසංසමා” ති: නාමං තස්ස ථෙරස්ස, සොපිති නිසංසාති නාමං මෙතෙතයෙසාති ගොතනං ගොතනවසෙනෙව එස පාකවො අහොසි. තස්මා අනුප්පත්තියං චුතතං නිසංසාරමාර්ගයා නාම වෙ සභායාති. “විසාන” නති: උපසානං. “මුඛි” ති: ආචිකි. “මාදිසා” ති: පියවචනමෙතං, නිද්දකතාති චුතතං ගොති. “සුඛාන නව සාසන” නති: තව වචනං සුඛං. “විවෙකො සිකිත්තාමසෙ” ති: සභායං ආරභ්බ ධම්ම දෙසනං යාවනෙතා භණති. සො පන සිකිත්තසිකෙතායෙව. “මෙට්ඨන ධම්මො, නාමා” ති: ඉදං නිද්දසිතබ්බස්ස මෙට්ඨනධම්මස්ස උදෙසපදං. “අසමමෙමා” ති: අසනං නිවර්ජනානං ධම්මො “ගාමධම්මො” ති: ගාමවා සිතං සෙවනධම්මො. “වසලධම්මො” ති: වසලානං ධම්මො, කිලෙසවස්ස නතො වා වස්සමෙව වසලො ධම්මොති වසලධම්මො. “දුට්ඨලො” ති: දුට්ඨොව කිලෙසෙහි දුට්ඨත්තා උල්ලොව අනිපුණභාවතොති දුට්ඨලො යස්මාව තස්ස ධම්මස්ස පරිවාරභූතං දස්සනමපි භණමපි ආමසනමපි උසනමපි සට්ඨනමපි දුට්ඨලං තස්මාපි දුට්ඨලො සො මෙට්ඨනධම්මො. “ඔදකනතිකො” ති: උදකං අස්ස අනෙත සුඛත්ථං ආදියතිති උද කනෙතා, උදකනෙතා යෙව ඔදකනතිකො, රහො පරිවර්ජනෙත ඕකාසෙ කතතබ්බත්තා රහස්සො, විනයෙ පන “දුට්ඨලං ඔදකනතිකං රහස්ස” නති පාඨො, තත්ථ තිසු පදෙසු යො සොති පදං පරි වතෙතො යං තනති කතො යොජෙතබ්බං. යනතං දුට්ඨලං සො මෙට්ඨනධම්මො, යනතං ඔදකනතිකං සො මෙට්ඨනධම්මො, යනතං රහස්සං සො මෙට්ඨනධම්මොති. ඉධ පන යො සො අසමමෙමා-පෙ-යො සො රහස්සො මෙට්ඨනධම්මොති එවං යොජනා වෙදිතබ්බා. වයෙන වයෙන සමාපජ්ජිතබ්බතො වයංවය සමා පතති. තත්ථ යොජනා යා සා වයංවයසමාපතති සො මෙට්ඨන ධම්මො නාමාති. කිංකාරණා චූළවති මෙට්ඨනධම්මොති? කෙන කාර ණෙන කෙන පරියායෙන මෙට්ඨනධම්මොති කපියති, තං කාරණං

දසෙසෙනො “උභින්නං රත්තාන”නති ආදිමාග. තත් “උභින්නං රත්තාන”නති: විතනං ඉතිපුරිසානං රුගෙන රඤ්ජතානං. “සාරත්තාන”නති: විසෙසෙන සුට්ඨ රඤ්ජතානං. “අවසසුතාන”නති: කිලෙසෙන තිත්තානං. “පටිසුට්ඨිතාන”නති: කුසලාචාරං පරියාදිසිත්වා මද්දිත්වා සිතවිත්තානං, “මයෙහ වොරු පරිසුට්ඨිතා”ති ආදිසු විශ. “පටිසාදිනවිත්තාන”නති: කුසලවිත්තං පරියාදිසිත්වා බෙපෙත්වා සිතවිත්තානං. “උභින්නං සද්ධිසාන”නති: විතනං කිලෙසෙන සද්ධිසානං, “බමො”ති: සභාවො. “නං කාරණ”ති: තෙන කාරණෙන, තං උපමාය සාධෙනො “උභො කලහකාරකා”ති ආදිමාග. තත් “උභො කලහකාරකා”ති: පුබ්බභාගෙ කලහකාරකා වෙ. “මෙවුනකාති වුවවනති”ති: සද්ධිසාති වුවවනති. “භණ්ඩනකාරකා”ති: තත් තත් ගන්ත්වා භණ්ඩනං කරුණතා. “භය්ගකාරකා”ති: වාචා කලහං කරුණතා. “විවාදකාරකා”ති: නානාවචනං කරුණතා. “අධිකරණකාරකා”ති: විනිවර්ජයපාපුණ්ණවිසෙසකාරණං කරුණෙනො. “වාදිනො”ති: වාදපථවාදිනො. “සලාපකා”ති: වාචං කරුණතා. “ඵවමෙව”නති: උපමාසංසන්දනං. “යුත්තඤ්ජ”ති: සඤ්ඤාත්තඤ්ජ. “පයුත්තඤ්ජ”ති: ආදරෙන යුත්තඤ්ජ. “ආයුත්තඤ්ජ”ති: විසෙසෙන යුත්තඤ්ජ. “සමායුත්තඤ්ජ”ති: එකතො යුත්තඤ්ජ. “නංවදිනඤ්ජ”ති: තං කරුණතඤ්ජ. “නබ්බමුලඤ්ජ”ති: තං බහුලං කරුණතඤ්ජ. “නග්ගරුකඤ්ජ”ති: තං ගරුං කරුණතඤ්ජ. “නග්ගිනනඤ්ජ”ති: තඤ්ජං නතවිත්තඤ්ජ. “නපොණඤ්ජ”ති: තඤ්ජං නතකායඤ්ජ. “නපඛනා රඤ්ජ”ති: තඤ්ජං අතිමුඛකායඤ්ජ. “නදධිමුත්තඤ්ජ”ති: තඤ්ජං අවසාදිතඤ්ජ. “නදධිපනෙසාඤ්ජ”ති: තං අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා පවත්තඤ්ජ. “විසාන”නති: නිදද්දසඤ්ජ උදෙසවචනං. “විසාන”නති: නිපිලනං. “උපසාන”නති: සමීපං කත්වා විපිලනං. “පිලන”නති: සට්ඨනං. “සට්ඨන”නති: පිලනං, සබ්බං අඤ්ඤාමඤ්ඤාචෙවචනං. “උපද්දව”නති: භිංසනං. “උපසග්ග”නති: තත් තත් උපගන්ත්වා ලිනාකාරං. “මුඛි”ති: කථෙති. “ආවික්ඛා”ති: විශ්මජෙති. “දෙසෙති”ති: දසෙති. “පඤ්ඤාපෙති”ති: ඤාපෙති. “පට්ඨපෙති”ති: ථපෙති. “විචග්”ති: පාකටං කරුණෙති. “විහන්”ති: භාජෙති. “උත්තානි කණ්ඨි”ති: පාපෙති. “පනාසෙති”ති: පාකටං කරුණෙති. “කුසංචචන”නති: තච වචනං. “ව්‍යාප්පථ”නති: වචනං. “දෙසන”නති: ආවික්ඛනං. “අනුසාසන”නති: ඔවාදං. “අනුසජ්ඣ”නති: අනුසංසනං. “සුචා”ති: සොතෙන සුචා. “සුණ්ඤ්චා”ති: තඤ්ජං වෙච්චනං. “උග්ගහෙචා”ති: සමමා ගහෙත්වා. “උපධාරසිචා”ති: අනාසෙත්වා. “උපලක්ඛසිචා”ති: සලකෙත්වා. “මුක්ඛතො වානි සාසන”නති: පරියතතිපටිපතතිතො දුට්ඨමපි සාසනං නඤ්ජති, වානි

පදපුරුණමතනං එතං. “නසමිං අනපිං” නති: තසමිං පුග්ගලෙ එතං අනපිං යදිදං මිච්ඡාපටිපදා. “ගාරවාධිවචන” නති: ගුණවිසිදො සතතුතනමෙ ගරුතං ගරුභාවවාචක වචනං. තෙනානු පොරණා:-

“භගවාති වචනං සෙට්ඨං භගවාති වචනමුත්තමං.
ගරුභාවවසුත්තො සො භගවා තෙන වුච්චති” ති.

වතුබ්බිධං නාම:-ආවජිතං ලිඛිතිකං නෙමිත්තිකං අධිවච සමුප්පන්නනති. අධිවචසමුප්පන්නං නාම ලොකියවොහාරෙන යාදිච්ඡකනති වුත්තං හොති. තත්ථ “වචෙජා දමොඛ ලිච්චෙඤා” ති එවමාදි ආවජිතං. “දණ්ඨ ඡන්ති සිඛි කර්” ති: එවමාදි ලිඛිතිකං “නෙවිජේජා ඡද්ධිඤ්ඤා” ති එවමාදි නෙමිත්තිකං. “සිරිවසිසකො ධනවසිසකො” ති එවමාදි වචනත්ථමනපෙක්ඛිත්වා පවත්තං අධිවච සමුප්පන්නං. ඉදං පන භගවාති නාමං නෙමිත්තිකං, න මහාමායාය න සුඛොදනමහාරජෙන න අසීතියා ඤාතිසහසෙසි ස්තං, න සක්ක සතතුසිත්වාදිති දෙවතාවිසෙසෙති කතං. වක්ඛති ච:-“භගවාති තෙනං නාමං මාතර කතං-පෙ-පටිලාභා සච්ඡිකාපඤ්ඤානති යදිද භගවා” ති.

“භාග්‍යවා භග්‍යවා¹ සුත්තො භගෙතිව විභත්තවා
භත්තවා වත්තගමනො භවෙසු භගවා තතො” ති.

තත්ථ:-

“වණණාගමොවණණවිපරිගයොව වෙවාපරෙ වණණවිකාරනාසා,
ධාතුතමත්ථාතිසයෙන යොගො තදුච්චනෙපච්චිධංතිරුත්ත” නති එවං වුත්තතිරුත්තිලක්ඛණං ගහෙත්වා පදසිඛි වෙදිතබ්බං. තත්ථ “නක්කත්තරුත්තිව තාරකාන” නති: එත්ථ රකාරාගමො විය අච්ඡ මානස්ස අකාරස්ස ආගමො වණණාගමො නාම. හිංසනා හිංසෙති වත්තබ්බෙ සිහොති විය විජ්ජමානකාරිතං ගෙට්ඨපරිගවසෙන පරි වත්තනං වණණවිපරිගයො නාම. “නවචෙජදකෙ” දනෙ දීයති” ති එත්ථ අකාරස්ස එකාරාපඡ්ඡනතා විය අකාරස්ස අඤ්ඤාඅකාරා පඡ්ඡනතා වණණවිකාරො නාම. ජිවනස්ස මුතො ජිවනමුතොති වත්තබ්බෙ ජිමුතොති වකාර නකාරානං විනාසො විය විජ්ජමා නක්කර විනාසො වණණවිනාසො නාම. “එරුසාති වාචාති පකුබ්බ මානො ආසජ්ජ මං. තං වදසි කුමාරා” ති එත්ථ පකුබ්බමානොති පදස්ස අනතිභවමානො² ති අත්ථපටිපාදනං විය තත්ථ තත්ථ යථා යොගං විසෙසත්ථයොගො ධාතුතං අත්ථාතිසයෙන යොගො නාම.

එවං නිරුත්තිලක්ඛණං ගහෙත්වා සද්දනගෙන වා පිසොදරාදි තිස්සයො පතිථාතිති පිසොදරාදිපක්කෙපලක්ඛණං ගහෙත්වා යස්මා

1. V. ම. භගවා. 2. V. ම. වෙච්ඡන්නකෙ.

3. සි. I. & II. එරුසාතිවාචාතිපක්‍යොධමානොආසජ්ජමං. තං. වදසිකුමාරති එත්ථපක්‍යොධමානොතිපදස්සඅතිභාවමානොති.

ලොකීයලොකුත්තරසුඛාහිතිබ්බත්තකං දුතසීලාදිපාරපත්තං භාග්‍ය මස්ස අත්ථි තස්මා භාග්‍යවාති වත්තබ්බෙ **භග්ගමාහි** වුවවතීති සූතබ්බං. යස්මා පන ලොහදෙසමොගවිපරිතමතසිකාරඅභිරිකානොත්තප්ප කොටුපනාහ මක්කපලාසඉස්සාමච්ඡරිය මායාසාදේය්‍ය එභ්‍යසාරභ්‍යමා නාතිමානමදප්පමාදනණ්‍යාවිජ්ජාතිවිධාකුසලමූල දුට්ඨවරිතසංකිලෙස මලවිසමසංකුසුචිතකකපපච්චකුබ්බිධවිපරියාස ආසවගන්ථි සයො ගාගතිතණ්‍යුපාදුතපච්චෙවො බිලවිතිබ්බතීවරණාහිතඤ්ජනජවිවාද මූලතණ්‍යාකායසත්තානුසය අට්ඨමිච්ඡත්තත්තවතණ්‍යා මූලකදසාකුසල කමමපථවාසට්ඨිදිට්ඨිගත අට්ඨසත්තණ්‍යාවිවරිතප්පහෙදසබ්බදර්ථපරි ලාහකිලෙසදසසහස්සාති සංවෙපතො වා පච්ඡකිලෙසකකිඤ්ඤිසංඛාර මච්චුදෙවපුත්තමාරෙ භඤ්ජි. තස්මා භග්ගත්තා එතෙසං පරිස්සයානං භග්ගවාති වත්තබ්බෙ **භග්ගමාහි** වුවවති. ආගවෙත්ථ:-

“භග්ගරාගො භග්ගදෙසො භග්ගමොගො අනාසවො
භග්ගාස්ස¹ පාපකා ධම්මා භගවා තෙන වුවවති”ති².

භාග්‍යවතාය තස්ස සත්‍යසූක්කලක්කණධරස්ස රූපකායසම්පත්ති දුපිතා භොති. භග්ගදෙසතාය ධම්මකායසම්පත්ති. තථා ලොකීය සරික්කකානං බහුමානගතභාවො ගහට්ඨපබ්බජිතෙහි අභිගමනීයතා අභිගතානව නෙසං කායචිත්තදුක්ඛාපනායනෙ පටිබලභාවො ආමිස දුත ධම්මදුතෙහි උපකාරිතා. ලොකීයලොකුත්තරසුඛෙහි ච සං යොජනසමන්තා දිපිතා භොති. යස්මා ච ලොකෙ ඉස්සරියධම්ම යසසිරිකාමප්පයතොසු ඡසු ධම්මෙසු භග්ගදෙස පවත්නාති. පර මචස්ස සකචිතො ඉස්සරියං අභිමලසිමාදිකා වා ලොකීයසම්මතං සබ්බාකාරපරිපුරං අත්ථි. තථා ලොකුත්තරො ධම්මො ලොකත්තා යව්‍යාපකො. යථාභුවමගුණාධිගතො අතිවිශ්‍ය පරිසුඛො යසො, රූපකායදස්සනබ්‍යාවච්ජනනායනමනප්පසාදජනනසමන්තා සබ්බා කාරපරිපුරා සබ්බබහුපච්චබ්බසිරි, යං යං එතෙන ඉච්ඡිතං පත්තිතං වා අත්තතිතං පරතිතං වා තස්ස තස්ස තථෙව අතිතිප්පත්තත්තා. ඉච්ඡිත නිප්පත්ති සඤ්ඤිතො කාමො, සබ්බලොකගරූභාවප්පවත්තිහෙතු භුතො සම්මාවායාමසංඛාතො පයත්තො ච අත්ථි; තස්මා ඉමෙහි භගෙහි යුත්තත්තාපි භගා අස්ස සන්තීති ඉමිනා අත්ථෙන **භග්ගමාහි** වුවවති.

යස්මා පන කුසලාදිහි හෙදෙහි සබ්බධම්මෙ බ්බායත්තධාතූසච්ච ඉන්ද්‍රියපටිච්චසමුප්පාදදිහි වා කුසලාදිධම්මෙ පිළුනසංඛතසත්තාප විපරිතාමත්ථෙන වා දුක්ඛං අරියසච්චං-ආයුහන නිදුත සංයොග්‍ය පළිබොධත්ථෙන සමුදයං-නිස්සරණ විවෙකාසංඛාතාමතත්ථෙන නිරොධං-නිශ්‍යානික ගෙතුදස්සනාධිපතෙය්‍යත්ථෙන මග්ගං-විහත්තවා විහජ්ජා විවරිතා දෙසිතවාති වුත්තං භොති. තස්මා විහත්තවාති වත්තබ්බෙ **භග්ගමාහි** වුවවති. යස්මා ච එස දිබ්බ වුග්ග

1. V. ම. භග්ගාශා.

2. V. ම. පවුවවති.

අපි යම්කිසිකාර කාශවිත්තඋපධිවිවෙකේ සුඤ්ඤතාපඤ්ඤිතානිමිත්ත විමොක්ඛ අඤ්ඤ ව ලොකීයලොකුත්තරේ උත්තරිමත්‍රස්සධම්මෙ භජ් සෙවි බහුලමකාසි තස්මා භත්තවාති වත්තබ්බි භගවාති වුවවති. යස්මා පන තිසු භවෙසු තණ්හාසංඛාතං ගමනමනෙත වත්තං තස්මා භවෙසු වත්තගමනොති වත්තබ්බි භවසද්දතො භකාරං ගමන සද්දතො භකාරව වත්තසද්දතො වකාරඤ්ඤ දීඝං කත්වා ආදාය භග වාති වුවවති. යදා ව ලොකේ මෙහනස්ස ඛස්ස මාලාති වත්තබ්බි මෙබ්බාති.

පුත අපරම්පි පරියායං නිද්දිසනොති “අපිව භග්ගරාගොති භගවා”ති ආදිමාහ. තත් භග්ගො රාගො අස්සාති භග්ගභග්ගො, භග්ග ඤාදිසුපි එසෙව නයො, “කණ්ඩකො”ති: විනිවිජ්ඣනස්සෙත කිලෙසා එව. “භජී”ති: උද්දෙසවසෙන විභාගං කත්වා භජෙසි. “විභ ජී”ති: පටිනිද්දෙසවසෙන විවිධං භජෙසි. “පටිභජී”ති: පටිනිද්දෙස වසෙන පකාරෙන විභජ්. උග්ගපිතඤ්ඤානං වසෙන භජ්, විපටිතඤ්ඤානං වසෙන විභජ්, නෙය්‍යානං වසෙන පටිභජ්. ඛම්මරහනනති:-

“විතතිකතං මහස්සව අතුලං දුලභදස්සනං

අනොමසත්තපරිභොගං රතනනෙත්ත පට්ඨවති”ති

එවං වණ්ණිතධම්මරතනං තිවිධෙන භාජෙසි. “භවානං අග්ග කාණේ”ති: කාමභවාදීනං නවත්තං භවානං පරිචේද්දං පරියත්තං පරිවට්ඨමං කාරකො. “භාවිතකාණො”ති: වසිතිතකායො, තථා ඉත රතනයෙපි. “භජී”ති: සෙවි. “අරඤ්ඤ වනපඤ්ඤාති”ති¹ ගාමස්ස වා නගරස්ස වා ඉන්ද්‍රඛිලතො බහි අරඤ්ඤං, මත්‍රස්සපචාර තික්කනතාති වනපඤ්ඤාති. “පත්තාති”ති: යත් මත්‍රස්සා න කසනති න වපනති දුරාති සෙනාසනාති, කෙවි පන “වනපත්තාති”ති: යස්මා තත් ව්‍යංශාදයො අත්ථි තං වනං තෙ පාලයනති රක්කනති තස්මා තෙහි රක්කිතතතා වනපත්තාතිති වදනති. “සෙනාසනා තී”ති: සෙති ව ආසති ව එත්ථාති සෙනාසනාති. “අප්පසද්දාති”ති: වචනසද්දෙන අප්පසද්දාති. “අප්පභිග්ගොසාති”ති: ගාමනගර නිග්ගොසාදිසද්දෙන අප්පභිග්ගොසාති. “විජනවානාති”ති: අනෙතා සචරණකප්පකස්ස සරිරවාතෙන විරහිතාති. “විජනවාදාති”තිපි පාඨො අනෙතා ජනවාදෙන විරහිතාතිති අත්ථො. “විජනවානාති”තිපි පාඨො. ජනසචාරවිරහිතාතිති අත්ථො. මත්‍රස්සාග්ගසෙසාකාති”ති: මත්‍රස්සානං රහස්සකාරණධර්මානාති. “පටිසල්ලානසාරුප්පාති”ති: විවෙකානුරූපාති. “භාගිවා”ති භාගො විවරාදිකොධර්මාසො අස්ස අත්ථිති භාගි. පටිලාභවසෙන අත්ථරසාදිභාගො අස්ස අත්ථිති භාගි. “අත්ථරසස්සා”ති: හෙතුඵලසම්පත්ති සංඛාතස්ස අත්ථරසස්ස. “ඛම්ම රසස්සා”ති: හෙතුසම්පත්ති සංඛාතස්ස ඛම්මරසස්ස. වුත්තං හෙතො:-

“ගෙතුළලෙ ඤාණං අත්ථපට්ඨමනීදා, ගෙතුමනි ඤාණං ධම්මපට්ඨමනීදා”නි. “විමුක්ඛනිර්සංයාමා”නි: එලසම්පන්නිසංඛාතස්ස විමුක්ඛනිර්සංයාමං. වුත්තමට්ඨෙතං:—“කිච්චසම්පන්නිඅත්ථෙත රසො නාම පට්ඨවමනී”නි. “වතුනනං ක්කානාන”නනි: පඨමඤ්ඤානාදීනං වතුනනං ක්කානානං. “වතුනනං අපපමඤ්ඤාන”නනි: මෙතනාදීනං එරණපපමාණං විරහිතානං වතුනනං බ්‍රහ්මවිහාරානං. “වතුනනං අරුපසමාපන්නින”නනි: ආකාශානවායතනාදීනං වතුනනං අරුපඤ්ඤානානං. “අධ්මනනං විමොක්ඛාන”නනි: “රුපී රූපානි පස්සති”නි ආදීනා නයෙන වුත්තානං ආරම්භවිමුත්තානං අධ්මනනං විමොක්ඛානං “අභිභාසනාන”නනි: එත්ථ අභිභවිතානි ආයතනානි එතෙසං ක්කානානනනි අභිභාසනනානි ක්කානානි. “ආසනනානි”නි: අධ්මානත්ථෙත ආයතනසංඛාතානි කසිණාරම්භානි, ඤාණුත්තරිකො හි පුග්ගලො විසදඤ්ඤාණො කිං එත්ථ ආරම්භෙණ සමාපජ්ජතබ්බං න මසි විතෙතකායනාකාරණෙ හරො අත්ථිති තානි ආරම්භානි අභිභවිතා: සමාපජ්ජති, සහ නිමිත්තප්පාදෙනෙවෙත්ථ අප්පණං නිබ්බත්තෙතනීති අත්ථො. එවං උප්පාදිතානි ක්කානානි අභිභාසනනානිති වුච්චනති තෙසං අධ්මනනං අභිභාසනනානං. “නවනනං අනුපුබ්බ විහාරසමාපන්නින”නනි: පුබ්බං පුබ්බං අනු අනුපුබ්බං¹ සමාපජ්ජතබ්බතො අනුපුබ්බවිහාරසමාපන්නි, අනු පටිපාටියා සමාපජ්ජතබ්බානි අත්ථො. තාසං නවනනං අනුපුබ්බවිහාරසමාපන්නිනං. “දසනනං සඤ්ඤාභාවනාන”නනි: ගිරිමානඤ්ජුත්තෙත ආගතානං අනිච්චසඤ්ඤාදීනං දසනනං සඤ්ඤාභාවනානං. දසනනං කසිණසමාපන්නින”නනි: සකලත්ථෙත කසිණසංඛාතානං පඨවිකසිණඤ්ඤානාදීනං දසනනං ක්කානානං. “ආනාපානසතිසමාපන්නිසා”නි: ආනාපානසතිසමපයුත්තසමාධියං. “අසුභසමාපන්නිසා”නි: අසුභක්කානසමාපන්නියා. “දසනනං නථාගතබලාන”නනි: තථාගතස්ස බලානං දසනනං “වතුනනං වෙසාරජ්ජාන”නනි: විසාරදභාවානං වතුනනං වෙසාරජ්ජානං. “වතුනනං පට්ඨමනීදාන”නනි: පට්ඨමනීදාඤ්ඤානං වතුනනං. “ජනනං අභිඤ්ඤාණාන”නනි: ඉඨිවිධාදීනං ජනනං අභිඤ්ඤාණානං. “ජනනං බ්‍රිඛධම්මාන”නනි: සබ්බං කායකම්මං ඤාණානුපට්ඨවත්තීති ආදීනා නයෙන උපට්ඨ ආගතානං ජනනං බ්‍රිඛධම්මානං, තත්ථ විවරාදයො භාග්‍යසම්පන්නිවසෙන වුත්තා. අත්ථරසනනිකො² පට්ඨෙධ්වසෙන වුත්තො, අධිසිලනනිකො පටිපත්ති වසෙන, ක්කානනනිකො රූපාරූපක්කානවසෙන, විමොක්ඛනනිකො සමාපන්නිවසෙන, පඤ්ඤා වතුකො³ උපචාරපණාවසෙන, සතිපට්ඨානාදයො සත්තනි:සබ්බොධිපක්ඛියධම්මවසෙන. තථාගතබලානනනි ආදයො ආවේනිකධම්මවසෙන වුත්තානි වෙදිතබ්බා.

1. V. ම. විහරිතබ්බතො සමාපජ්ජතබ්බතො.

2. V. ම. අත්ථිදසා. 1 කා.

3. V. සඤ්ඤා වතුකො,

ඉතො පරං භගවානි තෙනං නාමනති ආදි අන්මනුගතා අයං පඤ්ඤානති ඤාපනත්ථං චුත්තං. තත්ථ සමණා පබ්බජ්ජපගතා. බ්‍රාහ්මණා භොවාදිතො. සමිතපාපා බාහිතපාපා වා. දෙවනා සක්කා දයො බ්‍රහ්මාණො ව. “විමොක්ඛ”නති: විමොක්ඛො අරහත්තමයො විමොක්ඛස්ස අනෙත¹ අරහත්තථලං. තස්මිං විමොක්ඛනෙත භවං විමොක්ඛනතිකං නාම. සබ්බඤ්ඤාභාවො හි අරහත්තමයොන සිජ්ඣති අරහත්තථලාගිගමෙ සිඬො හොති, තස්මා සබ්බඤ්ඤාභාවො විමොක්ඛනෙත භවො හොති, තං නෙමිත්තිකමපි නාමං විමොක්ඛනෙත භවං නාම හොති. තෙන චුත්තං:-විමොක්ඛනතික මෙතං බ්‍රහ්මානං භගවන්තානනති. “බොධිසා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤාන ඤාණස්ස පටිලාභා”නති: මහාබොධිරුක්ඛමූලෙ යථාචුත්තක්ඛණේ සබ්බඤ්ඤානඤාණස්ස පටිලාභෙන සහ. “ස්වර්තාපඤ්ඤානති”නති: අරහත්තථලස්වර්තීරියාය සබ්බධමමස්වර්තීරියාය වා ජනා පඤ්ඤානති. “සද්දං භගවා”නති: යා අයං භගවානි පඤ්ඤානති. “විහි කාරණෙ හි”නති: විහි කොට්ඨාසෙහි. “පටිසන්තිසාසන”නති: තෙපිටකං බ්‍රහ්මවචනං. “පටිපත්ති”නති: පටිපජ්ජති ඵතායානි පටිපත්ති.

“සං නස්ස පටිසාසන”නති: තෙන පුග්ගලෙන යං පරියාපුතං සජ්ඣාපිතං. කරණත්ථෙ සාමිවචනං, පරියාපුත්තනතිපි පාඨො. “සුත්ත”නති: උභතොවිභවනිදෙසසබ්බකපරිවාරා සුත්තනිපාතෙ මහිලසුත්ත රතනසුත්ත තුවටකසුත්තානි අඤ්ඤමපි ව සුත්තනාමිකං තථාගතවචනං සුත්තනති වෙදිතබ්බං. “ගෙසා”නති: සබ්බමපි සගා ථකං සුත්තං ගෙය්‍යනති වෙදිතබ්බං. විසෙසෙන සංයුත්තකො සක ලොපි සගාථකවග්ගො. “වෙසාකාරණ”නති: සකලං අභිධමමපිටකං නිශ්ශාථකං සුත්තං යව හි අට්ඨති අබ්බෙහි අසබ්බහිතං බ්‍රහ්මවචනං තං වෙය්‍යාකාරණනති වෙදිතබ්බං. “ගාථා”නති: ධම්මපද පේරගාථා පේරිගාථා සුත්තනිපාතෙ නො සුත්තනාමිකා සුභිකගාථා ගාථානි වෙදිතබ්බා. “උදුන”නති: සොමනස්සඤ්ඤමයිකා ගාථාපටිසංයුත්තා වෙ අසීතිසුත්තනතා උදුනනති වෙදිතබ්බං. “ඉතිචුත්තක”නති: “චුත්තං හෙතං භගවතා”නි ආදිනස්පවත්තා දසුත්තරසතසුත්තනතා ඉතිචුත්තකනති වෙදිතබ්බං. “ජනක”නති අපණ්ණකජනකාදීනි පණ්ණාසාධිකානි පවජනකසතානි ජනකනති වෙදිතබ්බං. “අබ්බුත බම්ම”නති: “වත්තාරො මෙ භික්ඛවෙ අවජරියා අබ්බුතා ධම්මා ආනන්දෙ”නි ආදිනස්පවත්තා සබ්බෙ අවජරියබ්බුතධම්මපටිසංයුත්තා සුත්තනතා අබ්බුතධම්මනති වෙදිතබ්බං. “වෙදල”නති: චූල වෙදල මහාවෙදල සමවාදිට්ඨි සක්කපඤ්ඤා සංඛාරභාජනිය මහා පුණ්ණමසුත්තාදයො සබ්බෙපි වෙදව තුවට්ඨිව ලඛා ලඛා පුර්ව්ත

සුඛතනනා වෙදලුනති වෙදිතබ්බං. “ඉදං පටිසන්තිසාසන”නති: ඉදං චුත්තප්පකාරං තෙපිටකං බුඛවචනං පරියාපුණිතබ්බජේන පරියතති අනුසාසනජේන සාසනනති කත්වා පරියතතිසාසනං “තමපි මුක්ඛති”ති: තමපි පරියතතිසාසනං නක්ඛති. “පමුක්ඛති”ති:¹ ආදිතො නක්ඛති. “පටිබාහිගේ හොති”ති: පරමමුක්ඛො හොති. “කතමං පටිපනතිසාසන”නති: ලොකුත්තරධම්මතො පුබ්බභාගො තදත්ථං පටිපජ්ජයතිති පටිපතති. සාසිගතති එත්ථ වෙණේග්ගාති සාසනං. “සමමාපටිපද්”ති: ආදයො චුත්තතයා එව.

“පාණමපි හනති”ති: ජිවිතින්ද්‍රියවපි ඝාතෙති. “අදිනනමපි ආදි සති”ති: පරපරිග්ගතිතමපි වත්ථං ගණහති. “සංඝිමපි ජිනද්”ති: ඝර සක්ඛිමපි ජිනද්. “නිලොපමපි හරති”ති: ගාමෙ පහරිත්වා මහා විලොපමපි කරොති. “එකාගාපිකමපි කගෙති”ති: පණ්ණාස මතෙතපි සංඝිමතෙතපි පරිවාරිත්වා ජිවගාහං ගහෙත්වා ධනං ආහරාපෙති. “පටිපජොපි නිවසිති”ති: පත්ථුහනකමමං කරෙති. “පරදුරමපි ගච්ඡති”ති: පරදුරෙසු වාරිත්තං ආපජ්ජති. “මුසාපි ගණති”ති: අත්ථහඤ්ඤකං මුසා වදති. “අනපිසබ්බමො”ති: අනරිය භාවො. “එකො පුබ්බෙ වටිනානා”ති: පබ්බජ්ජාසංඛාතෙන වා ගණවටසංග්ගජේන වා පුබ්බෙ ලොකෙ විහරිත්වා. “ආනං හනතං ව නං ලොකෙ ගිහමාහු පුපුජ්ජන”නති: නං විබහන්තකං පුග්ගලං යථා හත්ථියානාදි යානං අදන්තං. විසමමපි ආරොහති ආරොහකමපි හඤ්ඤති. “පපානෙපි පපෙති”ති: එවං කායදුච්චරිතාදි විසමාරොහ ණෙන නිරයාදිසු අත්තහඤ්ඤනෙත ජාති පපානාදිසු ව පපතනෙන ව යානං හභිංව තීනං පුපුජ්ජනංව ආහුති. “පබ්බජ්ජාසංඛා තෙන වා”ති පබ්බජ්ජාකොට්ඨාසෙන වා. “පබ්බජ්ජනං සමණො නො”ති: ගණනාරොපණෙන වා. “ගණවටසංග්ගජේන වා”ති: ගණසංග්ගණිකාරාමතං. විස්සජේත්වා වරණජේන වා. “එකො පටිකකමති”ති: එකකොව ගාමතො නිවතති. “සො නිසෙවති”ති: නිද්දෙසස්ස උද්දෙස පදං.

“අපරෙත සමසෙනා”ති: අඤ්ඤයමිං කාලෙ අපරභාගෙ. “බුබ්”නති: සබ්බඤ්ඤාබුබ්බං. “බමම”නති: ස්වාකතාතතාදිගුණයුත්තං ධම්මං. “සබ්බ”නති: සුප්පටිපන්නතාදිගුණයුත්තං සබ්බං. “සිකඛ”නති: අබ්බිලාදිසිකඛිතබ්බං සිකඛං. “පවමකඛාසා”ති: බුඛාදිං පටිකඛි පිත්වා. “ගිනාසා”ති: භීතත්ථාය ගිහිභාවාය. “ආවනතිත්වා”ති: නිවතතිත්වා, සෙවති එකවාරං සෙවති, නිසෙවති අනෙකවිධෙන සෙවති, සංසෙවති අලලිසිත්වා සෙවති, පටිසෙවති පුනපුනං සෙවති. “හත්ත”නති: විබහන්තං. “අදනන”නති: දන්තභාවං අනුපතීතං. “අකාරින”නති: සුසිකඛිත කිරියං අසිකඛාපිතං. “අවිහින”නති: න විතීතං ආවාරසම්පතතියා අසිකඛිතං. “උපපටං ගණහති”ති:

වුත්තපසකාරං යානං අදනනතාදියුත්තං භනනං විසමමග්ගං උපෙති.
 “විසමං බාහුමපි පාසානමපි අභිරුහති”ති: විසමං සුත්වා සිතං බදිර
 බාහුමපි තථා පබ්බතපාසානමපි ආරොහති. “සානමපි ආගෙහන
 කමපි භඤ්ජති”ති: වය්‍යාදි යානමපි ආරොහකස්ස පාජේනනස්ස හත්ථ
 පාදුනිපි භිඤ්ජති. “පපානෙපි පපති”ති: එකතො ජිත්තපබ්භාර
 පපානෙපි පපානෙති.

“සො විබ්භග්ගකො”ති: සො පටික්කනනකො. “භනනසාන
 පටිභාගො”ති: අනවච්ඡිතයානසදිසො. “උප්පථං ගණහති”ති:
 කුසලකම්මපථතො පටික්කමිත්වා අපායපථභූතං උප්පථං මිච්ඡාමග්ගං
 උපෙති. “විසමං කාසකමමං අභිරුහති”ති: සමස්ස පටිපක්කං
 කායදුච්චරිතසංඛාතං. විසමං කායකම්මං ආරොහති. සෙසෙසුපි
 එසෙවනගො. “නිරසෙ අනතානං භඤ්ජති”ති: නිරය්‍යාදසංඛාතෙ
 නිරයෙ අත්තභාවං වුණ්ණවිවුණ්ණං කරොති. “මනුස්සලොකෙ
 අනතානං භඤ්ජති”ති: විවිධකම්මකරණවසෙන භඤ්ජති. “දෙව
 ලොකෙ අනතානං භඤ්ජති”ති: පියවිප්පයොගාදිදුක්ඛවසෙන.
 “ජනිපපානමපි පපති”ති: ජනිපපානෙපි පානෙති. ජරපපානාදි
 සුපි එසෙව නගො. “මනුස්සලොකෙ”ති: ඉධ අධිපොත ලොක
 මෙව දසොති. “පුච්ඡජනා”ති: නිදොසස්ස උදොසපදං. තත්ථ
 පුච්ඡජනාති

“පුච්ඡනං ජනනාදිති කාරණෙහි පුච්ඡජනො
 පුච්ඡජනනෙතොගධතතො පුච්ඡවායං ජනො”ඉති.

සො හි පුච්ඡනං නානපසකාරුතං කිලෙසාදිතං ජනනාදිති පි කාරණෙ
 හි පුච්ඡජනො. තං විභාගතො දසොත්තුං “පුච්ඡ කිලෙසෙ ජනෙනති”ති
 ආදිමාග. තත්ථ බහුනනං නානපසකාරුතං සක්කායදිට්ඨිතං අවි
 හතත්තා තා ජනෙනති තාහි ජනිතාහි වා පුච්ඡජනා. අවිහතමෙව
 වා ජනසඤ්ඤා වදති. පුච්ඡසන්ථාරුතං මුමුලොකකාති එත්ථ
 පුච්ඡනාතා සත්ථුපටිඤ්ඤා එතෙසනති පුච්ඡජනාහි වචනත්ථො පුච්ඡ
 සබ්බගතිහි අවුට්ඨිතාහි එත්ථ ජනෙතබ්බා ජයනති වා එත්ථාහි ජනා,
 ගතිශො, පුච්ඡජනා එතෙසනති පුච්ඡජනා. ඉතො පරෙ ජයනති
 එතෙහිති ජනා, අහිසංඛාරුදගො, තෙ එතෙසං විජ්ජනතිහි පුච්ඡජනා.
 අහිසංඛරණාදි අත්ථො එව ජනසඤ්ඤා දට්ඨබ්බො. නා නා සත්තා
 පෙති සත්තපසනති”ති: රුගග්ගිආදගො සත්තාපා තෙ එවමා
 සබ්බෙපි වා කිලෙසපරිලාගා. “පුච්ඡ පමසු කාමගුණෙසු”ති: එත්ථ
 ජයනතිහි ජනො. රුගො ගෙධොති එවමාදිකො පුච්ඡජනො එතෙ
 සනති පුච්ඡජනා. පුච්ඡජනා රත්තාහි එවං රාගාදි අත්ථො එවමා ජන
 සඤ්ඤා දට්ඨබ්බො. “පලිමුඛා”ති: පටිපන්නා. “ආවුතා”ති: ආවු
 තිතා. “නිවුතා”ති: වාරිතා. “බවුතා”ති: උපරිතො පිහිතා.
 “පිහිතා”ති: ගෙට්ඨාභාගෙන පිහිතා. “පටිච්ඡනා”ති: අපාකවා

“පටිකුප්පිතා”ති: අධොමුඛා කතා. අථවා:—පුට්ඨනං වා ගණනපථ මතීතානං අරියධම්මපරමමුඛානං නිවම්මසමාවාදනං ජනානං අනොගධත්තාපි පුට්ඨ වාති අයං විසුං යෙව සනෙතති විසංසට්ඨො සිලසුතාදිගුණසුතෙතති අරියෙති ජනොති පුට්ඨජනො. එවං යෙ නො:—

“දුට්ඨෙ පුට්ඨජනා චුත්තා බුඬෙනාදිවම්බනුතා

අකො පුට්ඨජනො එකො කල්‍යාණෙකො පුට්ඨජනො”ති

වෙ පුට්ඨජනා චුත්තා, තෙසු අනිපුට්ඨජනො චුත්තො හොතිති වෙදිතබ්බො. “සසො කිතතිවා”ති: ලාභසකාරො පසංසා ව. “පුබ්බො”ති: පබ්බජිතභාවෙ. “භාසනෙවාපි තස්ස සා”ති: තස්ස විබහතකස්ස සතො සො ව යසො සා ව කිතති භායති. “එතම්පි දිත්වා”ති: එතම්පි පුබ්බෙ යසකිතතිනං ලාභං පච්ඡා ව භාතීං දිත්වා. “සිකෙඛථ මෙට්ඨනං විපසභාගාවෙ”ති: යො සිකඛා සිකෙඛථ කීං කාරණං මෙට්ඨනං විපසභාගාවෙ මෙට්ඨනප්පභාණන්දොයාති චුත්තං හොති. “කිතතිවණ්ණභතො”ති: භතකිතතිවණ්ණො, කිතතිසද්දං වෙච්ඡි ගුණව උකම්පිතා වරනො හොතිති අන්තො. චුත්තං නානාතයෙන කථං කථනං අස්ස අත්ථිති චුත්තකපි. “කල්‍යාණපටිභාගො”ති: සුඤ්ජරපඤ්ඤා. “භාසති”ති: නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. “පටිභාසති”ති සමන්තතො භායති. “පටිබංසති”ති: අධො පතති. “පටිපටති”ති: සමන්තතො අපගමිති. “අනතරධාසති”ති: අදස්සනං යාති. “විපසලුප්පති”ති: උච්ඡිජ්ජති. “මුද්දකො සිලකම්බො”ති: ධුලුච්ච යාදි. “මහානතා සිලකම්බො”ති: පාරජිකසඛිකාදිසෙසා. “මෙට්ඨන ධම්මස්ස පභාගාසා”ති: තදඛිනාදිපභාගෙන පජගන්ත්වාය. “මුප සමාසා”ති: මලානං මුපසමන්ත්වාය. “පටිතිස්සභාගාසා”ති: පක්කඤ්ඤ පරිවොගපටිතිස්සගන්ත්වාය. “පටිපසස්සභාගාසා”ති: පටිපසස්සභාගාසාය. එලස්ස අත්වාය.

යො හි මෙට්ඨනං න විපජගාති සංකප්පෙති—පෙ-නථාවිධොති.

තත්ථ “පරෙතො”ති: සමන්තාගතො “පරෙසං නිගෙසාස”නති: උපජ්ඣායාදීනං නිශ්චවනං. “මංකු හොති”ති: දුම්මනො හොති. “කාමසංකප්පෙතා”ති: කාමපටිසංසුච්ඡෙතන විතකෙකත. උපරිසෙපි එසෙවනයො. “පුට්ඨො”ති: විතකෙකති පුට්ඨිතො. “පරෙතො”ති: අපරිතිතො. “සමොතිතො”ති: සම්මා ඔතිතො අනො පටිට්ඨො. “කපණො විසා”ති: දුග්ගතමත්‍රස්සො විස. “මඤ්ඤ විසා”ති: අඤ්ඤාණී විස. “මොමුසො විසා”ති: සම්මොගගුණො විස. “කාස ති”ති: විනෙතති. “පජ්ඣාසති”ති: භුසං විනෙතති. “නිජ්ඣාසති”ති: අනෙකවිධෙන විනෙතති. “අපජ්ඣාසති”ති¹ තතො අපගන්ත්වා විනෙතති. “උලුකො”ති: උලුකසකුණො. “රුක්ඛසාධාස”නති:

රුකෙකි උපරිවිසිතසාධාය විටපෙ වා. “මුසිකං මග්ගමානො”ති: මුසිකං ගවෙසමානො. “මග්ගමානො”තිපි පඨනති. “කොඤ්ඤ”ති: සිභාලො. “විලාගේ”ති: බබ්බු. “සංඝමල සංකප්පිතේ”ති: විනතං සරුතං අනතරෙ ව උදකනිඛමනවිකල්පකවචරනිකම්පනවර්තනෙ ව ඵණ්ඩලෙ ව. “වහවජ්ජනො”ති: පිටසිභිවසංජිනො. ඉතො පරි ගාථා පාකටසබ්බො ඵව.

තාසු “සරුතං”ති: කායද්වවරිතාදීති, තානි හි අනතරො පරෙ සව ඡේදනතේන සන්ධානීති වුවවනති. තෙසු වායං විසෙසෙන තාව ආදිතො මුසාවචනං සන්ධානෙව කරොති. ඉමිනා කාරණේ නාහං විබ්බතොති හණන්තො. තෙනෙවාහ:-ඵසබ්බාසං මහා ගෙඬො මොසවජ්ජං පගාහති. තත් “ඵසබ්බාසං”ති: ඵසබ්බාසං. “මහාගෙඬො”ති: මහාබ්බතං. කතමොති වෙ යදිදං මොසවජ්ජං පගාහති: ස්වාසං මුසාවාදජේඛාගාහො මහාගෙඬොති වෙදිතබ්බො. “නිඤ්ඤ සන්ධානී”ති: තයො ඡේදකා, කායද්වවරිතං කායසන්ධං, වච්ඡි සන්ධාදිසුපි ඵසෙවනසො. තං විභාගතො දසොනුං නිවිධං කාය ද්වවරිතං කායසන්ධානී ආහ. “සමප්පනමුසාගාසති”ති: ජනනො නුච්ඡං වාවහාසති. “අභිභිරතො අහං හතො අහොසිං පබ්බජ්ජා සා”ති: සාසනපබ්බජ්ජාය අභිරතිවිරතිතො අහං ආසිං. “මාතා මෙ පොසෙතබ්බො”ති: මාතා මයා පොසෙතබ්බො. “තොනමිති විබ්බතොති හණති”ති: තෙන කාරණෙන පටික්කනො අසමිති කපෙති. පිතා මයා පොසෙතබ්බොති ආදිසුපි ඵසෙවනසො.

“ඵසො තස්ස මහාගෙඬො”ති: තස්ස පුග්ගලස්ස ඵසො මහා බ්බො. “මහාවත”නති: මහතං වතං. “ගහන”නති: දුරතික්කමං. “කන්ධාගේ”ති: වොරකන්ධාරුදිසදිසො. “විසමො”ති: කණ්ඩක විසමො. “කුටිලො”ති: වංකසදිසො. “පංකො”ති: පලල සදිසො. “පලිපො”ති: කදුමසදිසො. “පලිබොධො”ති: මහා දුග්ගො. “මහාබ්බත”නති: මහතං දුමොවයං බ්බතං. “සදිදං සමප්පනමුසාවාදො”ති: යො අයං සමප්පනමුසාවාදො. “සහගතො වා”ති: සහායං සීතො වා. “පටිසග්ගතො වා”ති: ගාමපටිසායං සීතො වා. “සුභිමජ්ඣගතො වා”ති: දයාදනං මජ්ඣෙකි සීතො වා. “පුග්ගල මජ්ඣගතො වා”ති: සෙතීතං මජ්ඣෙකි සීතො වා. “රජකුල මජ්ඣගතො වා”ති: රජකුලස්ස මජ්ඣෙකි මහාවිතිච්ඡයෙ සීතො වා. “අභිභිතො”ති: පුච්ඡනන්ධාය නීතො. “සංකප්පිතො”ති: සකම් කන්ධා පුච්ඡිතො. “ඵසමොනා පුට්ඨො”ති: ආලපනමෙතං. “අනතරෙ වා පරෙතෙ වා”ති: අනතරො වා පරස්ස වා හත්පාදදිගෙතු වා ධනගෙතු වා. ආමිසකිම්බගෙතුමාති තත් “ආමිස”නති: ලාභො අධිපෙයනො. “කිම්බ”නති: යං වා තං වා අපමන්තකං, අනතමසො තිත්තිරවටකසප්පිණිනවතිතපිණිනි, අපමන්ත කස්සාපි ලාභස්ස ගෙතුති අත්තො. “සමප්පනමුසා ගාසති”ති: ජනනොගෙව මුසාවාදං කරොති.

පුත අඤ්ඤං පරියායං දස්සෙන්නො “අපි ව තිහාකාරෙහි මුසා වාදෙ හොති පුබ්බවස්ස හොති” ආදිමාහ. තත් “තිහාකාරෙහි”ති: සමපජනමුසාවාදස්ස අභග්ගතෙහි තිහි කාරණෙහි. “පුබ්බවස්ස හොති”ති: පුබ්බභාගෙ යෙව අස්ස පුග්ගලස්ස එවං හොති-මුසා හණ් ස්සනති. “හණ්නස්ස හොති”ති: හණ්මානස්ස හොති. ‘හණ්නස්ස හොති’ති: හණ්තෙ අස්ස හොති. යං වහ්නබ්බං තස්මිං වුත්තෙ හොතිති අත්ථො. අථවා, “හණ්නස්ස”ති: වුත්ත වත්තො තිට්ඨිතවචනස්ස හොතිති, එවං සො පුබ්බභාගෙපි ජනාති හණ්තෙත්ථාපි ජනාති පච්ඡාපි ජනාති මුසාමයාහණ්තනති, සො එවං වදනෙත්ථා මුසාවාදකමත්තා බ්ඤ්ඤාතිති අයමෙත්ථ අත්ථො දස්සිත්තො. කිවාපි දස්සිත්තො අථබ්බො අයමෙත්ථ විසෙසො, පුච්ඡා¹ තාව හොති මුසාහණ්ස්සනති පුබ්බභාගො අත්ථි, මුසා මයා හණ්තනති පච්ඡාභාගො නත්ථි. වුත්තමත්තමෙව හි කොචි පථමුස්සති කිං. තස්ස මුසාවාදෙ හොති න හොතිති? සා එවං අට්ඨකථාසු විස්සජ්ජිතා. පුබ්බභාගෙ මුසා හණ්ස්සනති ව හණ්තනස්ස මුසා හණ්මිති ව ජනතො පච්ඡාභාගෙ මුසා මයා හණ්තනති න සක්කා න හවිතුං, සවෙපි න හොති මුසාවාදෙයෙව. පුරිමමෙව හි අභ්ගවයං පමාණං. යස්සාපි පුබ්බභාගෙ මුසාහණ්ස්සනති ආභොගො නත්ථි, හණ්තෙත්ථා පන මුසාහණ්මිති ජනාති හණ්තෙපි මුසා මයා හණ්තනති ජනාති, සො මුසාවාදෙන න කාරෙතබ්බො. පුබ්බභාගො හි පමාණතරං. තස්මිං අසති දවාහණ්තං වා රවාහණ්තං වා හොතිති. එත්ථ ව තඤ්ඤාණතා ව ඤ්ඤාසමොධානව පරිච්චිතබ්බං, තඤ්ඤාණතා පරිච්චිතබ්බාති යෙන විත්තෙන මුසාහණ්ස්සනති ජනාති තෙනෙව මුසා හණ්මිති ව මුසා මයා හණ්තනති ව ජනාතිති එවං එකවිත්තෙනෙව තිසු බණෙසු ජනාතිති අයං තඤ්ඤාණතා පරිච්චිජ්ජිතබ්බො. නහි සක්කා තෙනෙව විත්තෙන නං විත්තං ජනිතුං. යථා න සක්කා තෙනෙව අසිනා සො අසි ඡිද්දිතුනති, පුරිමං පුරිමං පන විත්තං පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස විත්තස්ස තථා උප්පත්තියා පච්චයො හුත්වා තිරුජ්ඣති. තෙනෙනං වුවති:-

“පමාණං පුබ්බභාගොව තස්මිං සති² න හෙස්සති
සෙසවයනති තත්ථො තමිති වාචා තිවබ්බිකා”ති.

තං ඤ්ඤාසමොධානං පරිච්චිජ්ජිතබ්බනති එතාති තිණ් විත්තාති එකකබ්බෙ උප්පජ්ජනතිති න ගහෙතබ්බාති. ඉදං හි විත්තං නාම.

“අතිරුබ්බිති පඨමෙ න උප්පජ්ජති පච්ඡිමං,
තිරන්තරුප්පජ්ජනතො එකං විය පකාසති”ති.

ඉතො පරං පන යථායං අජනං යෙව ජනාමිති ආදිනා නයෙන සමපජන මුසා හණ්ති. තස්මා සො ඉදං අභුතනති එවං දිට්ඨිකො හොති. තස්ස හි අත්ථෙව අයං ලඞ්, තථා ඉදං අභුතනති එවමස්ස

බමනි වෙව රුවෙති ව. එවං සභාවමෙවස්ස විතතං ඉදං අභුතනති. යද පන මුසා වතතුකාමො ගොති, තද නං දිට්ඨිං වා දිට්ඨියා සහ බනතිං වා දිට්ඨිබන්තීති සම්. රුචිං වා දිට්ඨිබනති රුචිති සම්. සඤ්ඤං වා දිට්ඨිබනතිරුචිසඤ්ඤති සම්. භාවං වා විනිධාය නික්ඛිපිත්වා පටිච්ඡාදෙනා අභුතං විනිධානං කත්වා හණති. තස්මා තෙසමපි වසෙන අභිගහෙදං දස්සෙත්තුං “අපිච්ච වතුහාකාරෙති”ති ආදි වුත්තං. එත් “විනිධාය දිට්ඨි”නති: බලවබ්බමවිනිධානවසෙතෙ වෙතං වුත්තං. “විනිධාය බන්තී”ති: ආදීති තතො දුබ්බලදුබ්බලානං විනිධානවසෙත¹. “විනිධාය සඤ්ඤ”නති: ඉදමපනෙත් සබ්බදුබ්බල බ්බමවිනිධානවසෙන සඤ්ඤමත්තමපි නාම අවිනිධාය සමප්පන මුසා භාසිස්සතිති තෙනං ධාතං විජ්ජතිති. “මජ්ඣෙව පටිකිස්සති”ති: පාණ්ඩොදීති කරොනෙතා තතො නිදනං ව දුක්ඛමනුභොනෙතා භොගපරියෙසනාරක්ඛණාති ව කරොනෙතා මොමුභො විය පරි කිලිස්සති.

“නමෙන ගුණනො ගහෙත්වා විවිධා කම්මකාරණා කාරෙතී”ති: න රුජනො කරොනති රාජවිධානපුරිසා නානාවිධාති කම්මකාරණාති කාරොනති. “කසාහිපි නාලෙතී”ති: කසා² දණ්ඩකෙහිපි තජ්ජනති. “වෙතෙනාති”ති: වෙතතලතාති. “අබ්දණ්ඩකෙහි”ති: මුග්ගරෙහි පහාරෙපි පහාරසාධනත්ථං වා වතුහත්ථදණ්ඩං විධා ජිත්ථිත්වා ගහන දණ්ඩකෙහි. “බිලබ්ගථාලික”නති: කඤ්ජක ලකබලිකකම්මකාරණං, තං කරොනතා සීසකපාලං උපපාටෙත්වා තත්තං අයොගුලං සණ්ඨා සෙන ගහෙත්වා තත්ථ පක්ඛිපනති. තෙන මත්ථලුඛං පක්ඛිපිත්වා උපරි උත්තරති. “සබ්බමුණ්ඨික”නති: සංඛමුණ්ඨිකකම්මකාරණං, තං කරොනතා උත්තරොට්ඨ උභතො කණ්ණවුලිකා ගලවාටකපරිවේජ දෙන වම්භං ජිත්ථිත්වා සබ්බකෙසෙ එකතො ගණ්ඨං කත්වා දණ්ඩකෙන වෙඨෙත්වා උපපාටෙතී, සහ කෙසෙහි වම්භං උට්ඨගති තතො සීස කවාහං පුලසකබරාහි සංසිත්වා ධොවනතා සබ්බවණ්ණං කරොනති. “ගුහමුඛ”නති: රාහුමුඛකම්මකාරණං තං කරොනතා සංකුනාමුඛං විවරිත්වා අනෙතා මුඛෙ දීපං ජලෙතී. කණ්ණවුලිකාහි වා පට්ඨාය මුඛං නිබාදනෙන බනනති ලොහිතං පැසරිත්වා මුඛං පුරෙති. “භේතිමාලික”නති: සකලසරීරං තෙලපිලොතිකාය වෙඨෙත්වා ආලිමනති. “හත්ථපජ්ජාතික”නති: හත්ථ තෙල පිලොතිකාය වෙඨෙත්වා දීපං විය පජ්ජාලෙතී. “ඵරකවහනික”නති: ඵරකවත්ති කම්මකාරණං, තං කරොනතා ගෙට්ඨා ගිවිතො පට්ඨාය වම්භවටෙට් කනතිත්වා ගොප්ඨකෙ³ පාතෙනති, අථ තං යොතෙනති බන්ධිත්වා කබ්ඞිනති, සො අත්තනො වම්භවටෙට් අක්කමිත්වා අක්කමිත්වා පතති. “වීරකවා සික”නති: වීරකවාසිකම්මකාරණං, තං කරොනතා තට්ථ වම්භවටෙට් කනතිත්වා කට්ඨං ධූපෙනති, කට්ඨො පට්ඨාය කනතිත්වා ගොප්ඨ

කෙසු ධර්මයෙහි, උපරිමෙහි ගෙට්ඨිමසරීරං. චිරකතිවාසනතිවත්ථං විශ්‍ය ගොති. “එණේය්‍යක”නති: එණේය්‍යකකමකාරණං, තං කරොන්තා උගොසු කප්පරෙසු ච ජණ්ණකෙසු ච අයොවලයාති දන්තා අයසුලාති කොට්ටනති, සො චතුති අයසුලෙහි භූමියං පතිට්ඨහති, අථ තං පරිවාරෙතා අනිං කරොන්තති. “එණේය්‍යකො¹ ජෙති පරිග්ගහොයථා”ති ආගහට්ඨානෙපි ඉදමෙව චුත්තං, තං සක්කිතො සුලාති අපනෙතා චතුති අට්ඨිකොට්ඨියෙව ධර්මයෙහි එවරුපා කාරණං නාම නත්ති. “බලිසමංශික”නති: උගතො මුලෙහි බලිසෙහි පහරිතා වමමංසනහාරුති උප්පාටෙන්නති. “කභාපණ්ණික”නති සකලසරීරං තිණ්හාති වාසිති කොට්ඨො පට්ඨාය කභාපණ්ණිකං පානෙන්නා කොට්ටනති. “බාග්පතච්ඡික”නති සරීරං තත්ථ තත්ථ ආවුඛෙති පහරිතා කොච්ඡති බාරං සංසෙන්නති, වමම මංස නහා රුති පග්ගරිතා සවනති, අට්ඨිකසංබලිකාව තිට්ඨති. “පලිසප්පි චතතික”නති: එකෙන පසොන නිපජ්ජාපෙතා කණ්ණිච්ඡෙදො අය සුලං කොට්ටනා පඨවියා එකාබ්බං කරොන්තති, අථ තං පාදෙ ගගෙතා ආවිජ්ඣනති.

“පලාලපිඨක”නති: ජෙකා කාරණිකා ජිව්වමං අච්ඡිද්දතා තිසදපොතකෙහි අට්ඨිති භිද්දතා කෙසෙසු ගගෙතා උක්ඛිපනති, මංසිරාසියෙව ගොති, අථ තං කෙසෙගෙව පරියොනක්ඛිතා ගණ්හනති පලාලපිඨං විශ්‍ය කතා පට්ඨිවෙශෙන්නති. “සුතඛෙතිපි”ති කතිපයාති දිවසාති ආහාරං අදන්තා ජාතසුතඛෙති බාදුපෙන්නති. තෙ මුහුත්තෙන අට්ඨිසංබලිකමෙව කරොන්තති. “එවමපි කිසාති”ති: එවමපි විසාතං පාපුණාති. “පටිකිසාති”ති: සබ්බභාගෙන විසාතං පාපුණාති. “පටිකිලිසාති”ති: උපතාපං පාපුණාති.

පුත අඤ්ඤං කාරණං දසොනො අථ වා කාමගණ්හාස අභිභූතොති ආදිමාග. තත්ථ “කාමගණ්හාසා”ති: පච්ඤාම භූණිකලොභෙන. “අභිභූතො”ති: මද්දිතො. “පටිසාදිහන විතො”ති: කුසලාචාරං බෙපෙතා ගතිතවිත්තො. “ගොගෙ පටි සෙසගො”ති: ධනං ගවෙසමානො. “නාචාස මහාසමුදං පක්ඛඤ්ඤාති”ති: තරණිසංඛාතාය නාචාස මහනාගං ලොණසාගරං පටිසති. “සිහංසු පුරකඛතො”ති: සිහං පුරතො කතා. “උණංසු පුරකඛතො”ති: උණං පුරතො කතා. “බංසා”ති: පිඛගලමක්ඛිකා. “මකසා”ති: මකසා එව. “පිසාමානො”ති: බංසාදි සමපයෙහි විගෙසියමානො. “මුප්පිපාසාති මිසමානො”ති: බුදු පිපාසාය මර මානො. භූමිං ගච්ඡති අදිති මුලපදං ගච්ඡති පරියො සානාති චතුර්විසති රට්ඨිනාමෙන චුත්තාති. “මරුකභාරං ගච්ඡති”ති: වාලිකානාරං තාරකසඤ්ඤාය ගච්ඡති. “ජණ්ණ පඨ”නති: ජණ්ණි ගන්තබ්බං මග්ගං. “අජපඨ”නති: අජෙති ගන්තබ්බං

1. V. ම. එණේය්‍යකො.

2. V. ම. පිළියමානොති.

මග්ගං. මෙණ්ඩපපේපි එසෙව නයො. “සංකුපප්පි”නති: බාහුකෙ කොට්ටො නෙහි ඔක්කමිතබ්බං බාහුමග්ගං, තං ගච්ඡමානො පබ්බත පාදෙ ධුමා අගසිඞ්ගාටකං යොතෙතන බක්ඛිතා උඞ්ඛං බිප්පිතා පබ්බතෙ ලග්ගාපෙතා යොතෙතනාරුග්ග වජ්ජගෙන ලොහ දණෙකුන පබ්බතං විජ්ඣිතා බාහුං කොට්ටො තත් තත් සිඞ්ගාටකං ආකඛිතා පුන උපරි ලග්ගාපෙතා තත් සිතො වච්ඡයොතනං ඔලමෙතො තං ආදාය ඔතරිතා ගෙට්ඨිමබාහුකෙ බක්ඛිතා වාම ගජේන යොතනං ගගෙතා දකඛිණගජේන මුග්ගරං ආදාය යොතනං පහරිතා පුන බාහුකං නිගරිතා පුන අභිරුහති. එතෙහුපායෙන පබ්බතමත්තං අභිරුග්ග තතො ඔතරිතො පුරිමනසෙනෙව පඨමං පබ්බතමත්තෙ බාහුකං කොට්ටො වච්ඡපසිඞ්ගකෙ යොතනං බක්ඛිතා බාහුකෙ වෙසේතා සයං අනො පසිඞ්ගකෙ නිසීදිතා මක්කටකානං සුත්තවිසංස්කරාකාරෙන යොතනං විනිවෙසේතා ඔතරති. තෙන වුත්තං:—“බාහුකෙ කොට්ටො නෙහි ඔක්කමිතබ්බං මග්ග”නති. “ජනපප්පි”නති: වච්ඡතෙතන වාතං ගගෙතා සකුණෙහි විශ ඔතරිතබ්බමග්ගං. “වංසපප්පි”නති: වෙණු ගුලිං ඡේදනසත්තෙ ඡේදිතා රුකෙහි ඵරපුනා කොට්ටො මග්ගං කුරුකෙනො වෙලුවනෙ නිසෙය්ඤ්ඤිකා වෙලුගුලෙහි ආරුග්ග වෙලුං ඡේදිතා අපරසං වෙලුගුලිකං උපරි පාතෙතා වෙලුගුලිමත්තෙ නෙව ගතනබ්බං මග්ගං සකාය වංසපප්පිං ගච්ඡති වුත්තනති වෙදිතබ්බං.

“ගවෙසනො නවිශති අලාහමුලකමපි දුක්ඛං දොමනස්සං පටිසංවෙදෙති”ති: අවිශන්තමුලකංපි කායිකවේතසිකදුක්ඛං පටිලහති “ලබ්බා”ති: ලභිතා. “ආරක්ඛමුලක”නති: රක්ඛණමුලකමපි. “කිනති මෙ භොගෙ”ති: කෙන උපායෙන මම භොගෙ තෙව රුජ්ඣනො හරෙය්ගුං—පෙ—න අපට්ඨා දායාදි හරෙය්ගුනති. “ගොපසනො”ති: මඤ්ජුසාදිහි ගොපයනත්තං. “විප්ප්ලජ්ජනති”ති: විතස්සනති. “ඵන මාදිනවඤ්ඤා වුති පුබ්බාපරෙ ඉබ්බා”ති: ඵනං යසොකිත්තිව පුබ්බෙ හායතෙවති. “නස්සසො”ති: ඉතොපභුති වුත්තං පුබ්බාපරං ඉබ්බ ඉමසමිං සාසනෙ පුබ්බතො අපරෙ සමණභාවතො විබ්බතාක භාවෙ ආදිනවං මුති ඤාතා; “දලහංකරෙය්සා”ති නිදොසපදස්ස උදොසපදං.

“පිරං කරෙය්සා”ති: අසිරිලං කරෙය්ස. “දලහ සමාදනො අස්සා”ති: පිරපට්ඨෙය්ස භවෙය්ස. “අවසිතසමාදනො”ති: සනතිධ්මානපට්ඨෙය්ස. “ඵනමට්ඨිකානමුත්තම”නති: යදිදං විවෙක වරියා ඵනං බුබුදිතං අරියානං උත්තමං, තස්මා විවෙකං යෙව සිකෙක ථාති අධිපපායො. “න නෙත සෙට්ඨා මඤ්ඤාථා”ති: තෙන පටිවෙකෙන අත්තානං සෙට්ඨා අගනති න මඤ්ඤෙය්ස. තෙන මානස්සො න භවෙය්සාති වුත්තං ගොති. “උනනති”ති: උස්සා පනං. “උනනාම”නති: උග්ගතනාමනං. “මාන”නති: අගංකාරං.

“ථාමි”නැති: බලනකාරං. “ථමහ”නැති: ථමකරණං. “ථබ්බො”නි: අබ්බාසුරෙ. “පඤ්චබ්බො”නි: විසෙසෙන අබ්බාසුරෙ. “පග්ගහිතසිංහේ”නි: උට්ඨිතසිංහො. “සමනතා”නි: න ආරකා. “ආසනෙන”නි: “න දුරෙ. “අවිදුරෙ”නි: සමිපෙ. “උපකාමෙ”නි: සනතිකෙ. “විනාසකා”නි: විවිතතස්ස කායදුච්චරිතාදීහි විරතිතස්ස. “බ්බන්ධනස්ස පිහසනති කාමසු ගච්ඡා පඤ්ඤා”නි: වජ්ජකාමෙසු ලග්ගා සත්තා¹ තස්ස වතුරෙ සතිරාණස්ස පිහසනති ඉණ්ඩාසිකා විය ආනණ්ණස්සාති අරහත්තුකු වෙත දෙසනං නිට්ඨපෙසි.

“විනාසකා”නි: සබ්බකිලෙසෙහි භූච්ඡස්ස. “විවිතතස්ස”නි: සුඤ්ඤස්ස. “පච්චිතතස්ස”නි: එකකස්ස, ඉදුනි යෙහි ඊතො හොති තෙ දස්සෙනො. “කායදුච්චරිතෙන විතතස්ස”නි ආදිමාහ. තත්ථ කිලෙසපට්ටාපියා මග්ගපට්ටාපියාති විධා විතතො වෙදිතබ්බො. කිලෙසපට්ටාපියා තාව රුගො මොහො ථමොහා සාරමොහා මානො මදෙදි ඉමෙහි ජ්ඣි කිලෙසෙහි අරහත්තමග්ගෙන ඊතො හොති, දෙසො කොඨො උපතාහො පමාදෙදි ඉමෙහි වතුනි කිලෙසෙහි අනාගාමිමග්ගෙන ඊතො හොති. අතිමානො මකෙබ්බා පලාසො ඉස්සා මච්ඡරියං මයා සංඝෙය්‍යනති ඉමෙහි සත්තති සොතාපතති මග්ගෙන ඊතො හොති. මග්ගපට්ටාපියා පත සොතාපතතිමග්ගෙන අතිමානො මකෙබ්බා පලාසො ඉස්සා මච්ඡරියං මයා සංඝෙය්‍යනති ඉමෙහි සත්තති ඊතො හොති. අනාගාමිමග්ගෙන දෙසො කොඨො උපතාහො පමාදෙදි ඉමෙහි වතුනි, අරහත්තමග්ගෙන රුගො මොහො ථමොහා සාරමොහා මානො මදෙදි ඉමෙහි ජ්ඣි ඊතො හොති.

“තින්හි දුච්චරිතාහි සබ්බකිලෙසෙහි”නි: ආදිතා නයෙන අවිසෙසාපි යථායොගං යොජෙතබ්බො. “වුක්ඛකාමෙ පට්ටානිඤා”නි: තෙභූමකෙ වජ්ජකාමෙ ඤාතනිරණපරිඤ්ඤාහි සමාපන්නවසෙන² ජතිඤා. “කිලෙසකාමෙ පහාසා”නි: ජන්දයො කිලෙසකාමෙ පහාණපරිඤ්ඤාය ජතිඤා. “බ්බන්ධනසිංහේ”නි: විගතනතං විගත කොටිං කරිඤා. “කාමොසනිණ්ණස්ස”නි: අනාගාමිමග්ගෙන ආවත්තනසංඛාතං කාමොසං තරිඤා සීතස්ස. “හවොස”නැති: අරහත්තමග්ගෙන; “දිවොස”නැති: සොතාපතතිමග්ගෙන “අවිජෙජාස”නැති: අරහත්තමග්ගෙන. “සබ්බසංචාරපථ”නැති: සබ්බබ්බාධාභූ ආයතනපට්ටාපිසංඛාතං පථං අරහත්තමග්ගෙනෙව තරිඤා සීතස්ස. සොතාපතතිමග්ගෙන උත්තිණ්ණස්ස, සකදාගාමිමග්ගෙන නිත්තිණ්ණස්ස, අනාගාමිමග්ගෙන කාමධාභූ අතික්කන්තස්ස, අරහත්ත මග්ගෙන සබ්බගං සමතික්කන්තස්ස ඵලසමාපතිවසෙන චිති වත්තස්ස. “පාරං ගතස්ස”නි ආදීනි තිබ්බාණ්ඩසෙන වුත්තාති. “සථා ඉණ්ඩාසිකා ආනණ්ණ”නැති: සංවිධිතඉණ්ණං³ අදය විවරනො

ආනණ්ණං. “පඤ්චනති”ති: පඤ්ඤං උපපාදෙනති: “ආබ්බිකා ආණ්ණං”ති: පිත්තාදිරොගානුරු හෙසජ්ජකිරියාය රොගවූපසමනං ආරොග්ගං.

“සථා බ්බිනබ්බා”ති: නක්ඛත්තදිවසෙ බ්බිනාගාරෙ බ්බිපුරිසා. “සථා දුසා භුජිස්ස”නති: යස්මා භුජිස්සා පුරිසා යං ඉච්ඡන්ති තං කරෙනති, න නං කොචි බලකකාරෙන තතො නිවතෙනති, තස්මා දුසා භුජිස්සභාවං පඤ්ඤන්ති. “සථා කන්තාරපකඩන්තා”ති: යස්මා බලවතො පුරිසා හත්ථසාරං ගහෙතො සජ්ජතාමුධා සපරිවාරු කාන්තාරං පටිපජ්ජන්ති, තෙ වොරා දුරතොව දිස්වා පලායන්ති, තෙ සොඤ්ඤා කන්තාරං නිත්ථරිත්වා බෙමන්තං පඤ්ඤා හට්ඨතුට්ඨා ගොන්ති, තස්මා කන්තාරපකඩන්තා පුරිසා බෙමන්තභූමිං පඤ්ඤන්ති. දෙසනා පරියොසානෙ තිස්සො සොතාපතතිඵලං පඤ්ඤා පබ්බජිත්වා අරහත්තං සච්ඡාකාසීති.

නියමමෙතෙතස්සසුත්ත නිද්දෙසවණ්ණනා

නි සි තා.

ස න්න මං.

8

අට්ඨමෙ පසුරසුත්තනිද්දෙසෙ පඨමගාථාය තාව සංඛෙපො, ඉමෙ දිට්ඨිගතිකා අත්තනො දිට්ඨිං සක්ඛාය ඉධෙව සුභිති වදන්ති. අඤ්ඤාසු පන ධම්මෙසු විසුඨිං නාහු එව, යෙ අත්තනො සන්දාරාදි නිස්සිතා තඤ්ච එසවාදො සුභොති එවං සුභවාදා හුත්වා පුත්‍රසමණ බ්‍රාහ්මණා සස්සතො ලොකොති ආදීසු පච්චෙක¹ සච්චෙසු නිවිට්ඨා. “සඤ්ඤා පරවාදෙ බිපනති”ති: සබ්බා පරලභියො ඡබ්බන්ති, “උක්ඛි පනති”ති: දුරතො බිපනති. “පටික්ඛිපනති”ති: සමන්තතො බිපනති. සුභවාදා² නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං “සොගනවාදා”ති: එවං සුඤ්ජනති කථෙන්නා. “පණ්ඨිතවාදා”ති: පණ්ඨිතා මයන්ති එවං කථෙන්නා. “මිරවාදා”ති: නිද්දෙසවාදං වදාමාති කථෙන්නා. “ඤ්ඤවාදා”ති: යුත්තවාදං වදාමාති කථෙන්නා. “හෙතුවාදා”ති: කාරණසහිතං වදාමාති කථෙන්නා. “ලක්ඛණවාදා”ති: සලලකෙව තබ්බං වදාමාති වදන්තා. “කාරණවාදා”ති: උද්ගරණයුත්තවාදං වදාමාති කථෙන්නා. “ඨානවාදා”ති: පකකම්තුං අසකකුණේය්‍යවාදං වදාමාති වදන්තා. “නිවිට්ඨා”ති: අනො පටිට්ඨා. “පතිට්ඨිතා”ති: තඤ්ච භිතා එවං නිවිට්ඨා ව; තෙ වදා කාමාති දුතිය ගාථා.

තත් “බාලං දහනති මිත්‍ර අඤ්ඤාමඤ්ඤා”නති: අයං බාලො අයං බාලොති එවං චෙපි ජනා අඤ්ඤාමඤ්ඤා බාලං දහනති බාලතො පස්සන්ති වදන්ති. “හෙ අඤ්ඤාසිතා කථොජ්ජ”නති: තෙ අඤ්ඤාමඤ්ඤා සන්දාරාදිනිස්සිතා කලහං වදන්ති. “පසංසනාමා කුසලාවදානා”ති: පසං

සත්තිකා උභොපි මයං කුසලාවදනා පණ්ණිනවාදානි එවං සඤ්ඤිතො
 හුතො. “වාදනීකා”ති: වාදෙන අත්තිකා. “වාදාධිපායා”ති:
 වාදාධිපායො. “වාදපුරුකකායා”ති: වාදමෙව පුරතො කතො වර
 මානා. “වාදපටිසෙසනං වරනතා”ති: වාදමෙව ගවෙසයං වරමානා.
 “විගහනා”ති: පටිසිත්වා. “බගහනා”ති: ඔතරිත්වා. “අපෙක්ඛා
 ගහෙනා”ති: නිමුජ්ජිත්වා. “අවිසිත්වා”ති: අනෙතො ගතත්වා. “අනො
 ජව”නති: අනොජවතිං, තෙජවිරහිතංති අනෙතො. “සා කථා”ති:
 එසා වාචා “කථොජජං වදනා”ති: නිතෙතජං භණ්ණති, එවං වාදෙසු
 පවාදෙසු එකො නියමතො එව.

සුතෙනා කථායනති ගාථා. තත්ථ “සුතෙනා කථාය”නති:
 වාදකථාය උක්ඛුසකො. “පසංසම්මිජං විනිසාති හොති”ති: අතතතො
 පසංසං ඉච්ඡතො. “කථනහුබො නිග්ගහෙස්සාමි”ති ආදිනා
 නයෙන පුබ්බෙව වාදා කථං කපි විනිසාති හොති. “අපාහ
 නසම්”නති:¹ පඤ්ඤාපිසංකෙති අත්ථාපගතතො භණ්ණිතං බ්‍රහ්ම
 නාපගතතො භණ්ණිතනති ආදිනා නයෙන අපහරිතො වාදෙ;²
 “නිස්සය සො කුප්පති”ති: එවං අපාහනසම්මිච වාදෙ උපපන්නාය
 නිස්සය සො කුප්පති. “රුකිමෙසි”ති: යස්ස රුකිමෙව ගවෙස
 යතො. “ථොමන”නති: වණ්ණභණ්ණං. “කිතති”නති: පාකට
 කරණං, “වණ්ණභාසි”නති: ගුණවසිතං. “පුබ්බෙව සලලාපා”ති.
 සමුලලාපතො පුරෙතරමෙව. කථමිදං. කථමිදනති කථං. කථා
 අස්ස අත්ති කථං. “ජසො නුඛො මෙ”ති: මම ජයො, “කථං
 නිගහන”නති: කෙන පකාරෙන නිග්ගහනං. “පටිකම්මං කපිස්සා
 මි”ති: මම ලභිං පරිසුඛං කරිස්සාමිති. “විසෙස”නති: අතිරෙකං.
 “පටිවිසෙස”නති: පුනපුන විසෙසං. “ආවෙසිසං කපිස්සාමි”ති:
 පරිවෙසනං කරිස්සාමි. “නිබ්බසි”නති: මම නිබ්බසනං මොචනං
 නිකම්මනං. “ජෙදන”නති: වාදජිඤ්ඤා. “මණ්ඩල”නති: වාදසම්ඝාටං.
 “පාටිසජ්ජා”ති: පරිවාරිකා. “පාසාදනිසා”ති: කාරුණිකා. “අපසා
 දනති”³ති: පටිබාහනති. “අත්ථාපගන”නති: අත්ථතො අපගතං.
 අනෙතො නත්ති අත්ථතො අපහරනති අත්ථමා පටිබාහනති.
 “අනෙතො තෙ දුතනිතො”ති: තෙ අනෙතො න සමමා උපනිතො.
 “බ්‍රහ්මනෙතො දුතෙපිත”නති: තෙ බ්‍රහ්මනං දුප්පතිට්ඨාපිතං.
 “නිගහතො තෙ අකතො”ති: තයා නිග්ගහො න කතො. “පටි
 කම්මතො දුකතො”නති: තයා අතතතො ලභිපතිට්ඨාපනං දුප්පකතං.
 “විසමං කපිත”නති: න සමං කපිතං. “දුබ්බනි”නති: භණ්ණෙනනපි
 දුට්ඨ භණ්ණිතං. “දුලලපිත”නති: න සමමා විස්සජ්ජිතං. “දුරුතන”නති:
 අඤ්ඤාථා භණ්ණිතං. “දුබ්බාසිත”නති: විරූපං භාසිතං. “නිස්සයා”ති:
 ගරහණෙන. “ගරහායා”ති: දොසකප්පෙන. “අනිතනිසා”ති:
 අගුණකප්පෙන, “අවණ්ණභාසිකායා”ති: අගුණවසිතෙන.

1. V. ම. අවාසදසම්මත.

2. ඔ. පාලි අපහරිතනති.

3. V. ම. අපසාදිතෙවාදෙ.

“කුප්පති” කි: පකතිභාවං ජහෙත්වා වලති. “ව්‍යාපජ්ජති” කි: දෙසවසෙන පුතිභාවං ආපජ්ජති. “පතිජ්ජෙති” කි: කොට්ඨසෙන සඤ්භාවං ගව්ඡති. “කොපමා” කි: කුපිතභාවං. “දෙසමා” කි: දුස්සන්තං.¹ “අප්පව්වසමා” කි: අනුඛංකාරව. “පානුකරෙති” කි: පාකවං කරෙති, “රක්ඛමෙයි” කි: අනතරගවෙසී “විරක්ඛමෙයි” කි: ජිද්දගවෙසී “අපරක්ඛමෙයි” කි: ගුණං අපනෙත්වා දෙසමෙව ගවෙසී. “ඛලිතමෙයි” කි: පකඛලනගවෙසී, “ගලිතමෙයි” කි: පතන ගවෙසී, සට්ඨිතමෙසීතිපි පාඨො, තස්ස පිළින ගවෙසීති අන්තො.

“විවරමෙයි” කි: දෙසගවෙසී, න කෙවලව කුප්පති, අපි ව බොපන-“ගමස්සවාදනති” ගාථා. තත් “පටිගිනමාහු අපාහන” නති² අන්ධඛ්‍යාඤ්ජනාදිනා අපාහනං පරිහිනං වදනති. “පටිදෙවති” කි: තතො නිමිත්තා සො අඤ්ඤං මයා ආවජ්ජනනති ආදීති විපලපති, “සොවති” කි: තස්ස ජයොති ආදීති ආරක්ඛ සොවති. “උපවමගා මනති අනුක්ඛනාති” කි: සො මං වාදෙන වාදං අතික්කන්තොති ආදිනා තයෙන සුච්ඡිතරං විපලපති. “පටිගාපින” නති: න වර්ධිතං. “අඤ්ඤං මයා ආවජ්ජන” නති: අඤ්ඤං කරණං මයා නමිතං. “විනතින” නති: විමංසිතං. “මහාපකෙඛා” කි: මහන්තො ඤ්ඤිපකෙඛා එතස්සාති මහාපකෙඛා. “මහාපටිසො” කි: මහාපරිවාරිකපරිසො “මහාපට්ඨාගෙ” කි: මහාදසදුසි පරිවාරෙ. “පටිසො වාසං වග්ගා” කි: අයව පරිසා වග්ගා න එකා. “පුන භඤ්ජිස්සාමි” කි: පුන භිඤ්ජිස්සාමි. “එතෙ විවාද සමණෙසු” කි: එත් පන සමණා වුවවනති බාහිර පරිබොජකා. “එතෙසු උග්ගාති නිග්ගාති ගොති” කි: එතෙසු වාදෙසු ජයපරජයාදිවසෙන විත්තඋග්ගාතං නිග්ගාතං වා පාපුනන්තො උග්ගාති ව නිග්ගාතිව ගොති. “විරමෙ කාපථජ්ජ” නති: පජ්ජග්ගා කලහං. “න භඤ්ඤාදධ්වංසි පසංසලාගා” කි: නති එත් පසංසලාගතො අඤ්ඤා අන්තො අත්ති. “උග්ගාගො වා” කි: න ගව්ඡිරෙති අන්තො, පටිමෙ කාමගුණාති ආදිසු විය. “ගමිතිගෙ” කි: දුප්පවෙසො අපාතිවෙසා පටිව්වසමුප්පාදො විය. “ගුලො” කි: පටිවජ්ජනනා හුත්වා සීතො, “අතිරම නන්ද අහං තෙ පාටිභොගො” කි ආදිසු විය. “පටිවජ්ජනනා” කි: අපාකවො “මාතරං පිතරං හන්ති” කි ආදිසු විය. “නෙඤ්ජා වා” කි: නීහරිත්වා කථෙතබ්බො. “අස්සඛො අක තඤ්ඤා වා” කි ආදිසු විය. “නිනො වා” කි: පාළියා සීතනියාමෙන කථෙතබ්බො. “වතතාරෙ මෙ භික්ඛවෙ අරියවංසා” කි ආදිසු විය. “අනවජ්ජා වා” කි: නිදෙසන්තො, “කුසලා ධම්මා” කි ආදිසු විය. “නික්ඛිපලසො වා” කි: කිලෙසවිරහිතො, විපස්සනාවිය. “වොදනො වා” කි: පරිසුද්ධො, ලොකුත්තරං විය. “පරමන්තො වා” කි: උත්තමන්තො උත්තමත්තො අන්තො. ඛන්ධානුආයතනතිබ්බොණාති විය.

ඡන්දාගාථායනෝ: යසමා “නගඤ්ඤදත්තී පසංසලාභා” තසමා පරමං ලාභං ලභනොති සුඤ්ඤො අයනති තත් දිට්ඨියා පසංසිතො වා පන ගොති, තං වාදං පරිසමජෙඤ්ඤි දිපෙතො තතො සො තෙන ජයන්තො තුසිං වා දන්තවිදංසකං වා ආපඤ්ඤො ගසති මානෙනව උත්තමතී, කිං කාරණං යසමා තං ජයන්තං පපුසො යථා මනො ජනො.

“එමග්ගිකා”ති: පුරෙතො “මූග්ගිකා”ති: විකේතො. ඉමිංගා භාථාය නිද්දෙසො උත්තොත්තො.

එවං උත්තමතොව-“යා උත්තතී”ති භාථා. තත් “මානාතිමානං වදන්තො පනෙසො”ති: එසො පන තං උත්තතීං විසාතභූමිති අකුබ්බං මානො මානං ව අතිමානව වදති. එවං ඉමිංගාපි භාථාය නිද්දෙසො උත්තොත්තො. එවං වාදෙ දෙසං දෙසොති ඉද්දති තස්ස වාදං අසම්ප්පිච්ඡන්තො සුඤ්ඤති භාථමාග. තත් “ගුණධාතුසං”ති: රාජධාතු නියෙන භතත්වසංස්කාරාති වුත්තං ගොති. “අභිගජ්ජමෙති පටිසුර ඔව්ස”නති: යථා සො පටිසුරං ඉච්ඡන්තො අභිගජ්ජන්තො එති එමං දිට්ඨිගතිකො දිට්ඨිගතිකනති දෙසොති. “සෙත්තොව සො ගොන පලෙහි”ති: යෙන සො තුළං පටිසුරො තෙන ගව්ඡ; “පුබ්බෙව ගත්ති සද්දං සුඛාසා”ති: යං පතිදං කීලම්භතං සුද්ධාය සියං තං ඉධ පුබ්බෙව නති, බොධිමුලෙයෙව පතිනනති දෙසොසි. “සුඤ්ඤ”ති නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං. සුමු උරො සුරො, විස්සංඵරොදිත්තඋරොති අත්තො. “විඤ්ඤ”ති: පරකකමවන්තො. “විග්ගානන්තො”ති: සබ්බාමං පටිසන්තො. “අභිරු”ති ආදයො වුත්තනසං එවං. “පුබ්බො”ති: නිද්දෙසස්ස උද්දෙස පදං. “පොසිතො”ති: පුලකතො “ආසාදිතො”ති: උපෙච්ච පාලිතො පටිපාදිතො “වඩ්ඪිතො”ති: තතො තතොවිතො. “ගජ්ජන්තො”ති: අභ්‍යන්තපදෙන ගජ්ජන්තො “උග්ගජ්ජන්තො”ති: උකකසිං කරොන්තො “අභිගජ්ජන්තො”ති: සිහනාදං කරොන්තො “එති”ති ආගව්ඡති. “උපෙති”ති: තතො සමීපං ගව්ඡති. “උග්ගව්ඡති”ති: තතො සමීපං ගතොති නිවත්තති. “පටිසුරං”ති: නිබ්බයං. “පටිසුරික”නති: සත්තු පුරිසං. “පටිසන්තො”නති: සත්තු හුතො අභිමුඛෙ සිතං. “පටිමල”නති: පටිසෙධං හුතො සුඤ්ඤතං. “ඉච්ඡන්තො”ති: ආකඤ්ඤාමානො. “පලෙහි”ති. ගව්ඡ. “වජ්”ති: මා නිධං. “ගව්ඡ”ති: සමීපං උපසංකම. “අභිග්ගමා”ති: පරකකමං කරොති. “බොධිසා මුලෙ”ති මහාබොධි රුක්ඛස්ස සමීපෙ. “පටිසෙහිනග්ගි සෙ කීලෙසා”ති: යෙ කීලෙසා පටිපකකරො.

“පටිලොමකං”ති: ජනිකරා “පටිකමකං”ති: විනිවිජ්ඣන කරා. “පටිපකකං”ති: සත්තුකරා. ඉත්තොපරං සෙසභාථා පාකව

සමකියායෙව, තත් “විවාදයනති”ති: විවදනති. “පවිසෙතිකතනා”ති: පවිලොමකාරකා “නත්තං ඉමං ධම්ම විනයං ආඡනාසි”ති ආදිනා නයෙන විරුඬවචනං විවාදෙ, “සතිනමෙම”ති: මම වචනං අත්සංගිතං. “අසතිනං නෙ”ති: තව වචනං අනත්සංගිතං. “ආවිණ්ණං නෙ විපඤ්චනන”නති. යමපි ආවිණ්ණං විරකාලවසෙන පගුණං තං මම වාදං ආගමම නිවත්තං. “ආගෙයිනො නෙ වාදෙ”ති: කුශ්ලං උපරි මයා දෙසො ආරොපිතො. “චර වාදපසමොක්ඛාසා”ති: හත්තපුටං ආදය තං තං උපසංකපිතො වාදපමොක්ඛත්ථාය උත්තරං පරියෙසමානො විවර නිබ්බේදෙති වාති. අථවා මයා ආරෙපිතදෙසනො අත්තානං මොවෙති. “පහොසි”ති: සවෙ සකෙකාසි. “ආවෙසීසාස ආවෙ සීන”නති: ආවෙදෙත්වා නිවත්තං. “නිබ්බේසීසාස නිබ්බේසීන”නති: දෙසනො මොවනෙන මොවනං. ඡෙදනෙන ඡෙදනති එවමාදි හෙවඨා වුත්තනයත්තා යථායොගං යොජෙතබ්බං. “විසෙති කඤ්චා”ති: කිලෙසවසෙන විනාසෙත්වා. “කිං ලහෙථා”ති: පරිමලං කිං ලතිස්සති. “පසුඤ”ති:¹ තං පරිබ්බාජකං ආලපති. “සෙසිධ නද්දී”ති: ඉමාය හි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානන්තො යෙව. “පවි නත්ත”නති: ජයො නුබො මෙ හවිස්සතිති ආදීති විතකෙකනෙතා. “බොනෙන යුගං සමාගමා”ති: ධුතකිලෙසෙන බුබ්බත සථිං යුගඤ්ඤානං සමාපනො. “නති ත්ථං සකඛසි සමපසානවෙ”ති: කොත්ථු ආදයො විය සිහාදීහි බොනෙන සහ යුගං ගහෙත්වා එකසම්පලපි සමපාපිතුං යුගඤ්ඤානමෙව තං සමානෙතුං නසකඛිස්සසීති. “මනො”ති නිද්දෙස්ස උදෙසපදං. “ඤං විනන”නති: විත්තවිවිත්තතාය විත්තං, ආරම්භං මිනමානං ඡනාතීති මනො. “මානස”නති: මනොඵලං. “අනතලිකඛ වරෙපාසො යවායං වරති මානසොති”ති එත් මනසම්පයුත්තක ධමෙමා මානසොති වුත්තො.

“කථං හි හගවා කුශ්ලං සාවකො සාසනෙ රතො,

අප්පත්තමානසො සෙකෙකා කාලං කසිරු ජනෙසුතා”ති.

එත් අරහත්තං මානසනති වුත්තං. ඉධ පන මනොව මානසං ව්‍යජ නවසෙන මානසනති පදං වධසීතං. “හදස”නති: විත්තං. “විත්තං වා නෙ බිපිස්සාමි හදයං වා නෙ ඵාලෙස්සාමි”ති එත් උරං හදයංති වුත්තං. “හදයා හදයං මෙඤ්ඤ අඤ්ඤාය තච්ඡති”ති එත් විත්තං. “වකකා හදයං”නති එත් හදයවත්ථු. ඉධ පන විත්තමෙව අබ්භතාරතෙතන හදයංති වුත්තං. තමෙව පරිසුද්ධිත්තෙක පණ්ඩුරං, හවඞ්ගං සන්ධා යෙනං වුත්තං. යථාහ: “පහස්සරමිදං භික්ඛවෙ විත්තං තං ව බො ආගනතුකෙති උපකතිලෙසෙති උපකතිලිඨං”ති. තතො නිකඛනත්තා පන අකුසලමපි ගභාය නිකඛනතා නදී ගභා විය ගොඩාවරීතො නිකඛනතා ගොඩාවරී විය ව පණ්ඩුරතෙතව වුත්තං. “මනො මනා සනන”නති ඉධ පන මනොගහණං මනසො ආයතනභාවදීපනත්තං.

තෙතෙන. දීපෙති නයිදං දෙවායතනං විශ මනස්ස ආයතනං මනා
යතනං. අථවො මනො ඵව ආයතනං මනායතනනි. තත් නිවාස
නථෙත ආකරණෙන සමොසරණධානතොත සඤ්ඤාතිදෙසතොත
කාරණතොත ව ආයතනං වෙදිතබ්බං. තථා හි ලොකෙ “ඉසාර
යතනං වාසුදෙවායතන”නි ආදිසු නිවාසධානං ආයතනනි
වුවති. “සුවණ්ණායතනං රතනායතන”නි ආදිසු ආකරෙ.
සාසනෙ පන “මනොරමෙ ආයතනෙ සෙවනානි නං විහගිමා”ති ආදිසු
සමොසරණධානං. “දක්ඛිණාපථො ගුනනං ආයතනනි” ආදිසු
සඤ්ඤාතිදෙසො. “නත්තනත්තෙව සක්ඛි හබ්බතං පාපුණාති සති සති
ආයතනෙ”ති ආදිසු කාරණං. ඉධ පන සඤ්ඤාතිදෙසතොත සමො
සරණතොත කාරණතොතනාති තිබාපි වටති. එසොදයො හි ධම්මා
එත් සජ්ජායතනි සඤ්ඤාතිදෙසතොතපි එතං ආයතනං. බිහිඬා
රූප සද්ද ගන්ධ රස ථොඨබ්බාරම්භා සභාවෙනත් ඔසරනති සමො
සරණධානතොතපි ආයතනං. එසොදිනං පන සහජතාදිපථව
යතොත කාරණතොත කාරණතොතපි ආයතනනි වෙදිතබ්බං.

මහිඤ්ඤං වුත්තත්තමෙව. විජ්ජානිති විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණමෙව
බන්ධො විඤ්ඤාණබන්ධො. තස්ස රුපිආදිවසෙන අන්තො වෙදිතබ්බො.
“මහා උදකකබන්ධොතෙව සංඛං ගච්ඡති”ති එත් හි රුසතොත බන්ධො
වුත්තො. “සීලකබන්ධො සමාධිකබන්ධොති” ආදිසු ගුණතොත. “අද්දසා
වො හගවා මහතං දුරුක්ඛනිනති” එත් පණ්ණානම්හතතොත.
ඉධ එත රුද්ධිතො බන්ධො වුත්තො. රුසතොත හි විඤ්ඤාණකබන්ධො
එකදෙසො එකං විඤ්ඤාණං තස්මා යථා රුක්ඛස්ස එකදෙසං
ටිඤ්ඤො රුක්ඛං ජිහ්වති වුවති එවමෙව විඤ්ඤාණකබන්ධො
එකදෙසගුතං එකමපි විඤ්ඤාණං රුද්ධිතො විඤ්ඤාණකබන්ධොති
වුත්තං.

“තජ්ජා මනොවිඤ්ඤාණධාතු”ති: තෙසං එසොදිනං ධම්මානං
අනුවර්තකා මනොවිඤ්ඤාණධාතු. ඉමස්මිං හි පදෙ එකමෙව චිත්තං
මිතනතොත මනො විජ්ජනතොත විඤ්ඤාණං සභාවතොත
නිස්සත්තතොත වා ධාතුති තිහි නාමෙහි වුත්තං. “සුගභ
මාගම”නි: එකපභාසරෙත “සමාගනධා”ති: පාපුණ්ඩා.
“සුගග්ගාහං ගණ්ඨධා”ති: සුගග්ගාහං පටිභාහං ගගෙධා.
“සාකච්ඡිතු”නි: සඬං කපෙත්තුං. “සලලපිතු”නි: අලූප සලූපං
කාතුං. “සාකච්ඡං සමාපජ්ජිතු”නි: සද්ධිං කථනං පටිපජ්ජිතුං න
පටිබලභාවෙ කාරණං දස්සෙත්තුං. “නං කිස්සගෙතු පසුරෙ පටිබ්බා
ජතො හිනො”ති ආදිමාග. සොති හගවා අග්ගො වාති අසද්දසකානං.¹
අග්ගතො අසමාපසඤ්ඤතො අග්ගොව. “සෙවෙධා වා”ති: සබ්බ
ගුණෙහි අපට්ඨිතතො සෙවෙධාව. “මොකෙධා වා”ති: සචාස
නෙහි කිලෙසෙහි මුත්තතො මොකෙධාව. “උත්තමො වා”ති:

අනන්තො උත්තරිතරවිරහිතතනා උත්තමොව. “පවරෙ වා”ති: සබ්බලොකෙන අභිපත්තියතනා පවරෙ ව. “මනෙතන මානබෙහ නා”ති: පභින්නමදෙන හත්තිනා. “කොඤ්ඤො”ති: කාණ්ඩිගාලො “සිහෙන මිගරඤ්ඤා සබ්බ”නති: කෙසරසිහෙන මිගරජෙන සහ. “නරඤ්ඤො”ති: ඡාපකො. “බෙත්තපකො”ති: බිරපකො.¹ “උස ගෙනා”ති: මඩගලසමමනෙත උසගෙන. “වලකකුනා සද්ධි”නති: වලමානකකුනා සද්ධි. “ධංකො”ති: කාකො. “ගරුලෙන වෙන ගෙසෙසන සද්ධි”නති: එත්ත ගරුලෙනාති ඡතිවසෙන නාමං. වෙනගෙසෙසනාති ගොතනවසෙන. “වණ්ඩාලො”ති: ඡව වණ්ඩාලො, “වක්කවතතිනා”ති: වාතුද්දිපික වක්කවතතිනා. “පංසු පිසාවකො”ති: කවචර්ඡඩ්ඩිතව්ඨානෙ නිබ්බන්තො යකෙඛා. “ඉද්දෙන දෙවරඤ්ඤා සබ්බ”නති: සකෙකන දෙවරජෙන සහ. සො හි හගවා මහා පඤ්ඤා”ති ආදීති ඡප්පදති ගෙව්ඨා විත්ථාරිතාති. තත් “පඤ්ඤා පහෙදකුසලො”ති: අතනතො අනන්තවිකප්ප පඤ්ඤාපහෙදෙ ඡෙකො. “පභින්නඤ්ඤො”ති: අනන්තප්පහෙදපතනඤ්ඤො. එතෙන පඤ්ඤාපහෙදකුසලතෙනපි සති නාසං පඤ්ඤානං අනන්ත හෙදතනං දසෙසයි. “අබ්ගතපටිසම්භිදො”ති: පටිලඬු අභ්ගවතු පටිසම්භිදඤ්ඤො. “වතුචෙසාරජ්ජපතෙනා”ති: වතනාරි විසාරද සභාවසංඛාතාති ඤ්ඤාති පතෙනා. යථාහ:-“සමමාසමුඛස්ස තෙ පටිජනතො ඉමෙ ධම්මා අනභිසමුඬ්ඛාති තත්ත වත මං සමඤ්ඤො වා බ්‍රාහ්මණො වා දෙවො වා මාරො වා බ්‍රහ්මා වා කොපි වා ලොකස්මිං සහ ධම්මෙන පටිච්චොදෙස්සතිති නිමිත්තමෙනං භික්ඛවෙ න සමත්තපස්සාමි එතමහං භික්ඛවෙ නිමිත්තං අසමත්තපස්සානෙතො ඛෙමප්පතෙනා අහ යප්පතෙනා චෙසාරජ්ජපතෙනා විහරාමි, බිණ්ණසවස්ස තෙ පටි ඡනතො ඉමෙ ආසවා අපරික්ඛිණාති-යෙ ඛො පන තෙ අනන්තරි- ධම්මා චුත්තො තෙ පටිසෙවතො නාලං අනන්තරායායාති යෙ ඛො පන තෙ අත්ථාය ධම්මො දෙසිතො සො නතීයාති තඤ්ඤාස්ස සමමා දුක්ඛකම්මායාති තත්ත වත මං සමඤ්ඤො වා බ්‍රාහ්මණො වා දෙවො වා මාරො වා බ්‍රහ්මා වා කොපි වා ලොකස්මිං සහධම්මෙන පටිච්චොදෙස්ස තිති නිමිත්තමෙනං භික්ඛවෙ න සමත්තපස්සාමි එතමහං භික්ඛවෙ නිමිත්තං න සමත්තපස්සානෙතො ඛෙමප්පතෙනා අහ යප්පතෙනා චෙසාරජ්ජපතෙනා විහරාමි”ති.

“දසබලධාරී”ති: දස බලාති එතෙසනති දසබලා, දසබලානං බලාති දසබලබලාති, තාති දසබලබලාති ධාරෙතීති දසබලධාරී. දසබලඤ්ඤාණබලධාරීති අත්ථො. එතෙහි තීති වචනෙහි අනන්තප්ප හෙදනං නෙය්‍යානං පහෙදමුඛමත්තං දසසිතං, සො යෙව පඤ්ඤා යොගවසෙන අභිමඩ්ගලසමමනෙත්ත පුට්ඨසංගො, අසන්තාසනෙත්ත පුට්ඨසංගො. මහන්තනෙත්ත පුට්ඨසංගො. පඡනනනෙත්ත පුට්ඨසං

ජඤ්ඤා, ලොකනිව්වුරුවහනනේන පුජිතධාරණො. අථ තෙ
 ඡදීනං අනන්තඤ්ඤාණෙනො උද්ධං ගුණවිසේසං දස්සෙතුකාමො තෙසං
 තෙජ්ඣදීනං අනන්තඤ්ඤාණමුලකභාවං දස්සෙන්නො අනන්තඤ්ඤාණොති
 වචා “අනන්තතෙජේ”ති ආදිමාහ. තත් “අනන්තඤ්ඤාණො”ති: ගුණ
 වසෙන ව පභාවසෙන ව අනන්තවීරහිතඤ්ඤාණො. “අනන්තතෙජේ”ති:
 චේතෙය්‍යසන්නානෙ මොහතමවිධිතෙන අනන්තඤ්ඤාණතෙජේ.
 “අනන්තසංඝො”ති: පඤ්ඤාගුණහෙව ලොකත්‍යයවිතතානන්ත
 කිත්තිසොසො. “අභේධිං”ති: පඤ්ඤාධනසම්මුඛියා සම්මුඛියා. “මහද්ධ
 භො”ති: පඤ්ඤාධනවනොපි පභාවමහනෙතන මහන්තං පවත්තං
 පඤ්ඤාධනමස්සාති මහඥානො. මහාධනොති වා පාඨො. “ධන
 චා”ති: පසංසිතබ්බපඤ්ඤාධනවත්තා නිව්වසුත්තපඤ්ඤාධනවත්තා
 අතිසයසභාවෙන පඤ්ඤාධනවත්තා ධනවා. එතෙසුපි තිපු අනේපු
 ඉදං වචනං සද්දවිදු ඉච්ඡන්ති. එවං පඤ්ඤාගුණෙන භගවතො අත්ත
 සම්පතතිසිඬිං දස්සෙත්වා පුන පඤ්ඤාගුණෙනෙව ලොකතිතසම්පතති
 සිඬිං දස්සෙන්නො “නෙතා”ති ආදිමාහ. තත් විනයෙ සංසාරසබ්බාත¹
 භයධ්‍යානතො නිබ්බාණ සංඛාතං ඛේමධ්‍යානං භෙදා, තත් දස්සන
 කාලෙ එව සංවර්තිතය පභානවිතය වසෙන චේතෙය්‍යානං විනේදා,
 ධම්මදෙසනාකාලෙ එවං සංසයචේදනෙන අනුනේදා, සංසයං
 ඡිත්ථො පඤ්ඤාපෙතබ්බං අත්ථං පඤ්ඤාපෙන්නො පඤ්ඤාපෙතා,
 තථා පඤ්ඤාපිතානං නිව්ඡය කාරණෙන නිජ්ඣාපෙතා, තථා
 නිජ්ඣාපිතස්ස අත්ථස්ස පටිපතරියොජනවසෙන පෙකේධනා,
 තථා පටිපන්න පටිපතරී එලෙන පසාදෙනා. “සො හි භගවා”ති
 එත්ථ භිකාරො අනන්තරං චුත්තස්ස අත්ථස්ස කාරණාපදෙසෙ
 නිපාතො. “අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙනා”ති: සකසන්නානෙ
 අනුප්පන්නපුබ්බස්ස අසාධාරණගෙතුභුතස්ස අරියමග්ගස්ස බොධි
 මූලෙ ලොකතිතත්ථං සකසන්නානෙ උප්පාදෙනා. “අසඤ්ජානස්ස
 මග්ගස්ස සඤ්ජනෙනා”ති: චේතෙය්‍යසන්නානෙ අසඤ්ජාන
 පුබ්බස්ස සාවකපාරමිඤ්ඤාණගෙතුභුතස්ස අග්ගමග්ගස්ස ධම්මවිකප්ප
 වත්තනතොප්පභුතී යාවජ්ජකාලා චේතෙය්‍ය සන්නානෙ සඤ්ජානෙනා,
 සාවකචේතෙය්‍යානංපි හි සන්නානෙ භගවතා චුත්තවචනෙනෙව
 අරියමග්ගසඤ්ජනනතො භගවා සඤ්ජනෙනා නාම ගොති.
 “අනක්ඛානස්ස මග්ගස්ස අක්ඛානා”ති: අවිධිධම්ම සමන්තාගතානං
 බුද්ධිභාවාය කතාතිඤ්ඤානං බොධිසත්තානං බුද්ධිභාවාය ව්‍යාකරණං
 දත්වා අනක්ඛාතපුබ්බස්ස පාරමිතාමග්ගස්ස බුද්ධො භවිස්සාතිති
 ව්‍යාකරණමයෙනෙනෙව වා බොධිමූලෙ උප්පජ්ජනපුබ්බස්ස අරියමග්ගස්ස
 අක්ඛාතා, අයං නයො පච්චේකබොධිසත්තව්‍යාකරණෙපි ලබ්භති
 යෙව. “මග්ගඤ්ඤා”ති: පච්චවේකනිතාවසෙන අත්තනො උප්පාදිත
 අරියමග්ගස්ස ඤ්ඤා. “මග්ගවිදු”ති: චේතෙය්‍යසන්නානෙ ජනෙ
 තබ්බස්ස අරියමග්ගස්ස කුසලො. “මග්ගසොවිදු”ති: බොධිසත්තා

නං අකතාතබ්බමයෙන විවක්ඛණො. අථවා අතිසමොධිපටිපත්ති මගගඤ්ඤා, පච්චෙකබොධිපටිපත්ති මගගච්ඡිදා. සාවකබොධිපටිපත්ති මගගකොච්ඡිදා. අථවා “එතෙන මයෙන අතරිංසු පුබ්බෙ තරිංසුනති යෙව තරනති ඔසනති” වචනතො යථායොගං අනිත්තාගත පච්චුප්පනනුබ්බපච්චෙකබ්බසාවකානං මග්ගවසෙන ව සුඤ්ඤතා නිමිත්තඅප්පඤ්චිතමග්ගවසෙන ව උග්ගපිතඤ්ඤා විපටිතඤ්ඤා නෙය්‍යප්‍රග්ගලානං. මග්ගවසෙන ව යථාකතමෙනෙත්ථ යොජනං කරුණති. “මග්ගානුගාව පනස්සා”ති: භගවතා ගතමග්ගානු ගාමිනො හුත්වා. එත්ථ ම සද්දෙ හෙතුඅත්ථෙ නිපාතො. එතෙන භගවතා මග්ගප්පාදනාදිගුණාධිගමාය හෙතු වුත්තො හොති. පන සද්දෙ කතත්ථෙ නිපතො. තෙන භගවතා කතමග්ගකාරණං වුත්තං හොති. “පච්ඡා සමනනාගතා”ති: පථමං ගතස්ස භග වතො පච්ඡා සීලාදිගුණෙක සමනනාගතා. ඉති ථෙරෙ අනුප්පනනස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතාති ආදීති යස්මා සබ්බෙපි භගවතො සීලාදයො ගුණා අරහත්තමග්ගමෙව නිස්සාය ආගතා තස්මා අරහත්තමග්ගමෙව නිස්සාය ගුණං කපෙසි. “ඡනං ඡනා ති”ති: ඡනිතබ්බං ඡනාති. සබ්බඤ්ඤානාය යංකිචි පඤ්ඤාය ඡනිතබ්බං පඤ්ඤානෙය්‍යපථෙසු² තං පඤ්ඤාය ඡනාතිති අත්ථො. “පස්සං පස්සති”ති: පස්සිතබ්බං පස්සති සබ්බදස්සාවිතාය තං යෙව නෙය්‍යපථං වක්ඛනා දිට්ඨං විය කරුණෙනා පඤ්ඤාවක්ඛනා පස්සතිති අත්ථො. යථා වා එකච්චො විපරිතං ගණනෙනොපි න ඡනාති පස්සනෙනොපි නපස්සති න එවං භගවා. භගවා පන යථා සභා වං ගණනෙනා ඡනෙනා ඡනාතිඑව, පස්සනෙනා පස්සතියෙව, ස්වායං දස්සනපරිණායකත්ථෙත වක්ඛුමුගො. විදිතතාදි අත්ථෙත ඤ්ණමුගො. අවිපරිතසභාවත්ථෙත පරියන්තිධම්මපච්චත්තනෙ. හදයෙන විනෙත්තවා වාචාය නිව්ඡාරිත ධම්මමයොති වා ධර්මමුගො. සෙට්ඨත්ථෙත බ්‍රහ්මමුගො, අථ වා වක්ඛු විය භුතොති වක්ඛුමුගො ඤ්ණං විය භුතොති ඤ්ණමුගො, ධම්මො විය භුතොති ධම්මමුගො බ්‍රහ්මා විය භුතොති බ්‍රහ්මමුගො. ස්වායං ධම්මස්ස වචනතො වත්ත නතො වා චනනා, නානප්පකාරෙහි වචනතො වත්තනතො වා පචනනා. අත්ථං නිහරිත්වා දස්සනතො නිනොනනා, අමතාධිගමාය පටිපත්තිදෙසනතො අමතප්පකාසකාය වා ධම්මදෙසකාය අමතස්ස අධිගමාපනතො අමනස්ස දානා. ලොකුත්තරධම්මස්ස උප්පාදිතත්තා වෙතෙය්‍යානුරූපෙන යථාසුඛං ලොකුත්තරධම්මස්ස දනෙන ව ධම්මෙසු ඉස්සරෙති ධම්මස්සාමි.

තථාගතපදං හෙට්ඨං වුත්තත්ථං ඉද්දති “ඡනං ඡනාති”ති ආදීති වුත්ත ගුණං සබ්බඤ්ඤානාය විසෙසෙත්වා දස්සෙතුකාමො සබ්බඤ්ඤා තං සාධෙනො නත්ථිති ආදිමාහ. එවං භුතස්ස හි තස්ස භග

වතො' පාරමිතාය පුඤ්ඤඵලපභාවතිපථනොන අරහත්තමඤ්ඤාණෙන සබ්බධමෙව සුභවාසනස්ස මොහස්ස විහත්තතා අසමෙමාහතො සබ්බධමොනං ඤාතත්තා අඤ්ඤානං නාම නත්ති. තථෙව ච සබ්බධමොනං වක්ඛනා විශ ඤාණවක්ඛනා දිට්ඨත්තා අදිට්ඨං නාම නත්ති. ඤාණෙන පත්තත්තා අවිදිතං නාම නත්ති. අසමෙමාහසව්ජිකිරියාය සව්ජිකත්තා අසව්ජිකතං නාම නත්ති. අසමෙමාහපඤ්ඤාය චුට්ඨත්තා පඤ්ඤාය අභිසංඝිතං නාම නත්ති. "පච්චුප්පනන"නති: පච්චුප්පනකාලං වා ධම්මං වා, "උපාදයා"ති: ආදය අනොකතොති අනො, උපාදයවචනෙනෙව කාලවිනිමුත්තං නිබ්බාණපි ගතිතමෙව හොති. අතීතාදි වචනාති ච නත්ති ආදිවචනෙන වා සවියනති "සබ්බෙ"ති ආදි වචනෙන වා, "සබ්බෙ ධම්මා"ති: සබ්බසංඛතා සංඛතධම්මපරිශාදනං, "සබ්බාකාරෙනා"ති: සබ්බධමෙව ඵකෙකස්සෙව ධම්මස්ස අතිවොකාරුදිසබ්බාකාරපරිශාදනං, "ඤාණ මුඛෙ"ති: ඤාණාතිමුඛෙ, "ආපාථං ආගච්ඡනති"ති: ¹ ඔසරණං උපෙනති, "ජුතිතබ්බ"නති පදං "ඤෙය්‍ය"නති පදස්ස අත්ථවරණත්ථං චුත්තං, "අත්තනො වා"ති: ආදිසු වාසද්දෙසු සමුච්චයන්තො, "අත්තනො"ති: අත්තනො අන්තො, "පරනො"ති: පරෙසං තිණණං ලොකානං අන්තො, "උග්ගනො"ති: අත්තනො ච පරෙසවාති සකිං යෙව උභින්නං අන්තො, "දිට්ඨධම්මිකො"ති: දිට්ඨධම්මෙව නිසුත්තො දිට්ඨධම්මපායොජනො අන්තො, සම්පරුයෙ නිසුත්තො සම්පරුයපායොජනොති සම්පරුයිකො, "උත්තානො"ති: ආදිසු වොගාරවසෙන වත්තබ්බො සුමුපඨත්තො උත්තානො, වොගාරං අතික්කමිනි වත්තබ්බො සුඤ්ඤාපටිසංයුත්තො දුක්ඛපඨත්තො ගම්මිණෙ ලොකුණාණෙ, අවචන්තතිමොක්ඛත්තො ශුද්ධො, අතිවචනාදි මොහසනාදීති පටිච්ඡන්තත්තො පටිච්ඡනො, අපචුරවොගාරෙන වත්තබ්බො යථාරුතං අගහෙත්වා අධිප්පායස්ස නෙත්තිබ්බො නෙය්‍යො, පචුරවොගාරෙන වත්තබ්බො වචනමත්තෙනෙව අධිප්පායස්ස නිත්තො නිගො, සුපරිසුඛසිලසමාධිවිපස්සනන්තො තදඛග වික්ඛම්භනන්තො වජ්ජිවර්ගිත්තො අනවජ්ජො, කිලෙසසමුච්චේදනතො අරියමඤ්ඤන්තො නික්ඛිලෙසො, කිලෙසපටිපස්සධුත්තො අරියඵලන්තො චොදනො, සංඛතාසංඛතෙසු අග්ගධම්මත්තො නිබ්බාණං පරමන්තො, "පටිවත්තති"ති: බුඬඤ්ඤාණස්ස විසයභාවතො අබ්බිභූත්තො² අනො බුඬඤ්ඤාණං ව්‍යාපිනි වා සමන්තා වා අලංකරිනි වා විසෙසෙන වා වත්තති, සබ්බෙ කායකම්මනති ආදීති හගවතො ඤාණවිසයතං දස්සෙති, "ඤාණානුපටිවත්තති"ති: ඤාණං අනුපටිවත්තති, ඤාණවර්ගිතං න හොතිති අන්තො, "අප්පනිහන"නති: නිරවරණතං දස්සෙති, පුත්ත සබ්බඤ්ඤාතං උපමාය සාධෙත්තුකාමො "යාවතක"නති ආදිමාහ, තත් ජුතිතබ්බනති ඤෙය්‍යං, ඤෙය්‍යං පරියන්තො ඤෙය්‍යොව

1. V. ම. ආපාථංගච්ඡති.

2. V. ම. අපතිතභූත්තො.

සානමය අවස්ථාවකදී සෞඛ්‍ය පරිගනනික, අසබඩ සැදැහැන පන සෞඛ්‍යව සානමෙව නළු, සැණපිණිස නළු පිණිස නළු. පුරිමයමකෙ වුතනත්මෙව ඉමිනා යමකෙන විසෙසෙනා දසෙසයි, තනියම කෙන පරිසෙඩවසෙන නියමෙනා දසෙසයි. එත් ව සෞඛ්‍ය සැණසස පටිතනා සෞඛ්‍ය පටො. “අසැණමසැණපිණිස නළු”නි: සෞඛ්‍යව සැණව අසැණමසැණ බොපෙනා සානනො අසැණමසැණ සරියනො සානයිලා. “ආවජ්ජනපිණිස”නි: මනොවාරවජ්ජනායතනා, ආවජ්ජනානනනරමෙව ජනානිති අනො. “ආකංඛන පිණිස”නි: රුපිආයතනා, ආවජ්ජනානනනර. ජවනසැණන ජනා නිති අනො. ඉතරුනි නිදේසපදුනි ඉමෙසං විතනං පදුනං යථාකතමෙන අත්පකාසනත්මං වුතනාති. “ආසං ජනාති”නි: එත් ආසයනති එත් ඉති ආසයො. මිච්ඡාදිට්ඨියා සමාදිට්ඨියා කාමාදිති නෙකබ්බමාදිති. වා පරිභාචිතසං සනතානසෙතං අබි වචනං. තත් සනතානං අනුසෙතති අනුපවතෙනනති අනුසං, ථාමගතානං කාමරාගාදිනං එතං අබිවචනං. “අනුසං ජනාති”නි: අනුසංකථා ගෙසා වුතනා යෙව, “විජින”නති: පුබ්බ කතකුසාලානං කුසලකමං. “අබිමුතති”නති: කුසලෙ වා¹ අකුසලෙ වාසං විතත වොසංගෙතො. “අපරජ්ජනම”නි: පසුසැණමයෙ අකබ්බිති අපං රාගාදි රජං එතෙසනති=අපරජ්ජනම, අපං රාගාදි රජං එතෙසනති වා=අපර රජ්ජනම. “මහාරජ්ජනම”නි: සැණමයෙ අකබ්බිති මහනතං රාගාදි රජෙ එතෙසනති=මහාරජ්ජනම. මහනතං රාගාදි රජෙ එතෙසනති= වා මහාරජ්ජනම. “නික්ඛන්ද්‍රියෙ මුද්ද්‍රියෙ”නි: නික්ඛාති සමාදිති ඉන්ද්‍රියාති එතෙසනති=නික්ඛන්ද්‍රියො, මුද්ද්‍රාති සමාදිති ඉන්ද්‍රියාති එතෙසනති= මුද්ද්‍රියො. “ඤානාසර මානාසර”නි: සුඤ්ඤා සමාදයො අකාර කොසාසා එතෙසනති=ඤානාසරා. කුච්ඡිතා ගරුතිතා අසංසාරාදයො ආකාරා කොසාසා එතෙසනති=මානාසරා. “සුච්ඡිසැණපයෙ දුච්ඡිසැණපයෙ”නි: යෙ කපිතං කාරණං සලලකෙනනති සුචෙන සකකා හොනති විසුඤ්ඤ පෙතුං තෙ සුච්ඡිසැණපයො, තබ්බිපරිතා දුච්ඡිසැණපයො. “භබ්බාභබ්බම”නි: භබ්බෙ ව අභබ්බෙ ව. අරියාය ජනියා භවනති ජයනති භබ්බො, වතන මානසමිපෙ වතනමානවචනං, භවිසුනති ජයිසුනති වාති භබ්බො, භාජනභුතාති අනො. යෙ අරියමග්ගපටිවෙධසං අනුච්ඡිකා උප නිසංසසම්පන්නා තෙ භබ්බො. වුතනපටිපකකා අභබ්බො. “සතෙත පජනාති”නි: රුපාදිආරම්භෙ ලග්ගෙ ලගිතෙ සතෙත පජනාති. “සදෙවකොලොකො”නි: සහ දෙවෙහි සදෙවකො. සහ මාරෙත සමාරකො, සහ බ්‍රහ්මණා සබ්‍රහ්මකො, සහ සමණබ්‍රාහ්මණෙහි සංගමණ බ්‍රාහ්මණී, පජතතනා² පජ. සහ දෙවමනුසෙහි සදෙවමනුසං. “පජ”නි: සතතලොකසං පරියායවචනමෙනං. තත් සදෙවකවච නෙන පටිකාමාවචරදෙවගණං. සමාරකවචනෙන ජයකාමාවචර

දෙවගගණං. සමුග්ගකච්චනෙන බ්‍රහ්මකාසිකාදි බ්‍රහ්මගගණං. සංඝ මණ්ඩ්‍රාග්ගණීවචනෙන සාසනංසං පච්චන්තිකපච්චාමිතකසමණ්ඩ්‍රාග්ගණ ගගණං. සමිතපාපබාහිතපාපසමණ්ඩ්‍රාග්ගණගගණං, පඡ්චවනෙන සත්තලොකගගණං. සද්දෙවමනුස්සාවචනෙන සමුලුතිද්දෙව අවසෙස මනුස්සගගණං. එවමෙත්ථ තිහි පදෙහි ඔකාසලොකො, විහි පඡ්චසෙන සත්තලොකො ගතිතොති වෙදිතබ්බො.

අපරෙ නයො සද්දෙවගගණෙන අරුපාවචරලොකො ගතිතො, සමාරගගණෙන ච කාමාවචරද්දෙවලොකො. සමුග්ගගගණෙන රුපාවචරබ්‍රහ්මලොකො. සංඝමණ්ඩ්‍රාග්ගණාදිගගණෙන චතුපරිස වසෙන සමුලුතිද්දෙවෙහි වා සහ මනුස්සලොකො අවසෙසසත්ත ලොකො වා. අපි වෙත්ථ සද්දෙවකච්චනෙන උක්කස්පරිචේඡ දතො සබ්බස්සාපි ලොකස්ස අනෙතාබ්‍රහ්මස්සුණේ පරිවත්තනභාවං සාධෙති. තුතො යෙසං සියා මාරෙ මහානුභාවො ඡ කාමාවච රියංරෙ වසවන්ති, කිං සොපි අනෙතා බ්‍රහ්මස්සුණේ පරිවත්තනීති තෙසං විමතිං විධමෙතොතො සමාරකොත්ථි ආග. යෙසං පන සියා බ්‍රහ්මා මහානුභාවො එකගුලියා එකසමීං වක්කවාල සහස්සො ආලො කං ඵරති විහි-පෙ-දසහි අගුලීහි දසසු වක්කවාලසහස්සොසු ආලොකං ඵරති. අනුත්තරව ක්කිනසමාපතතිසුඛං පටිසංචෙදෙති, කිං සොපි අනෙතා බ්‍රහ්මස්සුණේ පරිවත්තනීති තෙසං විමතිං විධමෙතොතො සමුග්ග කොති ආග. තුතො යෙසං සියං පුපුසමණ්ඩ්‍රාග්ගණා සාසනපච්චන්තිකා කිං තෙපි අනෙතාස්සුණේ පරිවත්තනනීති තෙසං විමතිං විධමෙතොතො සංඝමණ්ඩ්‍රාග්ගණී පඡ්චති ආග. එවං උක්කස්පානං අනෙතාබ්‍රහ්මස්සුණේ පරිවත්තනභාවං පකාසෙත්ථා අප්ච සමුලුතිද්දෙවෙ ව අවසෙසමනුස්සාව උපාදාය උක්කස්පරිචේඡදවසෙන සෙසසත්තලොකස්ස අනෙතා බ්‍රහ්මස්සුණේ පරිවත්තනභාවං පකාසෙතොතො සද්දෙවමනුස්සාති ආග. අයමෙත්ථ අනුසැකිකකමො. පොරුණා පනානු: “සද්දෙවකො”ති: දෙව තාහි සඬිං අවසෙසලොකො. “සමාරකො”ති: මාරෙන සඬිං අව සෙසලොකො. “සමුග්ගකො”ති: බ්‍රහ්මෙහි සඬිං අවසෙසලොකො. එවං සබ්බෙපි තිහප්පිපගෙ සතෙන නිහාකාරෙහි තීසු පදෙසු පක්ඛි පිත්ථා පුන විහාකාරෙහි පරියාදානු. ‘සංඝමණ්ඩ්‍රාග්ගණී පඡ්ච සද්දෙව මනුස්සා’ති චුත්තං. එවං පච්චි පදෙහි තෙන තෙන ආකාරෙන තෙධාතුකමෙව පරියාදිත්තං හොති. “අනන්තමසො”ති: උපරි මනෙත්ත. “තිමිතිමිගල”නති: එත්ථ තිමි නාම එකා මච්ඡජති. තිමිං ගිලිතුං සමත්ථා තුතො මහත්තසරීර තිමිගලා නාම එකා මච්ඡ ජති, තිමිංගලංපි ගිලිතුං සමත්ථා පච්චයොජනසතිකසරීර තිමිතිමිඛග ලා නාම එකා මච්ඡජති, ඉධ ඡතිගගණෙන එකවචනං කතනති වෙදි තබ්බං. “ගරුලං චේතනෙසා”නති: එත්ථ ගරුලොකී ඡතිවසෙන නාමිං. චේතනෙසානි ගොතතවසෙන. “පද්දෙසෙ”ති: එකදෙසෙ. “ආපිපුත්ත සමා”ති: සබ්බබ්‍රහ්මානං ධම්මසෙනාපති ථෙරෙ ගගෙත්ථා,

වුත්තනනි වෙදිතබ්බං. සෙසසාවකා හි පඤ්ඤාය ධම්මසෙතාපඨි ථෙරෙන සමා නාම නත්ති. යථාහ “එතදග්ගං හික්ඛවෙ මම සාවකානං හික්ඛුනං මහාපඤ්ඤානං යදිදං සාරිපුත්තො”ති. අභිකථායම වුත්තනං:-

“ලොකනාථං ඤාපෙතාන යෙ වඤ්ඤා සනති පාණිනො.

පඤ්ඤාය සාරිපුත්තස්ස කලං නාඛසනති සොලසි”නති.

“එතිඤා”ති: බුඛඤ්ඤාණං සබ්බදෙවමනුස්සානං හි පඤ්ඤං පාපුණිඤා ඤානතො තෙසං පඤ්ඤං එරිඤා බ්‍යාපිඤා තිඨති. “අභිහවිඤා”ති: සබ්බදෙවමනුස්සානමපි පඤ්ඤං අතික්කමිඤා තෙසං විසයභූතමපි සබ්බං අභිහවිඤා තිස්සති අත්ථො. පටිසම්බද්ධං පන අතිසං සිඤාති පාඨො, සංසිඤා තුරිඤාති අත්ථො. සෙ තොති ආදිති එවං එරිඤා අභිහවිඤා ඤානස්ස පඨවක්ඛකාරණං දසොති.

තත්ථ “පණ්ඩිතා”ති: පටිච්චෙන සමන්තාගතා. “නිපුණා”ති: සණ්ඨා සුමුමබුඛිනො සුමුමෙ අත්ථනාරෙ පටිච්චක්ඛකසමත්ථා. “කත පරප්පවාද්”ති: ඤාණපරප්පවාද් වෙව පරෙහි සභිං කතවාදපරිච්ච යාම. “වාරුචෙබ්බරූපා”ති: වාරුචෙබ්බනුග්ගහසදිසා. “වොගිඤ්ඤානා මඤ්ඤා වරනති¹ පඤ්ඤාගතොන දිභිගතාහි”ති: වාරුසුමුමානිපි පරෙසං දිභිගමනාති අත්තනො පඤ්ඤාගමනෙන තිඤ්ඤානා විශ් වරනති¹ අත්ථො. අථ වා “ගුථගතං මුත්තගත”නති ආදිසු විශ් පඤ්ඤා එව=පඤ්ඤාගතං. දිභියො එව=දිභිගතාහි. “පඤ්ඤා අභිසංබිඤා අභිසංබිඤා”ති: දිපදමපි තිපදමපි චතුපදමපි පුච්ඡං රචසිඤා, තෙසං පඤ්ඤානං අතිබහුකත්තා සබ්බසග්ගත්ථං වික්ඛිත්තුං වුත්තං. ගුණාහි ව පටිච්චනනාහි ව අත්ථන්තාහි වාති පාඨසෙසො.

තෙසං තථා විනයං දිස්වා අත්තනා අභිසබ්බතපඤ්ඤං පුච්ඡන්තුති එවං භගවතා අධිපෙත්තත්තා පඤ්ඤං පුච්ඡන්ති, අඤ්ඤාසං පන පුච්ඡාය ඔකාසමෙව අදඤා භගවා උපසංකමන්තානං ධම්මං දෙසෙති. යථාහ “තෙ පඤ්ඤං අභිසංබරෙන්නති ඉමං මයං පඤ්ඤං සමණං ගොතමං උපසංකමිඤා පුච්ඡස්සාම, සචෙ නො සමණො ගොතමො එවං පුඤ්ඤා එවං ව්‍යාකරිස්සති එවමස්ස මයං වාදං ආරොපෙස්සාම, එවං වෙපි නො පුඤ්ඤා එවං ව්‍යාකරිස්සති එවංපිස්ස මයං වාදං ආරොපෙස්සාමාහි, තෙ යෙන සමණො ගොතමො තෙනුපසංකමන්ති, තෙ සමණො ගොතමො ධම්මියා කථාය සන්දස්සෙති සමාදපෙති සමුත්තෙතරෙති සම්පහංසෙති, තෙ සමණෙන ගොතමෙන ධම්මියා කථාය සන්දස්සිතා සමාදපිතා සමුත්තෙතරිතා සම්පහංසිතා න වෙව සමණං භොතමං පඤ්ඤං පුච්ඡන්ති, භූතස්ස වාදං ආරොපෙස්සනති අඤ්ඤාදන්ති සමණස්සෙව ගොතමස්ස සාවකා සම්පජ්ජන්ති”ති. තස්මා පඤ්ඤා න පුච්ඡන්ති. භගවා කිර පරිසමජෙක්ඛ ධම්මං දෙසෙන්නො පරිසාය

අර්ඛාසය. ඔලොකෙති, තතො පස්සති “ඉමෙ පණ්ඩිතා ගුලිං රහස්සං පඤ්ඤං ඔව්චිකසාරු, කඛා ආගතාති.” සො තෙති අපුඤ්ඤා යෙව පඤ්ඤාපුච්ඡාය එතතකා, දෙසා විස්සජ්ජනෙ එතතකා අත්ථදෙ අකඛරෙ එතතකාති ඉමං පඤ්ඤං පුච්ඡන්තො එවං පුච්ඡෙය්‍ය විස්සජ්ජනො එවං විස්සජ්ජෙය්‍යති ඉති ඔව්චිකසාරු කඛා ආනිතො පඤ්ඤා ධම්මකථාය අනතරෙ පකඛිපිතා විඛංසෙති. තෙ පණ්ඩිතා සෙය්‍යො වත නො යං මයං ඉමෙ පඤ්ඤා න පුච්ඡිහු සවෙපි මයං පුච්ඡෙය්‍යාම අපථතිතො නො කඛා සමණො ගොතමො ඛිපෙය්‍යාති අතතමනා භවන්ති. අපිව බුඛා නාම ධම්මං දෙදසෙත්තා පරිසං මෙත්තාය එරන්ති මෙත්තාඑරණෙන දසබ්ලෙසු මහාජනස්ස විතතං පසිදති, බුඛා නාම රූපග්‍යප්පත්තා ගොතති. දස්සනසම්පන්නා මධුරස්සරු මුදුජ්වහා සුඵස්සිතදන්තාවරණා අම භෙත හදයං සිඤ්චන්තා විශ් ධම්මං කපේන්ති. තත්‍ර තෙසං මෙත්තා එරණෙන පසන්නවිත්තානං එවං ගොති-එවරූපං අවෙජ්ඣකථං අමොසකථං තිය්‍යාණිකකථං කපේන්තො හගවතා සථි, න සකඛිස්සාම පච්චතිකගාහං ගණිතූනති අතතතො පසන්නාහවෙනෙව පඤ්ඤා න පුච්ඡන්ති. “කථිතා විස්සජ්ජිතා ච”ති එවං තුලෙහ පුච්ඡාති අපුච්ඡිතපඤ්ඤානං උච්චාරණෙන තෙ පඤ්ඤා හගවතා කථිතා එව ගොතති යථා ච තෙ විස්සජ්ජනබ්බා තථා විස්සජ්ජනා එව ගොතති. “නිද්දිඨකාරණා”ති: ඉමිනා කාරණෙන ඉමිනා හෙතුනා එවං හෙ තති, එවං සහෙතුකං කඛා විස්සජ්ජනෙන හගවතා නිද්දිඨකාරණා එව ගොතති තෙ පඤ්ඤා; “උපකඛිතතකාම ගො හග ඛිකො සම්පජ්ජන්ති”ති: ඛතතිපණ්ඩිතාදයො හගවතො විස්සජ්ජන නෙව හගවතො සම්පෙ ඛිතතකා පකඛිතතකා සම්පජ්ජන්ති සාවකා චා සම්පජ්ජන්ති උපාසකාවාති අන්තො. සාවකසම්පත්තිං චා පාපුණන්ති උපාසකසම්පත්තිං චාති වුත්තං ගොති.

“අථා”ති: අනන්තරන්තො, තෙසං උපකඛිතතකසම්පත්ති සම තන්තරන්තො වාති අන්තො. “තථා”ති: තසම්මං ආනෙ තසම්මං අධිකාරෙ චා “අතිශෝචති”ති: අති විශ් රෙතති පකාසති. “සද්දිදං සෙඤ්ඤාය”ති: යා අයං හගවතො පඤ්ඤා තාය පඤ්ඤාය, හගවා ච අතිශෝචතිති අන්තො. ඉතිදද්දො කාරණන්තො, ඉමිනා කාරණන්තාති අන්තො සෙසං සබ්බන්තො පාකවමෙවාති.

පසුරසුත්තාතිදද්දසමණණ්ඩා

නි ඕ තා.

අඬිමං.

තවමෙ මාගන්ධියසුත්තනිදෙසෙ පඨමගාථාය තාව:-අප්පාල
නිශ්‍රොධරුකඛමුලෙ නානාරූපානි නිමිතිනිඤා අභිකාම: ආගතො
මාරගීතරං දිස්වාන තණං අරතං රගව ඡන්දමත්තමපි මෙථුනස්මි
තාහොසි කිමෙවිදං ඉමිස්සා දුරිකාය මුත්තකරිසපුණ්ණරූපං දිස්වා
හවිස්සති සබ්බථා පාදපි තං සංථුසිතුං න ඉවෙත් කුතො තෙන සංවසි
තුනති ආහ. මුත්තපුණ්ණනි උතුරුසෙන වත්තිපුට්ඨනරං පුරෙත්වා
සීතමුත්තෙන ආපුරිතං. “කපිසපුණ්ණ”නති: පක්කාසයසබ්බානෙ
හෙධා: නාතිපිසිකණ්ණකමුලානං අත්තරෙ උබ්බධෙන අභිභූල
මත්තෙ අත්තාවසානෙ සීතවට්ඨෙන පුණ්ණං. “සෙමනපුණ්ණ”නති:
උදරපවලෙ සීත එකපත්තපාමාණෙන සෙමෙන පුරිතං. “රුහිර
පුණ්ණ”නති: යකනස්ස හෙඨා භාගං පුරෙත්වා හදයවන්දු¹ පප්ථා
සානං උපරි ථොකං ථොකං පග්ගරතෙන වක්කහදයයකන
පප්ථාසෙ තෙමයමානෙන සීතෙන එකපත්තස්ස පුරණමත්තෙන
සනතිවිතලොගිතසංඛාතෙන ව කෙසලොමනබදන්තානං මංස
විතිමමුත්තස්සානවෙව එබුසුකඛවමව යපෙත්වා ධමනිඤ්ඤානුසාරෙන
සබ්බං උපාදින්නකසරිං එරිත්වා සීත සංසරණලොගිත සංඛාතෙන
වාති දුට්ඨෙන රුහිරෙන පුණ්ණං. “අසීසංඝාම”නති: සකලසරිරෙ
හෙඨා අසීතං උපරි සීතාති සාධිකාති නිණ් අසීසතාති තෙති අසීති
සට්ඨං. “නහාරුසමබ්බ”නති: සකලසරිරෙ අට්ඨිති ආබන්ධිතා
ධීතාති නවනහාරුසතාති තෙති නහාරුහි සමබ්බං ආබ්බං.

“රුහිරමංසාලෙපන”නති: සංසරණලොගිතෙන ව සාධිකාති
නිණ් අසීසතාති අනුලිමිත්වා සීතෙන නවමංසපෙසිසතෙන ව අනු
ලිතං සරිං. “මමමිනබ්බ”නති: සකලසරිං පරියොනක්ඛිතා
පාකට්ඨිලොමකස්ස උපරි ඡවියා හෙඨා සීතං වමං තෙන වමෙත
විතඬං පරියොනඬං “වමොවනඬ”නති පිපාලි “ඡවියා පටිච්ඡනන”නති:
අතිසුමුම ඡවියා පටිච්ඡන්තං ඡාදෙත්වා සීතං.

“ඡිඤ්චජිද්ද”නති: අනෙකජිද්දං. “උග්ගර”නති: අක්ඛමුඛාදිති
උග්ගරන්තං. “පග්ගර”නති: අධොභාගෙන පග්ගරන්තං. “කිම්සංස
තිසෙවින”නති: සුචිමුඛාදිති නානාපාණකුලෙහි ආසෙවිතං. “නානා
කලිමලපටිපුර”නති: අනෙකවිධෙහි අසුචිකොඨාසෙහි පුරිතං.
තථීතා මාගන්ධියො පබ්බජිතා නාම මානුසකෙ කාමෙ පහාය දිබ්බ
කාමත්ථාය පබ්බජනති අයව දිබ්බෙපි කාමෙ න ඉච්ඡති ඉදමපි
ඉඤ්චරතනං කානු අස්ස දිසිති පුච්ඡිතුං දුතියගාථාමාහ.

තත් “එතාදිසං වෙරනන”නති: දිබ්බඤ්චරතනං සක්ඛාය භණ්ඨි.
“නාටි”නති: අත්තනො ධිතරං සක්ඛාය. “දිසිගතං සිලබ්බනං නුජිවි
න”නති: දිසි ව සිලබ්බතව ජිවිතව භවුපපත්තව වදෙසි. “කිදිස”නති:
අත්තනො භවුපපත්තිං වා තුවං කිදිසං වදෙසිති.

ඉතො පරං වෙ ගාථා විස්සජ්ජනපුච්ඡානශෙන පවත්තතතා පාකට්ඨකමනා යෙව. තාසං පඨමගාථාය සංඛෙපජ්ඣො-තස්ස මස්සං මාගන්ධිය වාසසිද්ධිගතධම්මෙ සුනිව්ච්ඡිතා ඉදමෙව සම්මං මොඝමඤ්ඤානති එවං ඉදං වදමිති සමුග්ගතිතං නගොති නත්ති නච්ඡිති, කිං කාරණං? අහං හි පස්සනොතා දිසිසු ආදීනවං කිවි දිසිං අගභෙතා සම්මානි පටිච්ඡිනනොතා අජ්ඣත්තං රගාදීනං සත්තභාවෙන අජ්ඣත්තසන්නිසංඛාතං නිබ්බාණමෙව අද්දසනති. “ආදීනව”නති: උපද්දවං “සබ්බදුක්ඛ”නති: කාසිකදුක්ඛෙන සබ්බදුක්ඛං. “සවිඝාන”නති: වෙතසිකදුක්ඛෙන. “සඋපාසාස”නති: උපායාසසහිතං. “සපට්ඨාස”නති: සදරථං. “නතිබ්බදාස”ති: නවට්ටෙ නිබ්බිඤ්ඤානාය. “නවිග්ගාස”ති: න වට්ටෙ විරුගන්තාය. “නතිගේධාස”ති: න වට්ටස්ස නිරුධන්තාය. “න උපසමාස”ති: න වට්ටස්ස උපසමන්තාය. “නඅභිඤ්ඤාස”ති: න විවට්ටස්ස අභිජනන්තාය. “නසමේධාස”ති: න කිලෙසනිඤ්ඤපගමෙන වට්ටතො සමුද්ඝානන්තාය. “නතිබ්බාණාස”ති: න අමතනිබ්බාණන්තාය. එත්ත පන “න නිබ්බිදාය”ති: විපස්සනා. “විග්ගාස”ති: මග්ගො. “නිගේධාස උපසමාස”ති: නිබ්බාණං. “අභිඤ්ඤාස සමේධාසාස”ති: මග්ගො “නිබ්බාණාස”ති: නිබ්බාණමෙව. එවං එකස්මිං ථාතෙ විපස්සනා තිසු මග්ගො තිසු නිබ්බාණං වුත්තංති. එවං වචන්තකථා වෙදිතබ්බා. පරියා යෙන පන සබ්බාතිපෙතාති මග්ගවෙවචනාතිපි නිබ්බාණවෙවචනා තිපි භොනති යෙව. “අජ්ඣත්තං ග්ගස්ස සහති”නති: අජ්ඣත්ත රගස්ස සත්තභාවෙන නිබ්බුතභාවෙන අජ්ඣත්තසන්නිසංඛාත නිබ්බාණං ඔලොකෙසි. “දෙසස්ස සහති”ති: ආදිසුපි එසෙවනශො.

“පටිච්ඡනගොතා”ති: නිදදෙසස්ස උදෙසපදං. “විච්ඡනගොතා”ති: සම්මානි වර්ණනොතා. “විභාවෙනගොතා පටිච්ඡනගොතා”ති: තානෙව පට්ටකං විභාවෙනොතා. කෙචි ගවෙසනොතාති වණ්ණයනති. “අද්දස”නති: ඔලොකෙසිං. “අද්දුක්ඛ”නති: විනිවිජ්ඣිං. “අඵසසි”නති: පඤ්ඤාය එසිං. “පටිච්ඡක්ඛ”නති: ඤ්ඤාණෙන පට්ටකං අකාසිං.

දුතියගාථාය සංඛෙපජ්ඣො:-යානිමානි දිසිනතාති තෙති තෙති සුත්තෙති විනිව්ච්ඡිතා ගතිතතතා විනිව්ච්ඡාති ව අත්තනො පට්ටයෙති අභිසංඛත්තභාවාදීනා නශෙන පකපටිතානිති ව වුච්චනති. තෙ වෙ මුනි දිසිගතධම්මෙ අගභෙතා අජ්ඣත්තසන්නිති යමෙතමත්තං වුසි ආවික්ඛ මෙ කථං නු ධිරෙති පවෙදිතං තං කථං පකාසිතං ධිරෙතිති වදාති. ඉමිස්සා ගාථාය නිදෙදසො උත්තානජ්ඣො ධපෙතො පරමත්ත පදං. තත්ත “සං පරමත්ත”නති: යං උත්තමං නිබ්බාණං. අපස්ස භගවා යථා යෙන උපායෙන වා පන ධිරෙති පකාසිතං තං උපායං සපට්ටකං දෙස්සනොතා “නදිසිඤ්ඤා”ති ගාථමාග. තත්ත “නදිසිඤ්ඤා”ති: ආදීති සමාපත්තිඤ්ඤා බාහිරසිඤ්ඤානාති පටිච්ඡිනපනති. “සුඛිමාගා”ති: එත්ත වුත්ත ආගසදං සබ්බත්ත නකාරෙන සසිං.

යොජෙතො පුරිමපදනතයං නෙතො දිසියා සුඛිනති නාග නකපෙසිති¹ එවමන්තො වෙදිතබ්බො. යථා වෙත් එවං උත්තරපදෙසුපි. නත් ව අදිසියා න ගොති. දසවනුකං සමොදිසිං විනා න කපෙමි.¹ තථා “අසුනිසා”ති: න ව සවණං විනා. “අසුකුණා”ති: කම්මසුකත සම්මානුලොමිකසුණං විනා. “අසිලනා”ති: පාරිමොක්ඛසංවරං විනා. “අබ්බතා”ති: ධුතගවතං විනා. “නොපි නෙතා”ති: තෙසු එකෙකෙන දිසි ආදි නිමිත්තකෙනාපි න කපෙමිති එවමන්තො වෙදි තබ්බො.

“එතෙ ව නිසාප් අනුගහභාසා”ති: තෙ ව පුරිමදිසි ආදි හෙදෙ කණ්හපකිකෙ ධම්මෙ සමුය්‍යාපකරණෙන නිසාප් පච්ඡිමෙ දිසිආදිහෙදෙ සුකකපකිකෙපි අනංමයනාපජ්ජනෙන අනුගහභාස සනෙතා අනිසාය සනෙතා භවං නජ්ජෙති ඉමාය පටිපත්තියා රුගාදිවුපසමෙන සනෙතා වක්ඛාදිසු කම් ධම්මං අනිසාය එකමපි භවං න ජ්ජෙ අපිහෙතුං අප්පෙත්තුං සමන්තොපි සියා; අයමස්ස අඤ්ඤානසනතිති අධිප්පායො. “සවණංපි ඉවදිතබ්බ”නති: සුතොදි වසෙන සවණමපි ආකංඛිතබ්බං. “සමහාර ඉමෙ ධම්මා”ති: සමො දිසි ආදිකා ඉමෙ ධම්මා උපකාරණෙන සමහාර ගොනති. “කණ්හ පංඤ්ඤාන”නති: අකුසලපකෙඛ ගතානං සමුය්‍යාතතො පහානං.

“ඉවදිතබ්බ”නති: සමො ගතනතො සමුචෙජ්ජතො පහානං ආකංඛිතබ්බං. “නෙධාතුකෙසු කුසලෙසු ධම්මෙසු”ති: කාමරූපා රූපසංඛාතෙසු තෙහුමකෙසු කොසලසමුතෙසු. “අනම්මසනා”ති: නිත්තණ්හභාවො. එවං වුත්තෙ වචනත්ථං අසලකෙඛනෙතො මාගන්දියො නො වෙ කිරුති ගාථමාග. දිඨ්ඨිති වුත්තනායානෙව: “කණ්හ පංඤ්ඤාන”ති: යෙ ව පන සකිය උභයත්‍රාපි ආග, ආගසඤ්ඤං පන නො වෙති සඤ්ඤා-යොජෙතො “නො වෙ කිරු”ති ආග. නො වෙ කිරු කපෙසිති එවං අන්තො දඨබ්බො. “මොමුලන”නති: අතිමුලතං මොගනං වා. “පචෙචනති”ති: ජනනති. ඉමිසාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානො, අථස්ස භගවා තං තං දිසිං නිසාය පුච්ඡං පටිකම්පනෙතො “දිසිං ව නිසායා”ති ගාථමාග. තස්සන්තො තිං මාගන්දිය දිසිං නිසාය පුතපුතං පුච්ඡමානො යාති තෙ දිසිගතාති සමුගගිතාති කෙසෙව සමුගගිතෙසු සමොගමාගතො තිං ඉතො මයා වුත්ත අඤ්ඤානසනතිතො පටිපත්තිතො ධම්මදෙසනතො වා අණුමපි සුත්ත සඤ්ඤං න පස්සයි. තෙන කාරණෙන තිං ඉමං ධම්මං මොමුගතො පස්සිති.

“ලගගනං නිසාය ලගගන”නති: දිසිලගගනං අලලිසිතො දිසි ලගගනං. “බකුන”නති: දිසිබකුනං. “පලිබොධ”නති: දිසිපලි බොධං “අසිකාරං පහනනෙතාසි”ති: බහලකිකාරං පටිථොසි. “සුත්තසඤ්ඤා”නති: සමණධම්මෙ සුත්තසඤ්ඤං “පහනසඤ්ඤා”නති:

සමණධම්මෝ පටිලඛසඤ්ඤාං, “ලක්ඛණසඤ්ඤා”නති: සංස්ථානන සඤ්ඤාං. “කාරණසඤ්ඤා”නති: ගෙභුසඤ්ඤාං. “ථානසඤ්ඤා”නති: කාරණසඤ්ඤාං. “නපටිලභසී”ති: නවිඤ්ඤා.

“කුතො ඤාණ”නති: මග්ගඤ්ඤාණං පන කෙන කාරණෙන ලභියාසී. “අනිච්චං වා”ති: හුතා අභාවතේන පවතනතා අනිච්චං. “අනිච්චසංඤ්ඤාලොමං වා”ති: පවතනතා අනිච්චාති උප්පන්නා සඤ්ඤා අනිච්චසඤ්ඤා, තාය සඤ්ඤාය අනුලොමං අප්පටිකුලං අනිච්ච සඤ්ඤානුලොමං. විතතං විපස්සනාඤ්ඤාණානං දුක්ඛානතතසඤ්ඤානුලොමානවපි එසෙව නයො. එවං සමුග්ගතිතෙසු පමොගෙන මාගන්ද්‍රියස්ස විවාදපතතිං දස්සෙතො ඉදාති තෙසු අඤ්ඤාසු ව ධම්මෙසු විගතප්පමොගස්ස අත්තනො නිබ්බිවාදතං දස්සෙතො—“සමොච්ඡෙසසී”ති ගාථමාහ. තස්සත්ථො—යො එවං තිධා මානෙන වා දිට්ඨියා වා පුග්ගලෙන වා මඤ්ඤාති සො තෙන මානෙන වා තාය වා දිට්ඨියා තෙන වා පුග්ගලෙන විචදෙය්‍ය. යො පන අමතාදිසො ඉමාසු තිසු විධාසු අවිකම්ප මානො සමො විසෙසීති න තස්ස හොති න ච තිනොති ගාථාසෙසො. ඉමිස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානොව කිච තීයෙය්‍ය.

“සච්චනී සො”ති: ගාථා, තස්සත්ථො—සො එවරුපො පතිනමාන දිට්ඨිකො මාදිසො බාහිතපාපතාදිනා නයෙන බ්‍රාහ්මණො ඉදමෙව සච්චනති කිං වදෙය්‍ය කිං වජ්ථං. භණ්ණෙය්‍ය කෙන වා කාරණෙන භණ්ණෙය්‍ය. මග්ගං සච්චං භුග්ගං මුසාති වා කෙන මානෙන දිට්ඨියා පුග්ගලෙන වා විචදෙය්‍ය. යස්මිං මාදිසෙ ඛිණ්ණසවෙ සදිසො හමසීනති පවතනියා සමං ඉතරවයභාවෙන පවතනියා විසමං වා මඤ්ඤාදිනං නත්ථි සමාදීසු කෙන වාදං පටිප්පස්සමෙහෙය්‍යාති. ඉමිස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානො. නනු එකංසෙතෙව එවරුපො පුග්ගලො. “ඔකම්පගායා”ති ගාථා. තත්ථ “ඔකම්ප ගායා”ති: රුපධානාදි විඤ්ඤාණං ඔකසාරි, තත්ථ ඡන්දරගප්ප ගාතෙන ඡබ්බිතා. “අනිකේතසාරි”ති: රුපතිමිත්තතිකෙනා දීති තණ්හාවසෙන අවදනො. “ගාමෙ අකුබ්බං මුනි සත්ථ වානී”ති: ගාමෙ ගිහිසත්ථවාති අකරොනො. “කාමෙහි ටිනො”ති: කාමෙසු ඡන්දරගාභාවෙන සබ්බකාමෙහි පුත්ථුතො. “අසුරෙකම්ප ගිනො”ති: අයතිඅත්තභාවං අතතිතිබ්බතොනො. “කථනනු විගහස ජනෙන සබ්බං”ති: ජනෙන සබ්බං විගාහිකකථං කපේය්‍ය. “හරිද්දකානී”ති: එවංනාමකො ගහපති. “සෙන ආසසමා මහාකම්පානො ගෙනුපසංකමී”ති: යෙනාති භූමමත්ථෙ කරණවතං, තස්මා යත්ථ මහාකම්පානො තත්ථ උපසංකමීති එව මෙත්ථ අත්ථො දඬබෙබ්බා. යෙන වා කාරණෙන මහාකම්පානො දෙවමනුස්සෙහි උපසංකමිතබ්බො තෙන කාරණෙන උපසංකමීති එවමෙත්ථ අත්ථො දඬබෙබ්බා. කෙන වා කාරණෙන මහාකම්පානො උපසංකමිතබ්බො? නානප්පකාරගුණවිසෙසාධිගමාධිප්පායෙන, සාද්‍ය

එලුපහොඟාධිපායෙන දිජගණෙති නිව්ඵලිතමහාරුකෙඛා විය. උපසංකමිති ව ගතොති වුත්තං හොති. “**උපසංකමිතො**”ති: උපසංකමනපරියොසානදීපනං. අඵවා එවං ගතො ආසන්නතරං සානං මහාකව්වානස්ස සමීපසංඛාතං ගන්තොතිපි වුත්තං හොති.

“**අභිවාදෙඛො**”ති: පච්චනිසිතෙන් වන්දිතො. ඉද්දති යෙනතෙත මහාකව්වායනස්ස උපට්ඨානං. ආගතො තං පුච්ඡතුකාමො දසනඛ සමොධානසමුප්පලං අප්පලිං සිරසි පතිසාපෙතො එකමන්තං නිසිදි. “**එකමන්තනි:**” භාවනපුංසක නිද්දෙසො. “විසමං වන්දිමසුරියා පරි වත්තනති”ති ආදීප්ප විය. තසමා යථා නිසිනො ඵකමන්තං නිසිනො හොති එවං නිසිදිති එවමෙත්ථ අත්ථො දඬබෙබ්බො. භුමමත්ථො වා එතං උපයොගව්වනං, “**නිසිදි**”ති: නිසප්පං කපෙපසි පණ්ඩිතා හි දෙව මනුස්සා ගරුථාතියං උපසංකමිතො ආසනකුසලතාය එකමන්තං නිසිදනති, අයං ව ගහපති තෙසං අඤ්ඤාතරෙ, තසමා එකමන්තං නිසිදි. කථං නිසිනො ව පන එකමන්තං නිසිනො හොති? ඡ නිසප්පා දෙසෙ වජේත්ථො, සෙය්‍යපිදං?, අතිදුරමච්චාසන්නමුපරිවාතමුත්ත තප්පදෙසං අතිසමුඛමතිපච්ඡාති. අතිදුරෙ නිසිනො හි සචෙ කථෙතුකාමො හොති උච්චාසද්දන කථෙතබ්බං හොති. අච්චා සන්නෙ නිසිනො සංඝට්ඨනං කරෙති. උපරිවාතෙ නිසිනො සරිරගණිත බාධෙති. උත්තතප්පදෙසෙ නිසිනො අභාරවං පකාසෙති. අතිසමුඛා නිසිනො සචෙ දළුකාමො හොති වකුත්තා වකුත්තං ආහව්ව දඬබ්බං හොති. අතිපච්ඡා නිසිනො සචෙ දළුකාමො හොති ගිවං පසාරෙත්ථො දඬබ්බං හොති, තසමා අයංපි එතෙ ඡ නිසප්පාදෙසෙ වජේත්ථො නිසිදි. තෙන වුත්තං:—“**එකමන්තං නිසිදි**”ති. “**එකදවොවා**”ති: එතං අවොව. “වුත්තමිදං හන්නෙ කව්වාන ගහ වතා අඬකවග්ගියෙ මාගන්දිය පඤ්ඤා”ති. අඬකවග්ගියමගි මාගන්දිය පඤ්ඤා නාම අත්ථි, තසමිං පඤ්ඤා රුපධාතු හි රුපකඛණො අධිපෙපතො. “**රුපධාතුග්ගමිතිබ්බං**”නති: රුපධාතුමගි රුගමිති බ්බං. “**විඤ්ඤාණ**”නති: කමමවිඤ්ඤාණං, **ඛකාසාරි** ගෙහසාරි ආලයසාරි. කසමාපනෙත්ථ “විඤ්ඤාණධාතු ඛො ගහපති”ති න වුත්තනති? සමොගවිසාතත්ථං. ඔකොතිහි අත්ථො පච්චයො වුච්චති. පුරෙ ඡතව කමමවිඤ්ඤාණං පච්ඡා ඡතස්ස කමමවිඤ්ඤාණස්සපි විපාකවිඤ්ඤාණස්සපි පච්ඡාඡතං. විපාකවිඤ්ඤාණං ව විපාකවිඤ්ඤාණස්සපි කමමවිඤ්ඤාණස්සපි පච්චයො හොති. තසමා කතරං හු ඛො ඉධ විඤ්ඤාණනති සමොගො හවෙය්‍ය, තස්ස විසාතත්ථං තං අගගෙත්ථො අසමින්නො ව දෙසනා කතාති.

අපි ව විපාකාරමණවසෙන වතස්සො අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණභි තියො වුත්තා, තා දස්සෙතුමපි ඉධ විඤ්ඤාණං න ගතිතං. “**උපාසුපාදු නා**”ති: තණ්හුපායදිළුපාය වෂසන චෙ උපායා, කාමුපාදුනාදීති වත්තාරි උපාදුනාති. “**මෙතස්සො අභිසාහාගිතිවෙසානුසං**”ති: අකු

සල විතරාය අධිකානුතා වෙව අභිනිවෙසවුනා ව අනුසයභුතා ව. “නථාගතයා”¹ති: සමාසලද්ධිය. සබ්බසංචි හි බිණ්ණසවානං එතෙ පභිනාව, සජ්ඣ පන බිණ්ණසවහාවො ලොකෙ අතිපාකවොති උපරිමකොටියා එතං වුත්තං. “විඤ්ඤාණධාතුසා”²ති: ඉධ විඤ්ඤාණං කසමා ගතිතං? කිලෙසපාභානදස්සනත්ථං. කිලෙසා හි න කෙවලං චතුස්ස යෙව බන්ධෙස්ස පභියනති පච්චිපි පභියනති යෙවාති කිලෙසපාභානදස්සනත්ථං ගතිතං. “එවං ථො ගහපති අනොකසාදි හොති”¹ති: එවං කම්මවිඤ්ඤාණෙන ඔකං අසරණතා අනොකසාරි නාම හොතිති. “රූපනිම්මතනිකෙතවිසාරවිනිබ්බං”²ති: රූප මෙව කිලෙසානං පච්චයන්තෙ නිම්මතං ආරම්භකිරියසංඛාතෙන නිවාසන්තෙ නිකෙතනති රූපනිම්මතනිකෙතං, විසාරෙ ව විනිබ්බො ව විසාරවිනිබ්බං. උභයන්තෙපි කිලෙසානං පථවහාවො ව විනිබ්බනිහාවො ව වුත්තො, රූපනිම්මතනිකෙතෙ විසාර විනිබ්බං. රූපනිම්මතනිකෙතවිසාරවිනිබ්බං, තස්මා රූපනිම්මතනිකෙත විසාරවිනිබ්බං. රූපනිම්මතනිකෙතභි උපපන්නාන කිලෙසවිසාරෙනවෙව කිලෙසබ්බකිකෙන වාති අන්තො. “නිකෙතසාදිති වුච්චති”²ති: ආරම්භවසෙන නිවාසදානන්තෙ නිකෙතසාරිති වුච්චති. “පභිනා”²ති: රූපනිම්මතනිකෙතකිලෙසවිසාරවිනිබ්බං පභිනා. කසමා ව පනෙත්ථ පච්චකම්බො ඔකොති වුත්තා ඡ ආරම්භොති නිකෙතනති: ඡන්දරගස්ස බලවද්ධබලතාය, සමානෙතතිපි හි එතෙසං ආලයන්තෙ විසෙසභාවෙ ඔකොති නිපට්ඨයායෙන සුඛගෙහමෙව වුච්චති, නිකෙතනති: අජ්ජ අසුකදානෙ කිළිසාමාති කතසංකෙතාති වස නදානං උය්‍යානාති. නත්ථ යථා පුත්තදර ධඤ්ඤස්සතෙන ගෙහෙ ඡන්දරගො බලවා හොති, එවං අජ්ඣන්තිකෙස්ස බන්ධෙස්ස, යථා පන උය්‍යානදානාදිස්ස තතො දුබ්බලතරෙ හොති එවං බාහිරෙස්ස ඡස්ස ආරම්භෙස්සති: ඡන්දරගස්ස බලවද්ධබලතාය එවං දෙසනා කතාති වෙදිතබ්බො. “සුඛිනෙස්ස සුඛිනො”²ති: උපදානෙස්ස ධනධඤ්ඤලාභාදි වසෙන සුඛිනෙස්ස ඉදුනාහං මනාපං විවරං මනාපං හොජ්නං ලභිස්සාමිති ගෙහසිතස්සබෙන සුඛිනො හොති. තෙති සහ සම්පතති. අත්තනා අනුභවමානො විය වරති.² “දුක්ඛිනෙස්ස දුක්ඛිනො”²ති: තෙසං කෙතවිදෙව කාරණෙන දුක්ඛෙ උපපන්නෙ සයං විගුණෙන දුක්ඛිනො හොති. “නිවච්චකරණිසෙස්ස”²ති: නිවච්චසංඛාතෙස්ස කරණීයෙස්ස. “ථොසොගං ආපජ්ජති”²ති: උපයොගං සයං තෙසං නිවච්චානං කතතබ්බතං ආපජ්ජති. “කාමෙස්ස”²ති: වජ්ජකාමෙස්ස. “එවං ථො ගහපති කාමෙහි අරිත්තො හොති”²ති: එවං කිලෙසකාමෙහි අරිත්තො හොති අත්තොකාමානං සබ්භාවෙන අතුච්ඡා, පුක්කපකෙබ්බො තෙසං අභාවෙන රිත්තො තුච්ඡාති වෙදිතබ්බො. “පුරුෂකම්ම හො”²ති: වට්ටං පුරුෂො කුරුමානො. එවරුපො සිසෙති ආදිස්ස

1. V. ම. අනොකසාරිබ්බොධිති

2. V. ම. සහති.

මුතරූපාදිහෙදය මුතියාපි සො මානං න එති. “නති නම්මසො සො”ති: තණ්හාදිභිවසෙන තමමයො හොති, න සංකප්පරුගතො, අයං පන න තාදිසො. “න කම්මනා හොපි සුතෙන නෙසො”ති: පුඤ්ඤභිසංඛාරදිනා කමමුතා වා සුතසුඛිආදිනා සුතෙන වා සො තෙතබ්බො න හොති. “අනුපභිනො සො නිවෙස නෙසු”ති: සො විතතමපි උපායානං පභිතතතා සබ්බෙසු තණ්හාදිභි නිවෙසනෙසු අනුපභිතො.

“මුතරූපෙන වා”ති: එත් මුතරූපාති ගකිරසථොඨබ්බාති. “මානං හෙති”ති: අසම්මානං න එති. “න උපෙනි”ති: සම්පං න එති. “න උපගච්ඡති”ති: උපගතත්වා න තිස්සති. “නම්මසො”ති: තථුකතො. තස්ස ව එවං විධස්ස.

“සඤ්ඤවිරතනස්ස”ති ගාථා. තත් “සඤ්ඤවිරතනස්ස”ති: තෙකම්මසඤ්ඤපුබ්බගමාය භාවනාය පභිතකාමාදිසඤ්ඤස්ස. ඉමිනා පන පදෙන උභතොභාගවිමුතෙතො සමථයාතිකො අභිපෙතො. “පඤ්ඤවිමුතනස්ස”ති: විපස්සනා පුබ්බගමාය භාවනාය සබ්බකිලෙසෙති විමුතනස්ස, ඉමිනා සුකම්මපස්සකො අභිපෙතො. “සඤ්ඤව දිභිව සෙ අභ්ගහෙසුං නෙ සම්මමානා විවදනති ලොකෙ”ති: සෙ පන කාමසඤ්ඤදිකං සඤ්ඤං අග්ගහෙසුං තෙ විසෙසතො ගහට්ඨා කාමාධිකරණං-සෙව දිට්ඨිං අග්ගහෙසුං තෙ විසෙසතො පබ්බජිතා ධම්මාධිකරණං-අඤ්ඤමඤ්ඤං සට්ඨෙතො විවදනති. “සො සමථපුබ්බගමං අජිසමගං භාවෙති”ති: යො පුග්ගලො සමථපුබ්බගමං පුරෙවාරිකං කත්වා සහවිපස්සනං අරියමග්ගං භාවෙති; පඨමං සමාධිං උප්පාදෙත්වා පච්ඡා සහවිපස්සනං අරියමග්ගං උප්පාදෙතිති අත්ථො. “නස්ස ආදිනො”ති: තස්ස පුග්ගලස්ස පඨමජ්ඣානාදිනො. “උපාදුශා”ති: පටිච්ච ආගමම. “ගත්වා විකම්මිතා හොනති”ති: ගත්වා දුරිකතාව භවනති. “අරහතන පතෙන”ති: අරහතනඵලං පතෙන. “අරහතො”ති: අරහතනඵලෙ සිතස්ස. “ගත්වා ව මොහා වා”ති ආදයො සබ්බකිලෙසා පභිතා හොනති. “සො විපස්සනා පුබ්බගමං අජිසමගං භාවෙති”ති: ගො පුග්ගලො විපස්සනං පුබ්බගමං පුරෙවාරිකං කත්වා අරියමග්ගං භාවෙති; පඨමං විපස්සනං උප්පාදෙත්වා පච්ඡා අරියමග්ගසමපයුතො සමාධිං භාවෙතිති අත්ථො. “නස්ස ආදිනො උපාදුශා”ති: තස්ස පුග්ගලස්ස විපස්සනතො පඨාය විපස්සනං පටිච්චම. “මොහා විකම්මිතා හොනති”ති: එත් විකම්මිතාති දුරං පාපිතා.

“සඤ්ඤවසෙන¹ සමෙට්ඨනති”ති: සෙ කාමසඤ්ඤදිං ගණනති තෙ . සඤ්ඤවසෙන පිළෙනති. “සංසමෙට්ඨනති”ති: අතිපිළෙනති, ඉදුති සට්ඨෙතො දසෙත්ථං රුජනොපි රාජුති විවදනතිති ආදිනා

තයෙන වින්දායෙ වුනොනා. “අඤ්ඤමඤ්ඤං පාණිතිපි උපනක මහති”ති: එන් අඤ්ඤමඤ්ඤං ගන්තෙති පහරනති. “ලෙඩ්බුහි”ති: කපාලබ්බෙති. “දමෙහි”ති: අබ් දබ්බෙනෙති. “සන්තෙහි”ති: උහතො ධාරෙති සන්තෙහි. “අභිසංඛාරානං අප්පහිනනා”ති: පුඤ්ඤදි අභි සංඛාරානං අප්පහිනනාවෙන. “ගතිසා සම්මතති”ති: ගන්තබ්බාය පතිඨාභුතාය ගතියා පිළෙනති සම්මතං ආපර්ජනති. නිරුයාදිසුපි එසෙවනසො. සෙසමෙත්ථ උත්තනායතනා උත්තානමෙව.

මාගදිසසුනනිර්දේශවණණනා නිසිනා.

නවමං.

දසමෙ පුරාණදසුනනිර්දේශෙ “කථං දසසි”ති: ඉමස්ස සුත්තස්ස ඉතො පරෙසව පවනනං කලහවිවාද-වුලවිසුභ මහාවිසුභ තුවටක අත්තදඩසුත්තානං සමමාපරිබ්බාජනීයසුත්තවණණනාය වුත්තනායෙනෙව සාමඤ්ඤතො උප්පත්ති වෙදිතබ්බා. විසෙසතො පන යථෙව තස්මිං මහාසමයෙ රුගවරිතදෙවතානං සප්පායවසෙන ධම්මං දෙසෙතුං නිමිත්තබ්බෙත අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා සමමාපරිබ්බාජ නීයසුත්තනාමහාසි. එවං එතස්මිංයෙව මහාසමයෙ “කිං නුබො පුරා සරිරභෙදා කත්තබ්බ”නති උප්පන්නවිත්තානං දෙවතානං විත්තං ඤ්ඤා තාසං අනුගහගත්ථං අභිසන්තෙසසිකල්පපරිවාරං නිමිත්තං බුඬං ආකාසෙන ආනෙත්වා තෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා ඉමං සුත්ත මහාසි. කථං? බුඬා නාම මහනනා එතස්මා සත්තවිසෙසා, සයං සදෙව කස්ස ලොකස්ස දිඨං සුතං මුතං විඤ්ඤතං පත්තං පරියෙසිතං අනු වරිතං මනසා කිම් කන්ථවි නිලාදිවසෙන විහත්තරුපාරමමණෙසු රුපාරමමණං වා හෙරිසද්දිවසෙන විහත්තසද්දරමමණාදිසු සද්දි ආ රමමණං වා නත්ථි යං එතෙසං ඤ්ඤණමුබෙ ආපාථං නාගච්ඡති. යථාහ:- “යං ගික්ඛවෙ සදෙවකස්ස ලොකස්ස සදෙවමනුස්සාය පඤ්ඤා දිඨං සුතං මුතං විඤ්ඤතං පත්තං පරියෙසිතං අනුච්චරිතං මනසා තමහං ජනාමි තමහං අභිඤ්ඤසි”නති එවං සබ්බත්ථ අප්පටිහතඤ්ඤෙන හගවා සබ්බාපි තා දෙවතා හබ්බාහබ්බවසෙන වෙ කොඨාසෙ අකාසී, කාමමාවරණෙන වා සමන්තාගතාහි ආදිනා හි තයෙන වුත්තා සත්තා අහබ්බා නාම. තෙ එකවිහාරෙ වසනොපි බුඬා න මිලොකොනති. විපරිතා පන හබ්බා නාම. තෙ දුරෙ වසනොපි ගන්තවා සහණ්ඨාහි තස්මිං දෙවතාසනථිපාතෙ යෙ අහබ්බා තෙ පහාය හබ්බෙ පරිග්ග හෙත්වා එත්තකා එත්ථ රුගවරිතා එත්තකා දෙසාදිවරිතාහි වරියා වසෙන ඡකොඨාසෙ අකාසී. අථ තෙසං සප්පායධම්මදෙසනං උප ධාරෙනො රුගවරිතානං දෙවතානං සමමා පරිබ්බාජනීයසුත්තං කපෙස්සාමි දෙසවරිතානං කලහවිවාදසුත්තං මොහවරිතානං මහාබ්බසුත්තං චිත්තකවරිතානං වුලුඬසුත්තං සඬාවරිතානං.

තුවාලකපටිපදං. බ්‍රිතිවර්තානං පුරාණදක්ෂතං කපේස්සාමිති දෙසනං
 වචනාපේච්ඡා පුන නං පරිසං මනසාකාසි: අතතඤ්ඤාසයෙන
 නුබො ඡන්තෙය්‍ය පරඤ්ඤාසයෙන අනුප්පත්තිකෙන පුච්ඡාචසෙනාති
 තතො පුච්ඡාචසෙන ඡන්තෙය්‍යාති ඤාතො අනිනුබො කොචි දෙවතානං
 අඤ්ඤාසං ගගෙතො වරියවසෙන පඤ්ඤා පුච්ඡතුං සමන්තොති.
 තෙසු පචසතෙසු භික්ෂුසු එකොපි න සකෙකාතිති අදදස, තතො
 අසීතිමහාසාවකෙ චෙ අග්ගසාවකෙ සමන්තාගරිතො තෙපි න
 සකෙකාතොති දිස්වා විනෙතසි-සචෙ පචෙචකබ්‍රහ්මො හවෙය්‍ය
 සකකුණේය්‍ය නුබොති, සොපි න සකකුණේය්‍යාති ඤාතො සකක
 සුයාමාදිසු කො සකකුණේය්‍යාති සමන්තාගරිතො සචෙ හි තෙසු
 කොචි සකකුණේය්‍ය තං පුච්ඡාපෙච්ඡා අතතනා විස්සරේය්‍ය,
 න පන තෙසුපි කොචි සකෙකාති. අපස්ස එතදගොසි-මාදිසො
 බ්‍රහ්මො යෙව සකකුණේය්‍ය අනි පන කාන්ති අඤ්ඤා
 බ්‍රහ්මොති. අනන්තාසු ලොකධාතුසු අනන්තඤ්ඤං පඤ්ඤාතො
 ලොකං ඔලොකෙනොතො න අඤ්ඤං බ්‍රහ්මං අදදස, අනච්ඡරියමෙතං
 ඉද්ධති අතතනං සමං න පස්සෙය්‍ය යො ඡන්තදිවසෙපි බ්‍රහ්මඡලවණ්ණ
 නාය වුත්තනායෙන අතතනං සමං අපස්සෙනො “අග්ගොගමස්මි
 ලොකස්සා”ති අපච්චිතතිස්මි සිග්ගාදං නදි. එවං අඤ්ඤං
 අතතනං සමං අපස්සිතො විනෙතසි: සචෙ අගං පුච්ඡිතො අගමෙව
 විස්සරේය්‍යං, එවං තා දෙවතා න සකකිස්සනති පටිවිජ්ඣතුං
 අඤ්ඤාසමි පන බ්‍රහ්ම යෙව පුච්ඡන්තෙ මසි ව විස්සරන්තෙ අචෙරිකං
 හවිස්සති සකකිස්සනති ව දෙවතා පටිවිජ්ඣතුං. තස්මා නිමිත බ්‍රහ්මං
 මාපෙස්සාමිති අභිඤ්ඤාපාදකං ක්කානං සමාපජ්ජිතො වුදාය පත්ත
 විවරගහණං ආලොකිතං විලොකිතං සමිඡ්ඡිතං පසාරිතව මම
 සදිසව යෙව ගොතුති කාමාවචරවිතෙතති පරිකමමං කතො පාචින
 යුගකිරිපරිකෙඛපතො උලලබ්බසමානං වජ්ජමච්චං භිඤ්ඤා නිකක
 මන්තො විස ආගච්ඡතුති රූපාවචරවිතෙතන අධිදාසි. දෙව
 සංඝො තං දිස්වා අඤ්ඤාසි නුබො හො වන්දෙ උග්ගතොති ආග.
 අප් වන්දං ඔහාය ආසන්නතරෙ ඡන්තෙ න වන්දෙ සුරියො උග්ග
 තොති පුන ආසන්නතරෙ ඡන්තෙ න සුරියො දෙවවිමානං එකනති.
 පුන ආසන්නතරෙ ඡන්තෙ න දෙවවිමානං දෙවපුත්තො එකොති.
 පුන ආසන්නතරෙ ඡන්තෙ න දෙවපුත්තො මහාබ්‍රහ්මා එකොති පුන
 ආසන්නතරෙ ඡන්තෙ න මහාබ්‍රහ්මා අපරොපි හො බ්‍රහ්මො ආග
 තොති ආග. තත්ථ පුපුජ්ජනදෙවතා වින්තසිංසු-එකබ්‍රහ්මස්ස තාව
 අයං දෙවතාසනතිපාතො වින්තං කිව මහන්තො හවිස්සතිති.
 අරියදෙවතා වින්තසිංසු: එකිස්සා ලොකධාතුයා චෙ බ්‍රහ්මා නාම
 නත්ථි අභා හගවා අතතනං සදිසං අඤ්ඤං එකං බ්‍රහ්ම නිමි
 තනති. අප් වා නිමිතස්සාපි හගවතො සරිරං ඡබ්බණ්ණරංසියො
 නිකමනතියො නිමොපස්සාපි හගවතො සරිරෙ පටිගඤ්ඤනති
 නිමොපකස්සාපි හගවතො සරිරරංසියො නිමිතස්ස හගවතො කායෙ

පරිහඤ්ඤානති. තා විනතමපි බුඛානං සරීරතො උග්ගමම හවග්ගමං හවච තතො පටිනිවත්තිත්වා දෙවතානං මත්තමත්තකපරියනෙත්තන ඔතරිත්වා චක්කවාලවුට්ඨවට්ඨියං පතිස්සිංසු. සකලචක්කවාලගබ්භං සුවණ්ණමයං චංකගොපානසිවිතාඔමිව වෙනියසරං විරොචිත්ථ. දස සහස්සචක්කවාලදෙවතා එකචක්කවාලෙ රාසිභූතා විනතං බුඛානං රග්ගිගබ්භනතරං පටිසිත්වා අස්සු.

නිමිත්තො නිසීදනෙතා එව “කථං දස්සි කථං සිලො උපසනෙතාති වුච්චති”ති ආදිනා නයෙන අබිපඤ්ඤාදිකං පුච්ඡනෙතා ගාථමාග. තත් පුච්ඡා තාව තස්ස නිමිත්තස්ස “කථං දස්සි”ති අබිපඤ්ඤාදිකා, “කථං සිලො”ති: අබිසීලං. “උපසනෙතා”ති: අබිවිත්තං වුච්චති. සෙසං පාකටමෙව. නිමිත්තබුඛාදිවිභාවනත්ථං පෙට්කො:-

“උපෙති ධම්මං පරිපුච්ඡමානො කුසලං අත්ථසංහිතං
න චචති න උපපජ්ජති තං පුග්ගලං කතමං වදන්ති බුඛා”

“සංසාරො ඛිණො න ච චන්තරාගො
න වාපි සෙඛො න ච දිට්ඨධම්මො
ඛිණාසවො නානතිමද්දෙහධාරී¹
තං පුග්ගලං කතමං වදන්ති බුඛා”

“න දුක්ඛසච්චන සමගිභූතො
න මග්ගසච්ච කුභො නිරොධෙ
සමුදයසච්චතො සුවිදුර දුරෙ
තං පුග්ගලං කතමං වදන්ති බුඛා”

“සගෙතුකො නොපි ව රුපතිස්සිතො
සප්පච්චයො නොපිව සො අසංඛතො
අසංඛතාරමමණො නො ව රුපි
තං පුග්ගලං කතමං වදන්ති බුඛා”ති වුත්තං.

තත් පඨම ගාථා නිමිත්ත බුඛං සක්ඛාය, දුතියගාථා පච්ඡමහවික බොධිසත්තං සක්ඛාය, තතියගාථා අරහත්තථලස්ථං සක්ඛාය, චතුත්ථගාථා අරුපෙ නිබ්බාණ පච්චචෙකකිනපුරෙචාරිකතේන විත්තසමිතිං සක්ඛාය² වුත්තාති ඤාතබ්බං. “කිදිසෙහ දස්සනෙතා”ති: කිදිසවසෙන දස්ස නෙත. “කිං සණ්ඨිතෙතා”ති: කිං සරිකෙත “කිං පඤාචෙතා”ති: කිං විධිතා. “කිං පටිගාගෙතා”ති: කිං ආකාරෙන. “සං පුච්ඡා මි”ති: යං පුග්ගලං පුච්ඡාමි තං මග්ගා විශාකරොගි. “ආවාමි”ති: ආයාමාමි. “අජෙකාසාමි”ති: ආණාපෙමි. “පඤාදෙමි”ති: තච සන්තානෙ සොමනස්සං උපපාදෙමි. “බුද්ධි”ති: නිද්දෙසස්ස උද්දෙස පදං. “ආචික්ඛා”ති: දෙසෙනබ්බානං නාම වසෙන කපෙති. “දෙසෙහි”ති: දස්සෙහි. “පඤ්ඤාපෙහි”ති: ජනාපෙහි.

සුඤ්චුවවසෙක හි අපරණං දසෙයනො පඤ්ඤපෙය්හි ආහ,
 “පඨපෙහි”ති: පඤ්ඤපෙහි පවත්නාපෙහිති අත්ථො, සුඤ්චුවෙ
 ඨපෙහි වා. “විවරා”ති: විවටං කරෙහි, විවරිත්වා දසෙය්හිති අත්ථො.
 “විහරා”ති: විභාගකිරියාය විභාවෙනො දසෙය්හිති අත්ථො.
 “උත්තාහිකරෙහි”ති: පාකටභාවං කරෙහි. අථවා ආවිකම්බාති දෙස
 නාදිනං ඡන්තං පදනං මූලපදං, දෙසනාදීති එතස්ස අත්ථස්ස විවර
 ණත්ථං වුත්තාති. තත්ථ “දෙසෙහි”ති: උග්ගටිතඤ්ඤානං වසෙක
 සංඛෙපතො පඨමං උද්දෙසවසෙක දෙසෙහි, උග්ගටිතඤ්ඤා හි සංඛෙ
 පෙන වුත්තං පඨමං උත්තංව පටිවිජ්ඣනති. “පඤ්ඤපෙහි”ති: විපටි
 තඤ්ඤානං වසෙක තෙසං විත්තතොසනෙන බුච්ඡිසානෙන ව පඨමං
 සංඛිත්තස්ස විත්ථාරතො නිද්දෙසවසෙකෙව පඤ්ඤපෙහි. “පඨපෙ
 හි”ති: තෙසං යෙව නිද්දිස්ස නිද්දෙසස්ස පටිනිද්දෙසවසෙක විත්ථා
 රිතවසෙක ඨපෙහි පඨපෙහි. විවර්ගති නිද්දිස්සාපි පුනපුන වච
 නෙන විවර්ගති. විහර්ගති පුනපුනං වුත්තස්සාපි විභාගකර
 ණෙන විහර්. උත්තාහිකරෙහිති විවටස්ස විත්ථාරතරවචනෙන
 විභාගස්ස ව නිදස්සනවචනෙන උත්තාහිකරෙහි: අයං දෙසනා
 නෙය්සානම්පි පටිවෙධාය ගොති. විස්සජ්ජෙන පන භගවා සරූපෙන
 අධිපඤ්ඤාදීති අවිස්සජ්ජේත්වා අධිපඤ්ඤාදිසභාවෙන යෙසං කිලෙ
 සානං උපසමා උපසනෙතාති වුවච්ඡි නානාදෙවතානං ආසයානු
 ලොමෙන තෙසං උපසමමෙව දීපෙනො “විතතණ්භා”ති ආදිකා
 ගාථායො අභාසි.

තත්ථ ආදිතො අභිනතං ගාථානං “තං බ්‍රුමි උපසනෙතා”ති
 ඉමාය ගාථාය සම්මකො වෙදිතබ්බො. තතො පරං අමෙ
 සතෙතාති වුවච්ඡිති ඉමිනා සබ්බපච්ඡිමෙන පදෙන අනු
 පදවණ්ණනානෙයො, “විතතණ්භා සුඤ් භෙද”ති: යො සරීර
 භෙද පුබ්බමෙව පභිණ්ණණ්භා. “පුබ්බමනමනිස්සිතො”ති: අන්ත
 වයභෙද පුබ්බමනමනිස්සිතො. “වෙමජ්ඣකුපසංචෙය්සො”ති:
 පච්චුපනෙනපි අඛති රතෙතාති ආදිනා නෙයො උපසංඛා
 තබ්බො. “නස්ස නජි පුරෙක්ඛන”නති: තස්ස අරහතො චිත්තං
 පුරෙක්ඛාරනං අභාවා අනාගතෙ අඛති පුරෙක්ඛනම්පි නජි
 තං බ්‍රුමි උපසනෙතාති එවමෙත්ථ යොජනා වෙදිතබ්බො. එස
 නෙයො සබ්බත්ථ. “සුඤ් ඝායස්ස භෙද”ති: කරජකායස්ස භෙදතො
 පුබ්බෙයෙව. “අත්තභාවස්ස”ති: කලුත්තභාවස්ස. “කලෙබරස්ස
 හිකෙඛපා”ති: කලෙබරස්ස නිකෙඛපතො සරීරස්ස ධ්වනතො.
 “ජීවිතිජ්වියස්ස උපමෙජ්ද”ති: දුට්ඨස්ස ජීවිතිජ්වියස්ස උපමෙජ්දතො
 පුබ්බමෙව. “පුබ්බතො වුවච්ඡි අතීතො අඛා”ති: පුබ්බන්ත
 සංඛාතො අනො කොඨාසො අතීතො අඛාති අතිකකතො
 කාලොති කපියති. “අතීතං අඛාතං ආරම්බා”ති: අතීතං කාලං
 පටිවච තණ්හා පටිනා. අපරම්පි භද්දෙකපරියායං දසෙයනො
 “අථවා”ති ආදිමාන. තත්ථ “විවරාපො අගොසි”නති: කාලොපි

සමානො ඉන්ද්‍රියලමනිවණ්ණො අහොසිනති එවං මනුස්සඤ්ජරූපවසෙනෙව එවං රූපො අහොසිං. කුසලසුඛසොමනස්ස වෙදනාවසෙනෙව එවං වෙදනො තං සම්පය්‍යත්තානං යෙව සඤ්ඤදීතං වසෙන එවං සඤ්ඤා එවං සංඛාගෙ එවං විඤ්ඤාණො අහොසිං අතිතමඛානනති. තත් “නන්දිං න සමන්තානෙනි”ති: තෙසු රූපාදිසු තණ්හං වා තණ්හා සම්පය්‍යතනදිසිං වා නානුප්පයොජයති, අපරෙත පරියායෙන මහා කච්චානභද්දෙකරත්තපරියායං දස්සෙන්නො “අථ වා ඉති මෙ චක්ඛුං අහොසී”ති: ආදිමාහ. තත් “මහඤ්ඤ”නති: චක්ඛුප්පසාදො. “රූපා”ති: චතුසමුච්ඡාතිකා රූපා. ඉමිනා නයෙන සෙසායත්තාතිපි වෙදි තබ්බාති. “විඤ්ඤාණ”නති: නිස්සයවිඤ්ඤාණං. “න නදගිනනදගි”ති: තං චක්ඛුං වෙච රූපව තණ්හාදිසිවසෙන න අභිනන්දති. “ඉති මෙ මනො අහොසි ඉති ධම්මා”ති: එත් පන “මනො”ති: භවභවිත්තං. “ධම්මා”ති: තෙභුමකධම්මාරම්මණං. “හසිතලපිකාකිලිතාති”ති: දන්ත විදංසකහසිතව වාචාලපිතව කායකිලාදි කිලිතවාති හසිතලපිත කිලිතාති. “න නදස්සාදෙති”ති: තාති හසිතාදිති නාභිනන්දති. “න නං නිකාමෙති”ති: කන්තං න කරෙති. “න නෙන ව විතරිං ආපජ්ජති”ති: තෙන ව තුසිං න පාපුණාති, තං තං පච්චයං පටිච්ච උප්පන්නොති=පටිච්චපන්නො. “රතොනාති නුපසංවෙසො”ති: න රුහෙන රතොනාති ගණනං උපන්නෙතබ්බො. උපරිපි එසෙව නයො. “එවං රූපො සිඤ්ඤ”නති ආදිසුපි පණිතමනුස්සඤ්ජරූපාදිවසෙනෙව තණ්හාදිසිප්පවත්තනසංඛාතා නන්දිසමන්තානයනා වෙදිතබ්බො. “න පණිදහති”ති: පත්තාවසෙන න බපෙති. “අපණ්ඩානපච්ච සා”ති: න පත්තාචපනකාරණෙන. “අසත්තාසි”ති: තෙන තෙන අලාභකෙන අසත්තසන්නො. “අවිකප්ථි”ති: සීලාදිහි අවිකප්ථන් සීලො. “අකුකකුචෙවා”ති: හත්කුකකුචවාදිවර්ගිනො. “මග්ග භාණ්”ති: මන්තාති පරිග්ගහෙත්වා වාචං භාසිතා. “අනුබන්ධො”ති: උබ්චව්වර්ගිනො. “සචෙ වාචා යනො”ති: සො වාචාය යනො සඤ්ඤාතො චතුදෙසවර්ගිතං වාචං භාසිතා හොති. “අනෙකාධ නොති සංගි මො චුත්තං”ති: කොධවර්ගිනොති යං කපිතං පඨමං තාව කොධං කපේතුකාමො “අපිච කොධො තාව චත්තබ්බො”ති ආහ. “කොධො නාව චත්තබ්බො”ති: පඨමං කොධො කපේතබ්බො. “දසභාසාරෙහි කොධො ජ්ඤති”ති: දසහි කාරණෙහි කොධො උප්පජ්ජති. “අනන්ධං මෙ අවජි”ති: අවධිං මෙ අකාසි. ඉමිනා උපායෙන සබ්බපදෙස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො. “අභානෙ වා පන කොධො ජ්ඤති”ති: අකාරණෙ කොධො උප්පජ්ජති. එකච්චො හි අතිවස්සනීති කුප්පති, නවස්සනීති කුප්පති; සුරියො තප්පනීති කුප්පති නත්තප්පනීති කුප්පති. වාතෙ වායනෙතපි කුප්පති අවායනෙතපි කුප්පති, සම්මජ්ජතුං අසකෙකානෙතො බොධිපණ්ණානං කුප්පති, විචරං පාරුපිතුං අසකෙකානෙතො වාතස්ස කුප්පති, උපකම්භ ලිඛා බානුකස්ස කුප්පති, තදිදං සකාය චුත්තං. “අභානෙ වා පන

ආඝාතො ජයති”ති. තත්ථ ගෙඨා නවසු ධානෙසු සතෙන ආරබ්භ උපන්නතතා කමමපථහෙදො ගොති. අඨානාඝාතො පන සංඛා රෙසු උපපන්නො කමමපථහෙදං න කරෙති. “**විග්ගං ආඝාතෙතො උපපෙනා**”ති: විතතස්ස ආඝාතො, බලවතරෙ පටිඝාතො. පටි ගඤ්ඤනවසෙක පටිඝං, පටිවිරුඤ්ඤිති පටිවිග්ගො. කුප්පනවසෙක කොපො. පකොපො සමපකොපොති උපසග්ගවසෙක පදං වඩ්ඪිතං. දුස්සනවසෙක දොසො, පදොසො සමපදොසොති උපසග්ගවසෙක පදං වඩ්ඪිතං. “**විතතස්ස ව්‍යාපනති**”ති: විතතස්ස විපන්නතා විපන්නාකාරෙ විපරිවත්තනාකාරෙ ව්‍යාපනති.¹ මනො පදුසයමානො උපපජ්ජති මනො පදොසො. කුඤ්ඤනවසෙක කොටො. කුඤ්ඤිනාකාරෙ=කුඤ්ඤනා, කුඤ්ඤිතස්ස භාවො=කුඤ්ඤිතතං. දුස්සතිති දොසො. දුස්සනාති දුස්සනාකාරෙ. “**දුස්සිතතං**”නති: දුස්සිතභාවො. පකතිභාවිජ්ඣනත්තෙ ව්‍යාපජ්ජනං=ව්‍යාපනති. “**ව්‍යාපජ්ජනා**”ති: ව්‍යාපජ්ජනාකාරො. විරුඤ්ඤිති=විග්ගො. පුනපුනං විරුඤ්ඤිති=පටිවිග්ගො. විරුඬාකාර පටිවිරුඬාකාරවසෙක වං ඉදං චුත්තං. වඩ්ඪිකො චුච්චති වඩො ඵඬුග්ගලො, තස්ස භාවො=වඩ්ඪිකං, න ඵතෙන සුරොපිතං වචනං ගොති දුරුත්තං අපරිපුණ්ණමෙව ගොතිති අසුග්ගො. කුඬිකාලෙ හි පරිපුණ්ණ වචනං නාම නත්ථි. සවෙපි කුස්සවි ගොතිති නං අපමාණං. අපරෙ අස්සුජ්ජනත්තෙ අස්සුරොපනතො අස්සුරොපොති වදනති. තං අකාරණං. සොමනස්සස්සාපි අස්සුජ්ජනතො, ගෙට්ඨා චුත්ත අත්තමනතා පටිපකඛතො න අත්තමනතා=අත්තමනනා, සා පන යසමා විතතස්සෙව න සත්තස්ස තස්මා විතතස්සාති චුත්තං. “**අභිමත්තපරිත්තනා වෙදිනබ්බා**”ති: අභිමත්තභාවො ව පරිත්ත භාවොව. බලභාවො ව මජ්ඣභාවො වාති අත්තො. “**කිම් කාලං**”ති: ඵකද, කපිකාලනතිපි පාඨො. “**විත්තාපිලකරණමත්තො හොති**”ති: විතතස්ස ආපිලකරණපමාණො. විත්තකිලිකරණපමාණොති අත්තො. “**විත්තලපකරණමත්තො**”පි පාඨො, තං නසුඤ්ඤරං, තස්ස විත්තකිලමථකරණමත්තොති අත්තො. “**නව නාව මුඛකුලාන විකුලානො හොති**”ති: මුඛස්ස සංකොචනවිසංකොචනො නව තාව ගොති. “**නව නාව හනුසවොපනො හොති**”ති: විතතං හනුතං අපරාපරං චලනො නතාව ගොති. “**නව නාව ඵරුසවාචං නිච්ඡාරණො හොති**”ති: පරෙසං මමමචෙජ්දකඵරුසවාචං මුඛතො තීගරණෙන බඬි නිකඛමනො නව තාව ගොති. “**නව නාව දිසා විදිසානුචිලොකනො හොති**”ති: පරස්ස අබ්බුතකිරණත්ථං දඩාදි අත්තොද දිඝව අනුදිසව පුනපුනං විලොකනො න තාව ගොති.

“**නව නාව දඬුසත්ථපණමසනො හොති**”ති: ආඝාතනත්තං දඬුව ඵකතොධාරදි සත්ථ අදියනො නව තාව ගොති. “**නව නාව දඬු**

“කුකකුච්ච”නති: නිද්දෙසසං උද්දෙසපදං. තත්ථ කුච්චිතං කතං කුකතං, තස්ස භාවො=කුකකුච්චං, තං පච්ඡානුතාපන ලක්ඛණං, කතා කතානුසොචනරසං. විපපට්ඨාරපච්චපඨානං කතාකතපදඨානං. දසව්‍යං විශ් දඨබ්බං. “හත්ථකුකකුච්චංපි”ති: හත්තෙහි කුච්චිතං කතං කුකතං. තස්ස භාවො=හත්ථකුකකුච්චං, පාදකුකකුච්චාදීසුපි එසෙව නයො. “අකපටිසෙ කපටිසෙසුඤ්ඤිතා”ති: අච්ඡමංසං සුකර මංසනති බාදති අකපටියභොජනං කපටියභොජනනති භුජති, විකාලෙ කාලසුඤ්ඤිතාය භුජති, අකපටියපානකං කපටියපානනති පිචති. අයං අකපටියෙ කපටියසුඤ්ඤිතා.

“කපටිසෙ අකපටිසෙසුඤ්ඤිතා”ති: සුකරමංසං අච්ඡමංසනති බාදති, මහමංසං දීපිමංසනති බාදති. කපටියභොජනං අකපටිය භොජනනති භුජති කාලෙ විකාලසුඤ්ඤිතාය භුජති. කපටියපානකං අකපටියපානකනති පිචති. අයං කපටියෙ අකපටියසුඤ්ඤිතා. “අවපෙජ චජ්ජසංඤ්ඤිතා”ති: නිද්දෙසෙ දෙසසුඤ්ඤිතා. “චපෙජ අවජ්ජසංඤ්ඤිතා”ති: සද්දෙසෙ නිද්දෙසසංඤ්ඤිතා. “කුකකුච්චාය කා”ති: කුකකුච්චායනාකාරෙ. “කුකකුච්චාසිගහන”නති: කුකකුච්චා සිතභාවො. “වෙගසො විපපට්ඨාගේ”ති: විතතස්ස විරූපො පටිගත භාවො. “මනොවිලෙඝො”ති: විතතස්ස විලෙඝො. “කතනතා ච අකතනතා චා”ති: කායදුච්චරිතාදීනං කතභාවෙන ච කායසුච්චරිතා දීනං අකතභාවෙන ච. “කතං මෙ කායදුච්චරිත”නති: මයා කායෙන කිලෙසසුතිකතනා දුච්චරිතං කායෙන කතං. “අකතමෙම කායසුච්චරිත”නති: මයා කායෙන සුසුච්චරිතං න කතං. චිච්චචරිතචිච්චසුච්චාදී සුපි එසෙවනයො. “නිගේඛපටිසෙසානෙසු විතතස්සා”ති: න සතතස්ස න පොසස්ස. “උඛච්ච”නති: උඛිතාකාරෙ. “අප්‍රපසමො”ති: න උපසමො. වෙතො විකම්පනීති වෙගසො විකම්පො. “හතනතං විතතස්සා”ති: විතතස්ස හතනභාවො හතනයාන හතනගොනාදීනං විශ්. ඉමිනා එකාරමමණෙය්‍යං යෙව විපථඤ්ඤානං කපිතං. උඛච්චං හි එකාරමමණෙ විපථඤ්ඤාති, විපිකිච්ඡා නානාරමමණෙති; ඉදං චුච්චති උඛච්චනති අයං උඛිතභාවො කපිතය්‍ය. “මුසාවාදං පභාසා”ති: එත්ථ මුසාති විසංවාදනපුරෙකකාරස්ස අත්භජනො වට්ඨපයොගො කාය පයොගො වා. විසංවාදනාධිප්පායෙන පරස්ස විසංවාදනතාය වට්ඨ පයොගසමුඨාපිකා වෙනතා මුසාවාදෙ. අපරෙ නයො—“මුසා”ති: අභුතං අතච්ඡං වත්ථ. “මාදෙ”ති: තස්ස භුතතො තච්ඡතො විඤ්ඤ පනං, ලක්ඛණතො පන අතථං වත්ථ. තථතො පරං විඤ්ඤපෙත්තු කාමස්ස තථා විඤ්ඤතතිසමුඨාපිකා වෙනතා මුසාවාදෙ. “නං මුසා වාදං පභාසා”ති: ඉමං මුසාවාදවෙනතා සංඛාතං දුස්සිලාසං පජ්ඣති. “පටිවිරතො”ති: පභිතකාලතො පඨාය තතො දුස්සිලාසතො ආරතො විරතො ව නජ්ඣි තස්ස විනිමිස්සා වකුසොනවිඤ්ඤායායා ධම්මා පගෙව කාලකාති¹ ඉමිනා තයෙන අඤ්ඤාසුපි එවරූපෙසු

පදෙසු අන්තො වෙදිතබ්බො. සචං. වදනීති=සචංචාදි. සචංචන සචං. සඤ්භතී සචයතීති සචංචසංඝො. න අනතරන්තර මුසාවදනීති අන්තො. යො හි පුරිසො කදාපි මුසා වදනී කදාපි සචං, තස්ස මුසා වාදෙන අනතරිතන්තා සචං. සචංචන න සචයතී. තස්මා න සො සචංචසංඝො. අයං පන න තාදිසො, ජීවිතගෙනුපි මුසා අවන්තා සචංචන සචං. සඤ්භතී යෙව්නි සචංචසංඝො. “පේතො”ති: පිරො, පිර කපොති අන්තො. එකො පුග්ගලො හලිද්දරගො විය පුසරාසිච්චි නිබාතබානු විය අස්සපිසෙ ධ්විතකුමාරිච්චි ව න සීතකපො ගොති. එකො පාසාණලොබා විය ඉන්ද්‍රියලො විය ව සීතකපො ගොති. අසිනා සීසං ජීර්ණෙනපි චෙජ්ඣකපං න කපෙති. අයං චුච්චති පේතො. “සචංචසංඝො”ති: පතිඅධිතබ්බකො¹ සඬාසි කොති² අන්තො. එකචෙවො හි පුග්ගලො න සචංචසංඝො ගොති ඉදං ගෙන චුත්තං. අසුකෙනාති චුත්තෙ මා තස්ස චචනං. සඤ්භතී චතතබ්බතං ආපජ්ජති, එකො සචංචසංඝො ගොති ඉදං කෙන චුත්තං. අසුකෙනාති චුත්තෙ යදි තෙන චුත්තං. ඉදමෙව පමාණං ඉදනී උප පරිකම්භිතබ්බං නත්ථි එවමෙව ඉදනති චතතබ්බතං ආපජ්ජති අයං චුච්චති සචංචසංඝො. “අවිසංචාදකො ලොකස්සා”ති: තාය සචංචාදිතාය ලොකං න විසංචාදෙනීති අන්තො. “පිසුණොවාචං පහාසා”ති: ආදිසු යාය වාචාය යස්ස තං වාචං භාසති තස්ස හදයෙ අත්තන්තො පියභාවං පරස්ස ව සුඤ්ඤභාවං කරොති සා පිසුණොවාචා. යාය පන අත්තා නමපි පරමපි එරුසං කරොති සා වාචා සයමපි එරුසං නෙව ව කණ්ණසුඛා න හදයසුඛා අයං එරුසොවාචා. යෙන සමථං පල පති තීරන්තං සො සමථපපලාපො. යා තෙසං මුලභූතා චෙත නාපි පිසුණොවාචාදි නාමමෙව ලභති, සායෙව ඉධ අධිපෙතො. “ඉමෙසං හෙදසා”ති: යෙසං ඉතො චුත්තානං සන්තිකෙ සුතං තෙසං හෙදය. “ගිනනානං වා සංඛානා”ති: විතනං මිත්තනං වා සමානුපජ්ඣායකා දිනං වා කෙනවිදෙව කාරණෙන භික්ඛානං. එකමෙකං උපසංකම්භිතා කුමනාකං ඊදිසෙ කුලෙ ජනානං එවං බහුස්සුතානං ඉදං න සුත්තන්ති ආදීනි වන්තා සංඛානං කත්තා. “අනුපපදනා”ති: සංඛානානුපපදනා. චෙ ජනෙ සමග්ගෙ දිස්වා කුමනාකං එවරුපෙ කුලෙ ජනානං එව රුපෙති ගුණෙහි සමන්තාගතානං අනුවජ්ඣිකමෙතන්ති ආදීනි වන්තා දලහකමමං කත්තාති අන්තො. සමග්ගො ආරාමො අස්සාති=සමග්ගා ග්ගමො, යත්ථ සමග්ගා නත්ථි තත්ථ වසිතුමපි න ඉච්ඡතිති අන්තො. සමග්ගරුමොතිපි පාළි අයමෙවන්තො. “සමග්ගරන්තො”ති: සමග්ගෙසු රන්තො තෙ පහාය අඤ්ඤත්‍ර ගතතුමපි න ඉච්ඡතිති අන්තො. සමග්ගෙ දිස්වාපි සුත්වාපි නන්දතීති සමග්ගනන්දි. “සමග්ගකරණං වාචං භාසි තා”ති: යා වාචා සතෙන සමග්ගෙයෙව කරෙති තං සාමයනිගුණපරි දීපකමෙව වාචං භාසති න ඉතරන්ති පරස්ස මමමචෙද්දකකායවචි පයොගසමුදාපිකා එකන්තඑරුසචෙතනා එරුස වාචා.

“**නෙලා**”ති: එලා වුවහි දෙසො, නාසො එලාති නෙලා නිදෙසාති අනෙ, නෙලනොසෙනපච්ඡාදෙති¹ එත් වුත්තසිලං. විශ. “**කණ්ණසුඛා**”ති: බ්‍යජනමධුරතාය කණ්ණානං සුඛා, සුවිච්ඡිකිනං විශ කණ්ණසුඛං” න ජනෙති. අත්ථමධුරතාය සකලසරිරෙ කොපං අජනෙතා පෙමං ජනෙතිති **පෙමනිසා**. හදයං ගව්හි අපටිහඤ්ඤ මානා සුඛෙන විත්තං පටිසතිති **හදයගමා**. ගුණපරිපුණ්ණතාය පුරෙ හවාති **පොරි**. පුරෙ සංවඛනාරි විශ සුකුමාරුතිපි පොරි, පුරස්ස එසාති පොරි, නගරවාසිනං කථාති අනෙ. නගරවාසිනො හි යුත්ත කථා හොනති. පිතිමත්තං පිතාති භාතිමත්තං භාතාති වදනති. එවරුපි කථා බහුජනස්ස කන්තා හොතිති **බහුජනකන්තා**. කන්ත භාවෙනෙව බහුතො ජනස්ස මනාපා විත්තවුඤ්ඤතිති **බහුජනමනාපා**.

අනත්ථිඤ්ඤාපිකා කායවච්ඡයොගසමුදාපිකා අකුසලවෙනනා **සමථපලාපො**. කාලෙන වදනිති **කාලවාදි**. වත්තබ්බයුත්තකාලං සලලකෙඛ්ඤා වදනිති අනෙ. භූතං නව්හි සභාවමෙව වදනිති **භූතවාදි**. දිස්ඛමමික සමපරුසික අත්ථසන්තිස්සිතමෙව කන්තා වදනිති **අත්ථවාදි**. නවලොකුත්තරධම්මනිස්සිතං කන්තා වදනිති **ධම්මවාදි**. සංවරවිතය පහානවිතය සන්තිස්සිතං කන්තා වදනිති **විනශවාදි**. නිධානං වුවහි ථපනොකාසො නිධානමස්සා අජිති=නිධානවති. හදයෙ නිධෙනබ්බයුත්තකං වචනං භාසිතාති අනෙ. “**කාලෙනා**”ති: එවරුපිං භාසමානොපි ව අහං නිධානවතිං වාවා භාසිස්සා මිති නාකාලෙ භාසති, යුත්තකාලෙ පන වත්තා හොති. “**සාපදෙස**”නති: සලපමං සකාරණනති අනෙ. “**පටිසන්තවති**”නති: පරිච්ඡේදං දස්සෙත්වා යථාස්සා පරිච්ඡේදෙ පඤ්ඤායති එවං භාසතිති අනෙ. “**අත්ථසංගිතා**”නති: අනෙකෙහිපි විනයෙහි විහර්ජනෙන පරියාදකුමසකකුණේය අත්ථසමපන්නං, යං වා සො අත්ථං වදනි තෙන අනෙත සතිත්තතා අත්ථසතිතං වාවං භාසති න අඤ්ඤං නිකම්පිත්වා අඤ්ඤං භාසතිති වුත්තං හොති. “**වතුදෙසාපගතං වාවා භාසති**”ති: මුසාවාදදීහි වතුහි දෙසෙහි අපගතං වාවං භාසති. “**මන්තිංසාය තිරවජානකථාසා**”ති: වත්තිංසාය සග්ගමොකඛානං තිරවජාන භූතාය කථාය. “**දසකථාවසුනි**”ති: අපිච්ඡන්තාදීහි දස විවට්ඨනිස්සිතාය කථාය වජුභූතාති කාරණාති. “**අපිච්ඡකථා**”නති: එත් අපිච්ඡෙති ඉච්ඡා විරහිතො අතිච්ඡා නිත්තණේහා.

එත් බ්‍යජනං සාවසෙසං විශ. අනෙ පන තිරවසෙසො න හි බිණ්ණසවස්ස අණුමත්තාපි ඉච්ඡා නාම අජි. අපිච්ඡත්ථ අත්ථිච්ඡන්තා පාපිච්ඡන්තා මහිච්ඡන්තා අපිච්ඡන්තාති අයං හෙදෙ වෙදිතබ්බො. තත්ථ සකලාහෙ අතිත්ති පරලාභ පත්ථනා අත්ථිච්ඡන්තා නාම, තාය සමත්තාග තස්ස එකභාජනෙ පක්කපුච්චොපි අත්තනො පත්තෙ පතිතො න සුපකෙකා විශ මුද්දකො විශ බායති, සෙව්ව පරස්ස පත්තෙ

1. සි. II. සෙතච්ඡාදෙති.

2. V. 9. කණ්ණසුලං.

පක්ඛිතො පුප්පකො විය මහනො විය ව බායති. අසන්නගුණ සමභාවනතා පන පටිග්ගහණේ ව අමතතඤ්ඤානා පාපිච්ඡතා නාම. සා ඉධෙකච්චො අස්සඛො සමානො සඛොති මං ජනො ජනාතුති ආදීනා නයෙන ආගතා යෙව, තාය සමන්නාගතො පුග්ගලො කොහඤ්ඤා පතිඨාති. සන්නගුණසමභාවනා පටිග්ගහණේ ව අමතතඤ්ඤානා මහිච්ඡතා නාම. සාපි ඉධෙකච්චො සඛො සමානො සඛොති මං ජනො ජනාතුති ඉච්ඡති සීලවා සමානො සීලවාති මං ජනො ජනාතුති ඉමිනා නයෙන ආගතා යෙව, තාය සමන්නාගතො පුග්ගලො දුස්සන්නපටියො හොති. විජතමානාපියස්ස විතතං ගහෙතුං න සකෙකාති, තෙනෙනං වුච්චති:-

අහිකඛ්ඤො සමුද්දෙ ව මහිච්ඡො වාපි පුග්ගලො,
සකචෙන පච්චයෙ දෙනතු තයොපෙනෙ අතපටියාති.

සන්නගුණනිගුණතා පන පටිග්ගහණේ ව මතතඤ්ඤානා අපිච්ඡතා නාම, තාය සමන්නාගතො පුග්ගලො අතතනි විජ්ජමා නමපි ගුණං පටිච්ඡාදෙනුකාමතාය සඛො සමානො සඛොති මං ජනො ජනාතුති න ඉච්ඡති සීලවා පටිවිතො බහුස්සුතො ආරම්භිටියො සමාධිසම්පන්නො පඤ්ඤවා බිණ්ණසවො සමානො බිණ්ණසවොති මං ජනො ජනාතුති න ඉච්ඡති. සෙය්ථාපි මඤ්ඤානික පෙරෙ එවං අපිච්ඡො ව පන හික්ඛු අනුප්පන්නං ලාභං උප්පාදෙති උප්පන්නං ථාවරං කරොති, දයකානං විතතං ආරාධෙති, යථා යථා හි සො අත්තනො අපිච්ඡතාය අප්පං ගණ්හාති තථා තථාස්ස වර්තන පසන්නා මනුස්සා බහුං දෙනති. අප රොපි වතුබ්බිධො අපිච්ඡො පච්චයපිච්ඡො ධුතභපිච්ඡො පරියතති අපිච්ඡො අධිගමපිච්ඡොති. තත්ථ වතුසු පච්චයෙසු අපිච්ඡො පච්චයපිච්ඡො, යො දයකස්ස ව බලං ජනාති දෙය්‍යධම්මස්ස ව සංජ නාති අත්තනො ථාමං ජනාති, යදි හි දෙය්‍යධම්මො බහු හොති, දයකො අප්පං දතුකාමො දයකස්ස වසෙන අප්පං ගණ්හාති. දෙය්‍ය ධම්මො අප්පො දයකො බහුං දතුකාමො දෙය්‍යධම්මස්ස වසෙන අප්පං ගණ්හාති. දෙය්‍යධම්මොපි බහු දයකොපි බහුං දතුකාමො අත්තනො ථාමං ඤ්ඤා පමාණෙනෙව ගණ්හාති, ධුතභසමාදානස්ස අත්තනි අත්ථිභාවං න ජනාපෙතුකාමො ධුතභඅපිච්ඡො නාම. යො පන බහුස්සුතභාවං න ජනාපෙතුකාමො අයං පරියතති අපිච්ඡො නාම. යො පන සොතාපන්නාදිසු අඤ්ඤාතරො හුත්වා සොතාපන්නාදි භාවං ජනාපෙතුං න ඉච්ඡති අයං අධිගමපිච්ඡො නාම. බිණ්ණසවො පන අත්ථිච්ඡතං පාපිච්ඡතං පහාය සබ්බසො ඉච්ඡාපතිපක්ඛිගුතාය අලොභසංඛාතාය පරිසුඛාය අපිච්ඡතාය සමන්නාගතතා අපිච්ඡො නාම. ආවුසො අත්ථිච්ඡතා පාපිච්ඡතා මහිච්ඡතාති ඉමෙ ධම්මා පහාතබ්බාති තෙසු ආදීනවං දසෙස්ස ඵවරූපං අපිච්ඡතං සමාදාය වහතිතබ්බනති වදනො, අපිච්ඡකපං කපෙති නාම.

සනතුභික්ඛානි ආදිසු විසෙසත්වෙව දීපසිසාම. යොජනා පන වුත්තනායෙනෙව වෙදිතබ්බා. “සනතුභික්ඛා”නති: ඉතරිතර පච්චයසනෙතාසතිස්සිතං කථං. සො පනෙස සනෙතාසො වාදස විධො හොති, සෙය්‍යපිදං? විවරෙ යථාලාභසනෙතාසො යථාබල සනෙතාසො යථාසාරුපසනෙතාසොති නිවිධො. එවං පිඨපාතා දිසුපි; තස්සායං පහෙදවණ්ණනා:-ඉධ භික්ඛු විවරං ලභති සුඤ්ජරං වා අසුඤ්ජරං වා, සො තෙනෙව යාපෙති අඤ්ඤං න පනෙති, ලභනෙතාපි න ගණ්හාති අයමස්ස විවරෙ යථාලාභසනෙතාසො. අථ පන යො පකතිදුබ්බලො වා හොති ආබාධජර්භිභූතො වා ගරුච්චරං පාරු පනෙතා කිලමති සො සභාගෙන භික්ඛුනා සභිං පරිවත්තෙත්වා¹ ලුහුකෙන යාපෙනෙතාපි සනතුඤ්ච හොති; අයමස්ස විවරෙ යථාබලසනෙතාසො. අපරෙ පණ්ණිතපච්චයලාභී හොති සො පත්තුණ්ණ විවරදීනං අඤ්ඤතරං මහස්සවිවරං බහුති වා පන විවරදීති ලභිත්වා ඉදං ථෙරුතං විරපබ්බජිතානං ඉදං බහුස්සුතානං අනුරූපං ඉදං ගිලානානං ඉදං අප්පලාභානං හොතුති දත්තා තෙසං පුරුණවිවරං වා සංකාරකුටාදිතො වා පන නන්තකාති උච්චිතිත්වා තෙති සංඝාටිං කත්වා ධාරෙනෙතාපි සනතුඤ්ච හොති. අයමස්ස විවරෙ යථා සාරුපසනෙතාසො.

ඉධ පන භික්ඛු පිඨපාතං ලභති ලුබං වා පණ්ණිතං වා, සො තෙනෙව යාපෙති අඤ්ඤං න පනෙති ලභනෙතාපි න ගණ්හාති අයමස්ස පිඨපාතෙ යථාලාභසනෙතාසො. යො පන අත්තනො පකතිවිරුඬිං වා ව්‍යාධිවිරුඬිං වා පිඨපාතං ලභති යෙනස්ස පරිභූතෙන අථාසු හොති සො සභාගස්ස භික්ඛුනො නං දත්තා තස්ස හත්තො සප්පායහොජනං භුජිත්වා සමණධම්මං කරෙතොපි සනතුඤ්ච හොති. අයමස්ස පිඨපාතෙ යථාබල සනෙතාසො. අපරෙ බහුං පණ්ණිතං පිඨපාතං ලභති සො නං විවරං විය විරපබ්බජිතානං බහුස්සුතඅප්පලාභගිලානානං දත්තා තෙසං වා සෙසකං පිඨාය වා වරිත්වා මිස්සකාහාරං භුජිතොපි සනතුඤ්ච හොති අයමස්ස පිඨපාතෙ යථාසාරුපසනෙතාසො.

ඉධ පන භික්ඛු සෙනාසනං ලභති මනාපං වා අමනාපං වා සො තෙන නෙව සොමනස්සං න පටිඝං උප්පාදෙති, අත්තමස්සෙ තිණ් සන්තරකෙනාපි යථාලභෙනෙව තුස්සති අයමස්ස සෙනාසනෙ යථා ලාභසනෙතාසො. යො පන අත්තනො පකතිවිරුඬිං වා ව්‍යාධිවිරුඬිං වා සෙනාසනං ලභති යත්තස්ස වසනො අථාසු හොති සො නං සභා ගස්ස භික්ඛුනො දත්තා තස්ස සත්තකෙ සප්පායසෙනාසනෙ වසනොපි සනතුඤ්ච හොති. අයමස්ස සෙනාසනෙ යථාබල සනෙතාසො. අපරෙ මහාපුඤ්ඤ ලෙණමඨපකුටාගාරදීනං බහුති පණ්ණිතසෙනාසනාති ලභති සො තාති විවරදීති විය විරපබ්බජිත

බහුසුත්තඅප්පලාහගිලානානං දත්වා යත්ත කත්ථි වසනොපි සනතුථොව හොති. අයමස්ස සෙනාසනෙ යථාසාරුපසනොසො. යොපි උත්තමසෙනාසනං නාම පමාදදානං තත්ත නිසින්නස්ස පින මිඛං ඔක්කමති නිද්දුහිභුතස්ස පුත්ත පටිබුජ්ඣතො පාපවිතක්කා පාතු භවන්ති පටිසංවික්ඛිත්වා තාදිසං සෙනාසනං පත්තමපි න සම්ප විච්ඡති, සො තං පටික්ඛිපිත්වා අබොහාසාරුක්ඛමුලාදිසු වසනොපි සනතුථොව හොති, අයමපිස්ස සෙනාසනෙ යථාසාරුපසනොසො.

ඉධ පන භික්ඛු හෙසඡ්. ලහති ලුඛං වා පණ්ණිතං වා සො යං ලහති තෙනෙව තුස්සති අඤ්ඤං න පඤ්ඤාති ලහනොපි න ගණ්ණාති අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ යථාලාභසනොසො. යො පන තෙලෙනඤ්ඤා පාණ්ණිතං ලහති සො තං සභාගස්ස භික්ඛුතො දත්වා තස්ස හත්තො තෙලං ගහෙත්වා අඤ්ඤාදෙව වා පරියෙසිත්වා තෙති හෙසඡ්. කරොනොපි සනතුථොව හොති, අයමස්ස ගිලාන පච්චයෙ යථාබලසනොසො. අපරෙ මහාපුඤ්ඤා බහුං තෙලමධු පාණ්ණිතාදිපණ්ණිතහෙසඡ්. ලහති සො තං විවරං විය විරපබ්බජිත බහුසුත්තඅප්පලාහගිලානානං දත්වා අඤ්ඤාදෙව වා පරියෙසිත්වා තෙසං ආගතාගතකෙන¹ යෙන කෙනපි යාපෙතොපි සනතුථොව හොති. යො පන එකස්මිං භාජනෙ වතුමධුරං ධිපෙත්වා එකස්මිං මුත්තහරි ටකං ගණ්ණ හනෙත යදිච්ඡිති වුවමානො සවස්ස තෙසු අඤ්ඤා කරොතොපි රෙගො වුපසමති මුත්තහරි ටකං නාම බුඛාදිහි වණ්ණේ තතති වතුමධුරං පටික්ඛිපිත්වා ²මුත්තහරි ටකෙන හෙසඡ්. කරොනො පරමසනතුථොව හොති, අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ යථා සාරුපසනොසො. ඉමෙසං පන පච්චයෙසු තිණ්ණං තිණ්ණං සනොසානං යථාසාරුපසනොසොව අග්ගො, අරහා එකෙකස්මිං පච්චයෙ ඉමෙහි තිහිපි සනොසෙහි සනතුථො.

“පටිච්චෙක²කථ”නති: පටිච්චෙක²තිස්සිතං කථං; තයො හි පටි චෙකා²:-කායපටිච්චෙකො² විත්තපටිච්චෙකො² උපධිපටිච්චෙකොති.² තත්ත එකො ගච්ඡති එකො තිස්සති එකො නිසීදති එකො සෙය්‍යං කපෙපති එකො ගාමං පිණ්ඩාය පටිසති එකො පටික්කමති එකො චක්ඛමං අධිස්සති එකො චරති එකො විහරන්ති අයං කාය පටිච්චෙකො² නාම. අභිසමාපත්තියො පන විත්තපටිච්චෙකො² නාම. මුත්තමපි හෙත:-“කායපටිච්චෙකො² ව චචකඨකායානං. නික්ඛමාහි රතානං විත්තපටිච්චෙකො² ව පරිසුඛවිත්තානං පරමචොදනපත්තානං උපධිපටිච්චෙකො² ව නිරුපධිතං සුග්ගලානං විසංඛාරගතාන”නති. “අසංසගකථ”නති: එත්ත සවණ්සංසග්ගො දසසංසග්ගො සමුලාප සංසග්ගො සමොගසංසග්ගො කායසංසග්ගොති පච්චිධො සංසග්ගො. තෙසු “ඉධ භික්ඛු සුණ්හි අමුක්කස්මිං ගාමෙ වා නිගමෙ වා ඉත්ථි වා

කුමාරි වා අභිරුපා දස්සනියා පාසාදිකා පරමාය වණ්ණපොකරතාය සමන්තාගතාති, සො තං සුඛා සංසිද්ධි විසංසිද්ධි න සකෙකාති බ්‍රහ්මවරියං සන්තානෙනාං සිකිඤ්ඤාලොපං අනාවිකන්තා හිනායා වත්තති”ති, එවං පරෙති වා කපියමානං රුපාදිසම්පන්නං අත්තනා වා හසිත ලපිත හිතසද්ධං සුන්තරායා සොතවිඤ්ඤාණවිච්චසෙත උපපන්නා රුගො සවණ්සංසග්ගො නාම.

“ඉධ භික්ඛු නගෙව බො සුණ්හි අපි ව බො සාමං පස්සති ඉඨං වා කුමාරිං වා අභිරුපං දස්සනියං පාසාදිකං පරමාය වණ්ණපොකරතාය සමන්තාගතං, සො තං දිස්වා සංසිද්ධි විසංසිද්ධි න සකෙකාති බ්‍රහ්මවරියං සන්තානෙනාං සිකිඤ්ඤාලොපං අනාවිකන්තා හිනායා වත්තති”ති, එවං විසභාගරුපං ඔලොකෙනායා පන වකුච්ඤ්ඤාණවිච්චසෙත උපපන්නරුගො දස්සනසංසග්ගො නාම. අඤ්ඤාමඤ්ඤං අලලාපසලාපවසෙත උපපන්නරුගො පන සමුලලාපසංසග්ගො නාම. භික්ඛුනො භික්ඛුනියා සන්තකං භික්ඛුනියා වා භික්ඛුස්ස සන්තකං ගගෙතා පරිභොගකරණවසෙත උපපන්නරුගො සමොගසංසග්ගො නාම. හත්ථගාභාදිවසෙත උපපන්නරුගො පන කායසංසග්ගො නාම. අරහා ඉමෙහි පච්චි සංසග්ගෙහි වතුහිච්ච පරිසාහි සඬං අසංසලො ගාහමුත්තකො චෙච්ච සංසග්ග මුත්තකො ච¹ අසංසග්ගස්ස වණ්ණං හණ්ණෙනා අසංසග්ග කථං² කථෙති නාම.

“විජිඤ්ඤාමහකථ”නති: එත්ථ යො පග්ගතිතවිරියො පරිපුර්ණ කාසිකවෙතසිකවිරියො හොති, ගමනෙ³ උපපන්නං කිලෙසං ධානං පාපුණ්ණං නදෙති ධනෙ උපපන්නාකිලෙසං නිසල්ලං නිසල්ලාය උපපන්නං කිලෙසං සයනං පාපුණ්ණං න දෙති, මනෙත්ත කණ්ණසප්පං උපපිලෙත්තා ගණ්ණෙනා විය අමිත්තං ගිවාය අකත මනෙත්තා විය ව විවරති, තාදිසස්ස ආරම්භවිරියස්ස වණ්ණං හණ්ණෙනා විරියාරම්භකථං කථෙති නාම. සිලකථනති ආදිසු “සිල”නති: වතු පාරිසුඛිසිලං “සමාධි”ති: විපස්සනාපාදකා අභිසම්පන්නියො, “පඤ්ඤා”ති: ලොකීයලොකුත්තරඤ්ඤං, “විමුච්ඡා”ති: අරියඵල විමුත්තති, “විමුච්ඡාඤ්ඤාදස්සන”නති: එකුනවිසතිවිධං පච්චවෙකඤ්ඤං, සිලාදිතං ගුණං පකාසෙනා සිලාදිකථං කථෙති නාම, “සතිපට්ඨානකථ”නති: ආදිති “සතිපට්ඨාන”මතිව්වසොමුති”ති පරියොසා තාදිසු පුබ්බෙ වුත්තානුසාරෙන වෙදිතබ්බාති, “නිශ්සන්ධි”ති: නිත්තණ්ණො, “විවෙකදස්සි ඵග්ගස්ස”ති: පච්චුප්පනොසු වකුච්ඤ්ඤාදිසු අත්තාදිභාවිවෙකං පස්සති, “දිසිසු ව න නිශාති”ති: වාසසි දිසිසු කායසි දිසියා නතියාති විපරිණතං වා වත්ථං න සොවති පකති භාවං ජතිත්වා නටෙති කියමිංචි වත්ථසමිං න සොකං ආපඤ්ඤාති, “විජි

1. V. ම. මුත්තමුත්තකොච.

2. සි. සංසග්ගකථං.

3. සි. ගමනෙත.

4. V. ම. ගතිපට්ඨාන.

ණනාමිං වානි¹ විනයසමානෙ වන්ත්වති. “**වකුසුමථස්සො**”ති: වකුසුමථස්සො වන්ත්වං කත්වා වකුසුමිඤ්ඤණසහජතො ඵස්සො වකුසුමථස්සො, සෙසෙසුපි ඵසෙවනස්සො. එත්ථ ව පුරිමා වකුසුප්පසාදදිවන්ත්කාව, මනො සමථස්සො හදයවන්ත්කොපි අවන්ත්කොපි සබ්බො චතුභුමකො ඵස්සො. “**අබ්බවචන සමථස්සො**”ති: පරියායෙන එතස්ස නාමං හොති සෙව. තස්සො හි අරුපිනො බන්ධා සයං පිඨිවට්ටකා හුත්වා අත්තනො සහජත සමථස්සො අබ්බවචනසමථස්සොති නාමං කරොන්ති. “**පටිඝ සමථස්සො**”ති: නිප්පරියායෙන පන පටිඝසමථස්සො නාම පචචාරික සමථස්සො අබ්බවචනසමථස්සො නාම මනොචාරිකසමථස්සො.² “**සුඛ චෙදනිස්සො ඵස්සො**”ති: සුඛචෙදනාය හිතො උප්පාදකො ඵස්සො. ඉතරවයෙහිපි ඵසෙව නස්සො.

“**කුසලො ඵස්සො**”ති: එකවිසතිකුසලවිතත සහජතො ඵස්සො. “**අකුසලො**”ති: වාදසඅකුසලජතො. “**අව්‍යාකතො**”ති: ඡ පඤ්ඤස අව්‍යාකත සහජතො ඵස්සො. “**කාමාවචගේ**”ති: වතුපඤ්ඤස කාමාවචරසහජතො ඵස්සො. “**රූපාවචගේ**”ති: කුසලාදිපචදස රූපාවචරසමපයුත්තො. “**අරූපාවචගේ**”ති: කුසලව්‍යාකතවසෙන වාදසඅරූපාවචරසමපයුත්තො. “**සුඤ්ඤනො**”ති: අත්තනානුපස්ස නාවසෙන විපස්සනත්තස්ස උප්පන්නො මග්ගො සුඤ්ඤනො, තෙන සහජතො ඵස්සො සුඤ්ඤනො ඵස්සො, ඉතරවයෙපි ඵසෙව නස්සො. “**අනිමිත්තො**”ති: එත්ථ අනිව්‍යානුපස්සනාවසෙන විපස්සනත්තස්ස උප්පන්නො මග්ගො අප්පනිතිනො. “**ලොකිස්සො**”ති: ලොකො වුවිති ලුප්ථන පලුප්ථනත්තෙව වට්ටො, තස්මිං පරියාපනනභාවෙන ලොකෙ නියුත්තොති=ලොකිස්සො, තෙභුමිකො ධම්මො. “**ලොකුත්තගේ**”ති: ලොකතො උත්තරේ උත්තිණ්ණොති=ලොකුත්තරේ. ලොකෙ අපරියාපනනභාවෙනපි ලොකුත්තරේ. “**අත්තන වා**”ති: අත්තනාවෙන වා. “**අත්තනිස්සෙ වා**”ති: අත්තනායත්තෙන වා. “**පභිලිනො**”ති: රහදිනං පභිනත්තා තතො අපගතො. “**අකුහතො**”ති: අවිමාපකො නිති කුහනවන්ත්ති. “**අපිභාලු**”ති: අපිභන සිලො පත්තා තණ්හාය රති තොති වුත්තං හොති. “**අමච්ඡි**”ති: පච මච්ඡරරතිතො. “**අප්ප ගබ්බො**”ති: කායපාගබ්බියාදි රතිතො. “**අජේගුච්ඡො**”ති: සමපන්න සිලාදිතාය අජේගුච්ඡනීයො අසෙවනකො මනාපො. “**පෙසුණේ සො ච නො යුතො**”ති: විති ආකාරෙහි උපසංගරිතබ්බ පෙසුණ කමෙම අයුත්තො; “**ගුහස්ස පභිනත්තො**”ති: අරහත්තමග්ගෙන රුග කිලෙසස්ස පභිනභාවෙන; “**අසම්මානො පභිනො හොති**”ති: අසමිති උත්තනිමානො සමුවෙජ්ඣදවසෙන පභිනො හොති. “**නිශ්චි කුහන වන්ත්ති**”ති: නිශ්චි විමාපන කාරණානි, පච්චයපටිසෙධනසංඛාත

කුහනවස්ත්‍රනම් ආදිය විවර්ධන නිමනනිතස්ස තදන්තිකස්සෙව සතො පාපිච්ඡන්තං නිස්සාය පටික්ඛිපනෙන තෙ ව ගහපතිකෙ අත්තති සුප්ප නිසිත සබ්බෙ ඥානා පුත තෙසං අහො අයෙසා අපට්ඨෙත්වා න කිච් පටිගණ්හිතුං ඉච්ඡති සුලඛං වත නො අස්ස සවෙ අප්පමත්තකම්පි කිච් පටිගණ්හය්‍යාති නානාවිධෙහි උපායෙහි පණ්ණිතාති විවර්ධනී උපනෙන්නානං තද්වුග්ගහකාමතං යෙව ආවිකඛා පටිග්ගහණෙන ව තතොප්පභූති අපි සකට්ඨායෙර්හි උපනාමනගෙතුභූතං විමාපනං පච්චයපටිසෙධනසංඛාතං කුහනවස්ත්‍රනම් වෙදිතබ්බං. පාපිච්ඡස්සෙව පන සතො සමාචාරාධිප්පායෙන කතෙන ඉරියාපථෙන විමාපනං ඉරියාපථසන්තිස්සිතකුහනවස්ත්‍රනම් වෙදිතබ්බං. පාපිච්ඡස්සෙව පන සතො උත්තරිමනුස්සධම්මාධිගමපරිදීපනවාචාය තථා තථා විමාපනං සාමන්තර්ප්පනසංඛාතං කුහනවස්ත්‍රනම් වෙදිතබ්බං. “කතමං පච්චය පටිසෙධනසංඛාත”නම් එත්ථ පච්චයපටිසෙධනනම් එවං සංඛාතං පච්චයපටිසෙධනසංඛාතං, ඉධ ගහපතිකා භික්ඛං ගණ්හථාති භික්ඛුං නිමනෙන්නති අයමෙව වා පාදො. නිමනෙන්නතිච්චි වාති වදන්තිච්චි වාති කෙවි පඨනති, තාදිසෙ නිමන්තාපෙනති නිමනෙන්නතිච්චි පාඨස්ස සමභවො දස්සෙබ්බො. “චිවරං පච්චකඛාති”ති: චිවරං පටික්ඛිපති “එතං සාරුප්පං සං සමණො”ති: යං චිවරධාරණං සමණො කාරොති එතං සාරුප්පං අනුච්ඡිකං. පාපණිකා වා නන්තකාතිති: ආපන වායෙර පතිතාති අත්තවිරහිතාති පිලොතිකාති. “උච්චිතිකා”ති: සංකඩ්ඪිකා. “උජ්ඣවසොසා”ති: භික්ඛාවරණෙන. “පිඨිසාලොපෙනා”ති: පිඨං කඛා ලඛ්ඛ ආලොපෙන. “සුභිමුත්තෙන වා”ති: ගො මුත්තෙන වා. “බසධං කරෙය්‍යා”ති: හෙසජ්ජකිම්බං කරෙය්‍ය. “නද්‍ර පාදසා”ති: තතො පඨාය.

“බුතවාදො”ති: බුතගුණවාදී. “භික්ඛො භික්ඛො නිමනෙන්නති”ති: උපරුපරි නිමනෙන්නති. “සමමුඛිභාවා”ති: සමමුඛභාවෙන විජ්ජ මානවායාති අත්තො. “පසවති”ති: පටිලභති. “සඛාස සමමුඛිභා වෙන සක්ඛා කාතු”නති: සඛාය සමමුඛිභාවාති ආදිමාග දෙය්‍යධම්මා සුලභා දක්ඛණෙය්‍යා ව, සඛා පන දුලභා, පුපුර්ජනස්ස හි සඛා න ථාවර් පදවායෙර පදවායෙර නානා හොති. තෙන වස්ස මහාමොග්ගලානසදිසොපි අග්ගසාවකො පාරිභොගො භවිතුං අසකෙකානෙතො ආග:—“චිත්තං බො තෙ ආවුසො ධම්මානං පාරිභොගො හොගානව ජීවිතස්ස ව සඛාය පන ත්වං පාරිභොගොති.” එවං තුමෙහ පුඤ්ඤක පරිභිකා භවිස්සථාති එත්ථ “පුඤ්ඤකා”ති: නිස්සකකත්ථෙ කරණවචනං, පුඤ්ඤතො පරිභිකා පරමමුඛ භවිස්සථ; “භාකුටිකා”ති: පඛානපරිමිතභාවදස්සනෙන භාකුටිකරණං. මුඛ සංඛොභොති චුත්තං හොති. භාකුටිකරණං සීලමස්සාති=භාකුටිකො භාකුටිකස්ස භාවො=භාකුටියං. “කුහනා”ති: විමාපනා, කුහස්ස ආයනා=කුහායනා, කුහිතස්ස භාවො=කුහිතත්තං. “පාපිච්ඡො”ති: අසත්තගුණදීපනකාමො. “ඉච්ඡාපකතො”ති: ඉච්ඡාය අපකතො

උපද්දනොති අපො. “සමගාවනාධිපායො”¹ති: බහුමානනජ්ඣා සයො. “ගමනං සණ්ඨාපෙති”²ති: අතිකමාදි ගමනං අතිසංඛරොති පාසාදිකභාවං කරොතිති වුත්තං ගොති. ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. “පභිබාස ගව්ඡති”³ති: පඤ්ඤාං ධරෙතො ගව්ඡති සෙසෙසුපි එසෙව නයො. “සමාගිනො විස ගව්ඡති”⁴ති: උපවාරපාණොප්පන්නො විස ගව්ඡති, සෙසෙසුපි එසෙව නයො. “ආපාඨකජ්ඣා ධි ව ගොති”⁵ති: සමමුඛා ආගතානං මනුස්සානං ක්කානං සමාපජ්ජන්තො විස සන්තභාවං දසොති, “ඉතිසාපඨස්සා”⁶ති: චතුර්ථොපඨස්සා. “අභිසතා”⁷ති: ආදිභිසතා ආදරෙන වා භිසතා. “භිසතා”⁸ති: භිසතාකාරො. “සණ්ඨාපතා”⁹ති: අතිසංඛරණං පාසාදිකභාවකරණනති වුත්තං ගොති.

“අපිසබ්බසමානිසසින”¹⁰නති: ලොකුත්තරධම්මපටිබ්බං. “කුචික”¹¹නති: අපාපුරණං. “මුනතා”¹²ති: සිනෙහවන්තො. “සංදිඝා”¹³ති: දිඝමිත්තො. “සමගතො”¹⁴ති: දලගමිත්තො. “උද්දණ්ඩා”¹⁵ති: එකොපතිස්සයවිසෙසො. “කොරජ්ඣකොරජ්ජනො”¹⁶ති: සංකොව සංකොවකො, අතිසංකොවකොති වුත්තං ගොති. “කොරජ්ඣකො”¹⁷ති වා පාඨො. “හාකුටික හාකුටිකො”¹⁸ති: අති විශ මුඛසංකොවනසිලො. “කුහක කුහකො”¹⁹ති: අතිවිශ විමාපකො. “උපක උපකො”²⁰ති: අති විශ සලාපකො. “මුඛසමගාවිකො”²¹ති: අත්තනො මුඛවසෙන අඤ්ඤති සමගාවිතො; “අපටිතවිතො”²²ති එකෙ. “සන්තාන”²³නති: කිලෙසසන්තතාය සන්තානං. “සමාපනතින”²⁴නති: සමාපජ්ජනබ්බානං. “ගමගිර”²⁵නති: නිනනපතිඨානං. “ගුලහ”²⁶නති: දසොදුං දුක්ඛං. “නිපුණ”²⁷නති: සුමුමං.

“පටිව්ඡන්ත”²⁸නති: පදන්තෙ දුප්පටිච්ඡකාධිපායං. “ලොකුත්තර”²⁹නති: ලොකුත්තරධම්මදීපකං. “සුඤ්ඤානාපටිසඤ්ඤා”³⁰නති: නිබ්බාණපටිසඤ්ඤාත්තං. අප්ථ වා:—“ලොකුත්තරසුඤ්ඤානාපටිසඤ්ඤාත්ත”³¹නති: ලොකුත්තරධම්මභූතනිබ්බාණපටිසඤ්ඤාත්තං. “කාසිකං පාගබ්බික”³²නති: කායෙහවං කාසිකං, වාචසික වෙතසිකෙසුපි එසෙව නයො. අවිතතිකාර³³කතො”³⁴ති: බහුමානකිරියා රතිතො. අනුපාහනානං වංකමන්තාන”³⁵නති: උපාහනවිරහිතානං වංකමන්තානං සමීපෙ. අනාදරෙ වා සාමිවචනං. “සලපාහනො”³⁶ති: උපාහනාරුළොහා හුත්වා වංකමති. “නිවෙ වංකමෙ වංකමන්තාන”³⁷නති: අකතපරිවේද්දය භූමියා වංකමන්තො පරිවේදං කත්වා වාලිකං ආකිරිත්වා ආලම්බනං³⁸ යොජෙත්වා කතවංකමෙ නිවෙපි වංකමෙ වංකමන්තො. “උවෙච්ච වංකමෙ වංකමති”³⁹ති: ඉඨක වයන සමපනො වෙදිකාපරික්ඛින්නෙ උවෙච්ච වංකමෙ වංකමති, සවෙ පාකාරපරික්ඛින්නො ගොති වාරකොඨකයුත්තො පබ්බතන්තර

1. සි. II. උද්දමෙ. III. උද්දන්තෙ.

2. V. ම. අවිත්තකාර.

3. සි. ආලම්බණං.

වනනතර ගුහිනතරස්ස වා සුපට්ච්ඡන්තො නාදිසෙ වංකමෙ වංක මිත්තං වට්ඨති. අපට්ච්ඡන්තොපි උපචාරං මුච්ඡාමි වට්ඨති. “සමම සන්තොසි තිස්සති”ති: අතිසම්පෙ තිස්සති. “සුරතොසි තිස්සති”ති: පුරුෂිමතොපි තිස්සති. “සිතතොසි හණති”ති: බාහුබො විය අන්තො හමිත්වා හණති.

“බාහාවිකොපතො”ති: බාහුං බිපිත්වා බිපිත්වා හණති. “අනුප ඛණ්ණා”ති: සබ්බෙසං නිසින්නස්සානං පටිසිත්වා. “නවෙපි ගිහිනු ආස නෙන පටිබාහති”ති: අනුතො පනතාසනෙ අතිසිද්ධිං පුරෙ වා පච්ඡා වා පටිසන්තො ආසනෙන පටිබාහති නාම. “අනාපුච්ඡාසි කථං සෙත්තිපති”ති: අනාපුච්ඡා අනප්ලොකෙත්වා අගතිමිති. දුරං බිපති. “මාරං පිදහති”ති: ජනනාසරෙ පිදහති. “බහරති”ති: උදකතිත්ථං පටිසති. “නහාසති”ති: සරිරං සිනෙහෙති. “උහතර ති”ති: උදකතිත්ථො උග්ගච්ඡති. “වොග්ගමමාපි”ති: අතිකකම්මිත්වා පි. “බවරකාති”ති: ගබ්භෙ පතිහිතසයනසරති. “ගුලහාති”ති: පට්ච්ඡන්තාති. “පට්ච්ඡන්තාති”ති: අසෙසෙති පට්ච්ඡාදිතාති. “අනඤ්ඤා වා”ති: ථෙරෙහි ධම්මං හණාතිති අනාණ්ඩො අනායා විතො ව. “පාපධමෙමා”ති: ලාමකධමෙමා. “අසුචිසංකස්සරසමා වාග්ග”ති: අසෙසෙති අයං දුස්සිලොති සංඝාය සරිතබ්බො ආවාගෙ සංයොගො එතස්සාති=අසුචිසංකස්සරසමාවාගෙ. “සංකස්සර සමා වාග්ග”ති: සංකාරං සයොගපථං සයොගපථං කත්වාපි පඨනති. “පට්ච්ඡන්තකම්මනො”ති: පට්ච්ඡාදිත කායවේකම්මනො. “අස්ස මණො”ති: නසමණො. “සමණපටිසෙසෙසු”ති: අහං සමණොති පටි ජ්ජානො. “අබ්බමවා”ති: සෙඨවරියාවිරහිතො. “බ්බමවා පටිසෙසෙසු”ති: වුත්තපටිපකො. “අනොපුති”ති: අබ්බන්තරෙ කුසලධම්ම විරහිතතො අනො පුතිනාවමාපනො. “අවස්සුතො”ති රුගෙන තිනො. “කසමබ්බුත්තො”ති: සංකාරසභාවො. “ආචාර ගොවරසමපනො”ති: එත්ථ “තිකුට්ඨ සගාරවො සප්පතිස්සො හිරෙත්තපසමපනො සුතිවත්ථො සුපාරුතො පාසාදිකෙන අතිකකනෙත්ත පටිකකනෙත්ත ආලොකිතෙන විලොකිතෙන සමම්ථ් තෙන පසාරිතෙන ඔක්කිත්තවකුට්ඨ ඉරියාපථසමපනො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුහනවාගෙ භොජනෙ මත්තස්සෙ ජගරියමත්තස්සෙත්තො සතිසමප ජසෙසෙත්ත සමන්තාගතො අපට්ච්ඡා සන්තුඤ්ඤා ආරම්භිතො අති සමාවාරිකෙසු සකකච්චකාරි ගරුචිත්තිකාරි¹ බහුලො විහරති. අයං වුවමති ආවාගෙ.” එවං තාව ආවාගෙ වෙදිතබ්බො. ගොවරෙ පන තිවිධො-උපතිස්සයගොවරෙ ආරකගොවරෙ උපතිබ්බගොව රෙති. “තත්ථ කතමො උපතිස්සයගොවරෙ? දසකථාවන්තී ගුණ සමන්තාගතො කල්‍යාණමිත්තො යං උපතිස්සය අස්සුතං සුණාති සුතං පරියොදපෙති කංඛං විතරති දිසිං උජ්ජං කරෙති විතතං.

පසාදෙති යස්ස වා අනුසික්ඛමානො සඬාය වඩස්සති සිලෙන සුතෙන වාගෙන පඤ්ඤාය වඩස්සති, අයං උපනිස්සාය ගොවරො. කතමො ආරක්ඛ ගොවරො? ඉධ භික්ඛු අනතරසරං පවිඨො වීරිං. පටිපනෙනා ඔක්ඛිත්තවක්ඛු යුගමත්ත දස්සාපී සුසංවුතො ගච්ඡති න හන්ඨං ඔලො කෙනෙතා න අස්සං න රථං න පතති. න ඉන්ධිං න පුරිසං ඔලො කෙනෙතා න උඩං ඔලොකෙනෙතා න අධො ඔලොකෙනෙතා න දිසාචිදිසං පෙක්ඛමානො ගච්ඡති, අයං ආරක්ඛගොවරො. කතමො උපනිඛක්ඛගොවරො? වත්තාරො සතිපඨානා යත්ථ විත්තං උපනිඛක්ඛති, වුත්තං හෙතං භගවතා “කො ව භික්ඛවෙ භික්ඛුතො ගොවරො සකො පෙත්තිකො විසයො යදිදං වත්තාරො සතිපඨානා”ති අයං උපනිඛක්ඛගොවරො. ඉති ඉමිනා ව ආචාරෙන ඉමිනා ව ගොව රෙන උපෙතො ගොති සමුපෙතො සමන්තාගතො. තෙන වුවච්ඡි ආචාරගොවරසම්පන්නොති. “අණුමනොසු වජේස්ස භයදස්සාපී”ති: අකුප්පමානෙස්ස අසංවිච්ච ආපන්නසෙඛිය අකුසලවිත්තාපාදාදි හෙදෙස්ස වජේස්ස භයදස්සනසිලො. “සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙ සු”ති: යංකිච්ඡි සික්ඛාපදෙස්ස සික්ඛිතබ්බං තං සමාදාය සික්ඛති. එත්ථ ව පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතොති එත්තාවතා ව පුග්ගලාධිඨානාය දෙස නාය පාතිමොක්ඛසංවරසිලං දස්සිතං. ආචාරගොවරසම්පන්නොති ආදී පන සබ්බං තථාපටිපන්නස්ස තං සිලං සම්පජ්ජති තං පටි පතතිං දස්සෙතුං වුත්තනති වෙදිතබ්බං.

“සාතිසෙසු අනස්සාපී”ති: අසාතවජ්ඣස්ස කාමගුණෙස්ස තණ්හා සන්ථව්වරතිතො. “සණ්ඨො”ති: සණ්ඨොති කායකම්මාදිති සම්මනා ගතො. “පටිභානමා”ති: පරියත්ති පරිපුච්ඡාධිගමපටිභානෙති සම්මනාගතො. “න සමො”ති: සාමං අධිගතධම්මං න කස්සපි සද්දහති. “න විරජ්ජති”ති: බයා රුගස්ස විතරගතො ඉදං විරජ්ජති. “සෙසං එසා”ති: සෙසං පුග්ගලානං සාතව්ජ්ඣස්ස කාම ගුණෙස්ස ඉච්ඡා “නණ්හා අප්පාතිනා”ති: සන්ථවසම්පයුත්තා තණ්හා අරගත්තමයෙන අප්පාතිනා. “නෙසං වක්ඛුතො රූපනණ්හා සවති”ති: එතෙසං වක්ඛුචාරතො පවත්ත ජවනවිපිසම්පයුත්ත රූපා රම්මණ තණ්හා උප්පජ්ජති. “අස්සවති”ති: ඔකාසතො යාව භවය්හා ධම්මතො යාව ගොත්රභු සවති. “සඤ්ඤති”ති: නදීසොතං විශ අධො මුඛා සඤ්ඤති. “පටිගතති”ති: පුනපුනං උප්පත්තිවසෙක පවත්තති සෙසවාරෙස්සුපි එසෙවනගො. සුක්ඛපසෙක වුත්තවිපරියායෙන තුණ්හා අරගත්තමයෙන සුප්පාතිනා තෙසං වක්ඛුතො රූපතණ්හා න සවතිති. “සණ්ඨොති කායකම්මෙන සමන්තාගතො”ති: අඵරු සෙන මුද්දනා කායකම්මෙන සමගීභුතො එකීභුතො, වචිකම්මාදිස්සුපි එසෙවනගො. සණ්ඨොති සතිපඨානෙගීති ආදිස්ස සතිපඨානාදයො ලොකීයලොකුත්තරමිස්සකා; පරියාපුත්ත අත්ථාදිපරිපුච්ඡා ලොකීය ලොකුත්තරධම්මඅධිගම වසෙක සලකකණ්ණවිභාවන වච්ඡානකරණ සම්මත්ථා තිස්සො පටිභානප්පහෙදසංඛාතා නා පඤ්ඤා යස්ස අත්ථි සො

පටිභාණවා. “නස්ස පටිසන්තතිං නිස්සාස පටිභාණති”ති: තස්ස පුග්ගලස්ස පටියාපුණ්තං අලලීයිත්වා සුඤ්ඤං සුඤ්ඤාති සුඤ්ඤං අභිමුඛං ගොති. “වත්තාරෙ සතිපථානා”ති: සත්තතිංස බොධිපක්ඛියා ධම්මා ලොකීය ලොකුත්තරමිස්සකවසෙන වුත්තා. මග්ගඵලාභිනිබ්බත්තිත ලොකුත්තර වසෙන වත්තෙස්සා පටිසම්බද්ධො ඡ ව අභිසුඤ්ඤො විමොක්ඛනතික වසෙන වුත්තාති සුත්තබ්බා.

තත් “වත්තෙස්සා පටිසම්බද්ධො”ති: වත්තාරෙ සුඤ්ඤාප හෙද්ධති අත්ථො. ඉඬිවිධාදිආසවකකයපටියොසානාති අධිකාති ඡ සුඤ්ඤාති, තස්සාති පදස්ස අත්ථො පටිභාණතිති සම්බන්ධො. සො හි යස්මා “අත්ථො”ති: සංඛෙපතො හෙතුඵලං, තං හි යස්මා හෙතුඅනුසාරෙන අරියති අධිගමියති පාපුනියති තස්මා අත්ථොති වුව්චති. පහෙදතො පන යං කීංපි පච්චස්සුප්පන්නං නිබ්බාණං භාසිතත්ථො විපාකො කිරියාති ඉමෙ පච ධම්මා අත්ථොති වෙදිතබ්බා. තං අත්ථො පච්චවෙකකන්නස්ස සො අත්ථො පහෙදතො සුත්තො පාකටො ගොති.

“ධම්මො”ති: සංඛෙපතො පච්චයො, සො හි යස්මා තන්නං විදහති පවත්තෙති වෙච පාපෙති ව තස්මා ධම්මොති වුව්චති. පහෙදතො පන යො කොපි ඵලනිබ්බන්ධකො හෙතු අරියමග්ගො භාසිතං කුසලං අකුසලනති ඉමෙ පච ධම්මා ධම්මොති වෙදිතබ්බා.

තං ධම්මං පච්චවෙකකන්නස්ස සො ධම්මො පහෙදතො සුත්තො පාකටො ගොති, තස්මිං අත්ථො ව ධම්මෙ ව යා සභාවතිරුත්ති අව්‍යභිචාරී වොභාරො තස්ස අභිලාපෙ භාසනෙ උදිරණෙ තං ලපිතං භාසිතං උදිරිතං සභාවතිරුත්තිසල්ලං. ආරම්භණං කත්වා පච්චවෙකකන්නස්ස සා. නිරුත්ති සුත්තා පාකටා ගොති. එත් “අත්ථො සුත්තෙ අත්ථො පටිභාණති”ති: ඉද්ධති තස්ස සල්ලං ආහරිත්වා වුත්තප්ප හෙදෙ අත්ථො පාකටිභුතෙ වුත්තප්පහෙදෙ අත්ථො තස්ස පුග්ගලස්ස පටිභාණති සුඤ්ඤාභිමුඛො ගොති. “ධම්මෙ සුත්තෙ ධම්මො පටිභාණති”ති: වුත්තප්පහෙදෙ ධම්මෙ පාකටිභුතෙ වුත්තප්පහෙදෙ ධම්මො පටිභාණති “නිරුත්තිසා සුත්තාස නිරුත්ති පටිභාණති”ති වුත්තප්ප හෙද්ධ නිරුත්තිසා පාකටාස වුත්තප්පහෙද නිරුත්ති පටිභාණති. “ඉමෙසු නිසු සුඤ්ඤෙසු සුඤ්ඤා”නති: අත්ථධම්මනිරුත්තිසු ඉමෙසු නිසු සබ්බත්තං සුඤ්ඤමාරම්භණං කත්වා පච්චවෙකකන්නස්ස තෙසු නිසු සුඤ්ඤෙසු පහෙදගතං සුඤ්ඤං යථා වුත්තෙසු වා තෙසු තෙසු සුඤ්ඤෙසු ගොචරකිච්චාදිවසෙන විත්ථාරගතං සුඤ්ඤං පටිභාණපටිසම්බද්ධං. “ඉමාස පටිභාණපටිසම්බද්ධො”ති: ඉමාස වුත්තප්පකාරාය යථා වුත්ත විත්ථාරපසුඤ්ඤා¹ උපෙතො ගොති සො වුව්චති පටිභාණවාති නිගමෙනො ආහ:-

“යස්ස පටිසනනිනිනි”ති: පරියතනි නාම බුඛවචනං. තං හි උග්ගණ්හනතස්ස පටිසමිද්ද විසද්ද හොනනි, යස්ස පුග්ගලස්ස ඵවරුපා පරියතනි නනි. “පටිපුච්ඡා නිනි”ති: පටිපුච්ඡා නාම පාලි අට්ඨකථා දීප්ථ ගණිපදඅත්ථපදවිනිච්ඡයකථා. උග්ගහිතපාලිආදීප්ථ හි අත්ථං කප්ථනතස්ස පටිසමිද්ද විසද්ද හොනනි: “අධිගමො නිනි”ති: අධි ගමො නාම අරහතථප්පතනි. අරහතතං හි පත්තස්ස පටිසමිද්ද විසද්ද හොනනි, යස්ස වුත්තථප්පකාරො තිවිධා සමපතනි නනි තස්ස පටිහානි කෙත කාරණෙත, න තස්ස පුග්ගලස්ස පභෙදගතං ඤාණං උපට්ඨ හියාති. “සාම”නනි: සයමෙව “සසමභිඤ්ඤාන”නනි: සයමෙව තෙත ඤාණෙන අවගමිතං. “අත්තපච්චක්ඛං ධම්ම”නනි: අත්තනා පච්චෙක්ඛි තං පච්චෙවෙක්ඛිතං ධම්මං. “න කස්ස පි සද්දහති”ති: අත්තපච්චක්ඛිතාය පරෙසං න සද්දහති සමාය න ගච්ඡති. “අවිජ්ජා පච්චසා සඛිධාග්”ති: ආදීනි වාදසපදිකපච්චයාකාරදස්සනවසෙන වුත්තාති. “අවිජ්ජානිගෙ ධා”ති: ආදයො සංසාරතිවහරිං සකාය වුත්තා. “ඉදං දුක්ඛ”නනි: ආදි සච්චදස්සනවසෙන. “ඉමෙ ආසවා”ති: ආදයො අපරෙන පරියායෙන කිලෙසවසෙන සච්චදස්සනවසෙන. “ඉමෙ ධම්මා අභිඤ්ඤාසා”ති: ආදයො අභිඤ්ඤාය පරිඤ්ඤාය පහාතබ්බ භාවෙනබ්බ සච්ඡිකා තබ්බධම්මානං දස්සනවසෙන. “ජනනං ඵස්සායගනාන”නනි: ආදයො ඵස්සායතනානං උප්පත්තිංව අත්ථගමිව අස්සාදව ආදීනවච තිස්සරණව දස්සනවසෙන. පමනතං උපාද්නක්ඛිධානං පච්චිසතිවිධෙන උදයව පච්චිසතිවිධෙන වයච තෙසු ඡ්ඤරාගවසෙන අස්සාදව තෙසං විපරි නාමං ආදීනවච තිස්සරණසඛිධානං නිබ්බාණව චතුනනං මහාභූතානං අවිජ්ජාදිසමුදයව අවිජ්ජානිරොධෙ අත්ථගමිව ඵවමාදි දස්සනවසෙන වුත්තා. එතෙ ධම්මා තත්ථ තත්ථ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බා. “අමනො ගඛ”නනි: නනි ඵතස්ස මරණසංඛ්‍යාතං මතනනි=අමතං. කිලෙසපටි පක්ඛතතා අගදනනිපි අමතං. තසමිං නිත්තනාය අමනොගධං. “අමන සෙය්‍ය”නනි: වුත්තථප්පකාරං අමතං පරං අයනං ගති පට්ඨා අස්සාති අමතපරායණං. “අමනපටිසොසාන”නනි: තං අමතං සාස නස්ස නිට්ඨාභූතතතා¹ පරියොසානමස්සාති අමතපරියොසානං. “ලාභකමා න සික්ඛති”ති: න ලාභපත්තාය සුත්තනනාදීනි සික්ඛති. “අවිරුමො ව තණ්හාය රසෙව නානුගිජ්ඣති”ති: විරොධාභාවෙන ව අවිරුමො හුන්ධා තණ්හාය මූලරසාදීප්ථ ගෙධං නාපජ්ජති. “කෙන නුමො”ති: ලාභපත්තාය කාරණාවිත්තනෙ පිහස්සපරියෙසනෙ නිපාතො. “ලාභාගිතිබ්බතනිසා”ති: චතුණ්ණං පච්චයානං විසෙ සෙන උප්පත්තියා “ලාභං පටිපාචෙහොනා”ති: පච්චයං පටිපාචයනොනා. “අත්තදමථාසා”ති: විපස්සනාසමප්‍රත්තාය පඤ්ඤය අත්තනො දම තත්ථාය. “අත්තසමථාසා”ති: සමාධිසමප්‍රත්තාය පඤ්ඤය අත්තනො සමාධානත්ථාය “අත්තපටිතිබ්බාපන ඤාසා”ති: දුට්ඨිකෙත යානෙන

අනන්තො අනුපාදපරිනිබ්බාණ්ණාය. වුත්තං හෙතං: “අනුපාද පරිනිබ්බාණ්ණං භගවති බ්‍රහ්මවරියං වුස්සති”ති. “අප්පි චෂංශෙව නිස්සායා”ති: එත්ථ පච්චයප්පිචේන්ද්‍රියා අබ්බතප්පිචේන්ද්‍රියා පරියත්තප්පිචේන්ද්‍රියා බ්‍රහ්මහතප්පිචේන්ද්‍රියානි චත්තාරො අප්පිච්ඡා. තෙසං නාත්තතං හෙට්ඨා විත්ථාරිතං එව, තං අප්පිච්ඡං අලලීසිත්වා. “සහත්ථුච්ඡිමෙව්වා”ති: චතුස්ස පච්චයෙස්ස ච තිව්ඨසනේත්තාසං අලලීසිත්වා, තෙසං විභාගො හෙට්ඨා විත්ථාරිතොයෙව “සලලංච”නති: කිලෙසලෙඛනං. “ඉදමන්ති”නති: ඉමෙති කුසලධම්මෙති අත්ථි=ඉදමන්ති, තස්සභාවො=ඉදමන්ති, තං ඉදමන්තිතං යෙව නිස්සාය අලලීසිත්වා.

“රසො”ති: නිදදෙසස්ස උදෙසපදං “මුලරසො”ති: යංකිවිමුලං පටිච්ච නිබ්බත්තරසො, ඛතුරසාදීසුපි එසෙව නයො. “අමිල”නති: තක්කමිලාදි. “මධුර”නති එකත්තතො ගොසප්පිආදි. මධු පන කසාවස්සතං විරතික්ඛිත්තං කසාවං හොති. එත්ථං. බාරස්සතං විරතික්ඛිත්තං බාරියං හොති. සප්පි පන විරතික්ඛිත්තං වණ්ණං ගත්ථං ජහන්තමපි රසං න ජහතීති තදෙව එකත්ත මධුරං. “නිත්තක”නති: නිමප්පණ්ණාදි. “කමුක”නති: සිඟිවෙර මරිවාදි. “ලොණික”නති: සාමුද්දිකලොණාදි. “බාසික”නති: වානිභන කමපිලකාදි. “ලපිල”නති: පිලව කපිට්ඨාසාලවාදි. “කසාව”නති: හරිටකාදි ඉමෙ සබ්බෙපි රසා චන්ත්‍රවසෙන වුත්තා. තං තං චන්ත්‍රකො පනෙත්ථ රසොව අමිලාදිති නාමෙති වුත්තොති වෙදිතබ්බො. සාද්”ති: “ඉට්ඨරසො” “අසාද”ති: අනිට්ඨරසො ඉමිත්තාපි ච පදවයෙන සබ්බොපි රසො පරියාදිනෙනා. “සිත”නති: සිතරසො “උණ”නති: උණහරසො.

එවමයං. මුලරසාදිනා හෙදෙන භිනෙනාපි රසො ලක්ඛණාදිති අභිනෙනා යෙව සබ්බොපි එස ජ්ඣා පටිභනනලක්ඛණො ජ්ඣා විඤ්ඤාණස්ස විසයභාවරසො තස්සෙව ගොවරපටිවුපට්ඨානො. “නෙ ජ්ඣාගහන රසගහනී”ති: එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා පසාදජ්ඣගෙහන උත්තමරසාදීති. “පටිසෙසගතා”ති: ගවෙසමානා. “ආනිණ්ඩනගී”ති: තත්ථ තත්ථ විවරනති. “නෙ අමිලං ලභිත්වා අනමිලං පටිසෙසගතී”ති: තක්කාදිඅමිලං ලභා අනමිලං ගවෙසනති. එවං සබ්බං පරිවත්තෙත්වා පරිවත්තෙත්වා යොජ්තං. “පටිසංඛාගොනිසො ආහාරං ආහාරෙති”ති: පටිසංඛාතපඤ්ඤාය ඤ්ඤිත්වා උපායෙන ආහාරෙති. ඉදං උපායං දස්සෙත්වා “නෙව දවායා”ති ආදි වුත්තං. තත්ථ “නෙව දවායා”ති: දවත්ථාය න ආහාරෙති. තත්ථ නව්වලංඝකාදයො දවත්ථාය ආහාරෙතති නාම.

යං හි හොජ්තං භුත්තස්ස නව්වගිතක්කබ්බසිලොකසංඛාතො දවො අතිරෙකතරෙන පටිභානි තං හොජ්තං අධම්මෙන විසමෙන පරියෙසිත්වා තෙ ආහාරෙතති. අයං පන භික්ඛු න එවං ආහාරෙති, අයං පන භික්ඛු එවං ආහාරෙති. “න මද්‍යො”ති: මානමදපුරිසමද්‍යං වස්ස තත්ථාය න ආහාරෙති. තත්ථ රාජරාජමහාමත්තා මදත්ථාය ආහ

රනති නාම¹ තෙ හි අත්තනො මානමදපුරිසමදනං වඩ්ඪනන්තො පිඬ රසගොජනාදිති පණ්ණිතගොජනාති භුජනති. අයං පන භික්ඛු න එවං ආභාරෙති. “න මඩනාසා”ති: පරිමඩනන්තො න ආභාරෙති. තත් රුපුපජ්චිතියො මාතුගාමා අනෙත පුරිකාදයො ව සපපිඨාණි තාදිති පිචනති සිතිඬවුදුමඥවගොජනං ආභාරෙති. එවං නො අභලට්ඨි සුසණ්ඨිතා භවිස්සති සරිරෙ ඡවිවණ්ණො පසනෙතා භවිස්ස තිති. අයං පන භික්ඛු න එවං ආභාරෙති. “න විභුසණ්ණාසා”ති: සරිරෙ මංසවිභුසණ්ණන්තො න ආභාරෙති. “සාවදෙවා”ති: ආභාරාභරණපයො ජනස්ස පරිවෙජ්ජ නියමදස්සනං. “ඉමස්ස කාසස්ස ඩිතිසා”ති: ඉමස්ස චතුමහාභුතිකස්ස කරජකායස්ස ධ්වජනන්තො ආභාරෙති. ඉදමස්ස ආභාරාභරණ පයොජනනති අන්තො “සාපනාසා”ති: ජීවිතින්ද්‍රියවරං පනන්තො ආභාරෙති “විහිංසුපරතිසා”ති: විහිංසා නාම අභුතතපච්චයා උපපජනකවුදු තස්ස උපරතියා වූපසමනන්තො ආභාරෙති. “බ්‍රහ්ම චිඤ්ඤානුගහනාසා”ති: බ්‍රහ්මවරියං නාම තිස්සො සිකකා සකලසාසනං තස්ස අනුගහණන්තො ආභාරෙති. “ඉති”ති: උපායනිදස්සනං ඉමිතා උපායෙතාති අන්තො. “සුග්ග්ග චෙදනං පටිගංඛාමි”ති: පුරාණ චෙදනා නාම අභුතතපච්චයා උපපජනකචෙදනා, තං පටිගතිස්සා මිති ආභාරෙති. “නවං ච චෙදනං න උප්පාදෙස්සාමි”ති: නවචෙදනා නාම අතිභුතතපච්චයෙන උපපජනකචෙදනා, තං න උප්පාදෙස්සා මිති ආභාරෙති. අප වා නවචෙදනා නාම භුතතපච්චයෙන උපපජනක චෙදනා. තස්ස අනුපනතාය අනුපපජනන්තො ආභාරෙති. “සත්‍රා ව මෙ භවිස්සති”ති: යාපනාව මෙ භවිස්සති. “අනවජ්ජනා”ති: එත් අජි සාවජ්ජං. අජි අනවජ්ජං. තත් අබමිකපරියෙසනා අබමිකපරියෙසණං. අබමෙන පරිභොගොති ඉදං සාවජ්ජං නාම. ධමමෙන පරියෙසිත්වා ධමමෙන පරියෙසනො පට්ඨවෙකිත්වා පරි භුජනං. අනවජ්ජං නාම. එකච්චා අනවජ්ජං යෙව සාවජ්ජං කරොති ලඬං මෙති කත්වා පමාණාතිකකතනං. භුජති තං ජීරාපෙත්‍රං අසකෙකානෙතා උච්චිතෙවන අධොච්චිතෙවනාදිති කිලමති සකල විහාරෙ භික්ඛු තස්ස සරිරපටිජ්ජනනගෙසජ්ජපරියෙසනාදිසු උස්සුකකං ආපජ්ජනති, කිං ඉදංති වුත්තෙ අසුකස්ස නාම උදරං උඬු මාතකනති වදනති, එස නිවකාලමපි එවං පකතිකොයෙව අත්තනො කුච්චපාමාණං නාම නජනාතිති නිජ්ජනති ගරහනති, අයං අනවජ්ජං යෙව සාවජ්ජං කරොති නාම. එවං අකත්වා අනවජ්ජනාව භවිස්ස තිති ආභාරෙති. “එසුචිභාගෙවා”ති: එත්පි අජි න එසුචිභාරෙ අජි එසුචිභාරෙ, තත් ආභරහන්තො අලංසාවකො තත්‍ර වට්ටකො කාකමාසකො භුතතවමිතකොති ඉමෙසං පට්ඨනං. බ්‍රාහ්මණානං ගොජනං න එසු විහාරො නාම. එතෙසුපි ආභරහන්තො නාම බ්‍රහ්ම භුජිත්වා අත්තනො ධමමතාය උච්චාත්‍රං අසකෙකානෙතා

ආගර හත්තනි වදනි. අලංකාරකො නාම අවදිබ්‍රමාතකුච්ඡිතය උට්ඨි තොපි සාටකං නිවාසෙත්‍රං න සකෙකාති. තත්‍ර චට්ටකො නාම උට්ඨිත්‍රං අසකෙකානෙතා තත්‍රෙව පරිචට්ටති. කාකමාසකො නාම යථා සො කාකෙති ආමසිත්‍රං සකකා හොති එවං යථා ශ්‍රීබවාරං ආහාරෙති. භූතතමිතකො නාම මුඛෙන සකිංරෙත්‍රං අසකෙකානෙතා තත්‍රෙව චමති, එවං අකත්‍රා එත්‍රවිහාරෙව මෙ හවිසස්සති ආහාරෙති. එත්‍රවි හාරෙ නාම චතුති පචති ආලොපෙති උභුදරතා, එත්‍රකං හි භුජිත්‍රා පානියං පිචතො වහතාරෙ ඉරියාපථා සුඛෙන පචත්තනති තස්මා ධම්මසෙනාපති එවමාහ:

“වත්තාරෙ පච ආලොපෙ අභුත්‍රා උදකං පිචෙ

අලං එත්‍ර විහාරය පතිතත්තස්ස හි කබ්‍රතො”ති.

ඉමස්මිං පන ණානෙ අභාති සමොධානෙනබ්බාති. නෙවදවාසානීති එකං අභං න මද්දසානී එකං ඉති පුරුණං වෙදනං පටිභංඛාමිනං ව වෙදනං න උප්පාදෙස්සාමිති එකං සාත්‍රාව මෙ හවිසස්සති එකං, අනවජ්ජනාව එත්‍රවිහාරෙවාති අයමෙත්‍ර හොජනාති සංඝො. මහා සිව්ඤ්ඤො පන හෙට්ඨා වත්තාරි අභාති පටිකෙඛපො නාම. උපරි පන අට්ඨිඅභාති සමොධානෙනබ්බාති. තත්‍ර සාවදෙව ඉමස්ස කාසස්ස සිතිසානී එකං සාපනාසානී එකං පිඨිංසුපරිකිසානී එකං බ්‍රහ්මවදි සාත්‍රභග්ගාසානී එකං ඉති පුරුණං වෙදනං පටිභංඛාමිති එකං නවං වෙදනං න උප්පාදෙස්සාමිති එකං සාත්‍රාව මෙ හවිසස්සති එකං අනවජ්ජනාවාති එකං. එත්‍රවිහාරො පන හොජනාති සංඝො. එවං අට්ඨිගසමනනාගතමාහාරං ආහාරෙති.

“උපෙක්ඛකො”ති: ඡලගුපෙක්ඛාය සමනනාගතො “සතො”ති: කායානුපස්සනාදි සති යුතො. “උපෙක්ඛකොති ඡලගුපෙක්ඛාය සමනනාගතො”ති එත්‍ර ඡලගුපෙක්ඛාධම්මො නාම කොති? ඤ්ණාදයො, ඤ්ණන්ති වුතො කිරියතො වත්තාරි ඤ්ණසම්ප යුත්තාති ලබ්භන්ති. සත්තවිහාරොති වුතො අට්ඨමහාවිත්තාති ලබ්භන්ති. රජ්ජන දුස්සනං නත්ති වුතො දසවිත්තාති ලබ්භන්ති. සොමනස්සං ආසෙවනවසෙන ලබ්භති. “වකබ්‍රතා රූපං දිස්වා”ති: කාරණවසෙන වකබ්‍රති ලබ්භොහාරෙන රූපදස්සන සමත්තෙව වකබ්‍රවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වා. පොරාණා පනාත්‍ර:—“වකබ්‍ර රූපං න පස්සති අවිත්තකත්තා, විත්තං රූපං න පස්සති අවකබ්‍රකත්තා, වාරාරම්මණසංඝට්ඨෙන පන පසාදවත්තකෙන විත්තෙන පස්සති ඊදිසෙසු පන ණානෙසු ධනුතා විජ්ඣතිති ආදීසු විය සම්හාරකථා නාම හොති තස්මා වකබ්‍රවිඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වාති අයමෙත්‍ර අත්‍රො”ති.

“නෙව සුමනො”ති: ලොභුප්පත්තිවසෙන සුමනො න හොති. “දුමනො”ති: පටිසුප්පත්තිවසෙන දුඨවිත්තො. “උපෙක්ඛකො

හොති”ති: උපපතතිතො ඉක්කකො හොති. අපකප්පතිතො සුඤ්ඤාං ඉරියාපථං පවතෙති. “සනො සමපන්නො”ති: සතිමා ඤාණ සම්පන්නො. “මනාපං නාභිගිජ්ඣති”ති: මනුවර්ධනකං ඉට්ඨං රමමණං නාභිගිජ්ඣති න පනෙති. “නාභිගසති”ති: න නුස්සති. “න රුහං ජනෙති”ති: තත්ත තත්ත රජනං න උප්පාදෙති. “නාස්සිනොව කාසො හොති”ති: තස්ස බිණ්ණසමස්ස වක්ඛාදිකායො කම්මරුතිතතො සීතො තිව්වලො හොති. “අමනාප”නති: අතිශාරමණං. “න මංඤා හොති”ති: දෙමනස්සිකො න හොති. “අප්පනිසිනවිතො”ති: කොඨ වසෙත සීතමනො න හොති. “අලිනමනසො”ති: අලිත විතො. “අව්‍යාපනනවෙනසො”ති: ව්‍යාපාදරුතිතවිතො. “රජනිසෙ න රජති”ති: රජතියස්මිං වජ්ජස්මිං න රාහං උප්පාදෙති. “දෙසනිසෙ න දුස්සනි”ති: දෙසුප්පාදෙ වජ්ජස්මිං න දෙසං උප්පාදෙති. “මොහනිසෙ න මුක්කනි”ති: මොහනිය වජ්ජස්මිං න මොහ මුප්පාදෙති. “කොපනිසෙ න කුප්පනි”ති: කොඨනියස්මිං වජ්ජස්මිං න චලති. “මදනිසෙ න මද්දනි”ති: මදනියස්මිං වජ්ජස්මිං න සංසිදති, “කිලෙසනිසෙ න කිලිස්සනි”ති: උපතපතියස්මිං වජ්ජස්මිං න උපතපති. “දිට්ඨි දිට්ඨමනො”ති: රූපාරමමණෙ වක්ඛුච්ඡාද්දණෙන දිට්ඨමනො. “සුතෙ සුනමනො”ති: සද්දයතනෙ සොතච්ඡාද්දණෙන සුතමනො. “මුතෙ මුනමනො”ති: ඝාණ ජිව්‍යා කාය විඤ්ඤාණෙන පාපුණ්ණිං ගතිතෙ ගතිතමනො. “විඤ්ඤාතෙ විඤ්ඤානමනො”ති: මනොවිඤ්ඤාණෙන ඤාතෙ ඤාත මනො. “දිසෙ න ලිප්පති”ති: වක්ඛුච්ඡාද්දණෙන දිසෙ රූපාරමමණෙ තණ්හාදිසිලෙපෙන න ලිප්පති. “දිසෙ අනුපසො”ති: රූපාරමමණෙ නිත්තණ්හාව හොති. “අනාපාසො”ති: අප්පදුඨවිතො. “සංවිජ්ජති”ති: උපලබ්භති. “පස්සනි”ති: ඔලොකෙති. “ජඤ්ඤො”ති: සිනෙහො. “රූපාරම”නති: රූපං ආරාමං අස්සානි=රූපාරාමං. රූපෙරතනති රූපරතං. රූපෙන සනතුට්ඨනති රූපසම්මුද්දිතං.

“දනතං නසනති සමති”නති: උය්‍යානකිලාමච්ඡාදිසු හි මහා ජනමජ්ඣං ගව්ඡනතා දනතමෙව ගොනජනිංවා අස්සජනිංවා යානෙ යොජෙත්ථා නයනති. “ගුණ”ති: තථාරූපානෙවදානානි ගව්ඡනො රාජපි දනතමෙව අභිරුහති. “මනුස්සෙසු”ති: මනුස්සෙසුපි වතුහි අරියමග්ගෙහි දනො නිබ්බිසෙවනොව සෙසො “සොතිවාකා”නති: යො එවරූපං අතික්කම්මවචනං පුනපුනං වුවම්මානංපි තිතික්කති න පටිපථරති න විගඤ්ඤති එවරූපො දනො සෙසොති අනෙථා. “අස්සනග්”ති: වළවාය ගුරුහෙත ජතා. “ආණ්ණිසා”ති: යං අස්ස දම්ම සාරපි කාරණං කාරෙති තස්ස බිප්පං ජනනසමත්ථා. “සික්ඛවා”ති: සික්ඛ වරසෙ ජතා අස්සා. “මහානාගා”ති: කුප්පසංඛාතා මහායථිතො. “අනතදනො”ති: එතෙ අස්සතරුවා සික්ඛවා වා කුප්පවා වර් දනතා, යො පන වතුමග්ගසංඛාතෙන අනතතා දනතතාය අනතදනො නිබ්බිසෙවනො අයං තතො වරෙ සබ්බෙහිපි එතෙහි උත්තරිතරෙති

අනෙකුත්. “නති එතෙහි යානෙහි”ති: යානි එතානි හත්ථියානාදීති න ති එතෙහි යානෙහි කොපි පුග්ගලො සුපිනනෙතනපි අගත් පුබ්බතො අගතනති සංඛං ගතං නිබ්බාණදිසං තථා න ගවේජය්‍ය යථා පුබ්බභාගේ ඉන්ද්‍රියදමෙන දනෙතන අපරභාගේ අරියමය්‍ය භාවනාය සුදනෙතන අත්තනා දනෙතො නිබ්බිසෙවනො සප්පඤ්ඤා පුග්ගලො තං අගතපුබ්බං දිසං ගවේජනි දනතභූමිං පාපුනාති, තස්මා අත්තදමනුමෙව වරනති අනෙකුත්. “විබාසු හවිසමපනති”ති: සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යො හමස්මිති ආදිසු මානවිධාසු න වලනති නප්පවෙධනති, “විප්පමුත්තො පුබ්බභවා”ති: පුබ්බභවෙ පටිසන්ධියා පුනර්පුනං උප්පත්තියො සුදුමුත්තො මුච්ඡාං ධිතො. “දනතභූමිං අනුප්පත්තො”ති: එකත්තදමනං අරහත්තඵලභූමිං පාපුණ්ණියා ධිතො. “තෙ ලොකෙ විජිතාවිනො”ති: තෙ අරහත්තො සත්තලොකෙ විජිතවිජයා විජිත වනෙතො නාම භොතති. යස්මා ච භාවිතින්ද්‍රියො නිබ්බයො නිබ්බි කාරො දනෙතො භොති තස්මා තමන්ද්‍රං දසොනෙතො සංසිද්ධියානිති භාජමාහ.

තස්සනෙකුත් යස්ස වක්ඛාදීති ජ ඉන්ද්‍රියානි ගොචරභාවනාය අතිථවාදී තිලක්ඛණං. ආරොපෙනිවා සත්තාභාවනාය සතිසම්පජ්ඤාගක්ඛං ගාහාපෙනිව විභාවිතාති, තානි ච ඛො අක්ඛිත්තගොචරභාවනාය, එවං පන බතිථාව, “සබ්බලොකෙ”ති: යන්ද්‍රියන්ද්‍රියානං වෙකලුතො වෙකලුතොවා සම්භවො වා තන් නාතික්ඛාදිවසෙන භාවිතානිති එවං නිබ්බිජ්ඣා ඤාතො පටිවිජ්ඣිතො ඉමං පරවලොකං සකපරසත්තතිං බක්ඛලොකං සරං මරණං සරිතුකාමො කාලං කංඛති ජීවිතින්ද්‍රියකං කාලං ආගමෙති පතිමානෙති න භායති මරණස්ස. යථාහ:-

“මරණෙ මෙ භයං තත්ථිතිකනති තත්ථි ජීවිතෙ
නාතිකංඛාමි මරණං නාතිකංඛාමි ජීවිතං
කාලංච පතිමානෙමි නිබ්බිසං හතකො යථා”ති.

“භාවිතො සදනෙතො”ති: ¹ එවං භාවිතින්ද්‍රියො සො දනෙතො. “නිසස්ස නා”ති: තණ්හාදිසිතිස්සයා. “ඤාතො ඛමම”නති: අතිථවාදීති ආකාරෙති ධම්මං ජනිතො. “අභිසංගො”ති: එවං තෙහි නිස්සයෙහි අභිසංගො. තෙන අඤ්ඤානු ධම්මඤ්ඤානං තත්ථි නිස්සයානං අභාවොති දීපෙති. “භවාස විභවාස වා”ති: සස්සතාය වා උච්චේද්‍ය වා, ඉමස්සා ගාථාය තිද්දෙසො උත්තානො. “නං බ්‍රාමි උපසන්නො”ති: තං එවරූපං එකෙක ගාථාය වුත්තං වුපසන්නොති කපෙමි. “අනුච්ඡෙදො විසත්ථික”නති: සො ඉමං විසත්ථිකාවෙන විසත්ථිකා සංඛාතං මහාතණ්හං අතර්.

“අත්තනො දිසියා යගො අභිජ්ඣාකායගත්තො”ති: සයං ගති තාය දිසියා රජ්‍යසංඛාතො රාගො අභිජ්ඣාකායගත්තො. “අරවාදෙසු ආසානො අප්පච්චයො”ති: අරෙසං වාදපටිවාදෙසු කොපොච

අනුභාකාරො ව ව්‍යාපාදේ කායගන්තො. “අනතනො සිලං වා චතං වා”ති: සයංගතින මෙජ්ඣවිරතියංඛාතං සිලංවා ගොචතාදි චතං වා. “සිලබ්බතංවා”ති: තදුභයං වා, “පඤ්ඤාති”ති: ඉමිනා සුභිති ආදිවසෙන පරතො ආමසති. අනතනො දිසි ඉදං සච්චාගිතිවෙසො කායගන්තොති සයං ගතිනදිසියා “ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤ”නති: අයොනිසො අභිතිවෙසො ඉදං සච්චාගිතිවෙසො කායගන්තො. “ගන්තා නස්ස න විජ්ජනති”ති: තස්ස ඛිණ්ණසචය්‍ය වෙ දිසිගන්තො සොතා පතතිමග්ගෙන න සනති ව්‍යාපාදේ කායගන්තො අනාගාමිමග්ගෙන. අභිජ්ඣාකායගන්තො අරහත්තමග්ගෙන. ඉදං නි මෙව උපසන්නං පසංසන්නො ආහ: න තස්ස පුත්තාදි ඵලමාදි.

තත්ථ පුත්තා අනුජ්ජයො චත්තාරො, එත්ථ ව පුත්තස්ස පරිඤ්ඤාදයො පුත්තාදිනාමෙන වුත්තාති වෙදිතබ්බා. “ගෙ හිස්ස න විජ්ජ”නති: තෙසං වා අභාවෙන පුත්තාදයො න විජ්ජනති. “අත්තා අප්පි”ති ගතිතා සස්සතදිසි නත්ති, “නිරත්තා”ති: උච්ජ්ජනති ගතිතා උච්ජ්ජදිසි නත්ති. “ගතිතං නප්පි”ති: ගහෙනබ්බං නත්ති “මුච්චිතබ්බං නප්පි”ති: මොචෙනබ්බං නත්ති “සස්සනප්පි ගතිත”නති: යස්ස පුග්ගලස්ස තණ්හාදිවසෙන ගතිතං න විජ්ජති “තස්ස නප්පි මුච්චිතබ්බ”නති: තස්ස පුග්ගලස්ස මුච්චිතබ්බං න විජ්ජති. “ගාහමුච්චාසමතික්කන්තො”ති: ගහණ්ව මොචනව ටීතිවත්තො. “පුබ්බපිභාගිච්චිවත්තො”ති: වඩ්චිව හාතිව අතික්කන්තො. “සෙ න හං චජ්ජං පුපුජ්ජනා අපො සමණ් බ්‍රාහ්මණ”ති: යෙන.වා රාගාදිනා චජ්ජෙන පුපුජ්ජනා සබ්බපි දෙව මනුස්සා ඉතො බ්බිඛා සමණ්‍රාහමණොවා රත්තොති වා දුඝොති වා වදෙය්‍යං. “නං තස්ස අපුරෙකබ්බත”නති: තං රාගාදිචජ්ජං තස්ස අරහතො අපුරෙකබ්බතං. “නසමා වාදෙසු නෙජති”ති: තං කාරණා නිත්‍ය වචනෙසු න කම්පති. “නෙජති”ති: නිද්දෙසස්ස උද්දෙසපදං “න ඉජ්ජති”ති: චලනං න කරොති “න චලති”ති: න තත්ථ කම්පති. න චෙධති කම්පතුං අසකකුණෙය්‍යතාය න එත්ථති. “නප්පෙධති”ති: න කම්පති. “න සමප්පෙධති”ති: නපරිවත්තති “න උග්ගෙසු වදන්තො”ති: විසිඤ්ඤ අත්තාතං අන්තොක්කො අහං විසිඤ්ඤොති අතිමානවසෙන න වදති. එස තයො ඉතරෙසු විසු.

“කප්පං නෙති අකප්පියො”ති: සො එවරුපො දුච්චිමිපි කප්පං න එති, කසමා? යසමා අකප්පියො පභිතකප්පොති වුත්තං හොති. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානොව.

“සක”නති: මග්ගනති පරිග්ගතින. “අසනා ව හ සොචති”ති: අවිජ්ජමානාදිනා වා අසතා න සොචති. “ධම්මෙසුච හ ගච්ජති”ති: සබ්බධම්මෙසු ජත්තුදිවසෙන න ගච්ජති. “ස චෙ සන්තොති වුච්චති”ති: සො එවරුපො නරුත්තමො සන්තොති වුච්චති. ඉමිස්සාපි ගාථාය නිද්දෙසො උත්තානොව.

අරගතනතිකුටෙන දෙසනං නිසාපෙසි, දෙසනාපරියොසානෙ කොටිසතසහස්සදෙවනානං අරගතතප්පනති අගොසි. සොතා පනතාදිනං ගණනා නඤ්ඤි.

පුත්තෙදසුතනවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

දසමො.

එකාදසමෙ කලහවිවාදසුතනතිදොසෙ:-“**කුතො පහුතා කලහා විවාදා**”ති:කලහො ච තස්ස පුබ්බභාගො විවාදො වාති ඉමෙ කුතොඡතා. “**පරිදෙවසොකා සහමච්ඡන් වා**”ති: පරිදෙවසොකා ච සහමච්ඡන් කුතො පහුතා. “**මානානිමානා සහපෙසුතා වා**”ති: මානා ච අනිමානා ච පෙසුණා ච කුතො පහුතා. “**තො**”ති: තෙ සබ්බෙපි අධිකිලෙස ධම්මා. “**නදිංස චූඨි**”ති: තං මයා පුච්ඡිතමත්ථං චූඨි යාවාමි තං අහනති. යාවනත්ථො හි ඉඬ්ඤ ඉති නිපාතො.

“**එකෙනාකාරෙනා**”ති: එකෙන කාරණෙන. “**අපරෙන ආකාරෙනා**”ති: අපරෙන කාරණෙන. “**අභාපිකා දඬුපසුතා**”ති: ගහ පතිනොපි ගහපතිනො විගෙසමානා. “**පබ්බජිතා ආපනතිං ආපජ්ජනතා**”ති: අනගාරිකා සත්තපු ආපතතිකඛණෙසු අඤ්ඤතරං ආපජ්ජමානා. “**කුතො පහුතා**”ති: කුතො භූතා. “**කුතො ඡතා**”ති: කුතො පතිලඬ්භාවා. “**කුතො සංඡතා**”ති: උපසංගෙන පදං වඛ්ඞිතං. “**කුතො නිබ්බතනා**”ති: කුතො නිබ්බතතිලකඛණං පත්තා. උප සංගෙන පදං වඛ්ඞිතො “**කුතො අභිනිබ්බතනා**”ති වුත්තං. “**කුතො පාතුභූතා**”ති: කුතො පාකට්භූතා.

ඛිං නිදුනාති ආදිසු අත්තනො එලං නිදෙතිති=නිදුනං. එතස්මා එලං සමුදෙතිති=සමුදසො. එතස්මා එලං ඡයතිති=ඡති. එතස්මා එලං පහවතිති=පහවො. “**මූලං සුච්ඡති**”ති: කල හස්ස කාරණං පුච්ඡති. කාරණං හි පතිස්සන්ත මූලං. අත්තනො එලතිප්පාදනත්ථං හිනොති පවත්තතිති=තෙභු. හඤ්ඤ නං ගණනාපාති දසොනං විස අත්තනො එලං නිදෙතිති=නිදුනං. එතස්මා එලං සමොනාතිති=සමවො. පහවති එලං එතස්මාති=පහවො. සමුඝාති එත්ථ එලං එතෙන වා සමුඝාතිති=සමුච්ඡානං. අත්තනො එලං ආගර තිති=ආගාරො. අපටිකම්පිතබ්බත්ථෙන අත්තනො. එලං ආරමෙ තිති=ආරම්භො. එතං පටිච්ච අපටිකම්පිතා එලං එතස්මා එති පවත්තතිති=පවචසො. එතස්මා එලං සමුදෙතිති=සමුදසොති එව මෙතෙසං පදනං වචනත්ථො වෙදිතබ්බො. තං සක්ඛාය කලහස්ස ව විවාදස්ස ව මූලං පුච්ඡතිති ආදිනා නයෙන දෙසනා වුත්තා.

“**පිසප්පහුතා**”ති: පිසවත්තො ඡතා. “**මච්ඡපිසුතනා කලහා විවාදා**”ති: ඉමිනා කලහවිවාදදිනං න කෙවලං පිසවත්තමෙව මච්ඡද

යමි පච්චසොති දස්සෙති, කලහ විවාද සිසෙක වෙත්ථ සබ්බෙ පි තෙ ධම්මා වුත්තාති වෙදිතබ්බො. යථා ච එතෙසං මච්ඡරියං තථා පෙසුතච විවාදො. තෙනාහ “විවාද ඡතෙසු ච පෙසුතාති”ති. ඉමිස්සා ගාථාය නිදේශො උත්තානන්දොයෙව.

“පියාසු ලොකස්මිං කුතො නිදුතා යෙ වාපි ලොභා විවරනති ලොකෙ”ති: පියා පසුතා කලහාති යෙ එත්ථ වුත්තා තෙ පියාසු ලොකස්මිං කුතො නිදුතා, න කෙවල ජයා, යෙවාපි ධත්තියා දයො ලොභා විවරනති ලොභගෙතු ලොභෙනාතිභුතා විවරනති, තෙසං සො ලොභො ච කුතොනිදුතොති වෙ අත්ථ එකාය පුච්ඡාය පුච්ඡති, කුතොනිදුතාති වෙත්ථ කිංනිදුතා කිංගෙතුකාති පච්චත්ත වචනස්ස කුතො ආදේසො වෙදිතබ්බො, සමාසෙ වස්ස ලොපාභාවො. අථවා නිදුතාති ඡතා උප්පන්නාති අත්ථො, තස්මා කුතොනිදුතා කුතො ඡතා කුතො උප්පන්නාති වුත්තං ගොති. “ආසා ම නිසා වා”ති: ආසා ච තස්සාසාය සම්භි ව. “සෙ සම්පන්නාය නරස්ස ගොනති”ති: යෙ නරස්ස පරායනා ගොනති, සම්පරායාය පරායනා ගොනති වුත්තං ගොති. එකා එවායමි පුච්ඡා “දීපා ගොනති”ති: පතිට්ඨා භවනති. “සරණා ගොනති”ති: දුක්ඛතාසනා ගොනති. “නිසා පක්ඛනො ගොනති”ති: සම්භි පරායනො ගොති.

“ඡන්දනිදුතාති”ති: කාමච්ඡන්දනිදුතාති. “සෙවාපි ලොභා විවරනති”ති: යෙවාපි ධත්තියාදයො ලොභා විවරනති. තෙසං ලොභොපි ඡන්දනිදුතොති වෙපි අත්ථ එකතො විස්සරෙති. “ඉතො නිදුතා”ති: ඡන්දනිදුතා එවාති වුත්තං ගොති. ඉතො නිදුතාති හි පරි යෙසන ඡන්දි ඡන්දං සක්ඛායාහ, ඡන්දනිදුතා හි ලොභාදයො. ඉතො නිදුතාති සද්දසිඨි වෙත්ථ කුතොනිදුතාති එත්ථ වුත්තනගෙන වෙදි තබ්බො. ආසාය සම්භි වුච්චති නිසාති අඤ්ඤාසයති පථත්ති ලොකෙ කපියති. “විනිව්ඡසා”ති: තණ්හාදිභි විනිව්ඡසා. “සෙවාපි ධම්මා යමග්ගෙන වුත්තා”ති: යෙ ච අඤ්ඤාපි කොඛාදිහි සම්පසුත්තා තථා රූපා වා අකුසලා ධම්මා බ්‍රහ්මසමග්ගෙන වුත්තා තෙ කුතො පසුතාති. “අඤ්ඤාත්තිකා”ති: අඤ්ඤාසභාවා. අඤ්ඤා විනිව්ඡසාති අඤ්ඤාන වුත්ත කාරණෙන සීතා. “සම්මතපාපෙනා”ති: නිබ්බුතපාපෙන. “බාහිතපාපධම්මෙනා”ති: පභිතලාමකධම්මෙන. “ගිහනකිලෙස මුලෙනා”ති: කිලෙසමුලාති හින්දිත්වා සීතෙන. “සබ්බාකුසලබ්බිතා පමුත්තෙනා”ති: වාදසඅකුසලබ්බිතං මොවෙත්වා සීතෙන. “වුත්තා”ති: කපිතා. “පමුත්තා”ති: පකාරෙන කපිතා. “නමුප නිස්සාය පගොති ඡන්දො”ති: තං සුඛදුක්ඛවෙදනං තදුග්ගසංඛාතං සාතාසාතං උපතිස්සාය සංයොගවියොගපත්තාවසෙක ඡන්දො පගොති. එත්තාවතා ව “පියාසු ලොකස්මිං කුතො නිදුතා”ති අයං පඤ්ඤා විස්සරෙතො ගොති.

“රූපෙසු දිශා විහවං හවමා”ති: රූපෙසු වයව උපපාදව දිශා.
 “විනිව්ඡයං කුරුතෙ ජනතු ලොකෙ”ති: අපායාදිකෙ ලොකෙ අයං
 ජනතු භොගාධිගමන්තං තණ්හාවිනිව්ඡයං, අතතා මෙ උපපනනාති
 ආදිනා නයෙන දිශිවිනිව්ඡයව කුරුතෙ. එතතාවතා ‘විනිව්ඡයා වාපි
 කුතො පහුතා’ති අයං පඤ්ඤා විසංඤ්ඤා භොතිති.

“සාතාසාතං නිසංසා”ති: මධුරව අමධුරව උපනිසංසං කතා.
 “ඉදානිභවා”ති: ඉදාරම්භව අනිදාරම්භව. සුග්ගමෙරසමජ්ජමා
 දඬානානුසොගනති එත් “සුග්”ති: සුවසුර පිඨසුර මදනසුර කිණ්ණ
 පකඛිකතා සමහාරසංයුතතාති පවසුරා. “මෙරස”නති: පුප්ඵාසවො
 ඵලාසවො මධ්වාසවො ගුලාසවො සමහාරසංයුතතාති පව ආසවා,
 තං සබ්බපි මදකරණවසෙන මජ්ඣං. “පමාදඬාන”නති: පමාද
 කාරණං, යාය වෙනතාය තං මජ්ඣං පිටති තසෙත්තං අධිවචනං.
 “අනුසොග”නති: තං සුරමෙරසමජ්ජමාදඬානානුසොගං පුනස්ස
 කරණං, යඬා ව පන තං අනුසුතතස්ස මෙ උපපනතා වෙව භොගා
 පරිහායනති අනුපපනතා ව නුපපජ්ජනති තස්මා මෙ භොගො
 පරිකම්භං ඛිණ්ණාවං ගවිජ්ජනිති ජනාති. එවං සබ්බන්තං.

“විකාලවිසිධාවසිසානුසොග”නති: අවෙලාය විසිධාසු වරියානු
 යුත්තතං. “සමජ්ජාගිවරණ”නති: නව්වාදි දස්සනවසෙන සමජ්ජාති
 ගමනං. “ආලසානුසොග”නති: කායාලසියයුත්තතං. “අපාස
 මුඛාති වා න සෙවති”ති: භොගානං විනාසවාදති වා න සෙවති.
 “කසිසා වා”ති: කසිකමෙත වා. “වනිජ්ජාස වා”ති: ධම්මකවණ්ණිජ්ජ
 කමෙත වා. “ගොරකෙත වා”ති: ගොපාලකකමෙත වා.
 “ඉසංසෙත වා”ති: ධනුසිපෙත වා. “ගජපොපිසෙත වා”ති: රජ
 සෙවකකමෙත වා. “සිසංසුතරෙත වා”ති: කුමහකාරදිසිප්පානං
 අසුතරෙත වා. “පටිපජ්ජති”ති: පයොගං කරෙති. “වක්ඛුසම්ම
 උපපනෙත ජනාති”ති: සසමහාරවකඛුසම්ම උපපනෙත ජනාති.
 අතතා මෙ උපපනනාති දිශිං ගණනාති. “වක්ඛුසම්ම අගතරගිනො”ති
 තස්මිං විතවෙධං. “අතතා මෙ අගතරගිනො”ති: මම අතතා විතසොති
 දිශිං ගණනාති. “විගතො මෙ අතතා”ති: විනික්කනෙතා අනික්කනෙතා
 මම අතතාති. සොතස්මිනති ආදීසුපි එසෙව තයො.

“එතෙපි ධම්මා වසමෙව සතෙත”ති: එතෙ කොඛාදයො ධම්මා
 සාතාසාතවයෙ සතෙත එව පභොනති උපපජ්ජනති. එතතාවතා
 තතිසපඤ්ඤාපි විසංඤ්ඤා භොති. ඉද්දති යො එවං විසංඤ්ඤා
 සෙවනෙසු පඤ්ඤාසු කථංකපී ගවෙය්‍ය තස්ස කථංකථාපහානුපායං
 දස්සෙන්නො ආග “කථංකපී ඤ්ඤාපථාය සිකෙධි”ති, ඤ්ඤාදස්සනඤ්ඤා
 ධිගමන්තං තිස්සො සිකධා සිකෙධියාති වුත්තං ගොති. කිං කාරණං?
 “ඤ්ඤා පමුත්තා සමමණ්ණ ධම්මා” බ්‍රහ්මණෙත ඤ්ඤා ධම්මා වුත්තා
 තස්මි තස්ස ධම්මෙසු අඤ්ඤාණං, අතතතො පන ඤ්ඤාණාවෙතෙව
 තෙ අජනනෙතා න ජනෙය්‍යං, න දෙසනාදෙසෙන, තස්මා කථංකපී

ඤ්ණපථාය සිකෙඛ ඤ්ඤා පවුත්තා සමණෙන ධම්මාති. “පටිකේඛප බඩ්ඩනෙන වා බඩ්ඩො”ති: බඩ්ඩනාගාරිකබඩ්ඩනෙන බඩ්ඩො. “පටිකේඛ බඩ්ඩනෙනවා”ති: වතිපටිකේඛපබඩ්ඩනෙන වා. “ගාමබඩ්ඩනෙනා”ති: ආදීප්ප තසමා, තසමා ධානතො නිකම්භුං අලහනොතා ගාමබඩ්ඩනා දීභි බඩ්ඩො නාම හොති. “නායං බඩ්ඩනස්ස මුත්තන්ධායා”ති: තස්ස වුත්තප්පකාරස්ස බඩ්ඩනස්ස මොවනන්ධං.

“ඤ්ණමපි ඤ්ණපථො”ති: පුරෙ උප්පන්නඤ්ණං අපරප රුප්පන්නස්ස ඤ්ණස්ස සචරණමග්ගොති ඤ්ණමපි ඤ්ණපථො. “ඤ්ණස්ස ආරම්භණමපි ඤ්ණපථො”ති: ඤ්ණස්ස පච්චයොපි තං ආලම්භිත්වා උප්පත්තතො ඤ්ණපථො. “ඤ්ණසහභුතොපි ධම්මො ඤ්ණපථො”ති: ඤ්ණෙන සහුප්පන්නා අවසෙසා විත්තවෙතසිකා ධම්මො ඤ්ණපථො. ඉද්දති උපමාය සාධෙතොතා යථා අරියමග්ගො අරියපථොති ආදිමාහ.

“කථං කථි පුග්ගලො”ති: විවික්ච්ඡාවනොතා පුග්ගලො. “සකඛේඛා”ති: සචෙලහතො. “සචීලෙඛො”ති: විත්තරුචිත්තො. “සචෙලහතො”ති: කංඛාවනොතා. “සචිචිකිච්ඡා”ති: සන්දෙහවනොතා. “ඤ්ණාධිග්ග්මායා”ති: ඤ්ණපටිලාභන්ධාය. “ඤ්ණදස්සනායා”ති: ඤ්ණ පටිච්ඡිකිත්තන්ධාය, අථවා ඤ්ණනිපථාදනන්ධාය. “ඤ්ණසච්ඡිකිච්ඡායා”ති: ඤ්ණස්ස පච්චකඛකරණන්ධාය. “සනිදුන”නති: අහං සනිදුතං සප්පච්චයං කත්වා ධම්මදෙසනං කරොමි. “සප්පාටිභාගිඤ්ඤ”නති: නිශා නිකං නිශාතිකං කත්වා. “නො අප්පටිභාගිඤ්ඤ”නති: අනිශාතිකං අකත්වා නිශාතිකං කත්වා ධම්මං දෙසෙමි.

“සාතං අසාතමි කුතොතිදුනා”ති එත් “සාතාසාත”නති: සුඛ දුක්ඛවේදනාව අභිප්පෙතා. “න භවන්ති භෙතො”ති: න භවන්ති භි එතෙ. “විභවං භවමාසි සමෙතමත්ථං එතං මෙ පමුග්ගි සකොතිදුන”නති: සාතාසාතානං විභවං භවම එතං පි. යං අත්ථං, ලිභව්‍යත්තායො එත්ථ කතො. ඉදං පන වුත්තං හොති-සාතාසාතං විභවො භවොවාති යො එස අත්ථො එතමෙම පමුග්ගි, යතොතිදුනනති; එත්ථ ව සාතා සාතානං විභවභවමත්ථුකා විභවභවදිසියො එව විභවභවොති අත්ථොතො වේදිතබ්බො. තථාහි ඉමස්ස පඤ්ඤාස්ස විස්සජ්ජනපකෙඛ භවදිසිපි එස්සතිදුනා විභවදිසිපි එස්සතිදුනාති උපරිතිද්දෙසෙ වකඛති. ඉමාය ගාථාය තිද්දෙසෙ වහ්නබ්බං නත්ථි.

“ඉතො තිදුන”නති: එස්සතිදුනං ඉමායපි වත්තබ්බං නත්ථි. “කිංචිං විභුතො න පුසන්ති එස්සා”ති: කිංචිං විතිවතො වකුඛු සමඑස්සාදයො පච එස්සා න පුසන්ති, ඉමායපි වත්තබ්බං නත්ථි.

“නාමම රුපම පටිච්චා”ති: සමපසුත්තකනාමම වත්ථාරමඤ් රුපම පටිච්ච. “රුපෙ විභුතො න පුසන්ති එස්සා”ති: රුපෙ විති වතො පච එස්සා න පුසන්ති. “තිණ්ණං සගති එස්සා”ති: වකුඛු

රූපවිඤ්ඤාණානං තිරණණානං සහති යා ඵසො ජයති. චක්ඛුච රූපාච රූපසම්පි පසාදචක්ඛුරූපාරම්භාති රූපභාගෙ රූප කොට්ඨාසෙ කථා. “චක්ඛුසම්පයං ඨපෙට්ඨා”ති: තිණණං සහති යා උප්පන්නං ඵසං මුච්චා. “සමපසුන්නා ධම්මා නාමසම්”නති: අව සෙසා වෙදනාදයො ඵසොන සහජතා ධම්මා නාමභාගෙ. සොනච පටිච්චාති ආදීප්ති ඵසෙව නයො.

“චතුහාකාරෙහි රූපං විභූතං හොති”ති: චතුහි කාරණෙහි රූපං විභවතං හොති. “ඤ්ඤානවිභවතොනා”ති: පාකටං කථා විභවතොන. “තිරණවිභවතොනා”ති: අතිච්චාදිතො තිරසිත්තා විභවතොන. “පහානවිභවතොනා”ති: ඡන්දරගප්පභානතො විභවතොන. “සමතික්ඛමම් විභූතොනා”ති: චතුන්නං අරූපසමාපන්නීතං පටිලාභ වසෙන විභවතොන. “කථං සමෙතස්සා”ති: කථං පටිපන්නස්ස. “විභොතිරූප”නති: රූපං විභවති. “න විභවෙස්ස වා සුඛං දුක්ඛං වා”ති: ඉඨාතිඨරූපමෙව පුච්ඡති. “ජනෙස්සාමා”ති: ජනිස්සාම. “ආජනෙස්සාමා”ති: විසෙසෙන ජනිස්සාම. “පජනෙස්සාමා”ති: පකඨෙන ජනිස්සාම. “පටිච්ඡිනෙස්සාමා”ති: සම්මා ජනිස්සාම. “පටි විපෙක්ඛෙස්සාමා”ති: විතොනන වුජ්ඣිස්සාම.

“න සඤ්ඤාසඤ්ඤා”ති: යථා සමෙතස්ස විභොතිරූපං සො පකති සඤ්ඤාය සඤ්ඤාපි න හොති. “න විසඤ්ඤාසඤ්ඤා”ති: විසඤ්ඤාය විරූපාය සඤ්ඤාය විසඤ්ඤා න හොති; උම්මත්තකො වා බිත්ත විතොනා වා. “නොපි අසඤ්ඤා”ති: සඤ්ඤා විරහිතොපි න හොති. නිරොධසමාපන්නො වා අසඤ්ඤාසන්නො වා. “න විභූතාසඤ්ඤා”ති: සබ්බසො රූපසඤ්ඤානනති ආදිනා නයෙන සමතික්ඛානන සඤ්ඤාපි න හොති අරූපඤ්ඤානලාභී. “ඵචං සමෙතස්ස විභොතිරූප”නති: ඵතසම්මි සඤ්ඤා සඤ්ඤාතාදිභාවෙ අඨථා යදෙතං වුත්තං සො ඵචං සමාගිතෙ විතොන-පෙ-ආකාසානවායනනසමාපත්තිපටිලාභත්ථාය විත්තං අභිනිගරතිති ඵචං සමෙතස්ස අරූපවිත්ත සමතිනො විභොති රූපං. “සඤ්ඤාතිදනා ගි පපමසංඛා”ති: ඵචං පටිපන්නස්සාපි යා සඤ්ඤා තංතිදනා තණ්හාදිපපවා අප්පභිනාව හොනතිති දසෙය්ති.

“අසඤ්ඤානො වුච්චන්ති නිරෝධසමාපන්නා”ති: සඤ්ඤා වෙදනා නිරෝධෙතා නිරෝධසමාපන්නා සඤ්ඤාභාවෙන අසඤ්ඤානොති කථියන්ති. “අසඤ්ඤාසන්නා”ති: සබ්බෙන සබ්බසඤ්ඤාභාවෙන අසඤ්ඤා භවෙ තිබ්බත්තා. “සො ඵචං සමාගිතො විතොන”ති: තත්ථ “සො”ති සො භික්ඛු. “ඵච”නති: චතුත්ථඤ්ඤානකකමතිදස්සනමෙතං, ඉමිනා කමෙන චතුත්ථඤ්ඤානං පටිලභිත්තාති වුත්තං හොති.

“සමාගින”ති: ඉමිනා චතුත්ථඤ්ඤානසමාගිනා සමාගිතෙ. පටි සුඛෙති ආදීප්ත පන උපෙක්ඛාසතිපාරිසුභිභාවෙන පටිසුඛෙ. පටිසුඛිත්තා යෙව පටිසොදනෙ පහස්සරෙති වුත්තං හොති. සුඛාදිතං පඨව

යානං සාතෙන විහතරුහාදිඅභනතතං අභිගහෙ. අනභනතතායෙව විගතූපකාලිලෙසෙ, අභනෙන හි විතතං උපකකිලියාති. සුභාවිතතතා මුදුගුනෙ; වසිභාවපතෙනති වුතතං හොති. වසෙ වතතමානං හි විතතං මුදුනති වුවවති. මුදුතතායෙව ව කමමණියෙ කමමකමෙ කමමයොගෙහි වුතතං හොති. මුදුං හි විතතං කමමණියං හොති සුධනනම්ව සුවණණං තදුභයමපි ව සුභාවිතතතායෙව. යථාහ:-“නාහං හිකබ්බෙ අඤ්ඤං එකබ්බමපි සමනුපසාංගි යං එවං භාවිතං බහුලි කතං මුදුව හොති කමමණියව යථසිදං හිකබ්බෙ විගත”නති.

එතෙසු හි පරිසුඛභාවාදිසු සීතතතා සීතෙන; සීතතතායෙව ආනෙජ්ජපතෙන අවලෙ නිරිජ්ජෙනති වුතතං හොති; මුදුකමමඤ්ඤ භාවෙන වා අතතනො යෙව වසෙ සීතතතා සීතෙ සඬාදීහි පටිග්ගති තතතා ආනෙජ්ජපතෙන, සඬාපටිග්ගතිතංහි විග්ගං අසාඨියෙ න ඉජ්ජති. විරියපටිග්ගතිතං කොසජ්ජෙ න ඉජ්ජති. සතිපටිග්ගතිතං පමාදෙ න ඉජ්ජති. සමාධිපටිග්ගතිතං උඬවෙව න ඉජ්ජති. පඤ්ඤ පටිග්ගතිතං අවිජ්ජාය න ඉජ්ජති. ඔභාසගතං කිලෙසකිකාරෙ න ඉජ්ජති ඉති ඉමෙහි ඡහි ධම්මෙහි පටිග්ගතිතං ආනෙජ්ජපතතං හොති. එවං අට්ඨභසමනනාගතං විතතං අභිනීභාරකබ්බං හොති ආකාසානවායතන සමාපතතිපටිලාභත්ථාය.

අපරෙ නයො-වතුත්ථකිකානසමාධිනා සමාහිතෙ, නිවරණදුරි භාවෙන පරිසුඛෙ, විතකකාදිසමතිකකමෙන පරියොදුතෙ, ක්කානපටි ලාභපච්චතිකානං පාපකානං ඉච්ඡාවචරනං අභාවෙන අනභනෙ, ඉච්ඡාවචරනනති ඉච්ඡාය අවචරනං ඉච්ඡාවසෙන ඔතිණණානං පවතනානං නානප්පකාරනං කොපජපපච්චයානනති අත්ථො. අභිජ්ඣාදීනව උපකකිලෙසානං විගමෙන විගතූපකකිලෙසෙ, උභ යමපි වෙතං අනභනවත්ථසුතනානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. වසිප්පතතියා මුදුගුනෙ, ඉභිපාදභාවූපගමෙන කමමණියෙ, භාවනාපාරිසුරියා පණිතභාවූපගමෙන සීතෙ ආනෙජ්ජපතෙන. යථා: අනිඤ්ඤාචං¹ ආනෙජ්ජපතතං හොති එවං සීතෙති අත්ථො. එවමපි අට්ඨභ සමනනාගතං විතතං අභිනීභාරකබ්බං හොති ආකාසානවායතන සමාපතතිපටිලාභත්ථාය පාදකං පාදධානගුතං.

“ආරූපසමග්ගසමති”ති: අරූපසමාපතතියා ගච්ඡමග්ගෙන අපරි ශීතො. “පපමායෙව පපමසබ්බා”ති: තණ්හාදිපපවායෙව පපව සබ්බා.

“එත්තාවනගං”තො වදනති ගෙසෙ සත්තංසු සුඛං ඉධ පණ්ඨි තායෙ උදුගු අඤ්ඤමපි වදනති එතෙනා”ති: එත්තාවනා නු ඉධ පණ්ඨිතා සමණ්ත්වාහමණා අග්ගං සුඛං සත්තංසු වදනති උදුගු අඤ්ඤමපි එතෙනා අරූපසමාපතතිතො අධිකං වදනතිති පුව්ඡති. “එතෙනා

1. සි. II. ආනෙජ්ජපතතභාවං. 2. V. ම. එකාවතකකං.

අරුපසමාපනතිතො”ති: එතස්මා අරුපසමාපනතිතො. “එතනාම නගගමපි වදනාති හෙතෙ”ති: එතෙ සසානවාදා සමණවුහමණා පඬිතමානිතො එතතාවතාපි අග්ගං සුඛං වදනති. තෙසං පුනෙක සමයං වදනති තෙසසෙසෙව එතෙ උචේදවාදා සමයං උචේදං වදනති. “අනුපාදිසෙසෙ කුසලාචදානා”ති: අනුපාදිසෙසෙ කුසල වාදා සමානා. “භවනජ්ජිනා”ති: භවතො තජ්ජනා, “විභවං අභි නාදති”ති: උචේදං පටිච්ච කුසාති.

“නෙ සත්තස්ස සම”නති: තෙ උචේදවාදිනො පුග්ගලස්ස සමං අප්පවතති. වදනති. “උපසම”නති: අතිවුසමං. “වුපසම”නති: සනති.¹ “නිශේධ”නති: අනුපාදං. “පටිපසංගමි”නති: අපුන රුප්පනති. “එතෙ ව ඤාඨා උපනිසසිනා”ති: එතෙව දිසිගතිතෙ සසාන කුචේදදිසියො නිසසිතාති ඤාඨා. “මුච්චි නිස්සසෙ සො විමංසි”ති: නිස්සයෙ ව ඤාඨා සො විමංසි සපඬිතො බුඩ්ධුති. “ඤාඨා විමුතෙතා”ති: දුක්ඛානිච්චාදිනො ධම්මෙ ඤාඨා විමුතෙතා. “භවානවාස නසමෙති”ති: පුනපුනං උප්පත්තියා න සමාගච්ඡති. “අපගමස”නති: අපරම සනෙතා පරමාසං නාපජ්ජනෙතාති අත්තො.

කලහවිවාදසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

නිට්ඨිතා.

එකාදසමො.

වාදසමෙ වුලවිසුභසුත්තනිද්දෙසෙ “සකංසකං දිසිපට්ඨිකානා”ති ඉදංවපි තසමිං යෙව මහාසමයෙ සබ්බෙපිමෙ දිසිගතිකා සාධුරු පමානා ගණනනති කිනත්තුවො සාධුරුපා විසමෙ අත්තනො එව දිසියා පතිඨගනති උදාහු අඤ්ඤාමපි දිසිං ගණනනති උප්පනන විතතානං එකච්චානං දෙවතානං තමත්ථං පකාසෙකුං පුරිමිනසෙ තෙව තිම්මතබ්බෙත අත්තානං පුච්ඡාපෙඨා වුත්තං. තත්ථ ආදිතො වෙපි ගාථා පුච්ඡාගාථායෙව.

තාසු “සකං සකං දිසිපට්ඨිකානා”ති: අත්තනො අත්තනො දිසියා වසමානා. “විගගස්ස නානා කුසලා වදනාති”ති: නං දිසිං ඔල වගාහං ගහෙඨා තත්ථ කුසලවගාති පටිජනමානා පුත්ථ පුත්ථ වදනති එකං න වදනති. යො එවං ජනාති ස වෙදි ධම්මං ඉදං පන පටිකෙකා සමකෙවලි සො හොති තව දිසිං සකාය යො එවං ජනාති සො ධම්මං වෙදියති ඉදං පන පටිකෙකාසනෙතා හිනො හොතිති ව වදනති. “බාලො”ති: හිනො. “අකුසලො”ති: අවිවා. “නානාවදනාති”ති: නානාකරණං භණනති. “විමිධං වදනාති”ති: නානාවිධං භණනති. “අතෙඤ්ඤාඤා වදනාති”ති: එකං අවඨා අඤ්ඤං අඤ්ඤං ගහෙඨා

වදනකි. “අපකවලි සො”¹ කි: සො අකුසලො. “අසමනො”² කි: න පරිපුරේ. “අපුරුෂො”³ කි: න සමපුරුෂො. ඉදුති නිසොං විසංජන ගාථා හොනති. තා පුරිමබෙන වුත්තමත්ථං පච්ඡිමබෙන පතිබ්බුතිත්වා සීතා තෙන බ්‍යුහෙන උත්තරස්ත්‍රත්තනො ව අපපකත්තා ඉදං සුත්තං මූල බ්‍යුහනති නාමං ලභී. තත්ථ පඨමගාථාය තාව-“පරස්ස වෙ ඛමම”⁴ නති: පරස්ස දිසිං. “සබ්බෙසි මෙ බාලා”⁵ කි: එවං සනෙත සබ්බෙසිමෙ බාලා හොනති අභිප්පායො, කිං කාරණං? සබ්බෙසිමෙ දිසි පරිබ්බ සානාති. “සඤ්චිකාවෙව න විවද්‍යා සංසුඛපඤ්ඤා කුසලා මුතී වා”⁶ කි: සකකායදිට්ඨියාව න විවද්‍යා න වොද්‍යා සංකිලිට්ඨාව සමානා සංසුඛපඤ්ඤා ව කුසලා ව මුතීමනෙතා ව වෙ හොනති. අථවා:- “සඤ්චිකා වෙ වද්‍යා”⁷ කිපි පාඨො. තස්සන්තො:-සකකාය දිසියා වොද්‍යා සංසුඛපඤ්ඤා කුසලා මුතීමනෙතා හොනති වෙ. “න ගොසං කොපි”⁸ කි: එවං සනෙත තෙසං එකොපි නිසීතපඤ්ඤා න හොති. කිංකාරණං? දිසි හි තෙසමිදි තථාසමත්තා. යථා ඉතරෙසනති නවාහ මෙනනති ගාථාය සංඛෙපන්තො.

යනෙත මිදු වෙ ජනා අඤ්ඤාමඤ්ඤං බාලොති ආහු අහං එතං ගතියතනති ගච්ඡන්ති නෙව බ්‍රූමි. කිං කාරණං? යසමා සබ්බෙ ව තෙ සකං සකං දිසිං ඉදමෙව සචං මොසමඤ්ඤානති අකංසු. තෙන ව කාරණෙන පරං බාලොති දහනති. එත්ථ ව තතියං තථෙවනති වෙපි ගාථා. “නච්ඡ”⁹ නති: අකුච්ඡං. “නථ”¹⁰ නති: අවිපරිතං. “භුත”¹¹ නති: සත්තං. “සථාවත”¹² නති: සංවිජ්ජමානං. “අවිපරිත”¹³ නති: නවිසංකෙතං. “සමාහු”¹⁴ කි: පුච්ඡාගාථාය යං දිසිසචං තථෙවනති එකෙ ආහු. එකං හි සචන්ති විසංජනගාථාය එකං සචං නිරොධො මහො වා.

“සසම්මං පඤ්ඤා විවදෙ පඤ්ඤ”¹⁵ නති: යසම්මං සචෙව පඤ්ඤනෙතා පඤ්ඤනං විවදෙය්‍ය. “සසං ථුහනති”¹⁶ කි: අත්තනා වදනති, කසමා හුති පුච්ඡාගාථාය. “පචාදිකාසෙ”¹⁷ කි: වාදිනො “ගො නක්කමහුසං රත්ති”¹⁸ කි: තෙ වාදිනො උදුහු අත්තනො තක්කමත්තං අහුගච්ඡන්ති. “නක්කපටිකාහන”¹⁹ නති: විතක්කන සමත්තනො ආහතං. “විමං සානුච්ඡිත”²⁰ නති: අත්තනො උපසිතසඤ්ඤාය විවරිතං. “සසං පටිහා න”²¹ නති: අත්තනො පටිහානං.

නගෙවති විසංජනගාථාය “අඤ්ඤානු සඤ්ඤාය නිව්වානි”²² කි: ධර්මෙකා සඤ්ඤාමනෙතන¹ නිව්වානති ගතියගහණාති, තක්කව දිසිසු ප කපපසිකාති අත්තනො නිව්වාසංකපපමත්තං දිසිං ජනෙත්වා, යසමා පන දිසිං සුවිතක්කං ජනෙත්වා දිසියොපි ජනෙත්ති තසමා වුත්තං දිසිගතාති ජනෙත්ති සජනෙත්ති ආදී. “ජනෙති”²³ කි: උපරුපරි දිසිං උපාදෙත්තා ජනෙත්ති “සජනෙති”²⁴ කි: ආදීති උප සග්ගවසෙන පදං වඩ්ඪෙත්වා වුත්තාති. “මසගං සචං”²⁵ නති: මම වචනං.

තවත්, ඉදුනි එවං නානා සචෙට්ඨ අසනොසු තක්කමත්තං අනුස්ස රතතානං දිසිගතිකානං විපට්ඨපත්තිං දස්සෙතුං “දිසේ සුතෙ”ති ආදිකා ගාථායො අභාසි.

තත් “දිසේ”ති: දිසං සුදිසං සුඛිති අබ්පායෙ, එස නයො සුතාදීසු, “එතෙව නිස්සංස විමානදසසි”ති: එතෙ දිසි ධම්මෙ නිස්සංසිඤ්ඤා සුදිසිස භාවාබ්‍යං විමානං අසම්මානං පස්සනො. විනිවුක්ඛෙ ධුමා පහස්ස මානො බාලො පඤ්ඤා අකුසලොති වාහාති එවං විමානදසසිපි තස්මි. දිසිවිනිවුක්ඛෙ ධුමා කුසිත්තො භාසත්තො හුඤ්ඤා පඤ්ඤා භිනො ච අවිවා වාති එවං වදති යෙව, තස්මානෙතිතිපි විමානදසසිති න බහු මානං කඤ්ඤාති එවමපි විමානදසසි න බහුමානදසසි, දොමනස්සං ජනෙතිතිපි පඨමං දිසිතිස්සං අලලිසිඤ්ඤා දොමනස්සං පඤ්ඤා පඤ්ඤා දිසිවිනිවුක්ඛෙ භිතකාලෙ සොමනස්සං උපාදෙතිති අත්ථො, “විනිවුක්ඛෙ දිසිසා ධුමා”ති: සනතිඤ්ඤා කිඤ්ඤා ගතිතදිසියා ධුමා, “යෙනෙවා”ති ගාථා.

තත් “සසම්මතනා”ති: සයමෙව අත්තානං. “විමානෙති”ති: ගරහති. “තදෙව පාවා”ති: තදෙව චචනං තං වා දිසිං වදති තං වා පුග්ගලං. අතිසාර දිසිසාති ගාථායත්ථො:

සො එවං තාය ලක්ඛණාතිසාරිණියා දිසියා අතිසාරිය උබ්බමාය සමත්තො පරිපුණ්ණො උබ්බමානො. තෙනෙව දිසිමානෙත සමත්තො පරිපුණ්ණො අහං කෙවලිති එවං පරිපුණ්ණමානී සයමෙව අත්තානං මනසා අහං පඤ්ඤාති අභිසිචති, කිං කාරණං? දිසි සා තස්ස තථා සමත්තාති.

“සබ්බා නා දිසිසො ලක්ඛණාතිශක්තනා”ති: තා සබ්බා වාසසි දිසියො ලක්ඛණං අතිතා. “අතිශක්ති”ති: අතික්කමන්ති. “අනොමා”ති: අනුතා. පරස්සවෙති ගාථාය සම්මතො අත්ථොව කිං භියොසා? සො විනිවුක්ඛෙ ධුමා පහස්සමානො. බාලො පඤ්ඤා අකුසලොතිවාහ, තස්ස පරස්ස වෙති වචසා සො තෙන වුච්චමානො නිභිනො භොති, තුමො සහා භොති නිභිනපසෙකෙ, සොපි තෙනෙව සහ නිභින පසෙකෙ භොති සොපි හි තං බාලොති වදති, අථ තස්ස වචනං අපට මාණං සො පන සයමෙව වෙදගු ව භොති, එවං සනොන නිකොපි බාලො සමණෙසු අත්ථි සබ්බෙපිති තෙ අත්තනො ඉච්ඡාය පඤ්ඤා.

“වාචාසා”ති කථනෙන. “වචනෙති”ති භාසිතෙන. “නිඤ්ඤා කාරණා”ති ගරහගෙතුනා. “ගරහිතකාරණා”ති: අවමානගෙතුනා, “උපවදිතකාරණා”ති උපවාදගෙතුනා. “අඤ්ඤං ඉතො”ති ගාථාය සම්මතො අත්ථොව: අථවා සයං වෙදගු භොති ධිරො න කොපි බාලො සමණෙසු අත්ථිති එවං හි වුත්තෙපි සියා කස්සපි; කස්සොති? තත් වුච්චතො: -යස්මා අඤ්ඤං ඉතො යාතිවදන්ති ධම්මං අපරමා සුඛිම කෙවලිතො එවං හි නිඤ්ඤා පුද්ගලා වදන්ති යෙව ඉතො අඤ්ඤං දිසිං අභිවදන්ති තෙ අපරමා සුඛි මග්ගං අකෙවලිතො ව. එවං පුද්

තීන්තියා යසමා වදන්ති වුත්තං හොති. කසමා පනෙවං වදන්තිවෙ?
 සද්දිභිග්ගෙන තිනො 'ගිරිත්තා යසමා සකෙන දිසිරුගෙන අතිරත්තාති
 වුත්තං හොති, "ගො සුඛිමග්ග" නති: තෙ අඤ්ඤාතින්තියා අතිලිඨමග්ගං.
 "විසුඛිමග්ග" නති: තිලොසමග්ගං. "පටිසුඛිමග්ග" නති: සුකකමග්ගං.
 "වොදුතමග්ග" නති: පබරමග්ගං. "පටිසොදුතමග්ග" නති: පහා
 වත්තමග්ගං. "විරඛා" නි: වුත්තවිධිනා මග්ගෙන විරජ්ඣිනා සීතා.
 "අපරඛා" නි: අපරජ්ඣිනා සීතා. "බලිතා" නි: පරිතිනා, "ගලිතා" නි:
 තතො හඨා. "අඤ්ඤාසා" නි: අඤ්ඤාණෙන. "අපරඛා" නි: පරජය
 මාපන්නා. අථවා ඤයාපරඛාති පාඨො, ඤයෙන මග්ගෙන විරඛාති
 අනෙථා. එවං අතිරත්තාපිච. ඉධෙව සුඛිති ගාථා.

ත්තං "සකාසනෙ" නි: සකමග්ගං.¹ "දලං වදනා" නි: දලං
 වාද. "විරඛාද" නි: සන්තිඨාත්තවාද. "බලිත්තවාද" නි: බලවත්ත
 වාද. "අවජ්ඣත්තවාද" නි: පතිඨතිත්තා කපිත්තවාද, යෙ එවච දලංවාද
 තෙසු යො කොච තීන්තියො "සකාසනෙ වාපි දලං වදනො කමෙත්ථ
 බාලොති පරං දහෙය්‍යා" නි සංඛෙපනො සස්සතුච්ඡදසංඛාතෙ විත්ථා
 රතො නත්තිකඉස්සරකාරකනියතිආදිහෙදෙ සකෙ අයනෙ ඉදමෙව
 සච්චන්ති දලං වදනො කං පරං එත්ථ දිසිගතො බාලොති සහ
 ධම්මෙන පසෙය්‍යය්‍ය, නත්ත සබ්බොපි තස්ස මතෙන පඬිතො එව සුපටි
 පනෙත්තා එව ව, එවං සනෙත්ත "සයමෙ ව සො මෙධගං ආවහෙය්‍ය පරං
 වදං බාලමසුඛධමමං" සො හි පරං බාලො ව අසුඛධමෙමා ව අයන්ති
 වදනෙත්තා අත්තන්තාව කාලං ආවහෙය්‍ය, කසමා? යසමා සබ්බොපි
 තස්ස මතෙන පඬිතොයෙව සුපටිපනෙත්තායෙව ව, එවං සබ්බොපි
 "විනිව්ඡයෙ ඨත්තා සයංපමාය උඬං සො ලොකස්මිං විවාදමෙති" නි
 දිසියා ඨත්තා සයංව සන්ථාරදිති මිණිත්තා සො හියෙය්‍යා විවාදමෙති.

එවං පන විනිව්ඡයෙසු ආදීත්තං ඤත්තා අරියමග්ගෙන හෙත්තා
 සබ්බාති විනිව්ඡයාති න මෙධගං කුරුතො ජන්තු ලොකෙති අරහත්ත
 නිකුටෙන දෙසන්තං තිඨාපෙසි. "සයංපමාසා" නි: අත්තන්තා මිනිත්තා.
 "පමිනිත්තා" නි: පමාණං කත්තා, සමිනිත්තාතිපි පාඨො තං න සුඤ්ජරං,
 "උඬං වාදෙත්ත සඬි" නති: අත්තන්තො උපරි කපෙන්නෙත්තා සහ.
 දෙසන්තාපරියොසානෙ පුරුහෙදසුත්තෙ වුත්තසදිසො එවාතිසමයො
 අහොසීති.

වුලවිජ්‍යාසුත්තනිදේශසවණ්ණනා

තිට්ඨිතා.

වාදසමං.

තෙරසමෙ මහාවිජ්‍යාසුත්තනිදේශසෙ:—"සෙ කෙවිමෙ දිසිපටිබ්බ
 සාහා" නි: ඉදංවි "කිනත්තුවො ඉමෙ දිසිපටිබ්බසාහා විඤ්ඤානං

සන්තිකා නිද්දමෙව ලහනති උදුහු පසංසමි¹”ති උපපන්නවිත්තානං එකච්චානං දෙවතානං තමන්ථං ආවිකානුං පුරිමනසෙතෙව නිමුත්ත ඔබ්බත අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා වුත්තං. තත්ථ “අනාගතසන්ති”ති² අනුඥානසන්ති පුත්තපුත්තං ආහරන්ති. “නිද්දමෙව අපෙතිනි”ති: ගරහ මෙව උපගමන්ති, ඉදනි යසමා ඉදමෙව සච්චන්ති වදන්තාපි දිසිගති කාදි වාදිනො කදවි කන්ථි පසංසමි ලහනති, යං එතං පසංසා සංඛාතං වාදඵලං තං අප්පං, රුහාදීනං සමාය සමන්ථං න හොති, කොපන වාදෙ දුතියෙ නිද්දඵලෙ? තස්මා එතමන්ථං දය්‍යෙනෙතා ඉදං තාව විස්සර්ජනගාමං ආහ “අප්පං හි එතං නාලං සමාය දුට්ඨෙ විවාදස්ස ඵලාති ඔුමි”ති ආදි. තත්ථ “දුට්ඨෙ විවාදස්ස ඵලාති”ති: නිද්ද පසංසා ව ජයපරජයාදීනිවා තංසගාගාති. “එතමි දිස්වාති: නිද්ද අතිස්සා එව පසංසා “නාලං සමාය”ති එතමි විවාදඵලෙ ආදීනවං දිස්වා. “බෙමාගිපස්සං අවිවාද භුමි”නති අවිවාද භුමිං නිබ්බාණං බෙමන්ති පස්සමානො. “අප්ප ක”නති: මද්දං “පටිත්තක”නති ථොකං. “බමක”නති: ගෙහිමකං. “ලාමක”නති: පාපකං. “සමාය”ති: රුහාදීනං සමනන්ථාය. “උපසමා ය”ති: උපරුපරි සමනන්ථාය. “වුපසමාය”ති: සන්තිසිද්ධපනන්ථාය. “නිබ්බාපනාය”ති: අමතමහානිබ්බාපනන්ථාය. “පටිනිස්සග්ගාය”ති: මග්ගෙන කිලෙසානං නිස්සර්ජනන්ථාය. “පටිපස්සබ්බිසා”ති: ඵලෙන පටිපස්සබ්බානං අනුප්පජ්ජනන්ථාය නාලං, එවං හි අවිවාදමානො. “යා කාවිමා”ති ගාමා.

තත්ථ “සමුත්තිස්සො”ති: දිසියො. “පුට්ඨජ්ජා”ති: පුට්ඨජ්ජනසමුත්තවා. “සො උපසං කිමෙස්සා”ති: සො උපගන්නබ්බන්තෙව උපයං රුපා දිසු එතමි බමමං කිං උපෙය්‍ය කෙන වා කාරණෙන උපෙය්‍ය. “දිසෙ සුතො ඛන්තිමකුබ්බමානො”ති: දිසුතසුතිසු පෙමං අකරෙන්නො. “පුට්ඨජ්ජනෙහි ජනිතා වා”ති: පුට්ඨජ්ජනෙහි උප්පාදිතා වා. “නා සමුත්ති සො”ති: තා දිසියො. පුට්ඨජ්ජා පුට්ඨජ්ජනෙහි ජනිතාවාති අනෙක විධෙහි දිසිගතිකෙහි උප්පාදිතා වා. “නෙති”ති: න එති. “න උපෙ ති”ති: සමිපං න එති. “න උපගමන්ති”ති: නිවත්තති. “නාගි නිවිසති”ති: පටිසිත්වා නප්පතිස්සාති, ඉතො බාහිර පන සිලුත්ත මාති ගාමා.

තස්සන්තො:-සීලංයෙව උත්තමං මඤ්ඤමානා සිලුත්තමා එකෙ හොතොතා සඤ්ඤමමත්තො² සුඛිං වදන්ති හත්ථිවතාදි වතං සමාදය උපසිත්තාසෙ ඉධෙව දිසියං අප්පස්ස තතො සුඛිති හවුප්පතිතා හවජෙකා සිත්තා සමානා වදන්ති. අපිච තෙ. කුසලාච්ඡන්දා කුසලා මයන්ති එවං වාද, එවං සිලුත්තමෙසු ව තෙසු තථා පටිපන්නො යො කොචි. “සවෙ වුතො”ති ගාමා.

1 V. ම. අනාගතසන්ති.

2 V. ම. පඤ්ඤමත්තො.

“ආගමන” නම්: පුන ආගමනං. “ගමන” නම්: ඉතො අඤ්ඤාත් ගමනං. “ගමනාගමන” නම්: ඉතො ගතත්වා පුන නිවත්තනං. “කාල” නම්: මරණං. “ගතී” නි: ගමනවසෙන ගති ගතියාගතනබ්බං. “සමාමු ධම්ම” නම් පුච්ඡාගාථා. ඉද්දති යස්මා ඵකොපි ඵත්ථ වාදෙ සචෙවා නත්ථි කෙවලං දිසිමත්තකෙන හි තෙ වදන්ති තස්මා තමත්ථං දස්සෙතො “සකංගි” ති ඉමං තාව විස්සජ්ජනගාථමාන.

තත් “සමමුති” නම්: දිසිං. “අනොම” නම්: අනුනං. ඵවමෙතෙසු සකධම්මං පරිපුණ්ණන්ති වදනෙතසු අඤ්ඤාස්ස ධම්මං පන භීතන්ති වදනෙතසු යස්ස කස්සපි-“පරස්ස වෙ වහාසිතෙන භීතො” ති ගාථා. තස්සන්තො:- යදි පරස්ස නිජ්ජිතකාරණං හි භීතො භවෙය්‍ය න කොපි ධම්මෙසු විසෙසී අග්ගො භවෙය්‍ය, කිං කාරණං? “පුට්ඨි අඤ්ඤාස්ස වදන්ති ධම්මං නිභීතතො සමගි දළහං වදන්තා” සකධම්මෙ දළහවාද ඵවං භීතකාරණං විබංසිතකාරණං. “ගරභිනකාරණං” ති ලාමකකතකාරණං. “උපච්ඡිදාකාරණං” ති: අකෙකාසිතකාරණං. “සකාශන” නම්: සකමග්ගං. කිව භියෙය්‍යා? “ධම්මෙසු පුජ” ති ගාථා.

තස්සන්තො:- තෙවං තිජ්ජියා යථා පසංසන්ති සකාශන්තා ති සබ්බම පුජපි තෙසං තථෙව වත්තති තෙ හි අතිවිශ සන්දර්ශිති සක්කරෙන්නති තත්ථ යදි තෙ පමාණා සිසුං ඵවං සන්තො සබ්බෙ වාදා තථාචා භවෙය්‍යං.¹ කිං කාරණං? සුඛි හි තෙසං පච්චන්තමෙව න සා අඤ්ඤාත් සිජ්ඣති නපි පරමත්ථො, අත්තති දිසිගාගමත්තමෙව හි තං තෙසං පරපච්චය තෙය්‍යමුඤ්ඤං. “පච්චන්තමෙවා” ති පාචෙක්කමෙව. යො පන පරමත්ථො බාහිතපාපත්තා මුග්ග්ගණො තස්ස-“න මුග්ග්ගස්ස පරතෙය්‍යමත්ථි” ති ගාථා.

තස්සන්තො:- මුග්ග්ගස්ස හි සබ්බෙ සංඛාර අනිච්චාති ආදිතා නයෙන සුද්දිගත්තා පරෙත තෙතබ්බව ඤාණං නත්ථි දිසිධම්මෙසු ඉදමෙව සචන්ති නිවර්තන්තා සමුග්ගහිතමපි නත්ථි තං කාරණං සො දිසිකල්‍යානි අතික්කන්තො, නහි සො සෙසන්තො පස්සති ධම්මඤ්ඤං අඤ්ඤානු සතිපථානාදිති. “හ පරපෙතසො” ති: පරෙත තෙතබ්බො ජනාපෙතබ්බො න ගොති. න පරපත්තියො න පරපච්චයො ගොති පරෙසං පච්චිතබ්බො න ගොති. “හ පරපච්චබ්බං” ති පරෙසං පච්චිතබ්බො න ගොති. ජනාමිති ගාථාය සමබ්බො අන්තො ව: ඵවං තාව පරමත්ථො මුග්ග්ගණො න හි සෙසන්තො පස්සති ධම්මඤ්ඤං, අඤ්ඤා පන තිජ්ජියා පරවිත්තඤ්ඤාදිති ජනන්තා පස්සන්තාපි ජනාමි පස්සාමි තථෙව ඵත්තති ඵවං වදන්තාපි ව දිසියා සුභි. පච්චන්ති. කස්මා? යස්මා තෙසු ඵකොපි අදකස්මි වෙ අද්දස්ම වෙපි තෙන පරවිත්තඤ්ඤාදිතා යථාභූතමත්ථං කිං හි භූමස්ස තෙන තස්ස තෙන දස්සන්තො කිං කතං කිං දුක්ඛපරිඤ්ඤා සාධිතං උදුහු

සමුදයපභානාදීනං අඤ්ඤතරං? යතො සබ්බථාපි අනික්කමිත්වා අරියමග්ගං තෙ තිච්ඡියා අඤ්ඤතෙව වදන්ති සුභිං, අනික්කමිත්වා වා තෙ තිච්ඡියෙ බුඩ්ධදයො අඤ්ඤතෙව වදන්ති සුභිනති. “පසං. නරේ”ති ශාථාය සමබ්බෙකො අනේවා ව: කිච භියෙසා? යවායං.¹ පරිවත්තඤ්ඤාදීති අද්දකම් සො පසං. නරේ දක්කති නාමරූපං න තතො පරං දිස්වාන වා ඤායාති තානිමෙව නාමරූපානි නිවචනො වා සුඛතො වා පසං. නි අඤ්ඤථා, සො ඵලං පසං. නොනා කාමං. බහු: පසං. භූ අපභං. වා නාමරූපං නිවචනො සුඛතො ව, අථස්ස ඵවරූපෙන දස්සනෙන නහි තෙන සුභිං කුසලා වදන්ති. නිවිස්ස වාදීති ශාථාය සමබ්බෙකො අනේවා ව:

තෙන ව දස්සනෙන සුභියා අසතියාපි යො ජනාමි පසං. මි තථෙව ඵතන්ති ඵලං නිවිස්සවාදී, ඵතං වා දස්සනං පරිච්ච දිසියා සුභිං පථෙවනො ඉදමෙව සචන්ති ඵලං නිවිස්සවාදී, සො සුබ්බිනසො න හොති; නං තථා තථා පකපපිතං අභිසංඛතං දිසිං පුරෙකබරාණො සො හි යං සන්ථාරාදිං නිසසිතො තත්තෙව සුභංවදනො සුභිවාදෙ පරිසුභිවාදෙ පරිසුඛදස්සනො වා අභන්ති අත්තානං මඤ්ඤමානො.² තත් තථද්දසා සො, තත් සකායදිසියා අපිපරීතමෙව සො අද්දස. යථා සා දිසි පවත්තති තථෙව තං අද්දස න අඤ්ඤථා පසං. ඉච්ඡතිති අබ්පායො. “නිවිස්සවාදී”ති: පතිඨතිත්වා කථෙන්නො. “දුබ්බිනසො”ති: විතෙත්වා දුකෙත්වා. “දුප්පඤ්ඤාපිසො”ති: ඤාපෙත්වා විතෙත්වා ලබ්බාපෙත්වා දුකෙත්වා. “දුභනිජ්ඣාපිසො”ති:³ විතෙත්වා විමංසිත්වා ගහණන්තං පුනපුනං නිජ්ඣාපෙතිත්වා දුකෙත්වා. “දුප්පඤ්ඤාපිසො”ති: ඉක්කාපෙතිත්වා දුකෙත්වා. “දුප්පඤ්ඤාපිසො”ති: විතෙත්වා පසාදං උපාදෙත්වා දුකෙත්වා. “අපසං”ති: ඤාණෙන පරිච්චෙධං පාපුණි. “පටිවිජ්ඣා”ති: විතෙත්වා අවබෝධං පාපුණි. ඵලං පකපපිතදිවසී පුරෙකබරාණෙසු තිච්ඡියෙසු-“න බ්‍රාහ්මණො කපපමුපෙති සංඛ”නති ශාථා. තත් “සංඛ”නති සංඛාය ජනිත්වාති අනේවා. “භපි ඤාණ ඛණ්ණ”ති: සමාපත්තඤ්ඤාදීනා අකතතණ්ණාදිසිඛණ්ණ. තත් විග්ගහො: නපි අස්ස ඤාණෙන කතො ඛණ්ණ අත්තීති නපි ඤාණඛණ්ණ. “සමමුති සො”ති: දිසිසමමුතිසො. “පුත්ථජ්ජ”ති: පුත්ථජ්ජතසමභවා. “උග්ගණ්ණහනි මඤ්ඤ”ති: උග්ගණ්ණහනති අඤ්ඤ. අඤ්ඤ තා සමමුතිසො උග්ගණ්ණහනති වුත්තං හොති. “උපෙකඛති”ති: උපපත්තිතො අපකඛපාතිතො හුත්වා පසං. කිච භියෙසා? විස්සජ්ජ ගන්තීති ශාථා. තත් “අනුගහගො”ති: උග්ගහණ විරතිතො. සො හි නාස්ස උග්ගහොති අනුගහගො. න වා උග්ගහණතීති අනුගහගො. “ගන්තො වොස්සජ්ජිතා වා”ති: අභිජ්ඣා දිකෙ ගන්තො වජ්ජිතා වා. විස්සජ්ජාති පුන අනාදියතවසෙන ජනිත්වා. “ගමිතො”ති: සරිතො, “ගණ්ණිතො”ති: සුත්තොති සගතිතෙ විය

ගණ්ඨිනෙ. “බබ්බෙ”ති: සුඵ්ඵුබ්බෙ. “විබ්බෙ”ති: විවිධාබ්බෙ. “පඤ්ඤාබ්බෙ”ති: සමන්තතො බබ්බෙන බබ්බෙ. “බබ්බෙන”ති: කිලෙස බබ්බෙන, “පොට්ඨිකා”ති: පපෙථාටෙකා, “සජ්ජං විසංසජ්ජං කණෙනති”ති: විසංසරිකා අපරිභොගං කරොනති. “විකොපෙනති”ති: වුණ්ණං කරොනති; කිච්ඡියෙතා? සො ඵවරුපො-“පුබ්බා සවෙ”ති භාථා.

තත්ථ “පුබ්බාසවෙ”ති: අතීතරූපාදීනි ආරබ්භ උපපජ්ජනධම්ම කිලෙසෙ, “නවෙ”ති: පවුච්ඡනනරූපාදීනි ආරබ්භ උපපජ්ජන ධම්මෙ. “න ඡන්දග්ග”ති: ඡන්දදිවසෙන න ගව්ඡති. “අනන්තගරභි”ති: කතාකතවසෙන අත්තානං අගරහනෙතො ඵව අනන්තගරභි. “ස සබ්බ ධම්මෙසුති” භාථා.

තත්ථ “සබ්බධම්මෙසු”ති: වාසසිද්ධිධම්මෙසු යං කිච්ඡි දිඝං වානි ඵවං පහෙදෙසු, “පනතභාගේ”ති: පතිතභාගේ. “න කප්පති”ති: න කප්පියො දුට්ඨධම්මි කප්පං න කරෙතීති අත්ථො. “නුපරතො”ති: පුප්පජ්ජනකල්පාණ්කසෙක්ඛා විස උපරතිසම්මිපි නො හොති. “න පජ්ජියො”ති: නිත්තණ්ණො. තණ්හා හි පත්ථයතීති පජ්ජියා= නායං පජ්ජියාති නපජ්ජියො. ඉතො පරව හෙඨා ච තත්ථ තත්ථ වුත්තනස්සනා උත්තානත්ථම්මෙව. ඵවං අරහත්තනිකුටෙත දෙසනං නිද්දෙසි. දෙසනාපරියොසානෙ පුරුහෙදසුතෙත වුත්තසදිසො ඵවාහිසම්මයො අහොසීති.

මහාවිසුභසුත්ත නිදදෙසවණ්ණනා

නිට්ඨිකා.

කෙරසම්මං.

වුද්දසමෙ භූවටකසුත්තනිදදෙසෙ:-“පුච්ඡාමින”නති ඉදම්පි තසම්මෙ යෙව මහාසම්මෙ “කා නුබ්බො අරහත්තප්පත්තියා පටිපත්ති”ති උප්පන්නවිත්තානං ඵකච්චානං දෙවතානං තමත්ථං පකාසෙකුං පුරිමිතයෙනෙව නිමිත්තබ්බෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙනා පුච්ඡාපෙනා වුත්තං. තත්ථ ආදි පුච්ඡාභාථාය තාව “පුච්ඡාමි”ති: ඵත්ථ අදිඝ ජෙතනාදිවසෙන පුච්ඡා විභජ්ජා. “ආදිච්චබණ්ණු”ති: ආදිච්චයං ගොත්තබණ්ණු. “විවෙකං සනතිපදචා”ති: විවෙකච සනතිපදච. “කථං දිස්වා”ති: කෙන කාරණෙන දිස්වා. කථං පවත්තදස්සනො හුත්වාති වුත්තං හොති. “නිස්සො පුච්ඡා”ති: ගණනපරිචේජ්ඣදො. “අදිඝජෙජාගනා”ති: යං න දිඝප්පට්ඨිමං තස්ස පාකුචකරණත්ථංය පුච්ඡා. “දිඝසංසද්දනා”ති: යං සද්දණ්ඩකුත්තා දිඝං තස්ස සට්ඨාත්ථංය, “විමතීචේජ්ඣදනා”ති: යා කංඛා තස්සා ජේජ්ජනත්ථං. “පකානිසා උක්ඛණ් අසද්දනා”නති: ධම්මානං තථ උක්ඛණ් පකානියා න සද්දනං.

“අදිඨ”නති: න දිඨං. න දිඨනතිපි පාඨො. “අතුලින”නති: තුලාය තුලිතං විශ න තුලිතං. “අභිජින”නති: තීරණාය න තීරිතං, “අභිගුන”නති: න පාකටං. “අවිභාවින”නති: පඤ්ඤාය න වඩ්ඛිතං, “නායං ඤාණාසා”ති: නායං ධම්මස්ස ලක්ඛණජනනන්දාය. “දස්සනාසා”ති: දස්සනන්දාය. “තුලනාසා”ති: තුලනන්දාය. “තීරණාසා”ති: තීරණන්දාය. “විභාවනාසා”ති: විභාගකරණන්දාය. “අපඤ්ඤාති පණ්ණිතාහි”ති: අපඤ්ඤාති බුඛපඤ්ඤාති. “සංසසපකඛතො”ති: සසෙදහපවිඤ්ඤා. “මනුස්සපුච්ඡා”ති: මනුස්සානං පුච්ඡා. “අමනුස්ස පුච්ඡා”ති: නාගසුපණ්ණාදීනං පුච්ඡා. “ගහසා”ති: අවසෙස ගහසා. “පෙබ්බිතා”ති: ලිගවසෙන චුත්තා. “නාගා”ති: සුඵය්‍යාදයො නාගා. “සුපණ්ණා”ති: සුපණ්ණසංසුත්තවසෙන “සකඛා”ති: යකඛ සඤ්ඤාත්තවසෙන වෙදිතබ්බා. “අසුග්”ති: පභාරදදයො, ගතිබ්බාති: පටිසිබගතිබ්බ පුත්තාදයො. “මහාග්ග්ගතො”ති: වත්තාරෙ මහා රුජනො. “අභිනිජ්ඣ”නති: සර්‍යානවසෙන අවිකලිජ්ඣයං. “සො නිමමිතො”ති: සො හගවතා නිමමිතො බුඬො.

“වොදනසුච්ඡා”ති: විසෙසධම්මපුච්ඡා. “අනින පුච්ඡා”ති: අනිතෙ ධම්මෙ අරබ්භ පුච්ඡනා. අනාගතාදීසුපි එසෙව නයො. “සුභලපුච්ඡා”ති: අනවජ්ඣධම්මපුච්ඡා. “අසුභලපුච්ඡා”ති: සාවජ්ඣ ධම්මපුච්ඡා. “අව්‍යාකතසුච්ඡා”ති: තදුභයවිපරිතධම්මපුච්ඡා. “අජෙකු සාමින”නති: තං ආනාපෙම්. “කථසංඝු මෙ”ති: මග්ගං කපෙති “ගොතනඤ්ඤානකො”ති: ගොතෙන ඤාතකො. “ගොතනබ්බු”ති: ගොතනජනිකො. “එකෙනාසාරෙනා”ති: එකෙන කොඨාසෙන. “සනතිපද”නති: සනතිසංඛාතං නිබ්බානපදං. “සෙ ධම්මා සන්තාධි ගමාසා”ති: සෙ සතිපඨානාදයො ධම්මා නිබ්බානපටිලාභන්දාය. “සනතිඵය්‍යනාසා”ති: ¹ ඤාණඵය්‍යෙන නිබ්බානප්‍රසන්නන්දාය “සච්ඡි කිට්ඨාසා”ති: පට්ටකකරණන්දාය. “මහනතං සිලකඛකි”නති: මහනතං සිලරුසිං. සමාධිකඛකිඤ්ඤාපි එසෙව නයො:

සිලකඛකිඤ්ඤා ලොකීයලොකුත්තරං. විමුත්ති ඤාණදස්සනං ලොකීයමෙව. “නමොනාසස්ස පදලන”නති: අවිජ්ජාරාසස්ස විධිසනං.

“විපල්ලාසස්ස හෙදන”නති: වතුබ්බිධවිපල්ලාසස්ස භිඤ්ඤානං. “නණ්ණාසලස්ස අබ්බුලන”නති: තණ්හා කම්මස්ස ලව්භනං. “අභිසංඛාරස්ස බුපසම”නති: පුඤ්ඤාදි අභිසංඛාරස්ස නිබ්බාපනං. “භාරස්ස නිකෙඛපන”නති: පට්ටකකිභාරස්ස ධ්වජනං. “සංසාරවට්ටස්ස උපවෙජ්ඣ දන”නති: සංසාරපට්ටත්තියා ඡෙදනං. “සන්තාපස්ස නිබ්බාපන”නති: කිලෙසසන්තාපස්ස නිබ්බුති.

“පටිලාභස්ස පටිපසාඛි”නති: කිලෙසදර්ථස්ස සන්තිසිද්ධනං. “දෙවදෙවො”ති: දෙවානං අභිදෙවො. අථ හගවා යඨො යථා

පසුනොනා කිලෙසෙ උපරුකිති, තථා දිස්වා තථා පවත්තදස්සනො
 හුන්වා පරිතිබ්බාති, තස්මා තමන්. ආවිකරෙනොනා නානප්පකාරෙන
 තං දෙවපරිසං කිලෙසප්පහානෙ නියොපේනොනා “මූලං පපච්ඡංඛා
 යා”ති ආරතින්වා පච ගාථා අභාසි. තත්ථ ආදිගාථාය නාච සංඛෙ
 පන්තො: “පපච්ඡංඛා”ති පපචාති සංඛාතා තණ්හා පපචා ඵච පපච
 සංඛා, තස්සා අවිජ්ජාදයො කිලෙසා මූලං, තං පපච්ඡංඛාය මූලං අයමිති
 පවත්තමානච සබ්බං මානං මනත්වාය පඤ්ඤාය උපරුකිති, යා කාචී
 අජ්ඣත්තතණ්හාච උප්පජ්ජෙය්‍ය, තාසං විනයාය පහානාය සද්ද සන්තො
 සිකෙඛ, උපසිත සති හුන්වා සිකෙඛය්‍යාති. “අජ්ඣත්තසමුදායා වා”ති:
 විතෙත උප්පන්නා වා. “පුරෙහත්ත”නති. දිවාහත්තතො පුරෙකාලං:
 අවචන්තසඤ්ඤාගන්තේ උපයොගචචනං, තත්ථත්තො පත භූමමෙව
 පුරෙහත්තෙති, ඵසෙව නයො පච්ජාහත්තාදිසු. “පච්ජාහත්ත”නති:
 දිවාහත්තතො පච්ජාකාලං, “පුට්ඨිමසාම”නති: රත්තියා පඨම
 කොඨාසං, “මජ්ඣිමසාම”නති: රත්තියා දුතියකොඨාසං. “පච්ඡිම
 සාම”නති: රත්තියා තතියකොඨාසං. “කාලෙ”ති: කාලපකෙඛ.
 “පුරෙහ”ති: සුක්කපකෙඛ. “වසෙස”ති: වත්තාරෙ වස්සානමාසෙ.
 “ගෙමනෙත”ති: වත්තාරෙ ගෙමන්තමාසෙ. “ගිමෙහ”ති: වත්තාරෙ
 ගිමානමාසෙ. “පුට්ඨිමෙ වසොඛකිති”ති: පඨමෙ වයො
 කොඨාසෙ. පඨමවයෙති අන්තො, තීසු ව වයෙසු වස්සසතායුක්ඛස්ස
 පුරිසස්ස ඵකෙකසමිං වයෙ වතුමාසාධිකාති තෙත්තියවස්සාති
 භොනති. ඵචං පඨමගාථාය තීති සික්කාති යුත්තං දෙසනං අරහත්ත
 නිකුටෙන දෙසෙත්වා පුත මානප්පහානවසෙත දෙසෙත්වා “යංකිච්චි”ති
 ගාථමාහ: තත්ථ “සං කිම් ඛමමගිජ්ඣස්ස අජ්ඣත්ත”නති: යං කිච්චි
 උච්චාකුලීනතාදිකං අත්තතො ගුණං ජනෙය්‍ය.

“අථවාපි බග්ගිවා”ති: අථ වා බග්ගිවා ආවරිප්පජ්ඣායාදිකං ගුණං
 ජනෙය්‍ය. “න තෙන ථාමං කුබ්බථා”ති: තෙන ගුණෙන මානං න ක
 රෙය්‍ය. “මහත්තාන”නති: මහත්තගුණවත්තානං. “සත්තාන”නති:
 නිබ්බුතසත්තානානං. “න වුත්තා”ති: න කට්ඨතා. “නප්පවුත්තා”ති:
 න විසජ්ජතා. ඉදුතිස්ස අකරණවිධිං¹ දස්සෙන්නො “සෙය්‍යො න
 තෙනා”ති ගාථමාහ: තස්සන්තො: තෙනෙව මානෙන සෙය්‍යොහනති
 වා නිවොහනති වා සදිසොහනති වාපි න මඤ්ඤාය්‍ය, තෙති ව
 උච්චාකුලීනතාදීති ගුණෙති පුළුඨො අනෙකරුපෙති අහං උච්චාකුලා
 පබ්බජ්ජොති ආදිනා නයෙන අත්තානං විකප්පෙන්නො න තිස්සෙය්‍ය,
 ඵචං මානප්පහානවසෙතපි දෙසෙත්වා ඉදුති සබ්බකිලෙසු පසම්මවසෙත
 දෙසෙත්වා “අජ්ඣත්තමෙවා”ති ගාථමාහ.

තත්ථ “අජ්ඣත්තමෙව උපසමෙම”ති: අත්තනියෙව රගාදිසබ්බ
 කිලෙසෙ උපසමෙය්‍ය, “න අඤ්ඤානො ගිකත්ථ සන්තිමෙසෙසා”ති:
 ඨපෙත්වා සතිපඨානාදීති අඤ්ඤාන උපායෙන සන්තිං න පරියෙ

සෙය්‍ය, “කුතො නිරතං වා”¹ නිරතං කුතොයෙව. “න ඵසෙසා”² නි: සිලබ්බතාදීති න මග්ගෙය්‍ය. “න ගවෙසෙසා”³ නි: න මලොකෙය්‍ය. “න පජිසෙසෙසා”⁴ නි: පුතපුතං න ඉතෙබ්‍ය, ඉදුති අජ්ඣිකතං උපසන්නස්ස බිණ්ණසවස්ස තාදිභාවං දස්සෙන්නො “මජ්ඣෙය්‍යථා”⁵ නි ගාථමාහ. තස්සන්තො: යථා මහාසමුදාස්ස උපරිම හෙසිම භාගානං වෙමජ්ඣසංඛාතෙ වතුයොජනසහස්සපාමාණෙ මජ්ඣෙය්‍ය පබ්බතනතුරෙ සිතස්ස වා මජ්ඣෙය්‍ය සමුදාස්ස උභි න ඡයති සීතොව සො හොති අවිකම්පමානො, එවං අනෙජෙ බිණ්ණසවො ලාභාදිසු සීතො අස්ස අවිකම්පමානො, සො තාදිසො රුගාදිඋස්සදං භික්ඛු න කාරෙය්‍ය කුභිති. “උබ්බෙධෙනා”⁶ නි: හෙය්‍යාපාදෙන. “ගමතිණේ”⁷ නි: උදකපිසීතො පඨාය වතුරසිතියොජනසහස්සාති ගමතිණේ, උබ්බෙධොතිපි පාඨො, තං න සුඤ්ජරං. “හෙය්‍යා”⁸ නි: අනෙයාඋදකං. “උපජි”⁹ නි: උභං උදකං. “මජ්ඣෙය්‍ය”¹⁰ නි: වෙමජ්ඣෙය්‍ය. “න කම්පති”¹¹ නි: සීතයානතො න වලති. “න විකම්පති”¹² නි: ඉතොවිතො ව න වලති. “න වලති”¹³ නි: නිව්වලං හොති.

“නවෙධති”¹⁴ නි: න ඵඤ්ඤි. “නප්පවෙධති”¹⁵ නි: න පරිවත්තති. “න සම්පවෙධති”¹⁶ නි: න පරිබ්භමති. “අනෙජිතො”¹⁷ නි: න ඵරිතො. “අසම්පිතො”¹⁸ නි: අකෙබ්‍යාතිතො, “අවලිතො”¹⁹ නි: න කම්පිතො. “අනාලලිතො”²⁰ නි: න කලලිතො. “නත්‍ර උභි නො ඡයති”²¹ නි: තස්මිං ණානෙ විවි න උපපජ්ජති, “සන්නතනං පබ්බතානං අනතපිනා සු”²² නි: පුගඤ්ජරදිනං සත්තනතං පබ්බතානං අනතරන්තරං.

“සිදන්තන”²³ නි: අනතමසො සිම්බලිතුලම්පි තෙසු පතිතං සිදන්ති සිදා, පබ්බතනතුරෙ ඡතතතා සිදන්තරං. සිදන්තරංතිපි පාඨො, ඉදුති එවං අරහත්තනිකුටෙන දෙසිතං ධම්මදෙසනං අබ්‍යක්‍රමොදනො තස්ස ව අරහත්තස්සාදිපටිපදං පුච්ඡන්නො නිමිත්තවුඬො “අකිත්ත සි”²⁴ නි ගාථමාහ:

තත්ථ “අකිත්තසි”²⁵ නි: ආවිකම්. “විවට්ඨක්ඛු”²⁶ නි: විවට්ඨෙති අනාවරණෙති පච්චි වක්ඛුති සමන්තාගතො, “සක්ඛිධම්ම”²⁷ නි: සකායතනං සයං අභිඤ්ඤානං අත්තපට්ඨකබ්බම්මං, “පජිස්සමිතිසං”²⁸ නි: පරිස්සයවිතයනාය. “පටිපදං චෛදග්ගි”²⁹ නි: ඉදුති පටිපත්තිං වදෙති, “හද්දන්ත”³⁰ නි: හද්දං තව අඤ්ඤාති හගවන්තං ආලපන්නො ආහ. අථවා හද්දං සුඤ්ජරං තව පටිපදං වදෙතිතිපි වුත්තං හොති, “පාති මොක්ඛං අථවාපි සමාධි”³¹ නි: තමෙව පටිපදං භිඤ්ඤා පුච්ඡති, පටිපදංති එතෙන මග්ගං පුච්ඡති, ඉතරෙති සීලං සමාධිව පුච්ඡති.

“මංසමක්ඛුභාපි”³² නි: සසමාරිකමංසවක්ඛුභාපි. “දිබ්බවක්ඛු භාපි”³³ නි: දෙවසදිසත්තා දිබ්බං, දෙව්‍යානං හි සුවරිතකම්ම

නිබ්බතං පිත්තසෙත්ථාරාධිරුද්ධි අපමුත්තිං උපකක්ඛිලෙසවිමුත්තනාය දුරෙපි ආරම්භෙසම්පට්ඨන්තසමත්තං දිබ්බපසාදවකුක්ඛි හොති. ඉදංවාපි විරියභාවනාබලනිබ්බතං ඤාණවකුක්ඛි තාදිසමෙවාති දිබ්බසදිසත්තාදිබ්බං, දිබ්බවිහාරවසෙත පටිලඛිතතා අත්තතා ව දිබ්බවිහාරසන්තිස්සිතත්තාපි දිබ්බං, ආලෝකපරිශක්තෙත මහාඡ්ඛිකත්තාපි දිබ්බං, තිරොක්ඛාදිගතරූපදස්සනෙන මහාගතිකත්තාපි දිබ්බං, තං සබ්බං සද්දසන්ධානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. දස්සනත්තෙත වකුක්ඛි, වකුක්ඛිච්චකරණෙන වකුක්ඛිමවාතිපි වකුක්ඛි, දිබ්බව තං වකුක්ඛිවාති=දිබ්බවකුක්ඛි. තෙන දිබ්බවකුක්ඛිනාපි විච්චවකුක්ඛි, ඉදං පට්ඨං වකුක්ඛි වින්ධාරෙන කප්ථං. “කප්ථං භගවා මංසවකුක්ඛිනා විච්චවකුක්ඛි”ති ආදිමාහ: “මංසවකුක්ඛිමහි භගවතො පට්ඨමණ්ණාති සංවිජ්ජන්ති”ති එත්ථ සසම්මාරිකවකුක්ඛිසමිං බුඛස්ස භගවතො පට්ඨකොඨාසා පච්චෙකං¹ උපලබ්භන්ති, “නිලො ව චණ්ණො”ති: උමා පුප්ඨවණ්ණො.

“පිතකො ව චණ්ණො”ති: ශරීරිකාරපුප්ඨවණ්ණො. “ලොහිතකො ව චණ්ණො”ති: ඉන්ද්‍රියොපකවණ්ණො. “කුණ්ණො ව චණ්ණො”ති: අජනවණ්ණො. “ඔදගො ව චණ්ණො”ති: ඔසධිතාරකාවණ්ණො. “සත්ථ ව අකම්මොමානි පතිසීතානි”ති: යස්මිං ථාතො අකම්මොමානි පතිසීතිතා උසීතාති, තං නිලං හොති සුනිලන්ති: එත්ථ “නිල”න්ති: සබ්බසභාහතවසෙත වුත්තං. “සුනිල”න්ති: අන්තර්විරතිතං. සුඛනිලං “පාසාදික”න්ති: පසාදජනකං. “දස්සනෙසා”න්ති: දස්සනියං. “උමාපුප්ඨසමාන”න්ති: දකසිතල² පුප්ඨසදිසං. “නස්ස පරගො”ති: තස්ස සන්තර බාහිරපස්සෙ, “පිතක”න්ති: සබ්බසභාතිකං. “සුපිතක”න්ති: අන්තර්විරතිතං සුප්පිතකං. “උභසගො ව අකම්මොමානි”ති: චෙච අකම්මොමානියො. “ලොහිතකානි”ති: සබ්බසභාහතවසෙත වුත්තං. “සුලොහිතකානි”ති: අපඤ්ඤායමානවිචරති සුප්පිලොහිතකානි. “මජ්ඣිකණ්ණ”න්ති: අකම්මං මජ්ඣිමථානං අජනසදිසං කණ්ණං. “සුකණ්ණ”න්ති: අන්තර්විරතිතං සුප්පිකණ්ණං. “හද්දක”න්ති: සස්සිරිකං. “සිහිඛ”න්ති: පණ්ණිතං. “හද්දපිඨකසමාන”න්ති: අපනිතතවහද්දපිඨකථලසදිසං, අද්දපිඨකසමානන්තිපි පාලි, තස්සාතිත්තකාකසදිසන්ති³ අත්ථො.

“ඔදග”න්ති: සබ්බසභාතිකවසෙත වුත්තං. “සුචොදග”න්ති: අන්තර්විරතිතං රජනමඛලසදිසං සුප්පි ඔදගං. “සෙතං පඛර”න්ති: විහිපි අතිඔදගතං දස්සෙති. “පානනිකෙත මංසවකුක්ඛිනා”ති: පකති මංසවකුක්ඛිනා. “අත්තභාවපට්ඨාපනෙතනා”ති: අත්තභාවසන්තිස්සිතෙන. “පුට්ඨමුට්ඨපිතකමොහිනිබ්බතෙනනා”ති: පුට්ඨමුට්ඨ තත්ථ

1. V. ම. පච්චෙකං. පච්චෙකං.

2. V. ම. කපිතල.

3. සී. II. නිත්තකාකතසදිසන්ති.

තනුප්පනෙකසු අතහැරවෙසු කායසුවරිතාදිකමුක්තා උපාදිතෙන.
 “සමන්තාශෝඡනං පසංගි”ති: සමන්තතො වතුගාමුත්තප්පමාණේ
 යෝඡනෙ තිරොකුඛාදිගතං රූපං ආවරණවිරහිතං පකතිමංස
 වකක්ඛනා දකකති. “දිවා වෙච රතනිං වා”ති: දිවසභාගෙ ව රතනි
 භාගෙව “වතුරහසමන්තාශෝඡනා”ති: වතුහි අගෙහි සමන්තාගතො
 පරිපුර්ණඅකිකාරො ආලෝකවිරහිතො. “සුරියො ච අක්ඛි
 මිතො”ති: සුරභාවං ජනයනො උඝිතො සුරියො විගතො. “කාල
 පතෙඛාව උපොසමො”ති: කාලපතෙඛ වාතුද්ධි උපොසථදිවසොව;
 “තිබ්බො වනසමො වා”ති: ගහනො ව රූකකිරිසි. “මහා ව කාල
 මෙඝො අබ්බුසිතො”ති: මහනො කාලබ්බපචලො ව¹ උඝිතො
 හොති.

“කුඛිඛා වා”ති: ඉභිකාවයො වා. “කවාටං වා”ති: වාරවාත
 පානාදිකවාටං වා. “පාකාණේ වා”ති: මත්තිකාදිපාකාරෙ වා.
 “සබ්බතො වා”ති: පංසුපබ්බතාදි පබ්බතො වා. “ගච්ඡං වා”ති: තරුණ
 ගච්ඡං වා. “ලතා වා”ති: කරවිඤ්ජාදි ලතා වා. “ආවරණං රූපානං
 දසංගාමා”ති: රූපාරමමණානං දසංගන්තාය පරිසෙධනන්ති.
 “එකතිලථලං නිමිතං කතො”ති: සවෙ එකතිලිඛිතං සඤ්ඤාණං
 කතො. “නිලවාගෙ පකතිපෙඝ්ගා”ති: සකටෙ තිලරසිමහි බිපෙය්‍ය,
 කෙවි පන වාහො නාම කුමාරාතිරෙකවෙසකටනති වදන්ති.
 “නඤ්ඤව නිලථලං උබ්බෙඝ්ගා”ති: තං නිමිතකතං නිලිඛිතං
 යෙව උබ්බිත්වා ගණෙහය්‍ය.

“දිබ්බින වකක්ඛනා”ති: ඉදං වුත්තන්තමෙව. “විසුබෙහා”ති: වුතු
 පපාත දසංගෙන දිසිවිසුඛි හෙතුතො විසුබෙන. යො හි වුතිමත්ත
 මෙව පසංගි න උපපාතං සො උචෙජ්දදිසිං ගණහාති. යො උපපාත
 මෙව පසංගි න වුතිං, සො නවසත්තපාතුභාවා සසංතදිසිං ගණහාති.
 යො පන තදුභයං පසංගි සො යසමා දුට්ඨමිදි තං දිසිගතමති
 වතනති, තසමාසං තං දසංගං දිසිවිසුඛිහෙතු හොති. උභයවෙතං
 බුඬිපුත්තා පසංගති; තෙන වුත්තං:-වුතුපපාතදසංගෙන දිසිවිසුඛි
 හෙතුතො විසුබනති, මනුස්සපචාරං අතිකකමිත්වා රූපදසංගෙන
 අතිකකන්තමානුසකං, මානුසකං වා මංසවකක්ඛං අතිකකන්තතො
 අතිකකන්තමානුසකනති වෙදිතබ්බං. “තෙන දිබ්බින වකක්ඛනා
 අතිකකන්තමානුසකෙහි සන්තං පසංගි”ති: මනුස්සා මංසකක්ඛනා
 විශ් සන්තං ඔලොකෙති, “වචමාගෙ උපපජ්ජමාගෙ”ති: එත්ථ
 වුතිකකණේ උපපත්තිකකණේ වා දිබ්බවකක්ඛනා දදුං න සකකා, යෙ
 පන ආසන්නවුතිකා ඉදුති වසිස්සනති තෙ වචමානා, යෙ ව ගතිත
 පරිසන්තිකා සමපති තිබ්බතො ව තෙ උපපජ්ජමානාති අභිපෙපතා,
 තෙ එවරූපෙ වචමාගෙ උපපජ්ජමාගෙ ව පසංගති දසෙති.

“ගිනෙ”ති මොහ නිසංඤ්ජත්තත්තා හිනෙ; තබ්බිපරිනෙ පණිනෙ.
 “සුචණ්ණ”ති: අද්දෙසනිසංඤ්ජත්තත්තා ඉඨකන්තමනාපවණ්ණ
 යුතෙත. තබ්බිපරිනෙ දුබ්බණ්ණ. අභිරුපවිරුපෙති අනෙථා. “සුග
 නෙ”ති: සුගතිගතෙ. අලොභනිසංඤ්ජත්තත්තා වා අබ්බි මහබනෙ.
 “දුගහනෙ”ති දුග්ගතිගතෙ, ලොභනිසංඤ්ජත්තත්තා වා දද්විද්දෙ
 අප්පත්තපානෙ. “සමානමුච්ඡිපණෙ”ති: යං යං කම්මං උපචිතං බලව
 තරං පටිසංඝං දායං සමන්තං හොති, තෙන උපගතෙ.

තත් පුරිමෙහි “චචමානෙ”ති ආදීහි දිබ්බවක්ඛනිච්චං වුත්තං.
 ඉමිනා පන පදෙන යථාකම්මපගඤ්ඤානිච්චං. තස්ස ච ඤ්ඤාසංඝ
 අයමුප්පත්තිකකමො. ඉධ භික්ඛු හෙඨාතිරයාහිමුවං ආලොකං
 වසේඤ්ඤා තෙරසිකෙ සතෙත පස්සති මහාදුක්ඛමනුභවමානෙ, තං
 දස්සනං දිබ්බවක්ඛනිච්චමෙව. සො එවං මනසිකාරෙති-කීනනුවො
 කම්මං කත්වා ඉමෙ සත්තා එතං දුක්ඛමනුභවන්ති, අප්පස්ස ඉදං නාම
 කත්වාති තං කම්මාරම්මණං ඤ්ඤාමුප්පජ්ජති. ඉදං යථාකම්මපග
 ඤ්ඤානං නාම; ඉමස්ස විසුං පරිකම්මං නාම නජී, යථා ච ඉදමස්ස
 එවං අනාගතංසඤ්ඤාසංඝං. දිබ්බවක්ඛනිපාදකානෙව හි ඉමාහි
 දිබ්බවක්ඛනා සහෙව ඉජ්ඣන්ති. “ඉමෙ වත හොනෙතා”ති
 ආදිපු ඉමෙහි දිබ්බවක්ඛනා දිඨානං තිදස්සනවචනං. “චජා”ති:
 අනුසොචනෙථ නිපානො. “හොනෙතා”ති: හවනෙතා, දුඤ්ච
 වරිතං දුඨං වා වරිතං කිලෙසපුත්තිකත්තාහි දුච්චරිතං. කායෙන
 දුච්චරිතං කායෙනො වා උප්පන්නං දුච්චරිතන්ති කායදුච්චරිතං.
 ඉතරෙසුපි එසෙව නයො. “සමනනාගනා”ති: සමබ්බිභූතා.
 “අරිසානං උපමාදකා”ති: බුඬපච්චෙකබුඬසාවකානං අරියානං
 අන්තමසො ගිහිසොතාපන්නානංපි අනත්තාමා හුත්වා අන්තිමච්ඡි
 නා වා ගුණපරිධංසනෙන වා උපවාදකා, අකෙකාසකා ගරහකාහි
 වුත්තං හොති. තත් නජී ඉමෙසං සමණධම්මො අස්සමණො
 එතෙති වදනො අන්තිමච්ඡිනා උපවදති. නජී ඉමෙසං
 කුතං වා විමොක්ඛො වා මග්ගො වා එලං වාහි ආදීහි
 වදනො ගුණපරිධංසනෙන උපවදතිති චේදිතබ්බො. සො ච
 ඡන්තං වා උපවදෙය්‍ය අජන්තං වා උභයථාපි අරියුපවාදෙව හොති.
 භාරියං කම්මං ආනන්තරියකම්මසදිසං මග්ගාවරණං ව සග්ගාවරණං ව,
 සතෙකිච්ඡං පන හොති, තස්මා යො අරියං උපවදති තෙන ගන්තො
 සවෙ අත්තනා වුඬතරෙ හොති උක්ඛුට්ඨං නිසීදිත්වා අහං
 ආයස්මත්තං ඉදංචිදව අවචං, තං ඉම ඛමාහිති ඛමාපෙනබ්බො.
 සවෙ තාපි ගන්තුං න පෙසෙතුං සකකා හොති, යෙ-තස්මිං විහාරෙ
 හික්ඛු සවෙ තවකතරෙ හොති ච්ඡිත්වා උක්ඛුට්ඨං නිසීදිත්වා
 අච්චිම්පග්ගහෙත්වා අභග්ගනො භූමෙහ ඉදච්චිදව අවචං තමෙම
 ඛමථාහි ඛමාපෙනබ්බො. සවෙපි දිසා පක්කනොතා හොති, සයං
 ථා ගන්තො සබ්බිභාරිකාදිකෙ වා පෙසෙත්වා ඛමාපෙනබ්බො.

සවේ නාපි ගනතුං න පෙසෙතුං සකකා හොති. යෙ තසම්. විහාරෙ හික්ඛු වසනති තෙසං සනතිකං ගනත්වා සවේ නවකතර හොනති උකඝුටිකං නිසිදිත්වා සවේ වුඛ්ඤානං වුඛ්ඤා වුත්තතයෙ තෙව පටිපජ්ඣන්ති අහං හනෙන අසුකං නාම ආයසමනං. ඉද්දිදව අවමං, තං ඛමතු මෙ සො ආයසමාති වත්වා ඛමාපෙනබ්බං.

සමුඛ්ඛා අඛමනොපි එතදෙව කාතබ්බං. සවේ එකචාරිකහික්ඛු හොති තෙව තස්ස වසනථානං න ගතථානං පඤ්ඤායති. එකස්ස පණ්ඩිතස්ස හික්ඛුනො සනතිකං ගනත්වා අහං හනෙන අසුකං නාම ආයසමනං. ඉද්දිදව අවමං තං මෙ අනුස්සරතො අනුස්සරතො විපට්ඨායායෙ හොති, කිං කරොමිති වත්තබ්බං. සො වකඛති:- “තුමෙහ මා විනාසිත්ථ, ථෙරෙ තුමහාකං ඛමති, විතතං වූපසමෙ ථා”ති. තෙනාපි අරියස්ස ගතදිසාහිමුඛෙන අජ්ඣං පග්ගහෙත්වා ඛමතුති වත්තබ්බං, යදි සො පරිනිබ්බුතො හොති පරිනිබ්බුතථානං ගනත්වා යාව සිවටිකං ගනත්වාපි ඛමාපෙනබ්බං. එවං කතෙ තෙව සග්ගාවරණං න මග්ගාවරණං හොති. පාකතිකමෙව හොතිති.

“මච්ඡාදිසිකා”ති: විපරිතදස්සනා. “මච්ඡාදිසිකමම සමාදානා”ති: මච්ඡාදිසිවසෙන සමාදින්නානාවිධිකමා, යෙ ච මච්ඡාදිසිමුල කෙසු කායකමාදිසු අඤ්ඤාපි සමාදපෙනති. එත්ථ ච වචි දුච්චරිතගහණෙනෙව අරියුපචාදෙ මනොදුච්චරිතගහණෙන ච මච්ඡාදිසියා සහතිතායපි ඉමෙසං චිත්තං පුත වචනං මහාසාවජ්ඣ භාවදස්සනත්ථනති වෙදිතබ්බං. මහාසාවජ්ඣ හි අරියුපචාදෙ ආනතතරියසදිසො, වුත්තමපි වෙන:- “සෙය්ථාපි සාරිපුත්ත හික්ඛු සීලසමපනො සමාධිසමපනො පඤ්ඤාසමපනො දිසෙව ධම්මෙ අඤ්ඤං ආරුධෙය්, එවං සමපදමිදං සාරිපුත්ත වදාමි තං වාචං අප්පහාය තං චිත්තං අප්පහාය තං දිසිං අප්පටි නිද්දාජිත්වා යථාගතං නික්ඛිතො, එවං නිරයෙ”ති. මච්ඡාදිසිතො ච මහාසාවජ්ඣතරං නාම අඤ්ඤං නත්ථි. යථාහ:- “නාහං හික්ඛවෙ අඤ්ඤං එකධම්මෙපි සමනුපස්සාමි, යං එවං මහාසාවජ්ඣ යථසිදං හික්ඛවෙ මච්ඡාදිසි, මච්ඡාදිසිපරමාති හික්ඛවෙ වජ්ජාති”ති. “කාසය්ග හෙද”ති: උපාදින්නවකිපට්ඨවාහා. “පරමමරණ”ති: තදන තතරහිති බ්බත්තවකිගහණෙන, අථවා: “කාසය්ග හෙද”ති: ජීවිති නිද්දාජිත්වෙජ්ඣ. “පරමමරණ”ති: වුත්තිවිත්තතො උඛං. “අපාස”නති: එවමාදි සබ්බං නිරයවෙච්චතමෙව. නිරයො හි සග්ගමොක්ඛගෙතුභුතා පුඤ්ඤාසමමතා අයං අපෙ තත්තා සුඛානං වා ආයස්ස අභාවා අපායො. දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණනති දුග්ගති. දෙසබහුලතාය වා දුසේන කම්මතා නිබ්බතතා ගතීති දුග්ගති, විවසා නිපතනති තත්ථ දුක්ඛවකාරි තොති විනිපානො. විතස්සනතා වා එත්ථ පතනති සමතිජ්ජමානස පච්චභාතිපි විනිපානො. නත්ථි එත්ථ අස්සාදසඤ්ඤිතො අයොති

තිරයෝ. අථවා: අපායගහණෙන තිරව්ජානගොතිං දීපෙනි,
තිරව්ජානගොති හි අපායෝ සුඛතො¹ අපෙතතතා, න දුග්ගති
මහෙසකකානං නාගරුදිනං සමභවතො. දුග්ගතිගහණෙන පෙතති
විසයං. සො හි අපායෝ වෙච දුග්ගති ච සුඛතො¹ අපෙතතතා
දුක්ඛස්ස ච ගතිභූතතතා. නතු විනිපාතො අසුරසදිසං² අභිනිපති
තතතා. විනිපාතගහණෙන අසුරකායං. සො හි යථා වුතෙතන
අත්තෙ අපායෝ වෙච දුග්ගති ච, සබ්බසමුස්සයෙහි ච විනිපතිතතතා
විනිපාතොති වුච්චති. තිරයගහණෙන අවිච්ඡාදිමනෙකපාකාරං
තිරයමෙවාති. “උප්පත්තා”ති: උපගතා, තත් අභිනිබ්බතතාති
අභිපායෝ. වුතතිපරියායෙන සුක්කපකෙඛා වෙදිතබ්බො. අයං
පත විසෙසො: තත් සුගතිගහණෙන මනුස්සගතිපි සංගග්ගති. සග්ග
ගහණෙන දෙවගතියෙව. තත් සුඤ්ජර ගතීති සුගති. රූපාදීහි
විසයෙහි සුදුසු අග්ගොති සංගො. සො සබ්බොපි ලුප්තත්තෙත
ලොකොති අයං චචතත්තො. ඉති දිබ්බෙන චක්ඛුනාති ආදි සබ්බං
නිගමනචචනං. එවං දිබ්බෙන චක්ඛුනා පස්සතීති අයමෙත්ථ සංඛෙ
පත්තොති

දිබ්බචක්ඛුඤ්ණං. පරිත්තපච්චුප්පත්තා අර්කිත්තබ්බා රමණ
වසෙන චතුසු ආරමණෙසු පච්චතති. යථා කමුච්චගඤ්ණං. පරිත්ත
මහග්ගන අතීත අර්කිත්තබ්බා රමණවසෙන පච්චු ආරම
ණෙසු පච්චතති. අනාගතං සඤ්ණං. පරිත්තමහග්ගන අපරමාණමග්ග
අනාගත අර්කිත්තබ්බා නචත්තබ්බා රමණවසෙන අසුසු ආරම
ණෙසු පච්චතති.

“ආකාශමානොති ච භගවා”ති: භගවා ඉච්ඡමානො. “එකමපි
ලොකධාතුං පසෙසා”ති: එකං චක්කවාලං ඔලොකෙය්‍ය.
“සහසමපි චුලනික”නති: එත්ථ යාවතා චජ්ජිසුරියා පරිහරනති
දිසා භනති විරොචනා තාව සහස්සධා ලොකො එසා සහසමි චුලනිකා
නාම. “චුලනික”නති: වුද්දකං.

“විසහසමපි මජ්ඣමිකං ලොකධාතු”නති: එත්ථ සහස්ස
චක්කවාලානං සහස්සභාගෙන ගණෙත්වා දසසතසහස්සචක්ක
වාලපරිමාණං විසහසමි මජ්ඣමිකා ලොකධාතු නාම. එත්තකෙන
වුච්චානං ජනිකෙතනං නාම දසසතං, බොධිසත්තානං හි පච්ඡිම
දෙවලොකතො චිත්තො මානුකුච්ඡියං. පරිසක්ඛගහණදිවසෙ ච
මහාතිතිකමණදිවසෙ ච සමොධිධම්මචක්කප්පච්චතනආයුසඛා
රෙස්සජ්ජනපරිනිබ්බාණදිවසෙසු ච එත්තකං ධාතං කමපති.
“තිසහසමි මහාසහසමපි ලොකධාතු”නති: සහසමිතො පඨාය
දුතියසහසමි පඨමසහසමි සහස්සලොකධාතුං කත්වා ගණිතං. මජ්ඣ
මිකං සහස්සධා කත්වා ගණිතතතා මහනෙතති සහස්සෙහි ගණි

තනතුරින් මහාසභයයි, එතනාවතා කොටිසතවකකවාලපරිමාණෝ
ලොකෝ දැක්වීම, ගණකපුතනතිස්සනේරේ පන එවමාහ:-තිසභයයි
මහාසභයයි ලොකබානුයා එතං පරිමාණං ඉදං හි ආවර්යානං
සජ්ඣාය මුලභානං තං වාචාය පරිහිනසානං. කොටිසතසභය
වකකවාලපරිමාණසානං තිසභයයි මහාසභයයි ලොකබානු නාමාති.
එතනාවතා හි හඟවතො ආණ්ඩෙකතනං නාම දැක්වීම. එතසමි.
හි අනන්තර ආවානාවියපරිතන ඉසිතිලිපරිතන ධර්මපරිතන
බොජ්ඣකපරිතන බිකුපරිතන මොරපරිතන මෙතනපරිතන රතන
පරිතනානං ආණා එරති.

“යාවතා වා පන ආණ්ඩෙකතන”ති: යතතකං වා ඉවෙජ්ජය.
ඉමිනා විසයකෙකතනං දැක්වීම. බුබුදුනං හි විසයකෙකතනසං පමාණ
පරිවෙජ්ජෙ නාම නන්ති. නන්තිහාවෙ වස්ස ඉමං උපමං ආගරනති.
කොටිසතසභයවකකවාලෙ හි යාව බුහුමලොකා සාසපෙති පුරෙතො
සවෙ කොටි පුරන්තිමාය දිසාය එකවකකවාලෙ එකං සාසපං පකි
පනොතා ගවෙජ්ජය, සබ්බෙපි තෙ සාසපා පරිකතයං ගවෙජ්ජය.
තතෙව පුරන්තිමාය දිසාය වකකවාලා. දකිණිදිසුපි එසෙව නයො.

තත්ථ බුබුදුනං අවිසයො නාම නන්ති. “නාවතානං පසෙසකතන”ති:
තතතකං ඔලොකෙය්. එවං පරිසුඛං හඟවතො දිබ්බවකකුන්ති
දිබ්බවකකුත්ථං නිසාපෙසි. “කථං ගිගවා පඤ්ඤවකකුතා විවච
මකු”ති: කෙන පකාරෙන පඤ්ඤවකකුතා අපිතිතවකකු, මහා
පඤ්ඤ පුත්ථපඤ්ඤති ආදිකං, තත්ථ අතිරෙවති යදිදං පඤ්ඤයාති,
පරිසෙසානං හෙය් වුත්තත්ථමෙව.

“බුබුදුකුතා”ති ඉන්ද්‍රියපරෙපරියතතිඤ්ඤෙන ව ආසයානු
සයඤ්ඤෙන ව, ඉමෙසං විනං ඤ්ඤානං බුබුදුකුති නාමං,
සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණස්ස සුමනාවකකුති, තිණ්ණං මහඤ්ඤානං ධම්ම
වකකුති. “ලොකං ඔලොකෙතො අද්දස සපොත”ති සතො
අද්දකි, “අපාරජකෙක”ති: ආදිසු යෙසං වුත්තතයෙනෙව පඤ්ඤ
වකකුමති රුහාදිරජං අපං තෙ අපාරජකතා. යෙසං තං මහනං
තෙ මහාරජකතා. යෙසං සඛාදිති ඉන්ද්‍රියාති තිකතාති තෙ තිකතිජ්ජිසා,
යෙසං තාති මුද්දති තෙ මුද්දිජ්ජිසා. යෙසං තෙයෙව සඛාදයො
ආකාරං සුඤ්ඤං තෙ ඤාණාණි. යෙ කපිතකාරණං සලලකෙකතති
සුමෙක සකකා ගොතති විඤ්ඤපෙතුං තෙ සුචිඤ්ඤපිසා. යෙ
පරලොකතෙව වජ්ජව හයතො පස්සනති තෙ පරලොකවජ්ජ
භසදස්සාවිතො නාම. “උපපට්ඨික”නති: උපපට්ඨතෙ. ඉතරෙසුපි
එසෙව නයො. “අනොතා නිමුග්ග පොසිති”ති යාති. අනොතා
නිමුග්ගානෙව පොසියනති. “උදකං අවුග්ගමම නිසනති”ති:
උදකං අතිකකමිතො තිසනති, තත්ථ යාති අවුග්ගමම සිතාති තාති
සුරියරසමි සමථස්සං ආගමයමානාති සිතාති අජ්ජ පුප්ථනකාති. යාති
සමොදකං සිතාති තාති යෙව පුප්ථනකාති. යාති උදකා අනුග්ගතාති

අනෙකා නිමුග්ග පොසිති තානි තතිශද්වසෙව පුප්ඵනකානි. උදකා පන අනුග්ගතානි අඤ්ඤානිපි සරොගඋපලානි නාම අත්ථි. යානි නෙව පුප්ඵසානනි මච්ඡකච්ඡපහකඛානෙව හවිසානනි, තානි පාළිං නාරුළුනානි, ආහරිතාං පන දීපෙනබ්බානිති. දීපිතානි. යථෙව හි තානි චතුබ්බිධපුප්ඵානි එවමෙව උග්ගච්ඡකඤ්ඤා විපච්ඡකඤ්ඤා නෙය්‍යා පදපරමොති චතතාරෙ පුග්ගලා, යස්ස පුග්ගලස්ස උද්භව වෙලාය ධම්මාභිසමයො හොති අයං වුව්චති පුග්ගලො උග්ගච්ඡකඤ්ඤා. යස්ස පුග්ගලස්ස සංඛිතෙතන භාසිතස්ස වින්දාරෙන අත්ථෙ විහරියමානෙ ධම්මාභිසමයො හොති අයං වුව්චති පුග්ගලො විපච්ඡකඤ්ඤා. යස්ස පුග්ගලස්ස උද්දිසතො පරිපුච්ඡතො යොතිසො මනසිකරෙතො කල්‍යාණමිතෙත සෙවතො හජ්ජතො පසිරු පාසතො ධම්මාභිසමයො හොති අයං වුව්චති පුග්ගලො නෙය්‍යා. යස්ස පුග්ගලස්ස බහුවිධි සුඤ්ඤා බහුවිධි භණ්ණො බහුවිධි ධාරයතො බහුවිධි වාචයතො න තාය ජාතියා ධම්මාභිසමයො හොති අයං වුව්චති පුග්ගලො පදපරමො..

තත්ථ හගවා උපපලවනාදිසදිසං දසසහස්සිලොකධාතුං මලොකෙනො අජ්ජ පුප්ඵනකානි උග්ගච්ඡකඤ්ඤා සෙව පුප්ඵන කානි විපච්ඡකඤ්ඤානි එවං සබ්බාකාරතොව අද්දස. තත්ථ තිණ්ණං පුග්ගලානං ඉමස්මිඤ්ඤෙව අත්තභාවෙ හගවතො ධම්ම දෙසනා අත්ථං ඥාබෙති, පදපරමානං අනාගතත්ථාය වාසනා හොති. “ග්ගච්ඡිනො”ති ආදිසු, එත්ථ රජ්ජනවසෙන ආරම්භණෙ වරණං එතස්ස අත්ථි=ග්ගච්ඡිනො. දුස්සනවසෙන ආරම්භණෙ වරණං එතස්ස අත්ථි=දෙසච්ඡිනො. මුස්සනවසෙන ආරම්භණෙ වරණං එතස්ස අත්ථි=මොහච්ඡිනො. විතක්කනවසෙන උග්ගභනවසෙන ආරම්භණෙ වරණං එතස්ස අත්ථි=විනාක්කනච්ඡිනො. ඔකප්පනසඛා වසෙන ආරම්භණෙ වරණං එතස්ස අත්ථි=සඛාච්ඡිනො. ඤ්ණමෙව වරණං ඤ්ණෙන වා වරණං ඤ්ණතො වා වරණං ඤ්ණස්ස වා වරණං එතස්ස අත්ථි=ඤ්ණච්ඡිනො. “ග්ගච්ඡිනස්ස”ති: රුගුස්ස දස්ස රාගබ්බුලස්ස, පරතොපි එසෙව නයො. “අසුභසාඨං කමෙති”ති: උග්ගමානකාදි දසවිධං අසුභපටිසංයුතතං කථං ආවිකකති. වුත්තං හෙතං: “අසුභා භාවෙනබ්බා රාගස්ස පහානායා”ති. “මෙත්තා භාවනං ආවිකකති”ති: මෙත්තාභාවනං විත්තසිනෙහං කථෙති. වුත්තං හෙතං: “මෙත්තාභාවෙනබ්බා ව්‍යාපාදස්ස පහානායා”ති. “උදෙදසෙ”ති: සජ්ඣාසනෙ. “පටිපුච්ඡායා”ති: අභිකථාය. “කාලෙන ධම්මසවණේ”ති යුත්ත පත්තකාලෙ උත්තරි. පරිශතතිධම්මසවණේ. “ධම්මසාකච්ඡායා”ති: අඤ්ඤාහි සම්මං සාකච්ඡාය. “ගරුකංවාසෙ”ති: ගරුතං පසිරුපාසනෙ. “නිවෙසෙති”ති. ආවරියතං සනතිනෙ පතිඨා පෙති. “ආනාපානසතිං කමෙති”ති: ආනාපානසතිසම්පයුත්තං කම්මඨානං කථෙති. වුත්තං හෙතං: “ආනාපානසති භාවෙනබ්බා

විතකකුපවේදයා”ති. “පසාදනිසං නිමිත්තං ආවිකඛති”ති: චුලල වෙදලල මහාවෙදලාදි පසාදජනකං සුත්තං කථෙති. “බුඛ සුඛොධි”නති: බුඛස්ස භගවතො බුඛත්තපටිවෙධං. “ඛමම සුඛමමන”නති: නවවිධලොකුත්තරධමස්ස ස්වාක්ඛාත්තං. “සංඝ සුප්පටිපනති”නති: අභිවිධඅරියසංඝස්ස සුප්පටිපනත්තාදි සුදුසුපටි පනතිං. “සිලානි ච අත්තනො”ති: අත්තනො සන්තක සිලානි ච ආවිකඛති. “විපස්සනානිමිත්ත”නති: උදයබ්බයාදිපටිසංයුත්තං කථෙති. “අභිව්වාසාර”නති: හුත්වා අභාවාසාරං. “දුක්ඛාසාර”නති: උදයබ්බය පතිපිලනාසාරං. “අනත්තාසාර”නති: අවසවත්තනාසාරං.

“සෙලෙ යථා පබ්බතමුඛනි ඝිනො”ති: සෙලමයෙ එකස්තෙ පබ්බතමුඛනි ඝිතොව, න හි තත්ථ සීතස්ස දස්සන්තං. ගිවුකෙඛප¹ පසාරණාදි කිව්වං අත්ථි. “නපුසම”නති: තප්පටිභාගං සෙලපබ්බතු පමං, අයං පනෙත්ථ සංඛෙපත්ථො. යථා සෙලපබ්බත මුඛනි යථා සීතොව වක්ඛුමා පුරිසො සමන්තතො ජනනං පස්සෙය්‍ය තථා තමපි සුමෙධ සුඤ්ජරපඤ්ඤ සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤේන සමන්තවක්ඛු භගවා ධම්ම මයං පඤ්ඤාමයං පාසාදමාරුග්ග සයං අපෙතසොකො සොකාව කිණ්ණං ජනිජරාභිභූතව ජනනං අවෙක්ඛස්සු උපධාරය උපපරික්ඛ අයං පනෙත්ථ අධිප්පායො:-

යථා හි පබ්බතපාද සාමන්තා මහන්තං ඛෙත්තං කන්ධා තත්ථ කෙදුරපාලිපු කුටිකායො කන්ධා රත්තිං අග්ගිං ජලෙය්‍යං, වතුරඛන සමන්තාගතං ව අකිකාරං අස්ස, අථ තස්ස පබ්බතස්ස මත්ථකෙ ධන්ධා වක්ඛුමතො පුරිසස්ස භූමිං ඔලොකයතො නෙව ඛෙත්තං. න කෙදුරපාලියො න කුටියො න තත්ථ සඤ්ජනමනුස්සා පඤ්ඤායෙය්‍යං. කුටිකාසු පන අග්ගිජලමත්තමෙව පඤ්ඤායෙය්‍යං. එවං ධම්මපාසාදං ආරුග්ග සත්තකායං ඔලොකයතො තථාගතස්ස යෙ තෙ අකත්ත කල්‍යාණා සත්තා තෙ එකවිභාරෙ දක්ඛිණජත්‍රුපස්සෙ නිසින්නාපි බුඛවක්ඛුස්ස ආපාථං නාගවුත්තති. රත්තිබිත්තසරං විය භොනති. යෙ පන කත්තකල්‍යාණා වෙනෙය්‍යපුග්ගලා තෙවස්ස දුරෙපි සීතා ආපාථං ආගවුත්තති. තෙ අග්ගි විය ගිමවත්තපබ්බතො විය ව. උත්තමපි වෙතං:

“දුරෙ සන්තො පකාසෙනති ගිමවන්තොව පබ්බතො
අසන්තොත්ථ න දිස්සන්ති රත්ති² බිත්තා යථා සරා”ති.

“සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණි”නති: එත්ථ පන පඤ්චනෙය්‍යපථප්පහෙදං සබ්බං අඤ්ඤාසිති සබ්බඤ්ඤා. සංඛතාසබ්බතාදිහෙද සබ්බධම්මාහි සංඛාරො විකාරො ලක්ඛණං නිබ්බාණං පඤ්ඤාතීති පඤ්ඤව වනෙය්‍ය පථා භොනති, සබ්බඤ්ඤාස්ස භාවො සබ්බඤ්ඤානා. සබ්බඤ්ඤානා එව ඤ්ඤාණං සබ්බඤ්ඤානාඤ්ඤාණංති වත්තබ්බ සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණනති වුත්තං.

සබ්බසංඝස්ථානි ව-කමසබ්බසංඝස්ථානි සකිං සබ්බසංඝස්ථානි සත්තසබ්බසංඝස්ථානි සත්තසබ්බසංඝස්ථානි සත්තසබ්බසංඝස්ථානි පච්චිධා සබ්බසංඝස්ථානො සිද්ධං. තෙසු කමෙන සබ්බජනන කාලාසමාවතො ව කමසබ්බසංඝස්ථානා න හොති. සකිං සබ්බාරම්භගහණාභාවතො සකිං සබ්බසංඝස්ථානා න හොති. වක්ඛු විඤ්ඤාණාදීනං යථාරම්භ විත්තසමාවතො භවභවිත්ත විරෝධතො යුත්තිඤ්ඤාවතො ව සත්තසබ්බසංඝස්ථානා න හොති. අපරි සෙසතො සබ්බජනනසමත්තාය සත්තසබ්බසංඝස්ථානා වා සියො විදිත සබ්බධම්මතො සත්තසබ්බසංඝස්ථානා වා, සත්තසබ්බසංඝස්ථානො සබ්බ ජනනං නජීති තමපි නයුජ්ජිති; “න තස්ස අදිඨමිධජී කිචි-පෙ-සමන්ත වක්ඛු”ති උත්තරතො සත්තසබ්බසංඝස්ථානා එව යුජ්ජති. එවමහි සති කිච්චතො අසමොගතො කාරණසිථිතො ආවජ්ජනපටිබ්බතො සබ්බසංඝස්ථානමෙව හොතිති. “**නෙතං සංඝස්ථානං**”ති තෙන සබ්බ ජනනසංඝස්ථානං. පුන අපරෙන පරියායෙන සබ්බසංඝස්ථානාවසාධ නත්තං “න තස්ස”ති ආරම්භාග. තත් “**න තස්ස අදිඨමිධජී කිචි**”ති: තස්ස තථාගතස්ස ඉධ ඉමසමිං තෙධාතුකෙ ලොකෙ ඉමසමිං පච්චුප්පනනකාලෙ වා පඤ්ඤාවක්ඛුතා අදිඨං නාම කිචි අප්පමත්ත කමපි න අජී, න සංවිජ්ජති. අජීති ඉදං වත්තමානකාලිකං ආරාධන පදං, ඉමිනා පච්චුප්පනනකාලිකස්ස සබ්බධම්මස්ස සත්තභාවං දස්සෙති. ආරාධනිකපුබ්බත්තං පනෙත්ථ ධිකාරො සංයුතො. “අපො අවිඤ්ඤාන”නති එත්ථ අපො ඉති වචනොපාදනෙ නිපාතො, “අවිඤ්ඤාන”නති අතිතකාලිකං අවිඤ්ඤානං නාම කිචි ධම්මජනං නාහොසිති පාඨසෙසො. අව්‍යය භූතස්ස අජීසද්දස්ස ගහණෙ පාඨසෙසං විනාපි යුජ්ජතියෙව. ඉමිනා අතිතකාලිකස්ස¹ සබ්බධම්මස්ස සත්තභාවං දස්සෙති. “අජනි නබ්බ”නති අනාගතකාලිකං අජනිතබ්බං නාම ධම්මජනං න භවිස්සති නජී වා. ඉමිනා අනාගතකාලිකස්ස සබ්බධම්මස්ස සත්තභාවං දස්සෙති, ජනනකිරියා විසෙසනමත්තමෙව වා එත්ථ අකාරො. “සබ්බං අභිඤ්ඤාසි සද්දජී නෙස”නති එත්ථ යං තෙකාලිකං වා කාලවිනිමුත්තං වා නෙය්‍යං ජනිතබ්බං කිචි ධම්මජනං අජී තං සබ්බං තථාගතො අභිඤ්ඤාසි. අධිකෙන සබ්බසංඝස්ථාන සංඝස්ථාන ජනි පටිවිජ්ජති, එත්ථ අජීසද්දෙන තෙකාලිකස්ස කාල විනිමුත්තස්ස ව ගහණෙ අජීසද්දෙ අව්‍යයභූතො යෙව දඨබ්බො. **තථාගතො නෙතං සමන්තවක්ඛුති** කාලවිසෙන ඔකාසවසෙන තිස්සදෙසතො සමන්තා සබ්බතො පච්චතං සද්දවක්ඛුං අස්සාති සමන්තවක්ඛු. තෙන යථාට්ඨතෙන කාරණෙන තථාගතො සමන්ත වක්ඛු සබ්බසංඝස්ථානි චුත්තං හොති. ඉමිස්සා ආරාධන පුග්ගලාධිස්ථානාය දෙසනාය සබ්බසංඝස්ථානසද්දං සාධිතං. “න ඉතිකිතික”නති: එව. කිර ආසි එවං කිර එතනති න හොති. “න ඉති කිණ්ණ”ති: එව. කිර එතනති න හොති. “න පරමපණ්ණ”ති: පරමපරකථායාපි

න හොති. “න පිටකසමපදයා”ති: අමානං පිටකකතනියා සඨිං සමෙ තනති න හොති. “න නානකහෙතු”ති තකකභාහෙනපි න හොති. “න ආකාරපටිච්ඡානෙකනා”ති: සුඤ්ජරමදං කාරණනති එවං කාරණ පරිච්ඡිතකෙකනාපි න හොති. “න දිසිනිපකානානබන්ධනියා”ති: අමානං නිපකාසිත්වා¹ බමිත්වා ගතිතදිසියා සඨිං සමෙතිනිපි න හොති. “අඵවා පි සමාධි”නති එත්ථ සමාධිනති කුසලවිනේතකභගතා සමාධි. කෙනනේන සමාධිති: සමාධානනේන. කිමිදං සමාධානං නාම? එකාරමමණේ විතතවේතසිකානං සමං සමවා ච ආධානං ධපනනති වුත්තං හොති. තසමා යස්ස ධමමස්ස ආනුභාවෙන එකාරමමණේ විතතවේතසිකා සමං සමවා අවිකම්පමානා අවිපකම්ණණා ව හුත්වා තිස්සනති ඉදං සමාධානනති වෙදිතබ්බං.

තස්ස ඛො පන සමාධියං කීං ලක්කණනති? අවිකේඛපො. විකේඛප විඛංසනං රසො. අකම්පනං පච්චුප්පානං, සුඛං පදංඝානං; සමාධි. අනාවිලඤ්චලභාවෙන ආරමමණේ තිස්සනි=සීති. පරතො පදවයං උපසග්ගවසෙන වඩිතිනං. අපි ව සමපසුත්තධමෙම ආරමමණමහි සමපිණේඛත්වා තිස්සනි=සණ්ඨිති. ආරමමණං ඔගහෙත්වා අනු පච්ඡිත්වා තිස්සනි=අවසිති. කුසලපකකයමිං හි වත්තාඤ්ච ධමමා ආරමමණේ ඔගාහනති සඛා සති සමාධි පඤ්ඤා. තෙනෙව සඛා ඔකප්පනාති වුත්තා. සති අපිලාපනතාති, සමාධි අවසිතිති, පඤ්ඤා පරියොගාහනාති. අකුසලපකෙඛ පන තයො ධමමා ආරමමණේ ඔගාහනති තණ්හා දිසි අවිජ්ජාති. තෙනෙව තෙ ඔසාති වුත්තා. විනේතකභගතා පනෙත්ථ න බලවති භොති. යථා හි රජ්ජාතඤ්ඤානෙ උදකෙන සිවිත්වා සමමඤ්ඤෙ ථොකමෙව කාලං රජං සනතිසිද්ධති. සුස්සනේතසුස්සනෙන්² පුන පකතිභාවෙනෙව වුස්සති. එව මෙව අකුසලපකෙඛ විනේතකභගතා න බලවති හොති.

උඛච්ච විචිකිච්ඡාවසෙන පවත්තස්ස විසංභාරස්ස පටිපකකතො අවිසංභාරො. උඛච්චවිචිකිච්ඡාවසෙනෙව ගච්ඡන්තං චිත්තං විකම්පනති නාම, අයං පන තථාච්චිධො විකේඛපො න හොතිති අවිකේඛපො; උඛච්චවිචිකිච්ඡාවසෙනෙව චිත්තං විසංභතං නාම හොති, ඉතො විතො ව ගරීයති. අඤං පන එවං අවිසංභවමානස්ස භාවොති අවිසංභවමානස්සා. “සමඤ්ජා”ති: නිවිධො සමථො, විත්තසමථො අධිකරණසමථො සබ්බසංඛාරසමථොති. තත්ථ අඵසු සමාපත්තිසු විනේතකභගතා විත්තසමථො නාම, තං හි ආගමම විත්තවලානං විත්තවිප්ලවජිතං සමමති වුපසමමති තසමා සො විත්තසමථොති වුච්චති. සම්මුඛාවිතයාදි සත්තවිධො අධිකරණසමථො නාම, තං හි ආගමම තාති තාති අධිකරණාති සමමනති වුපසමමනති තසමා සො අධිකරණසමථොති වුච්චති. යස්මා පන සබ්බෙ

සංඛාර නිබ්බාණං ආගම සමන්ති වුපසමන්ති තස්මා තං සබ්බසංඛාරසමපොති වුවවති. ඉමස්මිං අන්තේ විතතසමපො අධිපෙතො. සමාධිලක්කිණේ ඉන්ද්‍රියං කාරෙතීති සමාධිත්‍රියං. උඛ්චේ න කල්පතීති සමාධිබලං. සමමාසමාධිති යාපාව සමාධි නිශ්ශානිකසමාධිති. අප් භගවා යස්මා ඉත්‍රියසංවරේ සීලස්ස රක්කා යස්මා වා ඉමිනා අනුක්කමෙන දෙසියමානා අයං දෙසනා තාසං දෙවනානං සප්පායා තස්මා ඉත්‍රියසංවරතො පභූති පටිපදං දස්සෙතො වක්කුතිති ආදි මාරඛං.

තත් “වක්කුති නෙව ලොලස්සා”ති: අදිඨ දක්ඛිතබ්බාදි වසෙන වක්කුති ලොලො නෙවස්ස, “ගාමිකථාස ආවරසේ සොන”තති: තීරච්ඡාතකථාතො සොතං ආවරෙය්‍ය. “වක්කුලොලිසෙනා”ති: වක්කුවාරේ උප්පන්නලොභවසෙන වක්කුලොලියෙන. “අදිඨං දක්ඛි තබ්බ”තති: අදිඨපුබ්බං රූපාරම්භං පස්සිතුං යුත්තං. “දිඨං සමභික්කමිතබ්බ”තති: දිඨපුබ්බං රූපාරම්භං අතික්කමිතුං යුත්තං.

“ආග්ගමෙන ආග්ගම”තති: පුප්පාරාමාදිආරාමෙන ඵලාරාමාදිං පුප්පාරාමාදිං වා. “දීඝවාසික”තති: දීඝවරණං. “අනවජ්ඣිත වාසික”තති: අසනතිඨවරණං. “අනුසුතොතා විහරති රූපදස්ස නාසා”ති: රූපාරම්භස්ස දස්සනත්ථාය පුත්තපුත්තං යුතොතා හොති. “අනතරඝරං පටිසො”ති: උමාරඛනන්තරං පටිසො. “විජිපටි පතොනා”ති: අතරවිජි. ඔතිණ්ණො. “ඝරමුචාති ඔලෙකොතොනා”ති: ඝරවාරති අවලොකොතොනා. “උඛං ඔලෙකොතොනා”ති: උපරිදිසං උඛමුඛො හුත්වා විලොකොතොනා; “වක්කුතා රූපං දිස්වා”ති: කාරණවසෙන වක්කුති ලඛ්චොභාරෙන රූපදස්සන සමන්තේ වක්කු විඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වා; ථෙරාණා පනාහු:—වක්කු රූපං න පස්සති අවිතතකතතා. විතතං න පස්සති අවක්කුකතතා. වාරාරම්භ සංඝට්ඨිතෙන පසාදවජ්ඣකෙන විතොත පස්සති. ඊදිසි පතොසා ඛත්තා විජ්ජතිති ආදිපු විය සසම්භාරකථා නාම හොති, තස්මා වක්කු විඤ්ඤාණෙන රූපං දිස්වාති අයමෙවෙත් අන්තො.

“නිමිත්තගහාගි”ති: ඉත්තිපුරිසනිමිත්තං වා සුභනිමිත්තාදිකං වා කිලෙසවජ්ඣභූතං නිමිත්තං ඡන්ද්‍රගවසෙන ගණ්හාති. දිඨමිත්තෙ යෙව න සණ්ඨාති. “අනුබ්‍රජනිගහාගි”ති: කිලෙසානං අනුබ්‍රජ නතො පාකටකරණතො අනුබ්‍රජනනති ලඛ්චොභාරං හත්ථපාද ගිතකපිතවිලොකිතාදිහෙදං ආකාරං ගණ්හාති. “සමාධිකරණ මෙන”තති: ආදිවති යංකාරණා යස්ස වක්කුත්‍රියසංවරස්ස හෙතු එනං පුග්ගලං සති කවාචෙන වක්කුත්‍රියං අසංවුතං අපිනිතවක්කුවාරං හුත්වා විහරන්තං එතෙ අභිජ්ඣාදයො ඛම්මා අත්ථාස්සවෙය්‍යං අනුප්ප බ්‍රෙකියස්සං. “නස්ස සංඛරාස න පටිපජ්ජති”ති: තස්ස වක්කුත්‍රියස්ස සතිකවාචෙන පිදහනත්ථාය න පටිපජ්ජති. එවං භූතොයෙව ව

න රකකි වකුළුන්ද. න වකුළුන්ද සංවරං ආපජ්ජනිති ප්‍රචචති. තත් කිවාපි වකුළුන්ද සංවරෙ වා නත්ති. න හි වකුළුපසාදං නිසංඝාය සති වා මුළුසවං වා උපපජ්ජති, අපි ව යද රුපාරම්භං වකුළුසං අපාථං. ආගච්ඡති තද භවතෙ විකකතං. උපපජ්ජනා තිරුඬෙ කිරියමනොධාතු ආවජ්ජනකිවං සාධයමානා උපපජ්ජනා තිරුඬකි, තතො වකුළුච්ඡාදනං දස්සනකිවං, තතො විපාක මනොධාතු සමපිච්ඡනකිවං, තතො විපාකානෙතුකමනොච්ඡාදනං ධාතු සන්තිරණකිවං, තතො කිරියානෙතුකමනොච්ඡාදනං ධාතු වොත්ථනකිවං. සාධයමානා උපපජ්ජනා තිරුඬකි. තදනන්තරං ජවනං ජවති, තත්‍රපි තෙව භවතසමයෙ න ආවජ්ජනා දිනං අඤ්ඤාතරසමයෙ අසංවරො වා සංවරො වා අත්ති. ජවනකකණෙ පන සමෙ දුස්සිලාසං වා මුළුසවං වා අඤ්ඤානං වා අකකනති වා කොසජ්ජං වා උපපජ්ජති අසංවරො හොති.

එවං හොනෙත පන සො වකුළුන්ද අසංවරෙති ප්‍රචචති. කසමා? යසමා තසමිං සති වාරම්පි අගුතතං හොති භවතම්පි ආවජ්ජනාදිති පිටිචිතතාති. යථා කිං? යථා නගරෙ චතුස්ථ වාරෙස්ස අසංවුතෙස්ස කිවාපි අනෙතා ඝරවාරකොඝනගබ්භාදයො සංවුතා තථාපි අනෙතා නගරෙ සබ්බභවං අරක්ඛිතං අගොපිතමෙව හොති, නගරවාරෙන හි පවිසිත්වා වොරං යදිච්ඡකං හරෙය්‍යං, එවමෙව ජවනෙ දුස්සිලාසාදිස්ස උපපනෙතස්ස තසමිං අසංවරෙ සති වාරම්පි අගුතතං හොති භවතම්පි ආවජ්ජනාදිති පිටිචිතතාති.

“සඬාදෙය්‍යාති”ති: කමමච ඵලච ඉධ ලොකච පරලොකච සද්දතිත්වා දින්නාති, අයං මෙ ඤාතිවා මිත්තො වා ඉදං වා පටිකරිස්සති ඉදං වානෙත කතපුබ්බනති. එවං න දින්නාතීති අත්ථො. එවං දින්නාති හි න සඬාදෙය්‍යාති නාම හොනති. “භොජනාති”ති: ච දෙසනාසීසමත්තමෙතං. අත්ථො පන සඬාදෙය්‍යාති භොජනාති භුජ්ජනා විවරති පාරුඨිත්වා සෙනාසනාති සෙවමානා ගිලානපච්චය භෙසජ්ජං පරිභුජ්ජමානාති සබ්බමෙතං වුත්තමෙව හොති. “සෙසා පිද”නති: නිපාතො, තස්සත්ථො: කතමො සොති. නවමං නාම යං කිචි නවං. භාමං ගච්ඡන්තනාපි ගිවං පසාරෙත්වා දස්සං න වට්ඨති. “ගිත”නති යං කිචි ගිතං. “වාදිත”නති: යං කිචි වාදිතං. “පෙකු”නති: නටසමජ්ජං. “අකඛාන”නති: භාරතරමායනාදිකං යසමිං ණානෙ කපියති තත්ථ ගනතුං න වට්ඨති. “පාණිස්සර”නති: කංසනාලං. පාණිනාලනති පි වදනති.

“වෙනාල”නති: ඝනනාලං; මනෙතන මතසරිරුඬාපනනති එකෙ, “කුමහපුණ්”නති: වතුරස්ස අමමණක නාලං. “කුමහ සද්ද”නති පි එකෙ, “සොහනගර”නති¹ නවානං අබ්භාකිරණං,²

1. V. ම. සොහනරණකනති.

2. V. ම. අබ්භාකිරණං, සි. I. අගුකිරිණං.

සොහනගරකං වා, පටිභානවිත්තනනි වුත්තං හොති, “වඩාල”නති අයොගුලකිලා, වඩාලානං සණ්ඨොවනකිලාතිපි වදනති. “වංස”නති: වෙණුං උසාපෙතො කිලනං. “ධොවන”නති: අභි ධොවනං, එකවෙවසු කිර ජනපදෙසු කාලකතඤ්ඤතකෙ න කොපෙනති නිබන්ධො ධපෙනති. අථ තෙසං පුත්තිතුතකාලං ඤාතො නිහරිතො අභිති ධොවිතො ගතෙති මතෙතො ධපෙනති. තෙ නකතතකාලෙ එකස්මිං යානෙ අභිති ධපෙනො එකස්මිං යානෙ සුරදීති ධපාපෙනො රොදනො රොදනො සුරං පිවනති. වුත්තමපි වෙනං: “අත්ති භික්ඛවෙ දුක්ඛණෙසු ජනපදෙසු ධොවනං නාම තත්ථ ඛත්තං අනතමපි පානමපි බජ්ජමපි භොජ්ජමපි ලෙහමපි, අත්තං භික්ඛවෙ ධොවනං තෙනං නත්ති වදමි”ති. එකවෙව පත ඉන්ද්‍ර ජලෙන අභිධොවනං ධොවනනති වදනති, හත්ති යුධාදීසු භික්ඛුනො තෙව හත්තිආදීති සස්මි යුජ්ඣිත්වං න තෙ යුජ්ඣාපෙනො න යුජ්ඣනෙන දස්මිං වට්ටති. “තිබ්බුඛ”නති: මලයුධං, “උසොධික”නති: යත්ථ සමපහාරො දීය්‍යති, “බලගත”නති: බලගණනයානං, “සෙනාබ්බුත”නති: සෙනාතිවෙසං සකටබ්බුතාදිවසෙන සෙනාය නිවෙසනං, “අනිකදස්සන”නති: තයො හත්ති පච්ඡිමං හත්තාතිකනති ආදිනා තයෙන වුත්තං අනිකස්සදස්සනං.

“න නිමිත්තගහාති හොති”ති: ඡන්දරාගවසෙන වුත්තපසකාරං නිමිත්තං න ගණ්හාති. එවං සෙසපදනිපි වුත්තපටිපකතයෙන වෙදිතබ්බාති, යථා ව හෙයා ජවනෙ දුස්සිලාදිසු උප්පනෙනසු තස්මිං අසංවරෙ සති වාරමපි අගුත්තං හොති හවඛගමපි ආවජ්ජනාදීතිපි. විපිටිත්තනාතිති වුත්තං, එවමධ තස්මිං සීලාදිසු උප්පනෙනසු වාරමපි ගුත්තං හොති හවඛගමපි ආවජ්ජනාදිපි විපිටිත්තනාති, යථා කිං? යථා නගරවාසෙසු සංවුත්තෙසු කිවාපි අනෙතාසරාදයො අසංවුත්තා හොනති, තථාපි අනෙතානගරෙ සබ්බහඬං සුරකිත්තං සුගොපිතමෙව හොති නගරවාසෙසු පිතිතෙසු වොරානං පවෙසො නත්ති. එවමෙව ජවනෙ සීලාදිසු උප්පනෙනසු වාරමපි ගුත්තං හොති, හවඛගමපි ආවජ්ජනාදීති විපිටිත්තනාතිපි, තස්මා ජවනකතණෙ උප්පජ්ජමානො චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරොති වුත්තො. ඉතොපරං හෙයා ව උපරි ව වුත්ත විපරියායෙන අත්තො වෙදිතබ්බො. “විසුකදස්සනා”ති: පටාති දස්සනතො. “ගාමකථා”ති: ගාමවාසීනං කථා. “බතතිංසා”ති වතතිංස, අනිය්‍යාතිකතො සග්ගමොකතමග්ගානං තිරවජානගුතා කථාති=තිරවජානකථා, තත්ථ රාජනං ආරඛ්ඤ මහාසමමතො මනිවු ධම්මාසොකො එවං මහානුභාවොති ආදිනා තයෙන පවත්තා කථා ග්ජකථා, එස තයො වොරකථා දීසු, තෙසු අසුකො රාජ අභිරුපො දස්සනියොති ආදිනා තයෙන ගෙහසිත කථාව තිරවජානකථාව හොති.

සොපි නාම එවං මහානුභාවො ඛයං ගතොති එවං පචන්තා පන කම්මසානභාවෙ තිස්සති, වොරෙසුපි මුලදෙවො එවං මහානුභාවො මෙසමාලො¹ එවං මහානුභාවොති තෙසං කම්මං පටිච්ච අහො සුරාති ගෙහසිත්තකථාව තිරව්ජානකථා. සුඛෙපි භාරතසුඛාදිසු අසුකෙන අසුකො එවං මාරිතො එවං විඛොති කාමස්සාදවසෙනෙව කථා තිරව්ජානකථා. තෙපි නාම ඛයං ගතොති එවං පචන්තා සබ්බස්ස කම්මසානමෙව ගොති. අපි ච අත්තාදිසු වණ්ණවන්තං ගතුවන්තං රසවන්තං ඵස්සවන්තං බාදිමහ භුජිමහ පිච්චිමහ පරි භුජිමහාති කාමස්සාදවසෙන කථෙත්තුං න වට්ටති, සාත්තං පන කත්වා පුබ්බෙ එවං වණ්ණොදි සම්පන්නං අන්තං පානං වත්ථං සයනං මාලං ගතං සීලවන්තානං අදමහ, චෙතිස්සජ්ජං අක රිමහාති කථෙත්තුං වට්ටති, ඤාතිකථාදිසුපි අමහාකං ඤාතකා සුරා සමත්ථාති වා පුබ්බෙ මයං එවං විචිත්තෙති යානෙති විචරිමහාති වා අස්සාදවසෙන වත්තුං න වට්ටති. සාත්තං පන කත්වා තෙපි නො ඤාතකා ඛයං ගතොති වා පුබ්බෙ මයං එවරුපා උපාහතා සංඝස්ස අදමහාති වා කථෙත්තබ්බං, ගාමකථාපි සුතිවිසි දුන්තිවිසි සුභිකම් දුබ්බිකම්දිවසෙන අසුකගාමවාසිනො සුරා² සමත්ථාති වා එවං අස්සාද වසෙන වත්තුං ඤ වට්ටති, සාත්තං පන කත්වා සඛා පසන්නාති වා ඛයං ගතා වයං ගතොති වත්තුං වට්ටති. නිගමනගරජනපදකථාසුපි එසෙව නයො. ඉත්තිකථාපි වණ්ණසණ්ඨානාදිති පටිච්ච අස්සාදවසෙන න වට්ටති. සඛා පසන්නා ඛයං ගතොති එවමෙව වට්ටති. සුරකථාපි නන්දි මිත්තො නාම යොධො සුරො අහොසීති අස්සාදවසෙන න වට්ටති සඛො අහොසී ඛයං ගතොති එවමෙව වට්ටති. විසිබාකථාපි අසුකා විසිබා සුතිවිසි දුන්තිවිසි සුරා සමත්ථාති අස්සාදවසෙන න වට්ටති. සඛා පසන්නා ඛයං ගතා ඉවෙව වට්ටති. “**කුමගසානකථා**”ති: කුමසානකථා උදකතිත්තකථා වුවවති, කුමගසිකථා වා. සාපි පාසාදිකා නව්විතුං ගායිතුං ඡෙකාති අස්සාදවසෙන න වට්ටති. සඛා පසන්නාති ආදිනා නයෙන වට්ටති. “**පුබ්බපෙත කථා**”ති: අතිත ඤාතිකථා. තත්ථ වත්තමානඤාතිකථාසදිසොව විනිව්ජයො. “**නාගන කථා**”ති: පුරිමපච්ඡිමකථා විමුක්තා අවසෙසා නානා සභාවා³ තිරත්තකකථා. “**ලොකකම්බාසිකා**”ති: අයං ලොකො කෙන නිව්මිතො අසුකෙන නාම නිව්මිතො, කාකො සෙතො අසීනං සෙතත්තා, බලාකා රත්තා ලොභිත්තස්ස රත්තත්තාති එවමාදිකා ලොකායත්තවිතඛසලාපකථා. සමුදාකම්බාසිකා නාම: කසමා සමුද්දෙස සංගරො සගරදෙවෙන ඛතත්තා සංගරෙ, ඛතො මෙති හත්ථමුද්දෙස සයං නිවෙදිත්තත්තා සමුද්දෙසති එවමාදිකා නිරත්තං සමුදාකම්බානකථා. “**හමො**”ති: වුඞ්ඞි. “**අහමො**”ති: හාති. ඉති හවො ඉති අහවොති යං වා

1. V. ම. වෙසමාලො.

2. V. ම. පුර්.

3. V. ම. නානාපකම්.

තං වා නිරන්තරකාරණං වන්තො පවත්තිතා කථා ඉතිහවාහවකථා. “ආවරෙය්‍යා”ති: ආවරණං කරෙය්‍ය. “නිවාරෙය්‍යා”ති: ආරම්භණතො වාරෙය්‍ය, “සංවරෙය්‍යා”ති: සම්මා නිසේය්‍යං කන්තා වාරෙය්‍ය. “රතෙය්‍යා”ති: රතං කරෙය්‍ය. “ගොප්‍යෙය්‍යා”ති: සබ්බෙය්‍යාපෙය්‍ය. “පිදෙය්‍යා”ති: පිදහනං කරෙය්‍ය. “පවිත්‍රෙය්‍යා”ති: සොතං ජිනෙය්‍ය. “නෙත නෙත න තුස්සනති”ති: තෙන තෙන අවසිලා දිනා රසෙන න සන්නොසං ආපජ්ජනති. “අපග්ගපරං පටිසෙසනති”ති: උපරුපරි ගවෙසනති. “එය්‍යෙය්‍යා”ති: රෙගඵෙය්‍යෙන. “හවච නාගි ජපෙය්‍යා”ති: තස්ස එය්‍යෙය්‍ය විනොදනන්තො කාමහවාදි හවච න පන්තෙය්‍ය, “හෙරවෙසු ව න සමපවෙධෙය්‍යා”ති: තස්ස එය්‍යෙය්‍ය පච්චයභූතෙසු සිහව්‍යංකාදිසු හෙරවෙසු පන න සමපවෙධෙය්‍ය, අවසෙසෙසු වා ඝාණිත්‍රිය මනිත්‍රිය විසයෙසු නප්පවෙධෙය්‍ය, එවං පරිපුරො ඉත්‍රියසංවරෙ චුතොගා හොති, පුරිමෙහි වා ඉත්‍රියසංවරං දස්සෙය්‍යා ඉමිනා අරඤ්ඤ වසනා හෙරවං දිස්වා වා සුත්වා වා නප්පවෙධිතබ්බනති දස්සෙය්‍ය. “එකෙනාකාරෙනා”ති: එකෙන කාරණෙන, “හසංපි හෙරවං පි නඤ්ඤවා”ති: හයං ව හෙරවංති ව බුද්ධකම්ම මහත්තම්ම උත්තංසනිමිත්තමෙව.¹ තමෙවන්තං දස්සෙය්‍යා “චුත්තං හෙත”නති ආදිමාහ.

“හසං”ති: නප්පච්චයා උප්පන්නහයං, “හසානසං”නති: ආකාර නිද්දෙය්‍යො. “ජම්බිනනන”නති: හයවසෙන ගත්තවලනං. “ලොමහං සො”ති: ලොමානං හංසනං උච්චගාහො. ඉමිනා පදවයෙන කිව්වතො හයං දස්සෙය්‍යා පුන වෙනසො උබ්බෙගො උත්තංසොති සභාවතො දස්සෙය්‍ය. “උබ්බෙගො”ති: තුරිතො උත්තංසො. “ජනි හසං”නති: ජනිං පටිච්ච උප්පන්නහයං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො, රජතො උප්පන්නං හයං ඤජහසං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො, “අත්තානුවාදහසං”නති: පාපකම්මෙනො අත්තානං අනුවදනකස්ස උප්පජ්ජනකහයං. “පග්ගනුවාදහසං”නති: පරස්ස අනුවදනො උප්පජ්ජනකහයං. “දඬහසං”නති: අභාරිකස්ස රඤ්ඤ පවත්තිත දඬං අභාරිකස්ස විනයදඬං පටිච්ච උප්පජ්ජනකහයං. “දුගහති හසං”නති: වත්තාරෙ අපායෙ පටිච්ච උප්පජ්ජනකහයං. “ඌමි හසං”නති: මහාසමුද්දෙ උදකං ඔරෙහත්තස්ස පත්තහයං. මහා සමුද්දෙ කීර මහිත්‍රපි නාම සසීයොජනාති උග්ගච්ඡති, ගහා විවි නාම පණණාසයොජනාති, රෙග්ගණවිවි නාම වත්තාද්‍රිස යොජනාති උග්ගජ්ජති, එවරුපා ඌමියො පටිච්ච පවත්තහයං.² ඌමිහයං. මිත්තකුලතො හයං කුච්ඡිලහයං. උදකාවට්ටනොහයං ආවට්ටහයං. සුසුකා චුට්චති වඩ්ඩවෙජා තතො හයං සුසුකාහයං. “ආජීවිකහසං”නති: ජීවිතචුත්තිතො හයං ආජීවිකහයං.³ “අසිලොක හසං”නති: ගරහතො හයං.

1. V. 8. උත්තංසමත්තමෙව.

2. V. 8. පත්තහයං.

3. සී. ආවිකහයං.

“ලබා න සනතිධිං කසිණ”ති: එතෙසං අනනාදීනං යං කිචි ධම්මෙන ලභිත්වා අරඤ්ඤ ව සෙනාසනෙ වසනා දුලලනනති විනෙතත්වා සනතිධිං න කරෙය්‍ය. “බදනො”ති: සාලි විහි යවො ගොඩුමො කඛු වරකො කුද්දුසකොති සත්තනනං ධඤ්ඤනං ධඤ්ඤනුලොමානව තඤ්ඤෙති නිබ්බතො. “කුමමාසො”ති: යවෙති නිබ්බතො. “සනතු”ති: සාලි ආදීති කතසත්තු. මධ්‍යො දකසමනවො. මංසං පාකටමෙව. “අමෙපාන”නති: ආමෙති වා පකෙකති වා අමෙති කතපානං. “ජමුපාන”නති: ජමුප්පලෙති කතපානං, “වොච පාන”නති: අසිකදලිප්පලෙති කතපානං. “මොචපාන”නති: අතසි කෙති කදලිප්පලෙති කතපානං. “මුප්පාන”නති: මුද්දිකානං ජනිරසෙන කත පානං. තං පන උදකසමනිනනං වට්ටති, සුඛං නවට්ටති. “මුද්දික පාන”නති: මුද්දිකං උදකෙ මද්දිත්වා අමෙපානං විය කතපානං. “සාලුකපාන”නති: රතතුප්පලනිප්පලාදීනං සාලුකෙ මද්දිත්වා කත පානං. “ථාරුසකපාන”නති: ථාරුසකෙති අමෙපානං විය කතපානං. “කොසමෙපාන”නති: කොසමෙප්පලෙති කතපානං. “කොල පාන”නති: කොලප්පලෙති කතපානං. “බදරපාන”නති: මහාකොල ප්පලෙති අමෙපානං විය කතපානං. ඉමානි එකාදස පානානි සීතානිපි ආදිවපාකානිපි වට්ටනති. “සනපාන”නති: සපපිපානං. “නෙල පාන”නති: තිලතෙලාදිපානං. “පසොපාන”නති: බීරපානං. “සාගුපාන”නති: සීතලාදියාගුපානං. “රසපාන”නති: සාකාදිරස පානං. “පිඨබජ්ජක”නති: සත්තනනං තාව ධඤ්ඤනං ධඤ්ඤනු ලොමානං අපරනනානව පිඨං පනසපිඨං ලමුජ්ජිඨං අමොටකපිඨං සාලපිඨං බීරවල්ලිපිඨං වානි එවමාදීනං පිඨෙති කතං පිඨ බජ්ජකං. සුචබජ්ජකමපි එතෙහියෙව කතං. “මුලබජ්ජක”නති: මුලකමුලං බාරකමුලං වුවුමුලනති එවමාදි. “තවබජ්ජක”නති: උච්ඡ්වතවාදයො. “පතනබජ්ජක”නති: නිබ්බපණ්ණ කුට්ඨපණ්ණ පටොලපණ්ණ සුලසපණ්ණාදයො. “පුප්ඵබජ්ජක”නති: මුලකපුප්ඵ බාරක පුප්ඵ සෙන වරණ සිඤ්ඤ උප්පල පද්මකාදයො. “ඵලබජ්ජක”නති: පනස ලමුජ් තාල නාලිකෙර අමොටක තිනතිනික මාතුලුභ කපිට්ඨඵල අලාමු කුමභවුසුඵල තිමිරුසක තිල ථානිභන වොච මොච මුඛිකාදීනං ඵලානං බජ්ජකං. “න කුභනාසා”ති: න විමාපනාය; “න ලපනා සා”ති: පච්චයන්තං න ලපනාය, විහාරං ආගතෙ මනුසො දිත්වා කිමන්තාය හොතොතා ආගතා කිං හිකුඤ්ඤ නිමනෙතතුං යදි එවං ගච්ඡ එ අභං පච්ඡතො ගහෙත්වා ආගච්ඡාමිති එවං න ලපනාය. අඵවා අතතානං උපනෙත්වා අභං තිස්සො මඬ රුජ්ජ පසනො මඬ අසුකො ව අසුකො ව රුජ්ජමහාමනෙතා පසනොති එවං න ලපනාය. “න නෙමිතතිකනාසා”ති: යෙන කෙනපි පරෙසං පච්චයදනසඤ්ඤජන කෙන කායවචිකමෙව න නෙමිතතිකනාය. “න නිපෙසසිකනා සා”ති: යා සා පරෙසං අකෙකාසනාදි කිරියා යමා වෙලුපෙසිකා විය

අබ්බඛතං පරස්සා ගුණං¹ නිපෙපසෙති නිපුඤ්ජාති, යසමා වා ගනිජතං පිංසිත්වා ගක්ඛමග්ගනා විශ්² පරගුණේ නිපිංසිත්වා විචුණේණත්වා එසා ලාභමග්ගනා හොති තස්මා නිපෙපසිකතානී වුවවති. න ඵවරුපාය නිපෙපසිකතාය. “න ලාභෙන ලාභං නිජ්ඣිංසනනායා”ති: එත්ත නිජ්ඣිංසනතාති මග්ගනා, අඤ්ඤාතො ලබං හි අඤ්ඤාත්ත භරණවසෙන ලාභෙන ලාභමග්ගනා නාම හොති, න ඵවරුපාය ලාභෙන ලාභ මග්ගනාය. “න දුරුදුනෙනා”ති: න පච්චයගෙනුකෙන දුරුදුනෙන. විහාරෙ උභිතං හි අඤ්ඤාතො වා³ ආභරිත්වා රක්ඛිතගොපිතං දුරුදු එවං මෙ පච්චයං දස්සන්තීති උපසාකානං දුතුං න වට්ටති. එවං හි ජීවිකං කපෙපනො අනෙසනාය මිච්ඡාජීවෙන ජීවති, සො දිඨ්ඨෙ වෙච ධම්මෙ ගරහං පාපුණාති සම්පරායෙ ව අපාය පරිපූරකො හොති. අත්තනො පුග්ගලිකං දුරුදු කුලසහගත්තාය දදනො කුලපුසකදුක්ඛටං ආපජ්ජති, පරපුග්ගලිකං ථෙය්‍ය විතොතන දදමානො භවගෙසෙන කාරෙතබ්බො. සංසිකෙපි එසෙව නයො. සචෙ පන තං ඉස්සරතාය⁴ දෙනි ගරුභච්චිස්සජ්ජනං ආපජ්ජති, කතරං පන දුරු ගරු භචං හොති කතරං න හොතීති? යං තාව අරොපිමං සංයංජතකං සංඝෙන පරිච්ඡින්නායානෙයෙව, තං ගරුභචං තතො පරං න ගරුභචං. රොපිමයානෙ සබ්බෙන සබ්බං ගරුභචං. පමාණතො සුචිද්ධිකප්පමාණං ගරුභචං.

“න වෙඵදුනෙනා”ති ආදිපුපි “න වෙඵදුනෙනා”ති: න පච්චය ගෙනුකෙන වෙඵදුනෙනාති ආදි සබ්බං. “න දුරුදුනෙනා”ති එත්ත වුත්තනෙයෙනෙව වෙදිතබ්බං. වෙඵ පන පමාණතො තෙලනාලිප්ප මාණො ගරුභචං; න තතො හෙයා. මනුස්සා විහාරං ගන්ත්වා වෙඵං යාවන්ති භික්ඛු සබ්බිකං දුතුං න විසගන්ති, මනුස්සා පුනපුනං යාවන්ති වා තජේන්ති වා තදු භික්ඛුති දඩකමමං කත්වා ගණහපාති වත්තුං වට්ටති, වෙඵදුනං නාම න හොති, සචෙ තෙ දඩකමමත්තාය වාසිථරපු ආදිති වා බාදනීයං භොජනීයං වා දෙනති, ගහෙනුං න වට්ටති. විතයෙයකපායං පන: “දුස්සගෙහා මනුස්සා ගණිත්තා ගච්ඡන්තා න වාරෙතබ්බා”ති වුත්තං. සචෙ සංඝස්ස වෙඵගුලෙච වෙඵදුසිකා⁵ උපපජ්ජති තං අකොට්ඨාපෙනං පන වෙඵං නාසෙති කීංකාතබ්බනති භික්ඛාචාරෙ මනුස්සානං ආවික්ඛිතබ්බං. සචෙ කොට්ටතුං න ඉච්ඡන්ති සම්භාගං ලභිස්සපාති වත්තබ්බා, න ඉච්ඡන්ති යෙව වෙ කොයාසෙ ලභිස්සපාති වත්තබ්බා, එවමපි අතිච්ඡන්තොසු නයෙන අත්තො නත්ති තුමාකං බණේ සති⁶ දඩකමමං කරිස්සපි කොට්ටත්වා ගණහපාති වත්තබ්බා, වෙඵදුනං නාම න හොති; වෙඵගුලෙච අග්ගිවති උභිතෙපි උදකෙන වුස්සමානවෙඵසුපි

1. V. ම. අබ්බතරස්සාගුණං.

4. සි. I. II. ඉස්සරවතාය.

2. V. පරමකුණ්ඩලිකං.

5. V. ම. වෙඵරුපිකා.

3. V. II. අරඤ්ඤාතොවා.

6. V. ම. පටි.

එසෙව නයො. පතනදනෙ ගරුභඩතාය අයං විනිව්ජයො-පතනමපි
 හි යත් විකක්කායති ගක්කිකාදයො ගක්කප්ප්‍රිවෙච්ඡාදීනං. අත්ථාය
 ගණ්හනති තාදිසෙ දුලලභථානෙ යෙව ගරුභඩං. හොති.
 එස තාව කිංසුකපක්කපිලකිනතාලපතනාදිසු විනිව්ජයො. තාල
 පණ්ණමපි ඉමිසමිංයෙව ණානෙ කපේතබ්බං. තාලපණ්ණමපි
 සයංජනෙ තාලවනෙ සංඝෙන පරිව්ජිත්තාථානෙ යෙව ගරුභඩං
 න තනො පරං, රොපිමතාලෙසු සබ්බමපි ගරුභඩං. තස්ස පමාණං
 හෙමිමකොටියා අභගුලපමාණොපි රිත්තපොත්තො. තිණමපි
 එතෙව පක්කපිත්තා කපේතබ්බං. යත් පන තිණං නත්ති තත් පන
 තාලනාලි¹කෙරපණ්ණාදිහිපි ඡාදෙනති, තස්මා තාතිපි තිණෙනෙව
 සගතිතාති, ඉති මුල්පලාලාදිසු යං කිපි මුහිපමාණං. තිණං
 නාලිකෙරපණ්ණාදිසු ව එකපණ්ණමපි සබ්බස්ස දිත්තං වා තත්
 ඡතංවා බති ආරාමෙ සබ්බස්ස තිණවජ්ජුමි ඡතං. තිණං වා රක්ඛිත
 ගොපිතං වා ගරුභඩං. හොති. තං පන සංඝකමෙව ව වෙනිය
 කමෙව ව කතෙ අතිරෙතං පුග්ගලිකකමෙව දතුං වට්ටති. හෙථා
 වුත්තදරුවෙච්ඡපි එසෙව නයො. පුප්ථදනෙ එතතකෙසු රුකෙබ්බු
 පුප්ථාති විස්සජ්ඣා යාගුහත්තත්ථාය උපනෙනතු එතතකෙසු
 සෙනාසනපටිසංඛරණෙසු උපනෙනතුති එවං නියමිතථානෙ යෙව
 පුප්ථාති ගරුභඩාති හොනති.

යදි සාමණේරා² පුප්ථාති ඔවිතිත්තා රාජී කරොනති පවග
 සමනතාගතො පුප්ථභාජකො භික්ඛු සබ්බං ගණේත්තා කොඨාසෙ
 කරොති. සො සමපත්ත පරිසාය සංඝං අනාපුච්ඡිත්තාව දතුං ලභති.
 අසමමතෙන පන ආපුච්ඡිත්තාව දතබ්බං. භික්ඛුනො පන කස්ස
 පුප්ථාති දතුං ලබ්බති කස්ස න ලබ්බතිති. මාතාපිතුන්නං ගෙගං
 ගරිත්තාපි ගෙගතො පකෙකාසාපෙත්තාපි වජ්ජපුජං කරොථාති
 දතුං ලබ්බති පිලකිනත්ථාය³ න ලබ්බති. සෙසස්සෙතිතං පන ගරිත්තා
 න දතබ්බං. පකෙකාසාපෙත්තා පුජනත්ථාය දතබ්බං. සෙසජනස්ස
 පුජනථානං සමපත්තස්ස අපච්චාසිංසනෙනන දතබ්බං. පුප්ථදනං
 නාම න හොති. විහාරෙ බහුති පුප්ථාති පුප්ථනති භික්ඛුනා පිඨාය
 වරනෙතන මනුස්සෙ දිස්වා විහාරෙ බහුති පුප්ථාති පුජෙථාති
 වත්තබ්බං, වචනමතෙත දෙසො නත්ති. මනුස්සා බාදනීයං
 භොජනීයං ආදාය ආගමිස්සන්ති විතෙතන පන න වත්තබ්බං.
 සවෙ වදති බාදනීයං භොජනීයං න පරිභුජ්ජතබ්බං. මනුස්සා
 අත්තනො ඛමමතාය විහාරෙ පුප්ථාති අත්ති පුච්ඡිත්තා අසුකදිවසෙ
 විහාරං ආගමිස්සාම සාමණේරුනං පුප්ථාති ඔවිතිතුං මා දෙථාති
 වදනති, භික්ඛු සාමණේරුනං කපේතුං පමුඨා, සාමණේරෙහි පුප්ථාති

1. V. ම. පලාලනාලි.

2. සි. I. II. III: පරතිරෙ සාමණේර.

3. V. ම. පිලකින.

විවිතිනාං ඔපිතානි, මනුස්සා භික්ඛු උපසංකම්මිනාං මයං නුභානං අසුකද්වසෙ එවං ආරෙවසිඞ්ග සාමණේරුනං පුට්ඨානි ඔවිතිතුං මා දෙථානි කසමා න වාරසිත්ථානි, සති මෙ පමුදා පුට්ඨානි ඔවිතිත මත්තානෙව න තාව පුජා කතානි වත්තබ්බං. ගණ්හප පුජෙථානි න වත්තබ්බං. සවෙ වදන් ආමිසං න පරිභුජිතබ්බං.

අපරෙ භික්ඛු සාමණේරුනං ආවික්ඛිත අසුකගාමවාසිනො පුට්ඨානි මා ඔවිතිත්ථානි ආහංසුති. මනුස්සාපි ආමිසං ආහරිතා දුතං දන්තා වදන්ති අභානං මනුස්සා න බහුතා¹ සාමණේරෙ අලේඛති සහ පුට්ඨානි ඔවිතිතුං ආණාපෙථානි. සාමණේරෙහි භික්ඛා ලඛා යෙ භික්ඛාචාරං න ගච්ඡන්ති තෙ සයමෙව ජාතිස්සන්ති උපාසකානි වත්තබ්බං. එත්තකං නයං² ලභිතා සාමණේරෙ පුත්තෙ වා භාතිකෙ වා කන්තා පුට්ඨානි ඔවිතාපෙතුං දෙසො නත්ති පුට්ඨදුතං නාම න භොති. එලදනෙ එලමපි පුට්ඨං විය නියමිතමෙව ගරු හණ්ඨං භොති.

විහාරෙ බහුකසම්මපි එලාඵලෙ සති අථාසුකමනුස්සා ආගන්ත්වා යාවන්ති, භික්ඛු සංඝිකන්ති දුතුං න උස්සගන්ති මනුස්සා විප්පට්ඨාරිනො අකෙකාසන්ති පරිභාසන්ති, තත්ථ කිං කාතබ්බන්ති? එලෙහි වා රුකෙබ්බි වා පරිච්ඡිද්ධිවා කතිකා කාතබ්බා. අසුකෙ ව අසුකෙ ව රුකෙබ්බි එත්තකානි එලානි ගණ්හන්තා එත්තකෙසු වා රුකෙබ්බු එලානි ගණ්හන්තා න වාරෙතබ්බාති. වොරු වා ඉස්සරු වා බලකකාරෙත ගණ්හන්තා න වාරෙතබ්බා. කුඩා හි තෙ සකලං විහාරමපි නාසෙයස්සං, ආදීනවො පන කපේතබ්බෙති. සිත්තදුතෙ සිත්තවුණ්ණානි කොට්ඨිතානි න ගරුහඬානි. අකොට්ඨිතො රුකෙබ්බි සිතොව රුකබ්බවො ගරුහඬං. වුණ්ණං පන අභිලානස්ස රජන නිපක්කං වට්ඨති. භිලානස්ස යං කිච්චි වුණ්ණං වට්ඨතියෙව, “න වුණ්ණදුතොනා”ති: වුත්තනයෙන න සිරිසවුණ්ණාදීනං දුතෙන, මත්තිකාදුතෙ මත්තිකා හි යත්ථ දුලලහා භොති තත්ථෙව ගරුහඬං. සාපි හෙසිමකොටියා තිංසපලගුලපිඬප්පමාණාව තනො හෙඨා න ගරුහඬංති. දන්තකඬදුතෙ දන්තකඬං අච්ඡින්නකමෙව ගරුහඬං. යෙසං සාමණේරුනං සංඝතො දන්තකඬවාරෙ පාපුණාති තෙ අත්තනො ආවරිසුපජ්ඣායානං පාවිසෙක්කා දුතුං න ලහන්ති. යෙහි පන එත්තකානි දන්ත කඬානි ආහරිතබ්බානිති පරිච්ඡිද්ධිවා වාරා ගතිතා තෙසං අතිරෙකානි ආවරිසුපජ්ඣායානන්ති එකෙත භික්ඛුනා දන්තකඬමාලකතො බහුති දන්තකඬානි න ගහෙතබ්බාති, දෙවසිකං එකෙකමෙව ගහෙතබ්බං. පාවිසෙක්කං වසන්තොනාපි භික්ඛුසඬ්ඝං ගාහයිතා යත්තකානි අත්තනො පාපුණන්ති තත්තකානෙව ගහෙත්වා,

නෙතබ්බං. අත්තරු ආගතතුකෙසු වා ආගතෙසු දිසා වා පක්ක මනෙත්තන¹ ආභරිතා ගතිතඨානෙයෙව ධරෙතබ්බාති. “න මුඛොදක දුතෙනා”ති: න මුඛධොවන උදකදුතෙන. “න වාමුක්කමානායා”ති: අදිසු වාමුක්කමානා වුවවති අත්තානං. දුසං විය නිවඨානෙ ධරෙතා පරස්ස ඛලිත වචනංපි සණ්ඨාපෙතා පියකාමනාය පගග්ගා වචනං. “මුගගසුප්පානායා”ති: මුග්ගසුප්පමානනාය. මුග්ගසුප්පතායාති සච්චාලි කෙන ජීවිතකප්පතායා ඵතං අභිවචනං, යථා හි මුග්ගසුපෙ පච්චනෙන බහු මුග්ගා පාකං ගච්ඡන්ති, ථොකා න ගච්ඡන්ති ඵව මෙවං සච්චාලිකෙන² ජීවිතකප්පකෙ පුග්ගලෙ බහුං අලිකං භොති, අපාකං සච්චං. යථා වා මුග්ගසුපස්ස අපවිසන්ඨානං නාම නත්ථි ඵවමෙව සච්චාලිකවුත්තිනො පුග්ගලස්ස අප්පතිඨානං නාම නත්ථි. සිංඝාටකං විය ඉච්ඡතිච්ඡිතධාරය³ පතිඨාති. තෙනස්ස සා මුසාවාදිතා මුග්ගසුප්පතාති වුත්තා. “න පාරිභට්ටනායා”ති: න පරිභට්ටකමභාවෙන. පරිභට්ටස්ස හි කමමං පාරිභට්ටං. තස්ස භාවො පාරිභට්ටතා. අලභිකාරකරණාදිති දුරකකීදා පනස්සෙතං අභිවචනං. “න පිඤ්චංසිකනායා”ති: න සහසා සරං පවිසිත්වා පිඨකෙ නිසිදනකතාය. “න චක්ඛුචිජ්ජායා”ති අදිසු චක්ඛු චිජ්ජා නාම ගාමනීගමනගරුදිනං සුනිවිඨ දුන්නිවිඨ ජනනසත්ථං. “තිරච්ඡානචිජ්ජා” නාම අනීයාතිකතතා සග්ගමොක්කමග්ගානං තිරච්ඡානභූතා අභගසත්ථ නිමිත්තාදිකා අවසෙසා චිජ්ජා, අභගචිජ්ජා නාම ඉත්තිපුරිසානං සුභගදුබ්බගලකඛණජනනං, “නක්ඛත්තචිජ්ජා” නාම නක්ඛත්තානං යොගජනනසත්ථං. “න දුගගමනෙනා”ති: න දුතෙය්‍යං කත්වා ගමනෙන. “පභිනගමනෙනා”ති: ගිහිනං සාසනං ගභෙත්වා සරුසරං පතිතස්ස ගමනෙන. “න ජංඝ පෙසතිස්සනා”ති: ගාමනතරදෙසන්තරුදිසු තෙසං තෙසං ගිහිනං සාසනපටිසාසනගරුණෙන. ඉදං හි ජංඝපෙසතිකං නාම අත්තනො මාතාපිතුන්තං-යෙ වස්ස මාතාපිතරෙ උපඨගන්ති තෙසං සාසනං ගභෙත්වා කත්ථි ගමනවසෙන වට්ටති. වෙනියස්ස වා සංඝස්ස වා අත්තනො වා කමමං කරෙන්නානං විඤ්ඤිතමපි සාසනං හරිතුං වට්ටති. මනුස්සා දුනං දස්සාම පූජං කරිස්සාම හික්ඛුස්සංඝස්ස ආවික්ඛඨාති වදන්ති, අසුකපේරස්ස නාම දෙථාති පිඬපාතං වා භෙසජ්ජං වා විවරං වා දෙනති, විහාරෙ පූජං කරෙථාති මාලාගක්ඛි විලෙපනාදිති වා ධජපතාකාදිති වා නිය්‍යාදෙනති, හරිතුං වට්ටති, ජංඝපෙසතියං නාම න භොති. සෙසසාසනං ගභෙත්වා ගච්ඡන්තස්ස පදවාරෙ පදවාරෙ දෙසො. “න වෙජ්ජකමමනා”ති: න වෙජ්ජන හුත්වා⁴ කාය නිකිච්ඡනාදි භෙසජ්ජකරුණෙන.

1. සී. I. II & III. පක්කමනෙත්ත.

3. V. ම. ධාතාය.

2. V. ම. පච්චාලිකෙන.

4. V. ම. වෙජ්ජනහුත්වා.

හෙසජ්ජ. පන පච්ඡන්ධ. සබ්බමිඤ්ඤාදිකා. කාතබ්බං-භික්ඛුස්ස භික්ඛුනියා සික්ඛමානාය ආමණේරස්ස සාමණේරියා, සමේඨුසඬා පඤ්ඤානං හි එතෙසං තීප්ප සික්ඛාප්ප යුත්තානං හෙසජ්ජං අකාතුං න ලබ්භති. මාතාපිතුන්තං තදුප්පඨාකානං අත්තනො වෙය්‍යාවච්චි කරස්ස පඬුපලාසස්සාති එතෙසං පච්ඡන්ධම් කාතුං වට්ටති, ජේඨභාතු කතිඨභාතු ජේඨභගිනියා කතිඨභගිනියා චූලමාතුයා මහා මාතුයා චූලපිතුනො මහාපිතුනො පිතුච්ඡාය මාතුච්ඡායාති එතෙසං පන දසන්ධම් කරොන්නෙත තෙසං යෙව සත්තකං හෙසජ්ජං ගහෙත්වා කෙවලං යොජෙත්වා දාතබ්බං. සචෙ නප්පහොති අත්තනො සත්තකං තාවකාලිකං දාතබ්බං. එතෙසං පුත්තපරම්පරා යාව සත්තමා කුලපරිවට්ටා තාව චත්තාරො පච්චයෙ ආභරාපෙනස්ස අකුතවිඤ්ඤාත්ති. වා හෙසජ්ජං කරොන්නස්ස වෙජ්ජකම්මං වා කුලදුස්සකාපත්ති වා න හොති. “භ පිඬපපිපිඬකෙතා”ති: එත්ථ පිඬපාතො කස්ස දාතබ්බො? කස්ස න දාතබ්බො? මාතාපිතුන්තං තදුප්පඨාකානං වෙය්‍යාවච්චිකරස්ස පඬුපලාසස්ස සම්පත්තදුමරිකාවොරස්ස ඉස්සරස්සාපි දාතබ්බො. එතෙසං දත්වා පච්ඡා ලබ්බි පිඬපපිපිඬං නාම න හොති. “භ දාගා නුපසදුනෙතා”ති: අත්තනො දින්නකානං න පුත දුනෙත. “ධම්මෙතා”ති: ධම්මෙත උප්පන්නං. “සමෙතා”ති: කායපුච්චිතාදිතා. “ලඬා”ති: කායෙත ලඬා. “ලඬිඤා”ති: චිත්තෙත පාපුණ්ණියා. “අබ්බගන්ඤා”ති: සම්පාපුණ්ණියා. “විජ්ඣිඤා”ති: ඤ්ණෙත විජ්ඣියා. “පච්චලගිඤා”ති: පුතපුතං ලභිතා. “අනන්තසන්තිධි”න්ති: එත්ථ දුට්ඨා අත්තකථා-විත්තයවසෙන ව සලෙඛවසෙනෙ ව. විත්තය වසෙන තාව යං කිචි අත්තං අජ්ජ පටික්ඛතිතං අපරජ්ජු සන්තිධිකරණං හොති තස්ස පරිභොගෙ පාවිත්තියං. අත්තනා ලඬං පන සාමණේරානං දත්වා තෙති ඤාපෙත්වා දුතිය දිවසෙ භුජ්තුං වට්ටති, සලෙඛො පන න හොති. පානසන්ති ධිමිපි එසෙව නයො. එත්ථ පානං නාම අම්බපානාදිති අභ්භානාති යාති වෙතෙසං අනුලොමාති. “මුඤ්ඤානිධි”න්ති: ආදිමි අනධිඝිතා විකාපිතං සන්තිධි ව හොති සලෙඛව කොපෙති. අයං නිප්පරියාය කථාව. පරියායතො පන තිච්චරසන්තුසෙත හවිතබ්බං, වතුන්තං ලභිතා අඤ්ඤස්ස දාතබ්බං, සචෙ යස්ස කස්සපි දාතුං න සත්තකාති යස්ස පන දාතුකාමො හොති සො උද්දෙසන්තාය මා පරිපුච්ඡන්තාය ආගතො, ආගතමත්තෙත දාතබ්බං, අදාතුං න වට්ටති. තිච්චරෙ පන අප්පහොන්නෙත සතියා පච්චාසාය අනුඤ්ඤාතකාලං ඤාපෙතුං වට්ටති. සුචිත්තතච්චරකාරකානං අලාභෙන තතොපරම්පි විත්තයකම්මං කත්වා ඤාපෙතුං වට්ටති. ඉමස්මිං ජිණ්ණෙ පුත කුතො ලභිස්සාමිති පන ඤාපෙතුං න වට්ටති. සන්තිධි ව හොති සලෙඛව විකොපෙති.

සාහසනානිධිමති යානං නාම වග්ගං¹ රථො සකටං සද්දමානිකා සිවිකා පාවංගිති, න පනෙනං පබ්බජිතස්ස යානං උපාහනා පන යානං. එකභික්ඛුස්ස හි එකො අරඤ්ඤත්ථාය එකො ඛොතපාදකත්ථායාති උක්කංසතො වෙ උපාහනසංඝාථා වට්ටනති, තතිං ලභිත්වා අඤ්ඤස්ස දතබ්බං. ඉමස්මිං ජිණේණ අඤ්ඤං කුතො ලභිය්‍යාමිති ඔපෙතුං න වට්ටති සනාතිධි ව හොති, සලලබ්බ වීකොපෙති. සසනසනානිධිමති සයනනති මවො, එකස්ස භික්ඛුතො එකො ගබ්භෙ එකො දිවාඨානෙති උක්කංසතො වෙ මවා වට්ටනති. තතො උත්තරිං ලභිත්වා අඤ්ඤස්ස භික්ඛුතො වා ගණස්ස වා දතබ්බො. අද්දතුං න වට්ටති, සනාතිධි වෙව හොති, සලලබ්බො ව කුප්පති. ගනිසනානිධිමති භික්ඛුතො කඬුකවජ්ජ ජවිද්දසාදි ආබාධො සති ගණො. වට්ටති තෙන ගණෙන තස්මිං රෙගෙ වුපසනෙත අඤ්ඤාසං වා ආබාධිකානං දතබ්බො. වාරෙ පචගුලිසරගුප්පනාදීසු වා උපනෙතබ්බො, පුත රෙගෙ සති හවිය්‍යානිති ඔපෙතුං. න වට්ටති, ගනිසනාතිධි ව හොති. සලලබ්බ කොපෙති.

ආමිසනති ආදි වුත්තාවසෙසං දඬබ්බං. සෙය්‍යපීදං? ඉධෙ කච්චො භික්ඛු තථාරූපෙ කාලෙ උපකාරාය හවිය්‍යානාති තිලතණ්ඩුලමුග්ගමාසනාලිකෙරලොණමච්චලුරුර සප්පිතෙල කුලාල භාජනාදීති ආහරාපෙත්වා ඔපෙති. සො විය්‍යකාලෙ කාලස්සෙව සාමණේරෙහි යාගුං පවාපෙත්වා පරිභුජිත්වා සාමණේර උදක කඳුමෙ දුක්ඛං ගාමං පවිසිතුං ගච්ඡ අසුකකුලං ගන්ත්වා මය්‍යං විහාරෙ තිසිත්තභාවං. ආරොවෙහි අසුකකුලතො දධි ආදීති ආහරාති පෙසෙති. භික්ඛුහි නිං හනෙත ගාමං න පවිසිත්තාති වුත්තෙපි දුප්පවෙසො ආවුසො ඉද්දති ගාමොති වදති. තෙ හොතු හනෙත අච්ඡට්තුමෙත මයං භික්ඛං පරියෙසිත්වා ආහරිය්‍යාමාති ගච්ඡන්ති. අථ සාමණේරෙ දධිං ආහරිත්වා හත්තව වාජනව සමපාදෙත්වා උපනෙති. තං භුජනතස්සෙව උපඨාකා හත්තං පභින්නති, තතොපි මනාපං මනාපං භුජති, අථ භික්ඛු පිඨපාතං ගහෙත්වා ආගච්ඡන්ති, තතො පි මනාප මනාපං ගීවායාමකං භුජති යෙව. එවං වතුමාසමිපි වීතිනාමෙති. අයං වුට්ටති භික්ඛු මුඛකුටුඞ්ගික ජීවිකං ජීවති න සමණජීවිකනති. එවරූපො ආමිසසනාතිධි නාම හොති. භික්ඛුතො පන වසනඨානෙ එකා තඬුලනාලි එකො. ගුල පිඬො වතුභාගමත්තං සප්පිති එත්තකං නිධෙතුං වට්ටති අකාලෙ සමපත්තවොරාතං. අත්ථාය, තෙ හි එත්තකං ආමිසපට්ටසත්ථාරං අලහනතා ජීවිතාපි වොරොපෙය්‍යං, තස්මා සවෙපි එත්තකං නත්ති ආහරාපෙත්වාපි ඔපෙතුං වට්ටති.

අපාසුකකාලෙ ව යදෙත්ත කප්පියං තං අත්තනාපි පරිභුරුතුං වට්ඨති. කප්පියකුප්පියං පන බහුං ඔපෙන්නාසාපි සන්තිති නාම නත්ති. “කුසි න පාදලොලසා”ති: කුසි කුසාභරතොව න ව පාදලොලො අස්ස. “විරමෙ කුකකුචං න පපමජේෂ්ඨා”ති: ගත්තකුකුචවාදි කුකකුචං. විනොදෙය්‍ය, සකකච්චකාරිතාදිතාය වෙත්ත න පප මජේෂ්ඨා. “ඵකත්තමනුසුතො”ති: ඵකිභාවං අනුසුතො. “සදත්ත ගරුකො”ති: උත්තමත්තගරුකො. සත්තගරුකොති වා පාඨො. “පටි සලාභාගමො”ති: ආරමණං ආරාමො, තතො තතො ආරමණතො පටිසංගරිත්වා ඵකිභාවෙ පටිසලානෙ ආරමො යස්ස සො=පටිසලා නාරමො. “අස්සා”ති: භවෙය්‍ය. “නසමි රතො”ති: පටිසලානෙ රතො. එතෙහි සිලෙසු පරිපූරකාරිතං දස්සෙති, තං කිස්ස හෙතු? සිල විපත්තස්ස එකගතාපි න සම්පජ්ජති. “අජකිත්තං වෙතොසමථමනු සුතො”ති: අත්තතො විත්තසමථෙ යුතො. එත්ත හි අජකිත්තන්ති වා අත්තතොති වා එතං එකත්තං, බරජතමෙව නාතං, භූමිතෙත්ත පතෙතං උපයොගවචනං, අනුති ඉමිනා උපසංගෙන යොගසිඬං. “අනිග්ගතරුකානො”ති බහි අනිග්ගතරුකානො² අවිතාසිතරුකානො වා,² නිහරණවිතාසත්තං හි ඉදං නිරුකරණං නාම “ඵභං නිරා කත්වා නිවාතවුත්ති”ති ආදිපුපස්ස පයොගො දඬබෙබ්බො. “විපස්ස නාස සමනතාගතො”ති: සත්තවිධාය අනුපස්සනාය යුතො. සත්ත විධා අනුපස්සනා-අනිච්චානුපස්සනා දුක්ඛානුපස්සනා අත්තතානු පස්සනා නිබ්බිදානුපස්සනා විරුගානුපස්සනා නිරෝධානුපස්සනා පටි තිස්සග්ගානුපස්සනාති, තා විසුඨිමග්ගෙ විත්තාරිතා.

“මුග්ගො පුඤ්ඤාගාරන”න්ති: වචෙස්ස පුඤ්ඤාගාරනං. එත්ත ව සමථවිපස්සනාවසෙක කම්මසාතං ගහෙත්වා රත්තින්ද්‍රිං පුඤ්ඤාගාරං පටි සිත්වා නිසිදමානො භික්ඛු මුග්ගො පුඤ්ඤාගාරනන්ති වෙදිතබ්බො. එකභූමිකාදිභෙදෙ පාසාදෙ කුරුමානොපි නෙව පුඤ්ඤාගාරනං මුග්ගොති දඬබෙබ්බො. “සත්තච්චකාරි”ති: ආදිපු දතාදිතං කුසල ධම්මානං භාවනාය පුග්ගලස්ස වා දෙය්‍යධම්මස්ස වා සකකතකාරිතා වසෙක සකකච්චකාරි. “අස්සා”ති: භවෙය්‍ය. සත්තභාවො සාත්ච්චං, සාත්ච්චකාරිතාවසෙක සාත්ච්චකාරි, නිරන්තරකාරිතාය අසිත ඤාපි, යථා නාම කකණ්ටකො ථොකං ගන්ත්වා ථොකං තිස්සිති න නිරන්තරං ගච්ඡති එවමෙව යො පුග්ගලො එකදිවසං දතං වා දත්තා පූජං වා කත්වා ධම්මං වා සුත්වා සමණධම්මං වා පන කත්වා පුත්ත න විරස්සං කරෙති න නිරන්තරං පවත්තෙති, සො සිත්තකාරිති වුච්චති. යො පන එවං න භොති, සො අසිතකාරි. “අනොලිනවුත්තිකො”ති: නිරන්තරඵරණසංඛාතස්ස විපථාරස්ස අත්තතාය න මලිතවුත්තිකො. “අනිකිත්තත්තෙ”ති: කුසලකිරියාය විරියච්ඡදස්ස අනිකිත්තභා වෙත්ත අනිකිත්තත්තෙ. “අනිකිත්තවුත්ති”ති: විරියධුරස්ස අතො

1. V. ම. අනිග්ගතරුකානො.

2. V. ම & සී. I. අවිතාසිතරුකානො.

රෙපකො අනොසකතිතමානසොති අනො. “අප්පච්චානි”ති: අති
 වත්තනං. “අබ්බිකාන”නති: කුසලකරණෙ පතිඨාභාවො. “අනු
 සොගො”ති: අනුයුජ්ජනං. “අප්පමාදො”ති: සතියා අවිප්පවාසො.
 “නඤ්ඤිං මාසං හස්සං බිබ්බි”නති: ආලසියව මායව හස්සව කායිකං
 වාවසිකං බිබ්බව; සවිභුසනති සසිං විභුසාය. “රතනිඤ්චං ජ
 කොඨාසං කාඨිඤ්ච”ති: පුරිමයාමමඤ්ඤිමයාමපච්ඡිමයාමවසෙන
 රතනී: තයො, තථා දිවාති ජබ්බිධං කොඨාසං කතා. පච
 කොඨාසං ජනෙසයාති රතනිමඤ්ඤිමයාමං විස්සර්ජනා අවසෙස
 පචකොඨාසෙසු න නිද්දං ඔක්කමෙය්. “ඵකං කොඨාසං
 නිපජ්ජනා”ති: ඵකං මඤ්ඤිමයාමකොඨාසං සතො සමපර්ජනො
 නිපජ්ජනා නිද්දං ඔක්කමෙය්. “ඉධ භික්ඛු දිවසං”නති: පුබ්බණ්ණ
 මඤ්ඤිමයාමසායණ්ණති තයොපි දිවසකොඨාසං ගතිතා. “චංකමෙන
 නිසජ්ජාසා”ති: සකලං දිවසං ඉමිනා ඉරියාපථවයෙන විහරනො
 විතතස්ස ආවරණතො ආවරණිසෙඨි ධම්මෙඨි පචනීවරණෙති සබ්බො
 කුසලධම්මෙති වා. “විනතං පටිසොධෙය්”ති: තෙති ධම්මෙති
 විතතං විසොධෙය් පටිවිසොධෙය්.

ඨානං පනෙත්ථ කිවාපි න ගතිතං චංකමනිසජ්ජාසනතිසසිතං
 පන කතා ගතෙතබ්බම්මෙව. “පඨමං ඝාම”නති: සකලස්මිංපි පඨම
 යාමෙ. “සෙසං”නති: ඵත්ථ කාමභොගීසෙය්, පෙතසෙය්, සිහ
 සෙය්, තථාගතසෙය්, ව්‍යාධිසෙය්, සෙය්. තත්ථ “යෙභුයෙත
 භික්ඛවෙ කාමභොගී වාමෙන පස්සෙත සෙනති”ති අයං කාමභොගී
 සෙය්, තෙසං යෙභුයෙත දක්ඛිණපස්සෙත සයානො නාම තත්ථ.
 “යෙභුයෙත භික්ඛවෙ පෙතා උත්තානා සෙනති”ති අයං පෙතසෙය්,
 අප්පමංසලොභිතතතා හි අසිසංඝාවසට්ඨතා ඵකෙන පස්සෙත සසිතුං
 න සකෙකානති, උත්තානාව සෙනති. “සිභො භික්ඛවෙ මිගර්ජ දක්ඛිණ
 පස්සෙත සෙය්. කප්පෙති-පෙ-අත්තමනො භොති”ති අයං සිහ
 සෙය්. තෙජ්ජස්සදත්තාති සිභො මිගර්ජ වෙ පුරිමපාදෙ ඵකස්මිං
 පච්ඡිමපාදෙ ඵකස්මිං ව ඨානෙ ධපෙතා නගුඨං අත්තරසජ්ජිමිති
 පක්ඛිපිතා පුරිමපාදපච්ඡිමපාද නගුඨානං සිතොකාසං සලලකෙඛති
 විතතං පුරිමපාදානං මත්ථකෙ සිසං ධපෙතා සයති, දිවසමපි සසිතා
 පබ්බුජ්ඣමානො න උත්තො: පබ්බුජ්ඣති, සිසං පන උක්ඛිපිතා පුරිම
 පාදදිනං සිතොකාසං සලලකෙඛති, සවෙ කිවි ඨානං විජ්ජිතා සිතං
 භොති න ඉදං තුග්ගං ජතියා සුරභාවස්ස අනුරූපනති අත්තමනො
 හුතා තත්ථෙව සයති, න ගොවරුය පක්කමති, අවිජ්ජිතා සිතෙ පන
 තුග්ගං ජතියා ව සුරභාවස්ස ව අනුරූපමිදනති හඬතුඤ්ඤා
 උඨාය සිහවිජ්ජිතං විජ්ජිතා කෙසරභාරං විබුනිතා තික්කත්තුං
 සිහනාදං තදිතා ගොවරුය පක්කමති. වතුත්ථඤ්ඤානසෙය්
 පන තථාගතසෙය්, වුච්චති. තාසු ඉධ සිහසෙය්, ආගතා,
 අයං හි තෙජ්ජස්සදඉරියාපථතතා උත්තමසෙය් නාම. “පාදෙ

පාද”නම්: දක්ෂිණපාදෙ වාමපාදං. “අව්වාධායා”ති: අතිශායාය, ඊසකං අතික්කම්ම ඔපෙතියා. ගොපථකෙන හි ගොපථකෙ ජනුනා වා ජනුමිති සංඝට්ඨයමානෙ අභිණ්ණං වෙදනා උප්පජ්ජති, විතතං එකඟ්ණං න ගොති, සෙය්‍යා අපාසුකා ගොති. යථා පන න සංඝට්ඨෙති එවං අතික්කම්ම ඔපිතෙ වෙදනා නුප්පජ්ජති විතතං එකඟ්ණං ගොති, සෙය්‍යා පාසු ගොති. තෙන වුතතං: “පාදෙ පාදං අව්වාධායා”ති. “සත්තා සම්පජ්ජන්තො”ති: සතියා වෙව සම්පජ්ජනපක්කුසුය ව සමන්තාගතො හුත්වා, ඉමිනා සුපරිග්ග හිතසම්පජ්ජාදුං කරිතං. “උදානසක්කුසුං මනසිකප්ච්ඡා”ති: අසුක වෙලාය නාම උදාහරණාමිති එවං උදානවෙලාපරිච්ඡේදකං උදාන සක්කුසුං විතෙත ඔපෙතියා; එවං කත්වා නිපනෙතා හි යථා පරිච්ඡින්න කාලෙයෙව උදාති.

විරිඨිඤ්ඤානිද්දෙසෙ: “වෙනසිකො”ති: ඉදං විරියස්ස නිය මතො වෙනසිකභාවදීපනත්තං වුතතං. ඉදං හි විරියං. “යදපි හික්ඛවෙ කායිකං විරියං තදපි විරියසංඛොජ්ඣකොයෙ යදපි වෙන සිකං විරියං තදපි විරියසංඛොජ්ඣකොයාති ඉති හි උදෙසං ගච්ඡති”ති එවමාදිසු සුතෙතසු වඩකමාදීති කරුණන්තස්ස උප්පජ්ජන තාය කායිකනති වුවමානමපි කායවික්කුසුණං විය කායිකං නාම නච්චි, වෙනසිකමෙව පනෙතනති දීපෙත්තුං වෙනසිකොති වුතතං. “විජ්ජාරමෙතො”ති: විරියසංඛාතො ආරමෙතො. අයං හි ආරමහසංඥා-කමෙම ආපතතියං කිරියාය විරියෙ හිංසායං විකොපනෙති අනෙ කෙසු අත්තසු ආගතො:-

“යං කිචි දුක්ඛං සමොති සබ්බං ආරමහපච්චයා,
ආරමහානං නිරුධෙත නච්චි දුක්ඛස්ස සමාවො”ති.

එත්ත හි කම්මං ආරමෙතාති ආගතං. “ආරමහති ව විප්පට්ඨාදි ව ගොති”ති එත්ත ආපතති. “මහායක්කුසු මහාරමහා න තෙ ගොනති මහපථලා”ති: එත්ත හි සුපුස්සාපනාදිකිරියා. “ආරහථ නික්ඛම්ථ යුජ්ථ බුඩ්ධාසනෙ”ති: එත්ත විරියං. “සමණං ගොතමං උද්දස්ස පාණං ආරහන්ති”ති: එත්ත හිංසා. “බ්බජ්ජාමහුතභාමසමාරමහා පටිවිරතො ගොති”ති එත්ත ඡේදනභජනාදිකං විකොපනං. ඉධ පන විරියමෙව අභිප්පෙතං, තෙනාහ:-විජ්ජාරමෙතාති විරියසංඛාතො ආරමෙතාති. විරියං හි ආරමහනවසෙන ආරමෙතාති වුවති. ඉදමස්ස භාව පදං. කොසල්ලතො නික්ඛම්නවසෙන නික්ඛමො. පරං පරං ධානං අක්කමනවසෙන පරක්කමො. උග්ගන්තො යමනවසෙන උග්ගන්තො. වායමනවසෙන වායන්තො. උග්ගන්තවසෙන උග්ගන්තො. අභිමත්ත සහනවසෙන උග්ගන්තො,¹ විරහාවත්තෙත ධාමො. විතතවෙන සිකානං ධාරණවසෙන අවිච්ඡේදතො වා පවත්තනවසෙන කුසල

සත්තානං දධාතීති ධිති. අපරේ නයො නික්කමොපෙසො¹ කාමානං පනුදනාය, පරික්කමොපෙසො¹ ඛනිකවේද්දය, උය්‍යා මොපෙසො¹ ඔසය්‍යානිත්ථරණාය, වායාමොපෙසො¹ පාරං ගමිතන්තෙත, උය්‍යාහොපෙසො¹ පුබ්බගමයෙන, උය්‍යොලභිපෙසා¹ අබ්බිත්තයෙන, ථාමොපෙසො¹ පලික්ඛය්‍යාවනනාය, ධිතිපෙසා¹ අසිතකාරිතායාති. “කාමං තවො නහාරු ව අසී ව අවසිස්සතු”² ති එවං පච්ඡතිකාලෙ අසී පිලපරික්කමවසෙන අසීපිලපරික්කමනා, පිරපරික්කමො දලහපරික්ක මොති අන්තො, යස්මා පනෙතං විරියං කුසලකම්මකරණයානෙ ඡන්දං න නික්ඛිපති ධුරං න නික්ඛිපති න ඔතාරොති විස්සරෙති අන්තොසත්තනි තමානසතං ආවහති තස්මා අනික්ඛිත්තඡදනා අනික්ඛිත්තධුරතාති චුත්තං. යථා හි පන නර්ජාදිකෙ උදකසමිත්තතයානෙ ධුරවාහගොණං ගණහථාති වදන්ති, සො ඡන්තා භූමිං උපපිලෙඤ්ඤාපි ධුරං වහති, භූමියං පතිතුං නදෙති එවමෙව විරියං කුසලකම්මකරණයානෙ ධුරං න නික්ඛිපති පග්ගණ්හාති තස්මා ධුරසමපග්ගාහොති චුත්තං, පග්ගහ ලක්ඛණේ ඉන්ද්‍රියං කාරෙතිති විපිසිද්ධිසං. කොසරේ න කම්ප තිති විපිසබලං. යථාව නිය්‍යානික කුසල වායාමනාය සමමා වාසාමො. “නද්ධ”² ති: ආලසියං. “නද්ධසනා”² ති: තන්දියනාකාරේ. “නද්ධමනකනා”² ති: තන්දියා අභිභූතවිත්තතා. අලසභාවො ආල සියං. ආලසායනාකාරේ ආලසාසනා. ආලසායනිතස්ස භාවො ආලසායනිතතනං. ඉති සබ්බෙහිපි ඉමෙහි පදෙහි කිලෙසවසෙන කායාලසියං කපිතං. “වචනකවර්සා”² ති: වචනකා කිරියා. “මා මං ජඤ්ඤාති වාචං භාසති”² ති: ජතං යෙව පණ්ණත්තිං විතික්කමනො හික්ඛු භාරියං කරෙති අමහාකං පන විතික්කමනයානං නාම තත්ථිති උපසන්නො විය භාසති. “කාසෙන පරික්කමති”² ති: මයා කතං ඉදං පාපකම්මං මා කෙවි ජනිංසුති කායෙන ගුත්තං කරෙති. විජ්ජමාන දෙසපටිච්ඡාදනතො වක්ඛමොගනමායා වියාති මාසා. මායාවිතො භාවො මසාවිනා. කත්වා පාපං පුන පටිච්ඡාදනතො අතිච්ච සරති එතාය සත්තොති අවචසන්. වාචාකිරියා හි අඤ්ඤාථා දස්සනතො වචතිති වචනා, එතාය සත්තා නික්කරෙත්තිති නික්කති, මිච්ඡා කරෙත්තිති අන්තො. නාහං එවං කරෙමිති පාපානං නික්ඛිපනතො² නික්කිරණා. නාහං එවං කරෙමිති පටිච්ජනතො පටිභරණා. කායා දිති සංවරණතො ගුහනා. සබ්බභාගෙන ගුහනා පටිගුහනා. තිණ පණ්ණෙහි විය ගුථං කායවට්ඨකමෙහි පාපං ඡාදියතිති ඡාදනා. සබ්බතො භාගෙන ඡාදනා පටිච්ඡාදනා. න උත්තානං කත්වා දස්සෙතිති අනුත්තානිකම්මං. න පාකවං කත්වා දස්සෙතිති අනාවි කම්මං. පුප්ඵච්ඡාදනා වොච්ඡාදනා. කතපාපපටිච්ඡාදනවසෙන පුනපි පාපස්ස කරණතො පාපකිරියා. අසංචුච්චතිති: අයං කතපටිච්ඡා දන ලක්ඛණා මායා නාම චුච්චති. යාය සමන්තාගතො පුග්ගලො

යසමා පරිවර්තනො විය අභාරෙ උදකපරිවර්තනො විය බාණ්ඩු පිලොතිකා පට්ටෙහිතං වියව සන්ධං ගොති. “අතිවෙලං දහතව්දං සකා හසති”ති: පමාණාතිකකතං දන්තං විවරිතාං පරෙසං දසොසා හාසං සොමනස්සං උපපාදෙතා හසති.

“කාසිකා ව බිබ්බා”ති: කාසෙන පවතතා කිලා. එසෙව නයො වාවසිකායපි. “හප්පිති කිලනති”ති: හප්පිති කිලිතබ්බාය පුරතො ධාවනආධාවනපිඨෙ නිසිද්දනාදිකිලාය කිලනති. එස නයො අස්සරපෙ පුපි. “අභපදෙපි කිලනති”ති: එකෙකාය පනතියා අභ අභ පද්ධති අස්සාති අභපදං, තස්මි අභපදෙ. දසපදෙපි එසෙව නයො “ආකා සෙ”ති: අභපදෙ දසපදෙ විය අකාසෙයෙව කිලනති. “පටිභාරපපෙ පි”ති: භූමියං නානාපථං මඛලං කතා තත් පරිහරිතබ්බං පරිහරන්තා කිලනති. “සතතිකාසපි කිලනති”ති: සතතික කිලාය කිලනති. එකජ්ඣං ධ්වතා සාරියො සකබ්බයො වා අවංගෙන්නා නවෙනෙව අපනෙන්නි ව උපනෙන්නි ව සවෙ තත් කාපි වලති පරුජයො. “ඛලි කාසා”ති: ජූතථලකෙපාසකකිලාය කිලනති. “සමිකාසා”ති: සමිකා ප්‍රිච්චති දීඝදඛකෙත රස්සදඛකං පහරණකිලා, තාය කිලනති. “සලාක හසෙහ්නා”ති: ලාබාය වා මජ්ඣිමාය වා පිඨොදකෙ වා සලාක හන්ධං තෙමෙතා කිං හොතුති භූමියං වා තිත්තියං වා තං පහරිතා හප්පිඅස්සාදිරූපාති දසොනො කිලනති. “අනෙඛතා”ති: ගුලෙන. “පහවිරොන”ති: පහවිරං ප්‍රිච්චති පණ්ණනාලිකා, තං ධම්මතා කිලනති. “වංකකෙතා”ති: ගාමදරකානං කිලනකෙත ප්‍රදාකතහ ලෙන. “මොක්ඛපිකාසා”ති: සමපරිවතතකකිලාය, ආකාසෙ දඛකං ගහෙතා භූමියං වා සිසං ධ්වපෙතා හෙඤ්ජරිහාවෙන පරිවතතතා කිලනති ප්‍රතනං ගොති. “විගුලකෙතා”ති: විගුලකං ප්‍රිච්චති තාල පණ්ණාදිති කතා වාතපාහාරෙත පරිමහමතවකකං, තෙන කිලනති. “පතතාලකෙතා”ති: පතතාලකං ප්‍රිච්චති පණ්ණනාලි, තාය වාලිකාදිති මිතතා කිලනති. “රථකෙතා”ති: ප්‍රදාකරපෙත. “ඛණ්ඩ කෙතා”ති: ප්‍රදාකබහුතා. “අනෙඛපිකාසා”ති: අකවරිකා ප්‍රිච්චති ආකාසෙ වා පිඨියං වා අකවරජනන කිලා, තාය කිලනති. “මහෙඨි කාසා”ති: මහෙඨිකා ප්‍රිච්චති මනසා විනිතතතකකිලා, තාය කිලනති. “සථාවජ්ජන”ති: යථාවජ්ජං ප්‍රිච්චති කාණ්ඩුණි බජා දිනං යං යං වජ්ජං තං තං පයොජෙතා දස්සනකිලා තාය කිලනති. “මුඛහෙපික”ති: මුඛසද්දෙන හෙරි විය වාදනං. “මුඛාලබ්බර”ති: මුඛානුලිත්තහෙරිසද්දකරණං. “මුඛදෙඛිමක”ති: මුඛෙන පහව හෙරිසද්දකරණං. “මුඛවලිමක”ති: ඔඨමංඝෙ ජ්වං කතා සද්ද කරණං; මුඛවාලිකතතිපි පාඨො, මුඛං පරිවෙනතතා ධම්මං. “මුඛ හෙපිල”ති: අනභිතයං දසොසා: උග්ගණ්ණාපනං, නට්ටකතතිපි

පාඨො. “ලාස”නති: උකකුසිකරණං, “ගින”නති: ගායනං. “දච්ඡාමම”නති:¹ ගස්සකිලාකරණං. “අසං වාචසිකා බිබ්බා”ති: අයං කිලා වාචාය ජතා චචිචාරෙ උපපන්නා.

“කෙසා ච මස්ස වා”ති: ආදීසු කෙසානං කතතරිකාථනාති රිත්තාති අකතා කතතරිකාය ඡේදනංව, මස්සනං දුසිකං ධපෙතා කප්පනංව, එකතො වණ්ටකාදිමාලා ව, මූලගකාදිගකා ව, ඡවිර්ගකරණ විලෙපනා ව, ගිවාදීසු පිලකින ආභරණාති ව, සීසෙ පචිමුචන පසාධන පිලකිනා ව, සරිරනිවාසනවිචිත්තවත්තා ව සංවෙලලියබකින සාරසාවනව, රසනනතිපි² පාඨො, සීසවෙඨනපට්ටසංඛාතවෙඨනව. උච්ඡාදනාදීසු-මාතුකුච්ඡේතො නිකඛන්තදුරකානං සරිරගකො වාදසමන්තවස්සකාලෙ නස්සති, තෙසං සරිරගකිභරණත්තාය ගකිමුණ්ණාදීනි උච්ඡාදෙනති, එවරුපං උච්ඡාදනං න වට්ටති. පුඤ්ඤවන්තො පන දුරකො උරුසු නිපජ්ජාපෙතා තෙලෙන මකෙඛකා ගත්ථපාදඋරුඤාතිආදීනං සණ්ඨානසම්පාදනත්තං පරිමද්දනති එවරුපං පරිමද්දනං න වට්ටති. “නිභාපන”නති: තෙසං යෙව දුරකානං ගකාදීනි නභාපනං. “සම්බාහන”නති: මභාමල්ලානං විශ් ගත්ථපාදෙ මුග්ගරුදීනි පහරිතා බාහුවසිත්තං.³ “ආදුස”නති: යං කිචි ආදුසං පරිහරිත්තං න වට්ටති. අජනං අලභිකාරජනනමෙව. “මාලා”ති: ගත්ථමාලා වා අගත්ථමාලා වා. “විලෙපන”නති: යං කිචි ඡවිර්ගකරණං, “මුඛමුණ්ණකං මුඛාලෙප”නති: මුඛෙ කාලපිලකාදීනං හරණත්තාය මන්තිකාකක්කං දෙනති, තෙන ලොභිතෙ චලිතෙ සාසපකක්කං දෙනති, තෙන දෙසෙ බාදිතෙ තිලකක්කං දෙනති, තෙන ලොභිතෙ සන්තිසිත්තෙ හලිද්දිකක්කං දෙනති. තෙන ඡවිවණ්ණ ආරුලෙන මුඛමුණ්ණකෙන මුඛං මුණ්ණනති; ගත්ථකිකාදීසු-ගත්ථෙ චිත්තසංඛකපාලාදීනි බක්ඛිතා විවරනති. තං වා අඤ්ඤං වා සබ්බමපි ගත්ථාභරණං න වට්ටති, අපරෙ සිඛං බක්ඛිතා විවරනති සුචණ්ණවිරකමුත්තාවලිආදීනි ව නං පරික්ඛිපනති, තං සබ්බං න වට්ටති, අපරෙ චතුගත්ථදම්බං අඤ්ඤං වා පන අලංකාර දම්බං ගහෙතා විවරනති. තථා ඉත්තිපුරිසරුපාදීනි විචිත්තං හෙසජ්ජ නාලිං සුපරික්ඛිත්තං වාමපස්සෙ මලගෙහනති, අපරෙ අනෙකචිත්ත කොසං අතිතිබ්ණං අසීං, පච්චණ්ණසුත්තසිබ්බිතං මකරදන්තකාදී විචිත්තං ඡතනං, සුචණ්ණරජතාදී විචිත්තා මොරපිඨාදී පරික්ඛිත්තා උපාහනා, කෙචි රතනමත්තායාමං චතුරඛතුලවිත්තං කෙසන්තා, පරිවෙජ්දං දස්සෙතා මෙඝමුඛෙ විජ්ජුලතං විශ් නලාවෙ උණ්ඨිස පත්තං බක්ඛිතා චූළාමණි ධාරෙනති වාමරවාලවිජ්ජිං ධාරෙනති, තං සබ්බං න වට්ටති.

1. V. ම. රචකමුත්තති.

2. V. ම. පරසනකතිපි.

3. I. II. ම. බාහුබකිනං.

“ඉමස්ස වා පුතිකායස්ස”¹ති: ඉමස්ස වාතුමහාභුතමයස්ස කුණ්ථ සරිස්ස. “කෙළාය්‍යා”²ති: කීළාපතා. “පටිකෙළාය්‍යා”³ති: සබ්බ භාගෙන කීළාපතා. “ගබ්භායා”⁴ති: අතිකවිබ්භතා. “ගබ්භාන”⁵තති: ගිඛභාවො, අතිකංඛිතභාවො. “වපලායා”⁶ති: අලඛිකාරකරණං, “මාපලා”⁷තති: වපලභාවං. “සවිභුස”⁸තති: ආදිසු විභුසාය සහ සවි භුසං. ඡවිකරණසංඛාතෙන පරිවාරෙන සහ සපටිමාරං. පරිහමෙන සහ සපටිහමං, පරිකඛාරෙන සහ සපටිකඛාරං. “ආථබ්බණ”⁹තති: ආථබ්බණිකමනනපයොගං. “සුපින”¹⁰තති: සුපිනසන්ථං. “ලක්ඛණ”¹¹තති: මණිලක්ඛණාදි. “නො විදහෙ”¹²ති: නපයොජෙය්‍ය. “විදු නවා”¹³ති: මිභාදීනං වට්ටෙතා වස්සිතං. “ආථබ්බනිකා”¹⁴ති: පරුප සාතමනනපතකා. “ආථබ්බණං. පසොජෙතති”¹⁵ති: ආථබ්බණිකා කිර සත්තාහං අලොණිකං භූජිතා දබ්බෙ අත්ථිතා¹⁶ පඨවියං සහ මානා තපං වරිතා සත්තමෙ දිවසෙ සුසානභූමිං සජ්ජෙතා සත්තමෙ පදෙ ධතා හන්ථං වට්ටෙතා වට්ටෙතා මුඛෙන විජ්ජං පරීජ්ජ පනති, අථ තෙසං තං සමිජ්ඣති, එවරුපං සක්ඛාය ආථබ්බණං පයොජෙතතිති ආහ. තත්ථ “පසොජෙතති”¹⁷ති: යුත්තපසුත්තා හොතති. “නගරෙ වා රුක්ඛි”¹⁸ති: නගරෙ සමනතතො රුක්ඛිතා අවත්ථිතා ගතිතෙ, “සභාමෙ වා පච්චුපභීතෙ”¹⁹ති රණෙවා උප ගන්තා සිතෙ. “පච්චජීනෙසු පච්චාමිතෙහසු”²⁰ති: පචාතිභූතෙහු වෙරිසු, “ජිහං උප්පාදෙතති”²¹ති සරිරබලවලනං කම්පනං තස්ස උප්පාදනං කරෙතති. “උපද්දව”²²තති: කායපිලිනං කරොතති. “ගේහ”²³තති: ව්‍යාධිං. “පජ්ජරක”²⁴තති: ජරං. “සුල”²⁵තති: උඩු මාතං. “විසුචික”²⁶තති: විජ්ඣතං. “පකඛච්චික”²⁷තති: ලොගිත පකඛච්චිකං. “කගේහති”²⁸ති: උප්පාදෙතති. “සුපිනපාඨකා”²⁹ති: සුපිනව්‍යාකරණකා. “ආදිසනති”³⁰ති: ව්‍යාකරෙතති. යො පුබ්බණ්හ සමයං සුපිනං පස්සතිති ආදිසු අව්වනතසංයොගෙ උපයොගවිචිතං පුබ්බණ්හසමයෙති අන්තො. “ඵවං විපාකො හොති”³¹ති: ඉඨාතිඨ වසෙන ඵවරුපො විපාකො හොති. “අවකුජ්ජ නිපතෙතා”³²ති: අධොමුඛො හුතා නිපතො පස්සති. ඵවං සුපිනපාඨකාපි නං පස්සනති පස්සනො ව ආදිසනති, තච පන සුපිනං පස්සනො වතුභි කාරණෙති පස්සති-ධාතුඛොහතො වා අනුභූතපුබ්බතො වා දෙවතො පසංභාරතො වා පුබ්බතිමිත්තතො වා ති. තත්ථ පිත්තාදීනං ඛොහනපථවයයොගෙන සංවුහිතධාතුකො ධාතුකෙඛාහතො සුපිනං පස්සති, පස්සනො ව නානාවිධං සුපිනං පස්සති; අනුභූතපුබ්බතො පස්සනො පුබ්බෙ අනුභූතපුබ්බං ආරම්භණං පස්සති. දෙවතොපසං භාරතො පස්සනො දෙවතානං ආනුභාවෙන ආරම්භණාති පස්සති. පුබ්බතිමිත්තතො පස්සනො පුඤ්ඤපුඤ්ඤවසෙන උපපජ්ජ භූ කාමස්ස අත්ථස්ස වා අනත්ථස්ස වා පුබ්බතිමිත්තභූතං සුපිනං පස්සති.

1. V. 3. කෙළනා.

2. V. 3. අන්තරෙතා.

3. V. 3. උපපත්තිවනති.

තත්ථ යං ධාතුබොහතො අනුභූතපුබ්බතො ච සුපිනං පසාති, න තං සම්මං හොති. යං දෙවතොපසංභාරතො පසාති තං සම්මං වා හොති අලිකං වා, කුඛා හි දෙවතා උපායෙන විනාසෙකුකාමා විපරි තමපි කත්වා දස්සෙන්නති. යං පුත පුබ්බතිමිත්තතො පසාති තං එකන්තසම්මෙව හොති. එතෙසං චතුත්තං මූලකාරණානං සංසග්ග හෙදතොපි සුපිනහෙදො හොතියෙව. තච පනෙනං වතුබ්බිධං සුපිනං සෙක්ඛපුට්ඨජනා පසාන්නති අපභිනවිපල්ලාසත්තා, අසෙක්ඛා න පසාන්නති පතිනවිපල්ලාසත්තා, කිං පනෙනං පසාන්නො සුතො පසාති උදග්ග පටිබ්බො, උදග්ග නෙව සුතො න පටිබ්බොති? කීවෙත්ථ යදි තාව සුතො පසාති අභිධම්මවිරෝධො ආපජ්ජති, භවග විතොන හි සුපති තං රූපතිමිත්තාදි ආරම්භං රාගාදිසම්පයුත්තං වා න හොති, සුපිනං පසාන්නාසං ව ඊදිසාති විත්තාති¹ උපපජ්ජති. අථ පටිබ්බො පසාති විතයවිරෝධො ආපජ්ජති-යං හි පටිබ්බො පසාති තං සබ්බොභාරිකවිතොන පසාති, සබ්බොභාරිකවිතොන ච කතෙ විතික්කමෙ ආනාපහති නාම නන්ධි, සුපිනං පසාන්නෙන පන කතෙ විතික්කමෙ එකන්තමිත්තාපත්ති එව. අථ නෙව සුතො න පටිබ්බො පසාති? න කොපි නාම පසාති, එවං ච සති සුපිනාසං අභාවොව ආපජ්ජති, න අභාවො, කසමා? යසමා කපිම්බපරෙතො පසාති, වුත්තං හෙතං: “කපිම්බපරෙතො බො මහාරාජ සුපිනං පසාති”ති. “කපිම්බපරෙතො”ති: මක්ඛවතිද්දුසුතො. යථා හි මක්ඛවසං නිද්දු-ලග්ගපරිවත්තා හොති එවං යා නිද්දු පුතපුතං කුසලාදිවිත්තවොතිණ්ණත්තා ලග්ගපරිවත්තා, යසාං පවත්තියං පුතපුතං භවගතො උත්තරණං හොති තාය සුතො සුපිනං පසාති, තෙනායං සුපිනො කුසලොපි හොති අකුසලොපි අව්‍යාකතොපි. තත්ථ සුපිනෙන වෙතියවඤ්ඤාධම්මසවණධම්මදෙස නාදීති. කරොන්තාසං කුසලො. පාණාතිපාතාදීති කරොන්තාසං අකුසලො, විභි අහෙති මුතො ආවජ්ජනනදුරම්භක්කිණේ අබ්‍යා කතොති වෙදිතබ්බො. ඥායං දුබ්බලත්තා පටිසන්ධිං ආකඤ්ඤාං අසමන්තො, පවතොන පන අඤ්ඤාති කුසලාකුසලෙහි උපත්ථමිත්තො විපාකං දෙති.

මණිලක්ඛණාදිසු එවරූපො මණි පසන්තො එවරූපො අපස පන්තො සාමිනො ආරොග්‍ය ඉස්සරියාදීනං හෙතු හොති න හොතිති එවං වණ්ණසණ්ඨානාදිවසෙන මණිආදීනං ලක්ඛණං ආදිසත්තිති අන්තො. තත්ථ “ආමුඛලක්ඛණ”න්ති. ආපෙත්වා අසිආදීති අවසෙසං, ඉන්ධිලක්ඛණාදීනිපි යමහි කුලෙ ඉන්ධිපුරිසාදයො වසන්ති තස්ස වුභි භාතිවසෙනෙව වෙදිතබ්බොති. අජලක්ඛණාදිසු පන එවරූපානං අජදීනං මංසං බාදිතබ්බං එවරූපානං න බාදිතබ්බන්ති අයමපි විසෙසො වෙදිතබ්බො. අපිවෙත්ථ ගොධාලක්ඛණේ විත්තකම්මපි

ලක්ඛනාසුපි එවරුපාය ගොඩාය සති ඉදං නාම හොතිති අයමිපි විසෙසො වෙදිතබ්බො. කණ්ණිකාලක්ඛණං පිලක්ඛනකණ්ණිකායපි ගෙහකණ්ණිකායපි වසෙන වෙදිතබ්බො. කච්ඡලක්ඛණමපි ගොඩාලක්ඛණසදිසමෙව. මිගලක්ඛණං සබ්බසම්භාවිකං සබ්බවතුප්පදානං ලක්ඛණවසෙන වුත්තං. “එවං ලක්ඛණපාඨනා ලක්ඛණං ආදී සනති”ති: එවං ලක්ඛණසන්චාරාමිකා ලක්ඛණං ආදීසනති කප්ථනති.

“නක්ඛනතානි”ති: කතතිකාදීනි අභිච්ඡති නක්ඛනතානි; ඉමිනා නක්ඛනෙනන සරපමෙසො කානාබ්බොති ගහප්පවෙසමිහලං කාතබ්බො. “මක්ඛං බණ්ඩනබ්බ”නති: පසාධනමිහලං කාතබ්බො. “වාරෙසා”නති: ඉමස්ස දුරකස්ස අසුකකුලතො අසුකනක්ඛනෙනන දුරිකං ආනෙථාති ආවාහකරණඤ්ච, ඉමං දුරිකං අසුකස්ස නාම දුරකස්ස අසුකනක්ඛනෙනන දෙථ එවං එතෙසං වුඨි හවිස්සතීති විවාහකරණඤ්ච චත්ථා වාදෙය්‍යසම්භාවං ආවාහවිවාහමිහලං කාතබ්බනති ආදීසනති. “බිජ්ජිතාගේ”ති: බිජ්ජනං වප්පත්ථාය බග්ගිනිගරණං. නිහායෙතිපි පාලි. “මිගපක්ඛ”නති ඉදං සබ්බසම්භාවිකං නාමං. සබ්බසක්ඛණවතුප්පදානං රුකඤ්ඤණවසෙනෙම වුත්තං. “මිග පක්ඛපාඨනා”ති: සක්ඛණවතුප්පදානං සද්දව්‍යාකරණකා. “මිග පක්ඛං ආදීසනති”ති: තෙසං සද්දං සුත්ථා බ්‍යාකරෙතති. “රුක”නති: සද්දං. රුද්දනති වා පාලි. “වසම්ඨන”නති: වාචං. “ගබ්බකරණියා”ති: විනස්සමානස්ස ගබ්බස්ස පුන අවිනාසාය ඔසබ්දනෙන ගබ්බසණ්ඨාන කරණා.¹ ගබ්බො හි වානෙන වා පාණකෙහි කමෙමනාති. නීගිකාරණෙහි විනස්සති. තත්ථ වානෙන නස්සනෙන වාතවිනාසනං සීතලං හෙසජ්ජං දෙනි, පාණකෙහි නස්සනෙන පාණකානං පටිකමමං කරෙති, කමෙනා නස්සනතං පන බුඛාපි පටිබාහිදුං හ සකෙකානති, තස්මා න තං ඉධ ගතිතං. “සාලාකිය”නති: සලාක වෙජ්ජකමමං. “සලකතනිය”නති: සලකතනවෙජ්ජකමමං. “කාය නිකිච්ඡා”ති: මුලහෙසජ්ජාදීනි යොජෙත්ථා කායනිකිච්ඡා වෙජ්ජකමමං. “භූතිය”නති: භූතවෙජ්ජකමමං. “කොමාරකභවම”නති:² කොමාරකවෙජ්ජකමමං.

“කුපා”ති: විමාපකා. “ඵඛා”ති: දුරුඛණ්ඩං විය ඵඛසරීරං. “ලපා”ති: පච්චයපටිබ්බවචනකා. “සිග්ගි”ති: මණ්ඩනපකානිකා. “උතනලා”ති: උග්ගතමානනලා. “අසමාධිතා”ති: උපවාරප්පණ සමාධිවිරතිතා “න ගණෙකසා”ති: ආදිපු උද්දෙසගහණවසෙන න ගණෙකසා. සජ්ජායවසෙන න උග්ගණෙකසා, විතෙත ථපතවසෙන න ධාරෙසා. සමිපං කත්ථා ථපතවසෙන න උපධාරෙසා. උප පරික්ඛාවසෙන න උපලක්ඛෙසා. අඤ්ඤාසං වචනවසෙන නිසංසොජෙසා. “පෙසුනෙසා”නති: පෙසුඤ්ඤං. සෙසනිද්දෙසො

1. V. ම. ගබ්බසණ්ඨානකාරිකා.

2. V. ම. කොමාරවෙජ්ජකා.

වුත්තනොයෙව. “කසවික්කසෙ”ති: පචගි සහධම්මකෙති සභිං. චචනවසෙන වා උදයපඤ්ඤාවසෙන වා න තිස්සෙය. “උපවාදං භික්ඛු න කරෙය්‍යා”ති: උපවාදකරෙ කිලෙසෙ අතිබ්බතෙත්තො අත්තති පරෙති සමණ්ණාභවණෙති උපවාදං න ජනෙය්‍ය. “ගාමෙ වා නාගිසජ්ජෙය්‍යා”ති: ගාමෙ ව ගිහිසංසය්‍යාදිති නාගිසජ්ජෙය්‍ය. “ලාභකම්මා ජනං න ලපෙය්‍යා”ති: ලාභකාමතාය ජනං න ලපෙය්‍ය. “සෙ කස වික්කසා විනයෙ පටික්ඛිත්තා”ති: යෙ දුන පටිග්ගහණවසෙන කය වික්කය සික්ඛාපදෙ න වට්ටතිති පටික්ඛිත්තා. ඉධාධිපෙතං කයවික්කයං දස්සෙතුං. “පචන්තං සභිං පත්තං වා විචරං වා”ති ආදිමාහ.

තත්ථ “පචන්තං සභි”නති: පචගි සහධම්මකෙති සහ. පචසහ ධම්මකා නාම-භික්ඛු භික්ඛුති සික්ඛමානා සාමණේර සාමණේරියො. “චචනිසං වා”ති: පටිරුපං දස්සෙත්වා චචනියං. “උද්දසං වා පඤ්ඤා”ති: වබ්බිං. පත්තොත්තො වා උරිවත්තෙති පරිවත්තනං කරෙති. “ඉඛිමත්තො”ති: ඉඤ්ඤානප්පභාවවත්තො. “දිබ්බ චක්ඛුකා”ති: දිබ්බසද්ධිසඤ්ඤාවක්ඛුකා. අපවා දිබ්බවිහාරසන්ධියෙත ලබ්බ සඤ්ඤාවක්ඛුකා. “පරවිත්තවිදුත්තො”ති: අත්තනො විත්තෙන පරෙසං විත්තජනනකා. “තො දුරතොපි පස්සන්ති”ති: එකයොජන තොපි යොජනසතතොපි යොජනසහස්සතොපි චක්ඛවාලතොපි චෙ තිණ්ඨි චත්තාරි පච දස විසති චත්තාරිස සහස්සතොපි තතො අතිරෙකතොපි චක්ඛවාලතො පස්සන්ති දක්ඛන්ති. “ආසන්තාපි න දිස්සන්ති”ති: සම්පෙ ධීතාපි නිසින්නාපි න පඤ්ඤෙයන්ති. “පෙත්ත සාපි විත්තං පජානන්ති”ති: අත්තනො විත්තෙනපි පරෙසං විත්තං ජානන්ති. “දෙවතාපි මො සන්ති ඉඛිමන්තිතිස්සො”ති: දෙවතාපි එවං සංවිජ්ජන්ති ඉඤ්ඤානප්පභාවවන්තියො. “පරවිත්තවිදුතිස්සො”ති: පරෙසං විත්තං ජානන්තියො.

“බලාදිකෙති වා කිලෙසෙති”ති: කායදුච්චරිතාදිකෙති ව උපතාපෙති. “මජ්ඣිමකෙති වා”ති: කාමවිතක්කාදිකෙති වා. “සුඛුම කෙති වා”ති: ඤාතිවිතක්කාදිකෙති වා. කායදුච්චරිතාදියො කම්ම පඨවසෙන, කාමවිතක්කාදියො වට්ටමුලකතිලෙසවසෙන වෙදි තබ්බො. ඤාතිවිතක්කාදිසු මග්ගං ඤාතයො සුඛජීවිනො සම්පත්ති යුත්තාති එවං. පචකාමගුණසන්ධිසිත්තකමෙන ඤාතකෙ ආරබ්භ උප්පන්නවිතකෙකා ඤාතිවිතකෙකා. බයං ගතා වයං ගතා සඛා පසන්නාති එවං. පචත්තො පන ඤාතිවිතකෙකා නාම න හොති. අමහාකං ජනපදෙ සුභිකෙබ්බා සම්පන්නසංස්ථාති තුළමානසංස්ථා ගෙහසිත්තවසෙනෙව උප්පන්නවිතකෙකා ජනපදවිතකෙකා නාම. අමහාකං ජනපදෙ මුත්තං සඛා පසන්නා බයං ගතා වයං ගතාති එවං. පචත්තො පන ජනපදවිතකෙකා නාම න හොති. අමරත්තාය

විතකෙකා අමරෙවා විතකෙකාති අමරවිතකෙකා. තත්ථ උක්ඛු ටිකපට්ඨානාදීති දුක්ඛෙති නිජ්ජේණේණ සම්පරයෙ අත්තා සුඛි හොති අමරෙති දුක්ඛකරකාරිකං කරුණන්තස්ස තාය දුක්ඛකර කාරිකාය පටිසංසුතෙතා විතකෙකා අමරත්තාය විතකෙකා නාම. දිඝිගතිකො පන සස්සතං වදෙසීති¹ ආදීති පුඤ්ඤා ඵලමපි මෙ නො අඤ්ඤාඨාපි මෙ නො නොතිපි මෙ නො නොනොතිපි මෙ නොති විකෙවපං ආපජ්ජති, තස්ස සො දිඝිගතපටිසංසුතෙතා විතකෙකා. යථා අමරෙ නාම මචෙත්ථ උදකෙ ගහෙති: මාරෙත්ථං න සක්කා ඉත්තොවිත්තො ව ධාවති ගාහං න ගච්ඡති, ඵලමෙව ඵකස්මිං පකෙව අසන්ධානතො න මරතීති අමරො නාම, තං දුට්ඨමපි ඵකතො කතො අමරවිතකෙකාති වුත්තං.

“පඤ්ඤාදුගතා පටිසංසුතො”ති: අනුදුගතාපට්ඨරූපකෙන ගෙහසිතපෙමෙන පටිසංසුතො. උපඨානෙසු කඤ්ඤානෙසු සොවනෙසු ව තෙති සථි විගුණං සොවති, තෙසු සුඛිතෙසු සුඛිතො හොති, දුක්ඛිතෙසු විගුණං දුක්ඛිතො හොති, උපනෙතෙසු කිවචකරණී යෙසු අත්තනා වොයොගං ආපජ්ජති, තාති තාති කිවචාති සාධෙතො පඤ්ඤාතීති විනික්ඛමති, සලලෙඛං කොපෙති. යො තස්මිං සංසඨ විහාරෙ තස්මිං වා වොයොගාපජ්ජනෙ ගෙහසිතො විතකෙකා අයං පඤ්ඤාදුගතාපටිසංසුතො විතකෙකා නාම. “ලාභසක්කාර සිලොකපටිසංසුතො”ති: විවරාදිලාභෙන වෙව සක්කාරෙන ව කිත්තිසද්දෙන ව සථිං ආරම්භණකරණවසෙන පටිසංසුතො. “අනි වඤ්ඤාතීති පටිසංසුතො”ති: අහො වත මං පරෙ න අවජානෙය්‍යං න ගෙහෙති විගෙහෙති කප්ඨෙය්‍යති ඵලං අනවඤ්ඤාතභාවපත්තං තාය සථිං උපපජ්ජනවිතකෙකා. යො තස්මිං මා මං පරෙ අව ජනිංසුති උපනතවිතකෙක පචකාමගුණසංඛාතගෙනතිස්සිතො හුත්වා උපනතවිතකෙකා අනවඤ්ඤාතීති පටිසංසුතො විතකෙකා.

“තස්ස තස්ස සජ්ජති”ති: තෙසු තෙසු ආරම්භණෙසු ලග්ගති. “තස්ස තස්ස ගණනාති”ති: වුත්තප්පකාරං ආරම්භණං පටිසති. “බජ්ඣති”ති: තෙති තෙති ආරම්භණෙති සථිං බජ්ඣති, ඵකිඛවති. “අනිසවාසන”නති: අවසිඝ්ඛිතිනාසං. “ආපජ්ජති”ති: පාපුණාති. “ආමිසවක්ඛකස්සා”ති: විවරාදි ආමිසලොලස්ස. “ලොකධම්ම ගරුකස්සා”ති: ලොකුත්තරධම්මං. ඔවිත්වා රූපාදිලොකධම්මමෙව ගරුං කත්වා වරන්තස්ස. “ආලපනා”ති: විහාරං ආගතෙ මනුස්සො දිස්වා කිම්ප්ථාය හොත්තො ආගතා කිං භික්ඛු නිමන්තෙත්ථං යදි ඵලං ගච්ඡති අහං පච්ඡතො ගහෙති: ආගච්ඡාමිති ඵලං ආදිත්තොව ලපනා. අථවා අත්තනං උපනෙත්වා අහං තිස්සො මසි රාජා පසනො මසි අසුකො ව අසුකො ව රජමහාමත්තො පසනොති ඵලං අත්තුපනා

සිකා ලපනාති ආලපනා. “ලපනා”ති: පුඨස්ස සතො චුත්තප්පකාර මෙව ලපනා. “සලලපනා”ති: ගතපතිකානං උක්කණ්ඨනෙ භික්ඛු ඔකාසං දතො දතො පුඬු ලපනා. “උලලපනා”ති: මහාකුටුම්භිකො මහානාමිකො මහාදුතපතීති එවං උඬං කතො ලපනා. “සමුලලපනා”ති: සබ්බතො භාගෙන උඬං කතො ලපනා. “උභයගනා”ති: උපාසකා පුබ්බ ඊදිසෙ කාලෙ නවදුතං දෙථ ඉදුති කිං නදෙ ථාති එවං යාව දස්සාම හන්තො ඔකාසං න ලභාමාති ආදීති වදනති තාව. ෭. උඬං නහනා වෙඨනාති චුත්තං හොති. අථ වා උච්ඡුතථං දිස්වා කුතො ආහතං උපාසකාති පුච්ඡති. උච්ඡුචෙත්තතො හන්තති, කිං තත් උච්ඡු මධුරනති, බාදිතො හන්ත ජනිතබ්බනති, න උපාසකා භික්ඛුස්ස උච්ඡුං දෙථාති වත්තුං වට්ඨති, යා එවරුපා නිබ්බේදෙනත්තස්සාපි වෙඨනකථා සා උත්ත හනා. සබ්බභාගෙන පුතප්පනං නහනා සමුගහගනා. “උක්කා වනා”ති: එතං කුලං මං යෙව ජනාති, සවෙ එත් දෙය්‍යධිමො උප්පජ්ජති මස්සං යෙව දෙතීති එවං උතඤ්චිතො කාවනා උක්කා වනා. උද්දීපනාති චුත්තං හොති. සබ්බතොභාගෙන පුතප්පනං උක්කාවනා සමුක්කාවනා. “අනුප්පිසභාණිතා”ති: පච්චයවසෙන පුතප්පනං පියවචනගණ්ණා. “සංග්ගාවාචනා”ති: මුදුවචනතා. “සබ්බවචනා”ති: මජ්ඣමාණසුත්තවචනතා, සිටිලවචනතා වා. “උත්තවචනතා”ති: අලලියනවචනතා. “අථරුසවචනතා”ති: මධුර වචනතා.

“පොගණං මාගාපෙනතික”නති: පුරෙ උපන්නං මාතාපිතුනං සන්නකං. “අනතරතික”නති: පටිච්ඡන්තං තිරෙභුතං. “ඤ්ඤා මි”ති: පාකටො හොමි. “අසුකස්ස කුලුපකො”ති: අසුකස්ස අමචස්ස කුලපධිරුපාසකො. “අසුකාසා”ති: අසුකාය උපාසිකාය. “මං උජ්ඣායා”ති: මං විස්සජ්ජායා. “සංසුගත”නති: විවරදීති සමපසුගතං. තදත්ථං වා භොජිතං. ඉමිස්සා ගාථාය නිද්දෙසො සබ්බො හෙයා චුත්තනගොව.

“මොසවජෙජ න නිසොථා”ති: මුසාවාදෙ න නියෙථ. “ජීවිතො නා”ති: ජීවිතාය. “සඤ්ඤා”ති: අසන්නගුණදීපනතො න සම්මා භාසිතා. සබ්බතො භාගෙන සඤ්ඤා පටිසඤ්ඤා. “සං නාමො”ති: යං තස්මිං පුග්ගලෙ. “සඬ”නති: අසන්නගුණදීපනං කෙරුටියං. “සඬ නා”ති: සඬාකාරෙ. “සාඤ්ඤා”නති: සඬභාවො. “කකඛරතා”ති: පදුමනාලස්ස විශ අපරමසන්නකිමො ඵරුසභාවො. කකඛරිසනතිපි තස්සෙව වෙච්චනං. “පටිකඛනතා පාටිකඛනතිස”නති පදවයෙන

නිබ්බේවා රූපිතං. විශ දලහකෙරුපියං. වුත්තං, කෙවි පන: කානනි
නාති සමාචරිතං. වචනං. කානනිසෙනති සමාචරිතං. වචනභාවො.
“පටිකඛනාන”ති: අලංකරණාකාරෙ. “පටිකඛනිස”නති: අලං
කරණභාවොති අත්ථං. වණ්ණයනති. “ඉදං. වුව්චති”ති: ඉදං
අත්තනො අභිජ්ජමානගුණපාකාසනලක්ඛණං සාදේය්‍යනති වුව්චති.
යෙන සමනනාගතස්ස පුග්ගලස්ස කුච්ඡි වා පිඨි වා ජනිතුං න සකකා.

“වෘමෙන සුකරෙ හොති දක්ඛණෙන අරුමිහො
සරෙන එළකො. හොති විසාණෙන ජරග්ගවො”ති.

එවං. වුත්ත යකඛසුකරසදිසො හොති. “අතිමඤ්ඤති”ති: අතිකක
මිත්වා මඤ්ඤති. “කිං පනාසං බහුලාජ්චො”ති: අයං පුග්ගලො
කො නාම බහුලාජ්චකො. “සබ්බං සංභකෙඛති”ති: 1. ලඛං
ලඛං සබ්බං බාදති. “අපපුපුඤ්ඤා”ති: මඤ්ඤා. “අපප
සනෙභා”ති: පරිවාරවිරහිතො. “පඤ්ඤාසමපනෙතා”ති: සමපනන
පඤ්ඤා. පරිපුණ්ණපඤ්ඤා. “පඤ්ඤා විශ්වජයති”ති: පඤ්ඤා
කපේති බිණාකරෙති. “සුචා දුසිතො බහුංචාචං සමණානංචා පුථුවච
නාන”නති දුසිතො සට්ඨිතො පරෙති තෙසං සමණානං වා බතතියාදි
හෙදුතං වා අඤ්ඤාසං පුථුවචනානං 2 බහුමි අතිථං චාචං. සුචා.
“න පඨිවජ්ජා”ති: න පටිවදේය්‍ය, කිං කාරණං? නති සනෙතා පටි
සෙතිං කණෙනති. “කඛලෙන”ති: දුරුණෙන. “සනෙතා”ති:
නිබ්බුතකිලෙසා. “පටිසෙති”නති: පටිසත්තුං. “පටිමල”නති:
පටියොධං. 3 “පටිකණ්ච”නති: පටිවෙරං. “පටිපකඛ”නති: කිලෙස
භංගං. කිලෙසවසෙනං සභං න කරෙන්නති අත්ථො. “එතච
බමමමඤ්ඤා”ති: සබ්බමෙතං යථා වුත්ත බමම ඤා. “විචිත”නති:
විචිතනෙතා. “සනති”ති: නිබ්බුති. “ඤ්චා”ති: නිබ්බුති රුහාදීනං
සන්තීති ඤා. “සමං චා”ති: කායසුචරිතාදි. “විසමංචා”ති: කාය
දුච්චරිතාදි. “පථංචා”ති: දසකුසලකම්මපථං. “විපථංචා”ති: දස
අකුසලකම්මපථං. “සාවජ්ජචා”ති: අකුසලච. “අනිවජ්ජචා”ති:
කුසලච. “ගිත පණිත කණ්ණ විඤ්ඤාගරහිත පසංච”නති:
ඉදං හි කුසලාකුසලමෙව.

තත්ථ කායසුචරිතාදි සමකරණතො සමං. කායසුචරිතාදි විසම
කරණතො විසමං. කුසලකම්මපථා සුගතිගමන පථත්තා සුපථං.
අකුසලකම්මපථා සුගතිගමනපටිපකඛත්තා අපායගමනපථත්තා
විපථං. අකුසලං සද්දෙසත්තා සාවජ්ජං, කුසලං නිද්දෙසත්තා අනි
වජ්ජං. තථා මොභෙන වා දෙසමොභෙන වා ලොභමොභෙන වා
සුචප්පත්තත්තා ගිතං. අලොභ අද්දෙස අමොභප්පත්තත්තා පණිතං.
කණ්ණවිපාකත්තා කණ්ණං. සුකකවිපාකත්තා සුකකං. වුචාදිති

1. V. ම. සබ්බංභකෙඛති.

2. V. ම. පුථුජ්ජනානං.

3. සී. I. & II. පටියොධං.

විඤ්ඤාති ගරනිතතතා විඤ්ඤාගරනිතං. තෙති එව ථොමිතතතා විඤ්ඤාපසසන්තති ඤාතබ්බං. කිං කාරණා? නපමජේජය්‍ය ඉති වෙ? “අභිභුති සො”ති ගාථා.

තත් “අභිභු”ති: රූපාදීනං අභිභවිතා. “අනභිභුතො”ති: තෙති අනභිභුතො. “සකම්බමමං අනිනිභමදසසි”ති: පච්චක්කමෙව අනිනිභං ධමමං අදකම්. “සදුනමස්සමනුසිකො”ති: සදු නමස්සනොතිස්සො සික්කායො සිකෙක්කය්‍ය. “කෙහිවි කිලෙසෙහි”ති: කෙහිවි රුගාදි උපතාපකරෙහි කිලෙසෙහි. “අධිභොසි තෙ”ති: තෙ කිලෙසෙ අභිභවි, සෙසං සබ්බත් පාකට්ඨමෙව. කෙවලං පන එත් “වක්ඛුති නොව ලොලො”ති: ආදිති ඉන්ද්‍රියසංවරෙ. “අනනානමථො පානාන”නති. ආදිති සන්තිධිපටිකෙට්ඨපමුඛෙන පච්චයපටිසෙවනසීලං. මෙට්ඨනමොසවජ්ජපෙසුතියාදිති පාතිමොක්කසංවරසීලං. “ආර්ඛිනං¹ පිසුණං ලභ්බණ”නති ආදිති ආජීවපාරිසුඛිසීලං. “කාසී න පාද ලොලස්සා”ති ඉමිනා සමාධි. “විවිනං ගිහ්ඤ”ති: ඉමිනා පඤ්ඤ. “සදු සතො සිකෙක්ක”ති ඉමිනා පන සංඛෙපතො තිස්සොපි සික්කා. අරාසනෙසු සබ්බෙනෙසු අපසසද්දෙසු ගිහ්ඤ විහරෙස්ස නිද්දං න බහුලී කාරෙස්සා”ති: ආදිති සීලසමාධිපඤ්ඤනං උපකාරසංගණනවිනොදනාති² වුත්තානිති එවං භගවා නිමිත්තස්ස පරිපුණ්ණපටිපදං වතො අරහත්තතිකුටෙන දෙසනං නිදාපෙසි.

දෙසනාපරියොසානෙ පුරුහෙදසුත්තෙ වුත්තසදිසොවාහි සමයො අහොසිති.

භුවටකසුත්තනිද්දෙසවණ්ණනා

නි ඕ නා.

වතුද්දසමං.

පණ්ණරසමෙ-අතතදඩසුත්තනිද්දෙසෙ: “අතතදඩා භයං ජත”නති පඨමගාථාය අත්ථො-යං ලොකස්ස දිඨ්ඨමිත්තං වා සමප රුසිකං වා භයං ජතං සබ්බං තං අතතදඩාභයං ජතං, අතතනො දුච්චරිතකාරණං ජතං. එවං සන්තෙ ජතං පස්සථ මෙධගං ඉමං සාකිශාදි ජතං පස්සථ අඤ්ඤමඤ්ඤමෙධගනති; එවං තං පටිවිරුඬං විපට්ටිපත්තජතං පරිභාවෙත්වා අතතනො සමමා පටිපත්ති දස්සනෙත තස්ස සංවේගං ජනෙත්වා ආහ:-

“සංවේගං කිත්තධිස්සාමි යථා සංවිජ්ජනං මයා”ති.

පුබ්බෙ බොධිසත්තෙතන සතාති³ අධිප්පායො. “නාසො”ති: ගණන පරිචේජදො. “දඩා”ති: දුච්චරිතා. “නාසදමො”ති: කායදුච්ච

1. ආර්ඛණ.

2. V. ම. උපකාරාපකාරසංගණනවිනොදනාති.

3. V. ම. සංවිජ්ජනාති.

රිතං; වරිදඛාදිසු පි එසෙව නයො. “නිවිධං නාසද්වවරිතං” නති: පාණාතිපාතාදිකායකො පවත්තං දුඨං වරිතං. කිලෙසසුතිකත්තා වා දුසු වරිතනති ලබනාමං නිවිධං දුච්චරිතං කායදුච්චරිතං. “වතුබ්බිධං” නති: මුසාවාදාදි වතුබ්බිධං. “නිවිධං” නති: අභිජ්ඣාදි නිවිධං. “දිඨ්ඨමමික” නති: දිඨ්ඨෙව ධම්මෙ ඉමසමිං යෙව අත්තභාවෙ පරිසාවෙ දනියං.¹ “සමපණසික” නති: අනාගතෙ අත්තභාවෙ පරිසාවෙදනියං.² “ආගුච්චාදි” නති: පාපකාරිං අපරාධකාරිං. “ශ්‍රත්තං පටිභාසනි” නි: පාපකාරිං රුජ පටිභාසනි. “භසං උප්පාදෙති දුක්ඛදොමනස්සං පටිසංවෙදෙති” නි: කාසිකං දුක්ඛං වෙතසිකං දොමනස්සං විඤ්ඤි. “එතං භසං දුක්ඛං දොමනස්සං” නති: එවරුපං භයව දුක්ඛං දොමනස්සව. “කුතො තස්සං” නි: තස්ස වොරස්සං කුතො උප්පන්නං. “අත්තදම්මකො ජන” නති: අත්තතා කතදුච්චරිතතො උප්පන්නං. “අත්තමසො” නි: හෙසිමතො සවච්ඡිතං කරුණි. “න තෙ ලබ්බා ඉතො පක්ඛමිතු” නති: ඉතො ඉමච්ඡා ගාමාදිතා ගතත්තං න ලබ්බා. “න සක්ඛා බ්බි නික්ඛමිතු” නති: පට්ටිබොධසබ්බං කරුණි.

“ධනජනිපව්වසාපි” නි: ධනපරිභානිකාරණාපි. රුජ තස්ස විවිධා කම්මකාරණා කාරාපෙති. “කසාහිපි තාලෙනති” නි: කසාදම්මකෙති පොපෙනති. “වෙතෙනහිපි තාලෙනති” නි: සකණ්ඨකවෙතතලතාහි පොපෙනති. “අබ්දමකෙහි” නි ආදයො හෙඨා චුත්තනස්ස එව. “සුණ්ඨෙහිපි බාදපෙනති” නි: කතිපයාති දිවසාති ආහාරෙ අදත්තා ජාතසුණ්ඨෙහි බාදපෙනති, තෙ මුත්තනෙත අසිසංඛලිකමෙව කරොනති. “සුලෙ උත්තාසෙනති” නි: සුලං ආරොපෙනති. “ශ්‍රත්තං දම්මානං ඉස්සෙති” නි: ඉමෙසං වතුන්නං ආණානං කාත්තං රුජ සමන්තො. “සකෙති කමෙතිනා” නි: සයං කතෙන කමෙති. “නමෙති නිරසපාලා” නි: එත් එකවෙව පෙරු-නිරය පාලා නාම නත්ති යනතරුපං විය කම්මමෙව කාරණං කාරෙන්නති වදනති, තං-අත්ති නිරයෙ නිරයපාලාති? ආමන්නා අත්ති ව කම්ම කාරණිකාති ආදිතා නයෙන අභිධම්මෙ පටිසෙධිතමෙව. යථා හි මත්තස්සලොකෙ කම්මකාරණිකා අත්ති එවමෙව නිරයෙ නිරයපාලා අත්ති. “නත්තං අසොබිල” නති: තිගාචුතඅත්තභාවං සම්පජ්ජි තාය ලොහපඨවියා උත්තානකං නිපජ්ජාපෙත්වා දක්ඛිණහත්තෙ තාලප්පමාණං අයසුලං පවෙසෙනති, තථා වාමහත්තාදිසු. යථා ව උත්තානකං නිපජ්ජාපෙත්වා එව උරොනාපි වාමපස්සොනාපි දක්ඛිණ පස්සොනාපි නිපජ්ජාපෙත්වා තං කම්මකාරණං කරොන්නියෙව. “සං වෙසෙත්වා” නි: ජලිතාය ලොහපඨවියා තිගාචුතං අත්තභාවං නිපජ්ජාපෙත්වා. “කුඨාරිහි” නි: මහතිහි ගෙහවජ්ජනස්ස එකපක්ඛ මත්තාහි කුඨාරිහි තවජනති, ලොහිතං නදි හුත්වා සඤ්ඤා, ලොහ පඨවිතො ජලා උඨතිත්වා තවජ්ජනස්සං ගණ්ඨාති, මහාදුක්ඛං

උපපජ්ඣති. නවජන්මා පන සුත්තාහතකං කුරිතියා දුරු විය අඬං සමිපි ඡලංසමිපි කරොතති. “වාසිනී”ති: මහාසුප්පප්පමාණංති වාසිනී. “රජප්ඨ ඡොපෙකියා”ති: සඬං සුභයොත්තපඤ්ඤරචකකුබ්බර පාඨනෙති සබ්බතො පජ්ජිතො රජප්ඨ යොපෙකියා. “මහග්ග”නති: මහාකුටාගාරප්පමාණං. “ආගෙපෙකියා”ති: සමපජ්ජිතෙත් අය මුග්ගරෙති පොථෙත්තා ආරොපෙකියා. “සකිමිපි උබ්බ”නති සුපකකසි තාය උක්කලියා පකකිත්ත තච්චුලා විය උබ්බං අධො තිරියං ව ගච්ඡති. “මහාතිරසෙ”ති: අවිචිමහාතිරියමි. “වතුක්කගෙණ්ණා”ති: වතු රය්ගමජ්ජසාදිසො. “විභගෙනා”ති: වතුචාරවසෙන විභගෙනා. “භාගසො මිනො”ති: චාරවිජිතං වසෙන භාගෙ යපෙකියා විභගෙනා. “පටිසගෙනා”ති: පටිකකිත්තො. “අසසා”ති: උපරි නවයොජනෙන අයපත්තෙන ඡාදිතො. “සමන්තා සොපනසනං ඵලියා තිස්සි”ති: ඵලං ඵරිතියා තිස්සි යථා සමන්තා යොජනසතෙ යතියා ඔලො කෙනත්තස්ස අකකිති යමකගොදකා විය නික්කමනති. “කදරියා නපනා”ති: සබ්බෙපි තෙ උය්ගදෙති සඬං අඬමහාතිරියා කදරියා තිව්වං තපන්තීති කදරියාතපනා. බලවදුක්කතාය ඡොඤ්ඤා, කප්පසි කානං අවිජිතං අත්තියාය අවිචිමගෙනා. ආසාදෙත්තුං සට්ඨත්තුං දුක්කරතාය දුග්ගදා, දිස්මත්තා වා සුත්තමත්තාපි වා ලොමානි ඝංඝනනීති ලොමංගසනරුපා, හිංසනතාය ගෙගමා, භයජනනතාය පටිභසා. සුඛාභාවෙන දුක්ඛා. “පුරුජිමාස ව ගිතතිසා”ති ආදි ගාථානං ඵලං අවිජිතිරයොති පරියන්තා කතියා අයං සංඛෙපො කතො. අනිජ්ජානං වා පන සත්තානං වා තෙසං දුක්ඛස්ස වා විචි අන්තරං තත්ථි ඵන්තාති=අවිචි. තත්ථ හි පුරුජිමාසි හිත්තීති ජාලාරාසි උඬතිතියා පාපකම්මනො පුග්ගලෙ ක්කිපෙත්තො පච්චිමාදිසු හිත්තීසු පටිභසුදුති පහරති. තා ව හිත්තියො විනිවිජ්ඣිතියා පරතො යොජනං ගණ්ණාති ගෙඬා උභිතා උපරි පටිභසුදුති. උපරි උභිතං යොජනං පටි භසුදුති. ඵලං තාවෙත්ථ ජාලානං විචි නාම නත්ථි, තස්ස පන අන්තො යොජනසතං යානං බිරවලලිසිස්ස පුරිත්තාලි විය සත්තොති නිරන්තරං වතුති ඉරියාපථෙති පච්චන්තානං සත්තානං පමාණං නත්ථි. නව අසුදුමසුදු ව්‍යාඛාදෙතීති. අකසකඬානෙයෙව පච්චන්තී. ඵලමෙත්ථ සත්තානං විචි නාම නත්ථි. යථා පන ජ්වහග්ගෙ ඡ මධුබිඤ්ඤති සත්තමස්ස තමබ්බලොහබිඤ්ඤනො අනුදහනබලවතාය අබ්බොහාරිකාති හොන්ති තථා තත්ථ අනුදහනබලවතාය සෙසා ඡ අකුසලවිපාකුපෙක්කා අබ්බොහාරිකා හොන්ති. දුක්ඛමෙව නිරන්තරං පසුදුසෙති. ඵලමෙත්ථ දුක්ඛස්ස විචි නාම නත්ථි, නිරය්ගා දත්තෙති නිරයො. “නත්ථ සත්තා මහාලුඤ්ඤ”ති: තස්මිං නිබ්බත්තා සත්තා මහත්තාලුඤ්ඤ. “මහාකිබ්බිස නාදිනො”ති: මහත්තා දුරුණ කම්මකාරිනො. “අවචන්ත පාපකම්මන්තා”ති: ඵකංසෙන පාප කම්මනො. “පච්චන්ති නව මිසරො”ති: ඡන්තං ජාලානම්න්තරෙ පච්චන්ති න ව මියන්ති, “ඡන්තවෙදසමො නායො”ති: තෙසං සරීරං

අභිසංදිසං. “නෙසං නිරසවාසින” නති: තෙසං පාපකම්මානං නිරය වාසිනං. “පුස්ස කම්මානං දලහතන” නති: පාපකම්මානං විරහාවං ඔලොකෙති. “න හසමා හොති න මග්ගි” ති: ඡාරිකාපි න හොති අභිනාණපි න හොති. “පුර්වජිමෙන” ති: යද් වං වාරං අපාරුතං හොති, අථ තදනිවුඛා ධාවනති, තෙසං තත්ථ ඡවිආදීති ක්කියනති, වාරසම්පං පත්තානඤ්ච තෙසං තං පිටියති, පච්ඡිමං අපාරුතං විය බායති. එස නයො සබ්බත්ථ.

“නික්කම්මනාසා නෙ” ති: නිරයා නික්කම්මතුං ආසා එතෙසනති නික්කම්මනාසා. “මොක්කගවෙසිනො” ති: මුඤ්ඤානුපායං එසත්තා ගවෙසත්තාපි න තෙ තතො නික්කම්මතුං ලහනති. “කම්මපච්චසා” ති: තෙ සත්තා නිරයතො නික්කම්මනවාරං පාපකම්මපච්චයා නාධි ගච්ඡති. “නෙසං ව පාපකම්මං අපිපක්ඛවිපාකං ඛනං බහු” නති: තෙසඤ්ච සත්තානං ලාමකදරුණං කම්මං අපිපක්ඛවිපාකං බහුපිඨං තානප්පකාරං අදිත්තවිපාකං කතං උපවිතං අපි. “සංවෙග” නති: හිරියනං. “උබ්බෙග” නති: ධීතස්සානතො ගමනං. “උත්තාස” නති: උබ්බෙජ්ජනං අසනතිස්සානං, “හස” නති: විතතුත්තාසනං. “සමච්ඡා” නති: පිළුනං. “උපද්දම” නති: ඊති. “උපසංගම” නති: නිරුක්ඛනං, ඉද්දති යථාතෙන සංවිජ්ජනං තං පකාර: දසෙසනො එඤ්ජානනති ආදිමාහ.

තත්ථ “එඤ්ජාන” නති: කම්මපමානං. “අපෙසාදකෙ” ති අපෙස උදකෙ. “අඤ්ඤමඤ්ඤාති බ්බාරුචෙ දිස්වා” ති: නානා සතෙත ව අඤ්ඤ මඤ්ඤාති සධිං විරුචෙ දිස්වා. “මං හසමාපිසි” ති: මං හයං පවිසං. “කිලෙසඑඤ්ජාන එඤ්ජාන” නති: රුගාදිකිලෙසවලතාය වලමානං. “පසෙසාගො” ති: කායවට්ඨිමනොපඤ්ජොගො. “විරුඬා” ති: විරෙධමාපන්නා. “පටිවිරුද්ධා” ති: පටිමුඛා හුත්වා විරෙධමාපන්නා. කුඬා විරුඬා වා. “ආහනා” ති: කොධෙන ආහතා පහතා. “පච්චා හනා” ති: පතිමල්ලා හුත්වා ආහතා. “ආසවිනා” ති: සවිතා. “පච්චා සවිනා” ති: විසෙසෙන සවිතා. “පාණ්ණිපි උපක්ඛමනති” ති: ගතෙත්ති පි පහරනති. “සමන්තමසාගෙ ලොකො” ති. නිරයං ආදිං කත්වා සමන්තතො ලොකො අසාගෙ නිව්චසාරදි රතිතො, “දිසා සබ්බා සමෙට්ඨනා” ති: සබ්බා දිසා අනිව්චතාය කම්පිතා, “ඉච්ඡං ගච්ඡමහත නො” ති: අත්තනොතාණං ඉච්ඡනො. “නාදදසාසිං අනොසින” නති: කිඤ්චිස්සානං ජරදීති අනඤ්ඤාවුත්ථං නාදදක්ඛනති. “අසාගෙ” ති: න සාරො සාරවිරතිතොවා. “නික්ඛාගෙ” ති: සබ්බෙන සබ්බං සාරවිර තිතො. “සාග්ගහතො” ති: සාරතො අපගතො. “නිව්චසාරසාගෙ න වා” ති: සත්ත සාරසංඛාතෙන සාරෙනවා. උපරිපද්ධවයෙපි එසෙව තයො. “සෙ පුර්වජිමාස දිසාස සංඛාග්” ති: යෙ පුරිමදිසාය පච්චයෙති

සඛ්ගම සමාගම කතා සංඛාරා. “තෙපි එදිනා”නි: තෙපි සංඛාරා කමිනා. “සමෙදිනා”නි: සමාකමිනා. “වලිනා”නි: වලනං ගතා. “සවිනා”නි: උදයබ්බයෙන පිළිනා. “අභිවචනාසා”නි: හුන්වා අභාවිතාය. “ජනිසා අනුගනා”නි: නිබ්බතනියා අනුපවිසා. “ජග්ග අනුසවා”නි: පරිපක්කතාය අනුපන්නා. “බ්බාධිනා අභිභුනා”නි: ධාතු විසමෙන උපන්නා බ්බාධිනා අපේක්කාත්ථා. “මරණෙන අබ්බාහනා”නි: මව්වුනා අභිභාහනා පහනා. “අනාණා”නි: රක්කාවිරතිනා. “අලෙණා”නි: ලෙණවිරතිනා. “අසරණා”නි: තඤ්ච ඵතෙසං සරණනති අසරණා. “අසරණීභුනා”නි: සයං සරණකිච්චං න කරොන්නති අසරණීභුනා.

අත්තනො භවන්නති නිද්දෙසපදස්ස උද්දෙසපදං. “නාණ”නති: පාලනං. “ලෙණ”නති: ලෙණභානං. “සරණ”නති: දුක්ඛතාසනං. “ගති”නති: පතිඨා. “පග්ගන”නති: පරං අයනං පරායනං. “අපේක්කා සිනංසෙව අදදස”නති: ජරාදීහි මද්දිනං යෙව අදදසං. “සබ්බං සොබ්බසුද්ද”නති: යොබ්බනභාවො යොබ්බසුද්දං. සචෙතනානං සබ්බං යොබ්බසුද්දං. “ජග්ග ඔසින”නති: පරිපාකාය ජරාය අවසිතං මද්දිනං, එවං සබ්බත්ථ. “ඔසානො හෙව බ්බාරුඛෙ දිස්වා මෙ අරති අනු”නි: යොබ්බනාදීනං ඔසානෙයෙව අත්ථිගමෙයෙව පරිනාමකෙව ඵලං විනාසකෙ ඵලං ජරාදීහි බ්බාරුඛෙ ආහතවිතෙන සතෙන දිස්වා අරති මෙ අහොසි. “අපේක්කා සලල”නති: අථ වා ඵතෙසු සතෙතසු රාහාදිසලලං. “හදසනිසින”නති: විතතනිස්සිතං, යොබ්බසුද්දං ජරා වොසාපෙති විනාසෙතිති. එවං සබ්බත්ථ කථානුභාවං සලලනති. යෙනසලලෙන ඔතිණ්ණොති ගාථා. “දිසා සබ්බා විධාවති”නි: සබ්බා දුච්චරිතදිසාපි පුරන්තිමාදි දිසාපි ගතිදිසාපි ධාවති. “නමෙව සලලං අබ්බසහ න ධාවති හිසිදති”නි: තමෙව තු සලලං උඛරිතා තාව දිසා න ධාවති චතුරොසෙ ව න සීදති; අසුද්දණන්ති ආදිසු සුද්දණ්දස්සන පරිපක්කතො අසුද්දණං අදස්සනං, අභිමුඛො හුන්වා ධම්මෙන න සමෙති න සමාගවජ්ජනී අනාගිසමසො. අනුරූපතො ධම්මෙ බුජ්ඣතිති අනුබොධො තප්පරිපක්කතාය අනුබොධො. අනිච්චාදීහි සඬ්ඨං යොජෙත්වා න බුජ්ඣතිති අසමොබ්බොධො. අසන්නං අසමසුද්ධි බුජ්ඣතිති අසමොබ්බොධො. චතුසව්ඨධම්මං න පරිවිජ්ඣතිති අප්පච්චෙධො. රූපාදිසු එකධම්මං අනිච්චාදිසාමසුද්දනො න ගණ්ණයාති අසංගාහනා. තමෙව ධම්මං න පරියොගාහනීති අපරිසොගාහනා. න සමෙන පෙක්ඛනීති අසමපෙක්ඛනා. ධම්මානං සභාවංපති න අපෙක්ඛනීති අපච්චෙක්ඛනා. කුසලාකුසලකම්මෙසු විපරිතවුත්තියා සභාවගහණාභාවෙන වා එකමි කම්මං එතස්ස පච්චිකං තඤ්ච සයං වා කස්සපි ධම්මස්ස පච්චිකකරණං නාම න ගොතීති අපච්චිකකම්මං.

යං එතස්මිං අනුප්පජ්ජමානෙ විතතසන්නාතං මෙජ්ඣං භවෙය්‍ය ජුචි වොදනං, තං දුඨං මෙජ්ඣං ඉමිනාති දුමමෙජ්ඣං. බාලානං භාවො බාලං. මුග්ගන්ති මොහො, බලවතරො මොහො පමොහො. සමන්නතො මුග්ගන්ති සමොහො. විජ්ජාය පටිපක්ඛිභාවනො න විදන්ති අවිජ්ජා. ඔසයොගඤ්ඤා චුත්තොයෙව. එමගතන්තෙත අනුසෙතිති අනුසංයො. විතතං පරිසුද්ධාති අභිභවතිති පටිසුද්ධානුං. නිතගභණ්ඩාභාවෙන නිතාතිමුඛි ගතතුං න සකෙකාති අඤ්ඤදජ්ජ ලග්ගතියෙවාති ලබ්භි න සජ්ජතිති අන්තො. දුරුග්ගාවතන්තෙත වා ලබ්භි. යථා හි මහාපලික සංඛාතා ලබ්භි දුරුග්ගවා හොති එවමයංපි ලබ්භි වියාති ලබ්භි. සෙසං උත්තානන්තමෙව. යා එවරුපා කංඛාති එත්ත කංඛතවසෙන කංඛා, කංඛං ආදයතිති කංඛායනා. පුරිම කංඛාති උත්තරිකංඛං ආදයති නාම. ආකාරවසෙන වා එතං චුත්තං.

කංඛාසම්ඛනිවිතතකංඛාය අධිතතතා කංඛාසිතං නාම. තස්ස භාවො=කංඛාසිතතතං. “විමනි”ති: විගතා මති විමනි. “විවික්ච්ඡා”ති: විගතා කිව්ච්ඡායාති විවික්ච්ඡා. සභාවං වා විවිතනෙතා එතාය කිව්ච්ඡති කිලමනිති විවික්ච්ඡා. සා සංසයලක්ඛණා කාමපනරසා අනිව්ච්ඡපච්චු පඨානා. අනෙකංසභාහපච්චුපඨානා වා. විවික්ච්ඡා අයොනිසොම නසිකාරපදඨානා. පටිපතතියා අනතරායකරාති දඨබ්බා. කාමප නන්තෙත විධා එලගයතිති මෙලගනං. පටිපතතිතිවාරණෙන වෙධා පථො වියාති මෙධාපථො. නිව්චං වා ඉදං අනිව්චංවාති ආදිපවතතියා එකස්මිං ආකාරෙ සඤ්ඤානුං අසමන්තාය සමන්නතො සෙතිති සංයොයො. එකංසං ගහෙතුං අසමන්තාය න එකංසභාහොති අනෙකංසභාහො නිවේත්තුං අසකෙකානති ආරම්මණතො ඔසකකතිති ආසප්පනා. ඔගාතිතුං අසකෙකානති සමන්නතො සප්පතිති පටිසප්පනා. පරිශොගාතිතුං අසමන්තාය අපටිසො ගාහණා. අනිව්ච්ඡවසෙන ආරම්මණෙ පවතතිතුං සමන්තාය ජමනිගතතං විතතස්ස එඛිභාවොති අන්තො. විවික්ච්ඡා හි උප්පජ්ජතා විතතං එධං කරොති. යස්මා පන සා උප්පජ්ජමානා ආරම්මණං ගහෙතා මතං ලිඛති විය තස්මා මනො විලෙඛොති චුත්තා. “විඛො”ති: සලලෙන ලඛ්ඨපභාරො. “චුඨො”ති: සට්ඨිතො. “පරෙතො”ති: පිට්ඨිතො. “ඛාචනි”ති: පුරතො ගච්ඡති. “විඛාචනි”ති: අනෙකවිධෙන ගච්ඡති. “සඤ්ඤාචනි”ති: වෙගෙන ජවති. “සංය රති”ති: ඉතොවිතො ව වරති. “අවෙලෙකා”ති: නිවේලො නග්ගො. “මුත්තාචාගති”ති: විසුද්ධාවාරො. උචාරකමොදිසු ලොකියකුල චුත්තාවාරෙන විරතිතො ඩිතකොව උචාරං කරොති පස්සාවං කරොති බාදති භුඤ්ඤති. “හත්ථාපලෙඛනො”ති: හත්තෙ භණ්ඩමනි නිසිතෙ-ජ්වහාය හත්තං අපලිඛති. උචාරං වා කත්තා හත්තස්මිංයෙව දණ්ඩකසඤ්ඤි තුත්තා හත්තෙත අපලිඛති තෙ කිරි දණ්ඩකං සතෙතාති පඤ්ඤපෙතති. භික්ඛාගභණ්ණන්තං එති හදනෙතති චුත්තො න එතිති

න එහිගදනානිකො, තෙතනි තිස හනෙතනි වුනෙතොපි න තිසනිති න තිසගදනානිකො. තදුහයමි කිර සො එතසා වචනං කතං ගවිසානිති න කරොති. “අභිගම”නති පුරෙතරං ගතොනො ආගව හිකං, “උද්දිසානන”නති: ඉදං තුලෙහ උද්දිසා කතනති එවං ආරොචිතනිකං. “න නිමග්ගණ”නති: අසුකං නාම කුලං වා මිටිං වා ගාමං වා පවිසෙය්‍යාපාති එවං. තිමනනිතං හිකමිති න සාදියති. “න කුමනිමුඛා”ති: කුමනිතො උමරිතො දියමානං හිකං න ගණහාති. “න වලොපිමුඛා”ති: බලොපිති උකබලි වා පවතිවා තතොපි න ගණහාති. කසමා? කුමනිබලොපියො මං නිසාය කටවුනා පහාරං ලහනනිති, “න එලකමනනර”නති: උමාරං අනතරං කතො දියමානං න ගණහාති, කසමා අයං මං නිසාය අනතරකරණං ලහනිති. දඬුසලෙසුපි එසෙව නයො. “මිනන”නති: මිසු හුරමානෙසු එකමිං උසාය දෙනෙත න ගණහාති, කසමා? කබලනතරායො හොතිති. න ගබ්හිනිසාති ආදිසු පන ගබ්හිනියා කුමරියං දුරකො කිලමතිති. පාසනනියා දුරකසා බිරනතරායො හොතිති. පුප්පනනර්ගනාස රති අනතරායො හොතිති න ගණහාති. “න සංකිනනිසු”ති: සංකිතෙතනො කත හනෙතසු.

දුබ්බිකවසමයෙ කිර අවෙලකසාවකා අවෙලකානං අන්තං තතො තතො තඩුලාදීති සමාදපෙතො හතතං පචනති උකකසා වෙලො තතො න පතිගණහාති. “න සන්ධ සා”ති යන් සුතබො පිඬං ලභිසාමිති උපසිතො හොති තන් තසා අදතො ආගවං න ගණහාති, කසමා? එතසා පිඬනතරායො හොතිති. “සඬසඬ මාදිණි”ති: සමුහසමුහ මාරිණි. සවෙ හි අවෙලකං දිසවා ඉමසා හිකං දසාමාති මුහුසා හතතගෙහං පවිසනති, තෙසු ව පවිස නෙතසු බලොපිමුඛාදිසු නිලිනා මකකිකා උපතනිතො සඬසඬා වරනති, තතො ආගවහිකං න ගණහාති, කසමා? මං නිසාය මකකිකානං ගොවරනතරායො ජනොති. “පුසොදක”නති: සඬසඬා සමහරෙහි කතං සොවිරකං, එන් ව සුරාපානමෙව සාවර්ජං, අයං පන සඬසඬ සාවර්ජසකුදි. “එකාගාදිකො”ති: යො එකමිං යෙව ගෙහෙ හිකං ලභිතො නිවරතනි “එකාලොපිකො”ති: එකෙනෙව ආලොපෙන යාපෙති. වාගාරිකාදිසුපි එසෙව නයො. “එකිසාපි දතනිසා”ති: එකාය දතනියා, දතනි නාම එකා වුලිකා පාති¹ හොති යන් අග්ග හිකං පකපිතො රපෙනති. එකාගික”නති: එකදිවසනනරිකං. “අබ්බි මාසික”නති: අබ්බිමාසනනරිකං. “පට්ඨාසභගගහොජන”නති: වාර හතතහොජනං, ධුකාහවාරෙන මිහවාරෙන සතතාහවාරෙන අබ්බි මාසවාරෙනාති එවං දිවසවාරෙන ආගතං හතතහොජනං. සාක හ්මනබාති ආදිති වුතතන්තෙව. “උබ්බවසිකො”ති: උබ්බං සිතකො.

“උකඤ්චිකපාඛානමනුස්සනො”ති: උකඤ්චිකච්චරියං අනුස්සනො
 ගව්ඤ්චනොපි උකඤ්චිකො හුත්වා උපාතිත්වා උපාතිත්වා ගව්ඤ්චි.
 “කණ්ණපසාසිකො”ති: අයකණ්ණකො වා පකාතිකණ්ණකො වා
 භූමියං කොට්ඨොත්තං තත්ථ වම්මං අත්ථරිත්වා ඤාතවංකමාදීති කරොති.
 “සෙසා”නති: සයනොපි තත්ථෙව සෙය්‍යං කපෙති. “ඵලක
 සෙසා”නති: රුක්කඵලකසෙය්‍යං. “ඵච්චලසෙසා”නති: ඵච්චලෙ උදෙව
 භූමිඤානෙ සෙය්‍යං. “ඵකපසාසිකො”ති: ඵකපසොනෙව සයති.
 “රතේජලලබරො”ති: සරිරං තෙලෙන මකෙත්තො රජ්ජාන
 ඤානෙ තිඤ්ඤි, අපසාසිකරේජලෙ ලග්ගති තං ඛාරෙති “සථා
 සත්ථිකො”ති: ලඛං ආසනං අකොපෙත්වා යදෙව ලග්ගති තත්ථෙව
 නිසිද්ධසිලො. “වෙකච්චකො”ති ඵත්ථ “විකච්ච”නති ගුරුං වුච්චති.
 “අපානකො”ති: පරික්ඛිත්තසිතූදකපානො. සායං තතිශමසායාති:
 සායතනියකං, පානො මජ්ඣන්තිකෙ සායනති දිවසස්ස තික්ඛන්තුං
 පාපං පවාහෙස්සාමිති උදකොරොහනානුයොගං අනුස්සනො
 විහරති. “නෙ සලල අභිසංඛගේති”ති: නෙ රාගාදි සත්ත සලල
 අභිතිබ්බත්තෙති. “අභිසංඛගේත්තො”ති: අභිතිබ්බත්තත්තො.
 “සලාභිසංඛාරවසෙනා”ති: සලාභිතිබ්බත්තාපනකාරණා. “පුර
 න්තිමං දිසං ඛාවති”ති: පුරන්තිමදිසං ගව්ඤ්චි. “නෙ සලාභි
 සංඛාග් අපසාසින.”ති: ඵතෙ රාගාදිසලපයොගා නපාසිනා.
 “සලාභිසංඛාග් අපසාසිනත්තො”ති: සලපයොගානං අපසාසින
 භාවෙන. “ගතිසා ඛාවති”ති: ගතියං ඛාවති. “ගතිසාගති”නති:
 ගතියො ගතියං. “න සිද්ධති”ති: න නිමුජ්ජති. “න සංසිද්ධති”ති: න
 සමන්තතො නිමුජ්ජති. “න ඛසිද්ධති”ති: න ඛසකකති. “න අව
 සිද්ධති”ති: න පච්චොසකකති. “න අඛෙධාගව්ඤ්චි”ති: න හෙඤා
 ගව්ඤ්චි. ඵවං මහානුභාවෙන සලලෙන ඔතිණ්ණස්ස ව සත්තස්ස:-
 “තත්ථ සික්ඛානුගිග්ගති යාති ලොකෙ ගබ්බාති”ති ගාථා,
 තස්සත්ථො:

යෙ ලොකෙ පවකාමගුණපටිලාභාය ගිජ්ඣන්තිති කත්වා ගබ්බාති
 වුච්චන්ති. විරකාලසෙවිතත්තො වා ගබ්බාතීති. තත්ථ තං නිමිත්තං ගත්ති
 සික්ඛාදිකා අනෙකා සික්ඛා කපියන්ති¹ උග්ගස්සන්ති වා පසාප යාච
 පමත්තො වායං ලොකො යතො පඬිතො කුලපුත්තො, තෙසු වා
 ගටිතෙසු වා තාසු වා සික්ඛාසු අධිශ්ඤ්ඤානො න සියා, අඤ්ඤාදන්ත්‍ර
 අතිච්ඡාදිදස්සනෙන නික්ඛිජ්ජ සබ්බසො කාමෙ අත්තතො නිබ්බාන
 මෙව සිකෙත්ති. “පටිච්චස්සාධා”ති: ඤාණෙන නික්ඛමිත්වා නික්ඛිජ්ජ
 තො වා. ඉද්දති යථා නිබ්බාණාය සික්ඛිතබ්බං තං දස්සෙත්තො සච්චො
 සියාති ආදිමාග. තත්ථ “සච්චො”ති: වාචාසච්චෙන ඤාණසච්චෙන
 මග්ගසච්චෙන සමන්තාගතො. “පිත්තපෙසුනො”ති: පභිණ්පෙ

සුතො. “වෙව්ච්”නති: ඔව්ච්චියං. “භිද්දං තඤ්ඤං සහෙ ටින”නති: පච්චාසිකාව. කායාලසියඤ්ච විතාලසියවාති ඉමෙ තයො ධම්මෙ අභිභවෙය්‍ය. “නිබ්බාණමනසො”ති: නිබ්බාණනිත්තවිත්තො. “කායසංඝකලලා”ති: ඛනිත්තසංඛාතස්ස නාමකායස්ස ඔනාහො පරියොනාහො. ගිලානො හි අකලලකොති වුවවති. විනයෙපි වුත්තං: “නාහං භනෙන අකලලකො”ති. “අකමමඤ්ඤාති”ති: කායගෙලඤ්ඤසංඛාතොව අකමමඤ්ඤාකාරො. මෙසො විය ආකාසං කායං ඔනස්සනීති ඔනාහො. සබ්බතොහාගෙන ඔනාහො පටිසොනාහො. අභ්‍යන්තරෙ සමොරුකිතිති අන්තරාසමො ගෙධො. මෙධනීති මිධං. අකමමඤ්ඤභාවෙන විහිංසනීති අන්තො. සුපනති නෙතාති සුප්පං. අකඛ්දලාදීනං¹ පච්චභාවං කරොතිති පච්චාසිකා. සුපතා සුපිත්තතනති ආකාරභාවතිද්දෙසං. “ඔලිසො”ති ඔලියනාකාරො. දුතියං උපසග්ගවසෙන වඩ්ඪිතං. “ලින”නති: අවිප්ථාරිකතාය පටිකුටිතා, ඉතරෙ වෙ ආකාරභාවතිද්දෙසං. “ඩුන”නති: සපටිපිඬො විය අවිප්ථාරිකතාය ඝනභාවෙන ඩිති. “පියනා”ති ආකාරතිද්දෙසො. පිසිතස්ස භාවො පිසිතානං. අවිප්ථාර වසෙන ඛනිතාති අන්තො. “සබ්බසංඛාරධාතුසා”ති: සබ්බතෙහුමක සංඛාත සඛිඛාර ධාතුසා. “විනං පටිච්චාපෙඤ්ඤා”ති:² විත්තං නිවත්තාපෙඤ්ඤා. “ඵතං සන්ත”නති: ඵතං නිබ්බාණං කිලෙස සන්තතාය සන්තං. අතප්පකතෙන පණිතං.

“පණ්ඩිතා උපබ්බුධස්ස හෙතු”ති: දබ්බජ්ඣිකා කාමසුඛස්ස කාරණං. “දුනාති දදනති කාමම නෙ උපබ්බපිකම්බාසා”ති ඵතං සෙන තෙපඬිතා කාමකම්බායා කාමකම්බපනත්තං දුනාති දෙතති. “අපු නඛවාසා”ති: නිබ්බාණත්තාය. “ඤානාති භාවෙනති”ති: පඨමජ්ඣිකා දීති වඩ්ඪෙතති. “පුනඛවාසා”ති: පුනඛවාතකාරණං, තෙ පඬිතා නිබ්බාණාතිමුඛා හුත්වා දදනති. “සාහසා”ති: රත්තස්ස රුගවරියාදි හෙද සාහසා කාරණං. තිද්දෙසො උත්තානන්තො යෙව. “පුරිණං ජාතිනිද්දෙසා”ති: අතිතං රූපාදිං නාභිතන්දෙය්‍ය. “නිවෙ”ති: පච්චුප්පනෙන. “තිසමාගෙ”ති විනයමාගෙන. “ආකාසං න සිත්තො සිසා”ති: තණ්හාතිසසිතො න භවෙය්‍ය. තණ්හාති රූපාදීනං ආකාස නතො ආකාසොති වුවවති.³ “වෙමාගෙ”ති: අභවමාගෙන.⁴ “විභව්ච්චමාගෙ”ති: අපභව්ච්චමාගෙන. ආකාසති ආකස්සනීති⁵ දුට්ඨො පාඨො. කිං කාරණං ආකාසං න සිත්තො සියාති වෙ.?

අහං හි ඉමං: “ගෙධං බ්‍රුමි”ති ගාථා. තස්සන්තො: අහං හි ඉමං ආකාස සංඛාතං⁶ තණ්හං රූපාදීසු ගිජ්ඣිකතො ගෙධං බ්‍රුමි ගෙධොති ව

1. V. ම. අකඛ්දලාදීනං.

2. V. ම. පටිච්චාපෙඤ්ඤා.

3. V. ම. ආකාසනතො ආකාසොති වුවවති

4. V. ම. අභව්ච්චමාගෙන.

5. V. ම. ආකාසති ආකස්සනීති.

6. V. ම. ආකාසසංඛාතං.

වදාමි. කිව හියො. අවහනනනේන . බණ්ණාති ව ආජවනනේන ආජවනතිව ඉදං මග්ගනති ජප්පකාරණතො ජප්පනනති ව දුමේවා ව නනේන ආරම්භනති ව කම්පකරණනේන . පකම්පනනති ව බ්‍රාමි, එසා ව ලොකස්ස පට්ටිබ්බොධනේන දුරතික්කමතිස්සනේන ව කාම පට්ටිබ්බොධනේන . “ආජව”නති: ආජවිසක්කිතො ජවති බාවතීති ආජවං.¹ වට්ටමුලකාය පුනබ්බවෙ පටිසක්කිදනතණ්ණායෙනං අභිව චනං. “ජප්පනනති”: පඤ්ඤාතණ්ණායෙනං අභිවචනං. “ආරම්භ භිමපට්ටිබ්බති නණ්ණා”ති: රූපාදීසු ආරම්භණේසු උප්පන්නතණ්ණා මුචිතුං අසක්කුණේය්‍යනේන ආරම්භනනති කපියති.

“කාමපංණො”ති: ඔසිදනනේන කලලං. “කද්දමො”ති: සබ්බනේන කද්දමො. තාපනනේන කිලෙසො. නිය්‍යාසං විශ්‍ය ලග්ගා පනනේන පටිපෙ. රුක්ඛිත්වා ඛාරණනේන බලිසො. එවමෙනං ගෙඩාදි පරියායං ආකාසං අනිස්සිතො.

“සච්චා අවොක්කමො”ති භාජා. තස්සනේන: පුබ්බෙ චුත්තො තිවිධාපි සච්චා අවොක්කමම මොනෙය්‍යප්පතතියා මුතීති සංඛං ගතො. නිබ්බාණ ඵලෙ තිස්සති මුග්ග්ගණො, ස වෙ එවරූපො සබ්බාති ආය තනාති නිස්සජ්ඣා සනෙතාති වුච්චති; තිද්දසෙ වත්තබ්බං නත්ති.

කිවහියො? “සච්චෙ විචා”ති භාජා. තත් “ඤ්ඤා ධම්ම”නති: අනිච්චාදිනෙය්‍ය සංඛතධම්මමඤ්ඤාය “සමමා සො ලොකෙ ඉරිසා නො”ති: අසමා ඉරිසනකරුනං කිලෙසානං පහානා සමා සො ලොකෙ ඉරිසමානො. එවං අපිහෙනො ව. “යොධ කාමෙ”ති භාජා.

තත් “සබ්බ”නති: සත්තවිධ සබ්බං යො අච්චතරි. “නාපෙකි ති”ති: න අභිජ්ඣායති. තස්මා තුමෙහසුපි යො එවරූපො හොතු මුච්චති තං වදාමි. “යං පුබ්බෙ”ති භාජා.

තත් “පුබ්බෙ”ති: අතීතෙ සංඛාරෙ ආරබ්බ උප්පත්තධම්මං කිලෙසජනං. අතීතකමමච; “පච්ඡා නෙ මාත්‍ර කිස්සමන”නති: අනාගතෙපි සංඛාරෙ ආරබ්බ උප්පත්තධම්මං රහාදිතිවනං මා ආත්‍ර. “මජ්ඣෙකෙ වෙ ඤා ගහෙස්සසි”ති: පට්ටිප්පන්නරූපාදි ධම්මං න ගහෙස්සසි වෙ, එවං උප්පන්නො වරිස්සසි. “අබ්ඤ්ඤා කෙරෙති” ති: මග්ගස්සණෙන න ධිජං කෙරෙති. “ග්ගෙකිමන”නති: රහමදනං. දෙසකිවනාදීසු එසෙව නයො. එවං අරහත්තපත්තිං දස්සෙත්වා ඉදං අරහතො ථුතීවසෙන ඉතො පරං භාජායො අභාසි.

තත් “සබ්බසො”ති භාජාය “මමාසින”නති: මමන්තකරණං, මම ඉදංගති ගතිතං වා වත්තං; “අසනා ම න සොමති”ති: අපිත්ථානකාරණා න සොමති. “න ජිසති”ති: ජනිං නාධිගමෙති.

1. V. ම. “ආජවම”නති ආ ජවිසක්කිතො වමති මොමතිති-ආචමං.

“අඟු වන මේ”ති: මඟයා අහොසි වන. “නං වන මේ නැති”ති: යං අතිතෙ අහොසි නං මඟයා ඉදුනි නැති. “සියා වන මේ”ති: යං මඟයා හවිසාති නං වනාහං න ලභාමි. ඉදුනි අහං එකංසෙන න පාපුණාමි; කිව හියොසා? “යසා නැති”ති ගාථා.

තත් “කිවන”නති: කිවි රුපාදි ධර්මතතං. “අභිසංවන”නති: කමෙත සංඛාරතතං. “අභිසංවෙගසින”නති: විතෙතන රුසිකතතං. “අවිජ්ජාසංවෙචා”ති: අවිජ්ජාය තු එව. “අසෙසවිගගනිගෙධා”ති: විරහසංඛාතෙත මගෙත නිරවසෙසනිරොධා; “සුඤ්ඤනො ලොකං අවෙක්ඛස්ස”ති: අවසිග්ගපවතතිසලලකභිභවසෙන වා තුව්ඡසංඛාර සමනුපසංගතවසෙන වාති විහානාරොගි සුඤ්ඤනො ලොකං පසං. “අත්තානුදිසිං උභවවා”ති: සකකායදිසිං උච්චිතා. “එවං මවුගගෙ සියා”ති: එවං මරණස්ස තරණො හවිසාසි. “එවං ලොකං අවෙක්ඛනන”නති: එවං ඛකිලොකං පසංගතං. “මවුග්ගන න පසංගි”ති: මරණරුක න මලොකෙති න දකති. “න අඤ්ඤං පඨසනෙ කිඤ්චි”ති අඤ්ඤං අපමතතකමපි න පත්තෙති. න පිහගති. “න අඤ්ඤානු පටිසංගිසා”ති: නිබ්බාණං යපෙතො නාඤ්ඤානු පටිසන්ධියා, එකපදං තත්වා පි පඨනති. කිව හියොසා? “අනිච්ඡරි”ති ගාථා.

තත් “අනිච්ඡරි”ති: අතිස්සකි. අනුඛරිතිපි කෙවි පඨනති. “සබ්බධි සමො”ති: සබ්බත් සමො. උපෙක්ඛකොති අධිපායො. කිං වුත්තං හොති? යො සො නැති මෙති නව සොවති තමහං අවිකමපිතං පුග්ගලං පුඨො සමානො අනිච්ඡරි අනනුගිඨො අනෙතෙ සබ්බධිසමොති ඉමං තස්මිං පුග්ගලෙ වතුබ්බිධමාතිසංසං බ්‍රුමිති. “නිවුසිට්ඨො”ති: ඉස්සකි, නිච්ඡරිභාවො නිවුසිට්ඨං, තං නිසංගය එතතකමපි නැති වෙදපාතනති අනෙථා. “නිවුසිට්ඨකමම”නති: නිච්ඡරිය කරණං. ගහඨො වා හි ගහඨං භික්ඛු වා භික්ඛුං නිසංගය වසනො අපමතතකෙනෙව කුප්පිතො නං නිසංගය එතතකමපි නැති වෙදං පාතෙතො පාදෙන මග්ගනො විශ නිච්ඡරියං නාම කරොති, තස්ස තං කමමං නිච්ඡරියකමමනති වුවති.

“ඉස්සා”ති: සභාවතියෙද්දෙසො. තතො පරා වෙ අකාරභාව තියෙද්දෙසා. ඉතරත්තයං පරියායවචනං. ලකභිණාදිතො පනෙසා පර සමපතනිතං උසුගතලකභිණා ඉස්සා. තත්ථෙව අනභිරතීරසා. තතො විමුඛභාව පවවුපඨානා. පරසමපතතිපදඨානා. “ලාභෙපි න ඉජ්ජි”ති: පව්වයලාභෙන වලති. “අලාභෙපි”ති: පව්වයානං අලාභෙපි. කිව හියොසා? “අනෙජස්සා”ති ගාථා.

තත් “විසංඛිති”ති: පුඤ්ඤතිසංඛාරදීපු යො කොවි සංඛාරො, සො හි යස්මා විසංඛති සංඛාරොති වා තස්මා විසංඛිතිති වුවති. “විසාරමනා”ති: විවිධා පුඤ්ඤතිසංඛාරාදිකා ආරමා. “මෙමං

පසානි සබ්බධි”ති: සබ්බත්ථ අභයමෙව පසානි. “ආරමිතා”ති: කම්මානං පඨමාරමා. “විශාරමිතා”ති: උපරුපරි විවිධආරමිතන වසෙන විශාරමා, තිසු භවෙසු පටිසනිජ්ඣානකම්මානං එතං අභි වචනං. තස්මා විශාරමා ආරතො එවං පසානෙනා, “න සමෙසු”ති ගාථා.

තත්ථ “න වදනී”ති: සදිසො භමසමිති ආදිනා මානවසෙන සමෙසු අත්තානං න වදනී, ඔමෙසුපි උචෙවසුපි න වදනී “නාදෙනි න නි රසානී”ති: රුපාදිසු කිච්චි ධර්මං න ගණනාති න නිසායෙජ්ඣති. සෙසං සබ්බත්ථ තත්ථ තත්ථ චුත්තනායතනා පාකට්මෙව. එවං අරහත්තති කුචෙන දෙසනං නිදපෙසීති.

අත්තදඩසුත්තනිදද්දසමණණා

ති සි ආ.

පණණරසමං.

සොළසමෙ-“න මෙ දිඝො”ති සාරිපුත්තසුත්තනිදද්දසො. තත්ථ “ඉතො පුබ්බෙ”ති: ඉතො සංකස්සනගරෙ ඔතරණතො පුබ්බෙ. “වග්ගවද්දෙ”ති: සුඤ්ඤවද්දෙ. “තුසිනා ගණ්මාගතො”ති: තුසිතා කායා වචනි මාතෘකුඤ්ඤාං ආගතත්තා තුසිතා ආගතො. ගණ්මාරියත්තා ගණ්, සත්තූඨජේන වා තුසිතසංඛතා දෙවලොකා ගණ් ආගතො. තුසිතානං වා අරහත්තානං ගණ් ආගතොති. “ඉමිනා වක්ඛනා”ති: ඉමිනා අත්තභාවපරියාපනෙනා පකතිමංසවක්ඛනා. “ඉමිනා අත්තභාවෙන”ති: ඉමිනා පච්ඡිමෙන අත්තභාවෙන. “නාච තිංසගවතෙ”ති: තාවතිංසදෙවලොකෙ. “පාරිච්ඡන්තකමුලෙ”ති: කොවිළාරුක්ඛස්ස හෙයා. “පචුකම්බලසිලාස”න්ති: රත්තකම්බල සදිසපාසාණපිඨෙ. “වස්සංචුජේන”ති: චුත්ථවස්සො. “දෙවගණ් පටිචුජො”ති: දෙවසංසෙන පරිවාරිතො. “බනිණ්ණො”ති: අවනිණ්ණො; “ඉමං දස්සනා පුබ්බෙ”ති: අඤ්ඤානු ඉමමා දස්සනා පුබ්බෙ. “න දිඝො”ති: අඤ්ඤා න දිඨපුබ්බො. “වත්තිස්සො වා”ති: බත්තිස්සො වදන්තස්ස න සුතො. මුග්ගණ්දිසුපි එසෙව නයො.

“මධුරවද්දෙ”ති: ආදීසු බ්‍යජ්ඣනසම්පන්නං මධුරං වදනීති මධුර වද්දෙ. පෙම ජනකං පෙමාරහං වදනීති පෙමනිසවද්දෙ හදයභිගමං විතෙතස්ස නොග්ගං වදනීති හදසභිගමවද්දෙ. කරචිකසකුණ්ඩද්දෙ විග් මධුරකොසො අස්සාති කරචිකරුනා¹ මඤ්ඤාසොසො. “විස්ස ඤොවා”ති: විස්සඤා අපට්ඨිමුඛො, තත්ථ තත්ථ අපකඛලතො. “විඤ්ඤාසො වා”ති: සුවිජ්ජනෙය්‍යො. “මඤ්ඤවා”ති: මධුරොව.

‘සචන්ද්‍රිශෝ වා’ති කණ්ණසුඛෝ ව. “ඛිද්දවා”ති: සන්තෝ ව. “අවිසා දිවා”ති: න පත්ථො ව. “ගමනීරොවා”ති: න උත්තාන්තෝ ව. “නිහන්දි වා”ති: සොසවන්තෝ ව. “අය්‍යා”ති: අය්‍ය සඤ්ඤා. “බහිඛා පටි සායා”ති: පටිසන්තෝ බහි. “න නිච්ඡරති”ති: න තික්ඛමති. කිං කාරණං? එවරුපො මධුරසඤ්ඤා නික්කාරණං මා විතස්සතුති. “බ්‍රහ්මස්සග්ගො”ති: අඤ්ඤා ජිත්තස්සරාපි භිත්තස්සරාපි කාකස්සරාපි හොන්ති. අයං පන මහාබ්‍රහ්මිකෝ සරසදිසෙත සරන්ත සමන්තා ගතො, මහාබ්‍රහ්මිකෝ හි පිත්තසෙලෙහති අපද්‍රිවුඛිත්තා සරොපි විසුඛො හොති, හගවතොපි කතකමම තස්ස චද්දං සොඛෙති චද්දන්තො සුඛිත්තා නාභිතො පදාය සමුද්ධන්තො සරො විසුඛො අද්ධිගසමන්තාගතොව සමුදාති. කරවිකො විය භණ්තිති කරවික්ඛ භාණ්ඨ, මත්තකරවිකරුතමඤ්ජුසොසොති අන්තො. “නාරෙති”ති: අබෙමන්තං ධානං අතික්කමෙති. “උත්තාරෙති”ති: බෙමන්තභූමිං උපනෙන්නො තාරෙති. “නිත්තාරෙති”ති: අබෙමන්තධානන්තො නික්කාමෙන්නො තාරෙති. “පනාරෙති”ති: පටිග්ගහෙත්වා තාරෙති, හන්තෙත පටිග්ගහෙත්වා විය තාරෙතිති අන්තො.

සබ්බපෙතං තාරණ්‍යත්තාරණාදි බෙමසානෙ ධපනමෙවාති ආහ-
 “ආබෙමන්තං භූමිං සමපාපෙති”ති. “සන්තෙත”ති: චෙතෙය්‍යසන්තෙත. මහාගහනතාය මහානන්තාය දුන්තිත්ථිතාය ජනියෙව කන්තාරො=ජනිකන්තාරො, තං ජනිකන්තාරං. “ගණ්ණස්ස සුසසුස ති”ති: ගණො අය්‍ය චචනං සුසසුසති සුණාති උපලක්ඛති. “සොවාං ඔදගති”ති: සොකුකමන්තාය සොතං අවදගති, පතිඨාපෙති. “අඤ්ඤා විතං උපඝපෙති”ති: ඤාකුකාමං විතං පඤ්දගති. “ගණං අකුසලා වුඨාපෙත්වා”ති: ජනසමුහං අකොසලසමුහො අකුසලා වුඨාපෙත්වා. “කුසලෙ පතිඨාපෙති”ති: කොසලසමුහො කුසලෙ ධපෙති. “සංඝී”ති රාසිවසෙත සංඝො අය්‍ය අත්ථිති=සංඝි, පටිස වසෙත ගණො අය්‍ය අත්ථිති=ගණ්ඨ. ගණස්ස ආවර්ගොති=ගණ්ඨ වටිසො.

දුතියගොථාය “සද්දෙවස්සං ලොකස්ස සථා දිස්සති”ති: සද්දෙව කස්ස ලොකස්ස විය මත්‍රස්සානම්ඨි දිස්සති. යථා වා දිස්සතිති තච්ඡන්තො අවිපරිත්තො දිස්සති. “වක්ඛවා”ති උත්තමවක්ඛවා. “එකො”ති: පබ්බජ්‍යාසංඛාතාදිති එකො. “රති”න්ති: තික්ඛමරතිං. “පටිරුප කො”ති: සුවණ්ණපටිරුපකො කුඛලො. “මත්තිකාකුඛලොවා”ති: මත්තිකාය කන්තො කුඛලො විය. “ලොහබ්බිමාසොව සුවණ්ණ ජහන්තා”ති: සුවණ්ණන්ත පටිච්ඡන්තො ලොහමාසකො විය. “පටිවාර ජහන්තා”ති: පුරිවාරෙන්ත ජාදිතා. “අන්තො අසුඛා”ති: අබ්‍යන්ත රන්තො රාගාදිති අපරිසුඛා. “බහි සොහමානා”ති: විවරාදිති බාහිරන්තො සුදුරා. “අකපිනානුපිසාපථා වා”ති: අසත්ත ඉරියාපථා. “පණ්ඩි භමිපහන්තා”ති: පරිපුණ්ණපත්තා. “විසුඛසද්දො”ති: පරිසුඛතිත්ති

සද්දො, යථාභූතථුතියොසොති අනො. “ගහකිනතිසද්දොසිලො නො”ති: කිත්තිසද්දො සිලොකව ගහෙනො වරණසිලො. කන්ථි පුබ්බසද්දොති-නාගහවනෙ පුපණ්ණහවනෙ වාති ආදිනා තයෙන වින්දාරෙනො වුත්තං ආනෙ. “නනො ව භිශෙයා”ති: තනො වුත්තප්ප කාරතො භාවතෙයාවසෙන අතිරෙකතරොපි දිස්සති. “සබ්බං ගිගහම”නති සකලං රාගකිකාරං. දෙසනමාදිපුපි එසෙව තයො.

“අභිකරණ”නති: පඤ්ඤාලොකතිවාරණකරණං. “අවනුකරණ”නති: පඤ්ඤාවනුකො අකරණං. “අඤ්ඤාණකරණ”නති: ඤ්ඤෙන අර්තනකරණං. “පඤ්ඤාභිගේඛික”නති: පඤ්ඤානග්ග නාසකං. “විශ්වානපකම්ම”නති: පිලානොආසිකං. “අභිබ්බාණසංවත්ත භික”නති: අපච්චය අමතතිබ්බාණන්දාරය න සංවත්තතිකං. “සබ්බං නං තෙනා මොඛිඤ්ඤාණෙනා බුජ්ඣති”ති: තං සකලං තෙන වතුමග්ග ඤ්ඤාවසෙන බුජ්ඣති, පඨමමග්ග වසෙන ජනි, අනුබුජ්ඣති දුතියමග්ග වසෙන පුත්ත අඤ්ඤාසි, පටිවිජ්ඣති තතියමග්ගවසෙන පටිවෙධං පාපුණ්ණි, සම්බුජ්ඣති වතුත්මග්ගවසෙන නිස්සෙසපටිවෙධෙන සම්මා බුජ්ඣති; අභිගඤ්ඤා එස්සෙසි සච්ඡාකාසිති එතං තයං ඵලවසෙන යොජෙතබ්බං. පඨමදුතියවසෙන පටිලභි, තතියවසෙන ඤ්ඤාඑස්සෙන පුම්ම, වතුත්ම වසෙන පච්චක්ඛං අකාසි. අප්ච වා එතෙකඵලස්ස තයොපි ලබ්භනති එව. “තෙකඵමමරති”නති: පබ්බජ්ජාදිති නිස්සංය උප්පන්න රතීං. “පටිවෙකරති”නති: කායපටිවෙකාදිමති උප්පන්නරතීං. “උපසම රති”නති: කිලෙසවුපසමෙ රතීං. “සමෙබ්බාධිරති”නති: මග්ගං පච්ච වෙකඛනතස්ස උප්පන්නරතීං.

තතියගාථාය. “බුහුනනමිධ ¹ බ්බාන”නති: ඉධ බුහුනනං බත්ති යාදිනං, සිස්සා හි ආවරියපටිබ්බවුත්තිත්තා බ්බාති වුච්චනති. “අජ්ඣ පඤ්ඤාන ආගම”නති: අජ්ඣකො පඤ්ඤාන ආගතොමති, අජ්ඣ කානං වා පඤ්ඤාන ආගමං පඤ්ඤාන අජ්ඣ ආගමනං වාති. බුමොති පදස්ස අභාවෙපි තං බුබ්බනති පදෙ යො සො බුමො තං නිද්දිසිතුකාමෙන බුමොති වුත්තං. “සසමග්ග”ති: උපදෙසං විනා සයමෙව භූතො. “අනාවජිශෙයො”ති: සයමග්ගපදස්ස අත්ථිවරණං. යො හි ආවරියං විනා සච්චාති පටිවිජ්ඣති සො සයමග්ග නාම හොති. “පුබ්බෙ අනනුස්සතෙසු”ති ආදිනා අනාවරියකභාවස්ස අත්ථප්පකා සකං. “අනනුස්සතෙසු”ති: ආවරියං අනනුස්සතෙසු. “සාම”නති: සයමෙව. “අභිසංබුජ්ඣති”ති: සම්මා පටිවිජ්ඣති. “නාන්ධ ව සබ්බඤ්ඤානං පාපුණ්ණි”ති තෙසු ව සච්චෙසු සබ්බඤ්ඤාභාවං පාපුණ්ණි. යථා සච්චාති පටිවිජ්ඣත්තා සබ්බඤ්ඤානො නොනති තථා සච්චානං පටිවිච්චත්තා එවං වුත්තං. සබ්බඤ්ඤානං පනෙතාතිපි පාඨො.

“**බලෙසු ව වසිතාව**” නැති දසසු ව තථාගතබලෙසු ඉසාරතාවං පාපුණි. යො සො එවං භූතො සො බුඬොති වුත්තං හොති. තත්ථ සබ්බධම්මෙසු අපට්ඨතඤ්ඤාණනිමිත්තනානුත්තරවිමොක්ඛාධිගම්පටිභා විත ඛකසන්නානං උපාදාය පණ්ණත්තකො. සබ්බඤ්ඤාතපදදානං වා සච්චාභිසම්මොධිමුපාදාය පණ්ණත්තකො සත්තවිසෙසො බුඬො; එත්තාවතා අත්තො බුඬවිභාවතා කතා හොති.

ඉදුති බ්‍රහ්මනතො විභාවෙනො බුඬොති නොනසේන බුඬොති ආදිමාහ. තත්ථ ආරා ලොකෙ අවගන්තා. අවගන්තොති වුවවති. එවං බුද්ධානා සච්චානිති බුඬො. යථා පණ්ණසොසා වාතා පණ්ණසුසාති වුවවන්ති එවං බොධොනා පණ්ණාති බුඬො. “**සබ්බඤ්ඤානාස බුඬො**” ති: සබ්බධම්ම බුද්ධිනසමන්තං බුද්ධියා බුඬොති වුත්තං හොති. “**සබ්බදස්සාවිනාස බුඬො**” ති: සබ්බධම්මානං ඤ්ඤාවකමුතා දිස්ත්තා බුඬොති වුත්තං හොති. “**අනඤ්ඤානෙසානාස බුඬො**” ති: අඤ්ඤාන අබොධ¹ නිසත්තො සයම්මෙව බුඬත්තා බුඬොති වුත්තං හොති. “**විසවිනාස බුඬො**” ති: තාතාගුණවිසවනතො පදුමම්ම විකසනත්තෙව බුඬොති වුත්තං හොති.

“**බිණ්ණසවසංඛාතොන බුඬො**” ති ආදිති ජනි පරියායෙහි-විත්ත සංකොචකරධම්මපහාතෙන නිද්දකඛයවිබුඬො පුරිසො විය සබ්බ කීලෙස නිද්දකඛය විබුඬත්තා බුඬොති වුත්තං හොති. “**සංඛා සංඛාන**” නැති: අත්තො එකත්ථං. සංඛාතොනාති වචනස්ස කොදාසෙනාති අත්තො. තණ්හාලෙප්දිහීලෙපාහාවෙන නිරුපලෙපසංඛාතෙන සවාස නානං සබ්බකීලෙසානං පටිත්තත්තා එකත්තවචනෙන විසෙසෙනා වුත්තං.

“**එකත්තනිකකීලෙසො**” ති: රුගද්දසමොගවසෙන පහාතබ්බ කීලෙසෙහි නිකකීලෙසො. “**එකාසනමග්ගං ගන්තොති බුද්ධොති**: ගම්මන්තං ධාතුතං බුද්ධිනත්තං, බුද්ධිනත්තං ධාතුයො ගම්මන්තං හොති, තස්මා එකාසනමග්ගං ගත්තො බුඬොති වුත්තං හොති, එකාසනමග්ගො වෙත්ත:-

“මග්ගො පත්තො පථො පඤ්ඤා අරසං වට්ඨායනං,
නාවා උත්තරසෙතු ව කුලො ව හිසි සංකමො” ති.

මග්ගස්ස බහුසු නාමෙසු අයනනාමෙන වුත්තමග්ගනාමෙන වුත්තො, තස්මා එකමග්ගභූතො මග්ගො. න වෙධාපට්ඨභූතොති අත්තො. අපචා එකෙන අධිතබ්බො මග්ගොති එකාසනමග්ගො. එකෙනාති ගණසංඛනණිකං පහාය විවිත්තෙන. අධිතබ්බො පටිපඤ්ඤාතබ්බො, අයනති වා එකෙනාති=අයනො. සංසාරතො නිබ්බාණං ගච්ඡන්තිති අත්තො. එකෙසං අයනොති එකාසනො. එකෙසංති සෙදානං සබ්බසත්තසු සෙදොව සම්මාසඬ්බුඬො. තස්මා

එතෙසං මග්ගභූතො සමමාසමුඛානං අයතභූතො මග්ගොති වුත්තං
හොති. අයතීති වා අසනො, ගව්ඡති පවත්තතීති අනො. එකස්මිං
අයතො මග්ගොති=එකායතමග්ගො. එකස්මිංයෙව බුඛසාසනෙ
පවත්තමානො මග්ගො, න අඤ්ඤාදානි වුත්තං හොති. අපි ව
එකං අයතීති එකායතො. පුබ්බභාගෙ නානාමුඛභාවනානස්ස
වතෙතාපි අපරභාගෙ එකං නිබ්බාණංයෙව ගව්ඡතීති වුත්තං හොති.
තස්මා එකායතමග්ගොති එකනිබ්බාණගමනමග්ගොති අනො.

“එතො අනුත්තරං සමමාසමෙඛාධිං අභිසමුබ්බොති බුඛො”ති: න
පරෙහි බුඛතො බුඛො. කිං භූ සයමෙව අනුත්තරං සමමාසමෙඛාධිං
අභිසමුබ්බතො බුඛොති වුත්තං හොති, අබ්බි විහතො බුඛි පටිලාභාති
බුඛොති-බුඛි බුඛං බොධොති පරියායවචනමෙතං. තත්ථ යථා නීල
රත්නගුණයොගා නීලො පටො රතෙත. පටොති වුවිති, එවං බුඛ
ගුණයොගා බුඛොති ඤාපෙභූං වුත්තං හොති.

තතො පරං බුඛොති නෙතං නාමනාති ආදි අත්ථමනුගතො අයං
පඤ්ඤාතතීති ඤාපනත්ථං වුත්තං. තත්ථ මහතා සභායා, අමච්චා භව්වා,
ඤ්ඤා පිතුපක්ඛිකා, සාලොහිතා මාතුපක්ඛිකා, සමණා පබ්බජ්ජපගතා,
බ්‍රාහ්මණා භොවාදිනො, සමිතපාපා බාහිතපාපා ව, දෙවතා සක්කා
දයො බ්‍රහ්මානො ව. “විමොක්ඛනනික”නති: විමොක්ඛනා අරහත්ත
මග්ගො. විමොක්ඛස්ස අනෙතා අරහත්තඵලං තස්මිං විමොක්ඛනෙන
භවං විමොක්ඛනනිකං නාම. සබ්බඤ්ඤාභාවො හි අරහත්තමග්ගෙන
සිජ්ඣති අරහත්තඵලොදයෙ සිඬං හොති. තස්මා සබ්බඤ්ඤාභාවො
විමොක්ඛනෙන භවො හොති. තං නෙමිත්තකමපි නාමං
විමොක්ඛනෙන භවං නාමං හොති. තෙන වුත්තං: “විමොක්ඛනනික
මෙතං බුඛානං භගවන්තාන”නති.

“බොධිසා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාස්ස පටිලාභා”ති: මහා
බොධිරුක්ඛමූලෙ යථා වුත්තකකිණේ සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාස්ස පටිලා
භෙන සහ. “සච්ඡිකා පඤ්ඤානි”ති: අරහත්තඵලසච්ඡිකිරියාය
සබ්බධම්ම සච්ඡිකිරියාය වා ජතා පඤ්ඤාතී “සද්දිං බුඛො”ති. අයං
බ්‍රහ්මනෙතො බුඛි විභාවනා. ඉතො පරං චග්ගෙතො භාරතනි පරියො
සානං තත්ථ තත්ථ වුත්තනස්සතො යථාපාළිමෙව නියාති.

වතුත්ථ ගාථාය “විජිගුච්ඡනො”ති: ජනිආදිහි අට්ටියතො.
“දිනතමාසන”නති: විවිත්තං මච්චිකං. “පබ්බතානං ගුහාසු වා”ති:
පබ්බතගුහාසු වා. රිත්තමාසනං හජනොති සමබ්බිතබ්බං. “ජනිසා
විජිගුච්ඡනො”ති: ජනිං විජිගුච්ඡනො. ජරය බ්‍රහ්මනාති ආදිසුපි
එසෙව නයො. සෙවනොති එවමාදිසු “සෙවනො”ති: සෙවනස්ස.
“නිසෙවනො”ති: සමමා සෙවනස්ස. “සංසෙවනො”ති: පුත්තපුත්තං
සෙවනස්ස. “පටිසෙවනො”ති: උපගන්ති සෙවනස්ස.
“හජනො”ති: හජනස්ස. “පබ්බතපබ්බාග්”ති: පබ්බතකුච්ඡයො.

පමමභාරාය. “උච්චාවච්චෙසු”ති: භීතපඤ්ඤානෙසු. “සසනෙසු”ති: විහාරදීපු සෙනාසනෙසු, කුචනො කුජනො. කිචනොතිපි පාඨො. කිත්තකා තත්ථ භයකාරණාති වස්ස අනෙථා. “කුචනො”ති: සද්දයනො. “කුජනො”ති: අබ්‍යත්තසද්දං කරොනො. “කිචනො”ති: උකකුඝිං කරොනො, “සද්දං කරොනො”ති: වාචං භාසෙතො. “කිති”ති පුච්ඡායං. “කිත්තකා”ති: පමාණපුච්ඡා. “කිචකා”ති: පරිචේදපුච්ඡා. “කිචබහුකා”ති: පමාණපරිචේද පුච්ඡා. “නෙ භෙරවා”ති: එතෙ භයජනනුපද්දවා භයාරම්භො. “කිචබහුකා”ති පුච්ඡිතෙ ආරම්භෙ දසෙත්තුං සිහව්‍යග්‍යාදිපිති ආදීති විස්සරෙත්ති

ඡයභාරාය. “කිති පටිස්සයා”ති: කිත්තකා උපද්දවා. “අගනා දිස”නති: තිබ්බාණං. තං හි අගතපුබ්බතො අගතනති නිද්දිසි තබ්බතො දිසා වාති. තෙන වුත්තං:- අගතං දිසනති, අමතං දිසනතිපි පාඨො. “අභිසමග්ගවෙ”ති: අභිසමග්ගවෙය්‍ය. “පනගමග්ගි”ති: පරිගතො. “අගනාපුබ්බා යා දිසා”ති: යා දිසා සුපිනනොපි න ගතපුබ්බා න සා දිසා ගතපුබ්බාති, එසා දිසා වුත්තනයෙන අගතපුබ්බා. “ඉමිනා දිසෙහ අබුනා”ති: අනෙත දිසකාලෙන. “සමතිනතික”නති: අනෙතා මුඛවට්ටිලෙඛං පාපෙත්වා සමහරිතං. “අනවසෙක”නති: අනවසිච නකං අපරිසිචනකං කත්වා. “නෙලපනත”නති: පක්ඛිත්තතෙලං තෙලපත්තං. “පටිගරෙය්‍යා”ති: පරිගරෙය්‍ය ආදාය ගච්ඡෙය්‍ය. “එවං සපිත්තමනුරුඤ්ඤා”ති: තං තෙලහරිතං පත්තං විග්ග අත්තනො විත්තං කායගතාය සතියා ගොවරෙ වෙච්ඡා සම්පුත්තසතියා වාති උභික්තං අත්තරෙ පක්ඛිපිත්වා යථාමුත්තත්තම්භි බහිචා ගොවරෙ න වික්ඛපති තථා පඬිතො යොගාවච්චරෙ රතෙඛය්‍ය ගොපෙය්‍ය. කිං කාරණං? එතස්ස හි:-

“දුනතිග්ගස්ස ලහුනො යත්ථ කාමතිපාතිනො,
විත්තස්ස දමෙටො සාධු විත්තං අත්තං සුඛාවහං.”

තස්මා:-

සුදුද්දසං සුනිපුතං යත්ථ කාමතිපාතිනං,
විත්තං රතෙඛථ මෙධාපී විත්තං ගුත්තං සුඛාවහං.

ඉදං හි:-

දුරභිගමං එකවරං අසරීරං ගුහාසයං,
යෙ විත්තං සඤ්ඤාමෙස්සනති මොක්ඛනති මාරබ්බිකා.

ඉතරස්ස පන:-

අනවසිතවිත්තස්ස සමුම්මං අවිජ්ජනනො,
පරිපලව්ඨසාදස්ස පඤ්ඤා න පරිපුරති.

පිරිකමමයානසභායස්ස පන:-

අනවස්සුතවිහරස්ස අනත්වාහතවෙනසො,
පුඤ්ඤපාපපටිනස්ස නත්ති ජගරතො භයං.

තස්මා එතං:-

එඤ්ඤානං වපලං විගතං දුරක්ඛං දුන්නිවාරයං,
උජුං කරෙති මෙධාපී උසුකාරෙව තෙජනං.

එවං උජුං කරෙන්නො සවිත්තමනුරකෙට්ඨයා, “පඤ්ඤානො
දිසං අගනපුබ්බ”නති ඉමස්මිං කායගතාසතිකමමයානෙ කම්මං
ආරභිත්වා අනම්මග්ගෙහ සංසාරෙ අගතපුබ්බං දිසං පඤ්ඤානො වුත්ත
නසෙත සකච්ඡිතං රකෙට්ඨයාති අප්ථො.

තා පනෙසා දිසා නාම:-

“මාතාපිතා දිසා පුබ්බා ආචරියා දක්ඛිණා දිසා,
පුත්තදුරා දිසා පච්ඡා මිත්තා මච්චා ව උත්තරා.
දසකමමකරා හෙයා උඬං සමණ්ණාහරණා,
එතා දිසා නමස්සෙය්‍ය අලමනෙතා කුලෙ ගිහී”ති.

එත්ථ තාව මාතාපිතාදයො දිසාති වුත්තා.

“දිසා වඨස්සො විදිසා වතස්සො උඬං අධො දසදිසා ඉමාසො,
කතමං දිසං තිස්සති නාගරජ යමදදසා සුපිනෙ ඡබ්බිසාන”නති

එත්ථ පුරත්තිමාදිසෙද දිසා ව දිසාති වුත්තා.

“අභාරිනො අනනද පානවත්ථද අව්‍යාධිකාතවපි දිසං වදනති,
එසා දිසා පරමා සෙතනෙතු යං පඤ්ඤානං සුඛිනො භවන්ති”ති

එත්ථ තිබ්බාණං දිසනති වුත්තං. ඉධාපි තදෙව අභිප්පෙතං,
“තණ්හකඛයං විරග”නති ආදිති දිස්සති අපදිස්සති තස්මා දිසාති
වුච්චති. අනම්මග්ගෙහ පන සංසාරෙ කෙතවි බාලපුපුර්ජනෙන
සුපිනෙනපි අගතපුබ්බතාය අගතපුබ්බා දිසා නාමාති වුච්චති. තං
පඤ්ඤානෙන කායගතාසතියා යොගො කරණියොති.

වජ්‍රතොති ආදිසු එත්ථ-මග්ගපාදතො සම්පං වජ්‍රතො, සීතිකකණ්ණ
ගච්ඡතො, එලෙ දස්සනතො අභික්ඛමගො. “අනෙත”ති: අනතමිති
සිතෙ. “සනෙත”ති: වනගහනගමිතෙර සිතෙ. “පටිසනෙත”ති:
දුරභාවෙන පරියනෙත සිතෙ. “සෙලනෙත”ති: පබ්බතානං අනෙත.
“චනනෙත”ති: වනසවානං අනෙත. “නදනෙත”ති: නදියා අනෙත.
“උදනනෙත”ති: උදකානං පරියනෙත. “සඤ්ඤාන නිකායාති ග
වපියති”ති: යස්මිං කසතව වපනව න කරියති, “වනනං අභික්ඛ
මිත්වා සිතෙ මනුස්සානං අනුපවාසෙ”ති: කසතවපනමනුස්සෙති
අනුපවරිතබෙධ සෙතාසනෙ.

සත්තමගාථාය “කුසාසං ඛාපපථසො අසු”ති: කිදිසාති: තස්ස වචනාති අසු. “මුසාවාදං පභාසා”ති: එත් මුසාති විසංවාදන පුරෙකඛාරස්ස අත්භරකො වට්ඨයොගො කායපයොගො වා, විසංවාදනාධිපායෙන පන පරවිසංවාදකකායවට්ඨයොගසමුදාපිකා වෙතනා මුසාවාදො. අපරෙ නයො-මුසාති අභුතං අතච්ඡං වජ්ඣ, වාදොති තස්ස භුතතො තච්ඡතො විඤ්ඤපනං. ලක්ඛණතො පන අතථං වජ්ඣං තථතො පරං විඤ්ඤපෙතුකාමස්ස තථා විඤ්ඤතති සමුදාපිකා වෙතනා මුසාවාදො. සො යමත්ථගර්ථති තස්ස අප්පතාය අප්පසාවරේජා මහත්තතාය මහාසාවරේජා. අපි ව ගහස්ථානං අත්තතො සත්තකං අද්දතුකාමතාය නත්ති ආදිනගප්පවතො අප්පසාවරේජා, සක්ඛිතා හුචා අත්භරනත්. වුතො මහාසාවරේජා. පබ්බජිතානං අප්පකම්පි තෙලං වා සප්පිං වා ලභිතා ගස්සාධිපායෙන අජ්ඣ ගාමෙ තෙලං නදිං මඤ්ඤ සඤ්ඤති පුරුණකථානගෙන පවතො අප්පසාවරේජා. අදිස්සං යෙව පන දිස්සති ආදිනා නගෙන වදනානං මහාසාවරේජා, තස්ස වතොරෙ සුභාරා ගොනති-අතථං වජ්ඣ විසංවාදනවිතො. තරේජා වායාමො පරස්ස තදත්ථිජන නනති, එකො පයොගො සාහස්සිකොව. සො කායෙන වා කාය පට්ඨබ්බෙන වා වාචාය පරවිසංවාදකකිරියකරණෙ දස්සෙබ්බා. තාය වෙ කිරියාය පරෙ තදත්. ජනාති අයං කිරියසමුදාපකවෙතනා බණෙයෙව මුසාවාදකමුතා බජ්ඣති.

සචං වදනති සචමවාදී. සචෙන සචං සඤ්ඤති සචෙති සචමසකො. න අනතරනතරං මුසා වදනති අත්ථො. යො පුරිසො කදුචි මුසා වදනි කදුචි සචං තස්ස මුසාවාදෙන අනතරතතාය සචං සචෙන න සට්ඨති, තස්මා න සො සචමසකො. න අයං පන තාදිසො, ජිවිතභෙනුපි මුසා අවතා සචෙන සචං සඤ්ඤතියෙවති සචමසකො.

“පෙට්ඨො”ති: පිරෙ, සීතකපොති අත්ථො. එකො පුග්ගලො හලිද්දරගො විස පුසරසිමති නිබාතබාණු විස අස්සපිස්සෙ ධම්ම කුලභමිව ව න සීතකපො ගොති. එකො පාසාණලොවා විස ඉඤ්ඤ ඛිලො විස ව සීතකපො ගොති, අසිතා සිසෙ ජිජ්ජනෙපි වෙ කථා න කපෙති, අයං වුච්චති පෙට්ඨො. “පච්චසිකො”ති: පතනියා යාසි තබ්බො, සඨාසිකොති අත්ථො. එකච්චො හි පුග්ගලො න පච්චසිකො ගොති, ඉදං කෙන වුතං? අසුකෙනාති වුතෙන තස්ස වචනං න සද්දහථාති වතතබ්බං ආපජ්ජති, එකො පච්චසිකො ගොති, ඉදං කෙන වුතං? අසුකෙනාති වුතෙන යදි තෙන වුතං. ඉදමෙව පමාණං. ඉදති උපපරික්ඛිතබ්බං නත්ති එවමෙව ඉදනති වතතබ්බං ආපජ්ජති. අයං වුච්චති පච්චසිකො.

අවිසංවාදකො ලොකස්සාති තාය සචමවාදිතාය ලොකං න විසංවාදෙතිති අත්ථො. පිසුනාවාචං පභාසාති ආදිසු යාය වාචාය

යසස තං වාචං භාසති තස්ස හදයෙ අත්තනො පියභාවං පරස්ස ව පිසුනුභාවං කරුණීති පිසුනා වාචා. යාය පන අත්තාතමපි පරමපි ඵරුසං කරුණි, යා වාචා සයමපි ඵරුසා නෙව කණ්ණස්සවා න හදය සුඛා, අයං ඵරුසා වාචා. යෙන සමථං පලපති තීරණං සො සමථපලාපො. තෙසං මුලානුතා වෙනතා පිසුනාවාචාදිනාමමෙව ලහති සා එව ව ඉධ අධිපෙයනාති.

තත් සංකිලිඬවිත්තස්ස පරෙසං වා හෙදය අත්තපියකමසතාය වා කායමපිපයොගසමුඨාපිකා වෙනතා පිසුනා වාචා. සා යසස හෙදං කරුණි තස්ස අපගුණතාය අපසාවර්තා. මහාගුණතාය මහා සාවර්තා. තස්සා චත්තාරෙ සමහාරං-භිඤ්ඤාබ්බා පරෙ, ඉති ඉමෙ නා නා හවිස්සන්ති හෙදපුරෙකබාරතා වා, ඉති අහං පියො හවිස්සාමි විස්සාසිකොති පියකමසතාවා, තර්කො වායාමො, තස්ස තදන්විජනනනි. “ඉමෙසං හෙදස්ස”ති: යෙසං ඉතොති වුත්තානං සන්තිකෙ සුතං හෙසං හෙදය. “භික්ෂානං වා සක්ඛානා”ති: චිත්තං මිත්තානං වා සමානුපර්ක්කායකාදීනං වා කෙනවිදෙව කාර ණෙත භික්ෂානං එකමෙකං උපසංකම්පිතා තුලාකං ඊදිසෙ කුලෙ ජාතානං එවං බහුස්සුතානං ඉදං න සුභත්තති ආදීති වත්තා සක්ඛාන කත්තා. “අනුපපදානා”ති: සක්ඛානානුපපදානා. වෙ ජනෙ සමග්ගෙ දිස්වා තුලාකං එවරුපෙ කුලෙ ජාතානං එවරුපෙති ගුණෙති සමත්තාගතානං අනුච්චිකමෙත්තති ආදීති වත්තා දලිතකම කත්තාති අන්තො.

සමග්ගො ආරාමො අස්සාති සමග්ගාණමො. යත් සමග්ගා තත්ති තත් වසිතුමපි න ගච්ඡතිති අන්තො. සමග්ගාරාමොතිපි පාළි. අය මෙව අන්තො. “සමග්ගරන්තො”ති: සමග්ගෙපු රන්තො, නෙ පහාය අඤ්ඤානු ගනතුමපි න ඉච්ඡතිති අන්තො. සමග්ගෙ දිස්වාපි සුත්වාපි නන්දතීති සමග්ගනන්දි. “සමග්ගකරණිං වාචං භාසිනා”ති: යා වාචා සතො සමග්ගෙයෙව කරුණි තං සාමග්ගිගුණපරිදීපිකමෙව වාචං භාසති න ඉත්තරන්ති, පරස්ස මමමචෙජ්දක කායමපි පයොග සමුඨාපිකා එකත්තඵරුසවෙනතා ඵරුසා වාචා, මමමචෙජ්දකොපි පයොගො විත්තසණ්ඨතාය ඵරුසා වාචා න හොති. මාතාපිතරෙපි හි කදුචි පුත්තකෙ එවමපි වදන්ති-වොරා වො බණ්ඩාබණ්ඩං කරොනතුති, උපපලපත්තමපි ව නෙසං උපරි පත්තතං න ඉච්ඡන්ති. ආවරිසු පර්ක්කායා ව කදුචි නිසසිතකෙ එවං වදන්ති-කිං ඉමෙ අහිරිකා අනොත්තාපි වරන්ති නිබ්මථ නෙති, අථ ව නෙසං ආගමාධිගම සමපත්තිං ඉච්ඡන්ති.

යථා විත්තසණ්ඨතාය ඵරුසවාචා න හොති, එවං වචනසණ්ඨතාය අඵරුසවාචාපි න හොති. න හි මාරාපෙතුකාමස්ස ඉමං සුඛං සයා පෙථාති වචනං අඵරුසවාචා හොති, විත්තඵරුසතාය පනෙසං අඵරුසවාචා න හොති, විත්තඵරුසතාය ඵරුසවාචා. සා යං සක්ඛාය පවත්තිතා තස්ස අපගුණතාය අපසාවර්තා. මහාගුණ

තාය මහාසාවජ්ජා. තස්සා තයො සමහාරා-අකෙකාසිතබ්බො පරො කුපිතවිත්තං අකෙකාසනාති. “හෙලා”ති: එලං වුව්වති දෙසො, නාස්සා එලනති හෙලා, තිදෙසාති අත්ථො. “හෙලබ්බො සෙතපච්ඡාදො”ති එත්ථ වුත්තසිලං විය. “කණණසුඛා”ති: ඛාජතමධුරතාය කණණානං සුඛා සුවිමුඛවිජ්ඣනං විය කණණසුලං න ජනෙති.

අත්ථමධුරතාය සකලසරිරෙ කොපං අජනෙත්වා පෙමං ජනෙතිති පෙමභීසා. හදයං ගවජ්ඣි අපට්ඨඤ්ඤාමානා සුබොත විත්තං පටිසතීති හදසමගමා. භුණ් පරිපුණ්ණතාය පුරෙ භවාති පොජි. පුරෙ සංවඛ නාරි විය සුකුමාරතිපි පොජි. පුරස්ස එසාතිපි පොජි. පුරස්ස එසාති නගරවාසිනං කථාති අත්ථො. නගරවාසිනො හි යුත්තකථා හොනති. පිතිමත්තං¹ පිතාති භාතිමත්තං. භාතාති වදන්ති, එවරුපි කථා බහුනො ජනස්ස කන්තා හොතිති බහුජනකන්තා. කන්තභාවෙනෙව බහුනො ජනස්ස මනාපා විත්තවුඞ්කරති බහුජනමනාපා. අනත්ථ විඤ්ඤාපක කායවට්ඨි පයොග සමුදාපිකා අකුසලවෙනනා සමථස්ස ලාපො, සො ආසෙවනමඤ්ඤාය අපසාසාවජ්ජො, ආසෙවනමභන්ත තාය මහාසාවජ්ජො, තස්ස වෙ සමහාර-භාරතසුඛසීතාහරණාදි තිරත්ථකකථා පුරෙකඛාරතා තථාරුපිකථාකථනව.

කාලෙත වදන්ති කාලවාදී. වත්තබ්බසුත්තකාලං සලලකෙබ්බො වදන්ති අත්ථො. භූතං තච්ඡං සභාවමෙව වදන්ති භූතවාදී. දිශබමික සමපරිසික අත්ථසන්තිස්සිතමෙව කත්වා වදන්ති අත්ථවාදී. නවලො කුත්තරධම්මසංනිස්සිතං කත්වා වදන්ති ධම්මවාදී. සංවරවිතය පභානවිතය සන්තිස්සිතං කත්වා වදන්ති විනාසවාදී. නිධානං වුව්වති ථපනොකාසො, නිධානමස්සා අත්ථිති නිධානවාදී. හදයෙ නිබෙතබ්බ යුත්තං වාවං භාසිතාති අත්ථො. “කාලෙතා”ති: එවරුපි භාසමා නොපි ව අභං නිධානවතිං වාවං භාසමීති න අකාලෙ භාසති. යුත්ත කාලං පත අවෙකඛිත්වා ව භාසතීති අත්ථො. “සාපදෙස”නති: සඋපමං සකාරණන්ති අත්ථො. “පටිසෙත්ථවතී”නති: පරිචේදං දස්සෙත්වා යථාස්සා පරිචේදො පඤ්ඤායති එවං භාසතීති අත්ථො. “අත්ථ සංඝීන”නති: අනෙකෙහිපි නයෙහි විභජ්ජෙනාන පරියාදානුං අසකකු ණෙය්‍යතාය අත්ථසමපනනං. යං වා සො අත්ථවාදී අත්ථං වදන් තෙන අත්ථෙන සතිතත්තා, අත්ථසතිතං වාවං භාසති. න අඤ්ඤං නික්ඛිපිත්වා අඤ්ඤං භාසතීති වුත්තං හොති. “චතුහි වට්ඨසුචිගොභි”ති: මුතා වාදං පභාසාති ආදිනා නයෙන වුත්තෙති චතුහි වාවාහි යුත්තෙහි සුළුවරිතෙති. “සමනනාගගො”ති: අපරිචිතො.

“චතුදෙසාපගතං වාවමභාසති”ති: අපරියාදීහි චතුහි දෙසෙහි අපගතං පරිචිතං වාවං භාසති. “අත්ථි ගොවගො”ති: කිවාපි පෙරෙ සමණගොවරං කපේතුකාමො “අත්ථි ගොවරො අත්ථි අගොවරො”ති

පදං උඛරි, සථා පන මග්ගකුසලො පුරිසො මග්ගං. ආවික්ඛනේනා වාමං මුව දක්ඛිණං ගණ්ඨාති පඨමං මුවිතබ්බං සහයමග්ගං. උපපථ මග්ගං ආවික්ඛති පච්ඡා ගතෙනබ්බං බෙමමග්ගං. උජ්ජමග්ගං. එවමෙව මග්ගකුසලපුරිසසදිසො ධම්මසේනාපති පඨමං පහාතබ්බං බුඩ්ධපති කුඨං අගොවරං ආවික්ඛිත්වා පච්ඡා ගොවරං ආවික්ඛිතුකාමො “කතමො අගොවරො”ති ආදිමාහ. පුරිසෙන ආවික්ඛිතමග්ගො සම්පඤ්ඤායා වා නවා, තථාගතෙන ආවික්ඛිතමග්ගො අපඤ්ඤාකො ඉන්ද්‍රියස්සං වර්ථං විශ අවිරජ්ඣිතකො තිබ්බාණ්ඩනගරං යෙව සමො සරති. තෙන වුත්තං. “පුරිසො මග්ගකුසලොති බො තථාගතස්සෙනං අභිවචනං අරහතො සම්මාසම්බුධස්සා”ති.

යස්මා වා සසීසං නහානෙන පඨිතසෙදමලජලලිකස්ස මාලාගති විලෙපනාදිවිභූසනවිධානං විශ පඨිතපාපධම්මස්ස කල්‍යාණධම්ම සම්මායොගො සම්පනතරුපො ගොති තස්මා සෙදමලජලලිකං විශ පහාතබ්බං පඨමං අගොවරං ආවික්ඛිත්වා පඨිතසෙදමලජලලිකස්ස මාලාගතිවිලෙපනාදි විභූසනවිධානං විශ පච්ඡා ගොවරං ආවික්ඛිතු කාමොපි “කතමො අගොවරො”ති ආදිමාහ. තත් “ගොවරො”ති: පිඨපාතාදිනං අන්ධං උපසංකම්තුං යුත්තථානං. අයුත්තථානං අගොවරො. වෙසියා ගොවරො අස්සාති=වෙසියගොවරො. මිත්ත සත්ථවසෙන උපසංකම්තබ්බථානනති අන්ධො. තත් වෙසියො නාම රුපුප්ඵිතියො. යෙන කෙනවිදෙව සුලභජ්ඣාචාරා තා මිත්ත සත්ථවසිනෙගවසෙන උපසංකම්තෙනා වෙසියගොවරො නාම ගොති, තස්මා එවං උපසංකම්තුං න වටති, කිං කාරණං? ආරක්ඛා විපතතිතො. එවං උපසංකම්තස්ස හි විරරක්ඛිතගොපිතොපි සමණ ධම්මො කතිපාගෙනෙව තස්සති, සවෙපි න තස්සති ගරහං ලහති. දක්ඛිණාවසෙන උපසංකම්තෙනා සතිං උපථාපෙත්වා උපසංකම් තබ්බං.

විධවා වුවවති මතපතිකා වා පවුත්ථපතිකා වා. “පුලලකුමා ජිසො”ති: මහලුකා අතිවිචකුමාරියො. “පඨකා”ති ලොකාමිස නිසීතකථාබහුලා උස්සන්තකිලෙසා අවුපසන්තපරිලාහා නපුං සකා. තෙසං සබ්බසම්පි උපසංකමනෙ ආදීනවො වුත්තනයෙ නෙව වෙදිතබ්බො. භික්ඛුනිසුපි එසෙව නයො. අපිව භික්ඛු නාම උස්සන්තබ්බමවරියා ගොනති. තථා භික්ඛුනියො. තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං සන්ථවසෙන කතිපාගෙනෙව රක්ඛිතගොපිතසමණධම්මං නාසෙනති. ගිලානපුච්ඡකෙන පන ගනතුං වටති. පුපථාති ලභිත්වා පූජනත්වා යපි ඔවාදදනත්වායපි ගනතුං වටතියෙව.

“පානාගාර”නති: සුරාගාරං, තං බ්‍රහ්මචරියන්තරායකරෙහි සුරා සොඬෙහි අවිචිතං ගොති. තත් තෙහි සථිං සහසොධවසෙන උපසංකම්තුං න වටති. බ්‍රහ්මචරියන්තරායො ගොති. “සංසඬො විහරති රාජ්ඣි”ති ආදීසු “ගජානො”ති: අභිසිත්තා වා ගොන්ත

අනභිසිත්තා වා යෙ රජරමනුසාසනා. “ගුප්තමහාමනා”ති: රාජුතං ඉක්කරියසදිසාය මහතියා ඉක්කරියමනාය සමනනාගනා “තිප්පිසා”ති: විපරිතදස්සනා බාහිරපරිබ්බරකා. “තිප්පිසසාවකා”ති: භතතිවසෙන තෙසං පච්චයදායකා, එතෙති සඨිං සංසග්ගත්තො හොතිති අත්ථො.

“අනනුලොමිකෙත සංසග්ගනා”ති: අනනුලොමිකසංසග්ගො නාම තිස්සන්තං සික්ඛානං අනනුලොමො පච්චනිකසංසග්ගො, යෙන බ්‍රහ්මවරියන්තරුයං පඤ්ඤාතති විනික්කමං සලලබ්‍යපරිනාතිව පාපුණ්ණි, සෙය්‍යපීදං? රජරාජමහාමනෙතති සඨිං සමසොකිතා සමනන්දිතා සමසුබද්‍රක්ඛතා උප්පන්නෙසු කිව්වකරණීයෙසු අත්තනා වොයොගං ආපජ්ජනතා තිත්ථියසාවකෙති සඨිං එකච්ඡන්දරුචි සමාවාරතා එකච්ඡන්දරුචිසමාවාරභාවාවහො වා සිනෙහබ්බමාන සන්ථවො. තත්ථ රාජරාජමහාමනෙතති සඨිං සංසග්ගො බ්‍රහ්මවරියන්ත රායකරො, ඉතරෙති ලභිගහණං. තෙසං පන වාදං භිඤ්චො අත්තනො ලභිං ගණ්හාපෙතුං සමත්ථෙන උපසංකමිතුං වට්ඨති.

ඉදුති අපරෙතපි පරියායෙන අගොවරං දස්සෙතුං “යාති වා පන තාති කුලාති”ති ආදි ආරඬං. තත්ථ “අස්සද්ධානී”ති: බ්‍රිමාදිසු සඬාචරිතිතාති. තාති බ්‍රිමො සබ්බඤ්ඤා ධර්මො නිශ්‍යාතිකො සඬෙසා සුප්පිපනොනාති න සද්දහනති. “අප්පසනනානී”ති: විතතං පසන්නං අනාවිලං කාතුං න සකෙකානති. “අනෙකාසකපට්ඨාසකානී”ති: අනෙකාසකාති වෙච්ච පරිභාසකාති ව, වොරොසි බාලොසි මුලෙහාසි ඔණොසි ගොණොසි ගද්දොසි ආපාසිකොසි තෙරසිකොසි තීරච්ඡාන ගතොසි තත්ථ කුශලං සුගති දුගතියෙව කුශලං. පාටිකාඛා ති එවං දසති අනෙකාසවජ්ඣති අනෙකාසනති. හොතු ඉදුති තං ධාරිස්සාම බන්ධිස්සාම වධිස්සාමාති එවං භයදස්සනෙන පරිභාසනති වාති අත්ථො. “අනාත්තාමානී”ති: අත්ථං න ඉච්ඡනති. අනත්තමෙව ඉච්ඡනති. “අභිනානාමානී”ති: අභිතමෙව ඉච්ඡනති, හිතං න ඉච්ඡනති. “අථාසුකාමානී”ති: ථාසුකං න ඉච්ඡනති, අථාසුකමෙව ඉච්ඡනති. “අසොගකෙතමනාමානී”ති: චතුරි යොගෙති ඛෙමං නිබ්බයං න ඉච්ඡනති, භයමෙව ඉච්ඡනති. “භික්ඛුන”නති එත්ථ සාමණේරාපි සභිගහං ගච්ඡනති. “භික්ඛුනින”නති: එත්ථ සික්ඛමානා සාමණේරියොපි සබ්බෙසං හි ගගවන්තං උද්දිස්ස පබ්බජ්ජානවෙච්ච සරණගතානව චතුන්නමපි පරිසානං තාති අනත්තකාමානිකුලාති. “සෙවනී”ති: නිස්සාය ජීවති. “ගජනී”ති උපසංකමති. “පසිරුපාසනී”ති: පුත්තපුත්තං උපසංකමති. “අසං බ්‍රිච්චනී”ති: අයං වෙසියාදිගොවරස්ස ජවසියාදිකොව රාජසංසඬස්ස රාජදිකොව අස්සබ්බකුලාදිසෙවකස්ස අස්සබ්බකුලාදිකොවාති තිප්පකාරොපි අසුත්තගොවරො අගොව රාති වෙදිතබ්බො.

තසා ඉමිනාපි පරියායෙන අගොවරතා වෙදිතබ්බා. වෙසියා දිකො තාව පවකාමගුණනිසංයතො අගොවරො වෙදිතබ්බා. යථාහ:-“කො ව තික්ඛුනො අගොවරො පරවිසයො යදිදං පවකාමගුණා”ති. රාජදිකො ජතානුයෝගස්ස අනුපනිසංයතො ලාභසක්කාරා ‘සත්තවිතක්ක නිපෙථාචන දිසිවිපත්තිගෙතුනො ච-අස්සඛතුලාදිකො සඛාගාතිවිත්තපදෙසාවහනතො අගොවරො, අත්තරසරපවෙසාදිකො ච වක්ඛුනා රූපං දිස්වා නිමිත්තඤ්ඤාදිකො ච සඛාදෙය්‍යාති භොජනාති භුජනා විසුකදස්සනානු යෝගො ච පවකාමගුණා වාති වතුබ්බිධොපි පන කිලෙසුප්පත්ති වසෙන අගොවරොති වෙදිතබ්බා. “මා ගිඤ්ඤවෙ අගොවරෙ වරථා”ති වරිතුං අයුත්තඨානෙන මා වරථ. “පරවිසයෙ”ති: සත්තුචිසයෙ. අගොවරෙ ගිඤ්ඤවෙ වරන්තති. අයුත්තඨානෙන වරන්තානං.

“ලවස්ති”ති: ලභිස්සති පස්සිස්සති. “මාගේ”ති: දෙවපුත්තමාරොපි මවුමාරොපි. “ඛතාර”නති: රකිං ජිග්ගං විවරං. ගොවරනිග්ගෙසෙ “න වෙසියගොවරො හොති”ති ආදීති වුත්තපට්ඨකවසෙන වෙදි තබ්බාති. අයං පන විසෙසො. “වත්තාගේ සතිපඨානා ගොවරේ”ති: වරිතුං යුත්තඨානවසෙන වතුසතිපඨානගොවරො. “සකො”ති: අත්තනො සත්තකෙ. “පෙතනිකෙ විසයෙ”ති: පිතිතො ආගත විසයෙ. “ආරද්ධවිසයස්ස”ති: සමමා උපසිත වතුසමමප්පධානවිරිය වන්තස්ස. “ථාමවන්තො”ති: බලප්පත්තස්ස. “දුලාපරක්කමස්ස”ති: පිරවිරියස්ස. “සස්සාද්ධාස පෙසිහො”ති: යෙන අරහත්තත්ථාය අත්ත භාවො පරිච්චන්තො. “අත්තකෙඨවා”ති: අත්තනො අත්තෙ අරහත්ත ඵලෙ. “ඤ්ඤෙ වා”ති: අරියෙ අට්ඨබ්බිකෙ මග්ගෙව. “ලක්ඛණේවා”ති: අතිව්වාදි ලක්ඛණපටිවෙධෙව. “කාරණේ වා”ති: හෙතුමිති ව. “ඨානා ඨාතෙ වා”ති: ඨාතෙ ව අඨාතෙ ව කාරණෙ ව අකාරණෙවාති අත්තො. ඉද්දති විත්තරෙත්වා දස්සෙතුං “සබ්බෙ සම්ඛාරා අතිව්වා”ති ආදිමාහ.

අභමගාථාය. “ඵකොදි නිපක්ඛො”ති: ඵකග්ගවිහෙතා පභිතො. “ජන්තරූපස්ස ඔලාපිකමපි මලං ඛමති”ති: සුචර්ණස්ස ථුලං¹ මලං අති සංයොගෙන නිහරති. “සකුමති”ති: සමමා නිහරති “නිද්ධමති”ති: අපුත්තභවත්තකං කත්වා නිහරති. කොපෙතිති කෙච්චි වදනති. “මජ්ඣිම කමපි”ති:² තතො සුමුමතරමපි. “සුමුමකමපි”ති: අතිසුමුමතරමපි. “ඵවමෙවා”ති: ඔපමමසමපට්පාදනං. “අත්තනො ඔලාපිකෙපි කිලෙසෙ ඛමති”ති: කායදුච්චරිතාදිකෙ ථුල කිලෙසෙ විරියාතපෙන නිහරති. “මජ්ඣිමකෙපි කිලෙසෙපි”ති කාමවිතක්කාදිකෙ ඔලාරික සුමුමානං මජ්ඣිමකෙපි, “සුමුමකෙපි”ති: ඤාතිවිතක්කාදිකෙ අති සණ්ඨකෙපි කිලෙසෙ.

1. V. ම. ජලං අග්ගිසංයොගෙන.

2. V. ම. පච්ඡිකමෙපිති.

“සමමාදිසියා මිච්ඡාදිසිං. ධම්මි”ති: සහවිපස්සනාය මග්ගසමපුත්තනාය සමමාදිසියා විපරිතසංඛාතං මිච්ඡාදිසිං නිහරති. සමමාසංකප්පාදිසුපි එසෙව නයො. එවං ආයගමනා සාරිපුත්තෙන නිති ගාථාති එවිත්වා පචති ගාථාති පචසතානං සිඤ්ඤානං අන්තං සෙනාසන ගොවරසීලවතාදිති පුච්ඡිතො තමන්ධං පකාසෙතුං. “විජගුච්ඡ මානස්සා”ති ආදිනා නයෙන විස්සජ්ඣනමාරමො.

තත්ථ පඨමගාථාය භාවන්තො-ජති ආදිති විජගුච්ඡමානස්ස ඊත්තං සතුං සයනං සෙවනො සමොධිකාමස්ස සාරිපුත්ත භික්ෂුනො යදිදං ථාසු විහාරෙ යථානුධම්මං යො ව අනුධම්මො තං තෙ පචක්කාමි යථා පඡනං යථා පඡනනො වදෙය්‍ය, එවං වදමිති. “සං ථාසු විහාර”න්ති: යං සුඛවිහාරං. “අසප්පාස රූපදස්සනෙනා”ති: ඉති රූපාදි සමණාසප්පාය රූපදස්සනෙන. “නං බොධිං බුජ්ඣිතු කාමස්සා”ති: තං වතුමග්ගඤ්ඤාසංඛාතං බොධිං බුජ්ඣිතුකාමස්ස. “අනුබුජ්ඣිතුකාමස්සා”ති: අනුරූපාය පටිපත්තියා බුජ්ඣිතුකාමස්ස. “පටිවිජ්ඣිතුකාමස්සා”ති: අභිමුඛෙ කත්වා නිබ්බිජ්ඣිතුකාමස්ස. “සමබුජ්ඣිතුකාමස්සා”ති: පභිනකිලෙසෙ අපච්චාගමනවසෙන සමමා බුජ්ඣිතුං ඉච්ඡන්තස්ස. “අධිගනතුකාමස්සා”ති: පාපුණිතුකාමස්ස. “සච්ඡිකාතුකාමස්සා”ති: පටිලාභසච්ඡිකිරියාය පතතුකාමස්ස.

අථවා “බුජ්ඣිතුකාමස්සා”ති සොතාපත්තිමග්ගඤ්ඤාණං ඤාතුකාමස්ස. “අනුබුජ්ඣිතුකාමස්සා”ති: සකදගාමිමග්ගඤ්ඤාණං පුන ඤාතුකාමස්ස. “පටිවිජ්ඣිතුකාමස්සා”ති: අනාගාමිමග්ගඤ්ඤාණං පටිච්චෙධ වසෙන ඤාතුකාමස්ස. “සමබුජ්ඣිතුකාමස්සා”ති අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණං සමොඤ්ඤාතුකාමස්ස. වතුබ්බිධම්පි අධිගනතුකාමස්ස. “පුසසිතු කාමස්සා”ති: ඤාණපුසනාය පුසසිතුකාමස්ස. “සච්ඡිකාතුකාමස්සා”ති: පච්චවෙකකණාය පච්චකඛං කතතුකාමස්ස. “වතුහනං මග්ගානං පුබ්බිගාගෙ විපස්සනා”ති: වතුහනං අරියමග්ගානං පුරිමකොඨාසෙ උප්පත්තඋදයබ්බයාදි විපස්සනාඤ්ඤාණංති.

දුතියගාථාය. “පටිසන්නවාපි”ති: සීලාදිසු වතුසු පරියන්තෙසු වරමානො. “ඛංසාධිපානාන”න්ති පිඛගලමක්ඛිකානව සෙසමක්ඛිකානව, තෙ හි තතො තතො අධිපතිත්වා බාදන්ති, තස්මා අධිපානාති වුවවන්ති. “මනුස්සඵස්සාන”න්ති: වොරදිථස්සානං. “වත්තාගෙ පටිසන්නා”ති: වත්තාගෙ මරියාදු¹ පරිචේතදෙ. “අනොතා පුභිභාවං පච්චවෙකඛමානො”ති: අඛන්තරෙ කුච්ඡිත භාවං සීලවිරහිතභාවං ඔලොකයමානො. “අනොතා සීලසංවරපටිසන්නෙ වරති”ති: සීල සංවරණපරිචේතදඛන්තරෙ වරති විවරති. “මට්ඨොදං න ගිඤ්ඤති”ති: සීලමරියාදං සීලපරිචේතදං න කොපෙති. “ආදිත්තපටිසංසං පච්ච ඤෙකඛමානො”ති: ආදිත්තදෙසනං ඔලොකෙනො. “අක්ඛගජ්ඣ

පටිච්ඡාදනපුත්තමංසුපමං පට්ඨවෙකඛමානො”ති: සාකරිකස්ස දික්ඛ අබ්භ්ථනං උපමං ච කුසිඛ්‍යාධිනො වණ්ණනං පටිච්ඡාදනතෙල පිලොතිකං උපමං ච කන්තාරපටිපන්නානං ජයමපතිකානං පුත්තමංසබ්බාදනඋපමං ච ඔලොකෙනො. “හද්දෙකරතතච්ඡාරං පට්ඨවෙකඛමානො”ති:

“අතීතං නාන්වාගමෙය්‍ය¹ නප්පරිකංඛෙ අනාගතං
තං වෙ හද්දෙකරතතොති සනොතො ආචික්ඛතෙ මුති”ති.

එවං වුත්තං හද්දෙකරතතච්ඡාරං ඔලොකෙනො. “නා උප්පතින්ධා උප්පතින්ධා බාදනති”ති: නිප්පතින්ධා නිප්පතින්ධා බාදනති.

තතිශයාපාය-පරිධම්මිකා නාම සත්තසහධම්මිකවජ්‍යා සබ්බෙපි බාහිරිකා. “කුසලානු ඵ්ඤ්ඤ”ති: කුසලධම්මෙ අනෙසමානො. “සත්තසහධම්මිකෙ ධිපෙය්‍යා”ති: හික්ඛු හික්ඛුති සික්ඛමානා සාමණේර සාමණේර උපාසක උපාසිකෝ වජේත්තා. “අථාපතිපජ්ඣී අභිසමෙ තබ්බාති”ති: අපරුතිපි මදුදිතබ්බාති අජ්ඣි සංචිජ්ජනති.

වතුත්තාපාය-“ආනඛකථසෙය්‍යා”ති: රෙගථසෙය්‍යන. “ඤ්ඤා අජ්ජිණ”නති: සිතව උණ්ණව. “සො තොහි පුද්දො ඛත්ථා”ති: සො තොහි ආනඛකාදීහි අනෙකෙහි ආකාරෙහි පුද්දො සමානො. “අනොතො”ති: අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණාදීනං අනොකාසගුත්තො. “අඛ්‍යානාර බාතුසංඛොභවසෙය්‍යා”ති: සරීරබ්‍යන්තරෙ ආපො බාතුකෙබ්‍යභවසෙය්‍යා වා. අඤ්ඤාතරඤ්ඤාතරබාතුකෙබ්‍යභවසෙය්‍යා වා. “උණ්ණ”නති: සරීරබ්‍යන්තරෙ තෙජෝබාතුසංඛොභවසෙය්‍යා උණ්ණං භවති. “අභිසංඛාරසහගතවිඤ්ඤාණස්සා”ති: කුසලාකුසලවේදනා සමපයුත්ත විත්තස්ස. “ඛන්ධාසං න කතෙති”ති: අවකාසං පඨිදං න කතෙති. “අවජ්ඣිතසමාදානො”ති: ඔත්තින්ධා ගාහකො. එවං හික්ඛුනො ‘විජ්ඣුච්ඡතො’ති ආදීහි ගාපාති සුදුමත්තං විස්සරෙජ්ජානා ඉදුති “කාසාස්සව්‍යප්පථයො”ති ආදීනා නයෙන පුද්ධං විස්සරෙජ්ජනො “පෙය්‍යං න කරෙය්‍යා”ති ආදීමාහ.

තත්ථ “ඵසෙය්‍ය”ති: පුද්දෙය්‍ය. “සදුච්චතතං මනසො විජ්ඣෙය්‍ය”ති: යං විත්තස්ස ආච්චතතං විජ්ජනෙය්‍ය තං සබ්බං කණ්ණස්ස පනෙබ්බාති විනොදෙය්‍ය. “අදින්නාදානං පභාසා”ති: එත්ථ අදින්නස්ස ආදානං අදින්නාදානං. පරස්ස හරණං පෙය්‍යං වොරිකාති වුත්තං හොති. තත්ථ “අදින්න”නති: පරපරිඤ්ඤාතං, යත්ථ පරෙ යථාකාමිකාරිතං ආපර්ජනො අද්ධාරණො අනුපවජේත්තං ව හොති තත්ථි. පරපරිඤ්ඤාතිනෙ පරපරිඤ්ඤාතිතසඤ්ඤිතො තදාදානඋපකෘමිසමුදාපිකා පෙය්‍ය වෙත්තා අදින්නාදානං. තං හිනෙ පරස්ස සත්තකෙ අපසංචර්ජ. පඤ්ඤෙ මහාසංචර්ජ. කස්මා? වජ්ජපඤ්ඤිතයං. වජ්ජසමිත්තෙ සභිගුණාධිකානං සත්තකෙ වජ්ජසමි. මහාසංචර්ජ. තං තං ගුණාධිකං.

උපාදය තතො තතො භීතගුණස්ස සත්තකෙවන්තියං අපසංචර්ණං.
තස්ස පච්ඡන්ධාරං භොනති-පරපරිශ්ශතිතං පරපරිශ්ශතිතසංකද්දිතා
පේයාවිතං. උපක්කමො තෙන හරණනති. “පභාසා”ති: ඉමං අදින්නා
දුනවේතනාසංඛාතං දුස්සීලාං පජතින්තා. “පටිච්චරතො”ති: පභිත
කාලතො පභාය තතො දුස්සීලාතො ඔරතො විරතො ව. දින්නමෙව
ආදියති=දින්නාදුසි. විතෙන්නපි දින්නමෙව පටිකංඛතී=දින්න
පාටිකඛිති, පේතෙතීති පේතො, න පේතෙන අපේතෙන; අපේතතතා
යෙව සුචිභුතෙන, “අත්තනා”ති: අත්තභාවෙන, අපේතං සුචිභුතං
අත්තභාවං කන්තා විහරතීති වුත්තං භොති. ඉතො පරං වුත්ත
තයමෙව.

මේතත්තායනවසෙත් මේතති. මේතනාකරෙ මේතනාසනා.
මේතනාසමබ්බිතො විතත්තස්ස භාවො මේතනාසිතත්තං, අනුදදයතීති
අනුදදස්ස රක්ඛතීති අත්තො. අනුදයාකාරෙ අනුදදස්සනා. අනුදදසි
තස්සභාවො=අනුදදසිතත්තං. හිතස්ස එසත්තවසෙත හිතෙසිතා.
අනුකම්පනං අනුකම්පා. සබ්බෙහිපි ඉමෙහි උපචාරපණ්ණාපත්තාව
මේතනා වුත්තා. “විපුලෙන”ති: එත් එරණවසෙත විපුලතා දඬබ්බා.
භූමිවසෙත තං මහශ්ශතං, පගුණවසෙත අපපමාණං සත්තාරම්මණ
වසෙත ව අපපමාණං. බ්‍යාපාදපච්චන්තිකපභාතෙන අවේරං. දෙම
තස්ස පභාතතො අබ්‍යාපජ්ඣං. නිද්දක්ඛනති වුත්තං භොති.
“ආවිල”නති: අපපසන්නං. “දුලිත”නති: කලලං. “එවිත”නති:
අසන්නිදානං. “සට්ඨ”නති: ආරම්මණෙ සට්ඨතමාචාරිතං.¹
“චලිත”නති: කම්පමානං. “හන්ත”නති: විහන්තං. “අපුපසං.න”නති:
අතිබ්බුතං. ‘යො සො මාදෙ’ති එවමාදීසු මහාජනං අත්තෙ නියො
ජෙත්වා මාරෙතීති මාදෙ. කණ්ණකම්මත්තා කණ්ණා, කාමාවචරිස්ස
රත්තා අධිපතී, මරණං පාපතතො අත්තගු. මුචිතුං අපදුනත්තෙ
නමුචි, මාරස්ස බලිසන්නි මාරබලිසං. වට්ඨසංතිස්සිත්තෙත්ත මාරස්ස
ආමිසන්නි මාග්මිසං. වසවත්තාපත්තෙත්ත මාරස්ස විසයොති මාර
විසයො. ගොවරත්තෙත්ත මාරස්ස නිවාපොති මාරනිවාපො. කාමා
චාරං වරණත්තෙත්ත මාරස්ස ගොවරෙති මාරගොවරෙ. දුපමුච
ත්තෙත්ත මාරස්ස බක්ඛනනති මාරබක්ඛනං. “දුක්ඛදදස්සො”ති: දුක්ඛ
බක්ඛනො. “මුලමපි ගෙසං පලිඛස්සති”ති: තෙසං කොධාති
මානානං යං අවිජ්ජාදිකං මුලං තමපි පලිඛණ්ණිත්වා තිස්සෙය්‍ය. “අබ්‍යා
හවත්තො අභිසම්භවෙස්සා”ති: එතං පියාපට්ඨං අභිභවත්තො එකං
සෙනෙව අභිභවෙය්‍ය. න තත් සිටිලං පරක්කමෙය්‍යාති අධිපපායො.

අවිජ්ජාමුලනති²ආදයො-අවිජ්ජා කොධස්ස උපනිස්සයසහජතාදි
වසෙත මුලං භොති. අනුපායමනසිකාරෙ අසම්මානො ව ඉමෙ වෙ
උපනිස්සයවසෙනෙව. අතිරික අනොත්තප උච්චවා ඉමෙ තයො

උපනික්ඛායසහජතාදිවසෙන මූලානි හොනති. තථා අනිමානස්සාපි.¹
 “පඤ්ඤං පුරකබ්බා”ති: පඤ්ඤං පුබ්බබ්බමං කන්තා. “කල්‍යාණ
 පිති”ති: කල්‍යාණපිතියා සමන්තාගතො. “වතුණෙ සහෙථ පජි
 දෙව ඛමෙම”ති අනන්තරභාවාය වුවවමානෙ පරිදෙවතීයධම්මෙ
 සහෙය්‍ය. “විවඤ්ඤාලො”ති: පරිවිමංසනබ්‍රලො. “පවිච්ඡඤ්ඤා
 ලො”ති: විසෙසෙන විමංසනබ්‍රලො. “පෙකබ්බාසනබ්‍රලො”ති:
 ඉක්කනබ්‍රලො. “සමෙකබ්බාසනබ්‍රලො”ති: එසකබ්‍රලො.
 “විඤ්ඤාපිතාදි”ති: පාකටං කන්තා ඤ්ඤාපිතාදි. “අභික්ඛානෙන
 පටික්ඛානෙන”ති: එත්ත තාව අභික්ඛානං වුවවති ගමනං
 පටික්ඛානනං නිවත්තනං තදුභයමපි වතුසු ඉරියංපථෙසු ලබ්භති,²
 ගමනෙ තාව පුරතො කායං අභිගරන්තො අභික්ඛමති, නාම,
 පටිනිවතෙනතො පටික්ඛමති නාම. ණානෙපි ධිතොව කායං
 පුරතො ඔනමන්තො අභික්ඛමති නාම. පච්ඡතො අපනාමෙත්තො
 පටික්ඛමති නාම. නිසර්ජාය නිසින්නකොව ආසනස්ස පුරිමිභානි
 අභිමුඛා සංගරන්තො අභික්ඛමති නාම, පච්ඡමං අභිගප්පදෙසං පච්ඡා
 සංගරන්තො පටික්ඛමති නාම. නිපර්ජායපි එසෙව නයො. “සමපඤ්ඤා
 කාදි හොති”ති: සමපඤ්ඤාන සබ්බකිවච්ඡාදී. සමපඤ්ඤායොව
 වා කාරී.³ සො හි අභික්ඛානනාදීසු සමපඤ්ඤං කරොතෙව, න
 කන්තවි සමපඤ්ඤාපිරිතිතො හොති. “ආලොකිනො විලොකිනො”ති:
 එත්ත පන ආලොකිතං නාම පුරතො පෙකබ්බං. විලොකිතං නාම
 අනුදිසාපෙකබ්බං, අඤ්ඤාදිපි හෙය්‍ය උපරි පච්ඡතොපෙකබ්බවසෙන
 ඔලොකිත උලොකිතාපලොකිතානි නාම හොනති, තානි ඉධ න
 ගතිතානි. සාරූපාවසෙන පන ඉමානෙව වෙ ගතිතානි ඉමිතා වා
 මූඛෙන සබ්බානි ගතිතානෙවානි. “සමිමිජ්ජෙන පසාදිනො”ති: පබ්බානං
 සමිමිඤ්ඤන පසාරණේ. “සංඝාපිපත්තවිවරධාරණො”ති: එත්ත සංඝාපි
 විවර්තනං නිවාසන පාරූපනාවසෙන පත්තස්ස භික්ඛාපටිග්ගාගණ
 වසෙන පරිභොගො ධාරණං නාම.

අසිතාදීසු “අසිනො”ති: පිඨපාතහොජනෙ. “පිනො”ති: යාගුආදී
 පානෙ. “බාසිනො”ති: පිඨබර්ජකාදී බාදනෙ. “සාසිනො”ති: මුද්ධාණි
 තාදි සායනෙ. “උච්චාරපස්සාවකමෙම”ති: උච්චාරස්ස ව පස්සාවස්ස ව
 කරණේ. ගතාදීසු “ගනො”ති: ගමනෙ. “ඝිනො”ති: ණානෙ.
 “නිසිනොන”ති: නිසර්ජාය. “සුතොන”ති: සයනෙ. “ඤ්ඤාදිනො”ති:
 ඤ්ඤාපිතො. “භාසිනො”ති: කථනෙ. තත්ත උපාදරූපස්ස සද්දයන
 නස්ස අප්පවතෙන සති භාසිතා නාම න හොති.⁴ තස්මිං
 පවත්තනෙන හොතිති පරිග්ගාගකො භික්ඛු භාසිතෙ සමපජ්ඣන
 කාරී නාම හොති. විමුක්තායතනසිසෙන ධම්මං දෙසෙන්නොපි
 බ්බන්ධං තීරව්ජානකථා පභාය දසකථාවච්ඡුතිස්සිතං කථං.

1. V. ම. තථාමානස්සාපි.

3. V. ඉ. කාරිහොති.

2. V. ඩ. ලභති.

4. ම. V, භාසිතානාම කථා න භොති.

කප්පෙනොපි භාසිතෙ සම්පජ්ඣකාරී නාම. “තුණ්හිභාවෙ”ති. අකප්පෙන. තත්ථ උපාද්‍රුපස්ස සද්දයනනස්ස පච්චතියං තුණ්හිභාවො නාම තඤ්ච, අප්පච්චතියං හොතිති පරිශ්‍රාගකො භික්ඛු තුණ්හිභාවෙ සම්පජ්ඣකාරී නාම හොති. අද්ධංසආරම්භේසු විත්තරුපිකං කම්මසානං ගහෙත්වා නිසින්නොපි දුතියජ්ඣානං සමාපන්නොපි තුණ්හිභාවෙ සම්පජ්ඣකාරී නාම. එත්ථ ච එකො ඉරියාපථො චිත්‍ර ධානෙසු ආගතො. සො හෙය්‍යා අභික්ඛන්නෙති එත්ථ භික්ඛාචාරගාමං ගච්ඡතො ආගච්ඡංතා ච අඛානගම්නවසෙන කපිතො. ගතෙ සිතෙති එත්ථ විහාරෙ චුණ්ණකපදුඛාරවසෙන කපිතොති වෙදිතබ්බො. “බුඛානුස්සතිවසෙනා”ති ආදයො හෙය්‍යා තත්ථ තත්ථ පකාසිතා එව. “අරති”ති: රති පටිකෙබ්බො. “අරතිනා”ති: අරමනාකාරෙ. “අනගිරති”ති: අනගිරතභාවො. “අනගිරමනා”ති: අනගිරමනා කාරෙ. “උක්කණ්ණිනා”ති: උක්කණ්ණනාකාරෙ. “පටිගස්සනා”ති: උක්කණ්ණනවසෙනෙව පටිගස්සනා.

“කිංසු අසිස්සාමි”ති: කිං භුජ්ස්සාමි. “කුචං වා අසිස්ස”නති: කුචං වා අසිස්සාමි. “දුක්ඛං චන සෙත්ථ කුචස්ස සෙස්ස”නති: ඉමං රතතිං දුක්ඛං සසිං අස්ස ආගම්නරතතිං කත්ථ සසිස්සං. “එතෙ විනාසෙක”ති: එතෙ පිඨපාතනිසසිතෙ වෙ සෙනාසන නිසසිතෙ වෙති චත්තාරෙ විනාසෙක. “අනිකොනවාදි”ති: අපට්ඨිබ්බොධවාරී නිත්තණ්ණවාරී. “එලකෙ වා”ති: වංකාදිඑලකපිඨෙ ව. “ආගාමිතිරතති”නති: ආගාමිතියං රතතියං. “ආදෙවනෙසෙස”ති: විසෙසෙන දෙවතියෙස. “පටිදෙවනිසෙස”ති: සමන්තතො දෙවතියෙස.

“කාලෙ”ති: පිඨපාතකාලෙ පිඨපාතසංඛාතං අන්තං වා විචර සැබාහං වසනං වා ලඛා ධම්මෙන සමෙතාති අධිප්පායො. “මන්තං යො ජඤ්ඤ”ති: පරිශ්‍රාගණෙ ව පරිභොගෙ ව සො පමාණං ජනෙය්‍ය. “ඉඛා”ති: සාසනෙ. නිපාතමත්තමෙව වා එතං. “නොසනිත්ථ”නති: සන්නොසත්ථං. එතදත්ථං මන්තං ජනෙය්‍යාති චුත්තං හොති. “සො නෙසු ගුත්තො”ති: සො භික්ඛු තෙසු පච්චයෙසු ගුත්තො. “සනවාදි”ති: සඤ්ඤතවිහාරො රක්ඛිත ඉරියාපථො රක්ඛිත කායච්චිම්මනොවාසො වාති චුත්තං හොති. යතිවාරිතිපි පාඨො එසො යෙවත්තො. “රුසිනො”ති: රොසිතො, සට්ඨිතොති චුත්තං හොති. “විහි කාරණෙහි මන්තං ජනෙය්‍යා”ති: විහි භාගෙහි පමාණං ජනෙය්‍ය. “පටිගහගණ්ණොවා”ති: පරෙති දීයමානගහගණ්ණාලතො වා. “පටිභොගනොවා”ති: පරිභුර්තකාලතො වා. “ථොකෙසි දිසාමා නෙති”: අප්පකෙපි දීයසමානෙ. “කුලානුද්දසාසා”ති: කුලානං අනුද්දය නාය. “කුලානුරක්ඛාසා”ති: කුලානං අනුරක්ඛණ්ණත්ථාය. “පතිගණ්ණා නි”ති: ථොකමපි ගණ්ණාති. “බමුකෙසි දිසාමානෙ”ති: අනප්පකෙපි දීයසමානෙ. “කාසපටිගාපිසං විචරං පතිගණ්ණාති”ති: එත්ථ කායං පරිහරති පොසෙතිති=කායපරිහාරියං. “කුච්ඡිපටිගාපිසං”නති කුච්ඡිං

පරිහරණී පොසෙතිති=කුලීපරිහරණී. ඉතරිතරපව්වෙ සනෙතා
සෙන සමනාගතසා භික්ෂුනො අභ පරිකාරා වට්ටනති, තිණි
විවරානි පනෙතා දනකකට්ඨවේදනවාසි එකා සුචි කායබ්බන්තං
පරිසාරවනනති වුත්තමපි වෙන:-

“තිව්වරව පනෙතා ව වාසි සුචි ව බ්බන්තං,
පරිසාරවනෙන අභෙතෙ යුත්තයොගසා භික්ෂුනො”ති.

තෙ සබ්බ කායපරිහරණියි ගොනති කුලීපරිහරණියි. කථං?
තිව්වරං තාව තිවාසෙත්වා පාරුපිත්වා විවරණකාලෙ කායං පරිහරණී
පොසෙතිති කායපරිහරණී ගොති. විවරකණේණන උදකං පරිසාරා
වෙත්වා පිටතකාලෙ බාදිතබ්බ ඵලාඵල ගහණකාලෙ ව කුලීපං පරි
හරණී පොසෙතිති කුලීපරිහරණී ගොති. පනෙතාපි තෙන උදකං
උඩරිත්වා නහානකාලෙ කුටිපරිහරකරණකාලෙ ව කායපරිහරණො
ගොති. ආහාරං ගහෙත්වා භුජනකාලෙ කුලීපරිහරණො, වාසිකාය
දනකකට්ඨවේදනකාලෙ මවපිඨානං අබ්බ*පාදවිවරකුටිද්ධක
සර්ජනකාලෙ ව කායපරිහරණො ගොති, උච්ඡ්වේදන නාලිකොරතව්ජ
නකාලෙ කුලීපරිහරණො, සුචි විවරසිබ්බනකාලෙ කායපරිහරණො
ගොති. පුචං¹ වා ඵලං වා විජ්ඣත්වා බාදනකාලෙ කුලීපරිහරණො.
කායබ්බන්තං බ්බන්තා විවරණකාලෙ කායපරිහරණො, උච්ඡ්වේදනී
බ්බන්තා ගහණකාලෙ කුලීපරිහරණො. පරිසාරවනං තෙන උදකං
පරිසාරවෙත්වා නහානකාලෙ සෙනාසනපරිහරකරණකාලෙ කාය
පරිහරණො. පානීයපානකාලෙ පරිසාරවනකාලෙ තෙනෙව ව තිලතමුල
පුත්‍රකාදීති ගහෙත්වා බාදනකාලෙ ව කුලීපරිහරණො.

“පටිසංඛාසොතිසො”ති: උපායෙන පථෙන පටිසංඛාය ඤාත්වා
පව්වෙක්ඛිත්වාති අනෙථා. එත්ථ ව සීතසා පටිසංඛායාති ආදිනා
නගෙන වුත්තපව්වෙක්ඛණ්මෙව යොතිසො පටිසංඛාති වෙදි
තබ්බං. තත්ථ “විවර”නති: අනතරවාසකාදීසු යං කිචි. “පටිසෙවති”ති:
පරිභුජනී තිවාසෙති වා පාරුපනී වා. “සාවදෙව්වා”ති: පයොජනාවධි
පරිවේදනීයමව්වනං. එතතකාමෙව හි යොගිනො විවරපටිසෙවනෙ
පයොජනං. යදිදං? සීතසා පටිසංඛායාති ආදි, න ඉතො භීයෙතා.
“සීතසා”ති: ආදි අජ්ඣන්තවාතුබොහවසෙන වා බහිචා උතුපරි
ණාමවසෙන වා උපනතසා යසා කසාපි. “පටිසානාසා”ති: පටිගත
නත්ථං. යථා සරිතෙ ආබාධං න උපාදෙති එවං තස්ස විනොදනත්ථං,
සීතබ්බාහතෙ හි සරිතෙ වික්ඛින්නාවිතො යොතිසො පදගිතුං න
සකෙතාති, තසමා සීතසා පටිසංඛායා විවරං සෙවිතබ්බනති ගතවා
අනුඤ්ඤසි. එස නගො සබ්බත්ථ. තෙවලං ගෙත්ථ “උණසා”ති:
අහිසනතාපසා, තස්ස වනදහාදීසු සමහවො වෙදිතබ්බො. “බංසමක
සවාතාතපසිරිංසපසමන්තාන”නති එත්ථ පන “බංසා”ති: බංසම

* අවති.

1. සී. I. & II. ප්‍රථම.

† පානීයපාණක.

කිකිකා අකුමකිකාතිපි වුවන්ති. මකසා මකසා ඵව. “වානා”ති: සරජ අරජාදි හෙද. “ආනාපො”ති: සුරියානපො. “සිට්ඨසපා”ති යෙ කෙවි සරන්තා ගව්න්ති දීඝජ්ඣිකා සප්පාදයො. තෙසං දඬසම්ඵෙය්‍යො පුඬසම්ඵෙය්‍යො වානි දුට්ඨො සම්ඵෙය්‍යො. සොපි විවරං පාරුපිත්වා නිසින්නං න බාධති, තඤ්චා තාදිසෙසු ආනෙසු තෙසං පටිඝාතත්ථාය පටිසෙවති. “යාවදෙවා”ති: පුත්ත එතස්ස චචනං නිශත පයොජනාවධි පරිචේද දස්සන්නත්ථං. හිරිකොපින පටිච්ඡාදනං හි යතපයොජනං. ඉතරුති කදවි කදවි හොනති. තත් “හිරිකොපින”නි: තං තං සම්බාධිතානං යසම්භි යසම්භි අබ්‍යෙහි විවරියමානෙ හිරි කුප්පති විතස්සති තං තං හිරිකොපනතො හිරිකො පිනනති වුවන්ති. තස්ස හිරිකොපිතස්ස පටිච්ඡාදනත්ථනති හිරිකොපි නපටිච්ඡාදනත්ථං. හිරිකොපනපටිච්ඡාදනත්ථනතිපි පාඨො.

“පිඬපාන”නති යංකිචි ආහාරං, යො හි කොචි ආහාරෙ නිකුත්තො පිඬොලොන පතො පතිතතො පිඬපාතොති වුවන්ති. පිඬානං පාතොති පිඬපාතො. තත් තත් ලඬානං හිකඬානං සනති පාතො සමුහොති වුත්තං හොති. සෙසං හෙඨා වුත්තනයමෙව.

“සෙහාසන”නති: සයනව ආසනව. යත් යත් හි සෙති විහාරෙ වා අසිසයොගාදිභි වා තං සෙනාසනං. යත් යත් ආසති නිසීදති තං ආසනං, තං එකතො කත්වා සෙනාසනනති වුවන්ති. “උතුපරිස්සය විනොදනපටිසලාණාරුමත්ථ”නති: පරිස්සයතො උතු යෙව උතුප රිස්සයො, උතුපරිස්සයවිනොදනත්ථව පටිසලාණාරුමත්ථව. යො සරිච්ඡිත්තවිරූපකරෙ අසප්පායො උතු සෙනාසනපටිසෙවනෙහි විනොදෙනබ්බො හොති. තස්ස විනොදනත්ථං. එකිභාවස්ථත්ථවාති වුත්තං හොති. කාමව සීතපටිඝාතාදිනා ව උතුපරිස්සයවිනොදනං වුත්තමෙව. යථා පන විවරපටිසෙවනෙ හිරිකොපිනපටිච්ඡාදනං නිශතපයොජනං ඉතරුති කදවි කදවි භවන්ති¹ වුත්තං, ඵවමිධාපි නිශතං උතුපරිස්සයවිනොදනං සකියාය වුත්තනති වෙදිතබ්බං. අථවා අයං වුත්තප්පකාරෙ උතු උතුයෙව. පරිස්සයො පන දුට්ඨො-පාකව පරිස්සයා ව සීභව්‍යග්‍යාදයො පටිච්ඡන්තපරිස්සයා ව රුගදෙසා දයො. තෙ යත් අපරිගුත්තියා ව අසප්පායරූපදස්සනාදිනා ව ආබාධං න කරොනති තං සෙනාසනං. ඵවං ජාතිත්වා පච්චෙකිත්වා පටිසෙවනො හිකු පටිසංඛා යොනිසො සෙනාසනං-පෙ-උතු පරිස්සයවිනොදනත්ථං පටිසෙවතිති වෙදිතබ්බො.

“තිලානපච්චයහෙසජ්ජපරිකාර”නති එත්ථ රෙගස්ස පති අය නතොන පච්චයො, පච්චතිකගමනතොනාති අත්ථො. යස්ස කස්සචි සප්පායස්සෙතං. අධිවචනං. හිසකකස්ස කමමනොන අනුඤ්ඤාතතො හෙසජ්ජං. තිලානපච්චයොව හෙසජ්ජං=තිලානපච්චයහෙසජ්ජං, යං

කවි ගීලානස්ස සප්පායං භික්ඛකකම්මං. තෙලමුඬුළාණ්ණිතාදීති වුත්තං
 හොති. පණ්ණාසකෙති තත්ථ පන “සත්තති නගරපරික්ඛාරෙති සුප
 රික්ඛිතං හොති”ති ආදිසු පරිවාරො වුවවති. “රජො සෙතපරික්ඛා
 රො ක්කිනකො වක්ඛවිරියො”ති ආදිසු අලංකාරො. “යෙවිමෙ පබ්බ
 ජතෙන ජීවිතපරික්ඛාරො සමුද්දනෙතබ්බො”ති ආදිසු සමාරො, ඉධ
 පන සමාරොපි පරිවාරොපි වට්ඨති. තච ගීලානපච්චයභෙසජ්ජං
 ජීවිතස්ස පරිවාරොපි හොති ජීවිතනාසකාලාධුප්පත්තියා අනතරං
 අද්දනා රක්ඛණතො සමාරොපි. යථා චිරං පචත්තති ඵලමස්ස කාර
 ණභාවතො¹ තස්මා පරික්ඛාරොති වුවවති. ඵලං ගීලානපච්චය
 භෙසජ්ජව තං පරික්ඛාරෙ වාති=ගීලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරෙ.
 තං ගීලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරං. ගීලානස්ස යං කිචි සප්පායං
 භික්ඛකානුසූතං තෙලමුඬුළාණ්ණිතාදි ජීවිතපරික්ඛාරනති වුත්තං
 හොති. “උප්පන්නාන”නති: ජනනං භූතනං නිබ්බත්තනං,
 “වෙය්‍යාලාඛිකාන”නති: ඵත්ථ ව්‍යාලාඛොති ධාතුකොඤ්ඤා, තං
 සමුදානා ව කුසලණ්ඩපිළිකාදයො, ව්‍යාලාඛතො උප්පන්නතො
 වෙය්‍යාලාඛිකා. “වෙදනා”ති: දුක්ඛවෙදනා අකුසලවිපාකවෙදනා,
 තාසං වෙය්‍යාලාඛිකානං වෙදනානං. “අඛ්‍යාපජ්ඣපරමනායා”ති:
 නිදුක්ඛපරමතාය. යාව වා දුක්ඛං සබ්බං පභීතං හොති තාවාති
 අත්ථො. “සන්තුඤ්ඤා හොති”ති: පච්චයසන්නොසෙත සන්තුඤ්ඤා
 හොති. “ඉනරිකරෙන විවරෙන”ති: න ථුලසුමුලසුචපණ්ණිතවිර
 ජ්ණණානං උච්චයෙන පච්චයෙන.²

අථ බො යථාලඛාදීනං ඉතරිතරෙන යෙන කෙනචි සන්තුඤ්ඤාති
 රසම්මං හි තයො සන්නොසා යථාලාභසන්නොසො යථාලල
 සන්නොසො යථාසාරුප්පසන්නොසොති. පිච්චානාදිසුපි ඵසෙව නයො.
 “වණ්ණවාදී”ති: ඵකො සන්තුඤ්ඤා හොති සන්නොසස්ස වණ්ණං න
 කපෙති, ඵකො න සන්තුඤ්ඤා හොති සන්නොසස්ස වණ්ණං කපෙති,
 ඵකො තෙව සන්තුඤ්ඤා ව හොති න සන්නොසස්ස ව වණ්ණං කපෙති,
 ඵකො සන්තුඤ්ඤා ව හොති සන්නොසස්ස ව වණ්ණං කපෙති, තං
 දස්සෙතුං “ඉතරිතරසන්තුඤ්ඤා ව වණ්ණවාදී”ති: වුත්තං.

“අනෙසන”නති: දුතෙය්‍යපභීතගමනානුයොගප්පභෙදං නානප්ප
 කාරං අනෙසනං. “අප්පවිරුප”නති: අයුත්තං. “ලබා වා”ති: ධම්මෙන
 සමෙත ලභිතො. “අගධිනො”ති: අගධිතලොභවන්නො. “අමුච්ඡි
 නො”ති: අධිමත්තතණ්ණාය අමුච්ඡිනො. “අනජ්ඣාපනො”ති:
 තණ්ණාය අනොත්ථො³ අපරියොනඛො. “ආදීනවදස්සාමි”ති: අනෙ
 සනාපත්තියච ගධිතපරිභොගෙ ව ආදීනවං පස්සමානො. “නිස්සරණ
 පඤ්ඤා”ති: “යාවදෙව සිතස්ස පටිසානායා”ති වුත්තං නිස්සරණං ව
 පජනන්නො. “ඉනරිකරවිවරසන්තුඤ්ඤා”ති: යෙන කෙනචි

1. V. ම. කාරණාභාවතො.

2. සි. I. II. & III. යෙන කෙනචි.

3. V. මුච්ඡ. අනාපන්නො.

4. V. අනොත්ථතා.

විවරෙන සනතුසියා. “නෙවනනානුක්කංසෙති”ති: අහං පංසුකුලිකො මයා උපපම්පදමාලකෙයෙව¹ පංසුකුලිකඛ්ඛං ගතිතං කොමයා සදිසො අපීති අනතුකකංසනං න කථෙති. “න පරං වම්බෙති”ති: ඉමෙ පතඤ්ඤා භික්ඛු න පංසුකුලිකා ගීවාපංසුකුලිකමත්තමපි එතෙසං නපීති වා එවං පරං න වම්බෙති.

“සො හි නාඨ දකෙඛා”ති: යො තස්මිං විවරසන්තොසෙ වණ්ණවාදී තාසු වා දකෙඛා ඡෙකො වාසතො. “අහලසො”ති: සාතච්චකිරියාය ආලසියවිරතීනො. “සම්පජ්ජනො පතියානො”ති: සම්පජ්ජනපඤ්ඤායවෙව සතියා ව සුත්තො. “පොඤ්ඤො”ති: න අබ්බුතපාතතිකෙ. “අග්ගඤ්ඤො”ති: අග්ගොති ජනිතබ්බෙ. “අරියවංසෙ ඩීනො”ති: අරියානං වංසෙ පතීතිනො. අරියවංසොතිව-යථාති ඛතතියවංසො බ්‍රාහ්මණවංසො වෙස්සවංසො සුද්දවංසො සමණවංසො කුලවංසො රජවංසො, එවං අයමපි අභමො අරියවංසො අරියතනනි අරියපච්චෙණ්ණි නාම භොති. සො ඛො පත අරියවංසො ඉමෙසං වංසානං මූලගතියාදීනං කාලානුසාරිකගතියාදයො විශ අග්ගමකතියාති.

“කෙ පන නෙ අරියා සෙසං එසො වංසො”ති: අරියා වුවවනති බුඬා ව පච්චෙකබුඬා ව තථාගතසාවකා ව, එතෙසං අරියානං වංසො. ඉතොපුබ්බෙති සතසහස්සකප්පාධිකානං චතුත්තං අසංඛෙය්‍යානං මන්තෙ තණ්හංකරො මේධංකරො සරණංකරො දීපංකරොති චත්තාරො බුඬා උප්පන්නා, තෙ හි අරියා තෙසං අරියානං වංසොති=අරියවංසො, තෙසං බුඬානං පරිනිබ්බාණ්ණො අපරභාගෙ එකං අසංඛෙය්‍යං අතික්කම්මිනා කොඛඤ්ඤා නාම බුඬො උප්පන්නො. ඉමස්මිං කප්පෙ කතුසකො කොනාගමනො කස්සපො අමානං භගවා ගොතමොති චත්තාරො බුඬා උප්පන්නා තෙසං අරියානං වංසො අරියවංසො. අපිව-අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං සබ්බ චුළුපච්චෙක බුඬසාවකානං අරියානං වංසොති=අරියවංසො, තස්මිං අරියවංසෙ පතීතිනො. “ඉනදිනරෙන පිඨපානො”ති: යෙන කෙනවි පිඨපා තෙන සෙනාසනාදීසුපි එසෙව නයො.

“ආසනනෙසු”ති: චක්කාදීසු ආයතනෙසු. “සනො”ති: සඤ්ඤානො. “සනතො”ති: යතත්තවා. “පටිසනතො”ති: අතිවිශ යතත්තො. “ගුතො”ති: රක්ඛිතො. “ගොපිතො”ති: මුද්දස්සය විශ පඨපිතො. “රක්ඛිතො”ති: පරිසාමිතො. “සංවුතො”ති: වාරසංවරදේන පිතිතො. “මුංසිතො”ති: ගර්භිතො. “වම්බිතො”ති: අපසාදිතො.² “සම්බිතො”ති: සංවිතමාපාදිතො. “ගර්භිතො”ති: අවමඤ්ඤිතො. “උපවදිතො”ති: අකෙකාසිතො. “ඵරුසෙතො”ති: මම්බෙත්ඤ්ඤතවචනෙන. “කක්ඛලො”ති: දුරුණෙන. “න පටිවජ්ජො”ති: පටිපථරික්ඛා න කප්ථෙය්‍ය.

1. V. උපසම්පදමාලකෙයෙව.

2. V. අප්පසාරිතො.

“කානානුයුතො”ති: අනුප්පනනුප්පාදනෙන උප්පනනසෙව
නෙන ව ක්කානෙන අනුයුතො. “උපෙක්ඛමාරබ්බ සමාහි
තනො”ති: වතුන්ඤ්ඤානුපෙක්ඛං උප්පාදෙත්වා සමාහිත්විතො.
“නානාසං¹ කුසලවිප්පපච්ඡේද”ති: කාමචිතකකාදි විතකකච
කාමසඤ්ඤදිකං විතකකසංච ආසයච හත්තුකකුච්චාදි කුකකුච්චච
උපච්ඡේදෙය්.

“අනුප්පනනං වා පඨමජ්ඣානං උප්පාදයා”ති: තස්මිං
අතතභාවෙ න උප්පනනං වා උප්පජ්ඣා වා පරිහිනං
පඨමජ්ඣානං වා උප්පාදනන්තං අතතනො සන්තානෙ පටිලා
හන්තං. “උප්පනනච පඨමජ්ඣානං ආසෙවති”ති: ආදීප්ප එත්ථ ආද
රෙන සෙවති පගුණං කරෙති භාවෙති චෛස්සති බහුලී කරෙති
පුනපුනං කරෙති. “උපෙක්ඛායා”ති: වතුන්ඤ්ඤානෙ උප්පනනාය
තනුමජ්ඣානුපෙක්ඛාය, උපෙක්ඛායාති සභාවපදං. “උපෙක්ඛ
නා”ති: උප්පතතිතො ඉක්කණ්ණාකාරො. “අජ්ඣුපෙක්ඛනා”ති:
අබ්බං හුත්වා ඉක්කණ්ණං. “විතකසමුප්පා”ති විතකං උභ්‍යන්තිරිතතං
වජ්ජෙත්වා සමභාවො. “විතකසංඛනා”ති: විතකං අප්ප
ගබ්භතා අඵඛභාවො² ති අත්ථො. “මජ්ඣානනා විතකං”ති: න
සත්තං න පොසංසං විතකං මජ්ඣානනභාවොති අත්ථො. “වතුන්ඤ
ජ්ඣානෙ උපෙක්ඛං ආරබ්භා”ති: වතුන්ඤ්ඤානං ක්කානසමිං උප්පනනං තනු
මජ්ඣානුපෙක්ඛං පටිච්ච. “එකග්ගවිතො”ති: එකාරම්මණෙ පචතත
විතො. “අවිකිත්තවිතො”ති: උච්චවිජරිතො න විකිත්ත
විතො. තචචිතකකා වුත්තනාය එව. “කාමචිතකකානං කාමසඤ්ඤ
සංඝො”ති: කාමචිතකකතං විතකකනතං උප්පනනකාමසඤ්ඤ
තෙසං විතකකානං ආසයො වසනොකාසොති³ කාමසඤ්ඤසංඝො.
ව්‍යාපාදවිතකකාදීප්පි එසෙව නයො.

“වුද්දනො වට්ඨි සතිමාහිනඤ්ඤ”ති: උපජ්ඣායාදීහි වාචාහි
වොදිතො සමානො සතිමා හුත්වා තං වොදනං අභිනඤ්ඤෙය්.
“වාචං පමුචෙ කුසල”නති: ඤ්ඤසමුඤ්ඤිතං වාචං පමුචෙය්. “නාහි
වෙල”නති: අතිවෙලං පත වාචං කාලවෙලං සීලවෙලච අතිකකනතං
තප්පමුචෙය්. “ජනවාදබමමායා”ති: ජනපරිවාදකථාය. “නවෙත
සෙසා”ති: වෙනතං න උප්පාදෙය්.

“ඉදං ගෙ අප්පන”නති: ඉදං තච න පතතං. “අසා
රූප”නති: තච පයොගං අසාරූපං. “අශීලඝ්”නති: තච
පයොගං න සීලෙ පතිහිතනති අශීලඝං. සීලෙ භිතංසං පයොගං
න භොතිති වුත්තං භොති. කෙචි අශීලඝනති පඨනති. න පතිතච්චි
තනති⁴ අත්ථො. වණ්ණෙය්නති. “නිබ්බ”නති: තත්ථ තත්ථ නිදුනිත්ථා:

1. V. තකකාලං.

2. V. අඵඛභාවොති.

3. V. ධානොකාසොති.

4. V. ත මත්තච්චිතනති.

ඵපිතානං භිරුක්ඛස්ස වණ්ණාදිපුරුතං නිබ්බුලතිනං. “සචන්දාර”නති: කිව්ජ්ජිකෙ දුග්ගතමනුස්සෙ අනුකම්පං කතො එති සුඛෙන තෙ ජ්වනුපායං දස්සෙය්‍යාමිති නිබ්බානං තෙතො හත්ථං පසාරෙතො ඉමං ගහෙතො සුඛං ජ්වති අචික්ඛිතාරං විශ. “චජ්ජදසසින”නති: චෙ වජ්ජදසසිනො-ඉමිනා නං අසාරුපොන වා බලිතෙන වා සබ්බ මජ්ඣෙඛි නිග්ගණ්ණිකාමිති රුඛං ගවෙසකො ව, අඤ්ඤානඤ්ඤාපනත්ථාය ඤ්ඤානුගණ්ණත්ථාය සීලාදිනා තස්ස වුච්ඡිකාමත්ථාය තං තං වජ්ජං ඔලොකනෙන උලුච්චනසභාවසණ්ණිතොව, අයං ඉධ අධිපොතො, යථා භි දුග්ගතමනුස්සො ඉමං ගණ්ණාතිති තජ්ජත්ථා පොඤ්ඤාපි නිබ්බං දස්සෙතෙත කොපං න කරෙති පමුදිතොව හොති එවමෙව එවරුපෙ පුග්ගලො අසාරුපං වා බලිතං වා දිස්වා අචික්ඛිතෙන කොපො න කාතබ්බො තුළෙතෙව හවිතබ්බං හනෙන මහනතං වො කමමං කතං මග්ගං ආවරිසුපජ්ඣායට්ඨානෙ ඤ්ඤා ඔවදනෙනති පුනපි මං වදෙය්‍යාථාති වාරෙතබ්බමෙව. “නිග්ගණ්ණවාදි”නති: එකච්චොති සබ්බිභාරිකාදිනං අසාරුපං වා බලිතං වා දිස්වා අයං මෙ මුඛොදක දුනාදිති සක්කච්චං උපස්භති සුවෙ නං වක්ඛාමි න මං උපස්භතිස්සති එවං මෙ පරිහානි හවිස්සතිති වත්තුං අවිසහනෙනා නිග්ගණ්ණ වාදි නාම න හොති. සො ඉමසමිං සාසනෙ කච්චරං ආකීරති.

යො පන තථාරූපං වජ්ජං දිස්වා වජ්ජානුරූපං තජ්ජත්ථා පනා මෙනෙතො දඬුකමමං කරෙතෙනො විහාරා නිගරනෙනා සික්ඛාපෙති අයං නිග්ගණ්ණවාදි නාම, සෙය්‍යථාපි සමමාසමුඛො. වුත්තං හෙතං “නිග්ගණ්ණ නිග්ගණ්ණාහං ආනන්ද වක්ඛාමි පග්ගණ්ණ පග්ගණ්ණාහං යො සාරො සො ඤ්ඤාති”ති. “මෙඛාමි”නති: ඛමෙමාජපඤ්ඤාය සමන්තා ගතං. “නාදිස”නති: එවරූපං පඬිතං. හජෙය්‍ය පඬිරූපාසෙය්‍ය තාදිසං ආවරිතං හජමානස්ස අනෙතවාසිකස්ස සෙය්‍යොව පාපියො වුඛසියෙව හොති නො පරිහානීති. “ඔවදෙය්‍යා”ති: උප්පත්තවත්තියමිං-වදනෙනා ඔවදති නාම, අනුප්පත්තෙ අයසොපි තෙ සියාති ආදිවසෙක අනාගතං දස්සෙතෙනා අනුසාසති නාම. සමමුඛා වදනෙනාපි ඔවදනෙනා නාම. පරමමුඛා දුතං වා සාසනං වා පෙසෙතෙනා අනුසාසති නාම. සකිං වදනෙනාපි ඔවදති නාම. පුනපුනං වදනෙනා අනුසාසති නාම. ඔවදනෙනා එව වා අනුසාසති නාමාති එවං ඔවදෙය්‍ය අනුසාසෙය්‍ය. “අකුසලමහා”ති: අකුසලධමමා නිවාරෙය්‍ය කුසලධමමෙ පතිඤ්ඤාපෙය්‍යාති අත්ථො. “සනං හි සො පිණො හොති”ති: සො එව රූපො පුග්ගලො බුඬාදිනං සපුරිසානං පියො හොති යෙ පන අදිඤ්ඤාමා විනිශ්ඤ්ජපරලොකා ආමිසවක්ඛුකා ජ්විකත්ථාය පබ්බජිතා තෙසං අසතං සො ඔවාදකො අනුසාසකො න ඤ්ඤා අමහාකං උපජ්ඣායො න ආවරිතො කම්මො අමෙව ඔවදසිති එවං මුඛසන්ධිති විජ්ඣානනානං අපපියො හොතිති.

“එකකමම”නති: අපලොකනකමොදිකං එකකමම. “එකුදෙදෙසො”ති: නිදුනුදෙදෙසාදිකො එකුදෙදෙසො. “සමසිකකතා”ති: සමානසිකකතා¹. “ආහනවිහනන”නති: කොට්ඨක පහවිහනනාම. “බිලඡන”නති: ඵලිහාම. “පච්චි වෙතොබිලෙ”ති: බුඬධම්මසම්මසිකකාසමුග්ගමාරිසු පච්චපි විහතස්ස ඵලිහාවෙ. “ඤ්ඤ සමුච්ඡිතං වාම”නති: ඤ්ඤසම්පයුත්තවිතොන² උපපාදිතවාක්‍යං: “මුච්චෙය්‍යා”ති: විස්සරෙය්‍ය. “අත්ථසංගිත”නති: අත්ථසංගිතං.³ “බමුප්පසංගිත”නති: බමමෙක යුත්තං. “කාලාතික්කනනං වාමං න භාසෙය්‍යා”ති: කාලාතිතං වාමං න කට්ඨෙය්‍ය, තස්ස කාලස්ස අතික්කනනතා. “වෙලාතික්කනන”නති: මරියාදාතිතං වචනං න භණ්ණෙය්‍ය, වචනමරියාදාය අතික්කනනතා. උග්ගවසෙන කාලවෙලායො. “කාලෙ අසම්පතො”ති: අත්තතො වචනකාලෙ අසම්පතො. “අතිවෙල”නති: වෙලාතික්කනනං කත්වා අතිරෙකපමාණං භාසති. “නිහතො සෙති”ති: නිසාතිකො සෙති. “කොකිලා සෙව අනුභේ”ති: කාකියා පටිජ්ඣතිතො කොකිලාය අබ්‍යන්තරෙජ්ඣතො කොකිලපොභකො විශ්.

“අථාපර”නති: අථ ඉතොපරමි. “පච රඡනි”ති: රූපරුහාදිති පච රඤ්ජනාති. “සෙසං සනිමා විනාසාස සිකෙබ්බ”ති: සෙසං උපසිතසති හුත්වා ච විනයනත්ථං තිස්සො සිකඛා සිකෙබ්බය්‍ය, එවං සිකඛනොති රූපෙසු-පෙ-ඵස්සෙසු සහනෙ රුහං න අඤ්ඤති. “රූපරඡේ”ති: රූපාරමණං පටිච්ච උපනොනා රුහාදිරඡේ. සදුරුජ්ඣපි එසෙව නයො.

තතො සො තෙසං විනයාය සිකඛනො අනුක්කමෙන- “එතෙසු ධම්මෙසු”ති භාටා. තත්ථ “එතෙසු”ති: රූපාදිසු. “කාලෙන සො සමමා ධම්මං පටිවිමංසමානො”ති: සොති සො භික්ඛු යවායං උඬ්ඛෙ විතො සමථස්ස කාලොති ආදිතා නයෙන කාලො වුත්තො තෙන කාලෙන සබ්බං සංඛතධම්මං අනිවාරිතයෙන පරිච්ඡිමංසමානො. “එකොදිගුතො විහගෙ නාමං සො”ති: සො එකඟ්ග විතො සබ්බමොහාදිතමං විහගෙය්‍ය නත්ථි එත්ථ සංසයො. “උඬ්ඛෙ විතො”ති: විරිසිත්ථියවසෙන විතො අවුපසන්නො. බලවවිරියං හි මන්දසමාධිං විරියස්ස උඬ්චවපකඛතා උඬ්චවං ආභිභවති, එවං උඬ්ඛෙ විතො. “සමථස්ස කාලො”ති: සමාධිස්ස භාවනාය කාලො. “සමාගි ගෙ විතො”ති: උපවාරපණාහි විතො සමාගිතො. බලවසමාධි හි මන්දවිරියං සමාධිස්ස කොසල්පකඛතා කොසල්පං අභිභවති, සමාධි විරියෙන සඤ්ඤාජ්ඣො කොසල්ප පතිතුං න ලහති. විරියං සමාධිතා සඤ්ඤාජ්ඣං උඬ්චවෙව පතිතුං න ලහති, තස්මා තදුභයං සමං කාතබ්බං, උග්ගසමනාය හි අපණා හොති. “විපස්සනාස

1. V. සමානසිකකා. 2. V. විතො. 3. V. ම. අත්ථසංගිතං කාරණසංගිතං.

කාලො”ති: එවං සමාතිතෙ අතිවාදිවසෙන විවිධාය පසුනාය කාලො, සමාධිකම්මකස්ස බලවතීපි සඛා වට්ඨති, එවං සද්දනනො ඔකපෙන්නො අපඤ්ඤා පාපුණාති. සමාධිපඤ්ඤාපු පන සමාධිකම්ම කස්ස එකඟ්භාවා බලවතී වට්ඨති, එවං හි සො අපඤ්ඤා පාපුණාති, විපසුනාකම්මකස්ස පඤ්ඤා බලවතී වට්ඨති, එවං හි සො ලක්ඛණ පටිවේධං පාපුණාති, උභිත්තං සමත්තෙපි අපඤ්ඤා හොති එවං.

“කාලෙ පග්ගණ්ඨානි විතන”නති: යස්මිං සමයෙ අතිසිවිලවිරිය තාදීති ලීනං විතනං හොති තස්මිං සමයෙ ධම්මවිවයවිරියපීතිසමො ජක්ඛිග්ගසමුදාපනෙන විතනං පග්ගණ්ඨානි. **“නිග්ගණ්ඨානි”**ති: යස්මිං සමයෙ අවාදවිරියතාදීති උභිත්තං විතනං හොති තස්මිං සමයෙ පසුබි සමාධිඋපෙක්ඛාසමො ජක්ඛිග්ගසමුදාපනෙන විතනං නිග්ගණ්ඨානි. **“සමපගංසති කාලෙනා”**ති: යස්මිං සමයෙ විතනං පඤ්ඤාපයොග මඤ්ඤාය වා උපසමසුඛානං විගමෙන වා නිරසාදං හොති තස්මිං සමයෙ අසංවේගවත්තුවත්තුවෙක්ඛණෙන සංවේජෙති, අසංවේග වත්තුවත්තුව නාම-ජත් ජරා බ්‍යාධි මරණානි වතාරි අපායදුක්ඛං අතීතෙ වට්ඨමුලකං දුක්ඛං අනාගතෙ වට්ඨමුලකං දුක්ඛං පව්වුප්පනෙන ආභාරපරියෙභිමුලකං දුක්ඛනති, රතනත්තයගුණානුසාරණෙන වස්ස පසාදං ජනෙති. අයං වුවති සමපගංසති කාලෙනාති: **“විතනං සමාදුග්ග”**ති: යස්මිං සමයෙ සමාපඤ්ඤානං සමාධිවිරියානං ව සමභාවො තස්මිං කාලෙ විතනං සමාදුග්ගය අපඤ්ඤා පාපෙය්‍ය.

“අජක්ඛපෙක්ඛති කාලෙනා”ති: යස්මිං සමයෙ සමවාපටි පතති. ආගම අලීනං අනුබ්‍යාසං අතිරසාදං ආරම්භණෙ සමප වතනං සමාධිවිටිං පටිපන්නං විතනං හොති, තදස්ස පග්ගණ්ඨානිග්ග සමපගංසනෙසු න බ්‍යාපාරං ආපජ්ජති සාරථී විය සමපවතෙනසු අස්සෙසු, අයං වුවති කාලෙන අජක්ඛපෙක්ඛතීති. **“සො සොගී කාල කොච්ඡෙ”**ති: එසො වුත්තප්පකාරෙ කම්මසානසොගෙ නිසුත්තො පග්ගණ්ඨානිග්ගසමපගංසනසමාදුග්ග අජක්ඛපෙක්ඛනකාලෙසු ජෙතො බ්‍යත්තො. **“කිම්මි කාලම්මි”**ති ආදීනා පග්ගණ්ඨානිකාලං පුච්ඡති, ඉද්ධති පග්ගණ්ඨානිකාලං විස්සරෙන්නො **“ලීනෙ විතනම්මි”**ති ආදිමාග. අති සිවිලවිරියතාදීති විතෙන ලීනභාවං ගතෙ ධම්මවිවයවිරියපීති සමො ජක්ඛිග්ගසමුදාපනෙන පග්ගණ්ඨානි. **“උඛන්තස්මිං හි නිග්ගණො”**ති: අවාදවිරියතාදීති උඛන්තෙ විතෙන පසුබිසමාධිඋපෙක්ඛා සමො ජක්ඛිග්ගසමුදාපනෙන නිග්ගණො. **“නිරසාදකතං විතනං සමපගංසෙය්‍ය නාමදෙ”**ති: පඤ්ඤාපයොගමඤ්ඤාය වා උපසම සුඛානං විගමෙන වා අසාදවිරතීනං කතං අසංවේගවත්තුවත්තුවෙක්ඛණෙන වා රතනත්තයගුණානුසාරණෙන වා තස්මිං බණ විතනං සමපගංසෙය්‍ය. **“සමපගංසං සද්ධං විතන”**නති: යස්මිං කාලෙ වුත්තනසෙනෙව සමපගංසිතං විතනං හොති.

“අලිහං භවති අනුබන්ධ”නති: විරියසමාධීනි සඤ්ඤාජිතතතා ලීනුබ්බවිරහිතව හොති. “සමථනිමිත්තං”ති: සමථො ව නිමිත්තව සමථනිමිත්තං, තස්ස. “සො කාලො”ති: යො සො ලීනුබ්බව විරහකාලො වුත්තො සො කාලො. “අජකුන්තං රමයෙ මනො”ති: කුන්තසම්පයුත්තං විත්තං කසිණාදිගොචරජකිත්තෙත තොසයෙය්‍ය අභිරමාපෙය්‍ය. “එතෙන මෙව උපායෙහි”ති: එතෙන වුත්තොපායෙන එව. මකාරෙ පදසක්ඛිවසෙන වුත්තො. “අජක්ඛුපෙකකිස්‍ය ආවදෙ”ති: සද උපචාරපාණාහි තං විත්තං සමාහිතං තද සමාහිතං විත්තනති ජනිත්වා පග්ගහනිග්ගහසම්පතංසනෙසු බ්‍යාපාරං අකත්වා තස්මිං බණ්ණෙ අජක්ඛුපෙකකිණ්ණමෙව කරෙය්‍ය.

ඉද්දති “කිමති කාලමති පග්ගාහො”ති පුඨගාථං නිගමෙනො “එවං කාලවිදු ධිරෙ”ති ආදිමාහ. “කාලෙන කාලං විත්තං නිමිත්තමුපලක්ඛයෙ”ති: කාලානුකාලං සමාධිසම්පයුත්තවිත්තං ආරමභං සලලකෙව උපපරිකෙවරීයාති අත්ථො. සෙසං සබ්බන්ත පාකට්මෙව. එවං අරහත්තනිකුටෙන දෙසනං නිදපෙසීති.

සාමිපුත්තසුත්තනිදෙදසවණ්ණනා

ති සී තා.

සො ල ස මං.

සබ්මමපජ්ජානිකාස චුද්දකනිකාසඨකථාස මහානිදෙදසෙ

අඨකථගහ වණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහානිදෙදසවණ්ණනා සමත්තා.

[කතගුසංදස්සනාදිනි චුලනිදෙදසඨකථාවසානෙ

ආවිගවිස්සනති.]

සංවණ්ණිතපද්ධතං ආනුකූලමණිකා.

INDEX.

පිළිබඳතානි.		පිළිබඳතානි.	
අකතකමමා	42	අගණනනනනා	116
අකතතතා ව	121	අගතපුබ්බා සා දිසා	318
අකතං මේ කායසුචරිතං	229	අගතං දිසං	318
අකපටිතඉරියාපථා ව	314	අගාරමුනිනො	125
අකපටියෙ කපටියසඤ්ඤිතා	229	අගාරිකා	125
අකමමඤ්ඤා	310	අගාරිකා දණ්ඩපතිතා	249
අකාමතො වා	38	අගාරිකා වා	170
අකාරිතං	191	අගොචරෙ භික්ඛවෙ චරතං	325
අකිත්තසී	266	අග්ගඤ්ඤා	334
අකිත්තියා	201	අග්ගධම්මං	260
අකිරියදිසි	166	අග්ගතිත්තතනං විත්තඤ්ඤා	79
අකුකකුලෙව්වා	226	අග්ගිකකියුපමා	22
අකුබ්බනො	115	අග්ගි වා	19
අකුසලපුච්ඡා	264	අග්ගං	137
අකුසලථා	336	අසට්ටිනො	266
අකුසලා	220	අසනො	119
අකුසලො	118, 236, 255	අසමුලනො	119
අකුහනො	236	අඛතවිජ්ජා	286
අකෙවලී සො	256	අඛතාරකාසුපමා	22
අකෙකාධනොති යං හි ඛො		අචකුක්කරණං	315
පුත්තං	226	අචත්තතණ්ඤා	112
අකෙකාසපරිභාසකාති	324	අචලිනො	286
අකෙකාසො	135	අචිකකති	75
අකකභඤ්ඤානපටිච්ඡාදන		අචිත්තිකාරකනො	238
පුත්තමංසුපමං		අචෙලකො	307
පච්චෙකකමානො	327	අචත්තතණ්ඤා	112
අකකරසමවායො	142	අචත්තතිස්සං නිබ්බාණං	
අකකරිකාය	293	අචත්තපාපකම්මනා	304
අකකාතං	278	අචත්තපාරිසුඛියා	63
අකකාමි	111	අචත්තසත්ති	111
අකකකත	293		

පිළිබිකානි.	
අවනතසුචි	166
අවයනනි	109
අවයා	146
අවසර	292
අවාධාය	291
අවමනොනා	304
අවුතිපනෙනා	59
අවුතිපතනං	150
අවුතිං ගතො	59
අවච්ඡදනනි	114
අවේදසසිඛිනොපි ඵ්ඤනනි	114
අජනගමානො	115
අජපථං	197
අජනිතබ්බං	275
අජේගුවේතං	236
අජ්ඣාතතමෙව උපසමෙ	265
අජ්ඣාතතසමුදානා වා	265
අජ්ඣාතතිකා කාමා	10
අජ්ඣාතනං	48, 94
අජ්ඣාතනං වෙනොසමථමනු සුතෙනා	289
අජ්ඣාතනං රමයෙ මනො	339
අජ්ඣාතනං රගස්ස සනනි	215
අජ්ඣායනෙන වා	150
අජ්ඣුපෙකකනා	335
අජ්ඣුපෙකකති කාලෙන	338
අජ්ඣුපෙකෙකය්‍ය තාවදෙ	339
අජේඤනෙන වා	140
අජේඤසාමි	224
අජේඤසාමි තං	264
අජේඤාගගෙනි	201
අජේඤාභාලො	67
අජේඤාභරනි	39
අජේඤාපනනා	76
අජේඤාසානං	26
අජේඤාසිතං යෙව අද්දස	306
අඤ්ඤජනිකා	250
අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන	179
අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන දුක්ඛධමෙතන	179

පිළිබිකානි.	
අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන වජ්ජිනා	140, 150
අඤ්ඤත්‍ර සඤ්ඤය නිව්වානි	256
අඤ්ඤත්‍ර සතිපට්ඨානෙනි	153, 184
අඤ්ඤථාභාවො	177
අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස	108
අඤ්ඤමඤ්ඤපරිගනනා සාසිනො	210
අඤ්ඤමඤ්ඤති බ්‍යාරුමෙච දිස්සා	305
අඤ්ඤමඤ්ඤං න කදුචිමද්දුසුං	108
අඤ්ඤමඤ්ඤං පාණීතිපි උපකක්ඛනනි	222
අඤ්ඤවිතිතකා	250
අඤ්ඤ විතං උපසම්පෙන්නි	314
අඤ්ඤණකරණං	315
අඤ්ඤණං	216
අඤ්ඤතං	209
අඤ්ඤය	258
අඤ්ඤනෙව මුඛං කරොනනි	80
අඤ්ඤතිපි පණ්ඩිතෙනි	264
අඤ්ඤඤ්ඤං වදනනි	255
අඤ්ඤං ඉතො යාතිවදනනි ධම්මං අපරඤා සුචිමනෙව ලීනො එවං හි තිථ්‍යා සුප්පසො වදනනි	257
අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීරං	172
අඤ්ඤං මයා අාවජ්ජනං	202
අට්ඨා	139
අභනනං විමොක්ඛානං	189
අභපදෙපි කිලනනි	293
අභපනා	238
අභවිධමානො	148
අභසනං තණ්හාවිවරිතං	112
අභසමාපතතිඤ්ඤණෙන වා	171
අභානෙ වා පන කොට්ඨා ජයති	226
අභිකංකලුපමං	21
අභි ව	139

පිඨකානි.

පිඨකානි.

අභිනානා	133
අභිමයෙන	20
අභිසංඝාටං	214
අභිමාසිකං	308
අභිමයොගො	139
අභිමා	207
අභ්‍යුමනෙත්‍යු	87
අභ්‍යුමනෙත්‍යු වජ්ජසු	
හයදසොපි	85
අතමමයනා	63, 216
අතරි සො විසතතිකං	247
අතාණනො	119
අතිකකම්මං	136
අතිච්ච	174
අතිමඤ්ඤති	301
අතිමානො	44, 147
අතියනති	257
අතිරොචති	213
අතිවෙලං	337
අතිවෙලං දනනවිදංසකං	
හසති	293
අතිසාරදිසියා	257
අතිතතතිකො	29
අතිතපුච්ඡා	264
අතීතා	9
අතීතෙ විතතකකිණේ	104
අතීතං	171
අතීතං අඛානං ආරබ්භ	225
අතීතං උපාදය	75
අතීරිතං	264
අතුලිතං	264
අතතඤ්ඤො	152, 155
අතතන්තිපට්ඨදය	45
අතතන්තො ව	325
අතතන්තො වා	209
අතතදණ්ඩනො ජාතං	303
අතතදනො	244
අතතදම්ථාය	242
අතතදිසිඤ්ඤො	155
අතතනා	121, 328

අතතනා පටිපජ්ජමානා	
මුඤ්ඤායසුං	75
අතතනා පලිපපලිපනො	74
අතතනියෙන වා	236
අතතනො ඔලාරිකෙපි	
කිලෙසෙ ධමනි	325
අතතනො දිසි	167
අතතනො දිසි ඉදංසච්චාහි	
නිවෙසො කායගන්තො	248
අතතනො දිසියා රුගො	167
අතතනො දිසියා රුගො	
අභිජ්ඣාකායගන්තො	247
අතතනො සීලං වා	167
අතතනො සීලං වා වතං වා	248
අතතපච්චකං ධම්මං	242
අතතපරිනිබ්බාපණ්ණාය	242
අතතභාවපරියාපනෙන	267
අතතභාවසන්තිසායා	47
අතතභාවසා	225
අතතභාවාහිනිබ්බතතියා	112
අතතභාවෙන	313
අතතභාවො	105
අතතමනනා	15
අතතසම්ථාය	242
අතතගෙතු වා පරගෙතු වා	194
අතතා අජි	248
අතතානුදිසිං උභවච්ච	312
අතතානුචාදහයං	281
අතතානං ඝාතෙති	228
අතතා මෙ අනතරතීනො	251
අතතා මෙ උපනො	251
අතතුකකංසනමානො	147
අතතුපකකම්මකං	53
අතෙතන වා	236
අතතං	141
අතතං නිරතතං න හි තසා	
අජි	161
අත්තකාමා	182
අත්තභිකම්මො	120
අත්තරණං	9

පිළිබිකානි.		පිළිබිකානි.	
අත්ථරසසා	188	අද්දසං	12, 215
අත්ථවාදී	231, 322	අද්ධගතො	176
අත්ථසංහිතං	231, 322	අද්ධදණ්ණකෙති	196, 303
අත්ථාපගතං	201	අද්ධමාසකෙපි	176
අත්ථි ගොවරෙ	322	අද්ධා පිතිමනො ගොති	7
අත්ථි පඤ්ඤාන ආගමං	315	අද්ධා භවනො	
අත්ථි රුගො	67	අතිසමභවෙය්‍ය	328
අත්ථි සීලඤ්ඤව වතඤ්ඤ	137	අද්ධුවතො	119
අත්ථිපසංහිතං	337	අද්දෙවජ්ඣවචනං	12
අත්ථෙ ඤාතෙ		අද්දෙවලභකවචනං	12
අත්ථො පටිභායති	241	අධම්මරුගො	28
අත්ථො	241	අධිකරණකාරකා	185
අත්ථො තෙ දුතනීනො	201	අධිකුට්ඨනත්තෙ	22
අථ	213	අධිගව්ජනී	12
අථ ඛො සො යෙව අයසො	136	අධිගව්ජිසාමි	140
අථ වා	136	අධිගව්ජය්‍ය	57
අථවාපි බතිඛා	265	අධිගතපටිසම්භිදො	206
අථවාපි සමාධි	276	අධිගතො	333
අථාපරං	337	අධිගතතුකාමසා	326
අථාපරනිපත්ති		අධිගතවා	287
අතිසමෙතබ්බානි	327	අධිගමො තත්ති	242
අථාසනෙසු සයනෙසු		අධිට්ඨානං	133, 290
අත්ථසද්දෙසු නිකුට්ඨිකරෙය්‍ය		අධිපති	328
තිද්දං න බහුලීකරෙය්‍ය	312	අධිභොසි තෙ	302
අට්ඨතසලලං	306	අධිමානො	147
අථනෙත	328	අධිමතපට්ඨතතා	
අථො අවිඤ්ඤාතං	275	වෙදිකබ්බො	227
අද්දනො අවිනීනො		අධිමුච්චනතා	134
අපරිතිබ්බුතො	74	අධිමුත්ති	210
අද්දනං	191	අධිවචනසම්පසො	236
අද්දසානතො ආයනති	107	අධිසීලසිකා	84
අද්දිඨජෙතතා	263	අධොපි	151
අද්දිඨං	209, 263	අධොසි යො දිසිමිධෙව	
අද්දිඨං දකුණිකබ්බං	277	සබ්බො	151
අද්දිනාමපි ආදියති	191	අනකතානසා මගසා	
අද්දිනතාදුතං	81	අකතා	207
අද්දිනතාදුතං පභාය	327	අනගාරමුනීනො	125
අද්දිනතං	81, 327	අනභනෙ	254
අද්දකම්මසුඛං	101, 118	අනජ්ඣාපනො	333
අද්දකම්මං	215	අනජ්ඣිධෙය්‍යා වා	239

පිළිබිකානි.		පිළිබිකානි.	
අනර්ථකිසිතො	140	අනවර්තා ව එපු විහාරෙ ව	245
අනර්ථකිසිතො	316	අනවර්තො	209
අනර්ථකිසිතො	263	අනවර්තො වා	202
අනර්ථකිසිතො	119	අනවර්තො ව	301
අනර්ථකිසිතො	227	අනවර්තො ව පිසංයුතො	299
අනර්ථකිසිතො	157	අනවර්තො	108
අනර්ථකිසිතො	274	අනවර්තො වා	277
අනර්ථකිසිතො	324	අනවර්තො	318
අනර්ථකිසිතො	47	අනර්ථකිසිතො	80
අනර්ථකිසිතො	225	අනර්ථකිසිතො	9
අනර්ථකිසිතො	108	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	116	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	137	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	306	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො		අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	324	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	315	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	207	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	207	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	207	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	136, 172	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	246	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	56, 120	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	115	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	181	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	115, 172	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	302	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො		අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	194	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	330	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	330	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	306	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	145	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	299	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	191	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො		අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	137	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	141	අනර්ථකිසිතො	
අනර්ථකිසිතො	334	අනර්ථකිසිතො	

පිළිබිඹුකාති.		පිළිබිඹුකාති.	
අනිබ්බාණසංවත්තනිකං	315	අනුයොගො	133, 290
අනිමිතො	118, 236	අනුයොගං	251
අනිරාකතඡක්ඛානො	289	අනුරොධවිරොධං	
අනිසසිතො	247	සමතික්කනො	174
අනිකදස්සනං	279	අනුරොධො	26
අනුකම්පා	328	අනුලොමපටිපදාය	45
අනුගච්ඡති	48	අනුසඤ්චං	185
අනුගිඡ්ඛති	38	අනුසයං	210
අනුග්ගහො	269	අනුසයො	28, 307
අනුච්ඡිතං	182	අනුසයං ඡානාති	210
අනුත්තානිකමමං	146, 292	අනුසහගතා	71
අනුදගහකේතන	22	අනුසහගතො	25
අනුදායනා	328	අනුසාසනං	185
අනුදායං	328	අනුසිඝිං	77, 80
අනුදායිතත්තං	328	අනුස්සති	24
අනුධානො	226	අනුපනිතො යො	
අනුනසපටිඝවිපසගිණො	174	නිවෙසනෙසු	221
අනුනයො	26	අනෙකංසගාහො	307
අනුනො	207	අනෙරිතො	266
අනුපඛඡ	239	අනෙසනං	333
අනුපයං කෙන කථං		අනොකො	327
විදෙය්‍ය	150	අනොඡවං	201
අනුපලිතො	121, 152	අනොමා	257
අනුපාදිසෙසාය	181	අනොමං	261, 137
අනුපාදිසෙසෙ කුසලාචදානා	255	අනොලිතවුත්තිකො	133, 289
අනුපාහනානං		අත්තගතො	58, 156
විබිකමනානං	238	අත්තගු	328
අනුපාදානං	230, 321	අත්තග්ගාහිකා දිඝි	172
අනුපානනස්ස මග්ගස්ස		අත්තපානො	58
උපාදෙතා	207	අත්තමසො	211, 303
අනුපානනස්ස වා		අත්තරඝරං පවිඤ්ඤා	277
පඨමඡක්ඛානස්ස උපාදාය	335	අත්තරධානං	178
අනුපටියගාණිතා	300	අත්තරධායති	20, 174, 193
අනුමුඡ්ඛිතුකාමස්ස	326	අත්තරධායන්ති	19
අනුපමාධො	306	අත්තරහිතං	300
අනුබ්‍රහ්මඤ්ඤානගාහි	277	අත්තරායාය	47
අනුමතොසු චජේඡු		අත්තවා	136, 172
භයදස්සාවි	240	අත්තිමදෙහධරො	64
අනුසුත්තො විහරති		අත්තිමභවෙ	63
රූපදස්සනාය	277	අත්තිමසමුස්සයෙ හිතො	64

පිළිබඳකානි.		පිළිබඳකානි.	
අනෙක	319	අපරියෝගාභණ්ඩ	306
අනෙකා අසුඛා	314	අපරිඤ්ඤානිකා	11
අනෙකා ජාතො	38	අපරිගමනතාය	63
අනෙකා ඩාහො	179	අපරේන අභිකාරේන	249
අනෙකා නිවුග්ග පොසිති	272	අපරේන සමයෙන	191
අනෙකා පුති	239	අපරං සත්ථාරං නිසසිතා	153
අනෙකා පුතිභාවං		අපභාදනති	201
පච්චවේකකම්මානො	326	අපසසි	262
අනෙකා වසනති	47	අපානකො	309
අනෙකා සමොරොධො	310	අපානා	306
අනෙකා සීලසංවරපරියනෙත		අපායගමනියෙ කාමේ	25
වරති	326	අපායතතිකො	29
අනෙකා සොකො	179	අපායමුඛානි වා සෙවති	251
අකිකරණං	315	අපායලොකෙ	31
අකිකාරං පකකනෙතාසි	216	අපායා	270
අකිනතමං	47	අපාහතසමිං	201
අනතසනතිධිං	237	අපිලාපනතා	36
අනතානමපො පානානං	302	අපිගාපු	236
අනිත්ථපට්ඨය	45	අපුච්ඡිතො	140
අනුනායනති	259	අපුභො	140
අනුඛිකං හොති	48	අපුණ්ණො	256
අනුසංවනති	47	අපුතබ්බවාය	310
අනුති	48	අපුරේකකරානො	217
අපචිතො	143	අපෙකකා	27
අපචිතිං කරොනති	143	අපාකසිරෙනෙව	57
අපචිතිත්වා සීතො	62	අපාකං	104, 259
අපච්චකකමමං	306	අපාගබ්බො	236
අපච්චතිකපට්ඨය	45	අපාච්චයඤ්ඤා	202
අපච්චවේකකණ්ඩ	306	අපාච්චයො	167
අපච්චොරොගතාය	36	අපාචිතිසංඝතණ්ඩා	115
අපච්චායති	193	අපාචිරූපං	333
අපච්චානපච්චයා	226	අපාචිලබ්බසං පටිලාභාය	76
අපච්චානපච්චනං	12	අපාචිවානි	133, 290
අපමාරො	42	අපාචිවෙධො	306
අපරඛමෙසි	202	අපාච්චිතො	118, 236
අපරඛා	258	අපාතිසිතවිතෙතා	246
අපරපරං පරියෙසනති	281	අපාතිතතං	209
අපරමසනෙතා	115	අපාථාමා	38
අපරමසනතං	170	අපාතිනෙතාසානි	188
අපරමසං	255	අපාපුණ්ණා	301

පිළිබිඹුකාති.		පිළිබිඹුකාති.	
අපාබලා	38	අභයපානෙනා	59
අපාමාණං	328	අභයපානනං	152
අපාමාදො	133, 290	අභවො	280
අපාරජකෙබ්බ	210, 272	අභික්‍ෂකනොන පටික්‍ෂකනොන	320
අපාසංයුති	188	අභික්‍ෂකමනො	319
අපාසාදසේන	21	අභික්‍ෂකමා	203
අපාසාදිනො	140	අභිගජ්ජනො	203
අපාසනනාති	324	අභිගජ්ජමෙති පටිසුරමිච්ඡ.	203
අපාභිණ්ණකා	112	අභිජප්පනනා	76
අපට්ඨිකපං	231	අභිජප්පමානස්ස	12
අපට්ඨිකං යෙව නිසංසං	243	අභිජානනෙනා	152
අපට්ඨිකා වා	19	අභිජඤ්ඤා	29, 83
අපෙකකවෙච්ච	75	අභිජඤ්ඤාකායගජ්ජො	166
අපෙකසකෙකා	301	අභිඤ්ඤානං	59
අපෙකාදකෙ	115, 305	අභිඤ්ඤාපාරගු	57
අපං වත ජිවිතං ඉදං	174	අභිඤ්ඤාසංසංකොධාය	215
අපං වා භිග්ගො	109	අභිඤ්ඤායං	59
අපාරුසවචනනා	300	අභිනිබ්බනෙනා	19
අපසසිතං	209	අභිනිවජ්ජයං	26
අපසසිං	215	අභිනිවිඨා	136
අපාසුකකාමාති	324	අභිනිවිසනති	167
අපාසුචිහාරාය	48	අභිනිවිසිත්වා	156
අබලා	38	අභිනිවෙසො	114
අබ්ජං කරොති	311	අභිනිනො	194
අබුච්චිහනනා බුච්චි		අභිප්පහාරිති	166
ලාභාති බුච්චො	317	අභිහවනති	39
අබ්බතා	216	අභිහවිත්වා	212
අබ්බුදකාලෙපි	175	අභිහායනනානං	189
අබ්බුලහසලො	133	අභිභු	302
අබ්බුලෙහසිනො	60	අභිභුනො	197
අබ්බොතිණ්ණං	55	අභිභුනං	111
අබ්හනනරධානුසංඛොහ		අභිමභිගලහනාති	153
වසෙන	372	අභිවදනාස්ස බතතිස්ස වා	12
අබ්භුතධම්මං	190	අභිවාදෙත්වා	218
අබ්බොකාසං	68	අභිසංඛිතං	312
අබ්බුතවාටි	239	අභිසංඛාරසහගත	
අබ්බාපජ්ඣපරමනාය	333	විඤ්ඤාණස්ස	327
අබ්බාපජ්ඣං	328	අභිසංඛාරස්ස වූපසමං	264
අභබ්බප්පතතිකො	120	අභිසංඛාරානං අප්පති	
අභයගෙනො	59	භනනා	151, 222

පිළිබඳව.		පිළිබඳව.	
අභිසංඛාරොනෙතා	309	අයං දිසි හඳුනා	137
අභිසංමෙව්ව	157	අයං ධර්මො ස්වාකඛානො	137
අභසංමුච්ඡි	315	අයං පච්චද සුපඤ්ඤානො	137
අභිසංමානි	318	අයං මග්ගො නියතාණිකො	137
අභිසංවේතසිකං	312	අයං වාචසිකා බිබ්බා	294
අභිනටං	308	අයං වුච්චති	146, 292, 324
අභිරු	203	අයං සත්ථා සබ්බඤ්ඤා	137, 170
අභුතෙන	134	අරඤ්ඤා	155
අමඛලං පච්චෙනති	153	අරඤ්ඤා වතපත්ථාති	188
අමච්ඡි	236	අරඤ්ඤා	68
අමතගතො	59	අරති	48, 330
අමතපානෙනා	59	අරතීනා	330
අමතපානනං	152	අරතො	71, 221
අමතපරායණං	242	අරතතපතෙන	221
අමතපරියොසානං	242	අරතනො	130
අමතසං දුතා	208	අරතතමග්ගො	25
අමතොගධං	242	අරතා	64, 180
අමතං	72	අරතා ඉමෙති ධොතිසෙති	
අමතාපං	246	ධර්මෙති	146
අමනුසං පුච්ඡා	264	අරතා නො රජ්ජති නො	
අමමායනෙනා	115	විරජ්ජති	184
අමමාසිතා	11	අරතා සො භික්ඛු	141
අමරතුකාමො	26	අරතං	25
අමිතතා	47	අරියධර්මසනතිසසිතං	238
අමුච්ඡිනො	333	අරියධර්මං	140
අමුතතතණ්ණා	112	අරියමග්ගානං	58
අමුග්ගිං නත්ති පටිසං	174	අරියවංසෙ සීතො	334
අමුග්ගිං නත්ති රාගො	174	අරියග්ගිං සමාධිග්ගිං	58
අමුපානං	282	අරියග්ගිං සීලග්ගිං	58
අමුලං	243	අරියසං අභිච්ඡිකසං	
අයථාචමානො	149	මග්ගසං	46
අයනො	317	අරියානං උපවාදනා	269
අයමකමග්ගි	184	අරියාය	102
අයසා	304	අරියාය පඤ්ඤාය	58
අයසෙපි	174	අරියාය විමුක්තිසා	58
අයාචිනො	140	අරියො	60
අයොගනෙබ්බකාමාති	324	අරුපතණ්ණා	28
අයොජ්ඣං	154	අරුපධාතු	30, 133
අයොමග්ගන	20	අරුපරුකා	71
අයං ගණො සුපට්ඨනෙනා	137	අරුපහවෙ	112

පිළිබඳතාති.		පිළිබඳතාති.	
අරුපාවචර ධම්මා	11	අවිදුරෙ	229
අරුපාවචරෙ	118, 236	අවිදුසු	132
අලාභී	174, 312	අවිනිතං	191
අලිකේතා	121	අවිපරිණාමධම්මො	177
අලිකමනසො	246	අවිපරිතනති	145
අලිතං භවති අනුඛතං	339	අවිපරිතමනා	134
අලෙණකො	119	අවිපරිතමනා	
අලෙණා	306	අවිපරිතසඤ්ඤිතො	135
අලං නාගතතාය වා	143, 170	අවිපරිතං	256
අලලීතො	119	අවිභාවිතං	264
අවකුජ්ජ නිපනේතා	295	අවිභූතං	264
අවගච්ඡති	77	අවිරුඩ්ධො ව තණ්හාය රසෙ ව	
අවචනකරු	80	නානුගිජ්ඣති	242
අවජේජ වරුසඤ්ඤිතා	229	අවිචදමානා	181
අවට්ඨිතසමාදානං	198	අවිසාරි ව	314
අවණ්ණභාරිකාය	201	අවිසංවාදකො ලොකස්ස	230, 320
අවණ්ණං පකාසයි ත්වා	136	අවිහිංසාසඤ්ඤා	123
අවත්ථාපතවචනමෙතං	12	අවිච්චි	55
අවත්තිතවාදා	258	අවිතතණ්හා	112
අවත්තිතසමාදානො	327	අවිතතණ්හාසෙ	110
අවදඤ්ඤාතාය	80	අවිතික්කමමනෙතන	154
අවදානිතා	76	අවිතික්කමො සීලං	86
අවසිස්සතු	139	අවුපසනතං	328
අවස්සුතානං	185	අවුපසමො	229
අවස්සුතො	239	අවෙකඛස්සු	312
අවිකජ්ජී	226	අවෙරං	328
අවිකක්ඛිතවිනේතා	335	අවෙචදානා	142
අවිගතතණ්හා	112	අවොදානා	143
අවිජ්ජා	307	අව්‍යාකතපුච්ඡා	264
අවිජ්ජාතිරුධො	163, 242	අව්‍යාකතො	118, 236
අවිජ්ජාතිරුධො සබ්බාර		අව්‍යාපනනවේතසො	246
තිරොධොති සමෙච		අව්‍යාපාදසඤ්ඤා	123
අභිසමෙච ධම්මො	163	අසච්ඡිකතං	209
අවිජ්ජාපච්චයා සබ්බාර	157, 242	අසඤ්ජනමානො	115
අවිජ්ජාය අභිකතා	67	අසඤ්ජාතස්ස මහස්ස	
අවිජ්ජායනේව	312	සඤ්ජනේතා	207
අවිජේජාසං	123, 199	අසඤ්ඤභවො	30
අවිඤ්ඤාතං	275	අසඤ්ඤසත්තා	253
අවිතක්කං අවිචාරං	95	අසත්තඤ්ච	132
අවිදිතං	209	අසතා ව න සොචති	248, 311

පිළිබිඹුකානි.		පිළිබිඹුකානි.	
අසතිපට්ඨවජ්ජනාය	35	අසෙසවිරගනිරේඛො	312
අසබ්බමො	184	අසංගාහණො	306
අසන්තාසි	226	අසංලිඛෙනා	121
අසප්පායරූපදස්සනෙන	181, 326	අසංසග්ගකථං	234
අසපුරිසානං	141	අසමි	183
අසභාවගාහො	114	අසමිමානො	148
අසමතෙනා	256	අසමිමානො පටිණො හොති	236
අසමපෙක්ඛණො	306	අස්ස	289, 346
අසමානිතා	297	අස්සතරු	246
අසලෝඛො	306	අස්සධානි	324
අසරණතො	119	අස්සමණො	239
අසරණො	306	අස්සයානෙන	18
අසරණීභූතා	306	අස්සවතී	240
අසස්සතව්‍යාදං	166	අස්සවතීකා	154
අසස්සතො	136, 172, 173	අස්සාදතො	120
අසතිතං තෙ	204	අස්සාසපස්සාසො	107
අසාදු	243	අස්සාසුපතිබ්බං ජීවිතං	107
අසාරකතො	119	අසිනිතො	144
අසාරූපං	335	අස්සු	42
අසාරෙ	305	අගමසමි	140
අසිතෙ	309	අතිතකාමානි	324
අසිතො	153	අතීතාය	48
අසිපිලපරික්කමතා	292	අතීතින්ද්‍රියං	264
අසිලෝකභයං	281	අනු වත මෙ	312
අසිසුඤ්ඤපමා	22	අහොරතතා	109
අසිලථං	335	අංසා	42
අසිලතා	216	ආකඛිතපට්ඨබ්බා	210
අසුකස්ස කුලුපකො	300	ආකඛිමානොති ව ගගවා	271
අසුකාය	300	ආකාසානඤ්ඤායතනං	
අසුචිසංකස්සරසමාවාරෙ	239	සමාපනනස්ස	69
අසුතියා	216	ආකාසෙ	293
අසුභකථං කපේති	273	ආකාසං න සිතො සියං	310
අසුභසමාපතතියා	189	ආගමනං	261
අසුරතතය වා	143	ආගාමිතිරතති	330
අසුරු	264	ආගුචාරිං	303
අසුරෙපා	227	ආසට්ඨා	305
අසෙක්ඛමුනිනො	125	ආසාතිතපට්ඨාසාතිතමනා	134
අසෙක්ඛා	125	ආසාතිතමනා	134
අසෙකෙඛන සිලකඛකෙඛන	63	ආසානො	227
අසෙසනිස්සෙසං	25		

	පිළිබිකාති.
ආචාරගොවර	
සමපනෙනා	85, 87, 239
ආචිකි	185, 224
ආචිකිති	273
ආචිණ්ණං තෙ	
විපරවතතං	204, 220
ආජ්ඣාසාරථං	153
ආජවං	311
ආජනනෙනා	152
ආජනියා	246
ආජනෙය්‍යාමි	253
ආජිවිකහයං	281
ආතබ්බප්පසාන	327
ආතපො	332
ආතපාං	133
ආථබ්බණිකා	295
ආථබ්බණං පයොජෙනති	295
ආථබ්බණං සුපිනං	
ලක්ඛණඤ්ච	302
ආදානගන්ථං ගපිතං විසජ්ජ	166
ආදාය	156
ආදායො	102
ආදාසං	294
ආදිවච්ඡක්ඛු	263
ආදිත්තපරියායං	
පච්චවෙකම්මානො	326
ආදියනති ව නිරසාජනති ව	156
ආදිසිත්ථා	156
ආදිසනති	295
ආදිනවිත්තො	119
ආදිනවදසාමි	333
ආදිනවො එත්ථ භියෙය්‍යා	21
ආදිනවං	215
ආදෙවනෙය්‍යෙ	330
ආදෙවො	180
ආනාපානසති	24
ආනාපානසතිසමාපතියා	189
ආනාපානගතිං කපෙති	273
අනෙජ්ජපනෙන	254
ආපජ්ජති	299

	පිළිබිකාති.
ආපාථකජ්ඣාසී ව හොති	238
ආපාථං ආගව්ජනති	209
ආපාදිනො	203
ආපාසිකා කාමා	10
ආබ්බා	74
ආබ්බෙති	167
ආබාධනො	119
ආබාධා	42
ආබාධිකා ආරොග්‍යං	200
ආමායදසා	38
ආමිසකිඤ්චිකිකිභෙත්තු වා	194
ආමිසවක්ඛුස්සා	299
ආමිසං	194, 288
ආමොදනා	15
ආයතනපරියනෙන	63
ආයතනලොකෙ	31
ආයතනාති	189
ආයතනෙසු	334
ආයතනං	16
ආයති	67
ආයතිථ්ලපාටිකඛිති හොති	170
ආයතිං ජනිජරාමරණියා	141
ආයතිං ථ්ලපාටිකඛිති	144
ආයසමා	184
ආයු ඛියති මච්චානං	109
ආයුත්තස්සා	185
ආයුහති	18
ආයුහති	27
ආරක්ඛමුලකං	189
ආරග්‍යෙහ සාසසුපමා	107
ආරඤ්ඤකො වා	140
ආරඤ්ඤිකඛිතං	138
ආරතො	142
ආරභාවිටියස්සා	315
ආරමා	313
ආරමණං	249, 311
ආරමණං පට්ඨවති තණ්හා	311
ආරාමරාමණෙය්‍යකං	179
ආරාමෙන ආරාමං	277
ආරාමො	38

පිළිබිකාති.		පිළිබිකාති.	
ආරුප්පමග්ගසම්බ්‍රිති	254	ආහාරො	249
ආරෙග්ගං	73	ආතිණ්ඩිති	243
ආරෙපිනො තෙ වාදෙ	204, 220	ඉච්ඡිමානස්ස	12
ආරෙපෙනති	304	ඉච්ඡෙනො	203
ආලපනා	299	ඉච්ඡා	26
ආලසායනා	292	ඉච්ඡානිදානා	73
ආලසියං	292	ඉච්ඡාපක්කො	237
ආලස්සානුයෝගං	251	ඉච්ඡිතබ්බං	216
ආලොකිතවිලොකිතෙ	329	ඉච්ඡං භවනමග්ගනො	306
ආවජ්ඣනපටිබ්බා	210	ඉජ්ඣති	12
ආවටො	66	ඉසානිසේ නාදි	178
ආවතතිත්ථා	191	ඉසානිසං ව	261
ආවරණං	28	ඉතරිතරච්චරසන්තුසියා	333
ආවරණං රූපානං දස්සනාය	268	ඉතරිතරෙන චිවරෙන	338
ආවරණිගෙහි ධම්මෙහි	290	ඉතරිතරෙන පිණ්ඩපාතෙන	334
ආවරෙග්ග	280	ඉත්ථි	184, 213, 244
ආවසනති	170	ඉති පුරණස්සථි වෙදනං	
ආවාසමච්ඡරියං	78	පටිග්ගිකාමි	246
ආවුතා	192	ඉති මෙ මනො අගොසි ඉති	
ආවුඛලක්කණං	296	ධම්මා	228
ආවේසියාය ආවේසිතං	204	ඉති රූපා	78
ආවේසියං කරිස්සාමි	201	ඉතිවුත්තකං	190
ආසනෙනා	66	ඉතිහතති සීලෙසු	
ආසනනං	66	අකත්ථමානො	141
ආසනා න වුළුතිස්සාමි	139	ඉතිහං	141
ආසනං	181	ඉතො ජනා	48
අසනනාපි න දිස්සන්ති	298	ඉතොනිදානා	48, 260
අසනෙන	199	ඉතොනිදානං	252
අසප්පනා	307	ඉතො පුබ්බං	313
අසගං ජනාති	210	ඉතො සමුදාය	
අසවේති	139	මනොවිතක්කා	48
අසා	27	ඉත්තරපච්චුපසානතෙත්ත	22
අසා ව තිට්ඨා ව	260	ඉත්තරං	108
අසිංසනා	27	ඉත්ථි	38
අසිංසිතතනං	27	ඉදමත්ථිතං	243
අභතවිත්තං	337	ඉදමෙව සච්චං	
අභතපච්චාභතමනා	134	මොසමස්සාදා	136, 248
අභතමනා	134	ඉදහං	141
අභතා	305	ඉදං ගබ්භපරිහරණමූලකං	
අභරිස්සාමි	140	දුක්ඛං	50

	පිඨකිකානි.
ඉදං ජනිදුක්කං.	50
ඉදං තාව ගබ්භාක්කනනි	
මූලකං දුක්කං	49
ඉදං තෙ අප්පතතං.	335
ඉදං දුක්කං.	163, 242
ඉදං පරියන්තිසාසනං.	191
ඉදං මම	113
ඉදං විජයනමූලකං දුක්කං.	50
ඉදං චුච්චති	301
ඉදං සච්චාභිනිවෙසො	167
ඉදං සච්චං.	145
ඉධ	85, 102, 198, 330
ඉධ භික්ඛු	67
ඉධ භික්ඛු දිවසං.	290
ඉධ භික්ඛු සීලවා	137
ඉධ වා හුරං වා	171
ඉධෙකචෙවා මානං ජනෙති	149
ඉධෙව	84
ඉධිමනෙතා	298
ඉද්දගු	18
ඉද්දතතාය වා	143
ඉද්දත දෙවරඤ්ඤ සම්මං.	206
ඉද්දියෙසු ගුත්තවායය	45
ඉද්දියං.	109
ඉමසම්ඤ්ඤාව පුබ්බණ්ණසමයං.	
අරියධම්මමාහරිස්සාමි	139
ඉමා තිස්සො සික්ඛායො	
අවජ්ජනෙතා සික්කෙය්‍ය	102
ඉමාය පටිභානපටිසම්භිදාය	241
ඉමිනා අත්තභාවෙන	313
ඉමිනා වක්ඛනා	313
ඉමිනා දීසෙත අබුනා	631
ඉමිනා කාරණෙතාහං.	
විබ්භනෙතා	194
ඉමෙ	269
ඉමෙ අසච්චා	102, 242
ඉමෙ ධම්මා	
අභිඤ්ඤාය්‍යා	163, 242
ඉමෙ ධම්මා පහානබ්බා	163
ඉමෙව කාමෙ පුරිමෙව ජපං.	73

	පිඨකිකානි.
ඉමෙ සත්තා පියා	182
ඉමෙසු නිසු ඤ්ඤෙසු ඤ්ඤං.	241
ඉමෙසං කුසලානං ධම්මානං.	46
ඉමෙසං.	107
ඉමෙසං හෙදාය	230, 321
ඉමං දස්සනං පුබ්බං	313
ඉමං පලලිකං.	139
ඉමං ලොකං නාසිංසති	133
ඉරියාපටස්ස	238
ඉරියති	68
ඉච්චාදනං.	54
ඉස්සතෙත	251
ඉස්සා	44, 312
ඊතීනො	119
ඊතීං උපාදෙනති	295
උක්කණ්ණිතා	330
උක්කාවතා	300
උක්කවිකප්පධානමනුසුතො	309
උක්ඛිත්තපලිසො	59
උක්ඛිපති	170
උක්ඛිපියමානො	115
උක්ඛිපනති	200
උග්ගච්ඡති	203
උග්ගජ්ජනෙතා	203
උග්ගණ්ණනති මඤ්ඤා	262
උග්ගහෙත්වා	185
උග්ගට්ඨනාති	166
උග්ගරං.	214
උග්ගාතිනිසාති විනිවනෙතා	174
උච්චයභාහො	145
උච්චාකුලා	140
උච්චාරපස්සාවකං.	329
උච්චාවචෙසු	318
උච්චාවචං.	156
උච්චිනිත්ථා	237
උච්චෙව වඛකමෙ වඛකමති	238
උච්ඡනෙතා	66
උච්ඡජ්ජනති වයනති ව	107
උඤ්ජාවරියාය	237
උට්ඨානසඤ්ඤං මනසි කරිත්ථා	291

පිළිවිකානි.		පිළිවිකානි.	
උණහසා	331	උනනති	150, 198
උණහසා පුරකවිකො	197	උනනමො	150
උණහං	243	උනනලා	297
උතුපරිනාමජ	42	උනනහනා	300
උතුපරිසංයවිනොදනං		උනනාමං	198
පටිසල්ලානාඤ්ඤං	332	උපකට්ඨ	199
උත්තමදිසිප්පකො	59	උපකතිලෙසො	28
උත්තමපත්තිපත්තං	154	උපකතිතකාවතො	
උත්තමපුරිසො	62	හගවතො සමපඤ්ඤානි	213
උත්තමො ව	205	උපගතො	37
උත්තමං	137	උපගතො හුත්වා තිස්සි	
උත්තරති	37, 239	රූපුපායං	66
උත්තරං කරොති	170	උපසානං	185
උත්තරෙය්‍ය	56	උපව්වො මනති අනුත්තරානි	202
උත්තරානි කරොති	185, 225	උපජීවිනො	38
උත්තරානො	209	උජ්ඣාසානසාලා	140
උත්තරානො වා	202	උපණ්ණො	43
උත්තරෙති	314	උපද්දවතො	119
උත්තාසි	228	උපද්දවං	185, 295, 305
උත්තාසං	305	උපධාරසිත්තං	185
උදකප්ථො	182	උපධිවිවේනො	72
උදකනති	319	උපධි වුච්චනති කිලෙසා ව	72
උදකපරිසාදනො	115	උපපරිකාමි	111
උදකොමිකා ජනං	55	උපයො	150
උදකං අවුත්ථමම තිස්සනති	272	උපරි	266
උදකං වා	19	උපරිනො විත්තහභිතං	106
උදකං සිඤ්ච	57	උපරුජ්ඣති	109
උදයන්තාමිතියා	102	උපලකඛිත්තං	185
උදනං	190	උපවදනති	134
උද්දණ්ඩො	139, 238	උපවදිතකාරණං	257, 261
උද්දයං වා පන්තො	298	උපවදිතමානො	135
උද්දයං කතං	308	උපවදිනො	334
උද්දයෙ	273	උපවාදං භික්ඛු න කරෙය්‍ය	298
උද්ධවං	43, 229	උපසංගතො	119
උද්ධසල්ලො	133	උපසංගං	185, 305
උද්ධසමිං භි තික්ඛතො	338	උපසමරති.	315
උද්ධතො විතො	337	උපසමාය	259
උද්ධං ඕලොකෙනො	277	උපසමං	255
උද්ධං වාදෙන සම්මං	258	උපසමානුස්සති	25
උද්ධංසරවාද	260	උපසමපඤ්ඤා	91

පිළිබඳතාති.		පිළිබඳතාති.	
උපසන්තො	224	උභින්නං සද්ධිසානං	185
උපසංකම්භි	218	උභො කලහකාරකා	185
උපසුඤ්ඤා මංසලොභිතං	137	උභොසු අනෙකසු	116
උපාගතො	37	උච්චාපුප්ඵසමානා	267
උපාදානපට්ඨයා හවො	162	උය්‍යාමො	291
උපාදානං	12	උය්‍යාධිකං	279
උපාදාය	108, 209, 221	උරතතාලිං කඤ්ඤති	177
උපාදායනති	167	උලුකො	193
උපායාසො	20, 52	උලුපතා	300
උපායුපාදානා	218	උසගෙන	206
උපෙක්ඛකොව විහරති	96	උසගං	153
උපෙක්ඛකො හොති	245	උසමුපනිබ්බං	107
උපෙක්ඛති	262	උසාහො	133, 291
උපෙක්ඛනා	335	උසාසිඤ්ඤිතා	57
උපෙක්ඛමාරබ්භ		උසාසොලති	133, 291
සමාගිතතෙනො	335	උලාරහොගකුලා	140
උපෙක්ඛා		උභතතනං වා	181
උපෙක්ඛාය	335	උභමිගයං	281
උපෙක්ඛාසති පාරිසුඛිං	101	ඵකකමං	337
උපෙති	38, 203	ඵකග්ගවිතෙනා	335
උපෙතො	37	ඵකවිතකසමායුතනා	105
උපාජ්ජනති	47	ඵකතිලඵලං නිමිතතං කතා	268
උපාජ්ජමානා උපාජ්ජනති	48	ඵකතනමනුසුතෙනා	289
උපානතිපරිශනෙන	63	ඵකනතතිකතිලෙසො	316
උපානති වා	134	ඵකතිරුධො	17
උපාථං ගණනති	191	ඵකපසාධිකො	309
උපානනා	271	ඵකමතතං	218
උපානනානං	333	ඵකමෙකොව මච්චානං	
උපානෙනා	37	ගොවජ්ජෙඛා විශ නිශති	177
උපානනං ව පඨමජ්ජානං		ඵකමපි ලොකධාතුං	
ආසෙවති	335	පසෙසය්‍ය	271
උපාලිතිශං	272	ඵකයුතතයානං	153
උපාටිතසලො	133	ඵකවජුකො	17
උබ්බගො	281	ඵකවිධෙත මානො	147
උබ්බගං	305	ඵකවොකාරහවතතිකො	29
උබ්බධෙන	266	ඵකවොකාරහවො	30
උබ්භස්කො	308	ඵකාගාරිකමපි කරෙති	191
උභයකො	209	ඵකාගාරිකො	308
උභයකො ව අකතිකුචාති	267	ඵකායනමග්ගං ගතොති =	
උභින්නං රතනානං	185	බ්‍රුධො	316

පිළිබඳව.	පිළිබඳව.
එකායනමග්ගො 36	එතෙ විතකෙක 330
එකාරකෙකො 62	එතෙ විවාද සමභේද 202
එකාරමභේදො 17	එතෙසු 337
එකාලොපිකො 308	එතෙසු උග්ගාති නිසාති 202
එකාතිකො 308	එතො ආදීනවං සමපසා 55
එකිසාපි දතතිසා 308	එතං ව ධම්මසද්දසා 301
එකුද්දසො 337	එතං ඡන්තො 182
එකුපාදො 17	එතං සයං දුක්ඛං දෙමනස්සං 303
එකෙතාකාරොත 249, 264, 281	එතං මම 113
එකො 314	එතං සන්තො 310
එකො අනුත්තරං සමමා සමොධිං අතිසමුද්ධොති= මුද්ධො 317	එතං සාරූපං යං සමභේදො 237
එකොදි නිපකො 325	එතං සුඛිං අසුඛිනති අපත්ථ යානො 260
එකොදිගුතො විගතො තමං සො 337	එතනකං 113
එකො පක්කමති 191	එතනාවතො 113
එකො පුබ්බෙ වරිකින්න 191	එතනාවතග්ගං නො වදන්ති හෙකෙ සත්තසා සුඛිං ඉධ පණ්ඩිතො සෙ උදහු අඤ්ඤාපි වදන්ති එතෙතො 254
එකං කොඨාසං නිපජේය්‍ය 290	එත්ථ කාසාහං 75
එකං වෙ බාහං ගඤ්ඤා ලිමෙසය්‍යං 174	එතෙය්‍යකං 167
එකංසවචනං 12	එරකවත්තිකං 196
එජ 26	එලමුජ්ජ 220
එජානුගතො 155	එවමබ්බාගතො ලොකො 177
එජානුගා 155	එවමෙව 155
එජානුසවා 155	එවමෙවං 185, 325
එජාය පන්තො පතිතො 155	එවමපි කිසාති 197
එතදවොච 218	එවරූපො අහොසි 76
එතමරියානමුත්තමං 198	එවරූපො සියං 219, 226
එතමාදිනවං ඤාතිං මුති පුබ්බාපරෙ ඉධ 198	එවං 253
එතමපි 112, 193	එවං ඔවදියමානො එවං අනුසාසියමානො 75
එතමපි දිසා 259	එවං ඛො ගහපති කාමෙහි අරිතෙතො ගොති 219
එතාදිසං වෙ රතනං 214	එවං ඛො ගහපති අනොකසාරි ගොති 219
එති 157, 203	එවං වක්ඛු දට්ඨබ්බං 114
එතෙ ව ඤාති උපතිසාසිතො 255	
එතෙ ව නිසාය විමානදස්සි 257	
එතෙ ව නිසාජ්ජ අනුගාහො 216	
එතෙත වෙව උපායෙන 339	
එතෙපි ධම්මො වයමෙව සනෙත 251	

පිඨබ්බානි.		පිඨබ්බානි.	
එවං ජාතානං මව්වානං		ඔදග්ගං	15
නිව්වං මරණතො හගං	176	ඔදනො	282
එවං ඤාතං කතා	118	ඔදනො ව වණ්ණො	267
එවං මව්වාන ජිවිතං	176	ඔදතං	267
එවං මව්වුතරෙ සියා	312	ඔධිකතං	112
එවං දිසිකා	136	ඔධිග්ගානො	145
එවං මුනිසන්ති වාදො		ඔනානො	310
අභිචෝ	220	ඔපකකම්මිකා	42
එවං ලක්ඛණපාඨකා		ඔපුට්ඨො	66
ලක්ඛණං ආදිසන්ති	297	ඔමිකා	39
එවං ලොකං අවෙකඛන්තං	312	ඔමකං	259
එවං වදන්ති	170	ඔමානො	147
එවං විපාකො හොති	293	ඔරං වස්සසතාපි මීයති	174
එවං වෙදනො-පෙ-		ඔලාරිකෙ	25
විඤ්ඤාණො	226	ඔලාරිකෙති වා කිලෙසෙති	298
එවං සම්මතමනුරුක්ඛ	318	ඔලීයනා	310
එවං සමේතස්ස විහොති		ඔලොකෙමි	111
රූපං	253	ඔවදෙය්ස	336
එස ඛවාස්ස මහාගෙධො		ඔවරකාති	239
මොසවජ්ජං පගාහති	194	ඔවුතා	192
එසන්ති	77	ඔසධං කරෙය්ස	237
එසා නමුචිනො සෙනා		ඔසානෙතේව ව්‍යාරූචේ	
කණ්ණස්සාතිප්පහාරිනී	166	දිස්වා මෙ අරති අනු	306
එසො තස්ස මහාගෙධො	174	කකකරිතා	300
එසො ධම්මො	141	කකකරියං	301
එගමො පුරිස	194	කකකරිතා	300
ඔකපොනතා	134	කකකරියං	300
ඔකමපහාය	217	කකකලෙන	301, 334
ඔකසාරි	218	කඛ්ඛා	307
ඔකාසං න කරොති	327	කඛ්ඛායනා	307
ඔග්ග	201	කඛ්ඛාසිත්තතං	307
ඔගාලොහා	67	කඛ්ඛාසිතං	307
ඔසතිණ්ණස්ස පිභයන්ති		කච්ඡං	155
කාමෙසු ගපිතා පජා	199	කච්ඡු	42
ඔසො	311	කටුකඤ්චුකතා	79
ඔතරති	239	කටුකං	243
ඔතාරං	325	කට්ඨමසෙත්ත	20
ඔතිණ්ණො	313	කණ්ටකාපස්සධිකො	309
ඔත්තපං	40	කණ්ටනො	188
ඔදකන්තිකො	184	කණ්ඨු	42

පිඨවිකානි.		පිඨවිකානි.	
කණ්ණකරෙහො	42	කථං දසසි	224
කණ්ණසුඛා	231, 322	කථං දිසවා	263
කණ්ණපකඛිකානං	216	කථං නිගගහං	201
කණ්ණො	328	කථං භගවා පඤ්ඤවකුක්කා	
කණ්ණො ව විපාකො	267	විවච්චකුක්කා	272
කණ්ණං	301	කථං සමාදාය	63
කණ්ණං කණ්ණවිපාකං	260	කථං සමෙතස්ස	253
කතකම්මං	42	කථං සීලො	224
කතකොධතාය	135	කථං හොති	142
කතතතා	42	කදරියං තපනා	304
කතතතා ව	121	කදරියො	79
කතතතා ව අකතතතා ව	229	කදරියං	79
කතපරපථවාදා	212	කදුමො	311
භූතමෙ පටිච්ඡන්තපරිසංයායං	43	කදුරං	68
කතමෙ පාකට්ඨපරිසංයායං	42	කපණො විශ්	193
කතමෙ වජ්ජකාමං	8	කපිමිඛපරෙතො	296
කතමං	137, 142	කපපියෙ අකපපියසඤ්ඤාතා	229
කතමං පටිපතතිසාසනං	191	කපපං මෙති අකපපියො	248
කති පරිසංයායං	317	කබලිඛිකාරුහාරූපනිබද්ධං	107
කතං මතතිකහාජනං	176	කමනීයතේන	11
කතං මෙ කායදුච්චරිතං	229	කමමකරු	38
කතං මෙ කායදුච්චරිතං		කමමනියෙ	254
අකතං මෙ කායසුචරිතං	121	කමමපච්චයා	305
කතතාරෙ	194	කමමභවෙ	112
කත්තී	142	කමමවිපාකජ්	42
කත්තනා	142	කමමායතනෙන වා	150, 140
කත්ථි හොති	228	කමමුස්සදෙ	142
කථනනු ඛො භවිස්සාම	83	කයවිකකයෙ	298
කථනනු විගගග්ග ජනෙ		කරවිකහාණී	314
කථනනු න කසිරු	217	කරවිකරුතමඤ්ජකොසො	313
කථයස්සු මෙ	264	කරිසපුණ්ණං	214
කථෙති	140	කරෙතති	295
කථෙතති	110	කලලකාලෙපි	174
කථෙය්‍ය	137	කලහකාරකො	77
කථොථං වදනති	201	කලහපසසිකො	77
කථං	19	කලෙබරස්ස නිකේඛපො	225
කථං අපෙකකං කරෙති	75	කල්‍යාණපටිභාණො	193
කථංකපි	75, 20	කල්‍යාණපිති	329
කථංකපිපුග්ගලො	252	කවාටං	234
කථං සිතිපරිතතතාය	104	කවාටං වා	268

	පිළිවිකාති.		පිළිවිකාති.
කසම්මුජ්ජනො	239	කාමොසනිණ්ණසං	199
කසාහිපි තාලෙකති	196, 303	කාමොසො	12, 56
කසියො වා	251	කාමං	12, 139
කහාපණකං	197	කාමං කාමයමානසං	7
කාණං	153	කාමං කාමයමානසං	
කාමකාමි	178	-පෙ-යදිව්ජති	18
කාමච්ඡන්දනිවරණං	43	කායකලෙච	80
කාමච්ඡන්ද	11, 43	කායගතාසති	25
කාමපෙක්ඛාසානං	12	කායතිකිච්ජා	297
කාමතණ්හා	12, 28	කායදණ්ඩා	302
කාමතණ්හාය	197	කායදුච්චරිතා	43
කාමතො	89	කායපරිහාරියං විවරං	
කාමධාතු	30, 133	පතිගණනාති	330
කාමධාතුතතිකො	29	කායපරිඤ්ඤා	125
කාමනන්දි	12	කායමුති	125
කාමපච්චිකා දුරව්චයො	311	කායමොනෙය්‍යං	124
කාමපරිලාභො	12	කායවිවෙකො	67
කාමභවතතිකො	29	කායසබ්බාරතීරෙධො	125
කාමභවෙ පුනබ්බවෙ	112	කායසුචරිතං	125
කාමමුච්ජා	12	කායසං අකලලතා	310
කාමයමානසං	7	කායසං හෙදා	270
කාමයොගො	12	කායසොතං අභිවචනං	66
කාමරුහානුසයං පටිසානු		කායානුපසංඝාතායෙව	31
සයං	71	කායාරම්මණෙ ඤාණං	125
කාමරුහො	12	කායිකා ව බිබ්බා	293
කාමවිතකකානං කාම		කායිකං පාහබ්බියං	238
සඤ්ඤාසයො	335	කායෙ	31
කාමසම්මතපෙපත	193	කායෙ ඡ්ඡන්දරගසං පහාණං	125
කාමසඤ්ඤා	122	කායෙන පරකකමති	146, 292
කාමසඤ්ඤාසයො	335	කායො	31, 68, 118
කාමසිනෙහො	12	කාරකො වා	135
කාමො	43	කාරණවාදා	200
කාමාවචරෙ	11, 118	කාරණසඤ්ඤා	217
කාමාවචරා	234	කාරණෙ ව	325
කාමෙසු	11, 219	කාරණං	150
කාමෙසු ගිඬා	76	කාලකතං	179
කාමෙසු මිච්ජාචාරෙ	81	කාලකීරියා	178
කාමෙහි	80	කාලවාදි	231, 322
කාමෙහි රිතො	217	කාලපකෙකා ව උපොසපො	268
කාමො	11, 43		

පිළිබඳකානි.	පිළිබඳකානි.
කාලාතිකකතනං වාචං	කිංතිදානා 249
න භාසෙය්‍ය 387	කිංපකාරෙන 224
කාලෙ 265, 330	කිංපටිභාගෙන 224
කාලෙ අසම්පන්නෙ 337	කිං පනායං බහුලාජ්චො 301
කාලෙ ජුණේන 55	කිං ලභෙථ 204
කාලෙන 231, 322	කිංසණ්ඨිතෙන 227
කාලෙන කාලං විතතස්ස	කිංසු අසිස්සාමි 330
තිමිත්තමුපලකඛයෙ 339	කිං හුත්වා කිං භවිස්සාමි
කාලෙන ධම්මසවණේ 273	හුබො මිඤ්ඤං 84
කාලෙන පගණන්තාති	කිද්දිසෙන දස්සනෙන 224
විතතං 338	කිද්දිසං 214
කාලෙන සො සම්මා ධම්මං	කිච්චකා 318
පරිවිමිසමානො 337	කිච්ච බහුකා 318
කාලං 261	කුකකුච්චායනා 229
කාසායාති වත්ථාති 177	කුකකුච්චාසිත්තතං 229
කාසො 42	කුකකුච්චං 43, 229
කිච්චකරණීයෙසු 219	කුච්චපරිහාරිකං 330
කිඤ්චිතං 312	කුජ්ඣකා 227
කිඤ්චිකාලං 227	කුජ්ඣිත්තතං 227
කිඤ්චිකඛං 194	කුටියං 139
කිත්තකා 318	කුටිලො 194
කිත්තිවණ්ණහතො 193	කුඨාරිභි 303
කිත්තිං 201	කුඤ්ඤා වා 268
කිත්ති මෙ භොගෙ 198	කුණිං 153
කිත්ති බො භවිස්සාමි 83	කුතො අභිතිබ්බතතා 249
කිම්සංඝනිසෙවිතං 217	කුතො ජනා 249
කිලමනති 241	කුතො ඤ්ණං 217
කිලාසො 44	කුතො තස්ස 303
කිලෙසකාමෙ පහාය 192	කුතො තිබ්බතතා 249
කිලෙසකාමො 19	කුතො තීරතතං වා 266
කිලෙසගිති 63	කුතො පහුතා කලහා විවාද 249
කිලෙසගිතියෙ න කිලිස්සති 716	කුතො පාතුභුතා 249
කිලෙසඵඤ්ජනාය ඵඤ්ජමානං 305	කුතො සඤ්ජාතා 249
කිලෙසමඤ්ඤනාය 179	කුත්තදිනංව මදකං 109
කිලෙසො 311	කුප්පති 20, 135, 302
කිසම්මි විභුතෙ න ජුසනති	කුප්පනති 144
ඵස්සා 252	කුමාරකං බණ්ඩා අංශරං
කිං කාරණං 145, 180	පෙත්වා ගව්ඡනතං 163
කිං කාරණං වුවචති	කුමාරසාතනථා 280
මෙජ්ඣධම්මො 184	කුමභාසුණං 278

පිළිබිඹු කිරීම.		පිළිබිඹු කිරීම.	
කුමාරසිංහ	278	කෙවලි	62, 150
කුමාරා	66	කෙසෙල්පත්තං මහාරජා	177
කුමාරකො	114	කෙසා වං මහා වං	294
කුමාරසො	282	කෙහි වි කිලෙසෙහි	302
කුලමච්ඡරියෙන	79	කෙලායනා	295
කුලමච්ඡරියං	78	කොනා	42
කුලානුදායං	330	කොකිලායෙව අනුජෙ	337
කුලානුරක්ඛං	330	කොට්ඨකො	58, 156
කුලෙ ගණේ	29	කොට්ඨකො	58
කුලෙ සාතකො වං		කොඨකවජ්ඣ	38
කුලභිභාගො උපපජ්ඣති	19	කොඨකො	38
කුලෙ වං කුලභිභාගො	19	කොඨාගාරං	9
කුලං	78	කොඨාසභාගො	145
කුට්ඨකො	318	කොඤ්ඤ	194
කුට්ඨං වං අසිසංගමි	330	කොඤ්ඤකො	206
කුසලපුත්තං	264	කොඛසං පභිණ්ණකො	228
කුසලා	170	කොඛවජ්ඣසං පරිඤ්ඤා	
කුසලානුච්ඡි	327	තතතා	228
කුසලානං ධම්මානං අනත		කොඛගෙතුසං	
රායං	45	උච්ඡින්නතතා	228
කුසලානං ධම්මානං සමං		කොඛො	43, 47, 227
පතනියං	88	කොඛො තාව චතතබ්බො	226
කුසලෙ පතිඨාපෙනි	314	කොපඤ්ඤ	202
කුසලො	118	කොපනියෙ න කුප්පති	246
කුසලො ඵසො	236	කොපො පකොපො	
කුහකකුහකො	238	සමපකොපො	227
කුහනා	237	කොමාරහවං	297
කුහං	179, 297	කොරඤ්ඤකකොරඤ්ඤකො	238
කුජ්ඣකො	318	කොලපානං	282
කුට්ඨාගාරං	139	කොලපුත්තියෙන වං	
කෙතු	150		140, 149, 228
කෙතුකම්මතො	150	කොසමකපානං	282
කෙනෙතෙත	25, 29, 45	කොසො	9
කෙන නුඛො	242	කාසං බ්‍රහ්මපායො අසු	320
කෙනිධි ලොකසම්මං		බජ්ජමානා	114
විකල්පයෙ	165	බඤ්ඤ	153
කෙ පන තෙ අරියං		බණ්ණිකං	108
යෙසං ඵසො වංසො	334	බණ්ණිදුකො	176
කෙවලමි මහාපඨවිං	113	බතතියසං වං	313
කෙවලං	105	බතති	102

පිළිබඳතානි.	පිළිබඳතානි.
බන්ධනසලා	141, 170
බන්ධනනිකො	29
බන්ධනිරා	110
බන්ධනපරිසරය	63
බන්ධනවර්ගය මච්ඡරියං	80
බන්ධනලොකො	31
බන්ධනවලා	143
බන්ධනවලා	177
බන්ධන රාගස්ස	184
බන්ධනදණ්ඩා	220
බන්ධනයානං	153
බන්ධනං	153
බන්ධනාය	293
බන්ධනමෙසි	202
බන්ධනා	258
බන්ධනංසිරො	176
බන්ධනපච්ඡාභ්ගනිකාභ්ගං	138
බන්ධනෙ	329
බන්ධනපච්ඡාභ්ගං	197
බන්ධනං	243
බන්ධනං	57
බන්ධනතාපි නන්ති	135
බන්ධනං	337
බන්ධනසමස්ස	142
බන්ධනසමස්සානෙතන බුද්ධො	316
බන්ධනදකිභුතා	181
බුද්ධකො සිලකඛණො	87, 193
බුද්ධපාසානි මිශ්‍රමානො	197
බුද්ධිනො	334
බෙමදසසිනො	179
බෙමනනාභුමිං සමසාපෙති	314
බෙමාභිපස්සං අවිවාදභුමිං	239
බෙමං පස්සති සබ්බධි	313
භවජ	203
භවජනො	319
භවජනං පරලොකනො	176
භවජං වා	268
භර්තනො	203
භණ්ඩවස්සානනෙත්ත වා	191
භණ්ඩාමග්ගි	181
භණ්ණස්ස සුඤ්ඤස්සති	314
භණ්ණාවරියො	314
භණ්ණි	313
භණ්ණං අකුසලා වුළාපෙති	314
භණ්ණිනෙ	262
භණ්ණිනො	119
භණ්ණො	66
භණ්ණනති	167
භණ්ණනති ව පමුඤ්ඤනති ව	155
භණ්ණනිති	156
භනනිතතිසද්ධසිලොකො	315
භනකොටිකො	59
භනදිසො	59
භනදො	59
භනා අපට්ඨසක්කිකා	106
භනි	261, 306
භනිපරියනෙත	63
භනියා	112, 172
භනියා භනිං	309
භනියා සට්ටනති	222
භනියා ධාවති	309
භනියා වාදං උපෙතිති ව	151
භනි වා	134
භනෙ	329
භනිතා	76
භනිනෙ	167, 262
භනිතනා	295
භනිතනං	295
භනිතා	309
භන්තා	166
භන්තා ව මොහා ව	221
භන්තා තස්ස න විජ්ජනති	248
භන්තා විකම්බනා හොනති	221
භන්තිනෙ	167
භන්තෙ	167
භන්තෙ වොස්සස්සති වා	262
භන්තො ඵසො	170
භනිබ්බතනාය වා	143
භනිබ්බා	264
භනිබ්බාව ඉමෙ හි සබ්බස්සො	108

පිළිබඳතාති.		පිළිබඳතාති.	
ගනිසනතිබිමති	288	ගාමිකථාය ආවරයෙ සොනං	277
ගනිසා	9	ගාමධිමෙමා	184
ගබ්භකරණියා	297	ගාමනිගමරජධානියො	9
ගබ්භට්ඨිතිමුලකං දුක්ඛං	53	ගාමබන්ධනෙන	252
ගබ්භප්‍රිථානමුලකං දුක්ඛං	53	ගාමෙ අකුබ්බං මුති සත්ථාති	217
ගබ්භිතිත්ථි.	153	ගාමෙ වා නාභිසජ්ජය්‍ය	298
ගබ්භොක්කනනතිමුලකං		ගාරවාධිවචනං	186
දුක්ඛං	53	ගාහමුඤ්ඤානා	
ගමනාගමනං	261	සමතික්කනෙනා	151, 248
ගමනියො	109	ගාහො	80, 114
ගමනියො සමපරයො	174	ගාහංජහො	165
ගමනං	261	ගිජ්ඣති	38
ගමනං සණ්ඨාපෙති	238	ගිඞ්ඨා	76
ගමිස්සාමි	140	ගිමො	265
ගමිණිණි	202, 266, 314	ගිරිගුහං	68
ගමිණිණි ලොකුත්තරෙ	209	ගිලානපච්චයහෙසජ්ජං	332
ගමිණි	238	ගීතං	278, 294
ගරභාය	201	ගුත්තො	334
ගරභිතකාරණා	257, 261	ගුම්භං ගව්ඡති	197
ගරභිනො	334	ගුහාය	139
ගරුකනො	143	ගුහායං	64, 66
ගරුකරොනති	143	ගුහාසයො	26
ගරුකං	57	ගුහනා	146, 292
ගරුසංවාසෙ	273	ගුලහානි	239
ගරුලොක වෙනතෙය්‍යන		ගුලහානි ච පටිව්ඡනනාති ච	
සභි.	206	ජනාති	212
ගරුලං වෙනතෙය්‍යං	211	ගුලො	202, 209
ගලිතමෙසි	202	ගුලහං	238
ගලිතා	258	ගෙඩො	26, 120
ගවෙසනති	77	ගෙය්‍යං	190
ගවෙසනෙනා න විඤ්ඤාති		ගොකපිලං	153
අලංගමුලකමි දුක්ඛං		ගොපිරපසුනො	77
දොමනස්සං පටිසංවෙදෙති	198	ගොවරෙ වරං	77
ගහඨස්ස වා පබ්බජිතස්ස වා	12	ගොවරෙ	323
ගහඨා	264	ගොතතඤ්ඤානො	264
ගහනං	194	ගොතතබ්බා	264
ගහිතා	136	ගොතෙතන	140
ගහිතං නත්ථි	151, 248	ගොතෙතන වා	149, 229
ගාථා	190	ගොපයනො	198
ගාමිකථා	279	ගොපිනො	334

පිළිබිකානි.		පිළිබිකානි.	
ගොපෙතෙතා:	180	වචකසකුණං	153
ගොපෙතය	281	වණ්ඨාලො	206
ගොමයං	154	වණ්ඨාලං	279
ගොරතෙතන වා	251	වණ්ඨිකකං	227
ගොයාතෙතන	18	වතසොං පටිසමිද්දසො	241
සටිකාය	293	වතසොං සීමායො	168
සටිතසනති	144	වතුකකණේණං	304
සටිතං	328	වතුන්දකානෙ උපෙකං	
සටියති	20	ආරබ්භ	335
සට්ඨං	185, 306	වතුන්දං	102
සට්ඨයනොපි නිසිති	239	වතුදෙසාපගතං වාචං	
සට්ඨිතං	306	භාසති	231, 322
සට්ඨිතො	334	වතුනතං අපාමඤ්ඤනං	189
සට්ඨියති	20	වතුනතං අරූපසමාපනතිතං	189
සතපාතං	282	වතුනතං ඉඹිපාදනං	46
සතකාලෙපි	175	වතුනතං ක්කාතාතං	189
සරපවෙසො කාතබ්බො	297	වතුනතං පටිසමිද්දනං	189
සරමුඛානි ඕලොකෙනො	277	වතුනතං මහාතං පුබ්බභාගෙ	
සරවත්ථු	38	විපසානං	326
සරෙසු වසනති	170	වතුනතං වෙසාරජාතං	189
සංණං	117	වතුනතං සමමපාධාතාතං	46
සොරං	304	වතුබ්බිධං	303
ථ	208	වතුරභිකසමනතාගතො	268
වකකවතතිතා	206	වතුරපසොනො	62
වකුච්චාපර	180	වතුරෙ සතෙථ පරිදෙව	
වකුච්චා රූපං දිසා	47, 277	ධමම	329
වකුච්චුතො	208	වතුවෙසාරජ්ජපනො	206
වකුච්චි	314	වතුවොකාරභවො	30
වකුච්චෙගො	42	වතුභාකාරෙති රූපං විගුතං	
වකුච්චලොලිගෙන	277	කොති	253
වකුච්චිඤ්ඤාණං රූපදසානෙ	152	වතුති උපාදනෙති	171
වකුච්චසමද	74	වතුති වච්ඡුචරිතෙති	222
වකුච්චසමසො	117, 236	වතතගෙධො	120, 220
වකුච්චසමපසං සපෙතා	253	වතතරගො	120
වකුච්චසමං අනාරතිනෙ	251	වතතාරෙ පරිගනතා	326
වකුච්චසමං උපානෙන ජනාති	251	වතතාරෙ සතිපථාතා	121, 241
වකුච්චං	226	වතතාරෙ සතිපථාතා	
වකුච්චි නෙව ලොලසා	277	කොච්ඡෙ	325
වකුච්චි නෙව ලොලො	302	වතතාච්චි	173
වකුච්චෙන නිසර්ජාය	290	වපලතා	295

පිඨවිකාති.		පිඨවිකාති.	
වමවෙණෙකි.	181	විනතින.	202
වමවිනඛි.	214	විරකවාසික.	196
වරණාති	87	විවර.	331
වරමානො	155	විවරං පච්චිකඛාති	237
වර වාදපමොක්ඛාය	204, 220	වුති	178
වරිතං	210	වුදිනො වවිති සතිමාභිනඤ්ඤ	335
වරිමො.	64	වුලනිකං	271
වලකකුතා සභිං.	206	වුලාසිතිසහසානි කපානි	
වලනො	119	තිසනති යෙ මරු	106
වලිතසනති	144	වෙනනාසිලං නාම	86
වලිතා	306	වෙනසාපි විතතං පජනනති	298
වලිතං	328	වෙනසිකො	291
වචති	20, 174	වෙනසිකං සිලං නාම	86
වචනතා	178	වෙනසො අධිසානාති	
වචමානෙ උපපජ්ජමානෙ	268	තිවෙසානුසයං	218
වායානුස්සති	24	වෙනසො එකොදිභාවං	95
වාතුමමහාරජිකානං		වෙනසො පණ්ඩිතපච්චයං	76
දෙව්වං	108	වෙනසො පරිජ්ඣායනා	180
වාපලයං	295	වෙනසො විකෙඛපො	229
විභිගුලකෙන	293	වෙනසො විප්පරිසාරො	229
විණ්ණවරණො	59	වෙනං	142
විතනකපි	193	වොච්ඡානං	283
විතනභංගා මනො	106	වොරා	42
විතනවිවෙකො	72	වොරා වා	19
විතනසම්ඛාරනිරුධො	125	ඡබ්බිකා	57
විතනසමපො	335	ඡතතකා	39
විතනස්ස පස්සධතා	335	ඡතතපථං	198
විතනස්ස ව්‍යාපතති	227	ඡදනං	28
විතනස්ස සාරංගො	26	ඡද්දජනස්ස	18
විතතාවිලකරණමනෙතා		ඡද්දනිදානාති	250
හොති	227	ඡද්දරාගපටිබ්බතතා	
විතතං	105	විඤ්ඤාණස්ස	76
විතතං ආසානෙනෙතා		ඡද්දරාගො	28, 246
උපපනෙතා	227	ඡද්දො	11, 133
විතතං පග්ගණ්ඨාති	139	ඡනෙතා	66
විතතං පටිවෘපෙඨා	310	ඡනනං අභිඤ්ඤාණං	189
විතතං පණ්ඩිතති	76	ඡනනං එස්සංයතනානං	163, 242
විතතං පතිලිනෙතො	180	ඡනනං බුඬධම්මානං	189
විතතං පරිසොධෙය්‍ය	290	ඡමතිතතනං	281, 307
විතතං සමාදනෙ	338	ඡවිසං පටිවජ්ජනං	214

පිඨකානි.		පිඨකානි.	
ජලංගසම නනාගතො	61	ජාතිපච්චයා ජරාමරණං	162
ජාදනා	146, 296	ජාතිපපාතමපි පපතති	192
ජිඤ්චජිඤ්ඤං	214	ජාතිහයං	281
ජිනානති වා	153	ජාතියා අනුගතා	306
ජේදනෙන ජේදං	204	ජාතියා වා	140, 149, 228
ජේදනං	201	ජාතියා විජ්ජුච්ඡතො	317
ජණ්ණපථං	197	ජාතනෙතා තීරෙති	119
ජතපදො	11	ජාතෙය්‍යාම	253
ජතවාදධම්මාය	335	ජානං ජානාති	208
ජනා පමතතා	80	ජාලිනී	27
ජනිකා	26	ජණ්ණකං	153
ජනෙනති	256	ජනා ව	166
ජනතු	18	ජව්‍යා	118
ජනතුතො	18	ජව්‍යා තස්ස දුච්චා	28
ජප්පනා	28	ජවති	105
ජප්පනං	311	ජවිති ඤ්ඤාසං	
ජප්පනානා	76	උපචේතදො	178, 225
ජප්පා	28	ජවිති ඤ්ඤාසං	104
ජප්පිතත්තං	28	ජවිතුකාමො	26
ජමබුපානං	282	ජවිතං	105
ජයො නුබො මෙ	201	ජවො	18
ජරසාපි මියති	174	ජුණ්ණ	265
පටාදුකං	50	ජොතිමාලිකං	196
ජරාය අනුසවා	306	කුඤ්ඤාපසුතො	77
ජරාය ඔසිතා	306	කුඤ්ඤාති භාවෙනති	310
ජගරිතෙ	329	කුඤ්ඤානුයුතො	385
ජගරියමනුයුතො	121	කුඤ්ඤා	91
ජගරියානුයොගස්ස	45	කුඤ්ඤා න පාදලොලස්ස	289, 302
ජගු	18	ඤ්ඤා	301
ජතකං	190	ඤ්ඤා ධම්මං	247, 311
ජතරූපස්ස ඔලාරිකමපි		ඤ්ඤා පවුතතා සමණෙන	
මූලං ධම්මති	325	ධම්මා	251
ජතවෙදසමො කායො	304	ඤ්ඤා විමුතො	255
ජතස්ස උපතිබ්බිතදුක්ඛං	53	ඤ්ඤායතිතා දම්මං	120
ජාතස්ස ජරාධෙය්‍යතං දුක්ඛං	53	ඤ්ඤාදස්ස නාය	252
ජාති	64	ඤ්ඤාපරියන්තිකො	210
ජාතිකනනාරං	314	ඤ්ඤාභූතො	208
ජාතිජරාව්‍යාධිමරණං		ඤ්ඤාමුචෙ	209
ධම්මතො	119	ඤ්ඤාමපි ඤ්ඤාපථො	252
ජාතිදුක්ඛං	48	ඤ්ඤායච්ඡිතිරියාය	252

පිඨඛිකානි.		පිඨඛිකානි.	
ඤ්ඤාසම්මුතිතං වාචං.	337	තච්චා ව නතාරු ව	139
ඤ්ඤාසහභුතොපි ධම්මං.		තච්චරිතං.	77
ඤ්ඤාසපථො.	252	තච්ඡං.	145, 256
ඤ්ඤාසං ආරම්භණම්පි.		තච්ඡා මනොවිඤ්ඤාණං	
ඤ්ඤාසපථො.	252	ධාතු	16, 205
ඤ්ඤාසගිගමාය	252	තඤ්ඤාච තිලප්ඵං.	
ඤ්ඤාසනුපරිවතනති	209	උද්ධරෙය්‍ය	268
ඤ්ඤාණී	121, 156	තට්ඨිකා	181
ඤ්ඤාණන වා පිලබ්බතෙන වා.	171	තණ්හා	67
ඤ්ඤාචිතිවතෙතන	253	තණ්හා අප්පභිණං	240
ඤ්ඤාති	182	තණ්හාකෙතු	143
ඤ්ඤාතිබක්ඛු	38	තණ්හාගතං.	110
ඤ්ඤාතිමඤ්ඤාගතො.	194	තණ්හාගද්දං.	29
ඤ්ඤාතිමිත්තං මච්චපට්ඨිබොධං.	177	තණ්හාජලං.	29
ඤ්ඤාතිව්‍යසන දුක්ඛං.	54	තණ්හාධර්ම	143
ඤ්ඤාතිව්‍යසනං.	179	තණ්හාධිපතෙය්‍යං.	143
ඤ්ඤාති වා පන ඤ්ඤාතෙක	176	තණ්හාධිපන්නං.	111
ඤ්ඤාතො.	140	තණ්හානදී	29
ඤ්ඤාචාද්‍ය	200	තණ්හානුගතං.	111
ඤ්ඤාපර්ණො.	260	තණ්හානුසවං.	111
ඤ්ඤාමි	300	තණ්හාපච්චයා උපාදානං.	162
ඤ්ඤායෙ ව	325	තණ්හාඵන්ද්‍රනාය ඵන්ද්‍රමානං.	111
ඨපනා.	238	තණ්හාමඤ්ඤානාය මඤ්ඤාති	178
ඨානචාද්‍ය	200	තණ්හාය අභිභූතං.	112
ඨානසඤ්ඤා.	217	තණ්හාය පරියාදින්නාවිත්තං.	112
ඨානාඨානෙ ව	325	තණ්හාය පාතිතං.	111
භිතකොපි හණති	239	තණ්හාරම්භණං.	11
භිතිපරිත්තනනාය වා.	104	තණ්හාවඤ්ඤාකා	11
භිතෙ	254, 329	තණ්හාසංඛාතෙන න	112
ඛතො.	42	තණ්හාසම්මුද්දො.	29
ඛංසා	197, 331	තණ්හාසලෙ අනුක්කතෙ	139
ඛංසාධිපාතානං.	326	තණ්හාසලායං අබ්බිලානං.	264
තක්කසවං.	153	තතියං.	99
තක්කපරියාහතං.	256	තතො ව භීයෙය්‍යං.	315
තක්කාසං.		තතො තතො.	180
තුක්කච්චිසුපච්ඡිකෙ	335	තතො තතො උදකං අනෙති	54
තග්ගරුක්කායං.	185	තතො පරියායතො.	48
තග්ගරුක්කා.	77	තතනං අයොබිලං.	303
තච්චච්ඡානං.	282	තත්ථ	213
තච්චසාරං ව සංඵලං.	48	තත්ථ ව සබ්බඤ්ඤාතං.	
		පාපුණී	315

පිළිබඳව.		පිළිබඳව.	
තත්ව ඡන්ද්‍රාංගපරිබෝධය	76	තත්ව විභාගය	73
තත්ව තත්ව ගණනාව	299	තත්ව විච්ඡාදනගෙය	146
තත්ව තත්ව සර්වත්‍ර	299	තත්ව බ්‍රහ්මය	185
තත්ව නන්දිය. සමන්තපාසාදිය	76	තත්ව බ්‍රහ්මය	77
තත්ව ලාංඡන	174	තත්ව පාපය	185
තත්ව සත්‍යය මහාපුරුෂය	304	තත්ව පාපය	77
තත්ව උපමා නොයෙකුත්	266	තත්ව බ්‍රහ්මය	185
තත්වය	45	තත්ව බ්‍රහ්මය	77
තත්වය	134	තත්වය බ්‍රහ්මය. කුසලය වදන	141
තත්වය තත්වය ස්වරූපය	135	තත්වය නිශ්චයය පදය	250
තත්වය	219	තත්වය නිර්වචනය	303
තත්වය	125, 136, 172	තත්වය රුක්කො ගෙය	
තත්වය තත්වය		විවිධ කල්පය	
සමන්තපාසාදිය	275	කාලය	196
තත්වය පාපය කුසලය	324	තත්වය දුක්ඛය	165
තත්වය	274	තත්වය සලකා බැලීම	
තත්වය	145, 256	බ්‍රහ්මය නිශ්චය	306
තත්වය සත්‍යය	144	තත්වය කාලය පදය	264
තත්වය තත්වය	185	තත්වය බ්‍රහ්මය	191
තත්වය තත්වය	77	තත්වය	221
තත්වය බ්‍රහ්මය	185	තත්වය	178
තත්වය බ්‍රහ්මය	77	තත්වය	67, 303
තත්වය තත්වය	106	තත්වය උපමා	37
තත්වය තත්වය	76	තත්වය තත්වය	206
තත්වය තත්වය	76	තත්වය	56
තත්වය තත්වය	249	තත්වය	75
තත්වය තත්වය	237	තත්වය තත්වය	221
තත්වය තත්වය	169	තත්වය තත්වය	18
තත්වය තත්වය	70	තත්වය තත්වය	7
තත්වය තත්වය	70	තත්වය තත්වය	261
තත්වය තත්වය	257	තත්වය තත්වය	72
තත්වය තත්වය	292	තත්වය තත්වය	246
තත්වය තත්වය	292	තත්වය තත්වය	73
තත්වය තත්වය	292	තත්වය තත්වය	151
තත්වය තත්වය	290	තත්වය තත්වය	225
තත්වය තත්වය	185	තත්වය තත්වය	248
තත්වය තත්වය	77	තත්වය තත්වය	
තත්වය තත්වය	76	තත්වය තත්වය	241
තත්වය තත්වය	260	තත්වය තත්වය	267
තත්වය තත්වය	73	තත්වය තත්වය	252

	පිඨවිකාති.
තසා සො	198
තසා සංවරය න පටිපජ්ජති	277
තසායං පච්ඡිමකොටි	64
තසාමෙ	142
තසොසා සාමග්ගි	182
තසා	55
තසා නරෙ තෙසු	
නිවෙසනෙසු නිරසාති	
ආදියති ව ධම්මං	144
තසා මුනි නජි කුහිඤ්චි	
ලොකෙ	134
තසා වාදෙසු නෙජති	248
තසා විවාදනි අවිතිවනො	169
තසාමි අනරියං	186
තසාමි රතො	289
තා උපාතිකා උපාතිකා	
බාදනති	327
තාණගතො	59
තාණපානො	59
තාණපානො	151
තාණං	306
තාදිසො	72
තාදිසං	336
තාදී	153
තාය පඤ්ඤාය	
කායදුච්චරිතං	145, 182
තාරෙති	314
තාලවජ්ජිකතො	120
තාවකාලිකජෙතන	22
තාවතකං පසොයස	272
තාවතිංසභවනෙ	313
තාවතිංසානං	109
තා සමමුතියො	259
තාසි	228
තිකම්ඤ්ජියං	272
තිකම්ඤ්ජියෙ මුදිඤ්ජියෙ	210
තිස්සෙව තිබ්බාණං	75
තිස්සනසොව	19
තිස්සෙනව තෙ භොගෙ	20
තිස්මානසා	106

	පිඨවිකාති.
තිස්මාගං සමාදපෙන	75
තිස්සං	64
තිණසන්ධදයො	181
තිණ්ණකුපමො	22
තිණ්ණාචි	173
තිණ්ණං සංගති ඵසො	252
තිතතකං	243
තිත්ථියසාවකා	324
තිත්ථියා	324
තිත්ථං	114
තිබ්බො වනසණ්ඩො ව	268
තිමිතිමිංගල	211
තිරච්ඡානගොති	150
තිරච්ඡානගොතිකානං	181
තිරච්ඡානගොතිකං දුක්ඛං	52
තිරච්ඡානවිජ්ජා	284
තිලකාභතගතො	176
තිලවාගෙ පක්ඛිපෙය්‍ය	268
තිලවාගං	155
තිවිධකල්‍යාණං දස	
ලක්ඛණ සම්පන්නං	93
තිවිධකායදුච්චරිතානං	
පභාණං	125
තිවිධං	303
තිවිධං කායදුච්චරිතං කාය	
සන්ධං	194
තිවිධං කායදුච්චරිතං	303
තිසත්ථිමිමසාසභසි	
ලොකධාතුං	271
තිසො	84, 184
තිසො පුච්ඡා	263
තිණ්ණි	124
තිණ්ණි කුහනවජ්ජිති	236
තිණ්ණි දුච්චරිතාති සබ්බ	
තිලෙසෙති	199
තිණ්ණි සන්ධාති	194
තිරණවිභූතො	253
තිරණාය	264
තිරසිකා	115
තිරෙති	120

පිළිබඳකාරී.		පිළිබඳකාරී.	
නිහාකාරෙති	195	තෙ පච්චාගතො	136
කුණතිහාවෙ	330	තෙ පරික්ඛායා	45
කුමො සහා හොති නිතින		තෙ පුරෙ මතා	108
පඤ්ඤා	257	තෙපි එරිතා	306
කුඤ්ඤා වචනං	185	තෙ හෙරවා	318
කුලනාය	264	තෙ හොගෙ	19
කුලසිත්තා	115	තෙලපතනං	318
කුසිතා ගණිමාගතො	313	තෙලපානං	282
තෙ 12, 47, 73, 136, 249		තෙ ලොකෙ විජිතාචිනො	247
තෙ අඤ්ඤාසිතා කපොථාජං	200	තෙ වා භවසාත	
තෙ අභිසංඛාරං අපභිඤ්ඤා	151	වන්දුපපමුඤ්ඤා	74
තෙ අමිථං ලභිත්වා		තෙ සත්තස්ස සමං	255
අනමිථං පරියෙසනති	243	තෙ සල්ලාභිසංඛාරං	
තෙ එකච්චානං රූපානං		අපභිඤ්ඤා	309
දස්සනං	153	තෙ සල්ල අභිසංඛාරොති	309
තෙ එකතො පක්ඛන්දනති	181	තෙ සුභිමග්ගං	258
තෙ කාමා පරිහායනති	18, 19	තෙසං වක්ඛන්තො රූපතණ්ඤා	
තෙ කාලතො උදාසිත්වා	153	සචති	240
තෙ කිලෙසෙ න පුනෙති	220	තෙසං ව පාපකමමං	
තෙ කුසලා	170	අවිපක්ඛවිපාකං කතං	
තෙවිචරිකමගං	138	බහුං	305
තෙ ජිව්හග්ගෙත රසග්ගාති	243	තෙසං තෙසං සත්තානං	177
තෙ තක්කමනුස්සරනති	256	තෙසං මච්චපරෙතානං	176
තෙ දුපපමුඤ්ඤා න හි		තෙසං තිරයවාසිනං	305
අඤ්ඤාමොක්ඛා	73	තෙති ගජොති	167
තෙ දුරතොපි පස්සනති	298	තෙති වෙදෙති	156
තෙධාතුකෙසු කුසලෙසු		තෙතිස්ස න විජ්ජනති	248
ධම්මෙසු	216	තොසනන්තං	330
තෙධාතුකං කුසලාභිසංඛාරං	155	තාසංස්ස	47
තෙ සිරි එච්චමාහංසු	110	තංකාරණා	185
තෙන ඤ්ඤාන	275	තංකාරණා තංගෙතු	55
තෙන ඤ්ඤාන		තංවරිතස්ස	185
සමන්තාගතො	124	තං ජනො නාචබුජ්ඣති	47
තෙන තෙන න කුස්සනති	281	තං ජිවං	136
තෙන දිබ්බෙන චක්ඛන්තා		තං ජිවං තං සරිරං	172
අතික්කන්තමානුසංකෙන		තං තස්ස අපුරෙකමගං	248
සතෙත පස්සති	268	තං දිභිකා සාවකා භොගාති	143
තෙනමිති විබ්භන්තොති		තං නිකාමෙති	76
ගණති	194	තංතිදානා	55
තෙන සො මුත්ති	132	තංතිදොසා කාදි	173

පිළිබඳව.		පිළිබඳව.	
තං පච්චයා	55	දරථා	45
තං පුග්ගලං	48	දවකමමං	294
තං බොධිං බුජ්ඣිතුකාමස්ස	326	දසකථාවඤ්ඤි	231
තං බුද්ධි උපසංකප්පා	247	දසනනං කසිණසමාපත්තිනං	189
තං බුද්ධිවාදං පභාස	229	දසනනං තථාගතබලානං	189
තං වත මෙ නන්ති	312	දසනනං සඤ්ඤාභාවනානං	189
තං වා සන්තං අනුබ්බන්ති	260	දසබලධාරී	206
ථණ්ඩිලසෙය්‍යං	309	දසවඤ්ඤා අනුග්‍රහානිකා දිසි	114
ථබ්බා	179, 297	දසවඤ්ඤා මිච්ඡාදිසි	112, 172
ථබ්බො	44, 199	දසකාකාරෙති කොඛො	
ථමහගිනි	203	ඡයති	226
ථමෙහා	44	දස්සනාය	264
ථමහං	199	දහති	19
ථාමගතො	172	දහර වං මහනනා ව	176
ථාමගතො අනුසංවසෙන	66	දලහපරික්කමස්ස	325
ථාමවතො	325	දලහසමාදුතො අස්ස	198
ථාමො	291	දලහංවදනා	258
ථාමං	199	දායා තස්ස ආවුඛො	26
විරවාදා	200, 258	දානාති දදනති කාමඤ්ඤි තෙ	
විරං කරෙය්‍ය	198	උපධිපරික්කයාය	310
විනමිධං	43	දාසවිශං	38
විනං	43, 310	දාසිදාසා	9
විගිතතනං	310	දිසිවතුකෙකා	29
වුලලකුමාරියො	323	දිසිතො න මඤ්ඤති	183
වුසොදකං	308	දිසිධමමිකො	209
වෙතො	230, 320	දිසිධමමිකං වා	170, 303
වොකෙපි දියමානෙ	331	දිසිධමමිකං ව ආනිසංසං	143
වොකං	108	දිසිපදා	125
වොමනං	201	දිසිසුඛියාපි වෙ ආනිසංසෙ	
දසිසුනති වා	153	පස්සති	170
දණ්ඩපරික්කා	176	දිසිසමිං න මඤ්ඤති	183
දණ්ඩගයං	281	දිසානුසයා	70
දණ්ඩා	302	දිසානුසයො	168
දණ්ඩති	222	දිසිගතාති	212
දද්ධි	42	දිසිගතිකස්ස	143
දනතකථං	155	දිසිගතං	114
දනතභූමිං අනුපාතනා	247	දිසිගතං සිලබ්බතං නු ජිවිතං	214
දනතමයෙන	20	දිසිධර්මදිසු	143
දනතරෙගො	42	දිසිනිවෙසා	144
දනතං නයනති සමිතිං	246	දිසිමෙධගාති	170

පිළිබඳය.		පිළිබඳය.	
දිභිවිපථඤ්ඤානං	114	දුක්ඛමුල්ලං	28
දිභිවිසුකාසිකං	114	දුක්ඛවිපාකං	141
දිභිව්‍යසනං	54, 179	දුක්ඛා	157, 304
දිභිසුඛිකා	153	දුක්ඛාකාරං	274
දිභිසංයෝජනං	114	දුක්ඛාය	48
දිභිසංසඤ්ඤානං	263	දුක්ඛිනෙසු දුක්ඛිනො	219
දිභි හි නං පාච තථාචදානං	152	දුක්ඛෙපි	174
දිභිසු ච න නිශාති	235	දුක්ඛං	52, 118
දිභේ	257	දුක්ඛං අනෙති	48
දිභේ අනුපයො	246	දුක්ඛං තස්ස පරිඤ්ඤානං	59
දිභේ දිස්මනෙතො	246	දුක්ඛං වත සෙත්ථ කුචර්ජ	
දිභේ න ලිප්පති	246	සෙය්‍යං	330
දිභේ වා	172	දුග්ගතිභයං	281
දිභේසු නෙ		දුච්චජ	73
බන්ධාමකුබ්බමානො	259	දුච්චරිතා	45
දිභොසො	56	දුස්මනා පදුස්මනා	134
දිභොසං	199	දුස්මනාපි එකෙ අපොපි	
දිස්	31	සබ්බමනා එකෙ	134
දිස් මෙති න මඤ්ඤති	183	දුච්චලො	184
දිස් සමතික්කමිතබ්බං	277	දුභොති වා	151
දිත්තපාටිකබ්බි	328	දුතියා	27
දිත්තාදුසි	328	දුතියො අනෙතො	171
දිබ්බවක්ඛුකා	298	දුතියං	96
දිබ්බවක්ඛුකා වා	169	දුත්තර	73, 145
දිබ්බා	10	දුත්තරිජ්ඣාපියො	262
දිබ්බෙන වක්ඛුකා	111, 268	දුත්තරිමධො	73
දිවා චෙව රතතිං ච	268	දුපරිච්චජ	73
දිසාවතීකා වා	154	දුපපඤ්ඤාපියො	262
දිසා සබ්බා විධාවතී	306	දුපපතර	73
දිසා සබ්බා සමෙරිතා	305	දුපපයුනෙතො	19
දිසවාරිකං	277	දුපපසාදියො	262
දිපයති	140	දුපපහාය	73
දිපයනති	110	දුපෙපක්ඛියො	109
දිපා භොනති	250	දුබ්බණ්ණං	269
දුක්ඛකම්මයභාමිතියා	102	දුබ්බලං	107
දුක්ඛදුක්ඛං	54	දුබ්බිනසො	282
දුක්ඛඥසො	328	දුබ්බිනිවත්තා	73
දුක්ඛනිදානං	28	දුබ්බිනිචෙට්ඨියා	73
දුක්ඛපටිකකුලො	26	දුබ්බාණිතං	201
දුක්ඛප්පහචො	28	දුබ්බාසිතං	201

පිළිබඳතානි.		පිළිබඳතානි.	
දුමමනෝ	245	වාසසිද්ධිගතානි	114
දුමමජ්ඣං	307	මිත්තං	308
දුරතිවත්තා	145	මිත්තසං. මජ්ඣිමිකං.	
දුරසද්ද	304	ලෝකධාතුං	271
දුරුත්තං	201	මිති කාරණෙති*	190
දුරුඛර	74	මිති කාරණෙති මත්තං.	
දුලපිතං	204	ජනෙය්‍ය	330
දුට්ඨාපයා	74	මිති ජිව්‍යාති රසං සංයති	26
දුට්ඨ විවාදස්ස ඵලානි	259	වෙ	8
දුස්සතා	227	වෙ ආතිසංඝෙ පස්සති	143, 170
දුස්සමතික්කමා	73	වෙධාපථො	307
දුස්සමුඨාපයා	74	වෙ පරිස්සයා	42
දුස්සමුඛර	74	වෙ මමත්තා	112
දුස්සිත්තතං	227	වෙ මාසිකෙපි	176
දුරෙ විවෙකා හි තථාපිධො		වෙලුත්තං	307
සො	64	ධජෙ	65, 150
දෙවගණපරිවුත්තෝ	313	ධනකතිතෝ	38
දෙවඤ්ඤාතරෙ වා	76	ධනජතිපච්චයාපි	303
දෙවත්තාය වා	143, 170	ධනදස්සා	38
දෙවතා	190	ධනවා	207
දෙවතාපි බො සනති		ධනුකෙත	293
ඉතිමත්තියො	298	ධනෙත වා	150, 228
දෙවදෙවො	264	ධම්මකපිකො	140
දෙවමනුස්සෙති පුජිතො	132	ධම්මභූතො	208
දෙවලොකෙ අත්තානං		ධම්මමච්ඡරියෙත	79
හඤ්ජති	192	ධම්මරත්තං	188
දෙවස්ස වා මනුස්සස්ස වා	12	ධම්මරසස්ස	188
දෙවො වා	76	ධම්මවාදී	231, 322
දෙසතං	77, 80, 185	ධම්මවිවයසලොජ්ඣංඤා	156
දෙසෙති	185, 225	ධම්මවිත්තයො	102
දෙසො	64	ධම්මස්සාමි	208
දෙමනස්සිතො	20	ධම්මසංකච්ඡා	273
දෙමනස්සං	20, 52, 180	ධම්මසුධම්මතං	274
දෙසචරිතො	273	ධම්මො	142
දෙසතියෙ න දුස්සති	246	ධම්මානුස්සති	24
දෙසස්ස සනති	215	ධම්මාපි තෙසං න	
දෙසො	43, 227	පටිච්ඡතාසෙ	172
දෙසං ව	202	ධම්මුපසංහිතං	337
වත්තිංසංය තිරච්ඡානකථාය	231	ධම්මෙ ඤ්ඤෙත ධම්මො	
වාරං පිදහති	239	පටිභායති	241

පිළිබඳකාති.		පිළිබඳකාති.	
බමෙමන	287	න අඤ්ඤා විතතං උපසංපෙතති	80
බමෙමසු උපෙති වාදං	150	න අඤ්ඤං පත්තංතෙ කිඤ්චි	312
බමෙමසු ව න ගව්ඡති	248	න අනතරං ව යෙ භවතා යෙ	
බමෙමසු නිවේශ්‍ය		ව භවතා අනාගතා	104
සමුග්ගතිතං	144	න අධො ගව්ඡති	309
බමෙමා	78, 102, 185, 241	න අපචිනොති	62
බමම.	47, 157, 191	න අභිඤ්ඤාය	215
බාතුසිර	110	න අවසීදති	309
බාතුපරියනෙත	63	න ආකාරපරිචිතකෙකත	276
බාතුලොකෙ	31	න ආදියනති	77
බාවති	307	න ආරාධෙතති	75
බිකතිතපාපා	109	න ඉඤ්ජති	248
බිති	292	න ඉතිකිරිය	275
බිතිමා	109	න ඉතිතිතිහං	275
බිතිසමපනෙතා	109	න ඉධ පකුබ්බමානො	152
බිතා	182	න උග්ගණ්හය්‍ය	297
බිතුමරණං	54	න උපගව්ඡති	221, 259
බිර	109	න උපබාරෙය්‍ය	297
බිරෙ පණ්ණිනො	121	න උපලකෙබය්‍ය	297
බුතඤ්ච බොතඤ්ච	145	න උපලිප්පති	121
බුතවාදෙ	237	න උපසමාය	215
බුතං	182	න උපාදියති	62
බුරසමපග්ගාහො	292	න උපෙති	221, 259
බුච්ඡාලං	55	න උය්‍යිනෙති	62
බුච්චො	177	න උග්ගසු වදනෙ	248
බෙත්ථපකො	206	න එසෙය්‍ය	266
බොතකා	75	න එහිහදනතිකො	308
බොතො දිඨං න මඤ්ඤති	182	න එලුකමනතරං	308
බොතං	182	න ඔසීදති	309
බොතා වුච්චති පඤ්ඤා	145	න කප්පති	263
බෙතෙන සුභං සමාගමා	204	න කමපති	266
බොතො	145	න කමමනා නොපි සුතෙන	
බොතො න හි තෙන		තෙය්‍යො	221
මඤ්ඤති යදිදං දිස්සුතෙ		න කසාචි සග්ගති	242
මුතෙ වා	182	න කුමතිමුඛා	308
බොවතං	279	න කුහනාය	282
බංකො	206	න කොචි බාලො සමණෙසු	
න අඤ්ඤාතො හිතවු		අති	257
සනතිමෙසෙය්‍ය	265	න කබ්‍යාචිජ්ජා	286
න අඤ්ඤානු පටිසන්ධියා	312	න කබ්‍යාතාති	297

	පිළිබිඹාති.
න ඛලොපිමුඛා	308
න ගව්ඡති	220
න ගණ්ණයා	297
න ගබ්භිනියා	308
නගරෙ වා රුකේ	295
නගරං	66
න ගවෙසෙයා	266
නග්ගසමණකං	153
න ව කෙනවි කොවි හායති	108
න ව තාව අංගමංග	
අපකඛිකො හොති	228
" ඡිද්දවිඡිද්දකරණො	
හොති	228
" ජිවිතා වොරොපනො	
හොති	228
" දණ්ඩසත්ථපරමසනො	
හොති	227
" දණ්ඩසත්ථං අභිතිපාතනො	
හොති	228
" දණ්ඩසත්ථං අබ්බකතිරණො	
හොති	228
" දිසාපිදිසානුචිලොකනො	
හොති	227
" ඵරුසවාචං නිව්ඡාරණො	
හොති	227
" මුඛකුලානවිකුලානො	
හොති	227
" සබ්බපරිව්වාගාය සීතො	
හොති	228
" සමභස්සන පට්ඨිභස්සනො	
හොති	228
" හනුසඤ්චොපනො	
හොති	227
න වලති	248, 266
න වාටුකමානාය	286
න විරසිතිකං	109
න වුණ්ණදුනෙන	285
න වෙතයෙයා	335
නවං	278
න ඡන්දගු	263

	පිළිබිඹාති.
න ජඛ්‍යපෙසතියෙන	286
න ජනෙනති	167
න ජියති	311
න ජිවිත්ථ	105
න ජිවිස්සති	105
නවං	153
නවස්නති වා	153
න ඨපෙනති අඤ්ඤාමඤ්ඤා	108
න තක්කගෙකු	276
න තදභිනන්දති	226
න තදස්සාදෙති	226
න තස්ස අද්දිඨමිධත්ථි කිඤ්චි	275
න තාති උග්ගස්ස වදෙයා	
නාගො	220
න තාවාහං ඉමමහා ආසනා	
වුළුතිස්සාමි	139
න තිස්සදනතිකො	308
න තෙන ථාමං කුබ්බථ	265
න තෙන සෙසො මඤ්ඤාථ	198
න තෙනෙව විතරිං ආපඡ්ඡති	226
න තෙ ලබ්භා ඉතො	
පක්කමිකුං	303
න තෙසං කොවි	256
න තං අපාපුණ්ණිකා	139
නත්ඤ්ඤා කොවි	74
නත්ථි තාසිකො	108
නත්ථි මරණතො මොකෙතො	176
නත්ථිති වා	153
නත්ථෙත්ථ	145
නත්ථෙව තෙපි ජිවනති විසි	
විත්තසමොතිතා	106
නදනො	318
නදනො	319
න දුනානුපපදනෙන	287
න දුරුදුනෙන	283
න දිසිතිඡ්ඤානක්කනතියා	276
න දිසියා	215
න දිසො	313
න දුතගමනෙන	286

පිළිබඳව.		පිළිබඳව.	
න නිවැරදි	314	න බ්‍රාහ්මණ අඤ්ඤානො	
න නිවැරදිකතාය	282	සුභිමාහ	155
න නිබ්බාණය	215	න හවනනිහෙන	252
න නිබ්බිදය	215	න හය්‍යා හොති න මසී	303
න නිමිත්තශාසි හොති	279	න හිනිසාමි	139
න නිමිත්තනං	308	න මඛකුහොති	246
න නිරෝධය	215	න මණ්ඩනාය	244
න නෙමිත්තකතාය	282	න මදය	243, 245
න නං නිකාමෙති	226	න මුඛොදකදනෙන	286
නන්දි	26, 67	නමුචි	328
නන්දිරහො	26	න මුනියා සමානමෙති	220
නන්දිං සමනනානෙති	226	න යත්ථ සා	308
නන්දපසෙවනං	67	න රහං ජනෙති	246
න පච්චාගච්ඡති	220	නරො	18
න පච්චෙති	220	න ලපනාය	282
න පච්ඡාගච්ඡති	173	න ලාභෙන ලාභං	
න පටිලහසි	215	නිජ්ගිංසනනාය	283
න පටිච්ඡෙද	334	න ලිප්පති	121
න පණ්ඩුහති	226	න ලිප්පති දිළිසුනෙසු ධිරො	116
න පතිවජ්ජා	301	නවඤ්ච වෙදනං න	
න පජ්ජියො	263	උප්පාදෙස්සමි	244, 245
න පරනෙය්‍ය	261	න වජ්ඣවිජ්ජාය	286
න පරපටිබ්බගු	261	න වදති	313
න පරමසරය	275	නවනනං	
න පරියෙසෙය්‍ය	266	අනුප්‍රබවිහාරසමාපනතිනං	189
න පරං වලොකති	334	න විභවෙය්‍යං වා සුඛං දුක්ඛං	253
න පාරිභට්ටනාය	286	න විභුතසඤ්ඤි	253
නපි යුග්ගබන්ධු	262	න විභුසණාය	240
න පිටකසමපදය	275	න විරජ්ජති	240
න පිහිමංසිකනාය	286	න විරහාය	215
න පිණ්ඩපටිපිණ්ඩකෙන	287	න විසඤ්ඤසඤ්ඤි	253
න පිතා තායනෙ පුත්තං	176	න වුත්තා	265
නපි පස්සං නිපාතෙස්සං	139	නවෙ	263, 310
න පියං කුබ්බති නොපි		න වෙජ්ජකමෙතන	286
අප්පියං	182	න වෙදගු දිගියා	220
න පිවිසාමි	139	න වෙධති	248, 266
නප්පයොජෙය්‍ය	297	නවෙපි හික්කු ආසනෙන	
නප්පවුත්තා	265	පටිබාහති	239
නප්පවෙධති	248, 266	න වෙච්ඡනෙන	283
		න සක්කා බති නික්කමිත්තුං	303

	පිඨඛකානි.
න සනෙකානනි පරං	
පලිපපලිපනනං උඛරිතුං	74
න සඤ්ඤනෙතනි	168
න සඤ්ඤසඤ්ඤී	253
න සමො	240
න සඤ්ඤපෙති	63
න සනතිනෙ	72
න සනති පඤ්ඤපි වෙතොබ්ලං	135
න සමප වෙධනි	248, 266
න සමොධාය	215
න සාමනනා	72
න සිද්ධි	309
න සුසුසනනි	80
න සොතං ඔදහනනි	80
න සංකිතනිසු	308
න සංලිපපති	121
න සංසිද්ධි	309
න සුසුති	20
න සඤ්ඤදත්තනි පසංසලංභා	202
න භාපනං	294
න භායනි	239
න භාරු	139
න භාරුසමකිං	214
න හි අඤ්ඤමොක්ඛා	73, 74
න හි එතෙති යාතෙති	247
න හි නමමයො සො	201
න හි කිං සකඛසි සමපයාතවෙ	204
න හි සනෙතනා පටිසෙතිං	
කරෙතනි	301
න හි සමාතිවතනා	144
න හි සො රජ්ජනි නො	
විරජ්ජනි	182
න හොති තපාගතො	
පරමමරණං	136, 173
න හොතිසි	12
නාගච්ඡනි	220
නාගදනෙත	66
නාගා	264
නාපේකිනි	311
නාතිපටිකෙකිපො	152

	පිඨඛකානි.
නාතිවෙලං	335
නාදෙති න තිරසානි	313
නාද්දසාසිං අනොසිතං	305
නාබිගච්ඡනි	19
නානතකකපා	280
නානතකසඤ්ඤය	69
නානාකලිලමලපරිපූරං	214
නානාභාවො	177
නානාවදනනි	255
නානාසනනාපෙති	
සනතපනනි	192
නාතිතිබ්බතෙතනනි	168
නාතිතිවිසති	259
නාතිගසති	246
නාමඤ්ඤ රූපඤ්ඤ පටිච්ච	252
නාමමෙව සිසානි අකෙය්‍යං	179
නාමරූපපට්ඨයාසලායතනං	161
නාමං	117
නාරිං	214
නාලං සමාය	259
නාලා	65
නාලාය මහාසමුද්දං	
පකඛජ්ජනි	197
නාසිසා	139
නාහං එවං කරෙමි	146
නාහං සතිසාමි	75
නිකති	146, 292
නිකනති	28
නිකාමනා	28
නිකිරණා	146, 292
නිකෙතසාරිති වුවනි	219
නිකකඛිංවනං	12
නිකතිලෙසො	202, 209
නිකම්මනාසා සෙ	305
නිකමො	291
නිකිකතො	121
නිග්ගණ්ණානි	338
නිග්ගණ්ණ වාදිං	336
නිග්ගණො තෙ අකතො	201
නිවිතිකිං විච්ඡිතිකිං	145

පිළිබඳකානි.		පිළිබඳකානි.	
නිව්වකාලං	55	නිබ්බාපණ්ණාස	259
නිව්වද්ධකාලං	108	නිබ්බිජ්ඣා	247
නිව්වසාරසාරෙත වා	305	නිබ්බුතතතා	141
නිව්වො	177	නිබ්බුතො	120
නිව්වන්තො	120	නිබ්බුඛං	279
නිව්වතිත්තං	145	නිබ්බෙසියං නිබ්බෙසිතං	204
නිජ්ඣායනි	193	නිබ්බෙසියං	201
නිජ්ඣාපෙතා	207	නිබ්බෙසෙති වා සවෙ පතොසි	220
නිජ්ඣායාමි	111	නිබ්බෙසිකාය	102
නිසා පරායණො හොති	250	නිමිත්තානාහි	277
නිද්දරියකමමං	312	නිමුණො	67
නිද්දරියො	312	නිමොනරති	109
නිද්දරියං	312	නිමිත්තා කාමා	11
නිත්තාරෙති	314	නියාමාවතතනං	280
නිදුතං	55, 243	නියොගවචනං	12
නිද්දිසිකාරණං	213	නිරණාලො	60
නිද්දං තද්දිං සහෙ පිතං	310	නිරතතා	248
නද්ධමති	325	නිරයෙ අතතාතං භඤ්ජති	192
නිච්ඡිති	151	නිරයො	304
නිබ්බාතං	182	නිරයො භවතං	181
නිබ්බාතවති	231, 322	නිරසාති	145
නිබ්බිතං	335	නිරසාදිකතං විතතං	
නිනුමෙව අනෙති	259	සමපාංසෙය්‍ය තාවදෙ	338
නිනුයපි	174	නිරසතති	235
නිනුය සො කුප්පති	201	නිරුතති යා ඤාතාය නිරුතති	
නිනුතකාරණං	257	පටිභායති	246
නිත්තාදි ව	314	නිරුපධිතං	72
නිත්තෙතතා	208	නිරොධතණ්ණා	28
නිණ්ණාතපාපතං	125	නිරොධබ්බමො	143, 177
නිපුණං	212	නිරොධපරිශෝභානෙසු	
නිබ්බතතාතං බමමානං	107	විතතං	229
නිබ්බතතා යෙව නිසිනති	107	නිරොධසා	58
නිබ්බාණකුසලං	141, 170	නිරොධාය උපසමාය	215
නිබ්බාණකුසො	59	නිරොධං	255
නිබ්බාණගාමිමණ්ණො	75	නිලොමපි භරති	191
නිබ්බාණධාතුයා	181	නිවාරෙය්‍ය	281
නිබ්බාණපාපො	59	නිවිසා	80, 200
නිබ්බාණපාතතං	152	නිවිසා වාදි	262
නිබ්බාණමතසො	310	නිවුතා	192
නිබ්බාණාය	215	නිවුතො	66

පිළිබඳතානි.		පිළිබඳතානි.	
නිවෙසෙති	273	නෙවනතානුක්‍රමණං සෙති	334
නිසිනො	329	නෙව දවංස	243, 245
නිසිදි	218	නෙව පජ්ඣති	62
නිසෙවති	191	නෙව විබුදෙති	63
නිසෙවතො	181, 317	නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාභවො	30
නිසානො	121	නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං	70
නිසායතා	247	නෙව සුමනො	245
නිසාරණතො	120	නෙව සංසිඛති	62
නිසාරණපඤ්ඤා	333	නෙව හොති න න හොති	
නිසාරො	305	තථංගතො පරමමරණං	136
නිසිනො	144	නෙව හොති න න හොති	173
නිහතො සෙති	337	නෙසජ්ජිකමිතං	138
නිතිතං වා	19	නො අපාටිතාරියං	252
නිවෙ වඩකමෙ		නොපි අසඤ්ඤි	253
වඩකමනානං	238	නොපි තෙන	216
නිතො	209	නො විදුහෙ	295
නිතො වා	202	පකතියා ලක්ඛණං අඤ්ඤාතං	263
නියති	18	පකපටිතා	142
නියාණං	152	පකමපනං	311
නිවරණෙති විතතං විවිතතං	69	පකාසෙති	185
නිවරණං	12	පකුප්පාසනති	144
නිලො ව වණ්ණො	267	පකඛන්දිතා	42
නිලං	267	පකඛන්දිතං	295
නුපරතො	263	පකඛගතං	153
නෙකකමමරති	315	පභාලොහා	67
නෙකකමමසඤ්ඤා	122	පභනතිතසිරො	199
නෙකකමමාභිරතානං	72	පභසරං	214
නෙජ්ඣ	248	පභිකා	26, 194
නෙතා	207	පභිගච්ඡෙත	293
නෙති	259	පචලාසිකා	310
නෙතං සානං විජ්ජති	74	පච්චක්ඛාය	191
නෙයොසා	209	පච්චතනමෙව	261
නෙයොසා වා	202	පච්චන්තිකා	47
නෙරසිකානං	181	පච්චන්තිකෙසු පච්චාමිනෙතෙසු	295
නෙරසිකොති වා	150	පච්චනති න ව මීයරෙ	304
නෙරසිකොති වාදං උපෙති		පච්චසිකො	230, 320
උපෙති	151	පච්චයො	55, 150, 249, 332
නෙරසිකං දුක්ඛං	52	පච්චාසට්ඨා	305
නෙලා	231, 322	පච්චාසාතිතමනා	134
නෙව ආවිනාති	62	පච්චාහතමනා	134

පිළිබඳතා.		පිළිබඳතා.	
පච්චාසනා	305	පඤ්ඤාපභෙදකුසලො	206
පච්චාසනෙය්‍යාම	134	පඤ්ඤාපෙතා	207
පච්චුපභිතා කාමා	10	පඤ්ඤාපෙති	185, 224
පච්චුප්පනනා	9	පඤ්ඤාබලං	38
පච්චුප්පනො විතතකකණේ	105	පඤ්ඤාච්ඡිත්තතස්ස	221
පච්චුප්පනො න ජීවති	106	පඤ්ඤාසම්පන්නො	301
පච්චුප්පනං	209	පඤ්ඤාදීඤ්ඤා	109
පච්චෙකමුනිනො	125	පඤ්ඤාං පුරකතා	329
පච්චෙනති	216	පඤ්ඤා අභිසම්බරිතා	
පච්ඡතොපි	54	අභිසම්බරිතා	212
පච්ඡා	38	පඤ්ඤාං චිත්තපෙති	301
පච්ඡා තෙ මාහු කීඤ්ඤානං	311	පටිකණ්ඩකර	203
පච්ඡා පුරෙ වාපි		පටිකණ්ඩං	301
අපෙකකමානො	73	පටිකම්මං කරියාමි	201
පච්ඡාසනා	265	පටිකම්මං තෙ දුක්ඛතං	201
පච්ඡාසමනනාසනා	208	පටිකුල්පිතා	193
පච්ඡිඤ්ඤායං	281	පටිකුල්පිතො	66
පච්ඡිමයාමං	265	පටිග්ගහණතො වා	330
පජ්ජනනා	76	පටිසංසඤ්ඤාය	69
පජ්ජති	120	පටිසංසඤ්ඤාජනො	70
පජ්ජිතා	62	පටිසංසම්පය්‍යා	236
පජ්ජ	210	පටිසාදාය	331
පජ්ජනෙය්‍යාම	253	පටිසාදො	227
පජ්ජරකං	295	පටිසං	227
පජ්ජායති	193	පටිච්චසමුප්පනනා	142
පඤ්ඤා කොඨාසං ජනෙය්‍ය	290	පටිච්චසමුප්පන්නො	177
පඤ්ඤාපි වෙතොබ්බෙ	337	පටිච්ඡ නතකම්මන්නො	239
පඤ්ඤානං සභිං	298	පටිච්ඡ නතා	192
පඤ්ඤා රජති	337	පටිච්ඡ නතාති	239
පඤ්ඤාපොකාරහවො	30	පටිච්ඡ නතො	66, 202, 209
පඤ්ඤාභාකාරෙති තාදී	173	පටිච්ඡ නතං	238
පඤ්ඤාති කාමගුණෙති	181	පටිතිස්සග්ගාය	193, 256
පඤ්ඤාතිඤ්ඤාඤ්ඤාන වා	171	පටිතිස්සල්පිතා	155
පඤ්ඤාබ්ගවිප්පතිණො	61	පටිතිස්සඨගෙධො	120, 220
පඤ්ඤාතති පරමසිති	106	පටිපකකර	203
පඤ්ඤාචා	121	පටිපකං	301
පඤ්ඤාචා ගොති	102	පටිපජ්ජති	251
පඤ්ඤා	38, 109, 156, 235	පටිපතති	190
පඤ්ඤාචකමුනා	111	පටිපදං චදෙති	266
පඤ්ඤාතිරේඛිතං	315	පටිපුරිසං	203

	පිඨබ්බානි.		පිඨබ්බානි.
පටිපසසාධනකා	141	පටිසෙතිකරා	166
පටිපසසාධො	120	පටිසෙතිකරා යෙ කීලෙසා	203
පටිපසසාධියා	193, 259	පටිසෙතිං	301
පටිපසසාධිං	255	පටිසෙවති	191, 331
පටිබිඤ්ඤා	27	පටිසෙවනො	338
පටිහර්	188	පටිසංවෙදෙති	303
පටිහසා	304	පට්ඨපෙති	185, 225
පටිහාණවා	240	පඨමජ්ඣානං සමාපනනසා	69
පටිහාණෙන වා	140, 150	පඨමසා කානසා ලාභී	140
පටිච්චලං	203, 301	පඨමං	91
පටියතනෙනා	334	පඨමං යාමං	290
පටිරූපකො	314	පඨවිං ආමසනති	154
පටිලහති	12	පණ්ඩාය ගව්හති	238
පටිලහනති	77	පණ්ඩි	27, 171
පටිලිභිනා	287	පණ්ඩිසම්පන්නා	314
පටිලොමකරු	203	පණ්ඩිතා	10
පටිලොමවනතිනො	80	පණ්ඩිතෙ	269
පටිවිජ්ජනනෙනා	152	පණ්ඩිතං	301, 310
පටිවිජ්ජනෙය්‍යාම	253	පණ්ණනපච්චෙකසචෙවා	62
පටිවිජ්ඣනෙනා	152	පණ්ණිකා	323
පටිවිජ්ඣි	262	පණ්ණිරං	204
පටිවිජ්ඣිතුකාමසා	326	පණ්ණිතවාද	200
පටිවිජ්ඣිනා	309	පණ්ණිතා	212
පටිවිජ්ඣිං	216	පණ්ණිතා උපබිසුබසා හෙතු	310
පටිවිජ්ඣියාම	253	පණ්ණිතො	121
පටිවිච්චාකුපො	59	පණ්ණිකම්මලසිලායං	313
පටිවිජ්ජනො	142, 229, 328	පතරති	37
පටිවිජ්ජාමිමනා	134	පතරෙය්‍ය	56
පටිවිජ්ජාචා	305	පතරෙති	314
පටිවිජ්ජෙධො	227	පතිකුටෙනා	180
පටිවිසෙසං	201	පතිගණ්හාති	330
පටිසඬ්ඛා යොතිසො	331	පතිසීතං	200
පටිසඬ්ඛා-පෙ-ආහාරෙති	243	පතිසීතං තත්ථ විඤ්ඤාණං	
පටිසත්තුං	203	විරූලං	67
පටිසක්ඛිපරියනො	63	පතිත්ථිති	202
පටිසක්ඛි වා	134	පතරූපං	182
පටිසල්ලානසාරූපානි	188	පතිවට්ටෙනා	180
පටිසල්ලානාරුමො	289	පතිලීනවරසා	180
පටිසුරං	203	පතිලීනවරා වුච්චනති	180
පටිසෙතිකතතා	204	පතිලීනො	236

පිළිබඳව.		පිළිබඳව.	
පතිසෙවනෝ	181	පහබඳුනෝ	119
පත්තබ්ඡ්ඡකං	282	පහවිකා	108
පත්තබ්බං	139	පහවො	249
පත්තසඤ්ඤං	216	පභින්නාඤ්ඤෝ	206
පත්තාලිකකෙන	293	පමාදසානං	251
පත්ථො	199	පමාදො	44
පත්තනා	28	පමිනිනි	258
පත්තයමානස්ස	12	පමුස්සති	191
පත්තයනෝ දිසං අගතපුබ්බං	319	පමොවනාය	75
පත්තෙනති	200	පමොදනා	15
පථඤ්ච	301	පමොභො	301
පථො	152	පඬුරුපාසති	324
පදපාරිපුරි	142	පසුත්තස්ස	186
පදසත්ති	142	පයොගො	305
පදසංසංගො	142	පයොජෙන්නති	296
පදහති	139	පයොපානං	282
පදනුපුබ්බතාපෙනං	142	පරකකමෙත	139
පදුසමිතා	134	පරකකමො	291
පදුමපතෙන	182	පරචිත්තාඤ්ඤාන වා ඤානි	169
පදෙසෙ	211	පරචිත්තවිදුනියො	298
පඛානං	133	පරචිත්තවිදුනො	298
පත	208	පරතො	119
පතතමති	318	පරතොසොසො	135
පතතාති	188	පරතතභාවො	171
පතෙන	319	පරතතභාවං	133
පතතඛජෙ	60	පරතො	210
පතතභාරො	60, 263	පරදුර්වයි ගව්ඡති	191
පතතසිරො	25	පරනිමිතකාමා	11
පපඤ්චසබ්බා	265	පරනිමිතවසවතති	109
පපඤ්චායෙව පපඤ්චසබ්බා	254	පරපුග්ගලං සාතෙනි	228
පපාතෙපි පපතති	192	පරමකුසලං	154
පබ්බජිතා	264	පරමත්ථියා	107
පබ්බජිතා ආපතති.		පරමත්ථො වා	202
ආපජ්ජනනා	249	පරමන්ති දිසිපු පරිබ්බසානො	169
පබ්බජිතො සමණො නො	191	පරමපුරිසො	62
පබ්බජ්ජාසබ්බාතෙන වා	191	පරමවෙපුලුප්පතො	228
පබ්බතපබ්බාරා	317	පරමප්පතතිපතො	32
පබ්බතානං ගුහාසු වා	317	පරමවොදනප්පතානං	72
පබ්බතො වා	268	පරමුස්සදගතො	228
පබ්බතං	68	පරමං ආරොග්ගප්පතං	151

	පිළිබිකාති.
පරමමරණං	136, 270
පරමමුඛං	166
පරලොකවර්ජනය	
දසසංවිනො	272
පරවාදෙසු ආසානො	167
පරවාදෙසු ආසානො	
අපපච්චයො	247
පරවමනනමානො	147
පරවිච්ඡිද්ධනාය වා	145
පරවිසයො	325
පරසං වෙ ඛම්මං	256
පරුජිතා ව	136
පරුනුද්දයනාපටිසංසුතො	299
පරුනුවාදනයං	287
පරාමසං	136
පරාමසොති වා	172
පරාමසො දිසිවසෙක	66
පරාමසො	248
පරාමසනති	167
පරාමසිත්ථා	156
පරාමාසො	114
පරායනං	306
පරිකිලිසාති	197
පරිකිසාති	197
පරිකෙලායනා	295
පරිකඛනනනා පාරිකඛනනියං	300
පරිකඛනනියං	301
පරිකඛබ්බකිනෙන වා	252
පරිකඛාරො	333
පරිකම්පති	170; 200
පරිකෙඛපබ්බකිනෙන වා	
බ්බො	252
පරිගුහනා	146, 292
පරිග්ගහිතා	11, 113
පරිග්ගහො	38
පරිවර්දනා	146, 292
පරිඤ්ඤාපාරගු	57
පරිඤ්ඤානං	59
පරිඤ්ඤාසහගතො මග්ගො	125
පරිඤ්ඤායං	59, 163

	පිළිබිකාති.
පරිතසනති පතිකමිතසනති	
සමෙරිතසනති	144
පරිතසානා	330
පරිතාසි	228
පරිතතකං	108, 259
පරිතතා	39
පරිතොතාදනෙ	115
පරිදාහා	46
පරිදෙවති	202
පරිදෙවනති	177
පරිදෙවනියො	330
පරිදෙවසොකා සහ මච්ඡරා ව	249
පරිදෙවො	20, 180
පරිධංසනති	19, 193
පරිතිබ්බාපෙසානති	74
පරිපටනති	19
පරිපටති	20, 193
පරිපඤ්චිති තිසනති	191
පරිපාතයනතිමෙ	108
පරිපාතියමානා	115
පරිපුච්ඡා නනි	242
පරිපුච්ඡාය	273
පරිපුණ්ණං	137
පරිඵාද්දමානං	110
පරිබාහිරො හොති	191
පරිභුඤ්ඤානති	77
පරිහොගතො වා	330
පරියනතිසාසනං	190
පරියනනකථං	113
පරියනනකාරි	326
පරියනනගතො	58
පරියනනපතො	58
පරියනනවති	231, 322
පරියනෙන	319
පරියනො	304
පරියාදිනනවිතනානං	185
පරියාදිනනවිතො	197
පරියාදිනනවිතනං	111
පරියාදියනති	39
පරියාදිසිත්ථා	63

පිළිබඳතාති.		පිළිබඳතාති.	
පරියායභවනභෞජනං	308	පලිසපරිවතතිකං	197
පරිසුඤානං	28, 307	පලිපපලිපනෙතා	74
පරිසුඤ්ඤානං	185	පලිපො	194, 311
පරියෙසනතා	243	පලෙහි	203
පරියෙසනති	77	පලොකනො	119
පරියොදානමග්ගං	258	පලොකධම්මො	107
පරියොදානෙ	253	පචතතති	240
පරියොනානො	310	පචතතා	208, 250
පරිචජ්ජනාය	35	පචතතාරං	336
පරිචජේති	21	පචනෙ	155
පරිචජේය්‍ය	26	පචරෙ ව	206
පරිචතතති	209	පචරං කරෙති	137
පරිචසනති	170	පචාදියංසෙ	256
පරිචාරජනනා	314	පච්චයබහුලො	329
පරිසග්ගනො වා	194	පච්චිතනෙතා	215
පරිසප්පනා	307	පච්චිතිනි	145
පරිසභනති	39, 45	පච්චිතකකං	204
පරිසා වායං වග්ගා	202	පච්චිතතසං	199
පරිසුඤ්ඤානති	144	පච්චිතතං	181
පරිසුඤ්ඤානං	258	පච්චිතිනි	201
පරිසුඤ්ඤා	143	පච්චිවෙකකථං	234
පරිසුඤ්ඤාති	253	පච්චිවෙකරති	315
පරිසංයමිතයං	266	පච්චිධනති	115
පරිහරණා	146, 29	පච්චිධමානං	111
පරිහරෙය්‍ය	318	පසචති	237
පරිහානියා සංවතතති	45	පසාඛනාලෙපි	175
පරිහාපිතං	202	පසාදනියං නිමිතතං	
පරිහායනති	19, 193	ආචිකඛති	274
පරිහාරපථෙපි	293	පසාදෙතා	207
පරිහිතමාහු අපාභතං	202	පසාදෙමි	224
පරිලාභසං පටිපසංසි.	264	පසුකාදෙයං	38
පරුපකකමදුකං	54	පසුතා	76
පරෙතො	193, 307	පසුරු	204
පරෙසං නිගෙසාසං	193	පසංසකාමා කුසලාවදනා	200
පරෙ විවර්තෙති	145	පසංසමිච්ඡං විනිසාති භොති	201
පරං දමෙසංසි	74	පසංසා	73
පලාපො	180	පසංසායපි	174
පලාසො	44	පසංසානමානං දලකතතං	305
පලාලපිඨකං	197	පසංසි	246
පලාලපුඤ්ජං	68, 153	පසංසොපි	54

පිළිබිකාති.		පිළිබිකාති.	
පසායනං	112	පාදෙ පාදං	290
පසායනෙතා	21	පානාගාරං	323
පසාය ලාලපනං පුථු	176	පාපකා	47, 220
පසායාමි	110	පාපකා දිසි	148
පසයිත්‍රි	115	පාපකිරියා	146, 292
පසාං පසාති	208	පාපකං පටිභාණං	148
පසානපාරගු	58	පාපකං විජ්ජානං	148
පසානුවිභුතෙන	253	පාපකං සිප්පායතනං	148
පසාය	66, 115, 328	පාපකං සිලං	148
පසායො	15	පාපකං සුතං	148
පභිණ්ගෙධො	120, 220	පාපණිකා වා නන්තකාති	237
පභිණා	219	පාපධම්මො	239
පභිතගමිතෙන	286	පාපා ජිගුච්ඡානා	260
පහොසි	204	පාපිකං ඉච්ඡං පණිදගති	146
පට්‍රිගිජ්ඣති	38	පාපිච්ඡා	237
පට්‍රිගෙධො	26	පාපුරණා	9
පට්‍රිගිජ්ඣති	38	පාමොක්කං	137
පට්‍රිගෙව්	263	පාමොජ්ජං	15
පට්‍රිබුධා	77, 192	පායන්තියා	308
පට්‍රිබුධෙ	167	පාරම්පතො	58
පට්‍රිබුධො	66	පාරිච්ඡත්තකමුලෙ	313
පට්‍රිබොධො	194	පාරිසරා	201
පට්‍රිබොධො එසො	171	පාරං ගච්ඡෙය්	57
පට්‍රිබොධං	216	පාරං ගතො න පච්චති	
පාකතිකෙන මංසවකුක්කා	267	තාදි	172
පාකායෙ වා	268	පාරං වුච්චති අමතං	
පාගුණිකාය	36	නිබ්බාණං	57
පායො විසෙසො නිද්දෙසො		පාලිතමුභවරියො	59
තං නාම විසෙසතො ව	2	පාලෙති	68
පාණමපි හතති	191	පාවචනං	102
පාණිතාලං	278	පාවද	137
පාණිසාරං	278	පාවදති	140
පාණිතිපි උපක්කමනති	305	පාසාදනියා	201
පාතිනං	111	පාසාදා	139
පාතිමොක්කසංවරසංවුත්තො	85, 86	පාසාදිකං	267
පාතිමොක්කං අපචාපි සමාධිං	266	පිළිබජ්ජකං	282
පාතුනාරෙති	202	පිණ්ඩපාතිකඛං	138
පාතුභුතො	19	පිණ්ඩයාලොපෙන	237
පාදකුක්කුච්චාදිසු	229	පිතා	182
පාදෙන	26	පිතා මයා පොසෙතබ්බො	194

පිළිබඳව.	පිළිබඳව.
පිතුරුණ.	54
පිතෘකම්පනය.	42
පිදහස.	281
පිනාසො.	42
පියපහන.	249
පිය.	182
පියාසිත.	179
පියාසු ලොකයමි.	
කුණොතිදුනා යෙවැපි	
ලොහා විවරනති ලොකෙ	250
පිසුණුවාව.	82
පිසුණුවාව. පහාය	230
පිහනා.	28
පිහයමානස.	12
පිහිනා.	192
පිහිනො.	64
පිළකා.	42
පිඬ.	181
පිතකො ව වණණ.	267
පිතක.	267
පිති.	14, 15
පිතිය ව විරහ.	96
පිතිසුම.	90, 96
පිතෙ.	329
පිලන.	185
පිළියති.	20
පුගලො.	18
පුළුණුකත.	28
පුළුණුමි ත.	263
පුළුණු නළු අනාගතෙ.	107
පුළුණුක.	237
පුළුණ.	203
පුළුණුකව.	153
පුළුණුකත. ව.	181
පුළුණුමරණ.	54
පුළුණො.	182
පුළු.	155
පුළුකිලෙසෙ ජනෙනති.	192
පුළුණුකතලාණකො.	180
පුළුණු.	192
පුළුණුකෙති ජනිතා ව.	259
පුළුණු.	259, 262
පුළුදිසිගනාති.	155
පුළුපසුකු කාමයුණෙසු.	192
පුළුපසුක. හවෙ.	112
පුළුකතවය.	310
පුළුකතවෙ.	112
පුළු හසුරුසාමි.	202
පුළු සද.	55
පුළුපවැරක.	282
පුළුකෙනො වුවවති අතිනො.	
අඬා.	223
පුළුකපෙතකට.	280
පුළුකමනමතිසිතො.	225
පුළුකෙ.	76, 193, 311
පුළුකෙ නළු යදිදං පුළුකය.	203
පුළුකෙතිවසානුසාති.	
සුළුකෙති ව.	169
පුළුකෙති මව.	178
පුළුකෙති සලලාප.	201
පුළුකෙතිවසා හොති.	195
පුළුකෙති ව.	99
පුළුකෙති හෙතුපි.	108
පුළුකෙති.	142
පුළුකෙති කිසිති.	239
පුළුකෙති නාවය.	54
පුළුකෙතිමය හිතති.	304
පුළුකෙතිමන.	305
පුළුකෙති දිසං ධාවති.	309
පුළුකායසා හෙද.	225
පුළුකාණති අමිසිත.	107
පුළුකාණ. නාතිනකෙය.	310
පුළුකොම.	55, 265
පුළුකපුළුකතමොති.	
කිසිකෙනො.	267
පුළුකො. පුළුකො. කිසිත.	177
පුළුකො ව පවුකො ව.	101
පුළුකො වයොකො.	139, 265
පුළුකො-පෙ-පවුකො.	
වයොකො.	25

පිළිවිකාති.		පිළිවිකාති.	
පුරිමෙහි පභාවිතා	108	පොසිතො	203
පුරිමං ධම්මකතානං පභාය	155	පොසො	18
පුරිමං පභාය	155	පංසුකුලිකඛං	138
පුරිමං සන්ධාරං පභාය	155	පංසුකුලං	138
පුරිසථාමෙන	139	පංසුපිසාවකො	206
පුරිසධොරයො	207	එඤ්ඤාති	115
පුරිසනායො	206	එඤ්ඤාතෙ	115
පුරිසනාරභතාය	308	එඤ්ඤානං	305
පුරිසපරක්කමෙන	75	එරිතං	328
පුරිසසීතො	206	එරිතා	212
පුරිසාජ්ඣෙඤ්ඤා	207	එරුසා වාචා	82
පුරිසාසයො	207	එලකසෙය්‍යං	309
පුරෙ	38	එලකෙ ව	330
පුරෙකධරතො	212	එලකුසලා	170
පුරෙකඛා	143	එලබජ්ජකං	282
පුරෙහතතං	265	එලානම්ච පක්කානං පාතො	
පුරෙහතතං පච්ඡාහතතං	55	පතනතො හයං	176
පුගමජ්ඣගතො වා	194	එලිතකෙසො	176
පුජ්ජනො	143	එලෙන	37
පුජ්ජනති	143	එසංපච්චයා වෙදනා	162
පුතිමුතෙතන වා	237	එසංගිසාමි	140
පුච්චජ්ජකං	282	එසංසමුදයො	171
ඉපකෙඛතා	207	එසෙස	327
පෙකඛතං යෙව ඤාතිතං	176	එසෙසන	281
පෙකඛායනබහුලො	329	එසෙසෙය්‍ය	57
පෙකඛං	278	එසෙසා එකො අනෙතා	116, 171
පෙතං	179	එසං පරිඤ්ඤාය	116
පෙතතිකෙ විසයෙ	325	එඤ්ඤාතං	243
පෙතතිවිසයිකං දුකඛං	53	එරුකපානං	282
පෙමනීයවදො	313	එලං අභක්කමනති	155
පෙමනීයා	23, 322	එසුකාමා	812
පෙසිකාලෙපි	175	එසුපිසාගෙ ව	244
පෙසුණ්ණෙය්‍ය ව නො සුතො	236	පුඨස්ස	179
පෙසුණ්ණෙය්‍යං	297	පුඨො	193, 307
පොඛාඛානුපොඛා	55	පුස්සතිලං බාදනති	155
පොඛිති	167	පුස්සතෙලං මකෙඛනති	155
පොතොහවිතා	141	පුස්සනා	115
පොරුණො	334	පුස්සබෙලුවලසිං	153
පොරුණං මාතාපෙතතිකං	300	පුස්සිකුකාමස්ස	321
පොරි	231, 322	පුස්සිතං	55

පිළිගතය.		පිළිගතය.	
පොවයිනි	263	බිලාසයෝ	25
පොළවෙබො	9	බිජනිහාරෙ	297
බජබිති	299	බුජනිතා සව්වානිති බුබො	316
බහතිංසා	279	බුබවකබුතා	111, 272
බදරපානං	282	බුබ සුබොධිං	274
බබෙ	263	බුබානුසානං හාවෙනො	24
බනිනෙ	263	බුබිමා	121
බනිතං	28, 216	බුබොති කෙනෙතෙත බුබො	316
බනිතං එතං	171	බුබො	191
බලයාං	279	බොධියා මුලෙ	203
බලාකාති වා	115	බොධියා මුලෙ සහ	
බලිකවාදු	258	සබ්බසුද්ධසුද්ධානුසාරා	
බලිසමංසිකං	197	පටිලාහා	190, 317
බලිසො	311	බොධෙනා පජයාති=බුබො	316
බලෙන	75	බසඤ්ඤාසිලිඨනා	142
බලෙසු ව වසිභාවං	316	බසඤ්ඤානං තෙ දුරෙපිතං	201
බහිබා	10	බසනිකරිනි	199
බහිබා ව සබ්බනිමිතෙනති	71	බසනිකරෙති	120
බහිබා පරිසාය	314	බසපථං	80
බහිබා රූපානි පසානි		බාධිතං	153
සුවණ්ණදුබ්බණ්ණාති	69	බසාධිතා අභිභූතා	306
බහිනිකම්මනමුලකං දුක්ඛං	50	බසාපාදසඤ්ඤා	122
බහි සොහමානා	314, 315	බුහමිකාසිකො	109
බහුකෙපි දියමානෙ	330	බුහමවරියානුගහනං	244, 245
බහුජනකනතා	231, 322	බුහමවරියෙන වා	76
බහුජනමනාපා	231, 322	බුහමවරියං	102
බහුකාභිවජ්ජනො	64	බුහමවාරිපටිඤ්ඤා	239
බහුත්තමිබ්බොනං	315	බුහමතතාය වා	143
බහුසාධාරණං	22	බුහමභූතෙන	121
බාධයති	51	බුභමභූතො	208
බාලානං	141	බුහමසාරෙ	314
බාලො	255	බුහමණං	168
බාලං දහනති මිදු		බුහමණං	190
අඤ්ඤාමඤ්ඤා	200	බුහමිනි	203
බාලාං	307	බුහි	184, 224
බානාවිකෙතිපකො	239	බුහෙනා සුඤ්ඤාගාරනං	289
බාහිතපාපධම්මො	250	හගඤ්ඤා	42
බිඤ්ඤා ව	314	හගවා	186, 188
බිලයානො	145	හගිනි	182
බිලභිතථාලිකං	196	හගිනිමරණං	54

පිළිබිඹුකානි.		පිළිබිඹුකානි.	
හග්ගදේසො	188	හවා	110
හග්ගරුහො	188	හවානං අනන්තකරො	188
හග්ගා	166	හමාහවාය	171
හබ්බා ගච්ඡන්ති අදස්සනං	107	හවාහවාය න සමෙති	255
හබ්බො තෙසං පුරක්කන්තො	107	හවාහවෙසු	10, 112
හජ්ඣි	324	හවාය විහවාය වා	247
හජ්ඣො	181, 317	හවිස්සාම නුඛො මයං	83
හජ්	188	හවිස්සාම නුඛො න	
හණ්ඨි	140	නුඛො හවිස්සාම	83
හණ්ඨානාස්ස හොති	195	හවෙසු	110, 12
හණ්ඨන්ති	110	හවො	112, 280
හණ්ණිතස්ස හොති	195	හවොසො	56
හණ්ණිනකාරකා	185	හවොසං	199
හතකා	38	හවං වා	134
හතතයානපටිභොගො	192	හස්සකාරකා	185
හතතං	191	හාකුටිකා	237
හද්දං	267	හාගස්සො මිතො	304
හද්දරිඨකසමානං	207	හාගිවා	188
හද්දෙකරතතවිහාරං		හාතා	182
පච්චවෙකම්මානො	327	හාතුමරණං	54
හන්තතතං වින්තස්ස	229	හායති	228
හන්තං	328	හාරස්ස නික්කප්පනං	264
හබ්බාහබ්බො	210	හාරිකං	57
හයතො	119	හාවනාපාරගු	58
හයදස්සාපි	87	හාවිතකායො	188
හයමනතරතො ජතං	47	හාවිතො ස දන්තො	247
හයමපි හෙරමමපි තඤ්ඤෙව	281	හාවෙනබ්බා	163
හයා	41	හාවෙනබ්බං	59
හයානකං	281	හාවෙනතො	33
හයාපනුන්තා	38	හාසිතො	329
හයං	305	භික්ඛු	85
හයං උප්පාදෙති දුක්ඛං		භික්ඛුනීනං	324
දෙමනස්සං පටිසංවෙදති	303	භික්ඛුනො	180
හවඤ්ඤා නාභිජ්ජෙය්‍ය	281	භික්ඛුනං	324
හවතජ්ජිතා	255	හිජ්ජන්ති	19
හවතණ්හා	28	හිත්තිබ්බිලො	66
හවතෙත්ති	27	හිත්තනිබ්බෙසමුලෙන	250
හවපච්චයා ජාති	162	හිත්තනාවං	54
හවපට්ඨයනෙන	63	හිත්තනනි වා	153
හවසාතබ්බා	73	හිත්තානං වා සකිංතා	230, 321

පිඨකිකානි.	පිඨකිකානි.
භික්ෂුණාණං භොගානි පාපකා	මවුරුප් න පසාති 312
අකුසලා ධර්මා 141	මෙව්වා 7, 18
භික්ෂෙහස්ස 171	මව්ඡරායනා 79
භිසි 181	මව්ඡරාසිතතතං 79
භිශ්‍යො භිශ්‍යො	මව්ඡරිනො 77
නිමනෙතනනි 237	මව්ඡරියසුත්තා කලහා විවාද 249
භුජනෙතා 25	මව්ඡරං 44, 79
භුතමනා 134	මව්ඡරා 282
භුතමනා භුතසංඝඤ්ඤිනො 135	මජ්ඣිමනිකා විභාසා 325
භුතවාදී 231, 322	මජ්ඣිමනිකාපි 325
භුතං 145, 256	මජ්ඣිමනිකෙපි කිලෙසෙ 325
භුරිපඤ්ඤා 153	මජ්ඣිමනිකෙති වා 298
භෙදො 178	මජ්ඣිමයාමං 265
භෙරවෙසු ව න	මජ්ඣිමා 10
සම්පවෙධෙය්‍ය 281	මජ්ඣිමා 266
භෙසජ්ජං 332	මජ්ඣිමා කුණ්ඩං 267
භෙසමා 304	මජ්ඣිමා වෙ නො ගහෙසාසි 311
භොගව්‍යසනං 54, 179	මඤ්ඤා 181
භොගෙ පරිශෙසනො 197	මඤ්ඤා ව 313
භොගෙයා 176	මඤ්ඤානා මඤ්ඤානිතතං 150
භොජනානි 278	මඤ්ඤාපාදයො 140
භොජනෙ මනනාඤ්ඤානාය 45	මඤ්ඤාලං 201
භොනො 269	මනනානාමි 226
මකසා 197	මනනිකාකුණ්ඩලොච 314
මකුටං ඛනිතඛිඛං	මනනිකාය නතායනති 155
මකකටො 155	මනං 153
මනෙතා 44	මනෙතන මානෙතන 206
මග්ගකුසලා 170	මනනං සො ජඤ්ඤා 330
මග්ගකොවිදො 208	මදනීයජෙතන 11
මග්ගකතාසී 75	මදනීයෙ න මදුති 246
මග්ගඤ්ඤා 207	මදො 44
මග්ගවිදු 208	මදො ව පමාදො ව 45
මග්ගානුගා ව පනසා 208	මදුනති 39
මග්ග 37	මධු 243
මග්ගොති පච්චති 152	මධුපානං 282
මග්ගා භොති 193	මධුමෙතො 42
මග්ගලං පච්චනති 153	මධුරවදො 313
මවුතා ව ජරාය ව 177	මධුරං 243
මවුමරණං 178	මනාපිකා රූපා 8, 74
මවුමුඛෙ ලපනති 110	මනාපං නාභිමිජ්ඣති 246

	පිළිබිකාති.		පිළිබිකාති.
මනිඤ්ඤං	16, 205	මහලලකො	176
මනුස්සකාමා	10	මහාකිබ්බිසකාරිනො	304
මනුස්සපුච්ඡා	264	මහාගෙඛො	194
මනුස්සඵස්සානං	324	මහා ව කාලමෙසො	
මනුස්සරාහසෙය්‍යකාති	188	අබ්බුසිනො	268
මනුස්සලොකෙ අත්තානං		මහානාගා	246
භණ්ණිති	192	මහාතිරයෙ	304
මනුස්සසු	246	මහාපකෙඛා	202
මනෙසිකාය	293	මහාපරිවාරෙ	202
මනොදුච්චරිතං	43	මහාපරිසො	202
මනො	118, 226	මහාපරිලාහජෙන	22
මනොපදෙසො	227	මහාබ්බකිනං	194
මනො මනායතනං	15, 204	මහාභිතාපජෙන	22
මනොමුති	125	මහාභුතූපතිබ්බං	107
මනොමොනෙය්‍යං	124	මහාභොගකුලං	140
මනොවිලෙඛො	229, 307	මහාරජකං	272
මනොසම්ඵස්සො	118	මහාරජකෙඛ	210
මනතබ්බු	38	මහාරජතතාය වා	143
මනෙව පරිකිස්සති	196	මහාරජනො	264
මනෙවිස	193	මහාවතං	194
මමාසිතා	11	මාණවො	18
මමාසිතෙ	112, 177	මාතා	182
මමාසිතං	113, 311	මාතා මෙ පෙසෙනබ්බං	194
මග්ගං සම්මං	256	මාතුමරණං	54
මරණදුක්ඛං	51	මානමනානාය	179
මරණසති	24	මානවා	42
මරණෙන අබ්බාහතා	306	මානසං	204
මරණං	64	මානා	11
මරති	20, 174	මානාතිමානො	147
මරනනස්ස	106	මානාතිමානං වදනෙ	
මරියාදකතං	112	පනෙසො	203
මරියාදං න තිඤ්ඤි	326	මානාතිමානා සහ පෙසුතා ව	249
මරුකනතාරං ගච්ඡති	197	මානානුසයො	169
මලං	47	මානිනො	143
මහද්ධනො	207	මානුසකං දුක්ඛං	53
මහනතානං	265	මානෙනති	143
මහනෙතා	87	මානො	14, 44
මහනෙතා සිලකකිකො	193	මානො ව අතිමනො ව	45
මහනතං	384	මානං	198
මහනතං සිලකකිකං	264	මානං ජනෙති	147

පිළිවිකානි.		පිළිවිකානි.	
මානං නෙති	221	මුඛරොගො	42
මා නික්ඛවෙ අගෙවරෙ වරථ	325	මුඛසමාපිනො	238
මාමකො	177	මුඛාලබ්ථං	293
මා මං ජඤ්ඤති ඉව්ඡති	146	මුග්ගප්පජාතාය	286
මා මං ජඤ්ඤති වාචං භාසති	292	මුග්ගො	37
මායා	26, 44, 292	මුච්ඡා	26
මායාපිතා	292	මුච්ඡිතා	77
මායා වුච්චති වඤ්චනිකා වරියා	146	මුඤ්චිතබ්බං නජ්ඣි	151, 248
මාරගොවරො	328	මුඤ්චොය්‍ය	337
මාරනිවාපො	328	මුත්තප්පිකා	154
මාරභාසො	28	මුත්තෙ මුත්තමනෙතා	246
මාරබ්බිකං	328	මුත්ත රූපෙන වා	221
මාරබ්බිසං	28, 328	මුත්තං	31, 183
මාරපිසයො	29, 328	මුත්තගෙධො	120, 220
මාරසෙතා	166	මුත්තප්පණ්ණං	114
මාරමිසනො	119	මුත්තාචාරො	307
මාරමිසං	328	මුත්තාපි	173
මාරිස	184	මුත්තිපටිසෙවනතාය	63
මාතරං	325, 328	මුද්දිජ්ඣො	272
මාලා	139, 294	මුද්දුගුතෙ	254
මගපක්ඛපාදකා	297	මුද්දිකපාතං	282
මගපක්ඛං ආදිසනති	297	මුත්තයො	179
මිච්ඡතං	114	මුති තෙන පවුච්චති	132
මිච්ඡා	42	මුති නො උපෙති	134
මිච්ඡාචාරො	81	මුතිමුතිනො	125
මිච්ඡාඤ්ඤෙත වා	171	මුති නිසසයෙ සො විමංසි	255
මිච්ඡාඤ්ඤං	146	මුත්තනති	67
මිච්ඡාදිසි	83	මුසා	82, 229
මිච්ඡාදිසිකමමසමාදානා	270	මුසාපි භණ්ති	191
මිච්ඡාදිසිකා	270	මුසා භණ්ණියං	195
මිච්ඡාපථො	114	මුසාචාදො	82
මිච්ඡාමනො	143	මුසාචාදං පභාය	229, 320
මිත්තබ්බිකා	38	මුසානෙචාති සාසනං	185
මිත්තා	182, 238	මුලබජ්ජකං	282
මිද්ධං	43, 310	මුලපදං ගව්ඡති	197
මුඛවලිමකං	293	මුලමපි	107
මුඛවුණ්ණකං මුඛාලෙපං	294	මුලමපි තෙසං පලිබඤ්ඤා	
මුඛදෙණ්ඩුමකං	293	නිසෙස	328
මුඛගෙරියං	293	මුලරසො	243
මුඛගෙරිලං	293	මුලං	12

පිළිබඳව.		පිළිබඳව.	
මුලං පුච්ඡති	249	යකඩතනාය වා	143
මුසිකං මගයමානො	194	යතවාටී	330
මුලාරූපො	132	යනො	155, 228, 334
මෙණ්ඩපථෙපි	198	යනො කාමරුගො ව	169
මෙතං	142	යනො චතුසි අරියමග්ගෙති	166
මෙතනාභාවනං ආවික්කති	273	යත් අත්ති ආයති	
මෙතනායනා	328	පුතබ්බවාහිතිබ්බතති	67
මෙතනාය පාරිසුඛියා	63	යත් ව අක්ඛිලොමාති	
මෙතනාසිතතතං	328	පතිසිතාති	267
මෙතති	328	යත් න කසියති න වපියති	319
මෙත්තකාති වුවනති	185	යත්තිකරණමෙනං	277
මෙත්තධම්මස්ස පභාණාය	193	යථා	18, 54
මෙත්තධම්මො නාම	184	යථා අභාරිකො වා	170
මෙත්තමනුසුතතස්ස	184	යථා ඉණ්ණාසිකා ආනණ්ණං	199
මෙධාපී	121, 156	යථා කන්තාරඛානපක්කන්තා	200
මෙධාපී.	336	යථා කම්මපගෙ	269
මෙරයං	251	යථා ජලෙන පච්චිකත ව	
මොක්කගවෙසිනො	305	නුපලිතතං	220
මොක්කවිකාය	293	යථා දුසා භුජස්සං	200
මොක්කො ව	205	යථාපකාරෙ	21
මොක්කං	88	යථාපි කුම්භකාරස්ස	176
මොචපානං	282	යථා බන්ධනබ්බා	200
මොදනා	15	යථාසුතෙතා	21
මොනප්පතො	124	යථා වජ්ජන	293
මොනෙය්‍යාති	124	යථා වතං	256
මොනෙය්‍යන	132	යථා වමනා යථා වසඤ්ඤිතො	135
මොමුලං	216	යථා වමනො	134
මොසචජ්ජන නිශෙඨ	300	යථා වමානො	149
මොසචජ්ජං පභාහති	194	යථා විහිතො	21
මොහචරිතො	273	යථා වං	145
මොහනසීම්මං පභාලොකා	64	යථා සත්තිකඛිතං	138
මොහනියෙ න මුග්ගති	246	යථා සත්තිකො	309
මොහා වික්කම්මිතා හොනති	221	යදත්තගරිති තදකුලපමානො	116
මොහො	43, 307	යදත්තති පස්සති ආතිසංසං	
මං උජ්ඣිකා	300	තංතිසිතො කුලපපටිච්ච	
මං භයමාවිසි	305	සතති	142
මංසචකක්ඛනාපි	266	යදජ්ජෙණ්ණා හොති	176
මංසචකක්ඛනා වා	166	යදවිලතතං මනසො විජ්ඣා	327
මංසපෙසුපමා	22	යදිච්ඡති	7
මංසං	282	යදිදං දිස්සුතෙ මුතෙසු වා	182

පිළිවෙලකරු.		පිළිවෙලකරු.	
යදිදං බුද්ධා	317	යාපි පරිච්ඡේදකා	108
යදිදං භගවා	190	යාපෙති	68
යදිදං සම්පන්නමුසාවාදෙ	194	යාමා	109
යදුත්තරං කුරුනෙ	169	යාව ගිලෙහ	139
යනනං	139	යාවතා	112, 114
යනනං අරියා ආවිකකනති		යාවතා වා පන ආකබ්බෙය් 272	
උපෙකකකො සතිමා		යාවදෙව	244, 331
සුබවිහාරිති	99	යාවදෙව ඉමස්ස කායස්ස	
යපෙති	68	සීතියා	245
යමාහු	256	යාව මෙ න අනුපාදාය	139
යමාහු ධම්මං	261	යාස්ස පරිභ්වකො	177
යසසසි	140	යුගග්ගාහං ගණිතො	205
යසෙපි	174	යුගසමාගමං	205
යසො	73	යුත්ත සඤ්ඤං	216
යසො කිත්ති ව	193	යුත්තස්ස	185
යස්ස	142	යුත්තො කපායං	201
යස්සත්ථාය පෙසිතො	325	යෙ කායවිකල්පා විකල්ප	
යස්සත්ථි ගතිතං	151	පටිකම්මතො	298
යස්ස නත්ථි ගතිතං	248	යෙ කිලෙසා	173
යස්ස පරිශතති නත්ථි	242	යෙ කෙවිමෙ දිසිපරිබ්බසානා	258
යස්සිත්ථියාති	247	යෙ වකවුට්ඨඤ්ඤාණංගිසමභූතා	179
යස්මිං පඤ්ඤා විවදෙ පඤ්ඤා	256	යෙ තෙ	212
යස්සුයාද නත්ථි කුතිඤ්ඤා		යෙ ධම්මා සන්තාධිගමාය	264
ලොකෙ	141	යෙත නං වරුණං පුට්ඨරුතා	
යස්සෙතෙ	182	අපො සමණවුහමණා	248
යස්සෙසො	120	යෙනායස්මා මහාකම්මානො	
යා එවරුපා දිසි	114	තෙත්ථපසබ්බසම්	217
යා එවරුපා සඤ්ඤා	123, 172	යෙ නිරුඬා	106
යාගුපානං	288	යෙනෙව සො තෙන පලෙහි	203
යාවාමි	224	යෙ පඤ්චස්ස කාමගුණස්ස	169
යාවිතකුපමා	22	යෙපි පහවකා	108
යා විතතස්ස උත්තති	147	යෙ පුරුත්ථිමාය දිසාය සබ්බාරා	305
යාත්‍රා ව මෙ භවිස්සති	244	යෙ බාලා යෙ ව පණ්ණිතා	176
යාදිසො	21	යෙ වාපි ධම්මා සමණෙත	
යානම්පි ආරොහනම්පි භඤ්ඤාති	192	වුත්තො	250
යානසන්නධි	288	යෙවාපි ලොභා විමර්නති	250
යාතිස්ස තාති	76	යෙ සම්පරයාය නරස්ස	
යානං භන්තං ව තං ලොකෙ		හොනති	250
සීතමාහු පුට්ඨරුතං	191	යෙසිධ නත්ථි	204
යාපකාය	244	යෙසං එසා	240

පිළිබිඹානි.		පිළිබිඹානි.	
යෙසං සතීමා විනයය සිකෙක	337	රක්ඛනනා	180
යෙහි විවිතෙතා	220	රක්ඛසා	42
යො	20, 74	රකෙකය්‍ය	281
යො එවරුපො මානො	150	රබසා	42
යො කොචි	20	රජනියජෙන	11
යොගකෙකමකාමා	182	රජනියං	9
යො වතුලංව පගග්ග	132	රජෙජලලධරො	309
යො තත් ඡන්දෙ වායාමො	133	රඬං	9
යො තෙ භොගෙ විකිරති	19	රති	48
යො නිසෙවති	191	රතියං	314
යොපි නිබ්බතතකො සොපි		රතතිඤ්චං ඡ කොඬාසෙ	
න විජ්ජති	108	කරිකා	290
යොපි පාරං ගවජති	57	රතෙතාති නුපසඤ්ඛය්‍ය	226
යොපි පාරං ගතො	57	රතෙතාති වා	151
යොපි පාරං ගනතුකාමො	57	රථකෙන	293
යොපි භික්ඛවෙ විරං ජිවති		රථෙ යොජෙකා	304
සො වසාසතං	109	රථො	65
යොබ්බඤ්ඤං	73	රතමෙසි	201
යො මුනාති උභො ලොකෙ	132	රසපාතං	282
යො යාදිසො	20	රසා	9
යො වාදං උපෙති	135	රසො	243
යො විපසානාපුබ්බභිගමං		රහසො	184
අරියමග්ගං භාවෙති	221	රාගකිඤ්චනං	311
යො සමථං-පෙ-භාවෙති	221	රාගවරිතසා	273
යො සො	57	රාගවරිතො	273
යො හි තත් දකෙකා	334	රාගරතනා	169
යං	48	රාගසලං	133
යං කිඤ්චි	9	රාගසා පතිණතනා	236
යං කිඤ්චි ධම්මමහිජඤ්ඤ		රාගසා සමිතතනා	141
අජකිතනං	265	රාගො	11, 26, 43, 67, 120
යං විතනං	204	රාගො ධුතො වා	146
යං ඬානං පතෙතා	21	රාජකථා	279
යං තත්	300	රාජකුලමජ්ඣගතො	194
යං තසා පරියාපුතං	190	රාජබාද්‍ය	203
යංදිසිකො සත්ථා හොති	143, 170	රාජපොරිසෙන වා	251
යංධම්මසමනනාගතො	21	රාජමහාමතනා	324
යං පරමත්ථං	215	රාජ	246
යං පුච්ඡාමි	224	රාජ ඉමෙසං වතුනනං	
යං ථාසු විහාරං	326	දණ්ඩානං ඉසාරො	303
යං සාදිගති	18	රාජතං පරිභාසති	303

පිළිබඳතා.		පිළිබඳතා.	
රාජතො	323	රූපෙ පරිශේසනති	77
රාජතො වා	19	රූපෙ විභූතෙ න පුසනති	
රාහුමුඛං	196	එසං 252	
රිතතතො	119	රූපෙසු දිස්වා විභවං භවිස්සු	251
රිතතපෙසුතො	309	රූපං	117
රිතතමාසනං	317	රූපං ආදිසනති	167
රිතතස්ස	199	රොගතො	119
රිතතං	181	රොගව්‍යසනං	54, 179
රිස්සමාතො	197	රොගං	295
රූකඛඵලපමා	22	රොහිතමච්ඡං	153
රූකඛමුලං	68	ලකඛණවාද්	200
රූකඛසාධායං	193	ලකඛණසංකූලං	217
රූචි	102	ලකඛණො ව	325
රූතං	227	ලග්ගනාධිවචනං	66
රූපපති	20	ලග්ගනං එතං	171
රූසිතො	330	ලග්ගනං නිස්සාය ලග්ගනං	216
රූභීරපුණ්ණං	214	ලග්ගා	74, 76
රූභීරමංසාලෙපනං	214	ලග්ගිතා	74, 76
රූපගතං	178	ලග්ගිතො	66
රූපතණ්හා	28	ලග්ගො	66
රූපධාතු	30	ලඛිති	307
රූපධාතු රාගවිනිබ්බතං	318	ලච්ඡති	325
රූපධාතුං	133	ලජ්ජා	41
රූපනිමිත්තනිකේතවිසාර		ලතා	28
විනිබ්බතං 219		ලතා වා	268
රූපපපතිසං	46	ලඛා	7, 287, 198
රූපභවෙ	112	ලඛා ව	333
රූපරජේ	337	ලඛා න සනතිධිං කසිරං	282
රූපරතං	246	ලපකලපකො	238
රූපරාගා	71	ලපනා	300
රූපසංකූලං	123	ලපා	179, 297
රූපසංකූලය	69	ලපිලං	243
රූපසමුද්දිතං	246	ලභති	12
රූපා	8, 226	ලභිතා	287
රූපානි පස්සනති	153	ලහුකාය	57
රූපාරාමං	246	ලහුකං	57, 108
රූපාවචරා ඛම්මං	11	ලාභකමානා න සිකඛති	242
රූපාවචරො	118, 239	ලාභමච්ඡරියං	78
රූපාසා	27	ලාභමච්ඡරියෙන	79
රූපි රූපානි පස්සති	69		

පිඨඛකානි.		පිඨඛකානි.	
ලාභසක්කාරසිලෝකපටි		වඛකකෙන	293
සංයුතෙනා	299	වචනෙන	257
ලාභාභිනිබ්බතනියා	242	වචනං	77, 80
ලාභෙපි න ඉඤ්ජනී	312	වච්ඡුචචරිතං	43
ලාභො	73, 78	වච්ඡුචචරිතවච්ඡුචරිතාදිසු	229
ලාභං පරිපාචෙනා	242	වච්ඡෙතොනෙය්‍යං	124
ලාමකා	39	වච්ඡසඛාරකිරොධො	125
ලාලප්පනා	180	වච්ඡසත්ථාදිං	194
ලාලපටිතභතං	180	වජනො	313
ලාලපො	180	වජ්	203
ලාසං	294	වජ්දසසිතං	336
ලීතනවචනනා	300	වජේ අවජ්ජසඤ්ඤිතා	229
ලීතං	310	වජේය්‍ය	26
ලුලිතං	328	වජේසු	87
ලෙණ්හනො	59	වඤ්චනකචරියං	292
ලෙණ්පභතෙනා	59	වඤ්චනා	141, 292
ලෙණ්පාතනං	152	වඤ්චනීයං වා	298
ලෙණා	139	වට්ඨපටියනෙන	63
ලෙණං	306	වට්ඨං	134, 167
ලොකකායසිකං	280	වඛ්ඤා'නි වා	153
ලොකධම්මගරුකස්ස	299	වඛ්ඤිතො	203
ලොකීයො	118, 236	වණ්ණිජ්ජාය වා	251
ලොකුපතරසුඤ්ඤනාපටි		වණ්ණපොකකිරතාය වා	140,
සංයුතෙනා	238		149, 228
ලොකුතතරො	118, 236	වණ්ණමච්ඡරියං	79
ලොකෙ	110	වණ්ණවාදී	333
ලොකෙවෙසා විසතනිකා	37	වණ්ණගාරියං	201
ලොකො	172	වණ්ණො නාම	78
ලොකං ඔලොකෙනො		වතසුභිකා	154
අද්දස සතෙන	272	වතා	269
ලොභො	29	වතානි	156
ලොභො විතතප්පකොපනො	47	වතෙන වා	76
ලොමහංසො	48, 281	වතනති	68
ලොමානි හංසෙනති	304	වතනා	208
ලොලුපො	28	වත්ථසනතිධි	287
ලොලුප්පායනා	28	වත්ථුකාමා ව	8
ලොලුප්පාසිතතනං	28	වත්ථුකාමෙ පරිජානිකා	56, 199
ලොලුප්පං	28	වත්ථුකාමො	11
ලොභිතපිතනං	42	වදනති	134, 255
වග්ගවදො	313	වදෙය්‍ය	151

පිඨකානි.		පිඨකානි.	
වධකතො	119	වාදො	229
වධකා	47	වාදං වජාතං	134
වනජො නාම	27	වායාමො	133, 291
වනනෙත	319	වාරෙය්‍යං	297
වනනං අතික්කමිත්වා සිතෙ		වාලවෙධිරූපා	212
මනුස්සානං අනුපවාසෙ	319	වාසියා තවෙජ්‍යස්සං	172
වනපනානි	188	වාසීති	304
වනපථං	68	විකටං	309
වනං	27	විකල්පි	142
වනනගෙධො	120, 220	විකප්පි	228
වචනිතො	334	විකාලවිසිඛාවරියානුයොගං	251
වම්මිකො	65	විකිරති	19
වයධම්මං	143	විකොපෙනති	263
වයධම්මො	177	වික්කනො	203
වයො අනුපපනො	176	විකේඛපගනො	172
වරගාභො	145	විකේඛපගනො උඛ්චිව්වසෙන	66
වලිතං	176	විකඛලානතො වා	21
වචකස්සායානං	72	විගච්ඡානො	310
වසනති	170	විගතගෙධො	120
වසලධම්මො	184	විගතනතා	141
වසිප්පනො	58	විගතුපක්කිලෙසෙ	254
වස්සිතං	297	විගතො මෙ අනතා	251
වසෙය්‍ය	265	විගය්‍ය	201
වසෙය්‍ය-පෙ-ගිමෙහ	55	විගය්‍ය නානා කුසලාවදනති	255
වසෙය්‍යං චුජො	313	විසාතපක්කිකං	315
වහච්ඡනො	194	විසාතං	184
වහති	19	විවයබ්බුලො	329
වහසෙය්‍යං භාරං	317	විවාරෙ	90
වාචා	180	විවිකිච්ඡා	43, 70, 307
වාචාමුති	125	විවිකිච්ඡානුසයො	169
වාචාය	257	විවිතිත්වා	143
වාචං පමුඤ්ඤා කුසලං	335	විවිනනො	215
වාචං භාසති	146	විවිනං භික්ඛු	301, 302
වාතා	332	විජනවාතානි	188
වාදකිකා	201	විජනනො	152
වාදපරියෙසකං වරනතා	201	විජගුච්ඡනො	317
වාදපුරෙකකාරා	201	විජ්ජාගතො	156
වාදගිප්පායා	201	විජ්ජාධාරිනො වා	140
වාදිනො	185	විජ්ජුප්පාදො අනාසෙ	107
වාදිතං	278	විජ්ජායනො	141

	පිඨවිකාති.
විඤ්ඤාණකවනේයා	16, 305
විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපං	161
විඤ්ඤාණධාතුයා	219
විඤ්ඤාණං	76, 218, 226
විඤ්ඤාණං තිඨමානං	66
විඤ්ඤාණුපතිබ්බං	107
විඤ්ඤානසංසනා	125
විඤ්ඤානබ්බං	31
විඤ්ඤානෙ විඤ්ඤානමනෙතො	246
විඤ්ඤානං	183
විඤ්ඤාගර්භිතං	302
විඤ්ඤාපසස්ථං	302
විඤ්ඤායොගා ව	313
විතක්කවරිතො	273
විතක්කවිචාරානං චූපසමා	94
විතකේතො	90
විතච්ඡිකා	42
විතතං	15
විතතීං ආපජ්ජති	76
විදිතතො	156
විදිතාංමයා සතතුකලොක	
	බමම, 178
විදුරෙ	72
විද්ධො	20
විද්ධංසිතාති	166
විද්ධංසෙති	19
විවා ව වෙදෙති සමෙව්ව	
	බමම, 156
විධමති	19
විධවා	323
විධාවති	307
විධාසු න විකම්පති	247
විධුපෙත්වා සිතො	62
විනයධරෙ	140
විනයවාදි	231, 322
විනයො	102
විනාභාවො	177
විනාභාවං සන්නමෙවිදං	177
විනිවර්ණදීපිතාං ධනා	257
විනිවර්ණං	250

	පිඨවිකාති.
විනිවර්ණෙ ධනාං -පෙ-	
අකුසලොති වාහ	257
විනිවර්ණං කුරුතෙ ජනතු	
	ලොකෙ 251
විනිවර්නිතං	145
විනිධාය දිට්ඨිං	195
විනිධාය බන්ධිං	195
විනිධාය සඤ්ඤං	195
විනිබ්බොති වා	172
විනිබ්බො මානවසෙත	66
විනිවිජ්ඣනජෙත	22
විතො	207
විතොයා ජන්දං	116
විතොයාති	74
විතොදෙති	120
වින්දති	12
වින්දිතා	287
විපථං	301
විපරිණතෙපි	115
විපරිණතසමිං වා	235
විපරිණමනෙතපි	115
විපරිණාමධම්මෙනො	119
විපරිණාමදුක්ඛං	54
විපරිණාමඤ්ඤාථාභාවං	20, 177
විපරිණාමසංඛිතිනොපි	114
විපරියෙසභාතො	114
විපලාසභාතො	114
විපලාසසංහෙදනං	264
විපසානා	156
විපසානාතිමිත්තං	274
විපසානාය කාලො	337
විපසානාය සමනනාගතො	287
විපුලා	29
විපුලෙන	328
විප්පමුත්තා පුනබ්බවා	247
විප්පමුත්තො	121
විප්පලාපො	180
විප්පලුග්ගා	166
විප්පලුජ්ජති	175, 192
විප්පලුජ්ජනති	19

පිළිබඳව.		පිළිබඳව.	
විප්ලවය	115	විරුද්ධවීම	143, 177
විප්ලවය.	111	විරුද්ධතාවය	169
විබවය	74	විරුද්ධය	212
විබවය	263	විරියබලය	39, 292
විබවය	167	විරියසමාදානවි	139
විභජ	185, 225	විරියය සහාය. හවිසය	139
විභජ	188	විරියාරම්භය.	235
විභජනය	304	විරියාරම්භය	291
විභවනණය	28	විරියය.	292
විභවනය	119	විරියය	75, 139
විභව. අභිනවය	255	විරියය.	39
විභව. හවිසය. පි. සමන්තය.	253	විරුද්ධය	295
විභවය	264	විරුද්ධතාවය. පවි. විරුද්ධතාවය	134
විභවය.	115	විරුද්ධය	302
විභවය	121, 156	විරුද්ධය.	67
විභවය. පවි. විනවනය	215	විරුද්ධය.	227
විභවය. විභවය	329	විලිසය.	176
විභවය. කතාව	115	විලිසය.	294
විභවය. රු. ප.	253	විවරය	26
විමති	307	විවරය.	266
විමතිය. වෛද්‍යය	263	විවරය.	166
විමතිය. දිනකතන වෙනස	121	විවරය.	165
විමලය	153	විවරය	185, 225
විමලය	257	විවරය.	202
විමුච්ඡිකය	139	විවරය.	202
විමුච්ඡිකය	63	විවරය.	185
විමුච්ඡිකය	235	විවරය.	204
විමුච්ඡිකය	63	විවරය.	88
විමුච්ඡිකය. දිනකතන කතන	63	විවරය.	89
විමුච්ඡිකය. දිනකතන කතන	235	විවරය.	199
විමුච්ඡිකය. රසය	189	විවරය.	220
විමුච්ඡිකය.	317	විවරය.	67, 181
විමුච්ඡිකය.	190	විවරය.	255
විරනය	142	විවරය.	90, 91
විරනය. වර	260	විවරය.	235
විරය	258	විවරය.	184
විරය. විමුච්ඡිකය	202	විවරය.	67
විරය. කතන. රු. ප.	202	විවරය.	263
විරය. කතන. රු. ප.	289	විවරය.	29
		විවරය.	29
		විවරය.	72

පිළිබිකාති.		පිළිබිකාති.	
විසම්බාරහතං විතතං	72	විහාරනො න නික්ඛමෙ	139
විසම්බිණී	312	විහිංසාසකො	122
විසතා	27, 29	විහිංසුපරතියා	244
විසතා විත්තං	31	විලාරො	194
විසතතිකා	29	විතතණො පුරහෙද	225
විසතො	66	විතරුහො	120
විසමඤ්ච	301	විතික්කමෙය්‍ය	56
විසපරිභොගා	29	විතිවතතති	37
විසඵලා	29	විතිවතොය්‍ය	56
විසමපරිහාරජ	42	විටිපටිපනො	275
විසමලොභො	28	විමංසා	156
විසමුලා	29	විමංසානුවරිතං	256
විසමෙ	90	විරෙ	203
විසමෙ නිවිදා	76	විසතිවජ්ජිකා සක්කායදිසි	113
විසමො	194	විති	36
විසමං කපිතං	201	විතිකෙබ්බතොදි	37
විසමං කායකමමං අභිරුහති	192	වුච්චමානො	135
විසමං බාණ්ණමපි පාසාණමපි		වුගතා	250
අභිරුහති	192	වුභිපරිහානිවිතිවතො	248
විසවිතාය බුඬො	316	වුභි	67
විසානමයෙන	20	වුඬො	176
විසාලා වා පන	29	වුසිතවා	62
විසිඬෙබ්බතා සිතො	63	වුපසනො	120
විසුජ්ඣනති	144	වුපසමාය	193, 259
විසුඬසඤ්ඤ	314	වුපසමං	255
විසුඬිමයං	268	වෙකපිකො	309
විසුඬෙන	268	වෙදානං වෙදොනති	155
විසුකදස්සනා	279	වෙතාලං	278
විසුචිකං	42, 295	වෙනෙතති	195
විසෙට්ඨං	137	වෙනෙතතිපි තාලෙනති	303
විසෙතීකතා	204	වෙදනා	117, 338
විසෙතීභුතො	166	වෙදනාගතං	178
විසෙසං	201	වෙදනාපච්චයා තණ්හා	162
විසං තස්ස කොරං	26	වෙදලං	190
විසංසුතො	66, 121	වෙදනං වා අනතගතො	156
විසංවාදිකා	29	වෙබ්නති	116
විසංහරති	29	වෙබ්මානා	111
විසංජ්ජ	167	වෙපුලං	67
විසංඝො ච	313	වෙමජෙකි නුපසබ්බෙය්‍ය	225
විහරති	85, 92	වෙමානො	310

පිළිබඳව.		පිළිබඳව.	
වෙසනාකරණ	190	සකෙන එමෙන	74
වෙසනාබාධිකාන	333	සකං	248
වෙලාතිකකාන	337	සකං අජකාසය	136
වෙවිච්ඡං	79, 310	සකං අධිපාය	136
වෙසමං නජී ලකඛණ	106	සකං ඛනනි	136
වෙසියගොවරෙ	323	සකං හි දිසි-පෙ-වදෙය්	135
වොක්කමොපි	239	සකං දිසි	139
වොච්ඡාදනා	146, 292	සකං ලඛි	136
වොදනකපුච්ඡා	264	සකං සකං දිසි පරිබ්බාසනා	235
වොදනදසසි	166	සකකච්චකාරී	128, 289
වොදනමග්ගං	258	සකකතො	143
වොදනො	202, 209	සකකරොග්ගි	143
වොහිදුනතා මඤ්ඤා වරනති		සකකා කාතුං	237
පඤ්ඤාගතෙන දිසිගතානි	212	සකකාරං	136
වොයොගං ආපජ්ජති	219	සකකායදිසියා	70, 136
වොසානගතො	58	සකතිධම්මං	266
වොසානපපතො	58	සකතිධම්මං අනිතිභ්මදසසි	302
වොසානජ්ජනා	167	සකතිපුච්ඡො	194
වොහරති	141	සබ්ලවාචනා	300
වොහරනති	110	සබ්බප්පා	12
වංසපථං	198	සබ්බප්පෙති	146
වංසං	279	සබ්බප්පෙති-පෙ-නථාච්චො	193
ව්‍යවිතො	20	සබ්බසාසමාවාරො	239
ව්‍යප්පථං	70, 80, 185	සබ්බිණ්ණපරිබො	59
ව්‍යාධි	51	සබ්බිලිච්ඡා	143
ව්‍යාපජ්ජති	202	සබ්බිලෙසිකධම්මො	120
ව්‍යාපජ්ජනා	227	සබ්බිලෙසිකා	141, 143
ව්‍යාපකති	227	සබ්බුපථං	198
ව්‍යාපාදනීවරණං	43	සබ්බතතො	119
ව්‍යාපාදො	84, 167	සබ්බතා	142, 157
සලපායායං	315	සබ්බතො	179
සතඤ්ඤා	252	සබ්බමුණ්ඩකං	195
සකතතභාවො	133, 174	සබ්බානා	143
සකදගාමිමග්ගො	35	සබ්බාරදුක්ඛං	54
සකදගාමිසං ඔලාරිකා කාම		සබ්බාරපච්චයා විඤ්ඤාණං	159
රග සඤ්ඤාජනා	71	සබ්බාරානං වුච්ඡි	67
සකායනං	258, 261	සබ්බතං	179
සකිලෙසා	170	සබ්බතෙ වා පච්චුපසිතො	295
සකිමපි උචං	304	සබ්බතා	26
සමෙක	325	සබ්බතං	311

පිළිබිකානි.		පිළිබිකානි.	
සබ්බවෙනති	221	සඤ්ඤං පරිඤ්ඤය	121
සබ්බසුප්පට්ඨනති	274	සථනා	300
සබ්බාට්ඨතනවිවරධාරණේ	329	සථො	309
සබ්බානුස්සති	24	සණ්ඨපනා	238
සබ්බි	324	සණ්ඨානං	132
සබ්බං	191	සණ්ඨාපිතා	142
සච්චනති සො	217	සණ්ඨසණ්ඨවාරිණී	308
සච්චමනා	134	සණ්ඨවාචනා	300
සච්චවාදී	230, 320	සණ්ඨන නායකමෙවන සම	
සච්චසඤ්ඤිනො	134	නනාගනො	240
සච්චසනො	230, 320	සණ්ඨනා	240
සච්චො	309	සනතං	55
සච්චං සමපට්ඨාදයිනො	63	සති	31
සච්චකතනිරුධො	59	සතිකරණීයානං ධම්මානං	35
සච්චකරිස්සාමි	140	සතිඤ්ච සමපජ්ඤාඤ්ච	133
සච්චකාතබ්බො	163	සතිත්ථියං	36
සච්චකාතබ්බං	59	සතිපට්ඨකයානං ධම්මානං	35
සච්චකාතුකාමස්ස	326	සතිපඨානකථං	235
සච්චකා පඤ්ඤානති	190, 317	සතිපඨානානං	45
සච්චකිරියාපාරගු	58	සතිපඨානං	33
සච්චකිරියාය	264	සතිබලං	36, 39
සච්චං විසච්චං කරොනති	263	සතිසමපජ්ඤාඤ්ඤා	45
සඤ්ඤනති	26	සතිසමපජ්ඤාඤ්ඤන	121
සඤ්ඤනොනති	256	සනො	31, 56, 245
සඤ්ඤානො	18	සනො ච සමපජානො	98
සඤ්ඤානනා	123	සනො සමපජානො	246, 291
සඤ්ඤානිතතනං	123	සනං හි සො පියො හොති	336
සඤ්ඤාඤ්ච දිසිඤ්ච යෙ අග්ග		සනතතතා	36
හෙසුං හෙ සච්චමානා විච		සනතතතා සනො	56
දනති ලොකෙ	221	සනතනිකායා	178
සඤ්ඤමමතෙතන	154	සනතනනං ධම්මානං හිනන	
සඤ්ඤසතෙතා	156	නනා හිකු	141
සඤ්ඤමො	87	සනතනනං බොජ්ඣක්ඛානං	46
සඤ්ඤ	122, 172	සනතනනං පබ්බතානං අනත	
සඤ්ඤනිදනා හි පපඤ්චසබ්බා	253	රිකාසු	246
සඤ්ඤභවතතිකො	29	සතත සලානි	133
සඤ්ඤභවො	30	සතත සහධම්මිකො ධරෙතො	327
සඤ්ඤචසෙතා සච්චෙනති	221	සතත සෙකනා	125, 180
සඤ්ඤි-පෙ-භවිස්සාමි	83	සතත සෙකනා විරජ්ජනති	184
සඤ්ඤජනියා	47	සතතා වා එතෙතා දුමෙචය	74

පිළිබඳව.		පිළිබඳව.	
සන්නිකාශය කිලෝනි	293	සන්නාපය නිබ්බාපණ	264
සන්නිසුද්ධා	22	සන්නාපා	45
සන්නා	282	සන්නාසං	228
සන්නෙ	314	සන්නි	142, 301
සන්නෙ පජානාති	210	සන්නිපදං	264
සන්නො	18, 64, 66	සන්නිඵසානාස	264
සන්නොති හි බො වුත්තං	64	සන්නිමනුසාස	260
සන්නං	66	සන්නාසිකථං	233
සන්නිසාසනං	102	සන්නාසිමෙව	243
සන්නිගරුකො	289	සන්නාසො හොති	333
සද්ද	55	සන්නාසිත්තනා	63
සද්ද නමසාමනුසිකෙව	302	සන්නෙකෙ සමණ බ්‍රාහ්මණ	153
සද්දසසා සෙය්‍යාගමසමි	149	සන්නො	141 301
සද්දසොගමසමිති මානො	147	සන්නිවො	27
සද්දවකසා ලොකසා සථං		සන්නිති	194
දිසාති	314	සන්නිති	222
සද්දවකො ලොකො	210	සන්නිති	240
සද්දවමනුසා	210	සන්නිති	238
සද්දසො	152	සන්නිතිරගෙන හි තෙතිරත්තා	257
සද්දත්තණා	28	සන්නිසිංහ මෙව න විවද්දා	
සද්දත්	141	සංසුඛපඤ්ඤ කුසලා මුනිම	256
සද්දත්තනා	134	සන්නිසිංහ මෙව දද්දා	256
සද්ද	9	සන්නෙ	65
සද්දනං සචණං	153	සන්නිමති	325
සද්දං කරෙන්නො	318	සන්නිමති	307
සබ්බවරිනො	273	සන්නිමපි ජිනුති	191
සබ්බදෙය්‍යාති	278	සන්නිසමලසංකපිතෙ	194
සබ්බලං	39	සන්නිතං	182
සබ්බස සති සබ්බො	174	සන්නිසාණ්ණානා	183
සබ්බස සමමුඛිතාවෙන	237	සන්නිසිප්පිමොධං	177
සබ්බං	76	සන්නිපතිතං	179
සබ්බලොකො	252	සන්නිපාතිකා	42
සන්නිදනං	253	සන්නිරුමනනා	180
සන්නිමත්තනං ධම්මානං අපමු		සන්නිවාරෙන්නො	180
භිත්තා	35	සන්නි	43
සන්නති	55	සපදනවාරිකභිත්තං	138
සන්නතො මනසි කරොති	70	සපරිකම්භං	295
සන්නත්තා	36, 56	සපරිකම්භං	295
සන්නධම්මසමත්තාගත්තා	36, 56	සපරිවාරං	296
සන්නානං	238, 265	සපරිලාභං	216

පිඨකානි.		පිඨකානි.	
සප්පච්ඡයන්ත	22	සබ්බෙ පරවාදෙ බිපන්නි	200
සප්පතිස්සලක්ඛණං හිරි වජ්‍ර		සබ්බෙ පරවාදෙ වික්ඛිපති	170
භීරුකභයදස්සාවිලක්ඛණං		සබ්බෙපිමෙ බාලා	256
මන්නප්පං	41	සබ්බෙපි සද්ධිසා බ්‍රහ්මා	106
සප්පසිරුපමා	22	සබ්බෙ බාලපුත්‍රජනා	
සප්පසිරං	26	රජ්‍යන්ති	184
සප්පාරිහාරියං	252	සබ්බෙ මච්චුට්ඨං යන්නි	176
සප්පි	243	සබ්බෙ සබ්බාරා	157
සප්පෙපා වුච්චති	25	සබ්බං අකුසලං	155
සප්පඤ්චානං	111	සබ්බං අභිඤ්ඤාසි යදත්ථි	
සබ්බකාලං	55	නෙය්‍යං	275
සබ්බකිලෙයානං	58	සබ්බං කායකමමං	209
සබ්බඤ්ඤානං නෙතා බොධි		සබ්බං සරවාසපළිබොධං	177
ඤ්ඤානං වුජ්ඣති	315	සබ්බං හෙදනපරියන්තං	176
සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤං	274	සබ්බං යොබ්බඤ්ඤං	306
සබ්බඤ්ඤානාය වුච්චො	316	සබ්බං රුහනමං	315
සබ්බන්ත	182	බ්බං සංභගෙඛති	301
සබ්බන්තෙව පන අධානං	84	සබ්බභමනො	210
සබ්බථා සබ්බං	25	සභග්ගනො	194
සබ්බද්ද	55	සමග්ගකරණිං වාමං	
සබ්බදුක්ඛානං	58	භාසිතා	320 321
සබ්බදුක්ඛං	215	සමග්ගනාදි	320, 321
සබ්බධම්මානං	58	සමග්ගා	181
සබ්බධම්මෙසු	263	සමග්ගාරම්මො	230, 321
සබ්බධිසමො	312	සමජ්ජාභිවරණං	251
සබ්බලොකෙ	247	සමඤ්ච	301
සබ්බසබ්බාරධාතුයා	310	සමණපටිඤ්ඤා	239
සබ්බසබ්බාරසමථො	57	සමණානං වා පුත්‍රවචනානං	301
සබ්බසබ්බාරපිථං	199	සමණො මණ්ඩිකාපුත්තො	154
සබ්බසමාපන්නානං	58	සමති කක්කමති	37
සබ්බතො	311	සමති කක්කමිත්වා	63
සබ්බාකාරෙන	209	සමති කක්කමෙය්‍ය	56
සබ්බාකුසලමිත්තාපමුත්තෙන	250	සමති කක්කමෙ විභුත්තෙන	253
සබ්බා තා දිඨ්ඨියො ලක්ඛණාති		සමති තතිකං	318
ක්කන්නා	257	සමත්තා	136
සබ්බුපටිපටිතිස්සග්ගො-පෙ-		සමථනමිත්තස්ස	339
නිරුධො	57	සමථස්ස කාලො	327
සබ්බෙ අකුසලාභිසබ්බාරා	45	සමථො	275
සබ්බෙ ධම්මා	157, 209	සමන්තවක්කුනා	111
සබ්බෙන සබ්බං	25	සමන්තවය්‍යෙහි ලොකො	303

පිළිගැනී.		පිළිගැනී.	
සමනතා	199	සමුදයඤ්ඤා ආත්මඤ්ඤා	143
සමනතා සොජනසතං ඵරිනිමා		සමුදයනො	120
නිසිති	304	සමුදයො	249
සමනතා සොජනං පස්සති	268	සමුද්වරනති	47
සමනතාගතස්ස	179	සමබරිතසලො	133
සමනතාගතා	37, 102, 209, 321	සමුනතතනා	300
සමවයසසේන	62	සමුපෙතො	37
සමසිකඛතා	337	සමුප්පනනා	143
සමාගතං	179	සමුප්පනො	37
සමාගතනිමා	205	සමුප්පාටිතසලො	133
සමාද්‍යනථේන	137	සමුලුපනා	300
සමාදය	85, 87, 156	සමෙක්කායන ඉහුලො	329
සමාදය සිකඛති සිකඛා		සමෙව්ව	137
පදෙසු	156, 240	සමෙව්ව අභිසමෙව්ව ධම්මං	163
සමාදිනනා	136	සමෙන	287
සමාදිසිනිමා	156	සමෙරිනා	306
සමාධි	39, 235	සමො විසෙසී	217
සමාධිකඛකේන	63	සමොභිනො	193
සමාධිජං	96	සමපඤ්ඤානො	150
සමාධිනා	37	සමපජානකාරී හොති	329
සමාධිබලං	39	සමපජානමුසා භාසති	194
සමාපනතිපාරගු	58	සමපජානො පතිස්සනො	334
සමාපනතිනං	238	සමප ජිනා	28
සමාස	259	සමපමුඤ්ඤානති	67
සමාරකො	210	සමපරුසිකො	209
සමාහරිස්සාමි	140	සමපරුසිකං	130, 170, 313
සමාභිනො	253	සමපරුසො	109
සමාභිනො විතො	337	සමපසුත්තකා ධම්මා නාමසම්මං	253
සමාභිනො විස ගමිජ්ඣ	238	සමපසුත්තස්ස	185
සමාභිනං	179	සමපසුත්තො	16
සමිජ්ඣති	12	සමපසොගාපි	108
සමිතතනා	36, 56	සමපවේධනති	116
සමිතපාපෙන	250	සමපවේධනං	111
සමිතං	55	සමපසාදනං	2.
සමුක්කාවනා	300	සමපහස්සං යද් විතො	335
සමුග්ගාටිකානි	166	සමපහංසති කාලෙන	335
සමුව්වයගාහො	145	සමප්පදනති	115
සමුව්ජනො	120	සමප්පලාපො	82, 230, 321
සමුවේජනො වා	21	සමුප්පසානා සමුප්පසිතතො	115
සමුද්‍යානං	249	සලාකනථේන	203

	පිළිබිඹුකානි.
සලායතනපව්වයා එසෙයා	162
සලලකතනියං	297
සලලතො	119
සලලපනා	300
සලලවිඬොව රූපපති	18
සලලාපකා	185
සලලාභිසංඛාරවසෙන	309
සලලාභිසංඛාරනං අප්ප	309
තිණතො	309
සලලෙඛං	243
සලලෙන	20
සලලං	133
සවණ්ණෙවි ඉවජ්ජබ්බං	216
සවණ්ණියො ව	314
සවිසාතං	215
සවිවිකිචෙත්ථා	252
සවිභුසං	295
සවිලෙඬො	252
ස වෙ වාචායනො	226
ස වෙ විසංකේතසු	171
ස වෙ සන්තොති චූච්චති	225, 248
ස සබ්බධිමෙමසු	260
ස සබ්බධිමෙමසු-පෙ-මුතං වා	165
සසාතිසමං තපෙව සසාති	177
සසාතො	136, 172 177
සසාතො ලොකො	152, 173
සසාමණ්ණබ්‍රහ්මණී	210
සහගතො	48
සහගතො	16
සහජාතො	16
සහජාපි	108
සහභූමි	108
සහසසිමපි චූලනිකං	271
සහිතං	55
සහිතං මෙ	204
සහිතං මෙ අසහිතං නෙ	220
සමබාහනං	294
සමමුජ්ඣිකාකාමසං	326
සමොධිරතං	315
සමානරතො	181

	පිළිබිඹුකානි.
සමානරතපළිභජනපොත	22
සමානතො	233
සමානවනාධිපායො	238
සමානවනනි	157
සමානවො	249
සමානාර ඉමෙ ධම්මා	216
සමුතො	179
සමොඤ්ඤෙන	146
සමොදිසි	156
සමොදිසියා මිච්ඡාදිසි ධුතා වා	146
සමොදිසියා මිච්ඡාදිසි ධම්මා	326
සමානතං	136
සමාපට්ඨපද්‍ය	45, 191
සමාපායාමො	292
සමාච්ඡින්නියා මිච්ඡාච්ඡින්නි	146
සමාසමාධි	277
සමාසමුඬො	131
සමා සො ලොකෙ ඉරියානො	311
සමිඤ්ඤන්තෙ පසාරිතෙ	329
සමමුඤ්ඤාපා	237
සමමුඤ්ඤා	259
සමමුඤ්ඤානි	144
සමමුඤ්ඤානනි	67
සමමුලා	76
සමමොදමානා	181
සමමොගං ආපජ්ජති	177
සයනසනනිධි	288
සයනෙසු	318
සයමතතනා	257
සයමහිඤ්ඤානං	242
සයමහු	315
සයං	156
සයං ථූනනනි	256
සයං පටිභාණං	256
සයං පුඤ්ඤා	258
සයං සමතතකරොති	136
සරණගතො	59
සරණපාතො	59
සරණා ගොතනි	250
සරණං	306

පිළිබඳතා.	පිළිබඳතා.
සරසවරිකතාය වා	104
සරසංකප්පා	47
සරුගො	252
සරිතා	27
සරිරං	172
සාකවර්තුං	205
සකවර්. සමාපජ්තුං	205
සා කථා	201
සාකභකෙබ්	308
සාටකං නිවාසෙනති	155
සාසේය්‍යං	44, 300
සානවමකාරී	133, 289
සානාසානං නිසසාය	251
සානියෙසු අනසායී	240
සානං අසානඤ්ච කුතො නිද්‍යනා	252
සාදියමානසං	12
සාදු	243
සාධු	88
සාධුකමමං	28
සාධුකමන්තා	28
සාධුසමාතිනො	153
සානොවාසිකෙන	47
සාපනතීකා වා	170
සාපදෙසං	231, 323
සාමග්ගියමානු-පෙ-න දසසයෙ	180
සාමඤ්ච ඵකෙ	38
සාමං	38, 242, 315
සාමං සමාදය	156
සාසිනෙ	329
සාරත්තානං	185
සාරමො	44
සාරිපුත්තසමා	211
සාලානියං	297
සාලිකෙබ්ගතං	37
සාලිකපානං	282
සාලොකිතා	182
සාවර්කඤ්ච	301
සාවර්කානවර්කං	260
සාසවතො	112
සාසො	42
සාහසා	310
සිකබ්බි	85, 87
සිකබ්බපදෙසු	85, 87
සිකෙබ්බ	84
සිකෙබ්බ මෙට්ඨනං විප්පහානං	183
සිකබ්බං	191
සිගී	297
සිනිබ්බං	267
සිනෙහො	27
සිකුචා	246
සිප්පඤ්ඤානරෙන වා	251
සිප්පබ්බු	38
සිප්පායනනෙන වා	140, 150
සිබ්බනි	26
සියා	76
සියා වත මෙ	312
සිරිංසපා	331
සිරෙන පුප්ඵි	25
සිතසං පුරකබ්බො	197
සිතිභුතො	120
සිතං	243
සිතං අට්ඨණං	327
සිතං-පෙ-සමථසං ඉති වා	43
සිද්ධන්තර්	266
සිමාකතං	112
සිමාතිගො	168
සිලකථං	325
සිලබ්බතපරමාසො	70, 167
සිලබ්බතං වා	248
සිලමත්තෙන	153
සිලවතානි	137
සිලවා	85, 174
සිලව්‍යසනදුක්ඛං	54
සිලව්‍යසනං	179
සිලසුඞ්ඛා	153
සිලානි ව අත්තනො	274
සිලානුස්සති	24
සිලෙන වා	76
සිලෙ සති	174
සිලෙසු පරිපුරකාරිතාය	45

පිඨවිකාති.		පිඨවිකාති.	
සිලෙසු පරිපූරකාරී	121	සුනිලං	267
සිලං අනභිසම්භූතනො	145	සුපණ්ණකාය වා	143, 170
සිලං නිරසාති	145	සුපණ්ණො	264
සිහෙන මිගරඤ්ඤ සභිං	206	සුපථං	301
සුකණ්ණං	267	සුපිනකුපමං	22
සුක්කං	301	සුපිනගතො	179
සුක්කං සුක්කවිපාකං	260	සුපිනපාඨකා	295
සුබකාමං	26	සුපිනං	295
සුබඤ්ච කායෙන පටිසංවෙදති	99	සුපිනකං	267
සුබදුක්ඛං ව	115	සුප්පං	312
සුබපටිසංවෙදී	120	සුභවාද	200
සුබවෙදනියො ඵසො	236	සුරමෙරයමජ්ජපමාදඤානානු	
සුබස්ස ව පහාණං දුක්ඛස්ස ව		යොගං	251
පහාණං	99	සුරියො	261
සුඛිතෙසු සුඛිතො	219	සුලොභිතකං	267
සුමුමකමපි	325	සුචණ්ණො	269
සුමුමජ්ඣති වා	298	සුචණ්ණං	9
සුබෙහි	174	සුච්ඤ්ඤපියෙ දුච්ඤ්ඤපියෙ	210
සුඛං	14, 117	සුච්ඤ්ඤපියා	272
සුගතො	269	සුච්ඡරෙ	72
සුච්ඡුතෙන	328	සුචොදනං	267
සුජ්ඣනනි	143	සුතිසරෙ	175
සුඤ්ඤතො	119, 236	සුරෙ	103
සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සු	312	සුලං	42
සුණ්ණිචා	185	සුලෙ උත්තාසෙනනි	303
සුතපුභිකා	153, 170	සුලං	295
සුතාදි	172	සෙකඛා	181, 260
සුතෙන වා	140, 150	සෙසො(ං)	205, 137
සුතෙ සුතමතො	246	සෙනං පණ්ණිරං	267
සුතං	31	සෙනාවිසුභං	179, 278
සුතනනනිකො	140	සෙනාසනං	67, 188, 331
සුතනා	27	සෙමහපුණ්ණං	214
සුතෙන	329	සෙමහසමුදානා	42
සුතනං	190	සෙය්‍යවිදං	278
සුතා දුසිතො-පෙ-පුඵ්චව		සෙය්‍යස්ස සද්ධිසොගමසමිති	
නානං	301	මානො	148
සුඛිමාග	215	සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යොගමසමිති	
සුඛියා	143	මානො	148
සුඛි හි තෙයං පච්චානනමෙව	261	සෙය්‍යස්ස භිනොගමසමිති	148
සුතබෙහිපි	197, 303	සෙය්‍යං	290, 309

පිළිබිඹු කිරීම.		පිළිබිඹු කිරීම.	
සෙලනෙත	319	සො වා කාමෙහි පරිහාසන	19
සෙල යථා පබ්බතමුඛනිසීයො	274	සෙ විබ්භතනකො	192
සෙවති	181, 317	සො චුඤ්චාසො	59, 151
සෙවනො	191, 324	සොසො	42
සො	20, 58, 253	සො හි භගවා අග්ගො ච	205
සො අනෙතො පරිසොග්ගො	179	සො හි භගවා මහා පඤ්ඤා ච	205
සො අතිඤ්ඤාපාරගු පරිඤ්ඤා		සො හෙතු නත්ති	150
පාරගු පහාණ පාරගු	58	සංයුතතං	300
සො ඉදං දුක්ඛං	102	සංවිච්ඡේදනො	176
සො උපසංඛිකමෙය්‍ය	259	සංවරපේන	137
සො එවං සමාහිතෙ විනේන	253	සංවරමනේනන	154
සොකපරිදේව උපායංස		සංවරෙය්‍ය	281
ධම්මකො	119	සංවරෙ සිලං	80
සොකපරිදේව දෙමනුස්සු		සංවිජ්ජති	246
පායාසදුක්ඛං	51	සංවේගං	305
සොකසලං	180	සංවේසෙති	303
සො කාලො	339	සංසඝො	16
සොකො	20, 51, 179	සංසප්පනේනා ගව්ජති	25
සොවති	202	සංසයපකඩනේනා	264
සොවනා	179	සංසයො	307
සොවනාති	177	සංසරති	307
සොවිනනනං	179	සංසාරපරිසනේන	63
සො ජරසපි	176	සංසාරවට්ඨස්ස උපවේජ්ජනං	264
සොතඤ්ඤා පටිච්ච	253	සංසාරසුඛං	187
සොතචාරං	180	සංසාරං වා	134
සොතවිඤ්ඤාණං හිසමනුතං	179	සංසෙවති	191, 324
සොතසලාසො	117	සංසෙවනො	181, 319
සොනාපනතිමග්ගො	25	සංහරීයති	18
සොනාපනනාස්ස	70	සවාකාරෙ වාකාරෙ	210
සොනෙන සද්දං සුත්වා	47	සවාකාර	372
සොනෙසු අනේනා	330	හජ්ඣකකුච්චමපි	220
සො තෙහි පුඤ්ඤා ඔත්තං	327	හජ්ජපඤ්ඤාතකං	196
සොනං මද්දති	314	හජ්ජියානේන	18
සො නිමිත්තො	264	හජ්ජිවතිකා වා	154
සොහනගරං	278	හජ්ජිතිපි කිලනති	293
සොහනවාද	202	හදයභිගමවදො	313
සොමනස්සදෙමනස්සානං		හදයභිගමා	231, 322
අන්තරා	99	හදයනිසසිතං	306
සො සොහි කාලකොවිදො	338	හදසං	15, 205
සො වත චුද්ද	74	හමිත්තො	139

	පිඨවකානි.		පිඨවකානි.
හරනති දායද	19	භිනා	10
හරිතං	154	භිනාති අඤ්ඤා තතො සබ්බ	
හළිදද්දකානි	217	මාහ	169
හසිතලපිතකීළිතානි	76, 226	භිනා නර	110
හායනති	19	භිනාය	191
හායතෙවාපි තසස සා	193	භිනො	262
හාතො	15	භිනොහමසමිතිමානො	147
හි	108	භිලෙය්‍ය නං	109
හිතකාමා	182	හෙඨතොපි	54
හිතෙසිතා	321	හෙඨා	266
හිඤ්ඤා	18	හෙතු	55, 249
හිරඤ්ඤං	9	හෙතුවාද	200
හිරි	39	හොති ච න ච හොති තථා	
හිරිකොපිනං	332	හතො පරමවරණො	139, 172
හිරිබලං ඔත්තප්පබලං	39	හොනති	189
හිනසස සෙය්‍යොහමසමි	149		

නිසිතා'යං

මහා නිදද්දසංකප්පාය සංවර්ණිතපද්‍යනං

අනුක්‍රමණිකා.